Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 258 (9328) | Четверг 1973 чыл, ноябрь 1 | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

Европа чурттарының улустары! Европа дипти бижыг тайбынның, айыыл чок чоруктуң болгаш күрүнелер аразынга үре-түннелдиг кады ажылдажылганың девискээри болдурар дээш демисежиңер!

Азия чурттарының улустары! Күрүнелер аразынга тайбынны' ка ды ажылдажылганы болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларны бижыглаар дээш, Азияга коллективтиг айыыл чок чорук дээш демисежиңер!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

МАЛЧЫННАР ОРТУЗУНГА МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

Мал ажылы эң-не харыысалгалыг үезинче кирип эгелээн. Ынчангаш малчыннарның мурнунда тургустунган соруглаларны чедиишиннииг шиитпирлээринче партия организацияларының масса-политиктиг ажылы угланган турар ужурлуг. А мурнувуста сорулгалар улуг-даа, харыысалгалыг-даа.

Наш чыл бурунгаар малчын кижиниң мурнунга кышкы үеде кол-ла сорулга—малды канчап-чоол менди кыш ажырып алыры турган. Ам оларның мурнунда шиитпирлээр айтырыглар янзы-бүрү апарган. Ол болза малдың бедик сүтмүр болгаш эътким чоруун чедип алыры, күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгени күүседири, малдың баш санын остүрери. Мал олдаашкынын чидириг чок, организастыг эрттирер, ооң продуктулуун бедидер дээш, малчыннарның харыысалгазын күштелдирер дээш чер-черде партия организацияларының масса-политиктиг ажылдарын углаар ужурлуг.

Чүгула үүл болза үүгле малчын бүрүзүнүң бодунуң мурнунда сорулгаларны тодарадырында эвес, а ооң ажылы бүдүн коллективтиң, ажыл-агыйның, республиканың, бүгү чурттуң күжениишкинниң кезии деп үвени билип бодаарын чедип алыры болур. Республикада сураглыг хойжу бригадалар «Алдан-Маадыр» совхоэтуң Оргу-Шөлде, «Чодураа» болгаш «Чаа орук» колхоэтарның № 1 хойжу бригадаларының ажылының бедик чедиишкиннериниң чылдагаанын тывар дизе, бир дугаарында барымдаалап көөр үүве мындыг: баштайгы бригадада партболүк организанчызы Ооржак Дажы-Намчал, сөөлгү ийизинде бригадирлер Иван Данзурун болгаш Соян Алдын-оол олар эш-өөрүн чыгган, оларга ниити байдалды тайылбырлаан, кижи бүрүзү нанчаар ажылдаза эки дээрзин сүмелешкен турарлар, а херек апарганда шуптузудаа, чамдыкызы-даа эжинге дузаны кадыптар, а чамдыкта ажылга ээ-харыысалга чогун көргүскен эжин са шүгүмчүлептер. Ол ышкаш партком, райкомнардан илеткелчи, политинформатор чалап алган, оларның лекция, беседазын дыңнаан турарлар. Мынчаар ажылдаарга нижилер чурттуң, коллективтиң судалын билип, боттары улуг херектиң киржикчизи иен деп боданып, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү улам хайныгар.

Райкомнар болгаш парткомнар кыш үезинде малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды организастап тургаш, лекция болгаш беседаларның санын сүрбейн, оларның дээштиинче кичээнгейни салыр херек. А ол болза политиктиг ажылды чорудуп турар кижилерден, оларның алыс чугаалап турар чүвезин үүгле ханы билиринден эвес, харын ол дээш сагыш зарып чоруурундан беседаның, политинформацияның дээштии хамаармыр деп үвени утпаза чогуур. Шак ындыг агитаторларны, политинформаторларны шилип ап, оларны кыштаглаашкын фронтузунуң мурнуку одуруунче чорудар херек. Ооң-биле чергелештир үе-үелеп оларга доктаамал дузаны бээрин планнаар: оларга семинарларны эрттирип, оларга информастыг материалдарны сүмелээр болгаш районда, ажыл-агыйларда байдалды түңнеп, аас-биле-даа, бижик-биледаа дыңнаткан, тывыскан турарын баш удур планнаар апаар.

Улуг Октябрьның 56 чыл оюнга СЭКП ТК-ның:

— Колхоэтар болгаш совхоэтарның ишчилери! Чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны, социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиңер!

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, часны тарылгага үлегерлиг белеткенип, 1974 чылда бедик дүмүт алыр дээш чарыштыг улам калбартыңар!— деп, чалбыыштыг кыйгырыын херек кырынга боттандырары масса-политиктиг ажылдың бирги ээлчегде практиктиг сорулгазы болур.

Чугаа чүүл дугайыл дизе, планнар болгаш онаалдаларны манавайн, малчын бүрүзү кыштаглаашкынче кирип тура, ам бо хүнмерде боттарының социалистиг хүлээлгелерин бодап, санап, ону калбак массалар билген турарын организастаар херек. Бо ажылга ёзу-барымдаалаар чорукту шуут болдурбас. 1974 чылга уткуй бедиткен хүлээлгени үүгле малчыннар эвес, бүгү нөдээ ажыл-агыйның ишчилери алган турзун дээш боттуг ажылды организастаар ужурлуг.

Нөдээ ишчилериң, ылаңгыя малчыннарның өөредилгезин дээштиг организастап чорудары, бедик утка-шынарлыг кеску агитацияны доктаамал чаартып, оларга кино болгаш концерттерни көргүзери, солун кежээлерни организастаары — бо бүгү ажылдарны билдилиг планнап, а кол үүве болза, херек кырынга боттандырары—партия организацияларының чугула сорудгаларының бирээзи.

Ол ышкаш тайбыңга ынак күштериң Бүгү-делегей конгрезинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазының политиктиг улуг ужур-дузазын малчын бүрүзүнге чедир тайылбырлаар дээш, бо ажылче лекторларны, агитаторларны, политинформаторларны болгаш пропагандистерни хаара тудар херек.

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң хуралы дүүн Кызылга болуп эрткен. Улуг-Хем районунуң мал ажылында херээжен ишчилериниң культура-амыдырал хандырылгазын эжиндер талазы-биле херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларын (илеткелчи СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Д. С. Оидар), Тес-Хем районуң садыг болгаш инитиниң чеменилге организацияларында ажылдан турар херээженнер ортузунда масса-политиктиг ажылдың байдалын болгаш ону эжиндериниң хемчеглерин (илеткелчи СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи М. О. Мипчимаа) хуралга чугаалашкан. Социалистиг хөойлу-дүрүмнерни быжыглаарының болгаш хөй-нитининиң коруң-чуруум камгалалы эжиндериниң талазы-биле республикада херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Дорун-оол кылган.

«Работница» журналдың редколлегиязы херээженнер организацияларының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы Москвага организастаан эрттирген. Ук хуралдың киржикчизи, Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлелиниң даргазы Н. С. Филимонованың информациязын республиканың херээженнер чөвүлели дыңнаан.

Бирги, ийиги айтырыглар талазы-биле доктаалдарда малчыннарның амыдырал хандырылгазын, культура негелделерин эжиндер, инитиниң чеменилгезинниң болгаш садыгның кадрларының ортузунга масса-политиктиг ажылды эжиндериниң тодаргай хемчеглерин айтыккан.

Хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Н. Д. Шинрилей киржип, үүве чугаалаан.

(БИСТИҢ КОРР.).

ОКТЯБРЬ 56 БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Тыванып тудуг ыяжы белеткээр кол бүдүүлгези — Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы Улуг Октябрьның 56 чыл оюнга төлептиг ужуражыр сорулга салып, бедиткен хүлээлгелер алырының эгелекчилериниң бирээзи болган. Шиитпирлиг чылдың 11 айларында продукция сайгарарының планын ноябрь айның 1-де күүседир бедиткен хүлээлгени алган бо бүдүүлге республиканың үлетпүр бүдүүлгелериниң чарыжының түңелинде СЭКП Тыва обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнадып, аңаа сорук биргеш, күжениишкинниг ажылдаарын үүгүлчүлеп турар.

Цехтер, участоктар аразының чарыжының мурнуу одуруунда чорул бар ыяш дилер цех октябрьда 3 мун 588 кубометр ыяшты дилдирер планын беш хонук бурунгаар ажыр күүседкеп. Ам Октябрь байырлалының хүннеринге чедир планнан ажыр продукция бээр дээш, Григорий Трипачкиге удурткан бо цехтиң ажылчыннары сорук киришкинниг ажылдап турарлар.

Бо ыяш үлетпүр ажылагыйының Чербиле ыяш белеткээр участогу октябрьда 2 мун 500 кубометр ыяшты Кызылче сөөртүрүнүң планын база ажыр күүседкеп. Ырбанда эш Бяковка удурткан участок ай планынган ажыр 4 мун кубометр тудуг ыяжын хем кыдынынче үндүр сөөрткеп. Октябрь байырлалынга тураскаатканг ажыл-иш ол бүдүүлгеде ынчаар үүгүлчүлеп турар.

Ыяш дилдирер цехтиң ажылчыннары Лама Содунам, Монгуш Маадыр-оол дилген маңзыны чүдүрүп чорударынга эң идепкейлиг ажылдап турар.

О. ОХЕМЧИК.

ЭРЕС-КЕЖЭЭ КИЖИЛЕР

Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалының хүннери чоокшулаан тудум, Тыванып аар үлетпүрүнүң дүн оглу—«Тыва даг-дүгү» комбинатта ажыл-иш улам хайныжыкының апарган. Каяа-даа баарга, улуг коллективтиң аңгы-аңгы бүдүүлгелеринде, албан черлеринде күжениишкинниг ажылче кыйгыргап лозуңнар, плакаттар, көргүзүг самбыралары бо-ла тургулаар. Оларны номчаашкы, комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, хөйниити организацияларының бүдүргеп үүлгезинниг түңнелдерин кижи магадап, чоргаарланы бээр.

Чаңгыс сан бо-дур. Комбинат бо чылдың тос айларының түңнелинде Төрээн чуртка 37.300 тонна бедик ыяшлыг даг-дүгүн берген.

Комбинаттың төп бүдүүлге лабораториязын дүржулгалыг специалист Тамара Иосифовна Ильина удуртуп турар. Бо лаборатория дээрге комбинатта бүдүүлгениң судалын түдүп-турар чер-дир. Мында каскан руданың болгаш бүдүргеп продукциняың шынарын, болбаазыраткан соонда «кудурукталган» даштарда дагдүгүнүң кайы хире артканын тодарадып, цехтерде болгаш бүдүүлге шөлдеринде агаарның янзы-бүрү хөйлер базадовурак-доозун-биле хирленгенин хынап, чогуур түңнелдерни үндүрүп, ажыктыг санал-онаалды комбинаттың үүгүртүкчуларынга киирип турар.

Лабораториядa шупту 80 кижи беш ээлчег-биле дүн-хүн чокка ажылдап турар. Мында комсомолчу-аныяктарның бригадазы комбинаттың бүдүүлгелериниң ниити чарыжынга киришкеш, бо чылдың иинги болгаш үшкү кварталында бирги черни ээлээн.

Мында аныяк кыстар чедиишкиниг ажылдап, бот-боттарының аразында найыралдыг, бирээзи — шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш түржүп турар. Мында кижилер боттарының политиктиг база тускай эртемин доктаамал бедидип, комсомол чырыдышкынының бөлгүмнеринде, кежээки техникумда болгаш школада өөренип турарлар. Ол аразында хостуг үеви база тып, бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмүнде идепкейлиг киржип, талантызын, аныяк турасоруун эш-өөрүнге бараалгадып келген. Апрель айда комбинатка эрткен уран үүл коллективтериниң көрүлдезинге лабораторияның кыстары иинги черни алган. Дараазында ыяап-ла бирги черже үнер дээш, программазын улам чаартып, экижиндип турар.

Ажыл-ишке кежээ-шалып, ал-боттары найыралдыг кыстардан,тургустунган комсомолчу-аныяктар бригадазы комбинатта алдарлыг

Б. ОНДАР.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

Октябрь 30-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Эфиопияның императору I Хайле Селассиенниң чугаалажыышкыннары доозулган.

Совет Эвилели биле Эфиопияның аразында харылзааларны улам хөгжүдүп, быжыглаарының, оларның чүүл-бүрү адырларга, а ол ышкаш тайбыңны база делегейде дүшкүрүлүг чорукту чавырылдырарының эрге-ажыктарын ёзугаар делегейниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге кады ажылдажылганының айтырыгларының талазы-биле ажыктыг санал-онаал солчуушкуннары найыралдыг байдалга бооп эрткен чугаалажыышкынар үезинде болган.

Император I Хайле Селассиенниң Совет Эвилелинге чорааныңын дугайында түңнел дыңнадыгны параазар талазыбиле дугуржуушкун чедип алдынган.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер:

Совет таладан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев, ЭХКК-ның даргазының бирги оралакчызы И. А. Архипов, ССРЭ-ниң ДХМ килдизе эргелекчилери В. Н. Софинский, В. А. Устинов;

Эфиопияның талазындан — Рас Андаргачеу Мессан, Эфиопияның ШДФ-тиң командылакчызының оралакчызы контр-адмирал Искандер Деста, даштыкы херектер министри доктор Менассие Хайле, Эфиопияның ССРЭ-де элчиниң Иоханнес Цигэ, күрүне министри болгаш императорунуң хууда секретары Иоханнес Кидане Мариам.

(СЭТА).

МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар Совет Эвилелинге кээп чораан Эфиопияның императору I Хайле Селассие октябрь 30-де Москвадан чорупкан.

Эфиопияның болгаш Совет Эвилелиниң туктарын аскан Внуково аэродромунга хүндүлүг аалчыны ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш өскелер-даа удээшнер.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

Көдээ ажыл-агый будүүлгезинге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш тала төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлаанынга холбаштыр Сарыг-Сеттиң тараа хүлээп алыр пунктузунуң директору Михаил Савельевич ЕЛИСЕЕВТИ Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

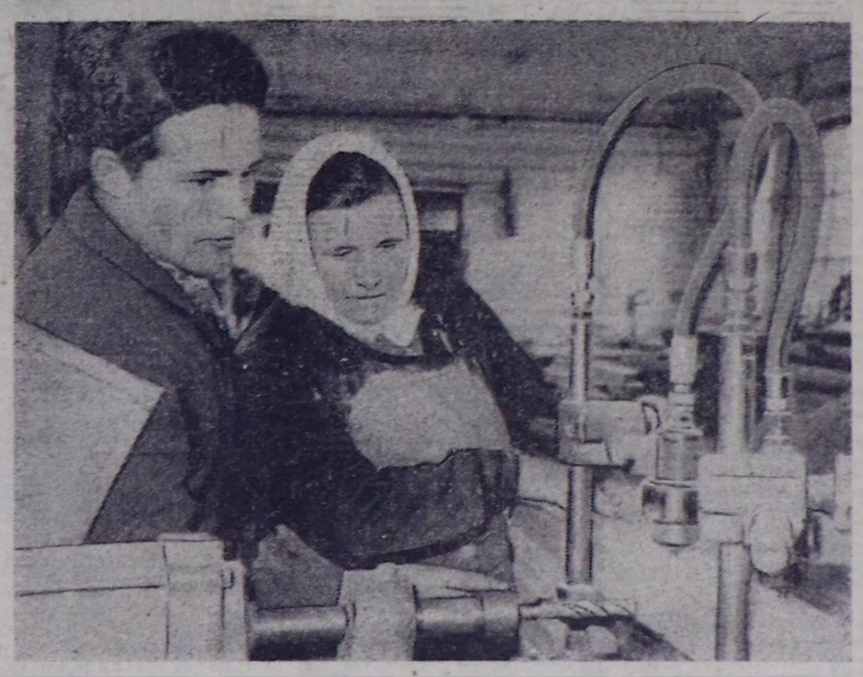

«Тыва нөдээ тудуг» трестиң Туранда чазаныкчылар бригадазы Улуг Октябрьның 56 чыл оюнга уткуштур төлептиг белекти сөңнеп, будүүлге планың доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: бригаданың бригадири Петр Андреевич ШУЛЬГИН, чазаныкчы Васса ГАРИНОВА станокта ажылдап турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Совет улус чүүлдүгзүнүп тур

БИСКЕ ТАЙБЫҢ ХЕРЕК

Кижи бүрү чырык черге чаңгыс катап төрүттүнер. Бир тээ ындыг болганда, бодунуң чурттап эртер бүгү чылдарын бодунуң улузунуң, бодунуң Төрээн чуртунуң хүн бүрү чечектелиишкинниге, келир үениң ашыяк салгалының аас-кежиинге бараалгадыр хүлээлгелиг. Кижи бүрүзүнүң күзели-даа ындыг.

Ынчалза-даа ону дайынның халавы үрептип болур. Ону болдурбас дизе, делегейниң беш дыптериниң бүгү улустарының тайбың дээш, дайынга удур эп-сеткилин каттыштырып, бир демниг демисежир херек. Ол сорулга-биле делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрезин бистиң чуртувустуң найысылалы Москва хоорайга чыылдырган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы, Совет чазак тайбыцның ленинчи политиказын боттарының ажыл-чорудулгазының кол программазы кылдыр херек кырынга боттандырып келген болгаш боттандырып-даа турар. Конгрестиң киржикчилериниң мурнунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы ол дугайын база катап бадыткаан. Ол чугааны бүгү чурттарның тайбыңга ынакшылдыг кижилери улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Бистер, совет кижилер, партияның XXIV съездизиниң Тайбың программазын деткип келген бис, деткип-даа турар бис, моон соңгаар-даа деткир бис, чүге дээрге биске үүгле Тайбың Херек!

С. СҮРҮН-ООЛ, чогаалчы.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ УЛУГ ШУУЛГАНЫНДА

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң комиссиялары ажылын октябрь 30-де дооскан. Делегаттар комиссияларның редакция комитеттериниң белеткээн төлевилел документалери-биле танышкан болгаш оларны чугаалашкан.

«Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга» темага комиссияның түңнел документизиниң төлевилелин комиссияның даргазы Р. Гоор (Бельгия) ооң кежигүннерине илеткеп берген. Комиссия чаңгыс эп-сеткилдиг ажылдаан болгаш ооң киржикчилери үндезин айтырыгларның хөй кезиниң талазы-биле чаңгыс аай эп-сеткилдиниң чедип алган деп, ол түңнел документ төлевилелинде бадыткаан.

«Азияга тайбың болгаш айыыл чок чорук» дең темага белбаштыр ажылдаан комиссияның ажылы доозулган. Ол түңнел хуралы Тайбың Чөвүлелиниң хүндүлүг президентизи, Бангладеш Улус Республиканың көдээ ажыл-агый министри Абдус Мохаммед Самадтың даргалаапы-биле эрткен. Ук хуралга түңнел документ — комиссияның илеткел төлевилелин бүгү талалыг чугаалашкаш бадылаан.

«Чепсегленишкинни дүжүрери» деп теманың талазыбиле комиссия Р. Андриамандматонуң (Малагасий Республика) даргалаапы-биле илеткел төлевилелин чугаалашкан. Санал берген делегаттар ол документиде айыткан көл болдалдарның болгаш саналдарның чугулазын демдеглээн. Инда ылаңгыя экономика талазы-биле хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш хөгжүп орар чурттарның демиселин тайбыңның талалакчы бүрүзү ак сеткилдиг, идепкейлиг деткир ужурлуг деп чугаалаан.

«Колониализмге болгаш расизмге удур национал-хосталгалыг демисел» деп комиссияның түңнел хуралы Мозамбиктиң хостаар фронтунуң орлакчы президентизи Марселино Дос Сантостуң даргалаапы-биле болган. Делегаттар конгрессиң ниити хуралынга комиссияның илеткел төлевилелин чүүлдүг деп бадылаан.

«Хөгжүдге болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорук» деп темага комиссия доктор Сесар Рондон Фонсеранын даргалаапы-биле комиссияның түңнел илеткелинин төлевилелин чугаалашкан. Делегаттар комиссияның үредүүлгезин ажылдаанын, чугаалажып көөр кыдыр кижилерге документиде айыткан са-

Индий-Кыдат талазы-биле комиссия үр маңаттырган болгаш бижыг тайбыңның ол девискээрге догуунай бээр шаңгының келирин чоокшуладыр сорулгалыг документилерни бадылаан деп, ук комиссияның даргазы Андре Сукьер (Франция) түңнел хуралга чугаалаан.

«Долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле кады ажылдажылга» дугайында комиссияның киржикчилери боттарының ажыл-ишчи документизин калбаа-биле, бүгү талалыг чугаалашкан. Делегаттар долгандыр турар бойдусту камгалаарының айтырыгларынга ханы сагышсыраашкынны илергейлээн, оларны шиитпирлээринче угланган үнелиг хөй-хөй санаалдарны чугаалаан деп, комиссияның даргазы, академик, Совет Эвилелиниң Маадыры Е. К. Федоров демдеглээн.

Джеймс Олдриджтиң даргалаапы-биле **«Опредилге болгаш культура талазы-биле кадыг ажылдажылга»** деп тема талазы-биле комиссияның хуралы болгаш. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезинге ол комиссияның илеткел төлевилелин редакция комитединиң даргазы Алекс Ла Гума (Африка-Азия чогаалчыларының организациязы) номчуп дыңнаткан. Ол түңнел документизи чугаалажып көрген соонда, ону үүлдүг деп бадылаан.

«Экономика болгаш эртем-техника талазы-биле кады ажылдажылга» талазы-биле комиссияның хуралдарынга улустар аразының дем каттыштырып ажылдаарының чогуур ойу келген айтырыгларынга хамаарышкан санаалонаалды ийи хүн дургузунда чугаалажып келген. Ында илеткел төлевилелин тургускан. Ук төлевилелди түңнел хуралга хүлээп алган. Ында болган чугаалажылганың түңнелин комиссияның даргазы, Австрияның экономика шинчилелдериниң институдунуң директору Франц Немшак үндүрген.

Профсвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының даргазы Энрике Пастерино даргалаан **«Социал дешилге, кижиниң эргелери болгаш тайбың»** деп айтырыгның талазыбиле комиссияның түңнел хуралынга ук комиссияның илеткел төлевилелин чугаалажып көрген, хүлээп алган. Төлевилелди тайбыңга ынак күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң удурткан комитединге киирер.

«Чазактар аразының [illegible] **чазактарга хамаарышпас организацияларның дем каттыштырып ажылдаарын»** деп комиссия ажылын дооскан. Түңнел хуралга комиссияның түңнел документизин ажыл-ишчи ёзу-биле чугаалажып көрген. Комиссияның даргазы К. Нильсен (Дания) болгаш өскедаа делегаттар документизин үндезин болур үнелиин, боттуг тодаргайын демдеглээн. Ол документиде улустар аразынга тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының херээнге чазактар аразының, чазактарга хамаарышпас организацияларның дем каттыштырып ажылдаарының аргаларын айыткан.

Кубаның Компартизазының ТК кежигүүү, Кубаның херээженнер федерациязының президентизи Вильма Эспин де Кастронуң даргалаапы-биле эрткен түңнел хуралга **Чили талазы-биле** комиссияның кежигүннери түңнел илеткелдиң төлевилелин үүлдүг деп бадылаан. Төлевилелди конгресстиң ниити хуралынга киирер.

Тайбыңга ынак күштериниң Бүгү-делегей конгрези октябрьның 31-де ажылын ургулаан.

(СЭТА).

ЧАРЫШ БОЛГАШ КӨДУРЛУУШКУН

Улуг шылгалдага уткуштур

Қыш — хойжу, малчын бүрүзүнге улуг шылгалда. Ынчангаш аңаа белеткелди хынамчалыг чорудуп, «Ак-Эрик» колхозтуң хойжулары ниитпиниң малын қыштан хүр-менди ажырар дээш күженишкинниг ажылдап турарлар. Колхозтуң малчыннары амгы үеде қыштаглаашкынга колдуунда белен. Қыштаг бүрүзүнче сиген чедирилгезин түлүктээн, хой болгаш хураган кажааларының септелгезин, өдек бөлүүшкүнү доостур чоокшулаан. Ажыл-агый бир чаа хой кажаазын ажыглалга киирген. Тос кажааның капитал септелгезин чоруткан. Амгы хүнерде 480 тонна сиген қыштагларда чедиртинген. Үш кудук белен.

Хойжулар Өөлет Намзал, Борбак-оол Байыр-оол, Соян Алдын-Херел, Михаил Соян, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Бызаакай Анчы келир қышка үлегерлиг белеткенип, 6—8 тонна чедир мал чемин қыштагларында чедиргилеп алгылаан. Амгы үеде хойжу бригадалар төптеринче, бода мал фермазынче көк сула болгаш саваң сөөртүгезин үргүлчүлеп турар.

Ниитпиниң малын сут-биле хандырарынга суг сөөртүр беш автомашина негеттинип турар. Бир машина четпес. Оны дарый шинтпирлээр талазы-биле хемчегларни ап, мал чемгерер оңгачаларны, хар далбыларын четчелеп турар.

Қышка эки белеткелден келир чылгы күш-ажылчы көргүзүглер, чедишкиннер хамаарыжыр. Соок қыштыг хүр-менди, деңгел-күштүг ашкан малдың чаш төлүдээ менди, бээр продуктузу-даа элбек болур.

К. ЛАПЧАА.

Тес-Хем район.

Келир чылдың тарылгазынга

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң төп шапкында үрезин арыглаашкыны үргүлчүлевишаан. Монгуш Хилик-оолга удуртқан 15 кижи составтыг звено 470 тонна тараа культураларының үрезинниң арыглаашкынын Улуг Октябрьның 56 чыл ооңуң байырлалын таварыштыр доозар дээш ажылының темпизин шапкынчыдып турар.

Үрезин арыглаар «ОС-4,5», «ОВП» маркалыг 9 машина хүнүң-не доктаамал ажылдап турарындан 320 тонна тараа культураларының, ооң иштинде 100 тонна арбай үрезинин бүрүңү-биле арыглаттынган. Арткан қызыл-тас биле суланың 150 тонна үрезинин арыглаарын үргүлчүлеп турар.

Үрезинни шынарлыг арыглап белеткээринге звенолар аразында калбарган чарышка Куулар Хураганчык, Любовь Хая, Монгуш Намзат-Доржу, Монгуш Мыйдок болгаш өскелер-даа шылгарап, ажыл нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар.

Ажыл-агыйның механизаторлары күскү дүжүт ажаап алышкыны-биле чергелештирер чер аңдарылгазын чедишкиннинг чоруткан. Трактористер келир чылдың таңылгазынга черни шынарлыг белеткээрибиле аразынга чарышты калбарткаш, 800 га черни аңдарар планны ажыр күүседип, 1500 га черни күскү аңдарылгага белеткээн. Чайгы чер аңдарылгазы-биле катай совхозта 2500 га чер белеткеттинген.

М. СЕВЕН.

Хүлээлгелер күүсеттинген

Смоленск, Иссык-Куль областарның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин ковүдедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киргеш, күрүнеге картофель, ногаалар, чимистер болгаш кат садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Иссык-Куль областың ажыл-агыйлары белеткел черлеринче 34 муң тонна картофельдя, 6300 тонна ногааларны, 13240 тонна чимистерни чоруткан.

Смоленск областың ишчилери күрүнеге 250 муң тонна картофельдя, 26 ажыг муң тонна ногааларны, 5700 тонна чимистерни болгаш каттарны чоруткан.

(СЭТА)

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин ковүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, совхозтуң малчыннары бо чылын чамдык чедишкиннинглиг болган. Шинтпирлиг чылда совхоз күрүнеге сүт садар 275 тонна хүлээлгезин октябрь 1-де-ле 298,2 тоннага күүседип, чылда сүт садарының планын 110 хуу чедирген. Ол ышкаш чылда 25 тонна дүк садар хүлээлгезин 106,4 хуу күүседткен. Чылда сүттүң ниити чыылдавын 99,1 хуу, бараанының 92 хуу күүседткен. Бода малдың баш санын өстүрерин 101,2, а ооң иштинде төрүүр хойнуң 108 хуу өстүрген. Эрткен чылга деннээрге бо чылдың тос айларында шээр малдың баш санын хойнуң —105,2 хуу, ооң иштинде төрүүр хойнуң 121,4 хуу, өшкүнүң—111,1, а төрүүр хаванның—155,5 хуу өстүрүп алган.

Ниитпиниң малының баш санын өстүрер болгаш ооң продуктулуг чорууң бедидер талазы-биле чарышка «Арыг-Бажы» сүт-бараан фермазының коллективи бо чылын эрестиг ажылдаан. Бо коллектив күрүнеге сүт садар хүлээлгезин октябрь 1-де эртелеп күүседип, хүлээлгеден ажыр 25 тонна сүттү күрүнеге саткан. Олар хүлээлгеден ажыр 50 тоннадан эвээш эвес сүттү бо чылын садарын аазааннар. Сүттү бүдүрерин болгаш садарын эрткен чылга бодаарга, ол ферма барык 2 катап ковүдеткен. 1972 чылдың дөрткү кварталында болгаш 1973 чылдың бирги чартыында хой продукт бүдүрери дээш чарышка тиилекчи болуп, Тыва АССР-ниң Министрлер Совүзелиниң база облпрофсовүзелдиң диплому-биле кады 600 рубльдиң шаңналын ферма алган.

«Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар-биле чоокта чаа шаңнаткан саанчылар Куулар Чылбак биле Иргит Апай бир инекке онааштыр тос айларда 1772—1752 кг сүттүү саап, чарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Ол ышкаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи Анна Ондар, хоочун саанчы Кара-Сал Бакаан, комсомолчу саанчылар Монгуш Анай, Татьяна Куулар болгаш оскелер-даа бир инектен-не тос айларда 1450—1560 кг сүттүү сагганнар. Инек кадарчызы коммунист Монгуш Монге сүт саалдазын ковүдедир талазы-биле совхозта мактадып турар. Арыг-Бажы ферманың коллективи кышка белеткелин ам дооскан болгаш коданында 45 тонна сигенни, элээн хой пресстээн саванны база силосту эккеп алган. 200 баш инек, 120 баш бызаа кирер механизастаттынган кажааларны кышка белеткээн. Фермада делгем кызыл-булүң база бар. Саанчылар, кадарчылар дөрт-дөрт өрээл бажыңнарлыг.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 683 тонна сигенни, 1120 тонна саванны белеткеп, ооң 87 хуузун кыштагларда чедирип алган. Чүс башка онааштыр 101 хураганны, бир хойдан-на 3,2 кг дүктү алган хойжу Кара-Сал Дөрбет-оол 12 тонна сигенни, мурнакчы хойжу Куулар Доржулдай 11 тонна сигенни кыштаанда чедирип алганнар. Хоочун хойжулар М. Кертик-оол, Д. Достай-оол олар база 16—28 тонна сигенни боттарының күжүбиле белеткээннер. Ол ышкаш инек кадарчызы Ж. Ховалыг бо чылын 26 тонна сигенни кыштаанда сарааттап алган. Мал ажылынга дүр үеде ажылдап, бедик көргүзүглерлиг болган херээжен малчыннар М. Өнер, К. Анай олар чоокта чаа «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнатканнар.

Совхозтуң малчыннары бо хүнүерде 3 хой кажаазының капитал септелгезин доозуп турар болгаш 7 кудуктарның 6-зын ажыглаар кылдыр белеткээн. Ниитпиниң малының баш санын болгаш ооң продуктулуг чорууң ковүдедир база мал чемнерин белеткээр талазы-биле районда социалистиг чарыштың бирги черин алганы дээш бистиң совхозка СэКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тос айларның түңнелинде тывысканынга совхозтуң ажылчыннары улам сорук кирип турар.

Мал ажылын хөгжүдери — чер ажылы-биле сырый харылзалыг. Чер ажылының ажылдакчылары, малчыннар-биле бир дөмей боттарында социалистиг хүлээлгелерлиг, аразында тус-тус чарыштыг ажылдап келген. Бистиң тараажыларывыс 2600 ажыг га тараа кудьтураларын чогуур үезинде ажаап алган. Совхоз Төрээн чурттуң - шыгжамырынга 500 ажыг тонна эки шынарлыг кызыл-тасты садып, күрүнеге тараа садар хүлээлгезин 106 хуу күүседткен.

Тараа ажаалдазының үезинде чарыштың түңнелин 5—10 хоногунтан үндүрүп, тиилекчилерни акша-бараан, шилчиир вымпелдер-биле шаңнавышаан, комбайннар чүс гектарны ажаарга-ла аңаа сылдыстарны чуруп, кызыл тукчугаштарны кадап бээри чацчыл апарган турган. Комбайнер Кара-Сал Бырыт-оол эрестиг ажылдаан. «Восход» деп мотоцикл-биле шаңнаткан. Куулар Арбак-оол, Монгуш Чылбак-оол, Монгуш Доос-Кара, Анатолий Куулар ооскаш шалыпчы ажылдаан комбайнерлер чарыштың нелгелдерин ёзугаар акша-бараан шаңналынга чедип турганнар. Бистиң комбайнерлеривис ажаалданы дооскаш, чарыштыг «Чыраа-Бажы» совхозка тараа ажаажып дузалашканнар. Дүжүт ажаап алышкынының темпизин дүргедеткени дээш, бистиң совхозтуң тараажыларынга алдар болдуруп, районга Күш-ажылчы алдарның тугун көдүрген.

Мал болгаш чер ажылында социалистиг чарышты организастап турарында четпестерниң барын ыыттавайн барып болбас. Чүс башка онаштыр мал төлү алыры эрткен чылдан өскээн. Кадарчыларның харыысалга чогубиле малдың өлүп хорааң чоруу ам-даа кызырылбайн турар. Бо чылын 900 хире шээр мал өлүп хорааң, 60 ажыг хой, өшкү, 14 чылгы мал читкен. Мал ажылында чамдык кижилерниң харыысалгазының кудузу-биле олардың түңнелдери өспейн турар. Чижээ, чүс башка онааштыр О. Сыгыртаа 14 хураган, А. Монгуш 40 хураган, Э. Ховалыг 28 хураган алган. Үстүнде сан-чурагайлар социалистиг чарышты кошкак организастаанын көргүзүп турар-дыр.

Четпестерни чайладып турганың мал болгаш чер ажылын хөгжүдериниң талазы-биле социалистиг чарышты улам дээштиг организастаарының хемчеглерин алырын партком болгаш совхозтуң директизязы боттандырып чорудуп турар.

Д. ХЕРТЕК,
«Большевик» совхозта партком секретары.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга

ЧЕДИИШКИННИҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкиннээн, база СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, бо ажыл-агый чылын чедишкиннинг доозар дээш, «Тере-Хөл» колхозтуң ажылнышчилери күженишкинниг ажылдап турар.

Колхоз тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чамдык чедишкиннерни чедип ап турар. Ылаңгыя мыйыстыг бода малдың баш санын өскен. Күрүнеге эът садарының тос айлар планын 105 хуу күүсеткен. Малдың ажаалда, чемгерилгезин экижидип, зооветеринарлыг чурумнарны шыңгыы сагып тургаш, ниитпиниң малын хүр-менди ажаарынга, ооң продуктулуун бедидеринге чыл бүрүде эки көргүзүглерлиг болуп келген малчыннарывыс эвээш эвес. Чижээ, мал ажылынга чедишкиннерни дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан сарлык кадарчызы Макар Соскумович Идам эрткен кышкы сезонда чаңгыс-даа баш мал хораттаан. 96 сарлыктан 96 бызааны ол бүрүн камгалап алган, хойжу Максим Туванович Хуужаан төрүүр чүс хойга онааштыр 96 хураганны чидириг чокка алган. Хойжу И. Балы, чылгычы О. Самба, ием кадарчызы Т. Өдүрек олар ышкаш мурнакчылар колхоз бүдүрүлгезинге төлептиг үлүүн киирип келгеннер.

Бистиң колхозта хой ажылы база орулгалыг адырларның бирээзи. 1975 чылга чедир ооң баш санын 13300 чедирер соруулга салдыңган, хойжулардан, мал ажылының тускай эртемниглеринден негелде, харыысалга улгатқан. Бо чылын безин ажылагый хой ажылындан 163 муң рубльдиң орулгазын киирер тургаш, ам ону 192 муң рубльге күүсеткен.

Ынчалза-даа мал ажылында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларның бистe хөйүн мынчап, ооң чогуур түңнелдерни үндүрүп турар бис. Күрүнеге бо чылын дүк садарының планы күүсеттинмейн турар. Ооң чылдагааны — хойнуң баш саны оожум өөүп, малдың янзы-бүрү чылдагаанындан хораар чоруунуң хөй болуп турарында. Ооң ажаалда, хайгаралы маңаа база кол рольдуг болуру чугаажок. 1972—1973 чылдың кыжынында колхозка 84 баш мыйыстыг бода мал, 41 инек, 27 чылгы өлүп хорааң. Малды тарып бооздадыр айтырыг ам-даа долу шиитпирлеттинмейн турар. Эрткен кыжын ыраккы одарларда инек, сарлык кадарчыларының ортузунга садыг болгаш медицина хандырылгазын организастаанынга улуг четпестер тургаң. Ынчангаш колхоз баштаар чери, ында партком, Шынаа көдээ Совединиң күүскому, мал ажылының тускай эртемниглери илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин ап, келир қыштаглаашкынны хүр эрттирериниче бүгү күштү мөөңнеп турар.

1973—1974 чылдарның кыжынында колхозта ниитпиниң малын 61 кезек черге қыштадырын планнаан. Тус-тус бригадалар, фермалар вайы-биле қыштагларның септелгези колдуунда доозулган, чамдык үүрмек септелгелерни дарый доозар дээш тракторларны ынаар чоруткан. Малчыннарның күжү, транспорт болгаш кажаалар четчир. Кымның каяа қыштаары хуваатыңган.

Чайгы үеде ниитпиниң малынга четчир чем-суурну түргузарынче колхозчуларның күжүн, албан организацияның черлериниң шеф ажылын организастаан. Ооң түңнелинде колхоз үш муң тонна ажыг бөдүүн чемни белеткеп, планын ажыр күүсеткен. Амгы үеде ону тус-тус қыштагларга тааржыштыр үлээрин, сөөртүрүн организастап, қышкы үеде мал чемин рацион ёзугаар шын чарыгдаар, одар-белчиирни чөп ажыглаар талазы-биле ажылды малчыннар ортузунда күштелдирген. Малдың үчёдүн долузу-биле қылыр, өдээн шын тааржыштырар, малчыннарның өөредилгезин организастаар чижектиг ажылдарга тускай эртемниглерниң ролюн бедидерин чугулаган көргеп.

Малчыннарга шыңгыы шылгалда — қыштаглаашкынга белеткел ажылдарын ферма, бригада бүрүзүнге бо хүнүерде бүрүн доозары, ниитпиниң малын менди қыш ажырып, қышкы үеде ооң продуктулуун кудулаттас дээш социалистиг чарышты улам калбартыры хүнүң кол айтырыы. Бо дугайын чоокта чаа колхозчулар боттарының ниити хураалынга чугаалашканнар. Аңаа колхозта қыштаглаашкынга белеткелдин амгы байдалы болгаш моон соңгааргы соруулгаларга хамаарышкан шыңгыы чугула болган.

Ниитизи-биле 2791 инекти, 9581 хойну, 1154 ивиин, 958 чылгыны қыштаглаашкынче киирер. Оларны хүр қыш ажырары келир чылын мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чедишкиннерни чедип алырының магадылалы болур ужурлуг. Ону чедип алыр дээш бар курлавырларны долу ажыглаары чугула соруулгавыс болур.

А. ХУУЖУГУР.

«Тере-Хөл» колхозтуң кол. зоотехниги.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Сөөлгү чылдарда Чөөн-Хемчиктиң Алдан-Маадырга тудуг-суур элээн шапкынчаан. Ылаңгыя соңгукчуларның чагыгларын ёзугаар қылдынган ажылдар эвээш эвес.

Алдан-Маадыр суурга 320 олуттуг школаны, 50 олуттуг уруглар садын, 8 чуртталга бажыңын ажыглалга киирген. Хөрүм-Даг биле Алдан-Маадыр аразынга бедик вольтулуг электрошугумну тутқан. Алдап-Маадырда 50 номерлиг автоматтыг телефон станциязы ажылдай берген. Ында көдээ медицина пунктузунга санитар машиназын, клубка болгаш столоваяга мебельдерни үндүрүп берген. Хемчик хемни дуглаар тургускан паромну ажылдатканы чонуң ынай-бээр аргыжылгазынга таарымчалыг апарган. Ол ышкаш Хемчик хемни дуглаар ковүрүт тудар талазы-биле айтырыгны өөренип корүп турар.

Бо бүгүнүң дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Тыва АССР-ниң Министрлер Совүзелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков Алдан-Маадырда бодунуң соңгукчуларынын мурнунга отчёдун берип тургаш, чер-чер Советтерниң мурнунда соруулгалар-биле оларны таныштырган.

А. КӨШКЕНДЕЙ.

Петр Манчын —«УТКА 25 чылы» совхозтуң мурнакчы комсомолчу механизатору. Бо күзүн ол күскү чер аңдарылгазынга киришкеш, эки көргүзүглерлиг болган. Хүнде 5,7 гектар чер аңдарар нормазын ол 12 гектар чедирип, шалыпчы ажылдап келген.

ЧУРУКТА: комсомолчу механизатор Петр Манчын.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ХООРАЙГА ҮЛЕГЕРЛИГ КОРУМ-ЧУРУМ ДЭЭШ

(Қызыл хоорай Совединиң сессиязындан)

СЭКП-ниң XXIV съездизи ажылчы чоннарга чаа коммунистиг мөзүг-шынарны хевирлеп кижизидерин, чамдык ийи-чаңгыс кижилерниң чурумунда болгаш аажы-чаңында эргиниң артыышкынын үзуткаар талазы-биле улуг соруулганы күрүне албан черлериниң болгаш хөй-ниитп организацияларының мурнунга салган.

Социалистиг хоойлу-дүрүмну болгаш хөй-ниитпиниң корум-чурумун быжыглаары бүгү чоннуң херээ. Бо чүтүлә ажылды боттандырып чорударынга чер-чер Советтери, ооң депутаттары улуг үлүгүн киирип турар.

Қызыл хоорай Совединиң ээлчеглиг сессиязында хөй-ниитпиниң корум-чурумун улам экижидер талазы-биле айтырыгны чугаалашкан. Сессияга илеткелчи — Қызыл хооркүүскомнуң даргазының оралакчызы В. А. Парунин болгаш саналбергеннер хоорай Совединиң девискээринде турар коллективтер болгаш хөй-ниитп организацияларының ниитпиниң корум-чурумун быжыглаарынче угланган эвээш эвес ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн.

Хоорайның партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, бүдүрүлгелер, албан черлери күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш ажылга, социалистиг өнчү-хереңнинң төтчеглээр, корум-чурум үрээр чоруктар-биле демиселге кижизидилге ажылының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап келген. Маңаа чижек қылдыр № 2 автоажыл-агый (начальныгы В. З. Сатаев) бүдүрүлгезин ап көрээл. Ооң удуртукчулары болгаш ында партия, профэвилел, комсомол комитеттери аныяк ажылчыннарның ортузунга хүн бүрүңү кижизидилге болгаш политмассалыг ажылды экижиткен. Ооң түңнелинде коллективте чурум үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер чорук барык чок. Ол ышкаш № 48 тудуг эргелелинде күш-ажылдың болгаш хөй-ниитпиниң сагылга-чурумун үрээр чоруктар эвээжээн. Ылаңгыя эш Краснобаеваның бригадазында тос айлар дургузында ажыл шагы үскең чаңгыс-даа кижи чок болган.

Қызылдың автосептелге заводунда болгаш өске-даа коллективтерде ажылга чаа хүлээп алган аныяктарны күш-ажылдың шыңгыы сагылга-чурумунга чаңчыктырар, оларны бүдүрүлгенин хоочун ажылчыннарынга быжыглаар дээш шүмчээшкин калбарган.

Хоойлу-дүрүм үрээр чорукту болдурбазы-биле баш удур хемчег ап чоруларының чөвүлелдери бо чылдан эгелеп хоорайның бүдүрүлгелеринде ажылдап турар.

«Кок-Тей» совхозта, типографияда, «Қызыл тудуг» эргелелинде политмассалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин эки ажыглап, чурум үрээр чоруктун чаңгызындаа аңаа эрттирбейн, хөй-ниитпиниң шыңгыы судунче кирип, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээрлерге, кемниг-херек үүлгедикчилерге, арагачыларга эптеш чок байдалды тургускан. Ынчангаш бо коллективтерде күш-ажылдың сагылга-чуруму, күш-ажылчы көргүзүглер эки.

Шагдаа черинiң чанында уруглар комнатазында дуржулгалыг хөй-ниитпичи кижизидикчилер Д. Лавриненко (Қызыл-садгының өөредилге комбинады), А. Белягов (пенсионер), М. Кочетова (№ 15 школа), А. Соколова (садыг училищезин) олар кижизидилгези берге школа назыдыг чамдык уруларга чаагай салдарны чедирип турарлар.

Корум-чурумну үлегерлиг тургузары чүгле коллективтерниң эвес, харын хөй-ниитпиниң база чугула соруулгазы дээрэйи сессияга демдеглээн. Қызыл хоорай Совединде эки тураның 175 улусчу дружиналары тургустунган. Оларның хүрээлеңинде 2 муң ажыг дружиник хаара туттунган. Олар бо дылдың тос айларының иштинде хоорайга корум-чурум хайгыылыңга сес муң ажыг кижи-хүүн ажылдааннар. Кежээнiң-не хоорайның күдүмчуларынче 5 автомашиналыг 35—36 дружиник үнер. Респотребсоюзтуң, Көдээ ажыл-агый министерствозунун, облпрофсовүзелдиң, «Қызыл тудуг» тудуг эргелелиниң, № 48 тудуг эргелелиниң болгаш өске-даа коллективтиниң дружинниктери корум-чурум хайгааралынче чогуур шактарында үнүп, каш удаа мактадып алганнар.

Кемниг-херек үүлгедир чорук эрткен 1971 болгаш 1972 чылдарда хоорайда элээн күдулаан. Ынчалза-даа чамдык коллективтерде, көдээ Советтерде корум-чурум үрээр, арагалаар, кемниг-херек үүлгедир чорук-биле демисел ам-даа чогуур деңнелге четпейн турарын санал берген депутаттар чидии-биле шүгүмчүлээннер. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитпиниң сагылга-чурумун үрээр чоруктар «Қызыл үлеттүр тудуг» эргелелинде, көжүп чоруур № 62 мехколоннада, № 1 автоажыл-агый бүдүрүлгезинде, районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынында болгаш өске-даа организацияларда бар. Үстүнде адаанывыс коллективтериниң удуртукчулары, профэвилел, комсомол комитеттери кижизидилге-массалыг ажылды кошкак чорудуп турар.

Хоорайга хөй-ниитпиниң сагылга-чурумун үрээр, кемниг-херек үүлгедир чорук-биле демиселди улам күштелдирериниң үе негеп турар. Бо талазы-биле сессияга хоорайның улус судумун даргазы И. Кураев, «Қызыл тудуг» эргелелиниң башчызы В. Дубинина, хооркүүскомнуң иштинги херектер килдизининң начальныгы А. Чукавин, эът комбинадының ажылчыны А. Пенкина, ВЛКСМ хооркомунуң бирги секретары В. Виноградова, «Кара-Хаак» совхозтуң агроному М. Бутанаева, СЭКП-ниң Қызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов олар саналдарынга демдеглээн.

Қызыл хоорай Совединиң үшкү сессиязы хоорайга корум-чурумну быжыглаар дээш политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирериниң сорулгаларын айтыкаа шиитпирлиг хүлээп алган.

В. ОҢДУП.

Ажыглалга киирер объектилер

ХОЖУДААН ТУДУГ

Каш хонук бурунгаар Хову-Аксы суур Советиниң күүсекчи комитединиң хуралынга ында тудуг ажылының байдалы чугаалашкан. Хову-Аксында бүдүрүлге болгаш чуртталга тудугларын харылап турар «Тыва кобальт тудуг» участогунуң ажылын хуралдың хүн айтырынга киирип келгеш, таварылга эвээс.

Бөгүн мында байдал дүвүренчиг дээрэйи дараазында фактылар дерелиел бээр. Эрткен тос айлар иштинде 1 млн. 34 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылларын участок кылып чорудар тургаш, ооң иштинден 703 муң рубльди ошкээдин ап, планныг онаалдазын чүгле 68 хуу күүсеткен. Тудугларны ажыглалга киирер хуусалар база пландай хажыа турар. Август айда-ла дуулар ужурдуг турган ногаа өстүрер теплица биле картофель шыгжаар чер амдар күрүне комиссиязының хүлээп алырынга белен эвес. Соңгу ажыглалга киирген чуртталга бажыңнары, автомашина гаражы база хожудашкынныг дужаттынган.

Ажыл-ишчи эде тургузарынга, экижидеринге чогум чүү шаптыктап турарыл? Шаптыктыг чүүлдер хөй болгулаан. Чижээлээрге, кадр айтырыы четпес тургустунганындан кижилер ажылга ызыртынмас чоруктар хөй. Эрткен тос айларның дургузунда 76 кижи янзы-бүрү чылдагаанынарның ужурунда участоктан үүлү чорутқан. А бо үе иштинде чүгле 46 кижи ажылга хүлээп алдыган шинге, азы участок кижи күжү-биле 89 хуу хаадыртынган. Үүлү чоруткан кижилериң хөй кезии боттарының күзели-биле билдиринкиннерни киргенин барымдаалап көөрге, кадрлар-биле ажылды четпес чорудуп турар. Оларның чамдыктары күш-ажылдың сагылга-чурумун хаалыткаш, ажылындан үзүткеп. Кижизидилге ажылының кошкаандан бо чылдың эгелеңнен бээр 248 кижи-хүү чедир ажыглаттынмаан. Бо болза аңчыстистрацияның база ында хөй-ниитп организацияларының четпес ажылы-дыр.

Ындыг болзажок, участок коллективиниң ажыл-ажыниден дорт хамаарышпас, харын тудугларны ой-шаанда ажыглалга киирериңе шаптыктыг доора чылдагаанынарны база чугаалаар херек. Тудуг материалы-биле хандырылганың четпези — хүнүң бир дүвүренчиг айтырыы ол. Ылаңгыя Қызылда «Тудуг кезектери» комбинат чазанылга қылыглары, дилиг материалдары-биле ай санында четпес хандырын келген. Ажыглалга киирер — уруглар ясизи соңга-эжик блоктары чоктуң хараазындан ам ийи ай иштинде туруп келген. Үстүнде адаанывыс «Тудуг кезектери» комбинат август айда блоктарны мүн-не чоруткан. Ынчалзажок, чагыкчының диазын хандырарынче комбинаттың кичээнгей салбайн турганының бир черечизи — келген блоктар ясизе эвес, ам чаа-ла тудуп турар 48 баз иштиг чурттага бажыңга таваржыр болганы болур. Бажыңнар чадаларының болгаш ба-комнарының плиталары база чедишпейн турар. Суурга турган ыяш цегининг ажылы соксаанындан дилиг материалдары көй хереглеттинип турар.

Бо чылдың январьдан бээр суурга туйбу-биле бажыңнар тудуп эгелээн чүве болганда, участокту туйбу-биле үзүк чок хандырарымың айтырыын «Тыва тудуг» трест чогумчалыг шиитпирлээр болза эки. Хову-Аксын туйбу-биле Қызыл эвес, а Черногорск хандырып турар болганы-биле ажылдың темпизи ооржум чоруп турар. Чер ырак, чедирип кээп турар продукциянын боттүнези аар болганындан үзүктелиишкин болганчок-да бооп турар.

Күш-ажылды механизастаарының айтырыы участоктуң тудугларында четпес тургустунганындан туйбу, бетон-биле холбашкан хөй ажылдар хол-биле қылдынып турар. Эң ылаңгыя бетон белдиринде экскаваторларның болгаш чер казар технинканың багай ажылдап турарындан ында аар ажылларны хол-биле қылыр үжүр болза таваржыш турар.

Ажыл-ишке шаптыктыг чүүлдер хөй болзажок, боттарының қызымаккай, шудургу күш-ажылының ачызында көскү чедишкиннерни, планныг онаалдаларның күүселдезин чедип ап келген бригадалар база хөй. Олардан И. Карповтуң, Х. Натпит-оолдуң, А. Глуховтуң, С. Экер-оолдуң, И. Монгениң удурткан бригадалары социалистиг чарыштың негелделеринге дүүштүр ажылдап турар. Ылаңгыя И. Карпов биле А. Глуховтуң удурткан бригадалары бо чылдың планныг онаалдаларын хамаарышкан бүгү хемчеглерни ап, четпестерни дарый чайладып тургаш, чыл тоңчүзүнге чедир арткан қышка хуусаада ажыглалга киирер ужурлуг объектилерин бүрүн дужаап болур дээрэнинге идеген болур.

Ю. ЕГОШИН.

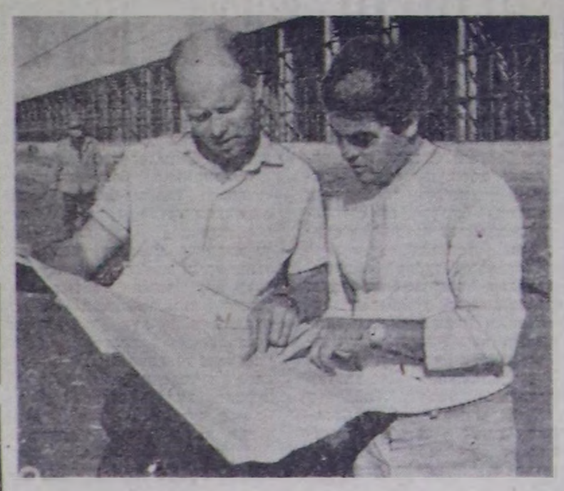

Закарпатье областың товүҢ—Ужгородта тудуп турар газ аппаратуразының заводу беш чылдың шалыпчы тудуу. Ол бүдүрүлге тудуунда он беш национальды ажылчыннары болгаш специалистери ажылдап турар. Оларның-биле кады Болгариядан 300 чыгам тудугжу ажылдап турар. Интернационалчы найыралчы коллектив бо заводтуң баштайгы эзлчээн 1973 чылдың тоңчүзүнде ажыглалга киирерин хүлээнген.

ЧУРУКТА: № 21 бүдүрүлге каттыжышкынының тудуг эргелелиниң улуг проравы Ю. Фоменко биле (солагай талазында) болгар тудугжуларның улуг проравы Д. Махмедов олар тудуг шөлдериниң бирээзинде.

Л. КОВГАННЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СӨӨЛГҮ ОРУКЧЕ

Семён Михайлович Будённыйны орнукшутканы

Совет улус, Чепсектиг Күштериниң дайынчызары октябрь 30-де хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынчарының алдарлыг маадыры, Совет эрге-чагырганы тургузарының болгаш быжыглаарының идепкейлиг киржикчизи, Совет Чепсектиг Күштериниң эң сураглыг тургузукчуларының бирээзи, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры Семён Михайлович Будённыйны сөөлгү орукче үдээннер.

Мөчээн Маршалдың магабодун салган хааржакты тургускан Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга мун-мун ажылчы чоннар, дайынчылар, ооң мурнундагы хүн ышкаш, октябрь 30-де база-ла үзүк-соксаал чок кээп турганнар. Найсылалдың, заводтарының, фабрикаларының, тудугларының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары, министерстволарның, институттарның ажылдакчылары, партия, совет болгаш хөй-ниитти организацияларының төлээлекчилери, орнукшудулгага киржири-биле өске хоорайлардан Москвада келген ажылчы чоннар төлээлекчилери, колхозчулар, совхозтар ажылчыннары үш шак дургузунда ооң хааржаанын чаны-биле ханы кажыылалын, илередип эртип турганнар.

Залда чечектер-ле хөй — РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелинден, С. М. Будённыйның төрээн чери — Ростов областан, Семён Михайлович Будённыйның дайынчы өнүктеринден болгаш соратниктеринден, Ленинградтың болгаш Кроштадттың шериг далайжыларындан, Кара-далайның далайжыларындан, СССР-ниң ДОСААФ ТК-дан, министерстволардан, Күркомитеттерден, будүүрүлгелер, хөй-ниитти организацияларындан чечек-веноктарны экелип салгылаан.

Кажыыдалдың аялгалары үзүк-соксаал чокка чаңгыланып турган. Улусчу маадырның мага-бодун салган хааржакты тургускан Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга мун-мун ажылчы чоннар, дайынчылар, ооң мурнундагы хүн ышкаш, октябрь 30-де база-ла үзүк-соксаал чок кээп турганнар. Найсылалдың, заводтарының, фабрикаларының, тудугларының ажылчыннарыныг

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭН

Октябрь 30-де Австрияның пайысылалы Венада 19 чурттуң төлөөлекчилери Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкинни кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарны эгелээн.

Барыын чүк чурттарының талазындан шаптыктап турда-ла, социалистиг чурттар ол айтырыгны шинтпирлээри дээш элээн хөй чылдарның дургузунда чайгылыш чок туржуп келгеннер. Совет Эвилелинии, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының туруштуг күжениишкиннеринің ачызында болган, делегейнии дүмкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны эгелээн соонда ам Европаның чурттарынга болгаш улустарыга-даа улуг чугула бооп турар ындыг ажыл-херекче боттуу-биле эгелп кирер аргалыг бооп турар.

Чугла болза, херек кырында, Европа диннге политиктиг байдалга шериг талазыбиле чавырлыышкын-биле идиг берип, ону экижиериниң дугайында бооп турар. Венага бө чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болур болза, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында чөвүлел хуралдың чедиишкинниг болурунга улуг чергелии-биле дузалазары чугаа чок. Ол чөвүлел хуралдың ийнги үе-чадазы амгы үеде Женевада эртип турар.

Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкинни кызырарының айтырыы нарын болбайнаы. Ол айтырыгны Европаның, харын бүгү делегейниң-даа төвүзүнде бир-ле дугаарында херек кырында боттуу-биле тургузуп турар болгай. НАТО-да кирип турар чурттарның шериг талазыбиле чаңгыс-талалыг артык күштүг болур чоруун хандырар кылдыр, төп Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкиннерни ынчаар кызырарын чедип алыр дээш Барыын чүкте кылып турар чулчуруушкунар Венада чугаалажыышкыннарга кандыг-даа ажык чок болуру билдингир.

Совет Эвилели кандыгыл дээрге, ол болза Венага чугаалажыышкыннарда билдингир болгаш тодаргай боттуг санаалдыг чеде берген. «Бистиң туружувус тодаргай болгаш билдингир—деп, тайбыңга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезинге бодунуң чугаазынга Л. И. Брежнев онзалап айыткан. — Чугаалажыышкыннарның киржикчилери күрүнелериниң төп Европаның тодаргай районунда даштыкы болгаш национал күргаг чер база шериг агаар-даа күштерин кызырарының дугайын дугуржур херек деп санап турар бис. Ол үеде кандыг-бир таланың айыыл чок чоруунга хора чедирбес болгаш оларның кайызы-даа өскенің күсели-биле чаңгыс талалыг артык бүүтүү албас улустуг».

Бир эвес чугаалажыышкыннарның бүгү киржикчилери ындыг шыныг болгаш кайы-кайызынга-даа ажыктыг негелделерни барымдаалаар болза, Венада чугаалажыышкыннар Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының эрге-ажынга дүүшкен чугула түңнелдерни бээр ужурлуг.

В. ГОНЧАРОВ.

СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

КАИРГЕ УЖУРАШКАН

КАИР. (СЭТА). ЕАР-ның чалаанның чалаанын ёзугаар ССРЭ-нии даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов октябрь 30-де Каирде чеде берген.

Октябрь 30-ниң кежээзинде ЕАР-ның президентизи Анвар Садат В. В. Кузнецовту хүлээп алган. Оларның аразынга болган беседага президентинин национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле чөвүлекчизи Хафез Исмаил болгаш ССРЭ-ниң Египеттеги элчизин В. М. Виноградов олар киришкеннер.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязы бодунуң хуралынга атомнуг энергия талазы-биле Делегей агенствозунуң илеткелиг дыңнаан.

Политика талазы-биле дүш-күүрлүг чоруктуң кошкаашкыны шериг талазы-биле дүш-күүрлүг чоруктуң кошкаашкыны-биле долдурары эргежок чугула деп, ССРЭ-ниң төлөөлекчизи А. А. Рошин ол хуралга чугаалаан. Ядролуг чепсекти цептеретпес дугайында керээниң ужур-дузазын ол демдеглээш, аңаа чаа-чаа чурттарның каттыжын киргеп турарын ол деткип чугаалаан. Атомнуг энергия талазы-биле делегей агенствозунуң ажыл-чорудулгазы чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шинтпирлээринге шүүт холбаалыын ССРЭ-ниң төлөлекчизи демдеглээш, ук агенствонуң күрүнелер аразынга эртем-техниктиг кады ажылдажылганы калбартырыпче угланган күжениишкиннерин Совет Эвилелиннң деткип турарын медеглээп.

Кол Ассамблея атомнуг энергия талазы-биле Делегей агенствозунуң ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүтүүнген.

Э. Геректиң чугаазы

ВАРШАВА. (СЭТА). Котовице воеводствонуң үлетпүр төвү Сосновецке Үстүү Силезияның шахталарының, металлургия болгаш пос аргымыр будүрүге черлериниң партия активи-биле ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Геректиң ужуражышкыны болган. Сөөлгү чылдарда делегей хогжүлдезиниң кол угланышкыны тайбың болгаш улустарның хостал газы дээш демисел чорудуп турар күштерге деткиткен Совет Эвилелиннң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының улам улгадып турар алдарының, күүү-шыдалының, чайгылыш чок политиказының аайы-биле тодаргайлаттынып турар апарган деп, чыылганнарының мурнунга сөс алгаш, Э. Герек медеглээн.

Тайбынга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрези Москвага чыылган. Үк конгресс делегейниң бөгүнгү болгаш келир үедеги хогжүлдезинге төөгүлүг чугула ужур-дузалыг. Польшаның хөй-ниитизи конгресстиң ажылын улуг кичээнгейлиг сонуургал, ону деткип, байыр чедирип турар деп, Э. Герек оон ыдай чугаалаан.

«СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы — шылгарангай чугаа. Бүгү делегейде тайбыңның херээнге хамыктан хөйнүү кылган, тайбыңныц, чоптуг ёзунуң принциптерии тиилелгелиг революцияның туктарынга 56 чыл мурнунда чарлап үндүрген, ол принциптерии он-он чыл дургузунда могаг чок камгалап келген 250 миллион кижилиг Совет Эвилелиннң туружун, партия-биле улустуг туружун ол чугаада тайылбырлап коргүскен. Совет Эвилели бүгү — улустарның аразында тайбыңның кол талалакчызы болгаш кол чөленгижи»— деп, Э. Герек демдеглээн.

«Эш Л. И. Брежневтиң Москва конгрезинге чугаалааны тайбың хөгжүлдениң программазы бистиң иижи программавыс, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының программазы. Бистер ону бүрүн деткип турар бис. Ол программаның гуманизми, ооң реализии болгаш чайгылыш чок турушту социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүн, кижи торелгетенниң салым-чолуга ооң ханы харысалгалыг сагыш-сеткилин болгаш тайбың дээш шинтпирлиг демисел чорудар тура-соруктуун илергейлеп турар. Ол программа улам хөй чаа-чаа талалакчыларны болгаш шынчы өөнүктерии каттыштырып, делегейде бүгү-иниитиге хүндүледи турар»— деп, ПКАП ТК-ның Бирги секретары демдеглээн.

ПКАП болгаш польша улус Совет Эвилели-биле чаңгыс эптии. Эвилелдиң болгаш дем каттыштырып ажылдарының принциптерии үжен чыл дургузунда чайгылыш чок камгалап келген деп, Э. Герек демдеглээн.

ОЛАРНЫҢ ДЕМИСЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ажыл-ишчилер чуртта бараан ортектериниң болгаш амыдырал чарыгдалдарының үргүлчү улгадып турарынга холбаштыр боттарының материалдыг байдалын экижидерп дээш ажыл соксадыр демисел чорудуп турар.

Нью-Йорктуң амгы үе ураң чүүлүнүң музейиниң албан-хаакчыларының ажыл соксадыышкыны үш неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Олар профэвилеининң кыйгырыын ёзугаар шалың өстүрерии неген, ажылдаарын соксаткан. Профэвилел удуртукчулары биле администрацияның аразында чугаалажыышкыннар амдыызында кандыг-даа тодаргай түңнел чок болган.

Лос-Анджелес хоорайның эң улуг үш америк радиотелевизия компаниязы — Эй-би-синин, Си-би-эстиң болгаш Эй-би-синиң дузалаар ажылдар кылыр ажылчыннары биле албан-хаакчылары база ажыл соксатканын чарлаан. Олар база шалың өстүрерии пегеп турар.

Ажылдаар эргези дээш, ажыл төлевирин улгаттырары дээш, амыдырал-чурттаганың байдалдарының дорайтап турарынга удур Францияның ажылчы чоннары демиселин улам калбартып турар.

Фурмиде «Були» фабрикаңың 550 ажылчын пес-таавычылары ажыл соксадыышкынныг демиселче кирген. Олар будүрүлге черин хаарынга болгаш ажылчыннарны ажылдан үндүрер чорумка удурланып үнгеннер.

ЧУРУКТА: «Булиниң» пес-таавычылары ажыл соксадыышкынныг чысиаал үезинде. Оларның холдарында тутнан планаттарында: «Ажылдан үндүрүп болбас!», 60 харлаанда пенсияладыр!» деп сөстерни бижээн. АДН — СЭТА-ның фотозу.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙДАЛ

Чоокку Чөөн чүктүң ийи фронтузунда байдал ниитизипбиле ооҗургаан.

Египеттиң даштыкы херектер министриниң хүлээлгезин күүседип турар Абдель Кадер Хатемнин болгаш КНО-нуң онза күштериниң төлөлекчилериниң аразынга ужуражыышкын Каирге болган. Дайылдажыышкынны соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиннің шинтпирлерии күүседиринге взраиль шериглер каш удаа шаптыктаап турбуже, ук шинтпирии амыдыралга боттандырарын контрольдап турар ол төлөлекчилериниң ажыл-чорудулгазынга египет тала бүгү хемчег-биле деткимче көргүзүп турарын онзалап демдеглээн.

Октябрь чээрби сесте КНО-нуң төлөлекчизиниң хайгааракшыны-биле египет болгаш израиль офицерлериин ужуражыышкыны болган. КНО-нуң Каирде информация төвүнүң директору Али Халиль ол дугайын дыннаткаш, оон киржикчилериниң ужурашкан черин айытпаан. Октябрь 22-де аткылажыышкынны соксаткан шугумче аткаарлаарының дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле ындыг ужуражыышкынны кылырын КНО-нуң Каирде онза күштериниң командылал чери санаалдааны билдингир болгай.

Суэц каналының чөөн талакы эргинде 3-кү египет армияның турар черинде КНО-нуң күштериниң контролюбиле 25 чүк машиналары аъш-чемнин, сугну болгаш эмтан чүүлдерни сөөртүп чедире бергенин Али Халиль база дыннаткан.

Израиль-египет фронтузунга аткылажыышкынны болгаш дайын чорудулгаларын соксадыр дээнин сагырын хайгаараарын дааскан КНО-нуң онза күштериниң бир бөлүүнге израиль шериглериниң таныыл черлерии дамчыштыр Суэцче эртерии октябрь чээрби сестин кежээзинден чөпшээрээн. Оон мурнунда израильдер ол бөлүктүн хоорайже эртеринге шаптыктап турган. КНО-нуң оон бир өске хайгааракчы бөлүү Исмаильде бодунуң туружун эелепкен.

Чоокку Чөөн чүкте байдалга холбаштыр 11 чурт—Сирия, Ливан, Сауд Аравиязы, Йемен Араб Республика болган өскелер-даа — ол девискээрде байдалды чугаалажын көөрү-биле араб күрүнелериниң даштыкы херектер база камгалал министрлериниң онза чөвүлел хуралын эртирер дугайында Марокконуи саналын деткип турар.

Чоокку Чөөн чүкке шыныг болгаш быжыг тайбыңны тургузар соруга-биле тайбынга ынакшылдыг күштер улуг күжениишкинниг кылып турда, Тель-Авив моон-даа соңгаар бодунуң агрессчи милитарпетиг политиказын чорударының дугайын медеглеп турар. Ол дугайын израиль премьер-министр Менр америк телевидениеге интервьюга бадыткаан. Израиль бодунуң шериг күүзүн улгаттырарын үргүлчүлээр деп ол чугаалаан. Меирнин чугаалаавы-биле алырга, Израиль боду боо-чепсекти улам хөйнү бүдүрүп үндүрер болгаш Каттышкан Штаттардан чепсектер садып алырын оон-биле чергелештир үргүлчүлээр деп турар.

(СЭТА).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гвинея-Бисау Республиканың чамдык девискээрлерин Португалияның чепсектиг күштериниң эелеп, хоойлу-дүрүм үреп турарының база республиканың чонунга удур оларның агрессчи үүлгедиглериниң дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажыга болза, КНО-нуң Кол Ассамблеязында португал колонивлизмге удур Африка улустарының национал-хосталгалыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының күштелген үезинде эртип турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязының ниитги хуралынга ССРЭ-ниң төлөлекчизи сөс алгаш, бүрүн эргелиг чаа Гвинея-Бисау күрүнеиниң тургустунганының чарлаттынганын Африка улустарының бүрүн национал хосталга дээш демиселинге чугула, улуг базым болган деп үнелээн. Үк демиселди Совет Эвилелиннің бүрүн деткип турарын ол медеглээн.

Португал колонизаторларны Экватор Гвинеязының, Малагасий Республиканың, Уганданың, Венгрияның, Польшаның болгаш өске-даа чурттарның төлөлекчилери бүрүү шапкан.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРГЕ ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Юридиктиг консультация

Бистиң чуртувуста хөй уруглуг иелерии чаагай алдар. бедик хүндүлел бүргээн. Чаштарны кижизидип, өстүрериге оларның буянныг ижии партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп турар.

Ол болгаш оон-даа хөй уругну божаашл, кижизиткен иелерге «Маадыр ие» деп хүндүлүг атты тыпсып, «Маадыр ие» орденни болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиин тыпсып турары чаагай алдар-дыр. Тос уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң бирги чергези-биле, сес уруглуг иени — ийи-ги чергези-биле, чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни — ол-ла орденниң үшкү чергези-биле шаңнап турар.

Хөй уруглуг келерге бистиң күрүнеис акша дузаламчызын база көргүзүп турар болгай. Тыва АССР-де хөй уруглуг болгаш бот иелер ай санында хөй түңнүг күрүне дузаламчызын ап турар. Оларга ары үтда дузаламчыны болгаш эң бичии уруу бир хар четкиже ай санында дузаламчыны база тыпсыр чурум бар.

Хары үтда дузаламчыны үш дугаар уругну төрээн болгаш ооң дараазында уругларны божаашл, азыраан иелерге төлээр. Ай санында дузаламчыны дөрт дугаар уругдан эгелээш, ооң дараазында төрээн уруглары бирден беш хар четкиже төлээр.

Дузаламчының хемчээлин доктаадырда чүгле иениң бодунуң төрээн уругларындан аңгыда чаа төрүттүгиеи дээш дузаламчы тыпсыр уругнуң мурнунда азыраан алган уругларын шуптузуп катай санаар. Оон аңгыда ашаамың эдертип келген оолдар. кыстарын соңгу не 12 харга чедир доруктуруп каанда оңу база немей санаар.

Бир эвес не кижи беш хар четпээн элээн каш уруглуг болза, оларның кижи бүрүзүнге дузаламчы акшазын бээр.

Дузаламчы төлээриниң ниитги чуруму кандыгыл?

Хөй уруглуг болгаш бот иелерге харыүтда болгаш ай санында дузаламчыны районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүскомнарының чанында дузаламчыны райоинар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүскомнарының социал хандырылга киидистери хөй уруглуг азы бот иеге күрүне дузаламчызы алыр эргени бадыткаан документинии—неиң хууда дептериң тыпсыр. Кандыг-бир чылдагаан ужурунда хөй уруглуг не комиссияның шинтпири-биле чөпшээрешпес болза, бодунуң хомудалын Советтериниң күүскомнарынга киирер эргелиг.

Бөп болгаш оон-даа хөй уругну төрээш, оларны 8 хар чедир доруктурган иелер кыраанының пенсиязын 50 хар четкеш (ниити дүрүмде айыыл чок 55 хар четкенде болгай) алыр эргелиг. Бо удаада ниити күш-ажыл стажы 20 чыл иегеттинер турган болза, хөй уруглуг иелерге 15 чыл иегеттинер. Ол пенсияның кырына ниити күш-ажыл стажы 25 чылдан эвээш эвес болза (а иегеттинери 30 чыл), азы үзүктел чок 15 чыл стажтыгда 10 хуу иемелде төлевирии база алыр.

СӨКП-ниң Программазында хоорайларга болгаш көдээ иениң база чаш уругларын кадыын камгалаар албан черлериниң четкизин калбартырыы айыткан. Бистиң чуртувуста божулга бажыңнарыны, консультацияларны, уруглар санаторийлериниң, эмнелгелериниң, кадыкшылга школаларының четкизин улам калбарган. Тыва АССР-де бо хүннерде 166 школа ажылдан турар. Ында 58760 өөренекчиин хаара туткан, оларның ниитинде 7900 уруглар болгаш оолдар күрүнеиің долу хандырылгазында.

Сүт болгаш сүт аймаандан белеткээн продуктуларны эмчилериин берген бижиин ёзугаар сүт кухняларындан хөй иелер аң. бичии чаштарны чемгереринге ажылган турар. Хөй уруглуг болгаш материал талазы-биле четче хандыртынаан иелериң бичии уругларына сүт болгаш сүт айнаандан тускай кылган чемнерии халаска берип турар. Ол ышкаш хөй уруглуг иелериниң ажы-төлүн уруглар садыынга ялиге тургузарда ооң хөлезиин 25—30 хуу чедир чиигедирии доктаатка. Дөрт болгаш оон-даа хөй уруглуг иелерге ындыг төлевир ажыл төлевириниң хемчээлии барымдаалавайн 50 хуу чиигелдеиг. Хөй уруглуг иелер школа-интернаттарга уругларын өөредирибиле тургузуп турар болгай. Ынчангаш чер-чер Советтериниң күүскомнарының шинтпирии ёзугаар ол дээш төлевирииң шүптүзүн азы кезиин төлээриниден оларны хостаан.

Хөй уруглуг иелер боттарының уругларын пионер лагеринче чорудар путёвка алырда чиигеткен ортек-биле азы өг-бүленгин материалдыг хандырылгазының байдалын ёзугаар халас-даа алыр эргелиг.

Үш уруглан хөй ажы-төлдүг өг-бүленгиң ээлери ийилээн ажылдап турар болза, өг-бүле ээзиниң чүгле бирээзиниң ажыл төлевириниден тыртар олта-ажык үндүрүүл чиигедир.

ССРЭ-ниң Күш-ажыл дугаайында хоолузунуң 73 дугаар болгаш РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоолузунуң 170 дугаар чүүлдериниде айыткаиы ёзугаар саатгыг херээжиериии база чаш уруглуг иелерии ажылга хүлээп албас чоруктарны, ол ышкаш бир хар чедир пазылыг чаш уруглуг иелерии, саатгыг херээженнерии албан организация чери дүшкеи таварылгадан аңгыда, албан черлериниң удуртукчуларының күзели-биле ажылдан үндурерии хораан.

Саатгыг херээжеинерге бөкүүр мурнунда болгаш божаан соонда эмчиниң берген биллетеньнерии ажыл стажын бәрымдаалавайн чүс хуу төлеп бээр.

К. ЮМБУУ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң юрист-консультантызы.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР ДЭЭШ

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозта шупту 312 херээжеинер бар. Оларның пенсионерлерден өскези шуптузу совхоз будурүлгезиниде хаара туттупган. Чүгле мал ажылында безии 82 херээжеинер быжыглаттынган. Кодээ ажылагыйның сезоннуг үезинде херээженнер совхоз будурүлгезинге идепкейлиг ажылдап келгеннер. Ылаңгыя хой кыргылдазынга, мал чемнииң белеткелиниң болгаш дүжүт ажаап алышкыпының үезинде улуг ажылдарны олар кылганнар. 20 тонна будук-бүрүнү, 16 тонна сигении шеф-биле совхозка кылып берген. Монгуш Дойбан, Конгар Сержин, Кара-оол Кара-кыс, Арина Иргит, Таргын Хомустаар дээш өске-даа мал ажылында бедик көргүзүглерлиг херээженнериң саны көвүдээн.

Совхозта парткомпуң удуртулгазы-биле херээженнер човүлели чон ортузунга политмассалыг болгаш организакчы ажылдарны агитквартиралар дамчыштыр чорудуп келгеи. Совхоз төвүнде 15 малчыннарда 3 агитквартира ажылдап турар. Оларның удуртукчуларында суурнуң нителлигентилерии болгаш совхозтуң идепкейлиг хөй-ниитичи херээженнерии быжыглаан. Олар тускай ажыл планын квартал аайы-биле тургускаш, херээженнер човүлелиниң хуралынга бадыладып ап турар.

Агитквартиралар аразында социалистиг чарыштың негелделерии ажылдап кылган. Ооң түңнелии ийи удаа үндүрген. «Шөңнө», «Хүнчүгеш», «Чырык» деп аттыг. Туралыгның болгаш Хемчик-Бажының агитквартиралары (даргалары эштер Анай-оол Белек, Допгак Алдынчы, Салчак Чыпсын, Сыргыт-оол Шагдыр болгаш Иргит Адаш) тинлекчилер болуп, ортектиг белектер болгаш Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткылаан.

Агитквартиралар аразынга социалистиг чарыштың түңнелдерии үндүрерде ооң кежүүшериниң совхоз будурүлгезинде ажылдап турарын, уруглар кижизидилгезинге кирижилгезии, боттарының политиктиг болгаи культурлуг деңнелии бедидер дээш кайда ооренип турарын барымдаалап, ол талазы-биле тускай хыналданы херээженнер човүлелиниң секциялары чорудуп турар. Агитквартира бүрүзүнде политинформаторлар бижиглаттынган. Олар лекция, беседаларны кылып, политиктиг чөөлдерии эрттирип турар. Боттарының шилип алганыбиле бөлгүмнерии (амданныг чемнер кылырының даараныганын, чечектер өстүрериниң, уран чүүлдүң, уруглар кижизидилгезиниң дээш өске-даа) тургускан.

Совхозтуң херээженнер човүлелиниде 9 кежигүннер бар. Олар ажыл планын комсомол организациязы болгаш клуб, библиотека човүлели-биле сүмележип, кварталдап тургускаш, парткомга бадыладып ап турар.

Агитквартиралар аайы-биле ажылдаарындан аңгыда, совхоз төвүнүң Культура бажыңына херээженнер човүлелиниң планы-биле хой ажылдарны кылып чорутқан. Культура бажыңында човүлелдиң төвүп дерип кылган. Активчилер аңаа чыгын келгеш, кылыр ажылдарын сүмележип ап, планнарын тургузуп тураралар. Элээн хаш темалыг кежээлерни, помчулга конференцияларын, концерттерни организастап эрттирген. «Чечектел-лс, чалыы Назын», деп кежээ. Салчак Токаның «Човүнүң оглу» деп помунга помчулга конференциязы. «Өг-бүленең бюджези» деп темалыг хурал дыка солуи болуп, бедик утка-шыпарлыг эрткен. Туралыгның хойжу. Хемчик-Бажының өшкү бригадаларының малчыннары оглёринии ишти көжегелиг, чунар-демирлиг кылдыр дерип алган. 200 акша түңнүг ялзы-бүрү номнарны малчыннар ортузунга садып тараткан.

Кылдынган эки ажылдар-биле чергелештир херээженнер човүлелиниң ажылында четпестер база бар. «Саян», «Аржаан» аттыг агитквартиралар (даргалары В. Агбаа, Г. Ангыр) ажылын ара соксаткан. Херээженнер човүлелиниң кежигүннери Монге-Далай Маидыш, Зина Таргын олар дыка кошкак ажылдаан болгаи боттарының даалгазының талазыбиле херээженнер, ажылынга ажыктыг боттуг чүве кылбаавнар. Херээженнер човүлели чарыштың түңнелии отчёттуг үеде чүгле ийи катап үндүрген. Даштыг-Тей бригадазында малчыннарның агитквартираларыиче човүлел кошкак кичээнгей салган болгаи эвээш үүшкүкүн кылган. Бинангаш ында малчыннарның оглериниде кожеге чок, культурлуг деңнели ам-даа чавыс. Совхоз товүнде эки деринн кылдынган чунар-бажың бар. Оиу совхоз дирекциязының талазындан одаар чүүл, чырык-биле чогуур үезиняе хандырып бербейн, орта ажылдатпайн турар. Акша-шалың алганда арагалаар, корум-чурум үрээр чорухтар херээженнер ортузунда ам-даа бар. Човүлелдиң талазындан ындыг кижилерге хамаарыштыр дээштиг хемчеглер албайн турар.

Херээженнер човүлелиниң зоокта чаа болган отчёт-соңгулдалыг хуралынга ол бүгүнү тодаргай чугаалашкан, моон соңгаар чорудар сорулгаларны тодаратган.

Б БАРБА.

Телевидение

НОЯБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыалгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Өөнүг телекөргүзүг. Школачыларга. Москва облазының Щелково хоорайында В. И. Ленин аттыг Культура ордузунда уругларның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң дугайында очерк. 14.15—«Миллионнарның ленинчи университединг». Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Москвага Бүгү-делегей конгрезинии киржикчилериндеп интервью. 14.45—«Кинопанорама». 16.00 «Далай кырында ыры чалгып тур». Фильм—концерт. 16.30—16.40—Чапсар. 16.40—«Поэзия». М. Луконин. 17.00— Эрткен чылдарның киноларын. «Гюлли». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Делегей байдалының дугайында лекция. СЭКП ТК-ның лектору Ю. И. Молчанов. 18.30— Телемедээлер. 18.45—Телемедээлер (орус дылга). 18.55— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—«Экранда кинокомедия». «Адыг». Уран-чечен фильм. 20.20—Өөнүг телекөргүзүг. «Чили. Демисел дың. дувуреэзиниң үези». Документалдыг телефильм. 21.20—21.30—Чапсар. 21.30—«Театр ужуражылгалары». 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шинткел маиаан туттурган кижи» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Машинистиң оглу» 9.10, 11.00, 15.10, «Серафимниң бажыпы» 12.50, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаагай сеткилдиг ядамыктар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Төрээн чуртундан ыракта» 16.50, 20.30, «Иван Бровкин кур черде» 15.00, 18.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА. Киночыынды 16.30, «Кара бөрү» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин терминын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 41-27, информацна база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫТ № 2330

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын газазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС — 01479

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 259 (9329) | Пятница 1973 чыл, ноябрь 2 | 1925 чылда үйдевилеттингеш | Өртээ 2 к°п.

Делегейниң улустары! Күштү ажыглавазы делегей харылзааларынга дүрүм болган, а ядролуг чепсек мөңге шагда хоругдаттырган турарын чедип алыңар! Чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаары дээш демисежиңер!

(СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан)

ТЕХНИКАНЫ ҮЛЕГЕРЛИГ БЕЛЕТКЭЭР

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күскү хову ажылдарын шагда-ла доозупкаш. Ажыл-агыйларның септелге мастерскаяларында, «Сельхозтехника» салбырларында келир чылдың часкы сезонунга ажылдаар машиналар, агрегаттар кээп эгелей берген. Хөй-хөй тракторлар, комбайннар, сеялкалар, андазыннар, культиваторлар техниктиг эки хыналданы, чаа септелгени негеп турар. Оларны кайы хире дүрген болгаш шынарлыг септеп, кылып алырындан часкы хову ажылдарының бүдүүрү болгаш келир чылдың дүжүдүүрү хуусалыны бүрүн хамаарыжыр.

Кодээ ажыл-агыйның бүгү техниказының септелгезинче соңгаарладымишкин чокка киргеш, чедишкиниг ажылдап болурун эрткен чылдарның дужулгазы көргүскеп. Ынчаар ажылдааш, чамдык мурнакчы колхозтар, совхозтар часкы хову ажылдары эгелээриниң мрак мурнунда бүгү машина-техниканы септеп доозупкаш, оларны белен кылдыр тургузуп каар. Ол талазы-биле Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң механизаторларының дужулгазы улуг. Олар бүгү техниканың септелгезин чорударда септелгелер аразының хуусаалары шын сагып турар. Ылаңгыя чайгы үеде машина-трактор парыгының техниктиг хандырылгазын эдиктә-мастерлерниң звенозу долузу-биле харылаар. Оон түнелинде ол ажыл-агыйда чаштырыла-даа, ажаалда-даа агрегаттарының үүнде ажылдап кылыр нормазы бедик болуп, чаагай дүжүттүг өстүрүп ап, оон ажаалдазын шалыпкын чорудуп, гектар бүрүзүнден 15 центнер дүжүттүг ажаал алыр аргалыг болган. Амгы үеде ук ажыл-агый тракторлар, сеялкалар, андазынар септелгезин организастыг эгелей берген. Комбайнларны кышкы кадагалалда тургускан.

Техника септелгезинче дужулга станцинязы, «Саян», «УТКА 25 чылы», Тока аттыг совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар кирген. Ынчалза-даа дыка хөй колхозтар, совхозтарның удуртукчулары техника септелгези шыкаш чугула ажылче кичээнгей салбайн, ажылды багай организастап турар. Эрзинде Ленин аттыг, «Мөрен» колхозтар база «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш өске-даа совхозтар машина-трактор мастерскаяларын септелгеге таарыштыр ам-даа белеткеп албаан. Оон уламыдан септелгениң улуг хемчээлдиг ажылдарын озалдап эгелээри чугаажок. Бо чорук үстүмде ажыл-агыйларның удуртукчуларын дүвүреппейн, оларны септелгениң чорудулгазын шын организастаарынче далаштырбайн турар. Ынчангаш часкы хову ажылдары эгелээр чоокшулай бергенде техника септелгезинче дүвү-далаш киргеш, оон шынарын болдавайн баар таварылгалар хөй. Ындыг септелгениң түнелинде үрелиишкиннер хөй болуп турарын эртken чылдарның практиказы бадыткаан. Ону бо чылын катаптавас ужурлуг.

База бир ыңдыг чижекти айтып болур. Бо чылын дыка хөй ажыл-агыйлар, «Сельхозтехника» салбырлары дүжүт ажаал алыпкынынга комбайннарны багай белеткеп, оон септелгезин шынарлыг кылын албаанындан дыка хөй үеде аңаа туруушкуннар болган. Оон уламыдан Барыын-Хемчик, Чөөш-Хемчик, Таңды, Улуг-Хем районнарның колхозтары, совхозтары тараа ажаалдазын улуг озалдаашкынныг дооскан.

Частырыгларны катаптавас дээш чер-черде партия, совет органнарның улуртукчулары 1973 чылдың дөрткү болгаш келир чылдың бирги кварталдарында күскү-кышкы септелгениң үезинде чеже машина-техниканы септеп алырының хуусааларын, ону септээриниң графиктерин түргузуп, механизаторлар ортузунга социалистиг чарыштыг калбартыр ажылче онза кичээнгейни салыры негеттинип турар. Септелгеже бедик мергежилдиг механизатор кадрларны хаара тудуп, кодээ ажылагый техниказының септелгезиниң талазы-биле план графигин күүседириче кирер ужурлуг.

Октябрь 30-де медээ сүүгаар алырга, республикада үүле 29 трактор, 32 андазын, 82 сеялка септеттимген. Техника септелгезиниң үезинде «Сельхозтехника» каттыжышкынныңыңыр ажыл-агыйларның машина-трактор септээр черлериниң харылзаазы бымыг, доктаамал болуру ажыктыг.

Дыка хөй колхозтар, совхозтар септелгеге кирер тракторларны «Сельхозтехника» салбырларында эккелбээн. А «Сельхозтехниканың» септелге базазында ол техниканы хүлээп алырынга белен эвес. «Сельхозтехника» каттыжышкынныңыңыр Улуг-Хемде, Тес-Хемде, Кызыл-Мажалыкта салбырларында септелгениң технологиязын, оон техниктиг байдалдарын сагывас, ону үрээр үүлдер бар. Ынчангаш ол черлерге септээри техниканың шынары багай, бүдүрүкчүлүү чавыс болуп келген.

Нарын машиналарның, белдирлерниң, агрегаттарның капитал септелгезин кылып турар «Сельхозтехника» бүдүрүлгелери кылган ажылы дээш магадылаалыг хуусаа иштинде харысалга хүлээр турбуже, чамдык ажыл-агыйлар ол бүдүрүлгелерге септелгениң шынарының багай болуп турарының дугайында айтырыг тургузуп көрбээн. Оон ыңай «Сельхозтехника» салбырларынга септелгеге кирген тракторларны, комбайннарны септээш, ажыл-агыйларның тодээлекчилери хүлээп албаанда-да, ажыл-агыйларже чорудуптар таварылгалар бар. Оон соонда комбайн, азы трактор үрелиишкинниг болган бүдүрүлгелерни чуүй кагжыр үүлдер оон үнүп келир.

Районнарда «Сельхозтехника» салбырларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары эртken чылдың четпестерин катаптавас талазы-биле боттуг хемчеглерни ап, септелгениң темпизин шайкынчыдып, оон шынарын экижидерн эргежок чугула.

Партия, профэвилел организацияларының, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемнигларн механизатор кадрларны белеткээринче код кичээнгейни угландырар ужурлуг. Кайда-ла кадрлар-биле ажыл эки болдур, ында чер ажызының культуразы бедик деңнелде. Ынчалза-даа механизатор кадрларның белеткели кошкак болуп турарындан чамдык ажыл-агыйларда байдал дүвүренчиг. Ынчангаш бо чылын оолдар, кыстарны механизаторнуң мергежилинче хөңүбиле хаара тудуп, белеткээрни чугула. Таңдының «Тиилелге», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарында механизатор кадрлар чедишпес. Ындыг байдал чылдың-на катаптаттының келген. Ону болдурбазының талазы-биле шинтпирлиг хемчегларни алыры негеттинип турар.

Ам беш чыл пламының дөрткү чылының чаа дүжүдүн өстүрүп алырының демисели ажыл-агыйларда эгелей берген. Республиканың колхоз, совхозтары күскү, кышкы сезонда 2000 тракторну, 1200 сеялканы, 1190 андазынны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын септээр сорулгалыг. Ол харылсалгалыг болгаш чугула сорулганы күүседир дээш механизатор, слесарь, техник, инженер, септекчи кижи бүрүүр бүгү күжүн салыр хүүлелгелиг. А партия совет, профэвилел организларның база ажыл-агыйларның удуртукчулары септелгеге хаара туттунган кижилерниң ортузунга социалистиг чарыштыг калбартып, оон түнелин үндүрүп, оларга мөралыг болгаш материалдыг деткимчени бүгү тала-биле көргүзер ужуралуг.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Кызыл тукту тывыскан

Дүжүт ажаал алышкынын чедишкининг чоруткан болган күрүнеге планнан ажыр тараа сатkан дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун, 1500 рубль шаңнайын Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Михаил Клаевич Мендуме «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилериге дүүн байырлыг байдалга тывыскан.

М. К. Мендуме көрүнчүг ол болуушкунга, келир байырлалга таварыштыр тараажыларга шинг байыр чедиргеш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге оларның улам чинилелгелиг болурун күүсээн. Тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп үндүрген, ону чидириг чокка, эң кыска хуусаада ажаал алган механизаторларның, тускай эртемнитларнин улуг чедишкинин ол оон ыңай демделээш, оларның мурнунга турар сорулгаларны шинтпирлээрин тодаргайлап чугаалаан.

Тараажылар 8550 гектар тарва культураларының дүжүдүн бир гектарга онаштыр 14,3 центнер кылдыр ажаал алгаш, планда айытканынга деңнээрге 220 хуу болур—5182 тарааны күрүнеге сатkан. Республикага эң бедик түнелел ол болган.

— Тараавы болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдеири дээш демиселге моон соңгаар-даа социалистиг чарыштың авангардынга чоруут бүрүн шинтпирлиг бис. Тайбыгга ыңак күштериниң Бүгүдеретей конгреси ажылын Москвага чап-чаа доосkан болгай. Оон ажылын шүптүүре ынчаэңгейлиг соңуургап келгивис. Тайбың дээш совет улустуң демиселиниге бодунуң ыңдаар улуг-хуузун киирерinче бистиң кижи бүрүзү чүткүлүг.

Байырлал бүдүүзүнүң бо хүннериниде үрезин белеткээрин доозуп, часкы тарылтага техникавысты белеткеп тур бис. Оон септелгезинде 20 кижи ажылдап турар—деп, бир дугаар хову бригадазының бригадири В. А. Гончаров чугаалаан.

Хураага сос алган мурнакчы комбайнер Николай Ветров, совхозтуң директору А. М. Градобоев бо чылды чедишкининг доозарынга болгаш келир чылдың онаалдарын күүседириге боттарының бүгү күжүн харамнанмайн бээринге бүүрелиинин илергейлээн.

Бистиң инф.

САНЧЫНЫҢ ҮЛУУ

Ооржак Чечекмаа Таңды районнуң Дурхулга станцизының төп сүт-бараан фермазында саанчылап турар. Чыл бүрүде эки түннелдерни ол көргүзүп, планның даалгаларын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Ажыл-ишке кызымак, төлептиг коммунист — идепкейлиг хөй-ниитиг. Ол — партия райкомунуң кежигүнү. Ынчангаш коллективке хамаарышкан айтырыгларны хуралдарга тургузуп, четпестерин чайладыр талазы-биле бодунуң ажыктыг санаалын үргүлчү киирип келген.

Мурнакчы саанчы шинтпирлиг үшкү чылда бир инектен-не 2800 литр сүт саар планны боттандырарының кырында келген. Бодүүн ишчи бодунун ол күш-ажылчы чедишкининерин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ойнга бээлгадып турар.

М. САЯ.

„Интеркосмос—10" ужудуушкунда

Октяргай делгемнин тайбың сорулгалыг шинчилээр болган ажыглаар талазы-биле социалистиг чурттарниң дем каттыштырып ажылдаарының программазынга дүүштүр Совет Эвилелиниге 1973 чылдың октябрь 30-де Черниң кыдымал «Интеркосмос-10» спутнигин октяргай делгеминче салып үндүрген.

Спутник магнитосфераның новосфера-биле электросоруузалыг холбаазын ырак делгемнерге шинчилээр сорулгалыг геофизика шинчилелдерин дески чорударынга ажыглаттынар.

Магнитосфераның новосфера-биле электросоруузалыг холбаазын болгаш нейтралдыг атмосферага оон салдарын дески шинчилээрин бодаап, спутниктиң ужудуушкун үезинге аңаар шинчилелиниң эртем аппаратуразын ап чоруур ракеталарын ракета салып үндүрер ' совет ставцияларлан салып үндүрерп шинчилел программазында көрдүнген. Ол эртем аппаратуразын Герман Демократтыг Республикага болгаш Совет Эвилелиниге белеткээн.

«Интеркосмос-10» спутникте тургускан эртем аппаратуразы болгаш спутниктиң бүгү системалары чогумчалыг ажылдап турар. Совет Эвилелиниң Чер кырынга ажылдаар командылал-хемчээлгин комплексининиң станцизы болгаш Герман Демократтыг Республика биле Чехословак Социалистиг Республиканың чер кырынга ажылдаар станцилары ол спутникте келир медээлерни доктаамал үүлээп алырын боттандырып турар.

• • •

„Космос-605" ужудуушкунда

Совет Эвилелиниге 1973 чылдың октябрь 31-де Черниң ээлчеглиг «Космос-605» кылымал спутнигин октяргай делгеминче салып үндүрген.

Биология шинчилелдерин чорудар кылдыр салып үндүрген ол спутникте шинчилелге кирген амытаннарлыг болгаш биологизиге хамаарышкан өске-даа объектилерниг шенелде системаларын база оларның байдалын көргүзер эртем аппаратуразын тургускан.

Ужудуушкун үезинде октяргайга ужудуушкун кылырының диригг организмнерге салдарын улам ыңай шинчилээр база биология объектилерининг амыдыраар ажыл-чорудулгазын хандырар системаларны шенээр ажылдарны чорудар.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда, орбита байдалны ылап хемчээр радиосистема, приборлар биле эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар.

ДЕЛЕГЕЙ ШУУЛГАНЫ АЖЫЛЫН ДООСКАН

Кижилериниң үүректериниге үр чылдарда артып калыр болуушкуннар кижи төрелгетеен төөгүзүнүге тургулаар. Тайбыгга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгреси — делегейниң баштайгы ассамблеязы шак ындыг болуушкун болган. Тайбың күштериниң демократия, хосталга болгаш хамаарышпас чоруу күштериниң күүлүүн, улуг хемчээлгиниң ол бүүредир көргүскеп.

Бистиң черивеске тайбың дээш, улустарның айыыл чок чоруу дээш, социал депшилге дээш демисечилер шимчээшкинин — амгы үениң үүл-даа чүвеге алдыртпас шимчээшкинин ким-даа, үүл-даа дедир ээлдирип шыдавас. СЭКП ТК-ның Чиигиле секретары, «Улустар аразында тайбының быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады эш Л. И. Брежнев ол дугайын конгресске чугаазында шуут бүрүн долу болгаш бүүредилгг чугаалаан.

Делегейниң чаа дайынының тыптып келириниге удур. быжыг тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш улустарның үр болгаш шудургу демисели сөөлгү чылдарда улуг чедишкиннер-биле демделеттинген.

Бир эвес кол чүвениң дугайын чугаалаар болза, дөртен чылдарның иилги чартыының үезинден бээр-ле кижи төрелгетеенниң кырынга дирелип келген делегейниң ракета-ядролуг дайынының тыптып келириниң айыылы эвээжеп турар апаарган, он—он ийи чыл мурнунда турганынга бодаарга, бүгү-иилги тайбыңны кажалап алырының перспективалары эки болгаш улам идегелдиг болуп бар чыдар. Ону бүгү бүүрел-биле чугаалап болур.

Делегей байдалын тода аңалнтээни, келир үеин боттуг, бүүредилгг көргени, эш Л. И. Брежневтиң чугаазының бүгү чүүлдериниң ханы үндезилелдии конгреститиң ажылынга сорук киирикчи күчүлүг күштү берген. Конгресс кижикчилериниң чугаалаан 900 ажыг чугааларынга тайбың дээш шимчээшкинин калбартыр болгаш ханыладыр, кижи төрелгетеенниң кедилиг келир үеин дээш идепкейлиг демисечилериниң хүрээленнээн өстүрер деп быжыг шинтпирлиг сорук илереп турган.

Чаагай тура-соруктуң кижилериниң ыңдыг хөй кижи киржикчилиг шуулганы төөгүге туруп көрбээн. Тайбыгга ынакшылдыг күштериниң конгресиниң даштыкы кижикчилери 1.100 чыгаа национал партияларны болгаш организацияларны төлөөлеп келгенин мурнунда-ла дыңнаткан болгай. Делегаттарның аразында —100 ажыг христиан-демократтыг, либералдыг, тараачын болгаш өске-даа партияларның база организацияларның, социалистиг болгаш социал-демократтыг 30 ажыг партияларның, национал-демократтыг 60 партияларның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң, коммунистиг болгаш ажылчын 70 чыгаа партияларның төлөөлекчилери. Конгресстиң оон өске киржикчилери эң-ле янзы-бүрү угланышкынынарның делегей организацияларын болгаш үүл-бүрү хөй-ниити шимчээшкиннерин төлөөлээн. Делегаттарның аразында национал парламентилериниң 200 ажыг депутады бар.

Октябрь 31-ле Кремльдиң Съездилер ордузунга конгресстиң пленарлыг хуралы ажыттынган. Конгресстиң удуртур комитединиң кежигүннери, делегей организацияларының болгаш шимчээшкиннериниң удуртукчулары, тайбың болгаш депшилге дээш сураглыг демисечилер президиумга көстүп келирге чыыланнар чыдыы-биле утказа.

Дэргалакчы — Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының президенттин **Роберто Вьенцо** президиумуун дааскаңга сөүгаар чуралдың эгезин Африканың хамаарышпас чоруу дээш амытының бергеннериниң тураскаазынга. Гвинея-Бисауның болгаш Нигаң Мыс ортулуктарның хамаарышпас чоруунуң Африка партизыныңыр Чиигиле секретары Амилкар Кабралдың тураскаалынга тураскаадырын саналлаан.

Португал неоколониалистериниң чоруткан өлүрүкчүлериниң холундан өлген ол ажыы бодунуң чуртунуң хосталгазы дээш, Африканың хосталгазы дээш демисежин чораан.

А. Кабралдың кадайы **Анна-Мария Кабралга** сөс берген.

Бүгү-делегей конгрезин чыылдырарынга идиг берген тайбыгга ынакшылдыг күштерге байыр чедирбишаан, тайбың болгаш депшилге дээш сураглыг демисечилер президиумунуң көстүп келирге чыылганнар ың

ДАЙЫНЧЫ ЗВЕНО

Партийжи амыдырал

Партия организацияларының дайынчы звенозу — партбөлүктер совхозтуң амыдыралынга улуг рольду ойнаар. Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал фермазында партия бөлүү бар, а ферма — совхозтуң сүт бүдүрер кол чери. Ону бармындаалааш, ол коллективке партийжи салдарны күштелдирип, аңаа коммунистерни бижыглап, чогуур организастыг хемчеглерни совхозтуң парткому ап чоруткан.

Партийжи-организастыг болгаш политмассалыг ажылды күш-ажылчы коллективке калбаттып чорударынга партия бөлүүнүң ролю болгаш дайынчы арга-шинээзин бедээн. Коллективтиң ажылында чаартынып турар байдалларны ажыл-херекчи ёзу-биле сайгарып көрүүнүң тәрымчалыг байдалы ол бөлүкте бар. Мында партбөлүктүң ажык хуралдары ай санында болуп турар. Социалистиг чарыштың түннелдери, күш-ажылдың сөмүлга-чурумун бижыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, ленинчи субботникти организастыг эрттирери, септелгенниң шынарын экижидери, чугула кампания ажылдарынга киржилге, коммунистиг партийжи даалганы күүседип турары ышкаш, өскедээ чугула айтырыгларны оларга чугаалажып, шиитпирлерни хүлээп алгаш, ооң күүселдезин организастап туразыр.

«Партбөлүк организакчызының хүн демдеглелинде» солун чүүлдер хөй. Оларның бирээзинде: ленинчи субботник хүнүнде сүт хүлээп алыр бажыңның ханазын, шалазын, серизин кылып досканың, коммунист саанчы Моңгуш Севеннің партийжи даалгазының, комсомолчу Дайнык-кыс Санчапты партия кежигүнүге кандидат кылдыр хүлээп алганын, план күүселдезин болгаш өске-даа чүүлдерни демдеглээн.

Күш-ажылчы коллективтиң политиктиг өөредилгезинче партбөлүк улуг кичээнгейни салган. Пропагандистер зоотехник Т. Арандол, салбыр эргелекчизи А. Аржаалай олар эрткен өөредилге чылында чедишкинниг ажылдаан. Ферма ажылдакчыларының зооветеринарлыг өөредилгезин чоруткаш, ажыл мергежилиннге, өөредилгезиниге ханы бижыг билиглерин чедип алганнарга мергежил талазы-биле классты тыпсыр документини кылгаш, совхозтуң дирекциязынган, ажылчын комитединден Садылап бээрим дилээн.

Бо партбөлүктүң хуралдарынга удуртукчуларны чалап олуруштуруп, шиитпирлезе чогуур айтырыгларны дидимибиле тургузуп турар. Чижээ, ферманың инектерининң, ооң бызааларының баш саны өзүп, көвүдеп турарындан мал кажааларын немей тударының айтырыын тургускан. Ооң түнелинде ийи чаа кажаа ажыгдалда кирген, ону Шагаан-Арыгның механизастаттынган тудуг колонназының ажылчыпары тутkан.

Комсомол бөлүүн удуртпушаан партбөлүк көскү агитацияны экижидерин чедип алган. Саанчыларның, бызаа ажаакчыларының, кадарчыларның социалистиг хүлээлгезин чаразытар бижээн. Көргүзүт самбызы доктаамал үүрп турар. «Хүннүң мурнакчызынга» кайы саанчы ол хүн мурнай бергенил, ону бижип каар. Мал ажылдакчыларынга эргежок чугула номчуштарны делгээн.

Ферманың коллективи районнуң өске ажыл-агыйларында мурнакчы фермаларның ажылынга дүржулгазын солчуп, ону боттарынга ажыглаарын боттандырып келген. Оозар «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Терталыг, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан фермаларының ажыл-ижи-биле таныжып, мурнакчыларны боттарынга чалап, аңаа концерттерни көргүзүп турган. Ылаңгыя Арыг-Бажы фермазында мал чемни ылбыраашыр хаймидырып бээрининг аргазын ажыглап, чаа төрээн чаш бызааларны бир-ле дугаарында электри чырыткылыг клетка кажаажыгаш иштинге доруктуруп турары-биле таныжып, кадарчыларның социалистиг хүлээлгезин чаразытар бижээн. Көргүзүт самбызы доктаамал үүрп турар. «Хүннүң мурнакчызынга» кайы саанчы ол хүн мурнай бергенил, ону бижип каар. Мал ажылдакчыларынга эргежок чугула номчуштарны делгээн.

Коллектив кежигүннериниң хөй нуруузу боттарының сорулгаларын эки билир болгаш чедишкинниг күүседип турар. Коммунист саанчылар Чечек Дамдын, Дайнык-кыс Санчап, бызаа ажаакчызы коммунист Михаил Шогжал олар бүдүрүлгенниң мурнакчылары болуп, мал ажылын хөгжүдүп, ооң продуктулуун бедидерингге боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турар. Үстүнде саанчылар тоску беш чылдың дөрткү чылының үлүүнде эжыдаап, бир инектен саар сүдүнүң хүлээлгезин эрткен тос айларның түнелги-биле хуусаа бетинде күүсеткен. Саанчы эш Ч. Дамдың Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинің эдилекчизи болган. Партия бөлүүнүң организакчызы эш С. Самый-оол бот-инициативтиг, эрес-шудургу ажылдакчы, ол ам салбырның мүйыстыг бодa малының бригадиринде ажылдап турар.

Бо фермаың коллективи чарыштың түгүн улам бедик тудуп, коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп хүндүлүг атты эдилеп, партия райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң фермалар аразында шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап ап келген. Совхозтуң партия, ажылчын комитединиң болгаш дирекция черинин шилчиир Кызыл тугун база бүжыы-биле тудуп турар.

Күш-ажылчы коллективтин кежигүнүнери дүүгүгүзүнден бөгүн, даарта ооң-даа бедик түннелдинг болуурунга бүзүрелдиг. Үшкү каартталдың көргүзүтлери-биле алырга сүттү бүдүрүми 103,5 хуу, нинчаарга күрүнеге садар сүдүнүң планти октябрь онда-ла 100,2 хуу күүседипкен. Чүс баш төрүүр инекке омаштыр 90 бызаа алдынган, боттарының кужу-биле 91 тонна сигенин белеткээн. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының төвүгүнге чедир ооң-даа бедик көргүзүтлерлиг болуруун гаажок. Фермаың коллективи салбырның ажыл-ишчилери-биле кады кышка удур 300 тонна силосту, пресстээн 367 тонна сигенни, 70 тонна тарва сеязынын төвүнде белеткеп алган. Чаа кажааларда мал чем чемгерер чердерни кылган. Саар инектерге немелде чемни бериг турар.

Кара-Тал фермазында партия бөлүүнүң ажылының эки талаларын салбырда партия организациязының, совхозта парткомунуң бүгү коммунистеринин отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга демдеглээнин таварылга эвес. Ооң үлегери-биле партком мал ажылының өске азыларында тургускаган партия бөлүктериниң ажылын амы үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш төлеп хемчеглерни алыры — чугула сорулгаларның бирээзи болур.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ХООЧУННУҢ ҮЛЕГЕРИ

Тамбовтуң «Париж коммуназы» колхозунда сураглыг механизатор А. С. Буйсовиң болгаш ооң өнүктеринге ол ажыл-агый черинин ишчилери изиг байыр чедирип турарлар.

Александр Сергеевичиниң звенозу гектар санындан-на барын 330 центнер дөс сөөкланы алган. Ол дээрге, Ленин болгаш Октябрь революциязының орденнеринин эдиленчизиниң чээрбиги ажаап алышкынының түнелги-дир.

Хоочун сөөкларга ам звенозун Виталий Колмаковтуң участогунуче шилчитиер. Эш-өөрүнге дузалажыры — ооң хажык чок күүседир чаңчылы апарган.

Токарево районнуң сөөкларлары шуптузу Буксовтан майчаар амылдаарын өөренип ап турарлар. Ооң «Париж коммуназы» колхозу бо чылын барык муң гектар шөлден сөөкланың бедик дүмүдун алганы ынчангаш таварылга эвес. Колхозтуң сөөкларлары бо чылын хуруунге 280 муң центнер сөөкланы садар дээш хүүеннишкинниг ажылдап турар. Ол дээрге, 100 муң чурттакчылыг хоорайга будун чылда четчир чигир кылып болур сөөкла-дыр.

(СЭТА-ның корр.).

ТАМБОВ.

ШАЛЫПЧЫ БРИГАДА

Кызыл хоорайның сураглыг тудугжузу Борис Александрович Белковтуң удурткан бригадазы Тываның пайысылалының 12 дугаар кварталында беш каът чурттарга тудугларын тутчун дооскаш, ам калбак панельдер-биле кылган баштайгы бажында тудугмонтаж ажылдарын кылчып келээн. 129 өг-бүле чурттаар ол бажыңны чоокку хүннерде ажыглалга киирер сорулга-биле олар күүседиишкинниг болган: бызыг сагылга-чурумнуг ажылдап турарлар.

Бригадир эш Белков боду Кызылдың тудугларынга 10 ажыг чылдарда тудугжулаан. Беш чыл дургузунда комплекстиг бригадавың ажыл-херээн багай эвес организастап келген. Күш-ажылчы чедишкиннери, тудуг ажылын хөгжүдерингге төлептиг үлүүн киирип келгени дээш, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңналдың, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты чедип алган. Ооң бригадазының тудугжуларының кылган ажылдарының шынары бедик болуру-биле онзаланып келген. 12 дугаар кварталда 64 өг-бүле чурттаар бажында тудугмонтаж ажылдарын олар база бедик шынарлыы-биле күүсеткенни көрүне комиссияны демдеглээн.

Белков баштаан тудугжулар бо чылдың он айларының планын ажыр күүсеткеннер. Болар Улуг Октябрьның байырлалынга чедишкинниг уһураажыр сорулгазын эки күүседип, чоокку хүннерге чедир ай планындан ажыр 50 кубометр туйбу ханаяны салганнар. Үшкү кварталдың түнелги-биле бригада социалистиг чарышка тинлекчи болуп, шанвал-макталга база кирген.

Н. ВАНЬКОВ.

ЧУРУКТА: Михаил Бабкин Хову-Аксының элентри станциязында мурнакчы амылдыг электрослесарь. Ол бо будурулгеге ам сес чыл чедир ажылдаан. Мергежилиниң талазы-биле ийиги разрядчы. Бабкин улуг күштүг электри моторларын тургусчуп турар. Ооң ажылдап недер хөреткээжинде «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп алдынналчак учиитер-биле бижээн демдеки чайнап чоруур.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Советтер болгаш амыдырал

Кышка белеткел—Советтиң кичээнгейинде

Хоорайның коммунал будурулге конторазының болгаш автотранспорт будурулгезиниң кышка белеткелиниң дүгайында айтырыгны Чадаана хоорай Совединиң сессиязына чугаалашкан.

Кышка белеткел талазы-биле үстүнде коллективтерде чамдык ажылдар кылдынган. Коммунал будурулге конторазы чүнар-бажыңның болгаш хел чуур черинің септелгезин багай эвес организастаан. Ооң бус күжү-биле ажылдаар одалга системазының септелгезин ажылдаарынга таарыштыр дооскан. Ында 250 тонна хөмүр-даштың белеткээн. Чер ханызының ийи насозун септээш, өйүнде ажылдаар кылдыр тургускан. Кварталдарның одалга системаларының алды «Универсал» суугуларынган дөрткү септээн. Оларның ийизин ажылдап турар. Арткынын курлавырда тургускан. Ол одалга системаларынга хереглээр хөмүр-даштан 600 тонналы сөөртүп алган. 152 чурттаалга бажыңын септээн.

Автотранспорт будурулгезинде кышкы байдалга ажылдаарынга белеткелдер база кылдынган. Автомашиналарны кышкы үеде ажылдаарынга таарыштыр дерээн.

Коллективтерде кышка белеткелге хамаарыштыр кылдынган ажылдар-биле чергелештир ам-даа улуг четпестер бар. Коммунал будурулге конторазы (начальниги И. Лавриненко) одалга үүлүү-биле четпес хандыртынган. Ам-даа 400 тоннаны сөөртүп алыры негеттинип турар. Чурттаалга бажыңнарының септелгези оожум, харын-даа ол ала-чайгаарлаашкынче киргеп. Ооң хараазы-биле бир бажыңны-ла ийи-үш ай дургузунда септээр таварылгалар бар.

Автотранспорт будурулгезин профилакторий тудуун узамдыктырып турза-турза, ам-даа дооспаан. Будурулгенің цехтеринде септелгени шынар чок чоруткан. Чугайлаашкынны, будуушкуну чедир кылбаан. Кайы-даа коллективтерде өртке удур хереклеер четпе эвес.

Хоорайда чамдык будурулге, албан организация черлеринің кышка белеткелдеринде четпестерин сессияга шынгыы сайгарып көрген. Ылаңгыя хоорай школаларында чедир кылдынмаан ажылдар хөй. Башкыларыны чурттаалга бажыңнары-биле четпес хандырган. Ам-даа ийи башкы чурттаар бажың чок болуп турар. Райпода, нефтебазада, саржат заводунда болгаш өскедээ будурулгелерде ажылчын, албан-хаакчыларның кышкы үеде ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгей чогуур деңнелге четпес. Хоорайның электростанциязы (начальниги И. Спрыгин) электроштугумну экижидер талазы-биле хемчеглерни кошкак организастаан. Ооң хараазы-биле чамдык квартал-дарда электрошугум доктаамал ажылдавас таварылгалар бар. Бо дугайында чурттакчыларның негелде, хомудалдарды удаа-дараа болуп турар.

Чурттакчы чоннуң суг-биле хандырылгазын экижидериниң айтырыынче хоорай Совединиң күскому, коммунал будурулге конторазы чогуур кичээнгей салбаан. Чижээ, Транспортная кудумчузунда чурттакчыларның суг алыр кудуу чок. Ында каш чыл бурунгаар каскан кудук ажыглал чок хевээр. Ажыглап турар кудуктарның кажаалары үреликтиг, хуунарының илчирбелери чок.

Чадаананың септелге-тудуг участогу планныг онаалдазын күүседип турза-даа, амыдырал хандырылгазынга ужур-дузалыг объектилерниң септелге-тудуушкунун кончуг озалдаашкынныг чоруткан. Участоктуң начальниги Н. Кравченко ажылчын күжү чедишпес дээш чылдагаан-биле септелге, тудуг ажылдарын саададып, шиитпирлиг хемчеглер албайн турарын сессия буруу шапкан.

Хоорайда уруглар албан черлериниң кышкы үеде ажылдаар байдалын экижидеринче доктаамал сагыш салыр-ынче депутаттарның кичээнгейин сессия утландырган.

Чурттакчы чоннуң суг-биле хандырылгазын экижидериниң айтырыынче хоорай Совединиң күскому, коммунал будурулге конторазы чогуур кичээнгей салбаан. Чижээ, Транспортная кудумчузунда чурттакчыларның суг алыр кудуу чок. Ында каш чыл бурунгаар каскан кудук ажыглал чок хевээр. Ажыглап турар кудуктарның кажаалары үреликтиг, хуунарының илчирбелери чок.

Чадаананың септелге-тудуг участогу планныг онаалдазын күүседип турза-даа, амыдырал хандырылгазынга ужур-дузалыг объектилерниң септелге-тудуушкунун кончуг озалдаашкынныг чоруткан. Участоктуң начальниги Н. Кравченко ажылчын күжү чедишпес дээш чылдагаан-биле септелге, тудуг ажылдарын саададып, шиитпирлиг хемчеглер албайн турарын сессия буруу шапкан.

Хоорайда уруглар албан черлериниң кышкы үеде ажылдаар байдалын экижидеринче доктаамал сагыш салыр-ынче депутаттарның кичээнгейин сессия утландырган.

Хандырылганар кандыгыл?

АВТОЛАВКАГА ОН ИЙИ ЧЫЛДА

Таңды районнуң малчыннарында Николай Степанович Шуровту билбес кижи барык чок. Ол онаашкан ажылынга кызымаккай, бодүүн ишчи райпо шупумунга 17 чыл ажылдап келген. Автолавка чолаачызы болуп ажылдаа-ла ам он ийи чыл болган. Николай Степанович ам 150 километр дире ырак черлерде, хоймулардың 27 коданын график ёзугаар кезип, оларга чүтүлә хереглелдиң барааннарын чедирип турар. Ооң автолавказы хүнде ортумаа-биле малчыннарның беш кодаанынга, а кодан бүрүзүнге—неделяда бир удаа чедип турар. Бо үениң иштинде ооң ажылынга хомудал болбаан.

Ооң янзы-бүрү барааннар чүдүрген автолавказында үс, саржат, конфета, чигнр, пос-таавы дээш чүү чок дээр. Николай Степанович садып алыкчыларга эвилеп-эзилдек, оларга ажыктыг сумени-даа кадар, чагыгларны тускай депперге демдеглеп ап, ону ой-шаанда экелп бээрин кызып чоруур. Малчыннарның чагыын ёзугаар мотоциклдерни, соодукчуларны, хевистерни, костюммерни болгаш өске-даа эдилел барааннарын оларга ол чедирип бергилээр.

Ишек кадарчызы Оюн Агбанның аалы район төвүнден 40 километр ырак черде турар. Ооң мотоцикл чагаан дилээн ёзугаар чоокта чаа Николай Степанович ону чедирип сатkан. Хой кадарчызы Серен Очур хевистя болгаш шала чадыын садып алган. Өске-даа малчыннар боттарының чагыгларын экеп сатканы дээш чолаачы-садыгжыга өөрүп четтиргенин илередип турар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Николай Степанович бедиткен социалистиг хүлээлгезин алган. Бодуунуи машиназын үрелишкин чокка камныг кадагалаар, садып алыкчыларның негелде-хереглелдерин өөренип көөр, бараан саарылгазының планын ай санында ажыр күүседир талазыбиле хүлээлгезин хоочун садыгжы чедишкинниг күүседип турар.

М. ЛЕГОСТАЕВА.

Кырлыг-караның тулган дүжүдү

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА-ның корр). Приморьеның ажыл-агыйларында кырлыг-кара дүжүдүн ажаап алыры доозулган. Ол культураның дүжүдү барык 160 муң центнер — тулган чаагай болган. Кажа заводтарынга 100 муң центнер хире кырлыг-караны чедирип берген. Олар ону болбазырадыр. Оларга кырлыг-кара хүлээдип бээрининг планы 70 муң центнер турган. Крайга ооң дүжүдү бир гектарга онаалтыр өртүмаа-биле 8 центнер болган. Мурнакчы хөй-хөй ажыл-агыйлар харын бир гектардан 18 центнерни алган. Күрүнеге кырлыг-кара садары үргүлчүлеп турар.

Арболит—соңгу чүк бетону

Соңгу чүк чонунга арболиттен чурттаалга башкынарын тудуп бериг турар. Арболитти будуруп алырының аргазын ыяш техниказының Архангельск институдунуң ажылдакчылары тып үндүрген. Ол чаа материал быжыг болгаш ажыглалга үр хуусаалыг бараан болур. Арболит кылыглар керамзит-бетон бүдүмелдерден ийи катап чиик, ооң-биле бажың бударының шүүдели түүйбү тудугнуундан чеди катап чиик. Арболитти ыяш хирээндизи биле гипс холуп тургаш будуруп алыр. Соңгу чүкте гипс курлавыры хөй.

(СЭТА-ның корр).

АРХАНГЕЛЬСК.

ОКТЯБРЬНЫҢ ИДЕЯЛАРЫ ТИИЛЕП ТУРАР

56 чыл мурнунда, 1917 чылдың ноябрь 7-де, чаа социалистиг чыл демдеглелиниң эгези болу берген болуушкун боттанган: кызыл Питерге В. И. Ленининиң, большевиктер партизының кыпсып үндүрген революциязының чалбыжы ужу-кыдыы козулбес бүгү Россияны хаара тутkаш, ооң эң-не ырак-узак дээн кыдыгларынга безин чедир нептереэш, ажылчыннарның болгаш солдаттарның депутадтарының совединерин тудуп, ленинчи партияның удуртулгазында Октябрь революциязын кылдыр берген.

Ленин мынча дээн: «Адан эгелээш. Россияның төөгүзүнге чаа ye эгелээр, ынчангаш амгы, үшкү орус революция алыс түнелинде барып социализмниң тиилелгезинге чедирер ужурдуг» (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 35, ырын 2). Ол дээрге өттүр чугаалаан сөстер болган. Октябрь революциязы чер бөмбүрзээниң алдының бир келээнге социализмни шынап-ла тиилелгеге чедирип келген. Хосталгалыг шимчээшкинниң төөгүзүнде эң-не өндүр чаагай болгаш Октябрьның идеялары бүгү делегейге нептереп эгелээш, дарлаттырган болгаш кулдандырган чүс-чүс миллион кижилерни боттарының хостталгазы дээш демиселче сорук киргеп. Ынчангаш ол чалбыыштыг үелеп бисти үелшагның улам улуг үезин аңгылаан тудум-на Октябрьның бүгү делегейге тоогулуг ужурдузазы улам чырыткыландыр көстүп келир.

56 чыл мурнунда делегей соңгаар-даа кылыр апаарга (Чогаалдарының долу чылдазы, т. 35, ырын 123) Ол хүлээлге алдарлыы-биле күүсеттинген. Совет күрүне тайбыңның болгаш дешилгенің күчүлүг чеденгижи апарган. Империалистиг агрессорлардың кынчыктырбас, тайбың кожалдын оларга албадаар боттуг аргаларны шинээткен күш Совет Эвилелиниң, социализмниң дем каттыштырылга чүрттарының нүүрүнде чер бөмбүрзээнде бир-ле дугаарында көстүп келген. Коммунизмниң идеологиязы-биле, социалистиг күрүнелерниң демиселиниң алыс улуг сорулгалары-биле төрүттүнген чаа, моон мурнунда билдинмес турган принциптерин болгаш норма-чижектерин делегей амыдыралының практиказынга олар киргеп.

Кижи төрелгетенниң амыдыралынга делегей харыылаазыларынга социализм ышкаш мындыг магалыг улуг чаартыкчы рольду ойнаан чаңгыс-даа ниитилел тургузуу чок. Империализмниң болгаш ооң өөрэжикчилериниң делегейниң политиктиг амыдыралының үзүн оскертир дээр бүгү-ле күжегжиннеринерин реакцияга күүсеткен түнелгелерин бербейн турар ужурлу делегей социализмни тиилеттирбес күш болу бергени-биле кайгамчык улуг черелиг тайбыгдаттыныр. Бүгүн делегейниң политиктиг байдалының үзүн экижип, улустарның оожургалдыг болуп бар чыдары дээрге-ле хамыктың мурнунда социализм делегей байдалын оскертириниң күчүлүг фактору болу бергенинің ачызы-дыр. Социалистиг күрүнелерниң социалистиг интернационализмниң марксизчи-ленинчи принциптеринге үндезилеттинген эвилели революстуг шимчээшкинниң чаа-чаа чедишкиннериниң, черге бижыг тайбыңның камгалаарының шиитпирлиг фактору болуп турар.

1973 чылда делегейге шудургу демиселдиң эң чугула түңнелдери чүү болуп турарыл? Вьетнамга дайын доозулган. Европада болуушкунарның хөгжүлдезинге шынар талазы-биле улуг өскерлиишкин чедип алдынган. Маңаа «соок дайыныңың» фронтузун үзе шапкан болгаш айыыл чок чоруктуң база кады ажылдажылганың идегелдиг системазын тургузарының байдалдары төөгүде бир-ле дугаарында тургустунган. Ол оруқка Совет Эвилели Франция-биле, ГФР-биле принципиалдыг керээлерни болгаш улуг дугуржулгаларны чаргаш, ГФР-ниң Польша болгаш Чехословакия-биле керээлери боттуг чүүл болу берген; Берлин Берлин талазы-биле бир оор дугуржулгалар күштүг болуп киргеп; Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың талазы-биле чөвүлел хүралдың айгы ээлчээ калбаган. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларны чигүнүдарының оруунга улуг боттанарлары болган.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының херээнге ол дыка улуг чедишкиннер СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазы-биле чарылбас холбаалыг. Делегей болуушкуннарынга Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң чайгылыш чок боттандырып турары ол программаның аажок улуг таарымчалыг салдары. Октябрьдан төрүттүнген социализм чүрту делегей ареназынга кайы хире кайгамчык улуг күш болу бергенинің тодаргай чижээ болур. Бистиң Төрээн чуртувус бодунуң бүгү магалыг улуг күчүзүн улустарның тайбыны, хостуг эрге-шөлээзи болгаш аас-кежии дээш демиселдин иниги хереэнге тураскаадып турар. Бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен ынчангаш Советтер чуртуп ханы хүндүлээр.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкаашкыны үргүлчүлеп турзажок, делегейниң чамдык девискээрлеринге чөрүлдээлер болгаш дүшкүүрлүг чорук тыптып кээп турар. Израильдиң агрессиязы, эжелекчи политиказының үламыдаң Чоокку Чөөн чүкте байдал ам-даа дүшкүүрлүг болуп артышаан.

Бижыг болгаш үр тайбың дээш тулчуушкун — ооранның бүгү кижилериниң хереэ дээрээн делегей болуушкуннарының хөгжүлдезе херечилеп турар. Тайбың бижыг болгаш ооң перспективазары улам идегелдиг болуп бар чыдар. Мынчалза-даа тайбыңның хереэ дээш улам шүдүргү демисежир апаар.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкаашкыны удамна илдиг чокка үргүлчүлеэнин, а тайбың кожа-хелбээ догунаашкынның принциптери янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразында харылзааларның норма-чижээ болган түрзүн дээш демнсежирине делегейниң улустарын Октябрьның 56 чыл ионга СЭКП ТК-ның Кыйгырыглары кыйгырып турар.

Тайбыга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезин Москвада чыылдырганы тайбыны быжыглаар дээш улустарның чайгылыш чок тура-соруун херечилеп турар. Бо дээрге тайбыны камгалаар дээш шимчээшкинниң төөгүзүнде эң улуг шуулган болган «Тайбың —бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң хереэ!» деп дайынчы лозунг ораның чаагай турасоруктуг кижилерни улам сыры каттыштырып турарын бо шуулган көргүскен. Ол конгрессте СЭКП ТК-ның Чигиниие секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ооң кирижкилерп болгаш делегейниң депшилгелиг хөй-нинтизи чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаан.

Улуг Октябрьның ачызында кижи төрелгетенниң социал амыдыралынга төөгүлүг ужурдузалыг өскерлиишкиннер болган. Делегейниң бүгү булунарында революссчу демократтыг күштер көдүрүп, быжыгып турар апарган. Бөгүн ол хосталгалыг шимчээшкин магалыг улуг күчү болу берген. Делегейде күштериниң деңзин-биле өскерилгеп. Ам делегейниң ниитилел хөгжүлдезининң кол утказы болгаш кол угланышкыны империализм эвес, харын социализм, антиимпериалистиг күштер тодарадып турар.

Ам безин кижи төрелгетенниң үштүү бир кезии социализмниң оруу-биле бар чоруур. Колониялырга болгаш чартык колонияларга чурттап турган будун чартык миллиард ажыг кижи национал хамаарышпас оруктуу чедип алган болгаш империалистиг кинчиден бүрүн хосталга дээш тулчуушкунун үргүлчүлеп турар. Делегей империализминиң шивээлеринде ажылчын ангының организастыг шимчээшкини улам улуг күш болуп бар чыдар. Капитал чурттарында ажылчын шимчээшкинии чаа-чаа бедиктерже үнген.

* * *

Октябрьның хереэ, коммунизмниң хереэ чаа-чаа бүүрелдиг чедишкиннерни чедип ап турар. Бөгүн, бистиң чырыткылыг бүгү улусчу байырлалывыстың бүдүүүнде эш Л. И. Брежневтиң мындыг сөстерии дүрүм ёзугаар чоргаарланышкын-биле чугаалап болур бис: «...Октябрьның Төрээн чурту, тиилээн социализмниң чурту бүгү-ле дарлаттырганнарның идегели болгаш чөлеңгижи, улустарның тайбыны, хостуг эрге-шөлээзи болгаш аас-кежии дээш демнсежир турар бүгү кижилериниң чөлеңгижи болуп келген, болуп турар болгаш болур-даа».

Виталий КОРИОНОВ.

Беш чылдың ишчизи

ШАЛЫПЧЫНЫ САЛГААРЛАР ХӨЙ

Саян сынарын ажар орук сураглыг Памириниинден дудак чок ийин деп улус чугаалажыр болгай. Шак ынчаар хөөредип-даа чугаалаза машиналар башкарган чолаачыларга Саян ажары белен эвес. Кызыл—Абакан аразынга каш-даа удаа чоруп тургаш, ол оруктуң бергезин эскердим. Орукка чоруп олургаш, Кызылдың бир дугаар автобудурулгезинин чолаачызы Семен Васильевич Лукьячов-биле ужураштым. Бойдустуң кайгамчык чурумалы-биле бүргеттинген Саяннарның бизеңнерлиг сүрлери агарып, чоргаар көстүп тур ийин. Будурулгениң хоочун чолаачызы олче көргеш, бир дугаар машина башкарып чоруур болгаш дуржулга чок кижи бээр углаан-даа херээ чок орук-тур ийин бо, боладып эртер кижиге чүү чүве иегеттинер деп бодаар сен, дуңмам дээш, уламчылай-дыр: маңаа доктаамал кичээгейлиг болуру, базым бүрүзүн машималыг эртеринге хуваап алыры иегеттинер орук-тур ийин, далашкан эштиң шорузу-ла, дуу куду чыткан шыңче шимеш дээр...

Оваарымчалыг болбайн баарының чылдагааны-биле болгулаан чижектерге ол доктаады. Саяннарга чаттан хар, хатшуурган өштүг-биле дөмей-ле. Кандыг бергелер маңаа турбас дээрил. Бистиң АТБ-ниң дуржулгалыг чолаачызы Ооржак Кара-Ашак бурунгу чылдың кыжынында Абакандан Кызылче аар чүктүг чоруп орган-дыр. Ол көнчүг ынамчалыг, оожум кел чораан. Ынчан чаап каан харлыг оруктуң кыры кылама дег апарган чыткан. Ындыг берге орукка илчирбелеп каан соңгу дугуулар быжырганыышкынны берип шыдавайн, дайгактаап чоруп берген-дир. Ындыг бергедээшкин аңаа Сыын-Хемниң оруунга болган. Машина дөштүг өөрү үнер байтык, дедир дөвүнчүктү куду дайгактап бадып каан. «Үнелиг чүк, күчүлүг автомобиль, ал-бөттүң канчан баар ол» деп бодал Ооржактың сагыжында карак чивеш аразынга кире дүшкен. Машина 15 метр черге дайгактаан болду. Бис ынчан ооң соондан чоруп орган, аңаа ужуражы бергенигеис база аас-кежик болган. Ол, «чагыртпаан» дугуйларны шыңче чайылгалак чорда арай деп-ле доктаадып апкан. Хамык чолаачылар чыглып келгеш, дугуруштувус. Баштай көрүп турарывыска ол кончуг аар «ЗИЛ» трактор дузазы чок, ка ушта тыртынмас-даа хире. Нинти күш-биле ону айыылдан үндүр тыртар, ырганы тыпкан бис. Соонга доктааган машиналар база доктаап, дедир дайгактаар часкаан.

Семен Васильевич кезек ыыттавайн чорааш, база бирээни чугаалай-дыр: бо Саян оруктарын кыжын, чайын эртип деп чүве берге ажылдың бирээзи болдур эвесте. Бо бергелерге чаңчыгып каарга, база чамдыкта эскертинмес-тир. Бистиң ажыл-иштивисче кол-ла дузалаар, ээ көөр чүве—эш-хуузунда сагыш човажыры, бот-боттарынга дузалажыры болдур ийин. Ол чок болза, бо орукка берге-ле дээрзин немеп кагды.

Эш Лукьянов хөй-ле бергелерин эрткен кижи-дир деп чүвеним ооң ужуралдыңдан билген мен. Ол эрткен чылдың кышкы үезинде бир берге рейстиң эрес-шудургу киржикчизи. Эш Лукьянов баштаан чолаачылар Саянда Буйба артын ажыр чүткүдүп орган-дыр. Арт кырынче чоокшулап кел чорда хат соңга өттүр ыглаңнадыр чадаганнап, харны хөрүктелдир шуурганнап эгелээн. Күштелген хат орукту бүдүр шуурганнап каапкан. Чүк сөөртken бүдүн колонна орук дургаар турупкан. Хар-биле тыныштаан шуургаңы олар үш шак ажыр маңаан. Орукту көөрге чүү-даа билдинмес, ону чүгле трактор-биле аштап болур хире.

Лукьянов өөрүн «чеже маңаар, че бе, оолдар!» дээн. Хүүректерни туткаш, кадыг хар чалданган орукка келгеннер. Олар орук харын эжип, аштап, удур бузуп, арттың дөвүнчүүн куду чууктап турганнар. Берге орукту аштап ап, шимчеп чоруп орарга, ырак эвесте база-ла хөрүк. Ону база-ла аштап-арыглаап, Бичии-Оя суурга арай деп чедип келгеннер. Ынчан олар орукка ийи хонукту эрттиргеннер. Ужуру болза, бо аразынга 12 шак чоруур болгай.

Эш Лукьяновту күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле үнелеп билир кижи-дир деп билген мен. Ооң бодалында эш-өөрүнге дузалажырының эки чаңчылы сиинниккен. Ол эш-өөрү болгаш өске-даа кижилер-биле эптиг-эвилең чугаалажыр. Ооң кандыг-даа берге үеде ажынып, чамдык чолаачылар ышкаш, багай сөстер адаанын черле дыннап көрбээн мен. Кижизиг-ле чолаачы дээрзин каш удаанның ужуражылгазы мени бүзүреткен. Оон арнын көөрге-ле ону ажынып-хорадаар деп чүве билбес кижи дээрзин сөглеп турганзыг.

Мээң ол бодалымга АТБ-де үшкү колоннаның начальнигы Платон Агапович Бочкарев каттыжып, белен-селен черле чай чок азы бергелер-даа үезинде ажынмас кижи диди. Ол кылыктаныр хире чүвени боду үндүрбес-даа. Ооң машиназы үрелген-дир, ажыл чок турар-дыр деп чугааны дыннаваан мен деп, үнелелди берди. Чолаачылар курузун доозар мурнунда Тывaның геология-шинчилел экспедициязынга, септелге бааза зынга дарганнаар черге ажылдап турган. Ол дарганнаар черге ажылчынының чуруу чыл четпээнде-ле септелге бааза зының Хүндүлел самбырызынга көстүп келген.

Ооң күш-ажыл дептеринде он ажыг чылдың шаңнал-макталдарын демдеглээн. Кажан ол бирги автобудурулгенинг начальнигинге ажыл айтырып келирге, ооң күш-ажыл дептержингежин удуртукчу көргеш, «Биске мындыг кижилер херек дээш», боданыышкын-даа чокка ажылга хүлээп алган.

АТБ-ге чаа кирген кижи дээш баштай аңаа демир кескиндизи дужаар черже бернитип-даа болур хире самдар машинаны берип каан. Ону ол 15 хонукта септеп, «сегередин» алгаш, баштайгы рейсче үнген. Тудуг ыяжы чүдүрүп алгаш, Эрзинге чедирген. Үрелик, эргижираэн эт оруккa каш удаа үрелген. Кыштың соогунда ол удур септенип чораш чаныш келген. Топтуг-томаанныг чолаачыга чыл эрткенде бензин дажыглаар машинаны хүлээдип берген. Ооң эгелээш-ле ажыды шуудаан. Лукьянов ам 2-ги класстың чолаачызы. Күш-ажылчы, быжыг сагылга-чурумнуг бо чолаачы бедик көргүзүглерни чедип ап, 1974 чылдың июнь айның үлүүнде ам ажылдап турар. Бо чижектиг мурнакчыларга бир дугаар автобудурулге хамаанчок, беш чылдың планныг даалгаларын элээп каш айлар ажыр күүседип турар ажыл-ишчи кижиге бүгү Тыва чоргаарланыр. Ооң үлегерии чүс-чүс ажыл-ишчилер эдерер.

В. САЯН-ООЛ.

КЫЗЫЛ—УЛУГ ТУДУГЛАР ХООРАЙЫ

Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнериң эдилекчизи Тыва АССР-ниң найысылалында чаа-чаа тудуглар немежин турары кижиниң сеткилин өөртүп келир-дир. Кызылдың мурнуу-чөөн талазында 4-кү микрорайон деп адаар делгем шөлде беш каът бажыңнарлыг кварталдың тудуун бо чылдың март айдаң эгелээн бис. Кызылдың бо чаа төрүттүүпүн орар районунда 199 квартиралыг болур бажыңнарның даналары бедип үнүп келген. Ооң бирээзин эш Шабалининиң бригадазы калбак панель кезектер-биле кылып турар. Ынза № 1,7 бажыңнарны ол-ла бригаданың ажылчыннары кылырлар. Борис Белков баштаан тудугжулар 120 аал чурттаар бажыңның 3-кү каъдының даналарын сала бергеннер.

Ол-ла районда № 3 бажыңның таваан «Чер ажылдары кылыр» тудуг эргелелиниң ажылчыннары кылып эгелээн. Ол бажыңның адакы каъдынга амыдырал хандырылгазының албан черлери ажылдаар өрээлдерни таарыштыр тудуп турар. № 4 дугаарлыг бажыңның тудуун бистиң бригаданың дашчылары тудуп, даналар салырын дөрткү каътка чедире берген. Бистиң чаныыста беш дугаарлыг база-ла 80 аал чурттаар бажыңның тудуун эш Рубовтуң удуртkан дашчылары күүседип турарлар. Олар ону бешки каътка чедир тутканнар. Болар мында тудуг-монтаж ажылдарын Москваның сураглыг тудугжузу Николай Злобиниң методу-биле боттандырып, шалыпчы ажылдаарының талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда болбушааннар. Ол кварталдың ортузунда 140 орунныг ясли-садтың тудуунуң таваан бо чайын Куйбышевтиң политехниктиг институдунуң студентилери кылып белеткээнер. Ооң тудуун бистиң бригадавыс уламчылаар соругга салган.

Бо чаа микрорайонга ниитизи-биле беш каъттыг 8 чурттalга бажыңы, бир ясли-сад чоокку чылдарда ажыглалга кирер. Чаа тудуглар бедээн микрорайонуның келээзинде кудумчуну Магистральная деп адаан. Ол чаа тывылган кудумчуның бир талазынга бешки микрорайоинуң тудуу мында ажылдарның кол нуруузу доосту бээрге, эгелээр. Тудуг объектилерни кышкы үеде ажылдаарынга белеткээрин бо хүннерде доозуп турар бис. Алдынган бедиткен хүлээлгелерни чедишкинниг боттандыраршың социалистиг чарыжымың мурнуку одуруунда эш Белков болгаш өске-даа эштериң удурткан тудугжулары чоруп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болур оюнга алдар болдурган чарыштың түңнелни ам үндүрүп, тинлекчилерни тодарадыр.

С. САНДАН.

«Кызыл тудуг» эргелелинде тудуг бригадири.

(Төмүтүг. Эгези 1-ги арында).

тиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дугайында саналче кичээгей салганнар. Ол система дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарынга болгаш тайбың херээнге чугула салыышкын болур. Коллективтиг айыыл чок чорук системазынга кандыг-даа чурттаар шуптузу киржип болур, ооң эчис сорулгазы-коллективтиг чорук-биле хамаарышпас болгаш суверенниг чоруктуң камгалаары болур..

«Чепсегленнишкинни дүжүрери» деп темалыг комиссияның даргазы Р. Андриамадмато (Малагасий Республика) комиссияның ажылы кижилерниң бот-боттарын билчириниң болгаш чаагай күзел-соруун илередиринің байдалынга бооп эрткенин демдеглээн. Ядролуг чепсекти хорутдаарыбыле катай-хаара чепсегленишкинни дүжүрер чоруук дайын кыжанының баш удур болдурбазының талазы-биле ажыл-чорудулганың эң чугула угланыышкыннарының бирээзин болурун санал-онал солчуушкунунуң үезинде демдеглээнин ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң, өске-даа социалистиг чурттарның, а ол ышкаш кайы-даа бөлүктерге каттышпайн турар чурттарның политиказының ачызында делегейнин дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар талазы-биле бурунгаар базым кылдыганын комиссияның киржикчилери демдеглээн. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыышкыны хосталга, национал хамаарышпас чоруук болгаш тайбың ёзу-биле кожа-хелбээ догуннаашкын, дээш демиселге таарымчалыг байдалды тургузар.

Академик Тайбының Бүгү венгр Чөвүлелиниң кежигүнү Иожеф Богнар «Хөгжүлде болгаш экономиктиг хамаарылга чок чорук» комиссиязының өмүнээзинден чүве чугаалаан. Ол комиссияның ажылынга чаа хөгжүп эгелеп турар күрүнелерниң болгаш боттарының чурттарыныңың хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар национал шимчээшкин организацияларының төлээлекчилери киришкенни ол демдеглээн. Социалистиг чурттарның эртемденнери, сураглыг ажылдакчылары санал-онал солчуушкунунга идепкейлиг киржип, хөгжүп турар чурттарга боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер.

Делегаттарның хөй кезии хөгжүлдениң капиталистиг оруун шинтпирлин-биле хүлээп көрбейн, хөгжүп эгелеп турар улустарның күзел-бодалдары социализмче бар чоруур ниитилелге боттанып болурун демдеглээн деп, ол чугаалаан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери күрүнелерниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар болгаш ындыг арга-биле камнап алган акша-хөреңгиниң чамдык кезээн хөгжүп эгелеп турар чурттарга дузалаарыңга ажыглаар дугайында ССРЭ-ниң кииргенин ёзугаар КНО-нуң Кол Ассамблеязында чугаалажып көрүп турар саналын өөрүп четтиримишкин-биле деткип турарын делегаттар илереткеннер.

Доктор Э. Хелландер (Финляндия) «Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле кады ажылдажылга» комиссияның ажылының дугайын конгресске илеткээн. Бойдус чүүлдерин ужур-дүрүм чокка төтчеглеп көөр чорукту соксадыр дээш шинтпирлиг ажылдаары, ооң байлактарын улам улгаттыры дээш бүгү күштү салырынче чүткүл болза, улустарны чоокшулаштырарының, сагыш-сеткилдя болгаш кижилериниң иинтя чүткүлүн быжыглаарының фактору бооп кел чыдар.

Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының болгаш экижидириниң айтырыы түс-түс чурттарның эрге-ажыктарындан эрткеш, бүгү бөмбүрзекке ужур-дузалыг чүүл апарганын оратор демдеглээн.

Дайын чорударында химиктиг болгаш биологтуг чепсектерни ажыглаар чорукту комиссия шинтпирлин-биле буруу шапкан.

Тайбың харылзааларның идегелдиг болгаш чайгылыг чок үндезинигерин салыры, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, боттуг хемчегелерин алыры, чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадыры, чепсегленишкинни херек кырында дүжүрери дээрге долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле чедишкинниг ажылдаарынга эң таарымчалыг байдал бооп турарын комиссия онзалап демдеглээн.

Америк чурукчу Антон Рефрежье «Өөредилге болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга» комиссияның өмүнээзинден сөс алган. Комиссияның ажылынга 57 чурттан келген 460 кижи киришкен, хуралдар ажыл-ишчи болгаш пайралдыг дем каттыштырып ажылдаар байдалга эрткен. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын политиказының чедишкиннери культура болгаш өөредилге талазы-биле бүгүнүити тайбының быжыглаарының, улустуң хосталгазын, национал хамаарышпас чоруун камгалаарының чөптүг херээнің эрге-ажыктарынга дүүштүр улустарның аразынга дем каттыштырып ажылдаарын калбартып, быжыглап болур, көстүп көрбээн аргаларны берип турар.

Бот-боттарын билиишпес чорукту, «соок дайынның» хоочуларының каданнаарын чайладыр дээш, культураның болгаш өөредилгениң чүүл-бүрү адырларының төлээлекчилериниң аразынга үндезин болур чугаалажыышкын чорударын уламчылаары эргежок чугула.

Социал системаларның ылгалдыын черле барымдаалап көрзе чогуур, ынчанмыже ол ылгал культура талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарынга шаптык болган турбас ужурлуг.

Культураның болгаш өөредилгениң ажылдакчылары культура талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарының ажылының дугайын конгресске илеткээн. Бойдус чүүлдерин ужур-дүрүм чокка төтчеглеп көөр чорукту соксадыр дээш шинтпирлиг ажылдаары, ооң байлактарын улам улгаттыры дээш бүгү күштү салырынче чүткүл болза, улустарны чоокшулаштырарының, сагыш-сеткилдя болгаш кижилериниң иинтя чүткүлүн быжыглаарының фактору бооп кел чыдар.

Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының болгаш экижидириниң айтырыы түс-түс чурттарның эрге-ажыктарындан эрткеш, бүгү бөмбүрзекке ужур-дузалыг чүүл апарганын оратор демдеглээн.

Дайын чорударында химиктиг болгаш биологтуг чепсектерни ажыглаар чорукту комиссия шинтпирлин-биле буруу шапкан.

Тайбың харылзааларның идегелдиг болгаш чайгылыг чок үндезинигерин салыры, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, боттуг хемчегелерин алыры, чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадыры, чепсегленишкинни херек кырында дүжүрери дээрге долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле чедишкинниг ажылдаарынга эң таарымчалыг байдал бооп турарын комиссия онзалап демдеглээн.

Америк чурукчу Антон Рефрежье «Өөредилге болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга» комиссияның өмүнээзинден сөс алган. Комиссияның ажылынга 57 чурттан келген 460 кижи киришкен, хуралдар ажыл-ишчи болгаш пайралдыг дем каттыштырып ажылдаар байдалга эрткен. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын политиказының ачызында делегаттарның эрге-ажыктарын бодаан, ол дипке политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырар хемчегелер алыры-биле четчелээн турар үжурлуг деп, Совет Эвилели санап турар. Чугаалажыышкыннарывыс ыңдыг сорулгалыг. Ону билип турар бис деп, О. Н. Хлестов чугаалаан.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының айтырыынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң күзел-бодалын илереткеннер.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле ынити-европа чөвүлел хуралының чыылганындан илереп көзүлген. Европага идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарының эрге-ажыктарын бодаан, ол дипке политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырар хемчегелер алыры-биле четчелээн турар үжурлуг деп, Совет Эвилели санап турар. Чугаалажыышкыннарывыс ыңдыг сорулгалыг. Ону билип турар бис деп, О. Н. Хлестов чугаалаан.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының айтырыынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң күзел-бодалын илереткеннер.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле ынити-европа чөвүлел хуралының чыылганындан илереп көзүлген. Европага идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарының эрге-ажыктарын бодаан, ол дипке политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырар хемчегелер алыры-биле четчелээн турар үжурлуг деп, Совет Эвилели санап турар. Чугаалажыышкыннарывыс ыңдыг сорулгалыг. Ону билип турар бис деп, О. Н. Хлестов чугаалаан.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының айтырыынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң күзел-бодалын илереткеннер.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле денге кызырар дугайында чугаалажыышкыннарга совет төлээлериниң баштыны О. Н. Хлестов сөс алган.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле ынити-европа чөвүлел хуралының чыылганындан илереп көзүлген. Европага идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарының эрге-ажыктарын бодаан, ол дипке политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырар хемчегелер алыры-биле четчелээн турар үжурлуг деп, Совет Эвилели санап турар. Чугаалажыышкыннарывыс ыңдыг сорулгалыг. Ону билип турар бис деп, О. Н. Хлестов чугаалаан.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының айтырыынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң күзел-бодалын илереткеннер.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле ынити-европа чөвүлел хуралының чыылганындан илереп көзүлген. Европага идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарының эрге-ажыктарын бодаан, ол дипке политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырар хемчегелер алыры-биле четчелээн турар үжурлуг деп, Совет Эвилели санап турар. Чугаалажыышкыннарывыс ыңдыг сорулгалыг. Ону билип турар бис деп, О. Н. Хлестов чугаалаан.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының айтырыынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң күзел-бодалын илереткеннер.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле денге кызырар дугайында чугаалажыышкыннарга совет төлээлериниң баштыны О. Н. Хлестов сөс алган.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле ынити-европа чөвүлел хуралының чыылганындан илереп көзүлген. Европага идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарының эрге-ажыктарын бодаан, ол дипке политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырар хемчегелер алыры-биле четчелээн турар үжурлуг деп, Совет Эвилели санап турар. Чугаалажыышкыннарывыс ыңдыг сорулгалыг. Ону билип турар бис деп, О. Н. Хлестов чугаалаан.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының айтырыынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң күзел-бодалын илереткеннер.

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыр дей бергени айыыл чок чорук болгаш кады ажыллажылга талазы-биле ынити-европа чөвүлел хуралының чыылганындан илереп көзүлген. Европага идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарының эрге-ажыктарын бодаан, ол дипке политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырар хемчегелер алыры-биле четчелээн турар үжурлуг деп, Совет Эвилели санап турар. Чугаалажыышкыннарывыс ыңдыг сорулгалыг. Ону билип турар бис деп, О. Н. Хлестов чугаалаан.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырарының айтырыынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң күзел-бодалын илереткеннер.

Кызырылданы чогум канчаар чоруларыл, кандыг арганы ажыглаарыл — ден улуглуг хуу-биле азы ден санрыында дүжүрери дээрге долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле чедишкинниг ажылдаарынга эң таарымчалыг байдал бооп турарын комиссия онзалап демдеглээн.

Америк чурукчу Антон Рефрежье «Өөредилге болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга» комиссияның өмүнээзинден сөс алган. Комиссияның ажылынга 57 чурттан келген 460 кижи киришкен, хуралдар ажыл-ишчи болгаш пайралдыг дем каттыштырып ажылдаар байдалга эрткен. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын политиказының ачызында делегаттарның

АДА-ИЕЛЕР, ОЛАРНЫҢ УРУГЛАРЫ

Улус өредилгезин сайзырангайжыдарының талазы-биле партияның XXIV съездизиниң шиитпирлериниге үндезилээш СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели ук шиитпирлерни амыдыралга боттандырарының талазы-биле программиг чугула доктаалдарны хүлээп алган болгай. Эң ылаңгыя ССРЭ-ниң Дээди Советиниң 6-гы сессиязынга улус өредилгезиниң айтырыгларын чугаалажып, ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның улус өредилгезиниң хоойлужудулга Үндезинлерни хүлээп алганы ук айтырыгларны шиитпирлээриниге улуг идиғин бербишаан, чогум-на харын комплекстиг программа болур үнелелди алган.

Улус өредилгези болгаш чырыдыышкын — революцияның тинилээнииниң баштайгы хүннеринден эгелээш-де бо айтырыглар партия болгаш чазактың кичээнгейиниң төвүге туруп келген. Ооң бадыткадыңга хой-хой чижектерни айтып болур. Ынчалзадаа оларның чаңдызын маңаа киирип көрээли. «Революцияның тинилгелерин чүгле школа быжыглап болур» деп. В. И. Ленин чырыдыышкын ажылдакчыларының бирги съездизинге чугаалаан. А кажан А. В. Луначарский «олшала хөлүн эрте бербээн бе?» дээн уткалыг айтырыг салырга, «Мен ооң-биле, келир үениң салгалының кижизидилгезинден революцияның бүгүле тинилгелерин быжыглаттынар диксээним ол»—деп харыылаан. Чартык чүс чыл буруугаар кижизидилге дугайында кезе соглээн бо сөстер бистиң ажылывыстың ужуругказының алыс үндезинии чиге айтканы ол. Амгы үеде амыдыралдың кандыг-даа оруун, ажылга кандыг-даа мергежил-профессияны шилип алган кижи чүгле бистерниң, башкыларның холун дамчып эртери эки билдингир болгай. Чогум-на ынчангаш башкы кижиниң ажылын башкыларның Бүгү-эвилел съездизинге Л. И. Брежнев «Башкы дээрге, бириктир соглээрге, үелерниң харылзаазын тудуштуруп турар, ол салгалдар шуудуунуң белдири-дир» деп бедик үнелелди берген.

Бүгү совет башкыларга дег, бистерге, Хандагайты ортумак школазының башкыларының ажылынга үстүнде айыттынган чүүлдер кол удуртулга болуп турары чугаажок. Бо талазы-биле бистиң школа бодунуң мурнунда тодаргай сорулгаларны салган. Оларның иштинден, эң ылаңгыя, өредилге чылының эгезинден төнчүзүнге чедир өреникчилерниң контингентизин камгалаары, өредилгеге чүгле хуу талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип аар эвес, а харын шынарыңче кичээнгейин үглаидырары, өреникчилерниң кижизидилгезиниче хой-нииттиин болгаш ада-иелерни хаара тударының аргалары, класстан дашкаар ажылдарны өредилге болгаш кижизидилге-биле холбаары дээн ышкаш, четче эвес санаарга безин, бистиң мурнувуста мындыг чугула айтырыглар туруп турар. Бо-ла бүгүнүң иштинден өреникчилерниң школадан оспаксыраар, школа ара каар, шак үзер чоруктарының болганчок-ла болу бээр чылдагааннарын болгашону болдурбазының чамдык аргаларын маңаа чугаалаксаар бодаллыг мен.

Бистиң школа бо талазыбиле соолгу чылдарда «чидириг» чок, менди бооп келзедээ, чамдык ада-иелериниң бо айтырыгга кандыг хамаарылгалының дараазында чижектерге көргүзүкседнм. Мындыг таварылгалар бо-ла болгулаар болгай.

— Оглуңарның өредилге хереклерди чедишпес, онаалга күүсетпейн турар-дыр.

— Чайны оттүр сураглаш, чадэшкан улус-тур бис ийин, башкы.

— Уруулар үргүлүү шак үзер, чүге ынчап баарды?

— Школачы формам чок дээш, могаттынып олуруптар кижи-дир ийин..

Чугаа дээрге сентябрь айда чоруп турар болгай. Маңаа ада-ие кижи чүнү канчаар тургаш, күүсетпээнил? Хензингле сагыш човаашкыны маңаа херек турганы чугаажок. Хамыктың мурнунда ада-иелер өредилге чылы төнүп, соолгу хүннер чоруп турда, класс удуртукчузу башкы-биле харылзашкан турар. Оон түржүк, класстың эң соолгу түүнел хуралынга ада-нениң киржири албан кылдыр, ону шуут чаңчыл болдурар. Ынчан адаиелер дараазында классче уругларының шилчээн, шилчивээнин, келир чылын кандыг номнар, кыдыраштар болгаш оске-даа өредилге хереклерни харектиин башкыдан билип аар болгай. Бо дээрге эге болгаш ортумак класстарның көдээ өреникчилериниге, ада-иелериниге эргежок чугула. Чүге дээрге чамдык ада-иелер сес ай төнүп турда. «Мээң оглум азы уруум дараазында классче шилчээн ирги бе, 1, 2 класска өреникчилерге кандыг шугумнуг кыдыраш, кандыг номнар херек боор чүве ирги? —деп, бо-ла айтырыл келгилээн тургулаар. Бо чижектиг, ажы-төлүнче хайгаарал, кичээнгей салбас ада-иелериниң уругларының школадан чайгаарла оспаксыраар, шак үзер, чуруму, өредилгеге кошкаар чоруккче чоорту кире бээр. Ындыг ада-иелер үнеп-форма, ном-дептер тывылбас боордур» дээн ийикпе азы акшахөреңгизи чедишлезинге сылдагларлар. А херек кырында олар чок-ла болза доктаамал ажыл чок, халымак кяжилер болгулаар-даа таварылгалар бар. Кодээ Совет, назы четпээнинер талазы-биле комиссия, торелдер комитеттери бо янзылыг ада-иелерни үргүлчүнүн хайгааралынга тургузары чугула.

Кайы-даа класстың өреникчизин дижик. Ол кижи класын доозуп, дараазынче шилчээн, бо дээрге ацаа улуг өөрүшкү, байырлал. Чамдык ада-иелер ону дүжүнге-даа какпас, эскербес-даа. Бичии кижиниң сеткил-сагыжынга ол кайы хире харааданчыгыл? Өреникчи кижиниң школага болгаш өредилгеге тоомча чок апаарының уржүүн ада-иелер боттарывыс-ла берип турар ышкажыл бис. Бичии кижиниң сеткилин өөртүп, ооң өөрүшкү, сонуургалын деткиринге хензиг-ле кичээнгей четчир. Класс доосканы дээш ацаа назы-харынга тааржыр солун ном, чараш хеп-даа бол «белээвис-тир оглум, уруум» деп сунарын чаңчыл болдуруп алыры удурдедир хүндүткелди чайгаар-ла тывылдырып келбес бе? Ол дээрге кижизидилгениң база бир хевири ышкажыл.

Амгы үеде школа программалары оскертинип, чаартының турары-биле башкылаашкының аргалары база-ла чаа хевирже шилчип турары билдингир болгай. Чогум-на ынчангаш дараазында чижектиг чугаалар тыптып кээп турар: «Бир класста оглум саныг бодап чадап кагдым. Ол—башкының айтып бергени-биле, мен—бодумнуу-биле бодаап, хойтпактап аар болдувус». Азы «Азарганчыг беш-элды харлыг уруглар безин космос, спутник ракета дижип чугаалажыр, чураап, бижээн-даа чүвезин ол боор кончут шаг-дыр ийин бо» дишкилээр бис. Чогум-на ынчангаш школаларга чаа программаларны киирген, чогум-на ынчангаш ада-иелериниң школа-биле быжыг харылзаа тудары, ада-иелерге организастаан университет-кичээлдерге киржири албан апаары чугаажок ышкажыл. Ада-не, хойнинги болгаш школаның аразынга быжыг харылзааны тудары дээрге-ле, өреникчи бүрүзүнүң кижизидилге болгаш өредилгези дээш демисежири ол деп чүве билдингир. Ол канчап-даа ала-чайгаарлаашкынының херээ эвес, а баш удур көрдүнген планнаашкынга чагырткан, тодаргай ажылхеректерге коозуген турар херек дээрзин кижи бүрүзү мередеп билири чугула.

Ч. ЧАП.

Хандагайты суур.

ВЛАДИВОСТОК. Приморьеде орай күсдаа болза, Амур мугулдурунуң девискаяринде парустар инда-мында бо-ла агарып чоргулаар. Күску үеде Приморьениң яхтсмен-спортсменнери соолгу маргылдааларны эрттирер чанчылдыг.

ЧУРУКТА: Амур мугулдурунда яхтсменнерниң маргылдаазы.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Степан САРЫГ-ООЛ.

ТЕЛЕВИЗОР КӨРҮП ОРА...

Тайбын богун делегейде
Дамырак суг хөөлбээ эвес—
Далай, хеминиң эң-не күштүг
Дажый берген үер чалгыы!

Энге тайбын! Амыр! — дижип
Экилежир өөрүм хөйүн
Чуртум төвү Москвада
Шуулгандан көрүп ор мен.

Кижилерни Чилиде
Кырган, чаш чок кырып туру,
Кижи кылган артинени
Кыпкан өртче сыгап туру

Чүзүм-баазын кеэш өңнүг,
Чүс-чүс нация өңнүктериниң
Чүрээ чаңгыс, деми быжыг
Чүүл чок күштүүн магададым!

Ортенсия Альенденi,
Орта көргеш үгбам ышкаш
Ажыг чүрээн өрттетсе-даа
Адаан күштүүн ооң кордүм:

Тооляа маадыр Бора-Шээлей
Тода хевээр көстүп келдиң.
Чилиге тинилеригниң
Шимээни-даа ырак эвес!

Байырлалга концерт

«Өөк» совхозтуң Чкаловка сүт-бараан фермазының комсомолчулары болгаш аныяктары бо хүннерде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалынга үткүштүр солун программалыг концертти белеткеп турарлар. Ону клуб эргелекчизи Виктор Чадамба организастаап тургускан.

Бот-тывынгыр артистер ферма коллективинге үш катап концерт көргүскен. Ылангыя сентябрь 30-де соңгулда хүннүнде көргүскен концерттиң номер бүрүзүн көрүкчүлер дыка сонуургаан. Ыраажылар О. Допгак, В. Самбуга, С. Моигуш, А. Часыг-оол олар байырлалга үткүштүр концерт программазын чаартып турарлар. Танцы болуүнүң бот-тывынгыр артистери моллав улустуң танцызын көрүкчүге бараалгадырлар.

Чоокта чаа ферманың кышка удур белеткелинге бот-тывынгыр артистер кириишкен. Олар бызаа ажаакчызы эш Шойдактың бажыңын болгаш клубтуң агитпункт өрээлиниң үүрмек септелгезин кылгаш чүгэйлааннар.

М. ЧАНЗАН.

Бии-Хем район.

АЖЫКТЫГ БОЛГАН

Республиканың башкылар билии бедидер институдунга ортумак школаларның өредилге эргелекчилериниң теоретиктиг болгаш практиктиг билиин бедидеринче үгланган курс болуп эрткен. Ук курска бүгүле районнардан өредилге эргелекчилери келгилээн. Оларның аразында чаа-ла бирийи чыл өредилге эргелекчилеп чоруурлар болгаш улуг арга-мергежилдиг, хой чылдар иштинде ажыллааннар-даа бар. Ынчалзадаа бо курс кымга-даа сонуурганчыг болгаш ажыктыг болган. Чүге дээрге бо курс бүгү нииттиин ортумак өредилгезиниң школалары эртем бүрүзүнге чаа программаларже шилчип турарының үезинде болган.

Чаа программаларның үтказын хандыр өөренип, оларның негелдеринге дүүштүр өреникчилерни быжыг болгаш ханы билиглер-биле чепсеглээри башкыларның ыдыктыг хүлээлгези. Бо чугула айтырыгны амыдыралга боттандырарынга башкыга эң чоок дузалакчы өредилге эргелекчизи болганда курс биске ажыктыг болду. Курска педагогиканың, психологияның болгаш анги-анги эртемнерин башкылаарының методиказының чаа чүүлдериндеп алдынган материалдарга лекцияларны Кызылдың башкы институдунуң болгаш училищезиниң дуржулгалыг башкылары болгаш Башкылар билии бедидер институттуң методистери номчаннар.

Үгка-шынар талазы-биле бедик деннелге лекцияларны башкы институдунуң башкылары Бегзи Р. Р., Салчак К. Б., Артиз С. С., педучилищеден Ладанова В. Л., башкылар билии бедидер институттан Манашина В. П. болгаш өскелер-даа номчаан.

Курсантылар чүгле лекциялар дыннаары-биле кызыгаарлаттынмайп Кызылдың мурнакчы школаларының кичээлдеринге олуруп, ол школаларның башкылары-биле арга-мергежилин солчуп, ажыктыг чүүлдерни шиңгээдип алгылааннар. Школаларга чоруп турган, өредилге-кижизидилге ажылын бедик деннелге тургусканын 15, 11 болгаш 7 дугаар школалардан эскерип көрдүвүс. Кичээлдерге техниктиг хереклерни канчаар ажыглаарының дугайында түскай лекцияларны дыннап, практиктиг ажылдарны кылып арттыргилээн. Бо талазы-биле институттуң методизи Манашина Валентина Павловна кызымаккай ажылдаанын демдеглээри чугула.

Чамдык школаларда удуртукчулар математика, орус, тыва дылдар, химпя, физпка, биология, география, төөгү дээн чижектиг эртемнерже улуг кичээнгей салыр, чамдыызын, чижээ, ыры, физкультура, үүшажыл болгаш чурук кичээлдерни ийиги чергеник эртемнери кылдыр көөр таварылгалар бары чажыт эвес болгай.

Бо эртемнерге өредирин өзүп орар салгалдың бүгү талалыг сайзыралынга дээштиг кылдыр тургусканын 15, 11, 9 дугаар школаларның башкыларының кичээлдеринге олуржуп тургаш көрдүвүс. Чижээлээрге, № 15 школаның ыры, музыка башкызы Коржавина Г. Г. Ооң кичээлинге чүгле өреникчилер эвес, харын-даа олуржуп турган кижиниң сагыш-сеткилин өөртүп, солун концерт көрген чүве дег, хайныктырып, хандыр бодандырып келир. Ол кичээлди бис ёзулуг амгы үениң негелдезинге дүүшкен ыры, музыка кичээли деп санадывыс.

Курстуң түннелинде Тыва АССР-нин чырыдыышкын министри Ондар Д. Б. чүве чугаалаан, амгы болгаш келир үеде сорулгаларны тодаргай айыткан. Орта чүве чугаалаан эштер курстуң ажыктыг болганын айтып, өөренип, билип алган чүүлдерин школаларына боттандырарын хүлээнгеннер.

О. ДҮЛҮШ,
Д. ОНДАР.

Сонуургактар булуңу

КАҢ БИЛЕ ХАДЫҢ

Уралдың металлургтарының ада-өгбелери кайгамчык арыг болгаш аккыр ама каннарны ап болур арганы тыпкан турган. Борбак каңнарны изидер суугудан үндүрүп кээрге, кислород-биле холбужуп карара бээр. Ынчалза-даа бир эвес ооң кырынче бир түдүм хадың будуун октаптар болза, ол кончуг дүрген кыпкан, карара берген чериң арыглаптар. Таптаар стандан кончуг арыг ама каң үнер.

Хадыңны өске ыяштар-биле солуурга эки түнел бербээн.

Ам бистиң чуртувуста чаа сайзыраңгай аргалар бар апарган, ынчалза-даа эң эки шынарлыг арыг каңны алыр дээнде прокатчиктер эрги урал арганы бо-ла ажыглай бээр.

АМУР ЭРИКТЕРИНИҢ ВЕНЕРАЗЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының академик А. П. Окладников баштаан Соңгу-Азия археология экспедициязының эртеменнери—херээжен кижиниң малгаш дүрзү-хевириниң «Амурның Венераз» деп адап каанар. Ол амгы Мариинское суурнуң чанында неолит эпохазының бурунгу кижизиниң чурттап турган черин казып турда тывылган. Бажын чорааар көдүрүп алган херээжен кижиниң арын-шырайының хевири ульча азы нанай кыстар-биле дөмейзинээр болган.

Бо болза бурунгу кижиниң Приамурьеден тывылганы чаңгы хевир-дүрүзү-дүр. Бир дугаары (херээжен кижи дүрзүзү—ону Амурның Нефертитизи деп адаан) он чыл бурунгаар тывылган.

ЧЫЛЫДАР... ХЕНДИР

Кинешманың «Электроконтакт» заводу вискоза хендириндеп кылган электри дамчыдар шнурну бүдүрүп эгелээн.

Тускай арга-биле ажылдап кылыптарга ол электри дамчыдар апаар болгаш дүрген изий бээр. ынчалза-даа өрт айыл чок.

Шнурну соокка ажылдаар кижилерге, хеп даараарыңга, бажыңнарга, мал кажааларыңга чылыг шалалар кылырынга хереглээр.

Моон эки талаларының бирээзи болза, ооң чиик өртектиг болур. Бир эвес ам үндүрүп турар электри-биле изидер дамчыдыкчыда хром, никель дээн ышкаш улуг өртектиг ховар металлдар кирип турар болза, маңаа чүгле вискоза удазыны херек.

«ААС-КЕЖИК ЧОК» ЧУРАГАЙЛАР

ТОКИО. Япон дылга «4» деп санны адаарга «өлүм» деп сөс-биле дөмейлешкек. Ынчангаш «4» сан үе-диптен бээр «ааскежик» чок деп санадып келген. «Хилинчек» деп сөс-биле дөмейлешкек «9» сан база «багай». Ынчангаш бүдүүлүк кижилерни хөлзетпес дээш, эмнелгелерде палаталарны ол саннар-биле дугаарлавайн турар.

Амгы үеде Европаны өттүнтеш, «13» санны база «ааскежик чок» дей берген. Улуг-улуг ваучылар бажыңнарында 13 дугаарлыг номерлер, а чамдыкта харын-даа мындыг каттар чок. Токионуң Ханеда аэролортунда самолет турар 4 база 13 дугаарлыг черлер чок.

(СЭТА).

Чурттуң парктарының чарыжы

Бистиң чуртта культура болгаш дыштанылга парктарының Бүгү-эвилел көрүлдези «Парктар—тоску беш чылга» деп кыйгырыгның адаа-биле эгелээн. Парктар көрүлде үезинде тоску беш чылдың планнарын күүседири дээш бүгүүлүскүү социалистиг чарышты улам калбартырынга, патриоттуг кижизидилгеге улуг дузаны чедирер.

Көрүлдениң түңнелин 1975 чылдың төнчүзүнде үндүрер.

(СЭТА-ның корр.)

МОСКВА.

СПОРТ

ШЫДЫРАА

Делегей гроссмейстерлери — Ереван чурттуг Рафаэль Вагаиян, москваны Евгений Васюков болгаш ленинградчы Семен Фурман, а ол ышкаш делегей мастери — Тбилиси чурттуг Роман Дзиндзихашвили олар ССРЭ-ниң чемпионун илередириниң талазы-биле моон соңгааргы маргылдааларга дээдя бөлүктүң шыдыраачылары-биле кады ойнаар. Олар бо чылын бирги бөлүкке болган маргылдааларның эң шыырак ойнакчылары боон, ындыг эргени чаалап алгаанар.

ХОККЕЙ

Чурттуң шилиндек дээш дөрт командалары өске чурттарның ойнакчылары-биле ужуражырынга белеткеним турар. Бирги шилиндек команданың удуртукчулары В. Бобров биле Б. Кулагиннии саналдааның сууган хоккей талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаа эрттирер чер — Финляндияның шилиндек национал командазы-биле ноябрь 3-4-те Тампереда болгаш Хельсинкиге ужуражыр команданың составын бадылаан.

Бирги шилиндек команда ноябрь төнчүзүнде ГДР-ге ийи ужуражыышкынны кылгаш, чаа чыл уткуштур АКШ-че чоруптар.

Чурттуң ийиги шилиндек командазы декабрь 5-тен 20-ге чедир Канадага барып ужуражыышкыннарны кылыр.

Ноябрьның баштайгы хүннеринде чурттуң аныяктарының шилиндек командазы Финляндияга барып, ийи ужуражыышкынны кылыр.

Ынчаарга ноябрь 12-ден 16-га чедир Чехословакияның Нитра хоорайынга социалистиг чурттарның аразынга болур 18 хардан улуг эвес назылыг солдарның хоккей талазы-биле маргылдаазынга бистиң хоккейжилер киржир.

(СЭТА).

Телевидение

НОЯБРЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдылгалар программазы. 13.35 — Медээлер. 13.45—Оңнуг телекөргүзүг. Уругларга. «Бүрэтинонуң делгелгези». 14.15 — «Тажжии ССР чуртка илеткеп тур». 15.02—Эфирде — «Чалыы назын». «Мону шыдаар силер». Викторина. 16.20—16.30 — Чапсар 16.30 — «Артистер, артистер»...

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Малышон». Уругларга дамчыдылга. 18.15 — «Бичии дурьна». Уругларга мультфильм. 18.25 — Телемедээлер. 18.40—«Хун бүрүде чаа көргүзүг». Эртем-нептередиглиг кино. 19.00 — Телемедээлер (орус дылга). 19.10 —Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15 — Оңнуг телекөргүзүг. Австрияның телестудиязының программазы. 21.20—21.30 — Чапсар. 22.00— «Эртемниң болгаш культураның бөгүнгү айтырыглары». «Бойдус болгаш кижи». 22.30— Оңнуг телекөргүзүг. Балет артистериниң конперти. 23.00—23.30 — «Ус». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ПОЯБРЬ 2-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Гериус Мантис» (2 сериязы катай) 10.00, 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносчыынды 9.30, «Бензоколонка даңгызы». 11.00, 14.40, 16.30, «Шииткел маңаан туттурган кижи» 12.50, 19.20, 21.10, «Чер кырынга быжыг тайбың дээш» 18.20 (бичe зэлга) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хектиң чажыды» 10.00, «Чаагай сеткилдиг ядамыктар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Машинистиң оглу» 14.00, «Ангелдер хартаачызы Анжелика», «Анжелика биле хаан» 16.30, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Кара бөру» 18.00, 20.00 шактарда.

НАБАРДИН-БАЛКАР АССР. Бо хүннерде Эльбрус даанын эдээнде алдын-сарыг күс дүшкен. Агаар ам-даа чылыг. Арга-ыяштыг черлер кускү оң киргип, анзы-бүрү кылдыр көстүп турар. Ырак-узак даг баштары моңгүннелдир агарып чыдар апаргылаан. Чурттуң бүгү-ле булуннарындан ында альпинистер чеде берген. Чыл эгезинден бээр аңаа чартык миллион ажыг кижи чораан.

ЧУРУКТА: орукка дыштанылга. Ортузунда — ССРЭ-ниң спорттуң алдарлыг мастери Иосиф Кахиани биле делегей чергезиниң спорт мастери Михаил Залиханов олар. Он талазында — альпинистерниң калыр хаяже үнүп турары.

Р. ДИКТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкия-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кадра ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2330.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия, болгаш ном садыының талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щеткина-Кравченко кудумчузу бажың № 1), ТС—01481.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 260 (9330) | Суббота 1973 чыл, ноябрь 3 | 1925 чылдан үнделип эгелээнивиске | Өртээ 2 көп.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛДЫҢ ХАРЫЛЗААЗЫ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин олар Йемен Улус Демократтыг Республиканың (ЙУДР) Национал фронтузунуң Чингине секретары Абдель Фаттах Исмаилге, ЙУДР-нуң Президент Чөвүлелиниң Даргазы Салем Рубейя Алиге, ЙУДР-нуң Премьер-Министри Али Насер Мухаммедке телеграмма чоруткаш, Йемен Улус Демократтыг Республиканың национал байырлалынга холбаштыр чүректин ханылыңдан байыр чедирип, эң эки чүүлдерни күзээнин илереткеннер.

Совет Эвилели болгаш социалистиг дем паттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле найыралдажып, кады ажылдажырының талазы-биле ЙУДР-нуң чорулуп турар политиказын совет улус бедии-биле үнелеп көрүп турарын телеграмма айыткан. СЭКП болгаш Совет күрүне интернационализмниң болгаш социал депшилге, демократия, социализм дээш демисежип турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының принциптерин чайгылыш чокка боттандырбышаан, демократтыг Йеменниң чаа амылыралды тургузуп, суверенитетти болгаш национал хамаарышпас чоруун камгалаарынга идил кылып, дузалап турар.

Абдель Фаттах Исмаил, Салем Рубейя Али болгаш Али Насер Мухаммед олар харыы телеграммазынга ЙУДР-нуң улузунуң демиселин, демократтыг Йеменниң революстуг хереэн деткип, аңаа дузалап турары дээш өөрүп четтиргенин илереткеннер. Ол дээрге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш ооң өндүр улуг баштыңчызы Ленининиң айыткаңы интернационализмниң принциптериниң амыдыралга боттаныышкыны болуп турар.

Национал фронт болгаш революстуг чаазак ийи чурттуң партияларының аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзаазын быжыглаарынче үргүлчү чүткүүр дээрзин телеграммада айыткан.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ УТКУВУШААН...

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжы быжыгып, улам чаа хевирлерже шилчип турар апарган. Бистиң чуртувустуң улустарының найыралдыг өг-бүлезинге Тываның бактаап киргенинден бээр 30 чыл болуп оюнга уткуштур республиканың малчыннары болгаш хову ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, беш чыл планының онаалдаларын күүседириниң база социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдериниң хереэнге төлептиг үлүүн киирип турар. Ооң кайы хире нептеренгей апарганын «Революцияның чалбыыжы» совхоз биле Хакас автономнуг областың уксаалыг хой өстүрер «Московский» заводунуң коллективтериниң күш-ажылчы чарыжы хереченип турар.

ЧАА ҮЕ-ЧАДАЖЕ

ТЫВА АССР-НИҢ «РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧАЛБЫЫЖЫ» СОВХОЗУНУҢ ЧЕР АЖЫЛДЫГЛАРЫНЫҢ, МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНЫҢ, МАЛЧЫННАРЫНЫҢ БОЛГАШ СПЕЦИАЛИСТЕРИНИҢ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТА УКСААЛЫГ ХОЙ ӨСТҮРЕР «МОСКОВСКИЙ» ЗАВОДУНУҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ

ЧАГААЗЫ

Эргим эштер!

Тыва АССР-ниң тараажылары болгаш малчыннары Хакас автономнуг областың көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилери-биле шагдан бээр найыралдыг болгаш чарыштыг. Хову-шөлдерге баргаш, силерде чер ажылдыгларның, фермаларга — малчыннарның тараа, эът, сүт бүдүрер талазыбыле бедик көргүзүглерлиин көрүп турар бис. Чижээ, силерде малдың продуктулуунуң көргүзүглериниң өзүлдези бедик. Күрүнете дужаар мыйыстыг бода малдың баш санынга онааштыр деңзизи область ортумаа-биле 392 килограмм, хойнуу —45, а бир хойдан кыргып алган дүк —3,6 килограмм болуп турар-дыр. Күш-ажылчы чарыш малдың продуктулуун бедидеринге дузалап турар, чүге дизе, чаржыры дээрге дуржулга солчуру болгаш эш хуу талазыбыле дуза кадары ол болур.

Бистиң совхозтуң ажылдакчылары силерниң ажыл-агыйынарга каш удаа барып, силерден ажыктыг хөй чүүлдерни үлегерлеп алган. Чижээ, каш чыл мурнунда силерден чиңге нарын дүктүг хойларны садып алгаш, оларның баш санын чедишкинниг өстүрүп турар бис. Ам ол хойлар бистиң коданнарывыста элээн көвүдей берген. Ооң түңнелинде хойларның диригдеңзизи бедээн, бир башка онааштыр 3,4 килограмм дүктүг кыргып ап турар бис. Төрүүр чүс хойга онааштыр чүстен хөй хураганы менди доруктуруп тургаш, хой ажылын хөгжүдериниң планында көрдүнгени ышкаш, 1980 чылга чедир хойнуу баш саның ийи катап өстүрүп алырынга бүзүреливис.

Бистиң боттарывыстың шалыпчыларывыс база бар. Оларның аразында Иван Петрович Сафонов бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 137 хураганы менди доруктурган, беш чылдың дөртку чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. И. П. Сафонов силерниң сураглыг хойжунар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Афанасий Алексеевич Щетинииниң хууда социалистиг чарышка кыйгырып тур.

Саанчыларның аразында М. Соломенникова, Р. Логинова олар боттарының социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип турар. Бир саар инекке онааштыр олар ам безин 2000 ажыг килограмм сүттү саап алган.

Ол чедишкинниг ала-чайгаар болу бергээн. Ол дээрге шудургу күш-ажылдың база силерниң харам чокка үлежип турарынар мурнакчы дуржулгадар ачызында чедип алдынган. Бис силериң фермаларыңарда бөдүүн чемперни канчаар белеткеп, малды канчаар чемтерип турарын көрдүвүс. Технологтуг арганы: сиңюс биле саванны бустаарын, ону белоктуг холуксаалар-биле согажалаарын дээш ооңдаа өске чүүлдерни ажылдап кылган. Силериң үлегериңерни бис эдерип, силерни кыйгырып турар бо чарыжывыс ол талазыбыле биске көдээ ажыл-агый бүдүрүгезиниң бүгү адырларынга чаа чедишкинниг-ни чедип алырынга ыңдыг найыралчы байдал дузалаар боор дээрзинге бүзүреливис.

Улуг Октябрьның 56 чыл оюнун бүдүүзүнде беш чылдың үшкү чылын чедишкинниг доозарынче, техниканың септелгезин шынарлыг чорударынче болгаш мал кыштагладышкынын чедишкинниг эртиреринче утпанган бедиткен социалистиг хүлээлгени боттарывыска ап тур бис.

Хакасия биле Тываның чаңчыл болган чарыжынга авангардчы болуруңче силерни кыйгырдывыс. Боттарывыстың талавыстан республикавыска ол чарыштын мурнуку одуруунга туржурун аазап тур бис. Ам безин багай эвес түңнелдерни чедип алганывысты сөглеп болур бис. Дүк садарының онаалдазын күүседип алдывыс, чылда эът садарының планныг онаалдазы бо байырлалга уткуштур доостур, сүт белеткээриниң планын хуусаа бетинде күүседир бис.

«Революцияның чалбыыжы» совхоз кежир чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 95 хураганы менди ап, бир хойдан-на 3,4 килограмм дүктү кыргып, саар инек бүрүзүнден-не 2.300 килограмм сүттү саап болгаш мал, чер ажылының продукциязын күрүнеге садар талазы-биле онаалданы элээн ажыр күүседирин хүлээнип тур.

Бистиң коллектививистиң чарыжы «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң тараажыларына болгаш малчыннарына чаа үе-чадаже бедип үнериңе дузалап, увсаалыг хой өстүрер «Московский» заводтуң ажыл-ишчилериниң хой чаа чүүлдү өөренип алырынга дузалыг болур дээрзинге бүзүреливис.

Боттарывыстың чедишкиннериңер, боттарывыстың сагыш-сеткилиңер дугайын чугаалап берип, бистерге аалдап келириңерни дилеп тур бис, эргим өөнүктер!

ТЫВА АССР-НИҢ «РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧАЛБЫЫЖЫ» СОВХОЗУНУҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ НИИТИ ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕН БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

КЫЙГЫРЫГНЫ ХҮЛЭЭП АП ТУР БИС

ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ УКСААЛЫГ ХОЙ ӨСТҮРЕР «МОСКОВСКИЙ» ЗАВОДУНУҢ ЧЕР АЖЫЛДЫГЛАРЫНЫҢ, МАЛЧЫННАРЫНЫҢ, МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ СПЕЦИАЛИСТЕРИНИҢ ТЫВА АССР-НИҢ «РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧАЛБЫЫЖЫ» СОВХОЗУНУҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ

ЧАГААЗЫ

Эргим өөнүктеривис!

Уксаажыдыгга заводувуң ажыл-ишчилери силериниң чагаанарны өөрүшкү-биле хүлээп алдывыс. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң коллективиниң чедип алган күш-ажылчы чедишкиннериниң дугайында ында чугаалап турар-дыр силер. Силерде бүдүрүгениң мурнакчылары И. П. Сафонов, М. Соломенникова, Р. Логинова оларның чедишкиннери оорүнчүг-дүр. Бистен садып алганыңар нарын дүктү, хойларыңар силерде хойларның үндезини болуп турарын демдеглээри оорүнчүг-дүр. Бистиң дуржулгавыс күрүне онаалдаларын күүседир талазы-биле ажылга силерге дузаны чедирип турары база оорүнчүг-дүр.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң ап турар хүлээлгелери бедик-тир. Ол болза улам эрес-маадырлыг ажылдаарынче, бүдүрүгемниң ажыглаттынмаан курлавырларын тыварынче албадап турар. Көрдүнген чүүлдү амыдыралга чедишкинниг боттандырарынга силериниң чогаадыкчы инициативаңар четчир деп бодап тур бис. Аңаа магадылал—силериң мурнакчыларыңарның чедип алган чедишкиннери-дир.

Бис боттарывыстың эзимзевинге чедишкиннеривисти болгаш дуржулгавысты силер-биле үлежириңе оөрүүр бис. Бисте бүдүрүгениң шолбаннары база бар. Ол болза Социалистиг Күш-ажылчың Маадыры Афанасий Алексеевич Щетинин-дир. Чүс хойга онааштыр 128 хураганы, хой бүрүзүнден 5,6 килограмм дүктү ол алган. Хойжулар Анна Максимовна Дымская, Софья Ивановна Волошина олар багай эвес түңнелдерни чедип алган. Саанчыларның ортузунда чыдыкы эгезинден бээр бир инектен-не 2335 килограмм сүттү саап алган Татьяна Сергеевна Коробейникованың көргүзүү эң эки болуп турар. Ида Ивановна Гаани, Мария Федоровна Кирочкина олар база ооң денгелинде чорул тураралар.

Бистиң хову ажылдакчыларывыс база эки ажылдап турар. Бо талазы-биле «73 чылдың ажаап алышкынының гвардейжизи» атты тывысхан бистиң районда он үш механизаторларның сези бистиң ажылгыда ажылдап турар дээрзин айтырала четчир.

Уксаалыг хой заводунуң коллективиниң эрес-маадыр ажылынын ачызында чыл планы бүгү кол көргүзүглер талазы-биле күүсеттинген, ынчангаш ам бис 1974 чылдың күш-ажылчы үлүүнде ажылдап турар бис.

Уксаажыдыгга заводунуң чедип алган чүүлдери—ындыкы кызыгаар эвес дээрзин мурнакчыларның үлегери хереченип турар. Беш чылдың дөртку чылында тарааның дужүүлүн гектардан-на 15,7 центнерден эвээш эвести алырын болгаш тараа бүдүрерин 22 муң тонна, эътти—850, сүттү—2200, дүктү—210 тонналы алыр деп хүлээлгени ап турар бис. Хой бүрүзүнден дүк кыргын алыры 4,9 килограммдан, мыйыстыг бода малдың төлдериниң хонукта өртүмак немелде деңзизи—400 граммдан кудулавас ужурлут.

Хүлээлгевис бедик. Ону чедип алырынга бистиң чарыжывыс дузалаар кылдыр бодап турар бис. Харын мооң ужурунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Афанасий Алексеевич Щетинин силериң сураглыг хойжунар Иван Петрович Сафоновтуң кыйгырыын күзелдин-биле хүлээп ап турар.

Тываның болгаш Хакасиянын социалистиг чарыжының авангардынга турар дугайында силериң кыйгырыңар «Московский» уксаажыдыгга заводунуң коллективинге улуг харысалганы онаап турар. Силер-биле мурнакчы дуржулганы солчур чорук боттарывыстың четпестеривисти ханызы-биле билип алырынга дузалаар. Мооң ужурунда силерниң ышкаш ындыг коллектив-биле чарышка улуг идегелди салып турар бис.

Бот-боттарывыска келчиңиңер. Дуржулга солчугазы, мергежилдиг суме, эш хуузунуң шүүмчүлели бүдүрүгениң денгелин улам бедик чадага көдүрериңе дузалаар.

БО ЧАГААНЫ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ УКСААЛЫГ ХОЙ ӨСТҮРЕР «МОСКОВСКИЙ» ЗАВОДУНУҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ НИИТИ ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕН БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

КЫЗЫЛ ТУКТАР—ЭЭЛЕРИНДЕ

Шиитпирлиг үшкү чылдың дужүдүн ажаап алырын чедишкинниг боттандырып, күүнеге пландан ажыр тарааны саткан «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилериңе РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шалчымр Кызыл тугун, 1500 рубль шаңналыг Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме дүүн Туран хоорайга байырлалдыг байдалга тывыскан.

Совхозтуң директору С. А. Докучин бедик шаңналыг ап тура. Октябрь байырлалынга уткуштур ажыл-агыйынын тараажыларының болгаш малчыннарының күш-ажылчы чедишкиннерин түнеп чугаалаан. Дүжүт дээш демисел совхозка вайы хире деңнелге эрткенин кол агроном В. И. Иконников анализтеп, хову ажылдакчыларының эрес-шудургу ажыл-херээн түңнээн.

Ажыл-агыйга күскү хову ажылдарынга тиилекчи болуп үнген № 2 трактор-хову бригадазының удурутукчузу С. Ф. Чейкулаев саналп берип, чүве чугаалаан.

(БИСТИҢ КОРР.).

* * *

1972 чылдың дөртку кварталында болгаш шиитпирлиг үшкү чылдың бирги чартынга малдан алыр продуктуларны бүдүрерин көвүдедиринге чедип алган чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Көдээ ажылагый министерстводунуң болгаш көдээ ажыл-агый база белеткелдер ажылдакчыларының профсөвилел ТК-зының шилчимр Кызыл тугун Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунга СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов дүүн байырлыг байдалга тывыскан.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерстводунуң болгаш көдээ ажыл-агый база белеткелдер ажылдакчыларының профсөвилел ТК-зының Хүндүүг бижиктерин В. С. Аксенов бригадирлээн хойжу бригадага, Кара-Булуң сүт-бараан фермазының (бригадири М. М. Махмутов) коллективинге тывыскан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бедик шаңналдар дээш өөрүп четтиргенин илередип, моон сонгаар-даа улам кызымак ажылдаарын хүлээнгеннер.

Тайбың—бүгүдениң херээ

ЧОРГААРЛАНЫП ТУР БИС

Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Москвага болган чыыжын кижи төрелгетениин төөгүзүнде улуг болуушкун деп чугаалап болур. Тайбың дээш демисел, а ол ышкаш бистиң амгы бо үевисте улустар аразынга харылзаалар бүгү делегейниң амыдыралынга кайы хире улуг ужур-дузалыг деп чүвени бистер, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, ынне ханыы-биле, улам тодаргай билип көрүп турар бис.

Күш-ажылчы кижилер, ак сеткилдиг, бурунгаар дешилгелиг кижилер бөмбүрзек кырынга бижыг тайбың дээш туржуп турар. Чогум-на оон ужурунда бистиң партияның Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң конгресске чугаазын бүгү делегейниң бүлүн бүрүзүнде улуг сонуургал-биле дыңнаан болгаш чүүлдүтүнүп турар.

Тываның ажылчы чоннары эш Л. И. Брежневтиң конгрессе кайгамчыктыг чугаазын дыңнаан, Совет Эвилели ышкаш ындыг тайбың дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп турар чуртуң хамаатылары болганывыска улуу-биле чоргаарланып турар бис.

Конгресс тайбың дээш демиселдиң тодаргай программазын ажылдап кылган. Ону херек кырынга боттандырары—чырык чер кырынга аас-кежиктиг, бижыг тайбыңны мөңгеп-биле тургузарын ханызары чугаажок. Чогум-на ындыг үе дээш бистиң Коммунистиг партиявис болгаш Совет чазаавыс бижыг туруштуг демисежип келген болгай. Ол политиканы үүлдүтүнүп, долузу-биле деткип турар бис.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

«Билиг» ниитилелиниң республика баштаар черииниң референтизи.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ЧЫЫЖЫ

Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Москвага боон эртken конгрези — хемчээлиниң болгаш күжүнүн талазы-биле хөй-ниитиниң ән-не улуг чыыжы болган.

Конгресстиң ажылдап турган хүннеринде бодумнуң аш-өөрүм-биле кады ооң ажылының дугайын солуннардан номчуп, радиодан дыңнап, телевиденнеден үргүлчү көрүп, улуу-биле сонуургап турган бис. Конгресстиң эң кол, чугула бодуушкуну СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа кайгамчыктыг чугаазы болган. Ол бодунуң чугаазында делегейге байдалды ханызы-биле тайылбырлап, СЭБП-ниң XXIV съезизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазын амыдыралда чайгылыш чокка боттандырып турар Совет Эвилелиниң боттуг болгаш тодаргай туружун илереткен.

Бистер, азербайджан эртемденнер, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, Л. И. Брежневтиң чугаазында түңнелдерни болгаш сорулгаларны долузу-биле чүүлдүтүнүп. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазаавыс тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын деткип турар бис.

Г. Ф. СУЛТАНОВ.

Шемахиниң астрофизика обсерваториязының директору, Азербайджан ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги.

ТӨЛЭЭЛЕР ЧАНЫП КЕЛГЕН

Бистиң Төрээн чуртувустуң чаңсыылалы Москва хоорайга болуп эрткен тайбынга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрези бодунуң ажылын дооскан болгай. Ол конгресстиң ажылынга бистиң республиканың мурнундан киржип чораан Тываның дыл, литература болгаш төөгүңүн эртемшинчилел институдунуң ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол, Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак олар дүүн чаңын келгеннер.

Оларны Кызылдың аэропортунга СЭКП обкомунуң ажылдакчылары, хоорайның хойнинги организациняларының төлээлекчилери, журналистер болгаш оскелер-даа уткуп алганнар.

— Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезинге киржир аас-кежиктиг болдувус. Ол конгресс Кремльдиң Съездилер ордузунга болуп эрткен. Аңаа 144 чурттан 3.200 делегат киришкен.

Конгресс солун болгаш организастыг эртпишаан, делегейге улуг ужур-дузалыг болуушкун болуп арткан. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның Чингине секретары, «Улустар аразынга тайбыңны бижыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Л. И. Брежневтиң чугаазын конгрессиң киржикчилери улуг сонуургалбиле дыңнаан болгаш үүлдүтүнүп деткээн.

Кайы-даа чурттуң төлээлери чөптүр, демократтыг тайбың дээш, улустарның айыыл чок чоруу болгаш улустар аразынга кады ажылдажылга дээш туржурунга белеңнип аңаа иледип турганнар.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинде

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Партияның Өвүр райкомунуң илеткелчилер болгаш лекторлар бөлүүн удуртуп турарының дугайында партия райкомунуң секретары эш Ч. Ооржактың илеткелиин СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинге дыцнап чугаалашкан. Чамдык кылдынган ажылдарны амаа демделгээн. Илеткелчилериң болгаш лекторларның ажылын квартал аайы-биле планнап турар. Чоокку үеде СЭКП Төп Комитединиң апрель (1973 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң, делегей байдалының дугайында, интернационалчы кижизидилгеге лекцияларны, беседаларны илеткелчилер бөлүүнүң кежигүнери чонга номчаан.

Ол ышкаш сиген белеткелиниң база дүжүт ажаап алышкыныңың үезинде ажыл-ишчилериң ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдың планын тургузуп, лекция пропагандазын калбарткан. «Билиг» нинтилелиниң районда 181 кежигүнү бар. Олар бирги чартык чылда 400 ажыг янзы-бүрү темалыг лекцияны ажыл-ишчилерге номчааннар.

Илеткелчилер болгаш лекторлар бөлүүнүң ажылын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң талазындан удуртуп турарында шыңгыы четпестер бар. Лектор кадрлар-биле тематиктиг семинарларны эвээш эрттирип турарын, лекция кылырының планының күүселдезин хынап көрбейн турарын, номчуттунуп турар лекцияларның тематиказының кызыы болуп келгенин демделгээн. Ылангыя марксисчи-ленинчи философия, политэкономия, юридиктиг темаларга лекциялар эвээш номчуттунган. Бо ажылга кодээ ажыл-агыйның специалистерин, башкыларны, эмчилерни четче хаара гутпайн турар.

Бо бүгү четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорударын, лекция пропагандазынче доктаамал кичээнгейни салырын партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинге сүмелээн.

ХАНА ПАРЛАЛГАЗЫНЫҢ ДЭЭШТИИ

Чөөн-Хемчик районнуң партия организациязы хана парлалгазынга партийжи удуртулганы канчаар күштелдирип турарының дугайында СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинге база чугаалашкан. Районда хана парлалгазының байдалының дугайында партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи М. Донгактың информациязын дыцнаан.

Бо талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунуп турарын демделгээн. Эрткен чылын хана солун редакторларының семинарын эрттирген. Ынчан делгелге-көрүдени база организастаан. Чамдык партия организациялары үндүрер солуннарның мурнуку түүлүн, авторларын баш удур ылаңнап турар. «Сельхозтехниканың» район салбырының, Чадаананың хөмүр-даш разрезининиң, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарының партия организациялары хана парлалгазының ажылынче доктаамал кичээнгейни салып турар.

«Бурунгаар» («Алдан-Маадыр» совхозта), «Коммунистиг күш-ажыл дээш» («Сүт-Хөл» совхозта), «Шахтёр» (Хөмүр-даш разрезинде) болгаш өске-даа солуннар эки ажылдыг деп санаттырган. «Алдан-Маадыр» совхозта парткомунуң ажылчын болгаш комсомол комитеттериниң органы «Бурунгаар» хана солун ай санында доктаамал үнүп турар. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүн бүрүдеги амыдыралын чырыдарын бо солун чедип алган. Бир эвес чоокку үеде үнген номерлерин көөр болза, оларда «Социалистиг чарыш амыдырапда боттанып турар», «1973 чыл — беш чылдың шиитпирлиг чылы», «Орулгавыстың үндезини» дээн ышкаш түүлдерни база сезонныг ажылдарга холбаштырган чугула материалдарны номчуп болур.

Солунда шүүмүүлел булуну база бар. Ында машина-техниканы ажыглап, септеп турарында четпестерни, чамдык тудугларны шынар чок кылып турарын, малдың үүдүмда будулчак чоруктарны шүүмүүлеп бижээн. Совхозта партком (секретары Ч. Ондар) хана парлалгазының ажылынче доктаамал кичээнгейни салып, үнген номерлерниң көрүдезин организастап, чырыдар чугула айтырыгларның тематиктиг үзүлүшкүнүн, авторларын баш удур тодарадып турар. Солунга бүдүрүүге айтырыгларын киреринден амгыда, байырлал номерлерин тускай үндүрүп турар.

Ындыг болза-даа хана парлалгазының ажылынга партийжи удуртулгада ам-даа четпестер барын демделгээн. Социалистиг чаршыны улам дээштиг калбартырынга, коллективтиң мурнунда чугула айтырыгларны шиитпирлээринге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга хана солуннарның организакчы ролюн чамдык партия организацияларында чедир үнелеп көрбейн турар. Чижээлээрге, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Хөндергей салбырынга чоокка чедир-ле солун үнмейн келген.

Чадаананың үс-саржаг заводу, автобүдүүлге черинде болгаш өске-даа черлерде хана солуннар түгле байырлалдар таварыштыр үнүп, коллективтиң амыдыралын четче көргүспейн, мурнуку түүлдер болгаш байыр чедиришкиннери-биле кызыгаарлаттынып турар.

Ынчангаш хана солуннар ажылчы чонуң коллективтеринге бедик авторитеттиг болуп, партия организацияларының идепкейлиг дузалакчылары болган турарын чедип алыр үжүрлуг. Ол ышкаш хана солуннарның ажылын парткомнуң, бюронуң база партия хүралдарынга чугаалажып турарынче, ханакорларның өөредилгезин, көрүдде-конкурстарны организастаарын, материалдарның тематиказын калбартырынче доктаамал кичээнгейни салырын райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизинге сүмелээн.

ПРИНЦИПИАЛДЫГ ЧУГААЛАР

Парторганизацияларда отчеттар болгаш соңгулдалар

Бо чылдың сентябрь, октябрь айларда Ак-Довурак хоорайның партия эге организацияларының хөй нуруузунга отчет-сонгулдалыг хүралдар болуп эрткилээн. Оларга партия организациялары чыл дургузунда дайынчы арга-шинээзин бедидип тургаш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин коллективтер күүседириниче үгланган үлүг ажылдарны чорутканын демделгээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюнүң болгаш политиктиг идепкейиниң өскенин партия эге организацияларының секретарьлары отчёт илеткелдеринге онзалап демделеп турганнар.

Отчёт-сонгулдалар эрткен оң үш партия эге организацияларының үчёдүнда турар коммунистерниң 85 хүүн хүралдарга олурушканнар. Олардан 93 кижи санал бергилээн. Ылангыя район эмнелгезинде, таңныл камгалал черинде, № 11 автобаазада, ажылчын хандырылга киллизинде, № 14 механизация участогунда, коммунал-чуртталга эргелелинде партия эге организацияларының отчёт-сонгулдалыг хүралдарынга барык шүүтү коммунистер олурушканнар.

Партиянын отчёт-сонгулдалыг хүралдарын идей-политиктиг, организастыг бедик деңнелге эрттиреринче угланган хемчеглерни парткомнуң талазындан баш удур алганының түңнелинде эге организациялардың хөй нуруузунга олар организастыг бедик деңнелге эртип турар. Парткомнуң төлээдери график ёзугаар оларны белеткээринге болгаш эрттиреринге боттары шүүт көөр талазы-биле коммунистерниң киржилгези аажок идепкейлиг болган. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга киллизинде коммунистерниң хүралынга олурушкан 9 коммунистиң 6-зы, Ак-Довурак сес чыл школазында 10 коммунист шүптүзү, чурттал-га-тудуг эргелелинде 10 коммунистиң 8-зи, № 14 механизация участогунга 9 коммунистиң 6-зы хүралга санал берип, чүве чугаалааннар.

Чамдык партия эге организацияларында отчёт-сонгулдалыг хүралдарга коммунистер партбюроларның, оон секретарьларының, үлүртүкчү ажылдакчыларның ажыл-чорудулгазында четпестерни партийжи принципиалдыг ёзу-биле чидиг илередип, ону чайладырының оруктарын болгаш арганы айтып, дыка чугула саналдарны бергилээнер.

Ылангыя ажылчын хандырылга киллизинде партия эге организациязының отчёт-сонгулдалыг хүралынга коммунистер И. Гальченко, Дьякова, Л. Дмитриенко, Т. Богомазова болгаш өскелерлээ администрациянын адрезинге шүүмүүлелди кылып, оон даргазы эш Т. Лысенко садыг ажылынга кадрларны кичээнгей чок хүлээп ап турганындан олар ажылга локтаадайн турарын, садыгга ересамчыгдалларның өскенин, ол ышкаш баштаар чернин кол харыысалгалыг ажылынга үр үеенин иштинде харыысалга чок, партия кежигүнү эвес кижилерниң ажылдап келгенин айытканнар. Оон улам-нындан бо чылдың тос айларында 7.577 рубльдиң самчыгдалын болдурган, чамдык садыгжылар кеземче көрээнге онаажып, шиитпиргеннер. Ол-ла үеним иштинде салыгның чүс ажыг ажылдакчылары солушкан.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинин партия эге организациязының хүралынга тудугда күш-ажылдың сагылга-чурумунуң болгаш күш-ажылды организастаарының сулараанын, ылангыя идей-кижизидилгелиг ажылга инженер-техниктиг ажылдакчыларның кошкак киржин турарының дугайында коммунистер К. Х. Данзырык, В. П. Мунма болгаш санал бергеи өске-даа эштер шыңгыы шүүмүүлелдерни кылганнар. Партбюроның талазындан парткомнуң болгаш боттарының үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин даап дыка четпес ажылдан келгенин ол-ла хүралга коммунистер чөптүү-биле шүүмүүлеп, Ынчангаш отчёт илеткелдерин, шиитпирлерниң чедер, четпезин чогуур ойүнде ялып, оон шынары хээш боттуг хемчеглерни алгылап, хүралларга боттары олуржуп, саналдарын бергилеп турарлар. Ылангыя «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком кежигүннери эштер З. Ф. Манчина, Ф. П. Кленов, «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком секретары Д. М. Сваильный болгаш өске-даа эштер ол ажылга идепкейлиг киржип турар.

Отчёт илеткелдерни ханы аналиэтиг, утка-шынарлыг, бот-шүүмүүлелдиг кылдыр тургусканындан чамдык партия эге организацияларының отчёт-сонгулдалыг хүралдарынга оларны чугаалажып көрүүлерниң, шиитпирлерниң күүселдезиниң, ажыл-ишчилерниң, ажыл-агыйларның, партбюроларның, коммунистерниң хүралдарынга чугаалажып, ылангыя отчёт илеткелдерниң шынарын четпес тургузуп, чедир ажылдаваан шиитпирлерни белеткеп алгылаан турган фактыларны чогуур ойүнде илередип, өөрүжүргө таварышкылаан. Чижээ, № 14 механизация участогунда, Ак-Довурак сес чыл школазында, № 11 автобаазада партия эге организацияларында ындыг таварылгалар болгулаан. Отчёт-сонгулдалыг хүралдары эрткээн ам-даа тос эге организацияга ындыг четпестерни болдурбас, оларны организастыг бедик деңнелге эрттирер даап баш удур боттуг хемчеглерни парткомнуң талазындан алыр апаар.

Амгы үеде «Тыва даг-дүгү» тудугнуң парткому болгаш отчёт-сонгулдалыг хүралдарны эрттиргилээн партия эге организациялары коммунистерниң шүүмүүлелдерин болгаш саналдарын сайгарып, шиитпилеттирип, түңнеп, ону амыдыралга боттандырары-биле чорутса чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, хамаарышкан партбюроларга, коммунистерниң хүралдарынга чугаалажып, бадылаан. Оларны амыдыралга чедиишкинниг боттандырар даап организастыг хемчеглерни алыры — парторганизация. бүрүзүнүң чугула соруглазы болур.

Д. ОДАҢ-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомнуң инструктору.

Ноябрь 15-ке чедир

Күш-ажылдың Кызыл Тун орденниг эдилекчизи Константин Тимофеевич Кунарин Тывазының автосептелге заводунда слесарьлар бригадазын эгезинде алган социалистиг хүлээлгезин Октябрь байырлалының будуүзүнде эде көрүп, бо улуг юбилейге белек кылдыр чыл планын будун чартык ай бурунгаар — ноябрь 15-те күүседир деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: бригадир К. Кунарин.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАГЫДЫЛГА— ЧУГУЛА АЖЫЛ

1974 чылдың январь бирден эгелеп ап өгелээр парлалга чагыдылгазының кампаниязы доостурунга чедир эвээш үе арткан. Политиктиг улуг ужур-дузалыг бо кампания үезинде масса-политиктиг база организастыг ажылдарны партия, профэвилел, комсомол организациялары калбарткан. Бо талазы-биле айтырыгны СЭКП Бай-Тайга райкомунуң аалчеглиг бюрозунга чугаалажып көрген.

«Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарда, Тээли ортумак болгаш № 2 сес чыл школаларында, райпо коллективинде парлалга чагыдылгазын организастыг эгелээш, шалыпкын чорудуп турарын аңаа демделгээн. СЭКП райкому чон ортузунга парлалга чагыдылгазын өжүдер талазы-биле август айда, бирога чугаалашкаш, аңаа тускай доктаалды хүлээп ап; ол чугула ажылды организастыг чорудуп, кыска хуусаала доозарын ажыл-агыйларда парткомнарга, партия эге организацияларынга, районнуң «Союзпечать» ажылдакчыларынга сүмелээн.

Ынчалза-даа чамдык партия организациялары үк доктаалдың күүселдезин кошкак боттандырып турар. «Тээли», «Бай-Тал» совхозтарда чагыдылга оожум чоруп турар. Амыдырал хандырылга комбинады, көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның Тээлиде тудуг участогу, суггарылга системазының район эргелели даап ышкаш албан, организация черлеринде бо хүннерге чедир ол ажыл шуудавааи. Ынчангаш районда ниитизи-биле (октябрь 25-тиң түннели-биле) муң кижиге онаштыр 336 экземпляр солуннар болгаш сетküүдер чагыттынган болуп турар. «Тыванын аныяктары» солуниуң чагыдылгазы дыка куду. ВЛКСМ райкому болгаш чер-черде комсомол организациялары парлалга чагыдылгазының талазы-биле боттуг хемчеглерни ам-даа чедир албаан:

Парлалга чагыдылгазын бижиир квитанцияларның хевирлери чаартының өскерилген турда, «Союзпечатьтын» район салбыры (начальнигги эш Х. Шойгу) парлалганың хөй-нниги тарадыкчыларының тускай семинарын эрттирбээн, дыка хөй үеде түгле почтачыларга бижиттиргеш, чагыдылганың темпизин оожумнатпаан. Төп парлалга чагыдылгаларын ноябрь 25-ке чедир, а республикаңының — декабрь 15-ке чедир чорудар хуусаалыг турда, чамдык партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларында чагыдылгакын хуусаазы ам-даа элек даэр хөөннер бар. Ол канчап-даа таарышпас.

Парлалга чагыдылгазының районда ниитизи-биле чорун турарының түңнелдерин он хонуктап үндүрүп турарын райөвүнүң партия болгаш хөй-нниги организацияларынга, «Союзпечать» болгаш харылзаа ажылдакчыларынга бюродан дааскан болгай. Ынчангаш чагыл алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, көскү агитацияны ажыглаар. Каталоггар-биле таныштырар, лекцияларны, беседалар чорудар дээш, өске-даа даэштиг хемчеглерни ам-даа организастап чорудар апаар бис.

Б. БАРБА,
СЭКП райкомунуң инструктору.

ХЕРЭЭЖЕННЕР КИРЖИЛГЕЛИГ

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунуң № 2 хойжу бригадазының (бригадири О. Лапчаа) кыштаглар септелгезин кыска хуусаала шалыпкын чоруткан. Бригаданың Ак-Хая, Кара-Хая, Кулузунда 15 кыштагларында малчыннар бажыннарының септелгезин кылып, арыглап, чугайлаан. Малчыннар бажыннарын чугайлаар ажылга колхозта хераженнер чөвүлели (даргазы Долума Сандак) күштү мобилизастап, организастыг хемчеглерни ап чоруткан.

Бажын чугайлаар звено кызымак ажылдаан. Ылангыя Тас Булчүней, Люба Арандол болгаш Люба Лапчаа олар ажыл-ишчи чоруун көргүскеннер.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Дувуренчиг

медээ

ШАНАК ИШТИ САВАҢ

Республиканың ажыл-агыйларынга хөй ажылын улам ыңай хөгжүдер дугайында айтырыгны эң чугулалап көрген бо үеде экономиказының кол адарры хөй ажылы болуп турар С. К. Тока аттыг совхозта кыштаглаашкынының эгелеп турары организас чок. Совхозка 31 муң баш хой, оон иштинде 14 муң төрүүр хой кыштаар.

Ол хөй хойга ниитизи-биле 45 кыштагны белеткеп алыры көрдүнген. Чамдык хойжулар кыштагларында барып хонуп алгылаан. Улуг кезинниң азы 35 хире кыштагның кажааларым септеп, чылыглаан, хойжуларның олурар бажыннарының печкаларын эде салып, малгаштап, чугайлаан. Он хире кыштагның амгы үеде септелгези чоруп турар.

Малчыннарның кышкы шылгалдазын ажып эртер дээш, чем курлавырын четчелээринче кол кичээнгей салза чогууру кымга-даа билдингир. Сигээни-даа, саванны-даа малдың баш санынга четчир кылдыр белеткеп алыр арга элегесчилерде бар. Совхоз суггаттыг тараа, сиген шөлдерлиг ажылагыйларның бирээзинге саналдыг турар болгай. Оон-биле кады бо дээрге республикада эң-не хөөчүн, мал азырап өстүрериниң талазы-биле аажок дүржүлгалыг ажыл-агый.

Ол хирезинде совхоз бо шиитпирлиг чылда мал чемининг кандыг-даа планын шүүт күүсетпээн. Саннарга доктаап көрээлэ: 5685 тонна сиген белеткээр планын 58 хуу күүсеткен, 22 муң тонна силос салыр тургаш, херек кырында түгле 4450 тонна силос салып алган.

Совхозтуң дирекциязы (директору Ф. М. Зверева, кол зоотехниги И. К. Бойчоров) ол четпейн турар мал чемин өске арга-биле дуглап алыр деп идегээн чадавас. Оон амдыгыында чүү-даа бүтпээн. Бөдүүн чемге саванны хойнуң белеткээш дуглап алган бе дээрге, 5 муң тонна саван сараатган алыр тургаш, ында 1000 тонна чедирбейн барган. Чулуктут чемге сенажтың планын 100 тонна хирезин, 250 тонна витаминниг сиген далганының орнуунга 125 тоннаны белеткеп, ону база-ла дуглап шыдаваан.

Мал чемниге саванны хереглээриниң планы-даа чокка, ону четче бөлүп алыр арга оларга черле турган. А херек кырында оон чарыгдалы, сөөртүлгези амдыгааштан камчок эгелээни чүүден дувуренчиг.

Казах салбырын чижекке ап болур. Ында бо кыжын 841 мыйыстыг бода-мал, 7709 баш ишээр кал кыштаар. Амгы үеде ында 255 саар инекти чемгерери-биле саван сөөртүп турар. Ол орук дургаар ова-оваазы-биле тектүп калган. Ынчаар тотчеглээн саван ovaалары фермага чедир улаштыр чыскаалыпканын көөрге хараадаачыг. Салбырның ында сиген сөөртүп турар механизаторлары бир сараатган-на чангыс шанак ишти саван чедирип алза ажырбас деп санап турар эвес ыйнаан!

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

Хову камгалалы

Ставропольеңниң хову-шөлдеринге баштайгы хар эрте дүжүп, соок-дедат эгелээрибиле чергелештирип дистиништир олурткулап каан хову камгалалы — ыяштарның одуругларының көстүп келген. Крайның механизаторлары ниитизи-биле 2450 гектарның хову-шөлө камгалалының ыяштарын массалыы-биле олуртуп эгелээнин бо. Ол дээрге, чыл планының үштүң бириниң эвээш кезии боюп турар, ынчаарга оон өскезин эрткен чазын-на дыка хөй ыяш ажылагый черлерни олуртуп, планнарын күүседипкен турган.

Крайда ниитизи-биле үжен муң километр шөйлүп чорутканы хөй чылда үнер ыяштар чаагай дүжүттүг хөрзүннерни болгаш тарылга шөлдерин хатсалгындан камгалап турар. Оон ачызында тараа шөлдериниң чоок-кавызынга агаар байдалын таарымчалыг болдуруп, гектардан-на дүжүттүң 3 центнер немежирин хандырып турар.

Суггаттың дузазы-биле крайның ыяш өстүрер черлери эрткен чайын 65 муң дөс чаш ыяшты өстүргеи. Ол дээрге, чүгле бо күзүн эвес, харындаа келир чазын безин олуртуруига четчир ыяш-тыр.

(СЭТА-ның корр.).

СТАВРОПОЛЬ.

ЧАА ФЕРМАЛАР

Марьино районнуң Карл Маркс аттыг колхозунда бир муң баш саар инек азыраар чаа ферманы ажыглалда киргеи. Ол Донецк область эң-не баштайгы ындыг сүт комплекизи-дир. Ол дээрге, инектерни баглавайн, сула ажаап, чемгереринің ёзулуг фабриказы боюп турар. Сүт саар салбыр «Елочка» деп дериг-херекселдер-биле хандыртынган. Оон чанында мал эмчизиниң амбулаториязы, тракторларның болгаш мал чеми даажыглазар машипаларның гаражын кылган. Инек каждаларының чанында серилерни болгаш чемгерер шөлчүгештерни кылган. Ол бүгүдеи ырак эвесте силосту болваш чеминиттиг дазылдарны шыгжаар — 20 муң тонна шыгжамырны туткан. Малчыннарга таарымчалыг байдалды база тургускан: чунар чер, столовая, дыштанылга өрээлп бар.

Ында ажылды механизастаанының түңнелинде чаңгыс-ла саанчы бир чүс инекти ажаап, саар болгаш күш-ажылдың будуүзүүлүүн үштеп хөй катап улгаттырар арганы болган. Саггап сүттү сооткаш, кылын саазын савааларда кудуп каар, чаа сүт шахтёрлар хоорайының магазиниериие дорт чеде бээр.

Беш чыл тоңчүзүнге чедир областың ажыл-агыйларынга ам-даа ындыг 18.800 инек турар комплекстерни тудуп тургузар.

(СЭТА-ның корр.).

ДОНЕЦК.

ЧАА ФЕРМАЛАР

Марьино районнуң Карл Маркс аттыг колхозунда бир муң баш саар инек азыраар чаа ферманы ажыглалда киргеи. Ол Донецк область эң-не баштайгы ындыг сүт комплекизи-дир. Ол дээрге, инектерни баглавайн, сула ажаап, чемгереринің ёзулуг фабриказы боюп турар. Сүт саар салбыр «Елочка» деп дериг-херекселдер-биле хандыртынган. Оон чанында мал эмчизиниң амбулаториязы, тракторларның болгаш мал чеми даажыглазар машипаларның гаражын кылган. Инек каждаларының чанында серилерни болгаш чемгерер шөлчүгештерни кылган. Ол бүгүдеи ырак эвесте силосту болваш чеминиттиг дазылдарны шыгжаар — 20 муң тонна шыгжамырны туткан. Малчыннарга таарымчалыг байдалды база тургускан: чунар чер, столовая, дыштанылга өрээлп бар.

Ында ажылды механизастаанының түңнелинде чаңгыс-ла саанчы бир чүс инекти ажаап, саар болгаш күш-ажылдың будуүзүүлүүн үштеп хөй катап улгаттырар арганы болган. Саггап сүттү сооткаш, кылын саазын савааларда кудуп каар, чаа сүт шахтёрлар хоорайының магазиниериие дорт чеде бээр.

Беш чыл тоңчүзүнге чедир областың ажыл-агыйларынга ам-даа ындыг 18.800 инек турар комплекстерни тудуп тургузар.

(СЭТА-ның корр.).

ДОНЕЦК.

Кыштаглаашкынга белеткел дувуренчиг

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылларының талазы-биле чамдык эки түүлдерни кылган. «Чодураа» колхоз сиген белеткээринии чыл планын ажыр күүсеткен. Белеткеттинген мал чемнерин бода мал фермаларында, хойжу бригадаларда чедирген. Эштер И. Данзурун, С. Шимит оларның удурткан хойжу бригадалары кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенген. Ында хойжулар Б. Сырат, М. Сувандин олар кыштагларында мал кажааларының болгаш чуртталга бажыннарының септелгезин хамыкты мурнай доозаш, белеткеп алган сигенин кыштагларында чедирип алган.

Партиянын Тес-Хем райкомунуң бюро кежигүнү Ч. Батхар эргелекчилээн Хараал-Тей сүт-бараан фермазының пшчилери беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш шалыпчы ажылдап турарлар. Ферма 9 айларда күрүнеге сүт садар планын 104 хуу боттандырган. Чыл даалгазын ноябрь 20-де күүседир дээш чарышты калбарткан.

Фермада кыштаглаашкынга белеткел ажылдары доозулган. Одалга системазы ыяк белеткеттинген. Малчыннарның чурттаар бажыннарын чугайлаш, шалаларын будуп каан. Ферманың коллективи 202 тонна сигенни, 2546 тонна силосту ферма чанында белеткээш, эки кадагалалда тургускан. 35 тонна хөмүр-даш ты дүжүрген. Кызыл-булун болгаш чунар-бажын септеттинген.

«Тес-Хем» совхозта А. Монгалбин, А. Карма, Ө. Чамыян кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип, кижи бүрүзү 15—25 тонна сигенни белеткээш, кыштагларында чедирип алгаш, өскелерге үлегерчиижээн көргүзүп турарлар.

Ынчалза-даа үк районда кыштаглаашкынга белеткел ажылында четпестер чок деп болбас.

«Ак-Эрик» колхозтуң Улуг-Кужет сүт-бараан фермазында кыштаглаашкынга белеткел дувуренчиг байдалда. Хар кирер чаан, соок улам дыызып турда-ла, инек, бызаа кажааларының септелгезинче октябрь 23-ке чедир кирбейн турган. Чурттапга бажыннарының ажиктери, сонгалары септеттинмээн, чугайлаашкынны болгаш шала будуурун эгелевааи. Ферманың эргелекчизи Орус-оол Эрендей организакчы, ажыл-агыйжы байдал-биле ажылдавайн турар.

— Бистиң фермавыс кыштаглаашкынга белеткелин озалдадып турар. Кажаа-хораадан аңгыда кызыл-булун септелгезин безин кылбаан. Малчыннар дугайында сагыш салыштыкын улуг болгай. Инек кадарчызы Кардин Кадр, Шожаан Баазан база-ла бажың чедиишпезинден өгге кыштаар апарган-дыр. Бо дугайында колхоз баштаар черинге негелде салырга кандыг-даа хемчег албайн турар —деп, бызаа ажаакчызы Василий Сувак хомудап чугаалады.

«Ак-Эрик» колхозтуң удурткучулары үстүнде четпестерни дарый чайладыр дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыр ойү келген.

«Тес-Хем» совхозтуң Өртен сүт-бараан фермазы мурнакчы ажылдыг. Үшкү кварталдың түннели-биле партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуд шилчнир Кызыл тугун ол чаалап алган. Октябрь 24-ке чедир күрүнеге 144 тонна сүттү садып, чыл планын күүседиринин кырында келген. Совхоз фермазының чанында 80 тонна силосту, 132 тонна сенажты белеткээн. Ынчалза-даа кышка белеткел талазы-биле четпестер бар. Чижээ, өдек белеткеттинмээн, инек, бызаа кажааларының иштин чугайлаваан, соңгаларын шилдевээни хынаддадан плерээн.

— Мал кажааларын чугайлавас бис. Ол талазы-биле хандырылгавыс багай. Чунар-бажын бар-даа болза, оон хеп үштүр черп чок. Негелде тургузарга кандыг-даа хемчег албайн турар-дыр — деп, Өртен фермазының эргелекчизи Бадарчы Даваа хомудалын илереттн.

Ол совхозта С. Дондай бригадирлээн 2 дугаар хойжу бригадада кыпка удур белеткел база ындыг. Хойжуларның кыштагларында 2-2 тонна сиген чедирип каан боорлан өске мал кажааларының, чурттапга бажыннарының септелгезинче кирбээн. Ылангыя хойжу С. Чигжирбаа кыштаг септелгезинче хол дегбээн. Хойжу Л. Кунгаа бо чайын, күзүн кыштаанга белин чедип, барып көрбээн.

«Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Александр Карма чарыпка тинделкчи болуп, чүс хойга онааштыр 100 хураганны камгалап алган. Кедир чылын оон-даа эки чеднишкиннерни чедип алыр сорулгалыг. Бо чылын бодунуң өг-бүлезининиң күжү-биле 22 тонна сигенни белеткээш, кыштагга чедирип алган.

Малчынның хоюнуң кажаазы эргижиргээнин барымдаалааш, март айда чаа хөй кажаазы тудуп эгелээн. Оон чартының кылгаш, соксап каан. Прораб эш Даваа ажылды багай организастап, хойжуну каш удаа мегелеп келген. А Карманың кыштаанда эки бажынны тудуп каан, ынчалза-даа иштики дериглерии кылбаанындан хойжу база катап өтте кыштаар ужурга таварышкан. Совхозтуң директору эш Балчыйоолга кажаа, бажын дугайында негелде салырга, аазаашкын-биле үе-шак эрттирип туруп берген.

Кыштаглаашкынга белеткел дугайында айтырыгны партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүралынга чугаалашкан. Оон шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш колхоз, совхозтарның удурткучулары дарый хемчегни ап, организастыг ажылдаар соруглалыг.

Х. КИМ-ООЛ.

БРИГАДАНЫҢ ТЕРГИИННЕРИ

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинге бачым-чымыш ай—ажыл шагы төнгелекте чеде бердим. Бөлүк ажылчыннар мастер Михаил Иванович Сандрагайловтуң столуң дээскинип алган әрткен каш хонуктарда кымның канчаар ажылдаанын түүнеп чүгаалашкан турлар. А мастер ажылчым бүрүзүнүң чартык айза бүдүрген үүлезин түннеп, кылдынган ажылдарның нарядтарын хаап, кижи бүгүдезиниң кайы дире ажылдаанын саазынга бирден бирээ чокка дүжүрүп бижип ор.

—Дунаева биле Күулардың алыр акшазы бо айда бирээзинге-ле оналаштыр 300 чедип турар-дыр — деп, баштаксымаар, хөглүг чанныг, шоваа карактарлыг, күдер шыырак ар чанында турган ажинге чүгаалай-дыр.

— Шынап-ла, ам база тиилекчилер бооп, бригадага шылгарааннар-дыр — дээш, бригадир В. Юников хүлүмзүрбүшаан, бодунуң чугаазын оорушкүлүг кончуг уламчылайдыр:— Черле ынчаш чыл эгезинден тура чангыс-даа ажыл шагы үспейн, кончуг кызымак ажылдап келген улус чүве. Шуптуг бригада кежигүннери шалыпчыларның үлегерин өдерери, оларга деннежири күзевчиг. Ыяш дилдирер цехте ажылдап турар бо бригаданың ажыл-хөрээн сонуургап чораам, ында шалыпчы кижилерниң дугайында мастер Сандрагайловтуң чугаазынган хойну билип алдым.

Дилиг материалдарының белеткелинде ийи бригада хаара түттүнган. Олар аразында социалистиг чарыштыг. Бригада бүрүзү, түс-түс ажылчыннар шинтпирлиг үшкү чылдың эгезинде-ле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Кайы-даа бригадада ажыл-ишке, амыдырал-чурталгага төлептиглер хөй.

— Мурнакчы ажылчыннарга кымнарны хамаарыштырып болур силер, Михаил Иванович? — деп, бир-ле чугаа казында мастерден айтырдым.

— Бистиң бригадавыста үжен хире ажылчын бар. Оларның кайызының-даа кылып турар ажылының хемчээлин, шынарын багай, экиир деп ылгаары берге. Чүге дээрге кижи бүрүзү-ле бо шинтпирлиг үшкү чылда шалыпчы ёзу-биле ажылдап, анаа күш-ажылчы төлептиг улуг-хүүзүн киирер дээш демиселди калбарткан. Ынчалза-даа Мария Дунаева биле Анатолий Куулар ән дээрелердир. Бо ады үнген ийи аныяк ажылчын бистиң бүдүрүлгевистиң чоргаараалы. Олар онаашкан ажылынга кызымак, ак сеткилдиг чоруу-биле қады ажылдап турар эш-өөрүшүн хүндүткелин чаалап ап, мурнакчыларның одуруун ынчангаштың баштай бергеннер.

Үк коллектив бот-орулгачарылгалыг бүдүрүлге чери болганда, ажыл төлевирин тыпсыр үеде социалистиг чарыштын негелделери улуг рольду ойнаар. Кылдынган ажылдың пинти түнүн ажылчын санынга бир ден кылдыр үлептер. Ажыл шагындан озалдаан азы чылдагаан чок черге ажылче үнмейн барган таварылгада «таннал акшаны немелде төлевирге бербейн баар. А ол түн ниити шалыныың 40 хуузун тургузуп турар деп үвени шала чолдаксымаар сынныг, хүнге додукан хүрен шырайлыг аныяк ажылчын тайылбырлады. Ажыл-ишке төлептиг дирткенниниң бирээзи А. Куулар ол болган.

Куулар бодунуң дугайында чугаалаарынга тура чок, харын эш-өөрүнүн канчаар ажылдап турарын сеткил ханлыр хөөрээринге ынак кижи болду. Ажыл-ишчи эштери В. Юников, К. Күнчүн, К. Ооржак, С. Ооржак, А. Сарыг болгаш өскелериниң-даа дугайын чугаалай бергенде, ооң арын-шырайы өөрүшкүлүг хүлүмзүрүт-биле чырый бээр.

А. Куулар Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинге түгле бо чылдың февраль айдан эгелеп ажылдап кирген. Ол ыяш дилдирер цехке баштай келгеш, маңзылар ылгаарынга, оларны кылын, чуга аайы-биле бөлүк-бөлүктей чыый салырынга быжыглаттынган турган. Бир-ле катап Күулары бригадир кый деп алгаш, М. Дунаева-биле ыяш дилер черге ажылдаарын сүмелээн. Баштай көөрге, Куулар-га ол ажылдың белеңи-ле кончуг ышкаш сагындырган. Херек кырында ынаыг чымыштыг ажыл өске участоктарда хөвар деп үвени ол сөөлзүредир билген. Доорап айганы токпак ыяшты хүнзедир чыып келир. Ол хирезинде ажыл шоолуг чылбаан ышкаш болур. Чамдыкта дилер ыяшты тускай тергелерге сөөртүп эккеп турар ажылчыннар мырыкай кынчыктырбас: улай-улай дүжүрүп-ле турар. Оларны хирээлеп четтиркейн чыдырдала, ыяш дүжүрер черни удаадараа долдурупкаш баарлар. Дүжүртүнген ыяшты шуптузаун хирээлээш, дооравас болза ажылга саазаашкын болуп, пилорама ажылдавайн баар, хирээлер ыгырт туруптар. Даандырган ажыл-херектиң харыысалгазын бедин-биле медереп билир чорук аныяк ажылчыннын баштайгы чедиишкинин хандырган. Ол удаваанда мурнакчыларның одуруунга кирген.

А. Куулардың қады ажылдап турар эжи М. Дунаева бо бүдүрүлгеге өлөөн үр ажылдап каапкан ёзулуг-ла кадржый берген ажылчын. Дунаеваның ажыл стажы ам сес чыл чедип чоруур. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы бо аныяк кижи коллектив кежигүннериниң хүндүткелин хамыктың мурнунда ак сеткилдиг кызымак күш-ажылы-биле чедип алган. Чонның хүндүткелин кандыг-даа кижи үреттүнелдиг ажыл-ижи-биле чаалап алыр деп үвени ооң амыдыралга-чурталгазынган, ажыл-хөрөөнден тодаргай көрүп болур.

— Кылып турар ажылыңның хөй-ниитиге үжүр-дузалыын, кижилерге бараан болуп турарынны медереп билири қандыг-даа мергежилдиң кижизиге өөрүшкүнү чедирип, ону сорук кииред. Күш-ажылга бердиннишкин, аңаа ынакшыл ынчаар тыптыр — деп, ол чугаалап турар.

Шынап-ла Дунаева-даа, Куулар-даа ыяш хирээлээш турупканда амыр-дыжын безин билбес ёзулуг-ла ажыл-ишчи аныяктар. Бүдүрүлгениң мурнакчылары — бригаданың тергииннери М. Дунаева биле А. Куулар быжыг тура-соруктуг, кылып турар ажылынга ёзулуг-ла ханызы-биле бердинген ишчи кижилер.

Тоску беш чылдың бо шинтпирлиг үшкү чылының планныг даалгаларын түгле долдур эвес, харын-даа ажыр күүседир соруглга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары бо ийи аныяк ажылчыннарның мурнында салдынган. Олар сөглээн сөзүн ажылхеректер-биле долу бадыткап шыдаавнар. Бүдүрүлгениң мурнакчы аныяк ишчилери ай, квартал планнарын чедиишкинниг күүседип келген. Он айларның бүдүрүлге планы база хуусаа бетинде күүседтинген. Оон-биле Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга төлептиг күш-ажылчы белекти олар сөннээн.

Д. САЛЧАК.

ФРОНТУЧУ — ХОЙЖУ

Удавас ол бежен харлаар. Ынчалза-даа ооң аажы-чаны аныяанда дег хевээр! ажылиш, ажы-төл, келир үе дугайында хөөреп орда, сөс бүрүү бүзүреңгир, болуусрес-кайтшагай. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде ол улам канналган, ажыл-ишчи чылдарның девиннге дам-на адыкан. Кыс болуп өзүп, интернптер апаргаң үезинден бээр ажыл-ишчи холдуг, амыдыралга таварыштың кээр бергелерге дүжүп бербес быжыг тура-соруктуг болуп ол өзүп келген.

Ындыг кижизидилгени алганы Вера Байлакка дыка дузалаан. Ада-чурттуң дайынынче тыва эки турачылар аъттанып дең турда, олардан ол чыдып калбаан. Тываның он эрес кыстарының аразынга кирип, фронтуже хапкан. Анаа ол эрес-биримин кадда көргускен. Кара сагыштыг, араатанзыг дайзын — Гитлерниң дижинге чедир чепсегленген аг-шеринге үдүр, аске дайынчылар дег, коргуш чок болгаш маадырлыг демпсешкен. Ол чүс-чүс өлүмүң кара-биле көрген, он-он кижиниң амы-тынын ап, тулчуушкун шөлүнден оларны чайладып, санитарка дайынчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чорааш, ээп келген.

Фронтудан чанып келгеш, төрээн Тывазынга, ынак Чаданазынга ол ажылдай берген. Тайбың күш-ажылдың қандыызындан-даа ол кортпаан. Ону эчизинге чедирер дээш билиин, күжүн харамнанмаан. СЭКП-ниң XXII съездиэн аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазынга инек тарып боозадыр пунктуга-даа ажылдап шаг болган. Сөөлгү чылдарда саанчылаппдаа турган. Вера Чүльдүмовна қандыг-даа ажылды ак сеткилдиг күүседип, ону эчизинге чедирип чанчыккан, эш-өөрүнге эвилең-өөлдөө, хүндүлээчел сеткиля, кижилерге дузаргаа — оон аажы-чанының будуштүүн чайгаар-ла хереченилей бээр.

Ол—ам хойжу. Ниитиниң малын кадарга-ла ийи чыл болган. Бо шинтпирлиг чылда өөнүң өөзи — Сарылар Шожалович Хаплак-биле қады эки түннелдерлиг болган. Чазын чүс хойдан-на 107 хураганны чидириг чок өстүрүпбир хойдан 2,4 кг дүктүг кыргып алган.

Хойжу өг-бүле кышка удур эки белеткенген. Чайын 13 тонна сигенни белеткеп алган. Ону удавас кыштаанга чедирип алыр. Ам кыштаанын үүрмек септелгезин чорудары арткан. Ол удавас кылына бээр.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну бодүүн кижи чоокта чаа Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шанкаткан. Ол бедик шаннал анаа келбээн. Дүн-хүн дивейн чүткүлдүг ажылдап, арга-мергежилин бедидип чораам, чонунуң холундан алганы үнелиг белээ ол-дур. Ам оон хөрээн чазактың үш ордени, үш медалы каастап чоруур. Ындыг бедик, бүзүрелге болгаш үнелелге Вера Чүльдүмовна Байлак кажан-даа төлептиг!

Оон төрүттүүген хүнүнде аалынга байырлал болур. Фронтучу чылдар, эш-өөр, тайбың күш-ажыл, өөрүшкү, аас-кежик дугайында сактыышкыннар, йөрээлдер ынчан үр үргүлчүлээр.

Ш. ДОРЖУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АНВАР САДАТТЫҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

КАИР. (СЭТА). Каирге парлалга конференциязы болган. ЕАР-ның президентизи Анвар Садат анаа Чоокку Чөөн чүкте байдалдың шеригге хамаарышкан болгаш политиктиг талаларын тодаргайлап чугаалаан. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң октябрь 22-де үндүрген шинтпиринде талаларның октябрь 22-де өөлеп турган туруштарынга дайылдажырын соксадыр база ажелеткен араб девискээрлерниң шуптузундан израиль шеригнерни үндүрер деп айткан, ынчангаш Египет ол шинтпирни хүлээп алган деп, президент чугаалаан.

«Совет Эвилели бистиң өнүүвүс болгаш тайбыңны камгалаарынга харыысалгалыг, улуг күүне, ынчангаш хүлээлгезин күүседип турар», деп, чоокку-чөөн чүк кризизиниң үезинде Совет Эвилели биле АБШ-тың туруштарын чугаалаан. ЕАР-ның президентизи демдеглээн. Каттышкан Штаттар Израильге боочепсек берип турар-даа бол, оон-биле чергелештир «тайбыңны чедип алырын бодаап, үндезини болур туруштуу өөлээн» деп, ол оон ынай демдеглээн.

Ам айтырыгның үжүру болза октябрь 22-де шеригнерниң өөлеп турган туруштарын маргыжарында ийикпе түттурган шеригнерин солчуп алыр хуусааларны чугаалаарында эвес —деп, А. Садат демдеглээн. «Хамык үжүр тайбың дугайын да айтырыгда боон турар. Бистиң күзеп турар чүвевис — бистиң черливисти эгидип алыры болгаш бистиң чөптүг ёзуга үндезилеттинген тайбың амыдыралдыг турар аргевисти боттандырары ол» — деп, А. Садат демдеглээн.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙДАЛ

Чоокку Чөөн чүкке дайылдажырын соксадырының шугумнарында байдал база-ла моон мурнундаазы дег, оожургалдыг болбуштаан турар. Дайылдажырын соксадыр чурумну чөрүп үрээр чоруктар Суэц каналының ийи талакы эрйктеринде, Голан кожагарларда болгаш өске-даа девискээрлерде КНО-нуң онза күштериниге эскерттинмейн келген.

Ынчанмыже, Ливандан кээп турар дыннадыгларны ёзугаар алырга, израильдер ол чуртун мурнуу девискээрлеринге үдүр чепсектиг чөнгээлер кылырын соксатпайн турар. Израиль аар артиллериз чурттакчы чонунуг мурнуу-ливан Яруи, Айн-ибль болгаш Тириделерни боолап, материалдыг улуг когаралга таварыштырып турар.

Тель-Авивтиң дайынзырак халдаашкыннарының уламындан хөй-хөй тайбың чурттакчылар бажыннарындан дезип үнгеш, чуртчун соңгу кезээнден хоргадал дилээр ужурга таваржып турар.

Тель-Авивтиң удуртукчулары араб чурттар-биле тайбың турарынче түткүлдүг бис деп, авыластап медегдээш, боттарының шагдан тура күзеп келген өжелекчи планнарындан ойталаваан. Чижээ, Сириянын өжелеткен девискээри— Голан кожагарларынга ыяап-ла хоорай тудуп тургузарынче Израильдиң сан министри Сапир кыйгырган. Сапир өжелеткен араб черлерге израиль чонунуң санын көвүдеприи негеп турар.

(СЭТА).

ЧИЛИНИҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕ ЭҢ БЕРГЕ ҮЕ

БОГОТА. (СЭТА). Чилиге шериг күжү-биле эргилде кылган үеден бээр бүдүн чартык ай эртсе-даа, чуртта дайын байдалы амыгаа чедир хевээр артып турар деп, шериг үймээнинин соонда каш-ла неделя болганда Чилиге чораан колумбий журналист Плинио Апулейо Мендоса «Тьемпо» солунга бижээн. «Ол чуртта чонга халдаашкыннар, үжеп чиидиир, кижилер тудуп хоруглаар, өлүрер үүледиглер— аңаа-ла болуушкуннар апарган. Найысылалдың өлген кижилер сөөгү салыр черинин эжинде ажыг-шүжүглүг хеөрээженнер чыглып алган, төрелдериниң болгаш чоок кижилериниң боолаттыргаш өлген сөөктерин танып алырын маңаан тургулаар» — деп, Плинио айыткан.

Мөчээн шулүкчү Пабло Неруданың Исла-Неграда бажынынга чораам, берге байдалды көргенин журналист бижээн. Солдаттар болгаш полицейжи идегеттер ол бажыңны шынаала дамыктап каапкан. Неруданың хууда библиотеказының өртен номнары, чагаалары биле чуруктарының үлүлүлери, эт-сеп бүзүлүлары артқан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Чилиниң шериг сүлбээчилериниң тургузуп алган планнарын ёзугаар бүгү чуртта чускай он-он отряднар чимеинин, Чилиде амгы ёзу-чурумга биичии-ле удурланыры билдинги дег кижилерни аглап турар. Дүржок шериг идегеттерниң чепсектиг эргилде кылган үезинде Чилиге чораан, Англияның «Морнинг стар» солунунуң даштыкы чуртларда аныяктарның делегей киллиминиң эгелекчизи Рассел ол солунга ынчалдыр бижээн.

Белен турарын күштелдирерин соксаткан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар боттарының чепсектиг күштериниң, ооң иштинде Европада турар шеригнериниң белен байдалдыг турарын күштелдиргенин соксаткан. Америк чепсектиг күштерниң белен байдалдыг турарын кандыг-даа чылдагаан чоокка күштелдиргени дүшкүүрлүг байдалды кошкадырынга канчап-даа дуза чедирбес базым болган. Анаа бүгү делегей киленнээн.

Оон-биле чергелештир Чер ортузу далайда америк 6 дуаар флоттуң бөг-составы Чоокку Чөөн чүкке дайын чорудулгалары эгелеп турда чарлаттынганын ёзугаар хевээр белен байдалдыг турар деп, АКШ-тың камгалал министерствозунуң төлээлекчизи медеглээн.

ЛОНДОН. Мотоциклдер бүдүрер талазы-биле Англияда сурагмаан «Триумф» заводтуң 1.750 ажылчынын ажылдан үндүрер деп турарынга удурланган чысиаалга 5000 ажыг кижи киришкен. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЗИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ КАТТЫШКАН ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕ

Каттышкан Чепсектиг Күштериниң коя командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовскийниң даргалаашынызы-биле Каттышкан Чепсектиг Күштериниң шериг Чөвүлелиниң эзлчеглиг хуралы болгаш Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң армияларының удуртукчу составының чөвүлел хуралы 1973 чылдың октябрь 30-ден ноябрь 1-ниң үезинде Чехословаи Социалистиг Республиказа, Прагага бооп эртиен.

Шериг чөвүлелиниге болгаш чөвүлел хуралга-даа Каттышкан Чепсектиг Күштериниң 1973 чылда оперативтиг болгаш дайынчы белеткелиниң түңнелдерин үндүрүп, 1974 чылда сорулгаларны айтып, тодаратнан. Чөвүлел хуралдың киржикчилери Каттышкан Чепсектиг Күштериниң найы-даа талага сонуургалдыг бооп турар айтырыгларының талазы-биле санал-онаидарын солушкан.

Шериг чөвүлелиниң болгаш аны-дуңма армияларның удуртучу составының чөвүлел хуралының ажыыы найыралдың, ажыл-херенчи, бот-боттарын эш-хуузу-биле билчириниң байдалынга бооп эртиен.

Шериг чөвүлелиниге болгаш хуралдың киржикчилеринге Чехословакиянның улусчу армиязының шеригнериниң дайынчы белеткелиниң талазы-биле өөредилге көргүзүүлерин бараалгатнам.

ДЕЛЕГЕЙ СОЛУННАРЫ ЧҮНҮ БИЖИП ТУРАРЫЛ

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвага доозулган Бүгү-делегей конгрезинче делегейниң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы эң калбаабиле кичээнгей салып турар. Ол конгресс тайбыңга ынакшылдыг күштериниң күүлүүжүн, айыыл чок чорукту быжыглаары, үре-түнелдиг дем каттыштырып ажылдаары дээш демисеживиниче улустарның чайгылыш чок чүткүдүүнүң чайынналчак көргүзүү кылдыр үнелеп турар.

«Улустарның тайбыңче чайгылыш чок тура-соруу», «Тайбың—үе-шагның өндүр улуг күзели» деп эгелерлиг кылдыр болгар солуннар конгресстиң материалдарын парлаан.

Хөй-хөй чурттарның парлалгазы тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрезинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин чугаазының үжүр-дузалыын демдеглеп турар. «Дер морген» солун (ГДР) мурнуку чүүлүнге мынча деп бижээн: «СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин чугаазы тайбың талалакчыларының ол шуулганының кол түнели болган дээрзинде чигининг чок». Венгрияның «Эшти хирлап» солунунуң демдеглээнин ёзугаар алырга, Л. И. Брежневтин чугаазы «үр үениң дургузунда улуг үжүр-дузалыг болур».

Хөй-хөй солуннар алжир революциянын XIX чыл оюн демдеглээн чүүлдерин болгаш корреспонденпияларын парлап үндүрген.

Барыын-герман солуннар ГФР-ниң федералдыг канцлериниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Вальтер Шеельдиң Совет Эвилелиниге албан хуузунда чораанынче улуг кичээнгей салып турар.

Даштыкы чурттарның солуннары Чоокку Чөөн чүкте байдалды делгереңгей бижип турар.

Венадан дамчыткан дыннадыгларда Төп Европага чепсектиг күштерии болгаш чепсегленишкинии талалар айыбиле денге кызырар дугайында чугаалажышкынналарны чырыдып турар. Ол чугаалажышкыннар черле белен эвес болур. Ынчанмыже олар амгы үеле дүшкүүрлүг байдалдың чавырлып турарының болгаш янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг чурттарның аразында тайбың кады ажылдажылга хөгжүлдезиниң чогуур түннелдери бооп турар деп, Пельманың «Жолнеж вольности» солуну айтыкан.

АКШ-тың шериг-далай флодунуң корабльдерин Индий океанче чорудар деп Вашингтонның шинтпир үндүргенин парлалга тайылбырлаарын үргүлчүлеп турар. Пентагон араб чурттарны кортпактаар сорулгалыг хемчеглерни ап турар. АКШ-ка нефтизин садыл турар араб чурттар Чоокку Чөөн чүкке Израильын Американың деткип турарынга холбаштыр АКШ-ка нефть садарын эвээжеткен болгай деп, Индияның «Патриот» солуну редакциязы үүлүнге бижээн.

(СЭТА).

КЫДАТ НҮГҮЛЧҮЛЕРГЕ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның «Ан-Шааб» солуну араб чурттарның Чоокку Чөөн чүкте чорулуп турар демиселинге деткинче көргүзүп келген Совет Эвилелиниң политиказынга хамаарыштыр Пекиннин нүгүлдээшкиннеринге шинтпирлиг ойтур шавыышкын берген чүүлдү парлап үндүрген.

Кыдат удуртукчуларының ындыг политиказы делегей империализминге, сионизмге удур национал-хосталгалыг демиселдин, арабтарның эргеажыктарын камгалаарынга дуза чедирбейн турар болгаш чоокку-чөөн чүк айтырыын чөптүг шинтпирлээри дээш демисел чорудуп турар араб улустарның хөрээнге хора чедирип турар деп, солун демдеглээн.

«Араб чурттарның эргеажыктарын, онуүвүс Совет Эвилелиниң шинтпирлиг камгалап турарын» пекин чагырыкчыларның бадыткалдырынга удурланыштыр көрүп, билип турар бис» деп, ук чүүлде демдеглээн.

«Фантом» самолёттарны дүжүр адарынга дуза чедирген чүве кыдат сөстер эвес, харын ССРЭ-ниң Египет биле Сирияга берген чепсээ болгай. Анаа херек кырында бүзүрээн бис. Ынчангаш Совет Эвилелин маөистерниң нүгүлдеп турарынга араб улустар боттарын төөреттирбес» деп, «Ан-Шааб» айыткан.

КОНГРЕССТИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң ажылы доозулган. Конгресстиң ажылының эң улуг болуушкуну болза анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болган дээрзин делегейниң улустарының төлээлери демдеглеп турар. Тайбың талалакчыларынга сорук киириикчи күштүг ук чугаа берген деп чугаалап тураралар.

Харш МАЛАВИА, парламент кежигүнү (Индия)

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага болган Бүгү-делегей конгрезинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы ыылгаранган үжүр-дузалыг болуушкун деп чүве маргылдаа чок. Кижи төрелгетениң муриунда туруп келген айтырыглар, делегейниң дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының угланыышкынларының дугайын Л. И. Брежнев чайгылыш чок бүзүрелдни-биле чугаалаан.

Бистиң капиталистиг эвес орук-биле хөгжүлдевистиң, социализмче хөгжүлдевистиң эң дээре талалакчылары болгаш ооңуктери дээрге социалистиг чурттар, шинарыя Совет Эвилели болуп турар. Миллионмиллион индийжилерниң бодалы ындыг. Харын ынчангаш СЭКП ТК-ның Чингине секретарының бистиң чуртувуска келирни четтиккейн манап турар бис. Ол аян-чоруктуң түңелиниде бистиң чурттарывыстың аразынга харылзаалар улам быжыглар дээрзинге бүзүрээр бис.

Элид БАЛЛАНТАЙН, Тайбың болгаш хосталга дээш делегейниң херээженнер лигазының чингине секретары

Совет улус тайбың дээш демиселчилериниң мурнуку олуруунда чоруп орар, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээнге ооң салыышкыны улуг. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары конгресстиң делегаттарынга чүве чугаалап бээр үеш тыпканы бистиң шуптузуска улуг оорушку болган. Бүгү делегейге тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демиселге делегей организацияларының кады ажылдажылгазының программазының үндезининге ол чугаанны салып болур деп бодаар мен.

Л. И. Брежневтиң политика талазы-биле кедизин бодаар туружу, амгы үениң болуушкуннарын боттуу-биле көөрү, бодунуң херээнниң чөптүүнге ханы бүзүрелдни ооң чугаазындан илерээн. Мен бодаарымга, Л. И. Брежнев амгы үениң шылгараңгай күүне ажылдакчызы, тайбың болгаш тайбын кады ажылдажылга дээш шылгараңгай демиселчидир.

Совет улустуң аалчыларга чымчак чагай сеткилдиг мени кайгамчык магадатты. Бистиң конгрезивис ындыг улуг чедиишкиннерлиг болганы совет улустуң улуг ачы-хавыяазы-дыр.

Роберт ДЕЙВИС, Делегейниң кооператив альянсызының административтиг секретары

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага болган Бүгү-делегей конгрези дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын үлам бурунгаарладырынга дузалаар дээрзи чугаажок. Тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш ажыы-бүрү делегей организацияларының демниг кады ажылдажылгазын калбартырының үндезини конгресске салдынган.

Л. И. Брежневтиң конгресстиң делегаттарынга чугаалаан сеткил хайымышкыы-биле дыннадым. Л. И. Брежнев дээрге чырык өртемчейге бижыг болгаш үзүн хуусаалыг тайбың бодараын деп күзээр, ол күзел дүрген боттанзын дээш бүгү чүүлдү кылып турар күүне ажылдакчызы-дыр.

Конгресс дугайын чугаалап тура, ону тергиин эки организастаанын демдеглевес аргажок. Хүндүлээчел, өөлдек-эвилел москвачылларга өөрүп четтиринишкиннивис кызыгаар чок.

Юзеф ЦИРАНКЕВИЧ, ПУР-нуң делегациязының баштыны

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын дыңнап орда бистиң польша делегациязын кежигүн бүрүүн тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң эң шылгараңгай болуушкуннуун хереченил болгаш кирижикчи болуп орар дээрзин эскерип билген. Дайын айылы чок делегей дугайында бодүүн кижилериң сеткилин болгаш ыдыктыг күзел-бодалын эш Брежнев чайынналчаа-биле, эң-не тодаргай илерейлээн.

Тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетениң мөөн соңгааргы ажыл-чорудулгазынга программа болуп болур чугаазы дээш СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневке кызыгаар чок өөрүп четтиргенивисти илереттим. Ол чугаа бистиң планетавыста тайбыңның талалакчыларын, калбак хөй-ниитиниң кижилерге эң чугула болгаш эргим чүүл болур— тайбың дээш шудургу, йдеңнелиг болгаш хүн бүрүүнүң демисеживе мобилизастап турар.

Чедди ДЖАГАН, Гайнанның Улустун депшилгелиг партиязының чингине секретары

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга делегей байдалын ханы болгаш бүгү талалыг аналнээн. Совет күрүнениң даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазының кол-кол угланышкынарын тодаратканы. Ол кайгамчык чугаанның домак бүрүзүнде ниитилелдиң келир үези дээш сагыш човаашкын болгаш бедик харысалганың сеткилди сиңишкен.

Улус массалар делегейни оскертирни оралдажып турарлар, олар ону оскертирлер-даа деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Гайнанның Улустун депшилгелиг партиязы чуртка даштыкы капиталдың мөлчүгделиниго удур, чурттуң экономикзының кол адырларын национализастаары дээш демисежип турар депшилгелиг күштерниң баштычызы бооп турар. Чогумна ынчангаш конгресске «Хөгжүлде болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук» деп комиссияның ажылын онза сонуургаан бис.

Ыраккы суурнуң школазында

Шынза көдээ Советиниң девискээринде турар «Тере-Хөл» колхозтуң төвү — Куигуртуг суурда ортумак школада чаа өөредилге чылы эгелээри билек солун ажыл-ишке хайныга берген.

Ам бисте 400 ажыг өөреникчи бар, оларның 125-и күрүневиң долу хандырылгазында. Олар дээрге хөйжуларның, инек, сарлык, иви кадарчыларының уругларыдыр. Өөрүп олурар салгакчыларны эртем-биликке өөредип, кижизидилгеге ажылдарын чорудар чижектиг ажылдарга оларга дуза чедирери дуржулгалыг башкылардан негеттинип турар. Бо дугайын школада профэвилел организациязының ниити хуралынга бүгү талалыг сайгарып чугаалаштывыс.

Бисте бир четпейн турар чүүл болза, көргүзүг материалдарының эвээш болуп турары болур. Берге эртемнерни өөреникчилериң эки шингээдип алырынга көргүзүг материалдары ам-не чугула ужурдузалыг болгай.

Оон аңгыда школаның классары тар, оон корилору чиңге, яндыбүрү өөредилге кабинеттери, спорт залы, кежээлер болгаш хуралдар эртирер зал чок болуп турар. Ынчангаш бистиң суурга ортумак школаның чаа түдүүн эгелээринче Кызыл хоорай Советиниң күүскому, оон улус өөредилге килдизын кичээнгей салыр боор деп тере-хөлчүлер күзеп турар.

М. СЕДИП,
Е. ДАВАА,
башкылар.

ЧЕР ҮТТҮГ БЕ?

Техас университединде хамаарылга теориязын шинчилээр Төптүң эртем ажылдакчылары А. А. IV Джексон-биле Майкл П. биче-Райан 1908 чылдың июнь 30-де Атлант океанга Ньюфаундленд биле Азор ортулуктарының аразынга чораан корабльдериниң демдеглел дептерлерин дилеп турарлар. Ол дептерлерден «Тунгус метеоридиниң» дугайында боттарының саналгышкыннарының шынының тывар бодал турарлар. «Природа» деп аңгы журналдың сөөлгү номеринде парлаттынган оларның саналгышкыннарын сүүлгаар алырга. Тунгус азымнеонинде «ойбакты» «кара ойбактар» деп алаар чүве кылган. Астрофизиктер шак ындыг атты хөгжүлезиниң сөөлгү чадазында четкен улуг сылдыстарга тывыскан. Хамаарылга теориязын сүүлгаар бүгү энергиязын хереңдиривип үндүрүпкен сылдыстар харык чок бире хемчээлдиг кылдыр чырлыр, а дыгыйы төнчү чок улуг апаар. Ындыг сылдыстарга иштики тырттымажышкын күштериниң үлүү чырыкты безин аспаандан салбас, чоогу-биле-даа эрттирбес. Ынчангаш олар чырыктыг өртемчейде «кара ойбактар» боорга көстүр. Джексон биле Райанның бодалы-биле 1908 чылдың июнь 30-де Чер шак ындыг «кара ойбактың» орууна таварышкан. Миллион миллиард тонна массалыг, хемчээли бичии элезиничигеш хире ол «кара ойбак» шакта 40000 километр шак дүргей келгеш, Черни үттей шапкан.

Совет эртемденнер 1966 чылдагы саналгышкыннарында «дээр бүдүмелиг» (метеорит, азы комета, азы ракета, азы астероид, азы ужуп чоруур «тавак») ушкан ыяштарның аайындан алырга Черниң агаар картынче 30° бүлүнбиле кирген деп үүвени хереченилеп турарын тодаратканнар. Орта үндезилээш, америк физиктер «кара ойбак» Черни карак чивеш дээр аразында өткеш, Сонгу Атлантикадан үнер ужурлуг деп түпнээн. Үнген черинге частыышкын чалгыгларының тыптыр, ынчан орта корабльдер чораан болза демдеглээнин дилеп турары ол.

А. САШИН.
(«Комсомольская правда»дан).

«ЧАА-ХӨЛДҮҢ ШОЛБАННАРЫ»

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Культура бажыңының чанында тургустунган «Чаа-Хөлдүң шолбаннары» аттыг агитбригаданың составында 15 кижи хаара түтүнган. Ук бригада доктаамал ажылдап, совхозтуң ажыл-ишчилериниң боттарының концертин удаа-дараа көргүзүп келген. Оон программазы: түскай темалыг болгаш тус черниң мурнакчыларын мактап, шүлүктеп, ырлажып база орта ажыл кылбас, чалгаа, шүшпеш кижилерни шоодуп, аттарын адап, чон мурнунга ыяттырып турар.

Чайын болуп эрткен районнуң агитбригадалар көрүлдезинге «Чаа-Хөлдүң шолбаннары» бирги черни алган. Бо агитбригаданың составында эмчилер, башкылар, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери, совхозтуң мурнакчы ажылчыннары киржип турар. Олар чоокта чаз боттарының солун программалыг концертин совхозтуң девискээри — Шанчыга, Терезинге, Ортаа-Хемге, Үрбүнге, Кара-Талга, Чаа-Хөлге, Бүлакка көргүскеннер. Агитбригаланың киржикчилериниң иштинден ырлаарынга В. Садываа, Т. Саара, танцылаарынга Р. Дизигир, уран нойчулгага Т. Шивит, сыгыртырынга В. Иргит олар боттарының уран талантызын чонга бараалгадып, чонуң идегелия болгаш хүндүткелин чаалап алганнар. Агитбригада барган черлеринге чүтле концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, лекция, беседаларны кылып турар.

Октябрь айда болуп эрткен районнуң агитбригадалар көрүлдезинге бистиң «Чаа-Хөлдүң шолбаннары» аттыг агитбригадавыс база-ла эки ойнаш келгеннер. Ам ук агитбригада район иштиниң колхоз, совхозтарынга аалдап чедер деп белеткенип турар.

С. ТАСПАЙ.
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

АРГЫЖЫЛГАЖЕ САГЫШ САЛЗА?

Кожагар тейжигеш. Шагның дөрт эргилдезинде мооң чанындан кижилер ыравас. Оларның эң эртежилери дан чаа-ла хаялап орда борта келир. Бо тейжигеш төөгүнүң тураскаалы-даа эвес-тир, а аңаа чыглыр кижилер ол-бо черлерден экскурсиялап-даа келбээн, аңаа-ла тус черниң чурттакчылары болур. Бай-Тайганың Кызыл-Даг суур республикада уран сылдыгелиин, ат-сураглыг чонарадашчыларның чурту. Ынчангаш үүле бо талазы-биле безин сонуургадыглар чыл бүрүде суурга хөйү-биле кээп турар.

Тээли болгаш Кызыл-Даг суурлар кожа турар-даа бол, аразын Хемчик хем чара акаңындан чадаг кижи кежип шыдавас. А кышкы үеде олап чайынды баткаш, кижилериниң аргыжылгазынга шаптыктап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, яндыбүрү ажылхерек ужуп Кызыл-Дагдан район төвү чедер улус чырык ынмирде туруп алгаш, демги тейжигештиң чанынга кээп эрткен-дүшкен хөлгелер доскаш туруптар. Экизи көрүп, ийи-чаңгыс машина, трактор таварышса, аксың кежип.

Ажыл-херек бүткен, бүтпээндаа бол, кежээликтей сээн мурнунга база бир айтырыг тургустунуп, сеткил-сагыжыны дүвүреди бээр: «Дедир чүүн-биле чанарыл?»

Чугаа чүүн дугайында чоруп турарын номчукчу билип кааны чугаажок. Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң улуг дээн салбыры Кызыл-Даг биле район төвүнүң аразынга автобус аргыжылгазын тургузар дугайында чоянуң чөптүг негелдезин дарый шинтирлээриче райкүүском кичээнгейин салыр ужурлуг.

О. БУЛУГУН,
Г. ЛОПСАН.
көдээ бижикчилер.

ТУНДРАДА ЧАЛГЫННАР

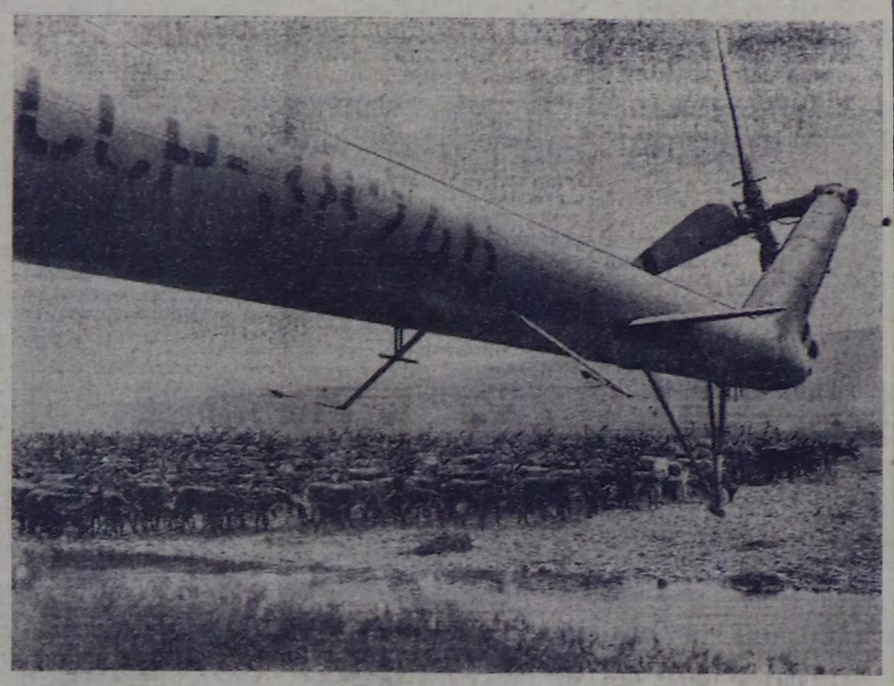

Камчатка чартык ортуулуктуң шөлүнүң хемчээли 350 муң дөрбелчин километр. Шаг шаанда ол ыраккы кыдыгга тайга хемнерин дамчып, бир суурдан бир суурже шилчип, неделя-неделязы-биле чоруп чедип турган. А ам дээрге Ыраккы Соңгу чүктүң ивижилеринге, аңчыларынга, геологтарынга болгаш тудугжуларынга агаар транспорту чаңчыл болу берген, ону амгы үениң «ЯК-40», «МИ-8» машиналары-биле хандырып турар. Самолеттар, вертолеттар дээрге чүгле кижилер саарүп турар эвес болгай. Почтаны, дериглелерни, чаа ногааларны Аэрофлоттуң ужудукчулары Камчатканың чурттакчыларынга дүргенийбиле чедирип берип турар.

ЧУРУКТА: соңгу тундрада.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЛЕНИНГРАДТА КУРСТА

Клуб ажылының талазы-биле башкыларның билиин бедидеринiң ай хуусаалыг курузу Ленинградта эгелээн. Ында Россияның хөй областарындан, автономнуг республикаларындан, оон иштинде Тыва АССР-ден клуб ажылдакчылары чеде берген.

Курстуң программазында теория болгаш практика талазы-биле хөй үүлдерни өөренири көрдүнген.

Курстуң киржикчилери Ленинградтың Культура ордуларынга болгаш Бажыңнарынга баарлар, культура-чыдыышкын албан черлериниң ажылдарының анзы-бүрү хевирлерин канчаар организастап турары-биле танышкарлар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Шыдыраа маргылдаазы

Улуг-Хем районнуң школаларының шыдыраага хууда болгаш команда талазы-биле бирги черни дээш чаңчыл болган маргылдаазы Шагаан-Арыг хоорайга болуп эрткен. Анаа ооллардың болгаш уругларының он бир командазы киришкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн шыгыы демиселдиң түнелинде Шагаан-Арыг хоорайның № 2 ортумак школазының өөреникчизи Николай Удел-оол алза чоруур 10 сандан 9-ту ап, бирги черни алган. Ийиги, үшкү черлерни Ак-Туруг ортумак школазының өөреникчизи Иван Сат, Арыг-Узуу ортумак школазының өөреникчизи Сергей Түлуш олар тустузунда ээлээннер.

Уруглардан бирги черни Арыг-Бажы 8 чыл школазының өөреникчизи Таня Докпараа ээлээн. Ийиги черни Арыг-Узуу ортумак школазының өөреникчизи Лида Ховалыг алган.

Маргылдаанын түнелинде команда талазы-биле бирги черни Арыг-Узуу ортумак школазының, ийиги изин—Шагаан-Арыгның № 2, үшкүзүн—Ак-Туруг ортумак школаларының командалары ээлээннер.

Тнилекчилерни ВЛКСМ райкомунун болгаш районнуң улус өөредилге килдизинин хүндүлүг бижиктери-биле шаннаан.

Бир, ийиги черлерни алган шыдыраачылар үлүвес болур республиканың школачылар маргылдаазынга Улуг-Хем районнуң адын камгалап киржир.

К. ДОРЖУКАЙ,
маргылдааның судьязы.

Сальвадор Альенде аттыг кудумчу

Моссоветтиң күүскомунун шинтпирин ёзугаар 7-ги Песчаная кудумчуну чили улустуң шылгарангай оглу Сальвадор Альенденің ады-биле адаан. Аңаа холбаштыр болган митингиге Сальвадор Альенденің кадайы Ортенсия Бусси де Альенде болгаш Чилиниң Компартиязының ТК-зының политкомиссиязының кежигүнү В. Тейтельбойм олар киришкен.

(СЭТА).

ЧАА НОМ

„АВАЗЫНГА ДАҢГЫРАК“

Тываның ном үндүрер чери Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чеднишкиннер-биле үткүвүшаан, аңаа белек кылдыр элээн каш номнарны үндүрген. Оларның аразында чогаалчы Салим Сүрүн-оолдуң «Авазынга даңгырак» деп тоожузу бар.

Чогаалчының моон-мурнунда үнгүлээн «Ынакшыл-дыр», «Озалаан хем», «Лейтенантының даалгазы» деп тоожулары номчукчуларның улуг үнелелин чаалап алган болгаш оларның дугайында номчукчулар конференциялары библиотекаларга, школаларга болгулаан.

Чаа тоожузунда автор ийи салгалдың кижилериниң амыдыралчы оруктарын, ажылчынын, аажы-чанын, оларның аразында харылзааларын тодазы-биле бижип көргүскен. Чогаалдың эгезинден тура аңнаар инспектору чораан Чамбалдай-биле танышып, оон сактыышкынварының ачызында тоожуда кирип турар маадырлар-биле чоорту харылзажыр бис. Чогаалдың бүгү маадырларын үш болукке чарып болур: бирээде, Чамбалдай, оон кадайы Борбак-Карак, уруу Чечен-кыс, ийиде- райпонун садыг кылдизинин эргелекчизи Монгуш Самбылович, оон оглу Чараш-оол; үште, районнуң чамдык удуртур органнарының даргалары: райкүүском даргазы, иштики херектер килдизиниң начальныгы, райпо даргазы дээш оон-даа өскелер.

Ук чогаалдың идейлиг утказын, оон сюжедин эдерти көрүп олурарга арагалаар чоруктуң инитилелге болгаш амыдыралга, ылангыяңу чоңга бараалгадып, чонуң идегелия болгаш хүндүткелин чаалап алганнар. Агитбригада барган черлеринге чүтле концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, лекция, беседаларны кылып турар.

Октябрь айда болуп эрткен районнуң агитбригадалар көрүлдезинге бистиң «Чаа-Хөлдүң шолбаннары» аттыг агитбригадавыс база-ла эки ойнаш келгеннер. Ам ук агитбригада район иштиниң колхоз, совхозтарынга аалдап чедер деп белеткенип турар.

С. ТАСПАЙ.
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

1974 чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга чоруп тур

„ШЫН“ солунну чагыдып алырынче далажыңар

Чагыдылганың өртээ: ЧЫЛДА—6 РУБЛЬ, АЛДЫ АЙДА—3 РУБЛЬ.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ: «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, албан организация, бүдүрүлгелерде, колхоз, совхозтарда хөй-ниити тарадыкчылар хүлээп ап турар.

Телевидение

НОЯБРЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга. «Тывызыктар, тыпканы». 12.40—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 13.40—Өөнүг телекөргүзүг. П. Панчев—«Дорт ийистер дугайында тоол». Шиң. 14.50—Өөнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар делегейинде». 15.50—«Дилээшкин». Дамчыдылганы чогаалчы С. Смиронов чорудар. 16.20—16.30—Чапсар. 16.30—Хензиглериниң телестатры «13 сандай». 18.00—«Ye». Информастыг программа. 16.30—Өөнүг телекөргүзүг. «Енисей кожаннары». Фильм-концерт. 19.20—Өөнүг телекөргүзүг.

НОЯБРЬ 3-ТЕ

Хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң баштайгы үндүрүг. «Кан канчап катканы» 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер. 20.45—Улуг улуска мультфильм. 20.55—Тываның неделязы. Информастыг программа. 21.10—«Таныныың хуулгаазыны». Телефильм.

МОСКВАДАН

22.00—ССРЭ-ниң хөмүр-даш республиказының үүлүг-дамчыштыр көргүзүүнүң министри Б. Ф. Братченко харылап тур. 22.30—Өөнүг телекөргүзүг. «Эжим сен, ыр». Телекөрүкчүлерниң чагыын ёзугаар концерт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

НОЯБРЬ 3-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Геркус Мантас» (2 сериязы катай) 10.00, 12.40, 15.20, 18.00 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыында 9.30, «Безоколонка дацгыназы» 11.00, 14.40, 16.30, «Шиитке маңаан туттурган кижи» 12.50, 19.20, 21.10, «Чер кырынга бижыг тайбың дээш» 19.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Серафимниң бажыңы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Машинистиң оглу» 11.30, «Ангелдер хартаачызы Анжелика», «Анжелика биле хаан» 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

КӨРҮҢЕР: ноябрьда чаа кинолар

Ноябрь айда кино репертуарында онзагай черни 2 сериялыг, делгем экранныг, өөнүг «Хосталга — чаагай сес» деп фильм ээлээр. «Болуп турар чери — бистиң планетавыс. Бо киноның маадырларының адрезин дилээн херээнер чок. Оон маадырлары хосталга дээш демисел чоруп турар чер бүрүзүнде» дээн сөстерби-биле кино эгелээр. Реакцияның тергиидээшкининиң үезинде коммунист-сенаторлар Рамирес, Каррера Конде оларны эрги шериг шивээшинге суд, истелге-даа чокка тудуп хоргудаан. Чурттуң чонунга, делегей хөй-ниитизинге Коммунистиг партия-даа, хосталга дээш демисел-даа бастырбаан деп үвенп көргүзери-биле оларны хостаарының планын тургускан. Франсеско болгаш оон кадайы Мария шивээ-биле дужаан бажыңга садыг ажыдып аар. Оортан чер алды-биле сенаторларның камеразынга казып чедирериниң ажылы эгелээр. Оны колдуунда дөрт чыл иштинде казып кээрлер. Каргыс ёзугга ежеткен революционер Карлос руп, черле эки чүве көрбээн. Ынчала-даа ол кижи дүжүп бербээн, амыдыралга хөнүү калбазын, ак сеткилдиг, кижизиг боон арткан. Ол ындыгы-биле бодунга таварышкан хилинчектерниң «ээзи» кижини оршаан каар. Кинорежиссёр Семен Тувановтуң көрүкчүлерге арттырган сөөлгү ажылы бо болган.

Литва киностудиязы «Геркус Мантас» деп чаа 2 сериялыг фильмни бараалгаткан. Төөгүлүг болуушкуннарны көргүскенинин калбаа болгаш утказының ханызы демдеглеттинип, Алма-Атага болган Бүгү-Эвилел кинофестивалының монгун шапкалыга четкен фильм XIII чүс чылга чедир литва девискээринге чурттап чораан прусстар деп чонунуң төөгүзүнүң сөөлгү арнын көргүскен. Прусстар Тевтон орденинин рыцарьларының чөөн чүкче шүргүүшкунга удур тура халыышкаш, көгүп уде кырдырган. Ынчала-даа рыцарьларның чөөн чүкче эжелээшкининг похолуп доктаатканы XIII чүс чылдың 60 тылдарындагы байдал-биле алырга, Мантастың тура халыышкыны аштырыышкындан чайлавас турган. Ынчала-даа эрес-дидим дайынчы Мантастың ады-сураа чонну сорук кирип, дайзыннарга согуглуг чепсек-биле дөмей турган. Геркус Мантастың ролүнда Вильнюстуң драмактор театрының актёру Антинас Шурна ойнап турар.

...Александр Тимофеевтиң чогаалын тургусканы уе машиназы ажылдап эгелей бээр. Хөй-ниитичи Иван Васильевич Буншаны болгаш истелге черинге билдингир Жорж Милославскийник уе машиназы XVI чүс чылче шилчиткен. Олар Иван Васильевич Грозный хаанның эргелзинде, а хаан чогаадыкчы Тимофеевтиң квартиразында. И. В. Бунша биле И. В. Грозный чүгле аттары дөмей эвес харын дүртсыны арны-бажы кара хевээр болганындан элдептиг болуушкуннар уе машиназы оларны кедир ангиканже болгулаар. Ол эрги болгаш чаа үеде болуушкуннарны Мосфильмниң үндүргени «Иван Васильевич профессиязын солаан» деп Михаил Булгаковтуң шинзинге тургускан өөнүг калбак экраннын кинокомедиязан көөр силер.

Д. Н. Мамин-Сибиряк «Приваловтуң өнчү-хореңгизи» деп романында капитализмнин мөзүг-шинчизин сойгалап көргускен болгай. Ол романы Свердловск киностудиязы кино кылдыр үндүргеп. Сергей Привалов хөй миллион акча түнүүр өнчүнү ызыгуур салгай алгаш, ону чонга эгидип баарын күзеп турар. Оон университетке кады өөренип чораан эжи, ам шөлүгледе революционер Максим Лоскутов «Сээң оон каштадистиг тургузуг үезинде бүтпес күзелдир» деп сургаарын кыыдыр. Шынап-ла Максим Лоскутовтуң чугаазы дег өнчү-хореңгини долгандыр харагалзакчыларның, яндыбүрү хамаарылгалыг кижилериниң чугаа-соду, хунаап-былаажы эгелээр. Алыксак, чиксек чилбилерниң бужар арнын «Приваловтуң өнчү-хореңгизи» деп кинодан көөр силер.

Л. КАБАКОВА.

«Хосталга — чаагай сес» деп кинону удавас көөр силер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫ № 2331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС —01485.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 261 (9331) | Воскресенье 1973 чыл, ноябрь 4 | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

Эш Тодор Живковтуң Москвада келгени

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар ноябрь 2-де БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков кыска хуусаалыг найыралдың аян-чоруун кылып келген. Т. Живковбиле катай БКП ТК-ның политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Кубадинский, БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-нуң даштыкы херектер министри П. Младенов, БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-нуң улусчу камгалал министриниң бирги оралакчызы А. Семираджев, БКП ТК-ның кежигүнү, Болгарияның чогаалчылар эвилелиниң даргазы П. Зарев, БКП ТК-ның кежигүнү, БКП ТК-ның Бирги секретарының дузалакчызы М. Балев олар келген.

БУР болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтингеи аэродромга болгар эштерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш албанның өске-даа кижилери уткуп алган.

Уткуп алганнарның аразынга БУР-нуң ССРЭ-де элчиниң Д. Жулев, МАР-ның ССРЭ-де элчиниң Х. Банзрагч база турган.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

1973 чылдың ноябрь 2-де Кремльге Совет Эвилелиниң болгаш Болгария Улус Республиканың партия база күрүне ажылдакчыларының аразынга найыралчы ужуражыышкын болган, анаа киришкеннер болза:

совет таладан—СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков;

болгар таладан—БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Живков, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Кубадинский, БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-нуң даштыкы херектер министри П. Младенов, БУР-нуң улусчу камгалал министриниң бирги оралакчызы А. Семержиев, БКП ТК-ның кежигүнү, БКП ТК-ның Бирги секретарының дузалакчызы М. Балев, БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-нуң ССРЭ-де элчиниң Д. Жулев.

Найыралчы беседага болгар эштер Көрей Улус-Демократтыг Республикага болгаш Моол Арат Республикага болгар партия-чазак төлээлериниң аян-чоруктарының дутайында бодалдарын солушкан. Ындыг янзылыг аян-чоруктар социалистиг чурттарның аразында кады ажылдажылганы улам быжыглаарынга улуг рольду ойнап турар дээрзинге инити бодалды илергейлээн.

Ужуражыышкынның киржикчилери совет-болгар харылзааларының кол айтырыгларының талазы-биле санал-онаалдарын солушкан. Ол харылзааларның хөгжүдезинниң бедик деңнелиш күзелдиг улуг ханыышкыны-биле демдеглээн. Социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын быжыглаарынга боттарының салыышкынын кииреринге белеңээ талалар база катап бадыткаан.

Беседа үезинде делегей айтырыгларын делгереңгей чугаалажып корген.

Империализмниң агрессчи чимзеннишкиннеринге удур демиселче, делегей байдалын улам экижидеринче бүгү диптеркиң тайбың талалакчыларын мобилизастаарынга болгаш сырый каттыштырарынга тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага болуп эрткен Бүгү-делегей конгрезиниң ужур-дузазын совет болгаш болгар удурткучулар бедик-биле үнелээн.

Нинти-европа чөвүлел хуралының ийиги чадазының чедишкинниг доостурун болгаш ооң түңнел чадазын дээди деңнелге сагыштыы-биле саадаашкын чокка эрттиргени соңуургалдыг чурттар-биле кады чедип алырынга боттарының шинтпирлинн талалар демдеглээн, Европада политиктиг байдалды улам экижидер талазы-биле билдингир болгаш тодаргай базымнарны, европа күрүнелериниң аразында бүгү талалыг тайбың кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле хөгжүдер талазы-биле практиктиг хөделишкиннерни улустар оортан манап турар.

Совет Эвилели болгаш Болгарня Төп Европада чепсегленишкиннерни болгаш чепсектиг күштерни кайызы-даа кызырар дугайында чугаалажыышкыннарның Венада ажыттынганын күзел ханыышкыны-биле демдеглеп, бо чугаалажыышкынар европа динтө шериг чэвырылдыышкынының херээнге чугула рольду ойнаар ужурлуг дээрзин санап турар.

Чоокку Чөөн чүкте байдалче онза кичээнгей салдынган. Талалар Израильдиң эжелекчи политиказынга удур араб улустарның чөптүг демисели-биле Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның оскерлеш чок эп-сеткил катыштырылгазының дугайын медеглел, израиль дайынзырактарның оор ёзулуг хөделишкиннерин шинтпирлиг буруу шапкан болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирлерин Израиль соңгаралдыышкын чок болгаш шыңгыы күүседири дээш, израиль агрессияның уржуктарын узуткаары, Чоокку Чөөп чүкке быжыг болгаш чөптүг тайбыңны бадыткап тургустунары дээш боттарының туржун турарын бадыткаан.

Совет болгаш болгар партия, күрүне ажылдакчылары Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттары-биле кады ажылдажылганы улам хөгжүдер дээш, паниочал хамаарышпас чорукту болгаш экономика талазы-биле бот тускайлаң чорукту быжыглаары дээш оларның демиселин деткиирин санаалдаан.

ССРЭ болгаш БУР дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырыышкынының зоназын калбартыры, ону бүгү делегейге непгередип тарадыры бүгү чурттарның улустарының күзел-соруктарынга дүүжүр дээрзин санап турар. Мында холбаштыр олар Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарының боттуг идеязын боттандырарының чугулазын айтыкан. СЭКП-ниң XXIV съездизиннің хүлээп алганы Тайбың программазын чайгылыш чок боттандырарды делегей харылзааларында боттуг чүткүлдерге эгиттинмес характерни болдурар арганы бээр дээрзин талалар бадыткаан.

Совет болгаш болгар партия, күрүне ажылдакчыларының ужуражыышкынын чүректиң хамыдыкпан найыралчы байдалга эрткен болгаш чугаалажып көрген бүгү айтырыгларның талазы-биле бүрүн билчиишкин, үзел-бодалдарының чаңгыс аайы демдеглеттинген.

• • •

Ноябрь 2-де СЭКП ТК-ның Политбюрозу БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка алдар болдурган дүштеки шайлалганы тургускан.

Дүштеки шайлалга үезинде Л. И. Брежнев биле Т. Живков чүве чугаалааннар.

СЭКП ОБКОМУНУҢ X ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА!

С. К. ТОКА АТТЫГ СОВХОЗТУҢ БОЛГАШ „ЧОДУРАА“ КОЛХОЗТУҢ ХОЙЖУЛАРЫНЫҢ ИНИЦИАТИВАЗЫН ДЕТКЭЭН

С. К. Тока аттыг совхозтуң болгаш Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының хойжулары 1973—1974 чылдарның кыштаглаашкынын чедишкинниг эрттирер дээш республиканың хойжуларының ортузунга массалыг социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле инициативаны кодурүп, «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын күүседип эгелээриниң баштайгы чылы —1974 чылда боттарынга тодаргай, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн.

С. К. Тока аттыг совхозтуң болгаш Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының хойжуларының 1973—1974 чылдарның кыштаглаашкынын чедишкинниг эрттирер дээш база республикага хой ажылын хөгжүдер талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалдарында айтыкан сорулгаларны күүседир дээш хойжуларның массалыг социалистиг чарышын калбартыр талазы-биле инициативазын деткиир деп, СЭКП обкомунуң бюрозу доктаткан.

Мал кыштаглаашкынын чедишкинниг эрттирер, ооң баш санын өстүрериниң планнарын күүседир болгаш амыр күүседир, 1974 чылда малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш садарын бедидер, 1974—1980 чылдарда республиканга хой ажылын хөгжүдер талазы-биле көрдүнген бүгү хемчеглерни чедишкинниг боттандырар дээш республиканың хойжуларының болгаш бүгү малчыннарының ортузунга массалыг социалистиг чарышты калбартырын СЭКП Кызыл хоорионунга, райхоомнарынга, райхооркүүсконарга, облпрофчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга болгаш партия, профзвилел, комсомол организацияларынга СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан.

С. К. Тока аттыг совхозтуң хойжуларының республиканың хойжуларынга КЫЙГЫРЫЫ

СЭКП-ниң XXIV съездизиннің төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаап, бистиң совхозтуң хойжулары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, чамдык чедишкиннерни чедип алган. Бо чылдың эрткен 9 айларында күрүнеге пландан ажыр 80 центнер дүктү садып, хойну 2200 башты немей остүрүп, 11730 баш хураган алыр планныг тургаш, 13080-ни менди алдывыс.

Чедип алган чедишкиннеривис — Тывага көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң хөгжүдезиниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш күрүнениң кайгамчык сагыш салыышкынының болгаш улуг кичээнгейиниң ачызы-дыр. бистиң хойжулаывыстың шудургу күш-ажылының түңнели-дир. Ол чедпашкиннер бистиң өөртүп турар. Ону быжыглап болгаш улам көвүдедири — бистиң кол сорулгавыстың бирээзи.

Эштер! Россия Федерациязының чазаа болгаш СЭКП Тыва обкомунуң X пленумуну хой ажылын улам ыңай хөгжүдер база ооң продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле республиканың хойжуларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. Республиканың колхоз, совхозтары 7 чыл дургузунда хой бажын 80 хуу көвүдедири, хой эдининң бүдүрүлгезин 126 хуу, дүктүүн — 106 хуу чедирери көрдүнген. Ол көргүзүлер эрткен чеди чыл планынга деңнээрге дыка улуг боон турар.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хемчеглериңде айыткан сорулгаларның чедишкинниг күүсеттинери, бистен, бистиң организастыг болгаш чурумнуг чоруувустан, чогаадыкчы идепкейливистен болгаш профессионал мергежилливистен хамаарыжыр.

«Тывага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин чугаалажып көргеш, бистер, С. К. Тока аттыг совхозтуң хойжуларының хой бажын өстүрерин болгаш ооң продуктулуг чоруун көвүдедир талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни изин-биле деткип, чүүлдүтүзүнүп тур бис. Ук доктаалга харыы кылдыр баштайгы чылдан эгелеп хой ажылын хөгжүдериге бедик хемчеглерни чедип алырын хүлээнип тур бис. Ынчангаш 1974 чылда дараазында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап тур бис. Чылда 5 500 центнер хой эдин бүдүрер, 1040 центнер дүктү кыргын ап, 1973 чылга деңнээрге эттн 500 центнер, дүктү 10 центнер хойну бүдүрер бис. Ону боттандырарда хой бүрүзүнден 3,6 кг дүктү кыргып, күрүнеге дужаар хойнуң ортумак деңзизини 45 кг чедирип, 100 хойдан-на 90 хураганны камгалап алыр, күрүнеге 3700 центнер хой эдин, 1250 центнер дүктү дужаар бис.

Келир чылдың кыжында 1700 тонна эки шынарлыг сигенин, 2000 тонна саванды, 200 тонна сенажты, 80 тонна витаминниг сиген далганын, 1500 тонна концентратты чарыгдаары көрдүнген. Ол чем курлавырларын кампалгалыг чарыгдаарынче кичээнгей салыр бис. Хойжу кодан бүрүзү чем үлей каап бээр чүүлдер-биле хандыртынган турар. Алды хойга 1 метр хемчээлдиг бөдүүн чемнер каап бээр черлерни болгаш концентраттар база витаминниг чемнер немей бээр ол хире рештактарны кылыр. Кышкы үеде бүгү хой чылыг суг-биле хандыртынар.

Бистиң совхозувус уксаалыг хой ажылдыг. Бүгү хойга бонитировка чоруткан соонда амгы үеде төрүүр хойнуң 33 хуузу арыг уксаалыг хойлар болуп турар. Бисте шинти хойнуң 5 хуузу элита уксаалыг, артканнары 1,2 класстыг хойлары. Бо чылын төрүүр хойнуң 86 хуузун бедик продуктулуг кошкарларның үрезиниле тарып бооздадыр. Арткан хойларны бирээзин-ле 9 кг күдү эвес дүктү бээр бүдүрүкчү кошкарлар-биле эдериштирер. 1974 чылда совхоз республиканың ажыл-агыйларынга 600 уксаалыг тогду хойларны болгаш 400 аныяк кошкарларны бээр.

Тарып бооздылганы чогуур өйүнде болгаш шынарлыг чорудар дээш эки дериттинген 11 пунктуну тургускап. А төрүүр хойларның кадарчылары техник-осеменаторлар болуп турарлар.

Механизацияны хой ажылынга шиңгээдил алыр, хойжуларның күш-ажылын чигедир дээш бистиң совхозта хой ажылының комплексилерин тудар талазы-биле улуг ажылдар эгелей берген. Бо чылын 2,5 муң баш хой кирер ындыг комплексти туткан болгаш ооң чоогунга хөй чылдыг культурлуг одарларны тарыырын база көрген.

Совхозтуң партия, совет, профзвилел органнары болгаш администрациязы хойжуларның культурлуг амыдыралчуртталгазын, дыштанылгазын экижидер талазы-биле улуг кичээнгей салып турар. Хойжу турлагларда чунар-бажыңнар бар. Хойжуларның хой кезии телевизорлардыр болгаш радиоприёмниктерлиг. Малчыннар солун, журналдарны үргүлүү ап, кино, концерттерни доктаамал көрүп турар. Кышкы үеде совхозтуң тускай эртемниглери бистиңбиле зооветөөредилгени эрттирип келген. 1974 чылда хойжуларның 20 хуузу бедик класстыг болур.

Эштер! Боттарывыстың аргакурлавырларывысты санап көргеш база үстүнде бижээнивис социалистиг хүлээлгени ап тура, кыштаглаашкынны үлегерлиг эрттирип, хойнуң баш санын өстүрүнге, ооң продуктулуг чоруун бедидеринге эки чедишкиннерни чедип ап, хойжулар ортузунга социалистиг чарышты массалыг калбартыр талазы-биле республиканың бүгү хойжуларын кыйгырып тур бис.

Бистиң совхозувус — кожавыс «Типделге» совхоз-биле чаржып турар. Уксаажыдылга ажылдыг совхоз болгапда, бистер, Хакас автономнуг областың хой ажылдыг «Россия» деп уксаажыдылга заводу-биле бижыг харылзааны тудар бис.

ҚЫЙГЫРЫГНЫ СОВХОЗТУҢ ХОЙЖУЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫНГА ХҮЛЭЭП АЛГАН.

Тес-Хем районнуң „Чодураа“ колхозунуң № 1 хойжу бригадазының республиканың бүгү хойжуларынга КЫЙГЫРЫЫ

Эртем эштер! 1973-74 чылдарның кыжы бистиң республикага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП обкомунуң X пленумунуң бистиң бүтүдевиске билдингир доктаалдарын практиже кырынга боттандырып кириптериниң эгезэ болур. Ол документтерде салдынган улуг сорулгаларны чедишкиниг күүседири бо кышты канчаар эртиргеринден онза хамааржыр деп санап турар бис. Октябрь 25-ке чедир кол сентелге ажылдарын доозуп, амгы үеде кыштагларже чем соөртүлгезин шапкын чорудуп, чем курлавырларын камналгалыг ажыглаар болгаш кышкы одарны организастаар талазыбиле планнарны база хемчеглерни ажылдап кылган.

Ол бүгү ажылды 1974 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 93 хураганны менди ап, бир хойдан-на 3,2 кг дүктү кыргып алыр кылдыр санап кылган бис. Амгы үеде бүгү төрүүр хойну бедик продуктулуг бүдүрүкчү кошкарлар үрези-биле тарып бооздаткан, чаш хураган турар тепляктарны шынарлыг кылдыр белеткеп алыр бис.

Бисте хойжу бүрүзү тодаргай социалистиг хүлээлгени алган болгаш кайы-бир эжи-биле чарыштыг. Хойнуң баш санының байдалын болгаш кышкы ажыл-агыйны күүседип турарын ай санында хынаанын түңнеп көрүп турар. Хойжулар шуптузу зооветеринарлыг өөредилгеде хаара туттунган, хойжу өг-бүле бүрүзү үштен эвээш эвес хүн бүрүнүң парлалгазын чагыдып алган.

Боттарывыстың социалистиг хүлээлгевисти күүседиринге бүзүрелдиивис илередипшаан, мал кыштаглаашкынын чедишкинниг эрттирер дээш база Россия Федерациязының чазааның болгаш СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын күүседир дээш социалистиг чарышка киржиринче республиканың бүгү хойжуларын кыйгырып тур бис.

Бригаданың хойжуларының мурнундан база оларның даасканы-биле:

И. С. ДАНЗУРУН—бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи; Мурнакчы хойжулар:

М. Д. СУВАНДИИ—Ленин болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденнериниң эдилекчизи, Б. Ч. СЫРАТ, А. С. АДЫШАА.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КАРТОФЕЛЬЧИЛЕРИНИҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Россия Федерациязының картофель өстүрүкчүлери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, ол культураның бедик дүжүдүн өстүрүп, ону күрүнеге садар талазы-биле улус ажыл-агый планын ажыр күүсеткеннер. Белеткеп пунктуларынга 9 миллион 350 муң тонна картофель кирген. Ол хире хой хемчээлдиг картофельди республика бир дугаар белеткеп турар. Ол ышкаш картофельди хоорайларже, үлетпүр төптеринче, эвилелдешкен республикаларже болгаш кыдыкы Соңгу чүк районнарынче чорударының планнары ажыр күүсеттинген.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ БҮГҮ КҮШТЕРНИ КАТТЫШТЫРАРЫНГА КҮЧҮЛҮГ ИДИГ

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага октябрь 25—31 хүннеринде болган Бүгү-делегей конгрези нинтилел шимчээшкинниниң төөгүзүнге 143 чурттуң 120 делегей болгаш 1100 ажыг национал организацияларының база шимчээшкиниериниң толээлекчилерин каттыштырган эң-не улуг шуулган болган.

Чедиг хүнүң дургузунда ажыы-биле, боттуг санал-онаал солчуушкунунуң үезинде амгы үениң чугула болгаш нарын айтырыгларын ангы-аңгы туруштар аайы-биле бүгү талалыг чугаалажып көөр аргалыг болган деп дыңнадыгда чугаалап турар.

Бүгү-делегей конгрези улустарның тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселинге чугула үе-чадалыг болуушкун болган. Политиктиг болгаш оске-даа үзел-бодалдыг организацияларның аразынга билчиин болгаш кады ажылдажырын экижидеринге үнелеп четтинмес салыышкынны ол киирген. Ол чорук кады хөделип, ажылдаарынга чаа идитин бээр.

Сөөлгү үеде делегей арсназынга болган хой чүүлдер идегелди быжыктырып, сорук киирип турар. Делегейниң ийиги дайынының соонда чаа, болуунуң болдунар уржуктарының талазы-биле эң-не улуг айыылдыг дайынның кыжанышкыны бир-ле дугаарында чавырлып эгелээн. Тайбың кожахелбээ догуннаашкынының идеязы чазактардан болгаш өске-даа черлерден улам-на хөй талалакчыларны хаара тудуп турар апарган. Тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң дугайында сагыш салыры чүгле улуг күрүнелерниң херээ болбайн турарын билир чорук улам калбарып турар. Ону улуг, ортумак, бичии болгаш чүүл-бүрү бөлүгленишкиндерде киржип турар болгаш каяа-даа каттышпайн турар күрүнелер улам ханы билип турар апарган. Оларның дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарынга боттарының салыышкынын улам идепкейлиг киирип турар апарган.

Ынчалза-даа бөгүн боон турар чүүлдер кижилерни дүвүредип, оларны сагыышыралдып турар. Чамдык районнарга дүшкүүрлүг чорук чавырлып турда, оскелеринге дүшкүүрлүг чорук улам күштелип, агрессия үнүп, делегейниң бүгү-ле харылзааларынга бак салдарын чайлаш чокка чедирип турары билдингир. Чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин кошкадырынче утланган күжениишкиннерге шеригүлетпүр комплексилери, милитаристиг, ажык фашистиг болгаш расистиг ёзу-чуруумнар ам-даа шынгыызы-биле удурланып турар. Колония болур чоруктуң үзүткап турза-даа, колониализм чүүл-бүрү хевирбиле улустарның хамаарышпас чоруун болгаш оларның боттарының чурттарынга долу эргелиг ээлер болурун хоруудап турар. «Соок дайынны» катап өөскүдүп, делегей байдалының сөөлгү үеде боон турар экижишкинниге шаптыктаар дээш чамдык күштер оралдажыышкыннарны кылып турар.

Хой-ниитпиниң санал-онаалының салдарын ажыглавышаан, ыңдыг байдалда тайбыңга ынакшылдыг күштер чогум чүнү кылып ыңдаарын болгаш кылыр ужурлуун бистер кады бодап көрдүвүс. Ынчалгаш аңгы-аңгы туруштуг-даа болзувусса, тайбыңче болгаш айыыл чок чорукче утланган буруңгаарлаашкынга цдиг бээривис эргежок чүгула деп түңнелди кылган бис. Конгресстиң оп дөрт комиссиязы боттарының үре-түңнелдиг ажылынга даянмышаан, оларга болган санал-онаалдарны ёзугаар чугула айтырыглар талазы-биле түңнелдерни, ниити туруштуу ажылдап кылган. Оларны чедишкиниг шиитпирлээри амгы үүс чылдың 70 чылдарында чедип алган чедишкиннер бистиң бомбүрзекке бүзүреллиг тайбыңны тургузарынга магалылал болурунга идеген турар бис.

Бистер моон адаанда айтырыгларны бирги чергенин үжүр-дузалыг чүүлү кылдыр көрүп турар бис.

Күрүнекиң социал тургузуу хамаан чокка оларның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын чер-ле болганына хүлээп көрүп, боттавдырбас болза тайбың хандыртынмас дээрзин тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болгаш делегейге айыыл чок чорук айтырыының талазы-биле дыңнадыгда демдеглеп турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын үреп болбас кызыгаар хемчээлинге тускай болгаш бот догуннаашкын чорукка камгалаар аргазын улус бүрүзүнге бээр. Ол чорук улустарның тайбың болгаш социал депшилгезиниң эрге-ажыктарын барымдаалап, кады хөделиринге дузалыг болур.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге, шынныг эвес чорук-биле эптежишкин эвес, ол харып-даа агрессияга күштүг ойтур шавышкын болбушаан, улустарның боттарының политиктиг болгаш экономиктиг хосталгазы дээш, социал депшилге дээш, даштыкыдан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка боттарының салым-чолун шилип алыры дээш эргежок чугула бүгү хемчеглерниң демиселин деткип турар.

Тайбың ёзу-биле кожа-хелбээ догуннаашкын күрүнелер аразынга харылзааларга күштү ажыглаарын болдурбайн, маргылдааларны болгаш чөрүлдээлерни чүүл-бүрү аргабиле шиитпирлээрин ёзулуг тайбың арга-биле кылырын сүмелеп турар. Айыыл чок чоруктуң политиктиг, экономиктиг, социалдыг, культурлуг болгаш психологтуг магадылалдарын тургузуп тургаш, делегейниң шериг-политиктиг бүлүктериниң башкаланышкынын үзүткап, шериг талазыбиле дүшкүүрлүг чоруктуң оске-даа айтырыгларын шиитпирлеп болур. Бо талазы-биле КНО делегейге айыыл чок чоруктуу хандырарының ажыктыг аргазы бөөп болур.

«Вьетнам улустуң Париж дуржулгазында бадыткаан тиилелгези Лаос талазы-биле дугуржулгада болгаш протоколда бадыткаан лаос улустуң база тиилелгези — патриотчу күштериниң америк империализмни боттуг дүжүп бериишкиннерин кылырынче албадаан улуг чедишкиннери делегейниң ол кезээнге политиктиг шиитпирни чөптүг тааришгырарының оруун ажыдып берген» деп дыңнадыгда **Индий-Кыдат** дугайын чугаалаваш, демдеглээн.

Ынчанмыже ол улустарның ниити дайзыны имперчиишкиннер кылырындан ойталаваан: Камбоджада дайын үргүлчүлеп турар; Сайгон администрациязы, Лаостуң реаксыыг күштери чардынган дугуржулгаларны амыдыралга боттандырарын боогдаар дээш, болдупар-ла хамык дүлгедиглерни АКШ-тың дузазы-биле кылып турар. Париж болгаш Вьеттьян дугуржулгаларын бүгү талалар шынгыы, хажык чок күүседирин чедип алыры эргежок чугула.

Боттарының хамаарышпас чоруу болгаш тайбың дээш ишзы-бүрү байдалдарда демисел чорудуп турар Лаостуң, Камбоджаның болгаш Вьетнамның улустарын деткиир бүгү чүүлдерни кылган турар ужурлуг.

Чоокку Чөөн чүкке чоокта чаа болган дайын оскүүшкүү ол девискээрге тайбын таарыштырылганың үр үе дургузунда чедип алдынмайн келгенинин кайы хире айыылдыын сагышсыранчыг күштүүбиле бадыткаан. Израильдин тайбынга айыылдыг эжелекчи дайынын соксатпайн турарының, КНО-нуң шиитпирлеринге дүүштүр бүрүнүү-биле үндүрери база КНО-нуң шиитпирлеринге дүүштүр. Палестинаның араб улузунун төрээн чуртунче чанар болгаш бот-башкартынар эргелери-биле катай алырга, ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң, улустарының чөптүг эргелерин, айыыл чок чоруун бүрүн магалылалдыг болдурарын ыңдыг таарыштырылга кылырының үндезини болур.

Дүшкүүрлүг байдалды Европада чавырылдырып турарының чеднишкиннери бүгү делегейге улустар аразының харылзааларының экижип турарының ниити шугумунга книр бижиттинип турар деп, дыңнадыгда **Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында** айтырыгның талазы-биле демдеглээн. Европаның дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарынга удур демисел чер бөмбүрээнин ооң оске девискээрлеринде маргылдаа-чорүлдээлиг демисел-биле болгаш дүшкүүрлүг байдал-биле база сырый холбаалыг.

Европаның айыыл чок чоруун калбартырын саададыр иликпе бактап шүүлдээр кандыг-даа ораллажыышкыннарны ойтур шаап тургаш, ол болушкунну дүргедедири, калбартыр болгаш ханыладыр бүгү чүүлдерни кылыры чугула. Ол болзе Европа диптиң чүгле чазактары хамаанчок, харын улустарының, чүүл-бүрү шиитилел организацияларының улам идепкейлиг күжениишкиннер үндүрерин пегээр, тайбыңга чугула херек болур. Ылаңгыя Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел документилерине чогуур хуусаларда болгаш ээ бедик деңнелдни-биле ат салырын, эге-

(Эгези, Уланчызы 3-ку арында).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ МУРНАКЧЫ МАЛЧЫННАРЫНГА АЛДАР!

1973 чылдың тос айларының социалистиг чарыжының түңнелдери

ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	район	100 хойдан алган хураган
Д. А. Ооржак	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	140
О. Ч. Дажы-Намчал	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	137
И. П. Сафонов	«Революцияның чалбыжы» с-з	Таңды	134
Ч. К. Соскарма	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	125
М. С. Дадар-оол	Дуржулга станциязы	Таңды	123
М. Я. Моңгуш	«—»	«—»	123
Т. О. Лоодай-оол	Тока аттыг совхоз	«—»	122
Д. Т. Торлаа	«—»	«—»	121
С. Д. Эртине	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	120
Г. И. Бажин	«Революцияның чалбыжы» с-з	Таңды	116
У. А. Бавун-оол	Тока аттыг с-з	«—»	115
Т. Х. Чашкак	«—»	«—»	115
А. Б. Содунам	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	115
О. Ч. Моңгуш	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	115
С. Н. Оскур	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	114
М. Ч. Седен	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	114
К. Ш. Шыырапай	«Улуг-Хая» с-з	«—»	113
М. Д. Биче-кыс	Тока аттыг с-з	Таңды	112
М. С. Ырыш	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	112
М. Б. Алдай-оол	«Коммунизмниң херели» к-з	Таңды	110
О. Серен-оол	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	110
С. Б. Чимит-оол	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	110
С. А. Чимит-оол	«—»	«—»	110
Е. П. Данзүрүн	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	108
А. Б. Белекмаа	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	108
М-Ч. Х. Куулар	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	108
Б. Ч. Сырат	«—»	«—»	107
А. Х-Д. Ондар	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	107
О. Б. Дарый-оол	«Өөк» с-з	Бии-Хем	107
О. Е. Чооду	«Кара-Хаак» с-з	Кызыл хоорай Совети	107
С. Ш. Хапылак	«СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	106
И. М. Сувандии	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	106
Д. Д. Серен	«—»	«—»	106
М. Б. Өктек-оол	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	106
О. С. Доржу	«—»	«—»	105
О. С. Намдал	«Мөрен» к-з	Эрзин	105
Ч. Л. Хомушку	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	105
М. Д. Шыдыраа	«Шекпээр» с-з	«—»	105
Д. К. Ховалыг	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	104
О. К. Сандый-оол	Тока аттыг с-з	Таңды	104
К. Л. Куулар	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	104
Д. Б. Ооржак	«Искра» к-з	«—»	104
Д. Н. Носак	«Өөк» с-з	Бии-Хем	104
К. Н. Седен	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	104
С. Т. Соян	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	103
С. Ч. Чүдүймаа	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	103
Б. Ч. Сырат	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	103
М. Д. Кызыл-оол	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	103
М. С. Дадар-оол	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	103
Х. М. Баадан	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	102
О. М. Алдын-оол	«Искра» к-з	Чөөн-Хемчик	102
О. Л. Омчаа	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	102
Б. Д. Моңгуш	«Чыраа-Бажы» с-з	«—»	102
А. Л. Моңгуш	«Алдан-Маадыр» с-з	«—»	102
О. А. Серен	«—»	«—»	102
М. Ы. Хостап	«—»	«—»	102
М. Б. Чыртак-Хуна	«—»	«—»	102
С. Х. Биче-оол	«Куш-ажылдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	102
Х. С. Норзуп-оол	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	102
Х. Э. Соян	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	101
И. Д. Хүлер-оол	«Мөген-Бүрен» к-з	Моңгун-Тайга	101
А. О. Оюн	Тока аттыг с-з	Таңды	101
Ы. С. Шоюн	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	101
М. К. Медээ	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	101
Х. М. Хапыргай	«—»	«—»	101
Э. Б. Ховалыг	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	101
Х. К. Ууртак	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	101
О. С. Күрседи	«Шекпээр» с-з	«—»	100
Х. С. Дарый	«—»	«—»	100
К. Т. Чимба	«—»	«—»	100
С. А. Попур-оол	«Шекпээр» с-з	«—»	100
Э. Н. Хомушку	«—»	«—»	100
С. С. Хомушку	«—»	«—»	100
Х. Е. Сайын	«—»	«—»	100
Т. С. Моңгуш	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	100
Х. Е. Куулар	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	100
С. Д. Домгак	«—»	«—»	100
Д. Д. Кара-Сал	«—»	«—»	100
Ш. Д. Куулар	«Октябрь 30 чылы» к-з	«—»	100
Б. Д. Куулар	«—»	«—»	100
О. Б. Бопуяк	«Алдан-Маадыр» с-з	«—»	100
А. Х. Ондар	«—»	«—»	100
Д. И. Ондар	«—»	«—»	100
Ы. А-К. Моңгуш	«—»	«—»	100
О. Д. Дажы	«Сүт-Хөл» с-з	«—»	100
М. Б. Моңгуш	«—»	«—»	100
О. Д. Борбаан-оол	«—»	«—»	100
Ш. Саая	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	100
Э. Ч. Ак-Кый	«—»	«—»	100
С. Ч. Шактар-оол	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	100
И. Д. Санчы	«Куш-ажылдың хостуу» с-з	«—»	100
Ч. У. Чамзын	«Х Улуг хурал» к-з	«—»	100
Д. Р. Түдүш	«УТКА 25 чылы» с-з	«—»	100
Х. М-Б. Санчы	«—»	«—»	100
Б. Седип	Жданов аттыг совхоз	Улуг-Хем	100
К. Ч. Иргит	«Мөген-Бүрен» к-з	Моңгун-Тайга	100
Ш. К. Шимит	«Мөрен» к-з	Эрзин	100
С. К. Хертек	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	100
С. Ш. Шимээ	«Мөрен» к-з	Эрзин	100
Ч. Д. Моңгуш	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	100

САНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Район	бир инектен саг-ган сүт (кг)
Г. Г. Корзун	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	3102
Т. А. Семиранова	—«—	—«—	3102
З. С. Реодько	—«—	—«—	2996
М. Б.-С. Алдын-кыс	СЭКП XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	2926
А. К. Гусакова	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2882
А. А. Захарова	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2841
В. Д. Долганина	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2804
Г. И. Хайзывай	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2794
З. А. Курастикова	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2725
А. Г. Романова	«Кызыл-тараачын» с-з	Бии-Хем	2666
А. В. Кочкина	—«—	—«—	2662
Н. С. Иргит	—«—	—«—	2588
Д. Д. Ондар	СЭКП XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	2775
В. Н. Одарченко	«Саян» с-з	Бии-Хем	2503
Ф. К. Иванова	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	2438
Н. Н. Федорова	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2403
Н. Ф. Тенникова	«Саян» с-з	—«—	2376
Т. С. Оюн	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	2295
А. Б.-К. Калчан-оол	«Саян» с-з	Бии-Хем	2273
Е. И. Прокопьева	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2244
Ч. Д. Дамдын	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	2230
Л. С. Маады	«Саян» с-з	Бии-Хем	2213
А. И. Дюбина	«Кызыл тараачын» с-з	—«—	2213
А. В. Чамбыл	«Саян» с-з	Бии-Хем	2194
З. А. Седипей	«Кызыл тараачын» с-з	—«—	2189
С. Б. Кыргыс	—«—	—«—	2184
М. Ф. Ткаченко	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2175
С. А. Ширап	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2149
Н. А. Торжу	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	2139
Г. С. Мазилкина	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2129
Н. А. Маады	«Төк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2124
Б. М. Аскан-оол	«Саян» с-з	Бии-Хем	2116
М. К. Бочкарева	«Россия» с-з	Таңды	2106
В. Л. Ламтина	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2092
З. Л. Шавлак	—«—	—«—	2084
М. К. Попова	—«—	—«—	2079
В. С. Чадамба	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2072
А. Н. Копцева	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2073
Б. С. Ондар	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2072
Д. Ш. Кара-Сал	СЭКП XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	2045
А. Ф. Подаруева	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	2038
Х. Х. Кыргыс	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	2037
М. П. Тимшина	«Саян» с-з	—«—	2034
З. А. Рохманова	—«—	—«—	2027
М. В. Ошарматова	«Өөк» с-з	—«—	2017
А. С. Карпова	«Россия» с-з	Таңды	2015
С. Т. Дажи	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1998
К. А. Долзат	Тока аттыг с-з	Таңды	1996
Ч. Д. Моңгуш	—«—	—«—	1962
З. П. Баир	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1962
О. Д. Эртине	СЭКП XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	1940
Д. Д. Натпит	«Саян» с-з	Бии-Хем	1933
З. А. Моңгуш	—«—	—«—	1930
К. С. Хомушку	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	1926
Т. Д. Кара-Сал	—«—	—«—	1926
Д. М. Крутова	«Саян» с-з	Бии-Хем	1918
Е. Б. Кыргыс	—«—	—«—	1912
К. А. Яковлева	—«—	—«—	1898
В. П. Попова	—«—	—«—	1888
Демир-Хая	Тока аттыг с-з	Таңды	1885
В. Н. Соломенникова	«Революцияның чалбыжы» с-з	—«—	1876
В. Н. Моңгуш	Тока аттыг с-з	—«—	1875
Р. Н. Ложнова	«Революцияның чалбыжы»	—«—	1865
Т. Б. Намчын-оол	«Саян» с-з	Бии-Хем	1863
Н. М. Моңге	—«—	—«—	1853
К. Сагды	«Тээлэ» с-з	Бай-Тайга	1850
М. У. Оюн	Тока аттыг с-з	Таңды	1850
Н. М. Мандыт	«Тээлэ» с-з	Бай-Тайга	1847
М. С. Моңгуш	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	1846
Н. С. Русских	«Тиилелге» с-з	Таңды	1842
В. Ш. Шаңнал	«Саян» с-з	Бии-Хем	1833
О. Ондар	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	1820
З. Моңгуш	—«—	—«—	1815
Д. У. Оюн	Тока аттыг с-з	Таңды	1810
Л. Н. Оюн	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	1807
А. П. Дамба	«Саян» с-з	Бии-Хем	1803
Н. Д. Симакова	—«—	—«—	1800
О. М. Даваа	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1800
Э. К. Дутар	«Улуг-Хая» с-з	—«—	1779
З. М. Доржу	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1789
Ч. С. Шыырап	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1795
В. Г. Кондрусева	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1789
А. Б. Иргит	«Большевик» с-з	Чөөн-Хемчик	1782
Ч. Ы. Куулар	—«—	—«—	1779
Ш. Д.-Б. Ховалыг	«Алдан-Маадыр» с-з	—«—	1771
Д. К.-У. Санчап	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	1767
А. К. Даваа	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	1761
П. У.-К. Седип-оол	«Хадың» к-з	Бии-Хем	1757
В. П. Баир	«Кызыл тараачын» с-з	—«—	1755
Р. Х. Бюрбю	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1751
Г. О. Багай-оол	«Саян» с-з	Бии-Хем	1750
В. К. Саады	«Кызыл тараачын» с-з	—«—	1739
М. Ч. Куулар	«Тиилелге» с-з	Таңды	1735
А. Ч. Ооржак	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	1731
Ч. Х. Баткар	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	1724
К. А. Оюн	«Коммунизмниң херели» к-з	Таңды	1722
К. С. Ромашова	«Революцияның чалбыжы» с-з	—«—	1716
Ч. Ч. Куулар	«Тээлэ» с-з	Бай-Тайга	1704
Б. Э. Моңгуш	«Тиилелге» с-з	Таңды	1703

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирниң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Район	100 хойдан алган хураган
К. Т. Сырат	«Революцияның чалбыжы» с-з	Таңды	107
О. А. Серен	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	106
К. Ш. Моңгуш	«Октябрь 30 чылы» к-з	«—»	103
М. Д. Оттук	«Алдан-Маадыр» с-з	«—»	103
Б. Д. Шаравии	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	97
Б. М. Сарыглар	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	98
В. С. Аксенов	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	95
В. М. Бугаев	Тока аттыг с-з	«—»	95
Ш. Ш. Оюн	«Коммунизмниң херели» к-з	«—»	91
Ч. С. Моңгуш	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	90
М. Ч. Моңгуш.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	90
И. М. Сат	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	«—»	90
А. Т. Моп	«Мөрен» к-з	Эрзин	90
Н. С-М. Саая	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	88
А. С. Соян	«Чаа орук» к-з	Эрзин	88
Д. Д. Ондар	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	86
П. С. Санников	Дуржулга станциязы	Таңды	86
Д. Д. Суму	«Коммунизмче орук» к-з	Эрзин	86
М. С. Моңгуш	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	86
В. Ч. Шактар	«Ак-Туруг» с-з	Улуг-Хем	85
Б. Б. Куига	«Коммунизмче орук» к-з	Эрзин	85
С. К. Өлзей	«Чаа орук» к-з	«—»	84
Ш. К. Шимит	«Мөрен» к-з	«—»	84
С. С. Даачит	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	84
И. С. Данзүрүн	«Чодураа» к-з	«—»	84
О. Ч-К. Ооржак	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	84
К. Д. Моңгуш	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	84
В. Д. Тойбухаа	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	83
В А-Л. Тертии	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	83
И. К-Т. Бүдүге	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	82
С. Д. Ашак	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	82
К. М-Х. Ооржак	«—»	«—»	82
Н. И. Дербин	«Өөк» с-з	Бии-Хем	81
Д. Ш-Д. Хертек	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	81
Б. С. Дамдын	«Мөрен» к-з	Эрзин	80
К. Дамба	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	80
П. А. Шишулин	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	80
В. И. Борисенко	«Ленинчи орук» с-з	«—»	80

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Район	Хонукта немелде деңзи (грамм)
Д. М. Чагар-оол	«Россия» с-з	Таңды	1006
И. М. Даржаев	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	1000
Н. Кара-оол	«Коммунизмче орук» к-з	«—»	915
С. Ч. Моңгуш	«Россия» с-з	Таңды	884
Г. М. Сат	«Хадың» к-з	Бии-Хем	687
Г. М. Тушкан-оол	«—»	«—»	681
Ч. Ч. Оюн	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	675
А. Ф. Герман	«Хадың» к-з	Бии-Хем	664
А. Күжүгет	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	642
К. К. Бай-Кара	«Саян» с-з	Бии-Хем	640
Н. Т. Коробейников	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	623
Б. Б. Моңгуш	«Саян» с-з	Бии-Хем	620
М. Ч. Дөппе	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	620
А. Б. Маады	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	502

ЧЫЛГЫЧЫЛАР, КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Район	100 баштан алган төл
ЧЫЛГЫЧЫЛАР			
Б-Х. С-М. Ынаалай	«Чаа орук» к-з	Эрзин	100
О. О. Моңгуш	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	92
В. А. Ширнин	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	73
Д. Ч. Кол	«	«	73
ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ			
С. Б. Дугуржап	«Малчын» к-з	Моңгун-Тайга	94
Д. Б. Очур	«	«	94
ТЕВЕ КАДАРЧЫЗЫ			
Х. Ч. Седен-оол	Ленин аттыг к-з	Эрзин	56
О. Б. Тожу (ивижи)	«Тере-Хөл» к-з	Кызыл х/с	101
КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ			
Г. Г. Новикова	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	154
Кошкина	«	«	154
Шалагина	«	«	147
Н. В. Мурашко	«	«	143
Л. Х. Абрамова	«	«	132
Л. Е. Лыткина	«—»	«	132

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ферма	Ажыл-агыйы	Район	Бир инектен саап алган сүт
М. М. Махмутов	Кара-Булуң	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	2565
Д. С. Доронин	Туран	«Кызыл-Тараачын» с-з	Бии-Хем	2240
В. И. Шубин	Могай	«Саян» с-з	»—«	2226
Б. Д. Сат	Көк-Тей	«Көк-Тей» с-з	Кызыл	2157
А. А. Летуновская	Алаак	ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг с-з	Таңды	1917
М. С-Б. Алдын-кыс	Дөргүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	1881
В. М. Черниговцев	Өөк	«Саян» с-з	Бии-Хем	1874
О. Д. Оюн	Төп	«Россия» с-з	Таңды	1738
В. И. Бардинов	Элегес	Тока аттыг с-з	»—«	1738
Н. С. Рудаков	Төп	Дуржулга станциязы	»—«	1713
З. Г. Дурнова	Доора-Хадың	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Таңды	1699
А. И. Мащенко	Кулузун	Тока аттыг с-з	»—«	1692
О. М. Чамын	Ак-Даш	Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	1620
И. М. Щенов	Сушь	«Саян» с-з	Бии-Хем	1619
К. М. Сандан	Иштин-Хем	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1608
И. П. Сагоян	Краснояр	«Революцияның чалбыжы» с-з	Таңды	1566
Д. Д. Иргит	Арыг-Бажы	«Большевик» с-з	Чөөн-Хемчик	1558
К. С. Доронин	Хүт	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	1496
Ш. К. Моңгуш	Шык-Бажы	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	1456
К. Т. Чаш-оол	Арыг-Бажы	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	1440
А. Д. Серин	Арыскан	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1399

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Район	Хонукта немелде деңзи (грамм)
М. Ф. Косимова	«Россия» с-з	Таңды	1295
А. Х. Болот	ССРЭ-ниң 50 чылы» аттыг с-з	«	1018
Е. Г. Попова	«Революцияның чалбыжы» с-з	«	1008
Б. М. Билчирмаа	«Саян» с-з	Бии-Хем	936
М. И. Шабалина	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	921
П. Н. Сизина	«Саян» с-з	Бии-Хем	905
И. А. Дошилина	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	872
М. Ф. Макарова	«Өөк» с-з	Бии-Хем	860
А. Г. Агапова	«Көк-Тей» с-з	Кызыл х/с	824
М. Г. Гончарова	«Саян» с-з	Бии-Хем	816
С. Б. Күжүгет	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	763
В. М. Перепелкина	«Саян» с-з	«	750
Е. Г. Пичен	«Кызыл тараачын» с-з	«	747
М. Е. Ваумова	«Саян» с-з	«	741
А. И. Федькина	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	740
А. Р. Кандаурова	«Революцияның чалбыжы» с-з	Таңды	733
Д. Х. Сандан	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	720
М. О. Тюлюш	«—»	«	715
А. И. Горилая	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	695
Д. Моңгуш	«Коммунизмче орук» к-з	«	685
А. С. Үзүйген	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	666
Е. А. Киселева	«Хадың» к-з	«	650
К-К. С. Оҥур	«Кызыл тараачын» с-з	«	634
Н. С. Самчат-оол	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	630
Л. С. Самчат-оол	«—»	«	625
З. В. Сапор	«Кызыл тараачын» с-з	Бии-Хем	625
Г. Федоскина	«Куш-ажылдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	623

СОВХОЗ САЛБЫРЛАРЫНДА

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбыры (эргелекчизи А. Аржаалай) шээр малды 19, бода малды—17 коданга кыштагладыр. Салбырда партия эге организациязы болгаш профэвилел комитеди кышка белеткел ажылдарынче онза кичээнгейни салып, организастыг хемчеглерни алган.

Шанчы салбырымның шээр малы Кара-Талдымындан-даа хой, ында 48 кодан бар. Амгы үеде салбырның малчыннары кыштагларынче көжүп үнүүлээн болгаш ол турлагларже мал чемни сөөртүп эгелээн.

Ажыл-агыйның Үрбүи салбырының эргелекчизи А. Кувискаал, партия эге организациязының секретары А. Кашпыдай, профэвилел комитединиң даргазы М. Дыртык кыштаглаашкынга белеткел ажылдарынче кайы-даа салбырдан озаллап кирген.

Чамдык малчыннарда кыштагларның хуваалдазын чоокта чаа кылганнар, бо бүгүнүң уламындан кыштагларда кылыр үүрмек септелге ам-даа ковей. Салбырның удуртукчулары мындыг шүшпең байдалдан үштүнар дээш боттуг хемчеглерни алыр апаар.

Совхоз нииитизи-биле хой ажылдыг. Республикага хой ажылын хөгжүдер дугаймда СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарда хамыктың мурнунда малды кыштан хүр менди ажырары болур. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы чери болгаш ажылчын комитеди кыштаглаашкын айтырыынче улуг кичээнгейни салып, салбыр, кыштаг бүрүзүмде байдалды катап-катап хынап, боттуг дузаны чедирип турар.

Совхозтуң мал ажылында нииитизи-биле 314 кижи ажылдап турар. Дирекция чери малчыннарның культурлуг амыдыралын улам экижидер дээш чогуур хемчеглерни алган. Күрүнеге эът, дүк садарымның эрткен айларның планын совхоз күүседипкен. Ол дээрге бистиң малчыннарывыстың эрес-шудургу ажылының түмелиниде чедип алдынган.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган совхозтуң Кара-Тал, Үрбүн сүт-бараан фермалары кышка удур белеткелди чедиишкинниг доозкан. Ол фермаларның коллективтеринде партия чырдымышкынының политөөредилгези болгаш зооветөөредилге эгелей берген.

Т. САЯЯ,
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Киевти хостаанының 30 чылынга

ДНЕПРГЕ ТУЛЧУУШКУН

К. С. МОСКАЛЕНКО,

Совет Эвилелиниң Маршалы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы

30 чыл бурунгаар, 1943 чылдың октябрьның ортан үезинде совет-герман фронтуна Кызыл Армияның чайгы шаап халдаашкыны барык-ла үзүктелиишкин чок чаа кампаияныче шилчээн. Днепр болгаш Украинаның оң талакы эриктерин девискээри дээш тулчуушкуннар ооң чүгүла болуушкунары болуп арткан. Ол тулчуушкуннуң баштайгы базымы Киевтиң шавар халдаашкынының чорудулгазы болган.

Бистиң шериглеривис Днепрге чедип келген. хеминиң калбаа Киев чанынга барык 600-800 метр чедип турар. Гитлержилерниң камгаланып алганы Днепрниң оң талакы эриктерниң бедик чер турган. ооң бедии 60-80 метр, а чамдык черлер харын-даа 150 метр чедип турган. Ол чорук камгаланып турганнарга күштүг быжыглаашкынны тургузарынга база совет шериглериң кайыын кежерии тодарадырынга коңчуг таарымчалыг болган.

Украинаның солагай талакы эриктерин девискээрлеп бистиң эртер оруувус орттенген черлер-биле шыптынган. Аткаарлап чоруурда фашистер хоорай, суурларыны, демир-оруктарны, көвүрүглерии, чазаглыг оруктарны үреп, фабрика болгаш заводтарыны буза тепсип каапкан болду. Чүрттакчы чоннуң хөй кезиин кулданыышкынче сывырып алгаш барган. Фашистериың араатанзыг иетери Днепрже оруккa биске таваржып чорду. Чүгле чаңгыс Чернуха суурга безин гитлержилер ийи чыл эжелеяиниң дүргузунда 200 бажыцны орттеткен, 500 ажыг кижиин тутуп турганнарның аар-берге ажылдарынче чорудуп, 700 тайбың чүрттакчыларны боолап олүрген болгаш оларның мага-боттарын чаңгыс оңгар тамыже шуптузун книр октапкан болган.

Ол-ла бүгү совет солдаттарның болгаш офицерлерин фашист эжелекчилерии көөр хөөн чок чоруун улам хайыктырып, дайзын-биле демиселге оларның шиитпирлиг чоруун быжыглаан. Совет данычы бүгүдези-ле төрээн черинден эжелекчилерин дүрген-не үвдүр сывырарын күзеп турду. Фашистер совет шериглериң бурунгаар базымын Днепр чоогунга мооидактап, дозар, ынчаныраш уе-шакты боттарынга таарымчалыг кылдыр ажыглаап. чылча шаптырыышкыидан дезип, үне бөөр деп корлап турганнар. Олар канчаардаа аажок калбак, шапкын суглуг Днепр хемни совет шериглериниң дүрген кеже бөөр аргалыынга бүзүреэзэннер.

Совет командылал чери солдаттарның болгаш офицерлериң патриотчу чорууига даянган. Днепр хемни ол-ла дораан кежерии организастаан. Хем кежериие чугула хереселдерии, понтоннарны, дайынчы хемелерии манавайн, дайзыннын талазынче хемелер, чудуктар, калбак ыяштар, досказр-биле дүрген, шиитпирлиг кежип эгелээн бис. Орик кыдыынын турушгарын эзелекеш, бистиң дайынчыларывыс гитлержилериң үдаргелеринге үдеттирген танкыларының, чадаг шерииниң кадыг-дошкун удур халдаашкынарын маадырлыы-биле каш удаа ойтур шапкан. Совет дайынчыларның ол тулчуушкунга коргускен эрес-маадырлыг чоруктарын санап четпес. Ылаңгыя Букрии девискээрииге совет үгер-бооучулар чадаг шериг-биле кады элээн каш хүнниринң дургузунда дайзынның дүшкүүрлүг халдаашкынарын ойтур шапкылаан.

Танкага удур халдакчы полктуң командириниң оралакчызы капитан В. Петров тулчуушкунну удуртуп турган. Кажан дайзынның танкалары бистиң бир үгер-бооусту ортедир алыптарга, офицер боолаашкынны соскатпаан. Удаваанда Петров ийи холунче аары-биле балыглатканы, ынчалза-даа дайзынның халдаашкынын ойтур шапкызээ чедир дайын шөлүнден ол үнелээн. Эрес-дидим дайынчының амы-тынын эмчилер камгалап шыдаап-даа болза, ол офицер ийи хол чок арткан. Сөолүредир госпитальдан ол сегин үнеш, тулчуушкунга киржир эргени чедип алган. Бодунуң полугу-биле Петров Берлинге чедир оруктуг эрткен болгаш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры атты чедип алган.

Октябрь 30-де Воронеж фронтузунуң (1943 чылдың октябрь 20-де ону Бирги Украин фронтузу кылдыр эде адаан) дайынчылары арыия генералы Н. Ф. Ватутиниң командылалы-биле Киевтиң сөңгү болгаш мурнуу талазында тос быжыглал шугумуи эжелеп алган. Киев хоорайны гитлержилерден хостаары-биле фронтуиуң командылалы ийи кол шавар халдаашкынны кылыр деп шиитпирлээн: бирээзиин— Букриниид быжыглал шугумундан, өскээйи— Лютежскиниң быжыглалындан. Шавар халдаашкыя шериниң болүктери хоорайның барыын талазынга каттыжар болгаш дайзынның шургуушкунун үзе кирер турган Букриниың камгалал шугумундан ийи катап, Лютежскиден бир удаа шаап халдаашкынны чоруткан, ынчалза-даа ол чеднишкин чок болуп доозулган.

Ынчан Киевтиң сөңгү талазындан халдаар деп шиитпирлээн, чүге дээрге ол чер оргу болганындан танкыларны ажыглаарынга коңчуг эптиг. Дүнүң карангызын ажыглаап. Букриниң камгалал шугумундан чажыды-биле үнүп чоруур ужурга таварышкан бис. Танкыларның болгаш артиллерияларның өскээр чорүй барганын дайзыннар эскербелин дээш турган черлериивске, камгалал шугумунга оларның хөй санныг дүрзүлерии (макеттерии) арттырыпкаан. Ынчангаш бистиң Киевтиң сөңгү талазындан халдаарывыска чедир фашистер Букриниид быжыглал шугумунуң дайынчы чорудулгаларының эгезинде мээң командылап турганым 38 дугаар армияи болгаш армия генералы П. С. Рыбалконуң 3 дугаар гвардейжи танк шерии катчын мөөнөжи берген. 38 дугаар армияның составынга адыгжыдөрт корпус, танк корпузу, Кол командылалдың артиллерия корпузу, ЧССР-ниң амгы президентизи Людвик Свободаның командылап турганы Бирги чехословак бригада кирип турган. Шаап халдаар бөлүктериың дайынчы чорудулгазынга оң талаадан генерал И. Д. Черняховскийиин 60 дугаар армиязы дузалажы берген. Букриниың камгалал шугумундан шавар халдаашкынга генерал С. Г. Трофименконуң 27 дугаар армиязы, генерал Ф. Ф. Жмаченконуң 40 дугаар армиязы дузалажып кирген. Генерал С. А. Красовскийиин 2 дугаар агаар армиязының ужудукчулары бис-ке агаардан улуг дузаны көргүзе берген.

Ноябрь 3-те, эртен эрте бистиң ол таарыштыр чажыт кылып каапкан «дүрзүлерже» артиллерия, ужар-хемелер-биле каш удаа халдаашкынны кылганнар.

Лютежскиниң камгалал шугумунуң дайынчы чорудулгаларының эгезинде мээң командылап турганым 38 дугаар армияи болгаш армия генералы П. С. Рыбалконуң 3 дугаар гвардейжи танк шерии катчын мөөнөжи берген. 38 дугаар армияның составынга адыгжыдөрт корпус, танк корпузу, Кол командылалдың артиллерия корпузу, ЧССР-ниң амгы президентизи Людвик Свободаның командылап турганы Бирги чехословак бригада кирип турган. Шаап халдаар бөлүктериың дайынчы чорудулгазынга оң талаадан генерал И. Д. Черняховскийиин 60 дугаар армиязы дузалажы берген. Букриниың камгалал шугумундан шавар халдаашкынга генерал С. Г. Трофименконуң 27 дугаар армиязы, генерал Ф. Ф. Жмаченконуң 40 дугаар армиязы дузалажып кирген. Генерал С. А. Красовскийиин 2 дугаар агаар армиязының ужудукчулары бис-ке агаардан улуг дузаны көргүзе берген.

Ноябрь 3-те, эртен эрте бистиң ол таарыштыр чажыт кылып каапкан «дүрзүлерже» артиллерия, ужар-хемелер-биле каш удаа халдаашкынны кылганнар.

Лютежскиниң камгалал шугумунуң дайынчы чорудулгаларының эгезинде мээң командылап турганым 38 дугаар армияи болгаш армия генералы П. С. Рыбалконуң 3 дугаар гвардейжи танк шерии катчын мөөнөжи берген. 38 дугаар армияның составынга адыгжыдөрт корпус, танк корпузу, Кол командылалдың артиллерия корпузу, ЧССР-ниң амгы президентизи Людвик Свободаның командылап турганы Бирги чехословак бригада кирип турган. Шаап халдаар бөлүктериың дайынчы чорудулгазынга оң талаадан генерал И. Д. Черняховскийиин 60 дугаар армиязы дузалажы берген. Букриниың камгалал шугумундан шавар халдаашкынга генерал С. Г. Трофименконуң 27 дугаар армиязы, генерал Ф. Ф. Жмаченконуң 40 дугаар армиязы дузалажып кирген. Генерал С. А. Красовскийиин 2 дугаар агаар армиязының ужудукчулары бис-ке агаардан улуг дузаны көргүзе берген.

Ноябрь 4-де удур-дедир тулчуушкуннар Киев чоогунга хүнзедир үргүлүлээн. Ынчан бис чүгле 2—3 километр бурунгаарлаар арталыг болган бис. Шавар халдаашкынны дүне база уламчылаар деп шиитпирлээн. Дайзынны коргудуп сүртедир соруига-биле танкалар чырыын кыпсып алгаш, медээлерии эдиспишаап чадаг шериг-биле кады дүне шаап халдаан. Хенертен шавар халдаашкын болу бээрин манавааи фашистер аткаарлап эгелээн.

Совет шериглер ноябрь 5-те хоорайже чаза таварып, барыын болгаш мурнуу барыын талазындан бүзээлеп келген. Хоорайже бир-ле дугаарында гвардия старшиназы Никифор Шолуденко болүк хайгыылчылар-биле чүткүп кире берген. Ол партизиың Киев обкомуиуң бажыцынын кырынче үне бергеш, кызыл тукту ооң кырынга кнскидипкеи. Ынчалза-даа дайзынның огу ону кээргевээн. Аяаа өлгенииң соонда Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывыскан.

Бистиң солдаттарывыс, сержантыларывыс, офицерлеривис эрес-маадырлыг тулчуушканнар. Олар Төрээн чуртувустуң чайысылалы —Москва эрес-маадыр хостакчы дайынчыларга алдар кылдыр 324 үгер-боо-биле 24 катап салюттаан.

Совет Украинаның чайысылалын хостаар дээш 4 хонук үргүлүлээн тулчуушкуннарның түнелиниде немец-фашистиг 12 дивизия, ооң иштинден үш танк, бир моторжуткан дивизиялары үзүктатынган. Гитлержилер дайын шөлүнге үреллир бомбалаткан 186 танказын, 76 самолединп, 1053 автомашинавзын, 36 бодуу чоруур болгаш 192 үгер-боозун, 73 миномедуи каапкаш барганнар. Дайзынның 20 муң ажыг солдаттары, офицерлери Киев дээш тулчуушкуннарга өлүрткеннер.

Ноябрь алдының хүнү—Киев хоорайның ажылчы чоннарының 800 хүн дургузунда немец-фашистериың дарлалының аспаанга турганыидан хостаганының хүнү болган. Ол үеиин дургузунда гитлержилер хоорайны үптеп-точап, ооң чүрттакчыларын хилиичектеп, боолап өлүрүп, барык 195 муң кижиин хүжүктап чок кылганнар, 100 муң ажыг киевчилерии Германияже албадалдыг ажыл кылыр кылдыр сүре бергеп. Дайын мурнунда 900 муң чүрттакчылыг турган хоорай чүгле 180 муң чүрттакчылыг болуп арткан.

Киевти хостаапы канчаардаа аажок шериг политиктиг үжүр-дузалыг болган. Ол болуушкун делегейге фашистиг Германияны чылча шаварынга база бир чаа, күштүг согуушкун кылдыр төөгүге үвелеткеи бистиң шериглеривис Днепрге чедип келгеи. хеминиң калбаа Киев чанынга барык 600-800 метр чедип турар. Гитлержилериың камгаланып алганы Днепрниң оң талакы эриктерниң бедик чер турган. ооң бедии 60-80 метр, а чамдык черлер харын-даа 150 метр чедип турган. Ол чорук камгаланып турганнарга күштүг быжыглаашкынны тургузарынга база совет шериглериың кайыын кежерии тодарадырынга коңчуг таарымчалыг болган.

Украинаның солагай талакы эриктерин девискээрлеп бистиң эртер оруувус орттенген черлер-биле шыптынган. Аткаарлап чоруурда фашистер хоорай, суурларыны, демир-оруктарны, көвүрүглерии, чазаглыг оруктарны үреп, фабрика болгаш заводтарыны буза тепсип каапкан болду. Чүрттакчы чоннуң хөй кезиин кулданыышкынче сывырып алгаш барган. Фашистериың араатанзыг иетери Днепрже оруккa биске таваржып чорду. Чүгле чаңгыс Чернуха суурга безин гитлержилер ийи чыл эжелеяиниң дургузунда 200 бажыцны орттеткен, 500 ажыг кижиин тутуп турганнарның аар-берге ажылдарынче чорудуп, 700 тайбың чүрттакчыларны боолап олүрген болгаш оларның мага-боттарын чаңгыс оңгар тамыже шуптузун книр октапкан болган.

Ол-ла бүгү совет солдаттарның болгаш офицерлериң фашист эжелекчилерии көөр хөөн чок чоруун улам хайыктырып, дайзын-биле демиселге оларның шиитпирлиг чоруун быжыглаан. Совет данычы бүгүдези-ле төрээн черинден эжелекчилерин дүрген-не үвдүр сывырарын күзеп турду. Фашистер совет шериглериң бурунгаар базымын Днепр чоогунга мооидактап, дозар, ынчаныраш уе-шакты боттарынга таарымчалыг кылдыр ажыглаап. чылча шаптырыышкыидан дезип, үне бөөр деп корлап турганнар. Олар канчаардаа аажок калбак, шапкын суглуг Днепр хемни совет шериглериниң дүрген кеже бөөр аргалыынга бүзүреэзэннер.

Совет командылал чери солдаттарның болгаш офицерлериң патриотчу чорууига даянган. Днепр хемни ол-ла дораан кежерии организастаан. Хем кежериие чугула хереселдерии, понтоннарны, дайынчы хемелерии манавайн, дайзынның талазынче хемелер, чудуктар, калбак ыяштар, досказр-биле дүрген, шиитпирлиг кежип эгелээн бис. Орик кыдыынын турушгарын эзелекеш, бистиң дайынчыларывыс гитлержилериң үдаргелеринге үдеттирген танкыларының, чадаг шерииниң кадыг-дошкун удур халдаашкынарын маадырлыы-биле каш удаа ойтур шапкан. Совет дайынчыларның ол тулчуушкунга коргускен эрес-маадырлыг чоруктарын санап четпес. Ылаңгыя Букрии девискээрииге совет үгер-бооучулар чадаг шериг-биле кады элээн каш хүнниринң дургузунда дайзынның дүшкүүрлүг халдаашкынарын ойтур шапкылаан.

Танкага удур халдакчы полктуң командириниң оралакчызы капитан В. Петров тулчуушкунну удуртуп турган. Кажан дайзынның танкалары бистиң бир үгер-бооусту ортедир алыптарга, офицер боолаашкынны соскатпаан. Удаваанда Петров ийи холунче аары-биле балыглатканы, ынчалза-даа дайзынның халдаашкынын ойтур шапкызээ чедир дайын шөлүнден ол үнелээн. Эрес-дидим дайынчының амы-тынын эмчилер камгалап шыдаап-даа болза, ол офицер ийи хол чок арткан. Сөолүредир госпитальдан ол сегин үнеш, тулчуушкунга киржир эргени чедип алган. Бодунуң полугу-биле Петров Берлинге чедир оруктуг эрткен болгаш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры атты чедип алган.

Октябрь 30-де Воронеж фронтузунуң (1943 чылдың октябрь 20-де ону Бирги Украин фронтузу кылдыр эде адаан) дайынчылары арыия генералы Н. Ф. Ватутиниң командылалы-биле Киевтиң сөңгү болгаш мурнуу талазында тос быжыглал шугумуи эжелеп алган. Киев хоорайны гитлержилерден хостаары-биле фронтуиуң командылалы ийи кол шавар халдаашкынны кылыр деп шиитпирлээн: бирээзиин— Букриниид быжыглал шугумундан, өскээйи— Лютежскиниң быжыглалындан. Шавар халдаашкыя шериниң болүктери хоорайның барыын талазынга каттыжар болгаш дайзынның шургуушкунун үзе кирер турган Букриниың камгалал шугумундан ийи катап, Лютежскиден бир удаа шаап халдаашкынны чоруткан, ынчалза-даа ол чеднишкин чок болуп доозулган.

Ынчан Киевтиң сөңгү талазындан халдаар деп шиитпирлээн, чүге дээрге ол чер оргу болганындан танкыларны ажыглаарынга коңчуг эптиг. Дүнүң карангызын ажыглаап. Букриниың камгалал шугумундан чажыды-биле үнүп чоруур ужурга таварышкан бис. Танкыларның болгаш артиллерияларның өскээр чорүй барганын дайзыннар эскербелин дээш турган черлериивске, камгалал шугумунга оларның хөй санныг дүрзүлерии (макеттерии) арттырыпкаан. Ынчангаш бистиң Киевтиң сөңгү талазындан халдаарывыска чедир фашистер Букриниид быжыглал шугумундуң дайынчы чорудулгаларының эгезинде мээң командылап турганым 38 дугаар армияи болгаш армия генералы П. С. Рыбалконуң 3 дугаар гвардейжи танк шерии катчын мөөнөжи берген. 38 дугаар армияның составынга адыгжыдөрт корпус, танк корпузу, Кол командылалдың артиллерия корпузу, ЧССР-ниң амгы президентизи Людвик Свободаның командылап турганы Бирги чехословак бригада кирип турган. Шаап халдаар бөлүктериың дайынчы чорудулгазынга оң талаадан генерал И. Д. Черняховскийиин 60 дугаар армиязы дузалажы берген. Букриниың камгалал шугумундан шавар халдаашкынга генерал С. Г. Трофименконуң 27 дугаар армиязы, генерал Ф. Ф. Жмаченконуң 40 дугаар армиязы дузалажып кирген. Генерал С. А. Красовскийиин 2 дугаар агаар армиязының ужудукчулары бис-ке агаардан улуг дузаны көргүзе берген.

Ноябрь 3-те, эртен эрте бистиң ол таарыштыр чажыт кылып каапкан «дүрзүлерже» артиллерия, ужар-хемелер-биле каш удаа халдаашкынны кылганнар.

Лютежскиниң камгалал шугумунуң дайынчы чорудулгаларының эгезинде мээң командылап турганым 38 дугаар армияи болгаш армия генералы П. С. Рыбалконуң 3 дугаар гвардейжи танк шерии катчын мөөнөжи берген. 38 дугаар армияның составынга адыгжыдөрт корпус, танк корпузу, Кол командылалдың артиллерия корпузу, ЧССР-ниң амгы президентизи Людвик Свободаның командылап турганы Бирги чехословак бригада кирип турган. Шаап халдаар бөлүктериың дайынчы чорудулгазынга оң талаадан генерал И. Д. Черняховскийиин 60 дугаар армиязы дузалажы берген. Букриниың камгалал шугумундан шавар халдаашкынга генерал С. Г. Трофименконуң 27 дугаар армиязы, генерал Ф. Ф. Жмаченконуң 40 дугаар армиязы дузалажып кирген. Генерал С. А. Красовскийиин 2 дугаар агаар армиязының ужудукчулары бис-ке агаардан улуг дузаны көргүзе берген.

Ноябрь 4-де удур-дедир тулчуушкуннар Киев чоогунга хүнзедир үргүлүлээн. Ынчан бис чүгле 2—3 километр бурунгаарлаар арталыг болган бис. Шавар халдаашкынны дүне база уламчылаар деп шиитпирлээн. Дайзынны коргудуп сүртедир соруига-биле танкалар чырыын кыпсып алгаш, медээлерии эдиспишаап чадаг шериг-биле кады дүне шаап халдаан. Хенертен шавар халдаашкын болу бээрин манавааи фашистер аткаарлап эгелээн.

Совет шериглер ноябрь 5-те хоорайже чаза таварып, барыын болгаш мурнуу барыын талазындан бүзээлеп келген. Хоорайже бир-ле дугаарында гвардия старшиназы Никифор Шолуденко болүк хайгыылчылар-биле чүткүп кире берген. Ол партизиың Киев обкомуиуң бажыцынын кырынче үне бергеш, кызыл тукту ооң кырынга кнскидипкеи. Ынчалза-даа дайзынның огу ону кээргевээн. Аяаа өлгенииң соонда Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывыскан.

Бистиң солдаттарывыс, сержантыларывыс, офицерлеривис эрес-маадырлыг тулчуушканнар. Олар Төрээн чуртувустуң чайысылалы —Москва эрес-маадыр хостакчы дайынчыларга алдар кылдыр 324 үгер-боо-биле 24 катап салюттаан.

Совет Украинаның чайысылалын хостаар дээш 4 хонук үргүлүлээн тулчуушкуннарның түнелиниде немец-фашистиг 12 дивизия, ооң иштинден үш танк, бир моторжуткан дивизиялары үзүктатынган. Гитлержилер дайын шөлүнге үреллир бомбалаткан 186 танказын, 76 самолединп, 1053 автомашинавзын, 36 бодуу чоруур болгаш 192 үгер-боозун, 73 миномедуи каапкаш барганнар. Дайзынның 20 муң ажыг солдаттары, офицерлери Киев дээш тулчуушкуннарга өлүрткеннер.

Ноябрь алдының хүнү—Киев хоорайның ажылчы чоннарының 800 хүн дургузунда немец-фашистериың дарлалының аспаанга турганыидан хостаганының хүнү болган. Ол үеиин дургузунда гитлержилер хоорайны үптеп-точап, ооң чүрттакчыларын хилиичектеп, боолап өлүрүп, барык 195 муң кижиин хүжүктап чок кылганнар, 100 муң ажыг киевчилерии Германияже албадалдыг ажыл кылыр кылдыр сүре бергеп. Дайын мурнунда 900 муң чүрттакчылыг турган хоорай чүгле 180 муң чүрттакчылыг болуп арткан.

Киевти хостаапы канчаардаа аажок шериг политиктиг үжүр-дузалыг болган. Ол болуушкун делегейге фашистиг Германияны чылча шаварынга база бир чаа, күштүг согуушкун кылдыр төөгүге үвелеткеи

ЧУРУКТАРДА: (оң талаадан) Киев хоорай, 1944 чыл. Ол хоорайның Крещатик болдирии болгаш Свердлов кудумчузун көргүскен. Солагай талазында чурукта ол-ла чөрлер — бөгүн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ БҮГҮ КҮШТЕРНИ КАТТЫШТЫРАРЫНГА КҮЧҮЛҮГ ИДИГ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

леттинген херектиг улам бот-тандырарынга дуза чедирер ниймкпе оны уламчылаарының магадылалын берги дег доктаамал органны тургузарын база чедип алза чогуур.

Ак политиктиг байгалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырары дайынга хамаарышкан дүшкүүрлүг байдалдан мурнай эгелээн-даа бол. . оон-биле харын сырый холбаалыг. Ону барымдаалаар. Европага эндере чепсек бүдүрерии соксадыр дугайында. Топ Европага даштыкы чүрттавның шериг баазаларындан, шериг эвилелериниден чайладыры дээш демиселди ол оруккa үргүлүг күштелдирери эргежок чугула.

Азия дипке тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларын шиитпирлээриниң аргаларын Азия чүрттарының чазактары биле бүгү ниитилел күштериниң дүгуржуру эргежок чугула бооп турар. Ону толевилээрде саналдатынган үндезии идеяларже болгаш принциптерже кичээнгей салгаш, тайбың кожа-хелбээ догуннаарының болгаш делегейниң айыыл чок чоруун ниитизи-биле хүлээп көрүнген кол негелдерии барымдаалаза чогуур.

Эндере чепсек бүдүрерии соксадырының болгаш чепсегленишкин дүжүрериниң айтырыын херек кырынга шиитпирлээринге дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкының ажыглаан турар үжүрлүг деп, дыннадыгда **чепсегленишкин дүжүрер** айтырыгга хамаарыштыр чугаалаан. Делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын быжыглаар болгаш чепсегленишкин дүжүрер ажыл-иш деңге калбарын хөгжээп, бот-бодунга идиг бээр үжүрлүг. Хамык үжүр эндере чепсек бүдүрерии шеглээр болгаш кызыгаарлаар хемчеглер алырындан ону кыырар талазы-биле, хамыктың мурнунда чепсегленишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң перспективазын барымдаалааш, массалыг үзүткаашкын чепсээн ажыгларын хоруур талазы-биле херек кырынга базымнар кылырынче шилчириниде бооп турар.

Империалистиг агрессияның болгаш холгаарлаашкынарының үржуундан болган эң айыылдыг месилдежишкинирер болгаш кризистерии таарымчалыг кылдыр шиитпирлээр чорук Азияның шиитпирлеттинмээн айтырыгларының ыяштыызын болгаш чугулазын айтып турар. Ол айтырыглар ол дипке чүрттар арааныың харылзааларынга шаптыктап турар. Бо хүшүн колла сорулгазы болза, бодунуң кедергей колониалистиг сорулгаларын чедип алыр дээш күрүнелериниң бот догуннаашкынын үрээривче чүткүп турар. ораалдажыышкынарынга каттышкан күжениишкин-биле үзүраакыры болур.

Азияның бүгү күрүнелериниң социал тургузуундан хамаарылга чокка олар ажык киржир Азияга коллективтиг гайыыл чок чорук системазын тургузар политика тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптеринге үндезилеттингеш. Бандунг кыйгырыын барымдаалдарын калбартыр үжүртүр. Ам-даа хөрлээлеп турар дайын олдарын доп-дораан үзүткаары, даштыкы чүрттарның эжелекчи дайыныың болгаш холгаарлаашкыныың үржуктарын ажып эртери чижектиг чугула айтырыгларны шиитпирлээринге ол политика дуза чедирер дээрзиите чигзиниг чок. Азияны болгаш Оожум океан девискээрии ядролуг чепсек шелделериидеи, даштыкы чүрттавның шериг баазаларындан, шериг эвилелериниден чайладыры дээш демиселди ол оруккa үргүлүг күштелдирери эргежок чугула.

Азия дипке тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларын шиитпирлээриниң аргаларын Азия чүрттарының чазактары биле бүгү ниитилел күштериниң дүгуржуру эргежок чугула бооп турар. Ону толевилээрде саналдатынган үндезии идеяларже болгаш принциптерже кичээнгей салгаш, тайбың кожа-хелбээ догуннаарының болгаш делегейниң айыыл чок чоруун ниитизи-биле хүлээп көрүнген кол негелдерии барымдаалаза чогуур.

Эндере чепсек бүдүрерии соксадырының болгаш чепсегленишкин дүжүрериниң айтырыын херек кырынга шиитпирлээринге дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкының ажыглаан турар үжүрлүг деп, дыннадыгда **чепсегленишкин дүжүрер** айтырыгга хамаарыштыр чугаалаан. Делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын быжыглаар болгаш чепсегленишкин дүжүрер ажыл-иш деңге калбарын хөгжээп, бот-бодунга идиг бээр үжүрлүг. Хамык үжүр эндере чепсек бүдүрерии шеглээр болгаш кызыгаарлаар хемчеглер алырындан ону кыырар талазы-биле, хамыктың мурнунда чепсегленишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң перспективазын барымдаалааш, массалыг үзүткаашкын чепсээн ажыгларын хоруур талазы-биле херек кырынга базымнар кылырынче шилчириниде бооп турар.

Империалистиг агрессияның болгаш холгаарлаашкыныың

Совет-моол найырал айы

ӨҢНҮК ДУГАЙЫНДА НОМ

Моол Арат Республика Азий диптиң таптыг-ла төвүнде турар. Барыын чүкте бедик Алтай даглардан карак четпес делгем чөөн оргулаштарга чедир, мурнуу чүкте Гобиниң алдынсарыг элезиннеринден соңгу чүкте Саян сыныың карак чылчырыктаар хар баштыг сүүрлеринге чедир бо улуг чурттуң девискээри шөйлүп чорукан. Ооң хөй чүс чылдыг бурунгу төөгүзү найгамчык солун.

МАР бежен ажыг чыл иштинде туснай догуннаан улусчу-демократтыг чурт болуп хөгжүп келген. В. И. Ленинниң баш бурунгаар көргенин өзугаар, хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруу-биле чораан, феодализмден социализмче төөгүде турбаан шилчиишкинни моол улус Моолдуң Араттың революстуг намының удуртулгазы-биле кылган болгаш чаа ниитилелди тургузуп турар.

Бежен чылдар иштинде чүгле бодунуң ниитилел чаартылгазында эвес а харын делегей ареназында ролюнүң талазы-биле бо хире өскерлиишкиннер чедип алган ындыг улус делегей төөгүзүнде ховар.

СЭКП ТК-ның чанында ниитилел эртемнериниң академиязы болгаш МАРН ТК-ның чанында намның дээди школазы «ХӨГЖҮЛДЕНИҢ КАПИТАЛИСТИГ ЭВЕС ОРУУ БОЛГАШ МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ» деп номну үндүрген. Номда МАР-ның капиталистиг эвес орук-биле социализмче хөгжүлдезиниң 50 чыл дургузунда дуржулгазын түңнеп, бижээн. Ол ышкаш ында ниитилел хөгжүлдезинде, экономикада, күрүне болгаш эрге-хоойлу тургузуунда онзагай чүүлдериниң анализин кылган. Социализи дээш демиселдиң удуртуучу күжү — Моолдуң Араттың революстуг намының ажыл-чорудулгазынче улуг ынчэнгейни угландырган болгаш намның чаа программазында айыткан, республиканың перспективтиг хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын көргускен.

«МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЭКОНОМИКАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ОЧЕРКТЕР». Бо номнуң авторлары бөгүнгү, социалистиг Моолдуң экономиказының кол онзагай чүүлдерин, чуртта болуп турар экономиктиг болуушкыннарны болгаш оон ыңай хөгжүлдезиниң угланыышкыннарын көргүзерин ораладышкан.

Күрүне бюджединде орулгаларның болгаш чарыгларның чамдык хевирлериниң социал-экономиктиг утка-шынарының дугайында «КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИ БОЛГАШ МАР-ДА ПЛАНГА ҮНДЕЗИЛЕТТИНГЕН СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗУУШКУНУ» деп номну Б. ДОЛГОРМА бижээн.

АЛЕКСЕЙ КРИВЕЛЬ «Правда» солуннуң Моолда кореспондентизи боон, аңаа хөй чылдарда ажылдап чурттаан. Кривельдиң барбаан, четпээн чери ховар. Бо бурунгу чурттуң төөгүзүн болгаш культуразын өөренип көрүп, мал ажылдыг каттыжыышкыннарга, хоорайларга, чаа тудугларга болгаш чоннуң улуг байырлалдарынга янзы-бүрү кижилер-биле ужурашкан. «БУРУНГУ ЧЕРНИҢ ЧААРТЫНГАНЫ», «КУРТ ХАВЫЫ ЧУНУ ТӨӨГЗЗНИЛ» деп номнарында Кривель социализи тургузуп турар чаа салгалдың маадыр ижин көргүзүп турар.

К. КЯГО.

А. С. Пушкин аттыг библиотеканың ажылдакчызы.

Совет милициянының хүнүнге уткуштуң

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ САГЫВЫШААН

Иштики херектер министерствозунуң органнары революцияның кан дег солдады Феликс Эдмундович Дзержинскийниң чазагай чагыгларынга шынчы болуп, элээди чаштарны Совет чуртунуң төлептиг хамаатылары кылдыр остүрериниң, кижизидеринің херээнге үлүүн киирер ажыл-чорудулганы үргүлчүлеп келген.

Амгы үеде оларның мурнунда соруулга—кандыг бир чылдагаанның үржүүндан төлеп чоктаныр, багай чаңчылче кирип бар чыдар-назы четпээн элээди уругларны әде кижизидер уруглар ортузунда кем-херек үүлгедиишкиннерни болгаш хайгаарал чок чоруктуң болдурбас дээш буянныг ажыл-херек болуп турар. Оңу шинтиргээрибиле милицияның тускай албанын тургускан болгаш оңу әртем-биличиг, мозулуг кадрлар-биле быжыглаан. Ол албанны район, хоорай Советтериниң күүскомнарының иштики херектер килдистериниң чанында милицияның уруглар өрээлдери күүседип турар. Бистиң республиканың бүгү милиция органнарында ол хүндүлүг албанның кадрларынып белеткелинче ИХМ-ниң удуртукчулары кичээнгей салып турар. Олар ол харыы-салгалыг хүлээлгезин негелдеп-херек үүлгедиглерин болгаш хайгаарал чок чоруктарны узуткаар талазы-биле хемчеглерни, элээди уругларның талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктарны кайчап болдурбазының аргаларын болгаш аңаа хамаарышкан айтырыглар дугайында илеткелдерни болгаш лекцияларны дыңнаан. Ылангыя республикада уруглар ортузунда кем-херек үүлгедиглерин болгаш хайгаарал чок чорук-биле демиселдиң байдалының дугайын ИХМ-ниң коллегия кежигүнүң милицияның полковниги Э. Ш. Маадыр илеткел кылган. Назы четпээннерниң херектериниң талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң комиссиялары — назы четпээннериниң талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктарны болдурбас дээш ажылдың организакчы төвү деп айтырыгны Кызыл хооркүүскомчүнүң даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракина сайгарып чугаалаан. Назы четпээннериниң талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктарны болдурбас талазы-биле республиканың комсомол организацияларының ролю болгаш соруулгаларының дугайын ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары Л. Ч. Салчак чугаалаан.

Семинар хуралдың киржикчилери милицияның Кызылда № 3 уруглар өрээлинге барып, ооң ажылы-биле танышкан.

Түңнелинде милицияның уруглар өрээлдериниң ажылдакчылары-биле ВЛКСМ хоорайкомнарының секретарьларының каттышкан хуралы болган.

Аңаа СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Романов олар чүве чугаалаан.

ЧУРУКТА: милицияның уруглар өрээлдериниң бөлүк ажылдакчылары стендини сонуургап турары.

М. СЕРТИПТИҢ фотозу.

МИЛИЦИЯНЫҢ БИЧЕ ЛЕЙТЕНАНТЫЗЫ

Тес-Хем районга чоокку үелерге чедир-ле чамдык назы четпээн элээди уругларның талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктар эвээш эвес турган. Оларның чамдыктары харыындаа кем-херек үүлгедирин кылып турган.

1970 чылдың октябрьда милицияның уруглар өрээлиниң инспекторунга комсомолчу Байыр-оол Делег ажылдап кирген. Ол чаа иергежилинге чүткүлдүү-биле өөренип, кызымаккай мөзү-шынарын илереткен. Бир чыл эрткенде анаа баштайгы офицер ат тывыскан. Аныяк офицер бодунуң бүгү билиин, күзел-соруун, иергежилии хандыкшылдыг ажылынга берген. Дуржулгалыг улуг эштериниң, хөй-ниитинин дузазы-биле элээди уругларның талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктарны болдурбазыиче угланган ажылды каракызыл организастап эгелээн.

Ооң күжениишкиин халас барбаан, эки үре-түңнелди берген дээрзи ам илден. Бо чылдың тос айларында назы четпээннериң кем-херек үүлгедир чоруу эрткен чылдың ол үезии-биле деңнээрге ийи катап улам-дыртыкчыларын болгаш хайгаарал чок чоруктуң болдурбас дээш буянныг ажыл-херек болуп турар. Оңу шинтиргээрибиле милицияның тускай албанын тургускан болгаш оңу әртем-биличиг, мозулуг кадрлар-биле быжыглаан. Ол албанны район, хоорай Советтериниң күүскомнарының иштики херектер килдистериниң чанында милицияның уруглар өрээлдери күүседип турар. Бистиң республиканың бүгү милиция органнарында ол хүндүлүг албанның кадрларынып белеткелинче ИХМ-ниң удуртукчулары кичээнгей салып турар. Олар ол харыы-салгалыг хүлээлгезин негелдеп-херек үүлгедиглерин болгаш хайгаарал чок чоруктарны узуткаар талазы-биле хемчеглерни, элээди уругларның талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктарны кайчап болдурбазының аргаларын болгаш аңаа хамаарышкан айтырыглар дугайында илеткелдерни болгаш лекцияларны дыңнаан. Ылангыя республикада уруглар ортузунда кем-херек үүлгедиглерин болгаш хайгаарал чок чорук-биле демиселдиң байдалының дугайын ИХМ-ниң коллегия кежигүнүң милицияның полковниги Э. Ш. Маадыр илеткел кылган. Назы четпээннериң херектериниң талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң комиссиялары — назы четпээннериниң талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктарны болдурбас дээш ажылдың организакчы төвү деп айтырыгны Кызыл хооркүүскомчүнүң даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракина сайгарып чугаалаан. Назы четпээннериниң талазындан эрге-хоойлу үрээр чоруктарны болдурбас талазы-биле республиканың комсомол организацияларының ролю болгаш соруулгаларының дугайын ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары Л. Ч. Салчак чугаалаан.

Семинар хуралдың киржикчилери милицияның Кызылда № 3 уруглар өрээлинге барып, ооң ажылы-биле танышкан.

Түңнелинде милицияның уруглар өрээлдериниң ажылдакчылары-биле ВЛКСМ хоорайкомнарының секретарьларының каттышкан хуралы болган.

Аңаа СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Романов олар чүве чугаалаан.

ЧУРУКТА: милицияның уруглар өрээлдериниң бөлүк ажылдакчылары стендини сонуургап турары.

М. СЕРТИПТИҢ фотозу.

Чаңгыс үеде чүрүм-сагылгазы кошкак 5 уруглар-ны «Полктуң оглу» деп шеригзиткен-спортчу лагерьже чоруткан.

Школаларда «берге» уругларны эде кижизидерине Байыр-оол улуг кичээнгейни салып келген. Ооң эгелекчи санаазы-биле Семагалдай ортумак школазында эрге-хоойлу билиглериниң лекторийин организастаан. Берт-Даг болгаш Самагалдай школаларынга «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп аттыг кежээлер эртиргеш, аңаа 16 хар четкенерге паспортту байырлалдыг байдалга тывыскан. Школаларда аныяк дзержинчилериң отрядтары-биле катай күр-автоинспекция ында Оруктарга шимчээшкиниң айыыл чок чоруунуң булуңнарын тургускан. Багай өөренип, чүрүм үреп турар өөреникчилерни янзы-бүрү болгумнерже хаара тудуп, оларның ажыктыг, солун чүүлдерже чүткүлүп, сонуургалын хайыктырып турар.

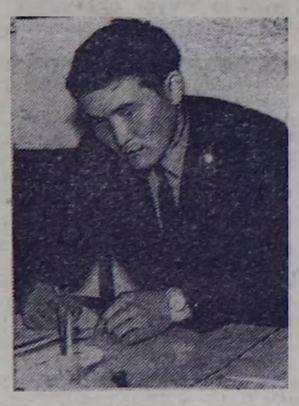

Милицияның инспекторунуң ажылында бир онзалап демдеглээр чүве — хөй-ниитиниң күжүнге даянып, ооң сонуургалын уруглар кижизидилгезинче хаара тудуп турары болур. Оон саналы-биле Берт-Даг болгаш Белдир-Арыг суурларда милицияның уруглар өрээлдерин хөй-ниитиниң эгелээшкинниге тургускан.

«Берге» дээн уругларны эде кижизидери дээш бо инспекторунуң кылып турар ажылдарын моон-даа ынай бижип болур.

Оон-биле чергелештир демдеглезе чогуур чүве чүл дээрге. «Чамдык школаларда эрге-хоойлу үреп турар уруглар-биле ажыл ам-даа куду деннелде, оларга кичээнгей четпес болуп турар» деп, ол чугаалап турар.

Биче лейтенант Делегниң ёзулуг буянныг ажылынга ыам-даа өөрүүр.

О. ИРГИТ, «Шынын» корр.

МЭЭҢ ӨӨРҮШКҮМ

Буянныг мергежилдин кижилери

Кызылдың Ленин кудумчузунда № 40 ийи каът ак бажың. Амында иштики аарыгларның № 2 салбырының коллективи чонның кадыкшылын камгалаарының херээнге баран бооп турар.

Ында ажылдап турар буянныг иштиң кижилериниң дугайын маңаа чугаалаксадым.

Елена Давааевна Красноярскиниң медицина институдун доосказ, ам Кызылдың № 1 поликлиниказында иштики аарыглар эмчизи болуп, чыл ажыг ажылдап келген. Бо үениң иштинде бодунуң онзалакан ажылынга кызымак чүткүлдүүн, мергежилдиин, аарыг кижилерге сагыш човаңгырын, ээлдек-эвилеңнин көргускен.

Ол поликлиникага барган аарыг кижилер: «Доржу Көкоолович эмчиге, Елена Дааевнага киреримге оло—деп, хүндүлеп, улуг идегел-биле чугаалажып турарлар.

Мен база аар аарыгга таварышкаш, Елена Дааевнага чеде бердим. Өкпеге аар дегдирген дээш № 2 иштики аарыглар салбырынга чыгыргаш эмнеп эгелээн. Баштайгы үеде бут кырынга кылаштап даа, ковайын олуруп-даа шыдавас чыттым.

Елена Дааевнага болгаш ол салбырның эргелекчизи Алина Дмитриевна Жеребцова, эмчи Алевтина Ивановна Лепешкина олар мени болгаш өске-даа аар аарыг улустарны боттарының амырдыжын бодавайн, сагыш човаңгыр хайгаарап эмнээннер.

Алина Дмитриевнаның эргелекчилээни бо коллективтиң иштиң-дашты арыг-силиг. Аңгыс улуска таарымчалыг, чылыг чырык. Белеткеп турар аъш-чемни эки. Эмчилер болгаш сестралар ак сеткилдиг, аарыг кижилерге эриелеп-ээлдек, каткы-хөглүг боорга кижиниң сеткил-хөңнү чайгаарла кадырлыр, сергелеп боордур. Бо чорук аарыг кижиниң дүргеп сегил экириринге база дузалыы билдингир. Ийи ай хире эмнеткеш, сегил үндүм, ам ажылдап тур мен. Мээң-биле деңге-даа, мурнайдаа аңаа чыткан эш--өөрүм шупту сегээнер.

Эмчилер Алина Дмитриевна Жеребцовага, Елена Дааевнага Куулларга, Алевтина Ивановна Лепешкинага өөрүп четтирүшкиниңиң чылыг сөстерин эмнеп чыда кижи болалыңнаар болду. «Кара-Хаак» совхозтуң хойжузу Салчак Лаба: «Аалга чаңгыс-ла хонган боллумза чок кижи мен. Уруум Тамара мени билиңнеп чыдырымда борта эккелгенбир. Чырык чер кырынга чурттаар аас-кежии бо эмчилерниң буянныг чаагай холукүң, мергежилдиг ажылының ачызы-дыр» деп, чугаалап турар.

Мээң-биле кады эмнеп чыткан Күжүгет Серии хөй уруглардыг ие. Ол аар-аараш ай ажыа бо эмнелгеге чыдып эмнеткеш, бала сегээн.

— Бо эмнелгеге эмнеткеш, чүгле сегээн эвес, харын курорттаан улус ышкаш семирип, экирий бердим — деп эш Күжүгет улуг өөрүшкүбиле чугаалады.

Мен база-ла буянныг эмчилеримни, сестраларымны бодап келгеш өөрүшкүм хайныкын келир-дир. Ынчангаш Елена Дааевнага, Алина Дмитриевнага, Алевтина Ивановнага улуу-биле четтирсеними илергейледим.

Дарья ТЕМБРЕК. Кызыл хоорай.

АРААТАН АҢНАР-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ

Көдээ ажыл-агыйның чугула адыры мал ажылынга бөрүлер улуг когаралды чедирип турарлар. Бистиң республикавыстың ажыл-ижиниң угланыышкыны — мал ажылы. Ынчангаш бо араатаннарны чок кылып узуткаарыиче республиканың аңчылары кичээнгейни салып турар. Бо талазы-биле эрткен 1972 чыл улуг дүжүттүг болган. Ниитизи-биле 404 бөрү узуткаттынган. Ол дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңчыыр ажыл-агыйы болгаш камгалалдыг черлерниң кол эргелелиниң дужаалын ёзугаар республиканың Аңчыыр-тывыш эргелели шилчинир вымпелди. Хүндүлел бижикти болгаш тускай шаңналды чаалап алган.

Бо араатаннарның баш санын ам-даа эвээжедири-биле бо чылын 300 бөрүнү олүрүп, күрүнеге кежин дужаарын республиканың аңчылары хүлээлгеп. Херек кырында чоокку хүннерге чедир 330 бөрү узуткаттынган. Чыл тончүзүнге чедир арткан хуусаада планны дыка ажырарының магадылалы бар. Эрткен үш кварталда-ла чамдык районнар бо талазы-биле хүлээлгезин ажыр күүседипкен. Чижээ, Бии-Хем районунуң аңчылары дугуржулга ёзугаар 25-тиң орнунга 39, Өвүр —20-иң орнунга 37 бөрүнү чыл эгезинден бээр узуткааннар. Чаңгыс-ла Тожу районуң девискээринден бээр 110 бөрү чок кылдынган.

Аңчылардан К. Кидиспей, Т. Чорбаа (кайызы-даа Тес-Хем), А. Артомонов (Тожу) 6-дан 11 чедир бөрүнү тус-тузунда узуткан чок кылганнар. Ооң-биле олар боттарын бедик мергежилдиг аңчылар дээрзин көргүзүп, совхоз, колхозтарның мал-маганын, черлик диниг амытаннарны ол араатаннардан камгалап алыр буянныг херекке боттарының толептиг салыышкынын киргеннер. Тус-тус районнарда охотоведтер болгаш егерьлер бо улуг херекче амдаа хөй-хөй аңчыларны хаара тудары чугула.

А. САНЧАТ, охотовед.

Байырлал хүннеринде каяа, чүү болурул?

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«Энергетик» Культура бажыңынга Октябрьның социалистит. Улуг революциязының 56 чыл ооңга тураскаатказын байырлыг кежээ болур. Эгелээри 20 шакта.

Улуг байырлалга бараалгатказын байырлыг кежээ типография клубунга база эртер. Кежээниң эгелээри — 17 шак.

НОЯБРЬ 6-ДА

Улуг октябрьның 56 чыл ооңга тураскаатказын хоорайның хөй-ниитизинин байырлыг хуралы Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга 18.30 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 10 чылы» Культура бажыңынга, «Тыва тудуг» трестиң клубунга байырлыг кежээлер 18 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шии театрынга А. Фредронуң «Кадыынар болгаш гусарлар» деп шинзинин эгелээри—19.30 шак.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

Ажылчы чоннуң байырлыг демонстрациязы 11 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 10 чыл ою», «Энергетик» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга байырлыг кежээлер. 20 шактан эгелээр.

Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга:

Теннис, бильярд залдары 14-тен 22 шакка чедир ажылдаар.

12 шактан фонтан чанынга шанналдыг ооңнар база болгулаар.

Чайганыыштар 14 шактан ажылдаар.

Күш-культура бажыңынга 14 шакта баскетболга маргылдаа болуп эртер.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Хөгжүм-шии театрынга. С. Сарыг-оол «Хүннүң ыраажылары». Оперетта. Эгелээри.19.30 шакта.

«Совет Тываның 10 чыл ою», «Энергетик», Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга концерттер, дыштанылга кежээлери 18 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңынга волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шактан эгелээр.

НОЯБРЬ 9-ТА

«Совет Тываның 10 чыл ою», «Энергетик» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга концерттер, ооңнар 18 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңынга волейболга маргылдаа. Эгелээри —10 шак.

НОЯБРЬ 10-ДА

«Совет Тываның 10 чыл ою» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга конкурстар, кинолекциялар 17 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңынга 10 шакта волейболга маргылдаа.

Ноябрь 8, 9, 10 хүннеринде шыдыраа клубунга Кызыл биле Абакан хоорайларның шыдыраачыларының ужуражылгалары 11 шактан эгелегилээр.

Хоорайның кинотеатрларынга «Хостаага эп чаагай сөс», «Геркус Мантас», «Чер кырынга чурттаары» деп чаа уранчечен фильмнер үнүп эгелээр.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Телевидение

НОЯБРЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Школачыларга. **«Будильник».** 12.40 — **«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен».** 13.40 — Чечен чогаалдарны экранчытканы. **«Муму».** И. С. Тургенеотиң тоожузунга уранчечен фильм. 14.50—Өөнүг телекөргүзүг. Ырлар концерти. 15.20 — Өөнүг телекөргүзүг. **«Игорьнүң походунуң дугайында тоолчургу чугаа».** Мультфильм. 15.50 — **«Делегей панорамазы».** 16.20—16.30 — Чапсар. 16.30 — Өөнүг телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктар клуву».** 17.30 — **«Музыкалыг киоск. 18.00—«Үе».** Информастыг программа. 18.30 — Суг полозунга ССРЭ-ниң чемпионады. 19.00 — Москваның дашты-кы аалчылары. 19.15—Өөнүг телекөргүзүг. **«Кан канчап катканыл?»** деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. (2-ги сериязы). 20.10 — Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — **«Ноктюрн»** Уран-чечен фильм

МОСКВАДАН

22.00 — **«Поэзия».** А. Вознесенский. 22.30 — Көрүкүлериниң чагыы-биле музыкалыг дамчыдылга. 23.00—23.30 — **«Үе».** Информастыг программа.

НОЯБРЬ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30 — **«Сылдысчыгаш».** Уругларга дамчыдылга. 19.00 — Фильмнерни уругларга. 19.30 — Телемедээлер. 19.45—Чайны дош кырынга. Эртем-нептередилгелиг фильм. 20.00— Телемедээлер (орус дылга). 20.10 — **«Смольный».** Документалдыг фильм. 20.20 — **«Улуг Октябрьга алдар!»** Дамчыдылга. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.50 — 22.40 — **«Севастополь».** Уран-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Кино

НОЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дөвүнчүктээн кижи»** 10.00, 12.15 (биче залга). **«Геркус Мантас»,** (2 сериязы катай) 12.00, 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, **«Бензоколонка дангыназы»** 11.00, 12.50, 14.40, 16.30. **«Шиитке маңаан туттурган кижи»** 19.20, 21.10. **«Чер кырынга быжыг тайбың дээш»** 18.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хектиң чажыды»** 11.30, **«Серафимниң бажыңы»** 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Хар кадын»** 10.30, 12.00, **«Ангелдер хартаачызы Анжелика», «Анжелика биле хаан»** 13.30, 17.00, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Трубачевтуң отряды тулчуп тур»** 12.00, **«Төрээн чурттуңдан ыракта»** 16.00, 18.00 шактарда.

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дөвүнчүктээн кижи»** 10.00, 11.50, **«Сеңээ»** уткуй» 13.30, 15.10, 16.50, 18.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.10, **«Операция «Ы» болгаш Шуриктиң оске-даа ужураллары»** 10.40, 12.30, 14.20, 16.10, **«Геркус Мантас»** (2 сериязы катай) 18.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Эр болзуңза...»** 13.10, **«Шиитке маңаан туттурган кижи»** 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Бензоколонка дангыназы»** 11.00, 15.00, **«Чаагай сеткилдиг ядамыктар»** 13.00, 16.50 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Машинистиң оглу»** 12.00, **«Анжелика биле хаан»** 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНПАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киличизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралал киличизиниң 37-13, культура киличизиниң 23-54, келер ажылагыв киличизиниң 21-47, улеттүр киличизиниң 22-64, чагаа киличизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киличизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15,953 ЧАГЫГ № 2332

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01487

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 262 (9332) | Вторник 1973 чыл, ноябрь 6 | 1925 чылда үнелезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ОКТЯБРЬНЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАРЫ

Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалының бүдүүзүнде, тиилелгелит социалистиг революцияның ажыдып берген оруунга бүдүрген чаа-чаа чаагай үүлевистиң түңнелдерин күстүң бо үезинде үндүрер бис. Россия пролетариадының, ленинчи партияның революстуг херээжиниң тиилээнин дыңнадып. Неваның агаар делгеминге «Авроранық» үтер-боо-биле даштаашкыны чаңгыланып үнген хүнден бээр бежен алды чыл эрткен. Эрткен үе ыдайлаан тудум-на, бистиң Төрээн чуртувустуң, бүгү кижи төрелгетениң салым-чолунга ол болуушкунуңуң кайгамчык улуг ужур-дузалыы улам тодаргай болгаш хөй талалыг көстүп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткаңы беш чылдың чартыы дооступ, ооң шинтпирлиг үшкү чылының Октябрь байырлалы онзагай боон турар. Бүгү улусту сорук киирген бо чыл партияның кыйгырыын ёзугаар шалыпчы күш-ажылдың чылы болуп, массалыг социалистиг чарыштың улам мыңай көдүрлүүшкүнү-биле, коммунистиг тургузуушкунга кайгамчыктыг чедиишкиннер-биле демдеглеттингеп. Ооң-биле кады бо чыл болза бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң даштыкы политиказының төөгүдүг чедиишкиннериниң, XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырарының чылы болгаи, ол программа бодунуң тугунга: «Тайбыңны бүгү улустарга!» деп лозуунуу бижээн Октябрьның ленинчи угланыышкынының уламчылалы болур. Бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен ол угланыышкынны үүлэдүзүнүп, деткип турар, ону тайбыңга мнакшылдыг күштерниң Москвага болган Бүгүделегей конгрези база катап бадыткаан.

Совет улус коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелерни чедип албышаан, Октябрьның херээн уламчылаап, бодунуң интернационалчы дээдиң хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары аш Л. И. Брежневтиң ол конгрессте чугаазы болза, даштыкы политика талазы-биле ленинчи шугумну амыдыралга чайгылыш чокка, быжыы-биле боттандырып чорударынга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга Совет Эвилелиниң быжыг шинтпирлиниң тодаргай херечизи болур.

Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру совет улустуң чаагай чаңчылы апарган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин, тоскү беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турарының дугайында медээлер бо хүннерде чурттуң бүгү-ле черлеринден кээп турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн, тайбыңны бүгү делегейге быжыглаарынга, бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырарынга СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары аш Л. И. Брежневтиң шудургу чүтүлдүг үре-түңнелдиг улуг ажыл-чорудулгазы — совет улустуң чедиишкиннериниң үндезини болур. Экономиканы хөгжүдериниң, чонуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиң бедидериниң дугайында бистиң партиявыс хүн бүрү доктаамал кичээнгейни салып турар.

Ийи даклыр орденниг Совет Тываның ажылчы чоннары бистиң шинак Төрээн чуртувустуң экономикатыт болгаш камгалал күчүзүн быжыглаар херекке төлептиг салыышкынын киирип турар. Ленинчи партияның XXIV съездизиниң төөгүдүг шинтпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, республиканың ажылчы чоннары сорук киришкинниг ажылдап турар.

Бо чылдың тос айларында үлетпүр продукциязының немей өзүлдезі 5,7 хуу болган. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң планы 107,8 хуу күүсеттинген. 1 миллион 548 муң рубльдиң продукциязын планнан ажыр бүдүрген. Ол ышкаш планнан ажыр 1 миллион 789 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

План күүседир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидер талазы-биле бо чылдың тос айларында дээре көргүзүлерни «Тыва даг-дүгү» комбинат, эът комбинады, Кызылдың хлеб болгаш туйбу заводтары, «Тыва кодаэ тудуг» трестиң бүдүрүлгелери, «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжымышкыны, Шагаан-Арыг салбыр чедип алган.

Тудугжуларның ажылында эки түңнелдер база бар. Бо чылдың эрткен айларында Тываның тудугжулары 50224 дөрбелчин метр чурталга шөлдүг чаа бажыңнарны болгаш улус өөредилгезиниң база культураның хөй санныг объектилерни ажыглалга киирген.

Ховуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчилери 1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын чедиишкинниг күүседир дээш могаг-шылаг чокка ажылдап турар. Чылдың тос айларында күрүнеге сүт садар планын республиканың колхозтары болгаш совхозтары 110,3 хуу, эът садарын —105,3 хуу, дүк садар планын — 100 хуу күүсеткеи. Эрткен чылдың тос айлары-биле дедиээре, бо чылын 1531 тонна сүттү, 619 тонна эътти хөйнү бүдүрген. Республикада мыйыстыг бода малдың, хой, өшкүнүң баш саны өскен.

Каа-Хем районнуң малчыннары дээре түңнелдерни чедип ап, күрүнеге сүт садар планын тос айларда 111,9 хуу, эътти —108 хуу, дүктү —102,4 хуу күүсеткеи. 1973 чылдың үшкү кварталында социалистиг чарышка Каа-Хем район тиилекчи болганын барымдаалап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын ол районга тывыскан. Дүжүт ажаалдазының үезинде калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, ССРЭ-ниң 50 чылы, «Кызыл тараачын», «Саян», «Бүрен», «Көк-Тей», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар болгаш Каа-Хеминиң «Тиилелге», Чоон-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозтары РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл туктары-биле база 1,5-1,5 муң рубль-биле шаңнатканнар.

Тываның көдээ ажыл-агыйының хөй санныг мурнакчылары чоокта чаа чазактың дээдиң шаңналдарын алган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржакка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан. Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң хойжузу Максин Суваидии, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы Алдын-кыс Монгуш, «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазының эргелекчизи Дмитрий Доронин, Эрзин районда «Мөрен» колхозтуң хойжузу Орус Намдал олар Ленин ордени-биле шаңнатканнар. Чеди малчыннарны Октябрь революциязы орденнер-биле, 64 малчыннарны Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери-биле шаңнаан. Ол ышкаш үлетпүрде, тудутда болгаш культура шугумукда база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында кайгамчык мурнакчы кижилерниң аттарын он-оңу-биле адап болур.

Совет кижилер революстуг байырлаларының хүннеринде В. И. Ленинниң чагаан чаңчылын ёзугаар чүгле кылган ажылының түңнелдерин үндүрер эвес, харын боттарының кичээнгейин шинтпирлеттинимээн сорулгаларже угландырып турар.

Ам кол сорулга болза, ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозары, күрүне планын болгаш шинтпиргиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүседири болур. Ону чедип алырда бүдүрүлге күчүзүрин дүрген шингээдип алыры, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам бедидери, камналганың чурумун күштелдирери, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары эргежок чугула.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюн Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турарлар. Колхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын октябрь 1-де күүседипкен болгаш пландан ажыр ам-даа 130 тонна сүттү дужаарын хүлээнгеп. Дүк дужаалдазын чедиишкинниг боттандырып, планда көрдүнгенинден ажыр 15 центнерни немей садарын тиилелгежилер үргүлчүлеп турар. Ол ышкаш эътти бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының планы күүсеттинериниң кырында келген.

Колхозтуң ажыл-ишчилери үшкү кварталда бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап, малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдеткеш, районнуң ажыл-агыйларындан эки түңнелдиг болуп, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ажыл-ишчи ол чедиишкиннерде ноябрь 1-ге чедир бир инектен 2042 литр сүт сагган мурнакчы саанчы Нина Русскаяның, күскү дүжүт ажаалдазының үезинде 821 тонна тарааны бастырган хоочун комбайнер Дойбан Дааваның, 100 хойдан-на 102 хураганны камгалап алган хойжу Саая Ширин-дивинниң болгаш өскедаа он-он мурнакчыларның киирген үлүү улуг.

Октябрь байырлалының бүдүүзүнде колхозка өөрүнчүг медээ келген. Тараа ажаап алыышкынын шалыпкын чорудар база 1973 чылда пландан ажыр тараа садар талазы-биле республиканың колхоз, совхозтарының социалистиг чарыжынга киришкеш, тиилекчилериниң аразынга кирип, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун 1,5 муң рубль акша шаңналы-биле кады алган. Ол бедик үнелелге колхозтуң ажыл-ишчилери сорук кирип, улам кызымак, улам шалыпкын ажылдап турарлар.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

ЧЕДИИШКИННЕРИВИС

Байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру совет улустуң чаагай чаңчылы болуу берген. Бистиң «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң байырлалын багай эвес түңнелдерлиг уткуп турар.

Совхоз тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында 12 миллион борбак дагаа чуургазын бүдүрүп үндүрер хүлээлгезин байырлал бүдүүзүнде 100 хуу күүсеткеи. Күрүнеге 1540 тонна тараа дужаар хүлээлгевисти 2063 тоннага чедирип, планывысты 134 хуу боттандырдывыс. Совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге чылда сүт болгаш эът дужаар хүлээлгезин база-ла хуусаа бетинде күүседир дээш бо хүннерде улуг күжениишкиннииг ажылдап, бүгү күжүн олче углаарлырган.

Бистиң совхозта үени мурнаан мурнакчыларның саны хөй. Комбайнер Михаил Булатовту, күш ажаакчызы Галина Новикованы, саанчы Анна Гусаковапы, бызаа ажаакчызы Мария Шабалинапы болгаш оон-даа өскелерни улуг чоргаарал-биле ынчаар адап турар бис.

Валентина ЕГОРОВА,
совхозтуң иол экономизи.

Беш чылды — дөрт чылда

«Красноярскстройтранс» трестиң № 12 автобаазазының чолаачылап эгелээнимден бээр 10 чыл болдум. Ол үеним дуңгузунда бүдүрүлгениң планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседиринге бичиидаа болза бодумнуң үлүг-хуумну киирип келдим. Кады ажылдап турар эш-өөрүм менээ улуг бүзүрелди көргүзүп, алды чыл бүрүнгаар мени чолаачылар бригадиринге сонгаан.

Тоску беш чылдың эгезинде мээң удуртқан бригадамның чолаачылары беш чылдың бүдүрүлге планын дөрт чылда күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгеин алгаш, автобаазада эш Богуштуң удуртқаны коммунистиг күш-ажылдың чолаачылар бригадазын социалистиг чарышче кыйгырган. Сөглээн сөзүвүс херек кырында боттаның турары кончуг өөрүнчүг.

Бо хүннерде бистиң бригаданың чолаачылары 1974 чылдың июль айын үлүүнге киириштир ажылдап турар. Мен хууда бодум бо байырлалдың бүдүүзүнде келир чылдың ийиги кварталының бүдүрүлге планын күүсеттим.

Юрий ГОЛЕВ,
№ 12 автобаазаның чолаачызы.

КЫЗЫЛ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Тараа ажаалдазын чедиишкинниг чорудуп, пландан ажыр күрүнеге хөй тарааны садып, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын база 1,5-1,5 муң рубль шаңналдарны Чоон-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка, «Октябрь 30 чылы» колхозка партия Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың улус-чу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап тывыскан.

Ол ажыл-агыйларның удуртқучулары, тускай эртемдиглери, тараажылары бедик шаңналлар дээш өөрүп четтиргенин коммунистиг партияга, совет чазакка илергейлеп, шинтпирлиг чылды чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле доозарын илергейлээннер.

М. СЕВЕЙ.

* * *

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының дүжүдүн кыска хуусаада чидириг чокка ажаап ап, күрүнеге пландан ажыр хөй тарааны сатканы дээш Кызыл хоорай Советиниң «Көк-Тей» совхозунуң ажыл-ишчилери РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу, 1500 рубль-биле шаңнаткан. Бедик шаңналды тыпсырыпга тураскаатқан байырлыг хүрээл дүүн совхоз төвүнге болуп эрткен.

Чазактың шаңналын СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары аш Г. Ч. Ширшин байырлыг байдалга тывыскаш, совхозтуң ажыл-ишчилерийге моон соңгаар күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Ажыл-агыйның тараажыларының мурнуудан № 1 хову бригадазының бригадири В. Чистобаев, комбайнер И. Оюн олар чүве чугаалааш, чаагай дүжүттү өстүрериниң херээнге идепкейлиг киржирин хүлээгеннер.

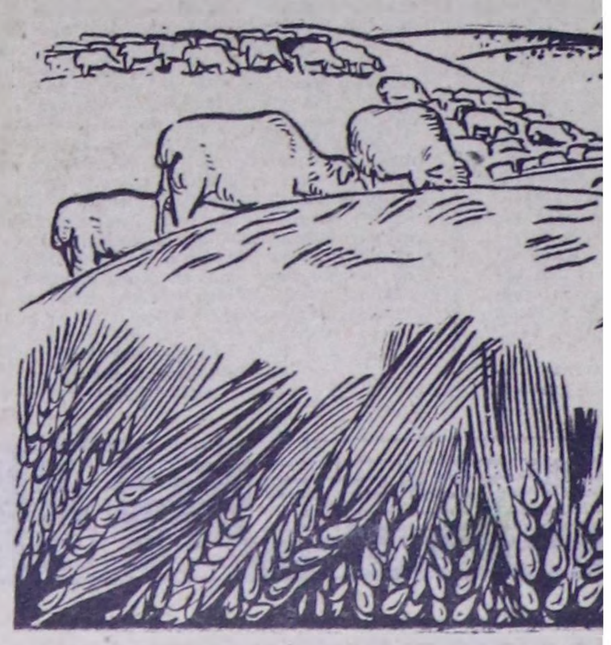

Октябрьдан төрүттүнгеш,

КАА-ХЕМЧИЛЕР БАЙЫРЛАЛГА

...ӱрүлге, худуг, транспорт ...лери болгаш өске-даа колхозтивтер улуг чедиишкиннерге утказн. Район экономика ...гаш культура талазы-биле ...ткын хөгжээн. Чонның маналдыг байдалы, культурденнели бедээн.

Бо чылын районнуң тараа...лары болгаш механизаторлы багай эвес дүжүттү өскен. Ажыл-агыйлар ниил-биле бир гектар черден ... центнер дүжүттү ажаап ...аш. 19 мун тонна тараа... сатказн болгаш мал чеми ...аны, келир чылдың да...газынга хереглээр үрезинчетчири-биле белеткеп ал... «Коммунизмче орук», ...тябрь 30 чылы» колхозтар ...дүн киска хуусаада, чи...иг чок ажаап алган.

...лангыя «Тиилелге» кол... (даргазы В. Рыжов) бедик ...үтү өстүрер, оны чогуур ...зде ажаап алыр дээш ...л-ишчилерниң оргузунга ...а-политиктиг болгаш ор...закты ажылдарны кушкирген турган. Ажыл-агый ... гектар черден 14 центнер ...аны ажаап алган. Күрүне шыгжамырынче колхоз 3982 тонна тарааны киирген. Дүжүт ажаалдазынга идепкейлиг киржилгези, күрүнеге хөй тарааны сатканы дээш «Тиилелге» колхоз РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тин шилчиир Кызыл тугун болгаш 1500 рубльдин акша шанналын чедип алган. Ол ышкаш «Бүрен» совхоз база ындыг шанналга төлептиг болган.

Район келир чылдың дүжүдүнге белеткелин баш удур эгелээн. Ниитизи-биле 21 мун гектар күскү чер андырылгазын чоруткан. Ынчангаш келир чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш бо хүннерде чугула хемчеглерни ап турар.

Бистиң малчыннарывыс СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар дээш чугула хемчеглерни бо хүннерде алган. Партия райкомунуң пленумунга ол айтырыгны чугаалашкаш, малчыннар мурнунга тодаргай сорулгаларны салган. 1980 чылга чедир районга хөй малды 83 мун 500 баш кылдыр өстүрери көрдүнген. Ол сорулганы амыдыралга боттандырар дээш районнуң малчыннары социалистиг чарышты улам калбарткан, бо хүннерде соруктуг ажылдап турарлар.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, база эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышка үшкү квартал...ың түнелери-биле бистиң районну тиилекчи деп саналаш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бедик шаннаалдарга соруктиргген районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге дүк садарының планын 100,4 хуу күүсеткен. Эътти ноябрь 1-ге чедир 94,7 хуу, сүттү 97,4 хуу кылдыр күүсеткен бис. Чыл төнчүзүнге чедир ол планнарывысты ажыр күүседиринге бүгү аргалар бисте бар.

Бо чылдың биргн чартыында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга шылгарангай чедиишкиннери дээш 18 мурнакчы малчыннарны ССРЭ-нин орденнери болгаш медальдарыбиле шаннаан. Бистиң хөйжуларывыс амгы үеде хөй ажылын хөгжүдүрүнге идепкейлиг киржип турарлар.

Районнуң будурулге черлери Улуг Октябрьның байырлалын база-ла улуг ажыл-ишчи чедиишкиннер-биле үткаан. Районнуң будурулге черлери продукция сайгарарын 103,5 хуу күүсеткен. Ылангыя райпо коллективи бүгү көргүзүлер талазы-биле чедиишкиннерлиг болган. Ол коллективти Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаан. Ол ышкаш орук-тудуг участогу, коммунал ажыл-агый черн, тудуг организациялары планнарын ажыр күүсеткеннер.

Партия, совет, профсвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары беш чылдың шиитпирлиг чылының планнарын болгаш хүлээлгелеринин район долдур болгаш ажыр күүседиринге бүгү ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты улам калбартыр, организастыг болгаш политиктиг ажылды үениң негеллезинге дүүштүр тургузары-биле чугула хемчеглерни алган.

Москва хоорайга болуп арткан тайбынга ынакшылдыг күштернин Бүгү-делегей конгрези бодунуң ажылын доозкан болгай. Ол конгресске СЭКП ТК-ның Чингине секретары, «Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» делегейнин Ленинчи шаннылының лауреады Л. И. Брежневтин чугаазын каа-хемчилер чүүлдүгзүнүп деткип турарлар. Ол дугайын бистиң агитаторларывыс, лекторларывыс, политинформаторларывыс ажыл-ишчилерге калбаа-биле танышгырып турарлар.

Каа-Хем районнуң бүгү-ажыл-ишчилери СЭКП-нин XXIV съездизиниң шиитпирлерни, беш чылдың планныг сорулгаларын күүседиринге боттарының бүгү күжүн харам чокка өргүүр болгаш Октябрьның Улуг байырлалын ынчаар төлептиг үткүп турарлар.

С. СЕРЭЭДАР,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Октябрь дег өндүр, чаагай баймрлал бисте чок. Ол биске хостуг күш-ажылдың, халас өөредилгенм, чаагай чурттаалганы чаалап берген, Ынчангаш Улуг Октябрьга, бир дугаарында, күш-ажылчы белээвис өргүн, эрткен тос айларда бүдүрген үүле-хереэвисти рапорттап турар бис. Ынды белекти Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунуң ажыл-ишчилери база белеткеп ап, улуг байырлалды мунмун кижилер-биле кады өөрүшкү-маңнайлыг демдеглеп турарлар.

Совхоз чылда күрүнеге 34 тонна дүк садар планын ажырып, 108 хуу күүсеткен. Күрүнеге эът садарының чыл планын ноябрь 7-де, а сүттүүн—декабрь 1-де күүседип болурунуң бүгү аргалары бар. Эът, сүт будүрелиниң база оны күрүнеге дужаарының тос айлар планын чедиишкинниг боттандырган бис.

Сүт саалдазының талазы-биле совхозтуң Кара-Булун фермазы эки көргүзүглердиг болган. Коллектив Октябрь байырлалын чаа тиилелгелиг үткаан. Олар күрүнеге сүт садарының чыл планын октябрь 25-те күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ол фермада ажыл-ишчи, төлептиг кижилер хөй. Республикада ат-сураглыг Зинаида Реолько, Галина Фокина, Тамара Семиранова байырлал мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери болбушаан, эрткен тос айларда бир инектен-не 2828—2998 литр сүттү тус-тузунда саптаннар. Байырлалга оларның күш-ажылчы белээ ынгыт болган.

Амгы үеде совхозта кыштагларлаашкынга белеткел ажылдары түлүк чоруп турар. Кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгези шапкынчаан. Хөйжу коданнарда суланың үш, а инек фемаларында саваң, сигенниң бир айда четчир курлавырын чедирген.

В. ДАНДАР.

ШАҢНАЛ-БИЛЕ

Партия организациязынга хөй чыл дургузунда үре-түңнелдиг ажылды дээш база төрүттүнген хүмүдэн бээр 50 харлаанынга холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң партийжи учет болгаш стастистика секторунуң эргелекчизи Татьяна Николаевна **ШИҢОВАНЫ** Тыва АССР-нин Дээди Соведиинин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаан.

КИРИИШКИН

...ниттиниң малын хүр кыш...адыр сорулге-биле мал че...ң белеткелин чедиишкин... боттандырган. Совхоз 2915 ...а бөдүүн чемин белеткээр ...аш, 3163 тонна кылдыр ...еткен. Бо ажылга база-ла ...адырларга дег, коммунис... мурнуку одуругга чоруп ...ен. Сиген белеткелиниң та...-биле Иштии-Хем салбы...ин сигенчи бригадазы пла... дыка ажыргаш, тиилекчи ...ан.

...күүн совхозка дүжүт ...демисел бедик дениелге ...ен. Күскү хову ажылдаа бистиң совхоз районнуң ...-агыйларындан мурнай, ...брының баштайгы хүннере бүрүн дооскаш, кожазы ...ш-ажылдың хостуу» совза дүзалашкан.

...ойжу бригадалар аразынсоциалистиг чарышка Ишхемде Б. Д. Шаравиниге ...ткан хойжу бригада тиил... болган. Бригада төрүүр ...хойга оңааштыр 98 хураганы менди доруктуруп, чиби-биле 13 тонна дүктү күге садып, планын бүрүн ...еткен. Ук бригаданың хойары эрткен чылдың түнеде бедик көргүзүглери ... республиканың Министр... Чөвүлелиниң болгаш обл...чөвүлелдиң Хүндүлел би...и, 600 рубль акша шаңнаалган.

...-ла салбырда сүт-баразын ...казы бо чылдың бирги чар...да бедик көргүзүглери ... Тыва АССР-ниң Мини...ер Чөвүлелй биле обл...чөвүлелдиң Хүндүлел би...и 600 рубль-биле кады ал...

...вхоз будурулгезиниң ка...аа адырының хөгжүлдезин ... хүн бүрүдеги демиселге ...ия организацияларының ...карыкчы ролю бедээн, со...истиг чарыш бүгү-чиитиболгун дээш чүүн-даа ...ундуда коммунистер сагыш ...п келген. Салбырның бү...лгечи ажыл-чорудулгазын...Иштии-Хемде Торлуг Дары...үн секретарылаан партия ...низациязының идепкейлиг киржилгезин богун демдеглээри чугула. Социалистиг чарыштың чоруп турарын, будурулге болгаш ажыл-агыйжы айтырыгларны ооң партбюрозунга 12 удаа чугаалажып көрген.

Дүк кыргылдазының талазыбиле чарышка Арыг-Үзүү салбырда М. С. Чаш-оолга удуртkан № 2 хойжу бригада тиилекчи болуп, бир хойга оңааштыр 3 кг. 640 граммны кыргып, планындан ажыр 5 тонна 100 кг дүктү күрүнеге киирген.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң бо чедиишкиннериниде тос айларда бир саар инекке оңааштыр 1999 кг сүт саап алган Дажы Суваң-оол, 1800 кг сүт сагган Валентина Чооду, 1795 кг сүт сагган Шырап Чанчанмаа, бир кошкардан-на 6 кг 473 грамм дүктү кыргаан Моңгуш Моңгул-оол, төрүүр чус хойдан-на 98 хураганны менди доруктургаш, бир хойдан-на 3 кг 560 грамм дүктү кыргаам Дмитрий Доржу, бир иртке оңааштыр 4 кг 100 грамм дүктү кыргып алган Комбуй Ооллак, сезонда 528 ганың тараазын ажаап алган, совхозтуң механизаторларының аразында чарышка тиилекчи болуп үнген Минчиир-оол Сырбыкай дээн ышкаш шалыпчыларның төлептиг күш-ажылчы үлүг киргеи.

Бистиң совхозтуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның байырлалын бедик көдүрүүшкүнбиле үткүп турар. 1972 чылдың дөрткү болгаш 1973 чылдың бирги, ийиги кварталдарында Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглери дээш ССРЭ-ниң Көдээ ажылагый министерствозунуң болгаш көдээ ажыл-агый база белеткелдер ажылдакчыларының профсвилел ТК-зының шилчиир Кызыл тугу-биле, «Москвич» деп автомашина-биле бистиң совхозту шаннаан. Ол Кызылтукту салбас дээш ажылдаарын совхозтуң ажыл-ишчилери хүлээжип турар.

Н. КЫЛЫН-ООЛ,
«УТКА 25 чылы» совхозта партком секретары.

...нуң чоргаараалы

...турар ...е Доо... ...уу доурулап ...мыраа, ...ң демва улуг ...ыткан ...ы холбугаиы ... а оон ...бекпек ...а бутаөстүрыныл — ...арының ...гыс чи...озунуут ...р ийин. ...-ла чаен), тоүлдеги ...жи, өрзи суурмалы, ...у книжи ...заракчы...даа бол.

бозумунуң үлүүм кинриштирип чоруурумга чоргаарланыр, хен. Мал-ажылынга киргенимден бээр чээрби чыл чеде бергеи. Бо үеде колхозумга, күрүнеге хайы хире продукцияны будурун бергенимни санаары белен эвес. Сөөлгү дөрт чылдарда 1516 хураганны ажаап доруктуруп, 38 центнер дүктү кыргаанын дугайында саналгын колхозумда бар. Ол-ла чылдарда төрүүр чус хойга оңааштыр 95-тен 100 чедир хураганы, бир хойдан 2,3—2,5 килограмм дүктү алган мен.

Совет чазак мээң хирс шаа'м-биле кылган ажылымны бедик-биле үнелээн. Дайынчы «Ада-чурттуң дайыны» орденимге, Ленинчи юбилей медалымга бо чылын Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин немешкеи. Бедик харыылар ам-даа кызып ажылдаарымны мени хүлээдирип турар.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хой бажын өстүрер талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Оларның чедиишкиннииг боттанырының бир магалылалы бо кыштагларашкынны эки эрттирери болур деп билип, кызымак ажылдап тургаш, келир чылын-курмугу чылдардан өзүре түңнелдерни чедип алыр мен.

С. АЛДЫН-ХЕРЕЛ,
Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

Совет Тывавыстың найысылалында калбарган тудугларны тутчуп, ажыглалга киржиринге он чыл ажыг үеде күш-ажылчы үлүүнү киирип келдим. Чаңгыс өрген-даа какпаан куруг шөлге келгеш, орус, тыва, бүрят болгаш өске-даа оңууктериниң киржилгези-биле беш каът хөй квартиралыг бажыңны тудуп үндүрүптерге, ол күш-ажылчы тураскаал кылдыр артып каар, кижинин сагыжынга өөрүнчүгле болдур ийин. Тудугга келген хүнүмден эгелеп, кады ажылдаан оңууктерим-биле ам-даа ажылдавышаан мен. Федор Фокин, Борис Белков оларның башкарылгазы-биле даштап, туйбудан база демир-бетондан тудуглар кылырын өөренип алган мен. Көдээден келген оолга, мецээ эң баштай мастерок хүлээдип берген кижиниң бирээзи Сергей Иванович Надысин болгай. Ам оон-биле Кызылдың 4-кү микрорайонунда чаа тудуглар кылып турар бис. Мында 8 хире беш каът чурттарга бажыңнарының ханалары бедип үнгүлээн. Мында тудугларның башкылының дүрген ажыглалга кииреги-биле одалга системазын дарый тургузары негеттинип турар. Ынчангаш котельная тудуунда эш Надысин баштаан бистиң бригадавысты быжыглаан. Ооң тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың төнчүзүнге чедир доозар дээш организастыг болгаш күжениишкинниг ажылдап тур бис.

Кызылдың үлетпүр тудугларының ажылын удуртуп турар, «Кызыл тудуг» эргелелинде хөй-хөй нацияларның төлээлекчилеринден тургустунган бригадаларның ажылнчилери бедиткен хүлээлгелерин ажыр күүседип турарлар. Бо чылдың он айларында тудуг-монтаж ажылдары кылырының планын бистиң эргелел 103 хуу күүсеткен. Социалистиг чарыштың кварталдар аайы-биле тиилекчилери болуп келген Семен Санданның, Федор Фокинниң, Борис Белковтуң болгаш өске-даа хөй-хөй бригадаларның күш-ажылчы деми-биле Кызылдың беш каът тудугларлыг 12-ги кварталының тудуу айыткан хуусаа бетинде доозулген. Дааранылга комбинадының, онкология салбырының, кинофильмнер баазазының, эмнелге дериглелериниң складының тудуун ажыглалда киирген. Эргелелде 300 ажыг тудугжуун холу-биле бүткен ол хамык тудугларны эргий бодап, беш каът бажыңның кырындан Кызылывысты көөрге, сылдысталган оңзагай чараш-тыр. Хооралывысты улам сөөзырадыр тутчуп мен. Улуг Октябрьдан төрүттүнгеи чуртка коммунизмниң таваан салчып, хоорай, суурлар тургусчуру кайгамчык аас-кежик-тир.

Оюн МАРАТ-ООЛ,
«Кызыл тудугиун» тудугжузу, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин депутады.

Күш-ажылчы эзэлчегниң тиилекчизи

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга алдар болдургаи социалистиг чарыштың түңнелдерин удурүп, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың участоктарының, цехтериниң база дузалаар салбырларының кайчаар ажылдаанын тодараткан. Байырлал мурнуиуң социалистиг чарыжынга комбинаттың руднигн эки түңнелдерни чедип алган. Даг руднигниңң коллективи беш чылдың шиитпирлиг чылының 10 айларында 4 млн. 700 мун ажыг тонна даг массазын казып тыпкан. Даг-белеткел ажылдарының планы 101,4 хуу күүсеттинген. Руда арыглаар фабрикаже 940 мун ажыг тонна сорттуг руданы чоруткан. Руднякте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдыы-биле деңнээргe 6,1 хуу өскен. Продукцияның бот-үнези планнаанындан 7,5 хуу чигээн.

Бо чылдың декабрь 22-де руднактиң ажыткан хүнүмден бээр 40 чыл оң болур. Руднактиң ол юбилейинге бедик көргүзүглерлиг ужуражырыкың чарыжы база калбарып турар. Шиитпирлиг чылдың чарыжынга Виталий Кузнецовтуң эзлчээ мурнуку одургже үнүп, шалыпчы ажылдап турар Леонид Козловка удурткан экскаватор машинистери, Василий Стручков баштаан чер өрүнекчилери бедик көргүзүглерни чедип алган. Улуг Октябрьның байырлалынга тураскааткан күш-ажылчы шалыпчы эзлчегге киргеш даг-ажылар Авыда Доржу, Василий Даржаа, электрослесарлар Ооржак Кан-оол, Сергей Доможаков, компрессорщик Валентина Зырьянова болгаш өске-даа ажылчыннар бедик көргүзүглерни чедип алган. Байырладлы күш-ажылчы тиилелгелериг үткүур аргаңы эки организастаан социалистиг чарыш бергенки маңаа демдеглээр ужурлуг бис. Руднякте партбюро кежигүнери, удуртур ажылдакчылар, агитаторлар бригадаларга барып, будурулгениң мурнунда туруп турар сорулгаларны, чарыштың кандыг байдалдыг чоруп турарын, күш-ажылдың будурукчулүүн бедидериниң аргаларын, комбинатта техниктиг чаартылгаларның ужур-дузазын чугаалап берип турарлар.

Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчы саналдарны киирип турарлар чарышка идепкейлиг киржип келгенин демдеглезе чогуур. Он айларда ниитизибиле 41 чогаадыкчы санал киргеи. Оларның 19-уи будурулгеге ажыглаан. Оон 17 мун ажыг рубльдиң экономиктиг ажынын алыр бис. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хемчеглерин бисте багай эвес боттандырып турар.

Комбинаттың руднигинде Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы нацияларының кижилери ажылдап, боттарының быжыглаңнайлыг, чаңгыс эвиинин ачызында планныг даалгалар, бедиткен хүлээлгелер эки түңнелдерлиг күүсеттинип турардыр. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хөй кижи идепкейлиг киржип турар. 150 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Оларның аразында орус, тыва, украин хакас, бурят, эстон дээш кымнарны чок дээрил, найыралдыг совет өг-бүленiң оолдар, кыстары мурнакчылар, коммунистер, комсомолчулар-дыр. Даг ажылында оңууктерниң күжү-биле фабрикаже бедик шынарлыг даг-дүгүнүң рудазы чүс-чүс тонна-биле чоруп турар. Тыванын ак-көк даглarының хөөг ак хөвеңи бистиң Карэ-Даштың дагжыларының холуидан үнүп турарында чоргаарланыр бис.

Н. ДАЛМАТОВА,
геолог, «Шынның» штаттан дашкаар корр.

ЧУРУКТАРДА: он талазында узун дургаар чуруктарда—«Тыва даг-дүгү» комбинатта даг ажылчыны Авыда Доржу, ында № 2 экскаваторнуң башкарыкчызы Леонид Козлов.

Доора дургаар чуруктарда—электрослесарь Ооржак Кан-оол. Оң чанында бир үзда 27 тонна чүктү чүктээр автосамосвалче даг рудазын үдүрүп турары.

В. ЗАГВОЗДКИННИҢ фотолары.

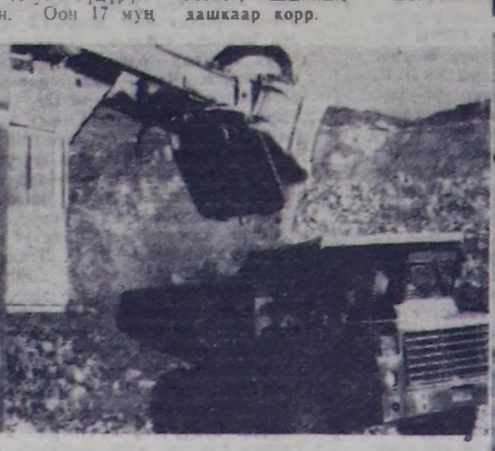

ШЫН

ОККУР ХӨГЖЭЭН ИШЧИ ЧОН БИС

ЭДЕГЕЙНИ КААСТААННАР

Эртен эрте Эдегей шынаазын өрү чоктап ор бис. Күскү бойдустың чурумалы чарашла-дыр. Ол-бо чарыктарда бедик, чавыс дагларның тәптыгла хөректерин дургаар кончуг дорт ак шугумну шыйылкан. А тараа хоорзуну, куу сиген шынаай шынаавын боду ам-даа кара хеөөр. Кара донаттың соок салгыны ында хааннап, тонап чоруп туру.

Бир дөнүң кырынга үне халдып кээривиске, эмге-тикчок хойлар, эзрем хөлде куулар дег, оттап бар чор. Хеннертен келген машина даажындан меңнээн хула аът хойган уу-биле салып берди. Ону мунган кижи кышкы бөргүн бир холдап тутпушаан, аъдын эптиг ээй тырткаш, бисче дээригледип, хүлүмзүрүп хап келди. Бедик хаайлыг, кирбей салдыг, хөглүг арыннығ, элээн улгады берген кижи болду.

Ужуражып, мендилежип, чугаалажы бердивис.

— Хойларымны одарыиче дозуп чордум. Инчеш кээр-дир ийин. Өгге бараалынарам.

Өг мырынай аргамчы дурту черде. Бараанын көөрге, улуу, хөрлүү-даа кончуг. Ыяш чарар чер чапында шулураан сугну кежир салган ийи манзаны кырлап кештивис. Баштай-ла мынаыг үүвенн эскердим. Мындыгыя сугну үүге көвүүглеп турган чоор — чайлыг ажыр база берип болур-ла-дыр. А өгнүң долгандыр ширбип каан, арыг-силиг.

Хойжунуң үделгези-биле кире бээривиске, кысказымаар сыныыг, божең хар үезш хереэжен кижи олур. Өгнүң ишти база эмге-секселии ажок.

Бистиң келген оовүстүн ол ээзии Серен Успуновна Ууртак дээр болду. А бисти эдертип келгеи кадарчы Хомушку Канчыырович Ууртак-тыр. Олар болза Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң хойжулары улус болду. Бир кодаины үүгле ийилээ кадарып турар.

Хомушку Канчыырович 1950 чылда ынчан Хөнделеңге тургустунган Ворошилов аттыг колхозтуң чылгызын хүлээп алган, алды чылдар дургузуида кадарган. Ол-бо кижилериниң колхозка салгылаан хуу малдары чарлыр, чидер — берге-ле турган. Бо Эдегейниң, Хөнделеңниң, Алаштың шөлдеринге, даглырынга оон хүзеттээн дүнелерин, хүнээн хүнүрин ам кижи санап четпес. Оон солуун чугаазын өгге кире халып келген алды харлыг оолак үзе киришти.

— А-ачай, ээтты мунаан. Хойга баралын.

— Инчеш кады баар бис, оглум — дээш, Хомушку Канчыырович чоргаар чугаалады. — Келвр үеник хойжузу-дур ийин.

— Силерниң салгакчынар бе? — деп сонуургадым.

— Хеймеринден улуу-дур ийин.

— Уваа, уругларынар шупту кажыл?

— Он-на болгай.

Бистиң-биле кады чораан «Барлык» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы Саара Соржу немеп кады:

— Маадыр-ие кижи болбазынпе.

Уртактарның өг-бүлези 1956 чылда чылгызын дужаараш, кодан хой хүлээп алган. Ынчангаш ам олар он сес чыл дургузунда үзүк чок кадарчылап келгеин бо. Бо аразында бүгү-ле чылдарда көргүзүглери үргүлчү бедик болуп келген. Чижээ, 1972 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 103, а бо чылын — 101 хуртанны алганнар. Коданда 325 баш хой барын билип алгаш, чүгле ийи чылдар дургузунда олар совхозунга чеже хураган өстүрүп бергенин санап болур ышкажыл. Бөдүүн дүктүг хойдан-на 2,2 кг дүктү кыргааннар, а Хөнделең саибырының ниити планы — 1,6 кг.

— Черле чүстен эвээш хураган ап көрбээн бис. Бир катап мырыңай 120 четкен чүве — деп, Хомушку Канчыырович немеди.

— Чүү деп бодаар силер: чамдык кадарчыларның көргүзүү чүге чер албазыл?

— Кандыг-даа үүлеге ышкаш, малчыннарның боттарындан-на хамааржыр. Кажаазын хоорар, чылыглаар, одарын солуур, бүдүн кодаины эвес, тус-тус хойларны бөзин билир, хайгаараар болза, чоонган боор, кым-даа эки түннелди чедип алгай-ла.

— Силер мал ажылының «чажыдын» кажан, кымдан өөренип алган силер?

Улгады берген тыва кижиден мээң салган ол айтырыым арай кенен болган. Хомушку Канчыырович база ону билгеш, хүлүмзүрүптү:

— Кымдан өөренир боор. Билип кээримге-ле, авам, ачам ыш малдыг улус чораан. Чай, кыш чок оларның аразында өскенивисте ыйнаан.

Орта Серен Успуновна улажы берди:

— Ынчалза-даа чалгра болза, мал-даа аразында өссе, бедик көргүзүг чедип алдыммас.

— Силерниң күзээкер бо бе аан?

— Ийе. Эдегейнин Көк-Тей баары бо ийин. Күзүн дөө көстүп чыдар хоорзуникарга кадарарга, малдың деңгиири ажок чер бо. Кыштаам база эки черде. Чүгле дүтде көстүп турган баалыкты ажа бээр. ол-ла.

— Кыштаглаашкынга белеткел кандыг болганыл?

— Кажаа-хорааны-даа, боттүң чурттаар бажыңын-даа бүрүн септеп, алды тонна сигенни боттарывыс кезип алган бис.

— Улуг уругларынар ам улуг улус-ла ыйнаан. Малмаганда кижилер бар бе?

Серен Успуновна дораан-на харылады:

— Дөө дөң кырында өг — улуг оглувустуу-дур. Ол чылдың-на хураган кадарар кижи.

Дөрде хоолуг чурунче көргеш, малчынның Москвада В. И. Ленинниң мавзолейиниң чанында тыртырган чуруун эскердим. 1967 чылда совхоз ону турисчи путёвка-биле шаннаан, ынчангаш Москва — Ленинград хоорайларны эргээш келген.

Эдегейниң эрес-кежээ малчынзарының күш-ажылын Төрээн чурт бедик үнелээн. Серен Успуновнада чурттуң дээди хавыязы — Ленин орденн, «Маадыр-ие» орден болгаш хөй уруглуг иениң орден, медальдары эндерик. А Хомушку Канчыырович деңгиин юбилей медалы-биле болгаш чоокта чаа «Октябрь Революциязы» орден-биле шаннаткан.

Аалдан үнгеш, чоруп тура, долгандыр эргий көргеш, пиштинде бодадым: «Эртен чаала кускү бойдустуң чурумалы чарашсынган мен. Ол чараш-тыр. Ындыг-даа болза Эдегейниң кижилериниң ажылхерээ оон-даа артык-тыр».

Л. БОНДАРЬ.

ХОСТАЛГАНЫҢ, ААС-КЕЖИИНИҢ ОРУУ

Улуг Октябрьның төөгүлүг чаалап алышкынарын камгалап, Совет эрге-чагырганы Сибирьниң мурнуу районнарынга тургузарынга киржир аас-кежик мээң үлүгүмге база онаашкан.

Ус оруу-биле Тывага кээп, аңаа хоргадаарын бодап турган ак-дээрбечилерни 1919 чылда Щетинкин биле Кравченконуң партизан шерии чылча шапкан. Ынчаардагы Хем-Белдиринге болган шиитпирлиг тулчуушкунга киришкен мен.

Улуг Октябрьның Коммунистиг партиязының Совет чазактың ачызында тыва улус бодунуң тускай догуннаан күрүнезин, чоннуң эрге-чагыргазын тургузар аргалыг болган. Хосталганы, чырык чаагай амыдыралдың оруу оон мурнунга ажыттынган. Чеченчидип чугаалаарга, тыва улуска аас-кежии Ус оруундан келген.

Шынап-ла, Тыва биле Совет Россияны тудуштурун турган чаңгыс орук ол турган. Ол орук-биле Совет Эвилелинден бүгү дузаламчы келген болгай. Ол орук Тываның хөгжүлдезиниң кол дамыр оруу болган.

Тывага улусчу революциянның тиилээни, Азиянның үүрээнде бо бурунгу черге болган социал-политиктиг чаартылгалар, араттарның амгы аас-кежиктиг амыдыралы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында болган дээрзи маргылдаа чок.

Каш он чылдар мурнундаазы-биле амгы Тываны дөмейлеп көргеш, оон сайзыраанын кайгап ханмас-тыр мен. Оон чижээн хосталганың, найыралдың, аас-кежиниң оруу болган Ус оруунуң унунда Туран хоорайдан безин көрүп болур.

Туран хоорайга хөй чыл чурттап келдим. Шаанда каш чыдыгыр бажыңнарлыг, баштайгы көшкүн орус тараачынарның үндезилээн сууру, ам республиканың бир мурнакчы ажыл-агыйлыг районунуң төп хоорайы болган. Оон ынчаар сайзыраанының бир кол үндезини — тыва биле орус чурттакчыларның шагдан тура найыралы, оларның демнег тургузукчу ажы.

Совет Эвилелинин өске черлериндеи Тываже кирген кол ажык болур үк оруктуң унунда Бии-Хем районда орус, тыва чоннуң саны барык дең. Ажыы-биле чугаалаарга, тыва биле орус улустуң найыралы баштай-ла маңаа төрүттүнген деп бүзүрелдиг чугаалап болур.

Бии-Хеминң орус-даа, тывада чурттакчылары Улуг Октябрьның ачызын баштай көрүп, чаа амыдыралды чаңгыс кижи ышкаш, холдарындан быжыг тутчуп алгаш, тургузуп эгелээн. Маңаа тургустунган баштайгы күрүне ажыл-агыйынга, колхозтарга олар кады кирип, амыдыралдың чаа оруунче бүзүрелдиг киргеннер. Шаанда көшкүн чораан тывалар сууржуң чурталгаже массалыы-биле шилчип, тараажының күш-ажылын эки шиңгээдип алган. Орус чон-биле катай машина, техника башкарырынга өөренген.

Ол найыралдыг, кады ажылдажылганың түңнелин ам көрүп олурар болгай бис. Бии-Хем мал болгаш чер ажылагыйлыг мурнакчы районнарның бирээзин. Үжен чыл бурунгаар чер ажылы барык сайзыраваан Бии-Хем сөөлгү беш чылдарда тараа шөлүн хойу-биле калбартып, бедик дүжүттү доктаамал ап келген. Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында күрүне шыгжамырынга 12 100 тонна тарааны уруп, тараа садар планын бүдүп чартык катап күүсеткен. Мал ажылының продукциязын бүзүрелдиг база күрүнеге садарының он ай планнарын район ажыр күүсеткен. Ол чедишкиннери дээш бистиң «Саян» болгаш «Кызыл тараачы» совхозтарывыс РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчимир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Мурнунда колхоз турган Ленин орденниг «Кызыл тараачы» совхозтуң республикада шыырак ажыл-агыйларның бирээзи.

Туран чылдан чылче улам сайзырап, каас-чараш хевир кирип, анда чаагайыткан чурталга бажыңнары немежип турар хоорай. Хоорайда орук тудуунуң үлүг эргелели, тудуг участогу, ыяш ажыл-агыйы, ашыыр ажыл-агыйы, амыдырал хандырылга албан черлери, ийи ортумак школа, музыка школазы, калбак экранныг кинотеатр дээш, өске-даа бүдүрүлге, культура албан черлери сайзырап турар.

Дөрт он чыл бурунгаар үжүк-бижик чок чораан тываларның ажы-төлү ам бөгүн дээди эртемниг специалистер болуп, районнуң ажыл-херээн башкарып орар. Районнуң хол эчизин Александра Кулар. Тарлаг школазының директору Хеймер-оол Санчай, «Саян» совхозтуң партком секретары Удумбора Оюн, ВЛКСМ райкомуның бирги секретары Анатолий Серен ышкаштарга чоргаарланыр бис. Бистиң Туран хоорай Советиниге оон ажыл-херээн шиитпирлеп турар депутаттарның барык чартык кезик тыва эштер, а оларның аразында «Кызыл тараачы» совхозтуң мурнакчы саавчызы Мария Седипей, эвчи Татьяна Маады, механизатор Иван Шөгдыр-оол, пенсионер Оюн Сапчай дээн ышкаш үндүлүг кижилер хөй.

Бо бүгү дээрге Улуг Октябрьның эчы-харыызалыы. Ону бөгүн база катап онаалап демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Хоочуннар бистер Совет эрге-чагырга дээш, хамаатыг дайынның, социалистиг тургузуушкунуңуң, Ада-чурттуң Улуг дайынының эрес-шудургу чылдарында тулчуп чораан кижилер, коммунизм тургузуушкунуңуң херээжене шыдаар шаавыс-биле улүүвүстүү кирип турар бис. Ол бүгүнү аныяктарга төлептир-биле угаадып, интернационалчы кижизидилгениң херээнге ажыктыг чүүлү доктаамал кылыр хүлээглелиг бис.

П. БАРКОВ,
хоорай кызыл партизан, Туран хоорай Советиниң депутады.

САННАР, ФАКТЫЛАР

Чиик машиналар бүдүрериниң дүрген хөгжүлдезиниң ачызында оларны чоңга садарым көвүдеп турар. 1960 чылбиле деңнээргe, 1970 чылда ол ийи катап өскен. Бо чылын 525,3 муң чиик машинаим садар, ол дээрге үш чыл бурунгаар сатканымнан 4 катап хөй.

• • •

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер планы ёзутаар 1973 чылда, база-ла мурнуку чылдарда ышкаш, машина тудуун мурнадырын көрген. Оон бүдүрүлгезиниң хемчээли 10,4 хуу көвүдээр. Өрткен чыл-биле деңнээргe, чиик машиналар бүдүрери 31,8 хуу, чүүк машиналарныы—3,1 хуу өзер 424 муң трактору, 160,5 муң янгы-бүрү хевириин комбайнизирын көдээ ажыл-агыйга бээр.

• • •

Совет Эвилелинге электроэнергия бүдүрери болгаш нефть тывыжы чылдың-на хөвүдеп турар. Бо чылдың бир дутаар чартынга 449 млрд. киловатт-шак электроэнергия бүдүрген, ол дээрге өрткен чылын ол-ла үеде турганындан 22 млрд. киловатт-шак хөй. Алды ай иштинде 203 мли. тонна нефтиниң хазып тыпкан, өрткен чылын ол 193 мли. тонна турган.

А тос айларның түңнели-биле алырга, электроэнергия 37 млрд. киловатт-шак, нефть 18 мли. тонна көвүдээн.

Чоннуң чаагай чорууңга

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорууңга бараалгадыр турарды өөрүнчүг. Оон амыдырала боттанылгазын «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң ажылыидан чамдык чижектер-биле бадыткап болур.

Бистиң тудугжуларывыс шиитпирлиг үшкү чылда культура болгаш чурталга тудугларын ажыглалга киирериниң тос айлар планын киитизиби-биле 108,3 хуу, а керээлиг организациялар талазы-биле 104 хуу күүсеткен. Тодаргайлаарга, бирээзи 120, ийигизи 80 квартираныг 2 бажыңны ажыглалга киирген. Эрткен чылдың бо үезинден ажылдың темпизи болгаш бүдүрүкчүлүү бедээн.

Демдеглезе чогуур өөрүнчүг чүве, тудугнуң шынары мурнукузундан ыракта экижээнн болур. Ажыглалга киирген шупту тудугларны күрүне комиссиязы эки деп дөмдекке хүлээп алган. Байырлалга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин азы октябрьның бүдүрүлге планын коллектив база чедишкиннинг күүсеткен.

Бо чылдың арткан айларында база улуг сорулга салдынып турар. Хоорайның дөртку микрорайонунда амгы чылын турар 129 квартираныг бажыңны ноябрьда ажыглалга киирер. Он ийиги кварталдың сөөлгү 120 квартираныг бажыңын декабрьда база бүрүн тудуп доозар. Саналга төвүнүн, ДОСААФ школазының, насос станциязының тудугларың ам шыпкарылган. Чылдың тудуг планын бистиң коллектив декабрь 25 бетинде күүседип шыдаар.

Беш чылдың дөртку чылында сорулга улам бедик, ону чедишкиннинг боттандырары, аңаа амыгааштан хынамчалыг белеткелден чүтүла хамааржыр. Дөртку микрорайонда 129 квартираныг бажыңның фундаментизин салып эгелээн. Хоорайның төвүнге интуристерге гостиницазың тудуун база эгелээр. Оондаа өске тудуглар Кызылга немежир. Ол бүгү шупту чонның амыдыралының чаагай чорууңга бараан болуушкун болур.

Н. НАУМЕНКО.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң начальнигиниң орлакчызы.

Суукай Балчир-ооловна Норжун Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Бо хүнүерде Суукай Балчир-ооловна — Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинадында дөртку разрядтың даараныкчызы. Бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип келгени дээш хоочун даараныкчы Күшажылдың Кызыл Тук ордени болгаш хөй медальдар-биле шаннаткан.

ЧУРУКТА: Суукай Норжун ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

Бо чылдың октябрь 25—31 хүннеринде бистиң Төрээн чурт-тувустуң найысылалы Москва хоорайга тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгреи боон эрткен. Ол конгресстиң ажылынга киржир аас-кежиктиг болдувус.

Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң 1972 чылдың октябрьда Чили күрүнениң найысылалы Сантьяго хоорайга хуралдап эрткен сессиязы 1973 чылдың октябрь 25—31 хүннеринде Москвага тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниге 100 ажыг христиан-демократтыг, либералдыг, тараачын болгаш өске-даа партияларның болгаш организацияларның, 30 ажыг социалистиг болгаш социал-демократтыг партияларның, 60 хире национал-демократтыг партияларның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинерниң, 70 хире коммунистиг болгаш ажылтын партияларның төлээлери киришкен. Төлээлериң аразында 200 ажыг кижи бодунуң чурттарының национал парламентилериниң депутаттары.

Янзы-бүрү политиктиг партияларның, үзел-бодалдарның, чүдүлгелериниң ол хөй санныг төлээлери ниити чаңгыс сорулга — тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының сорулгазы хаттыштырып турган. Конгрессче санал берип чүве чугаалаан ажылчыннар, тараачыннар, интеллигентилер, аныяктар, хөрээжешнер, ламалар, корепгитеишер —черже шупту кижилер делегейге чөптүг болгаш быжыг тайбыңны хандырарының чугулазын, ону чедип алырының аргаларын чугаалап турганнар.

Эң-че хөй санныг делегацияга — бистиң Совет төлээлер — 600 ажыг кижи. Индиядан — 220, АКШ-тан — 150, Англиядан — 120, Барыын Германиядан — 100 төлээлер келген. Социалистиг чурттарның төлээлериниң аңы-дүңма партияларның Төп Комитеттериниң секретарылары, Политбюро кежигүннери удуртуп келген. Бистиң совет делегацияны «Правда» солуунуң кол редактору эш М. В. Зимяниң удурткан. Совет делегациязының составыга мурнакчы ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенциянның төлээлери —эртемденнер, чогаалчылар, композиторлар, артистер, чуруукчулар, башкылар, космонавтылар, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажылдакчылары киришкен.

Конгресс амгы үениң политиктиг амыдыралында соңгаарладып болбас болгаш чүгула айтырыгларын чугаалажыр. Тайбың кожа-делбээ дугунаашкын болгаш делегейге айыл чок чорук, Индий-Кыдат, Чоокку Чөөн Чүк, Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга. Азияга тайбың болгаш айыл чок чорук, чепсегленишкин дүжүрүшкүнү, колониализмге болгаш расизмге удур национал-хосталгалыг демнсел, көгжүлде болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук, бойдустуң камгалаары, чырыдышкын болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга, кижиниң социал айтырыглары, эргелери болгаш тайбың, чазактар аразының болгаш чазактыы эвес организацияларның кады ажылдажылгазы. Чили— бо айтырыгларны конгрессче чугаалашкан.

Айтырыг бүрүзүн хамаарыбиле болгаш калбаа-биле чугаалажырын барымдаалаан, конгресс үстүнде айтырыгларың аайы-биле 14 комиссиялар тургускан. Конгресстиң ишти хуралдарынга болгаш комиссиялар хуралдарынга айтырыгны хөстүг, демократтыг ёзуубиле, санал-оналы солуушкуунуң аргазы-биле чугаалажып көргеш. Конгресстиң ишти хуралдарынга болгаш комиссиялар ажылдан турар үеде ниитизи-биле 780 ажыг кижи санал берген. Чамдык кижилер ийи-даа катап санал берип турар чүве болду. Совет төлээлерден 44 кижи санал бергеи, оларның аразында академиктер А. Ишлинский, Е. Федоров, профессорлар Г. Арбатов, Ф. Бурлацкий, В. Солодовников, Т. Тимофеев, Эльяшевич, В. Кудрявцев, чогаалчылар Б. Полевой, Г. Марков, С. Михалков, Е. Долматовский, С. Смирнов, Ч. Айтматов, космонавтылар В. Николаева-Терешкова, Г. Титов, журналистер И. Белчев, Н. Полянов, В. Маевский, Д. Крамиков, хөй-ниити ажылдакчылар В. Прохоров, А. Бирюкова болгаш оон-даа өскелер бар.

Конгресстиң ажылын чырыдары-биле даштыкы чурттардан солуунар, радно, телевидение болгаш агентилелериниң 600 ажыг корреспондентилери келген. Конгресстиң ишти хуралдарынга болгаш оон комиссияларынга илеткелдерни база саналдарны дораан-на 13 дыл кырынче очулдуруп турар чүве болду. Чогум индирден чүве чугаалаар илеткелдерни орус, англи, француз, немец, испай — бо 5 дылдарның кайы бирээзинге чугаалаар. Даштыкы төлээлер-биле ажылдаар кылдыр 500 хире хелемечилерни совет талаадан томуйлаан. Оон аңгыда даштыкы делегациялар орус дыл билир хелемечилерлиг.

Конгресстиң президентизинге Индияның сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чингине секретары Ромеш Чандра сонгуткан. Конгрессче дыка хөй күрүнелериң болгаш чазактарның баштынчылары, социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удурткучулары, бистиң Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары ханг байыр чедиргеннер.

Конгрессче бир онза болуушкун болза СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болган. Октябрь 25-тиң кежээзинде конгресс ажыттынарының үүралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш ТК-ның секретарылары эш Брежневти баштадыр чазак ложазынга кээп олуруптарга, конгресстиң бүгү киржикчилери бүт кырынга турун келгеш, диниттиг адыш часкаашкыны-биле утказаннар. Эш Л. И. Брежнев конгрессче чүве чугаалаар деп баш удур-ла шуутуг биилип алган турган. Ынчангаш ол шаңты четтикпейн маңап турган бис.

Октябрь 26-да конгресстиң кежээки хуралының индирилдеп СЭКП ТК-ның Чингине секретары, «Улустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаннаныышын лауреады эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бүгү делегаттар, хайгаараакчылар болгаш челаткан залчылар улуг кичээнгейлиг дыңнаан. Эш Брежневтиң чугаазын конгресстиң киржикчилери канчаар-даа зажок өөрүшкүүлүг, улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп ап, үзүктел чок, үр адыш часкаашкыны-биле утказаннар. Эш Л. И. Брежнев бодуунуң чугаазында делегейниң амгы байдалын ханызыбиле аналиэтеп, делегейге быжыг тайбыныц хандырар дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың чорудуп турар политиказын, тайбың дээш демисеглчилериниң эдчеглиг сорулгаларын делгерегейгн-биле чугаалап берген.

Конгрессче санал берген ораторлар тайбыңны камгаладаар болгаш быжыглаар, дараткан улустарны колониалдыг кулданыышкындан хостаар, национал хамаарышпас чорукту хандырар дээш демисселге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың шылгарангай ролюн үргүлчү демдеглеп турганнар. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң ылангыя Москва хоорайга боон эрткени-даа таварылга эвес. Совет күрүне бодунуң тургустунганының -баштайгы хүнүнден эгелээш-ле, «Тайбың дугайында декреттен» эгелээш-ле улустарның хостуг эргези дээш демисселди хажык чокка чорудуп турарын конгрессче санал бергеп делегаттар омзалап демдеглеп турган.

Тайбыңга ынакшылдыг күштериң, ылангыя Совет Эвилелиниң туруштуг демиделиниң ачызында Вьетнамда дайынның чалбыжы өшкен, Европада политиктиг байдал болгаш улустар аразының харылзааларының дүшкүүрлүг чоруу чавырлып турар болу бергенин конгресстиң киржикчилери үргүлчү айтып, конгрессти Москвага эрттирерин чөпшээрээнин дээш, ону тергиин эки организастааны дээш орун четтиргенни илередип турганнар.

Оон-биле кады дайынның аймыы ам-даа чайлаттынмаашын, империализмниң болгаш реакцияның күштери дайынзырак политиканы чорудуп, тайбынга, улустарның хостуг эргезинге кыжанмышаад турарын конгресс делегейниң бүгү улустарынга сагындырган. Империализмниң эжелекчи политиказының тодаргай илерээшкиннери болза Чилиде фашистиг шериг эргилдезим. Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдал боон турар.

Конгресс делегейниң бүгү улустарынга Угуулганы үндүргеш, чөптүг болгаш быжыг тайбыны хандырары дээш демисселди үлам күштелдиреринче кыйгырган.

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгреи делегейге тайбыңны чүгле камгалап алыр эвес, харын быжыглаарының хержээге чаа, бедик чаңа болганы тодаргай.

Оюн ТОЛГАР-ООЛ,
төөгү эртемчиниң канидадыы.

Дажы-Намчал ООРЖАК,
хойжу. Социалистиг Күш ажылдың Маадыры.

ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУ

Тываның чаагай күзүнүн хаан хүнүнде, арай эртежик Ленин күдүмчүзүн өрү базып ор мен. Мурнумда Улуг Ленин бүгү Тываже холун сунуп алган тур. Оон ындыда Тыва АССР-ниң чазааның бажының дүндүнде көк хаажылыг кызыл тук эртенги хүнүн хаяазынга хөреллеңнип, бошкэк салгының сырынынга чоргаары-биле хөлбенейиндир киискип тур.

Ленинге хүлер турас-каал-даа, бедик черде киискээн кызыл тук-даа мээң сагыш-сеткилимге хөй бодалдарны киирди: «Бир эвес 1917 чылда улуг Ленинниң партиязы Октябрь революциязындан чаа эраны ажыдып, бо туктуг көдүрбээн болза, мээң төрээн чонумнуң хуусалымы кандыг болур ирги? Оон оглу мээң хуу-салымым кандыг турарыл?...»

Ону харылаары ындыг-ла берге эвес. Делегейниң байыдаа диптеринде күчүтен күрүнелериниң дарлалының адаанга виргеш, боттарының эрге-шөлээзин оскунуп, культура, ажыл-агый талазы-биле бүрүн бүүраш, бүдүн нациялар черликсиреп, кырлып төнгенин кижи төрелгетеннин төөгүзү эки билир.

Бир эвес Тыва улуг Октябрьның кызыл түгүнүн адаанга сырый чыскаалбаан болза, Россияның большевиктер партиязынга баштаткан ажылчы чону-биле дайынчы чаңгыс одуругга турушпаан болза, база-ла шак ындыг бак хуу-салымга таваржыры чайлаш чок. Чаяан болуп, Октябрьның кызыл түгүн бедик түүп, орус чон-биле холдарын салдынышпайн, Кызыл Шеригнин, кызыл партизаннарның дузазы-биле эрге-шөлээ дээш иштикин, даштыкы дайзыннар-биле сегиржип алырының оруун шилип алган.

Тываларга ол орукту делегейниң ажылчы чонунуң улуг башкызы Ленин, оон тургусканы Коммунистиг партия айтып берген. Ол кара чаңгыс шын орук болган. Оон шынын чээрби чүс чылдың баштайгы чартыының төөгүзү, Азия, Африка болгаш Латин Американың улустарының дуржулгазы бүрүн бадыткаан.

Хостуг, аас-кежиктиг чуртталга дээш, боо-чепсээн холга туткаш, тура халаан чонунуң соруун кандыг-даа күш сый шаап шыдавас. Тываның ажылчы арат чону Кызыл Шеригнин, кызыл партизаннарның дузазы-биле иштики даштыкы дайзыннарга удур олумнуг согуушкунга тинилеп, үнген. Ленин башкының өөредин, улуг орус улустуң акыдүүмә дузазы-биле бистин Тыва чаа оруктап хөгжүп, чаа чуртталганы тургузуп эгелээн. Ол дээрге социалистиг оруктап хөгжүүрү, социалистиг ниитилелге чурттаарыдыр.

Бистиң Тыва ышкаш, чыдып калган, хөгжүлденнин феодалдыг чадазынга хевээр биче-бүурай улус болунуп орүүн дилээп, Онаа-ла аза берип болур. Ындыг-даа болза тыва улустуң кырынга ашпас хүнүң херели чайыннандыр дээш келген турган, чүл дизе хөгжүлденнің шаптараазынныг берге оруктарынга Ленинниң астыктырбас номналы болгаш Тываже күштүг холун сунуп, өрү тыртып алыр акызы— улуг орус улус бар.

Хамыктың мурнунда чурттуң хөгжүлдезин бурунгаар лепшилип шыдаар артем-биле лиг кадрлар херек. Ынчан Тыванын чонунуң чүгле 1.5 хуузу биижик билир турган. Ол дээрге моол дыл кырынга ноччүп, биижип билип байлар болгаш феодалдар. Оларның иштинде чаңгыс-даа тускай артемниг кижи чок. Ындыг-даа болза ол чорук Тыванын чаа орук-биле хөгжүүрүн үзе моонлактап шыдаваан. Совет Эвилели Тываже эмчилер, башкылар, түлүгжүүлер болгаш өске-даа тускай артемниг кадрларны үргүлчү чорудуп берип келген. Оон-биле чергелештирип Москванын, Ленинградтың дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге тускай болүктерни ажыдып, тыва аратларның оолдар, кыстарын өөредип эгелээн. Тываның ан баштайгы дээди артемниг хөй-нийги ажылдакчылары, башкылары, эмчилери болгаш өске-даа тускай артемниг кадрлары оон үнгүлээн. Тываның партия болгаш, күрүнезинин удуртукчузу Салчак Тока, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Виктор Көк-оол, тыва чечен чогаалдың үндезилекчилериниң бирээзи Степан Сарыг-оол, ан баштайгы тыва хирург Сергей Серекней, төөгү эртемнериниң кандидады Оюн Толгар-оол болгаш өскелээ хөй-хөй кижилер оларның санынга киржир.

Ленинград хоорайга өөренип аас-кежии менээ таварышкан. «Ленинград» деп сөстү дыннаанам санында-ла, чүрээм чымыртканып, сеткилим чырып келир. Ленинград — пролетар революциязының кавайы, бо мээң мурнумда киискип турар Октябрь революциязының кызыл тугу хей-аъды. Аңаа Ленинградка, «Авроранын» үгер-боозунун даштаашкыны чаа үениң эгелээнин бүгү делегейге чарлаан.

Мурнунда кырлып төнеринге чыгалып чораан тывалар Совет эрге-чагырганың каш-ла чылдарының дургузунда экономиказы болгаш культуразы шапкыны-биле хөгжүп, акыдүүмә республикаларның одуругунда мунгаш дынын сула салыпкан, коммунистиг келир үеже халдып олурар-дыр. Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнер чайынналн Тыва АССР-ниң түгү кымнарның холунда-дыр магадап көрүнерем: оларның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, ажыл-агыйның мурнакчылары, малчыннар, тудугжулар, тараажылар, даргжылар болгаш чогаалчылар, артемденнер, эмчилер, башкылар, артистер, композиторлар, чуруккулар, журналистер дээш кымнарны чок дээр! Амгы Тываның чону чүгле Азий төвү —ак-көк хемнернин чуртун эвес, а акы-дүүмалыкты улустарывыстың күүлүг күрүнези — ССРЭ-ни алдаржыдып, алган ырлап турар. Чоргаараалдың мындыг одуруглары чаңгыланып турарын сактыптары артык эвес боор:

Эргип четпес арга, хову,
хемниг
Өскен, Төрээн чуртум дег
делгем,
Эрге-шөлээ бүрүн чаптып
турар
Өске ындыг чуртү билбес
мен...

С. ПЮРБЮ,
Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы.

ЧУРУКТА: Тываның күрүне филармониязының ыраажылары сценада ыры күүселдезинин үезинде. Бо талантылыг аныяктарның идепкейлиг киржилгези-биле болгулаан концерттерни көрүкчүлер улут сонуургал-биле көрүп, диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле үткүп ап турарлар. Улуг Октябрьның байырлалдыг хүннеринде олар кызылчыларга хөглүг ырызы, чараш танпызы-биле аян тударлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ЭЗИР

Рассказ

I.

Алды харлыг тургаш авамдан чарылган мен. Аштап өлбезинин аргазы-биле анай кара чажымдан бай кожайга дөрт чыл балдыр сыкпайн бараан боон келдим.

Ачам база ол-ла кожайның хөлечии турган. Кожайбыскаары черден тараалап берип чораашт, ачам күскээр кыжын ийи эштиг чедип келген. Сес шары чүгү тарааны эккеп дүжүргеш, ачам мени кырганавамга каш хонук четкеш келири-биле чагырыкчымдан чанып турган төпшээредип алган.

«Сеңээ адыш иштн-даа тараа бербес мен. Бир эвес чихсээр болзуңза—дораан чедип кел. Менден хосталган мен деп бодава. Ам-даа мооң иштинде болдур сен ийин»—дээш, чыыра адыштанмышаан, кожайым коргунчуг кылдыр менче көрдү.

Ачам мени ушкаргаш, ары чурттуг ийи эжи-биле чорупкан. Чугаа аал коданындан үнмейн чораашла байларның харам-багы, оларның доңгаа дүжер хүнү ырак эвес дээрзинче чугаа шилчээн. Орус чуртунда энир чаа улуг эргилде болган. Ядыы чон байларның, харын-даа ак хаанның эрге-чагыргазын ээлеп алган. Чурттуң кырында кызыл эзир чоргаар дээскинип турар диижип чугаалаштылар. «Ол улуг эргилде ылап-ла болган ирги бе?» дээнзиг ачам суглар кезек ыытташпайн бардылар.

— Хем-Белдириңде кодахоорай үндезилеттингенниден бээр үш чыл болуп тур. Ында бызаңнап чыдар даайым бар чүве. Ол орус өөрүнден дыннаан болду. Ынчаарга-ла шын болур ужурлуг. Кажан-на ийик Алтай, Сааныы ажыр ужуп кээр кызыл эзир-дир ийин ол—деп, чоргаар эр чугаалаваш, кымчызын барыын чүкче айытты.

— Хүн ажарда дээр кыдыы чүге кыза бээрил? Түргелдиң кара дүңү мөңгеде турбас, бир-ле эртен кызыл херел бо сыннарны ажыр чырып кээр дээрзин сагындырып турары ол-дур!— деп, өөрүшкүлүг алгырдым.

— Шын-дыр, дуңмай! Угаанныг эр ийин моң. Езулуг кызыл эзир бо эвес чүве бе?— деп, демги акый мени мактады.

— Ала көрбээнин — оглу көөр, дуңмаларым,— дээш, ачам бурунгаар челдирипти.

II.

Катап база кожайым ааланда мен. Бир-ле хүн ол мени «согур эник, ыт оглу» деп дорамчылап эгеледи.

— Мен ыт эвес, а эрес эзирдир мен. Артында-ла кызыл эзир!— деп, хорадаанымдан удурландым.

— Эзирден артык дас деп куш бар, ол сээң сегиң безин чандыр көрбес! Мен дас-тыр мен— деп, ол чаргырады.

— Эзир кажан-даа секке хоймас. Ол—эрес куш! Дас—сек кужу. Л сен оон-даа дора, кижилерин дириге хемдип чоруур сен—деп, канчалза-даа канчангай-ла бо дээн бодалбиле өжештим.

— Мээң-биле маргыжыппе? Сээң бурганың-дыр мен!—деп, алгырды ол.

— Кай, бо дег хос бурганым сен бе?—дээш, аптара кырыпда хола бурган дүрзүзүн согуптуи.

Кожай кырында-ла келген. Былдай дүшкеш, мунгаш кажаада хой аразынче кире халыдым. Кожай мени дилеп, хойларны аралап тургаш, алгырыпкаш, калбаш барып ушту. Көөрүмге, үзер кара кошкар «ам база бе», дээнзиг дедирленип тур. Кожай девидеп, кажаадан үнгеп-ле үндү.

Даңны атсы хой аразынга, кызыл эзирниң дугайында бодап, ол эзирниң делгем чалгынының кырынга олурупкаш, сылдыстарга-даа ужуп чеде бээр кылдыр дүжеп хонган мен.

Кожайым мени даартазында хыын хандыр-ла эттеп алган. Өжешкениимден үе-даа дивейн, характерым оттары кызаңайны бээрге, ол сырыларның аразынга кызыл эзирин көрүп турдум.

III.

Дөрт чыл эрткеиде, он дөрт харлыг эр апарган мен. Хувискаал, эрге-шөлээ, хосталга деп сөстерниң шуурганы киткээн турган.

Бир хүн кожайым хамык бай өөрү-биле аъттанып тура, чугаалады:

— Мал-маган ышкындың, халак. Мени улус айтырып келзе, чаасказан ишкээр киргеп дээр сен. Сөс ышкынып болбас эвеспе!

Кожай ишкээр-даа кирбейн, улузун эдерткеш, аал артында артче утлапты.

Дүүш четпейн турда ачам баштаан, аъттарлыг кижилер келди. Оларның аразында баштарының дүгү алдынналып турар, кызыл шырайлыг, аяс дээр дег оңнүг характерлыг, чаазык шырайлыг кижилер бар болду. Кызыл эзирлер ол-дур дээрзин ачам чугаалавышаан, кожайывысты айтырды. Шупту чүвени шыны-биле чугаалап бердим.

Кожай сүлчээчилери-биле баштажыр дээш чорупканы билдинген. Кызыл эзирлерни баштап чораан кижи ачам сутлар-биле сүмелешкеш, улустуу ийи үзүптү. Ачамның болүү кожайның соонче аъттанышты. Мен багга турган күжүр дорутну эзертээш, кызыл эзирлерге орук баштап, кожайга баштажы бээр берт орукче хаптым. Сайыр иштин өрү халдып олурарымга, сагыш-сеткилим кыптыгып, эрес-кашпагайым эзир ышкаш сагындырды. Эзир боорда артында-ла кызыл эзир дивес силер бе!

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫ

Октябрьның шуурганы Чөрни сиигээн,
Кара булут Саян даанадан сойлуп чаштаан.
Октябрьдан улустарга хостал чарлаан,
Хаяалыг хүн
кырывыста моңге чайнаан.
Төөгүвүс хөртүн дуглаан эрги өруу
Арга, сыннер аразындан тыпты бөргөн.
Төреливис көвей чоннар чылыг холуп
— Амыр-дыр бе, дуңмавыс?—деп сүнүп келгөн.
Октябрьның ачызында деңнелге чок,
Төнер четкен тываларның тынын алган;
Октябрьның хөрелдерин дуглаар нуш чок,
Төрээн черим шырай-арны аныыксаан.
Таңды, Сааны эдектерим көрүкер даан,
Таныттынмас —
мода-хоорай шыва апкан;
Улуг-Хемниң чалгыгларын дыңнадар даан,
Таалап ханмас,
өөрүшкүнүң ыры долган...
Чыядар шуужар —
төөгү оортан тургустунар.
Чылыг хүннер чурттапганың чечээн тарыыр.
Октябрьның хувискаалы күзүн тиилээн,
Ораннарга чайгы хүн боот мөңге артнан.

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

Дыңгылдайла, Улуг-Хемним

Думбей Сибирь кежир аккан,
Түргегелдиң хеми чораан,
Енисейим — Улуг-Хемим,
Эртнен төөгүң көптарбас мен.

Ак-көк хемнер чуртунда ам
Амыдырал чечеңгээген.
Ооллуң, кыстың хөглөл ыры
Ораннарже ужүгүп тур.

Уттунмас хинчек сөөрткен
Узун чылдар човуланы
Октябрьның хаяазындан
Ойлап, дезип тайлы берген.

Улуг-Хемим, ылгын хемим,
Уның чурттаан улус чонга,
Тыва черде чаартылганы
Дыргын чарлап, дыңгылдайла.

К. МУНЗУК.

Байырлал хүннеринде каяа чүү болурул?

НОЯБРЬ 6-ДА

Улуг октябрьның 56 чыл ооңга турааскаатказ хоорайның хөй-нийтизиниң байырлыг хуралы Политиктиг чырыдышкын бажыңынга 18.30 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 10 чылы» Культура бажыңынга, «Тыва тудуг» трестиң клубунга байырлыг кежээлер 18 шактан эгелээр.

Хөгжүм-шиин театрынга А. Фредронуң «Кадыннар болган гусарлар» деп шинзиниң эгелээри —19.30 шак.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

Ажылчы чонунуң байырлыг чыскаалы 11 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 10 чыл ою», «Энергетик» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга байырлыг кежээлер. 20 шактан эгелээр.

Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга:

Теннис, биллиард залдары 14-тен 22 шакка чедир ажылдаар.

12 шактан фонтан чанынга шаңналдыг оюннар база болгулаар.

Чайганыыштар 14 шактан ажылдаар.

Күш-культура бажыңынга 14 шакта баскетболга маргылдаа болуп эртер.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Хөгжүм-шиин театрынга, С. Сарыг-оол «Хүнүң ыраажылары». Оперетта. Эгелээри 19.30 шакта.

«Совет Тываның 10 чыл ою», «Энергетик», Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга концерттер, дыштанылга кежээлери 18 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңынга волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шактан эгелээр.

НОЯБРЬ 9-ТА

«Совет Тываның 10 чыл ою», «Энергетик» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга концерттер, оюннар 18 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңынга волейболга маргылдаазы. Эгелээри — 10 шак.

НОЯБРЬ 10-ДА

«Совет Тываның 10 чыл ою» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга конкурстар, кинолекциялар 17 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңынга 10 шакта волейболга маргылдаа.

Ноябрь 8, 9, 10 хүннеринде шыдыраа клубунга Кызыл биле Абакан хоорайларының шыдыраачыларының ужуражылгалары 11 шактан эгелегилээр.

Хоорайның кинотеатрларынга «Хосталга деп чаагай сөс» «Геркус Мантас», «Чер кырынга чурттаары» деп чаа ураичечен фильмнер үнүп эгелээр.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЭКРАНЫ

ТЫВА ШҮЛҮКЧҮНҮҢ ЧЫЫНДЫЗЫ

Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Сергей Бакизович Пюрбюнүң шүлүктериниң чыындызы Москвада «Современник» дээр ном үндүрер черге, «Дуруулар чаныл турда» деп ат-биле үнген. Чыындының эге сөзүн Москва шүлүкчүзү Михаил Скуратов «Тыва чонунуң ыраажызы» деп ат-биле бижээн. Найысылалга үнген, чаа чыындыда шүлүкчүнүң аңгыангы үелерде бижээн 26 шүлүктери болгаш «Үем болгаш үе чергем дугайында» дээр сураглыг шүлүглели «Үе» деп атбиле кирген.

Он муң тиражтыг бо чыындыны Ю. Кузнецов редакторлаан болгаш Л. Муратова чурук кааскалгазын кылган. Чыындыда кирип турар чогаалдарны М. Скуратов, А. Ойслендер, Ф. Фоломин, С. Липкин, О. Дмитриев, В. Казин, В. Державин, Е. Старинина, А. Емельянов болгаш өскелер-даа орус дылче очулдурганнар. Чаа чыынды республиканың ном садыгларында киргилээн.

БАЗА ҮШ КИНО...

Иркутскиде Чөөн Сибирь киностудиязының уран-чечен фильмнериниң үнүн тыва дылга бижидип турар салбыры Кызылда барын билир силер. Ук салбыр дыка хөй киноларның үнүн тывалап чугаалаар кылдыр бижиткен болгаш ол фильмнерни көдээ черлериниң чурттакчылары болгаш малчыннар улуг сонуургал-биле көрүп турар. Салбыр сөөлгү хонуктарда үш чаа киноларны тыва дылче бижиткен. Ол болза, «Курлавырда офицер», «Мени кады боолап каг», «Сегиржип алышкын» деп уран-чечен фильмнер болур. Бо нарын ажылга хөгжүм-шиин театрының артистери чаа-чаа дилээшкиннерни кылып, мергежил, чогаадыкчы ёзаа-биле ажылдап турарлар.

УДАВАС СЦЕНАГА

Республиканың хөгжүм-шиин театрының чаа сезонда көрүкчүлерге бараалгадыр шинлериниң бирээзи —Афанасий Салынскийниң «Барабанчы кыс» деп драмазы болур. Ук шинни тыва дылче артист Д. Барынмаа очулдурган болгаш ол боду барабанчы кыс Нила Сиишкону Мария Солуя-оол-биле эвлежип ойнаар кылдыр белеткенип турар.

Удавас сценага көре бээривис бо чаа шинде РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгар, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери А. Тавакай, Е. Кенденбиль, Л. Солуя-оол артистер Ч. Монгуш, Р. Серен-оол, Д. Намчыл ,Х. Ширинн-оол, Д. Монгуш болгаш өскелер-даа киржип турар. Шинниң режиссёру — К. Сагды, а чуруккузу— В. Бичиш.

С. ВЛАД-ООЛ.

Телевидение

НОЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

13.30— Дамчыдылгалар программазы. 13.35— Медээлер. 13.45— Уругларга. «Аң төлдериниң дугайында». 14.15— «Орус мозаика». Улустуң ырлары, танцылары, кожамыктары. 14.55—«...эрес-дидим чорукту-даа тук ышкаш тудар». Поэтиктиг композиция. 15.10—«Чурт байырлал мурнумда». 16.10—16.20— Чапсар. 16.20—Одиүг телекөргүзүг. Т. Ян —«Сээң чалыы назының». Телешии. 17.45— Г. Свиридов. «Фортепианога соната». 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Чукотканың начальниги». Уран-чечен фильм. 19.55—Телемедээлер. 20.10 — Телемедээлер (орус дылга), 20.20— Чарлалдар, реклама. 20.25—«Улуг Октябрьга алдар». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга турааскаатказ байырлыг хурал. Байырлал концерти. 01.00—01.30—«Үе». Информастыг программа.

Кино

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кара бөрү» 10.00, 11.45, «Сеңээ уткуй» 13.30, 15.15, «Хостаяга — чаагай сөс» (2 сериязы катай) 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 8.30, «Дидимнерден оън коргар» 10.00, «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа умуралдары» 12.20, 16.50, «Геркус Мантас» (2 сериязы катай) 14.10, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара консулдуң эндээни» 12.10, «Шиитков манаан туттурган кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаагай сеткилдиг ядамыктар» 11.00, 15.00, 18.40, «Бензоколонка даңгыназы» 13.00, 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: Киночыынды 12.00, «Анжелика биле хаан» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко күдүмчүзү, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиинин 37-13, культура киллизиинин 23-54, көдээ ажылагый киллизиинин 21-47, үлетпүр киллизиинин 22-64, чагаа киллизиинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизиинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2332

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко күдүмчүзү бажың № 1). ТС—01425

УЛУГ ОКТЯБРЬ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 263 (9333) | Среда 1973 чыл, ноябрь 7 | 1925 чылда үдээскээттингеш | Өртээ 2 көп.

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — Ленинниң улуг партиязы делгерезин!

ДҮҮН КРЕМЛЬГЕ

Чүрттүң хоорайларының болгаш суурларының кудумчуларында болгаш шөлдеринде Кызыл туктар, партия ТК-ның Октябрьга Кыйгырыглары, күш-ажылчы тиилелгелериниң саңнарын бижээн транспарантылар. Байырлалдың шиелдези 56-гы Октябрьны уткуп турар совет кижилериниң өөрүшкүлүг сагыш-сеткилин улам улгаттырып турар.

Бо чылдың Октябры—беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының Октябры—коммунистиг тургузуушкунуң бүгү фронтуларынга кайгамчыктыг чедишкиннер-биле алдарлыг. Бо чылдың Октябры Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының делегей ареназынга улуг чедишкиннери-биле дежететтинер. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның ленинчи программазы чедишкинниг боттанып турар. Тайбынга ынакшылдыг күштерниң чоокта чаа Москвага боош эрткен Бүгү-делегей конгресси бүгү диптерниң тайбың дээш демиселче сырый каттыжышкынының чайынначак херечизи болган. Конгрессти эң чугула болушкуну анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болган. Оон ол чугаазы — тайбың дээш хөй миллион демиселчилерге программныг документ болурун конгрессти делегаттары боттарының саналдарынга болгаш бесемаларынга оңгалап демделеп турганнар.

«Бистиң ниити хүлээлгевис чавырлышкынның удурламыкчыларының болгаш «соок дайынның» талалакчыларының шаптыктаашкынын шиитпирлин-биле бүза шаптышаан, шилип алган орук-биле чайгылыш чокка шимчээри, соксаал чокка, туруштуу-биле, калбак фронт-биле шимчээри болур» —деп, эш Л. И. Брежнев конгресске чугаалаан.

Бүдүрүлгениң мурнакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары Москва чоогунуң ажыл-ниичилери байырлалдың бүдүүзүнде Кремльдиң Съездилер ордузунга алдарлыг чаңчыл ёзугаар чыылганнар. Анаа ажылчы чоннар депутаттарының Москва Совединиң болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хоорай комитединиң байырлыг хуралы болган. Ону Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга тураскаатткан.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Куланов, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А.Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олардың хуралдың киржикчилери динмиттинг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле утканнар.

Президиумга ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, Коммунистиг партияның хоочуннары, найысылалдың совет, партия болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, шериг начальниктер, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, хоорайның сураглыг кижилери олурганнар. Хөй санныг дашткы аалчылар, дашткы дипломаттар база хуралга киришкеннер.

Моссовет күүсһомунуң даргазы В. Ф. Промыслов байырлыг хуралды ажыткан.

Залга Совет Эвилелиниң күрүне гимнизи чангыланып үнген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко илеткел кылырга, чыылганнар ону чылыы-биле утканнар.

Байырлыг хурал соонда улуг концерт болган.

КЫЗЫЛГА

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга холбаштырган, Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң байырлыг хуралы дүүн СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңында болуп эртикен.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюробузунуң составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга оон киржикчилерни улуг көдүлүүшүн-биле сонгаан.

Хуралга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң дугайында илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак кылган.

Хуралдың киржикчилеринге байырлалдың улуг концертии көргүскен.

Байыр чедириишкиннери

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адресинге Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң байырлалы-биле холбаштыр байыр чедирген телеграммалар Якут, Бурят, Калмык АССР-леринің партия обкомнарындан, Дээди Совединиң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, СЭКП Красноярск, Алтай крайкомнарындан болгаш крайкүүскомнарындан, Иркутск, Чита, Даг-Алтай, Хакас партия обкомнарындан болгаш облкүүскомнарындан, Сибириниң шериг округунуң Шерит Чөвүлелинден, МАР-ның Иркутск хоорайда консульствозундан келген. Орденниг Тываның бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүүт шиитпирлерин, госку беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлетелерин күүседиринге чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруун ол телеграммаларда күзээн.

ОКТЯБРЬНЫҢ ХЕРЭЭ ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИНДЕ БОТТАНЫП ТУРАР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга холбаштыр 1973 чылдың ноябрь 6-да Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлыг хуралга эш А. П. КИРИЛЕНКОНУҢ илеткели

Эргим эштер!

Хүндүлүг дашткы аалчылар!

Совет кижиниң чүрээнге эргим болгаш чоок, өндүр улуг база чыыткылыг байырлал—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюн байырлалды-биле демделээр дээш бөгүн мында чыглып келген-дир бис.

Октябрь соонгары чыл бүрүзү-ле төөгүде эң-не баштайгы тиилелгелиг пролетар революциязының идеалдарын боттандырарынга чугула үе-чада бооп, оон бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын улам тодаргайы-биле илередип көргүзүп турар.

Октябрь революциязы ниитилел депшилгезиниң күчүлүг дүргедекчизи болган. Бистиң чуртка хөгжүлделиг социалистиг ниитилелди тургусканы, социализмниң делегей системазын тургузуп быжыглаары, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин амгы үениң эң-не салдар-халдавырлыг политиктиг күжүү болдурганы, колониализмниң бүурап дүшкени болгаш он-он хамаарышпас национал күрүнелерни тургусканы — Октябрьның эгелээнин үе-чаданың бо бүгү революстут үре-түңнелдери делегейниң социал-политиктиг хевирин үнделинин-биле оскерткен.

Улуг Октябрь дээрге, чүгле төөгү эвес, ол харын-даа амгы үе. эң дээре келир үеже орукту диңмин-биле салып турар революционерлер салгакчыларының, чаа делегейниң тургузукчуларының база салымхүүзү бооп турар. Владимир Ильич Ленинниң чарлааны улуг идеалдары болгаш эчис сорулгалары дээш,— «Улустарны империализмден хостаары дээш, улустар аразынга дайыннарны соксадыры дээш, капиталдың тергиндээшкинин дүжүр октаары дээш, социализм дээш» (В. И. Ленин. Чогаалдарының доду чыындызы, том 37, арын 171) коммунистиг партиялар, делегейниң ажылчын ангызы, ажылчы чоннарның калбан массалары бижиг туруштуу-биле демиссежип турарлар. Чогум-на оон үжүрүндээ бүгү диптериниң күш-ажылчы кижилери Октябрь революциязын чыл бүрүде байырлап эрттирип турар. Ол дээрге, чаа үе-чаданың аткан даңы, эчис сорулгазы — коммунизмни тургузарынче угланган болгаш анаа чайлаң чок чедер кижи төрелгетенниң ёзулуг төөгүзүнүң эгези деп олар бүзүреп көрүп турарлар.

Эштер! Октябрьның чыл бүрүзүн чүгле улуг байырлал кылдыр эвес, харын-даа демиселдиң болгаш күш-ажылдың база бир чылының түңнелдерин совет кижилериниң үндүрүп, боттарының оруун ленинизмниң идеялдарынга айтыкчы компазы-биле хынап көөрүнүң хүнү ыллыр демдетлээриниң чаагай чаңчылы бистиң чуртувуста тургустунган. Бистер бөгүн база ёзулуг-ла чоргаарал-биле ону демдеглеп турар бис. Октябрьның сөөлүнгеи хөгжүлдениң 56-гы чылында бистең тайбың политикавыска чаа-чаа тиилелгелер, коммунистиг тургузуушкүнүүн бүгүде кол-кол угланышкыннарынга улуг чедишкиннер чедип алдынган, ССРЭ-ниң улустарының аку-дүүма найыралы, ленинчи партияны долгандыр совет ниитилелдиң бүзүлбас сырый каттыжымышкыны улам-на быжыккан.

Бистиң маадырлыг ажылчын ангывыс, колхозчу тараачынарывыс болгаш улусчу интеллигенция партияның политиказын боттарының төрээн хереэ кылдыр хүлээп көрүп турарлар. Олар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салганы өндүр улуг сорулгаларын күүседиринге бүрүн шиитпирлиг.

1. Тайбың дугайында декреттен—Тайбың программазынга чедир

Эштер! Улуг Октябрь социализмниң болгаш тайбыңның идеяларын чаңгыс аай кылдыр холбаштыргаш, делегей харылзааларының бүгү системазынга революстут чаартылгаларның эгезин салган.

В. И. Ленинниң бижээн база 1917 чылдың ноябрьның 7-ден 8-че дүнезинде хүлээп алганы Тайбың дугайында декрет Совет эрге-чагырганың бар-ле дугаар хүлээп алган хөөйлузу болганы алдарлыг. Ында принципиалдыг чаа, социалистиг дашткы политиканың үндезиннери илереттингеп. Ол декрет дайынны «кижи төрелгетенге удур эң-не улуг үүлгедишкин» (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 35, арын 14) кылдыр сөйгалап илереткеш, чөптүг, демократтыг тайбыңның принциптерин чарлаан.

Бистиң партияның болгаш Совет күрүшениң делегейге ажыл-чорудулгазы делегейниң бүгү хөгжүлдезинге улуг салдарын чедирген болгаш салдар чедирерин үргүлчүлеп-даа турар. Советтер чуртуң чүс-чүс миллион кижилер тайбың болгаш социал дешилгениң түп тудукчузу деп көрүп келгеп, ол тук тудукчузу болуп-даа турар.

Дашткы политиканың ленинчи принциптери Октябрь соонда чартык чүс чыл ажыг үе эрткенде, шаг-үениң шылгалдаларын чайынначаа-биле тудуп эртип, амгы үе-чадага таарыштыр чогаадыкчы, ёзубиле кылдыммышаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде, оон хүлээп алганы Тайбың программазында илереттингеп. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев отуз съездиге чугаалажыры-биле кииргеш, мынчаар демделээн: «Совет Эвилели тайбыңны идепкейлиг камгалаарының болгаш делегейниң айыл чок чоруун быжыглаарының политиказын империализмниң агрессчи политиказынга удур салып турар».

Тайбың программазын боттандырып чорударынга-даа оон хууда салымшкыны — ленинчи идеялары, делегейге харылзааларның теориязын чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап, таңдырып чорударының үезинде делегей ареназынга болган кедилиг улут бурунгаарааашкыннар партиязы, СЭКП Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң, ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң хөй талалыг болгаш эчис сорулгаже угланган ажыл-чорудулгалары-биле үзүлбес холбаалыын бистер улуг сеткил ханыышкын-биле демделеп турар бис. Политика талазы-биле улуг дурзулгалыг, амгы үениң ханызы-биле билир болгаш партийжи бедик принципиалдыг Леонид Ильич болза, ленинчи хевиринің шылгарангай партийжи болгаш күрүне удуртукчузу, делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкинининң шылгарангай ажылдакчызы бооп турар. Бистиң партияның дашткы политиктиг угланышкынын ажылдап кылырынга болгаш боттандырып чорударывыга-даа оон хууда салымшкыны — ленинчи идеяларны, делегейге харылзааларның теориязын чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап, хөгжүдеринің кайгамчыктыг үлегер-чажээ бооп турар.

Леонид Ильич Брежневке «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Ленинчи шаңналды тывысканын бистиң чуртувуста, дашткыда калбаа-биле чүүлдүгүүнүн деткээни чер кырынга социализми, тайбың дээш СЭКП ТК-ның Чингине секретарының буянныг ажыл-чорудулгазының ханызы-биле хүндүлеп үпелеткенинин ыяап барымдаазы кылдыр бистиң партиявыс, совет улус көрүп билип турар.

Эштер! Тайбын болгаш социал дешилге дээш демиселдиң эзлеглиг, перспективтиг сорулгаларынга дүүштүр алган көөрге, бистиң үевистиң кол революстут күжү — делегей социализминиң күүзүнүң, салдарының өзүл турары бирги чергелиг ужур-дузалыг. Октябрьның 56 чыл ою чаа амыралды түүп тургузарынга, делегейге социализмниң ту-

(Уланчызы 2-гы арында).

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ АТТАРЫ— ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫНДА

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюн тавартыштыр социалистиг чарышка шылгараан үлетпүрүүн, көдээ ажыл-агыйының, түдүгүнүн, транспорттуң, амылырал хандырылганың болгаш улус ажыл-агыйының еске-даа адырларының бөлүк мурнакчыларын республиканың Хүндүлел самбыразынга киирер дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел хүлээп алган.

Хүндүлел самбыразында киргеп мурнакчыларның аразында «Кызыл тудуг» эргелиниң комплекстиг бригадазының бригадири Михаил Дмитриевич Шиповаленко. Өвүр районда «Кызыл тук» колхозтуң хөөлүзү Вера Кара-Шулуусвна Карасал. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизатору Виктор Михайлович Полухин. «Тоора Хем» совхозтуң малчыны Шой-Суруп Далдасовна Кол. Монгун-Тайга районтуң «Малчын» колхозунуң сарлык каларчызы Очур Бораганович Донгак. «Тыва даг-дүгү» комбинатта машиннистер бригадазының бригадири Анастасия Кузьминична Ильина. «Тыва кобальт тудуг» эргелелиңде бригадир Хуна-оол Думатович Натпит-оол. Кызылдың № 7 школазының башкызы Полина Яковлевна Семенова олар бар.

ЭШ МИХАИЛ СЕРГЕЕВИЧ СОЛОМЕНЦЕВКЕ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң сураглыг көскү ажылдакчызы Силерниң алдан хар харлаан хүнүнер-биле холбаштыр Силерге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур.

Михаил Сергеевич, хөй-хөй чылдарда чурттаарынарны, эки кадыкшылдыг боор, совет улустуң чаагай чоруу дээш, бистиң чуртка коммунизм тиилелгезинин эрге-ажыы дээш моон-даа сонгаар үретүннелдиг ажылдаарыңарны Силерге күзеп тур бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели

ЭШ М. С. СОЛОМЕНЦЕВКЕ СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр алдан харлааны-биле холбаштыр, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Михаил Сергеевич **Соломенцевке Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры** атты тыпсыр болгаш, ону **Ленин** ордени база «**Алдыр болгаш маска**» алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль.
1973 чылдың ноябрь 5.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Ноябрь 5-те РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ССРЭ-ниң орденнерин, Хүндүлел бижиктерин болгаш Россия Федерациязының хүндүлүг аттарын тыпсыр дугайында бижиктерин шаңнатканнарга тывыскан.

Улус ажыл-агыйының ажыг-ангы адырларының специалистеринге, эдээн хөй министерстволарның болгаш төп албан черлериниң, эртемниң, культураның, уран чүүлдүн ажылдакчыларынга бедик шаңналарны тывыскан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов орденнерни болгаш бижиктерни тывыскаш, шаңнатканнарга изиг байырны чедирип, оларга, быжыг кадыкшылды болгаш социалистиг төрээн туруттуг чаагай чоруу дээш оларның үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруун күзээн.

(СЭТА).

ОКТЯБРЬНЫҢ ХЕРЭЭ ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИНДЕ БОТТАНЫП ТУРАР

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

руштарын бижыглаарынга аҥы-дуҥма чурттарның улуг чеднишкиннери-биле демдеглеттинген. Ооң илерели маадырлыг ыетнам улустуң төөгүлүг тиилелгезинден, Герман Демократтыг Республикага удур политиктиг кызагдаалы узуткаанындан, социалистиг чурттарның, оларның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чаҥгыс эвининг улам бижыкканымдан көзүлген. Оларның аразында харылзаалар улам ханылап, хөй янзы хевирлиг, дээштиг бооп турар. Социализм чурттарының даштыкы политиктиг күжениишкиннерин дүүштүреринге социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң интернационалчы херээнге чугула салыышкынны аҥы-дуҥма партиялар удуртукчуларының бо чайын Крымга болган уҥуражыышкыны киирген.

Ам, социалистиг дем каттыштырылга чурттары ажылагый хөгжүлдезинниг бедик деҥнелип чедип алган болгаш харылзааларның хөй адырлыг системазы оларның аразынга, ылаҥгыя ЭДЧ-ге хамаарыштыр тургустунган уеде деминг хүлээп алдынган комплекстиг программаны херек кырынга боттандырарының оруунга социалистиг экономика интеграциязын дүргедедиринге эргежок чугула бүгү чүүлдер бар.

Социалистиг күрүнелерниҥ **дем каттыштырылгазы** бижыгып, сырый каттышкан тудумна, ооң экономика болгаш камгалал күүзүү бедээн тудум-на, делегей хөгжүлдезинге ооң салдары удам күштелир, улустарның хосталга шимчээшкинин улам чеднишкинниг, тайбыҥның ондур улуг хөрээ улам идегелдиг болур!

Делегейниҥ коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиннинге, депшилгелиг бүгү күштерниҥ деткиткен Совет Эвилели биле социализмниҥ аҥы-дуҥма чурттарының тайбың шавар халдаашкыны дыка чугула түҥнелдерни ам безин берген. Чүүл-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериҥ тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыҥ харылзааларының улам калбарганып, «соок дайындан» дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгаже эргилдениҥ үргүлүлеп турарын бо чылдың болуушкыннары хереченилеп турар. Германияның Федеративтиг Республиказынга, Американың Каттышкан Штаттарынга, Францинга эш Л. И. Брежневтиҥ чорааны аҥаа улуг болгаш ниитизин-биле хүлээп көрдүнген ужур-дузалыг болган. ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Даргазы эш Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы эш А. Н. Косыгин хөй-көй чурттарга чоорааннар. Сураглыг чугула документилерге олар ат салганнар.

Европа диптиҥ политиктиг байдалынга чугула болгаш аажок кедилиг өскерииишкиннер болган. Фашизмге удур дайыҥныы, дайын соолуҥде хөгжүлдениҥ түҥнелдерин дүүмчүдүн бижыглаан. Совет Эвилелиниҥ, Польшаның болгаш ГДР-ниҥ ГФР-биле чарган керээдери керек кырында догуннап турар байдалды, ооң иштинде Европада тургустунган кызыгаарларны хажык чок деп көөрүн бөрымдаалап турар. Ниити-европа чөвүлел хураалы чеднишкинниг эгелээн. Ону чыылдырганы ССРЭ-ниҥ болгаш социалистиг өске-даа чурттарның хөй чылдар дургузунда күженишкиннериҥ улуг түҥнелдериниҥ бирээзин болган. Ол чөвүлел хурал удавас доостур болгаш бодунуҥ мурнуурга тургустунган соруглагалыы күүседир деп чүвеге Европаның улустарыы ынаныр турар. Үк чөвүлел хурал Европаны бижыг тайбынның, чаагай кожа-хелбээ догуннаашкыныҥ болгаш дем каттыштырып ажылдаарының девискээря болдурарын улам бижыг үндезининг белдурар соруглагыг. Төп Европага чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкинин кызырар дүгайында Венага эгелээнинден бээр ийи неделя бооп турар чугаалажышкыннар ол дипке дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының талазынче угланыр хөгжүп эгелей берген, ийи талага ажыктыг кады ажылдажылганың перспективалары ажыттының турар. Кады ажылдап кылган чугула документилерге ат салдынган, оларның аразыңдан «ССРЭ биле АКШ-тың аразынга харылзаалар үндезинниҥ», ядролуг дайынны болдурбас дугайында хуусаа чок дугуржулганы, стратегтиг чепселеишкиннии кызыгаарлаар дугайында ээҥ баштайгы дугуржулганы онзалап демдеглезе чогуур.

Чарган дугуржулгалар ийи чурттуң эрге-ажыныҥ болгаш бүгү-нинти тайбың хөрээнге дүгжүп турар болганда, ук дугуржулгаларны шыҥгыы барымдаалаар бис. Чарган дугуржулгаларның негелдезини болгаш сөс бүрүзүн америк тала база барымдаалаар деп чүвеге идеген турар бис.

Капиталистиг чурттар-биле, ооң иштинде эң улуг чурттар-биле ажыктыг харылзааларны калбартпышаан, Совет Эвилелиниҥ удуртулга болдуруп турар принцивн мындыг: бир күрүнелерниҥ дем каттыштырып ажылдаары оскелерниҥ айыыл чок чоруунга болгаш үндезин эрге-ажыктарынга үржүк таваршытыргап туруп болбас, таваршытырбас-даа ужурлуг. Совет даштыкы политиканыҥ ужур-утказын хажыдар дээр оралдажышкыннар, ооң-биле кады «күүлүг күрүнелерниҥ сүлчээзи» дээр чүвеге хамаарыштыр иүгүлдер оларның авторларын делегей байдалын чогумчударының удурланыкчылары кылдыр көргүзүп турар.

Сөөлгү чылдарда каяа-даа каттышпаан күрүнелерниҥ делегейге ролю улгаткан, ук күрүнелерниҥ хөй кезиниҥ политиказыныҥ антиимпериалистиг угланыышкыны улам тодаргай апар чыдар.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар херекке Азияның улам идепкейлиг киржии турары оорүнчүг. Ук дипте Индия болгаш Пакистан ышкаш ийи улуг күрүненниҥ аразында харылзааларның улам ажыжип турарынга байыр чеднирип турар бис. Аныяк күрүне Бангладештиҥ делегейге туруштары бижыгып турар.

Найырал болгаш кады ажылдажылгапы совет улустуң бедин-биле үнелеп турары Индия-биле бистиҥ харылзаа-ларывыстың хөгжүлдезинге болчыл чаа көскү бурунгаарлаашкыныыг болур дээрзиҥге бүзүреп турар бис. ССРЭ биле Афганистанның аразында чанчыл болган найыралчы харылзаалар чеднишкинниг хөгжүп, сайзырап олурар. Иран болгаш Турция-биле бистиҥ харылзааларывыс өй тавында болбушаан, ук чурттар-биле харылзааларны сайзырадырынга моон соҥгаар-даа белеп бис. Япония-биле хожа-хелбээ харылзааларның хөгжүлдезинде чамдык бурунгаарлаашкын бар апарган. Ук харылзааларны сайзырадыры болгаш ханыладыры дээш туржүп турар болгаш бо угланыышкынга хамаарыштыр биске хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр апаар бис.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг чурттарның аразынга боттоттарынга ажыктыг экономиктиг база эртем-техниктиг харылзааларны калбартырынга политиктиг чавырылдырыышкын таарымчалыг бооп турарын демдеглексээн ниик мен. Ук харылзааларның масштабы болгаш характери чүнү көргүзүп турарыл дээрге олар келиин барып күрүнелер арасында тайбың харылзааларның улам көскү материалдыг фактору болу берип чадавас.

Бо бүгү чүнү көргүзүп турарыл дээрге, СЭКП ТК-ниҥ апрель (1973 ч.) Пленумунуҥ салган соруглазы — делегейде бооп турар таарымчалыг өскерлиишкиннерни чайгылыш чок болдурарын шинтпирлээринге эки үндезини тургустунуп турар деп чугаалап болур-дур.

Маңаа хамаарыштыр Совет Эвилелиниҥ тодаргай чүйү кылып турарын эш Л. И. Брежнев тайбыңга ынакшылдыг күштериҥ Бүгү-делегей конгрезинге бодуҥуң чайыннанчак болгаш ханы үткалыг чугаазынга октябрьныҥ 26-да демдеглээн. Шак ол чугаа амгы делегей байдалыныҥ онзагай чүүлдерин ханы тодарадырынга дузалаанын, оларның чаагай чорууп бедиидерин азы тайбыңны ынакшылдыг күштерниҥ өзүп олурар идепкейиниҥ болгаш бототтарын билчиринииҥ сагышсеткилден үттүндурбас илереэшкинни болган. Улустарга болгаш күрүнелерге конгресстиҥ чалбыыштыг кыйгырыы, ооң хүлээп алган документилери империалистиг дарлалга болгаш делегей харылзаалаарында күүлүлээшкинге удур тайбың күштериниҥ улам организастыг болгаш шинтпирлиг хөделиринге беленнп, ниитилел амыдыралынга дайынны болдурбазын чедип алырынга беленин хереченилеп турар. Кижи торелгетенниҥ амыдыралчы эрге-ажыктары болгаш салым-чолу дээш демиселге бистиҥ чуртувустуҥ ролюн делегейниҥ хөй-ниитизи кайы хире бедии-биле үнелеп турарын конгресс база катап көргүскен.

Ол хире ат-сураглыг конгресстиҥ Москвага эрттиргенин безин ханы үжур-дузалыг факт болур-дур. Москва шагда-ла тайбыңның болгаш социал чөптүг чорук дээш демиселчилерниҥ чаҥгыс эвининг демдээ болу берген. Кым улуска бараан болганыз, кымның ажылчорудулгазы гуманизмниҥ болгаш депшилгениҥ идеалдарыбиле чалгынаангаыл, олар Москваже, Маадыр хоорайже, социализмниҥ баштайгы чуртуҥуҥ пайысыллалыыче ханы бүзүрел болгаш хүндүткел-биле көрүүп турарлар.

Эштер! Делегейниҥ дүшкүүрлүг байдалыныҥ чавырылышкыны — ол шаптык чок болгаш дорт оруктуг болуушкун эвес болгай. Реакцылыг болүктерниҥ эжелекчи политиказының үржуундан айыылдыг үскүлежиишкиннериҥ одаглары ам-даа бар болуп турар болгаш харын-даа шериҥ күҥү-биле сегиржип алышкыннар болгулап турар. Араб чөрлерни ыят чогубиле эжелеп ап турар израиль агрессорларыҥ буруузу-биле Чоокку Чөөн чүкке эрткен айда дайын чөрудулгазы катап өөскээн болгай.

Израильдиҥ эжелеп алганы бүгү девискээрдерни хостаарында болгаш Палестинаныҥ араб улузуныҥ хоойлу ёзугаар эргелерин хандырарынга үндезилээш, чүгле ынчан Чоокку Чөөн чүкке бижыг тайбыңны чедип ап болур дугайында бо бүгү чылдарныҥ иштинде бистиҥ туржүп келгенивистиҥ болгаш ам-даа туржүп турарывыстың чөптүүн ол девискээрде байдалдың өөскүүшкүнү, ылаҥгыя сөолгү болуушкуннар хөрлээр арга чок бадыткаан. Ол айтырыгның кол өзээ, чогум ужуру шак ында.

Ам, кажан Чоокку Чөөн чүкке чоокта чаа болган шериг сегиржип алышкыныыҥ соонда, Израильдиҥ удуртукчуларына болгаш оларны деткип турарларга ол ам-на харын билдингир апарган чадап чок. Ол чорук билдингенде чүгле ынчан ук айтырыгны ёзугыр шинтпирлээрииче орук ажыттынар.

Оларның девискээрлерин эжелээр чорукту шуут соксадырынга араб чурттарының бижыг шинтпирлинии болуушкуннар көргүскен. Оларның ол шинтпирлии чоруу араб чурттар-биле дем каттыштырылгазында болгаш араб армияның дайынчы тура-соруунуң элээн бедээниниде илереттинип турар.

Агрессияга удур, улустарның хамаарышпас чоруу болгаш эргелери дээш демисел-биле эп-сеткил каттыжыышкынының принциптеринге шынчы бистиҥ чуртувус агрессияга таварышкан араб күрүнелерниҥ чөптүг херээнге эргежок чугула дузаны база деткимчеҥи чедирип келген болгаш чеднрер-даа. Найыралчы араб күрүнелер-биле харылзаа болгаш чөпшээрежилгени кылбышаан, Совет Эвилели дайын чорудулгазын дүрген соксадырынче болгаш чөрүлдээлерни таарыштыр шинтпирлээрииче улганган дипломаттыг ажылдарга идепкейдии-биле киришкен.

Ам, кажан октябрь 22-де турган байдалды катап тургузар айтырыгның талазы-биле КНО-ныҥ төлөөлекчилериҥ киржилгези-биле Египеттиҥ болгаш Израильдиҥ төлөөлекчилери ужуражып турар үедс, кажан КНО-нуҥ Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ шинтпирии Израиль хеп-денертен каржызы-биле үрээш, дайын чорудулгаларын уламчылап турганы билдингир болгай. Шынын чугаалаарга, КНО Уставының ындыг таварылгаларда ажыглаары-биле көрдүнген шыҥгыы хемчеглериҥе чүгле чаҥгыс ол дээш безин Израиль сеҥеккүл болур.

Ынчангаш сегиржип алышкынны соксадырыл политика талазы-биле үндезилелдиг таарыштырарынче шилчиирииҥ ээҥ-не бирги болгаш эргежок чугула базымы болза дайын чорудулгазын октябрь 22-дегн соксатканының шугумунче израиль шериглерни аткаарладыры болур ужурлуг. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ шинтпирлериҥе үндезилээн, бүгү делегейде тайбыңга ынакшылдыг күштерниҥ деткимчезин алган ындыг туруштуҥ чөптүүнге ким-даа дадагалээп шыдавас.

Чоокку Чөөн чүкте байдалдың бүгү нарынын медереп билбишаан, ол девискээрде кризисти быжыг болгаш чөптүү-биле таарыштырарыҥа кажангызындан-даа артык таарымчалыг байдал амгы үеде туруп турар дээрзин ооң-биле кады демдеглеп болур.

Кажан, чөптүг тайбыңның үндезинин быжыглаар дугайында, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дугайында ажыл-херек чоруп турда, Советтер чурту бодуҥуң бажыңына, бодуҥуң черинге ээлер болур ыдыктыг эргени империалистиг холгаарлаашкындан камгалап, чаа, эки амыдыралче чүткүл турар улустар-биле кезээде кады туржүп келген болгаш моон соҥгаар-даа кады туржүр дээрзин кезээде демдеглеп келгенивис ышкаш, бо таварылгада база демдеглээрин чөпшээреп көрүүер.

Социализмниҥ алыс бүдүүҥден тыптып үнген совет даштыкы политика ёзулуг тайбыңга ынакшылдыг политика болур. Ооң-биле кады империализмге хамаарыштыр кандыг-даа хоозун бүзүредиг аҥаа таарышпас. Салдар чеднирикчи реаксылыг бөлүктер, тайбыңның болгаш социал депшилгениҥ калчаалыг дайыннары, чепсегленишкинии эҥдере бүдүрер чоруктан миллиард-миллиард орулга киирип ап турар боо-чепсек фабрикантылары тайбың херээнге моондактаар, делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун хевээр арттырар дээш бүгү-ле аргаларны ажыглап тураралар. Моон ужурунда бистер чурттуң камгалал күүзүүн чогуур дөҥнелге тургузар, бистиҥ шылгарыҥгай эрестидим Чепсектиг Күштеривисти бижыглаар дээш моон-даа соҥгаар соксаал чок сагыш салыр бис. Совет шериглер кезээде чоп-биле кады болгаш. Ленинчи партияның херээнге кызыгаар чокка бердингеннер. Октябрьның чаалап алышкынын, коммунизм тургузукчуларының тайбың күш-ажылын идегелдиг камгалап турар маадырлыг Совет Армияга алдар болгаш хүндүткел!

Делегей байдалың экижидерииҥе удурланып турарларның дугайын чугаалап тура, амгы кыдат удуртукчуларның «соок дайынның» талалакчыларының

ОКТЯБРЬНЫҢ ХЕРЭЭ ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИНДЕ БОТТАНЫП ТУРАР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Ниитилел байлаан ажыглаарын экижидери, чоннуң күжүбиле тургустуинган бүгү-ле чүүлдерни камныг көөрү ышкаш, ындыг чугула херектиң дугайын база чугаалаза чогуур. Ол чорук ажылдакчы бүрүзүнүң, коллектив бүрүзүнүң талазындан чоннуң байлаан ажыл-агыйжы көөрүнден хамаарыжыры черле билдингир. Октябрьның тинлээнининг соонда шуут баштайгы хүннерде-ле «Чонга кыйгырыынга» В. И. Ленин мынча деп бижээн: «Черни, тарааны, фабрикаларны, чепсек-херекселдерни, продуктуларны, транспортту камнап, карак огу дег кадагалаңар—ол бүгү амданы эгелээш ниитизин-биле силерниин, ниити чоннуң байлаа болур» (В. И. Ленин, Чогаалдарының долу чыылдазы, т. 35, арын 67). Ол лениичи чагыг амгы-даа уеде күштүг хевээр арткан.

Бистиң экономикавыстың бедик ажыктыы дээш демиселдиң чепсектериниң арсеналынга ажыл-агыйны чорударының аргаларын улам ыңай сайзырангайжыдарының ужурдузазы улам озер. Ол хөй талалыг соруга. Ол дээрге планнаашкыны, эргелеп башкарарының организастыг тургузуун, бүдүрүүшкүнге экономиктиг идиг бээрин экижидери-дир. Оон чарылбас кезээ болза кадрларның мергежилин бедидери, оларның инициативазын болгаш ажыл-херекти чогаадыкчы көөрүн калбартып хөгжүдери болур.

Эштер! Партияның бодалдарының, бистиң бүгү планнарывыстың амыдыралчызы — улустуң эрге-ажыктарынга оларның эң-не ханызы-биле дүгжүп турарында. Хөй-хөй он чылдарда демниг кады, план бүзүгаар организастыг күш-ажыл совет кижилерин чаңгыс аай, бүгү-улусчу күш-ажылчы коллектив кылдыр каттыштырган болгаш аңаа бүгүденин чедиишкиннери — кижи бүрүзүнүң чедиишкини, а кижи бүрүзүнүң чедиишкиннери — бүгүдениң чедиишкиннери бооп турар. Улуг Октябрьның төрээн чери—бистиң социалистиг- Ада-чуртувус хүн келген тудум-на улам күштүг болгаш каас-чараш болурунче СЭКП-ниң экономиктиг политиказы угланган дээрзинге совет кижилер боттарының дуржулгазындан херек кырында көрүп, бүзүреп турарлар.

III. Ниитилел—кижиге, кижи—ниитилелге

Эштер! Октябрьның социалистиг Улуг революциязы улустуң болгаш улуска бодаан болган революция болган. Ол болза дарлакчыларның чүс-чүс чылдарда мөлчүп чорааны ажылчы чоннарның эң-не калбак массаларының эрге-ажыктарынга таарыштыр ниитилел амыдыралын чаартып тургузар дээш өөскүткен төөгүде эң-не баштайгы тиилелгелиг революция болган.

Ол дээрге, эрги тургузугну дүжүр октаанының үе-чадазынга-даа база чаа ниитилелди тургузарының дараазында үе-чадаларынга-даа бодунуң шимчедикчи күштериниң талазы-биле улусчу революция болган. Шинтирлээр соруглаарның бодунуң характер-байдалы, хемчээли болгаш нарыны-даа массаларның төөгүлүг медерелдиг чогаадыкчы чоруун хиллионнарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин негеп турган. Ындыг идепкейлиг чорукка делгем девискээрни амыдары болгаш оны шын орувче углап башкарары — партияның удуртукчу ажыл-чорудулгазының көл үткаазы ол дээн Ленин көрүп турган.

Партия бодунуң ажыл-чорудулгазының дээди алыс соруглагазы улустуң чаагай чоруу, кижиниң чаагай чоруу дээш демисежири болур дээн санал турар төлээде, совет кижилериниң амыдыралының материалдыг дециелин бедидери бирги чергениң ужур-дузалыг бооп турары Силдингир. Бистиң улус ажыл-агыйывыстың шыдаар аргаларының өскенининг ачызында СЭКП-ниң XXIV съездизинге социал-экономиканың калбак программазын хүлээп алыр арганы берген болгаш оны чайгылыш чокка бottандырып турар.

Бо беш чылда шуут-ла чонның хереглелинге ажыглап турар национал орулганың үлүү өскен. Ол болза амгы үеде бүгү национал орулганың дөрттүн үжү хире бооп турар. Үлетүрүнүң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының, а ол ышкаш башкыларның болгаш эмчилерниң ажыл төлевирин бедидеринге күрүне дыка хөй акша-көрөнгүнүн түскайлаан. Чоорту-ла, улус ажыл-агыйының адырларының болгаш чурттуң районнарының аайы-биле ажыл төлевирининг чаа, улам бедик хемчээлин доктаадып, ажылчы чоннарның ортумак ажыл төлевирлиг категорияларынга тарифтиг төлевирлерни болгаш шалыпкың үлгаттырып турар. Дүнеки ээлчегларде ажылдаанны дээш төлевирни улгаттырган.

Ол ышкаш хереглелдиң ниитилел фондуларын улам калбартырынга хөй түңнүг акша-көрөнгүнү база тускайлап турар. Чижээ, күш-ажылдың хоочунарының пенсия ханызылгазын экижиткен, сургуул аныктарның стипендияларын улгаттырган, школа, эмнелгелер хандырар ажыачы көвүдеткен, ажылдап турар не-херээженнерге немелде чинтелдерни көргүскен.

Ниитизи-биле 1971 — 1973 чылдарда ажыл төлевирин улгаттыраарының хемчеглери барык үшкү ажылчын болгаш албан-даакчы кижиге хамаарышкан бооп турар. Ол-ла үеде чоннуң кижи бүрүзүнге онаашкан боттуг орулга 13,5 хуу немешкен.

Планныг социалистиг экономиктиг байдалдарда чоннуң орудлагарының өзери-биле чергелештир улустуң хереглелдиг барааннарын садарын 44 хуу өзер, а ниити хемчээл сески беш чылга деннежир.

Бистиң хереглел бараанавыстың шынарының дугайын база чугаалаксаан мен. Сөөлгү чылдар дургузунда оларның дыка хөйү улам-на эки болгаш аянныг-чараш апарган, ынчалза-даа улустуң хереглел бараанларының ассортиментизи болгаш шынары садып алыкчыларның хереглел-негелдезинге ам-даа ыракта таарышпайн турар. Совет кижилерниң өзүп турар хереглелиң долузу-биле хандырар ындыг кылыгларны болгаш продуктуларны бүдүрүп үндүрерин хандырары — ындыг бараанларны кылып үндүрүп турар үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларының, бирги ээлчегге чиик болгаш аъш-чем адырларының ажылдакчыларының хүдээлгеи бооп турар.

Улустуң чаагай чоруун бедидеринің эң чугула угланыышкыннарының бирээзин совет кижилерниң чурттарга байдалын экижидерн болур деп партия санап турар. Бисте чурттарга түдүү кайы хире улус хемчээлдиг кылдыпт турары бүгүдеге билдингир. Бо беш чылды күүседириниң үезинде бо ажылга планда көрдүнгенинден күрүнең 3 миллиард рубльден хөй капитал салыышкыны киирген. Үш чыл дургузунда 320 миллион дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглаага киирер чорук 34 миллион кижиниң амыдырал байдалын экижидер арганы бээр.

Чурттарга түдүүнүн хемчээлин калбартыры-биле чергелештир бажыңнарның болгаш квартираларның шынары. Чаагайжыдыгазы чоорту-ла экижип турары дыка чугула чүүл болур. Чижээ, бо чылдың төнчүзүнге чедир хоорайларда чурттарга фондузүнүң үштүк ийи кезиин болгаш көдээ черлерге — үштүң бир кезиин газ-биле хандырган турар. Чурттакчылыг черлериниң суг хандырылгазы болгаш хоорай транспортунуң ажылы экижип турар. Ачы-дуза чедирериниң хемчээли калбарып, ында чүчүс муң кижи ажылдап турар.

Дыка хөй санныг медицина ажылдакчылары улустуң кадыкшылын камгалаары-биле ажылдап турарлар. Оларның бүүнинг-чаагай ажыл-ижин бүгү улус ажыглап, хүндүлеп көрүп турар.

Ол ышкаш совет кижилерниң ажылдаар байдалын соксавл чокка экижидип турарындан чаагай чоруктуң өзүлдезин база көстүп турар. Чүгле күш-ажылды камгалаарынга база озал-ондак чокка ажыглаарын улам сайзырагайжыдарынга чылдың-на будуп-чартык миллиардтан хөй рубль чарыгдаттырып турар. Бистиң чуртта бүдүрүлге черинге бертинип, кемдээринин дециели — делегейде эң өөскө черлерниң бирээзи бооп турар.

Ажылдарының байдалын экижидери: — чүгле күш-ажыл камгалалыг, техниканы болгаш бүдүрүлгени организастаарын сайзырангайжыдар эвес, харын ажылдап турарларны эки столованнар, дыштанылга өрээлдери-биле, амыдырал хандырылгазының эргежок чугула бүгү чүүлдерибиле хандырар ёзээн ол. Бүдүрүлге бүрүзүнде байдал кижилер дугайында сагыш салышкып-биле бүргеткен, кижи бүүдезн оны хүнүнүн-не билген турар, социалистиг тургузугнун чөзүг-шынары сиңиккен турзун дээш моон соңгаар-даа күштүг болгаш акша-көрөнгүнүн харампанмас херек.

Долгандыр турар бойдусту камгалаары болгаш экижидери чижектиг, кижилерниң амыдыралынга чугула факторнуң үжүр-дузазы бистиң хүнпериивисте аажок улгатхан болгаш улгатпышаан турар. Үлетпүр талазы-биле сайзырангай, капиталистир чурттарда хамыктың мурнунда бойдус байлактарын кайы-хамаанчок, хууда өнчүзүрек ажыглап турарының уламындан ол айтырыг болганчок-ла кризистиг байдалга таваржып турар.

Бистиң социалистиг тургузуувус эзнм-арыг ыяжын, агаар биле сугну хумагалыг, шынап-ла ээ көөр ёзу-биле ажыглап болур делегереңгей аргаларны ажыдып берип турар. бистиң чуртувуста улугулуг хемчегларни боттандырып турарындан ол тодаргай көстүп турар. Ол айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Советининг чугаалашкан, чугула хөй-хөй хоойлужудулганы ол үндүрген. Дашкаарга бойдус байлаан бокталдырарып үзүткаар тускай хемчегларни алырынга күрүненің капитал салыышкынын киирген. Үш чыл дургузунда 320 миллион дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглаага киирер чорук 34 миллион кижиниң амыдырал байдалын экижидер арганы бээр.

Чурттарга түдүүнүн хемчээлин калбартыры-биле чергелештир бажыңнарның болгаш квартираларның шынары. Чаагайжыдыгазы чоорту-ла экижип турары дыка чугула чүүл болур. Чижээ, бо чылдың төнчүзүнге чедир хоорайларда чурттарга фондузүнүң үштүк ийи кезиин болгаш көдээ черлерге — үштүң бир кезиин газ-биле хандырган турар. Чурттарга түдүүнүн хемчээлин калбартыры-биле чергелештирер бажыңнарның болгаш хоорай транспортунуң ажылы экижип турар. Ачы-дуза чедирериниң хемчээли калбарып, ында чүчүс муң кижи ажылдап турар.

Дыка хөй санныг медицина ажылдакчылары улустуң кадыкшылын камгалаары-биле ажылдап турарлар. Оларның бүүнинг-чаагай ажыл-ижин бүгү улус ажыглап, хүндүлеп көрүп турар.

Ол ышкаш совет кижилерниң ажылдаар байдалын соксавл чокка экижидип турарындан чаагай чоруктуң өзүлдезин база көстүп турар. Үлетпүр талазы-биле сайзырангай, капиталистир чурттарда хамыктың мурнунда бойдус байлактарын кайы-хамаанчок, хууда өнчүзүрек ажыглап турарының уламындан ол айтырыг болганчок-ла кризистиг байдалга таваржып турар.

Бистиң социалистиг тургузуувус эзнм-арыг ыяжын, агаар биле сугну хумагалыг, шынап-ла ээ көөр ёзу-биле ажыглап болур делегереңгей аргаларны ажыдып берип турар. бистиң чуртувуста улугулуг хемчегларни боттандырып турарындан ол тодаргай көстүп турар. Ол айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Советининг,

ШЫН дөртку арын. 1973 ч. ноябрь 7

КШЕСИНСКАЯНЫҢ ӨРГЭЭЗИ 1917 ЧЫЛДА

Ленинградтың төп ордузунда, Революция шөлүнде, бистин партиявыстың төөгузубиле чарылбас хөлбаалыг бажын бар. Биеэде балет артизи Кшесинскаянын шөлээн чурттап чораан өргээзи ол. Анаа 1917 чылдын март—июньда РСДРП (б)-нин Төп болгаш Петроград комитеттери-РСДРП (б) ТК биле Петроград комитединиң чанында Шериг организациязы, солдаттарның «Правда» клубу, өске-даа революстуг организациялар турган. Өргээни күяктыг автомобиль дивизионунун мастерскаязының командазы болгаш революсчу сагыш-сеткилдиг полктарның солдаттары камгалап турган. Өргээниң даштынга күяктыг машиналар тургулаар.

Бир дугаар каттың улуг кезинге большевиктерниң шериг организациязы турган. Удаваанда өргээнин чогум ээзи ол апарган.

Өргээниң чаа ээлериниң ынчан дүшкүүрлүг ширинп амыдырал байдалынга оон деритинген аян-шинчизи дүүшпес. Ынчангаш оон торгу додарлыг сандайларын, хевистерни өскелээ дериглерин, февраль 27-де-ле дезе-берген Кшесинскаяның кымга-даа херекчок апаргань эт-севин таныылдыг ийи өрээлге шыгжап каапкан.

1917 чылда марттың ортан үезинде Кшесинская өргээзи хайның хөөрээн тос-танмазыг кылдыр сагындырар апарган. Солдаттарның, матростарның шуужуп келирп артелиеп дүн ортузунга чедир соксавае, соксаал чок хуралдар өртип турган. Анаа большевиктерниң шериг организациязының даргазы Н. И. Подвойский биле Шериг организациязының президиум секретары Б. А. Мехоношин олар ажылдап турган, ийи дугаар каттың өрээлдериниң бирээзинге Е. Д. Стасова секретарьлаан партияның ТК секретариады туруп алган, оон өске өрээлдерге 1917 чылдың апрель — июньда Я. М. Свердлов биле Н. К. Крупская, РСДРП (б) ПК-ның секретары Г. И. Бокий болгаш оон-даа өскелер ажылдап турган.

1917 чылдың апрель 3 (16-да) Кшесинская өргээзинге дангаар өртен М. И. Ульянова хөлзей аарак чедип келгеш, Владимир Ильич Ленин чедип келген деп дыңнаткан.

Апрель 4-че дүне ол өргээ чанында шөлге эмгежок хөй чон чыглып келген. Финлянд вокзалдан В. И. Ленин броневиктиг чедип келирге, ажылчыннар болгаш солдаттар ону холга көдүрүп алгаш, ТК биле ПК-ның турар черинге мрамор чадалап үнгеш чедире берген. Анаа Петроградтың большевиктер организациязының активи болгаш Советтериниң Бүгү-россия төвүлел хуралынга хөй-хөй можулардан Петроградка чедип келген большевиктер чыылган. Владимир Ильич аяк шай аартай какпкаш, балконга үнүп келген. Ону маңап турган ажылчыннар болгаш солдаттарга оон ол чүве чугаалаан. Өргээ чанынга бөлүк-бөлүк кижилер кээп-ле турган, кронштадтылар чедип келген. Ол дүне В. И. Ленин чонга балкондан үш катап чүве чугаалаан, улуг дангаар өртен тарап чоруткан. В. И. Ленинниң келирин улустуң баштай маңап турган өрээлинге кириксээнер аңаа сыңыпластай берген. Чугаалажырын бир дугаар каттың улуг залынга уламчылаан. В. И. Ленинниң чугааларының утказы Апрель тезистериниң баштайгы төлевилели болган.

Владимир Ильич чедип келген дораан Кшесинская өргээзинин хамык телефоннарын үүк чыскаалының аайы-биле данзылай тыртып алган. Большевиктер партиязының штабынга ол барык хүннүн-не барып, чүүлдер бижип, төвүлел хуралдар өрттирип келгеннер-биле чугаалажып турган. Буржуаз парлалганын В. И. Ленинни болгаш большевиктерни шүглүдеп бактаап, туруп бергенинге удурланыышкын илергейлээн чыскаал апрельдин 16-да болган. Оон киржикчилеринге өргээнин балконундан В. И. Ленининиң чугаазын олар дыңнаан. Кшесинская өргээзинге РСДРП (б)-ниң Апрель конференциязының киржикчилериниң баштайгы белеткел чугаалажыр төвүлел хуралы болгаш оон түңнел хуралы болган. Конференция В. И. Ленининиң удуртулгазы-биле эрткен.

1917 чылдың апрельде большевикчи «Солдатская правда» солун үнүп эгелээн. Ону казармаларга солдаттар холдан салбайн номчуп турган. Удаваанда Кшесинская өргээзинге солдаттар клубу «Правда» ажытынгаш, дораан-на большевикчи сагыш-сеткилдиг солдаттарның хайдыкшылының төвү болу берген. Өргээниң улуг залынга ол клуб турган. Солдаттар-биле чугаалажыр дээш, анаа Владимир Ильич бо-ла келгилээр. Ол клубка ажылдаар кылдыр партияның эң эки пропагандистерин, ораторларын хаара түткан. Анаа А. В. Луначарский, В. И. Невский, А. М. Коллонтай, В. Володарский болгаш оон-даа өскелер кээп чүве чугаалап турган. Революстуг темаларга хамаарышкан концерттерни хүннүн-не үндүрүп, революстуг ырларны ырлажып, фортепианога хөгжүм чогаалдарының күүселдезин дыңнаар. Клубка 4 мун хире солдат кээп турган.

1917 чылдың июнь 17-ден 23-ке чедир Ленин РСДРП (б)-нин фронтучу болгаш тыл организацияларының Бүгү-россия конференциязының ажылынга идепкейлиг киришкен. Өргээге солдат шинельдерлиг болгаш матрос хептиг, додукан шырайлыг кижилер долдур чыглып келген. Оларның чамдыктары фронтунун мурнуку шугумнарындан келгилээн.

1917 чылдың июль эгезинге чедир Кшесинская өргээзинин чанында шөл большевикчи университет шинчилиг турган. Шөлдүң садында сериинг хаш сандай олуттар биле бадкан митингилер, чыскаалдар үезинде оратфларының илдирп боон турган. В. И. Ленин ол өргээге саалгу катап июль 4-те чораан. Балкондан оон чугаазын чыскаалчылар дыңнаан.

Июль чыскаалының соонда Тур чазак большевиктерге улуг хөй дерзин хемчеглер алган. Большевизмнин кол штабы —Кшесинская өргээзин Тур чазактың шериглери эжелеп алгаш үптеп-дээрбеден каапкан. Июль 5-те оны контрреволюция бүзээлээп, оон телефоннарының шуптузун үзе кескен. Июль 6-да эртен Тур чазактың шериглери ол бажынче чаза таварып киргеш, анаа хамык чүвени үреп-тонаап, үптээн. Бажын октябрьга чедир контрреволюцияның холунга арткан.

Ам биеэки Кшесинская өргээзинин ээзи — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының музейи.

И. ШАФРАН
(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының музейи).

ЛЕНИНГРАД.

Степан САРЫГ-ООЛ

КИЖИГЕ ЫНАКШЫЛ

Шуургаланган машинаның
оруун доза
Чулчурбушаан чүгүрүкен
чашты көргеш,
Кышкырыпкан ава үнү —
оон күжү
Кызаннаан дээр диңмизинден чидиг болду.
Секунданың ыя хензит
кезиниде-ле
Сеткилимче кошкеленип
чуулган бодал
Аваларын төлүге ынаа
чижээнимнең
Аялгазын ажык дыңнап
магададым.
Кижилериң кижээ ынаа
аванын дет
Дешпелге чок, чүүдеп күштүг турган болза,
Килең-кылык хаймыктырар
кара булут —
Делегейге дайын ышкаш
халап турбас!

Байырлал хүннеринде каяа, чүү болурул?

НОЯБРЬ 7-ДЕ

Ажылчы чонуң байырлыг чыскаалы 11 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 10 чыл оюу», «Энергетик» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга байырлыг кежээлер. 20 шактан эгелээр.

Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга:

Теннис, бильярд залдары 14-тен 22 шакка чедир ажылдаар.

12 шактан фонтан чанынга шаңналдыг оюннар база болгулаар.

Чайганыыштар 14 шактан ажылдаар.

Күш-культура бажыңында 14 шакта баскетболга маргылдаа болуп эртер.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Хөгжүм-шиин театрынга, С. Сарыг-оол «Хүннүң ыраажылары». Оперетта. Эгелээри 19.30 шакта.

«Совет Тываның 10 чыл оюу», «Энергетик», Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга концерттер, дыштанылга кежээлери 18 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңында волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шактан эгелээр.

НОЯБРЬ 9-ТА

«Совет Тываның 10 чыл оюу», «Энергетик» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга концерттер, оюннар 18 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңында волейболга маргылдаазы. Эгелээри — 10 шак.

НОЯБРЬ 10-ДА

«Совет Тываның 10 чыл оюу» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга конкурстар, кинолекциялар 17 шактан эгелээр.

Күш-культура бажыңында 10 шакта волейболга маргылдаа.

Ноябрь 8, 9, 10 хүннеринде шыдыраа клубунга Кызыл биле Абакан хоорайларның шыдыраачыларының ужуражыгалары 11 шактан эгелегилээр.

Хоорайның кинотеатрларынга «Хосталга — чаагай сөс» «Геркус Мантас», «Чер кырынга чурттаары» деп чаа ураачечен фильмнер үнүп эгелээр.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

ХООРАЙ ЧЕМПИОНУ ИЛЕРЕТТИНГЕН

Шыдыраа талазы-биле Кызыл хоорайның чемпиону ат дээш маргылдаа доозулган. Политехникумуң сургуулу Виктор Луканов сөөлгү салыгга чедир деңге чыгы чоруп орган Монгуш Кенин-Лопсан-дан чартык сан ажа берген. Кым хоорай чемпиону болурун Кенин-Лопсан биле Луканоотуң эзлчеглиг салыы шинтирлээр ужурлуг турган. Кайы-даа таланың ойнакчызы шынгыы ойнаан. Кенин-Лопсан Лукановка хайым болурун саналдаан, хоорай чемпиону хүндүлүг атты чедип алганы дээш байыр чедирген. Ийиги черни республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчызы М. Кенин-Лопсан алган. П. Беркович, Х. Ондар, К. Саян үшкү, бешки черлерни үлешкеннер.

Бо чылдың ноябрь 12-де Тыва АССР-нин бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы эгелээр. Анаа найысылалдың спортчу адын Виктор Луканов, Монгуш Кенин-Лопсан, Петр Берковичи олар камгалаары-биле киржир.

Хоорайның бирги чери дээш шыдыраага дүрген ойнаарының маргылдаазын чемпионатың түңнелинде эрттирген. Эрткен маргылдааның киржикчилеринден аңгыда республика чемпиону Н. Шишигин, «Спартак» эки тура спорт шинтилелиниң чемпиону Л. Мохов, республиканың чемпиону чораан М. Хомушку олар база анаа киришкен. Дүрген ойнаарынга Николай Шишигин тергиидээн, бирги разрядты Хомушку Матпа ийиги черни эзлээн.

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Солун лекцияларны номчаан

СЭКП Төп Комитединиң Пропаганда килдизиниң лектору Ю. Л. Молчанов Кызыл хоорайның партия активиниң, СЭКП Тыва обкомунун, республиканың Министрлер Төвүлелиниң аппарадының ажылдакчыларынга «Делегей байдалының дугайында» лекцияларны номчуп берген.

Лектор «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш Кызылдың телевиденнезиниң ак-көк экранынга лекцияларны номчаан.

В. АНДРЕЕВ.

МАКТАЛДЫ АП ТУРАР

ЧУРУКТА: Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының ийи дугаар класында тыва дыл кичээлиниң үези. Бо кичээлди аныяк башкы Галина Седеновна Оормак эрттирип тур. Ол Кызылдың башкы училищезиниң эки өөредилге-биле дооскан-нарының бирээзи. Келир үениң салганчыларын өөредир болгаш кижизидериниң херээнге ол талептиг үлүүн киирип, мактады ап турар.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

НАДЯНЫҢ ЧАРАШ ҮНҮ

Москвадан репортаж

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москва хоорайда чурттуң бүгү нациязарының болгаш улустарының төлээлери-биле кады тыва чонунуң оолдар, кыстарының өөренип чурттап турары, аңаа болуп турар эртем конференцияларының, конгресстериниң ажылынга барып киржип турары ленинчи национал политиканың амыдыралга боттанышкынының көскү херечизи болур.

Москваның Күш-ажылдың Кызыл тук орденинг күрүне консерваториязының бичии залынга болгаш Чайковский аттыг концерт залынга болуп турар янзы-бүрү концерттерниң бирээзинге Совет Тываның кызы, республиканың алдарлыг артизи, ССРЭ-ниң Улуг театрының ыраажызы, делегей конкурстарының лауреады Надежда Красная ырлаар дугайында медээни Москвада өөренип турар тыва оолдар, кыстар, аңаа ажылдап чорааннар дыңнап, боттарынга чарлажып алдар-сураглыг Күрүне консерваториязының бичии залынга чыглып келген.

Шак четкен. Республиканың ат-алдарын чүгле бистиң чурттувуска эвес, а даштыкыга безин камгалап, делегей конкурстарының лауреады деп бедик атты чаалап алган Надежда Красная сцена кырынга үнүп келди. Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы Наталья Рассудова фортепианога үдээри-биле олурупкан соонда, адыш часкаашкыны дыңмиреп үнүп. Зал ишти ыржым барган.

Концерт Брамстың 103 дугаарлыг чогаалы болур цыган ырлар-биле эгелээн. Артист улуг эвес хемчээлдиг 8 цыган ырны кайгамчык чараш үн-биле канчаар-даа аажок бедик мергежилдиг күүсеттн. Адыш часкаашкынары база катап дыңмиреп үнүп.

Дараазында Гриттиң «Сеңээ ынак мен», «Төрээн чуртумга», «Күзүн», Ибсеннің «Пер Гюнт» деп драмазынга музыкадан Сольвейгтиң ырызын күүсеткен. Адыш-часкаашкыннары-биле чергелештир оң-баазын боондак чечектер туткан кижилер сценаже удаа-дараа үнүп, артиске хүндүткелдиң демдээ кылдыр чечектерни түтсуп, холуп тудуп турган. Концерттиң пйнги кезээнде А. Ахматованың беш шүлүүнге Прокофьевтиң бижээн ырларын күүсеткен. А Пушкининиң, А. Блоктуң сөстеринге Шапориниңиң бижээн ырлары чаңгыланган. Ыр кежээзин доозулган. Адыш часкаашкыннары, «ам-даа, ам-даа» дээн үнер залды долгап. Рояль кырынга оң-баазын чечектер ováаланы берген.

Надя база катап мөгейип, көрүкчүлерге баравалган, сценаже үнүп келген. Көрүкчүлер чаңгыс аай адыш часкап, ону сценадан үндүрбестээн.

Программадан дашкаар «Езулуг кижи дугаймында тооржу» деп операдан ырызы күүсеттир үжүрга ол таварышты.

Концерт доозулган соонда консерваторияга оон башкызы турган Асия Сафиуловна Измайлова-биле ужуражы бердим.

— Силерниң чаңгыс чер чурттуунар тергиин ыраажы. Ону каш чыл улаштыр башкылаар, күш-ажылга ынаан магадаар улуг мөнээ онаашкан. Аныяк артистиң чедишкинниери башкыларын бистерни өөртүп турар. Ам мээң класымда база-ла Тыва АССР чурттуг Галина Лопсан-оол өөренип турар. Ол кызымак болгаш мергежилдиг студентилерниң бирээзин. Галяның баштайгы базымнары меня өөртүп турар — деп Асия Сафиуловна чугаалай-дыр.

ССРЭ-ниң Улуг театрында мергежил бедидип турар Надежда Краснаяның ажыл-ижи хой. Ол доктаамал белеткелди эртип, найысылалдың концерттеринге киржип, көрүкчүлерниң улуг сонуургалын чедип ап турар.

«ЭРТИНЕЛЕР ЭЭЗИН ЧАРА ШАЛААНЫ»

ЧАА КИНО

Бо кинону хоойлу-дүрүм камгалалында туржуп турар кижилерге, милицияның болгаш прокуратураның ажылдакчыларынга тураскаатказ. Ону херек кырында болган болуушкуннарга үнделеп тургускан. Фильмниң кол утказы: совет хамаатыларның амы-тыны болгаш эт-хөреңгизи юстицияның дуржулгалыг, серемчилелдиг ажылдакчыларының камгалалында, олар аңгы үениң эң-не сайзыраңгай техниказының дузазы-биле кандыг-даа кем-херекти истеп, илередип шыдаар. Хоойлу-дүрүм үрекчизи чежемейниң-даа кажарлап, нэни чажырза, дөмей-ле кеземчеден чайлавас.

Рига хоорайда бажыңнарның бирээзинден өлген хереэжен кижин тывылган. Оон арны-бажын күүгү кислотазыбиле өрттедип каапкан—таныттынмас. Ынчалза-даа херечилер ол кижини бажың ээзи Грубе-дир деп турар. Истелге кылып турар Долмане биле Соколовский оларга бүзүрээр.

Баштайгы онаазында байысаалгалар, барымдаа бооп турар эт-септе демдектер, херечилериң чугаалары — шупту чүве кем-херек үүлгеткен кижи—өлген кижиниң бажыңынга чурттап турган аныяк кыс Зента Лэздэ дээрниге чедирер. Ыя аразында ол артында-ла кодээже чоруй барган болур.

Ынчалза-даа прокурор бууудадыр доктаалга ат салбаан: херек долузу-биле ажыттынмаан, чиг, хамык чүве ындыг-ла болдуң эвес.

Ынчан кем-херектиң истелгезин оскээр, чорудар чаа оруктарны тывар үжүр демги ийи истекчиге таварышкан.

Зентаның болчукчузу Робежникек база-ла өлүрүкчүңү тыварын оралдажып турар. Көрүкчү бо-адвокаттың оврурхевирин элээп сонуургаары чугаажок. Херектиң үжүру чүдел дээрге, ол чүгле болчукчу эвес, харын мыынай истекчиниң, харын-даа оперативтиг милиция ажылдакчызының орнунга ажылдай бээр кижидир. «Арай-ла хөлүң эрттиривидип-тир мең» деп соолүнде ол миннип турар. Өлген кижиге үнелиг эртине даштар. алдын турганын Грубеня эмнеп турган участок эмчизи Майга Страутадан Робежиктен билип алыр.

Каразыттырып турар кижилерниң даңзызы улгалып орар. Латвияга сураглыг турган баяат Линде деп кижиден Грубениң оглу авазын өлүрериңе киришкен боор деп бодалдар бар. Боттарының буруу чогум шынзыдып шыдавайн, өчүктеринге будалып турар Балодис ашак-кадай база каразынчыг.

Кем-херек үүдгедикчилери өске республика Эстонияның төвү Таллин-биле кандыг-ла бир хевир-биле харылзаалыг дээрэин чамдык чүүлдер херечилеп турар. Ол республикага аян-чорук кылып чораш, Майга Страута Таллинниң бир кудумчузунга өлген деп санап турган Грубени көрүп каан соонда, истелге кедергей нарыыдай бээр...

Ынчалза-даа милиция болгаш прокуратура ажылдакчыларының, тывыңгыр, кызымак ажылының түңнелинде бөлүк өлүрүкчүлер болгаш акша-хөреңги спекулянтылары тутту-руп, суд залынга кээр.

Кинода нарын бодал ажылы-биле чергелештир детектив жанрының байлак чүүлдери: машиналыг сүрүүшкүн, аваангыр согуш дээш өске-даа солун эпизодтар бар. Ынчалза-даа кинонуң кол утказы: хоойлу-дүрүм үрекчизи чоптүг яладан ыравазын көргүскени болур деп катап чугаалап каалы.

Кинонуң режиссер-тургузукчузу Алоиз Бренчиниң кылганы «Чэзс биле хат соңганы соктап турда», «24-25» эвп келбейн тур», «Үш дакпыр хыналда» деп киноларын көрүкчүлер эки билир.

Милиция капитаны Соколовскийниң ролюн Латвий ССРЭниң улустуң артизи Гунар Цилинский, прокуратураның истекчизи Долманеңиң ролюн Райнис аттыг Уран чүүл театрының артизи Лидия Пупуре ойнап турар.

Совет кижилериң амыр-дыжын камгалап турар прокуратура болгаш милиция ажылдакчыларының маадырлыг болгаш дидим чоруун көргүскен бо кинону көрүкчүлер чугаажок сонуургаар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Сураглыг училищениң студентилери

Москвада алдар сураглыг Щукин аттыг театр училищезинде бо чылын бир-ле дугаар тыва студияны ажыткан. Ында Тыва АССР-ден барган 20 студент чедишкинниг өөренип, театр уран чүүлүнүң чажыттарын бедик мергежилдиг башкыларының удуртулгазы-биле шингаадып ап турар.

Училищеге барып, тыва студияның удуртукчузу доцент Татьяна Кирилловна Коптева-биле ужуражырымга ол менээ мынча дээн:

— Бистиң училищевис чуртта сураглыг өөредилге чергелериниң бирээзин. Келир чылын 60 хар харлаашын демделээр бо өөредилге черин ССРЭ-ниң улустуң артизи, Күрүне шаналынын лауреады, уран чүүл эртемчериниң доктору Борис Евгеньевич Захава удуртуп турар. Училищени дооскан кижилерден алдар сураглыг артистер болганнарны санаары бизин берге. Бистиң училищеңиң бир эки чаңчылы болза, авилелдешкен болгаш автономвуг республикаларга артистерни, режиссерларны белеткээри болуур. Чүгле сөөлгү чылдарда бизин күмүк, лак, удмурт, кабардин-балкар студиялар ажылдап турган. Оларның дыка хөйү өөредилгезин дооскан, Төрээн чуртунда чеде берген чедишкинниг ажылдап турар. Бо чылын бир-ле дугаар тыва студияны ажыткан. Ону Москваның культурлуг амыдыралынга бир чугула болгушкун кылдыр солуннарга демделээн. Бистиң башкыларывыс тыва студентилер-биле ажылдаарынче онза кичээнгейни салып турар. Оолдар улуг хоорайның чамдык нарын чүүлдерин дүргени-биле шинтээдип алган. Таарымчалыг общежитиелерде чурттап турар. Актер мергежилди, танцыларны, сценага шимчээшкиннерни, орус дылды болгаш өске-даа эртемнерни өөренип эгелээн. Танцы башкызы доцент Яков Давыдович Цихохе, сцена чугаазының талазы-биле башкы Ада Васильевна Пушкина, орус дыл башкызы Наталья Борисовна Малецова олар-биле кады тыва студентилерге башкылап ажылдап чүр мен.

Тыва студентилер кызып өөренип, бедик мергежилдиг башкыларның удуртулгазыбиле баштайгы базымнарны эгелээн. Олар Москваның театрларынга барып, сураглыг артистериниң ойнаарын көрүп, боттарынга ажыктыг чүүлдерни билип ап турарлар.

Щукин аттыг театр училищезинин студентилериниң ортузунга СЭКП ТК-ның чанында партияның Дээди школазының дыңнакчызы Наталья Балчыровна Тыртык-Кара, дээди режиссёр курстарының дыңнакчызы Зоя Федоровна Саая олар улуг ажылды чорудуп, башкылар-биле доктаамал харылзааны түзүп турар.

ССРЭ-нин найысылалы Москвада өөредип турар тыва кижилериниң амыдыралы-биле танышкаш, Улуг Октябрьның, Совет эрге-чагырганың ондур чаагайын, бистиң улустарывыстың бүзүлбас найыралын магадап каар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Москва—Кызыл.

Телевидение

НОЯБРЬ 7-ДЕ
МОСКВАДАН

13.50— Өңнүг телекөргүзүг. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга тураскаатказ шериг парады болгаш ажылчы чонуң чыскаалы.

КЫЗЫЛДАН

17.00— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга тураскаатказ Кызыл хоорайның ажылчы чонунуң байырлалдыг чыскаалының дугайында репортаж.

МОСКВАДАН

17.10— Өңнүг телекөргүзүг. **«Кан канчап катканы»** деп хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 18.20— Өңнүг телекөргүзүг. **Ак-көк отчугаш».** 20.20— **«Москвада даштыкы аалчылар».** 20.30— Өңнүг телекөргүзүг. Футбол талазы-биле УЕФА-ның кубогу. ОФК (Белград)— —«Динамо» (Тбилиси). Белградтан дамчыдылга. 2-ги оюн.

КЫЗЫЛДАН

21.20— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга тураскаатказ Кызыл хоорайның ажылчы чонунуң байырлалдыг чыскаалының дугайында репортаж. (Тыва дылга).

МОСКВАДАН

21.30— Футбол талазы-биле УЕФА-ның кубогу. «Заря» (Ворошиловград)—«Спартак» (Трнава). Ворошиловградтан дамчыдылга. 2-ги оюн. 22.15— Өңнүг телекөргүзүг. **«Республиканың өнчүзү».** Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 22.25— Өңнүг телекөргүзүг. **«Хореография новеллалары»** деп фильм-балеттиң баштайгы көргүзүү. 00.30—02.00— Өңнүг телекөргүзүг. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга тураскаатказ шериг парадының болгаш ажылчы чонуң чыскаалының дугайында репортаж.

Редакторгуң оралакчызы **М. Н. СМИРНОВА.**

КИНО

НОЯБРЬ 7-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Кара бөрү»** 12.50, 15.00, (биче залга). **«Хосталга — чаагай сөс»** (2 серизы катай) 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары»** 11.50, 13.40, 15.30, **«Сеңээ уткуй»** 17.20, 18.55, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Робинзон Крузоңуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары»** 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Диляги, адыг болгаш комузулуг мотоцикл»** 13.00, **«Серафимниң бажыңы»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторгуң 24-63, редакторгуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харылзаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал коллаженин 37-13, культура килдизиниң 23-54, кижээ ажылчагый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет турузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тып. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2333.

Тыва АССР-нин Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—001428

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 264 (9334) | Четверг 1973 чыл, ноябрь 8 | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 2 коп.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ — КОММУНИЗМЧЕ

Кызыл шөлге шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

Бистиң чурттуң улустары эң-не улуг, эң-не чыртыкшыл байырлады—Ленинниң тургускаңы делегейде эң-не баштайгы социалистиг күрүнеми төрттүнген хүнүн бөгүн демделеп турар-дыр бис. Совет кижилерде өөрүш, чоргаарлыр-ла түүлдер хөй. Октябрьның 56 чылында совет улустуң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседирinde чаа-чаа чедиишкиннери-биле демделеттинген 1973 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдезиң 5.8 хуу болган, а эртекен ажылда ол 7,3 хуу болган. Дүжүттүң рекордтуг хемчээлии өстүрген. Дүжүттүң ниити хемчээли 215 миллион тоннадан хөй боол турар.

Октябрьның 56-гы чылында СЭКП-ниң Совет күрүнеминиң ленинчи даштыкы политиказы чаа-чаа тиилелгелер-биле демделеттингеп. Партияның ниитаки болгаш даштыкы политиказын, партияның ленинчи ТК-зын ооң Политбюроюнуң ажылчорудулгазын детким, съездиниң хүлээп алганы Тайбың программазын туруштуг болгаш чайгылыш чок бөттандырып турарын бүрүнү-биле үүлдүргүзүп турар.

Тайбыңга ынак күштерниң чоокта чаа доозулган Бүгү-делегей конгрези Москвага—тайбынны камгалаарынче болгаш бижыглаарынче сагыш салырын эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр кижи төрелгетеңниң төөгүзүнге эң баштай тургускан күрүнениң найысылалынга ажылдаан деп чүве ханызы-биле демделексенгир.

СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, «Улустар аразынга тайбынны бижыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаналының лауреады эш Л. И. Брежнев ону тайбыңга ынак күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниге мынчалдыр бүрүн илергейлеп чугаалаан:

«Улустарга—тайбың!» — бежен алды чыл мурнунда, делегейниң бирги дайынының түлүктүг үезинде Октябрь революциязын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының бөттандырган кол лозуңнарының бирээзи ол. Ындыг төлээде делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң баштай үндүрген хоойлужудулгазы В. И. Ленинниң ат салганы Тайбың дугайында Декрет болган.

Төөгүлүг ол документиге Совет Россияның ажылчын-таараачыл чазаа бүгү чурттарның чүгле чазактарынга эвес, харын улустарынга кыйгырыг үндүргеш, чептүг демократтыг тайбынче бистиң күрүневистиң чайгылыш чок түүкүлдүүлүгерлээн. Улуг Октябрьның соонда эрткен бүгү чылдарның дургузунда бистиң планетавыска чогум-на ындыг тайбынның тиилелгези дээш чайгылыш чок, ылап демисежип келген болгаш демисежип-даа турар бис».

Октябрь биле тайбың — кижилерниң сеткил-сагыжынга аңгылаттынмас кылдыр билдинер. Бөгүн, бо байырлал хүнүнде, бүгү планета Кремль шагының өөрүшкү-маңнайлыг медээ үннерии база топтап дыңнап турган.

Кызыл шөл байырлалчы шиметтинген. Күрүнеминиң улуг мазаинининг ханазында—Владимир Ильич Ленинниң портредин чураан Кызыл тук. Ильич кезээде бистерниң аравыста Ооң өндүр улуг херээн, ооң туругсканы Коммунистер партиязы, Октябрьның Төрээн чуртунуң ажылчы чоннары уламчылап турар.

Аалчылар ишдирлеринде чыылганнар долган. Ында — күш-ажыл маадырлары, Совет чурттуң эң эки кижилери. Совет Эвилелинде дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, даштыкы чурттардан келген хөй-хөй аалчылар.

Кремль шагын айтыр согуш-чугаштар он шакка чоошкулай берген. Шөлдүң агаар делегиминде — күүлүг адыш часкаашкыннары дыңниреп, «Ура!» чангыланып турар апарган. Партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга москвачылар биле найысылал аалчыларының изиг байыр чедирип турары ол.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** мавзолейниң төп индиринге үнүп келген.

Мавзолейниң оң талазында ужунда—Совет Эвилелиниң Маршалдары, шеригниң хевирлериниң Маршалдары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодувуң генералдары биле адмиралдары.

Эртенгиниң он шак. Спасс суургазының хаалгазындан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко парад хүлээп алыры-биле ажык машиналыг үнүп келген. Парад командылакчызының машиназы Төөгү музейиниден уткуштур келген. Москваның Ленин орденниг шериг округунуң командылакчызы генерал-полковник В. Л. Говоров шөлдүң ортузунга, мавзолей муруңга келгеш, Камгалал министрингге рапортун берген. Министр ону хүлээп алгаш, шериглерни эргившаан, байырлалга таварыштыр оларга изиг байыр чедирип турары ол.

Эштер Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Даштыкы чурттардан келген хүндүлүг аалчыларывыс!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен алды чыл ою—бүгү улустуң байырлалынга таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Совет чазактың өмүнээзинден болгаш дааскаңы ёзугаар силерге изиг байыр чедирип тур мен.

Совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи бедээн, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылын чедиишкинниг доозары дээш ооң чорудун турар шудургу демиселиннң үезинде чурт бо байырлады демделеп турар.

Ажылчын аңгы, колхозчу таараачыннар, совет интеллигенция Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социалистиг экономиканың, эртем, культураның улам ыңай көдүрүлүшкүнү дээш туруштуг демисежип турар. Бүгү улустуң чарыжының түнелинде үлетпүр продукциязын көвүдедири чедип алдынган, көдээниң ажыл-ишчилерия бо чылын тулган чаагай дүжүттү өстүрүп үндүрген, ажылчы чоннарның амыдырал байдалы чайгылыш чок экижип турар. Совет шиитилелдиг иштинкчаңгыс эптим, 250 миллион кижилиг улузувустуң Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттыжышкыны быжыгып турар.

Акы-дуңма социалистиг чурттар социализм тургузуушкунунуң орулында бүзүрелдиг базым-биле бурунгаарлап турар. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптерин барымдаалааш, бистиң бүгү талалыг кадыл ажылдажылгавыс болгаш акы-дуңма дузалажылгавыс улам калбарып турар.

ССРЭ-ниң экономика болгаш камгалал күүзүнүң делегейге ооң салдарының улгадып турарының, Совет күрүнениң, бүгү социалистиг демкаттыштырылгазының идепкейлиг даштыкы политиказының ачызында делегей байдалының дүшкүүрлүгүн чавырылдырарынга чедиишкиннер чедип алдынган. Чүүл-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың хожа-хелбээ догуннаарының ленинчи принциптери улам калбак чүүлдүгзүнүүшкүнүү ап турар. Европа дипке кедилит туруш болур чугула өскерлиишкиннер болган. Ооц бүзүрелдиг кол илерели ниитиевропа чөвүлел хуралы болган. Вьетнамга дайынны сокатканы бүгү делегейге ужурдузалыг болуушкун болган.

Ленинчи даштыкы политика, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы Тайбыңныг программазы улуг, биче бүгү күрүнелерниң амыдыралы эргеажыктарынга харыылап, совет кижилериң, социализм чурттарының улустарының, делегейниң депшилгит күштериниң изиг деткимчезин ап турар. Ынчалза-даа бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиигине секретары Леонид Ильич Брежневтиң тайбынга ынакшылгыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезинге чугаазынга демделээнин ышкаш, тайбыңны бижыглаарының оруу-биле улам бүрүнгаар шимчээринге ам-даа эвээш эвес күженишкиннер херек. Совет Эвилели аңаа белен.

Ооң-биле чергелештир дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланып, боо-чепсекти эңдере бүдүрериң уламчылап, «соок дайынны» катап тургузарын оралдажып турар реакциялыг империалистиг күштер делегейде бар болгаш идепкейлиг-биле ходелип турар дээрзин уттуп эргевис чок. Олар боттарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар улустарга удур күш хереглээринден дагалзавайн турар. Ооц хереғизи — Чилиде болуушкуннар ол-дур. Ында шериг хунтазы чуртка реакциялыг эргилдени кылгаш, демократтыг күштерни ханныг каржызы-биле узуткаарын уламчылап турар. Ол дерзин чорукту болгаш террорну совет кижилер килеңбиле буруу шаап турар.

Даштыкыда империалистиг бөлүктерге деткиткен Израильдиң эжелекчи политиказының түүнелинде Чоокку Чөөн чүктө дайын чорудулгалары тыптып, ол районда байдалдың аңылдының бүгү делегейге коргүскен.

Совет күрүне араб улустарның шынныг херээнниң талазында өскерлиш чок турган болгаш туруп, тайбың айыыл чок чорук болгаш Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттарының кызыгаарларын дегелдиңбиле магадылаттынзын, бистиң планетавыстың ол районунга дайынның дүшкүүрлүг чорууның одаа узуткаттынын дээш бүгү күштерин салып турар.

Империализмниң реакциялыг, дайынзырак бөлүктерниң димзеннишкиннери, оларның бүрүзүзу-биле тыптып турар дайын чорудулгалары болгаш боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң соксавайн турары совет кижилерге моон соңгаар-даа бедик серемчилелдиг болуруун, Совет күрүнениң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн бижыглаарының эргежок чугулазының дугайын база катап сагындырып турар.

Эштер!

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду бистиң улустуң тайбың тургузукчу күш-ажылының камгалалында бижыгыбле туруп, дайынчы хайгыылды коргүнүрү-биле чорудуп, бедик, доктаамал, дайынчы белен чорукту тудуп турар. Чепсектиг Күштериниң дайынчылары чаа чепсекти болгаш техниканы кызымаккайы-биле шингээдип ап, кургаг черге, агаарга болгаш далайга дайынчы мергежилди сайзырагайжыдып турар. Бодунуң улузунга бердингеп, ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкан Чепсектиг Күштер бистиң Төрээн чуртувусту камгалаар талазы-биле бодунуң ыдыктыг хүлээлгезин күүседиринге болгаш акы-дуңма социалистиг армияларның дайынчылары-биле кады социализмниң улуг чаалап алышкынарын камгалаарынга кезээде белеп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен алды чыл ою делгерезин!

Улуг совет улус болгаш ооң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң улустуу ленинчи орукбиле чорудуп орар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

(Уланчызы 2-ги арымда).

Эш А. А. ГРЕЧКОНУҢ чугаазы

Эштер Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Даштыкы чурттардан келген хүндүлүг аалчыларывыс!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен алды чыл ою—бүгү улустуң байырлалынга таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Совет чазактың өмүнээзинден болгаш дааскаңы ёзугаар силерге изиг байыр чедирип тур мен.

Совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи бедээн, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылын чедиишкиннер доозары дээш ооң чорудун турар шудургу демиселиннң үезинде чурт бо байырлады демделеп турар.

Ажылчын аңгы, колхозчу таараачыннар, совет интеллигенция Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле социалистиг экономиканың, эртем, культураның улам ыңай көдүрүлүшкүнү дээш туруштуг демисежип турар. Бүгү улустуң чарыжының түнелинде үлетпүр продукциязын көвүдедири чедип алдынган, көдээниң ажыл-ишчилерия бо чылын тулган чаагай дүжүттү өстүрүп үндүрген, ажылчы чоннарның амыдырал байдалы чайгылыш чок экижип турар. Совет шиитилелдиг иштинкчаңгыс эптим, 250 миллион кижилиг улузувустуң Коммунистиг партиязы болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң Чиигине секретары Леонид Ильич Брежневтиң тайбынга ынакшылгыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезинге чугаазынга демделээнин ышкаш, тайбыңны бижыглаарының оруу-биле улам бүрүнгаар шимчээринге ам-даа эвээш эвес күженишкиннер херек. Совет Эвилели аңаа белен.

Ооң-биле чергелештир дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланып, боо-чепсекти эңдере бүдүрериң уламчылап, «соок дайынны» катап тургузарын оралдажып турар реакциялыг империалистиг күштер делегейде бар болгаш идепкейлиг-биле ходелип турар дээрзин уттуп эргевис чок. Олар боттарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар улустарга удур күш хереглээринден дагалзавайн турар. Ооц хереғизи — Чилиде болуушкуннар ол-дур. Ында шериг хунтазы чуртка реакциялыг эргилдени кылгаш, демократтыг күштерни ханныг каржызы-биле узуткаарын уламчылап турар. Ол дерзин чорукту болгаш террорну совет кижилер килеңбиле буруу шаап турар.

Даштыкыда империалистиг бөлүктерге деткиткен Израильдиң эжелекчи политиказының түүнелинде Чоокку Чөөн чүктө дайын чорудулгалары тыптып, ол районда байдалдың аңылдының бүгү делегейге коргүскен.

Совет күрүне араб улустарның шынныг херээнниң талазында өскерлиш чок турган болгаш туруп, тайбың айыыл чок чорук болгаш Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттарының кызыгаарларын дегелдиңбиле магадылаттынзын, бистиң планетавыстың ол районунга дайынның дүшкүүрлүг чорууның одаа узуткаттынын дээш бүгү күштерин салып турар.

Империализмниң реакциялыг, дайынзырак бөлүктерниң димзеннишкиннери, оларның бүрүзүзу-биле тыптып турар дайын чорудулгалары болгаш боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксавайн турары совет кижилерге моон соңгаар-даа бедик серемчилелдиг болуруун, Совет күрүнениң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн бижыглаарының эргежок чугулазының дугайын база катап сагындырып турар.

Эштер!

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду бистиң улустуң тайбың тургузукчу күш-ажылының камгалалында бижыгыбле туруп, дайынчы хайгыылды коргүнүрү-биле чорудуп, бедик, доктаамал, дайынчы белен чорукту тудуп турар. Чепсектиг Күштериниң дайынчылары чаа чепсекти болгаш техниканы кызымаккайы-биле шингээдип ап, кургаг черге, агаарга болгаш далайга дайынчы мергежилди сайзырагайжыдып турар. Бодунуң улузунга бердингеп, ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкан Чепсектиг Күштер бистиң Төрээн чуртувусту камгалаар талазы-биле бодунуң ыдыктыг хүлээлгезин күүседиринге болгаш акы-дуңма социалистиг армияларның дайынчылары-биле кады социализмниң улуг чаалап алышкынарын камгалаарынга кезээде белеп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен алды чыл ою делгерезин!

Улуг совет улус болгаш ооң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң улустуу ленинчи орукбиле чорудуп орар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

(Уланчызы 2-ги арымда).

КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА БАЙЫРЛАЛДЫГ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ооң-таварыштыр ноябрь 7-де хүлээп алыышкын кылган.

Кремльдиң Съездилер ордузунга болган ол хүлээп алыышкынга СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннеринге кандидаттар, СЭКП ТК-ниң секретарлары, СЭКП ТК-ниң кежигүннери болгаш кежигүнүте кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, партияның хоочун ажылдакчылары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министрлери, Күрүне комитеттериниң даргалары, Совет Эвилелиниң, шеригниң хевирлериниң Маршалдары, генералдар болгаш адмиралдар, төп ведомстволарның, албан черлериниң удуртукчулары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары, совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери, Кызыл шөлге болган шеригниң парадының киржикчилери келген.

Хүлээп алыышкынга даштыкы чурттардан Москвага байырлалда келген аалчылар: тайбынга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезиниң киржикчилери база турган.

Залга ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары турган.

Чыылганнарга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары **Л. И. Брежнев** сес ап чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Эргим москвачылар!

Даштыкы күрүнелериниң хүндүлүг төлээлекчилери!

Эргим аалчылар!

Бөгүн бистиң Төрээн чуртувустуң улустары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ою демделеп тур.

Бо байырлалдың ёзулуг интернационалчы байырлал, күш-ажылдың бүгү кижилериниң байырлалы болу бергенинге чоргаарланып тур бис. Улуг Октябрьның идеялары, бистиң баштыңчывыс болгаш башкывыс В. И. Ленинниң өөредин бистиң бүгү планетавыстың ажылчы чоннарының чүректеринге чоок, билдингир. Улуг Октябрь улус массаларының кайгамчык улуг күштерин оттурган, төөгүлүг чаа-чаа делгем оруктарны оларга ажыдып берген.

Улуг Октябрьның байырлалын бөгүн бистер-биле кады акы-дуңма социалистиг чурттарның улустары калбаа-биле демделеп турар.

Октябрь революциязының чалгыы колониализм кинчиҢ парадының киржикчилери келген.

Хүлээп алыышкынга даштыкы чурттардан Москвага байырлалда келген аалчылар: тайбынга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезиниң киржикчилери база турган.

Залга ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары турган.

Чыылганнарга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары **Л. И. Брежнев** сес ап чүве чугаалаан.

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Эргим москвачылар!

Даштыкы күрүнелериниң хүндүлүг төлээлекчилери!

Эргим аалчылар!

Бөгүн бистиң Төрээн чуртувустуң улустары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ою демделеп тур.

Бо байырлалдың ёзулуг интернационалчы байырлал, күш-ажылдың бүгү кижилериниң байырлалы болу бергенинге чоргаарланып тур бис. Улуг Октябрьның идеялары, бистиң баштыңчывыс болгаш башкывыс В. И. Ленинниң өөредин бистиң бүгү планетавыстың ажылчы чоннарының чүректеринге чоок, билдингир. Улуг Октябрь улус массаларының кайгамчык улуг күштерин оттурган, төөгүлүг чаа-чаа делгем оруктарны оларга ажыдып берген.

Улуг Октябрьның байырлалын бөгүн бистер-биле кады акы-дуңма социалистиг чурттарның улустары калбаа-биле демделеп турар.

Октябрь революциязының чалгыы колониализм кинчивлустарының бүзүлбас найыралы илереп көзүлген. Төөгүге бистиң тиилелгелеривис чиик турбаан-даа бол, бүзүреллиг бурунгаарлап турар бис. Бөгүнгү чеднишкиннер биске ынчангаш, эргим үнелиг.

Бистиң ленинчи партиявыстың болгаш ооң Төп Комитединиң шиитпирлерин деткээш болгаш амыдыралга боттандырары-биле оларның кылган ажылы дээш, ажылчыннарга болгаш көдээниң ажылдакчыларынга, бистиң күш-ажылчы интеллигенциявыска, бистиң аныяктарывыска болгаш бүгү совет улуска бистиң партиявыңың Төп Комитединиң, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өөрүшээзиниден өөрүп четтиргенивисти илергейлээрин чөпшээрел көрүнер. **(Үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Совет Армияның болгаш Флоттуң — амгы үениң эң-не мурнакчы идеалларыбиле-даа, эң-не мурнакчы шериг техниказы-биле-даа чепсеглеттингеп армияның дайынчылары бөгүн шериг парадының шынгыы чуруму-биле базып эртип турдулар. **(Адыш часкаашкыны).**

Революшчу пролетариаттың дайынчы чаңгыдарының уламчылакчылары, пролетарлыг интернационализмге шынчы совет дайынчылар бистиң Төрээн чуртувустуң кызыттаарларын, социализмниң, күш-ажылдың болгаш тайбының херээн идегелдии-биле камгалап турарлар. **(Үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны).** Делегейде бир дугаар социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң революциянның херээн, ажылчын ашкының херээн камгалаарының эргежок чугулаазының болгаш ону камгалап билириниң дугайында чагыын бис ыдыктыг-биле бодап чоруур бис. **(Үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эргим эштер!

Хүндүлүг аалчылар! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалы-биле холбаштыр Силерге изиг байырны чедирерин чөпшээрел көрүнер! **(Диңмиттиг, үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Улуг Октябрьның 56 чыл ою дээш, социал дешилгенин оруу-биле коммунизмниң тиилелгезинче совет улусту тодаргай сорулгалыг аппар чыдар ленинчи партия дээш кундага көдүрерин чөпшээрел көрүнер! **(Диңмиттиг, үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Совет кижилерниң кадыы, чеднишкиннерлиг болуру болгаш оларга аас-кежин дээш! **(Диңмиттиг, үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны).**

• • •

Хүлээп алыышкын чылыг болгаш үүретиң ханызындан байдалга эрткен. Хүлээп алыышкынның киржикчилеринге байырлалдыг концерт көргүскен. (СЭТА).

ОКТЯБРЬНЫҢ КЫЗЫЛ ТУГУ ЧЕР БОЛГАНДА КИИСКЭЭН

Совет чурттуус Улуг Октябрьның 56 чыл ооң байырлап эрттирген. Бо чылын ол байырлал тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынның планныг онаалдаларын чедиишкиннит күүседир дээш чоннуң эрес-маадырлыг ажыл-ижиниң байдалында эрткен. Төөгүлүг кыска үе иштинде үндезин социал чаартмылалар совет чуртка боттанган, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бедик темп-биле хөгжүп турар. Бистиң Төрээн чуртувус СЭКП-ниң XXIV съездизинии Тайбың программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг тиилелгелерни чедип алган.

Совет чурттун хөй националдыг акы-дуңмалышкы өг-бүлезинде Совет Тыва шапкын хөгжүп, улуг байырлады күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелер-биле демделеп турар.

КЫЗЫЛ

Улуг Октябрь В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле ооң тиилээнинден бээр 56 чыл ооң чер болганда демделеп турары бо. Улут-даа, биче-даа кижиниң амыдыралы-биле холбашкан, кижи бүрүзүнге эң эргим болгаш чоок байырлал, совет улустуң чаңгыс эвининг, сүр-күүзүнүң, күш-ажылчы чедиишкиннериниң байырлалы.

Кайнаар-даа көөрге, кызылкыызыл туктар, лозуңнар... Ол дээрге бистиң улустуң эртип келген маадырлыг оруунун, шылгарацгай күш-ажылының, революшчу, дайынчы чаңчылдарының демдээ-дир. Ол дээрге Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан совет улустуң интернационалчы күжү кажан-даа тиилеттирбес дээрзин коргүзүп турар күүлүг бурунгаарлаашкынның бүзүрелдиг базымының тевиндир.

Кызыл Совет Эвилелинде бактаап турар акы-дуңма улустарның өг-бүлезинде эң аныяк-даа болза, Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнерин чедип алган республиканың найысылалы. Ол бөгүн байырлалдыы-биле каастаттынган. Узун, делгем күдүмчулар, улуг, бедик бажыннар лозуң плакат стендилер-биле шиметтинген.

Улуг башкы, баштыңчы В. И. Ленинниң адын эдилээн шөлге хоорайның чеди харлыг чаштарындан чеден харлыг кырганнарынга чедир чыглып келгеп. Эртенгиниң 11 шак турда СЭКП обкомунуң, хооркомуиуң бюро кежигүнүери, партия, совет удуртукчулар индирже үнүп кээрге, оларга чыылганнарның байыр чедиришкини хөгжүмүнүң үнү-биле каттышкаш, ак-көк, аяс дээрже дыңмиттелип үнүп турган.

Кызылдың ажылчы чоннарының Октябрьның 56 чыл оюнга алдар болдурган чыскаалының эгезинде СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин** чүве чугаалаан.

Совет Тыванның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ооң байырлалдыы-биле демделеп турар-дыр деп, ол чугаалаан. Бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үе-чадазының — делегейни революшчу үзүүбиле чаартырының үезиниң эгелээни — Октябрь тиилелгезиниң хүнүнден ыраанывыс тудум-на, бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш бүгү кижи төрелгетеңниң салым-чолунга ооң өндүр улуг үжүр-дузазы улам-на долузу-биле, чайынаанча-биле илереп кээп турар.

Амгы байырлалды совет кижилер, оларның өөнүктери СЭКП-ниң, Совет чазактың, ТК-ның Политбюрозунуң болгаш эш Л. И. Брежневтиң бодунуң идепкейлиг, үре-түңнелдиг даштыкы политиказының боттанышкынының байдалында демделеп турар-дыр.

Октябрьның 56 чыл ою совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвининг улам ыңай быжытып, бистиң чурттуң улустарының Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын, ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкынының байдалында демделеп турар.

Ооң ыңай эш Ширшин совет улустуң күш-ажылчы тиилелгелериниң дугаймында чугаалап, совет экономиканың өөрүлдезининг дутаймында чурагайларны адагылаан.

Октябрь байырлалы Тывага база улуг өөрүшкүлүг болган. Республиканың ажылчы чоннары ону күш-ажылчы улуг көдүрүшкүн-биле ужурашкан. Республика үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарының тос айлар планын, күрүнеге сүт, эт садарыының планын күүседишкен. Күрүне шыгжамырынче 67 муң тонна тараапы урган.

Түңнелинде эш Г. Ч. Ширшин СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, партияның Кызыл хоорхомунуң болгаш хооркүүскомнуң өмүнээзинден Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ою-биле холбаштыр республиканың ажылчы чоннарына, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, Совет Армияның дайынчыларынга, студентилер болгаш школачыларга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирген болгаш Төрээн чуртуң — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чаагай чоруу болгаш чечектелиишкиннерлиг, кадык чаагай болгаш боттары хууда аас-кежиктиг болуруп оларга күзээп.

Ынчангаш Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының болгаш Кызыл гарнизонуңуң дайынчыларының чыскаалыг ажыттыгнан деп эш Г. Ч. Ширшин чарлаан.

Чыскаал эгелээн. Байырлыг кылдыр шиметтинген индирииң баары-биле согуп дег чыскаалыпкан Кызылдың шериг гарнизонуңуң дайынчылары чаңгыс аай маргы-биле эрткилээн. Бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривистиң төлээлеринге чыылганнар чоргаарланып, оларга байыр чедиришкинин сөстери кайы ыракта дыңналып тургулаан.

Оларның соон дарый Октябрь революциязының ачызында аас-кежик чүрээн долган школачы оолдар, кыстарның чыскаалы шуужүп эрткен.

Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуевтиң адын эдилээн хоорайның № 1 школазының чаштарының кижизидикчилери, келир үениң башкылары педагогика институдуунуң коллективи индирииң баарында келди. Эң эки өөредилгелиг спортчу Николай Санников башкы училищезиниң туруп, Сергей Цебелев биле Виктор Дуров олар эмблеманы тудуп алгаш базып органы.

Ленин шөлүү-биле башкы, уран чүүл, кооператив, эмчи болгаш № 3, № 35 профессио-

(Уланчызы 4-ку арымда).

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ — КОММУНИЗМЧЕ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Бүгү шөлге үш дакпыр «Ура!» чаңгыланы берген. Оркестр Совет Эвилелиниң гимнизин күүсеткен.

Төөгү музейинден барабаннарын аялгалыг даажы кижилериң сагыш-сеткилин өөртүр дыңналып келген. Шак ол чаптанчыг чалыы барабанщиктер дээрге Москваның шериг-музыка школазында өөренип турарлар-дыр.

Ленин орденниг, Кызыл Тук орденниг, Суворов орденниг, М. В. Фрунзе аттыг шериг академиязының дыңнакчылары дески чыскаалдыг кылаш-биле эрткен. Алдарга хүрээлеткен, орден ленталары-биле каастанган дайынчы тук мурнап алган чораан. Кезекте-ринг болгаш каттыжыышкыннарның командирлери, бодунуң улузунга болгаш Коммунистиг партияга бердинген эртем-билигиг офицерлер эртип турган.

Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнерлиг, В. И. Ленин аттыг Кызыл Тук орденниг академияның колонназы Мавзолейниң баарыбиле эрткен. Ол академия — Совет чепсектиг күштерниң бедик мергежилдиг кадрларын белеткеп үндүрериниң эң хоочун чери болуп турар.

Ленин, Октябрь революциязы болгаш Суворов орденнерлиг Ф. Э. Дзержинский аттыг, бронетанк шериглериниң Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский аттыг, Шериг-агаар күштериниң Кызыл Тук болгаш Кутузов орденниг, Ю. А. Гагарин аттыг болгаш өске-даа академияларының дыңнакчылары эрткен.

Киевтиң дээди шериг-далайполитиктиг училищезиниң сургуулдары ак-көк, кызыл сылдыстар сынлырлаан туктуг эрткен. Бистиң эрес-маадырлыг Шериг-Далай Флодувусту Москва парадынга төлээлээр улуг алдар бо чылын ол училищеге таварышкан.

Далайжыларның соолуинде гвардейжи парашют-десант полугу, Москваның кызыгаарның Кызыл Тук орденниг дээди училищезиниң колонназы, далайның чадаг шеринииң полугу дорт одуруглар-биле эрткен.

Москваның болгаш Калининиң, Кызыл Тук орденниг гвардейжи танк дивизиязының сүрлүг дайынчы машиналары чоокшулап орган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында күчүлүг совет артиллерия бодун оңмас алдар-биле шыпкан. Ам ооң күчүзүн улам улгаткан. Ооң хереченин —амгы үениң ырак адар боолары, улуг аастыг болгаш күчүлүг боолар, сүртенчиг реактивтиг тургузуглар Кызыл шөлдеп эртип турган.

Чурттуң агаар халдаашкынынга удур камгалалының дүндүүштей адар ракеталыг кезектериниң одуругларын төрлаарлыг эртткен.

Таманьчыларны агаар-десант шериглери солаан. Оларнарын дайынчы техника-биле чепсегленген.

Кантемириниң Ленин орденниг, Кызыл Тук орденниг гвардейжи танк дивизиязының сүрлүг дайынчы машиналары чоокшулап орган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында күчүлүг совет артиллерия бодун оңмас алдар-биле шыпкан. Ам ооң күчүзүн улам улгаткан. Ооң хереченин —амгы үениң ырак адар боолары, улуг аастыг болгаш күчүлүг боолар, сүртенчиг реактивтиг тургузуглар Кызыл шөлдеп эртип турган.

Чурттуң агаар халдаашкынынга удур камгалалының дүндүүштей адар ракеталыг кезектериниң одуругларын төрлаарлыг эртткен.

Москваның болгаш Калининиң, Кызыл Тук орденниг гвардейжи танк дивизиязының сүрлүг дайынчы машиналары чоокшулап орган.

Москваның болгаш Калининиң, Кызыл Тук орденниг гвардейжи танк дивизиязының сүрлүг дайынчы машиналары чоокшулап орган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында күчүлүг совет артиллерия бодун оңмас алдар-биле шыпкан. Ам ооң күчүзүн улам улгаткан. Ооң хереченин —амгы үениң ырак адар боолары, улуг аастыг болгаш күчүлүг боолар, сүртенчиг реактивтиг тургузуглар Кызыл шөлдеп эртип турган.

Чурттуң агаар халдаашкынынга удур камгалалының дүндүүштей адар ракеталыг кезектериниң одуругларын төрлаарлыг эртткен.

Москваның болгаш Калининиң, Кызыл Тук орденниг гвардейжи танк дивизиязының сүрлүг дайынчы машиналары чоокшулап орган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында күчүлүг совет артиллерия бодун оңмас алдар-биле шыпкан. Ам ооң күчүзүн улам улгаткан. Ооң хереченин —амгы үениң ырак адар боолары, улуг аастыг болгаш күчүлүг боолар, сүртенчиг реактивтиг тургузуглар Кызыл шөлдеп эртип турган.

Чурттуң агаар халдаашкынынга удур камгалалының дүндүүштей адар ракеталыг кезектериниң одуругларын төрлаарлыг эртткен.

Кезек када шөл шыпшыг апарган. Каттышкан шериг оркестри ГУМ-нуп бажыңынче атказарлап, техниканың марыжынга оруукту хостапкан. Төөгү музейинниң ындыдан моторларның күчүлүг ыыды дыңмиреп келген. Таманьның Кызыл Тук орденниг, Суворов орденниг Калининиң аттыг мотоадыгжы дивизиязының гвардейжи кезээ куяктыг транспортерларлыг эртткен.

Парадтың киржикчилериниң аразында Путилов-Кировтуң Ленин орденниг гвардейжи дүндүүштей адар ракета полугунуң кезээ.

Шөлде — тактиктиг болгаш оператив-тактиктиг ракеталар. Ол кезектиң хуу составының чедимшиннерни партия болгаш улус бедин-биле демдеглээн.

Шериг-Далай Флодунуң баллистиктиг ракеталарының колонназы маршта. Бистиң флодувус Төрээн чурттуң далай кызыгаарларының идегелдиг камгалакчызы апарган. Баллистиктиг ракеталар-биле чепсегленген суг адаа-биле чоруур атомнуг хемелер ооц дайынчы күчүзүнүң үндезинн бооп турар. Олар делегей океанының янзы-бүрү районнарындан чажыды-биле, суг адаандан дайынның объектилеринге өлүмнүг, согуушкунну таварыштырып шыдаар.

Совет эртеминиң болгаш техниканың эң чаа чедимшиннерин бодунда сиңирген стратегтиг ракеталар чоргааранчыг болгаш магаданчыг. Бедик ажыктыг одалгалыг, үш чадалыг ракеталар шимчеп чоруп орган.

Шериг парадын хагбышаан, күчүлүгүнүң болгаш дээрииң дээштининң талазы-биле денежир чүве чок диптер аразының стратегтиг ракеталары Кызыл шөлдеп чоруп орган.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду Улуг Октябрьның 56 чыл оюн дайынчы база политиктиг белеткелге чаа-чаа чедимшиннер-биле уткаан. Кызыл шөлге болган шериг парады бистиң Чепсектиг Күштеривистиң сүрлүг күштүүн катап-катап бүзүрелдиг көргускен.

Шөлге шериг марыжы чаңгыланы берген. Индирлериң баары-биле каттышкан шериг оркестриниң одуругларын эртткен. Шериглериң байырлалдыг марыжы доозулган.

* * *

Кызыл шөлдүң кыры хензиг када ыржым апарган. Оон Төөгү музейинниң бажыңынын талазындан кызыл туктарның чалгыглары сүржүп үнген. Тук тудукчулары чоруп орган. Революстуг ырлар чаңгыланып чораан. Баштайгы машинаның кырында чыыткыланчак «56» деп сан кызыл туктарга хүрээледипкен чоруп орган. Колоннаның кырында — «Октябрь» дээн дендин улуг үжүктер. «Улуг Октябрьга — алдар! Алдар! Алдар!» дээн йөрээлдер.

«Улуг Октябрь. делегей төөгүзүнүн чаа эпохазын —делегейни революстуг ёзу-биле чаартырыныц, капитализмден социализмче шилчиринииң эпохазын ажыттаан». «Кижилериниң чүректеринге Октябрьның кывысканы революстуг чалбыыш бистиң бурунгаар баар оруувусту, коммунизминиң тинлелгезинче орукту чыыдып турар!» деп кызыл пёстерде бижээч.

Туктар-биле шимээн хаажыныц иштинде—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, делегейде баштайгы социалистиг күрүнеиң тургузукчузу В. И. Ленининиң портреди болгаш «Коммунизминиң тинлелгезинче бурунгаар!» дээн лозуң. Колоннаның кырында—СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүннериниң портреттери. «СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитеди делегезин!» деп транспарантыдр бижээн.

«Бистиң күрүневис делегезин» деп ыр хүндүткелдин-биле чаңгыланып турган. Марштың киржикчилериниң холдарында эвилелдешкен республикаларның туктары болгаш сүлделери. «Коммунизм тургузукчузу —улуг совет улус делегезин!» дээн лозуң чайынналып чораан.

Байырлал хүннеринде чаңчыл ёзугаар совет кижилер күш-ажылчы чедимшиннериниң дугайын Төрээн чурттка илеткен турар. Бистиң өзүлдевистиң саннары: беш чылдың үш чылдарында, эрткен беш чылдың ол-ла үези-биле деннээргe, национал орулга 1,3 катап улгаткан, үлеспүр продукциязының бүдүрүлгезиниң хемчээли 1,5 катап өскен. Ада-чурттуң чер ажылының төөгүзүнде эң бедик—215 миллион тонна ажыг тараанның нинти чылдазы алдынган.

Шөлге тараа ховузу-ла калбара бергензиг апарган. Хоорсарыг тараа туткан, ногаан хептиг кыстар келген. Ховулар биле фермаларның радиорлырыга Москва байыр чедирген.

Чыскаал кылажында —найысылал студентилериниң тудугжулар отрядтары. Октябрьга комсомол айыткалын бараалгаткан.

«Ажыл-ишке болгаш Төрээн чурттуң камгалаарыга кезээде белен бис!» деп лозуннуг ДОСААФ-тың спортчулары келген.

«Социализм биле тайбың чарылбас!» деп лозуннуг колоннаар эрткен Совет күрүнеиң. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыңга ынак ленинчи политиказының кайгамчыктыг илереи болу берген.

Транспарантыда —В. И. Ленининиң чарлааны «Тайбың дугайында декрет». СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бадылаавы Тайбың программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турарын коргускен панноллар ол транспарантының чанынбиле эртерге. Кызыл шөлге адыш часкаашкыннары чаңгылаанган. ССРЭ-ниң тайбың шаавар халдаашкыны эң чугула хөй-хөй инициативаларлыг. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары-эш Л. И. Брежневтиң ГФР-ге, АКШ-ка, Францияга болгаш өске-даа чурттарга чораны дүшкүүрүг байдалды чавырылдырарынга, тайбынны быжыглаарынга шылгарангай ужур-дузалыг.

Улуг Октябрьның байырлалын бүгү планетаның депшилгелиг кижилериниң бистер-биле кады демдеглээри чанчыл болу берген. Кремль ханазының чанында гранит индирлерге дашпыкы чурттардан келген аалчылар ол хүн база турган. Оларның хөй-хөйү—тайбынга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезининг киржикчилери.

«Крым ужураашкынының түннелдери—тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң хереэнге кингген чаа үлүг-хуу» — деп. транспарантыда бижээн.

— Социализмниң делегей системазы хөгжүп, капбарып турзын!—деп кыйгырыг сөстерля Кызыл шөлге чаңгыланган. ЭДЧ кежигүннери чурттарның сүлде демдектери өөрлешкен сылдыстар дег көстүп турган. Социалистиг интеграция чедимшиннииг хөгжүп турар. Тайбынга ынак социалистиг система — интернационализмниң ленинчи идеяларының ботганган үре-түнелп.

Кызыл шөл. Москва, чурт Израильдиң эжелекчи дайынынга удур араб улустарның демисели-биле. Чилиниң улузубиле, Индий-Кидаттың улустары-биле —тайбын, национал хамаарышпас чоруқ дээш, демократия болгаш социал демшилгелиг кижилер-биле чангыс эп-сеткилдиң илергелээн.

Кызыл туктуг ак бөмбүк агаар делгеминче ужугуп үнген.Ында «Социализм биле тайбын чарылбас!» деп сөстер бижээн.

Кызыл шөлге чыскаал кылажының киржикчилери долуп келген. СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка, социалистиг Төрээн чуртка алдар болдурган йөрээлдер чаңгыланган.

Ыыткыр «Ура!» дыңналган, адыш часкаашкыннары дыңмирер үнген. Шөлге «Төрээн чуртум» деп ыр дыңналып келген. Москваның ажылчы чоннарының байырлал чыскаалының кылажы эгелээн.

Хамыктың мурнунда — маадыр-хоорайның алган шаңналдарын «Алдын Сылдызының Ленин орденин, Октябрь революциязы орденин көргүскен тук. Москвачылар төрээн хоорайының алдарын шудургу ажыл-ишки-биле улам бедидип турар.

Транспарантыларда, диаграммаларда, макеттерде — москвачыларның ажыл-ишчи рапорттары. «Хуусаа бетинде!» деп сөс бо-ла көзүглүлээр.

Москвачылар беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының башгайы хүннеринден эгелээш-ле «Улам хөйнү, эң экини, эң эвээш чарыгдалдарлыг бүдүрер» кыйгырыглыг социалистиг чарышты калбарткан.

Пролетар районнуң колонназын баштаар алдар Лихачёв аттыг заводтуң автотудугжуларының улүг-хуузунга онаашкан. Чурттуң улуг автобудурулгезинии 22 мун ажылчыны боттарының хүүда чыл планнарын декабрь 1-де күүседир дээш чеднишкиннiг чаржып турар.

«Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрулгенин ажыктыын бедидерин чедип алынар, камналга чурумун шынгыы сагынар, улам дарын «Алдын Сылдызының Ленин орденин, Октябрь революциязы орденин көргүскен тук. Москвачылар төрээн хоорайының алдарын шудургу ажыл-ишки-биле улам бедидип турар.

Транспарантыларда, диаграммаларда, макеттерде — москвачыларның ажыл-ишчи рапорттары. «Хуусаа бетинде!» деп сөс бо-ла көзүглүлээр.

Москвачылар беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының башгайы хүннеринден эгелээш-ле «Улам хөйнү, эң экини, эң эвээш чарыгдалдарлыг бүдүрер» кыйгырыглыг социалистиг чарышты калбарткан.

Пролетар районнуң колонназын баштаар алдар Лихачёв аттыг заводтуң автотудугжуларының улүг-хуузунга онаашкан. Чурттуң улуг автобудурулгезинии 22 мун ажылчыны боттарының хүүда чыл планнарын декабрь 1-де күүседир дээш чеднишкиннiг чаржып турар.

«Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрулгенин ажыктыын бедидерин чедип алынар, камналга чурумун шынгыы сагынар,

НОЯБРЬ 10-го Совет милициянын хүнү

ҮЛЕГЕРЛИГ КОРУМ-ЧУРУМ ДЭЭШ

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургустунган совет милиция революспу хоойлу-дүрүмнү болгаш социалистиг корум-чурумну камгалаар дээш, бодунуң мурнунга салдынган сорулгаларны шудургу күүседип, совет улуска төлептиг бараан болуп, маадырлыг оруктарны эртип келген. Совет милициянын төөгүзүү ооң ажылдакчыларының алдарлыг чаагай херектериниң үлегер-чижээн, эрес-маадырлыг, ак сеткиллиг чорууп, чонуң херээнге бердингенин көргүзүп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуму 1973 чылдың июньда хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар болгаш кем-херек үүлгедиглери-биле демисежир талазы-биле совет милициянын кол хүлээлгелериниң болгаш эргелериниң дугайында Чарлыкты хүлээп алган. Ол дээрге милициянын ажыл-чорудулгазын экижидер, ооң чон ортузунга ат-алдарын бедидериниң, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле сорулгаларны чединшкинниг күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургузарының, кем-херек үүлгедиглери-биле демиселди улам дээштиг болдурарының дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салышкынының база бир көскү херечизи болур.

Совет милициянын статудун ёзугаар совет милициянын кол сорулгалары болза: хөй-ниитиниң корум-чурумун хандырары, кем-херек болгаш өске-даа хоойлу-дүрүм үрээшкиннерин баш удур болдурбас болгаш оларны узуткаары, социалистиг өнүк-хөреңгини база хамаатыларның, бүдүүлгелеринин, организацияларның болгаш албан черлериниң эртелерин болгаш хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын сагыштыы-биле кыжаңышкынындан болгаш нитилелге удур болуушкуннардан камгалаары, кем-херектерни чогуур үезинде болгаш долузу-биле илередип болур.

Сөөлгү чылдарда Тыва АССР-ниң иштики херектер органнары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партияның база чазактың сөөлгү чылдарда хүлээп алган шинтпирлерин боттандырар дээш шудургу ажылдарны кылып чоруткан. Милиция органнарының ажыл-херектеринде сөөлгү үеде элээн өскерлиишкиннер болгулаан. Министерствоның бодунда болгаш Кызыл хооргүүскомунун, Барыын-Хемчик райкүүскомунун иштики херектер килдистериниң дежурный бөлүктерин эде тургускулаан. Каа-Хем, Тандың, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик райкүүскомнарының иштики херектер килдистеринде чаа дежурный бөлүктер тургустунган.

Ооң аңгыда милицияның шимчеглиг бөлүктери болгаш төнүктөкен профилактика пунктулары районнар аайы-биле чер-черлерде тургустуулаан болгаш ажылдап турарлар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле сорулгаларны чединшкинниг күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургузарының, кем-херек үүлгедиглери-биле демиселди улам дээштиг болдурарының дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салышкынының база бир көскү херечизи болур.

Совет милициянын статудун ёзугаар совет милициянын кол сорулгалары болза: хөй-ниитиниң корум-чурумун хандырары, кем-херек болгаш өске-даа хоойлу-дүрүм үрээшкиннерин баш удур болдурбас болгаш оларны узуткаары, социалистиг өнүк-хөреңгини база хамаатыларның, бүдүүлгелеринин, организацияларның болгаш албан черлериниң эртелерин болгаш хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын сагыштыы-биле кыжаңышкынындан болгаш нитилелге удур болуушкуннардан камгалаары, кем-херектерни чогуур үезинде болгаш долузу-биле илередип болур.

Сөөлгү чылдарда Тыва АССР-ниң иштики херектер органнары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партияның база чазактың сөөлгү чылдарда хүлээп алган шинтпирлерин боттандырар дээш шудургу ажылдарны кылып чоруткан. Милиция органнарының ажыл-херектеринде сөөлгү үеде элээн өскерлиишкиннер болгулаан. Министерствоның бодунда болгаш Кызыл хооргүүскомунун, Барыын

ОКТЯБРЬНЫҢ КЫЗЫЛ ТУГУ ЧЕР БОЛГАНДА КИИСКЭЭН

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

нал-техниктиг училищелериниң көдээ ажыл-агый техникумукуң, политехникумунуң башкылары, сургуулдары Октябрьның ачызында аас-кежиктиг чуртталгазының демдээ кылдыр ыры-шоорлуг, өөрүшкү-маннайлыг эрткеннер.

Октябрь мурнуның социалистиг чарыжының тиилекчилери, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнарын күүседиринге эки өөрүгүүтлерни чедип алганнарын колонназын «Кызыл тугуг» эргелелиниң тудугжулары баштаан.

Эргелелдиң тудугжулары он айлар дургузунда тудуг кылырының планын 103 хуу, а боттарының күжү-биле тудуг кылырын 108 хуу күүсеткен.

Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының колонназы. Ол коллектив ноябрь 7-ге уткуштур он бир айларның продукциязын сайгарарының планын күүсеткен. А ыяш белеткээр болгаш үндүр сөөртүр талазы-биле план 138 хуурга күүсеткинген.

Совхозтарның будүүрүлге каттыжыышкынының автобаазының ажыл-ишчилери бо чылдың планныг даалгазын чедиишкинниг күүседир дээш улуг ажыглалга киирип, 31 мал кажааларын, 5 уруглар садтарын, 400 олуттуг ийи клубту тутткан. Виктор Денисовтуң, Тихон Красногорүпүң, Михаил Икоияковтуң удуртказын бригадалары ол ажыл-херекке боттарының биче эвес үлүг-хуузун киириштирип, чарыштың мурнакчылары болган.

Колонналар үзүк-соксаал чок эртип, күүлүг «уралар» Лечин шөлүүге чангыланып турган.

Кызылга болган ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнүң. Коммунистиг партияны долгандыр чоннуң сырый каттышкынының тодаргай херечизи болуп эрткен.

Ак-Довурак

Хоорайның Культура ордузун байырлал шинчи киирип кааспан, шимээн. Ноябрь 6-да аңаа Ак-Довурак хоорайның үлетпүр будүүрүлгелериниң, тудуг, транспорт, садыг болгаш хөй-нитти организацияларының төлээлериниң Октябрьның байырлалынга тураскаатканы байырлыг хуралы болуп эрткен. Иледелди Ак-Довурак хооркүүскомунуң даргазы **З. Ф. Манчина** кылган.

Ак-Довурак хоорайның ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының эрткен айларында эки ажылдаанын илеткелчи демдеглээн. Ылаңгыя «Тыва даг-дүүгүр комбинадының коллективи үшкү кварталда көскү чедиишкиннерлиг болганы-биле ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министерствозунуң база тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилел Төп Комитединиң шилчипр Кызыл тугуг, 15.750 рубль-биле шаңнаткан. Тудугжулар база багай эвес ажылдаан. Олар он айларда боттарының күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылларының планын 124 хуу күүсеткен. Ынчангаш ак-довуракчылар Октябрь байырлалынга төлептиг үткүп, омак-хөглүг байырлаан.

Эртенгиниң он шак четпээнде-ле хоорайның ажылчы чоннары «Асбест» стадионунуң таңынга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың баштыңчыларының портреттерни, транспарантыларны, лозүүнарны холдарында тутқулаан ыр-шоорлуг, омак-хөглүг чыглып келгеннер.

10 шакта ажылчы чоннуң чыскаалы эгелээн. Чыскаалганнарны күш-культурчулар баштап келген, оларның соонда школачылар, хоорайның профессионал-техниктиг үчилищезиниң сургуулдары, социалистиг чарыштың тиилекчилери — «Тыва даг-дүүгүр» комбинаттың ийи муң кижилиг коллективи эрткен.

Чадаана

Октябрь байырлалын үткаан байырлыг хуралдар район төвүнден эгелээш, тус-тус ажыл-агыйларның суурларынга эртиилээн. Ноябрьның 6-ның кежээзинде Чадаана хоорайның Культура бажыңынга ажылчы чоннуң байырлыг хуралы болган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл болган оюнуң дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. Родченко кылган.

Ноябрьның чеди. Эртенгиниң 11 шак. Кижилерни хей-аът киирип, бурунгаар кыйгырып турар лозүүнарны база ол ышкаш хөй портреттерни холдарынга өрү көдүрген хөй чон Чадаана хоорайның Ленин кудумчузунга чыглып келген. Ажылчы чоннуң чыскаалы эгелээн соонда, чыскаалган чоннарның ураазы улуг-улуг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болурун күзевишаан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң байырлалын таварыштыр митингинің киржикчилериниг байыр чедирген. Ук митингиге Тыва АССР-ниң алдарлыг түдүгжузу **Т. Доптуң-оол**, библиотекарь **П. Блинова**, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары **Д. Монгуш**, Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының онгу клазының өөредикчизи **С. Маспык-оол** олар база чүве чугаалаваннар.

Туран

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң байырлалын Бии-Хем районнуң ажылчы чону кылбаа-биле демдеглеп эрттиргеи. Ноябрь 6-ның кежээзинде Туранның Культура бажыңынга ажылчы чоннуң байырлыг хуралы болган. Анаа СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин** илеткел кылып. улуг байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннери-биле төлептиг үткаан ажыл-агыйларны аңаа демдеглеп чугаалаан.

Ноябрь 7-ниң эртенинде районнуң ажылчы чоннуң байырлыг чыскаалы болган. Ажылчы чоннуң төлээлекчилери чыылганнарның мурнунга байыр чедирип чүве чугаалаш, байырлалды кандыг чедиишкиннер-биле үткаанын демдеглээннер. Ажылчыннар, школачылар партияның болгаш чазактың удуртукчуларының портреттерин, транспарантыларны, лозүүнарны тудуп алгаш, индирикиң мурнубиле ураалап эртип турган.

Ноябрь 7-ниң хүнүнде Туран хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалы Коммунистиг партияны долгандыр болгаш Совет чазакты долгандыр чоннуң улам сырый каттышкынының чайынанчак херечизи болган.

Сарыг-Сеп

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң байырлалын Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары бичө эвес күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткүп, чер болганга калбаа-биле демдеглээн.

Ноябрь 6-да район төвүнүң Культура бажыңынга байырлалга тураскаатканы ажылчы чоннуң төлээлериниң байырлыг хуралы болган. «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң дугайында» илеткелди СЭКП райкомунуң ийиги секретары **Ш. Х. Сереэдар** кылган. Хуралтың киржикчилери солун концертти көргеп. Районнуң үлетпүр будүүрүлгелериниге, колхозтарынга болгаш совхозтарынга байырлыг хуралдар база эрткилээн.

Дүүн Сарыг-Сеп суурга ажылчы чоннуң чыскаалы болган. Ону бистиң аныяк салгакчыларывыс — район төвүнүң школачылары ыры-шоорлуг, катты-хөглүг ажытканнар. Оларның соонда тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының он айларында социалистиг чарыжының мурнакчылары эрткен. Кка-Хемниг райпо коллективи бо чылдың үшкү кварталында эки ажылдаашаа, республикага социалистиг чарыштың тиилекчизин болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугуг-биле шаңнаткан.

* * *

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң тураскаатканы ажылчы чоннарның чыскаалдары Хову-Аксыга, Кызыл-Мажалыкка, Бай-Хаакка, Самагалдайга, Тээлиге, Хандагайтыга, Эрзинге, Тоора-Хемге, Мугур-Аксыга база эрткилээн.

Телевидение

НОЯБРЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.10— Өөнүт телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. **«Бременниң хөгжүмчүлери».** **«Бременниң хөгжүмчүлериниң изи-биле».** 12.50— Өөнүт телекөргүзүг. **«Цирк ареназында».** 13.35— Өөнүт телекөргүзүг. **«Суурум бо-дур».** Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 14.50— **«Дыынам, эш!».** Киноконцерт. 15.40— Литература болгаш уран чүүл талазы-биле 1973 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналарының лауреаттары. 16.10—16.20— Чапсар. 16.20— Өөнүт телекөргүзүг. **«Любаниннериң буурааны».** 18.00— Медээлер. 18.10— Өөнүт телекөргүзүг. Хогжүмүүг концерт. 18.55— Өөнүт телекөргүзүг. **«Кан канчап катканыл»** деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң. 4-кү серия.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — **«Черлик куулар».** Мультфильм. 21.00— Концерт.

МОСКВАДАН

21.30—**«Москвадан даштыкы аалчылар»** 21.50— Өөнүт телекөргүзүг. **«Республиканың өнчүзү».** Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 23.00—**«Ye».** Информастыг программа. 23.30—01.00— **«Останкинюга байырлал кежээзин».**

НОЯБРЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өөнүт телекөргүзүг. Школачыларга. **«Будильник».** 12.40—**«Кадыкшылга»** программазының почтазы. 13.10— Өөнүт телекөргүзүг. **«Суурум бодур».** Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 14.15— Өөнүт телекөргүзүг. **«Артлото».** 15.35— **«Поэзия».** 16.00—16.10— Чапсар. 16.10— Өөнүт телекөргүзүг. Эстрада концерти. 16.40— **«Октаттырган».** Уран-чечен фильм. 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30— Өөнүт телекөргүзүг. **«Хогжүм почтазы».** 19.00— Өөнүт телекөргүзүг. **«Кан канчап катканыл»** деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. 5-кү серия.

КЫЗЫЛДАН

20.10— Мультфильм. 20.20— **«Николай Погодин».** Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

21.30—**«Делегей улустарының чогаадылгазы».** 22.15— Экранда шүлүкчүг. **«Данғына болгаш хулчап»** деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. Кол ролюнда В. Маяковский. 23.00—**«Ye».** Информастыг программа. 23.30—01.00 —Совет милиция хүнүнге тураскааткан концерт.

НОЯБРЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10— Өөнүт телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. **«Бременниң хөгжүмчүлери».** **«Бременниң хөгжүмчүлериниң изи-биле».** 12.50— Өөнүт телекөргүзүг. **«Цирк ареназында».** 13.35— Өөнүт телекөргүзүг. **«Суурум бо-дур».** Уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 14.35—**«Бөгүн — Совет милиция хүнү».** 14.50 — **«Ыр —73».** 15.15 — «Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуков телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылап тур. 16.00—16.10— Чапсар. 16.10— Өөнүт телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктарының клуву».** 17.15— Музыка уран чүүлүнүң талазы-биле Күрүне шаңналыының лауреаттары. 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30 — Өөнүт телекөргүзүг. **«Кан канчап катканыл»** деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. 19.25 — Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. **«Динамо»** (Москва)—**«Динамо»** (Рига)

КЫЗЫЛДАН

20.15— Совет милиция хүнүнге тураскаатканы дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.25—О болгаш А. Лавровтар. **«Истелгени билдиилер чорудуп турар».** 9-ку херек. **«Хереч»** телешиининиң баштайгы көргүзүг. 23.00—23.30— **«Ye».** Информастыг программа.

НОЯБРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30— Дамчыдылгалар программазы. 13.35— Медээлер. 13.45— Школачыларга. Орус дылы талазы-биле олимпиада. Ийиги маргылдаашкынга айтырыгларынга харыылаар. 14.30— Өөнүт телекөргүзүг. П. И. Чайковскийниң **«Удуп чыдар чараш кыс»** деп баледи. ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрының шиитпир. 16.00—16.10— Чапсар. 16.10 —**«Удуп чыдар чараш кыс»** деп шиитпир уламчызы. 17.25— Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыглары.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.15— Телемедээлер (орус дылга). 18.25— Чарлалдар. реклама.

МОСКВАДАН

18.30— Эфирде—**«Чалыы назын».** **«Мону силер шыдаар силер».** Викторина. 20.00— Өөнүт телекөргүзүг. **«Тергиин ор».** Уран-чечен фильм. 21.10—21.30 —Чапсар. 21.30— Архангельскиниң телестудиязының программазы. 22.30— Өөнүт телекөргүзүг. **«Оперетта сонуургаарларга».** 23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

Редакторнуң орлакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 25 МУРНУУ СОҢГУЛДА ОКРУГУНДАН ТЫВА АССР-НИҢ ДӘЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ

ДЫЫНАДЫЫ

Округтуң соңгулда комиссиязы 1931 чылда төрүттүнген. СЭКП кежигүнүң СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи, мурнуу болгаш чөөн хоорайжыгаштар коллективтериниң ниити хураалынган депшиткен Вальдемар Петрович **СУРОВТУ № 25** Мурнуу соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Дүрүмүнүң» 53, 54 дугаар үүлдериниге дүүштүр 1973 чылдың ноябрь 5-те бүрүткээн.

№ 25 Мурнуу соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулда талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

КҮҮСЕТТИНГЕН

Үлетпүрүнүң, тудутнуң болгаш автотранспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чарыжынга идепкейлиг киржир сорулга салып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган Кызылдың № 1 автотранспорт будүүрүлгезинде мурнакчы автоколонналар, бригадалар баһырлал будүүзүнде-де күш-ажылчы рапорттарын бергеннер.

Оларның аразында РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Виктор Николаевич Мякшевтиң бригадазы бо шиитпирлиг чылдың планнарын бүгү көргүзүглер аайы-биле күүседипкен дугайын СЭКП Кызыл хоорай комитединге ноябрь 2-де рапорттаан.

Бригада чыл планын тонна-биле 115 хуу, тонна-километр талазы-биле 108 хуу боттандырган. Эрткен он айларның дургузунда 4 муң 130 литр бензинин камнап алган. Тус-тус чолаачылар аразынга чарыжынга Николай Безотечество, Василий Степанов, Яков, Пров Бортников алышкылар бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Ол автобүдүрүлгеде организастаан социалистиг чарышка ийиги черни Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзин баштаан чолаачылар бригадазы алган.

Бистиң корр.

Мээң үлүүм

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бир саар инектен-не 2150 литр сүт саап алыр хүлээлгезин бо хүннерде чедиишкинниг күүсеткен.

Фермаңың ол күш-ажылчы чедиишкинниге мээң болумнуң киирген үлүг-хуум база бар. Чылда бир инектен 2450 литр сүт саап алыр социалистиг хүлээлгемни октябрьда-ла ажыр күүсеткем, ам планнан ажыр сүт сааллазын үргүлүг-леп турар мен.

Алдын-кыс МОНГУШ,
саанчы, Ленин ордениниң эдилекчизи.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЭКРАНЫ

«ЧЕЛЭЭШ»

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта көдээ Культура бажыңының чанында «Челээш» аттыг агитация уран чүүл бригадазының составында 10 кижи бар. Ында янзы-бүрү мергежилдиг кижилери хаара туттунган. «Челээш» аттыг агитация уран чүүл бригадазы колхозтуң ырак чурттап турар малчыннарының хүндүлүг аалчызы. Агитбригада бо чылдың эгезинден бээр 37 үүүшкүннерни кылып. 6780 кижилерге бодунуң уран талантызын бараалгадып көргүскеннер. Агитбригаданың репертуарында сезоннар аайы-биле темажыткан сценарийлерни амыдырал-биле холбап кылып турарындан оон кижизидикчи ужур-дузазы улуг болуп турар.

Агитбригаданың үүүшкүннеринге идепкейлиг киржип турар аныяктар хөй. Оларга тракторист Кежикти Демир-оол, чолаачы Назын Ширме, тудугжу Сайын Хунапай, эмчи Наталья Нурзат дээш өскелердээ хамаарыжыр.

ЧУРУКТА: Агитбригаданың удуртукчузу Чыргал-оол Доржу Ланаажапович агитбригаданың идепкейлиг киржикчилери тракторист Кежикти Демир-оол, Наталья Даңзы-Белек олар-биле дараазында үүүшкүнүнүң чаа репертуарын белеткеп турары.

С. ЧАЖИН-ООЛ.
Авторнуң фотозу.

КИЧЭЭНГЕИНИ—АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИНЧЕ

Бай-Тайга районнуң Тээлиде аныяктар школазы 4 өөредилге консультация пунктулуг, 1 бөлүктүг. Эрткен өөредилге чылында Кызыл-Дагда, Бай-Тал салбырында өөредилге пунктулары дээре ажылдап турганнар. Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында 16 саанчы болгаш имек кадарчылары 9 классты бот-өөредилге-биле чедиишкинниг дооскап, ам 10 класста өөренип турар, фермаңың ажылчыннары боттарының күш-ажылын өөредилге-биле билдиилиг холбап, күш-ажылчы чедиишкиннерни чыл бүрүде чедип турарлар.

Бо өөредилге чылында районда 255 аныяктар ажылдавышаан өөренип киришкеннер. Тээлиниң кежээки школазы, Шуй болгаш Кара-Хөлде консультация пунктулары өөредилгени организастыг эгелээннер. «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарда партком-нар, комсомол организацияларының ажылдакчылары аныяктарның өөредилгезинге кичээнгейин күштелдирип, кичээлдерге олуржур, боттуг дуза чедиреринин графигин кылгаш, оны күүседип турарлар.

«Мурнакчы» колхозтуң партком хуралынга, көдээ Совет күүскомунга аныяктар өөредилгезин доктаамал чугаалажып келген.

Байдал чер болганга мындыг турган болза, аныяктар өөредилгези моон дээре турар ийик. «Тээли», «Бай-Тал» совхозтарда аныяктар өөредилгезинче кичээнгей кошкак, ында партия, комсомол профавилел организацияларынга аныяктар өөредилгезин түгле кежээки школаның херээ кылдыр көөрлер, оон уламыдан аныяктарның хөй кезии кайда-даа өөренмейн, хөй-нитгинин корум-чурумун үрээр таварылгалар ол совхозтарда бар.

Район төвүнүн организацияларында аныяктар өөредилгезин амдыызында түгле хуралдарга чугаалажып, сөс кырында «дузалажып» турар. Өөренмейн турар аныяктар-биле беседа, оларны өөредилгеже хаара тудар ажылдар ыракта четпес. «Аныяк кижи бүрүзүнге— ортумак эртем» деп көрүлдеге комсомол. профавилел организацияларга база улус өөредилгезинин киллизи багай киржип турар. Организастыг комитет мынчага чедир түгле чаңгыс катап хуралдаан. Район төвүнүн комсомол организацияларынга «Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп хуралдар эртсе-дээ, оон дээштин кошкак болган. Райпола 31 аныяктар ортумак эртемнин чедип алыр ужурлуг, а черек кырында олардан кым-даа өөренмейн турар, тудугда 10 ажыг аныяктардан түгле чаңгыс кижи өөренип турар.

Район төвүнде кежээки школа тускай бажыңныг, бо чылын оон сентелгези, кышка белеткели багай эвес. Школада тускай эртемниг, хостатказ чеди башкы ажылдан турар. Аныяктарны өөредилгеже хаара тударынга, оларга быжыг-билигни бээринге бүгү байдалдар бисте бар. Ажыл-агыйларның болгаш коллективтерниң удуртукчулары-биле быжыг харылзааны тургузары чугула. Оларның боттуг дузазы биске негеттинип турар.

В. ДОЛМАЖАП,
кежээки школаның директору.

ДЕЛГЕЛГЕ

Америкада туризминиң болгаш дыштанылганың хөгжүлдезин көргүскен делгелге бистиң чуртувуста беш ай дургузунда үргүлчүлеп турар. Каш неделяның дургузунда Иркутск областың төвүнге делгелгеня 150 муң хире кижи көрген.

Делгелге америк улустуң ан тайбың чуртталгазы—дыштанылганы, база хөй-санныг америк фирмаларның бүдүрүп турары дыштанылгага болгаш туризмге хереглээр эт-херек-келдерни калбаа-биле көргүзүп турар.

Америк улустуң чуртталгазы-биле чоок танышаргга. ийи чурттуң улустарының аразынга харылзааны быжыглаарынга, делгелге улуг улугуу киирери чугаажок.

Делгелге Ереванга, Кишиневка база Одессага көргүзүглерин уламчылаар.

В. ХЕРТЕК.
Иркутск хоорай.

КИНО

НОЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Кызыл галстук»** 9.50, 12.00 (биче залга), **«Хосталга — чаагай сөс»** (2 сериязы катай) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 8.30, **«Дилимнерден оъх коргар»** 10.00, **«Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары»** 11.30, 13.40, 15.30, **«Сенээ уткуй»** 17.20, 18.55, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Алды Иванов болгаш алды капитан»** 11.00, 13.00, **«Серафимниң бажыңы»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Чаагай сеткилдиг ядамыктар»** 12.00, 18.00, 20.00 шактарда.

НОЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары»** 10.00, 11.40 (биче залга), **«Эртинелер ээзин чара шалааны»** 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Бирги класстың»** 10.00, 13.00, **«Аът мунган бажы чок кижи»** 15.45, 21.00, **«Хосталга — чаагай сөс»** (2 сериязы катай) 17.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультфильмнер 10.00, **«Геркус Мантас»** (2 сериязы катай) 12.00, 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары»** 11.00, 13.00, 15.00, **«Шиитпел маңаан тутпаан кижи»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

НОЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Эртинелер ээзин чара шалааны»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Аът мунган бажы чок кижи»** 9.00, 11.00, 13.30, **«Өлүрүкчүг чорук дээш буруудаттырып турар»** 15.00, **«Хосталга — чаагай сөс»** (2 сериязы катай) 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Шагдаа черинге болган чорук»** 11.20, **«Бензоколонка ажытыныза»** 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары»** 11.00, 13.00, **«Геркус Мантас»** (2 сериязы катай) 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

НОЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Эртинелер ээзин чара шалааны»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Аът мунган бажы чок кижи»** 9.00, 11.00, 16.20, 18.20, **«Үш мушкетер»** (2 сериязы катай) 13.00, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Сенээ уткуй»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Трубачевтуң отряды тулчуп чоруп тур»** 11.00, 13.00, **«Геркус Мантас»** (2 сериязы катай) 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Хар кадың»** 12.00, **«Шиитпел маңаан тутпаан кижи»** 16.00, 18.00 шактарда.

Тыванын күрүне филармониязы өске бажыңче көшкенин барымдаалаш, бүгү айтырыглар талазы-биле дараазында адрес-биле харылзажырын дыңнадып тур: **Кызыл хоорай, Дружба кудумчузу 59 (дараанылга комбинадының эрги бажыңы).**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефовче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2333.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01450

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 265 (9335) | Понедельник 1973 чыл, ноябрь 12 | 1925 чылда үлеэйлеттингеш | Өртээ 2 коп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КИЕВЧЕ ЧОРУПКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң чалааның ёзугаар Совет Эвилелинге найыралдың аян-чоруун кылып кээр ЮСФР-ниң Президентиниң, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Тито-биле ужуражып, беседалар кылыры-биле ноябрь 10-да Москвадан Киевче чорупкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчизи В. И. Степаков олар эш Л. И. Брежнев-биле кады чорупканнар.

Эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бещев, В. Б. Кузнецов, Г. С. Павлов, П. М. Петов, К. У. Черненко, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери А. М. Александров, О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары эш Л. И. Брежневти Киев вокзалынга удээннер.

(СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КИЕВТЕ ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

СЭКП ТК-ның чалааның ёзугаар Совет Эвилелинге найыралдың аян-чоруун кылып кээр ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы Иосип Броз Тито-биле ужуражып, беседалар кылыры-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 11-де Киевте чеде берген.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады Киевте СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчизи В. И. Степаков олар чеде бергеннер.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. С. Грушецкий, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, Украинаның КП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүге кандидаттары, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының, Киевтиң болгаш областың партия база совет организацияларының удуртукчулары, хоорайның ажылчы чонунуң төлээлекчилери вокзалдан эш Л. И. Брежневти утказаннар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязын 1973 чылдың декабрь 12-де Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары

М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың ноябрь 9.

УЛУГ ДЕТКИИШКИН-БИЛЕ

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозтуң төвүнге чоскта Москвага болуп эрткен делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрезиниң түңнелдерин деткээн митинг болуп эрткен. Митингиин колхозта партком секретары К. Ооржак ажыткан болгаш конгресске чугаалакшан кол-кол айтырыгларны болгаш аңаа Л. И. Брежневтиң чугаазын таныштырган. Митингиниң киржикчилери конгресстиң ажылынга сеткилдин ханызындан таарыныышкынын-илереткен.

Кочетово көдээ Совединиң даргазы О. Биче-оол, № 1 хойжу бригаданың бригадири О. Шаравии, колхоз даргазы И. Козлов болгаш өскелер-даа санал бергеш, конгресстиң ажылын улуу-биле деткип, бистиң Коммунистиг партиябыстың болгаш совет чазаабыстың тайбың дээш даштыкы политиказының үре-түңнелдиин демдеглээнивер. Оон-биле чергелештир колхозтуң экономиказын быжыглаар талазыбиле айтырыгларны база чугаалап турганнар.

Колхозка тайбың фондузун тургускан болгаш тускай комиссия ажылдап эгелээн.

М. САЯ.

УТКУШТУР ПЛАННАРНЫ ХҮЛЭЭП АП ТУРАР

Мурнакчы үлетпүр бүдүрүлге чөрлеря беш чылдың дөртку чылынга уткуштур планнарны хүлээп ап турар. Оларда министерстволарның болгаш төп албан чөрлериниң баштайгы алган планныг даалгаларын боттуу-биле улгаттыр көргенин айтып турар. Ол дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң чамдык медээлери бо-дур.

КАЧКАНАР. (Свердлов область). Баштай берген даалгага немештир 150 тонна концентратты болгаш 100 мүң тонна агломератты бүдүрүн үндүрер. Уралдың металлургтарынга чиг-эттиг эң хөйүү берип турар бүдүрүлге чөрү — Качканарның даг-арыглал комбинадының коллективи 1974 чылга уткуштур планны хүлээп алган.

Амгы үеде ол бүдүрүлге чөринде дериг-херекселдериң техниктиг даартылгазын кылып турар. Экскаваторларга болгаш чер үттээр станоктарга мурнукүзүндан-даа улуг күштүг машиналар немежир. Руданы тып турар чөринден чаа локомотивтер сөөртүп эгелээн. Арыглал цехтеринге база-ла чаартылгаларны кылган.

КАРАГАНДА. Одалга дериг-херекселдерни кылыр заводтуң коллективи 1974 чылга базала уткуштур планны хүлээп алган. Ол мурнунда көрүп турганындан 3,7 миллион рубльдеи хөй продукцияны бүдүрүп үндүрериниң хүлээнген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелин удам-на бедидип, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның техниктиг чогаадыкчы ажылын улам калбартып, продукцияның шынарын экижидип тургаш, ындыг көргүзүглерни чедип алыр деп турар.

Караганданың эт заводу мурнакчы бүдүрүлге чери. Оон кылып турар одалга дериг-херекселдерин чүгле Казахстанда эвес, харын-даа Ортаа Азияның республикаларында, Сибирьниң базз Уралдың лыка хөй районнарында калбаабиле ажыглап турар. Дериг-херекселдерниң чамдыызын Азия болгаш Африка чурттарынче база үндүрүп турар.

Ол ышкаш хомүр-даш бассейниниң эң улуг «Казахстанская» шахтазының ажылчыннары болгаш Караганданың эът комбинадының коллективи база-ла 1974 чылга уткуштур планнарны алгылаан.

Аныяк ажылчын Кылын-оол Монгуш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик шынарлыг будалар болбаазырадыр цехинде ажылдап турар. Ол цехте бүдүрүлге онаалгазын доктаамал ажыр күүседип келген мурнакчыларның бирээзи. Комбинаттың коллективи бо чылын 19500 тонна эки шынарлыг даг-дүгүн Төрээн чуртка бээрин шиитпирлээн. Хүлээлтени ой-шаапда күүседир дээш комсомолчу К. Монгуш, өскелер-биле бир дүмей туржуп, бүгү күжүн, билиин харам чокка берип турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ 1973 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

(Төнчүзү. Эгези № 246 «Шында»)

II.

Техника талазы-биле

1. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының О. Ю. Шмидт аттыг Чер физиказының институдунуң лабораториялар эргелекчилери, физика-математика эртемнериниң доктору Михаил Павлович Воларовичиге, физика-математика эртемнериниң кандидаты Геннадий Александрович Соболевке, физика-математика эртемнериниң кандидаты, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Элеонора Ивановна Пархоменкога, дилээшкиниң методика болгаш техниказының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчылары геология-минералогия эртемнериниң доктору Николай Ильич Сафроновка, геология-минералогия эртемнериниң кандидаты Наум Михайлович Нейштадтка, Зинаида Васильевна Мазановага, ол-ла институттуң механиги Лев Николаевич Осиповка, геология-минералогия эртемнериниң кандидаты, минералдыг чиг-эт синтезининиң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи Сергей Никитович Кондрашовка, ССРЭ-ниң геология министерствозунуң чанында Бүгү-эвилелдиң будүрүлге каттыжыышкынының кол инженери Геннадий Павлович Лузинге, «Киевгеология» трестиң Киев геофизика комплекстиг экспедициязының отряд начальниги Михаил Иванович Майкога, геология-минералогия эртемнериниң кандидаты, геология, геофизика болгаш минералдыг чиг-эттиң Чөөн-Сибирь эртем-шинчилел институдунуң лабораториязының эргелекчизи Петр Александрович Петровка, техниктиг эртемнериниң кандидаты, даглразведканың Төп эртем-шинчилел институдунуң салбырының лабораториязының эргелекчизи Лев Дмитриевич Селезневка — даг породаларының пьезоэлектриктиг, онзагай чоруун ажыктаны дээш, казар байлактарны дилеп тыварының пьезоэлектриктиг методун ажылдап кылганы болгаш геология-шинчилел ажылдарының практиказынга шиңгээдип алганы дээш.

2. Ленинградтың оптика-механика каттыжыышкынының чиңгине директорунуң орлакчызы Михаил Панфилович Панфиловка, ол-ла каттыжыышкынының кол инженериниң оралакчызы Арон Абрамович Будинскийге, Ленинградтың Светлана аттыг электрон прибор-тудуушкун каттыжыышкынының чиңгине директорунуң оралакчызы Владимир Петрович Лебедевке, СЭКП-ниң Ленинград область комитединиң килдис эргелекчизи Анатолий Пантелеевич Думачевка, Москваның Большевичка аттыг дараныр будүрүлге каттыжыышкынының чиңгине директору Петр Кондратьевич Носковка, Дмитровтуң «Чалыы назын» деп дараныр будүрүлге каттыжыышкынының чиңгине директору Николай Иванович Антоновка, Львовта «Депшилгеп» деп ишик будүрүлге каттыжыышкынының директору Владимир Николаевич Шутяка—улус ажыл-агыйының будүрүлге каттыжыышкынынарын тургусканы болгаш шиңгээдип алганы дээш.

3. Биология эртемнериниң доктору, лаборатория эргелекчизи, ажылдыг удуртукчузу Арутюн Христофорович Саркисовка, улуг эртем ажылдакчылары, ветеринария эртемнериниң кандидаты, Святослав Всеволодович Петровичиге, биология эртемнериниң кандидаты Валентина Петровна Королевага, Александр Иванович Подобедовка, ветеринария эртемнериниң кандидаттары, бичче эртем ажылдакчылары экспериментталдыг ветеринариянның Бүгү-эвилел институдунуң ажылдакчылары Лев Иванович Никифоровка, Любовь Марковна Яблочникке, мал эмнери кылыр талазы-биле Калинин областың будүрүлге лабораториязының директору Юрий Михайлович Гориновка, Кимр районнуң кол мал эмчизи Владимир Алексеевич Макарченкога, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң эргелел начальниги Ивар Григорьевич Сойдрога, Башкир АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң килдис начальниги Владимир Михайлович Болдыревке—мыйыстыг бода малдың божаалвар аарыынга удур онза ажыктыг, профилактиктиг ТР-130 деп эмни тургускалы, ону будүрериниң технологиязын ажылдап кылганы, будүрүп үндүрериниң болгаш калбак ветеринария практиказынга шиңгээдип алганы дээш.

4. Биология эртемнериниң кандидаты, Узбек ССР-ниң эртемнер Академиязының үнүшүлер талазы-биле экспериментталдыг биология институдунуң лаборатория эргелекчизи Садык Мирахмедовка, көвеңниң селекциязы болгаш үрезин талазыбиле Г. С. Зайцев аттыг эртем-шинчилел институдунуң секторлар начальниктери Иван Иосифович Жилевичиге, Альбинас Ионо Камнскаска, ол-ла институттуң килдис начальниги Виктор Григорьевич Чепенкога, медицина эртемнериниң доктору, Москва областың М. Ф. Владимирский аттыг эртем-шинчилел институдунуң терапевтиг эмнелгезиниң удуртукчузу Николай Романович Палеевке, академик Н. Н. Бурденко аттыг эмнелгениң кол шериг госпитальдың салбыр начальниги Георгий Иванович Дмитриевке, медицина эртемнериниң доктору, эмнелге болгаш экспериментталдыг хирургиязың Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң килдис эргелекчизи Иосиф Ханович Рабкинге, медицина эртемнериниң доктору, Вильюстуң В. Капсукас аттыг күрүне университединиң кафедра эргелекчизи Казис Изидорыус Амброзайтиске, медицина эртемнериниң доктору, Литва ССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң онкология талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң килдис удуртукчузу Мауше Беркович Шнейдериске — электроренгенографияны ажылдап кылганы болгаш медицина практиказынга шиңгээдип алганы дээш.

7. Горькийниң автомобиль заводунуң ажылдакчылары, директорунуң оралакчызы Борис Сергеевич Алешинге, килдистиң кол конструктору Константин Павлович Булатовка, килдистиң кол конструкторунуң оралакчызы Леонард Алексеевич «Цветковка, заводтуң килдистер начальниктери Михаил Наумович Броштейнге, Иван Николаевич Зуевке, цех начальниги Леонид Алексеевич Пустелеенинге, бюро начальниги Всеволод Витальевич Тациевскийге, бөлүк удуртукчузу Николай Иванович Тюринге, Ульяновскиде машина тудуушкунунуң эртем-шинчилел болгаш төлевилел-технология институдунуң директору Петр Семенович Балыковка, Горькийниң Серго Орджоникидзе аттыг заводунуң килдис начальниги Анатолий Михайлович Ковалевка, ол-ла заводтуң улуг мастери Александр Иванович Купоросовка, автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунуң кол эргелелиниң начальниги Петр Дмитриевич Храмцовка —көдүртүр-транспорт дериг-херекселдериниң чаа конструкцияларын, чүдүрер-дүжүрер болгаш транспорт ажылдарының высоззеутиктиг комплекстиг механизациязын ажылдап кылганы болгаш шиңгээдип алганы дээш база хөй чүүлдерге ажыглаар бедик механизастыг дериг-херекселдерни тургусканы дээш.

8. Климовскиде аар станок тудуушкунунуң кол конструктору Сергей Павлович Налетовка, кол конструкторунуң оралакчызы Виктор Давыдович Антоновка, ол-ла заводтуң ажылдакчылары, директор Евгений Антонович Горожанкинге, цехтиң кол технологу Борис Семенович Чекальгиге, Краматорскиниң В. Я. Чубарь аттыг аар станок тудуушкун, заводунуң ажылдакчылары, килдистиң бюро начальниги Сергей Спиридонович Борисенкога, килдис болүүнүң удуртукчузу Борис Иванович Дубровка, Горькийде фрезерлиг станоктар заводунуң директору Петр Артемьевич Барановка, ол-ла заводтуң кол конструктору Сергей Иванович Игнатовка, Новосибирскиниң А. И. Ефремов аттыг «Тяжстанкогидропресс» заводунуң ажылдакчылары, кол инженер Анатолий Акимович Наумовка, кол конструкторнуң оралакчызы Александр Меерович Тувка — металл кезер онза шынарлыг аар станоктарны чогаадып тургусканы болгаш ук станоктар-биле үлетпүрүү дериг-херекселдерни тургусканы дээш.

9. Чартык даамчыдыла приборлар заводунуң конструкторлар бюрозунуң килдис начальниги турган Юлий Сергеевич Федоренкога, ол-ла заводтуң ажылдакчылары, техниктиг эртемнериниң кандидаты, директор Георгий Дмитриевич Колмогоровка, цехтиң улуг технологу Эдуард Иванович Снедовскийге, ол-ла конструкторлар бюрозунуң ажылдакчылары турган, техниктиг эртемнериниң кандидаты, машина тудуушкунунуң конструктор бюрозунуң начальниги Илья Михайлович Глазковка, кол конструктор Геннадий Павлович Кузьмичевка, техниктиг эртемнериниң кандидаты, килдис начальниги Евгений Евгеньевич Онегинге, эртем-шинчилел институдунуң кол инженери Абрам Иосифович Гольдшерге, техниктиг эртемнериниң кандидаты, ол-ла институттуң килдис начальниги турган Петр Иванович Шведке —калбак хереглелдиг радиоэлектроника аппаратуразынга онза чугула материалдарның технологиязын, конструкциязын, бедик будүрүкчулуг эптээшкин дериг-херекселдерни ажылдап кылганы дээш база пластмасс корпустуг бедик частоталыг транзисторларның массалыг будүрүлгелин организастаны дээш.

10. Электронныг саналга техниказының эртем-шинчилел төвүнүң ажылдакчылары, кол конструктор Петр Логвинович Шербинага, кол конструкторнуң оралакчызы Петр Васильевич Липатовка, цех начальниги Юрий Георгиевич Поповка, техниктиг эртемнериниң доктору, килдис начальниги Владимир Георгиевич Глотовка, ол-ла эртем-шинчилел төвүнүң филиалының ажылдакчылары, кол конструкторнуң оралакчызы Валерий Николаевич Киселевка, килдис начальниги Анатолий Васильевич Трушковка, техниктиг эртемнериниң кандидаты, электронныг башкарылга машиналарының институдунуң салбыр эргелекчизи Алексей Сергеевич Федоррвка, эртем-шинчилел институдунуң килдис начальниги Вячеслав Григорьевич Желновка, техниктиг эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының чиге механика болгаш саналга техника институдунуң лабораториязының начальниги Всеволод Ивианорович Бардинге, Кузнецскиниң механика заводунуң директору Владимир Илларионович Медведевке, Рыбинскиниң электротехника заводунуң улуг инженери Владимир Николзевич Бабаинге, радиоүлетпүр министерствозунуң кол эргелелиниң начальниги Николай Васильевич Горшковка — электронныг саналга машиналарының сактып алыр тургузугларын массалыг будүрериниң чугула комплекс-механизастыг болгаш автоматчыттынган технологтуг чорудулгазының методтарын ажылдап кылганы болгаш техниктиг херекселдерни тургусканы дээш.

11. Техниктиг эртемнериниң кандидаты, килдис эргелекчизи, ажылдың удуртукчузу Петр Михайлович Чайкинге, техниктиг эртемнериниң кандидаттары, салбырлар эргелекчилери Андрей Павлович Альтгаузенге, Александр Александрович Простякова, сектор эргелекчизи Аркадий Эзрович Эрмэнга, Электротермиктиг дериглериң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел төлевилел-конструктор болгаш технология институдунуң ажылдакчыларынга, ол-ла институттуң сектор эргелекчизи турган Виктор Сергеевич Устиновка, техниктиг эртемнериниң кандидаты, хөлай үлетпүрүнүң бүгү-эвилел эртем-шинчилел болгаш конструктор-технология институдунуң килдис эргелекчизи Назмаил Сергеевич Ситковскийге, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы Александр Иванович Тяжельниковка, кол энергетик Иван Иванович Бербецке, кол энергетиктиң оралакчызы Алексей Иванович Евдохинге, кол инженер Петр Иванович Куценкога, лаборатория начальниги Анатолий Михайлович Кротенкога, цех начальниги Николай Саввич Якименкога, Никопольскиниң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою аттыг мурнуу хоолай металлургия заводунуң ажылдакчыларынга —кандан болгаш тускай холусаалардан хоолайлар болгаш нарын профильлер будүрериниң ажылдаар пресс шүтүмнарынга индукция дериглериниң комплекзиин тургусканы болгаш пептереткени дээш.

12. Директор Всеволод Янович Биркенфельдге, техниктиг эртемнериниң кандидаты, килдис начальниги Петр Оскарович Видеикеске, директорнуң оралакчызы турган Виленин Иванович Мальковка, цех начальниги Александр Иванович Галковка, цех начальниктериниң оралакчылары Арнольд Янович Димбирге, Бруно Аншович Капостиньшке, кол инженерниң оралакчызы Алдонис Карлович Никеиске, кол технологтуң оралакчызы

(Төнчүзү 3-кү арында).

КҮҮСЕЛДЕ — КОЛ ЧҮҮЛ

Ажыл-херекчи болуру дээрге, удуртулганың ленинчи стилиниң чардынчас кезии, хамыктың мурнунда ол күүселденин эки организастаанындан, партияның политиказын, оон шиитпирлерин амыдыралга беттандырарын үргүлчү контрольдап турарындан ол тодаргай көстүр. В. И. Ленининиң санап чөрээны-биле алырга, күүселдениң хыналдазы дээрге, кадрларны шилип алыры ышкаш, бүгү ажылдың, бүгү политиканың кол үндезини болур. Партийжи удуртулганың ол принциптери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, Төп Комитеттиң оон дараазындагы Пленумнарының документилеринде улам ыңай немеп, байыттынган.

Партия райкомнары, чер-черде партия организациялары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, күүселдениң хыналадазының талазы-биле ажылды сайзыраңгайжыдарынче улуг ничезэнгейни салып турар. Бистиң бүгү чуртувуста ышкаш, республиканың чер-черде партия организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар эртип, коммунистер аңаа ажыл-херекти экижидеринче, четпестерни чайладырынче углаган шүгүмчүлекчи болгаш бот-шүгүмчүлекчи саналдарны берип турар. Оларны ниитилештирери, аңаа үндезилээш, боттуг хемчеглерни ажылдап кылыры партийжи-организастыг ажылдың бир чугула кезии болуп турар.

Коммунистериң саналдарын мөөнгеп түңнештирер талазы-биле СЭКП-ниң Эрзин райкому элээн хемчеглерни ап турар. Партия райкомунуң организастыг киидизи отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистериң берген саналдарын чыып мөөнгээш, оортан ушта бижилгелерни кылгаш, үргүлчүнүң контролюнга ап, чаидык чүүлдерни хамаарышкан организацияларже чорудуп берип турар. СЭКП райкомунуң пленумунга, партия хуралдарынга мурнунда эртнен хуралдарның доктаалының ханчаар күүсеттингенин илеткеп турарын чуруумчуткан.

Хүлээп алган шиитпирниң күүселдезин контрольдаар ажылды СЭКП-ниң Каа-Хем, Өвүр болгаш еске-даа райкомнары база эжиктиткен. Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгулаан саналдарынче оңза ничезэнгей салдынып турар. Коммунистериң идип үндүрген саналдары ничезэнгей чок артып калбайн, партия документилеринге бижиттинип, оон күүселдезин көрүп турары-биле контрольдап турар. Оон ыңай коммунистериң даандырган ажылының дугайында отчёттарын, дыңнадыгларын алыры күүселдениң бир шылгаттынган аргазы болуп турар. Кандыг-бир коммунист бодунуң партийжи даалгазын күүсетпейн баар таварылга тура бээр болза, ынчан ол дораан илереп кээр болгаш чогуур хемчег ой-шаанда алдынып турар. Үндүрген шиитпирни эчизинге чедирер талазы-биле коммунистер быжыг чүтүүлдүг. Чижээ, Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы турган С. Каликулин ажыл-агыйны кошиак удуртуп турары дээш хөй удаа шүгүмчүлетикен турган. Ынчалза-даа ол бодунуң четпестерин миннип, ону чайладырының хемчеглерин алырының орнунга шүгүмчүлел кылган кижилерни кызып, истеп-сүреринче киргеп. Шүгүмчүлелден шын түңнелди кылбааны дээш, ону колхоз даргазы хүлээлгезинден хостаан.

Партияның үстүкү органының үндүрген шиитпирин күүседири оон адаанда турар организацияларга албан болурун райкомнар чедип ап турар. Чижээ, эртнен кызын Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозу ынчан колхоз турда аңаа мал чеми шын эвес чарыгдаттынып, кыштагладыышкын четпес чоруп турарын райкомнуң бюрозунга чугаалажып көрген. Аңаа хүлээп алган доктаалды коммунистериң ниити хуралынга база чугаалашкан. Ол-ла доктаалды еске ажылагыйларда партия организацияларынче база чорутнан. Оон түңнелинде четпестер ой-шаанда чайлаттынган.

Күүселдениң хыналадазын чедиишкинниг организастап турарының еске-даа хөй чижектерин киирип болур.

Ындыг болза-даа хүлээп алган шиитпирниң күүселдезин багай организастаар, ону чамдыкта уттупшаш, улуг четпестерге таварны бергилээр партия организацияларды база бар. Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгеминде партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга ындыг четпестерни шыңгыы чугаалашкан. АТБ пассажирлерге бараам болур хүлээлгезин күүсетпээн. Кывар-чаар материалдың наминалгазы багай, техника хумагалыг ажыглаттынмайн турар. Партия организациязының секретары турган эш И. Чернышев четпестериң чамдыктарын ыыттавазын ораладшса-даа, олар дөмей-ле илереп келген.

Коммунистериң отчёт-соңгулдалыг хуралга саналдарыбиле алырга, партия хуралдары Уставының негелделерин ёзугаар ой-шаанда эртип, багай эвес шиитпирлер хүлээп алдынып турган. Ынчалза-даа күүселдениң хыналадазын организаставаны-биле ол доктаалдар анаа-лг саазын нырынга артып калгылаан. Коммунист Г. Ростовцевтиң саналы-биле алырга, социалистиг чарыш ышнаш коңчуг чугула хемчегни партия хуралынга каш-даа чугаалашкан. Хуралдарның шиитпирлериниң күүселдезин чүү боол турарын хынаваны-биле олар амыдыралга беттанмаан.

Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга база ол чижектиг чүүл илерээн. «Төрел организациялар-биле чарыш бар бе? деп айтырыгга «Ийе, Чадаана каттыжыышкыны-биле» деп харыы дыңналган. Ынчалза-даа чогум ным тиилеичи болганыя деп айтырыгга партия организациязының секретары эш Проскуоин харыы бербээн. Шынында ол ийи каттыжыышкынның социалистиг чарыжының түңнелин көөр комиссияны партия хуралынга тургузуп каан болза-даа, оон күүселдезин ным-даа сонуургааны-биле комиссия ажылдаваан.

Күүселдениң хыналадазын багай организастаанының харазы-биле партийжи-организастыг-даа, партийжи-политиктиг-даа ажылда четгестер еске-даа черлерде бар.

Партия комитеттери болгаш эге организациялар хүлээп алдынган шиитпирниң күүселдезин контрольдаарда массага үргүлчү даянып, бодунуң арга-дуржулгазын оларныы-биле байыдар, шүгүмчүлелге дыңнангыр болур ужурлуг. Күүселдениң хыналадазы доктаамал, хүн бүрүде чоруттунган, а ону идепкейлиг, дуржулгалыг кижилер, удуртукчулар боттары баштап чорудары коңчуг чугула.

Бо чугула амыл-херектиң кол сорулгазы болза, четпестерни чүгле бүрүткеп даңзылаар дээни ол эвес, амыл-херекти практика кырынга боттандырып чорударының чугула чүүлү болур. Контрольдуң ажыктыын ылдынган чүүлдүк боттуг түңнелдери-биле үнелеп көөр апаар.

БЕДИК НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Партийжи амыдырал

ПАРТИЯНЫ үндезилеп тургузуп тура, В. И. Ленин хамыктың мурнунда оок саны эвес, а составының шынары, бижыг туруштуу, арыг болуру партияның хүрээлецинин дайынчы аргалын болгаш күжүн тодарадыр дээрзин, айтып турган «Партияга кежигүн болуруның айтырыының дугайында билиишкин эң-не ылантыы-биле тодараттынган турар ужурлуг» деп, В. И. Ленин айтып чораан. Ленинчү чанчылды эдербишаан, партия бодунуң составының шынарын экижидерин кичээнгейнин төвүүге тургузуп, оок идея болгаш организас талазы-биле сырый каттыжышкынын бижыглаарын, партия организацияларының иштики ажылын улам ынай сайзыраңгайжыдарын, оларның масса-биле харылзаазын бижыглаарын эргежок чугула чүүл кылдыр көрүп келген болгаш көрүп-даа турар.

Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш совет интеллигенциянын эң дээре төлээлерин партияга чаңгыстап шилип алырын экижидер болгаш аныяк коммунистер-биле ажылды күштелдирер дугайында СЭКП-иниң XXIII болгаш XXIV съездилеринин база Төп Комитеттиң оок дараазында болгулаан Пленумнарының айтыышкынарын күүсетпишаан, районнуң партия организацияларыСЭКП-ге кирип турарларның политиктиг, моральдыг болгаш ажыл-агыйжы мөзүү-шынарлаарын бүгү талазы-биле өөренип көрүп, олардан улам шынгы негелдецерин салып турар апарган. «Партия документилерин солуурунуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң 1972 чылдың май Пленумунуң доктаалы районнуң партия организациязының составын быжыглаар талазы-биле ханы бодап кылган улуг ажылды калбартырынга идигни берген.

Сол негелделерге дүүштүр партияга шилип алыышкын соолгу үеде чангыс аай тодаргай уг-шиглиг болу берген. 1969 чылда СЭКП кежигүнүн кандидадынга 62 кижини күлээп алган, оларның чүгле 35,6 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар турган болза, 1972 чылда 47 кижини кандидатка күлээп алган, олардан ажылчыннар болгаш колхозчулар 55,3 хуу болуп турар, а бо чылдың 9 айларында күлээп алыышкынны көөрге, партияга күлээп ап турарларның шынар болгаш социал составының улам бедип турары тодараттынган. Партияга күлээп алдынган 30 кандидаттың иштинде ажылчыннар болгаш колхозчулар 76,6 хуузу, азы бүгү күлээп алганнарның барык дөрттүн үш кезин ажылчын ангының төлээлекчилери болуп турар.

Партия комитеттери болгаш эге организациялар СЭКП-иниң хүрээленнээ мурнакчы аныяктарны шилип алырынче кичээнгейни күштелдиргени-биле партия кежигүнүнүң кандидадыга бо чылын күлээп алганнарның 56,6 хуузу комсомолчулар болган. Мурнакчы аныяктарны партияга күлээп алырының дугайында «Большевик». СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда партия организацияларының практиказы чогумчалыг бооп турар.

Партияга кежигүн күлээп алырының практиказын канчаар боттандырып турарының дугайында «Октябрь 30 чылы» колхозта партия организациязының илеткелин СЭКП райкомунуң бюрозунга дыцнаан болгаш оок эки дүржүлгазын неперединп база четистерин эдер талазы-биле тодаргай хемчегларни ап чоруткан.

«Алдан-Маадыр» совхозта партком партияга кирерин күзээнгиннин политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш моральдыг мөзүү-шынарын ханызы-биле танывын көөрде, оларга баштай янзы-бүрү хевирлиг даалгаларны тускай хүүсаалыг берип, оок күүселдезин доктаамал хайгаарап турар. Ол чорук кежигүнге кирерин күзээнгиннин харыысалгазын бедидип, коммунистеп негелделиниң күштүүн хандыр биляп алырына болгаш СЭКП-ниң кежигүнү болурунга күзелин илередип турарлар боттарын кайы хире белеткеп алганын парторганизация биляп ап, оларның мөзүү-шынарын шын тодарадырда частырыг болдурбазынга идигни берип турар. Ол парткомнуң күлээп алганы аныяк коммунистер Маска Ооржак, Шордак Ооржак, Ирина Ондар болгаш өскелер-даа ам бүдүүлгенин мурнакчыларының одуруунда төлептиг черни ээлеп турар.

Чаа кежигүннерин партияга күлээп алырының практиказын канчаар боттандырып турарының дугайында «Сүт-Хөл». СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтарда партком (секретарылары эштер В. Ш. Сат, С. М. Монгуш, Д. Д. Хертек) күштелдиргени-биле ол парторганизациялардан райком бюрозунга келгеннер политиктиг билиишкин, бүдүүлге көргүзүглериниң болгаш хөй-нииттичи идепкейниниң талазы-биле өскелерден ылгалып турарлар.

СЭКП-ниң хүрээленинин өзүдезин шын таарыштырар талазы-биле чедип алдынган чамдык эки дүржүлгалар-биле чергелештир Ленин аттыг колхозта, Чадаананың АТБ-зинде, орук участогунда болгаш ыяш ажыл-агый черинде партия организациялары бо чугула айтырыгже кичээнгей салганын айтыр херек. Оок түнелинде партия кежигүнүнге кирери-биле белеткенип, бүдүүлгеге болгаш амыдыралчурттаалгага үлегер-чижек көргүзүп турарлар ол коллективтерде эвээш эвес турбуже, 1973 чылда ол партия организацияларыөзүүле чок болган.

В. И. Ленин партия кежигүннерине негелделерни тодарадып тура, «Кым-на массаларның ортузунга бүгү ажылды ылап-ла партийжи шинтпирлериниң ёзүүр-биле чорудуп турар болдур, партия кежигүнүнүң бедик адыпка чүгле ол төлептиг» деп айтып чораан. СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилериниң база ТК-ниң май Пленумунуң (1972 ч.) шинтпирлерин амыдырапга боттандырбышаан, районнуң партия организациялары чамдык коммунистерниң төлептиг эвес чоруунга уламна эптеш чок болуп, партийжи чүрүмүнүң болгаш моральдың үрекчилерингге хамаарыштыр шынгыы хемчег ап, чүтаалажып турар апарган. Эрткен чылын 9 коммунист партиядан үндүрткен, а бо чылдың 9 айларында СЭКП-ниң Уставының негелделерин хажыктаны дээш 12 кижини кежигүнден үндүрген.

Райкүүскомнуң иштики херек кылдызында партия организациязында бактаан турган, партияның кежигүнүнге кандидат М. Зайцев кандидат карточказын багай кадагалазаны дээш, «Сельхозтехника» каттыжышкынының партия организациязында кандидат турган Шкиренко Уставтың негелделерин хажыктаны дээш, автобазаның партия организациязындан коммунист Ранса Борбавзыны үргүлчү арагалаар, төлеп чок чоруу дээш партиядан үндүрткен.

Партийжи хүрээленнинг арыг болуру дээш партия организацияларының сагыш салыышкынының илерээшкинин СЭКП райкомунуң бюрозунга болгаш партия эге организацияларында коммунистерниниң хүүда хелектерин сайгарып көөрүнүн практиказын райком бюрозунга чугаалажып көрген. 1973 чылдың дүргүзунда 36 коммунистен мурнунда онаагам хемчегларинында дүжүргүлээн болгаш партийжи сагыыл-чурүмну хажыктаны дээш 15 коммуниске партия талазы-биле хемчегларни хүлээткен.

Районнуң партия организациязы аныяк коммунистер-биле ажылче кичээнгейни мөөнеп, партийжи дадыгыышкынын бижыглаары-биле оларга 3 школаны организастаан. Оок-биле кады партия активинин школазы доктаамал ажылдап, орта партия организацияларының секретарылары болгаш оралакчылары, партбөлүк удуртукчулары теоретиктиг болгаш практиктиг билиин бедидип турар.

Ынчалза-даа партияга хүлээп алыышкынның айтырын кыры-биле коор. рекомендациянын шынарынче кичээнгей салбас чоруктарның түнелинде СЭКП кежигүнүнүң чамдык кандидадынга азы кежигүнүнге кирип турарлардан теория-биле чепсегленишкинин, нинти билиишиң деңнели кошкак, хөй-нииттиг ажылынга идепкейлиг чавыс кижилер, киргилээни илереп турар. Чижээ, СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр «Чыраа-Бажы» совхозта парткомнуң хүлээп алганы Б. Саая райком бюрозунга сула белеткелдиг келгенин көргүскен. Шак ындыг чижектерни «Сүт-Хөл» совхозта парткомнуң практиказындан база көрүп болур.

Районнуң партия организациязы апаак

ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ 1973 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда). Петр Павлович Коковкниге, Риганың В. И. Ленин аттыг күрүнеминг электротехникалың ВЭФ заводунуң ажылдакчыларынга. Радиодамчыдылга хүлээп алыышкынының болгаш акустикалың А. С. Попов аттыг Бүтүн-эвилел эртем-шинчилел институдунуң кол инженери Борис Сергеевич Семеновка, техниктиг эртемнериниң доктору, Москваның авиацияның технология институдунуң кафедра эргелекчизи Владимир Николаевич Черняевке — ВЭФ заводунга бедик бүдүүкчүлүг массалыг радиобүдүрүлге системазын түргүзганы болгаш нептереткени дээш.

13. Техниктиг эртемнериниң кандидады, даг херээниң А. А. Скочинский аттыг институдунуң лаборатория эргелекчизи Евгений Федорович Карповка, хөмүр-даш үлетпүрүнүң автоматчылыгларының талазы-биле күрүнениң төлевилел-конструктор болгаш эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи Исаак Эльянович Биренбергке, даг үлетпүрүнге ажылдың айыыл чок чоруунуң талазы-биле Маяевканың күрүнениң эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи Михаил Григорьевич Гусевке, техниктиг эртемнериниң кандидады, Коноговтуң «Кызыл металлист» электромеханика заводунуң директорун Владимир Иванович Котка, ол-ла заводтуң «Автоматуглерудпром» институдунуң Лабораториязының кол конструктору Андрей Авдеевич Марченкога, техниктиг эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының О. Ю. Шмидт аттыг чер физиказының институдунуң секторунуң лаборатория эргелекчизи Владимир Сергеевич Кравченкога. Омскиниң машиналадыг ажылдаар электротехника приборларының заводунуң СКБ начальниги Евгений Павлович Разгуляевке, «Артемуголь» комбинаттың кол инженериниң оралакчызы Эдуард Николаевич Телитчога, «Донецуголь» комбинаттың «Кировская» шахтазының участок механиги Вильям Викторович Церанскийге, В. М. Бажанов аттыг «Макеевуголь» комбинаттың шахтазының электрослесары Александр Иванович Коноховка — хөмүр-даш шахталарынга үзүктел чок ажылдаар газ камгалалың тургусканы болгаш массалыг-биле нептереткени дээш.

14. Техниктиг эртемнериниң кандидады, Куйбышевтиң В. И. Ленин аттыг металлургия заводунуң кол металлургу Геннадий Алексеевич Балахонцевке, техниктиг эртемнериниң кандидады, кол металлургун оралакчызы Геннадий Васильевич Черепкога, кол инженер Владимир Иванович Яковлевке, техниктиг эртемнериниң кандидады, төп лаборатория начальниги Зиновий Наумович Целевке, цехтиң кол инженер-конструктору Антонида Алексеевна Ершовага, ол-ла заводтуң ажылдакчылары литейщик Александр Николаевич Клеминге, киллдистиң улуг мастери Эльмар Жанович Нейманта, Белокалитваның металлургия заводунуң ажылдакчылары кол металлургу Леонид Георгиевич Березинге, кол инженер Георгий Самуилович Сафаровка, цех начальнигиниң оралакчызы Петр Лаврентьевич Булгаковка, киллдис начальниги Всеволод Родионович Кожеуровка, Белокалитваның металлургия заводунуң ажылдакчыларынга: техниктиг эртемнериниң кандидады металлургияның кол эргелелиниң начальниги Федор Иванович Квасовка — электросорунзалыг талаар хүүкүн ажыглаш, шуткуг кудрыкка өскерлинчел, холумак бүдүштүг алюминийни соксаал чок шуткуур дериглерни төлевилеп чогаадканы болгаш, үлетпүрге пинчеткени дээш алганы дээш.

15. Техниктиг эртемнериниң кандидады, С. Орджоникидзе аттыг «Запорожсталь» металлургия заводунуң кол инженери Владимир Григорьевич Додокка, Ждановга Ильич аттыг металлургия заводунуң кол инженери Борис Петрович Зуевке, Череповецтиң металлургия заводунуң кол инженери Михаил Григорьевич Ананьевскийге, Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының салбыр начальниги Михаил Федорович Кочневке, Металлургия машина тудуунуң Бүтүн-эвилел эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институдунуң ажылдакчылары, техниктиг эртемнериниң доктору, лаборатория эргелекчизи Исаак Маркович Меерович ниге, техниктиг эртемнериниң кандидады, улуг эртем ажылдакчызы Сергей Евгеньевич Рокотинга, болүк эргелекчизи Юрий Алексеевич Шишкинге, техниктиг эртемнериниң доктору, азар машина тудуунуң Уралмаш заводтуң Серго Орджоникидзе аттыг эртем-шинчилел болгаш конструктор-технология институдунуң лаборатория эргелекчизи Андрей Владимирович Третьяковка, ол-ла институттуң ажылдакчылары бюро валькинг Евгений Владимирович Редькинге, бөлүк удуртукчузу Лазарь Давидович Авербухка, техниктиг эртемнериниң доктору, Москвада кан болгаш эвилдиргилер институдунуң профессору Владимир Петрович Полухинге, техниктиг эртемнериниң доктору, ол-ла институттуң Липецкиде салбырының кафедра эргелекчизи Юрий Дмитриевич Желечовка,— оларның бүдүүкчүлүүн көвүдедир, продукциязының шынарын экижидер болгаш металл камнаар соруулга-биле валок-өзектиг даштың таарыштырарының бедик ажыктыг системазын ажылдап кылганы болгаш калбак демир дөвөлүүр станнарны чаартканы дээш.

16. Москвада күрүнениң чер ажылы кылыр трезиниң № 19 тудуг эргелелиниң участок начальниги Павел Иванович Брежневке, ол-ла трестиң № 3 тудуг эргелелиниң даг мастери Леонид Данилович Вергасовка, күрүнениң «Метрогипротранс» төлевилел-шинчилел институдунуң начальниги Анатолий Степанович Луговцовка, ол-ла институттуң кол специалистери Владимир Александрович Ходошка, техниктиг эртемнериниң кандидады Валентин Александрович Ивановка, Главтоннельметро-тудуглуң кол инженери турган Юрий Анатольевич Кошелевке, Москваның метротудуунуң № 8 тудуг-монтаж эргелелиниң чер үттекчилериниң бригадири Муза Алексеевич Волковка, ол-ла эргелелдиң начальниги турган Павел Семенович Бурцевке, «Тбилтоннельметро-тудуг» эргелелиниң кол инженери Буду Павлович Пачулияга, техниктиг эртемнериниң кандидады, ол-ла эргелелдиң № 5 тоннель эргелелиниң начальниги Абессалам Иосифович Курашвилиге, техниктиг эртемнериниң кандидады, транспорт тудуудуң Бүтүн-эвилел эртем-шинчилел институдунуң лаборатория удуртукчузу Яков Ильич Марennомга, Москвада механика заводунуң кол инженери Леонид Константинович Хайдуровка,— монолитпресстээн бетон-биле шыпаан янзы-бүрү онаалганың тоннель тудугларынга технологияны болгаш чер иштилеп эртер дериглерни ажылдап кылып, нептереткени дээш.

17. Химия үлетпүрүнүң бүдүүлгелериниң төлевилеэриниң талазы-биле Күрүне институдунуң төлевилелдиг кол инженери, ажылдар удуртукчузу Семен Яшкелевич Шимонга, сүт болгаш эът үлетпүрүнүң эргелелиниң автоматчыткан системазының тудуг-конструктор бюрозунуң директору Василий Матвеевич Горбатовка, ССРЭ-ниң балык үлетпүрүнүң Калининград бүдүүлге эргелелиниң начальниги Владимир Степанович Григорьевке, Калининградтың рефрижератор флодунуң базазының кол инженери Степан Александрович Даникке, техниктиг эртемнериниң кандидады, балык үлетпүрүнүң болгаш ажыл-агыйының Калининградта техниктиг институдунуң кафедра эргелекчизи Алексей Григорьевич Пономка, «Продмонтаж» трестиң Москвада ажыглал-эптелге эргелелиниң участок начальниги Александр Ефимович Наточкинге, тывыш техниказының Калининградта дүүжүлга заводунуң директору Иван Платонович Швачкога, ол-ла заводтуң слесарьлар-чыыкчылар бригадири Леонас Петро Бенеюнаска, Москваның балык болбазыралдың ажылдаар комбинадының кол инженери турган Иван Андреевич Попыринге,— дүргеи соодар автоматчыткан МАР хевиринг ротор агрегаттарын болгаш балыктарны, эътти болгаш ажыктарны, эътти болгаш ажыктарны, эътти болгаш аж

АНЫЯК АҢЧЫЛАРНЫ, ИВИЖИЛЕРНИ ӨСТҮРЕР

1972 чылдың аныыр-тывыш сезонун Тожу районун аныыр ажыл-агыйлары багай организастаанындан район өлүк планын түгле 80 хуу, оон иштинде Тожунун кооп-аныыр-тывыш ажыл-агыйы түгле 84 хуу күүседеткен. 1973 чылдын бирги кварталында өлүк тывыжының планы база багай күүседеттингенинин ужурунда, бо чылдын амгы сезонунда күжениишкинниг ажылдары чайгаар-ла пегеттинип турар-дыр.

Эоткен чылда өлүк планын күүседирин түгле агаар-бойдустун берге байдалынга шаачылар болза окта шын авес. Олчалыг аннаары организакчы коруктан база бол хамаарыжыр. Мында хамаарыштыр чамдык чижектерден киирип көрээл. «Тоора-Хем» совхозтун анчылары Кол Нагазы, Ак Мырлаа, Бараан Балбыр, Ак Деверек, Сыстыг-Хемнин анчылары Виктор Берзин, Сова Чоражой. Тожунун кооп-аныыр-тывыш ажыл-агыйында Артемий Чекпасов, Елиферий Килиң, эки тура-биле аннаан анчылар Григорий Быков, Григорий Тамурков, өске-даа хей-хей анчылар планын 150—200 хуу чедир күүседип шыдаанаар.

Районун аныыр-тывыш ажыл-агыйларында штаттыг анчылар болуп ажылдап турар чамдык анчылар боттарының хостуг үезин ажыглап алгаш, олчалыг аннаарынче сагыш салбайн, боттарының хуу ажыл-агыйынче чартык-каш, күрүне планын күүседиринче чугула сагыш салбайн турарлар. Шак ындыг олуртпай, бодунун хуу херээнче сундүгар анчылар-биле кижизидилге ажылын чорудары чугула. Бедиткен хүлээлгелеринин күүселдезин боттандырарынче кичээнгейни салыры, бо талазы-биле хыналдаларны чорудары чугула-лыр.

Тожу районунда шиитпирлээр ужурлуг айтырыгның бирээзинге аныыр-тывыш ажылынче болгаш иви малды малдаарынче аныяктарны эвилелдеп, оларны аная хандыштыдарының айтырыы хамааржыр. Амдыгаастан ангелээш, аныяктарны аныыр болгаш мал ажылынче эвилелдевес болза, ол адырларга ажылдаап назылап кырааннарны чогум ыынар солуур ужурлуг-гул? Районда аныяксаар аныяктар бар-даа болза, оларның хей кезии аңнаарда иви малды ажаап-даа, ону мунуп-даа билбес боор-дур. Чамдык аныяктар оон харын-даа ческипер, дезер таварылгалар барыя мала айтыр херек.

Кедыг-доңкун агаар-бойдустуг бо районга аныыр ажыы-биле иви малдын ажылын хөгжүдерин бирги чергенип айтырыы кылдыр шиитпирлевейн тургаш, өске ажылагыйжы айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээри болдунмас.

Ынчангаш аныяктарны аныыр-тывыш ажылынче база ивини өстүржүп, оон дузазыбиле аңнап, диинээрин боттандырарының чугулазынче сагыш салыр талазы-биле үнелиг ангелээшкинниерни Тожунун комсомол райкому боттандырып чорудар ужурлуг. Комсомол райкомунун ол ангелээшкинин районнун аныыр-тывыш ажыл-агыйларының удуртукчулары, харыы-салгалыг ажылдакчызары деткип, дузалажыры чугула.

Аныяктар ивини малдавышаан, ынзы-бүрү аңнарны түдүп, аңчы-тывышчы мергежилге хоочуннардан кичээнгейлиг өөренир ужурлуглар. Иви малды өстүрүп, оон ажыл-агыйын хөгжүдериниге идепкейлиг кириишпишаан, аныыр-тывыш ажылынга дуржулгалыг болуп, олчалыг хээп, турар малчыннар бисте база-ла хей болгай. Оларның чамдыызын маңаа тиижек кылыр адаайн. Өдүгенде Бараан Чигжит бригадирлээн иви фермазының ивижилери чыл бүрүде аңнаашкынга киржип, олчалыг болуп, бедик көргүзүглерни чедип ап келдилер. Ынчангаш Тожунун аныяктары иви малды улам ынай хөгжүдерине төлептиг үлүгү киирбиттиин, дуржулгалыг аңчылар болуп шыдаарлар-даа.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

О. ОХЕМЧИКТИҢ «Ыраажылар сценаже үнер мурнунда» деп фотоэтюду. .

Хоочунга тураскааткан

Кызылдың башкы училишезинин ийнги курсчулары хоочун чогаалчы С. А. Сарыг-оолдун чогаал ажыл-чорудулгазынга тураскааткан ээлчеглиг «Отчугаштыг» эртирген. Кежээнин программазының башкарыкчызы Ольга Бүлүүн чогаалчының дугайында илеткелди кылган.

Кежээнин киржикчилериниң чүрүнгө эрги Тываның аар-бергө амыдыралының чурумалдары, аас-кежиктиг малгылыг, чаагай хостуг-не чуруттуның турган. Чогаалчының ареэчи чылдары, тыва бижикти тургузарынга өскелер-биле кады киржилгези база илеткелде кирген.

«Отчугаштыг» организастаан бөлүктүн башкызы Сара Сергеевна Оюн ужуражылганың программазын тазыштыр турган-ган. Аңаа училище директору Маадыр-оол Ховалыговнч Чымба база идепкейлиг киришкен. Чогаалчының созуглг бижээн ырларны бөлүктүң кыстары сетбил-сагышты хайыктырып келир кылдыр күүсеткилээннер.

С. А. Сарыг-оолдуң шүлүктерин сургуулдар ол кежээ хөйү-биле номчаан. Орус-тыва дылдарга шүлүктер улажып-ла турган. Ылангыя ужудукчу космонавт Николаева-Терешковага, ол ышкаш эртемден Пальмбахка тураскааткан шүдүктерин орус дылга номчаанны онзагай болган.

Чогаалчының удавас болур юбилейинге тураскаатқан кежээге сургуулдар ынак чогаалчызынга дириг чечектерин түтсүп. тураскаадлыг альбомну белек кылдыр берген. Ук альбомну «Ангыр-оолдуң тоожузунга» тураскаатканы онзагай. Ону сургуулдарның практика эрттирип турар уруглар садтарының кижизиттиргеннери чуруп күүсеткен.

Кызылдың башкы училишезинин коллективи чаагай чанчылдыг. Чогаалчылар, артистер дээш өске-даа киижилер-биле ужуражылгаларны солун, өөредиглиг кылдыр организастап эрттирип турар. Сургуулдар аңаа белеткелди бүгү талазы-биле хынамчалыг чорудуп турарын-мактап болур. Шак ындыг ужуражылгалар бот-боттарынга ажыктыг болуру чугаажок.

БИСТИҢ КОРР.

КӨДЭЭ БИБЛИОТЕКАДА

— Библиотекада чаа номнар келген дидир, бараалыңарам—дээн чугааны Сут-Аксы суурга бо-ла дыннап болур. Библиотекага кире бээрге аргисилии, делгээн номнарның, солун, сеткүүлдериң чуруы-чыскаалдыы безин кижиин чаалап, маңаа ажылдаарынга, дыштанып номчуттуларынга тазырымчалыын көргүзе бээр. «Эң ие кижизиг кижи» деп В. И. Ленинге тураскаатқан болуп. «Республиканны билир сен бе?», «Көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглериниге», «Лекторларга, пропагаандистерге» дээн болгаш өске-даа булуннар болгаш стендилер сеңээ чүү херектиин айтып бээр. Номчукчу бүргүзүн библиотека эргелекчилери Чудур Ооржактың, Кара Монгуштуң кайы-бирээзин уткуп ап, кандыг сүме хереглп айтырып, билдиглиг дузаны чедирер. Библиотека эргелекчилери боттарының болгаш библиотека човүлелиниң ажылын ай, квартал аайы-биле тода планнаан. Амгы үеде оларның ажылы кышкы үеде малчыннарны көжер библиотекалар-биле четче болгаш үзүк чок хандырарынче угланган.

Б. ОНДАР.

«КАНЧЫЫР»

Бо чылдың сентябрьда үнген «Вокруг света» журналдың тос дугаарында эртемден В. Н. Вампиловтуң орустап «Гавджур», тывалап «Канчыыр» дээр чүс сес бойдулуг азы чүс сес томнуг улуг номнуң дугайында түскай үүлпарлаттынган. Мен ол үүлдеш каш одуругларны допүлап, номчукчуларга бараалгадып корейн.

«Канчыыр» — кижи төрелгетениин угаан-бодалының чогаалдың каазы, кайгамчык улуг хемчээлдиг культура тураскаалдарының бирээзи. Амгы үеде бистин чуртувуста «Канчыырның» шыгжаттының арткан черлери бар: Москвада В. И. Ленин аттыг библиотекада бир бүдүн кезек, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Бурят филиалында ийи бүдүн кезек, Ленинград университединде ийи бүдүн кезек, Бурят АССР-ниң чурт-шинчилел музейинде бир бүдүн кезек, олар черниң Иволгин даңаныңда бир бүдүн кезек, Ленинград хоорайның Чөөн чүк шинчилээринин институдунда ийи бүдүн кезек четче болгаш бүрүн кадагалаттының турардыр. Оон ынай ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Чөөн чүк шинчилээринин институдунун Ю. Н. Рерих аттыг кабинединде амгы шагның типографиязынга «Канчыырның» чара парлаан хоолгаар база бар. Калмык АССР-ниң Элиста хоорайынга «Канчыырның» чүс сес бойдузу бүрүн турган деп чугаа бар, ынчалзажок. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде оларның хей кезии шуут читкен, ам ында «Канчыырның» түгле чээрби ийи ному артып калган.

Төөгүүнүң үнелиг эрги материалдарын чыып, бөлөп, шыжаар, кадагалаар ажылды Тыва республиканың чурт шинчилээр Алдан-Маадыр аттыг музейин шагдан бээр чорудуп келген болгаш үргүлүүлеп турар. Тере-Хөлдүң чурттакчылары бир улуг куйнун иштинге «Канчыырның» хамык бойдуларын шыгжаанын биске дыннаткан. 1972 чылдың апрельде Кувургуттуга бистин активчи эштеривистиң дузазыбиле ол «Канчыырны» музейге ажыктелген бис. «Алдан-Маадыр аттыг музейниң түскай фондузунда «Канчыырның» тозан ийи бойдузу бүрүн бар бооп илереттинген. Ам он алды бойду чок бооп турар.

Төөгүүнүң 60 ховар номун тыптып бээринче бистиң ыракузак черлерде чурттап турар аксынчы эш-өөрүүстүү кыйгырып турар бис. Кайда каанн күй иштинде номнар, судурлар шыгжаанып, биске дыннадып көөрүн дилээр улус-тур бис. Черле ынчаш бистиң ада-өгбелеривистиң эдилеп чораанны бүрүн шагның эт-севи. херекселсери кайда шыгжаттынганыл, бистиң музейивисче — бистиң чонуун төөгүзүнүң солун болгаш үнелиг материалдарын кезээ-монгеде кадагалап турар черднве дыннадып көрүнер.

Тываның арат чонунуң үзүн төөгүзүнге чугула керектиг материалдарны күрүшеиин материал культура эртинелерин чыып, кадагалап турар черлерге мөөннер, ол бүгүнү чонның болдуңарары чугула. Школа музейлеринде делгеттингеи ховар материалдарның түскай данзызын кылып, ховар дээн экспонаттар-биле чурт-шинчилел музейинин фондузун долдурар ажылды чугула көөрү күзеп-чиг.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
музейнин эртем ажылдакчызы.

ЛОДОНГИЙН ТУДЭВ. моол чогаалчы.

МААДЫР

Новелла

...Бензин кудар чер чанында турган улус хенертен шимээргеп үнген.

— Айыыл, айыыл болду!

— Ам дораан частыышкын динмиреп үнер!

— Машиналарны чайладыр керек!

Чүүгүн дугайында чугаа болуп турарын Гантумур баштай билбээн. Ол ынай-бээр көрдүнзе-даа, каралыг хире чүве эскербээн. Ынчалза-даа чолаачылар ол-бо чүгүрүшкеш, машиналарны чайлады бергенер. Гантумур оларның үлегерин элерер ийик, ынчалза-даа ол бензин куткан сава чанында болуп чалбыышты хенертен көрүп каан. Хамык чүве болга-дыр. Халап болган-дыр!

Машиназынга четпейн чораан. Гантумур доктаай бергеи. Бензин куткан сава ам чаъа тептер. 70 тонна бензин агаарже ужура бээр! Ол хире бензин чеже чүүк машиналарынга чедиишпес деп? Моңу каапкаш. баар бе? Гантумур бензин куткан саваже дедир ээпкеп. Оңу бензин кудар станциязының эргелекчизи эскерип каажы. девидеп кыйгырган:

— Ой, оол. кайнаар баарын ол? Дедирлеп! Ында айыылдыг!

Гантумур ону тыйылаашүүдүлеп таныза-даа, тура дүшпээн. «Күрүшеиин хөрөнгизин ыңайга каапгар бис бе, эң?— деп, Гантумур оон бодалында айтырган. Кайнаар бар чыдарым ол дээрзин ол билип чораан. Эрткен чылын ийи эр бензининг досказр кырынга олурупкаан, аңаа-ла ылчыңажып эгелээннер. Оларның бирээзи таакпы кывыскаш, одуп бир досказрның тырыкы удуңче октапкан болган. Частыышкын-даа диимиреп-ле үнген. Эрлер-даа чүк-чүкче октаттырыпканнар. Досказрның дүвү дештил чаштай бергеи. Харындаа бензин чок, хей чылда аңаа чыткан куруг досказр болгаи. Ам дээрге, будун цистерпо хып чыдары бо-дур. «Бензин дээрге кургаг дары ышкаш чүве болгай, оолдар»— деп. Медведь дээр шолалыг, бир чолаачы эр ынчан чугаалап олурган. «Бензинче агаарның киреэин соксадыр. ынчан частыышкын болбайн баар. а четтикпезим чадавас. өлүмзе чүл?— деп. Гантумур ыңаңын орга бодаанган. Ынчалза-даа өлүксевейн тур мен! Хамык эрлер чүге дезе бердилер? Олар чурттаарын күзеп турарлар-дыр, мен база-ла күзээр мен! Дүү ол чолаачы Лунда маңнап бар чор ышкажыл. Оон хары алдан чоокшулаан, кыргап хиреэинде өлүмдеп корган ышкажыл?»

Хып турар цистерна чанында база ийи цистерна барын Гантумур чүгүрүп ора сактып келген. Олар база частыр болгай. Цистернаның аксын хөрек-биле дуй чыдыпса, дириггеле өрттенип каар болгай аан. Ынчан кадайы Хорло канчаарыл? Өске кижиге барын алыр, аныяк кижи дүүгүяк бооп үр чоруур эвес. Дедир ээпсимээ кандыгыл ынчан? Дедирленири орайтаан. Гантумур болу-даа бергелерге оргаын дөгөөс кижи-ле болгай. Агаарның отче киреэин канчап-даа турган соксадыпса. өрт оже бээр. Агаар киреэин соксадыр. Ындыг дээрзин Гантумур ыяк билип чораан.

Карак чивеш дээр аразында болган чоруук — Гантумурга уе-дүп ышкаш сагындырган. «Мен кортар мен бе?— деп. ол бодундан айтыртынган. — Дайзынның пудемёдун дүй чыдыпкан совет солдат Матросов мейден-даа аныяк турган болгай. Амыдыралдын эң пиитпирлиг минутазында ол бодунун дугайын бодаваан-даа».

Гантумур цистернаже халбактаның үүп каан. Кара ыы аразында чалбыыш демгиниидеп-даа улгадып турган. «Дөргүл-торелдериң болгаш чоок кижилериң, байырлыг»— деп сымыранган. Гантумур цистернаның аксын көрээ-биле дүй чыдыпкан. «Ам мен бойлаан мен»— деп. ол бодаза-даа. оттуң аңаа дегбей турарын ол хенертен билип каан. Улус маңнажып келирге, ол сирилевишаан, цистернадан түгүнупкан чыткан. Орт машиназының өде-чара алгызы оон миниип кээринге дуза болган. Ол цистернаның дувүнче овааырымчалыг бакылап көрген. Кандыг-бир адыгуузун сагышка кирер цистернаның «кырны» ам дүмбей болган. Частыышкының айнылы чайлаан. Гантумур ыыткыр кылдыр каттырган, черже дуже халаан. Аңа байыр чедирип, өөрээнин илередип, адыш часкаан кижилер-ле хөй. Цистернаның чазылдайн барганында ол чаш тол ышкаш өөрүп, ол-бо талаларынче кайган, көрүп турган. Каш минута мурнунда бо кижи чаңдыг ат-сураглыг турду? Муң-муң кижилер дег. Аңаа бөдүүн чолаачы ооллучаны турду. Ам дээрге — маадыр ышкажыл.

Очулдурган
Монгуш ДОРЖУ.

КЫШКА БЕЛЕҢ БЕ?

Бистин «Найырал» совхозтун төвүнде болгаш салбырларында культура албан черлери сөөлгү үеде ажылын ажыктидип, чонның культурлуг дыштанылгазының кичээнгейни улгаттырган. Культура бажыңында, клубтарга темалыг кежээлерни, диспуттарны, ужуражылгаларны, номчулга конференцияларын клуб болгаш библиотека човүлелдери планныг, доктаамал эрттирип турар апарган. Чоокта чаа совхозтун төп Культура бажыңынга «Дүжүт» деп кежээ. «Сен шын чурттап чоруур сен бе?» деп диспут эрткилээн. Оларны аныяктар сонуургап, салбырлар клубтарынга база эрттирерин сүмелээн. Танцы, шин, уран номчулга болгаш ыры бөлүүмнери клубтарда. Культура бажыңында ажылдап турары өөрүнчүг. Чаа-Хөлдүң Культура бажыңының, библиотеказының дерлигеии болгаш кыпкы септелгези бо чылын эки кылдынган. Кара-Тал болгаш Үрбүп суурларда клубтарның, библиотекаларның кыпкы белеткели база түгээр.

Ынчалза-даа салбырларда клубтарның дериг-хереклерни шүүт чедиишпес. Кежээлерге оон-тогаа организастаарда хөгжүм хереклерни, шыдыраза-шапкыны бажыңнардан диленир, бот-тывыңгыр уран чүүл киржикчилери концертке каастаатган чок, а хурал-суглаа бааргда, кино, конперт көөрде улус сандайларны боттары ап алгаш кээр чаржынчыг байдал тургустунган. Кышка септелгезин кылбааны-биле совхозтун ыраккы салбырының төвү Шанчыда кызыл-бүлүн хадгынган. Совхозтун культура албан черлериниде одаар чүүл четчези-биле дужуртунмээн. Улуг-Хем районнун культура кидизи совхозтун культура албан-черлерииге методиктиг дуза чедирип, кежээлер, конференциялар эрттирериие киришпейн турар. Ол байтык клуб, библиотекаларның байдалын хайгаарабайн, эт-херексел садарын капитал септелгее көөрүнген акша-хөреигнзин чедир бербээн. Совхозтун дирекциязы культура албан-черлериче багай сагыш салып, ойнаар херекселдер садарынга дуза чедирбейн турары хомуданчыг. Мындыг байдал турда совхозта культура албан черлери кышка белеп, олар аныяктарның, чонның культурлуг дыштанылгазын хандырар деп болур бе?

С. ТАСПАЙ,
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

КИЛЕҢ ЫРЛАРНЫҢ ТЫВЫЛГАНЫ

Аас чогаалының бүгү хевирлерни: тоолдар, тывызыктар, ырлар, чечен сөстер, үлегер домактар, тоолчугуу болгаш төөгү чугаалар чонның амыдыралының энциклопедиязы болурундан ангыда, оон дарлакчыларга үзүп идеологуг чепсээ болуп чораанын билир бис.

1883—1885 чылдарда Хемчик девискээринге хын үнген алдан-маадырларның тура халыышкынының үезинде чонну демисеглче кыйгырган хей-хей киленнин ырлары тывылган.

Алдан-маадырларның ырларын болгаш оларның дугайында төөгү чугааларны Күжүлар Чанзан-ооп (Чөөн-Хемчик), Күжүгет Черлик-ооп (Таңды), Алексей Баир (Кызыл) олар аңаа хөйну бижигилээш, институдуун фольклор фондузунда кииргеннер.

Күжүгет Черлик-ооллуң замчыткаңы-биле алырга, алдан-маадырларның тура халыышкынынга киржип турган оон кыргап алазы Күжүгет Ала-Тоннуг деп киижи Улаастайга бажын кестирген түве-дир. Үш чыл буруңгаар 70 ажыг харлыында чок апарган, тоолчу Күжүгет Черликооп кырган алазының төөгүзүн ол демиселди караа-биле көрүп, аңаа киржип чораан. чаштының дириг арткан Күжүгет Чочагар деп даайы ирейден бичиизинде дыннаан. Ол ашак Ала-Тоннугнуң бажын Бора-Шайда Моолдуг-Хемнин арт кырында аскап деп үүвени тодаргай билир. «Харын-даа аңаа барып, күзүрүнүң кара бажын танаан мен. кончуг-даа киижи сагыжындан ыравас дерзин шаажы болган үүве. Силерниң кырган аланар кагарга, шак дээр, кайыл дээрге, чок дээр, кадыг быжыг кижи-ле болгай.

Чеди баштыг Кара-Даглы
Сезик кирбес шивээ кылыр.
Сенгинчикти кулугурга
Чевег хөөрнү эзлелдир.
Оргу-Шөлдү. Кара-Даглы
Оскүндүрбас онгу кылыр.
Ноянларны. хааларны
Орнукшудар. хөөржүдер — деп ырлап шаап турар үүве» —деп. Чочагар чээнинге дамчыткан.

Алдан-маадырларның ырлары каржы дайзын-биле сегирежип алышкылының хүннеринде үзүп чогааттынып, өжээнниг демисеглиг-кыйгыы болуп, Кара-Даглга, Ак-Алаш сыннарынга чаңгы дег тараи турганын болуушкынину төөгү документилери-биле дүгжүп турар харылдаазы балыткап турар.

Алыр-Баштыг Кара-Даглга
Анай тевер азырлер бис.
Амбын ноян шерии келде
Аткылажыр боолуг бис.
Улуг чаагай Оргу-Шөлге
Улар тевер азырлер бис.
Улаастайдан шериг келде.
Удурланыр чемзектиг бис.

Алдан-маадырлар бо ырны Улаастайдан шериг кээриинин мурнуу чарыында, 1884 чылда ырлажып турганы тодаргай-дыр.

Алдан-маадырларның ырларында келир үеге бүзүрел. ден-эрге дээш демисеглин тинилелгези херек кырында боттаныр деп идегел тода дыннаныр турар:

Чалбак чаагай Шыдаяккa
Салым-чолдуң хуну
чырыыр.
Чазый-чилбн Кумбатчыкты
Саасхан дойлаар шаа келир.

Кумбатчык. Сенгин-Чаңгы. Сапчы-Чаңгы суглларга дөрт адрестээн киленнинг ырларның чамдык авторларының дугайында Күжүгет Черлик-ооп. Күулар Чанзын-ооп олар сактыышкынларында бижип турар. «Туттурбайн чорза, чорза» деп ырны Кожагар Комбуддай келек ооруу-биле сонгаар дезип бар чыткаш. ырлажып чораан деп медээ билдиипир. Ону 1884 чылда Хан-Дээр ындынга Апы-Хемге тудуп өлүрген.

«Кожагар Комбуддайның бажын Амбың ноян» алдан-дургунларның сөөлгү бажы бо-дур деп. аалдар аразынга дергилеп алгаш. чонга көргүзүп чорун турган» деп Күжүгет Чочагар чээннеринге тускаалап чораан.

Ылангыя Сенгин-Чаңгыны кочулап, шоотканы ырларның тывылганының дугайын кырганнар төөгү чугаалар-биле холбап бижип турарлар.

Анчы Чыртак-ооллуң дунмазы Ондар Кертик-Кара күзүн киштээш келирге, ону Сенгин-Чаңгы келдиртккен дээр.

— Аганак. Хавылак деп мээн тайгаларымның өлүүн алдан-таалының доллур дыгып алгаш. кижиден авырал айтырбас, туралында хей сен! Аганактың кижиниң кежи мээн аптарамга чыдар ужурлуг үүве. Хавылактың диинининн кежи база-ла мээн хааржаамны ингтээр ужурлуг үүве—дээш. оон хамык олчазын хавырып алгаш. кужурнун ийи чаагын марбыйты шагаайтааш. ийи данмээнни аъдин үзе маңылаашү. салган.

Кертик-Караның дөнмээ күйлаашү. ол часкаң.

Сенгин-Чаңгы бирле кыжын Чаланага нояннар өргээзинге шагаа найырында чораашү. Ишкиндиве чаныр бар чыткаш. орайтаашү. анчы Чыртак-ооллуң кыштагда аалынга чедип келген. Аксынга ей малдыг-даа болза. анчы Чыртак-ооп чаңгызынга тулган семис ирттин ужазын дулуп берген. Сенгин-Чаңгы эптенчизинге:

— Анчы-даа кончуг ирттин ужазын дулген-не болгай. оол. кыдаттан чаа алган бижээм үүве. моон бизин дашка шалывыдам — дээн.

Чыртак-ооп үүгаш:

— Хайыраатымның бижээн мен шалып берсйн— дээш алгаш. даштын хаяга бижектин бизин үзүп идипидип, дедир кээп түтсүп.

Анчы-даа чүзү боор ужапы чалгалаашү, чаңгының мурнунга аккеп салган-на. Чазый чүвен ужаны кезер дээрге. бижээ аңнаа-биле дөмей мүүр үүве бооп-тур. Хораадаан шин-биле чаңгы ол-ла хевээр күүүг хонган.

Үш хонганда Сенгин-Чаңгы Чыртак-ооллуң аалынга келдиртип алгаш, база-ла балдырын аъдын чире маңалаткаш, салган.

Чыртак-оол Сенгин-Чаңгыга хорадааш. мынчап ырлаан:

Ужа салып бээримге.
Улүүргааттың чивээн
Сенгин.
Улуг аъдым маңылаанын
Үтпайн чораш. үзүткаар
мен.
Чаг-ла дулуп бээримге.
Чаңгы болаш чивээн
Сенгин.
Шаагайтаанын үтпайн
чораш.
Шак-ла сенн үзүткаар
мен.

Ларлакчыларга үүүр демнгелдин ырлары ындыг янзы кызагдаашкын. эрин-шаажыта дидим харыы кылдыр тыптып. масса чонну шиитпирлиг демисеглче кыйгырып чораан.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.
ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

Спорт

ТБЛИСЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Тбилисинин футболистери («Динамо») УЕФА-ның кубогу дээш маргылдаага Белградтың ОФК командазы-биле ийиги ужуражышкынынга ону 5:1 санга тиилээн. Ол ийи команданың баштайгы ужуражышкыны база-ла Тбилисинин динамочуларының тиилелгези-биле 3:0 санныг доозулганы билдингир. Олар УЕФА-ның кубогу дээш дараазының маргылдааларынга киржилгези үргүлчүлээр эргени чедип алган.

РАЙОН ЧЕМПИОНУ

Шыдыраа талазы-биле Бай-Тайга районнуң чемпионун илередири-биле маргылдааны районнуң «Урожай» эки-тура спорт шиитилели организап эрттирген. Аңаа колхозтар, совхозтардан болгаш алдан организация черлериниден эң шилиттингеи 20 шыдыраачы киришкен.

Оларның аразында хоочун шыдыраачылар Делег-ооп Дарыма, Ооржак Дамба, Хомушку Киров, районнуң каш даңнар чемпионну чораан Хертек Шолбан, өскелер-даа бар.

Спортчу демисеглдин түнелилиде Тээли ортумак школазының башкызы Хертек Шолбан өске өөрүпден эки ойнаашү. 18,5 санны алгаш. бирги черни ээлээш, Бай-Тайга районнуң чемпиону атты челип алган. Ийиги черни Шүй ортумак школазының башкызы Хертек Ангыр-ооп ээлээн.

Команда талазы-биле бирги черни Шүй, ийигизин — Тээли ортумак школазының коллективтери алган.

С. САЛЧАК.

Телевидение

НОЯБРЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.45—«Төөгүнүң оруктарынга». Документалдыг фильм. 19.05—«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.35—«Узун амыдыралдың бир хүнү». Документалдыг фильм. 19.45—«Саян кырында немээ». Дамчыдылга. 20.35— Чарладлар, реклама. 20.40—21.10—«Кронштадттан бис». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң ораапчызы М. Н. СМИРНОВА.

агаар

Бөгүн республикага колдуунда аяс. чамдык черлерге булутгап. быскан хар чаар агаар болур. Хаттың күжү секундада 5-тен 9 метр чедер.

Агаарның температуразы: республиканың даглыг районнарынга 2—6 градус. арткаларынга ортумаа-биле 8—12 градус соок болуп.

Кызылга агаарның температуразы 6-дан 8 градус чедир соор. Хаттың күжү кошкак— секундада 4 метр чедер.

КИНО

НОЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чер кырынга чурттаары» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 11.00, «Эртинелер ээзин чара шалааны» 12.30, 15.10, 17.00, 18.50, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң аскө-даа умуралдары» 17.30, 19.10, 20.50, «Хосталга—чаагай сос» (2 сериязы катай) 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сеңээ уткуй» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Геркус Мантас» (2 сериязы катай) 17.00, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораапчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлегер киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2334

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелезиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01492

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 266 (9336) | Вторник 1973 чыл, ноябрь 13 | 1925 чылда үнелезидеттинген | Өртээ 2 көп.

ЭШ ИОСИП БРОЗ ТИТО КИЕВТЕ

СЭКП Төп Комитединиң чалааның ёзугаар ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Тито кадайы Пованка Брозбиле кады найыралдыг аян-чорук кылып, ноябрь 12-де Совет Эвилелинде чедип келген.

Иосип Броз Тито-биле кады Киевке ЮКЭ-ниң Президиумунуң Күүсекчи бюрозунуң секретары Стане Доланц, Эвилелдиң Күүсекчи хуралының Даргазының оралакчызы, ЮСФР-ниң дашткы херектер талазыбиле эвилел секретары Милош Минич, Сербияның КЭ ТК-зының даргазы Тихомир Влашкалич болгаш өске-даа албан кижилери келген.

ЮСФР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш УССР-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген Борисполь аэропортунга эш Иосип Броз Титону СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашткы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ниң кежигүннери — Украин ССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы И. С. Грушецкий, УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчини В. И. Степаков, Украинаның КП ТК-зының Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, УССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң кежигүннери, республика министерстволарының, ведомстволарының, Киевтиң болгаш областтың партия, совет организацияларының удуртукчулары уткаан.

Уткааннарның аразынга ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчини Милорад Пешич турган.

Ужудуушкун шөлүнге Чепсектиг Күштерниң үш хевириниң хүндүлел таннылын — чадаг-шериглерни, ужудукчуларны, далайжыларны чыскаагган. ЮСФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Эштер Иосип Броз Тито, Л. И. Брежнев болгаш В. В. Щербицкий хүндүлел таннылының чыскаалының баары-биле эрткен.

Эштер Л. И. Брежневке болгаш Иосип Броз Титога Киевтиң ажылчы чоннарының төлээлекчилери аэропортка изиг байыр чедирген.

Автомашиналарның эрткени Киевтиң кудумчулары болгаш шөлдери ЮСФР-ниң, ССРЭ-ниң, УССР-ниң күрүне туктары-биле, мынчалдыр байыр чедирген лозуннар-биле шиметтинген: «Моорланар, эргим югослав өөнүктер!», «Совет-югослав найырал делгерезин!», «Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың улустарынга акы-дүмнениң байыры!». Эштер Л. И. Брежневке болгаш Иосип Броз Титога чүс-чүс муң киевчилер чүректиң ханызындан байыр чедирген.

(СЭТА).

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Ажылчынның сөзү

МЭЭҢ ҮЛҮҮМ

«1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжын халбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның үндүрген доктаалын изин-биле деткип хүлээп алгаш, бо чылдың эгезинде дараазында социалистиг хүлээлтени хууда алган мен:

Ай бүрүзүнүң бүдүрүлге онаалдазын 150 хуудан кудулаттас, хүнде 2-ден 3,5 кубометр чедир туувубуну салыр, ниитизи-биле 20 муң рубльлиг тудуг-монтаж ажылларын кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүк-чүлүүн бедидип тургаш, чыл планын хууда декабрь 5-ке чедир күүсеткен турарын чедип алыр. Кылган продукциянның шынарын экижидип, материалларны камнаар ажыглап тургаш, 1000 кезек туувубуну камнап алыр. Коллективтиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржир. Ол ышкаш билиг, мергежилим бедидип тургаш, бир чаа тудугжу мергежилдиг (электрокаңнакчының мергежилин) чедип алыр.

Социалистиг чарышка хоочун дашчы Түлүш Тенек-оолду хыйгырган мен.

Бодумга хамаарыштыр хууда алган социалистиг хүлээлгемниң негелделери мындыг. А ынчаарга ам ооң күүседээ-зиниң кандыг боолу турарын чугаалаксадым. Ниитизи-биле чыл дургузунда 20 муң рубль түңге тудуг-монтаж ажылдарын кылыр хүлээлгемни октябрь айда-ла 21119 рубль кылдыр күүсеттим. А ниити бригадага бир ажылчынга онаштыр эрткен ол айларда бердинген план 11395 рубль турган. Моон алгаш чоорге, ай бүрүзүнге онаштыр кызза чотуур планыг онаалдаларым ортумаа-биле 175 хуудан кудулаваан боолу турар-дыр. Хүлээлгеде көрдүнген 300 кубометр туувбу салыр хүлээлгени ноябрь айда ажыр күүсеткен сорулга мээң мурнумда туруп турар. Бүдүрүлге күрүзүнга өөренип тургаш, электроканнакчының 3-кү разрядын чедип алдым. 1000 туувбу камнал алыр хүлээлгем 2,5 катап ажыр күүсеттинген.

Ынчангаш ниитизи-биле алган социалистиг хүлээлтем эрте күүсеттинген. Ам ажылиштиң чамдык көргүзүглери-биле келир чылдың үлүүнде ажылдап турарым бо. Үстүнде чедиишкиннер бригаданың ниити ажыл-херээнге мээң күш-ажылчы салыышкынным, ол ышкаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ооңнуң байырлалынга күш-ажылчы белээм болган.

Шинтпирлиг бо үшкү чылда алган социалистиг хүлээлгемни хуусаа бетинде күүседиттеринге менээ чүү дузалаанал? Бодумга онаштыр кылган ажылдарымның хемчээли болгаш санып ол дораан тодарадып, бо талазыбиле тускай демдеглелдерни чорудуп турганым ниити кылган ажылымның түңнелин үндүрүп алырынга дузалаан. Бир эвес ажыл-ишиң бир талазы хожудай бергенин демдеглел көргүзе болза, ону эдер хемчеглер дарый алдынып турган.

База бир кол чүүл тудугга хөй чылдарда ажылдаашаам, чедип алганым бедик мергежилим, арга-дуржулгам кандыг-даа онаалда-даалгаларны дүрген болгаш шынарлыг кылырынга, үрей кыяышкыннарны болдурбазынга улуг ужур-дузалыг болган. Ол ышкаш хууда алган хүлээлгем хүн-бүрүде ажыл-ижимниң сорулгазы, ооң удуртулгазы болбушаан, мени тура соруктут, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче кыйгырып келген. Ынчангаш бо чылдың төнчүзүнге чедир ак-даа 60 кубометр туувбуну салып, ниитизи-биле 3 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын хүлээлгеге немей кылыр сорулганы салгаа мен.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

«Кызыл-тудуг» участогунда дашчы.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

«Тыва даг-дугу тудуг эргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары комбинаттың ийиги эдлчээнин база чурталга, культура-амыдыралдың тудугларын дүргедедир дээш хүн келген түдүм улам күжениишкинниг ажылдап турардар.

Түс-түс бригадаларның, участоктарның аразында организетаан чарыштың түңнелин чогуур үезинде үндүрген, кылынган чүүлдерни түңнеп, чарыштың тиилекчилерин илередиири-биле чергелештир, чоокку үеде кылыр ажылдарны баш удур дугуржуп ап турары - тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргедедип турар. Чарыштың түңнелдерин айлар, кварталдар аайы-биле үндүрери бисте шуут чаңчыл болган.

Октябрь айның ортан үезинде тудугжулар общежитиезиниң кызыл булуңунга бүгү тудугжуларның ниити хуралы болган чүве. Аңаа чылдың өрткен тос айларының дүргүзүүнде канчаар ажылдаанывысты чугаалаштывыс. Эргелелдиң удуртукчулары болгаш экономистери хожудап турар участоктарның ажылын ханызы-биле сайгаргаш, келир чылдың планында көрдүнген объектилериниң таваан баш удур салып алырының чугулазын чугаалап бергени тудугжуларга кончуг ажыктыг болган.

Ол хуралга дугурушканывыс ёзугаар октябрь айның түңнелдерин ноябрь 7-ни таварыштыр үндүрдүвүс. Аңаа С. Лүндүпке, З. Салчакка, Г. Колядага, С. Ооржакка удуртkан бригадалар эки көргүзүглериг болганы илереэн.

Чарыштың ыңгыл янзылыг үе-үелеп үндүрген, хөйге чарлап турары кончуг ажыктыг-дыр. Тудуг материалдарының, ыланган демир конструкцияларның чедиишпезинден кереэ ёзугаар кылыр тудуг-монтаж ажылдарынга хожудаашкын улуг турган. Үк хожудаашкын ам улуткаттынган, чыл планының күүсеттинериниң төдаргай барымдаазы бар апарган. А боттарының бүжү-биле кылыр ажылдарның он айлар планын бистин тудугжуларывыс 121 хуу күүседип, байырладыы күш-ажылчы улуг белектиг уткаан.

Н. БАЧУРИН,

«Тыва даг-дугу» тудуг эргелелинде постройком даргазы.

Нина Ензакты чүгле ооң ажылдап турары Хову-Аксының электростанциязының ажылчыннары эвес, а бүгү суурнуң чурттаичылары эки билир болгаш хүндүлээр. Ол бодунуң хамаарышкан албан-хүлээлгезин хөй-ниитиниң амылдарыбиле билдилиг холбап келген. Н. Ензак — сүүрда херээженнер чөвүлелиниң даргазы. Ынчангаш уруглар албан черлериниң, магазиннерниң, амыдырал-хандырылга комбинадыныңхерээженнер чөвүлелиниң чанында белүгүмнериң ажылыжин хынап, контрольдаары ооң дорт хүлээлгези. Аныяк коммунистиң бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажылдарынга үлегер-чижээн бедик үнелээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бодунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын Н. ЕНЗАК.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Владимир Хунай-оол Тываның автосептелге заводунда эки ажылдыг дирткен слесарьларның бирээзи. Чоокта чаа заводтуң коммунистери аңаа бедик бүзүрелди көргүзүп, ону СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алганнар. Аныяк ажылчын хоорай Советиниң депутады хүлээлгезин база эки күүседип турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Чоокта чаа «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң хуралы болган. Аңаа шинтпирлиг чылдың эрткен айларында малчыннарның канчаар ажылдаанын түңнеп, кышкы үеде малдан алыр продуктуларны көвүдедир талазы-биле хемчеглерни чугаалажып көрген.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге шаңналдар тывысканы дыка солун болган. Совхозтуң хойжуларының аразында чарышка тиилекчи болуп, 100 хойдан-ны 115 хураганы мелдип доруктурүп, хой бүрүзүнден 3,5 кг дүктү кыргып алган Монгуш Очур-оолга «1973 чылдың чемпионуң» деп лентаны тыпсып, ооң өөнүң херээжеи ээли М. Хажыпазага хевисти белек бызыр тутускан. Ол малчып өгбүле бо күзүн 25 тонна сигенни бедеткээш, 8 тонна саваанны болуп ап, ол бодүүн чемни бүрүнү-биле кыштаанда чедирип алган.

Аныяк хойжуларның аразынга чарыштың тиилекчизи Монгуш Аракчаа болган. Совхозтуң хоочун малчыннары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Чола, хойжулар К. Седен, Д. Ханды, М. Бин, саанчылар М. Долзат, М. Оттуй, бызаа ажаакчызы Х. Бопук-Кара болгаш өскелер-даа бүдүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш директизиниң, парткомунуң база ажылчын комитединиң өртектиг белектерин алгылаан.

Хуралга Шык-Бажы сүтбараан фермазының эргелекчизи М. Шериг-оол биле Б. Сотпа оларга «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальларны байырлалдыг байдалга тывыскылаан.

Салбырлар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи Чыраа-Бажы салбыр болган. Аңаа шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын тывыскан. Хойжу бригадаларның чарыжын база түңнеэн. Орта ол-ла салбырның К. Кертик-оол удуртkан хойжу бригадазын тиилекчи деп саналн болгаш шилчиир вымпелди тывыскан.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар, ниитизиниң малын хүр кыш ажырар талазы-биле сорулгаларны малчыннар орта чугаалажып көрген.

Т. ДОҢГАК.

Украин ССР-ниң удуртукчулары-биле эш Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, Киевте чоруп турар Л. И. Брежнев ноябрьниң 11-де Украинаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери-биле болгаш кежигүнүнге кандидаттар-биле ужурашкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. С. Грушецкий, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко СЭКП-ниң XXIV съездизинин шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле Украинаның партия организацияларының ажылын, беш чылдың шинтпирлиг, үшкү чылының улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни республиканың ажылчы чоннарының канчаар күүседип турарын дыңнаткан.

Үлетпүрүү болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге республиканың ажылчы чоннарының дыка улуг чедиишкиннерин, чурттуң экономиказынга оларның улуг салымышкыны эш Л. И. Брежнев демдеглеп, Төрээн чурттуң шыгжамырынга миллиард ажыг пуд тараану дужааган украин тараажыларның чедиишкинин бедидип үнелээн.

Массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле республиканың партия организациязының чугула соруглаларынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары доктаап, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге социалистиг чарышты улам ындай калбартырының чугулазын онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашткы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев ужуражыышкынга киришкен.

(СЭТА).

Эш А. Н. Косыгин Белоруссияда

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин ноябрьниң 11-де Белоруссияда чеде берген.

Эш А. Н. Косыгинни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнүң кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселёв болгаш өске-даа албан кижилери Оршага уткаан.

А. Н. Косыгин Оршаның лён комбинадынга чораан. Бүдүрүлге черин көрген соонда комбинаттың удуртукчулары-биле болгаш тускай эртемниглери-биле беседа болган.

А. Н. Косыгин Днепр ыры девискээрнин ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлге катыжышкынынга алы-чорук кылып чораан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы синтезтеп үзазын бүдүрериниң Могилёвта В. И. Ленин аттыг комбинадынга чораан.

А. Н. Косыгин ол-ла хүн Минскиде барган.

(СЭТА).

ТАРААЛАҢ СОВХОЗТАРДА

ОМСК. (СЭТА). Омск областың «Комсомольский» совхозунуң ажыл-ишчилери шаңнарга тарааны дүрген ажылдап, сайгарарын өске хөй-хөй ажыл-агыйларны мурнады дооскан. Тодаргайлаарга, тараазы чаңгыс шаңга мөөннээн. Чүл дээрге тараа шөлдериниң кызыгаары бир ужундан өске ужунга чедир 50 километр чаттылып чоруткан бо кайгамчык улуг совхоз тараа кезилдээн эгелээриниң мурнунда бүгү-ле бичии шаңнарны чок кылган турган. Чаңгыс теп шаңны арттырган. Ол чорук харын ажыл-херекти дүргедеткен.

Машиналар-биле эки хандыртынган теп шаңны хол-биле кылыр ажылдар болдаан бичии шаңнарга быдараткан турган техника-биле улам күштелдирген. Комбайнардан тараа чүдүрген машиналарның эртер оруктары 10—15 километр, ырай бээр-дир дээш баштай чамдык кижилер арай чигзинип турган. Ынчалза-даа чүдүрер болгаш хүжүрер ажылдары хөй кыска рейстерге бодаарга, бо дээрге дүрген болгаш камналгалыг болган.

Теп шаң хонук санында-ла 180 муң тонна тарааны хүлээп ап, ону сайзырадыр ажылдап кылып, күрүне шыгжамырынче чорудуп турган. Ынча тарааны соортуруне чүгле 90 машина четчир болган, беш шаңга ажыл үезинге бодаарга 40 машина эвээш болганы ол.

Бүгү дүжүттү — ийи чартык миллион пуд ажыг тарааны ынчалдыр ажаап алган. Тарааның бот-үнези база чигзээн. Центнер тарааның үш бичче ажыг рубль болган. «Комсомольский» совхозтуң үлегерин Омск областың дыка хөй ажыл-агыйлары салгап алган.

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). Новосибирск областың Комарьевск совхозу келир чазын чаштырып тарырынга он муң ажыг гектар черни аңдарып белеткеп алган. Ол бүгү шөлге чажып тарырынга четчир эки шынарлыг үрезинин белеткеп алган. Кызыл-тастың моон мурнунда тарып турган сорттарындан оранчок дүжүттүр чаа сорттар чазын көстүп келир. Оларның аразында — «Новосибирская 67» барк ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының болгаш Үнүп ажылының Бүгүэвилел институдунуң Сибирь салбырының лабораторияларынга төрүттүнген ол сорттуң Новосибирск, Омск болгаш Тюмень областарга райончуткан болгаш ам бүдүрүлге байгалдарында гектардан-на 40 чыгам центнер тергинин тараазы берген.

Беш чылдың дөртку чылында совхоз коллективиниң чаа алган хүлээлгелеринде 1974 чылдың кол сорулгазы — ийи чүе муң центнер кызыл-тасты, гектардан-на чүе пудтан өвээш эвес тарааны алыры болур деп айыткан.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ДЭЭШ

«Тыва кобальт» комбинаттың түрттелга-коммунал ажыл-агый киллизиниң ажыл-ишчилери бо чылдың өрткен 10 айларында чедиишкиннер ажылдаан. Олар чурттелга бажыңнарын септеэриниң даалгазын 100 хуу, орулга кинерииниң планын 104,4 хуу күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демисел коллектив кежигүннериниң аразында калбарган. 18 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган. Олардан ажылчыннар З. Шипунова, А. Артаа, В. Михайлова, малчылар бажыңының дежурныйы С. Доруймаа бина эки ажылдап турар. Он бир ажыл-ишчи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алыр дээш демисежип турар.

О. КОРОДА.

МАЛ ЧЕМИ ЧЕТЧИР

Таңды районнуң «Шамбалыг» совхозу кыштаглаашкынга эки белеткенип, сиген белеткээр планын 120 хуу күүсеткен. Ам ону кыштаглarже, сүт-бараан фермазынче сөөртүп турар. Ында 20 трактор, 6 автомашина бар. Ооң-биле чергелештир кажаалар септелгезин база чоруткан Совхоз кыска үеде 12 хой, 8 хураган, 5 инек кажаазын бүрүн септеп доозкан. Ылангыя кадарчы Ооржак Курбаатайның кыштаа эки кылдынган. Ол боду кургаг өдекци четчири-биле бөлүп, белеткээн сигенин кыштаганда чедирип алган.

Ниитиниң малынга мал чеми четчир Совхозтуң хойжулары шупту кыштаглап үне берген.

П. ШОКПАА

ГАЗ ТЫВЫЖЫНЫҢ ТУДУУНДА

Ыяштыг Тундраның сонгу талазынче углаан баштайгы автопоездилер Надым хоорайдан үнүпкен. Надым — Пунга аразынга газ дамчыдар үткү шугумнуң тудуунга херектиг улуг хоорааларны чүдүрген күчүлүг автомашиналарның колонналары чоокта чаа ашпан үндүрген доп орук-биле торупканы бо. Узуну 35 метр, диаметри бир метр хемчээлдиг хоорааларны бир машинада-ла 15 тоннаны чүдүрген. Бо хире узун хемчээлдиг болгаш лар деңзилиг чүктү чүдүрген машиналарны кадыр эр черлерлиг, доңмас малгаштыг чиг черлер-биле сөөртүп чедирери ындыг-ла белен эвес. Ынчалзажок А. Крысенко, И. Шадрин дээн ышкаш дүржулгалыг чолаачылар моонда берге оруктар-биле эвээш эвес чүктү сөөртүп келгенмер.

Медвежье деп черде чоокта чаа ажыткан газ тывыжынче хоорааларны сөөртүп чедирери айыткан. хуусаазының ырак мурнунда-ла эгелээн. Орук ажылдакчылары баштайгы соок дүжүп кээри билек Тундраның хемнериниң дожу кылынналдыр дона бээрин манавайн, дөңгелиг, малгаштыг черлерни оргулап сайлаан, чаа орукту кылганнар. Чиндиңээштиг черлерде хөй сай довуракты төккен. Ам ол оруктап хаттыг шуурганны тоовайн автомашиналарның колонналары үзуктел чок шуужүп турар.

Тюмень областың сонгу талазында чаа ажыттынган газ тывыжының бо районундан узуну 450 км. хемчээлдиг газ хооразын мурнуу талаже шөйүп чорудар. Аңаа херектиг хоорааларны сөөртүп эгелээни бо. Ук тудугну чорудары-биле «Севертрубопровод» тудуг деп чаа трести тургускан. Ооң эргелекчизи эш Н. Игнатовтуң бистиң корреспондентивиске дыңнатканы болза:

—Бо трассада ажылдап турар бүгү коллективтерни чаңгыс тудуг организациязы кылдыр каттыштырганы улуг ажыктыг болган. Усть-Балык —Омск, Самотлор — Альментьевск, Надым — Пунга аразының газ дамчыдар трассаларынга ажылдап турган дүржулгалыг тудугжулар болгаш специалистер ам чаңгыс организацияга бооп алган ажылдап турар. Үшкү трассаның узуну ниитизи-биле 740 километр ажып турар. Аңаа диаметри 1420 миллиметр хемчээлдиг хоорааларны тудуштур канналп салыр. Трассаны дүргаар орукту аштаарынче бүгү күштү мөөннээн бис. Трассаның бар чыдар үүнде улуг, бичче хөлдер, хемнер дээш ооң-даа өске бергелер, моондактар хөй. Чижээлээрге, бо шугум Обь хемни ийи катап кежип эртер. Ынчангаш ниитизи-биле 13 километр черге хоорааларны ол хемнинг дувү-биле арттырер апаар. Хемнин дувүнден 2 млн. 700 муң кубометр довурак-сайны казып үндүрери көрдүнген.

Бергелер турза-даа бистин тудугжуларывыс боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин чогуур хуусаазында күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

(СЭТА).

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕ—БОТТАНЫЫШКЫНДА

Партийжи амыдырал

СЭКП-ниң XXIV съездиниң администрацияның ажыл-чорудулгазынга партийжи контрольду улам сайзырангайжыдар айтырыгга улуг киҥээҥейни салган. Партийжи контроль дээрге партияның политиказын амыдыралга боттандырарының, удуртукчу кадрларны болгаш ажылчы чонну кижизидериниң база планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедишкинниг күүседириниң бир ёл идиг бээр чүүлү болур.

Контрольдаар эрге дээрге, партия эге организациязы будурулгеде ажыл-херектиң байдалын өөренип көөр, удуртукчуларның отчёттарын болгаш тайылбырларын дыннап турар эргези болгаш хүлээлгези болур. Удуртукчулар партия кежигүнү-даа, кежигүн эвес-даа болза отчеттарын болгаш дыннадыгларын кылыр хүлээлгелиг. Контрольдаар эрге хамыктың мүрүнүнде коллективтиң ажыл-чорудулгазында ең чугула айтырыгларны партия хуралынга чугаалажып көөрү-биле боттанган турар үжүрлүг.

Совхозтарның будурулге каттыжышкынының автобаазында партия организациязы улуг эвес, ында 12 коммунист болгаш 2 кандидат ажылдап турар. Ындыг болза-даа ук организация администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаарының талазы-биле эргени боттандырарының болгаш коллектив кежигүннериниң күжениишкиннерин тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседириниң база ажылда бар четпестерни чайладырының талазы-биле улуг ажылды кылып турар.

Партия организациязы, коммунистер улуг коллективтиң, ооң администрациязының база будурулге участоктарының ажыл-херээн киҥээҥейлиг хайгаарап көрүп турар. Коммунистер дораан шинтпирлээр үжүрлүг айтырыгларже улуг киҥээҥейгей салып турар болганы-биле хөй айтырыгларның ең чугулазы бирги чергенния болу берген турарын билип алырынга партия организациязынга дузалап турар.

Бо чылдың өгезинде чүк сөөртүлгезиниң планын күүседир талазы-биле берге байдал тургустунган. Партия организациязының күжү ол четпестерни эдериҥге угланы берген. Баштай февраль айда, ооң дараазында мартта автобаза начальниги ээп Стахурловтуң будурулге планының күүселдези канчаар чоруп турар дугайында информацияларын партия хуралдарынга дыннаан. Коммунистер администрацияның ажыл-чорудулгазында четпестерни илереткеш, бирги кварталда чүк сөөртүлгезиниң планын күүседир талазы-биле тодаргай саналдарны үндурген.

Чижээ, коммунист А. Подольский автобаазаның бүгү болдунар аргаларын санап көргеш, будурулге иштинге күштериниң болгаш хөреҥгиниҥ чамдык эде таарыштырылгаларын кылыптар болза, план күүсеттинип болур дээрзин айыткан. Коммунистер М. Юхновец, М. Медынский болгаш өскелер-даа автомашиналарның септелгезин дүргедиринин, шынарын экижидеринин кандыг-кандыг хемчеглерин ап чорутса чогуурул дээрзин санаалдаан. Чолаачылардың бригадаларын доктаамал тургузары база саналдаттынган. Партия хуралының шинтпирин болгаар ажылчыннарның ниити хуралы болуп өрткен. Ааҥа күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, тус-тус кижи бүрүзүнүң, бригадаларның социалистиг чарыжын калбартып чорударының дугайында айтырыгны чугаалаткан. Ол ап чоруткан хемчеглерин түҥнелинде автобаза кварталдың планныг онаалдаларын күүседип шыдаан.

Партия хуралдарынга автобаза начальнигиниң автопарктың часкы тарылгага белеткеп турарының база 1973 чылдың дүүгүт ажаалдазынга белеткелдиҥ дугайында илеткелин, колонна начальниктери эштер Шактар биле Федоровтун «Күш-ажыл камгалалының байдалының болгаш техниканың аймыл чогунун дугайында» информацияларын дыннап, чугаалашкан. Ол хемчег база үре-түҥнелдиг болган. Автобудурулге тос айларның планныг онаалдазын ажыр күүседткен.

— Партийжи контроль чүгле администрацияның черинге кандыг-бир сүмени кажан канчаар күүседир дугайында берип турарындан ангыда, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ортузунга организаҥкчы болгаш массалыг ажылды чорудуп турары-биле улам күштүг болур—деп, парторгаҥизация секретары ээп Мерзлякова чугаалап турар.

Партия организациязы коммунистер кандыг-бир айтырыгны чугаалажып көөрүнге болгаш аҥаа хүлээп алган шинтпирни күүседиринге идепкейлиг болурун чедип ап турар. Чижээ, коммунист ээп Юхновец чолаачылар ортузунда улуг организаҥкчы болгаш инжиҥдилге ажылын чорудуп турар. Ол агитатор болуп ажылдавыткаан партия хуралдарынга боттуг саналдарны үндүреринге идепкейлиг. Ээп Юхновец ээп-сөөрүнге бодунун ажылынын дүүжүлгазын дамчыдып берип, оларга мергежликиниҥ талазы-биле дузалап турар. Ол коммунист бо чылдың тос айларында чүк сөөртүлгезиниң талазы-биле хуудапланын 132 хуу күүсеткен. Коммунист И. Хабаров күскү дүүгүт ажаалдазының үезинде хууда планын 142,5 хуу күүсеткен. Партия кежигүнүнге кандидаттар П. Ивахно биле ээп Сермавкин олар үеэнде ажылдап турарл

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЮГОСЛАВИЯ СОЦИАЛИСТИГ ФЕДЕРАТИВТИГ РЕСПУБЛИКА. Хүл ыйбадан чаартындыр төрүттүнген Скоплени —Македонияның Социалистиг Республиканың найысылалын Фенинс-хоорай деп адап турар. Вардарда бо бурунгу славян хоорай он чыл мурнунда чер шимчэшкининден шаанга киир үрелген турган. Ол ам катап тургустунган болгаш мурнунда турганындан оранчок чараш апарган. Скопленинг катап тургустунганының төөгүзү—делегейде эп-сеткил наттыштырылгазының төөгүзү-дүр, он-он чурттарның ол хоорайга көргүзүп турган ак сеткилдиг дузалаачызының үлегер-чижэ-дир.

ТАНОГ — СЭТА-ның фотозы.

У Л У Г ЧЕДИИШКИН

РИМ. СЭТА-ның корр. В. Малышев дамчыткан: «Италия—ССРЭ» нииттилелдиң инициативазын ёзугаар организастаттынган «Совет Эвилелиниң неделязы» Римде улуг чедиишкинниг әртип турар.

Римниң Делгелгелер ордузунга италь найысылалдың мун-мун чурттакчылары хүннүн-не долдур чыглып кээп турар. Ында «Сибирь бөгүн» деп делгелге көргүзүү, «ССРЭ —чурт болгаш оон кижилери» деп фотоделгелге тургустунган. «Москва—бөгүн болгаш даарта» деп делгелгениң хөй санныг көргүзүглери тургустунган залдар чоокта чаа ажыттынган. Москва метрополитениниң чүзүн-базын оннуг чуруттунган планының мурнунга хөй-хөй итальяннар чыглып келгеш, делгем кудумчуларны, хүннээректээн шөлдерни болгаш совет найысылалдың хөй каът бажыңныг чаа түдүглар кварталдарын көргүскен фотографияларны үр сонуургап, хоорайның чаа-чаа чуртталга районнарының макеттерин өөренип көөр.

В. И. Ленинниң итали дылга очулдуртунган номарын, улустуң уран чүүл мастерлериниң пластинкаларын, кылыгларын садып турар залга база үргүлүг хөй чон чыылган турар.

Делгелгеге келгеннериниң демдеглел дептеринге арттырып каан он-он демдеглелдери оон чедиишкинниң база мынчалдыр хереченилеп турар: «Магалыг-ла делгелге-дир!», «ССРЭ—кайгамчыктыг чурттүр!», «Коммунизм делгерезин!».

ПРОТОКОЛГА АТ САЛГАН

КАИР. (СЭТА). Каир — Суэц аразының оруунда хыналда черинге египет болгаш израиль талаларның төлээлекчилери ККО-нуң онза күштериниң командылакчызы генерал З. Сийласвуонуң олурушкаңы-биле атқылажыышкыннарны болгаш дайын чорудулгаларын соксадырын сагыырының база боттарының октябрь 22-де турган туруштарынче шериглерни дедир згидериниң дугайында протоколга ат салганнар. Протоколга египет таладан генерал М. аль-Гамаси болгаш израиль таладан —генерал А. Ярив ат салганнар.

Октябрь 22-де атқылажыышкынны соксадыр дээниниң күштүг бооп эгелээн үеге чедир израиль шериглерниң эзлеп турган туруштарынче оларны дедир згидер төлээде, ол протоколга ККО-нуң хайгааралыбиле ат салганын МЕН агентилел дыңнатнан.

Документиде көрдүнген хемчеглер болза, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 338 болгаш 339 дугаарлыг революцияларын база Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң израиль шериглерни эзлеп алганы бүгү араб девискээрлеринден үндурерин көрген 242 дугаарлыг (1967 чыл) резолюциязын күүседиринге баштайгы боттуг базым бооп турарын агентилел айытнан.

НЕФТЬ КРИЗИЗИ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның чазаа чурт иштинге нефть продуктуларын бүдүреринге болгаш садарынга контрольду тургускан. Ол ышкаш бензинни камнаар сорулга-биле автомашиналарны дүрген эвес чоруурун шиитпирлээн. Нефтини бүдүрүп үндүрүп турар араб чурттарының Голландияга нефтини бербес деп шиитпирлээни Бельгияның нефть бүдүштүг оттулар чүүлүнге шыгыы бергедээшкинни таварыштырып турар. Чүге дээрге, нефть Роттердамдан үнген хоорза дамчыштыр ында чедип турар.

ГААГА. (СЭТА). Израильдиң эжелекчи политиказын Голландияның деткип турарыбиле холбаштыр араб чурттарның аңаа нефтини бээрин соксадыр дээн шиитпирингге эп-сеткил каттыштырылгазын илередиря-биле Италияның «Конельяно» дээр танкерниң алжир матростардан тургустунган экипажы Роттердам портка баргаш, нефть дүжүрериниден ойталаннар.

Кывар чүүлдү камнаар дугайында чазактың үндүрген бүгү шиитпирлери даштыкы автотуристерге база хамааржыр апаарын Голландияның эрге-чагыргалары чарлаан. Голландияда дыштанып хүннерде хууда автомобильдерни мунарын хорудаан. Ол айтышкынны үрээнин дээш буруулуг кижилерни хөй түнүнүт торгаашкынга шиидер, автомобилин хавырар, а ол ышкаш үр хуусаага кара-бажыңнан болур.

ПАРИЖ. (СЭТА). Голландияның даштыкы херектер министри аңаа кыска хуусаалыг албанның аян-чоруун кылып чорган үезинде Франс Пресс агентилелиниг мынча деп медеглээн: «Тос чурттарның» киржикчилериниң хостуу-биле садыглап турар бараанарынга «ынити рынок-тун» күштүг бооп турар дүрүмнери нефтиге база-ла хамаарышкан турар үжүрлүг.

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Чазак черн субботта болгаш воскресенье хүннеринде бензинь сатпас дугайында доктаалды үндүрген. Дыштанып хүннерде Франциядан болгаш ГФР-ден кээп турар автомашиналарның эзлери Люксембургтан чүс-чүс мун литр бензинни садып аппаары-биле холбаштыр ындыг шиитпирни үндүрген бооп турар. Оон үжүрүндан бензинниң курлавыры ол чуртта дыка эвээжей берген.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Швейцарияның чазаа чурттуң чонун оттулар чүүлдү камнаарынче кыйгырган. Ынчангаш хүүда автомашиналыг чоруурун эвээжедир, бажыңнарны чылыдарынга нефть бүдүштүг оттулар чүүлдү ажыглаарын шеглээр, изиг сугну болдунарла шаа-биле эвээш ажыглаар үжүрлүг.

РИМ. (СЭТА). Италияга нефть бүдүштүг оттулар чүүлдүң өртээн улгаттырганының үржүүнден дыка хөй садып алыкчылар ону эвээш ажыглаар үжүрга таваржып турар. Балык тудар судноларга хереглээр оттулар чүүлдүң эң-не эвээш өртээн доктаатпас болза, ажыл соксадышкынын кылыр апаарын балык тудар кооперативтерниң каттыжышкыны чазак черинге сагындырган.

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи солунналрның бижип турарыбиле алырга, чон бүгү-ле хевирниң нефть продуктуларын дүвү-дүлүш-биле садып ап, дүвүреп турар. Англияда нефть продуктулары четпир болгаш оларны нормалавас дугайында чазактан сагындырып турдала, нефтиниң улуг болгаш бичии-даа хереглекчилери, бензинниң болгаш нефтиниң өскедээ продуктуларының эң хөй курлавырларын шыгжап турараар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Энергия кризизиниң үлам хамыладышкыны Каттыжкан Штаттарда улуг дүвүрээзинни болдуруп турар. Р. Никсонуң чоокта чаа телевидениеге үүе чугаалаанының үезинде нефтини болгаш нефть продуктуларын камнаар талазы-биле кылган саналын конгресс «доп-дораан» үүлдүг деп хүлээп көөр апаарый солуннар бижээн.

Вашингтонда болгаш өскедээ хоорайларда федеральдыг албан черлериниң чүс-чүс мун артык электролампаларын кывыспас болгаш бажың иштиниң температуразын кудулаар шиитпирни үндүрген, америкашнарны электри энергизын камнаарынче кыйгырган.

Чоокку Чөөн чүктө дайынның түнелинде нефтяниң чедишпестээн чоруу АКШ-тың чазаан кывар чүүлдү камнаарының өске-даа аргаларын тыварыңе албадап турар. Ужар чүүл компанияларынга рейстериниң санын кызырар айтышкынны берген. Хүү автомашиналар эзлеринге бензин садарын кызырарының азы оон үндүрүүн улгаттыраның планнарын Ак бажыңда чугаалажып турарын солуннар дыңнаткан. Бензин өртээ удавас барык ийи катап улгадырын база дыңнадып турар.

НАЙЫРАЛГА БОЛГАШ БИЛЧИИШКИНГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның парлалгазы, радио, телевидениези ЮСФР-ниң президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы Иосип Броз Титонуң Совет Эвилелинге келир болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев-биле оон ужуражыр деп турарынче улуг кичээнгей салып турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев биле И. Броз Титонуң эрттирер чугаалажыышкыннары ийи чурттуң эң бедик деннелдиг төлээлекчилериниң аразында ужуражыышкынныр эрттирериниң болгаш санал-онал солчурунун тургустунган практиказының уламчылалы болур деп, ТАНЮГ агентилелдиң Белградка үндүрген тайылбырлалында чугаалаан. Келир аян-чорук албанныы эвес, найырадлы болгаш оон-биле чергелештир тодаргай ажыл-ишчи байдалдыг артер деп, ТАНЮГ демдеглээн.

ЮСФР-ниң президентизи И. Броз Титонуң Совет Эвилелинге келир аян-чоруу ийи чурттуң харылзааларының шалыпкын болгаш бүгү талалыг калбарып турар үезинде болур деп чүве Белградта сеткил ханыышкын-биле бадыткаттынып турар дээрзин тайылбырлалда оон ынай чугаалаан.

Ийи партияның аразында дем каттыштырып ажыллаарының ийи чыл хуусаалыг калбак программазын бүүседири чедиишкинниг дооступ турар деп тайылбырлалда демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүк кризизинин тыптып келгенинин чылдагааннарынга, ону таарыштыр шиитпирлээринің аргаларынгадаа хамаарыштыр ийи таланың чаңгыс аай сагыш-бодалдыын ТАНЮГ база демдеглээн.

ЮСФР-ниң президентизи И. Броз Титонуң аян-чорук кылып келириниге ССРЭ-де белеткелдиң дугайында «Политика» солун Москвадан барган корреспонденциязын парлап үндүрген.

Чугаалажыышкыннар чүгле ийи чурт биле ийи партияның аразында харылзаалар айтырыгларынга эвес, харын делегейниң хөй-хөй айтырыгларынга хамаарыштыр болур. Ужуражыышкын ынчангаш делегейге ужур-дузалыг деп солун демдеглээн.

Бистиң чуртувуска моорлап келиңер, эш Л. И. Брежнев!

ДЕЛИ. (СЭТА). Империализмге, неоколониализмге болгаш реакцияга удур совет дипломатияның тайбың шавар халдаашкынының чедиишкинин СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин адыбиле холбашкан. Оон Индияга базар деп турарынга күш-ажылчы Индия үүректинг эң ханызындан байыр чедирип турар. Ол аян-чорук Индия биле Совет Эвилелиниң аразында чаагай чайчыл болган найырал база кады ажылдажылга харылзааларын улам быжыглап, калбартырынга шылгарангай рольдуг болур. Бистин чуртувустуң депшилгелиг болгаш демократтыг күштери ынчалдыр санап турар деп, Профэвилелдерниң бүгү-индий конгрезиниң секретары Т. Н. Сиддханта медеглээн.

Совет Эвилели—бистин эң идегелдиг, шылгаттынган өнүүвүе, ол Индияның экономика талазы-биле ёзулуг хамаарышпас чоруун чедип алырынга ылап сонуургалдыг болгаш национал индустрияны, хамыктың мурнунда аар үлетпүрнү бүгү талалыг сайзырадырынга улуг дузаламчыны берип турарын индий-совет харылзааларның төөгүзү көргүзүп турар.

Бистиң чуртувуска Л. И. Брежневтиң келири ССРЭ-нин болгаш Индияның аразында экономиканың, әртем, культураның чүүл-бүрү талаларынга хамаарыштыр үре-түнелдиг дем каттыштырып ажыллаарының улам калбак перспективаларын ажыдып бээр деп, индий улус бүзүрелдиг. Тайбынның болгаш найыралдың ол аян-чоруунун түннелдери чүүл-бүрү социал-экономика тургузуглуг күрүнелериниң аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принциптерин амыдырапга боттандырарының херээнге чугула салыышкын болур.

Алчыларга хүндүткелдиг бистиң чуртувусче моорлаңар, эш Л. И. Брежнев!—деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Т. Н. Сиддханта чугаалаан.

ЧАЗАК МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын сайгон администрациязы-биле Каттышкан Штаттарның үреп турарынга хамаарыштыр ВДР-ниң чазаа медеглел үндүрген.

Мурнуу Вьетнамда хамааты кижилер шинчилиг бооп алган америк шериг албанныглар амдыгаа чедир ажылдавышаан, боо-чепсек болгаш шериг материалдары моонпеттинип турар. Тхиеуның администрациязының контролюнда турар девискээрлерде фашистиг диктатура политиказын чорудуп, Мурнуу Вьетнамның патриоттарын истеп сүрүп, чок кылырын үргүлчүлеп турар.

Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа серемчилелди күштелдиреринче, Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын ылап күүседири дээш демисежирин үргүлчүлээринче ада-чурттуң Сонгу болгаш Мурнуу талада бүгү чонун кыйгырып тур деп медеглелде айыткан.

Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын камгалаары болгаш күүседири дээш вьетнам улустуң демиселин шудургу деткинирин үргүлчүлээринче социалистиг чурттарның, тайбыны, чөптүг ёзуну үнелээр чурттарның чазактарын, улустарын вьетнам улус, ВДР-ниң чазаа кыйгырып тур деп медеглелде чугаалаан.

МАОИЗМ—ИМПЕРИАЛИЗМНИҢ ЧАЛЧАЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Компартиязының ТКК-зының кежигүнү Мохит Сен «Нью Эйдж» солунга «Ленинизм маоизмге» удур деп эгелиг үүлүнге мынчаар бижээн:

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязы марксизм-ленинизмниң өндүр улуг тиилелгези болбуштаан, моон-даа сонгаар ындыг болур. Ол улуг тиилелгени ленинчи чагыларны күүседип турар салгакчылар тургузукчу ажылпиинин 56 чылының дургузунда камгалап, улам хөгжүдүп келген.

Ол хайныышкынныг, чогаадыкчы көдүрлүүшкүн-биле долдунган үе-чаяа, бижи төрелгетениң бүгү-ле төөгүзүнде эң-не шалыпкын бүрүңгазрлаашкынның үе-чадазының көргүзүп турары-биле алырга, антисоветтиг турушче чайгылып кирер чорук долузу-биле дедир төрүттүнер чорукка чедирер, анги талазы-биле дайынның туружунче шилчнир болгаш идеология талазы-биле буурап дүжериңе чедирер деп чүвени көргүзүп турар. Маоизмниң салымхүүзү чогум-на ындыг бооп турар.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының X съездизи дээр ындыг болуушкун үстүнде айыткан чүүлдүң дугайын чүүден-даа артык тодаргайы-биле көргүзүп турар. Оон документилери амгы үеде билдингир апарган. Маоизм идеология талазы-биле муңгашталыышкынче бирген, маоизмниң Кыдатта болгаш даштыкыдаа чаасказанзыраашкыны соксаал чокка күштелип, делегейниң коммунистиг шимчэшкининге сандаралыышкынны кылырынче угланган маочулар боттарының-на хүрээленинин иштинге чаңгыс эптиг чорукту камгалап шыдавайн турарын үстүнде айыттынган документилер болгаш үк съездинги эрттиргенниниң байдалы-даа тодаргайыбиле көргүзүп турар.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының X съездизинин шуут-ла чажыды-биле эрткен чоруун көөрге-ле, ол бүгү билдингир-дир. Анги-анги черлерниң конференциялары чогум кандыг байдал-биле эрткенин болгаш съездиниң бодунга делегаттарны кандыг принцип-биле шилип алганын кым-даа билбес. Ол дугайында медээлерни маочуларның албан документилериндеп билип алыры берге.

Чугаа болза, кандыг-ла бир чажыт азы истеп-сүрдүрүп турар партияның съездизинин эвес, а башкарыкчы партияның харын-даа 24 чылдың дургузунда башкарыкчы бооп келген партияның съездизинин дугайында бооп турардыр». Маочулар чогум кымдан ынчаар чаштынып турганнарын?»

Авторнуң уламчылап бижээни болза: «Маоизм болза, делегейниң бүгү-ле коммунистиг шимчэшкининиң ленинчи херээнин дайзынга дээрзин херек кырында көргүскен. Ынчаарга 1958 чылдан бээр үеде азы 1966 чылдың «культураның улуг пролетаржы революциязының» үезинден бээр чогум чүү болганыл?

Линь Бяо маоизмниң эң-не мурнакчы болгаш ёзулуг төлөвлекчизи бооп кожеге артындан көстүп үнүп келген. Кыдаттың Коммунистиг партиязының IX съездизин уставты чүүлдүг деп хүлээп алган. Ында ону шуут-ла монархия ёзузу-биле Маонуң орнунга олурар салгакчы кылдыр тодуйлаан турган. Ол ынчан чурттуң бодунун «иштинге «культура революциязын чорударының» угланыышкыны дээш база «делегейниң көдээзи-биле» кады даштыкыга «улустуң хосталгалыг дайыны» дээш туружуп турган. Чогум-на ол IX съездиниң делегаттарының мурнунга Төп Комитеттиң илеткелин кылган.

Амгы үеде оон ындыг угланыышкынын «эң-не барын үзелдиг чорук» деп буруудадып турар-дыр».

Мохит Сен маңаа холбаштыр «маочу удуртулганың чаа уг-шии дээрге, мурнукузундан-даа артык антисоветтиг үзел-бодал бооп турарын» онзалап демдеглээн.

Маочу удуртулга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланып турарын автор демдеглээн. «Маоизм амгы үеде дүшкүүрлүг чорукту экижишкининге удурланып турар делегей империализминиң эң-не милитаристиг болгаш реакцылыг болуктеринин, Каттышкан Штаттарның шериг-үлетпүр комплекизининң эрге-ажыктарынга бараан бооп турар» деп Мохит Сен онзалап айыткан.

Чаа Гвинея-Бисау Республиканы чарлап тургусканы — Африканың улустарының болгаш буруңгаар депшилгелиг бүгү нижи төрелгетенниң Африканы колониалдыг мөлчүгделден долузу-биле хостаары дээш нинти демисселинге чугула салыышкын болган. Ол төөгүлүг шиитпирни чурттуң хосталган районнарының бирээзинге болган Улустуң Национал Хуралының бирги сессиязынга хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Хуралдың бирги сессиязының президиуму.

ОРУККА УЖУРАШКАШ...

Ажыл-ижинистиң аяны черле ындыг. Олутка белен орбас. Аяттыг, чадаг-даа ажыл-херек бүдүрүп чораш, кандыг кижилер-биле ужуражып, хөөрешпес дээр силер. А чамдыкта сагыжынга безин кирбейн чораан хоочуннар-биле салымхүүн таварыштырып көөр. Кеш хонук буруңгаар Самагалдайдан «Тес-Хем» совхоз чедер дээш бир чорумал машинага олуруптум. Демир-хүүрек, балды, хирээ аймаан кыдынга бөле салып алгам, назы-хары дөгүй берген ашак кижи-биле орук-суурувус аайлажы бердим. Таакпылажып, чугаалаштывыс-даа. Ол кижини бир-ле черге көргезиг болдум. Ам-на сактып келдим. Партия райкомунда «Районнуң эң эки пропагандистери» деп бүлүңда фото-чуруктарны сонуургап көрүп тура, оларның аразындан оон чуруун көрген болдум.

Ынчангаш кожамның ажыл-ижин, амыдыралчуртталгазын сонуургап эгледим. Ону Семен Начинович Самдан дээр. Ийи район аразының Самагалдайда бүдүрүлге-орук участогунуң орук мастеринде ол ажылдап турар болду. А харылаар участогу Самагалдай биле Берт-Даг аразы.

— Бо хүннерде Теректиг-Хемде 12 метр үлүн чурттуг көвүрүгнүң капитал септелгезин кылып тур бис. Чазын суг улгаткаш, ол көвүрүгнү үер аппарганыйдан ону үндезинни-биле чаартып эгелээнивис ол. Олап Эрзинниң Дус-Хөл, Өвүрнүң Дус-Дагдан дус чүдүрген машиналар безин эртип-дүжер болганда оон ужур-дузазы улуг. Ам ажыл доостурунуң кырында келген— деп, мастер тайылбырлап чорду. Хоочун ажылчын, дургулгалыг пропагандист, хөй чыл стажтыг коммунист-биле бистиң чугаавыс орук участогунуң конторазынга, оон албан-хүлээлгезин күүседип турар участогунга база катап уламчылаан чүве.

Семен Начинович Самагалдайның бүдүрүлгеорук участогунга 1967 чылда ажылдап кирген. Хоочун коммунизче Самагалдай — Берт-Даг аразының оруун харылзаарын бүзүрээнн таварылга ышеп. Чүге дээрге, бо орук Тес-Хемниң бүгү ажыл-агыйлары-биле аргыжылганы хандырын турарындан ангыда. Эрзин, Өвүр ашкан машиналар база моңу таварты эртер.

Эрткен азды чылдар дургузунда орук мастери бо участокка чеже катап септелгени чорутпаан дээр. Бис чүгле бо шиитпирлиг чылдың ажылжинге доктаай каапталл. Бо чылдың планын ёзугаар 8 км оруктуң капитал септелгезин кылыр турган, ону эрткен он айларда 16 км кылдыр күүсеткен. Чыл төнүүзүнге чедир көргүзүг оон-даа улгадыры чугаажок. Участокка хамаарышкан 3 бичежек көвүрүглерни септээн, 2-зинге капитал септелгени чоруткан болгаш үстүнде чугаазлаанывыс Теректиг-Хемниң улуг көвүрүүнүн тудуу ам доостурунуң кырында келгени ол.

Орукту грейдер-биле дескилээр, даштарын аштаар, оңгар черлерге довуракты дескилей төгер ажылдар доктаамал чоруп турар. Ийи районнуң орук септелгезининг талазы-биле участоктар аразында калбарган социалистиг чарыжынга соолгу кварталдарның түнелинде Семен Начинович кымга-даа аштырбаан. Оон ажыл-ижинин өскелерге үлегер-чижектин, дамчыдырган ажыл-херээн үезинге чедирбээнде оожургаавайн бүдүрүлгеорук участогунуң улут мастери, тудугжу-техник М. Монгуш чугаалап орду.

Семен Начинович Самдан 1949 чылдан бээр партия өөредилгезининг системазынга пропагандист болуп ажылдап турар. 1972 чылдан бээр бүдүрүлге-орук участогунда тургустунган марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөредир политшколаашың пропагандизинге ажылдап келген. Эрткен чылын 16 дыңнакчы партия төөгүзүн өөредип, өөредилге чылын чедиишкинниг, дооскан. Ол школаның дыңнакчылары октябрь 1-деп эгелеп өөредилгезин уламчылап кирген. Олар баштайгы кичээлдерге СЭКП ТК-ның апрель Пленумунун (1973 ч). материалдары-биле танышканнар.

Хоочун коммунист коллективте партия эге организациязының секретары албан-хүлээлгезин база багай эвес күүседип келген. Боду хууда күш-ажылчы үлегер-чижекти өскелерге көргүзүп турарындан ангыда, коммунист кижи бүрүзү чаагай ажыл-херектериниң эгелекчилери, негекчилери болзун дээш ол күжүн салып турар. Коллективтиг иштинде партийжи организастыг болгаш кижиндилге ажылын эжиндеринин талазыбиле чамдык хемчеглер алдынган. Оон түнелинде коллективте мурнакчыларның, идепкейжи хөй-ниитичилерниң хүрээлени өскен. Секретарь партия хуралдарын ой-шаанда эрттирип, орта бүдүрүлгеде ажыл-иштин, чурум-сагылганың байдалын, социалистиг чарыштың түнелдерин, ханапарлалгазының, улусчу контроль болуунун ажылын аңаа доктаамал чугаалажып турар. Ынчангаш хоочун коммунист Семен Начинович Самдан бодунун арга-дружулгазын, үлегер-чижээн өскелерге көргүспүшаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында салдынган сорулгаларын күүселир дээш улам кыымакшай ажылдап турар.

С. МОНГАЛ,
«Шынның» корр.

ЭРТЕМ БЕШ ЧЫЛГА БАРААН БОЛУП ТУРАР

«Чоокта чаа-ла бистер эртем шуут-ла будурукчу күш апаар деп чүгаалап турган болгай бис. Анаа уламаарышкан сөстерни бодувустун партийжи программавыста безин бижип алган бис. Бөгүн бистер эртем херек кырында шуут-ла будурукчу күш апаргаш, ыңдыг болганда, ужур-дузазы хүн бүрүде өзүп орар будурукчу күш апарган деп чүгаалап болур боор бис.

Бир эвес чедиишкиниг бурунгаар шимчээрин күзээр болзувусса, — а бис, коммунизм тургузуп турар чүрт болганывыста, үргүлчү бурунгаар чоруур ужурлуг бис, — ёзулуг революсчу хемчегларни алыр, эртеминиң болгаш будурүлгенин быжыг, туруштуг каттыжышкынын тургузар ужурлуг бис.

Партияның Төп Комитединиң техниктиг депшилгезиниң айтырыгларын доктаамал хайгаарап көрүп турар. Оон-биле холбашкан айтырыгларны СЭКП ТК-ның Пленумнарының бирээзинге тускай чүгаалажып көөр деп бодап турар бис»

(1973 чылдың июль 26-да Киевке Украинаның КП ТК-ның болгаш Украин ССР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиргинге секретары эш Л. И. Брежневтиң чүгаазындан)

ЭРТЕМДЕННЕР ШТАВЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы бодунуң 250 чыл ооңга — бистиң чүртувустуң эртемниң, өредилге болгаш культуразының төөгүзүүнде улуг болуушкунга белеткенил турар. Академияның ажыл-чорудулгазы делегей эртеминиң хөгжүлдезинге чүзүла салдарны чедирген.

Академияның төөгүзүүнден элээн каш фактыларны киирээлиер. Ону Бирги Пётрның чарлыын ёзугаар Петербургка 1724 чылда үндезилеп тургускан, ол баштай ону Эртемнер болгаш уран чүрүмалдар академиязы деп адап турган. 1917 чылдың февральдан 1925 чылга чедир Россияның Эртемнер академиязы деп адаан. Оон баштайгы президентизин сураглыг геолог академик А. П. Карпинский болган.

Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгазының кол угланышкынын элээн хөй чылдарда баш бурунгаар тодаратхан улуг ужур-дузалыг документ болза «Эртем-техниктиг ажылдарның планының төлевилели» деп Ленинниң ажылы болур.

Аңаа революцияның улуг баштыңчызы Совет республиказының экономиктиг чаартылгазынче эртеминиң күштерни хаара тударының кайгамчыктыг программазын айыткан. «Россияның боду бүткен будурукчу күштерни өөренип болгаш шинчилээрип эгелей берген Эртемнер академиязынга Россияның үлетпүрүн эде организастаарының болгаш экономиктиг көдүрүлүшкүнүүн планын болдунар-ла шаа-биле дүрген кылыр ужурлуг тускай эртемниглерден тургустунган элээн каш комиссиялырны тургузар даалганы Улус Ажыл-агыйының Дээди Чөвүлелиинден доп-дорааи бээрн чүгула» — деп, В. И. Ленин бижээн.

«ССРЭ-ниң Эртемнер академиязын Москваже көжүрер дугайында» ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң болгаш Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң 1934 чылдың апрель 25-те үндүрген доктаалы академияның ахыдыралынга чүгула болуушкун болган. Академияның президиумуу болгаш оон алган черлериниң хөй кезии найысылалче көже берген. Ол чорук чүгула ужур-дузалыг болган: академияның авторитедли өскен, чүртта эртеминиң нииги байдалы дээш оок харыысалгазы бедээн.

Эвилелдешкен республикаларга эртемнериниң национал академиялары тургустунгаш, ам эртеминиң улуг төптери апаргылаан. Оларның составында 370 ажыг эртем албан черлери санаттының, ында 34 муң ажыг эртем ажылдакчылары ажылдап турар. Оларның аразында 1000 хире докторлар болгаш 11 муң ажыг эртем кандидаттары бар.

Социалистиг сайзыраңгай шинтилелдиң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының бүгү талаларынга эртеминиң ролю чыл бүрү өзүп турар. Эртем улам-на улуг хемчээлдиң-биле будурүкчу күш апар чыдар.

ЭРТЕМ АЖЫДЫЫШКЫННАРЫН— КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУНГА

— ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЛАРЫНДА ЧОРУДУП ТУРАР АЖЫЛДАРНЫҢ ПРАКТИКТИГ УЖУР-ДУЗАЗЫ КАЙЫ ХИРЕЛ?— ДЕП АЙТЫРЫГНЫ ЭЛЭЭН КАШ АКАДЕМИЯЛАРНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЛЕРИНГЕ СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ САЛГАН. ЭРТЕМДЕННЕРИҢ ХАРЫЫЛАРЫН МООҢ АДААНДА ПАРЛААН.

Г. Б. АБДУЛЛАЕВ (АЗЕРБАЙДЖАН ССР)

— Химия болгаш нефтехимия үлетпүрү — Азербайджанның аар үлетпүрүнүң кол адырларының бирээзи. Тоску беш чылдың чүгле нефтехимия талазы-биле сорулгаларынга дүгжүп турар айтырыгларының талазы-биле республикада беш улуг институт, дээди өөредилге черлериниң тускайлап тургускан лабораториялары болгаш кафедралары ажылдап турар.

Чүрттүң улус ажыл-агыйының мурнунда үлетпүр продукциязын көвүдедиринң хамыктың мүнүнде будурүлгени болгаш базырангайжыдарының болгаш интенсификастаарының арга-зы-биле чедип алыр сорулга салдынып турар. Бо талазы-биле бистиң республикавыста база эвээш эвес чүүлдер кылдынган. Чижээ, стирол үндүрүп алырынга херек продукт болур этилбензол будурер агрегатты эде кылырының баштайгы үе-чадазы Сумгаиттиң синтетиктиг каучук заводунда доозулган. Реакторнуң будурукчулүүн он катап улгаттырар арганы ол бээр. Оортан алыр экономиктиг немелде орулга агрегат бүрүзүнге чылда ортумаа-биле бир миллион рубль чедип турар.

Синтетиктиг каучук биле пластмасса үндүрүп алырынга херек чугула компонент болза дивинил биле стирол болур дээрзи билдингир. Оларны үндүрүп алырының схемазын бистиң нефтехимиктеривис болбаазырангайжыктаан. Ол схема ёзугаар продукция будурери ийи будун чартык ажыг катап көвүдээрин кылган шенелделер көргүскен.

Ю. Ю. МАТУЛИС (ЛИТОВ ССР)

Чиик автомобильдиң даштыкы демир кезектерин үш каът кылдыр чайырлаарының аргазын тыпкан бис. Металлдың «камгаланыр шугуму» үш дакпыр кылдыр тургустунган. Бир эвес элээн үр үе эрткенде дат чайырның даштыкы каъдын ол чиптер болза, металлдың даштың чайырның ортаакы каъды, а ооң сооңда иштики каъды камгалаар.

Шак ыңдыг үш каът «куяк» камгалал металлдың дадарбас шынарын дөрт катап бедидер болгаш ону эдилээриниң хуусазының база ыяча катап узадыр. Ол үш каът чайыр анаа чаңгыс каът чайырдан дөрт катап чүге. Ынчангаш өнүүр металл аажок хөйүү-биле камнаттынар.

Литов ССР-ниң Эртемнер академиязының химия болгаш химиктиг технология институдунуң эртемделгеринииң саналдааның ёзугаар үш каът кылдыр чайырлаарының бүрүн автоматчыткан аргазын Москваның болгаш Ижевскиниң «Москвичилер» будурүп үлдүрүп турар автозаводтары чедиишкиниг шингээдип алган. Чаа чайырлаашкынның ачызында машиналар улам чараш хевирлиг болгаш ел-шыкка дадарбас апарган.

Дадарбазындан камгалаар аңгы-аңгы каъттарны хереглелиндеп хамаарыштыр түс-түзүнде чаңгыстап азы ийилеп ажытлап болур. Үлетпүрүүн радиотехника, шак болгаш оонда өске адырларының чүс ажыг заводтары Вильнюстуң химиктериним ол чаа аргазын ажыглап эгелей бергеннер.

К. К. КАРАКЕЕВ (КЫРГЫС ССР)

Хойларның аар-берге аарыы — некробактериоз-биле демисежиринiң чаа методикazын Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының Биохимия болгаш физиология институдунуң микробиология лабораториязынга ажылдап кылган. Эртемденнерниң сүмелери мал ажылының практиказында чедиишкиниг боттанып турар. Ооң ачызында ол берге аарыгдаш аараан малдың саны дыка хөй катап кызырылган.

Бо чижек бистиң эртемден микробиологтарывыстың ажылын чугаалап турар. Хөй миллион баш хойну камгалап алыры — белең эвес орулга. Бистиң эмнээр аргавысты чүгле Киргизияда эвес, чүрттүң хөй ажылдыг өске-даа черлеринде калбаа-биле ажылап турар.

Элээн неитерээн өске бир азрыгдан — паратифтен хөй аажок хорап турар. Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги А. А. Волковтуң баштап турар лабораториязынга чугула эмнерни бистиң чүртувуска эң баштай шенеп кылган, ол эмнерниң ачызында чаа төрүттүнген хураганнарның 80 ажыт хуузун менди камгалап ап турар бис. Ол шинчилелдерни келир үеде-даа ажыктыг деп санаар бис.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында ветеринар албанының ажылын экижидерининг чугулазын айыткан. Малдың баш санын камгалаарының болгаш ону моон соңгаар өстүрериниң чаа аргаларын тывар дээш Киргизияның эртемденкери малчынар-биле кадыкмак ажылдап турар.

Н. А. БОРИСЕВИЧ (БЕЛОРУС ССР)

БССР-ниң Эртемнер академиязынга Москвадан хаптыг бижик келген. Техника эртемнериниң доктору Е. М. Макушканың удуртулгазы-биле догаадып кылган бедик будурукчулуг автоматика шугумнарын неитередип ажыглаар кылдыр хүлээп алганын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Бүгү-эвилел «Союзсельхозтехника» каттыжышкынны дыннаткан.

Ыңдыг чаа чүүлдер сөөлүү чылдарда улам көвүдээп. Тоску беш чылдың эгезинден бээр академиялар эртемденнериниң саналдааның ёзугаар техниканың болгаш технологияның ийи чүс ажыг чаа чүүлдерин будурүлгеде ажыглап турар. Оларның дыка хөйү улус ажыл-агыйының республика болгаш ниити-эвилел адырларында неитерээн.

Машиналар, керекселдер, технологтуг чорудулгалар индустрияның түс-түс будурүлгелериниң болгаш адырларының чагыларын ёзугаар кыадыгнаан. Беш чылдың чүгле үшкү чылында безин керээлиг ажылдарның түңү 12,5 миллион рубль ажып турар.

Чүрттүң индустриязының элээн хөй адырларында полимерлиг чаа материалдарны неитереткени беш чылга чугула салыышкын болган, ыңдыг материалларны металл-полимерлиг системалар механиказының институдунга БССР-ниң Эртемнер академиязының академиги В. А. Белыйның удуртулгазы-биле ажылдап кылган. Ол материалдар үзээшкин негевес болгаш ээ-не варын байдалдарда: агаар чок черге, бедик температурага, химия талазы-биле идепкейлиг средага ажылдаар дүрбүжүүшкүн белдирлерин тургузар арганы берип турар. Ыңдыг материалдар дутайында химиктер болгаш машина тудуткулары чоокка чедир-ле чүгле күзеп чорааннар. Полимерлиг чаа материалдарны неитереткенинден алган экономиктиг орулга беш чылдың эгезинден бээр 2 миллион рубль ашкан.

В. А. АМБАРЦУМЯН (АРМЯН ССР)

«Частып турар» аныяк сылдыстарны өөренири Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының Бюраканда астрофизика обсерваториязының шинчилелдериниң кол угланышкынарының бирээзи. Хөгжүлдезинiң «частыр» үе-чадазын бүгү аныяк сылдыстар таварып эртер дээрзин армян астрофизиктериң ажылдары көргүскен. Биргээр чугаалаарга, аныяк сылдыстарның иштинден кайызы-даа болдунуң амыдыралының баштайгы үе-чадазының дургузунда ортумаа-биле бир катап элээн каш неделяда уламчылаар улуг частыышкынга таваржыр. Ынчан ылгалып үнер энергия хөй чүс-чүс миллион водородтуг бомбаның частыышкынының энергиязынга деңнежир.

Ынчалза-даа сылдыстар шуптузу частыышкын сөөлүнде «оожургаашы, баштайгы чырын хевээр арттырар бе? Чок, ыңдыг эвес болган. Аныяк сылдыс бодунуң чырын чүс болгаш оон-даа хөй катап улгаттыргаш, ыңдыг аажок чырык деңнелиңге олчаан арттырып калыр таварылгалар эртемге билдингир. «Фуорлар» деп аданар ыңдыг болуушкун амдыызында ийи удаа демдеглеттинген: баштай — үжен чылдарда, оон соонда — чоокта чаз. Ынчалзажок, чоокку эртken үеде ыңдыг байдалды эрттирген сылдыстар эңгежок-тур дээрзи спектрлер хайгааралларынга үндезилээш бадыткаттынган.

«Фуорларның» бойдузуун мынчаар тайылбырлап болур. Сылдыс «көзүлбес» энергияны — бедик частоталыг квантыларны октаргай деглемеринче кончуг хөйүү берип турар. Ол үнүп турар хензиг кезектеринiң энергиязы (өскерлип турар байдалдарыны ужурундан) көстүп турар херелдер боон тарап эгелээр.

«Фуорлар» чоорту улам-на улуг кичээнгейни хаара тудуп турар. Оларны кызымаккай өөренир чорук сылдыстарга энергияның яңзы-бүрү хевирлериниң шилчириг ышкаш, өртемчейниң ыңдыг эң солуун чажыдын ажылар. А ыңдыг билигле) будурүлгениң аңгы-аңгы адырларында депшилгее кончуг чугула болуп турар.

(СЭТА).

БО ЖУРНАЛДАРНЫ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР

1958 чылдың март айда Прагага коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралы болган. «Тайбыңның болгаш социализминиң айтырыглары» деп журналды тургузар дугайында шийтпирни анаа хүлээп алган. Ол журналдың баштайгы номери ол-ла чылдың сентябрьда үнген. Оон эгелээш ук журнал доктаамал үнүп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның теоретиктиг база информастыг үнүтүрүлгезин болду берген.

Журналдан хөй-хөй ажыктыг чүүлдерни билип ап болур. Ылаңгыя марксисчи-ленинчи теорияның, революсчу шимчээшкинниң стратегизиниң база тактикazының чугула айтырыгларын, тайбың болгаш депшилге дээш демиселдин чаа-чаа аргаларын, социализминиң чедиишкиниериң социализм база демократия дээш ажылчын ажтының, ажылчын массаларының демиселдин болгаш өске-даа чугула темаларны журнал бодунуң арыннарынга чыыдып бижир.

Ол ышкаш марксисчи философияның, политэкономияның, эртемниг коммунизминиң амгы үеде чугула айтырыгларының талазы-биле чүүлдерни парлаар.

Оон-биле кады «Теогу айтырыглары», «Философия айтырыглары» деп журналдарны чагыдып алырынче далажыңар. Оон бодунарга ажыктыг чүүлдерни бижип алыр силер.

И. КРАВЧЕНКО.

РЕВОЛЮСЧУ ЧЫЛДАРНЫҢ АЛДАРЫ

Тыва чуртунга, Октябрьның херээ—Совет эрге-чагыргаңы тургузар дээш амы-тыныш берип чораан маадырлыг кижилерге тураскаатказ база бир онзагай делгелге Алдан-Маадыр аттыг музейниң «Тыва Арат Республика» деп залында тургускан. Төөгүүнүң ховар материалдарын чыып тывары, кадагалап шыгжаары нарын ажыл. Кымның чүвү кылганын бодтарбайн, чүгле бир хомдуда делгеп салган солун, ховар материалдарның аразында—революсчу чылдарның мөңге алдарын херечилеп турар каш барымлааны керуптээлиер.

«Амылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Совединиң кежигүнү» деп кызыл пеште бижип каан. Ол болза чаныы-сыныш чок революсчу чораан. 1921 чылдың август 13—16 хүнинде Элегестин Сут-Бажынга болган Шуулганга — бүгү Тыванын үндезилекчи Хуралынга акыдыңма совет төлээлериниң баштыңы боор киришкен Иннокентий Георгиевич Сафьяновтун өөттүнге багдап чораанны ылгавыр демдек-тир.

Улуг шуулганның киржикчилери, ам кызыл-дустай берген хоочун коммунист Доржу Бегзи ирейнин солун чугаазын дыннаат, «Сафьянов саналдап тур» деп балладаны чогаатkан мен. Оон чангыс строфазы бо,

Таңды Тыва салым-чолун
шинтпирлээр
Далай ышкаш сүрлуг
шуурган хайнын турда,
Сарыг салдыг, хувискаалчы Сафьянов
Саналдап берип, суртаал салдын турар-дыр сен.

1919 чыдың декабрь 13-те үнген **«Соха и Молот»** деп солун. Оон эге арнын ажытташ, делген салган. Ында «Урянхай чуртунда болуушкуннар» деп чүүл парлаттынган. Белоцаркиниге (ам-ны Кызылга) чедип келген ак казактар калчаа-дерзин чоруктарны кылып, бажын-балтатты ортедип, өгларын буза бастырып, херээженнерни күчүдеп, чонну өки аъттарын хөренгизин хунаап ап турганын ында бижээн. Оон ынай ол-ла солунда орус чуртунда чаа төрениң — Совет чазактың ядыы кижилерге хайыралыын, молчукчулерге сүр күштүүн база айыткан.

«Конституция...» 1918 чылда Москвага тускай номчугаш кылдыр парлаттынган «Россияның Социалистиг Федеративтиг Совет Республикazының Конституциязы (Үндезин хоолдузу) ол-ла шилдеп каан хомдуда делгеттинген. Владимир Ильич Ленинниң удуртуп турганы Совет чазактың база бир баштайгы хоолдузу бистиң чуртувуска чедип келгени ол. Төөгүнүң ол номун көргеш, кижинин сагыжында революсчу чылдар шуурганнап келир.

«Кызыл партизаннар кудумчузу». Бо болза «саазын-карада» бижип каан сөстер, оон үтказы ханы. Тываның чазаа болдунуң найысылалының бир кол кудумчузун Октябрьның херээ дээш демисежин чораан кызыл партизаннарга алдар болдуруп адааны ол. Латин үжүк-биле бижип каан «Кызыл партизаннар кудумчузу» дээн сөстү номчаат, оларга кижи чоргаарланып келир.

«Улуг Октябрь болгаш Тыва» Бо болза төөгү эртемнериниң кандидады Владимир Очурнуң белээ-дир. «Тываның чүрт шинчилээр Аллан-Маадыр» аттыг музейинге өргүп сунган белээм» деп ол номну чогаатkан эртемден кызыл будук-биле бижип каан. Революсчу чылдарның мөңгеде алдары деп чүвени бо ном безин тодаргай херечилеп турар.

Бистиң хувискаалчы ада-өгбелеривис Октябрьның херээ дээш, Тыва черге молчукчу аңгыны, кижини дарлаар чорукту узуткаар дээш берге тулчуушкуннарга ханың төп, амы-тыныш берип чорааннар. Оларның маадырлыг чоруун чалыы салгалдың кижилери сагынып дээш, изин истеп чүрттелип, өөренип, ажылдазын дээш совет кижи бүрүзү туржур ужурлуг.

Октябрьга тураскаатkан залга киргеш, ында кызыл партизаннарны, хоочун коммунистерни көрүп каар бис.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
музейниң эртем ажылдакчызы.

ПЕЛЯДЬ ТУРУМЧУЙ БЕРГЕН

Томск университединиң биология болгаш биофизика эртем-шинчилел институдунуң бистиң республикага балык өстүрериниң шинчилел ажылдарын кылып чорудуп турган экспедициязы бодунуң ажылын доозкан. Экспедицияның удуртукчузу, гидробиология болгаш балык өзүлдези хайгаараар лабораторияның улуг эртем ажылдакчызы Виктор Константинович Поповтуң бистиң корреспондентивис-биле беседазынга чугаалааны болза:

— Бистиң экспедициявыс Тывага нээп шинчилел ажылдарын кылып эгелээле каш чыл болган. Ук ажыл 1966 чылда эгелээн чүве. Ынчан Таңдыда Агытай хөлче республиканың суг хөөлбектериниң төөгүзүнде бир дугаар соңгу чүктүү улуг үнелиг балык тывыжында сураглыг пелядь деп балыктың ийи миллион үүргенезин Ленинград чоогунда Ропшинскиден база Тюмень областың Ханты-Мансийск национал округундан экжеп салган бис. Бо чылын Чагытайга четкеш шинчилел ажылдарын кылып чорутканывыс түңнелинде пелядь борта эки турумчаан. Кыдыны Соңгу чүктү бодаарга ооң өзүлдези ында ийиүш дагын дүрген чоруп турар дээрзи бадытkаттынган. Красноярскиниң балык заводу-биле дугуржулгавыс ёзугаар Тываның хөлдеринге мооң мурнунда салдынган пелядь үүргенезиниң (Ужурнуң балык өстүрер заводунга ооң ыңайгы өзүлдезин хайгаараар сорулга-биле) чыылдазын чоруттувус. Эрткен чазын база Чагытайже—1, Сут-Хөлче—3, Тожу районнуң девискээринде дөрт хөлче—6 миллион ажыг пелядь үүргенези киир салдынган. Бо чылгы шинчилелдеривис колдуунда Тываның хөлдеринде балык чеминиң баазазынче, диштиг кадыргының амыдырал-байдалынче углангаң турган. Диштиг кадыргы —ааратан балык болуру-биле тывышка ыңдыг ажык чок балыктарны узутkаарынга ооң ужур-дузазын өөренип көөр сорулга бистиң мурнувуска салдынган. Сут-Хөлче салган пелядь ам ийи дугаар үүргенезин чажарынга чоокшулап турар. Пелядьтан ангыда ында моол кадыргы база өзүп турумчуп турар. Сөөлгү айларывыста Тывада бойдус чурумалдыг чараш дээн черлериниң биреэзи — Тожунуң хөлдеринге эрттирдивис. Маңаа Олбук, Борзуг-Хөл, Мюн, Нойон-Хөлдерден ангыда элээн каш бичии хөлдерни шинчилеп тура, пелядь балыкты өстүрериниң аргаларын өөренип көрдүвүс. Тожунуң хөлдеринге бо чазын салган пелядьтың болгаш рипустүң чаидыызының чүгле эртken чай дургузунда 20—22 сантиметр чедир өскенин, ортумак деңзизи 200 грамм четкенин шинчилелдер бадытkаан. Бо көргүзүг Таймыр, Ямал хемнерде салдынган балыктарның өзүлдезиниден 4—5 катап көвей боон турар.

А. ЛОПАТИН.

Спорт ● Спорт ●

Чемпион хевээр арткан

ЛОНДОН. Мюнхен олимпиадазының түлган чемпионну, эртken чылда Европа чемпионну Людмила Турищева база катап хүндүлүг атты алган. Ол чүүл-бүрү хевирлиг маргылдааларга беш алдын медальны чаалап алган. Европага херээженнер аразынга чемпионнар илередириниң ыңдыг маргылдааларының төөгүзүүнүң дургузунда ийи-ле кижи—ЧССР-ниң спортсмени Вера Чаславская биле Лариса Латынина ыңдыг хүндүлүг атты чедип ап шыданнар.

ЧУРУКТА: Людмила Турищева.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

«АРАРАТТЫҢ» АЛДЫН ТИИЛЕЛГЕЗИ

ЕРЕВАН. «Арарат» командаңың футболистери ССРЭ-ниң Кубогунга немелде кылдыр турттун чемпионнарының алдын медальдарын база улаштыр чаалап алганнар. Бүт бөмбүүнүң ең улуг — «алдын» болгаш «мөңгүн» шанналарының салым-хуузу октябрьның 28-те шилпирлеттингеп. «Араратның» спортсменнери ең сөөлүнде Ленинградтың «Зенитн»-биле ужурашкаш, ону 3:2 санга тиилеп.

Ереванчылар улуг тренер Н. П. Симонянның удуртулгазы-биле чурттун чемпионун илередириниң маргылдааының бүгү дургузунда 39 санны алганнар. Ийиги черни — киевчилер алган.

ЧУРУКТА: «АРАРАТ» КОМАНДА.
Г. БАГДАСАРЯН биле А. САКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВОЛЕЙБОЛ МАРГЫЛДААЗЫ

Кызылга волейбол маргылдаазы болуп эртken. Аңаа ар улустун 5, хөрээженнерниң 4 командалары киришкен.

Хөрээжен волейболистерден Кызылдың башкы институдунуң командазы кымга-даа аттырбайн бирги черни алган, ийигизин—Кызылдың башкы училищезиниң, үшкүзүн—кедээ ажыл-агый техникумунуң командалары элээн.

Ар улустун командаларынан көдээ ажыл-агый техникумунуң оолдары чараш, каптанай эки ойнаан, тиилекчи болган. Башкы институдунуң, политехникумунуң оолдары ийиги, үшкү черни үлешкен.

Тиилекчи командалар хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң тураскаал вымпелдери болгаш маталга бижиктери-биле наградталыпнар.

Б. КУВЕЗИН.

Телевидение

НОЯБРЬ 13-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Уругларга мультфильм. 19.05—**«Экономиктиг билиглерниң үндезиниерин өөренип турарларга дуза».** Дамчыдылга. 19.10—**«Чонның хүлээп көргени».** Документалдыг фильм. 19.20—**«Аныяк гвардия».** Дамчыдылга. 19.50—**«Нина Хахалина».** Документалдыг фильм. 20.00—Телемедээлер. 20.10—**«Адреси: Кызылның телестудиязы».** Дамчыдылга. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.15—22.45—**«Байырлыг, коге бугалар!».** Документалдыг фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзүгаар алырга, бегүн республикага булуттаар, эртен соңгу болгаш чөөн районнарга бичe хар чаар. Барның угланышкынның хаттың дүргени 5—9 метр чедир.

Кызылга булуттаар, эртен бичe хар чаар. Чөөн угланышкынның хаттың дүргени 5—9 метр чедир.

Агаарның температуразы даглыг районнарга 4—8, өскелериңе 9—13, Кызылга 9—11 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Чер кырынга чурттаары»** 9.45, 11.30, 13.15, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Өлүм чок Кащей»** 9.30, 11.00, **«Эртинелер ээзин чараа шалааны»** 12.30, 15.10, 17.00, 18.50, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хосталга — чаагай сөс»** (2 сериязы катай) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Петр Рябинкин»** 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Шаннаалар»** 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бүгалтераяның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2335

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салыышкын талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01494

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 267 (9337) | Среда 1973 чыл, ноябрь 14 | 1925 чылда үнелеттирттингеден | Өртээ 2 коп

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗААЛ

ЧАРЫЖЫВЫС УЛАМЧЫЛААЛЫ

Хакас автономнуг областың «Степной» совхозунуң хойжузу А. А. Аткнинге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. А. Бавун-оолдуң чагаазы

Хүндүлүг Алексей Александрович!

Чоокку үеде Силер-биле харылзажып, аравыста чарыжывыстың бо үе-чадазында түңнелиин үндүрбөөн болгай бис. Ынчангаш бодумнуң амгы байдалым кысказы-биле танышпырып көрейн.

Мээң коданымда үшкү удаа төрүүр 613 баш хой бар. Бо чылгы көргүзүгелерим Силер-биле чарыжымда бердингеннинге четпезе-даа, чүс хойдан-на 15 хураганы ажыр доруктуруп, хой бүрүзүнден 4 кг дүктү кыргып алдым. Ону черле хоомай түңнел дивес мен, чүге дизе, эрткен кыш бистиң малчыннарывыска чок дээн шыңгыы шылгалда болган, оон ынай Силерниң мурнуларга аазаан сөзүм әәлээр дээш чүткүлүм меңээ кадыг-бертеин ажып эртеринге үнелиг дузаны чедирген. Ол дээш өөрүп четтиргенимни илередип тур мен, Алексей Александрович!

Күзүн кыштаамны мяк белеткеп алган мен. Хоюм кажаазын чырык кылаш дивес кылдыр чылыттаай, чаш хураганга чидиртир 8 тонна көк сигенин бодум белеткээш, бажыңым чанында эккеп дүжүрүп алган мен. Өдекти четчир кылдыр бөлүп алган бис. Амдыызында хоюмну чер оттакарып, кадарып тур мен. Дыңзыг соок чок, хары чуга кыжын түгле январьдан эгелеп немелде чем бөөр чанчылдыг улус бис. Совхозта мал чеми четчир.

Хоювусту тарып боозадылгага киирген. Бо чайын оларны тайгаладып, өглүг кожуп, семиртип алган мен. Хойнуң баш саны хорамчага таварыштаан. Ол база чугула деп мээң практикам бадыткаан.

Чылдың берге үезин—кыштагларлашкынга мынчаар белеткенген бис. Амгы үеде Элтесте хар чаапкан, кыштаавыста каап хоюп алган бис.

Чоокта чаа бистиң хой өстүрер ажыл-агыйбысыс республиканың бүгү хойжуларынга кыйгырыг үндүрген. Ында «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» Россия Федерациязының чазааның болгаш СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын күүседип киреринең баштайгы чылы—1974 чылда боттарывыска тодаргай, бедиткен социалистиг түлээлгелерин алган бис: чылда 550 тонна хой эъдин бүдүрер азы бо чылдыңнан 50 тонна эътти, 10 центнер дукту хойну бүзүрери көрдүүгеп.

Бо бистиң республиканың байдалынга ынчангаш-ла белен эвес сорулга дээрзин билип тур боор Силер. Ону хойжулар, бистер ыяк санап, денгилеп көргеш үндүрген бис. Нинти совхоз хой бүрүзүнден 3,8 кг дукту кыргып алыр, бир хойнуң ортумак дужаар денгизин 45 кг чедирер, төрүүр чүс хойдан-на 90 хураганы алыр апаар деп кордувус.

Беш чылдың дөртку чылында бистиң ажыл-агый 370 тонна хой эъдин, 125 тонна дукту күүгүнеге садар. Ол ышкаш хойнуң уксазының экижидерин ында база көрүп турар. Кыйгырыгда оон ынай 1973—1974 чылдарның кыштаглаашкынын чедиишкинниг чорудар талазы-биле хемчеглерни көргеп.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга бистиң совхозтуң үстүнде айыткан бедик сорулгалары улуг идиглиг болуру чугаажок. Ынчангаш хуумда салган сорулгаларым, ажыл-херээмни ону боттандырарынга бараалгадып турар мен.

Беш чылдың шиитпирлиг чылында эгелеп алган чарыжывыс сөөлгү катап түңнежип көөр, дөртку чылда сорулгаларны айтып ап, чарышты уламчылаарынга белеп мен, Алексей Александрович.

Хүндүткел-биле,
Тыва АССР-ниң С. К. Тока аттыг совхозунуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. БАВУН-ООЛ.

СОВЕТ-ЮГОСЛАВ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Ноябрь 12-де Киевке СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежнев биле ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Тито-биле кады оларны үдеп чоруур албан кижилери, Украин ССР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары барганнар.

Дүштеки шайлалга үезинде эштер Л. И. Брежнев биле Иосип Броз Тито олар чүве чугаалааннар.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 12-де Марииң ордузунга ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Титонуң болгаш оон кадайының алдары дээш дүштекип шайлалга тургускан.

Дүштеки шайлалгага эштер Л. И. Брежнев болгаш Иосип Броз Тито-биле кады оларны үдеп чоруур албан кижилери, Украин ССР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары барганнар.

Дүштеки шайлалга үезинде эштер Л. И. Брежнев биле Иосип Броз Тито олар чүве чугаалааннар.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Тито!

Хүндүлүг эш Йованка Броз!

Эргим эштер!

Силериң Совет Эвилелиниге база чедип келгенидерге сеткилдиң ханыжындан өөрүп турар бис. Мурнундагы дуржулганың бүзүредип турарындан алырга, мындыг ужуражышкын бүрүзү, ол бистиң-даа чуртувуска, Югославияга-даа болган дижик, — бистиң партияларывыстың болгаш чурттарывыстың аразында бүгү талаалыг харылзааларны хөгжүдеринге чугула базым, совет-югослав найыралды быжыглаарынга чугула базым болуп турар. Ылангыя сөөлгү чылдарда эвээш эвес болган ужуражышкынарывыс үезинде Силер биле бис совет-югослав кады ажылдажылганың кызыгаарын черле алгыдарын кезээде оралдажып, ону улам улуг хемчээлдиг болгаш калбарышкынныг болдуруп турган болгай бис. Советтиг Украинаның найысылалы Киевке бистиң найыралдыг чугаалажышкынывыс ол чаагай чаңчылдың эки үлегерлиг чижээ болур дээрзинге чигзинмес мен.

1955 болгаш 1956 чылдардагы Белград болгаш Москва декларациялары, 1971 чылдагы совет-югослав неделгел, 1972 чылда кады хүлээп алдынган дыңнадыг — бистиң харылзааларывыстың бурунгаар депшилгезин демдеглеп турар алдарлыг үелер ол-дур.

Кады ажылдажылганың амгы бедик деңгелде туруп турары болза эш Тито Силер-биле бистиң аравыска болгулаан ол чүректиң ханызындан эш хуузунуң бесседаларының база түңнелдери болуп турар. Богун бүгү талаларда — политика, экономика, культура талаларында харылзааларның көвүдеп турарын, оныза чугула чүве болза, ол кады найыралдыг ажылдың үре-түңнелдериниң көвүдеп турарын демдеглээри меңээ өөрүнчүг-дүр. Совет-югослав харылзаалар чедиишкиниг хөгжүп турар, ынчангаш Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның акыдүмалышкы кады ажылдажылгазының улам ынай хаамаарының эки перспективаларын көрүп турарымысты демдеглекээн кижи мен. Совет-югослав найырала, оон келир үезинге бүдүүзээр бис, ынчангаш оон үре-түңнелдиг хөгжүдүрүнге бистиң кадыг харысалгалыывысты эки биляп турар бис.

Бистиң найыралдыг, интернационалчы харылзааларывыстың бүзүрелдиг депшилгезин хандырып турар факторлар дугайында бодап тургаш, бистиң партияларывыстың угаазылалдыг политиказын онзалап демдеглээр, бистиң Төп Комитеттеривистиң, чазак болгаш күрүне, организарывыстың, бистиң муң-муң кижилеривистиң хүн бүрүдеги кайгамчык улуг ажылдарының дугайын чугаалаар ужурлуг бис.

Совет-югослав найыралды хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга киирген улуг салыышкыны бүгүдеге билдингир болуп турар эш Титога богун байырны чедирбишаав, оон-биле кады оон иүүрү-биле Югославияда социалистиг тургузуушкуунуң авангардында туруп турар югослав коммунистерге база байырны чедирип, югослав улуска, оон кайгамчыктыг ажылчын ажызынга, күш-ажылчы тараа-чынарынга, улусчу интеллигенциязынга байырны чедирип, бистиң бүгү югослав онүктериниске байырны чедирип турар бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Маркизм-ленинизмге болгаш пролетаржы пәтернационализмге үндезилээш партияларывыстың аразында кады ажылдажылганың улам ынай ханылаары-биле келир чылдарда бистиң мурнувуска ажыттынып турар' калбак, делгем базымнарны база холбаштырып турар бис.

Эргим эш Тито, хүндүлүг өөнүктер! Хөй айтырыгларны хавра тудуп турар, богун бо эгелеп турар чугаалажышкынарывыс эки байдалда эртип турар-дыр. Ол ындыг болур-даа ужурлуг, чүге дээрге чаңгыс нинтилел формациязынга хамаажыр турар чурттар болуп Совет Эвилели биле Югославияның аразында харылзааларда колдап турар үгланыышкын — бистерни катыштырып, бистерни сырый холбаштырып турар чүүлдерби-биле тодарattынып турар. Маркс болгаш Ленинниң ажытканы, хөй-хөй коммунистиг болгаш ажылчы партияларның дуржулгазы-биле бадыткаттынган социализм хөгжүдезинең чаңгыс аай объективтиг дүрүм ёзугаар чүүлдери-биле илереттинип турар.

Бистиң күрүнелеривистиң кады ажылдажылгазы улам байлак шынар-биле сиңнигип турар, ынчангаш ол болза чүге ийи таланың харылзааларынга эвес, харын даштыкы политика талазынга база хамаажыр турар. Улустарның быжыг тайбыңы болгаш айыл чок чоруу дээш демисеге Совет Эвилели болза, тайбыңга ынакшылдыг политиказы делегейниң байдалын экижидеринге ажыктыг салыышкынны киирип турар Югославия-биле дем каттыштырылгазын үнелеп турар.

Социалистиг чурттарның дуржулгалыг политиказы болза дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының кол шимчедикчизи болуп турган болгаш болуп артар-даа, Совет Эвилелиниң, Югославияның, социалистиг өске-даа чурттарның чайгылыш чок чорудуп турары тайбыныңг болгаш деп эргелиг кады ажылдажылганың идеялары амгы үеде миллион-миллион кижилериң угаан-бодалын хаара туда берген.

Делегейниң хөй-нитизиниң улам калбак болгаш янзы-бүрү кезектеря бистиң бөмбүрзээвиске идегелдиг тайбыңны хандырар дээш шимчээшкинде киржип база боттарының күженишкиннерин катыштырып турар. Ону Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң чоокта чаа Москвага болуп эрткен Бүгү-делегей конгрези улам тодаргай көргүскен. Делегейге ол калбаа-биле үнелеткен. Конгресс киржикчилериниң чугаалары, оон кыйгырыглары тайбың талалакчыларының, бүгү диптерге улустарның аас-кежии болгаш айыл чок чоруу дээш демисечилериниң хүрээлениң көвүдедир дээрзи дадагалзаа чок.

Каяа-даа каттышпаан күрүнелер шимчээшкинниге социалистиг Югославияның ойнап турар чугула ролюн чугаалаадаа тургулаан мен. Ол шимчээшкинниң Алжир конференциязының үезинде илереттинген антиимпериалистиг угланышкынның, оон киржикчилериниң империалистиг албадал болгаш базымчага удур демисежирияче тодаргай чүткүлүүн — ол бүгүнү бистиң талавыстан долузу-биле билип болгаш деткип турар.

Депшилгелиг, антиимпериалистиг бүгү күштерни каттыштырары—үениң негелдези болур. Политиктиг байдалды чайгылыш чок экижидеринге улам-даа улуг болгаш чиик эвес оруу мурнувуста туруп турардыр эштер. Чоокку Чөөн чүктө дайынның кыптыгып каап турары. Чилиде контрреволюстуг эргилде — олар бот-бодтарын-га дөмейлешпес турзажок—ол бүгү болза дүшкүүрлүг чорукту хаңыладырынче, делегейниң эрткен үеже дедир тыртарынче империалистиг реакцияның янзы-бүрү оралдажышкыннары болуп турар.

Янзы-бүрү социал системаларга хамаарышкан бүгү чурттар-биле тайбың болгаш деп эргелиг харылзааларны тургузары дээш турушпушаан, социалистиг күрүнелерниң, коммунистиг шимчээшкинниң, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң чаңгыс эвви бүгү талалыг быжыглаары, империалистиг чөгээлээшкинге шиитпирлиг ойтур шавышкынны бээри эргежок чугула деп санап, хосталга болгаш социал депшилгеже улустарның чүткүүн быжыы-биле деткип турар бис.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың ужур-дузазын делегей харылзааларының бүгү практиказы бадыткап турар. Акыдүмалышкы бүгү социалистиг күрүнелериң эп-сеткил каттыжышкынын-биле хүлээп алган мен. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң ажылчы хонналарының бодунуң чурту хөгжүдеринге чедип ап турар аажок улуг чедиишкиннери бистя кезээде хөтөлөп келген. Силериниң чедиишкиннериңерни бис улуг сонуургал-биле хайгаарап, ол оруукка чаа-чаа, улам улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны күзеп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Бо удаада Украин ССР-ниң найысылалы Киевте бистиң турарывыс, Совет Эвилелиниң өске-даа акы-дүүма улустарывыс-биле кады Силериң чуртуңарда коммунизмниң кызымаккай тургузуп турар Советтиг Украинаның ажылчы хонналарының чедиишкиннери-биле чоок танышжар аргалыг боолу турарывыс база мекен өөрүп тур. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бис бодувустуң чуртувуста база калбак социалистиг тургузуушкунну уламчылап турар бис. Амгы үеде Коммунистер эвилелиниң тоскуу съездиниге белеткел-биле болгаш

(Төнчүзү 2-ги арыда).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИНДИЯЖЕ АЯН-ЧОРУУНГА ХАМААРЫШТЫР

Мурнунда чедип алган дугуржуушкунну ёзугаар СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев бо чылдың ноябрь 26-дан 30-га чедир Индияга албанның найыралдыг аян-чоруунга хамаарышкан.

Эш И. БРОЗ ТИТОНУҢ чугаазы

Эргим эш Брежнев!

Эштер!

Эргим өөнүктер!

Силерге, Силериң эштериңерге болгаш Киевтиң хамаатыларынга бо удаада бистиң база чүректиң ханызындан уткуп, чылыы-биле хүлээп алганывыр дээш, кадайымның, мээң-биле кады мында чедип келген эштеримниң болгаш бодумнуң өмүнээмден эң-не шынчы ёзу-биле өөрүп четтирип тур мен. Ылангыя Югославияның улузунуң, бистиң чуртувустуң болгаш мээң бодумнуң дугайында чугаалаан найыралчы сөстериңер дээш оныза-биле өөрүп четтирдим.

Совет Эвилелинге база хатап келиривиниң дугайында чалалганы онза сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган мен. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң ажылчы хонналарының бодунуң чуртун хөгжүдеринге чедип ап турар аажок улуг чедиишкиннери бистя кезээде хөтөлөп келген. Силериниң чедиишкиннериңерни бис улуг сонуургал-биле хайгаарап, ол оруукка чаа-чаа, улам улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны күзеп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

— Совет-югослав найыралдың болгаш кады ажылдажылганың улам ынайгы хөгжүлдези, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Югославияның Коммунистер эвилелиниң акы-дүүмалышкы харылзааларын бүгү хемчег-биле быжыглаар дээш! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

— Бистиң хүндүлүг аалчыларывыс—эш Иосип Броз Титонуң, эш Йованка Брозтуң кадыкшылы дээш, бистиң бүгү югослав өөнүктериве дээш! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

— Тайбыңның болгаш коммунизмниң идеалдары дээш демисеге бистиң кады чедиишкиннеривис дээш!—дашка көдүрерин саналдаарын күзейдир мен. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Кызылда болгаш районда

1974 ЧЫЛДЫҢ ҮЛУҮНДЕ

«Транссельхозтехника» автотранспорт бүдүрүлгезинде П. Благодатскихтиң удурткан чолаачылар бригадазы бо чылдың планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш онза кызымак ажылдаан. Ол эки түңнелдерни берген. Бригада кежигүнүнери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының даалгазын хуусаа бетинде күүсеткеш, келир чылдың үлүүше киириштир ажылдап турар. Күш-ажылдың организациязын экижидип, бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, бригаданың ажыл-ишчилери бедик көргүзүглерни чедип алган. Чолаачылар А. Потапов, Б. Голубенко, К. Стельмах олар бригадада тергиндеп, 1974 чылдың февраль — март айларның үлүүше киириштир ажылдап турарлар.

Коллектив тараа ажаан алышкынының үезинде ойна шылгараан. Чолаачылар он муң тоина хире тарааны, силосту, ногаа аймаан сөөртүп, даалгадан ажыр ийи муң ажыг тонна чүүктү сөөрткен.

Бригада кежигүнери эки ажылдавышаан, техниканы камналгалыг эдилеп, оон техниктиг ажаалдазынче кол киизөнгейни салып келген. Олар бо чылдың эрткен он айларында алды муң литр кыварчаар материалдарны камнап алган.

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогунуң ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. Тудуг ыяжы белеткээринге болгаш сөөртүрүүнүң дилген материалдар бүдүрериниң, дериг-херекселдер чазаарының база продукция сайгарарының бердинген планы чедиишкиниг күүсеттингеп.

Ыяш белеткекчилерге 9.500 кубометр ыяшты чүдүрүп чорудар онаалдалыг тургаш, 13 муң ажыг кубометр чедирген. Дилген материалдар бүдүрериниң планын ийи катап ажырган.

Коллективте мурнакчыларының сапы хөй. Геннадий Марченкога удурткан ыяш белеткээр бригаданың көргүзүглери эки, олар 1973 чылдың планыг даалгазын 103,2 хуу күүсеткеш, 1974 чылдың онаалдазын күүседип киришкен. Чазаныкчылардан А. Наксылдың бригадазы бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Бистиң корр.

Е. Краснобаевага удурткан шеверлекчилер бригадазы № 48 тудуг эргелеринде мурнакчы ажылдыг бригадаларның бирээзи. Бригаданың коллективи өрткен үшкү квартала бүдүрүлге планын 134 хуу күүсеткен. Ынчаарга кылып чоруткан ажылдарның шынарын комиссия эки деп хүлээп алган. Бо хүнде бригада 80 аал ишти чурттаар бажыңның шеверлел ажылдарын кылып турар. Ук бажыңны Чаа, 1974 чылдың бүдүүзүнде ажыглалга киирер соруга шеверлекчилерниң мурнунда салдыпган. Эжишкилер, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары А-К Хомушку, Б. Уварова (ЧУРУКТА) оларның кызымаккай ажыл-ижин бригадир онзалап демдеглеп турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АЛДЫ ЧҮС ӨГ-БҮЛЕГЕ

«Тыва көдээ тудуг» трест республиканың көдээ черлеринге янзы-бүрү объектилерни тудар улуг организация. Бо трестиң түс-түс районнарда механизастаттынган колонналары чаңгыс аай хевириниң чурттылга бажыңнарын, кандыг-даа чүзүн малга улуг, биче хемчээлдиг кажааларны, механизастаттынган шаңны, школаларны, культура, уруглар албан черлери дээш оон-даа өске объектилерни хөй-биле тудуп турар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында алдынган бедиткен социалистиг түлээлгелерни треске хамаарышкан тудуг организациязының канчаар күүседип база улуг октябрьның 56 чыл оюн кандыг күш-ажылчы белектерлиг демдеглеп эртиргенин чугаалап бээрин үк трестиң эргелекчизи эш П. Ф. Кандауровтан бистиң корреспондентивис дилээн. Оон дыңнатканы болза:

— Республиканың өске тудугжулары-биле бир домей бистиң трестиң ажылчыннары беш чылдың үшкү чылының бедиткен түлээлгелерин эки күүседип турарлар. Ону бадыткаары-биле дараазында чамдык чижектерни болгаш чурагайларны чугаалап көрейн. Трест эрткен он айларның бүдүрүлге планын керээ ёзугаар кылыр тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле 106 хуу күүсеткен. Ынчангаш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринең бүгү арга, курлавырлары тургустунган. № 62 механолоннадан өскелери планнарын эки ажыр күүсеткилээн. Ылангыя Каа-Хемниң, Бии-Хемниң механолонналарының онза күжениишкинниг ажылдаанын демдеглээр херек.

Хой болгаш инек мадга кажаалар тударының планы күүсеттинген. 480 олуттуг ийи школаны, 5 уруглар садтарын, 2 культура бажыңын болгаш оон-даа өске объектилерни хуусаа бетинде дүжаагаан бис.

Кол-даа чүүл чурттарга бажыңнарын ажыглалга киирерининң планының чедимчелиг боттанып турарында. Бо талазы-биле он айларның планын 108,8 хуу күүсеткеш, шиитпирби-биле 24 муң 297 дөрбелчин метр чурттарга шолуп ажыглалга киирдивис. Ону тодаргайларга мындыг: көдээ черле чурттап турар 600 өг-бүле чыл эгезинден бээр чаа бажыңнарже көжүп киргеп.

С. МОНГАЛ.

ЭШ А. Н. КӨСЫГИННИҢ БЕЛОРУССИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

МИНСК. (СЭТА). Белоруссияда чеде берген СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Көсыгин ноябрь 12-де республиканың Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелдезинге. Минскиде чаа чурттарга демисеге Совет Армияның маадырлыы-биле өлген дайынчыларынга болгаш Белоруссияның партизаннарынга турасказал базарынга база чечек салган.

А. Н. Косыгин-биле кады СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүге кандидат, БКП ТК-ниң бирги секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев олар чораан.

Белорусскээринге барган болгаш Жодино хоорайда Белоруссияның автомобиль заводунга чораан.

Ол-ла хүн А. Н. Косыгин Алдарның тураскаалыына болгаш Хатынь деп мемориалдыг комплекске баргаш, чечектер салган. Ол, Төрээн чурттуң немец-фашистиг эжелекчилерден хостаары дээш тулчуушкуннарга Совет Армияның маадырлыы-биле өлген дайынчыларынга болгаш Белоруссияның партизаннарынга турасказал базарынга база чечек салган.

А. Н. Косыгин-биле кады СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүге кандидат, БКП ТК-ниң бирги секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев олар чораан.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

чаа конституцияны хүлээп алыры-биле холбаштыр политиктиг идепкейлиг чорук аажок калбарган. Югославияның Коммунистер эвилели чурттуң нинтилел-экономиктиг амыдыралының үндезинң айтырыгларын шинтпирлээринге база бот-башкарилганы улам ыңай хөгжүдеринге ажылчын аңгының ролюн быжыглаар болгаш шинтпирлиг салдарын хандырар дээш онза күженишкинерин салып турар.

Югославия биле Совет Эвилелиниң аразында кончуг сыры болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың хөгжүп туварын демдеглээри меңээ онза өөрүнчүг-дүр, эш Брежнев. Кады хүлээп алган принциптерии — ден эргени, хамаарышпас чорукту, холбаарлашкын болгаш бистиң чурттарывыстың иштики хөгжүдезиниң база делегейге турушкарының онзагай үүлдерии барымдаалап көөрүн денге хүндүлеп көөр чорук болза бистин үр хуусаалыг кады ажылдажылгавыстың чеднишкинниг хөгжүп болур быжыг үндезини ол дээрзин практика көргүскен. Амгы үеде бистиң чедип алган түңнелдеривис кончуг эки. Ынчалзажок кады ажылдажылганы, ылаңгыя экономика талазы-биле кады ажылдажылганы, улам ыңай хөгжүдеринге ажыглаттынмаан аргалар ам-даа бар деп бодап тур мен.

Бистиң чурттарывыстың удуртукчу политиктиг күштер болур ЮКЭ биле СЭКП-ниң аразында кады ажылдажылга югослав-совет харылзааларының бүгү талаларынга онза ужур-дузалыг дээрзиниң дугайында мээң бодалым-биле Силернии чөпшээрежир боор деп бүүрел тур мен. Чогум-на мооң ужурунда бис. ол кады ажылдажылгага онза кичээнгейни салып, оны моон соңгаар-даа чаа хевирлер болгаш утка-биле калбартырынга база байлакшыларынга белен бис.

Бистиң иинти эчис сорулгавыс— чурт бүрүзүнүң онза үүлдеринге таарыштыр Маркстың, Энгельстиң, Ленининиң өөредиин чогаадыкчы ёзулеле ажылгаарында ажгы-аңгы аргалар болгаш тускай оруктар түрбүже, социализмни болгаш коммунизмни тургузары — бот-боттарынга бүзүрелди быжыглаарының болгаш харылзааларны доктаамал калбартырының, бистиң социалистиг ийи чурттарывыстың база партияларывыстың аразында найыралды быжыглаарының оруу-биле бисти аппар чыдар.

Хүндүлүг эш Брежнев!

Бо ужуражылга, мурнунда болгулаан ужуражылгалар биле тайбынче болгаш бүгү шинтиниң айыыл чок чоруунче бүзүрелдиг базым-биле ам-даа шимчевээн. Делегей харылзааларын нарыдадып турар чидиг айтырыглар болгаш ооң-биле холбашкан айыыл ам-даа бар. Хөй-хөй чурттар болгаш улустар империалистиг ийышкынга, хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш деп-шиңге дээш оларның демнсели каржы халлашкынларга таварыжып турар. Вьетнамда сайгоичу ёзу-чурум Париж дургужулгаларын үзүк-соксаал чокка үреп, ол чурттуң качыгдалдыг чонунга эң эргежок чугула тайбынны доктаадыр арганы бербейн турар. Камбоджада тайбың база чок, чүге дээрге генерал Лон Нолдуң саттынакчы, оскерликчи ёзу-чурумун кэмер улуска даштыкыдан күш-биле дөгеп турар. Африкада Анголаның, Мозамбиктиң болгаш Гвинея-Бисауның чонунга удур Португалия кадыг-дошкун колониалдыг дайынны чорудуп, Мурнуу Африкада расистиг ёзу-чурум бодунуң бүжар-бак апартеидтиг политиказы-биле делегейниң бүгү хөй-ниитизинге он-он чылдар дургузунда чөнгээлеп турар.

Сөөлгү чылдарда Латин-Америка диптн калбаа-биле хөме алган хосталганың болгаш хамаарышпас чорукту быжыглаарының болуушкынары империалистиг база реаксылыг күштерниң талазында арга-биле тургустунар.

Чоокку Чөөн чүктө бергелерни ажып эртеринің кара чаңгыс шын оруу бо дээрзин делегейниң хөй-хөй чурттары медереп билип, ол угланыышкынга боттарының салыышкының киирип турары өөрүнчүг факт болур.

Боттарының бүрүн эргелерии боттандырар дээш араб күрүнелериниң чорудуп турар шинтпирлиг эргилдени кылырының үезии ам келген деп саналп турар бис. Бо удаада орук ара доктааган ажыы чок. Чоокку Чөөн чүктүн чиңгиленген айтырыын чөптүг болгаш быжыы-биле база бүгү талалыг шинтпирлээр дээш бүгү чүүлдерни кылыр керек. КНО-ның хүлээп алган шинтпирии амыдыралга боттандырар, чүнүң-даа мурнунда эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден Израильди үндүрүп чорударын болгаш Палестинаның араб улустарының үндезин эргелерин хандырарын боттандырар керек. Бо районнуң бүгү улустарының, чурттарының хамаарышпас болгаш бүдүн девискээрлиг турарын, бот-тускайлаң бүрүн эргелии болурун база оларның шүптүзүнга болгаш өске-даа чурттарга хамаарыжыр амыдыралчы ужур-дузалыг өске-даа айтырыгларны шинтпирлээринге болгаш ооң ачызы-биле бүгү делегейге быжыг туруштуг чорукту чедип алырынга таварымчалыг байдалдар чогум-на чоптүг демиселинге Совет Эвилелиниң улуг деткимче, дузаламчыны көргүзүп келгенин бедии-биле үнелеп турарывысты дедеглекседим, эш Брежнев.

Каяа-даа каттышпайн турар, социалистиг болгаш тайбынга ынакшылдыг өске-даа чурттарбиле кады Югославия араб чурттарының болгаш улустарының хосталгалыг демиселин делегейниң ол районунга шынныг база быжыг тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр долузу-биле деткип турар.

Эргим эштер!

Мээң үстүнде чугаалааның айтырыглар дээрге, амгы үеде кижи төрелгетеге таварыжып турар хөй санныг чиңгиленген айтырыгларның чүгле кезиидир, ынчангаш ук айтырыглар амгы делегей харылзааларының үндезиннериниң мынчага чедир быжыг туруш чок бооп турарын тодаргай көргүзүп турар. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар, делегейге дүгүржүп алышкынны чедип алыр политиканың ажыктыын делегейниң бүгү улустары биле

„ШЫНГА" ЧАГААЛАР

АРТКАН ҮЕНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

Чаз 1974 чылдың парлалга чагыдылгазы бистин Барыын-Хемчик районда организастыг чоруп турар. Өг-бүле бүрүзүн чагыдылгалыг болдурар, ылангыя номчукчулар күзээни солуннар. журналдарны хуусаазында чагыдып алыннар дээш «Союзпечать», харылзаа ажылдакчыларыг болгаш парлалганың хөй-нийити тарадыкчылары бир дениг ажылдап келгеннер. Ол бүгүнүп түнелиниде октябрь 20-ге чедир барыын-хемчикчилер 15400 ажыг солуннар. журналдарны чагыдып алган алымун номчукчуга онаалтыр 538,4 экземплар болуп турар.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле Ак-Довурак хоорайның болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң үлетпүр-бүдүрүлге, албан организацияның черлери чыл бүрүде экн түнелдерлиг болуп келген. Амгы үеде хоорайның болгаш суурнуң номчукчуларының парлалга чагыдылгазынга киржилгези балык экн. Ылангыя Кызыл-Мажалыкта № 741 кожуп чоруур механизастаттынган колоннада парлалганың хөй-нийити тарадыкчызы Л. Артемова ол организацияның бүгү-ле участокторунда ажылчыннарның чагыдылгалыг болуруң чедип ап шыдаан. Райониуң мал эмнелгезинин коллективинде хөй-нийити тарадыкчызы А. Барабанова, кижи эмнелгезинде А. Ютина олар экн ажылдаанар. Ол организацияларда кижи бүрүзү 3—5 чедир чагыдылгалыг.

Ак-Довурак хоорайның харылзаа конторазында «Союзпечать» инструктору Мария Гурина ол харылсалгалыг хүлээлгени ийи чыл күүседип, хоорайга парлалганың хөй-нийити тарадыкчыларың дамчыштыр шудуруг ажылдап келген. Республиканың аныяк үлетүрүнүң төөү ол хоорайның чүрттакчылары бо түннерде он мун экземплар солуннар, журналларны номчуп турар. Хоорайның партия, комсомол организациязы болгаш парлалганың хөй-нийити тарадыкчыларың чаа чылдың 12 мун экземплар солуннар, журналларын ажылчы чонга чагыттырар соруглаиы салганнар. Амгы үеде оон чартык кезиниден хөйүн номчукчулар чагыдып анаан.

СЭКП райкомуң парлалга чагыдылгазының кампаниязы эгелээр мурнунда-ла бо ажылче улуг кичээнгейни салып, чамдык организастыг хемчегларни ап чорүткан. Чоокта чаа СЭКП райкомунга чер-черде партия эге организацияларының секретарьларын чыллырган хуралга районда парлалга чагыдылгазының чоруп турарындан доңчу информацияны кылгаш, өг-бүле бүрүзүн чагыдылгалыг болдурарын чугаалаткан.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, бо чугула кампания чамдык черлерде чедир организастаттынмайн турар. Чижээ, районда Хемчик совхоз октябрь 10-га чедир чангыс-даа экземплар чагыдылга кылбаан турган. Бо хүннерде совхозтуң үш салбыры нийтилп-биле 500 экземплар солуннар, журналларны чагытканнар. Ол даарга арткан чылдың бо үезинде турганыига мун экземплар четпейн турар.

Районда «Барлык», «Шекпээр», «Дан-Терезин» совхозтарда парлалга чагыдылгазының талазы-биле байдал үстүнде ажылагылаан база-ла дээредевейн турар. «Барлык» совхозтуң Биижиктиг-Хая салбыры октябрьның ортан үезинге чедир солуп, сеткүүдүг чагытканы дыка эвээш болган.

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбыры төп солуннар болгаш журналдарны 306 экземплярны чагытkан. Оон иштинде «Правда», «Комсомольская правда» солуннар 2.1 экземпляр болган. «Барлык» совхоз «Правданы» чүгле 2 экземплярны чагыдып алган болза, «Дан-Терезин» совхозта чангыс-даа чок болган.

Чүгле төп солуннарны эвес, партийжи журналларны чагыдып ап турары база багай. Партия өөредилгезинин системазында өөренип турарларга «Политическое самообразование» журнал дыка хэлаглыг. Ындыг түрбүже бо журналды район төөүнүң чүрттакчылары 20, ак-довуракчылар 21, «Шекпээр» совхоз 1 экземплярны чагытkан. Районнуң оон аскы черлериниде номчукчуларның ол журналды чагыдып албайн турары четпес.

Төп солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алырының хүүсаазы ноябрь 25-те доостур. Ынчангаш чер-черде партия, комсомол, профөвилел организацияларының кижи бүрүзүн күзээни солуннар, журналдарын чагыдып алган турзун дээш харылзаа ажылдакчыларын, парлалганың хөй-нийити тарадыкчыларын дамчыштыр арткан үени чөп ажыглап, күжениишкиннииг ажылдаарывыс негеттинип турар.

З. ЛАПАРДИНА,

«Союзпечать» агентилелиниң район салбырының начальниги.

ЭМЧИ—АЧЫ-БҮЯННЫГ

Кижилерниң кадыын камгалаар, яазы-бүрү аарыларга удур демисежири харыысалгалыг. Ынчангаш эмчиниң ажылы ачы-буянныг. Ак халаттыг кижилерни көргеш, оларның нарын ажылын эргилдир болдап, кижилерге чедирип турар буянын сактып кээрге, сагыш-сеткилге өөрүшкү болгаш чоргаарал хайныга бээр.

Х. А. Ооржак 1952 чылда Кызылдың медицина училищезин доозкаш, төрээн Сүт-Хөлүнге тускай эртемниг аныяк оол өөрүшкү-маңнайлыг чеде бергеи. Чаңгыс чер чүрттүглары оны чылыы-биле үткүп алган.

Ажылдап эгелээнде баштайгы чылдарын эмчи бо-ла сактып келир. Оон мурнунга эвээш эвес бергелер таварышкылаан. Херлиг-оол Амыр-Ашаковия аъттыг, чадаг Алдыы, Үстүү Ишкинчериниң, Маңчүректиң үшларынга баштарынга чеже четпээн дээр. Ол үеде машинтехника чедяшпес, орук база багай турган.

Коммунист Херлиг-оол Ооржак амгы үеде Эрзин районуң Нарын суурда эмнелге салбырын эргелекчилеп ажылдап турар. Оон эргелекчилээн салбыры районда дээре ажылдыг коллективтериниң бирээзи. Чээрби ажыг чыл ажыл стажтыг дүржүлгелиг эмчи Херлиг-оол Ооржак медицина темазынга лекцияларны, бесеаларны чонга хөйүү-биле номчуп келген. Оон ажылдап турар коллективинде аныяк эмчилер, медицина ажылдакчылары хоюун эмчиниң байлак дүржүлгазындан өөренип ап турар.

Херлиг-оол Ооржак ажылдаанының эге чылдарындан тура-ла, хөй-нийити ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ынчангаш чон оон төлептиг чоруун көргеш, район Совединиң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуп турган. Чонунуң ол идегелин Херлиг-оол Амыр-Ашакович ажыл-херек кырынга бадыткаан. Эмчи Х. А. Ооржактың хөрээнде «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль чайнап чоруур.

Амгы үеде Х. Ооржак «Коммунизмче орук» колхозта партбюро кежигүнү. Колхозтуң экономиказын көдүрер, чонунуң культуразын улам ынай хөгжүдеринге хамаарышкан чугула айтырыгларны шиитпирлежип, санал-оналын киирип турар.

Нарыннық кижи эмнелгезиниң салбыры кышка удур септелгени дыка эки кылып, бүгү талалыг белетиенген. Аиаа эртелекчиниң киирген үлүү улуг.

ЧУРУКТА: коммунист эмчи Херлиг-оол Ооржак, комсомолчу фельдшер Наташа Нуретбиле беседалажып олур.

Сөзү болгаш фотозу

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ.

СЭКП обкомуның пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

Аргалар бар

Республикага хөй ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле салдынган улуг соруглаиы боттандырып кириптериниң баштайгы кыжы келген. Аиаа хынамчалыг белеткел, кыштагладыышкынны организастыг чорудары—көдээ ишчилерниң, ылангыя малчыннарының мурнунда хүнүң чугула айтырыы. Ынчангаш Бин-Хем районнуң «Хадын» колхозунда бо талазы-биле байдалды бижиир бодадым.

Беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында бистин колхоз күрүнеге мал ажылының продуктуларын дужаарының үш квартал планын: эттиг— 139 хуу, сүттүг — 117 хуу болгаш дүктү —108 хуу күүсеткен. Мал өстүрериниң планын база чедиишкинниг боттандырган.

Бистиң колхозтуң хоюнуң амгы баш саны 9 мун хире, ону 1980 чылда 16 мун чедир өстүрер хүлээлге алдынган. Хойнуң уксаазын, ажралда чемгерилгезин экижидип тургаш, оон баш бүрүзүнден кыргыыр дүктүң 5 килограмм чедирер, ортумак дириг дезизиин 53 килограммдан өрү болдурар соруглга салдыйган.

Малчыннарның социалистиг хүлээлгезинде ол кол айтырыгны шиитпирлээринге идиглиг чамдык организастыг хемчегларни ап эгелээнин демдеглээри чугула. Малдың кышкы турлагларында кажаалар четчир, оон септелгезин чогуур өйүнде чоруткан. Чаа малды таарымчалыг турлагга шын өстүрер соруглга-биле бо чылын 400 хураган кирер чаа кажааны немей кылгаш, аиаа чемгерилде, суггарылда ажылын механизастаазы шыкпарылган. Ол шыкаш 1200 хөй кирер чаа ийи кажааны база ажыглалга киирген.

Бо чылын 1480 тонна сиген болгаш көк-сула белетээр планын бистиң колхоз 1510 тонна кылдыр күүсеткен, оон 950 тонназын кыштагларда чедирген. Хойнуң баш бүрүзүнге хонукта 600 грамм, бода малга 3000 грамм онаажыр чем рационун тургускаш, бо хүннерде 600 тонна концентратты фермаларда, хөй бригадаларында чедирген. Мал чемнери сөөртүрүнге быжыглаан чеди трактор агрегады ажылын организастыг үргүлчүлеп турар. Ол шыкаш бистиң колхоз бо чылын 2500 хойну тарып боозадыр планын ажыр күүсеткен.

Бистиң малчынарывыс кыштагларда шупту бажыннарлыг, оларның суурда чүрттаар бажыннары база бар. Септелгени чогуур өйүнде организастаан, печкаларын кылып берген. Фермалар, бригадалар төптери электри чырыткылыг, радиолуг.

Ажыл-ишке чүткүлүг, амыдырал-чүрттелгага үлегерлиг О. Байкара, А. Дамдын-оол, К. Балчир-оол, А. Аизаты шыкаш малчыннарның адаары өөрүнчүр. Оларның база өске-даа мурнакчыларның дүржүлгазын нийтиинии болдурар, социалистиг чарышты үре-түнелдиг калбартыр хемчеглерни организастап турар.

Колхозтуң мал ажылында четпестер, чедир кылдыннаан түүлдер, ажыглаттынмаан курлавырлар хөй. Моон а соңгаар олче кичээнгей салыры, чаа түүлдерни, мурнакчы дүржүлгаыы калбартыры кол соруглга. Малдың бажын өстүрер, оон уксаазын экижидер, продуктулуун улам бедидер талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин малчыннар чедиишкиниг күүседип шыдаар аргалар бар.

С. ДАНГАА,
«Шынын» штаттан дашкаар корр.

Чагыдылга организастыг

Совет кижилерин парлалгага ынакшылы ылангыя амгы үеде кажангызыиган ыракта бедээн. Ол болза чонунуң билиниин, культуразының бедээнии, оларга солуннарның болгаш журналдарның кижите агаарның, аът-чемнин чугулазы ыыкаш апарганын хереченлер турар. Моон чижээн «Ак-Туруг» совхозтуң коллективинден көргүзүп болур.

1974 чылдың чагыдылгазы бйсте организастыг эгелээн, ам улам калбарып турар. Коллектив улуг эвес, ол хирезе ам бешин (ноябрь эгезинге чедир) 905 кезек солуннар, журналдар бижиттинген азы эрткен чылдың ол үезиилеи ыракта хөй, оларның хөй нуруузу чыл хуусаалыг. Оон иштинде «Шын» солун 144, «Тываның аныяктары» 121, а журналдар — 521.

Совхозта партия организациязының үдүртүлгазы-биле Ак-Туруда почта салбырының эргелекчизи Т. С. Быйлактың чон ортузунга организакчы, кижизидикчи ажылын үнелеп демдеглээри өөрүнчүг. Ийи почтачыны быжыглаан: бирээзи — сууруун чүрттакчыларынга, ийигизи— бригадаларга, малчыннарга бижидилгени болгаш тарадылганы харылзап турар. Парлалганың хөй-нийити тарадыкчылары база бар.

Ак-Туруг салбырның болгаш ында ортумак школаның коллективтери парлалга чагыдылгалының талазы-биле өске участоктардан мурнап турарын мактаары чөптүг. М. К Сагаан, М. Д. Күлер, М. Х. Артаа ышкаш, кижи-бүрүзү 1-Г чагыдылгалыг малчыннар хөй. Ноябрьның 25-ке чедир арткан үеде ийи үстен күүс эвес чагыдылга немей бижиттинер.

М. ЛАМА.

Суурувустуң хижилери

ЧОННУҢ КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАРЫ

Таиды районда «Шамбалыг» совхозтуң малчыннарыиға Петр Адаастайович почтачылап ажылдааш, үш чыл болган. Ол чүгле малчыннар аалдарының эвес, ажыл-агыйның хөвүтрактор бригадаларының база күзенчиг аалчызы. Оон ажылдап келгениниң үезинде почтя чедирилгези сааданн таварылга турбаан. Ол солун, сеткүүлге парлаттынган чугула материалларның үтказын малчыннарга бо-ла танныттырган турар.

Совхозта партия организациязының идепкейлиг агитаторларының бирээзи П. Шокпаа партбюроның Бүгү-Делегей конгрезинге СЭКП ТК-ның Чигиие секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын малчыннарга тайылбырлап чоруп турар.

Ол ышкаш оон почта чедирип барып турары 25 малчын өрегелиниң түс бүрүзү 4-тен эвээш эвес чагыдылганы бижиттеннер. Төп журналлар, солуннар болгаш республика солуннарындан аңгыда малчыннар «Монолия» деп журналды улуг күзел-биле чагыдып ап турар.

Бода мал бригадазында 18 кижи ажылдап турар. Оларның кижи бүрүзү күзээни солуннарын, журналдарын чагыдып алган. 5 кижи «Мясное и молочное скотоводство» деп журналды чагыдып алганнар. Эрткен чылдың деннелинден бо чылын чагыдылга кампаниязының беш деннелдиг эртип турарында почтачы өөрүп турар.

Хоочун коммунист Петр Адаастайович Шокпаа совхозта партбюро кежигүнү болгаш кодээ Совет депутады, ынчангаш ол хүннүң чугула айтырыы—кыштагламкыига белеткел ажылынга совхозтуң өске активчилери-биле идепкейлиг киришкен. Кайда, кандыг кыштагда чеже тонна өдек болдуңгеш, чеже тонна мал чеми сөөртүп чедиргенин Петр Адаастайович ыяк билир. Бистиң почтачывыс нийтиинин херээ дээш ынчаар ажылдап турар.

О. ОТТУК-ООЛ.

ХООЧУН ДАРГАН

Тууйбу-биле тутиан, улуг ак бажыңның эжик аксында өрээлде кески, масианың даамы дидимиттиг-ле. Сагаан даргаи хөрүктүң хүүгейнип турар өөмүнде сыдыоама чалбыыш оттан ыызыл демирни кысиаш-биле эзип эннелгеш, улуг дөмүү кыырынга салгаш, эжин имией каап, демирни масиа-биле сонтагылаазога, оон дузаланчызы Күулар Эрес-ооллуң моге холдарындан демирниң яязы-бүрү үиү чачтыланып үиду.

Хоочун дарган кызыдып каан демирни зэй тудуп турда сагыш-ла. Бир-ле эттин дүрзү-хевири удаваас көстүп келир. Дөмүү кырында будуп турар эт, хойиу бригадалооның чагыы, аът дагазы болду. Даргаинар Сагаан, Зоесоол Куулаолар аът дагаларын он беш минутада согар.

Олар чагыгларыны удаалаараа хүлээп ап тураалар. Автомашинаның дешти берген одиаторун чес-биле чода тудуп, коргулчуннап дүнгээлаан, тоайтоорүн солярка дамчыыр хоолайжыгажын тудуштурган амаанзырганчыг-ла турарлар...

Сагаан Ламажыковичиниң ажылдап турарын көөрүп туралга, сценада цирк артистери сагыныраар. Ол бо чаагай үүлеге аныяктарны өөредип келген. Даргаинның холундан артык кезектер, эт-сеп хүнүң-не будуп, ажыл-ишке бараалгаар. Үүленер бүтсүн Сагаан Ламажыкович!

К. ЭКЕР-ООЛ.

ХҮЛЭЭНГЕНДЕ КҮҮСЕДИР

Кижи болуру чажыидан, аът болуру күлүвүндан деп үлегер чугаа хаиы үткалыг. А. Д. Санчының хары чаа-ла үжеи четкеи, ол бичезинден тура мал ажылынга ынак чораан. Баштайгы чылларда «Торгалыг» совхозтуи хоочун малчыны, Кара-Тал бригадазының мурнакчы хойжузу Дагба Доржунун коданынга дузалакчылап ажылдааны, оон байлак үлегерин шингээдип алганы аныяк малчынга ажыктыг болган.

Алдын-Херел Доңгакович чоиунга хүүдүткелдиг, хөй-нийитии. Ол ам Торгалыг көдээ Соведтиң депутады, чонунуң айбычызы хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар.

Алдынны казып тывар, ажылды кылып бүдүрер дижиги таварылга эвес. Оон чижээн аныяк хойжу А. Д. Санчының ажыл-ижинден көргүзер болалым. Малдың озери оон чаш толун менди алырындаи, а продуктулуунун бедидири — эзинин эки ажаалда-хайгаралынаи хамаарыжы билиигир. Тоску беш чылдың үш чылларында төрээн совхозунга ол бүүн үш кодаи хойну остуруп, күрүлеге хөй дүктү бүдүрүп берген.

Алдын-Херел Доңгакович 1971 чылза 315 хураганны доруктурган, хойзан-на 2630 грамм дүктү кыргып алган, а эвир чылгы оон көргүзүү: 327 хураган, 2800 грамм дүк болган. Шиитпирлиг үшкү чылда ол малчын: 331 хураганны менди доруктургаш, хөй бүрүзүнден 2814 грамм дүктү кыргаан.

Малчыннын ол бүгү чедиишкиннериниң чажыты чүдел? Хамыктың мурнунда ак сеткилдиг күш-ажылда төөрзин чугаалаар херек. Хоюнуң чайгы семиртилгезин чыл бүрү хынамчалыг чорудуп, күскү болгаш кышкы одарны чөп ажыглап, ылангыя үксаажыдыла ажылынче кол киичээнгейин салып турар. Оон малдаан кодаи хөө ам шупту I-II класстың чинге-нарын дүктүг хайнактар, бириээнии-не ортумак дириг дезизи 45-50 кг ажып турар.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкини аиаа хынамчалыг белетккелден чугула хамаарышы биллингир. Кыштаанда кажааларының болгаш чүрттаар бажыңының септелгезин кылып алган. Шиитпирлиг үшкү чылда ам оон кыштаанда 17 тонна сиген, 29 тонна өдек белеп. Чаш хураган өстүрер клеткалары чүтайлаттынган.

Аныяк малчыннын бедик көргүзүглерин, ажылга мергежилин, амыдыралга үлегерин совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш көдээ Совет күүскому чаңгыс эвес улаа мактап демдеглээн. Күш-ажылчы аллар тугун аиаа тураскаадып келүрген. совхозта ажылчын комитеди ортектиг белектерии база берген. Алдын-Херел Доңгакович ам коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, оон хараэнде «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль чайнап чоруур.

Тоску беш чылдың дөртку чылында А. Д. Санчы төөүүр чүс хойга онаалтыр 105 хураганны камгалап, хөй бүрүзүнден 3000 грамм дүктү кыргып алырын күлээпген ажылдап турар.

Т. ДАМБАЖЫК.
совхозта салбыр эргелекчизи.

АЖЫЛЧЫН КОРРЕСПОНДЕНТ

— Бичии уруум он дөрт харлыг, сески классте өөренип турар, а мен ол хире тургаш, бирги класска өөренип эгелединм, а ынчаарда Шеле чүрттүг араттар чинге-чинге хараганнар баштарын сувүртүп алгаш, самбырага үжүк сомпан турганын бээин кижи сактып олурар боор чүведир,— деп, Семен Баяновия менээ бүзүредип чугаалай-дыр.

УЖҮК-бижикти, эртем-билигии, ажылишти, амыдыралды чедип алырда чугле шупгургу кызыл күш негеттинер дээрзин Санзан эскерип билип каап. Кызылче аъттанып-кан. Маиаа келгеи тудугга ажылдап эгелээн.

— Шыпай-ла ынчаарда техника чегей. Көдүрер краннардан эгелээш, нарын техника ховар турган ийин—деп чугаалап чорүй, оон сагышбозалы бир-ле чүвеже залажыксап, дөстүнмээн ышкаш сагыпырды. Арнывысче көржүп алгаш, кезек ыыт чок олурувуста, фуфайкалыг аныяк оол залдыы-ла ажок үне, кире халып турар болду.

— Чамдык материалдар эвээжеп тур, ол дугайын доп-дораан дыиадып көр — деп, демги оолга-Семен Баяновия чагый тыртып кагпы. Ынчаарда дупкеки чем чоокшулап олурган. Оон менче көргеп:

— Шак-даа чоокшулап олур. Кижи-даа орта чугаалаштырбас, хайныл-ла кээр улус болдур ийин—деп, чазамыктай аарак чугаалай-дыр.

ЧУГААВЫС кезек-кезек болгап-ла үзүктелип каап турган, чүге дээрге оон сагыжы улам-на залажыксай берген ышкаш болду.

— Бижикчи кижи болгай силер, кайы хире бижип тур силер?—деп, оон айтыдым.

— Ийет, ында-хаала бижип каап турар-ла. Кезек олургаш, демги-ле фуфайкалыг оолче айыткаш:

— Маан өөреникчилеримниң бирээзи бо тур, бо эш Шара-Хөө мырнай шүлүк бижип турар апарган болгай.

Будканың тар сонгазындан көрүп олурарывыска, көдүртүр кран бөле-бөле шарыгылаан каан хаиаларның үттүг доңнашкызын аартыкш ышкаш илбаа-биле ол-бо ал чазып, өрү, күдү өскедип, бадырып-ла тур.

— Баштайгы үеде ажылдап турувуста дээрге, хол-биле кириптер чүве-ле болгай. Даш, түүйбүну эптеп салырда-даа, элдеп эзин хоюидуларны таптап, чыптырарда-даа кызыл хол-ла, хол... Ам дээрге чүнүн-биле-даа деннээр арга чок чүве ышкажыл. Машина-техника-даа көвүдээн.

Семен Баянович-биле чугаавыс ынчаар эгелээн.

— Кайы үеден эгелээш бижикчи апарганынар ол, Семен Баянович?

— Бичии-бачыы бижээн түүлдерим шаанда «Хостуг арат» солунга үнүп турган ийин—деп харылалды.

Оп школачы чылдарында-ла хана солуннарга материаллар бижиринге сонуургалдыг турган. Оон бижээн түүлдери солуннарга удаа-дараа бо-ла үнүп кээр. С. Сзидан деп ат салган авторүн бижээн түүлдерин солуннар арыннарындан номчукчу бо-ла эскерип каар. Түнелиниде ол ёзулуг-ла ажылчын корреспондент болу берген.

А болу дээрге алдарлыг тудугжу, дүржүлгалыг бригадир, Ленин орденнин эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, агитатор болгап ажылчын корреспондент. Мынчангаш оон алын революсчу болгаш күш-ажылчы алдарның хүндүлел дептеринде киир бижээн.

Оон бижээн түүлдериидө чугула айтырыгларны көдүрген болур. Чижээ сактыышкыннар, тудугла чаа түүлдер, мурнакчы тудугжулар, чаа арга-мергежилдер, дүржүлга солчуушкуннары, бодунуң бригадазының ажыл-ижи, негелдеглер, четпестер, материаллар камналгазы, чедиишкиннер болгаш кадрлар... Оон бижээн түүлдериниң чамдыктарының аттары бо: «Балды тутса бызанчы-даа», «Буянныг кижи», «Чергааралыыс», «Мергежилин шилип алган», «Материалдарны камназа...», «Тудугжу», «Мурнуу одургуның кижизи» болгаш өске-даа. Семен Баянович «Тудугжу» деп түүлүүге эжиниң дугайын мынчаар бижээн:

...Оон кол түскай мергежилдери — дашчы, печник, бызанчы. Тудуг талазы-биле аиаа кандыг ажыл таварыжыр болдур, ону шупгузун кылып билирлериниң бирээзи.

ТУДУГ ажылы шоолуг механизастаттынмаан азы механизация шуут чок турган үеден бээр бо хүннерге чедир ол бистин республиканың найысылалынын чеже тудугларынга ажылдаваан дээр силер. Баштайгы үеде Кызылдың түүйбү заводунуң тудуунга, оон улаштыр «Найырам» кинотеатрының болгаш Кызылдың хөй-хөй чүрттелга бажыннарының тудугларын ол кылчып келген.

— Төрээн Кызылымның алдыы чарыында 26 дугаар кварталдың бажыннарын тудуп кылчып турган, кинода көргүскен Москваның Черемүшки районунга дөмейлээр-дир мен—деп, Ховалыг Лопсан өөрүп чугаалап олурар.

Санланның адресинге чылыг сөстер, улуг чедиишкиннер, күзээн бижиктер, шаннадлар Красноярскиден, Кызылдан, тудуг организацияларындан удаа-дараа кээп турар. Чонуиу хүндүткелиг Семен Баянович күш-ажылы-биле ынчаар чаалап алган.

М. ДЕЛЕГ.

Ракета шериглериниң болгаш артиллерия хүнүнге уткуштур

Совет Армияның күчүлүг чепсээ

К. КАЗАКОВ,
артиллерия Маршалы

Совет артиллеристер бистиң шеривистиң төөгүзүнге хөй-хөй алдарлыг арыннарны киирбижээн. Ылангыя Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде фашист шериглерни чылча шавазырынга оларның киирген үлүү дыка улуг.

Дайынның баштайгы хүннеринде мен Совет Украинаның шөлдеринге гитлержи эжелекчилер-биле дайылдажып турдум. 1941 чылдың июнь 26-да Корецтиң барыын талазында аргага турган 5-ки армияның штавыпка чедип келген мен. Армия командлакчызы М. И. Потаповка 331 дугаар артиллерия полугу тулчуп кириптеринге белеп деп илеткедим.

— Эки-дир, ол-ла болгай— деп, М. И. Потапов чугаалаш, байдалды таныштырды: —Кызыгаарда улуг тулчуушкуннар чоруп тур. Дайзын бистиң армиявыска удур хөй танкыларны ажыглап турар, а бисте артиллерия эвээш.

Күштүг артиллерия полугу чедип келгенинге ол коичуг өөрээн. Немец-фашистиг шериглерни чылча шавар, колдуунда дайзынның танкыларын узуткаар талазы-биле баштайгы дайычы даалганы алдым. Артиллерияның өске кезектери база немежип кээп турган. Олар сан, күш талазы-биле ажып турар дайзын-биле дыка тутчуп киришкен.

1941 чылдың август төөчүзүнде 522 дугаар артиллержи полктуң от взводунуң командири комсомолчу лейтенант И. В. Багрян ам ы-тынын артынга каггаш, дайзынның боолаашкынының адаа-биле Днепрниң оң талазы эриинче кеже берген. Ол немецтерге эжелеттирген турган Днепропетровск хоорайга барып дайзынның кезектериниң, штабтарының болгаш батареяларының турар черлерин билип алгаш, ол үнелиг медээлерин чедирип келген. 671 дугаар артиллерия полугунуң дивизион командири политрук Д. В. Кирильчук бажынче бузунду-биле авр балыглатсадаа, дивизионнуң бир батареязынга хондур дайылдашкан. Ол-ла полктуң хараалдакчызы Г. И. Ильин тулчуушкунга балыгланза-даа, госпиталь баарындан ойталаш, дайзынны кыра адарын соксатпаан.

Бистер бүгүдеге Сталинград чоогунга немец-фашистиг шериглерни чылча шаварының эгези — 1942 чылдың ноябрь 19-туң хүнү уттундурбас. Мен ынчан Кызыл Шеригниң артиллериязының оперативтиг киллизиниң начальныгы турган мен. Октябрь айда Дээди көмандылалдың Ставказы Сталинград девискээриниң дайзынны ойтур шаварынга артиллерия кезектерин белеткээр деп даалганы берген. Шыгыы чажыт чүрүм сагыттының турган. Операцияга хамаарышкан бүгү документилерни чүгле хол-биле бижиир. Оон үтказын чүгле эвээш командирлер билир. Таарыштыр тургузар черлеринге кезектер чүгле дүне кээр. Хүндүс бичии-даа шимчээшкин турбас. Бо айтырыг дугайында телефон-даа, радио-даа-биле чугаалажып болбас. Дайзынның чепсээн бистер ыяк өөренип көрүп, аңаа удур кезектериң туружун шилип ап турлувус.

Эң күчүлүг от чепсээ, ылангыя ыракшыл артиллерияны таарыштыр тургузарынче улуг кичээнгейни салып турган. Артиллерияның түскай дивизиялары эң баштай Сталинград чоогунга тургустунуп эгелээн. Реактивтиг «катюшаларның» дивизионнары болгаш полктары бригадалар кылдыр мөөңнеттингеп. Кол согуушкунарның угланышкынарынга 13,5 муң пушкалар болгаш минометтар турган. Ол Москва чоогунга удур шаап халлаашкынга турганыңдан ийи ажыг катап хөй. Сөөлзүредир түскай шерит термин-биле артиллержи шаап халлаашкын деп адай бергени ол чаа чүүл. Сталинград чоогунга төрүттүнген.

Тыылдың маадырлыг ишчилери биске янзы-бүрү артиллерия чепсээн берип турган. Операция эгелээр мурнунда от туруштарынче чеди миллион ажыт янзы-бүрү хемчээлдиг снарядтарны болгаш миналарны сөөртүп эккелген.

1942 чылдың ноябрь 19-туң эртени, 7 шак 30 минут. Артиллерияның генерал-полковниги Н. Н. Вороновтуң медээзин сөзүгаар алдаржаан «катюшаларның» даашташкыны баштай дынмиреп үнген. Оон соонда өске бүгү батареялар «ажылдап» кирипкен. Дайзынның камгалалынче кайгамчык улуг күштүг согуушкун дүүлирилген. Үгер-бооларның даажы он-он киломеэтрге тарап, оттуг казырга бодуйуң оруунга бүгү-ле үвенип: дайзыннын танкыларын болгаш үгер-бооларын, доттарын, көвүрүглерин, чаштынар черлерин — ширбий шаап турган. Гитлержилерге ол ёзулуг-ла ярлык ораны болган. Бистиң артиллериявыстың күжүнүң дугайында сөөлүнде олар мынча дижип турганнар: «Ол— бистя каяа-даа сүрүп чеде бээр, кайын-даа тып аар, ёзулуг-ла четкер-дир».

Сөөлгү частыышкыннар динмирел эртери билек-ле, дайычылар шаап халлаашкынче кирипкен. Ноябрь 23-те-ле бистиң үш фронтуларывыстың шериглери гитлержилерниң 22 дивизиязын бүзээлеп апкан. Дайзынны чылча шаварын эгелээн.

Сталинград чоогунга артиллерияның болгаш минометтарның 198 полугу, реактивтиг артиллерияның 1250 дайычы тургузуглары тулушкан.

Артиллерияның от күчүзү тулчуушкундан тулчуушкунче өзүп орган. Дайын чылдарында дайылдажып турар шериглерже 100 муң вагон хяре чепсекти, 400 муң вагон снарядтарны, октарны чоруткан.

Дайын үезинде эртемденнер болгаш конструкторлар онзагай чаа хевирнин чепсектерни тогаатkан. СУ-76, ИСУ-152 деп боду чоруур артиллерия тургузуглары, 85 миллиметр пушкалыг Т-34 деп танкылар болгаш өске-даа чепсек тулчуушкуннарга алдаржаан.

Үгер-боо салбырының командири улуг сержант Николай Колесниковтуң маадырлыг чоруу совет артиллериянның дайычы төөгүзүнге мөңгезин-биле артар. Баштайгылар-биле катай Днепрниң оң талакы эриинче кеже бергеш, 1943 чылдың сентябрь 27-ден октябрь 10-га чедир Колесниковтуң командылаанының үгер-боо салбыры дайзынның ийи танкызын, 6 пулемёдун, окчемзектиг ийи автомашиназын, 120 солдаттарын болгаш офицерлерин үзуткан чок кылган. 1943 чылдың октябрь 26-да Н. В. Колесниковка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. Ол-ла чылдың октябрь 30-де Кировоград областтың Петрово деп сууруның чанында фашист «тигрлер-биле» удур-дедир аткылажышкын үезинде маадыр өлген. ССРЭ-ниң камгалал министриниң дужаалы-биле маадыр-артиллерист Николай Васильевич Колесников хезектиң дайзызынга мөңгези-биле кирп бижиткен.

Ындыг чижектер чүс-чүс, муң-муң. Совет чазак артиллеристерниң дидим болгаш маадырлыг чоруун бедии-биле үнелээн. 1800 кижи Совет Эвилелиниң Маадырлары, 1,6 миллион артиллеристер орденнер болгаш медальдар-биле шанаткан. Артиллерияның 515 кезектери болгаш каттыжыышкыннары гвардейжи атты.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде кайгамчык мерген үгааныг, талантылыг артиллерия командирлери илереп келген. Оларның аразында — артиллерияның кол маршалдары Н. Н. Воронов, М. И. Неделин, маршалдар И. Д. Яковлев, В. И. Казаков, М. И. Чистяков, Ю. П. Бажанов, П. Н. Кулешов, Г. Ф. Одинцов олар бар.

Совет экономиканың чедиишкиннери, эртем-техниктиг революцияның ачызы, эртемденнериниң кайгамчыктыг ажыдыышкыннары бистиң Чепсектиг Күштеривистиң күчүзүн улам быжыглаар аргаларны берген. Стратегтиг сорулганың ракета шерии тургустунган. Кыска хуусаанның иштинде ол Совет Армияның кол согуушкунуг күжү апарган.

Күчүлүг шериг техника идегелдиг холдарда. Шериг херээжиң мастерлериниң, дээди классты тускай эртемниглеринің, тергиин кезектериниң саны үргүлчү өзүп турар.

Дөрбелчин кара хилинде алдынналчак пушкалар хевирлээл эмблемалардыг дайын үезиниң кижилерин хүндүлебиле сактып чоруур мен. Ол дээрге — танкылар узуткакчылары — кайгамчык маадыр болгаш коргуш чок кижилердир. Оларның чанчылдарын амгы үениң ракетчиктерин болгаш артиллеристерин эдерип чоруур болгаш социалистиг Төрээн чуртунуң хамгалалында бижиг туржуп турар.

ХАМААТЫ ХЕПТИГ СОЛДАТТАР

Режиссер-тургузукчу Василий Журавлевтуң, оператор-тургузунчу Тимофей Лебешевтиң, чурукчу-тургузунчулар Артур Бергер болгаш Семен Меняльщиков оларның удуртканы чогаадыкчы коллектив «Мосфильм» киностудияда өөнүг, делгем экранныг «Хамааты хептиг кижи» деп кино-фильмни тырттырарын доозуп турар. Ук фильмни фашизмге удур демиселге улуг салыышкынны киирген совет чекистерге турасказтаткан. Оон сөзүн документилерге үндезилээш, Дмитрий Быстролетов, Василий Журавлев олар бижээн. Музыказы композитор Леонид Афанасьевтии, үн оператору — Н. Калениченко.

Рольдарында тырттырганнар болза: Юозас Будрайтис, Николай Гриценко, Ирина Скобцева, Людмила Хитяева, Владимир Дружников, Альгимантас Масюлис, Олег Голубицкий, Ян Грантиньш, Владимир Козел, Эдуард Изотов, Лариса Виникел болгаш өскелер-даа.

Делегейниң ийиги дайынының мурнуу чарыында гитлержиг Германияга совет разведканың ажылын мында чугаалап турар. Аныяк, боду ядараан венгр граф (совет разведчик Сергей ол) Европаның бир университединиң юридиктиг факультединтергиин эки дооскан. Профессорларның санал киирген чагааларын ап алгаш, Берлинге ол чеде берип, баникыга ажылдай бээр.

Степан (совет разведка бөлүүнүң удуртукчузу) болгаш Сергей олар Германияның үлетпүр, шериг болгаш күрүне ажылдакчыларының Гитлерге удур хөөнүүг чамдык төлээлеичилерин ажыглаар деп шиитпирээннер. Ол кижилер, коммунистиг идеология-биле чөпшээрешпес, оон ырак болза-даа, Совет Эвилели дээрге Гитлерниң авантюристиг политиказынга удур туржуп шыдаар кара чаңгыс бөттүг күш ол-дур дээрзин билип турарлар...

Кол штабтың дээди офицерлериниң бирээзи-биле болгаш оон өөнүү, Даштыкы херектер министерствозунуң харыысалгалыг дүүмеди-биле

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 268 (9338) | Четверг 1973 чыл, ноябрь 15 | 1923 чылда тудеэллеттингеш | Өртээ 2 коп.

ДАЙЫНЧЫ ОРГАНИЗАКЧЫЛАР

«Үш чыл буруңгаар бистиң бригадавысты организастап турар үеде чээрби хойжуунуң чүгле дөртү коммунист тургай. Ынчаныңда бистер партийжи болуктуң коллективтиң ёзулуг ээзээ, дайынчы организакчызы кылдыр тургузарын оралдажып турдувус. Бистер шалыпчы иш-ажылывыс-биле үлегер-чижекти көргүзүп, кижизидилге ажылын эки-жидип эгелээн бис...»—деп, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазында партболуктуң организакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маазыры Дажы-Намчал Ооржак бижип турар.

Бо чылын ол партболуктуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер бодунуң бригадазының чедиишкиннерин чорга-арал-биле чугаалааннар. Нинтизи-биле бригада төрүүр чус хойта онаалтыр 102 хураганны, а мурнакчы хойжулар 105—130 хураганы алган. Коллективтиң ол чедиишкиннерине коммунистер чоргаарланыр эргелиг, чүге дээрге бедик түнелдиг болур дээш олар бичe эвес күженнишкиннерин үндүргеннер.

Оргу-Шөл бригадазында партболуктуң коммунистери ам 8 чедир өскен. Партболук чарыштыг дээштиг кылдыр организастаарынче улуг анчээнгейин салып, хойжу бүрүзүнүң ажылыныг түнелиин хуралдарга чугаалажып, мурнакчыларның дурзулгазын нептередир талазы-биле хемчеглерни ап турар. Агитаторлар иштики, даштыкы болуушкуннарның, совхозтуң база бригадавың ажыл-херээниң дугайын хойжуларга неделя санында чугаалап берип, агитхуудусту үндүрүп турар. Бригаданың кежигүннери кышка шудургу белеткенгени-биле оңу хүр чаагай эгелээн. Кол чүве хойжу бүрүзү даандырган ажыл-херекти бедик харыысалга-биле көрүп, чыл челген түдүм эки түнелдиг болурунга бүзүрелдиг ажылдап турарында...

Партия эге организацияларының амыдыралынга партболуктер чүгүле рольду ойнаар дайынчы звенолар болур. Бригадага, цехке, фермага болган бүдүрүлгениң өске-даа участоктарынга ажылдавышаан, олар улуг эвес коллективтиң бүгү ажыл-чорудургазынга партийжи дээштиг салдарны чедирер, оңу сырый каттыштырып, башкарар болган даандырган ажыл-херек дээш ында коммунистерниң, ажыл-ишчилерниң харыысалгазын бедидер сорулгалыг.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болган ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының айтымшкыннарын күүсеттишпээн, партия райкомнары, СЭКП Кызыл хооркому, парткомнар болган эге организациялар партболуктерни удуртуруп эки-жидиринiң, чон ортузунга организакчы болган полигмассалыг ажылды чорударынга оларның дайынчы арга-шинээзин, ролюн бедидериниң талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ооң түнелиинде үстүнде чугаалаанывыс. Оргу-Шөлде хойжу бригадада ышкаш ёзулуг дайынчы организакчы партболуктер эвээш эвес апарган. Оларга Эрзиниң «Чаа орук» колхозунуң бирги хойжу бригадазында, Овүрүңүң «Коммунизмче орук» колхозта тудуг бригадазында, Улуг-Хемниң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал фермазында, Таңдыза «Революцияның чалбыжы» совхозтуң Красноярь, Тока аттыг совхозта төп сүт-бараан фермаларында болгаш өске-даа партболуктерни хамаарыштырып болур. Ындыг черлерде коллектив сырый каттышкан, күш-ажылдың бүдүрүлүүлүү бедик, сагыага-чуруум быжыг, планныг сорулгалар доллуур болган ажыр күүсеттиниң турар.

Партийжи болуктериниң ажылынның дуржулгазын нинтилештирип, байыдар талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган. Чижээ, Таңды районда партболуктериниң ажылынның дуржулгазын бүгү талалыг сайгарып көргеш, СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизинге чугаалашкаш, оңу өске парторганизацияларга нептереткен. СЭКП-ниң Таңды, Өвүр, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа райкомнарының бюроларынга партболуктериниң ажылынның дугайында айтырыгларны чугаалажып, оларга удуртулганы эки-жидер, тодаргай дузаны көргүзер талазы-биле хемчеглерни ап келген.

Ындыг болза-даа партияның чамдык райкомнары, парткомнар болгаш эге организациялар боттарының дайынчы звеноларын болуп партболуктериниң ажылынче кошкак күжен-гей салып турар. Чижээ, Каа-Хемде фермалар, бригадалар болгаш бүдүрүлгениң цехтери эвээш эвес. Ынчаарга СЭКП райкому, парткомнар оларга партболуктер тургузарынче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Ол ышкаш «Шекпээр» совхозта, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозта парткомнар, Эрзиниң «Мөрен» колхозта, республиканың ыяш үлетөүр ажыл-агыйында партбюролар боттарынга хамаарышкан чамдык партийжи болуктерни кошкак башкарганындан оларның ажылының деннели чавыс болганы отчёт-соңгулдалыг хуралдарга илерээн.

Чижээ, Шекпээр совхозга партком отчёттуг үениң дургузунда оларның ажылының дугайын чаңгыс-даа катап чугаалашпаан. Ыяш үлетөүр ажыл-агыйының Чербинде ыяш белеткээр пунктузунда партболук шуут ажылдаваан. Эрзинде «Мөрен» колхозтуң автопарыгында ындыг болук хурааларны доктаамал эвес эрттирип, план чок ажылдап турган.

Партийжи болуктериниң ажыл-чорудулгазын ооң турар коллективиниң онзагай тодаргай байдалынга дүүштүр тургузуп, оларны организас талазы-биле быжыглаар, дайынчы арга-шинээзин бедидеринче СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, парткомнар болгаш эге организациялар доктаамал кичээнгей салып ужурлуг. Партболуктерге болуп эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистериниң шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын кичээнгейлиг сайгарып көөр, оларны богтандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, ооң күүселдезин доктаамал организастаар керек. Ылаңгыя парткомнарлыг база бюроларлыг партия организацияларының ам эрткилээр отчёт-соңгулдалыг хуралдарында дайынчы звеноолар партболуктериниң ажылын улам идепкейжидириниң, оларга удуртулганы экижидериниң дугайында чугаалар улуг черии ээлээн турар ужурлуг.

Ооң-биле кады партболук организакчыларының өөредилгезин биледиглиг организастаарынче, ой-ойде оларның семинарларын чорударынче улуг кичээнгейни салза чогуур. Оңу чорударда ажыл-агыйның база коллективтериниң аңгы-аңгы адырларының онзагай байдалдарын барымдаалазы эргежок чугула. Ылаңгыя чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалының, республиканың база районнуң, бүдүрүлгениң, ажыл-агыйның болгаш албан организацияның черииң мурнунда салдынып турар сорулталарының дугайын оларга доктаамал информастап берип турар ужурлуг. Ол бүгү болза материалдыг кежиктиг шуут бүдүрүп турар кижилер ортузунда ажылдап турар партболуктер организакчыларының ажылдаарынга улуг дузалы чедирери чугаажок.

Чер — Марс аразының ужудуушкунунда

Бо чылдың июль — август айларда Марс планетажe ужудуп үнген планеталар аразынга ужугар автоматтыг дөрт станциянның ужудуушкуну уртулчулевишаан. Амгы үеде «Марс-4», «Марс-5», «Марс-6» болгаш «Марс-7» станциялар Черден 50 миллион хире километр ырак ужуп бар чоруур.

Программада айтканының ёзугаар ужудуушкун оруунга планеталар аразының космос делгемининиң физиктиг тургузуг, байдалдарын шинчилээр эртем ажылдарын үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

СОВЕТ-ЮГОСЛАВ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Ноябрь 13-те Киевке СЭКП ТК-ның Чиргизиң секретары Л. И. Брежнев биле ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Титонуң араазынга чугаалажыышкынар үргүлчүлээн.

Политиктиг, садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга талазы-биле ийи чурттуң аразынга харылзааларының чугула айтырыгларын бот-боттарын билчириниң болгаш эң хуулуг ёзугузунга кёргеш. Ол ышкаш делегейниң эң чугула айтырыгларын, ооң-биле кады Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга, Чөөкүү Чөөн чүкте байдалга холбашкан айтырыгларны база чугаалажып берген.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер:

совет талаган — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиргизиң секретарының дуралакчызы Б. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СССР-ниң ЮСФР-де элчизин В. И. Степаков;

югослав талаган— ЮКЭ-ниң Президиумунуң Күүсекчи бюрозунуң секретары С. Доланц, Эвилелдиң Күүсекчи вечазының Даргазының оралакчызы, ЮСФР-ниң даштыкы херектер талазы-биле эвилелдиң секретары М. Минич, Сербияның БЭ ТК-ның даргазы Т. Влашкалич, ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчизин М. Пешич.

(СЭТА).

Эш И. Броз Титонуң Совет Эвилелинде чоруп турары

КИЕВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде келген ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Титонуң аян-чоруу үргүлчүдеп турар.

Эш Иосип Броз Тито, эш Л. И. Брежнев болгаш оларны үдээн кижилер Украин ССР-ниң улус ажыл-агыйында мурнакчы дуржулгаңың делгелгезинге чорааннар. Үлетпүрү, көдээ ажыл-агыйны, эртемни болгаш культураны хөгжүдер талазы-биле республиканың ажылчы чоннарының чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар хөй чүүлдер-биле олар танышканнар.

Украинаның чер ажылдавычылары бо чылын тараанның чаагай дүжүдүн алган —ол 47 миллион тонна ажыг болган. Кызыл-тасты чажып тараан тос миллион гектар ажыг шелте гектардан-на оргумаавиле 31,9 центнер дүжүт алдынган дээрзин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий дыңнаткан.

Делгелгениң делгинирлери республиканың эртем-техниктиг депшилгезинин, национал хевирлиг болгаш социалистиг утка-шынарлыг культуразының чечектелишкинининиң дугайында бүзүрелдии-биле хереченип турар, ол болза совет улустарның акы-дүңмалышкы өг-бүлезинге чедип алдынган.

«Эртем» дээр пазильонче аалчылар онза кичээнгейни салганнар. УССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи, электроконналганың Е. О. Патон аттыг институдунуң директору Б. Е. Патон республиканың эртемденнериниң болган тускай эртеминиглелериниң чедиишкиниг шинтпирлеп турары кол-кол эртемтехниктиг сорулгаларны чугаалап берген. Эртем талазы-биле шинчилелдериниң бедик ажыктыг болуп турарын ол демдеглээн, олар бүгү чурттуң экономиказын хөгжүдеринге чүгүле ужур-дузалыг болуп турар.

Графитти кылымал алмаз кылыр шилчидиптер автоматроботтуң ажылын ол павильонга көргүскен, ындыг алмаз бодунуң быжыныңың талазыбиле анаа алмастан дузавас. УССР-ниң Эртемнер академиязының эң кадыг материалдар талазы-биле институдунга кылымал алмазты бир-ле дугаарында бистиң чүртүвуска алган, анаа-ла кылымал алмазты үлетпүрге бүдүрелиниң технологиязын ажылдап кылган.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Иосип Броз Тито олар химия, эң кадыг материалдар болгаш медицина талазы-биле чаа ажылдарны улуу-биле сонуургазынналар.

Эштер Л. И. Брежнев, Иосип Броз Тито болгаш Пованка Броз одар делгелгениң хүндүлүг аалчылар дептеринге бижилгелер кылганнар.

Ол-ла хүн югослав болгаш совет эштер хоорайның солун черлеринге болгаш чаа тудугларынга чорааннар.

Кежээ совет-югослав партия болгаш күрүне ажылдакчылары «Украина» Культура ордузунга Украин ССР-ниң уран чүүлүнүң мастерлериниң болгаш бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң концертинге олурушканнар.

Залга олурушканнар эштер Л. И. Брежнев биле Иосип Броз Титону диңмиттиг адыш таскаашкыннары-биле уткаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, совет болгаш югослав улустарның бүжүктышаан турар пайбалынга алдар болдурган байыр чедиришкиннери диңмиреп турган.

Залды ЮСФР-ниң, ССРЭниң болгаш УССР-ниң күрүне туктары-биле шимээн турган. Концерттиң эгелээринин мурнуу чарыында ЮСФР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш УССР-ниң күрүне гимнерин күүсеткен.

Концерт улуг чедиишкиниг эрткен.

Белорус ССР-ниң партия-ажыл-агый активиниң хуралы

МИНСК. (СЭТА) 1973 чылдың улус ажыл-агый планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин Белорус ССР-ниң ажылчы чоннарының канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны болгаш партияның XXIV съездизиниң база СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Плевумунуң шиитпирлерин моон соңгаар канчаар боттандырып чорударының сорулгаларын республиканың партия-ажыл-агый активиниң ноябрь 13-те болган хуралынга чугаалажып көргеш.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның КП ТК-ның Бирги секретары П. М. Машеров илеткел кылган. Республиканың фабрикаларының болгаш заводтарының ажыл-ишчилери күрүне планнарын болгаш боттарының хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турарын ол демдеглээн. Эң чугула кылыгларның хөй кезиин бүдүрүп үндүрер болгаш продукция сайгарар талазы-биле он айлар планы хүүсаадан эрте—октябрь 26-да күүсеттинген. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң немедле өзүлдээн эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, ооң 10,6 хүү улгаткан болгаш көдээ ажыл-агыйның ишчилери база-ла эки ажылдааннар.

Илеткелчи болгаш саналонал солчуушкунунга киржип, чүве чугаалаан партия обкомнарының база хооркомнарының секретарылары, совет органнар ажылдакчылары, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый коллективтериниң төлээлекчилери бүдүрүлгениң курлавырларын канчаар дилеп тып турарын тодаргай чугаалап, ажылда четпестерни шүгүмчүлеп, оларны чайладырының тодаргай арга-оруктарын айтып турганнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чүве чугаалаан болгаш оңу чыылгаппар чылыы-биле утказаннар. Ол тоску беш чылдың баштайгы үш чылдарының планнарының чедиишкиниг түнелдериниң дугайын чугаалаан. 1974 чылда ССРЭниң улус ажыл-агыйның улам хөгжүдериниң сорулгаларын, а ол ышкаш Белорус ССР-ниң ажылчы чоннарының экономиканы хөгжүдер талазы-биле келир чылда сорулгаларының чамдык айтырыгларын тодаргай айтхан.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедириң дээш Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының түнелдериниң талазы-биле Белорус ССР-ниң шаңнатканы СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Кызыл тугун А. Н. Косыгин республиканың удуртукчуларынга тыпсып берген.

Хуралдың киржикчилери республиканың бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырык хүлээп алган, беш чылдың шиитпиринг, үшкү чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ылап күүседир база 1974 чылда ам-даа улуг чедиишкиннерлиг болурунга эргежок чугула чүүлдерни тургузар дээш боттарының бүгү күженнишкиннерин мөөңээринче оларны кыйгырган.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

Ноябрь 13-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национал-дар Совединиң транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссияларының каттышкан хуралынга чуртка телефон харылзаазын көгжүдер талазы-биле беш чылдың онаалдаларының күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп.

Беш чылдың эрткен үезинде чуртка ниитизи-биле телефон харылзаазының шүүлмарын болгаш каналдарын улгаттырар талазы-биле планныг онаалдалар күүсеттинген дээрзи депутат Г. А. Бердичевскийниң илеткелинге демдеглеттингеп. Боттарының иштинде телефон харылзаалыг совхозтарның болгаш колхозтарның саны элээн өскен. Ынчалза-даа бо чугула амыдыралчы айтырыгга чогуур кичээнгейни ап турар, а чамдык черлерде телефон харылзаазын көгжүдериниң улуг курлавырларын ыракта чедир ажыглавайн турар.

Чижээ, Москва области Железнодорожное хоорайда АТСти 1968 чылда-ла ажыглалга киирген турда, бо чылдың эгезинге чедир ооң чүгле үштүн ийи кезиин ажыглаттынып турган. Душанбеге 1970 чылда ажыглалга киирген 6 мун номерлериниң чүгле 3,2 мунун 1972 чылга чедир ажыглап келген. Ындыг таварылгалар Тула областа, Хабаровскиде, Челябинскиде болгаш өскедаа хоорайларда бар боон турар.

Квартира телефоннары чедиишпес таварылгада автоматтелефоннар чолга дыка ажыктузалыг. Соңгу үеде олардың саны көвүдеп турза-даа, ындыг телефоннарны хөй чурттакчылыг черлерге таварыштыр тургуспас, чамдык черлерде — харын-даа чок болгулаар. Рига, Донецк, Баку, Жданов, Казань, Волгоград, Ленинабад, Лиепай, Краматорск хоорайларның автоматтелефоннарының 30-ден 60 хуу чедир санныг үреликтерге болганы ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң хыналдазындан илерээн. Армениянның, Узбекистанның, Россия Федерациязының чамдык хоорайларында байдал база-ла ындыг боон турар.

Комиссияларның хуралынга көдээ черлерге телефон харылзаазын калбартырынче онаа кичээнгейни салган. Ол ажылды автоматтыг станцияларны тудуп турган боттандырар ужурлуг. Бо талазы-биле чедиишкиннер бар, эң улаштыг Белоруссия болгаш Литвада көдээ черлериң телефон харылзаазы долузу-биле автоматчыттынган.

Хуралга чүве чугаалаан депутаттар көдээ черлериң телефон харылзаазын калбартырыны кошкак удуртуп турары дээш ССРЭ-ниң харылзаа министерствозун шүгүмчүлээн. Көдээ черлерге телефон харылзаазы дыка негеттиниң турда-ла, 1973 чылдың эгезинге чедир 600 мун хире номерлериниң ажыглаттынмайн, аваа турганы хыналдадан илерээн.

ССРЭ-ниң харылзаа министриниң оралакчызы И. С. Равич, өске-даа министерстволарның болгаш Төп албан черлериниң төлээлекчилери хуралга чүве чугаалааннар.

«Комиссия кежигүнү — депутаттар чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Ында бистиң чуртта телефон харылзаазымда четпестерни узуткарынче угланган боттуг сумелерни берген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национал-дар Совединиң Даргазы Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе олар комиссияларның каттышкан хуралынга киришкеннер.

(СЭТА).

Орбиталдыг „Салют" эртем станциязының экипажының ажылының дугайында

Ракета техниказының болгаш космонавтика талазы-биле бөлүк специалистериниң «Салют» орбитазы» деп ажылын парлап үндүрген. Үр хуусаада ужар станцияның тургузуунуң, ооң ужудуушкунунуң үечаалаларының, а ол ышкаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтары Г. Т. Добровольскийниң, В. Н. Волковтуң болгаш В. И. Пацаевтиң оларның «Салютка» 1971 чылда ужудуушкун үезинде кылган эртем шинчилелдериниң дугайын ында парлаттынган материалдар көргүзүп турар.

Ол экипажтың ажылдап кылганы эртем-техниктиг, медицина-биологтуг, астрофизиктиг болгаш оске-даа шинчилелдериниң дугайында материалдарны эртем-билигниг чүүл-бүрүү адырларының дыка хөй эртемденнери болгаш специалистери тодаргайы-биле өөредип көргеп.

Медицина-биологтуг астрофизиктиг болгаш физиктиг шинчилелдер, эртеминиң болгаш улус ажыл-агыйының сорулгаларын шинтпирлээри-биле фотографиң дуржулгалары, бойдус чүүлдерин өөренир сорулга-биле Черни космостан спектрографиилээры «Салют» станцияның экипажының кылыр дээш эртем шинчилелдериниң болгаш дуржулгаларының программазынга кирип турганы билдингир болган. Ужудуушкунуңуң программазынга «Салют» станцияның системаларының аппаратураларын хынаарын база көргеп турган.

Космоска, эң ылаңгыя станцияның экипажының шинчилел ажылдары кайы-хире кедиглиг, чугулал деп чүвеге бүдүреп хөрүү-биле специалистериң кылганы элээн хаан түнелдерниң чижекке ап көрээлиглер.

Космостан чуруукка тыртыпар арганың дузазы-биле дагородаларының кажан тыылганының болгаш канчаар өскерлип турарының дугайында түнелдп кылып болур. Космостан тыртыпрган чуруктарның дузазы-биле черниң хову-шөлдериниң карталарын тургузарының болгаш механизастаар арга-биле ажылдап кылыр черлерни тодарадырының, шөлдериниң хоралакчыларынга удур хемчег алырының дүргеп хуусааларын доктаадырының байлак материалдарын ап болур. Ол ышкаш Черниң орбитазындан келир үениң суггарылга системаларының кол-кол чүүлдерин шилип алыры дыка белеп дээрзи илерээн. Оңу чер кырының аргалзырындан-даа шалыпкын болгаш чииги-биле шилип ап болур.

Октаргай делгемнинден Чер планетаны шинчилеп турган билип алыры — аажок кедиглиг деп чүвеин ужудуушкун үезинде «Салютка» Г. Т. Добровольскийниң, В. Н. Волковтуң болгаш В. И. Пацаевтиң боттандырган шинчилелдери база катаң бадыткап турар. «Салют» орбитада» деп шинчилел номунуң чаңгыс-ла шиитатазын барымдаа кылдыр көргүзээл. «Булут системазының шинчилел көргенин барымдаалазы, аваа байдалын баш бурунгаар угаазылап годарадыры, Черниң үстүү каңдының чер чуруун тургузуп, ооң өскерлип, бузулуулаавын шинчилел көрген аайы-биле ажыктыг казымал байлактарны тывырын ландырары, чер бүдүүн болгаш ооң хат, суг күүжүне үрелгенин шинчилел көргенинiң түнелиинде тудугга, көдээ ажыл-агыйга черниң тааржырын илавылаары, хорзүннерниң продукт бөөр аргалыын, аърга-арыгларниң, суг курлавырының байдалын тодарадыры, бойдустуң айыылдыг болуушкунарын шинчилел көөрү, баш бурунгаар угаазылап билири —космостан тыртыпрган чуруктар аайы-биле угаазылап турган, бойдустуң онза байдалдарын шинчилел көргенинiң түнелдерииге дүүштүр тургускан, ажыл-агыйга чугула айтырыгларны ыракта-ла четче эвес санап көргүзерге берии ындыг болур».

Ужудуушкун удуртур төөгүн эртемденнери биле болгаш тускай эртемниглери-биле «Салют» экипажының чугаалашканнай бижээн арыннарны, космонавтариың хүн демдеглелдеринден алган үзүндүлерни, космостан тыртыпрган хөй санныг чуруктарны ол эртем ажылының вомунга эң баштай эрлап үндүрген. Номну эртемденнер болгаш космонавтар (М. П. Васильев, К. Д. Бушуев, О. Г. Газенко, А. С. Елисеев, Г. И. Петров, В. А. Шаталов) редакторлап үндүрген. Эртем ажылының орбитага ужар «Салют» станциязының конструкциия схемазын эң баштай анаа парлап үндүрген.

«Машина тудуушкуну» деп парлалга черииң үндүргени «Салют» орбитада» деп ном— «Салют» станцияның экипажының шинчилекчи ажыл-чорудулгазының чүүл-бүрү талаларының дугайында эртем талазы-биле эң баштайгы, бүрүн таймылбырлыг, сонуургаачыг чуруа. Номну физика-математика эртемнериниң кандидады В. А. Пацаев тургускан.

А. РОМАНОВ, СЭТА-ның таймылбырлакчызы.

НЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. «Южкузбассуголь» комбинаттың «Юбилейное» махта эргелелинде алдыгы участоктуң Геннадий Смирновка удуртқан махтерларның каттышкан бригадазы бо чылдың он айларында 1 000 000 тонна хөмүр-даштыг касканыр. Төрээн чуртка рапорттаан. СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол коллективке байыр чедиргеш, моон-даа соңгаар улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун күүлээн. Бригада анаа харыы ыылдыр чыл төнчүзүнге дедир ам-даа 150 мун тонна оттулар чуулду каларын хүлээнген.

ЧУРУКТА: солагай талазындан он талазынче: гидромониторщик А. Ваганов, ажылчын А. Емельянов, бригадир Г. Смирнов, комбайн машинизи А. Козлов, гидромониторщик И. Недайвода болгаш комбайн машинизи Е. Мусохранов.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.

МУЗЫКА БОЛГАШ АМГЫ ҮЕ

Бистиң амгы үевисти, хамаатыны хүлээлгеми, патриотизмни, ажыл-иштиң темазын музыкага ханызы-биле көргүзүп, ол бүгүнү алган-өөрээп турар Россияның композиторларының чогаадыкчы ажыл-ижи РСФСРниң композиторларының үшкү съездизиниң делегаттарының болгаш аалчыларының кичээнгейиниң төвүнде турүп турар. Ол ноябрь 13-те Москвада ажыттынган Россия Федерациязының бүгү-ле автономнуг республикаларындан, крайларындан болгаш областарындан келген 300 хире делегаттар, оске-даа чогаадыкчы организацияларның төлөөлекчилери, эвилелдешкен республикалардан аалчылар Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга чыылган. Уран чүүл мастерлери республиканың музыка культуразын хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөр, моон соңгааргы сорулгаларны айтырлар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидаттар СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев болгаш РСФСРниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның культура кылдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева, РСФСР-ниң культура министри Н. А. Кузнецов олар съездиниң ажылында киржип турарлар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидаттар СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев болгаш РСФСРниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның культура кылдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева, РСФСР-ниң культура министри Н. А. Кузнецов олар съездиниң ажылында киржип турарлар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидаттар СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев болгаш РСФСРниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның культура кылдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева, РСФСР-ниң культура министри Н. А. Кузнецов олар съездиниң ажылында киржип турарлар.

РСФСР-ниң, Композиторлар эвилелиниң Ленинград салбырының баштаар черииң даргазы А. П. Петров ленинградчы композиторларның кол-ла сорулгазы—бистиң амгы үевис дугайында сорук киирикчи чогаалдырны тургузары болур деп санап турарын чугаалаан. Ол сорулганы күүседиринге соңгу чылдарда тургустунган эң дээрге музыка чогаалдары ышкаш ындыг ёзулуг чаа хевирлиг, онзагай байдалдыг чүүлдерни дилеп тывары дыка улуг ужур-дузалыг.

РСФСР-ниң Композиторлар Эвилелиниң Горький салбырының баштаар черииң даргазы А. Н. Нестеров аныяк музыкантыларны белеткээриниң айтырыгына холбаштыр чүве чугаалаан.

Чуваш АССР-ниң Композиторлар Эвилелиниң баштаар черииң даргазы Ф. М. Лукин Поволжьениң автономнуг республикаларының композиторларының чогаадыкчы харылзаазының дугайын чугаалаан.

Ленинчи шаңналдың лауреады С. В. Михалков, ССРЭниң улустуң артизи М. И. Царев чогаадыкчы эвилелдериң болгаш организациялар мурнундан съездиниң киржикчилеринге байыр чедирген.

Ноябрь 14-те съезд ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА-ның корр.).

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндурулгези № 16 (22)

● *Х. МУХАМАДИЕВ: „Партияга хүлээп алырын диледим“*

(В. Секретарюктуң чагаазындан).

● *Бисти чылыы-биле үдээнинге четтирдивис.*

(В. Салчактың митингиге чугаазындан).

● *Тураскаалдан тургузуп каар болза...*

(С. Безызвестныхтың чагаазындан).

● *Хамааты камгалалынче чогуур кичээнгейни салыр.*

(С. Сизеневтиң чагаазындан).

ИЕНИҢ ЙӨРЭЭЛИ

Кызылдың уран чүүл училищезиниң сургуулу САНЧЫТ-ООЛ ЧАСКЫЛЫКТЫҢ чураан чуруу.

БАЙЫРЛЫГ ҮДЕЛГЕ

В. И. Ленинниң адын эдилзэн шелге шериг баар дээн оолдарның байырлыг үделгези боол эртнен. Аңаа тураскаатканы митингиниң Тыва АССР-ниң шериг комиссариадының политиктиг килдизиниң начальниги С. Б. Хисамиденов ажыткаш, СЭКП обкомунуң секретары В. И. Поповка сес берген.

Шериг хүлээлгезин эрттирип чоруур дээн оолдарга СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан байыр чедирип, ол чүве чугаалаан:

— Силерни шеригже байырлалдыг үдеп турар-дыр бис. Политиктиг болгаш дайынчы белетиелдиң тергиннери болуруңарны күзеп тур бис.

Ооң соонда Тыванның ажыл-ишчилериниң Улуг Октябрьның байырлалын политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедурлүүшкүн-биле утказаның, Москвага болуп эртиен тайбыкга ынакшылдыг нүштериң Бүгү-делегей конгрезиниң дугайын, Совет Эвилелинде болгаш даштыныда болуушкуннарны ол делгереңгей чугаалааш, шериг баар дээн оолдарга чедиишкинни күзээн.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов шеригже үдеттирип турарларга байыр чедирбишаан, совет кижилериниң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын оларның төлептиг сагыырын күзээн.

— Тайбың амыдыралдың хүннеринде Совет Армияга шериг хүлээлгеңерни эрттирип чоруур деп турар-дыр силер. Дайынны караам-биле көрген мен. Ооң халапты уржуктары ам-даа сагыжымдан үттүндурбаан. Тайбыңның намгалакчылары болуп, Төрээн чуртуңарның, арат чонуңарның мурнунга ыдыктыг хүлээлгеңерни ак сеткилдиг эрттирериңерни күзеди м — деп, Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Ефимов чугаалаан.

Шериг албан хүлээлгезин кончуг эки өредилге, чурум-биле дооскаш чедип келирин хоорайның аныяктарының мурнундан эмчи училищезинде комсомол организациязының секретары Галина Горелова күзээн. Ада-иелериң мурнундан Мария Попкова база чүве чугаалаан.

— Төрээн чуртувустуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгевисти кончуг эки өредилгебиле эрттирер бис. Бисти чылыы-биле байырлалдыг байдалга үдеп турарынга өөрүп четтирдивис. СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелинге өөрүп четтиргенивисти илеретпишаан, ыдыктыг хүлээлгевисти ак сеткилдиг күүседиривисти даңгыраглап тур бис! — деп, шериг баар оолдарның мурнундан Валерий Салчак чыылганнарга бүзүредип чугаалаан.

Ооң соонда, шериг баар оолдарның мурнундан пассажирлер АТБ-ниң чолаачызы турган Владимир Шаталов, Кызылдың автошколазының доозукчузу Александр Дыртык-оол, политехникумнуң үшкү курузунуң сургуулу Сергей Кончаков олар В. И. Ленинниң тураскаалының мурнунга дириг чечектерни салганнар.

Хөгжүм диңмиттелип турган. Шериг баар оолдар автобустарга олурупкаш, чорупканнар. Байырлыг үделге ынчаар доозулган.

С. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: шериг баар дээн оолдарның В. И. Ленинниң турасиаалынга чечектерни салып турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТУЛЧУУШКУН СООНДА— КОММУНИСТ

Дан хаяазы агарып орган. Удумзурай берип-тир мен. Ынчалзажок ша-даа четпейн оттуп келгеш, шагымче көрдүм. «Катюшаларның» дааштаашкыны эгелээрине чедир эвээш-ле үе арткан.

Бистин артиллериявыс дингайның үнген, дайзының камгалалы оттуг далай дег апарган.

Кан бөргүм кеткеш, өскелер-биле кады бурунгаар дап бергенимни орта-ла билбейн бардым. Соборовка суурга чоокшулаап кээривиске, дайзының пулемёттары, автоматтары дадырткайнып, үгер-боолары «көректенип-ле» эгеледи. Удаваанда бистиң полкту гитлержи самолёттар бомбалап кирипти...

Фашистерни оңгузундан үндур шаапкаш, аңаа быжыглаып алдывыс. Бир-ле кижи мээн эктимче идипти. Хая көрүнүп кээримге улуг сержант Мухамадиев болду.

— Эш парторг, бо билдиңишкин... Партияга хүлээп алырын диледим. Бир өвес кандыг-бир чүве болза, мени...

— Эки-дир, Хамза! Чүгле «бир өвес» дээн ажыы чок. Олар бисти өвес, а бис оларны чыяча базар бис.

Ол аразында мина бузундузу ооң взводунуң командирин балыглапкан.

— Мээң командамны дыңнаңар!— деп, Хамза дайынчы эштериниче алгырды—Атпаңар, танкылар чоокшулазын!..

Дайзын каш-даа удаа ата-халлаш, ойтур шаптырган. Мухамадиев взводту билдилиг башкарып турган.

Тос хүн үзүк-соксаал чок тулчуп тургаш, взвод дайзының 27 танкызын, 400 солдадын болгаш офицерин узуткаан. Хамза боду 8 танкыны, 60 гитлержини сандан үндүрген.

Маадырлыг чоруу дээш взводтуң бүгү дайынчылары орден, медальдар-биле шаңналган. А улуг сержант Хамза Мухамадиевке Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Бистиң коммунистеривис Хамза Мухамадиевти болгаш тулчуушкунга шылгараан өске-даа дайынчыларны бодунуп күрээлеңнерге чангыс үн-биле хүлээп алган.

В. СЕКРЕТАРЮК, курлавырда капитан.

ШЕРИГГЕ ЭГЕ БЕЛЕТКЕЛ

Төрээн чуртуң камгалаарынга, Ада-чуртунга, ооң Чепсектиг Күштеринге ынак болуру шеригниң уставын, төөгүзүн ханызы-биле өөренген турары аныяк оолдарның хүлээлгези. Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылы Тураның № 1 школазында (шериг херээниң башкызы Ю. Дёмкин) эки чоруп турар. Ол школада шерий болгаш шериг-техниктиг кабинеттер, чыскаал белеткели өөренир шөлдер, боочепсек кадагалаар өрээлдер тургустунган болгаш кичээлдээринге таарымчалыг байдалдар хандыртынган.

Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын школада партия, комсомол организациялары доктаамал кичээнгейге ап, чөвүлелдерге, партия, комсомол хуралдарынга чугаалажып, чорудар ажылдарның планын бадылап турар. Ада-иге болгаш хамааты камгалалының талазы-биле биличиглериниң тарадыкчызы болуп, лекция, беседаларны чүгле өөренкчилерге эвес, суурнуң чурттакчыларынга база номчуп турар. «Школа доозукчуларының саны-биле эвес, аалдары-биле чоргаарланыр» деп стендиде школаның доозукчулары—эки өредилге, чурумнуг дайынчыларның чуруктары астынган. «Офицер болуксаарларга» деп булунда каяа өөренирин, шериг мергежилдерниң тайылбырларын кылган.

Чыл бүрүде эге класстарның өөренкчилериниң «Сылдысчыгаш», үстүкү класстарның өөренкчилериниң «Зарница» деп шеригжиткен оюннарны эрттирери чаңчыл болуп бар чыдар.

Ынчалза-даа чамдык школаларда бо ажыл чогуур негелдезинге ам-даа четпес. Чижек кылдыр Бай-Хаак ортумак школазын (директору К. Иргит) ап көрээл. Ында чоокка чедир-ле чаа өредилге чылынга календарь планы тургустуумаан. Хамааты камгалалының талазы-биле кичээлдер чогуур класстарга кажан эгелээринин дугайында директция черинин дужаалы чок, кымнар кичээл эрттирери билдинмес. Дүрген эге школазында (эргелекчизи Л. Осеева) чаңгыс-даа противогаз, маска, респиратор чок. Таңдының улус өредилге килдизи чугула херекселдер-биле ол школаны мынчага чедир хандырбайн турары элдеп. Шекпээр сес чыл, Кызыл-Мажалык ортумак школаларда хамааты камгалалының талазы-биле байдал моортан дээредевес. Мында шүгүмчүлээнивис ол школаларга чораан эртер хамааты камгалалының талазы-биле чамдык ажылдарны чорударынга боттуг дузаны чедирген.

Республиканың болгаш Кызылдың хамааты камгалал курстарының мурнунда туруп турар чугула соруглазы — 1973 чылдың декабрьда эгелээр чаа өредилге чылынга бүрүн белеткелдиг үжуражып, ону чедиишкинниг доозары.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ, Кызылда хамааты камгалал курузунуң мастери.

Хамааты камгалалы

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Хамааты камгалал органнарының кол соруглазы—чурттакчы чонну массалыг узуткаашкынның чепсээнден камгалаары болур.

Кызыл хоорайда хамааты камгалал курстарының ажылдакчылары массалыг узуткаашкынның чепсээнден камгаланырының бүгү-ле аргаларынга чонну өредирининң талазы-биле 1973—74 чаа өредилге чылынга белеткел ажылдарын организастыг эгелээн болгаш ук белеткелди ноябрьның 25-те доозар.

Ам бо хүннерде өредилге курстарының начальниги В. Осинин, өредилге эргелекчизи В. Симаков, улуг мастер А. Сунчугашев болгаш өскелер-даа хамааты камгалалының талазы-биле 1973 чылдың декабрьда чер-черге эгелээр өредилгезиниң планнарын чогаадып кылган.

Өредилге курстарын методика кабинеттерлиг ёзулуг өредилге төвү болдурар дээш ажылдар чоруттунуп турар. Ылангыя «Чурттакчы чонну массалыг узуткаашкынның чепсээнден камгалаары», «Халдаашкынга таварышкан девискээрлерге хайгаарал постуларының эжиин ажыымын тура көөрге, дужунда Казаковтарның бажыныңдан ооң ашаан кезек кижи үндүр сөөртүп келген. Хаалгазын хаггат, ыяк дээпкен. Трофим Ткаченкону болук казактар база-ла бажыныңдан үндүр сөөрткеш, кудумчуда эттеп эгелээннер — ак дээрбечилер келгенин Матрена ам-на эскерген.

Өрткен чылын Өөк суурнуң партизаннарга дузалажып турган тараачыннарының актарның канчаар хилинчектеп олургени ооң сагыжынга кире хонуп келген. Федосей «аннаар кижи мен» дээп бо чайын ооңге шоолуг олурбаан, чамдыкта ооң хонук чедир чиде бээр. Кадайы ооң каяа чоруп турарын эки билбес-даа болза, суурнуң эр улузунуң партизаннар-биле холбаалының эндевээн. Чоокта чаа Федосей дүне артып келген таалының эргии чанынга дужурап кааргa, кадайы ону бажынче кииреп дээш үгбаан. Ында ак эди өвес, октар бар болган.

Ол чайын июль айның ийлги чартыында ак гвардейжи есаул Бологовтуң шерии Бии-Хемнин девискээрининге чедип кээрге, Усинск биле Өөк, Тураның партизаннары, ядылары оларның артындан халдаан. Хем-Белдириңге Кочетов, Кравченконуң шериглеринге сес чедирер, оларныңбиле каяа ужуражып алырынга бүдүү белеткенип турганнар. Оларның белеткенип турганын билип алгаш, кулактар актарга ол дугайын медээлепкен. Бооларны, ак-чемзекти кайда шыгжаанын эки билип алган актар Оюп-Шивиниң партизаннарын каш хонук улаптыр кедеп тургаш, түүлүп ап эгелээни ол чүведир. Бо суурнуң улуг кулаанын оглу Дасылка Черноусов ак казактарга партизаннарның бажыныларын айтып берип, ужежип турган.

«Малды, үнүштерни, мал чемин болгаш сугну камгалаары», «Дайын үезинде чурттакчы чонуң хүлээлгелери болгаш хамааты камгалалының медээлерин ёзугаар оларның сагыыр чурумнары» деп стендилерни кылган.

Чоокта чаа курстарның мастерлери эттер В. Мамышев, Д. Алексеев олар Таңды, Баркын-Хемчик районнарның болгаш Кызыл хоорайның чамдык школаларынга барып, чаа өредилге чылынга хамааты камгалалының талазы-биле өредилгенин белеткелин, 5—9 класстарга кичээлдерни канчаар чорудуп турарын хынап, практиктиг дузаны чедиргеннер. Бо чугула херекке ол школаларның удуртукчуларының кандыг хамаарылгалыг болуп турарын маңаа демдеглээри чугула. Кызылдың № 1, 11, 3, 15, Таңдының Балгазын, Сосновка, Барыын-Хемчиктиң Барлык, Ак-Довурак ниити билиг школаларында хамааты камгалалының талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Календарь планын кылгаш, ында чаа өредилге чылының дургузунда кылып чорудар ажылдарны тодаргай айтыкан. Тускай кабинеттерни, булунчугаштарны, стендилерни дерип кылгаш, өргежок чугула өредилге номнарын ында делгеп аскан.

Бо школаларның библиотекаларында «Военные знания» журналды, «Красная звезда», «Советский патриот», «Советский воин» солуннарны көрүп болур. Өөренкчилер хуузунда болгаш коллективтиг камгаланырының аргаларын эки шиңгээдип алганнар. Бешки класстарның удуртукчу башкылары болгаш шериг херээниң башкылары хамааты камгалалының талазы-биле оюнарны, маргылдааларны, тенелделерни доктаамал организастап эрттирип турарлар. Кичээлдерни эки дериттинген кабинеттерге шериг-патриоттуг темалар-биле холбап, көргүзүг материалларын ажыглап эрттирери чаңчыл болуп бар чыдар.

Ынчалза-даа чамдык школаларда бо ажыл чогуур негелдезинге ам-даа четпес. Чижек кылдыр Бай-Хаак ортумак школазын (директору К. Иргит) ап көрээл. Ында чоокка чедир-ле чаа өредилге чылынга календарь планы тургустуумаан. Хамааты камгалалының талазы-биле кичээлдер чогуур класстарга кажан эгелээринин дугайында директция черинин дужаалы чок, кымнар кичээл эрттирери билдинмес. Дүрген эге школазында (эргелекчизи Л. Осеева) чаңгыс-даа противогаз, маска, респиратор чок. Таңдының улус өредилге килдизи чугула херекселдер-биле ол школаны мынчага чедир хандырбайн турары элдеп. Шекпээр сес чыл, Кызыл-Мажалык ортумак школаларда хамааты камгалалының талазыбиле байдал моортан дээредевес. Мында шүгүмчүлээнивис ол школаларга чораан эртер хамааты камгалалының талазы-биле чамдык ажылдарны чорударынга боттуг дузаны чедирген.

Республиканың болгаш Кызылдың хамааты камгалал курстарының мурнунда туруп турар чугула соруглазы — 1973 чылдың декабрьда эгелээр чаа өредилге чылынга бүрүн белеткелдиг үжуражып, ону чедиишкинниг доозары.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ, Кызылда хамааты камгалал курузунуң мастери.

КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

Чөөн-Хемчик районнуң чамдык школаларында хамааты камгалалын башкылап турарын хынаан. Ол чүнү көргүскенил? Бо ажыл Суг-Аксы ортумак школада эки тургустунган. Школага кирерге-ле, шериг-патриотчу кижизидилгеге, хамааты камгалалынга хамаарышкан стендилер, плакаттар, дораан көстү бээр. Шеригжидилге кабинедин боттарының күжү-биле четчелеп, дерип алганы өөк. Школада хөй санныг противогазтар болгаш өске-даа хамааты камгалалынга ажыглаар приборлар, өредилге херекселдери, программалар четчири-биле бар.

Чадаананың № 1 школазында чамдык херекселдер чедиишпес-даа болза, хамааты камгалалының кичээлдери эки эртип турар.

Чадаананың № 2 школазында хамааты камгалалының ыяап-ла турар ужурлуг документациязы шуут чок база 2-ги класстарга хамааты камгалалын кым башкылаары мынчага чедир билдинмес.

Моон алгаш көөрге, Чөөн-Хемчик районнуң школаларының улуртукчулары болгаш улус өредилге килдизи хамааты камгалалынче чогуур кичээнгейни салбайн турарды билдингир-дир. А бо талазыбиле чогуур хемчегни алыр керек.

С. СИЗЕНЕВ.

Маадырларның ады өлбес

ОЮН-ШИВИГЕ БОЛГАН БОЛУУШКУН

Тывага Совет өрге-чагырганы тургузар дээш демиселге амы-тынын берген кызыл партизаннарның дугайында хөй чүүлдер чыгдынган, ынчалзажок оларның чамдыктары ам-даа четче тодараттынмаан. Саян ындыдан келген кызыл партизаннар-биле кады чоннуң хостелгазы, чаагай амыдырал дээш демисежип турган Өөк. Тураның кезек ядыларының дугайын бижикседим. Оларның аттары төөгү документилеринде ам дээрезинде четче кирбээн-даа болза, ол дугайын бистиң хоочуннарывыс сактып чугаалажып турарлар.

Бо болуушкун Бии-Хемниң Оюп-Шиви (амгы Ленинка) суурунга болган.

...1919 чыдың чайы. Ол чылын тооруктуң үнгени магалыг, а Өөк шынзазының тайга эдектери дилиидектерде честек-каттын үнгени кызыл өңнүг хөвүс чадып каан чүве дег.

Федосей Макаров дүүн кежээ «Даарта эртежик чедип кээр мен, шуптувус баттаар бис» деп кадайынга чагаап, аннап чорупкан.

Ынчангаш Матрена Ефимовна дан хаяазында тургаш, черге алыр хүнезин, паш-саваны белеткеп, хүп үнмээнде-ле инектерин саап, судун саваларга үзе кутхулаап, соок дошуут подвалга тургускулап каан. Чайгы хүнүң өткүт хереллери Бии-Хемниң ол чарымында кылчап, тас тайганың артындан бакылап келген. Ашаан манагынган херээжен уругларын оттурар деп турда, кожазында бажыныңның ыттары чиртиледир ээрелe берген, хайыраан, бөргүе сывырткан чүве дег, харлыктыр ээрип турганнар.

Чүү-ле болган чүве ирги дээш Матрена үне халаан. Херимнинң эжиин ажыымын тура көөрге, дужунда Казаковтарның бажыныңдан ооң ашаан кезек кижи үндүр сөөртүп келген. Хаалгазын хаггат, ыяк дээпкен. Трофим Ткаченкону болук казактар база-ла бажыныңдан үндүр сөөрткеш, кудумчуда эттеп эгелээннер — ак дээрбечилер келгенин Матрена ам-на эскерген.

Өрткен чылын Өөк суурнуң партизаннарга дузалажып турган тараачыннарының актарның канчаар хилинчектеп олургени ооң сагыжынга кире хонуп келген. Федосей «аннаар кижи мен» дээп бо чайын ооңге шоолуг олурбаан, чамдыкта ооң хонук чедир чиде бээр. Кадайы ооң каяа чоруп турарын эки билбес-даа болза, суурнуң эр улузунуң партизаннар-биле холбаалының эндевээн. Чоокта чаа Федосей дүне артып келген таалының эргии чанынга дужурап кааргa, кадайы ону бажынче кииреп дээш үгбаан. Ында ак эди өвес, октар бар болган.

Ол чайын июль айның ийлги чартыында ак гвардейжи есаул Бологовтуң шерии Бии-Хемниң девискээрининге чедип кээрге, Усинск биле Өөк, Тураның партизаннары, ядылары оларның артындан халдаан. Хем-Белдириңге Кочетов, Кравченконуң шериглеринге сес чедирер, оларныңбиле каяа ужуражып алырынга бүдүү белеткенип турганнар. Оларның белеткенип турганын билип алгаш, кулактар актарга ол дугайын медээлепкен. Бооларны, ак-чемзекти кайда шыгжаанын эки билип алган актар Оюп-Шивиниң партизаннарын каш хонук улаптыр кедеп тургаш, түүлүп ап эгелээни ол чүведир. Бо суурнуң улуг кулаанын оглу Дасылка Черноусов ак казактарга партизаннарның бажыныларын айтып берип, ужежип турган.

...Матрена Ефимовна оглун, кызын Казаковтарның дем чаа чаштынып маннап келген кара баштыг оглу Петя-биле ужээлдиргин алаак кыдыында тыва өглерже чорудупкаш, бодун огородта тараан тоорук аразынга чаштының чыдыпкан. Ак дээрбечилер суурнуң кас, дагаалыларының баштарын оора долган олургулеп хүнээннер. Шала кежээликтей үптеп алган түүлдерин ийи тергеге долдур түлүрүп, түдүп алган кижилерин тергелер соонга баглап алгаш, Тураче углапканнар. Суурга ыы-сыы, үё-човуур орай дүнеге чедир соксаваан...

Ак дээрбечилер туттурган партизаннарны дараазында эртен Туранга экжелгеннер. Чаптаа одунган суурнуң чурттакчыларының эртежилери актарның дерзин үүлгединиинң хереченлери болганнар. Тергелерге мал-маган ышкаш кылдыр баглаттырган партизаннарның ийик-хевин кызыл мыңгы хан, арын-баштары таныттынмас кылдыр көгерс ышкылай берген. Оларның моюннарында кожуглуг ланчыы октарын аскылап каан. «Бистер партизаннар бис деп алгыржынар» дээш, актар оларны суурну орү кымчыбиле эриидеп чоктааннар. Оларның аразында чаңгыс хакас кыстың бажының дүгүн аът кырынан чүлбарлап, буттары черге дегбес кылдыр чажындан эзерге терепчилеп турарын көргеш, суурнуң улуг, биче херээженнери көөргээнинден кады човуурган, бурганга тейлеп турганнар.

Актар туттурганнарны Шырнин кулактың херимнинң пиштинге дүштке чедир эриидеп байысаннар. «Өөрүнер кайдал, баштынчыларынар кайда чаштына бергенил?» деп алгырышпышаан, эзирик актар түдүп алган кижилерин эттенсоп турган. Оларның кайы бирээзи, моорай бээрге, бажынче кудуктан ускан соок суг кудуп, оңгарып ап турганнар.

Партизаннар өөрүнүң дугайында чаңгыс-даа сес ыыттаваннар. Калчаараан актар сес үндүрүп чадаап, оларны деранизи-биле таажылаан. Кулактарын, дылдарын, салаалларын одура кескилеп байысаап турганнар. Чадажып каап, оларның баштарын селеме-биле одура шаап таажылаан.

Аңаа өлүрткен маадырларның аттары бо: Трофим болгаш Алексей Ткаченко-алышкылар, Казаков ашак-кадай, Федосей Павлович Макаров ирей, Александр Азаров болгаш ады билдинмес хакас кыс.

Бо партизаннарның магабодун Тураның эрги хөөрүнде хааржак чокка чаңгыс оңгарда ажаагаң деп, ону көрген улус чугаалап турар.

Ук хөөрнү тодаратказ, аңаа тураскаалдан тургузуп каар болза деп күзел-биле бо чүүлүү бижидим.

С. БЕЗЫЗВЕСТНЫХ, Ада-чурттуң Улуг дайынының кирижикчизи.

КИЧЭЭНГЕЙНИ АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИНЧЕ

СЭКП-ниң XXIV съездизи амгы беш чылда чуртка бүгүнниттиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар деп чугула сорулганы салган. Оны күүседиринге ажылчын аныяктарның шуут болгаш бот-өөредилгези улуг ужур-дузалыг.

Кызылда республиканың шуут болгаш бот-өөредилгелиг ортумак школазы өөреникчилерниң санының талазы-биле эң улуг школа боол турар. Эрткен чылга чедир школага чеди район хамааржып турган. Өөреникчилер санының талазы-биле улус ажыл-агый планы бистиң школа чыл бүрү күүседип келген.

Тандыда Межегейниң өөредилге-консультация пунктузу (эргелекчизи А. Холькин), Владимировканың (эргелекчизи Н. Артепова), Тожуда Ийниң (эргелекчизи Л. Баа-Сарыг), Тес-Хеминиң Ак-Эрик (эргелекчизи Л. Балчыт), Эрзинниң Нарын (эргелекчизи В. Кенден), ол ышкаш Кызыл хоорайның Кара-Хаакта (эргелекчизи З. Мадырова), № 35 профтехучилищеде өөредилге-консультация пунктулары эрткен өөредилге чылында эки ажылдааныл демдеглеп болур.

Школага өөреникчилер хаара тудар талазы-биле улус ажыл-агый планын күүседир дээш улуг ажылды чорудуп келген бис. Ук ажыл частан эгелеэр. Түс-түс суурлар айыбиле сес чыл болгаш ортумак өөредилге чедип албаан аныяктарның сан-даңзызын тургузуп, комсомол райкомнары, улус өөредилге киндистерибиле бижыг харылзааны тудуп турар бис.

Өөредилге чылы эгелээр бүдүүзүнде азы тодаргайлаарга сентябрьда бижыглаттынган районнарга база катап баргаш, даңзыларны шүүштүрүп, түс-түс класстарны четчелээр болгаш башкы кадрларны бижыглаар. Шак бо ажылдарның түңнелин түс-түс партия райкомнарынга, райкүүскомнарга дыңнадыры база конучуг чугула.

Өөредилге-консультация пунктуларының эргелекчилери-биле семинарларны чыл бүрү үш удаа организастап турарывыс база тодаргай рольду ойнап турар. Семинарларга чаа программаларны сайгарып, экзаменнер эрттиреринии дугайын чугаалажып, ол ышкаш өөреникчилерниң бижимел ажылдарының анализин чорудары ажыктыг болуп турар.

Өөредилге-консультация пунктуларының аразында социалистиг чарышты организастаан болгаш чыл бүрү калбартып турар. Чарышты өөредилге чылының төнчүзүнде түңнээш, шылгарааннарны шаңнап-мактап турары база деткимчелиг.

Өөредилге-биле күш-ажылды чедиишкинниг холбап турар мурнакчы аныяктарны база мактап демдеглеп турар. Оларның аттарын хамаарышкан организацияларынга дыңнадыр.

Сөөлгү чылдарда өөреникчилерниң аразында ылангыя Кызыл хоорайда бичии назылыглар көвүдээнин барымдаалаш, кижизидилге ажылының арганарын таарыштыр көрүп турар бис. Чижээлээрге, чылда ийи удаа ада-ие хуралдарын чыып турар, аңаа элээди оолдарның ажыллап турары бүдүүлгелериниң төлээлерин чалаар. Доозукчулар-биле ужуражылгаларны организастап, аңгы-аңгы темалыг кежээлерни база эрттирип турары өөредилге-кижизидилге ажылының эки арга хемнелери болур.

Бо өөредилге чылында өөреникчилер санының талазы-биле улус ажыл-агый планын күүсеткен бис. Түс черлерде партия, совет болгаш өске-даа хөй-иниттиг организацияларның дузаболгаш чугула херекке боттарының дуза-деткимчезин, салыышкынын локтаамал киирери негеттинип турар.

Е. ЗУБОВА.

Кызылдың шуут болгаш бот-өөредилге школазының директору.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ТӨӨГҮЛҮГ АЯН-ЧОРУК

ДЕЛИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиум кежигүнү Л. И. Брежнев ноябрьның 26-дан 30-га чедир Индияга аян-чорук кылып баар деп дыңнадыгны Делиге үндүрген. Дыңнадыгны чурт калбаа-биле чүүлдүгүнүп турар.

«Делегейге дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга болгаш национал экономиканың тургүүушкүнүнга ССРЭ-ниң кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап турар үезинде Л. И. Брежнев Индияга аян-чорук кылып чеде бээр» — деп, Пресс траст оф Индиа парлалга агентилели тайылбырлалынга бижээн. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының делегейге Совет Эвилелиниң туруштарын бижыглаарынга хууда киирген үлүг-хүүзу чер болганда бедин-биле үнелеткен деп, тайылбырлалда демделээн. Дүшкүүрлүг байдалды Европада чавырылдырып турарының чедиишкиннери болгаш совет-америк харылзааларның экижип турары Л. И. Брежневтиң ады-биле холбаткан. Программа болур эң чугула политиктиг чугааларынга Л. И. Брежневтиң Индияга хамаарыштыр чугаалаан чылыг сөстери, иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле оон чедиишкиннерин үнелээни Индияның шинтпирлеп турар айтырыгларының чугулазын Совет Эвилелиниң ханызы-биле билип турарын херечилеп турар.

Индияның массалыг информация черлери сөөлгү хүннерде кол кичээнгейин Л. И. Брежневтиң аңаа аян-чорук кылып баар деп турарынче угландырган. Ийи чурттуң, улустар аразынга дем каттыштырып ажылдаары-биле тайбыңның ниити идеалдарын үүлдүгүнүп турар чурттарның бот-боттарынга ажыктыг кылдыр боттарының аразынга харылзаа тударын улам быжыглаарының ынаныштары СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының Индияга аян-чорук кылып баары-биле холбаткан төлээде, ук кичээнгейнин ол аян-чорукче угланганы тайырылга эвес деп, ПТИ агентилел демделээн.

Мексиканың коммунистер съездизи

МЕХИКО. (СЭТА). Мехикога Мексиканың коммунистиг партиязының (МКП) национал XVI съездизи болган. Оон киржикчилери эрткен алды чыл дургузунда ук партияның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрген, Төп Комитеттиң ажылын чугаалашкан, партияның чоокку үеде чедип алыр сорулгаларын, коммунистерниң стратегиязын болгаш тактиказын тодаргайлап айыткан.

Съезд партияның кежигүннериниң сагыш-бодалының чаңгыс аай принципти-нин, чурттуң ажылчы чон массаларының эрге-ажыктарын камгалаар болгаш политиктиг хосталга, национал бүрүн эрге дээш, реаксылыг хөреңгитен бөлүктериниң кара сагыштыг бодалдарынга удур демисел чорудар дээш ажылчы чон массаларын эвилелдештирер чайгылгаш чок шинтпирлиниң илергейлеп көргүскен деп, МКП ТК-ниң Күүсекчи Комитединиң парлалгага үндүреринде тараткан дыңнадыында демделээн.

Съездиниң киржикчилери МКП-ниң чаа программазын бадылаан, партияның чаа уставын чүүлдүг деп көргеп.

Съезд бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту камгалаар талазы-биле Совет Эвилелиниң күжениишкиннериниг байыр чедирген. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының, өске-даа чурттарының чорудуп турар демиселинин ачызында маргылдаа-чорулээлерни таарыштыр шинтпирлээринге бүрүнгаарлаар, Европага айыыл чок чорукту чедип алырынга таарымчалыг магадылалдарны тургузар арга бар болган. Съезд ол чурттарның ролюнүн делегейге улам улгалып турарын демделээн.

Мексиканың коммунистери делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шинчээшкинининг чаңгыс эвин улам быжыглаары даэш демисежир деп, съезд медеглээн.

АКШ: БЕНЗИННИ НОРМАЛААН ТУРУП БОЛУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Автомашиналарга бензин ажыглаарын чазак келир чылдың эгезинде нормалаар чүрүмүү тургузуп болур деп. АКШ-тың иштики хереңтер министри Р. Мортон телевидение дамчыштыр дыңнадып чугаалаан. Оон чугаалааның ёзугаар алырга, ол хемчегни алганы 1-2 чыл дургузунда күштүг боop артар.

Чазак болгаш чер-черниң эрге-чагыргазы нефтяни болгаш нефть продуктуларын чарыгдаарын кыызгаарлаар элээн хөй онза хемчегларни алган. Чуртталга бажыңнарын чылыдарының доктаамал чижек хемчээли (20 градус) доктааттынган, үлетпүр бүдүүлгелериниң болгаш хуу кижилерниң энергия ажыглаарының нормаларын кызырган. Хөй-хөй штаттарның губернаторлары чазаглыг оруктарга автомобильдериниң дүрген чоруурун шеглээр деп айтышкын берген.

КНО-НУҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Чоокку Чөөн чүкте онза күштериниң фин шериг бөлүүнге удур израиль шериглериниң чөңгээлиг үүлгедиглер кылып турарынга хамаарыштыр КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхэйм удурланыышкынның медеглелин дыңнаткан деп, журналистер-биле ужуражышкынга чиңгине секретарының төлээлекчизи медеглээн.

КНО-нуң Чоокку Чөөн чүкте онза күштериниң командылакчызының төлээзиниден алдынган дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин ёзугаар Каир — Суэц аразының оруунда тургускан контроль черин он беш минута дургузунда узуткаан турарын израиль албан кижилери ол бөлүктүң командылалындан канчап-даа таарышпас ёзу-биле ноябрь 12-де негээн. Ойталаан харыы бээрге, израиль шериглер ол бөлүктүң турар оран-савазынче чаза таварып киргеш, КНО-нуң тугун ап октапкан болгаш бажың иштинден оон дерит-херекселдерин үндүр октай берген. КНО күштериниң фин шериг бөлүүнүң командылалы немелде иш келдиртип эккээрге, израиль бронетранспортёрлар ол контроль бөлүүнүң бажыңын бүзээлээш, оон ажылдаарынга шаптыктаан. Ноябрь 13-те билдинген барымдаалардан алгаш көөрге, израиль шериглерниң бүзээлээшкини үргүлүлеп келген.

Израиль шериглериниң дүржок чөңгээлиг үүлгедиглериниге холбаштыр КНО-нуң Чоокку Чөөн чүкте онза күштериниң командылакчызы генерал-майор Сийласвуо шинтпиринг удурланыышкын медеглелин дыңнаткан. Сийласвуо ноябрьның 14-те эртен ынаы байдал бар апарганын чугаалажыр дээш Тель-Авивче чорупкан деп, КНО-нуң чиңгине секретарының төлээлекчизи медеглээн.

АЧО-НУҢ СЕССИЯЗЫ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Алжир чазактың баштыны Хуари Бумедьеннин саналдааның ёзугаар Африканың чаңгыс эң организациязының министрлер чөвүлелиниң онза сессиязын чыылдырар деп турар. Сессияны Эфиопияның найысылалынга ноябрь 19-20-де эрттирер дээн. Африканың чаңгыс эң организациязының кежигүннери чурттарның хөй нуруузу ол ужуражышкынга киржириинин бадыткалын берген деп, ук организациязының секретариадының Аддис-Абебага тараткан дыңнадыында чугаалаан.

Африка чурттарының төлээлекчилери Каттышкан Нациялар Организациязының сөөлгү шинтпирлеринге дүүштүр Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажыр.

ИЗРАИЛЬ ЧӨҢГЭЭЛЭЭРИН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкке дайылдажышкын соксадыр дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин күүседиринче угланган дугуржулгаларны үргээрин Израиль үргүлчүлеп турар. КНО-нуң Чоокку Чөөн чүкте хайгааракчыларының болгаш онза күштериниң египет-израиль сектордан дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Израильдиң танк кезектери Суэц хоорайның барыын болгаш мурнуу-барыын талазында девискээрде турар фин шериглер черлерин боолап турар. Исмаилиядан 14 километр барыын болгаш мурнуу-барыын талада швед шериглер турар девискээрге египет туруштарны пулеметтар-биле күштүг боолап турар. КНО-нуң хайгааракчыларының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Израильдиң шериг-агаар күштериниң самолёттары Египеттиң Суэцте агаар делгеминче шугуп кирип турар.

Г. КИССИНДЖЕР ЯПОНИЯДА

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер ийи хонук хуусаалыг аян-чорук кылып Японияда чедип ергеп. Г. Киссинджер премьер-министр К. Танака-биле, даштыкы хереңтер министри М. Охира-биле, сан. даштыкы садыг болгаш үлетпүр министрлери-биле чугаалажыр.

Шагда-ла планнаттынган ол чугаалажышкыннарга Каттышкан Штаттарның саналдаавы чаа Атлантика хоойлуузун чугаалажыры кол черни ээлээр деп үгаазылап турарын япон парлалга моон мурнунда бижээн. Ынчанмыже Чоокку Чөөн чүкте болуушкүүнүнарның уламнаан ук чугаалажышкыннарга оон өске айтырыгларны чугулалап чугаалажыр үжүрлүг апарган. Киодо Цусин агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, ам капиталистиг делегейде өөскүй берген энергетика кризизин болгаш Чоокку Чөөн чүк-биле холбашкан бүгү айтырыгларны ол үжүражышкынарга чугаалажыр деп, япон чазактың төлээлекчизи медеглээн.

АКШ-тың күрүне секретары-биле чугаалажышкыннарның кол темазы Чоокку Чөөн чүкте байдал болур деп, Киссинджерни үткүп турда корреспондентилерниң айтырыгларын харылаап, Японияның даштыкы хереңтер министри Охира демделээн.

Сонгулда мурнунуң кампаниязы

ЛУСАКА. (СЭТА). Замбияда президент болгаш парламент сонгулдазынга белеткел кампаниязы эгелей берген. Ук сонгулдалар декабрьның 5-те болур. Кампаниязы президент болурунга кара чаңгыс кандидат, Замбияның президентизин Кеннет Каунда ажыткан. Чурттуң чазааның келир беш чылда сорулгазы ядаралга, дарылгара, бүдүүлүк чорукка болгаш кижиниң кижи мөлчүүзүнге удур демисел болган турар ужурлуг деп, ук кампаниязы ажыдарының албан хүүзүнда ёзулалынга К. Каунда демделеп чугаалаан.

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

ДАМАСК. Чоокку Чөөн чүкке сөөлгү дайын чорудулгалары боop турда. Израильдиң ужар чүүзүнүң халдаашкынныры-ның түңнелинде Сириянын далай ортээли Баниястың ажылдаар байдалы дорайтаан. Оон ажылдаары ам чазалы берген.

ЛОНДОН. Англияга энергетика кризизи чидиглениp дей берген. Чурттуң чазаа анаа холбаштыр онза байдал тургустунган деп чарлаан. Англияның чазаа нефть, хөмүрдаштыр болгаш электроэнергияны ажыглаарын кызыгаарлаар чурум тургузар арганы берип болур тускай чөпшээрел бээрни парламентиден дилээр деп шинтпир үндүрген. Англияның шахтёрлары болгаш электростанциялар ажылдакчылары ажыл шагындан дашкаар ажылдаарындан ойталаан. Оон соонда оттулар чүүл болгаш энергия хандырылгазының бергедээшкиннерин онза чидиглеген.

ТОКИО. Ам социалистиг болгаш коммунистиг партияларга баштаткан демократтыг күштериниң каттышкан деткимчези-биле сонгуткан хоорай даргалары Японияның хоорай чагыргаларының 60 ажыг хуузун удуртуп турар. Японияның социалистиг болгаш коммунистиг партияларының чаңгыс аай кандидаттары кылдыр депшиткен губернаторлар чурттуң чеди префектуразын баштап турар.

ЛОНДОН. Сантьягодан кээп турар дыңнадыларны ёзугаар алырга, шериг сүлчээчилериниң чазаа Чилиниң улузунуң амыдырал деңнелиниге халдаарын күштелдирип турар. Чизе-даңзының национал институдунуң албан хуузунда дыңнаткаңы барымдааларын ёзугаар алырга безин чуртка амыдырал чарытдалдары октябрьда 87,6 хуу улгаткан. Аъш-чем бараанарының өртээ ай дургузунда ортумаа-биле 82,3 хуу, бажың хөлезини—54,5 хуу, хеп өртээ —70,6 хуу, амыдырал хандырылгазының төлевирлери—барык 155 хуу улгаткан.

(СЭТА).

Чаңгыс эптиг болуру дээш

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозу чуртта акша үнезинин кудулап, өртектер улгадырының үзамдыкшаан турарынга холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген. ФКП-ниң Политбюрозу амыдырал чарыгдалдарының улгадып турарынга удур улуг-улуг профэвилел каттыжышкыннары-биле чөөн үзелдиг партияларның аразынга дем каттыштырып демисел чорударын организастаар дугайында дугуржулга чедип алдынганынга байыр чедирип тур деп Политбюроның үндүрген дыңнадында чугаалаан.

Партияның организацияларыл улусчу чаңгыс эпти бижыглаарынче болгаш ажылчы чонларның материалдыг байдалын дорайтадырынга чедирип турар политиканы удур демиселди калбартырынче бүгү күжүн салыр деп ФКП-ниң дыңнадында демделээн.

ФКП-ниң Политбюрозу эргечагыганың чер-чер органнарында коммунист-депутаттарның ажылын база чугаалашкан.

Бир мозамбик суурнуң чурттакчызы бичии оол ону өскүе-чаңгыс кылдыр сөгүртүп, чагырар даш үре-түңнел чокка оралдажып турарлар. Тайбың чонну ханныг, араатанзыг ёзу-биле ажылаар чорук оларны чүгле улам киленнедир, патриоттарның тиилегеже чүткүлүн күштелдирер. ФРЕЛИМО-нуң согуушкуннарының күжү хүннүн-не улам улгадып турар апарган. НАТО чурттарының Португалияга дүзалап турар боо-чепсээ анаа кандыг-даа дуза чедирбестээн, ынчангаш аштырышкынга таваржып турар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Ажылчы чоннарның кино хандырылгазы

КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ЧУГУЛА ЧЕПСЭЭ

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге кино уран чүүлүнүң ролю улуг. Уран чүүлүнүң эң-не делгереңгей болгаш массалыг хевири кино боop турары билдингир.

Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү-ле хоорай-суурларында, оон туржук улуг-биче кызылбулуннар, хову турлаглары, фермалар бүрүзүнге кинону ажылчы чоннарга көргүзери бисте чаңчыл болуу берген. Бистиң чуртувуста хүн бүрү үш миллион көрүкчү кинону көрүп турар.

Бисте кино четкилери чыл келген тудум калбарып, оларны амгы үениң дериг-херекселдери-биле чепсеглээрнин чедип ап турар. Бистиң республиканы айыа болза, кинофикация баазазы улам калбарган. Ылаңгыя көдээ районнарда болгаш чурттаачылыг улуг-биче суурларда бо талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Чижээ, Эрзин, Тожу, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Танды, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарда делгем экранныг турум киночеткилери ажылдап турар.

Республиканың кинофикация эргелели болгаш районнарда оон түс-түс киночеткилерниң чонга кино көргүзер хүлээлгезин багай эвес күүседип турарын айтып болур. Бо чылдың тос айларының дургузунда күрүнеге дужаар орулга болгаш көргүчүлер талазы-биле план күүсеттинген. Чон ортузунга эртем-тайылбырлыг, ол ышкаш хроника-документалдыг фильмнерни көргүзерин улам калбарткан. Көдээ ажыл-агыйның мурнакчы дружылгазын көргүзүп турар кинолarны пропагандалаарынче сагыш салдынган.

Бистиң республикада ниитизи-биле 215 турум кино ажылдап турар. Аңаа хүн бүрү 15 мун көрүкчү кинону көрүп турар. Эрткен тос айларның дургузунда Тес-Хем, Эрзин, Бии-Хем, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарының киночеткилерин орулгалыг ажылдаан. Оон бир ол үндезинин кино ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышты организастаачы. Ол ышкаш совет уран-чөөн фильмнерни пропагандалаар ажылды калбартканын айтып болур. Кино ажылдакчыларының одуруунда мурнакчыларның саны өзүп турар. Чижээ, Тандының Владимировкада эш Михайлов, Бии-Хемниң Хадында эш Иванов, Чөөн-Хемчиктиң Ишкинде эш Сүрүң-оол, «Сүт-Хөлде» эш Маадыр-оол, Кунгуртугда эш Кенден ышкаш мурнакчыларны адап болур. Оларның ажылыгын чедиишкиниң көрүкчүлер-биле хүн бүрүде харылзааны тургусканы болур.

Эрткен тос айларның дургузунда республиканың бир чурттакчызы 20,8 катап кинога келген. Оон иштинде хоорай чурттакчылары —22 катап, көдээ чурттакчылар 20 катап кино көрген. Каа-Хем районуун чурттакчыларындан бир көрүкчү-ле тос ай дургузунда 28 катап, Бии-Хемден —35 катап, Тес-Хемден —23 катап, Тожудан —31 катап кино көргенин демделеп болур.

Совет уран-чөөн фильмнерниң үн-чугаазын тыва дылче очулдурар ажыл чедиишкиниг чоруп турар. Сөөлгү 2—3 чыл дургузунда 30 ажыг кинону очулдурган. Хөөжүм-шин театрының артистери ук ажылга идепкейлиг киржип турар. Үстүнде киноларны көжүп чоруур киноустановкаларга көргүзер кылдыр таарыштырары бистиң бир чугула сорулгавыс.

«Республиканың чурттакчы чонунга кино көргүзерин экижидер дугайында» тускай доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылын хүлээп алган. Ук доктаалдың ёзугаар дээш чорудуп турар ажылывыста улуг четпестер ам-даа бар. Чурттакчылыг суурларда турум кинолар үргүлчү ажылдап турза-даа, ырак-узак черлерде малчыннарга кино көргүзери доктаамал организастаттынмайн турар. Бо ажылче райкүүскомнар, ылаңгыя көдээ Советтерниң талазындан кошкак киргээнгей салдынган.

Бүдүн чыл дургузунда кинону чүгле 2-3 удаа көрүп турар малчыннар кайда-даа ээвээш эвес. Ылаңгыя Мөңгүн-Тайганың «Моген-Бүрен» колхозтуң ырак одарларында, Тес-Хеминиң «Ак-Эрик» колхозтуң Шара-Нурда, Эрзинниң Ленин аттыг колхозтуң Нам-Хөндейде, Улуг-Хеминиң «Улуг-Хая» совхозтуң Демир-Сугда, Эжимде дээш өске-даа чамдык черлерде малчыннарга кино көрүлдезин багай организастаан.

Түс-түс колхозтарның башгаар черлерин болгаш совхозтар директциялары малчыннарның кино хандырылгазын чугулага көрбейн турары четпес. Сөөлгү үеде Өвүрүнүң «Торгалыг» совхоз, Тес-Хеминиң «Чодураа», Эрзинниң «Моренн» колхозтары, Бии-Хеминиң «Сагаа» совхоз көжер кино машиналарын садып алза-даа, оны чогуур хереглел ёзугаар ажыглавайн, харын ыдай-бээр улус сөөртүрүнге хереглеп турары шын эвес.

Культура албан черлериниң кышка белеткели хожудавр, оон туржук чамдыкта одаар ыяш чогундан ажылдавайн баргылаар таварылгаларны чок деп болбас. Оон аңгыда чамдык фермаларда, хойжу бригадалар төптеринде кызылбулуннар шуут чок азы чамдык черлерде бар-даа болза, кышкы үеде одаар чүүл-биле хандыртынмаан болуру хаая эвес.

Киноустановкаларның ажылынче чер-черде сагыш салмышкын кошкак. Ылаңгыя Аңгаты, Кочетово, Хендерге, Чаа-Хөл, Кара-Хөл болгаш өске-даа чамдык көдээ Советтер ажылчы чонга кино көргүзеринче кичээнгейни кошкатканындан улус ажыл-агыйының ай, квартал планнарын күүсеттирип турарын айтыр апаар. Бо чылдың үшкү кварталында 175 киноустановкаларының 43-үн планын күүсетпейн барган.

Оон-биле чергелештир чүүл айтып болурул ээвээрге, Тыва АССР-ниң кинофикация эргелели, оон районнарда киночеткилери айның болгаш кварталдың репертуарлыг программаларын тургузуп турарында улуг четпестер бар. Ылаңгыя совет уран-чөөн фильмнерни калбаа-биле пропагандалаарын чедип алыры чугула. Интернационалчы болгаш патриотчу темаларже сагыш салыр болза чогуур. Эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының адырларының аайы-биле янзы-бүрү хроника-документалдыг фильмнерни көргүзерин четпес организастап турар.

Киноның кижизидилгелиг ролюн бедидеринге чугула чүүл болза, кино шугумунда ажылдап турар кижилериниң харыысалгазын бедидери чугула. Көдээ суурларда чамдык киномеханиктер күш-ажылдың сагылга-чурумуи үзээр, ажылынга харыысалга чок, арагалаар чоруктар база тургулаан. Шак мындыг чоруктарның үржүүдан ниити ажыл-херек кошкаар болгай. Черле мынаш кинофильмнер пропагандазын калбартыры чугула. Бо талазы-биле улуг организастыг ажылды чорудары Кинофикация эргелелинден, оон чер-черде органнарындан негеттинип турар.

Киномеханик дээрге, ол чүгле киноаппарат-биле ажылдап турар кижи эвес, харын партияның политиказын көдээ ишчилерниң ортузунга пропагандалап турар культура фронтузунуң дайынчызы-дыр. Ындыг болганда оон негелде улуг, ажылга харыысалга кажан-даа бедик болур ужурлуг. Тус черниң партия, совет организациязы олче доктаамал киченгейни салыры чугула.

А. АРАКЧАА,

Тыва АССР-ниң Кинофикация эргелелиниң начальниги.

Ажаалга кассаларының ниити көрулдези эрткен

ТҮҢНЕЛДЕРИ

Октябрь айда бистин республикага болуп эрткен ажаалга кассаларының хөй-ниити көрулдези улус ажыл-агыйын сайзырадырының херээнге оларның киирип турар улуг эвээш эвес дээрзин база катап бадыткаан. Ону чүгле Кызыл хоорайда ажаалга кассаларының ажылының түңнелиндеп безин көрүп болур.

Хөй-ниити көрулдезиниң үезинде акша-бараан лотереязының алдыгы болгаш чедиги үндүрүлгезиниң билеттерин долузу-биле тараткан. Күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкыннарының чәәлизиниң облигацияларын план ёзугаар чонга 25 мун рубль түнүг садар турган болзувусса, херек кырында 30 мун рубль түнүг тараткан. Хоорайның ажаалга кассаларында акша шыгжадыкчыларының саны өскен. Ону тодарадырга—хоорайның бүгү чурттакчыларының үш кижиниң бирээзи-ле акша шыгжадыкчызы болур. Амгы үеде бистин найысылалывыстың 130 ажыг бүдүрүлге, албан-организация черлериниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары шалыныың чогуур хуузун бухгалтериялар дамчыштыр ажаалга кассаларына шыгжаары-биле шилчидип турар. Ажаалга кассаларының ачы-дуза чедирер беш столдарын беш улуг бүдүрүлгеде организастаан.

Чамдык сан-түннер ынчы.

Бо чедиишкиннер дээрге ажаалга кассаларының ажылдакчыларының болгаш хөй-ниитиниң ап чоруткан массалыг пропаганда болгаш организастаанының ачызында болган.

Ажаалга кассаларының болуп эрткен көрулдези оларның ажыл-херээнге хөй-ниитиниң талазындан ёзулуг хыналдашылгалда болган. Көрүлде үезинде ажаалга кассаларының ажылдакчылары ажылчы чоннарның хуралдарынга болгаш Советтериниң күскомнарынга боттарының отчеттарын бергилээн. Ол үеним иштинде 180 бүдүрүлге, албан-организация черлериниң коллективтеринге лекция болгаш беседа чоруткан, айтырыглар болгаш харыылардың 11 кежээзин эртирген. Радио болгаш телевидение дамчыштыр 11 дамчыдылганы организастаан. Түскай хана солуннарын үргүлчү үндүрүп турган. Тайылбырмассалыг өске-дээ ажылдарны чоруткан.

Көрүлде үезинде ажылчы чоннар ажаалга шыгжамыр херээнге улуг сонуургалын илергейлеп, найысылалдың ажаалга кассаларының ажылын моон соңгаар улам экижидер талазы-биле өртектиг санал-онаалдарын киргилээн. Оон-биле чергелештир ажаалга кассазынга артыкшылыг акша-хөрөнгини шыгжаарының ажын, оларның хевирлерин улам эки билип алган. Ынчангаш эрткен айда ажаалга кассазынга шыгжакчы болганнарның саны өскен. Ылаңгыя күрүненің 3 хуулуг чәәлизиниң облигацияларын садып алырының ажыктыын бедии-биле үнелеп, оларны хөйну садып алганнар.

Бо чугула ажылга төп ажаалга кассазының ажылдакчылары К. Подсадникова, А. Земцова, Е. Горлушкина, А. Белозерова, Ф. Ополев, М. Коновалова оныа идепкейлиг киришкен. Олар организзкчы ажылдарны чорудуп, чон мурнунга хөй санныг плеткелдер кылган. Улуг-улуг коллективтериниң ажылдакчылары шалыныың артыкшылыг акшазын бухгалтерия дамчыштыр ажаалга кассазында бодунуп агар-санынче шилчидер ажылды организастааннар. Маңаа бирги ээлчегде коллективтериниң удуртукчулары, ында хөй-ниитии организациялары болгаш бухгалтерлер-биле сырый харылзаа тудуп турары улуг рольду ойнаан.

Көрүлде айының үезинде ажылчы чоннар ортузунга пропаганда ажылывыстың амдаа чедир чоруттунмайн турганы база илереттинген.

Ажаалга кассаларының оран-бажының алгыдары база күзенчиг, оларның ажылдаар шактарын эде көөр болза чогуур дөп саналдар киргилээн. Хоорайның автовокзалында турган ажаалга кассазын Туврансагенствонуң удуртукчулары хаггаш, ында боттарының ажылдаар өрээлин тургузуп алганынга чүрттакчы чөп хомудалын илереткеннер. Кажаалга кассазы хевээр бичии бажында кыстынып турар. Ону дарый өске бажынче көжүрери негеттинип турар.

Көрүлде үезинде акша шыгжадыкчылары бистин ажылдакчыларывыстын адрезинге чептүг саналдарны киирген, чылыг сөстерлиг чагаалларны бижигилээн. «Ажаалга кассаларының көрүлдезин ажыглап алгаш, № 7173/016 ажаалга кассазының ажылдакчылары М. С. Майстренок биле А. Е. Кудашова оларга өөрүп четтириишкинии илередирин күзедим. Хөй чылдар дургузунда бо кассага шыгжакчы болуп келгеш, ол пйп ажылдакчыкын кичээнгейлиг, ак сеткилдиг ажылын, акша-хөрөнгини санап олургаш, оваарымчалыын, өске кижилерге хүндүлээчелин үргүлчү аскерип турар мен. Оларга кан-кадыкты, ажылынга чедиишкинии күзедим. Хүндүлел-биле Старикова, Эштер Майстренок, Кудашова болгаш өскелериндеда дугайында мактадарны эштер Цыганков, Чистяков, Угдужекова болгаш өскелерде илередип бижээн.

Болуп эрткен көрүлде ажаалга кассаларының ажылын улам экижидерине, оон ажылдакчыларының чон-биле бедик культуралыг ажылдаарынга улуг дуза болган.

А. МЕЛЬНИЧЕНКО,

№ 7173 төп ажаалга кассазының эргелекчизи.

АЖЫКТЫГ БОЛГАН

Республиканың өске районнарынга ышкаш бистин районга болуп эрткен ажаалга кассаларының хөй-ниити көрулдезинин айы чугула рольдуг болган. Оон чедиишкиниг эрткенин аваа бистин баш удур эки белеткенин алганывыстан улуг хамаарышкан.

Көрүлде эрттиреринин район комиссиязы ол үеде чорудар хемчеглериниң планын баш удур ажылдап кылгаш, ону боттандырып турган. Оон-биле дүштүр районда албан-организацияларының коллективтеринге, колхозтарның фермаларына, бригадаларына ажаалга кассаларының ажылдакчылары «ССРЭ-ниң ажаалга кассалары совет улуска бараан болуп тур» дел лекция, беседаларны кылып, боттарының отчеттарын бергилээн. Оларның ажылынга хөй-ниити улуг дузаны чедирген. Ылаңгыя көрүлде эрттиреринге дузалаар комиссияларның кежигүннери агитация-массалыг ажылды калбартып, боттары лекция, беседа чорудуп, тускай агитлакаттарны үндүрүп, тарат-кылаан.

Бо чугула кампания үезинде ажаалга кассаларының бажыңнарының даштыкы, иштики хевирлерин дерип, оларның сеп-телгезин база кылган. Ажаалга кассаларынга ревизиялар чорудуп, хыналда кылырга, ында самыгдал, дузагдал чок болган.

Ажаалга кассаларының бүгү күженишкинниг, идепкейлиг ажылының түңнелинде акша шыгжадыкчыларның саны өскен болгаш хөй түңүг акша-хөрөнгини ажаалга кассаларынга шыгжатканнар.

Акша-бараан лотереязының чедиги үндүрүшкүнүң билеттерин долузу-биле тараткан. Районнуң албан организация черлериниң 80 ажылдакчызы шалыныың чогуур үлүүн бухгалтерия дамчыштыр ажаалга кассазынга шыгжадып турар апарган.

Көрүлде айының үезинде ажаалга кассаларының ажылдакчылары ажылчы чоннарны ажыл-херээнге чоонну киириштирер талазы-биле бяче эвес дуржулгалыг апаргам. Ылаңгыя бо талазы-биле Нарында болгаш Мөренде агенстволарның ажылдакчылары багай эвес ажылдааның демдеглээр херек.

Оон-биле чергелештир ажаалга кассаларының ажылдакчыларының чон ортузунга организас-массалыг ажылында четпестер база бар. Алган чамдык хүлээлгелеривис күүсеттинмээн. Күрүненің 3 хуулуг иштики чәәлизиниң облигацияларын чонга садар планны чедир күүсетпээн бис.

Ажаалга кассаларының хөй-ниити көрулдези бистиң ажылывыска улуг дузалыг болуп, чон ортузунга бо буянныг херекти калбартырыпга биске чогуур ооредиг, дуржулга болгаш.

Б. МАСКЫР,

Эрзин районнуң төп ажаалга кассазының эргелекчизи.

Ойнаашкынныг шыгжамырлар

Улуг-Хем районнуң ажаалга кассаларында 4 мун ажыг кижи 2 миллион акша-хөрөнгини шыгжап турар. Оларның дөрттүн бир кезии ойнаашкыныг шыгжамырлыг.

Ындыг хевирниң акша шыгжамыры кайы хире ажыктыг болурун шыгжадыкчылар эки билип ап турар. Ылаңгыя октябрьда болуп эрткен ажаалга кассаларының хөй-ниити көрулдезиниң үезинде ындыг хевирниң шыгжадыкчыларының саны улам көвүдээн.

Көрүлде үезинде ажаалга-шыгжамыр херээниң дугайында ажылчы чоннарга тайылбыр ажылын чорудуп тургаш, ону районда шыгжадыкчыларның кайы хире оруглалыг болганындан чижектерни чугаалап турган бис. 1972 чылда бистиң төп ажаалга кассавыс ойнаашкынныг шыгжамырларның агар санынга 8 мун ажыг рубльди шилчиткен. Оон иштинде Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчызы Ошароптуң агар санынга 1664 рубльди шилчиттивис. Чаа-Хөл суурнуң чурттакчызы Матпаа Өлешпей 2000 рубльди ойнап алган.

1973 чылда болгаш ниң ойнаашкыннын түңнелинде шыгжадыкчыларның агар санынга 5000 ажыг рубль кирген. Оон иштинде бир кижи 1000 рубльди ойнап алган.

Моон алгаш көөрге ойнаашкынныг шыгжамырлар ажыктыг хевир болур.

А. КОРНИЛОВА,

№ 7456 төп ажаалга кассазының эргелекчизи.

«Шынның» материалдарынга изи-биле

„КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ КАЖАН АЖЫЛДААРЫЛ?“

М. Сааның мыңдыг эгелиг чагаазы бо чылдың октябрь 11-де үнген «Шын» солунга парлаттынган. Ында Туранның Культура бажыңының септелгезиниң үр үеде доостунмайн турарының дугайын бижээн.

«Тыва септелге-тудуг» трестиң кол инженери эш П. Кузнецовтуң адаа холбаштыр бистиң редакцияга бижээнин болза:

«Тыва септелге-тудуг» трестиң Туранда септелге-тудуг участогунга районнуң чамдык культура албан черлериниң бажың-балгадың септээри-биле 1973 чылда ажыглазын дээш 7,2 муң рубльди тускайлаан турган. Херек кырында ап көөргө, бо чылдың тос айларының иштинде Туран хоорайда культура албан черлерин септээринге шупту 12,8 муң рубльди үндүргеп.

Тыва АССР-ниң улус ажылагый планында Туран хоорай талазы-биле айыттынган өске тудуг ажылдарындан материалдыг болгаш кижи күрлавырларын чардыктырбас төлээде, трест черинда Культура бажыңының бүгү септелге ажылдарынга пландан ажыр чарыгдал кылырын соксадыр эргелиг. Ынчалза-даа «Тыва септелге-тудуг» трези өске чылдагаанналрны коргеппин маңаа айтыр ужурлуг.

Районнуң культура килдизиниң (эргелекчизи эш Петрова) культура албан черлериниң капитал септелгезиниң талазыбиле доктаттынган планын ёзугаар акша-хөрөнги хувааларын харыысалга чок көргеппинден Туранда Культура бажыңынга бо хүннерде септелге ажылын кылыр лимит чок арткан бооп турар.

Трестиң чамдык удуртукчулары бо чылдың август айдала бажыңның бодун болгаш котёльпаяны чогуур хуусаада, шалып септел алгаш, одаларының даштыкы четкилерин 1974 чылда капитал септелге-биле кылырын сүмелээн турган. Культура бажыңының директору эш Оюн ындыг санала катгыжып турган хирезинде, одалга сезонунуң кидин эгелээринің мурнунда чылыг дамчылар хоорзаларны ажыдар деп шиитпирлээн. Оон түңнелинде бо чугула ажыл үзамдыгып, трестиң мурнунга берген сөзүн ол ээлеп шыдаваан.

Ынчалза-даа амгы үеде чогуур хемчеглерни алгаш болгаш дамчыдылга хоорзаларын эптеп четтигипкен, бажыңны септээриниң кол-кол ажылдарыч чоокку үеде доозар ужурдут. Септелгениң озалдаанының кол чылдагааны—акша хөй акша-хөрөнгиниң үндезин чок чарыгдаттынганы Бии-Хем райкүүскомнуң культура килдизиниң болгаш Культура бажыңының баштаар черлериниң буруузу болган.

ИЙИГИ САЛЫГДА

Шыдыраа талазы-биле республика чемпионадының ийиги салыында Эрзинниң төлээзи Д. Будуу ийи дугаар тиилелгени чедип алган. Бо удаа Чөөн-Хемчиктиң шыдыраачызы М. Монгушка удур ойнаан. Оюнның ортузунда шынар талазы-биле алысса-даа, төнчүзүнде келгеш, мерзе талазынга тургулаан оолдарын удурланыкчызының тергезинге удур артып калган кара тевези-биле үдедип тургаш, артыкшылдыг байдалды ап, бирги разрядчы М. Монгушту дүжүп бээринче албадапнан.

Спорт мастеринге кандидат М. Адыг-оол бирги разрядчы В. Смирновту зге иөштерге-ле кылыпкан частырыын ажыглаш, баштайгы санны алыр аргалыг болган.

Бирги разрядчы Ю. Белов Ак-Довуракты чемпиону И. Урусовту, спорт мастеринге кандидат Н. Шишигин бирги разрядчы А. Борзенкону туштузунда утканнар. З. Майдыр —Б. Хомушку, В. Селиверстов —В. Луканов оларның салыглары соңгаарлаттынган.

2-2 саннарны алгылаан. Н. Шишигин биле ийиги разрядчы Д. Будуу маргылдааның турнир таблицазын баштай бергеннер.

Д. САЛЧАК,

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Телевидение

НОЯБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

17.15— Концерт залынга. Совет Армиязың ийи Кызыл тук орденниг, Александр аттыг ансамбли ойнаар. 18.00— «Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45 — Телемедээлер (орус дылга). 19.00—«Кижи болгаш хөөйлу». 19.30—М. Горький — «Егор Булычев болгаш өскелер-даа». ССРЭ-ниң М. Горький аттыг академиктиг театрының шинзи 21.20— 21.30— Чапсар. 21.30—«Егор Булычев болгаш өскелер-даа» деп шинииң уланчызы. 22.15— «Музыкантылар музыка дугайында». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Архипова С. Рахманиновтуң романстарының дугайында. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—01.15—Өнүүг телекөргүзүг. ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Динамо» (Москва)—«Спартак».

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, богун республикага булуттап, бүргээр, сонгу болгаш чөөн районнарга хар чаар, өскелеринге чагбас. Сонгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 8—12, өскелеринге 4—8 градус соок болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Сонгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 6—8 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

НОЯБРЬ 15-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Саннионовтуң чери» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бурун шагның мурнунда» 9.00, 10.50, «Аас-неминиктиг болуңар, кыстар» 15.10, 17.00, «Чөр кырынга чурттаары» 12.40, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эртинелер ээзин чара шалааны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чырытқылыг буян» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: Киночыынды 16.30, «Сеңээ уткуй» 18.00, 20.00 шактарда.

Төрээн чуртувуста

Чыл онаалдазы күүсеттинген

Автомобиль покрышкаларын болгаш камераларын будурер талазы-биле чыл онаалдазын Белоруссияның дугуй кылыр комбинадының коллективи күүседипкен.

Ол будурулгениң бөлүк специалистери болгаш чаартыкчылары покрышкаларны вулканизастаарының чаа чурумун чуртна бир-ле дугаарында нептеретпен. Покрышка бүрүзүн белеткээриниң үези 60 минута кызырылган. Автокамераларны вулканизастаарының чаа чуруму ол ажылды 7 минута дурген будурер арганы берген. Түңнелинде ол-ла будурулге шөлдериниң дыка хөй немелде продукция алдынган.

Улуг дугуйлар заводунуң бирги ээлчээн төлевилел күчүзүнге планда көрдүнгениниң ажыглалга үш катап дүрген киирген. Ам ийиги ээлчээн ажыглалга киирериниге белеткеп турар. Ону ажыглалга киирптерге Белоруссияның дугуй комбинадының коллективи 1974 чылда автомобиль покрышкаларын будурерин дөрт катап көвүдедир.

(СЭТА-ның корр.).

БОБРУЙСК.

Столовая приборларының заводу

Казахстанның Павлодарда столоваялар приборларының заводун ажыглалда киирген. Столоваяларга болгаш чайнаяларга ажыглаар бир көр омааштарны, серээлерни, бичии бижиктерни, кухня хереклерин белеткеп үндүрер.

Совет болгаш даштыкы будурулгениң үш чүс чыгам станоктарын будурулгениң үш корпустарында тургусиан. Чаа будурулгениң төлевилел күчүзү—чылда-ла беш миллион ажыг кылыглар болур.

(СЭТА-ның корр.).

ПАВЛОДАР.

Мун баш малга

Тула областа «Самарский» совхозтуң мал семиртир комплекизиниң чаа кажааларынче малды киирип эгелээн. Ол комплекс—беш чылдың үшкү чылының область ажыглалга чирер зң улуг тудуу. Баштайгы үш кажаада мун чыгам шарыжыктарны тургускан.

Чаа комплекс—мал ажылының үжен кажаадан тургустунган будун хоорайжыгажы болур. Оларны чыып эптээр демир-бетоннардан болгаш металл конструкциялардан тутхан. Мал чемнери белетизээри болгаш үлеп бээри-биле, өдекти үндурери-биле холбаалыг чымыштыг ажылдарны ол комплекстс механизастаан.

Бо комплекске чыл бүрү 13—15 мун баш малды семиртип чемгерерин төлевилелде көрген. Центнер продукцияның бот-үнези областың ажыл-агыйларында чедип алдынган ортумак деңнепден дыка чиик болур.

(СЭТА-ның корр.).

КУРКИНО.

Эң улуг батарея

Барыын Сибирьниң металлургия заводунда чуртта эң улуг дээн № 7 кокс батареязын тудуп эгелээн. Оон төлевилел күчүзү—чылда будун чартык миллион тонна кокс. Ол дээрге ам ажылдап турар агрегаттардан ийи катап ажыг күчүлүг болуру ол. Мындыг улуг батареяны тудуп үндүрер төлээде тудугжулар отка вртгенмес 20 мун тууйбуну салыр. Батареяның бирги ээлчээ желир чылын ажыглалга киирер.

(СЭТА-ның корр.).

НОВОКУЗНЕЦК.

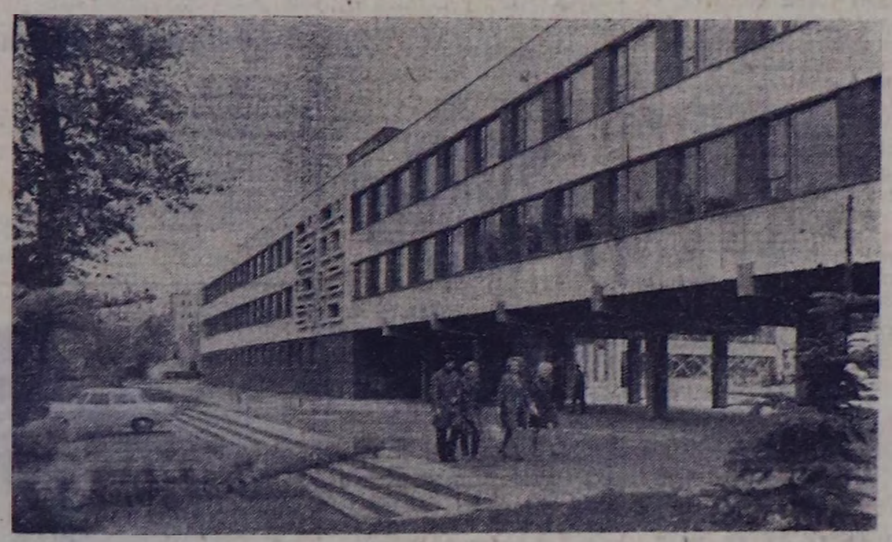

ХАЛАС БАРБААН

ЧЕЛЯБИНСК. СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы чаа сууржулгазының байырлалып эрттирген. Оон кайгамчыктыг бажыңында политэкономияның, партия пропагандазының методиказының, эртемниг коммунизминиң, СЭКП төөгүзүнүң, комсомолдук политчырыдыышкынының, пропагандаңың техниктиг аргаларының кабинеттери бар. Пропагандистер ажыглаар улуг библиотека болгаш номчулга залы бар.

Политиктиг чырыдыышкынның ол чаа бажыңы—областың пропаганда ажылының төвү. Ында марксизм-ленинизминиң кежээки университеди ажылдап эгелей берген. пропагандистериниң семинарларын эрттирип турар.

ЧУРУКТА: Челябинскиниң чаа Политиктиг чырыдыышкын бажыңы.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

1938—1939 өөредилге чылы—Баян-Тала сумузунга ынчан ажыттынган школаның баштайгы өөредилге чылы.

Ада-нелерге оглуң азы кызын школа деп черже бир-ле дугаар чорудары солуң болгаш оон-биле кады билдинмес айтырыглар база-ла хөй турган. Чүге дээрге олар база бир-ле дугаар ада-нелер-ле болгай. Оон бээр «ада-нелер» деп сес база тыптып келген.

Ылдарның шуптузунда «хүнезиң» белеткээн, улус чай чок. Өглериниң мурнупда тараа сонтаан кижилер-ле эндерик. Өг бүрүзүнде хемнелээн эът, кадырган ээжегей, быштак. Бир хүн 40—50 хире сургуулду бир ог чемгерер, ээлчежир апарган.

Чадаана байтыгай, Кызыл чедип, шырак аът мунган экер-эрес кижилер «кыдыраш», «демир-үжүк», «карандаш» деп чүвелер садып экжеп турган.

Бир-ле катап, сес айның чээрби үезинде, дүъште, бо-ла Севээн-оол, Буян-Доржу, Шалдыг-оол, Оттук-оол, Элдик-оол сугнар ойнап турарыыска, суму даргазы Дембилдей, оон оралакчызы Лопсанчап сугнар Элдик-оол сугнуң өөкүн чанында багланашка аъттарын баглаашы, ынаар кире бердилер. Оларның-биле кады бир орусдаа ышкаш, тыва-даа ышкаш, шевергин кеттинген херээжел кижи база бар болду.

Удатпаанда Элдик-оолдуң ачазы Седен бөкден үүн келгеш: «Эй оолдар, шуптуңар бээр келиңер, мында даргалар силерниң-биле чугаалажыр дээн-дир» дээш, өөнче кире берди.

Севээн-оол, Баян-Доржу, Шалдыг-оол чорупту, бис Элдик-оол-биле соонда базып оргаш, олар өгже ажыттаалары-билек бистиң өөвүсче бурт-ла дидивис.

— Кайнаар кире бээр бис. Бисти ам «школа» деп черже хавырын келгени ол-дур—деп. Элдик-оол дөвидеп айтыра-дыр.

— Мынаар—деп, чүъкче айыттым. Бистиң негей, кышкы тоннар чыып каан чүгүвүстүң иштинче шимеш-ле дидивис. Аар чүък алдынче кире бергеш, албыга бер чазып, дер-бүзувус бургурткайныр-ла чыдыр бис. Улустуң сураан дыңнаарывыска, бисти кый деп, дялеп турар хевирлиг

— Бо огже халчып киридлер—деп. Элдик-оолдуң кырганаазының үүн дыңналды. Хамык улус бистиң өөвүсте кирип келдик.

— Силериниң оглуңдарның ады кымыл, хары кажыл?—дээш кижиниң үүн дыңналыдыр

Бүдүү чүъктү чырта тыртказ, бакылап көөрүмге бажы сарыг, аныяк херээжен кижи улуг-ла ак саазында бижик бижип ор.

— Доржу биле Элдик-оол чажыт улус ыннаан бо. Ындыг бе, ургбай? —дээш, аванче көре-дир.

— Ындыг, ындыг, олар чажыт.

— Он харлыг ышкажыл—дээш, Элдик-оолду ынаар-ла база бүрүткеп алды ышкаш.

— Беш, алды хире хонгаш, ооллардынарны школага чедирер-дир. Орта сумунуң улузунуң хуралы болур. Чаа школаны ажыдып, уруг-дарыывысты өөредир башкывыс бо-дур. Ады Орланмай—дээш, сумуу даргазы башкыже айыпты. Ол хүлүмзүрүп орду.

Бисти удатпаанда школага чедирген, 70 ажыг өөреникчи өөренип эгелеливис. «Класс» деп черге бисти шуптувусту олуртупту. Орланмай башкы ном тудуп алган, улуска көргүзүп, номчудуп-даа турду. Элдик-оол биле бис үжүглеп үндүрер болгаш, тоовайн оо бис. Чүге дээрге чамдык кижилер шуут «билбес сен» дээр болду. Севээн-оол, Баян-Доржу дээш өскелер-даа бистеи үш-дөрт хар улуг, номчуп-даа, бижип-даа билир улус. Бис оларның-биле чайын кызыл-булунга өөренип турган болгай бис.

Хамык улуска шуптузунга номчуткаш, Орланмай башкы чээрби хире кижиниң үзүп чыскаап алды.

— Ынчаарга силер өске класска өөренир, азы үшкү класстан эгелээр силер—дээш, школаның бир хос класзынга олуртупту. «Бо шупту улуг оолдар ышкажыл, доо улуска бараалы»—деп. Элдик-оол мынды. Мен чөпшээрештим. Бистиң үевис улустуг класска барып олуруп алдывыс. Орланмай башкы албадаарга-даа ынаваан бис. Ам бодап чоруурувуска, башкывыс бисти демги «номчуп билбес» улустар-биле эвес, а «үш класс» деп улустарга өөредир деп бодап турганы ол чүве-дир. Ынчан ийи классты хос эрттирген бис.

Бистиң бир дугаар кичээливис ынчаар—улустуу билир, билбезни хынаарынга, үзүп олуртурунга ойлешкенин амдаа сактып чоруур бис.

Он ай орган үезинде аалдар күзеглериге көшкүлеп келгеп. Бир-ле дүъште Элдик-оол будуу, чанар дутайында сүмеледи. Мен чөпшээрештим. Дүштеки чем ишкеп соонда, бир шак хире чапсар ажыглап. Дээр-Хавак, Бедик-Өлешп кайы сеп дээш, улустан чашты-чашты арылдырып ор бис.

Удатпаанда соовуста улус шимээнин дыңналы-дыр. Оон хойдугуп, коргуп маңаашкаш, тилчивис үстүп, чер-даа албастай бердивис. Улустуң бараны таныттына берген. Көөрүвүске, Орланмай башкы баштаан, Баян-Доржу, Севээн-оол, Шалдыг-оол суглар чер алдыр хире эвес: «Турупар, кай баарынар ол, бээр келиңер» деп кускуныпаан, куурайлаан маңнажып орлар.

Бис дээрге ол-бо быдай дүжүп, диллиге сүрдүрген кодан ышкаш, коичуг улуг кызыл-хараган эдаанче кире халышкаш, хоруй бердивис.

Оолдар четкилеп келгеш, телиит кызыл-хараганны долгандыр бүзээлепкен.

«Бирээзиниң буду доо косгуп чыдыр» деп, Орланмай башкының үүн дыңнады.

Көрүп чыдырымга, Элдик-оолдуң будундан башкывыс сегирип алгаш, аяр тыртып үндүре берди. Мээн хөйленимден база бир кижи сегирип алгаш, довураам бурулалыр үндүр соортуп келди. Орланмай башкыны көөрүмге, Элдик-оолду тудуп алган шглап олур. Хараган аразынче чүткүп кирип чыткаш, чаагын шыйыктай тырттырып алган хевирлиг, арындан хаңы дамдыларга, ону аржыыл-биле чодуп олур. Бис коргуп, дошгайжы берген, ыыт чок тур бис.

«Кээргенчиг башкымны, хөөкүйүү, чүү коичуг хилиичектээн улус боор бис, артында дери дамдылап, аржыыл кызыл хан апарган» деп бодал гагыш-сеткилим аартып келди.

— Моон соңгаар ынчанмас мен башкы, кырым сынар, бо Доржу та кандыг кижи—дээш, Элдик-оол меңээ көредир.

— Мен база!—дээш, Орланмай башкыже көөрүмге, оон карааның чажы чаактарын куду кыланайынып дамдылап бадып турлар.

Бодунуң шак ындыг кызымаккай, иегелелип-биле бисти өөредип каан башкывысты чүректеривисте сактып чоруур бис. Башкывыстың кызымак ажылы, халас барбаан Чижээ. Элдик-оол школа директору. Оттук-оол милицияның майору, мен эмчи. Баян-Доржу алдарлыг малчын. Севээн-оол эки чолаачы бооп ажылдап чор бис. Четтирдивис, башкы.

Д. КУУЛАР,

эмчи.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 269 (9339) | Пятница 1973 чыл, ноябрь 16 | 1925 чылда үдезиалеттинген | Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-ЮГОСЛАВ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

КИЕВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары Л. И. Брежневтиң ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Тито-биле чугаалажыышкыннары ноябрь 14-те доозулган.

Чугаалажыышкыннар ы н ы н түпнелиинде совет-югослав кады кылган медеглелдя хүлээп алган болгаш ону парлап үндүрер.

* * *

КИЕВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары эш Л. И. Брежнев биле ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы эш Иосип Броз Тито олар ноябрь 15-те эш Иосип Броз Титонуң төрээн чурттуңга чоруттарының мурнунда Мариин ордузунга ужурашкан.

Эш Л. И. Брежнев биле эш Иосип Броз Титонуң араазынга найыралдыг беседа болган.

Аян-чорук доозулган

СЭКП Төр Комитединиң чалаанын ёзугаар Совет Эвилелиниге найыралдың аян-чоруун кылып келген ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Тито ноябрь 15-те кадайы Пованка Броз-биле кады Киевтен Төрээн чуртунче чоруткан.

Киевтиң ЮСФР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш УССР-ниң күрүне тухтары-биле шихээн Борисполь аэропортка эш Иосип Броз Титону СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш албанның өске-даа кижилери үдээнгер.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңнылыыш чыскааган. ЮСФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүседткен.

Эштер Иосип Броз Тито, Л. И. Брежнев, В. В. Щербицкий олар хүндүлел таңнылын эргээш.

Эштер Л. И. Брежневке болгаш Иосип Броз Титога хоорайның ажылчы чоннарының аэропортка турган төлээлекчилери изиг байыр чедирип турганнар.

Бөлүк автомашиналарның эрткени Киевтиң кудумчуларын болгаш шөлдерин ЮСФР-ның, ССРЭ-ниң болгаш УССР-киң күрүне тухтары-биле шимээн. Чүс-чүс күн киевчилер эштер Л. И. Брежневке болгаш Иосип Броз Титога чүректиң ханызындан байырны чедирип турганнар.

(СЭТА).

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ИЙИ ЧЫЛДЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Мал ажылының талазы-биле механизастаттынган. Тывада эң-не улуг ферма Кызылдың чоогунда «Сукпак» совхозта ажыглалга киргең. Бо ажылагыйның бодунуң күжү-биле болгаш акша-хөрөнгизи-биле кыска хуусада тутқан ол бүдүрүлгенің мал семиртир черлеринге 2500 баш ыяштыг бода малды болгаш 1500 хавынны азыралга тургузарын мал ажылдакчылары планнап турар.

Ажылдың кол чүүлдерин — мал чемин белеткээрин, ону үлээрин, малды суттарарын, кажаа иштин арыглап аштаарын — ында механизастаан.

Совхозтуң мал чеминиң суру быжыг — мал чемнеринин ийи чыл курлавырын ында тургускан.

(Бистиң корр.).

БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААН

Төску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг сиаалдаларын хуусаа бетинде боттандырар дээш калбарган социалистиг чарышка мириишкеш «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан, Эргелел үшкү квартанда тудуг-монтаж ажылдарының планын 109,3 хуу. күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 103,9 хуу күүсеткеш, үлетпүр-бүдүрүлге, тудуг организацияларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи боол, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы бистиң коллективтиң нежигүнү нижи бүрүзүнүң күш-ажылчы хей-аъдын кадырген.

Күш-ажылчы бедик көргүзүглерни коллектив күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, ооң организациязын болгаш механизациязын чогуур деңнелге кодурүп, социалистиг чарыштыг дээштиг организастап турган чедип алган. Чедиишкиннериниң улам быжыглавышаан, бо шиитпирлиг чылдың сөөлгү кварталын база бедик көргүзүглерлиг доозары дээш, депшилгелиг арга-дуржулганы улам калбартып ажылдаары бисте тудугжу бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ,
«Кызыл тудуг» эргелелинде дашчы.

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы —«Тыва даг-дүгү» комбинатта хөй аныяктар ажылдап турар. Оларның мергежилдери комбинаттың байдалының аайы-биле янзы-бүрү. Комбинатның топ лабораториязында кире бээрге, аныяктар-ла аныяктар. Чижээлээрге, комсомолчулар Валентина Стратилатова болгаш Хомушку Белекмаа олар лабораторияда лаборантылар. Оларның хүлээлгези—рудадан алдынар даг-дүгүнүң шынарын болгаш хуузун тодаргайлаары болур.

Олар боттарының хүлээлгелерин эки билир болгаш ону дыка эки күүседип турарлар. Уругларның ыяш мергежилги чедип алырынга оларның боттарының кызымак өөредилгези дузалаан. Ам олар бүдүрүге планның ай санында ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА — Валентина Стратилатова болгаш Хомушку Белекмаа олар лабораторияга ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АКЫ-ДҮҢМА РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ БУЗУЛБАС ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Белорус ССР-ге Улустарның найыралы орденни тывысканы

МИНСК, ноябрь 14. (СЭТА). Белорус Совет Социалистиг Республика бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының бузулбас акы-дүңма ог-бүлезинге үлетпүрүү, кодээ ажылагыйны болгаш эртем, культураны хөгжүдеринге кайгамчык улуг чеднишкиннерни чедип алган.

СЭКП Совет күрүне коммунистиг тургузуушкунга Белорус ССР-ниң кирген үлүг-күзүүн бедии-биле үнелээн. Ону яйы Ленин ордени-биле болгаш Октябрь революциязы орден-биле шаңнаан. Бөгүн ооң тугунга Төрээн чурттуң база бир шаңналы — Улустарның найыралы орден чыры берген. Совет Белоруссияны ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чыл ооюнуң бүдүүзүнде, база-ла ооң өске республикалар дег, ол орденбиле шаңнаан.

Орденни тыпсырынга Белоруссияның КП Төп Комитединиң болгаш БССР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралын тураскаатказы. Аңаа партия, совет болгаш хөй-ниитиг организацияларының удуртукчулары, үлетпүрүнүң, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары киришкеп.

Улустарның найыралы орден ленинчи партияның удуртулгазы-биле коммунистиг ниитилел тургузуп турар ССРЭ-ниң улустарының ондур улуг, бузулбас акы-дүңма найыралының күүрү боол турар деп. Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Ф. А. Сурганов** байырлыг хуралды ажылдып тура дедиглээн.

Совет Эвилели биле Белорус Совет Социалистиг Республиканың күрүне гимнери чаңгыланган.

Белорус ССР-ниң түгүл СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Тураскаал түгүл залга киирип эккелген.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ниң Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну улуг сорук киришкинниг сонгаан.

Чыылганнарга чылыг үткүткен, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгин** сөс ап үүре чугаалаан. Улустарның найыралы орден-биле Белорус ССР-ниң шаңнатканына тавариштыр бүгү белорус улуска —ажылчыннарга, колхозчуларга, интеллигенцияга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет Чазактың болгаш СЭКП ТК-ниң Чиргиге секретары Л. И. Брежневтиң өөрүнээзинден ол изиг байыр чедирген. ССР Эвилелиң тургузарынга болгаш быжыглаарынга, социалистиг нацияларның, улустарының найыралың, акы-дүңма кады ажылдажыгазы быжыглаарынга ажылчы чоннарының улуг ачы-хавыяалыг болганы дээш, Совет күрүнеиниң социал-политиктиг, экономика, культура хөгжүлдезинге киргирген улуг улуг-дуузу дээш база ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл ооюнга тураскаал кылдыр ол шаңнал-биле республика шаңнаткан.

Совет Эвилелинде республика бүрүзүнүң дески болгаш бүгү талалыг хөгжүүрүнге өргежок чугула политиктиг, социал-экономиктиг магадылал тургустуган деп, А. Н. Косыгин чугаалаан. Ниитилел амыдыралының политиказы, экономика болгаш культура талазы-биле оларның бүрүн дең эргелии ол. Бүгү чурттуң болгаш республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарынга дүүштүр чаңгыс аай план өзүгаар хөгжүп турар, сайзырагай, шыырак ниити-эвилел улус ажыл-агыйы ол. Чаңгыс аай ниитилел болгаш күрүне тургузуу, чаңгыс аай марксисчи-ленинчи идеология, бүгү улустарның коммунизм тургузар — чаңгыс аай кол соруглалыы ол. Совет Эвилелиниң улустарының аразынга тургустуган ниитилел харылзаалаарының, хүндүлежилге, акы-дүңма кады ажылдажыгга болгаш дузалажыгга харылзаалаарының чаа хевири ол. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының үүдезин эрге-ажыктарының болгаш социал идеалдарының ниитилешкээн үүдезин болдурган социалистиг интернационализм ол.

Бистиң чурттувустуң чечектелиишкиниг, бүгү совет кижилериниң чаагай чоруу, олардың келир үеэн улустуң бүрүн чаңгыс эптин-биле, Коммунистиг партияны долгандыр соц сырый каттышканы-биле магадылаттынган деп чүвени төөгүнүң дүржулгазы бүзүрелдиг көргүскен. Бистиң республика бүрүзүнүң чедиишкиннери 250 миллион кижилиг совет улустуң сеткил-сагыжыгга шынчаган өөрүшүүр. Ындыг төлээде, Улустарның найыралы орден-биле Белоруссияның шаңнатканы — үүле белорустарның эвес, харын орусстарның, украиннерниң, литваларның, латыштарның, казахтарның, грузиннерниң, бүгү эвилелдешкен республикаларның ажылчы чоннарының база улуг байырлалы.

Белорус улустуң акы-дүңмадары Совет Эвилелиниң улустары аажок хүндүлээр. Социалистиг революциянның тиилелгези дээш, хамааты дайынчыл, даштыкы интервенциянның чылларында Совет эрге-чагырганы быжыглаары дээш Белоруссияның ажылчы чоннарының демисели-биле чедип алганы бүзүрелдиг хүндүлел ол. Социализмниң тургузарынга шудургу күш-ажылы-биле. Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыг чоруубиле белорус улус ол хүндүлелди чедип алган. Маадыршудургу болгаш күш-ажылга инак дээш быжыг туруттуг, чалбыыштыг патриотизм, мөзүлүг болгаш коммунистиг идеалдарга шынчы дээш белорус улус хүндүлеп турар.

Совет Эвилелиниң акы-дүңма улустарының бузулбас эвилелин хүндүлежилге, быжыг найырал, пролетарскиг интернационализм, социалистиг патриотизм сырый каттыштырып турар.

Бөгүн Белоруссия — хөй адырлыг сайзырагай үлетпүрүлүг, механизастаттынган улуг көдээ ажыл-агыйлыг болгаш эртем-билиг талазы-биле бедик культуралыг республика деп, А. Н. Косыгин демдеглээн. Партияның национал болгаш экономиктиг политиказының боттандырып келгенинин ачызында Белоруссияга беш чылдар планнарының чылдарынын дургузында амгы үениң автомобиль болгаш трактор бүдүрериниң, чер байлактарын казып тыварының, химияның чаа үлетпүрү, станок тудуушкуну, электрон техниказының чазыг чок ажылдаар приборларның, кылымал удазынарның, пластиктиг бүдүмелдериниң, минералдыг чемнигчидилгелериниң база чинк, аъш-чем үлетпүрүнүң үүл-бүрү кылыгларының бүдүрүлгелери тургустуган.

Белоруссияны сайзыраткан көдээ ажыл-агыйлыг, мурнакчы үлетпүрүлүг республика болдурганы — белорус улустуң шылгарангай ачы-хавыяазы, ооң шудургу, могаг чок күш-ажылының түүнелиг. Белорустарның чаа-чаа бедик түүнелдерни чедип алырынга дузалап турар Совет Эвилелиниң акы-дүңма улустарының ачы-хавыяазы база ол. Ол бүгү — коммунизмниң тургузары дээш ниити демиселче улус массаларының сорук киришкиниң болгаш күш-ажылчы кедүрлүүшкүнүн билдиглиг үгландырып турар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының шылгарангай удуртузагының түүнели.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының өнааладаларын үүле долдур эвес, харын ажыр күүселяринче партияның кыйгырымы изиибиле деткип харылзаан. Беш чыл планын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүселярни дээш социалистиг чарыш күш-ажылчы кедүрлүүшкүнүге чаа идиг-деткимчени бергеп. Чарышка чаа-чаа, чогаадыкчы хөй эвелээшкиннер тыптып үнген.

Белоруссияның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары бедиктеп социалистиг хүлээлгелерни база алган. Ол хүлээлгелер ажыр күүсеттинер деп. бүзүрээр барымдааны оларның ажылының түүнелдерни берип турар.

А. Н. Косыгин ооң ыдай Белорус ССР-ниң экономика, культуразын хөгжүдеринге чедип алдынган чедиишкиннерин, бүгү совет улустуң мурнунга партияның XXIV съездизиниң база СЭКП ТК-ныц Пленумнарының шиитпирлериниң келир үеге онааштыр тургускан улуг сорулгаларын чугаалаан.

Соөлгү үш хүн дургузунда Оршаның, Могилёвтуң болгаш Минскиниң хөй-хөй үлетпүр бүдүрүлгелеринге база Орша чоогунда колхоз-совхозтар каттыжышкынынга чордувус. Оларның чамдыктарынга мооң мурнунда база чораан мен. Бисте бүдүрүлге организацкчылары — кижилериниң, түөкей эртемнигдериниң, ажылчынарның өзүп, оларның ажылчишин, политиктиг ниити билигдериниң, чаа-чаа сорулгаларның, келир үеле боттандырар планнарының хемчээлдеринге дүүштүр бодап, ажылдап биир мергежилиниң калбарып турары ажаок дүрген болгаш колчут сонуургачыт-дыр, ону демдеглээр ужуруг мен дей, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Кижилериң угаан-бодал аргалары болгаш бүлиниг мергежилдери тус-тус кижилерге хамаарыштыр эвес, харын Совет Эвилели чижектиг кайгамчык улуг чурттуң демчээлинге эвилештир үүле бистиң мурнакчы социалистиг тургузуувуска ынчаадыр калбаа-биле, хостуг чечектелген түрүп шыдаар. Бистиң тургузуувустуң, мурнакчы социалистиг демократиявыстың кайгамчык улуг чедиишкини болгаш артык күштери ол. Бүрүжуазтыг тургузугунуң болгаш бүрүжуазтыг демократияның аңаа деңнеге кылдыр салыпкы дег кандыг-даа барымдазы чок.

Белоруссияның партия организациязы партияның айтымышкынарын даянчы ёзубиле, улам идепкейлиг болгаш күзел-чүткүлүүг-биле амыдыралга боттандыраранга, бистиң өндүр улуг башкывыс Владимир Ильич Ленинниң ылгы чок чагыгларын бүгү чүүлдерге эдерер дээрзинде чигзинниг чок.

А. Н. Косыгин ооң соонда Совет Эвилелиниң делегей байдалынга хамаарышкан туружунуң, партия биле чазактың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыгларын тодаргайлап чугаалаан.

Совет Эвилелиниң, бүгү социалистиг дем катыштырылгазының экономика болгаш камгалал күүзү аажок өскен, ынчангаш социализм системазының делегейде болуушкунларга салдары үүле улгадып турар эвес, харын делегей хогжүдеэнинге кол-кол утламышкыныарын утлап-шиглеп берип турар деп, ол чугаалаан.

Партияның болгаш чазактың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы совет улустуң эң чүгүла күзел-сонуургалдарын чедип алырынга, социализмниң, бүгү делегейде национал хосталганың болгаш тайбыңның эрге-ажыктарында бараан боол турар, ынчангаш ону совет улус кызыгаар чок деткип турар. Ындыг политика бүгү улустарга билдингир болгаш чоок, тайбыгга инак күштерниң Москвага эрткен бүгүделегей конгреси ону аажок бүзүрелдии-биле база бадыткаан. Эш Л. И. Брежневтиң ук конгрессте программа болур деп үнелеткен чугаазында амгы үеде делегей байдалын принципиалдыг, партийжи ёзубиле тайылбырлаан, дүшкүүрлүг байдалды чавырыылдарып болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселге кандыг сорулгалар тайбыгга янак бүгү күштерниң мурнунга тургустуның турар дугайында ханы түүнелдерни кылган, тайбыңның болгаш улустар аразынга дем каттыштырып ажылдаарының айтырыглары партия биле күрүнеиниң үнелеп көөрүн үндезилеп айыткан. Тайбыңны быжыглаарыныче сагыш салыры бистиң күрүнеистиң эң чүгүла сорулгаларының бирээзин боол турар деп бүзүрелдиг барымдааны ук конгресстиң киржикчилеринге Леонид Ильич совет улустуң өмүнээзинден, Коммунистиг партия биле Совет чазактың өмүнээзинден чугаалаан.

Дем каттыштырылга чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының съездилериниң шиитпирлеринде, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң программа болур документилеринде тургустуган кол сорулгаларны боттандырарының эң чүгүла фактор магадыллалы — социализмниң акы-дүңма чурттарының сагыш-бодалдары-биле алыр хемчээлиниң чаңгыс аай болуру ол болгай.

Совөлгү үеде Азияның, Африканың болгаш Латин Американың империализмге удур туруштуг, тайбың дээш, национал хамаарышпас чоруктуг быжыглаары дээш демисел чорудуп турар хөй-хөй күрүнелери-биле Совет Эвилелиниң пайыралдыг харылзаалары улам быжыккан.

Национал хосталганың болгаш социал дешилгениң күштери-биле совет улустуң эң-не сеткил каттыштырылгазы — боттарының чөптүг эргелерин болгаш империализмге удур демиселге эрге-ажыктарын улустарның камгалаарынга дузалап турар, делегей амыдыралының эң чүгүла фактору деп чүве Индий-Кытатка-даа. Чоокку Чоон өүкте-даа база херек кырынга бадыткаттынган.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы — аңгы талазы-биле туруш барымдаалаан политика, бистиң ажылчын аңгыыстый, колхозчу тараачын чонувустуң, интеллигенциязыстың эрге-ажыктарын, бүгү делегейде тайбыңның болгаш социализм херээнинг эрге-ажыктарын камгалап турар.

Аңгы талазы-биле туруш барымдаалаарындан дашкаар ийикке аңгыга хамаарышпас даштыкы политика чорудар күрүне делегейге турбаан болгаш чок. Капиталистиг күрүнелериниң даштыкы политиказы черде тергиидекчи аңгыларның эрге-ажыктарын илергейлээр. Ынчангаш капитализмниң болгаш социализмниң аңгы талазы-биле кол сорулгалары бот-боттарынга удурланышкак, таарышпас деп чүве.

(Уланчызы 3-кү арыда).

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң пленуму

Дүүн СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пленуму болган. Организастыг айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр С. К. Орус-оолду СЭКП райкомунуң бирги секретары хүлээлгезинден пленум хостаан.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретарынга **Д. С. Данзын-оолду** пленум сонгаан.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң ийиги секретары хүлээлгезинден К. С. Севектиң пленум хостаан, СЭКП райкомунуң ийиги секретарынга **И. У. Успунну** сонгаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** киришкен.

АКТИВ ХУРАЛЫ

Дүүн Политиктиг чыры дыышкын бажыңынга улус өөредилгезиниң талазы-биле республика активиниң хуралы эрткен. СЭКП обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** хуралды ажыттыган.

«Улус өөредилгезин улам ынай хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин республикада күүсеткен турарының дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **К. С. Шойгу** кылган. Чугаалакчан айтырыг талазы-биле санаторнал солчулгазынга Туранның № 2 школазының директору **Б. И. Араптан**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары **С. К. Күжүгет**, Кызылдың педагогика институдунуң ректору **Х. С. Алдын-оол**, Кызылдың № 14 школазының директору **Л. А. Галактионов**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары **Х. К. Норбу**, Чоон-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Б. Б. Чюдюк**, чыдыышкын ажылдакчыларының дээди школазының болгаш эртем албан черлериниң профэвилел обкомунуң даргазы **Т. С. Слободчукова**, Эрзинниң районо эргелекчизи **Х. Б. Саган-оол**, Бии-Хемниң районо эргелекчизи **Л. Я. Царикова**, Тыва АССР-ниң шиитки херектер министриниң оралакчызы **П. П. Селиванов**, В.ЛКСМ Тыва обкомунуң секретары **Т. Ч. Салчак** болгаш республиканың чыдыышкын министри **Д. Б. Онзар** олар киришкен.

Республика активиниң хуралы чугаалажкан айтырыг талабиле тускай доктаалды хүлээп алган.

БАЖЫҢ ТУДАРЫНЫҢ ИНДУСТРИАЛДЫГ БААЗАЗЫН ХӨГЖҮДЕР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң талазы-биле доктазмал комиссияларының каттышкан хуралы ноябрьның 14-те Крейльге болган. Беш чыл планының чуртталга тудуунуң талазы-биле онааладазының канчаар күүсеттинип турарын аңаа чугаалажып көрген.

Белеткел болуунуң удуртукчузу депутат **М. В. Посохин.** ССРЭ-ниң Күрепланының кежигүнү, хоорайларның чуртталга, коммунал ажыл-агыйының болгаш хөгжүлдезиниң талазы-биле кылдастың начальныгы **Н. И. Бобровников** болгаш ССРЭ-ниң Күрүтуунуң даргазының бирги орлакчызы, Күрхамаазы-тудугнуң даргазы **Г. Н. Фомин** ол хуралга илеткелдер кылган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чонунуң амыдыралының материал болгаш культура талазы-биле деңнелиин бедидиринің калбак программазын боттандырбышаан, чуртталга тудуун хөгжүдеринче болгаш чоокку чаагайжыттынган чуртталга бажыңнары-биле хандыраргынче хүн бүрү сагыш салып турар. Чүгле сескн беш чылдың дургузунда ниити шөлү 518 миллион дөрбелчин метр 11 миллион ажыг квартираны тутқан болгаш 55 миллион кижиниң чурттага байдалын экижиткен.

Сөөлгү чылдарда чурттага тудуунуң шынары бедээн, хоорайларның чурттакчылыг оске-даа черлериниң планнаашкынының болгаш тудуушкунуунуң шынар деңнелки бедиткен. Архитекторлар болгаш тудугжулар чаа хоорайларны болгаш чурттага черлерни тудар талазы-биле өзээн хөй солун чүүлдерни кылын боттандырган. Ол болза РСФСР-де Тольяттн, Узбекистанда Навои, Казахстанда Шевченко болгаш оске-даа хоорайларга хамаарыжыр, олар болза совет социалистиг хоорай тудуушкунуунуң чедиишкиннериниң, архитекторларның чогаадыкчы ажылының болгаш тудугжуларның хүш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын хереглеп турар.

1971—1975 чылдарда чурттага тудуунуң улуг хемчээлиг планы бар. Ам-на ландырышкынын бүгү-ле үнер достеринде күсели-биле ниити шөлү 580 миллион дөрбелчин метр чурттага бажыңнары тудары көрдүгген. Ол болза өткен беш чылда тутқанындан 12 хуу хөй болуп турар-дыр.

Бо беш чылда тудуг-монтаж ажылдарының, ылаңгыя шеверлел ажылдарының шынары улуу-биле бедиткеп, архитектура талазы-биле хемчегерни улам экижиткен, инженер дериглелерни болгаш тудуп турар база чазыртып турар хоорайларның, чурттакчылыг оске-даа черлериниң чаагайжыдылгазын улам экижиткен. Чурттуң янзы-бүрү районнарының агаар-бойдус, национал-амыдырал болгаш оске-даа онза чүүлдерин эң-не долуузу-биле барымдаалап көргеп, чаа чаңгыс аай төлевиллелдерни өзүгаар чурттага бажыңнарын тударынче чоорту шилчиирин боттандырар сорулга салынган.

Сөөлгүде квартираларның ниити планнаашкынының улам

тазырымчалыг болдурары, шеверлеп қылырын экижидери болгаш дериглелерни амгы үениң болдурары көрдүгген.

Беш чылдың баштайгы ийи чылының дургузунда ниити шөлү 214 миллион дөрбелчин метр 4,5 миллион квартираны ажыглалга киргеп, 23 миллион хире кижиниң чурттага байдалын экижиткен. Оон-биле кады чурттага шөлдерни ажыглалга киирер талазы-биле онааладаларны чамдык министерстволар, ведомстволар болгаш эвилелдешкен республикалар чедирип күүсеттеп турар. Хей-хөй тудуг организацияларының ажылдыг индустриалдыг аргаларын неперетпейн турар, тудугнуң технологиязын үрээр, ажыл шагын хөйүг-биле чидирер чоруктарны болдурун турар, хөй күш үнер ажылдарны механизастарының деңнелин бедидери ооюм чорун турар.

Чурттага тудуунуң планнаашкының, организастаашкының улам ыяш болбаззырангайларынче болгаш шынарына улам экижиргеринче улуг кичээнгейни хуралга салган.

Чугаалажып көрген айтырыглар талазы-биле доктаалды комиссиялар хүлээп алган. 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планында көрдүгенин бүзүрээр чурттага бажыңнарының ниити шөлдерин ажыглалга киирер талазы-биле онааладаларны күүсеттирип дугайында хемчегерни ССРЭ-ниң министерстволарыбиле болгаш ведомстволарыбиле, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады ажылдап гылырын болгаш боттандырарын ССРЭ-ниң Күрепланынга, ССРЭ-ниң Күрүтуунга сүмелээн.

Хуралга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары **Д. М. Гридасов, В. Г. Калинин, М. Г. Органджанин, Г. П. Павлов, Г. А. Селецкий** олар база министерстволарның болгаш ведомстволарның төлээлекчилерин чүве. чугаалаанар.

Комиссияларның ажылынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы **Я. С. Насридинова** болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. П. Георгадзе** олар киришкен.

(СЭТА).

А. Н. Косыгин Белорус ССР-ниң удуртукчулары-биле ужурашкан

МИНСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ныц Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ноябрь 14-те Белорус ССР-ниң удуртукчулары-биле ужурашкан. Белоруссияның КП ТК-ныц Политбюро кежигүнерн болгаш кежигүнүнге кандидаттар, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, партия обкомнарының бирги секретарылары, облхүүскомнарының даргалары, БКП ТК-ныц харысалгалыг ажылдакчылары ужуражышкынга киришкеннер.

Беседа үезинде А. Н. Косыгин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге холбашкан чамдык айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң амгы айтырыгларын тайылбырлаан.

* * *

СЭКП ТК-ныц Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ноябрь 15-те Белоруссияның пайысалалында Москвадя эш чедип келген.

(СЭТА)

Отчеттар болгаш соңгулдалар

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында колхозтуң мурнунда салдынган планныг онаалдаларын чедиишкинниг шинтпирлээриниве үнланган партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды партия организациязы күштелдирип чорутқан. Тос айлар дургузунда чедиишкиннер бар. Аңаа коммунистерниң кинрген үлүг-хуузу эвээш эвес дээрзин Чөөл-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглээн. Колхоз бүдүрүлгезиниң бүтүү адырларынга ажыл-ишчилерни хаара түдүп, мобилизастаарынга партия организациязының башкарыкчы ролю өскен.

Ынчалзажок СЭКП Уставының негелделерии ёзугаар коммунистерниң харыысалгазын седидер, олардан негелдени күштелдирер талазы-биле партбюро (секретары С. Донгак) кошкак ажылдаан. Ажылагый соруглаларын күүседиринге курлавырларны база аргаларны чедир ажыглаваан. Оон харазы-биле мал бажы өстүрериниң, чаш малды камгалап алырының соруглары күүсеттинмээн. Төрүүр 100 дениниң, 21 кижи «Күш-ажылчы шылгарал дээш» болгаш ювилейлиг медальдарның эдилекчилери. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 ч.) доктаазы бүдүрүлгеге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринге, онаашкан участоктарында ажыл-херектиң байдалы дээш хууда харыысалгазын бедидеринге, партийжи болгаш күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарынга улуг салдарны чедирген. Партия организациязының коммунистери партия документилерин солуурунга белеткеп дугайын хуралга ийи удаа чугаалажып, партийжи даалгаларын эде көрбүшаан, 13 коммунистиң отчёдун дыңнаан. Коммунистер-биле беседаны парторганизация чоруткулаан. Партдокумент солуушкуну аңаа организастыг, бедик деңнелге эрткен.

Ынчалза-даа коммунистерниң харыысалгазын бедидеринге дээштиг арга — коммунистерниң отчёдун, дыннадыгларын алыры, олар-биле беседа чорудары, даалга бээри, оон күүседиринге хынаары ышкаш хемчеглер сөөлгү үеде сулараан. Партия организациязынга партдокумент солуушкунуңуң доозулган түңнелии хуралга чугаалашпаан. Партия хуралдарынга чугаалажып, шинтпирлерни хүлээп ап турза-да, олардың күүседиш дээш контрольду партия организациязы, оон бюрозу четпес боттандырып турар.

Хөй-нинти организациларының ажылынга партийжи удуртулга кошкак. Ийме көдээ Советтиң күүскомуунуң (даргазы М. Дакпай) организовс-массалыг ажылы куду деңнелде чоруп турар. Кем-херек үүлгедир, арагалаар, хулиганнаар чоруктар бар болуп артпышаан. Дружина чөвүлели, эш хуузунуң суду ажылдаавайн турар. Комсомолчу-аныяктар ортузунда кижизидилге ажылының деңнели чавыс. Көскү агитациянның дээштиг салдары ам-даа чавыс. Күш-ажылчы алдарның тугу хөй үе дургузунда көдүргүнмейн турган.

Малчыннарның амыдырал байдалын экижиндиринче кичээнгей кошкак салдынган. Чуртталга бажыңнары-биле хандыртынмаан малчын өг-бүлелер эвээш эвес.

Партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды бедик деңнелге чорудуп турган, партия организациязының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шинтпирлээрин коммунистер айыткан. Ол саналдарны амыдыралга бөттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, партбюро оон күүседиринге организастаар хүлээлгелиг.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

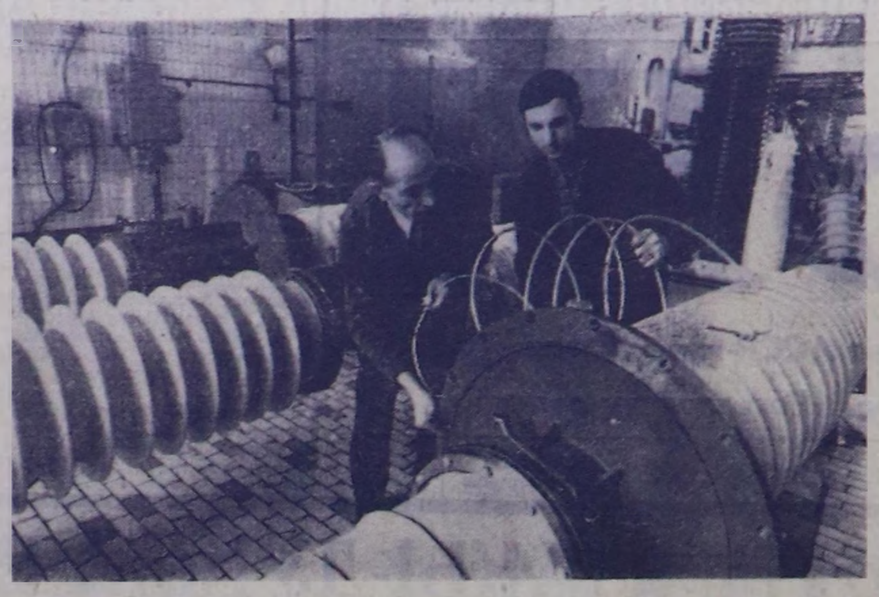

МОСКВА. «Изолятор» заводтуң коллективи беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының онаалдаларын хуусаа бөтинде күүседир дээш чедиишкинниг ажылдап турар. Бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери үшкү кварталдың программазын шагда-ла ажыр күүседип алган. Пландан ажыр 94 муң рубльдиң продукциязын бүдүргөн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезии эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге 19 хуу ылдыр бедээн.

Улуг Октябрьга өлдар болдурган социалистиг чарышка кириишкеш, пландан ажыр он-он муң рубльдиң продукциязын олар бүдүргөн.

ЧУРУКТА: заводтуң эң дээре бүдүрүлгечилериниң одуруунда слесарь-чыыкчылар И. И. Самсонов (солагай талазында) болгаш В. А. Капустин олар ажыл өйүнде. Олар эзлчег нормаларын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДУРЖУЛГА ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Чадаана хоорай Советиниң садыг болгаш хөй-нинти чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы А. Данилова) эрткен соңгулдалардан бээр өлүмү идепкейлиг ажылдап турар.

Комиссия 60 чылдың июньдан 1974 чылдың январь 1-ге чедир чорудар ажылының планын чогаадып кылгаш, ону боттандырып турар. Магазиннерниң, столовааларның, хлеб, саржак заводтарының санитарлыг болгаш культурлуг хандырылгазының байдалынга хамаарыштыр хынаалдаларны чоруткан. Оон түңнелиниде илерээн четпестерни коллективтериниң хуралдарынга сайгарбышаан, ону чайладыр ажылды экижиндер талазы-биле санал, сүмелерин берип турар. Хымалдаларга районнуң санэпидстанциязының ажылдакчыларын, хөй-нинти организациялардың төлөөлекчилерин кириштирген. Хымалдаларның түңнелдерин хоорүүскомуң хуралдарынга тургузуп, доктаамал комиссияның кежигүннери аңаа ажыктыг саналдарын бергилээн.

Магазиннерниң, столовааларның, саржак, хлеб заводтарының санитарлыг байдалында шыңгыы четпестер хынаалда үезинде илерээн. Ылангыя столовааларның, хлеб заводунуң арыг-шеверииниң байдалы дыка четпес болган. Аъш-чем продуктуларын довурак-доозундан чайлатпайн, кайы хамаан чок долуй салып каан тургулаар. Аъш-чем кылыгларының шынарын экижиндер талазы-биле четпес хемчеглер ап турар. Ылангыя № 3 столовааның санитарлыг байдалы багай турган. Доктаамал комиссия магазиннерниң, столовааларның, аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылында четпестерин чайладырынче улуг кичээнгей салып турарындан ол черлерниң ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн.

Доктаамал комиссия бодунуң хуралын үш удаа эрттирген. Планда көрүүнген ажылдарны канчаар күүсеткенин үргүлчү сайгарып, комиссия кежигүннериниң ажыл хуваалдазын көрүп, кымның канчаар ажылдап турарын чугаалажып турар.

Чоокта чаа хоорай Советиниң сессиязынга ол доктаамал комиссияның ажылын дыңнап, оон эки дуржулгазын өске комиссияларның ажылынга нептереднрин көрген.

С. МОНГУШ.

ЭКИ ТАЛАЗЫ БАР-ДАА БОЛЗА...

Колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдетпишаан, күргүнеге садар планын эътти 101,8 хуу, сүттү 102,4 хуу, дүктү 100,3 хуу, тараазы 125,2 хуу күүсеткен.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидеринде агротехниктиг хемчеглерни сагып тургаш, багай эвес дүжүттү өстүрген. 250 га тараа культураларын суггат-биле хандырган. Күскү ховуу ажыдарын чедиишкиннииг организаставаш, ниитизи-биле 2800 тонна, азы бир гектардан-на 10 центнер дүжүттү алган. Келир чылдың тарылгазынга 2500 га чайгы, 440 га күскү андырылганы чорудуп, 500 тонна үрезинни уруп, оон бирги арыглаашкыны доозкан. Ниитизиниң малынга 890 тонна сигенни белеткеп алган.

Чаа хевирнин сүт-бараан фермазын туткан, ону механизастаарын доозуп турар. Аңаа 200 баш инектиң саалдазын механизиг арга-биле чорудар, 100 баш бызаа кажаазының тудуу удавас доостур.

Бүдүрүлге адырларының аайы-биле чедиишкиннерге үлүг-хуузун кинрген, онаашкан ажылына харыысалгалыг, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, күжүн, билиин берип турар коммунистер болгаш активчилер эвээш эвес. Коммунист О. Алажыкка удуртқан Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазы тос айларда 127 тонна сүт садар планын 102,4 хуу күүсеткен. Хойжуу баш малга онааштыр 28 хуу, раганны. 62 бызааны. 55 хулувну, чедир албаан. Мал бажынга хорамча хөй болуп артпышаан.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, продукциязының бот-үнезин бедик болуп турар. Ниитизи-биле кирип алган орулгазы чарыгдалдан эвээш. Моон ап көөрге, продукциязының бот-үнезин чиигедир дээш демисел кошкак, амгы үениң негелделеринге дүүштүү эртем, техниканы чаа чүүлдерин ажыглавайн турар.

Колхоз экономиказын көдүреринге чугула чүүл болур малдың уксаазын экижидер хемчеглер кошкак чоруп турар. Малдың өң-чүзүнүңүн, эркызының зайы-биле үзүүшкүнүн зоотехниктиг чурум ёзугаар чорутпайн, орайтадып турар. Ылангыя бода малдың тарын боозадылгазын шынарлыг чорударынче бригадир эш С. Өлзей-оол, учётчик О. Алажык кошкак сагыш салган. Оон харазы-биле төрүүр 100 инектен-не 38 бызаа алдынган. Уксажыдылга ажылын бедик деңнелге тургузар дээш партбюро ол коммунистерден негелдени кошкаткан.

Материалдыг кежиктиң бүдүрүлгезинде бүтүү коммунистерниң 65 хуузу киржип турар. Ленинчи партияның кежигүнү бедик атты ажылга, амыдыралга төлептин-биле шынзыдып чоруур коммунистер эвээш эвес. Чижээ, 3 кижи Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин, 21 кижи «Күш-ажылчы шылгарал дээш» болгаш ювилейлиг медальдарның эдилекчилери. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 ч.) доктаазы бүдүрүлгеге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринге, онаашкан участоктарында ажыл-херектиң байдалы дээш хууда харыысалгазын бедидеринге, партийжи болгаш күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарынга улуг салдарны чедирген. Партия организациязының коммунистери партия документилерин солуурунга белеткеп дугайын хуралга ийи удаа чугаалажып, партийжи даалгаларын эде көрбүшаан, 13 коммунистиң отчёдун дыңнаан. Коммунистер-биле беседаны парторганизация чоруткулаан. Партдокумент солуушкуну аңаа организастыг, бедик деңнелге эрткен.

Ынчалза-даа коммунистерниң харыысалгазын бедидеринге дээштиг арга — коммунистерниң отчёдун, дыннадыгларын алыры, олар-биле беседа чорудары, даалга бээри, оон күүседиринге хынаары ышкаш хемчеглер сөөлгү үеде сулараан. Партия организациязынга партдокумент солуушкунуңуң доозулган түңнелии хуралга чугаалашпаан. Партия хуралдарынга чугаалажып, шинтпирлерни хүлээп ап турза-да, олардың күүседиш дээш контрольду партия организациязы, оон бюрозу четпес боттандырып турар.

Хөй-нинти организациларының ажылынга партийжи удуртулга кошкак. Ийме көдээ Советтиң күүскомуунуң (даргазы М. Дакпай) организовс-массалыг ажылы куду деңнелде чоруп турар. Кем-херек үүлгедир, арагалаар, хулиганнаар чоруктар бар болуп артпышаан. Дружина чөвүлели, эш хуузунуң суду ажылдаавайн турар. Комсомолчу-аныяктар ортузунда кижизидилге ажылының деңнели чавыс. Көскү агитациянның дээштиг салдары ам-даа чавыс. Күш-ажылчы алдарның тугу хөй үе дургузунда көдүргүнмейн турган.

Малчыннарның амыдырал байдалын экижиндиринче кичээнгей кошкак салдынган. Чуртталга бажыңнары-биле хандыртынмаан малчын өг-бүлелер эвээш эвес.

Партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды бедик деңнелге чорудуп турган, партия организациязының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шинтпирлээрин коммунистер айыткан. Ол саналдарны амыдыралга бөттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, партбюро оон күүседиринге организастаар хүлээлгелиг.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

НЕГЕЛДЕНИҢ КОШКААНДАН

Коммунистерниң совхоз бүдүрүлгезинге киржилгезинниң, даандырган ажыл-херек дээш оларның идепкейни болгаш харыысалгазын бедиделиринең, партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында шыдыы партийжи чугаалар «Тээлин» совхозтуң Найырал салбырында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга болган.

Ында бүдүрүлгеге шудургу, хөй-нинти ажылынга идепкейлиг коммунистерниң саны эвээш эвес, оларга хойжулар Хертек Адыг-оол, Иргит Содунам, суггатчы Хертек Чылбак, механизатор Сергей Амырбиде, ховуу бригадири Иргит Сендажы дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Салбыр бо чылын күргүнеге эът, сүт садар планнарын 10 айларда ажыр күүсеткен. Пландан ажыр тарааны сатқан. Ынчалза-даа партия эге организациязы, оон бүрозу чом ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдарны кошкак чорудуп, мал ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун (ылангыя хөй ажылының) бедидеринге курлавырларны чөп ажыглап шыдаваанындан, кижилер-биле ажылды эки чорутпаанындан, чамдык ажылчыннардан, ылангыя коммунистерден негелдени кошкатканындан ажыл-агыйжы көргүзүүлер чавыс болган.

Эрткен он айларның түңнели-биле адырга, 2905 хураганы чедир албаан, азы ниитизи-биле хөй өстүрериниң планы 1139 башка четпээн. Бир хойдан 2 кг дүк алыр тургаш, чүгле 1 кг 750 г дүктү алган. Оон түңнелиниде күргүне планын күүсетпээн. Коммунистер Маадыр-оол Мукаайлы 36, Салчак Дүү-Дарый 32 баш хойларны чидирип, ажылга харыысалга чок чоруун көргүскеннер.

Партияның уставын каржызы-биле хамыдып, арагалап, хөй-нинтиниң корум-чүрүмүн үреп турганы дээш Иргит Семис-оол, Хүреп Окчаа, Салчак Хүреп оларны коммунистер шыңгыы шүүгмүүлээннер.

Партия эге организациязының секретары өске ажылче шилчий бээрге, оон орнунга ховуу бригадири бюро кежигүнү коммунист Доңгул Кагай-оол ажылдаашаан, коммунистерниң болгаш бүроюның хуралдарын устав ёзугаар эрттирбейн, ажылды дыка сулараткан. Ол дугайында бюро кежигүнү эш К. Ч. Хертек эге организациянның отчёт илеткелинге шын анализтеп шүүгмүүлээн. Партия эге организациязы профэвилел болгаш комсомол организацияларын кошкак удуртуп келген. Месткомуңуң даргазы, комсомол организациязының секретары өскээр ажылдап чоруй баарга оларның орнунга ажылдаар кижилерни шилип тыварынга аажок хөй үеми эрттиргеш, чамдыкта үк организацияларыны удуртур кижи чокка арттырып, ажылын сулараткан.

Мал болгаш чер ажылдакчыларының ортузунга чарышты организастап түңнеп келген. Ынчалза-даа оон негелделериниң болгаш түңнелдериниң талазы-биле көскү агитацияны чавыс деңнелге тургускан. Эки көргүзүглерлиг ажыл-ишчи кижилерни хана парлалгазынга хаая бижип турар, бо талазы-биле эге организациязының бюрозу шүшпеп ажылдап келген.

Эге организациязың бюрозу болгаш оон секретары коммунистерниң даалгаларны күүседип турарын хуралдарга хаая дыңнап, ол талазы-биле негелдени кошкак чорудуп келгенин хуралга шыңгыы шүүгмүүлээн. Партдокументилер солуушкунуңуң талазы-биле «Коммунистерниң эргелери болгаш үлүгээлгелери» деп темага хуралды эрттирген-даа болза, орта хүлээп алган шинтпирниң күүседиринге партбюро хынаалдага албаан. Партия эге организациязының секретарының хүлээлгезинин күүседип турган эш К. С. Доңгул үчүле үш коммунист-биле беседа чоруткан.

Четпестерни дарый чайладыр хемчеглерни алырын, даандырган ажыл-херекке коммунистерниң харыысалгазын бедидерии, үндүрген шинтпирлерниң күүселдезин чогуур өйүнде организастаарын партбюроның чаа соңгуткан составынга коммунистер даскан.

Б. БАРБА.

Чаңгыс өг-бүлениң ишчилери

Республиканың малчыннарының ортузунга калбарган социалистиг чарыжының тос айларының түңнели Октябрь байырлалының бүдүүзүнде үнген. Ында мурнакчы саанчыларның даңзыының аразында Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң аныяк саанчылары Зоя биле Валентина Байыр угбашкыларының аттары база бар. Олар болза республиканың мурнакчы саанчыларының бирээзи коммунист Элескей Байырның уруглары-дыр.

Элескей Содунажыковна аныяндан тура-ла саанчының чымыштыг ижинге бердинип, хөй чылдарда ажылдап келген. Оон арга-дужулгазы байлак, оон ажылга мергежилиг улуг. Үр чылдарда ажылдап келген муржулгалыг кижи саанчының мергежилиниге оон-он аныктарны өөреткен.

Кызымак ажыл-ишчи, идепкейлиг хөй-нинтичи ол коммунист Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң демдээ» орденнериниң эдилекчизи. Чонунуң, коллективиниң аңаа көргүскен бедик үнелели ындыг болган. Оон күш-ажылга хандыкшылы, хууда үлегерчиижээ урулгаларга улуг салдарыңы чедирген. Хоочун саанчының дөрт уруу төрээн совхозунда ажылдап турар. А Зоя өйле Валентина авазының соон салган, саанчылай бергеннер.

Зоя он классты дооскаш, үш чыл бурунгаар саанчы апарган. Ол ажылга ону авазы өөредип, чанчыктырып каан. Аныяк кижиге баштайгы удаада дыка берге болган. Зоя ону авазының дузазы-биле чоорту ажып эртип, үр болбаанда эки көргүзүглерни чедип ап, харын-даа Билелиг сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының одуруунга кирген.

Зоя Байыр 1972 чылда бодунга быжыглаан 24 инээнин бирээзинден-не 2100 кг сүттү саагган. Ол эки көргүзүг болган. Ынчангаш Зоя ынчан социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Бо шинтпирлиг үшкү чылдың эрткен он айларында мурнакчы ишчи бир инектен-не 1962 кг сүттү саагган, чылда 1955 кг сүт саар дээш хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседипкен.

Аныяк саанчы хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол — коммунист, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Партийжи-даа даалгазын, депутатдаа хүлээлгезин ол ак сеткилдиг күүседип, кижи бүрүзүнүң негелде, хомудалынга дыннаңгыр болуп, ону үезинде бөттандырып турар, чогуур айтырыгларга харыыны саададың көрбээн.

Элескей Содунажыковна бо чылын пенсияже үнген. Ол фермадан үнериниң мурнунда бодунуң саап турган инектерин уруу Валентинага хүлээдип берген. Валя база авазының дузазы-биле ажылга дажыгып, кызымак ишчи болуп озуп келген. Эрткен он айларда бир инектен-не 1755 кг сүттү саагаш, социалистиг хүлээлгезин ол ажыр күүсеткен. Валя база үргазы дег, күш-ажылга ынак, соглаан сөзүнге шынчы, быжыг тура-соруктуг.

Ажыл-ишчи өг-бүленин өр ээзи Павел Байыр уругларын күш-ажылга кижизидеринге бодунуң төлептиг ажы-чанын көргүзүп келген. Ол — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Павел Дырышкакович төрээн Тывазынга ээп келгеш, баштай мал малдап, оон соонда сүт-бараан фермазын эргелекчилеп келген. Нәйыралыг коллективтиң бүүрелинге чаәрби чыл дургузунда ол төлептиг болуп, ак сеткилдиг ажылдап чоруур.

Т. ДАЛАЙ-ООЛ.

Сүт бүдүрериниң күш-ажылчы демиселинге кириишеш. Демир-Хая Кара-кыс он ажыг чылда саанчылап. Танды районда мурнакчы ишчилериниң одуруунда туржуп турар. Тока аттыг совхозтуң Кулузуп сүт-бараан фермазының дуржулгалыг саанчызы беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында алган хүлээлгезин төлептин-биле күүседир дээш ажылдап турар.

К. Демир-Хая (бо чурукта) бодунга быжыглаан болук инектериниң бирээзинге онааштыр эрткен тос айлар дургузунда 1784 кг сүттү саагган. Бодунуң саан ажылын экижитпишаан, коллективтиң ишчилери-биле кады кынтаглаашкын белеткеп кирижип келген.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЕВИШААН...

Мал ажылынга хөрээженнериниң киржилгезин улуг. Малдың продуктулуун бедидери, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыры — малчының, ылангыя кадарчының, саанчының, сакманщиктиң болгаш бызаа ажаакчызының сагыш човангыр, ак сеткилдиг күш-ажылының түңнели дээрзи билдингир. Ол үлүг чаагай үүле-херекти бүдүрүп турар кижилерниң, ылангыя хөрээженнериниң культурлуг амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле ажылды Барыын-Хемчиктиң чер-черде хөрээженнер чөвүлелдери багай эвес организастап турар.

Районга кынтаглаашкын эгелээр мурнунда хөрээженнер чөвүлелдериниң отчёт-соңгулалыг хуралдарын эрттирип, аңаа үлегерлиг малчын дээш чарыштың түңнелин түс бүрү чугаалашкан.

Тос айларның түңнелинде бирги черни эзлээш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомуун шилчирр Кызыл тугун чаалап алган Сут-Хаяа сүт-бараан фермазынга малчын хөрээженнериниң слёдун «Шекпээр» совхозта партком эрттирген. Аңаа саанчылар, бызаа ажаакчылары, хаван ажаакчыларын болгаш мурнакчы кадарчылар киришкеп. Ол ышкаш «Барлык» совхозтуң мурнакчы активчи малчын хөрээженнери: Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Л. Оюн, Ленин орденнин эдилекчизи, Маадырние У. Успун болгаш өскелерда ол слётка база аалчы болганнар.

Слёттуң киржикчилери үлегерлиг малчын өг-бүле дээш чарыштың түңнелин үндүрүп, ол талазы-биле тиилекчи болган Александра Ооржак, Раиса Ооржак, Седип Ооржак оларга барып, эки үлегерлиг өг-бүлелерниң ажылы, чуртталгазы-биле танышканнар. Ол малчыннарның өглериниң аянныг шевер дериттингенин, арыг-силиин келген аалчылар мактаан. Мындыг янзылыг слёт «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырынга база болган.

Чоокта чаа Бижиктиг-Хая салбырның малчын хөрээженнериниң культурлуг амыдыралынга хыналаны чоруткан. Амгы үеде оларның ажылга мергежилп, амыдыралга үлегери бедик, малчын өг-бүле бүрүзү культурлуг, арыг-силиг чурттапга дээш демисежип турары илден апарган. Хыналаның түңнелин СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажып, салбырда партия организациязының бо талазы-биле чорудуп келген ажылын сайгарып көрген.

Чаш салгакчыларны ышкы өстүрери хүнүң чугула айтырыы. Малчыннарның бичии ургуларын ясли-салтарга тургузар, ол албан черлериниң ажылын экижидер талазы-биле ап чоруткан хемчеглер эки түңнелдир болганын аңаа демдеглээн. Амгы үеде «Хемчик» совхозта ясли-сад доктаамал ажылдап, малчыннарның ургуларын культурлуг кижизидип турар. Келир чылын «Барлык» совхозка база ындыг сад ажыдарын белеткеп турар.

Малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды үлам күштелдирип, ылангыя зооветеринария өөредилгезин организастаары хөрээженнер чөвүлелдериниң база чугула соруглазы. Маңаа холбаштыр чер-черде чөвүлелдер кежигүннери малчыннарга ургулчү барып, өг-бүленин чурттапга амыдыралын үлам чаагайдырынга боттуг дузаалаар, солун, сеткүүл чагыдылгалын калбартыр талазы-биле тайылбыр ажылын чорудар апаар. Малчыннарга автолавка доктаамал барып, чугула хереглел барааннары-биле хандырган турарынче сагыш салыры база чугула.

Е. АЖИ.

СЭКП райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар киллизиниң эргелекчизи.

АКЫ-ДУҢМА РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ БУЗУЛБАС ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези *1*-ги арында).

ни билир бис. Ындыг-даа бол бот-боттарыгча удурланышкак — социалистиг болгаш капиталистиг делегей системалары чер кырында догуннап турар деп чүвени амыдырал херечилеп турар. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Делегейге күштер деңзигүүрүнүң өскерлип турары буржуазтыг нинтилелдиң чагырыкчы бөлүктериниг улустар аразының айтырыгларын дайын күжү-биле шинтирлээр арга чогуе билириниң улам бадыткаттынарынга чедирген. Амгы үениң байдалынга улустар аразының харылзааларының уғаангыр кара чангыс үндезинге үүлле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болган туруп болур деп чүвени олар херекке албайы барып шылавас.

Делегейде дүшкүүрлүг чорукту моон-даа соңгаар улам чавырылдырар, бижыг тайбының болгаш улустарның аңыл чок чоруун хандырар база чаа дайынны болдурбас деэш Совет Эвилели социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле кады болдунар-ла түүлдерни моон-даа соңгаар кылыр. Дайын болгаш тайбың айтырыгларын бистер оон өскээр кайчаар-даа көрбес ужурлуг бис. Бодунуң эчис сорулгазы болгаш утка-шынары үрегдээшкин эвес, а улуска материалдың база уғаан-бодалдың үнелиг түүлдерин тургузары дсп көрүп турар бистиң социал тургузуувустуң байдалы, бистиң амыдыралывыстың бүгү хевири ону ынчаар негеп турар.

Тайбының бижыглаарының херээнге чедип алган улуг чедиишкиннерин демдеглээрибиле кады бистер тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин анги-ангы тургузуглуг күрүнелер аразынга харылзааларның бүтүн-ниити норма-чижектери болдурары деэш демисел улуг болгаш үрүүлчүлелдиг күжениишкинни негээр деп чүвени долузу-биле медереп билир бис. Агрессчи империалистиг күштер делегейде күштериниң чаа хуваалдазын барымдаалап турза-даа, бистиң талавыстан үргүлчү сер.мчилелдиг турарын негээр политиканы үргүлчүлевишпаан.

Вөмбүрзек кырында тайбыңга ынакшылдыг күштериниң туруштары чайгылыш чокка бижыгып турар, ынчангаш даштыкы политика талазы-биле партияның болдунуң мурнунда салып турар чаагай эчис сорулгазы чедип алдынаа дээрзинге улам улуг идегелди болдуруп турар деп А. Н. Косыгин түңнелинде дэмдеглээн.

Байырлыг хуралдың киржикчилери динмиттиг адыш часкап турда, А. Н. Косыгин Белорус ССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын номчаашаа, ону республиканың түгүнга кадаан.

Бистиң хөй националдыг улуг чуртувус бодунуң бүгү улустарының найыралы-биле күштүг болгаш ол найыралды камгалаары болгаш бижыглаары — совет улус бүрүзүнүң, бистиң чурттуң хамаатыы бүрүзүнүң ыдыктыг үүлээлгези болурун силерге бо орден кажан-кезээде сагындырып чоруур болзун деп ол чугаалаан.

Белоруссия бодунуң улузунда бүгү-ле эң дээрге үүлдерни ол найыралга сөөнеп турар. Ол ооң-харыызынга өске республикалардың улустарындан база-ла ындыг үүлдерни ап турар. Ол дээрге, бистиң социалистиг республикаларывыстың эвилелиниң күүлүг болгаш бузулбас болдуруп турар эш хуунук, найыралдың, акы-дуңмалышкы чоруктуң харылзаалары деп чүве ол-дур.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүүнүге кандидат, Белоруссияның КП ТК-ниң бирги секретары **П. М. Машеров** харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш, Совет Белоруссияның ажылчын ангызының, колхозчу таравыннарының, интеллигенциязының чедиишкиннерин болгаш ачы-дузазын үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге изин-биле өөрүп четтиргенин ол илереткен. Республиканы Улустарның найыралы орден-биле шаңнааны — үүле бедик ат-алдар эвес деп чүвени коммунистер, хоорайларның болгаш суурларның ажыл-ишчилери ханызы-биле билип турарлар. Ол шаңнал хөй-хөй үүлдерни хүлээндирип, буруңгаарлавырынче кыйгырып, Белорус ССР-ниң мурнунга партияның, чурттуң салганы улуг болгаш нарын сорулгаларын күүседири дээш эң бедик харыысалганы оңаап турар.

Бистиң бүгү амыдырал-чуртталгавыс, бистиң планнарывыс, ажыл-херектеривис болгаш чедиишкиннеривис-даа совет улустарның найыралының туругзукчу үре-түнелдерин-биле тудуш холбаалыг деп П. М. Машеров чугаалаан. Совет Белоруссияның коммунист бүрүзүнге, ажыл-ишчи бүрүзүнге улустарның найыралы дээрге, марксизм-ленинизмге шыңчы чорук-биле болгаш социалистиг эрге-ажыктар-биле, коммунистиг өзүүнүң улуг идеаалдары-биле сырый холбашкан чурттуң бүгү нацияларыкыы болгаш бинче буурай улустарының бузулбас каттыжыышкыны болуп турар. Ол дээрге, бистиң кижилеривистиң сагыш-сеткилинге эң-не ханызы-биле синиикен пролетаржы интернационализмниң тиилеттирбес күжү-дүр. Ында — бистиң эрткен төөгүлүг оруувустуң улуг-чаагай болгаш ат-алдарлыг чоруу сиңиккен.

Белоруссия ленинчи партияның, социализминиң, улустарның бузулбас акы-дуңмалышкы чоруунуң ачызынга чечектелип, сайзыраан. Совет эргечагырганың чылдарында республикага үүле үдетүүр будуруглегиниң хемчээли 136 катап, а дайын мурнунда турганыңдан — 17 катап ковудээн. Белоруссияның ажылчы чоннары бүгү совет кижилер-биле бир дөмей СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң мерген угаанының даштыкы политиктиг стратегиязын изин-биле, бүрүн деткип турар деп оратор демдеглээн. Делегей харылзаалаларының эң-не шинтирлиг шугумчарынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын чедип алганын туруштуг, бижыг, харыч-даа — катап эгиттинмес болуушкун кылырынче ленинчи партияның, Совет күрүнеңиң чайгылыш чок чүткүлүн Л. И. Брежневтиң илереткени эң ханы идегелдерге болгаш күзел-чүткүлге дүгжүп турар.

Бо тураскаадлыг хүнде ста-ноктарда болгаш колхоз шөлдеринде-даа ажылдап, эртем шинчилелдерни кылып, ураң үүлдүн чогаалдарын тургузуп турар кижилерниң өмүнээзинден, республикада материалдыг болгаш уғаан-бодал байлактарының эртинезин улам улгаттырарын турар бүгү-ле кижилерниң өмүнээзинден боттарывыстың бүгү-ле сагышсеткиливисти, чалбыыштыг чүрээвисти, күжүвүстү СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сорук хинчикчи шинтирлирлерни амыдыралга боттандырарынга, коммунизминиң улуг херээнге бүрүнү-биле бээрвисти Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка шинтирлиг бадыткалбиле бүүредип тур бис деп түңнелинде П. М. Машеров чугаалаан.

Минскиниң автоматтыг шугумнар кылыр заводунуң фрезеровщиги **А. В. Филич**, Витебск областын «Перамога» («Тиилелге») колхозунуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Л. А. Наумова**, Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи **Н. А. Борисевич**, Минскиниң А. М. Горький аттыг педагогика институдунуң студентизи **Надежда Жекалова** олар байырлыг хуралга үүле чугаалаваш, төрээн партияга, совет улуска Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш изиг өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Дең эргелиг эвилелдешкен республикаларның аразында Совет Белоруссияның ажылчы чоннары боттарының бүгү-ле практиктиг ажыл-чорудулгазынга хамыктың мурнунда ниити улусчу, ниити күрүне эрге-ажыктарын барымдаалаар деп эң кол чагыны ыдыктыы-биле күүседир деп олар оизалап демдеглеп турганнар. Чаңгыс эп-сеткилдиг өгбүлени медереп билири ышкаш ындыг ыдыктыг болгаш чаагай үүл черле чок.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДАНЫҢ КИЖИЗИ

Кызылдың автосептелге заводунда тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир деэш кызымак ажылдап, коллективте калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бодунуң онаашкан ажылынга көскү чедиишкиннерни чедип алырын оралдажып турар мурнакчылар хөй. Чижээ, Дмитрий Тимофеевич Кукарин ол заводтуң ең хоочуннарының бирээзи. Ооң боду автобус септелгезинин бригадазында ажылдап турар болгаш Улуг Октябрьның 56 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болган ук бригаданың ол кежигүнү.

— Чедиишкинни чедип алырынга социалистиг чарыш улуг идигни бээр, чарыш дээрге хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрүп тургаш, бүгү коллективке ниити көдүрлүүшкүнүү чедип алыры болгай, ынчангаш бистер чарыштарлыг ажылдап турар бис—деп, Дмитрий Тимофеевич чугаалап турар. Бо чурукта—Д. Т. Кукарин-дир.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Тайбың херээ тиилээр

САЛГАЛ ДЭЭШ

Москвага болуп эрткен Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрезинге делегейге тайбыны бижыглаар болгаш камгалаар, чепсегленишкинни кызыгаарлаар деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң тодаргай, ханы уткалыг чугаазы миллион-миллион кижилериниң болвалсагыжын база катап улуг өөрүшкү-биле долдурган.

Азияга тайбың болгаш айыл чок чоруккa чөрүштүр пекин удуртукчуларның Азияда болгаш Оожум океанның девискээринде атом чазылдырышкынын ам-даа үргүлчүлеп турарын, барыын чүктүү күрүнелерниңг чепсекти эңдере бүдүрүп турарын тайбыңга ынакшылдыг чурттарның шынгыы бүрүү шаап, килеңнеп турары чөптүг.

Тайбыңның эң-не буянныг херээ — келир үениң аныяк салгакчыларына аас-кежиктиг тургузуп турары болур. Совет башкылар бистер бичин чаштарны коммунизмге төлептиг кылдыр өөредип-кижизидер сорулгалыг бис. Коммунистиг партияның, Совет чазактың тайбың политиказын деткип, ооң чедиишкинниг үре-түнелдиг болурун күзеп турар бис.

Тайбыңны бижыглаарынга салыышкын киирер төлээде, бистиң мурнувуста турар сорулга болза кижи бүрүзү бодунуң ажылдап турар участогунга идепкейлиг, шалыпкын ажылдап тургаш, улуг Төрээн чурттувустуң камгалалын, күүзүн улам бижыглаары болур. Ынчангаш тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында алдынган хүлээлгелеривисти ажыр күүседир деэш бүгү күжүвүстү салыр ужурлуг бис.

М. МАМАЙ-ООЛ,
башкы.

Чөөн-Хемчик район.

МӨҢГЕ БЫЖЫГ

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага болуп эрткен тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрези делегейге тайбыны бижыглаар болгаш камгалаар, чепсегленишкинни кызыгаарлаар деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң тодаргай, ханы уткалыг чугаазы миллион-миллион кижилериниң болвалсагыжын база катап улуг өөрүшкү-биле долдурган.

Бистер, совет ажылчыннар, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, күш-ажылчы улугхууда-биле тайбың херээнге салыышкынны киирип турар бис.

Делегейге тайбың херээ тиилээр. Ол ыдыктыг болгаш мөңге бижыг.

В. ТОГЛАКПАН,
тудугчу.

Ак-Довурак хоорай.

ДЭЭР АЯС ТУРЗУН!

Дайынның кадыг-дошкун айылын карак-биле көрбээндаа болзумза, ол дугайын номнардан номчуп, кинолардан көрүп, дайын-чаага киржип чоруан ада-өгбелеримден дыңнаан мен.

Хамаатыы болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынгырының чылдарында миллион-миллион кижилерниң болгаш биче чаштарның амы-тынындан чарыланын, чүс-чүс мүң кижилериң бертик-бежел болуп арткынын, хөй-хөй бичии чаштарның ада-не чок өскүс арткынын бистер эки билир бис. Чеже хире улуг-улуг хоорайларның, суурларның, завод, фабрикаларның үрелип бузулганын совет кижилер кажандаа утпастар. Ынчангаш өртемчейге дайынның болбазын, дээрниң үргүлчү каан, аяс турарын, кижилерниң аас-кежиктиг чурттарын, бичии чаштарның кезээде омак-хөглүг чоруурун күзээр-дир мен.

Ол ышкаш Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага болуп эрткен тайбыга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң ажылы, ол улуг шуулганга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң тодаргай болгаш ханы уткалыг чугаазы совет кижилериниң сагыш сеткилин база катап өөртүп турар. Ол чугаада айыткан үүлдер, аңаа үнелелдер бистиң совет чаңавыстың кижилериниң аас-кежии база чырык чер кырынга бижыг тайбын дээш ажыл-чорудулгазынга чайынаачак чедиишкиннери деп санаар мен.

Ынчангаш бистиң бригаданың кежигүннери партия, чаңавыстың хүн бүрүде тайбын дээш чорудуп турар ажылын база тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрезиниң материалдарын изин-биле деткип турар бис. Ол-ла бүгүнү тайбың күш-ажыл-биле харылап, 1975 чылда багай эвес түнелдерлиг болган бис. Бистиң коллектививис чыл планын сентябрь 10-да күүседипкен болгаш ам 1974 чылдың үлүгүнде ажылдап турар бис.

М. АШАК-ООЛ,
№ 6 тудуг-монтаж участогунуң ажылчыны.

Кызыл хоорай.

ВЛКСМ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

Ноябрь 14-те Москвага ВЛКСМ ТК-ның IX пленуму болган. Ооң ажылынга СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы **Г. Ф. Сизов**, СЭКП ТК-ның, министерстволарының болгаш ведомстволарның, хөй-ниити организациязының харыысалгалыг ажылдакчылары, бүдүрүлге мурнакчылары киришкен.

Пленумнуң хүн айтырыында: ВЛКСМ-ниң эвилелиг XVII съездизин чыылдырар дугайы; ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның төлептиг салгакчыларын кижизидип белеткээринге комсомолдуң ролюн бедидер дугайында; комсомолга В. И. Ленининиң адын тывыскан хүнден бээр 50 чылынга белеткел талазы-биле хемчеглер дугайында; ВЛКСМ ТК-ның бюрозунуң болгаш секретариадының ВЛКСМ ТК-ның VIII пленумунуң соонда үе дүргузунда ажылынның дугайында информация.

ВЛКСМ Уставын. өзүгаар 1974 чылдың май айда Ленинчи комсомолдуң сонгулалыг төп органнарының ВЛКСМ-ниң XVI съездизинден соңгуткан бүрүн эргелериниң үүсааларының төнеринге дугайын ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **Е. М. Тяжельников** дыпнаткан.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң эзэлчеглиг XVII съездизин 1974 чылдың апрельде чыылдырар деп шинтирни пленум үлээп алган.

Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның төлептиг салгакчыларны кижизидиринге комсомолдуң ролюн бедидерининг дугайында илеткелди пленумга ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **Е. М. Тяжельников** кылган.

Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар СЭКП-ниң ишкитики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс үн-биле деткип, бүрүнү-биле үүлдүгзүнүп турарын демдеглээш, Е. М. Тяжельников, коммунистиг тургузуушкун аныяктарның эң-не калбак киржилгези чокка болдунмас, ол дээрге, бүгү ленинчи комсомолдуң ажылының эң чугула айтырыы-дыр дээрзин чугаалаан.

Эш Л. И. Брежнев ажылчын аныяктарны комсомолдуң уғаан-бодалы болгаш чүрээ деп адаан. Бөгүн ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинде он миллион ажыг-ажыг аныяк ажылчыннар, үш миллион колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары, профтехооредиглер чергелериниң барык 1,5 миллион өөреникчилери бактаап турар.

Политиктиг чырыдыышкынның системазын улам сайзырангайжыдарының, тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгүде эргилде бооп турары болур. Күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптерин улуг Ленин чарлап тургускан. Ук принциптерге улам боттуг утка-шынарлар немешкеш, олар улустар аразының харылзаалары-

Ленининиң Декредининден тайбыңга ынак күштериниң Москвага болган бо конгрезинге чедери сан дорт оруктуг болган» деп, делегаттарның бирээзи, ГДР аныяктарының төлээзи Гюнтер Ян конгресске шын-на чугаалаан!

Чонга бараан болур

РСФСР-ниң композиторларының III съездизи

Бистиң хөй националдарлыг чуртувустуң культуразының чарылбас кезээ апарган совет музыка уран үүлүнүң айтырыглары РСФСР-ниң композиторларының III съездизинде чугаалажып турар.

Съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының чугааларындан улустуң мурнунга бедик харыысалгалыын ханызы-биле билип турары илереттинген. РСФСР-ниң культура министриниң бирги орлакчызы **Е. В. Зайцев**, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң бирги секретары **Т. Н. Хренников**, композиторлар **А. А. Николаев** (Москва), **Р. И. Тихомиров** (Ленинград) болгаш өскелердаа съездиниң ноябрь 14-те хуралынга сөс ап, чүве чугаалаан, бистиң өндүр улуг үевиске, амыдыралдың совет овур-хевирынге, тургузукчу-кижиге төлептиг музыка чогаалдарын тургузарының эргежок чугулазын демдеглээннер.

Сөөлгү чылдарның эң дээре музыка чогаалдарын нептередиринiң ажылчы чоннарның уғаан-бодал кижизидилгезиниң болгаш аныяктарның коммунистиг аажы-чанга чаңчыктырарынга композиторларның ролюнүң дугайын композитор **Т. П. Артамонов**, музыковед **А. П. Утешев**, Х. Х. Хавпачев (Кабардын-Балкар АССР), Б. Б. Ямпилов (Бурят АССР) олар чугаалааннар.

Ажылчы чоннарны уран үүлгө хаара тударының эң чугула аргазы болур бот-тыныш, миллион-миллион кижилерниң чүректери саргаан.

Тайбының бүгү талалакчылары амгы үеде Чоокку Чөөн чүкте маргылдаа-чөрүлдээни тайбың -таарыштыр шинтирлээрин чедип алыр — база бир эң чугула сорулгалыг Тель-Авивтиң дүржок идегеттерининг эжелекчилерге араб черлер эжелекчилерге холгаарлатпышаан турда, Палестинаның араб улузунуң эргелери боогладып турда, Чоокку Чөөн чүкке айыл чок чорук ёзулуг догуннаарын чедип алыр арга чок деп чүвени делегейниң ол девискээринге чоокта чаа өөскээн болуушкуннар база катап бадыткаан. Айыл чок чорук Чөвүлелиниң дайын чылдагааннарын чайладыр арганы бээр сорулгалыг, 1973 чылдың октябрь 22-де болгаш 23-те үндүрген айтышкынарын доп-дораан боттандырарын хандырар дээш, хойниитиниң сагыш-бодалын болдунар-ла калбак-биле мобилизастаарынче бүгү делегейде политиктиг бүгү партияларны, массалыг шимчээшкиннерни, хөй-ниити организацияларны тайбыңга ынак күштериниң бүгаш тайбың бижыг болган туруп шыдавас. Амгы үеде НАТО кежигүннери чурттар боттарының шериг бюджеттерин чылдың-на 2-3 миллиард доллар улгаттырып турар. Үргедел, өлүм чепсээнниң шынарын сайзырангайжыдары көстүп көрбээн хемчээлдиг апарган.

Эндере чепсек бүдүрериниң улам өөскүүрүн соксадып болур бе? Ййе, болур: ССРЭниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының чугула хөй-хөй санаалдарын херек кырынга боттандырганы оңу херечилеп турар, стратегтиг чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулгаларны чарганы-даа база оңу чугаалап турар. Конгресс чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин, бүгү шериг базаларын, эвилелдерин улуткаарын база ядролуг чепсекти ажыглаарын, шенээрин, моонен алырын хорүүр делегей керээзин чарарын улустарның өөнээзинден иегээн. Оон кыйгырыын бүгү делегей изиг күзелдиг деткээн.

Шуулган киржикчилериниң чугаалашкан айтырыглары онза калбак хемчээлдиг. Колониализмге болгаш расизмге удур национал-хосталгалыг демиселивиң айтырыглары, экономика, эртем-техника талазы-биле дем каттыштырып ажылдаары, чазактар аразының болгаш чазактың эвес делегей организацияларының дем каттыштырып ажылдаары, кижиниң социал айтырыглары биле эргелери, долгандыр турар бойдусту камгалаарының айтырыглары болгаш оон-даа өске айтырыглар оларга хамаарышкан.

Конгресс «Моон соңгаар алыр хемчеглер» деп документ үндүрерин бадылаан. Москвага эрттирген шуулган «тайбыныың, национал хамаарышпас чоруктуң, делегейниң айыыл чок чоруунуң кижиниң эргелериниң болгаш социал лепшилгезиниң күзел-соңуургалдарын барымдаалваш, политиктиг бүзүрелдерни чүүл-бүрү кижилериниң аразынга билчиишкинниг болурун, дем каттыштырып ажылдаарын быжыглаар талазы-биле дем каттыштырган национал, улустар аразының күжениишкиннериниң чүүле эгези болган» деп, ук документинде демдеглээн. Конгресс ооң доктаамал комиссияларының белеткээн плеткелдерин болгаш чогуур саналдарын чүүлдүг деп көөрүнче, оларны амыдыралга боттандырарынче национаалдаа, улустар аразының-даа — бүгү киржикчи организацияларын кыйгырган.

Ам конгресстиң түңнелдерин үндүрүп, ооң үндүрген документилерин аналиэтеп тура, ол шуулган чүүле тайбыңны бижыглаарынга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны чугаалашкан эвес, харын оларны боттандырарының ниити аргаларын база айытхан деп, бүрүн бүзүрелдиг чугаалап болур. Конгресстиң документилеря коллективтиг күжениишкиннериниң түңнели болган, оларны делегейниң айыыл чок чоруу, чепсегленишкин дүжүрери, национал хамаарышпас чорук, улустарның дем каттыштырып ажылдаары болгаш найыралы дээш тайбыңга ынак күштериниң чорудар демиселининг чайгылыш чок кол түрүжү кылдыр тайбың дээш миллион-миллион демиселчилер үнелеп турар.

Тайбыңга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрези тайбыңга ынак шимчээшкиннериниң идепкейлиг болурунга, быжыктыр каттыжарынга күүлүг идиг болган, бүгү чурттарның, бүгү улустарның тайбың хөржүүрүн хандырган турарын бодаваш, кижи төрелгетениниң тайбыңга ынак күштериниң эвилелдежип каттыжары — үешагның ёзулуг негелдези деп чүвени база катап бүрүн бүзүрелдиг бадыткаан. Ол бодалды конгресстиң делегады, индий чогаалчы Мулык Радж Ананд мынчалдыр ылап, чеченчидип илергейлээн: «Тайбын дээш демисел —дамырактар чокка туруп болбас каптагай далайы. Дамырактар дээрге — тайбың дээш демиселге чаагай күзел-чүткүлдүг кижы бүгүдезиниң киржилгези ол».

Тайбыңга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезиниң кыйгырыының мынча дээш сөстери бүгү диптерде чаңгыланып турар.

«Бистиң болгаш келир үениң салгалдарын дайын халавыннан чайладыр бүрүн шинтирлиг бис. ынчангаш кижиниң эрге-шөлээлиг турарыңа болгаш бүгү-ниити депшилгеге бүзүрелдинвистя база катап илергейлеп тур бис. Тайбыңның ораи-суурун бүгү кижилериниң ниити күжениишкиннери-биле чүүле ындыг үндезининг кыллыр тудуп тургускан турун болгор».

Ю. КОРНИЛОВ.
(СЭТА)

ДЕЛЕГЕЙГЕ—ТАЙБЫҢ, УЛУСТАРГА—АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК

ССРЭ, Москва, Кремль... Бүгү диптериниң чурттакчылары— миллион-миллион кижилериниң ону уғаан бодаары бистиң делегейивистиң политиктиг байдалын өскерткен, төөгүлүг болуушкуннары-биле чарылбас холбаалыг. Аңаа, эң баштайгы социалистиг күрүнеңиң найысылалынга. Москва Кремлинге СЭКП-ниң XXIV съездизи болган. Аңаа Тайбыңның совет программазын — делегейниң ак сеткилдиг бүгү кижилериниң күзел, чүткүлүн илергейлээн программаны хүндүткеп чарлаан. Тайбыңга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрези бодунуң ажыл-ишин чогум-на Кремльге эгелээш дооскан деп чүве ханы уткалыг.

Ол шуулганы делегейниң хөй-ниитизи эң калбаа-биле ылап киреерлиг конуургаан. Ооң түңнелдеринге, конгресстиң бедик шаңналыг Эвилелдешкен республикаларның ажыл-ишчилериниң ханызы-биле билип турарлар. Ол шаңнал хөй-хөй үүлдерни хүлээндирип, буруңгаарлавырынче кыйгырып, Белорус ССР-ниң мурнунга партияның, чурттуң салганы улуг болгаш нарын сорулгаларын күүседири дээш эң бедик харыысалганы оңаап турар.

Бистиң бүгү амыдырал-чурттавыс, бистиң планнарывыс, ажыл-херектеривис болгаш чедиишкиннеривис-даа совет улустарның найыралының туругзукчу үре-түнелдерин-биле тудуш холбаалыг деп П. М. Машеров чугаалаан. Совет Белоруссияның коммунист бүрүзүнге, ажыл-ишчи бүрүзүнге улустарның найыралы дээрге, марксизм-ленинизмге шыңчы чорук-биле болгаш социалистиг эрге-ажыктар-биле, коммунистиг өзүүнүң улуг идеаалдары-биле сырый холбашкан чурттуң бүгү нацияларыкыы болгаш бинче буурай улустарының бузулбас каттыжыышкыны болуп турар. Ол дээрге, бистиң кижилеривистиң сагыш-сеткилинге эң-не ханызы-биле синиикен пролетаржы интернационализминиң тиилеттирбес күжү-дүр. Ында — бистиң эрткен төөгүлүг оруувустуң улуг-чаагай болгаш ат-алдарлыг чоруу сиңиккен.

Белоруссия ленинчи партияның, социализминиң, улустарның бузулбас акы-дуңмалышкы чоруунуң ачызынга чечектелип, сайзыраан. Совет эргечагырганың чылдарында республикага үүле үдетүүр будуруглегиниң хемчээли 136 катап, а дайын мурнунда турганыңдан — 17 катап ковудээн. Белоруссияның ажылчы чоннары бүгү совет кижилер-биле бир дөмей СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң мерген угаанының даштыкы политиктиг стратегиязын изин-биле, бүрүн деткип турар деп оратор демдеглээн. Делегей харылзааларының эң-не шинтирлиг шугумчарынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын чедип алганын туруштуг, бижыг, харыч-даа — катап эгиттинмес болуушкун кылырынче ленинчи партияның, Совет күрүнеңиң чайгылыш чок чүткүлүн Л. И. Брежневтиң илереткени эң ханы идегелдерге болгаш күзел-чүткүлге дүгжүп турар.

Бо тураскаадлыг хүнде ста-ноктарда болгаш колхоз шөлдеринде-даа ажылдап, эртем шинчилелдерни кылып, ураң үүлдүн чогаалдарын тургузуп турар кижилериниң өмүнээзинден, республикада материалдыг болгаш уғаан-бодал байлактарының эртинезин улам улгаттырарын турар бүгү-ле кижилериниң өмүнээзинден боттарывыстың бүгү-ле сагышсеткиливисти, чалбыыштыг чүрээвисти, күжүвүстү СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сорук хинчикчи шинтирлирлерни амыдыралга боттандырарынга, коммунизминиң улуг херээнге бүрүнү-биле бээрвисти Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка шинтирлиг бадыткалбиле бүүредип тур бис деп түңнелинде П. М. Машеров чугаалаан.

Минскиниң автоматтыг шугумнар кылыр заводунуң фрезеровщиги **А. В. Филич**, Витебск областын «Перамога» («Тиилелге») колхозунуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Л. А. Наумова**, Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи **Н. А. Борисевич**, Минскиниң А. М. Горький аттыг педагогика институдунуң студентизи **Надежда Жекалова** олар байырлыг хуралга үүле чугаалаваш, төрээн партияга, совет улуска Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш изиг өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Дең эргелиг эвилелдешкен республикаларның аразында Совет Белоруссияның ажылчы чоннары боттарының бүгү-ле практиктиг ажыл-чорудулгазынга хамыктың мурнунда ниити улусчу, ниити күрүне эрге-ажыктарын барымдаалаар деп эң кол чагыны ыдыктыы-биле күүседир деп олар оизалап демдеглеп турганнар. Чаңгыс эп-сеткилдиг өгбүлени медереп билири ышкаш ындыг ыдыктыг болгаш чаагай үүл черле чок.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ЧОҢГА БАРААН БОЛУР

РСФСР-ниң композиторларының III съездизи

Бистиң хөй националдарлыг чуртувустуң культуразының чарылбас кезээ апарган совет музыка уран үүлүнүң айтырыглары РСФСР-ниң композиторларының III съездизинде чугаалажып турар.

Съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының чугааларындан улустуң мурнунга бедик харыысалгалыын ханызы-биле билип турары илереттинген. РСФСР-ниң культура министриниң бирги орлакчызы **Е. В. Зайцев**, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң бирги секретары **Т. Н. Хренников**, композиторлар **А. А. Николаев** (Москва), **Р. И. Тихомиров** (Ленинград) болгаш өскелердаа съездиниң ноябрь 14-те хуралынга сөс ап, чүве чугаалаан, бистиң өндүр улуг үевиске, амыдыралдың совет овур-хевирынге, тургузукчу-кижиге төлептиг музыка чогаалдарын тургузарының эргежок чугулазын демдеглээннер.

Сөөлгү чылдарның эң дээре музыка чогаалдарын нептередиринiң ажылчы чоннарның уғаан-бодал кижизидилгезиниң болгаш аныяктарның коммунистиг аажы-чанга чаңчыктырарынга композиторларның ролюнүң дугайын композитор **Т. П. Артамонов**, музыковед **А. П. Утешев**, Х. Х. Хавпачев (Кабардын-Балкар АССР), Б. Б. Ямпилов (Бурят АССР) олар чугаалааннар.

Ажылчы чоннарны уран үүлгө хаара тударының эң чугула аргазы болур бот-тыныш, миллион-миллион кижилерниң чүректери саргаан.

Тайбының бүгү талалакчылары амгы үеде Чоокку Чөөн чүкте маргылдаа-чөрүлдээни тайбың -таарыштыр шинтирлээрин чедип алыр — база бир эң чугула сорулгалыг Тель-Авивтиң дүржок идегеттерининг эжелекчилерге араб черлер эжелекчилерге холгаарлатпышаан турда, Палестинаның араб улузунуң эргелери боогладып турда, Чоокку Чөөн чүкке айыл чок чорук ёзулуг догуннаарын чедип алыр арга чок деп чүвени делегейниң ол девискээринге чоокта чаа өөскээн болуушкуннар база катап бадыткаан. Айыл чок чорук Чөвүлелиниң дайын чылдагааннарын чайладыр арганы бээр сорулгалыг, 1973 чылдың октябрь 22-де болгаш 23-те үндүрген айтышкынарын доп-дораан боттандырарын хандырар дээш, хойниитиниң сагыш-бодалын болдунар-ла калбак-биле мобилизастаарынче бүгү делегейде политиктиг бүгү партияларны, массалыг шимчээшкиннерни, хөй-ниити организацияларны тайбыңга ынак күштериниң бүгаш тайбың бижыг болган туруп шыдавас. Амгы үеде НАТО кежигүннери чурттар боттарының шериг бюджеттерин чылдың-на 2-3 миллиард доллар улгаттырып турар. Үргедел, өлүм чепсээнниң шынарын сайзырангайжыдары көстүп көрбээн хемчээлдиг апарган.

Эндере чепсек бүдүрериниң улам өөскүүрүн соксадып болур бе? Ййе, болур: ССРЭниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының чугула хөй-хөй санаалдарын херек кырынга боттандырганы оңу херечилеп турар, стратегтиг чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулгаларны чарганы-даа база оңу чугаалап турар. Конгресс чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин, бүгү шериг базаларын, эвилелдерин улуткаарын база ядролуг чепсекти ажыглаарын, шенээрин, моонен алырын хорүүр делегей керээзин чарарын улустарның өөнээзинден иегээн. Оон кыйгырыын бүгү делегей изиг күзелдиг деткээн.

Шуулган киржикчилериниң чугаалашкан айтырыглары онза калбак хемчээлдиг. Колониализмге болгаш расизмге удур национал-хосталгалыг демиселивиң айтырыглары, экономика, эртем-техника талазы-биле дем каттыштырып ажылдаары, чазактар аразының болгаш чазактың эвес делегей организацияларының дем каттыштырып ажылдаары, кижиниң социал айтырыглары биле эргелери, долгандыр турар бойдусту камгалаарының айтырыглары болгаш оон-даа өске айтырыглар оларга хамаарышкан.

Конгресс «Моон соңгаар алыр хемчеглер» деп документ үндүрерин бадылаан. Москвага эрттирген шуулган «тайбыныың, национал хамаарышпас чоруктуң, делегейниң айыыл чок чоруунуң кижиниң эргелериниң болгаш социал лепшилгезиниң күзел-соңуургалдарын барымдаалваш, политиктиг бүзүрелдерни чүүл-бүрү кижилериниң аразынга билчиишкинниг болурун, дем каттыштырып ажылдаарын быжыглаар талазы-биле дем каттыштырган национал, улустар аразының күжениишкиннериниң чүүле эгези болган» деп, ук документинде демдеглээн.

Кижи болгаш хоойлу

Демиселди улам күштелдирер

Социалистиг өнчүү-хөрентиниң камгалаарының айтырыы амгы үеде кажангызындан артык чидиг тургустунуп турар. Ол мындыг болбас арга-даа чок.

Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң өнчүзү дээрге-ле совет кижи бүрүзүнүң өнчүзү-дүр. Ону холгаарлаар, төтчеглээр, самчыгдаар чорук эң айныдыг кем-херек үүлгедиглериниң бирээзи болуп турар.

Социалистиг өнчүүнүң камгалалын хандырары, ацаа хора чедирер чоруктар-биле демиселди организастаары болгаш мындыг үүлгедиглерни долузу-биле үзүткээры бирги эвлегеде прокуратура, суд, милиция органнарның дорт сорулгазы. Ону амыдыралга боттандырып, республиканың суд органнары чогуур хемчегларни ап чоруткан. Аңаа бирги эвлегеде социалистиг өнчүүнү оорлап, төтчеглээн дугайында херектерни хоойлу-дүрүмүү шынгыы сагывышаан көрүп, кем-херек үүлгедиглериниң болу берген чылдагааннарын тодаргаар болгаш оларны чайладырының хемчегларни ап турар.

Сөөлгү чылдарда бистиң республикада күрүнениң база хөй-ниитиниң өнчүзүн оорлап төтчеглээр чоруктар элээн кызырылган. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылырындан ойтаазаар, өскенің күжү-биле амыдыраксаар кижилер эвээжээн. Ындыг болза-даа ниитиниң өнчү-хөрентизин халаска чоогларлаксаар, чиик амыдырал сүрер мангыстаачаа кижилер ам-даа бар.

Республиканың улус судтарынга 1973 чылдың 9 айларының дургузунда көрген бүтү херектериниң хөй социалистиг өнчүүнү самчыгдаан болгаш оорлаан дугайында херектер болуп турар. Улус судтарының шиитпелдерини ёзугаар 280 мун рубльди төлеттирер кылдыр шиитпирлеэн. Ол дээрден дөмей-ле чайлавастар.

«Тывакобальт» комбинаттың ажылчын хандырыпта киллизиниң столоваязының повары Аникушкина биле кассир Денисова олар оор, самчыгдакчы бөлүк эвилелдеп алгаш, ажылчыннарның чемненир тускай талоннарын үндүр бижээн актыларын отчёттардан ушта бижип тургаш, 11668 рубльди боттарынга ажыглаан. Кемниг херээ дээш оларның кайызын-даа 8-8 чылга шииткен.

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң кадарчызы тургаш Иргит Хүрең-оол 27 баш улуг инекти аныяк малдарга орнап тургаш, совхозка 11.193 рубльдиң когаралын чедирген. Ол дээш ону аңаа салбааны биддингир.

Самчыгдал-дудагдалдарның үнүп келир кол чылдагааны материал талазы-биле харыысалгалыг ажылга төлеп чок кижилер хүлээп алыр, кадрлар-биле шынгыы негелделит ажылдаваас, оларны хинавас чоруктан үнүп турар. Ону биллес удуртукчу, ажылдакчы чок. Ол хиреде-ле чамдык эштер «ниитиниң өнчүзү бодумнуң хууда өнчүм эвес» деп, дужун хараап, ынаар кичээнгей салбайн турар. Оон уржуудан күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң өнчүзү улуг когаралга таваржып турар.

Монгуш Дадар-оол дээрэн оор херек үүлгеткеш, шиитиргеп хуусаазын эртирбейн турда-ла, ону «Тыва» совхозтуң дирекциязы мал баазазының эргелекчизинге ажылдаар каан. Удаваанда ол 172 баш хойну, 81 баш инекти төтчеглеп, совхозка 89640 рубльдиг когаралын чедиргеп.

Республиканың чамдык колхоз, совхозтарында малдың үчёдун амга чедир эки тургуспаан. Бо талазы-биле чогуур айтыышкын, шиитпирлерни оларның удуртукчулары күүсетпейн турар. Ындыг байдал оор, самчыгдакчы, алыксак-чиксек кижилерге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Айтырыг чүл дээрге, хөй оорлаашкын, самчыгдаашкын, төтчеглээшкин болуп турар ажыл-агый, будүрүлге перлерниң удуртукчуларындан шынгыы айтырып, оларны харыысалгага киирериниге-даа чедир айтырыпны тургузар үе келген. Ол чөптүг-даа болур.

Социалистиг өнчүүнүң камгалалынга хамаарыштыр бир кол чугула айтырыг — кем-херек үүлгедикчилериниң чедирген когаралын долузу-биле эгиттирери болур. Бо талазы-биле ылангыя Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнарның улус судтары кызымаккай ажылдап турар. Өвүр, Тес-Хем, Кызыл хоорайның улус судтары бо чугула ажылче ам-даа кошкак кичээнгей салып, суд күүсекчилерниң ажылын контрольдавайн, олардан негелдени чедир тургуспайн турары-биле хөй түнүг акша-хөреңги ам-даа дедир эгиттинмейн артып турар.

Суд органнарының ниитиниң өнчүзүн төтчеглээн, оорлаан кижилерге кеземче харыысалгазын онаары дээрге оске кижилер ындыг үүлгедиглер кылбазын дээш оларга чогуур салдарны чедирери, сагындырары, кижизидери болур.

Республиканың суд органнары оске административтиг органнар-биле кады хөй-ниитиниң киржилгези-биле социалистиг өнчүге халдап турарларга удур демиселди улам күштелдирип, ындыг херектерни саадал чок, бедик деннелге сайгарып көөр, хоойлу-дүрүмнү шыңгыы сагып, ону болдурбазынга чогуур профилактиктиг хемчегларни доктаамал ап чорудар.

Б. БЮРБЮ,
Тыва АССР-ниң дээди судунуң коллегиязының кежигүнү.

АЖЫЛЫНГА ЧОРГААРЛАНЫРЛАР

Солун мергежилдиң кижилери.

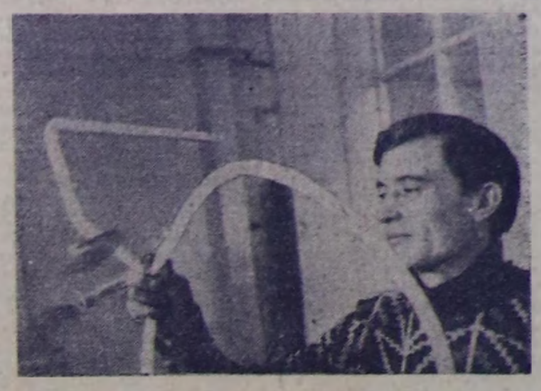

Кызылчылар «Найырал» кинотеатрының чанын найырал шөлү деп чамдыкта адап турда, ону улам-на аян-шинчи кирип турар чараш оттар бар. Шынап-лаында шүптү-ле чүве долгандыр көрүштүг. Кинотеатрның кырынче көрүптерге, «Найырал» деп сөстүң үжүктери кайы оранчоктан чивеңейнип, чайынандыр чырып турар. Оң талазынче көрге кеаптарга, чингир нотаан сайгылгаан. Оон кыдында «Азас» деп бижээн. Кызыл-садыгның төп гастрономиязы ыначаар адаан. Найысылалывыс товунде шак ол челээш ышкаш, яңзы-бүрү өөнүг оттарбиле бижээн үжүктерлиг бажыңнар-ла хөй. «Кызыл», «Улуг-Хем», «Аялга», «Саян» дээш, оон-даа ынай.

Дүнеки Кызылды чараш өөнер-биле чалыыткадып, улам-на шинчи кирип, шак ыначаар чсгаадыкчы, тывыжык-сагыгыр ажылдап турар кымнарыл ол? Олар — вакуумшик Елена Пряхина (үстүнде чурукта), стеклодув Юрий Коршунов-дур (адаанда чурукта). Бо ийи аңызак кижи ажыл-херээн ыяап билир, аңаа бар-ла күжениишкинин үндүрүп, билигмергежилиң харам чокка берип турар. Олар чагыг бүрүзүн дүрген, шынарлыг, эвээш чарыдалдарны үндүрүп турган кылыр.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкинге болуру оңу харыылап турар кижиден дорт хамаарыжыр. Ону вакумшик Елена Пряхинаның ажыл-херээ бадыткан турар. Ол — шил хоолайжыгаш иштинде артык хөйнү үндүрбеш, газ киирер. Адаа шын саналшкын, бедик мергежил, өөренген чаңчыл негеттинер. Оон кылып турар ажылы ылап-ла нарын. Шил-бустуучал будүзел болганда, сааларымчалыг, кичээнгейлиг чорук — оон ажылында кол чүүл ол.

Юрий Коршунов кандыг чагыгларны күүседип турарын биске күзелдия-биле таныштырды. Бо хүннерде кылып белетээп турары «Беш чылды хүүсаа бетинде!» деп ажылы доостур тоожушулаан.

Бодунга негелделиг, ажыл-херээнге бердинген биче сеткилдиг мастериниң сөглээн сөзүү ажыл-үүлези-биле кажан-даа каржын корбээн. Оон холдары аңаа черле олурбас, ыяап-ла кандыг-бир ажылды кылып, будүрген турар. Ол шил хоолайжыгаштарны хемчээп-хемчээп аайы-биле хере үрүүрүп, салып тургаш, оларның иштин яңзы-бүрү холуксаалар-биле долдургулаш, бодунуң туралаан өөрүн үндүрүп алыр. Иштинде холуксаалыг хөй шил хоолайжыгаштарны боттарының тус-тус туруштарынче эптей салгылаптарга, үжүктер ломактар болуп хуулда бээр.

Мындыг ажылды будүрүп кылыр. Кызыл-садыгның реклама цеги үш ыяш бүрүнгаар ажыттынган. Оон үндезилекчилери — Елена Пряхина, Юрий Коршунов. Оларның кайызында мурнакчылар, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Ажыл-ишчи аныяк кижилер шилип алган мергежилиге чоргааралып чоруурлар.

Д. САЛЧАК.

А. МОНГУШТУҢ фотолары.

ЧЫЖЫРГАНАНЫ ТӨТЧЕГЛЕТТИРБЕС

Чазын бистиң адаактарывыска кире бээрге, кырынга хар-ла чаапканзыг — чокпак-ак ыяштарлыг — чодураалар тулуктуг чечектелген турар. Оларның маңган ак салбактарындан тааланчыг, чаагай чыт кээп турар. Күзүн ол салбактар дозур-кара апаргылаар, кыланнаар — хуулгаазыныңгыла. Аңаа кыжын безин чыжыргана салбактары хоор-сарыг апарган кылаңайның турар. Чаражыңга оңу кижиниң кайгап-ла туруксаазы кээр. Ол салбактарның чогум үнезин — оларның ындыг чаражындаа эвес, харын оларның кады —чыжырганада. Хөй-хөй берге аарыларны эмнээрнге ажыглаар чыжыргана үзүн оон үндүрүп алыр. Чыжыргана — эмнелге үлегүрүнге ажыглаар чиг-зт. Оон үнезин ыначангаш улгаткан.

Чыжыргананың ындыг ажыктыы шагда-на билдинген, чыжыргана хереглели улгаткан. Ындыг апаарга, чыжыргананы олчааргак сорулгага ажыглаксаарлар база тыптып келген, чурттуң чыжыргана байлаан идегелдиг камгалаары эргежок чугула апарган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели чыжыргана камгалаарын күштелдирер, чыжыргана үнүжүн өстүрүп арбындыр болгаш витамин үлегүрүнге оон кадың бээрин көвүдедир дугайында 1967 чылда-ла тускай доктаал үндүрген. Чыжыргана үнген девискээрлерниг Тыва АССР-ниң ол доктаалда үк чиг-этти бээр кол черлериниң бирээзи кылдыр үнелээн. Тываның чыжырганалыг шөлү 5 мун хире гектар. Ол девискээрниң аайы-биле Барыын-Хемчиктиң, Чаагаанның болгаш Тес-Хемниң тускай үш ыяш ажыл-агыйын организастаап, чыжырганалыг бүтү девискээрлерин оларга хүлээдип берген. Ол ыяш ажыл-агыйларының девискээрниге өске белеткел организацияларының болгаш чонның чыжыргана белеткээрин хоруп, Бийскиниң витамин заводунга чылдың-на 160 тонна чыжыргана белеткеп бээр планны ол ажыл-агыйларга доктаадып берген.

Мооң мурнунда боттарының күзээн аайы-биле чыжырганалап турган хөй-хөй кижилер ыяш ажыл-агыйларында организастаттынган бригадаларга кирип алгаш, ук ажыл-агыйларның деткимчезин ажыглап, оларның доктаатқан чурумун ёзугаар боттарының онаашкан девискээрлеринде ажылдап турар.

Ындыг турбуже, төтчеглекчп, алыксак-чиксек сагыш-сеткил хавада бижээш, аскан. Оон аңгыда ында сураглыг чогаалчыларның мерген сөстерин бижээш, оларның портреттерин база аскан. Пионеринга болгаш комсомолга турасқаатқан булуңнар көрүптүг. Ол бүгүнү көрүп, кичээнгейлиг номчуй бээрге, пионерлерниң болгаш комсомолчуларның богүнгү ажыл-херээ адыштаа дег көстүп келир.

Директорнуң кабинедин. Аңаа кирип кээривиске аныяк кижи бижиттинген олур. Школа директору. Түменей Шырык-Хөөвич Баяндай ол болду. Школада ажыл-херектер дугайында биске ол чугаалап берди:

— Бис шынап-ла чаа школага чединген бис. Школаны дүрген тударынга Мөрен суурнуң чурттакчылары, школада өөренип турар өөреникчилерниң ада-иелери, улуг улустуң хүүрээ кирирген — деп, директор демдегледи.

— Өөредилге-кижизидилге ажылын тарымчалыг организастаарын кызыдып турар бис. Сүгдермаа Орүе-оол, Оюу Баазан, Агп Дамба дээш өскедээ башкылар бистө эки ажылдап турар.

Өөреникчи бүрүзүнге быжыг болгаш ханы билигни бээр ээш ук башкылар боттарының билинин чайгы күрстарга бедидип, әртем аайы-биле методиктиг хөй литературага — концерт белеткээрингге, номчулга конференцияларынга, темалыг кежээлерге идепкейлиг киржиринге чедирген. Ол бүгүге кым улуг киржилгелиг болганып башкы бодунун тускай кыыраажыгнга демдеглеп турар. Бир ай эртикенде өөреникчилерден кым эки үүлдү кылганын, азы концертке, шефке идепкейлиг, киришкенин класс мурнунга илередири чаңчыл болу берген. Класста тус-тус өөренікчилерге хамаарышкан «частырырларның классификациязы» деп демдеглел башкыларда бар.

Чаа программа-биле ажылдаары белен эвес. Ынчангаш башкылар бот-боттарынга дуза чедирер, билдинмес айтырыгларны кады шиитпирлээр сорулганы салган, тус-тус эртемнер зайы-биле школада тургустунган методиктиг катыжышкынныпже кол-ла кичээнгейни салып, планда кирген тематиктиг айтырыгларга хамаарыштыр амыдыралчы чижектерни чаа программа-биле сырый холбаары көрдүнүп турар.

Соруу быжыг коллективтиң башкылары аныяк салгакчыларның өөредилге-кижизидилгези дээш моон соңгаар-даа улам эки ажылдаарынга бүзүреп болур.

К. ТАБУРАК.

СОРУУ БЫЖЫГ КОЛЛЕКТИВ

Мөрен суурда 8 чыл школазы. Чапсар үези. Улуг башкы Ленинниң дугайында ырны бичии чаштар ырлажып тур. Ынак төрээн башкывыстың портредп ол бичии чаштарже чип-чиге көрүп, бир холун көдүрүп алган, хүлүмзүрээн турары кижиниң сагыш-сеткилин өөртүп келир.

Үр-даа болбаанда коңга кынгырадыр әде берди. Арыг, кылан коридор-даа ээп калды.

«Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп, В. И. Ленинниң сөстерин хар дег ак-

ЭМ ҮНҮШТЕРНИ – АПТЕКАЖЕ

Эмниг от-сигеннер медицина үлетпүрүнүң эм кылыр база бир чугула чиг-ади болуп. Чылдың-на муң-мун килограмм от-сигенни аңаа белеткеп турар.

Тываның хову, шыналарында, азымнеринде, даглараында эмниг от-сигеп үнүштерни албек.

Бо чылын республиканың 28 аптеказы, аптека склаздары, санитария болгаш гигиена магазиннери, ыяш-ажыл-агый черлери-биле катай ниитизи-биле 2,5 тонна ыт-кадың, долааңаны, чодураанны, киш-кулааның бүрүзүн болгаш өске-даа үнүштерни белеткээр планныг турган.

Бо ажылды чоруткаш Туранның № 3 аптеказы (эргелекчизи А. Адамович) планның 230 хүү, а Кызылдың № 19 аптеказы (эргелекчизи И. Панова) 124 хүү, аптека склады (эргелекчизи Г. Донгак) 112 хүү күүсетпеннер.

Сарыг-Сеп болгаш Туранның школачылары, эмниг үнүштерни чыырынга аптекаларга үлүг дүзаны чедирген. Кызылдың № 1 аптеказының коллективи киш-кулааның бүрүзүү ышкаш эмниг үнүштерни чыыры-биле үлүг-хүннерде тайгаже каш-даа үнүшкүннерни кылганнар.

Ынчалза-даа Чазааңаның, Самагалдайның, Тоора-Хемниң, Хандагайтының, Чаа-Хөлдүң, Сут-Хөлдүң, Межегейниң аптекалары, Кызылдың №№ 22, 24, 28 аптекалары, санитария болгаш гигиенаның магазиннери чангысаа килограмм эмниг үнүштерни белеткеп албаан. Оон түнелиңде Тываның аптека эргелели планның чүгле 32,3 хүү күүсеткен. Моңу үнүүбиле тайылбырлап болгул?

Ол аптекаларның үзүрткүлери чурттакчы чоннуң, школачыларның ортузунга эмниг үнүштерниң үжүр-дузазын тайылбырлап, оңу чыырын эки организаставаин турарында, оон үжүрүндан дарыг кижилерге эргежок чугула ыт-кадың, киш-кулааның бүрүзү. Хазын чепкези болгаш өске-даа эмниг үнүштер аптекаларда ховар боол турар.

Ынчангаш эмниг үнүштерни чыырынга аптекаларга дузалажыры — кижи бүгүдезиниң бияңгыг херээ-дир.

В. КАЛЕДИНА,
Тываның аптека эргелелиниң провизору.

ҮШКҮ САЛЫГ

Шыдыраа талазы-биле республика чемпионадының үшкү салышынга Кызыл хоорайның чемпиону В. Луканов Ак-Довуракның шыдыраачызы И. Урусовту бирги холге уткан. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи В. Смирнов Кызылдың элээди оолдар ортузунга чемпиону, пәнги разрядчы В. Селиверстовту тиилээн.

Спорт мастериже кандидат М. Адыг-оол Кызылдың аныяк шыдыраачызы А. Борзенкога аңдын халаска алыскаш, уттуруп каан. Таңды районнуң шыдыраачызы бирги разрядчы Б. Хомушку республика чемпиону Н. Шишигинге удур агы-биле ойнаш, артык тевелиг орза-даа, ноянын камгалап шыдавайн, уттурары чайлаш чок апаарга. дүжүп берген.

Чоон-Хемчиктиң төлээзи М. Монгуш Тес-Хемниң чемпиону З. Майдырны, Эрзиниң шыдыраачызы Д. Будуу Д. Канчыырны (Кызыл) тус-тузунда утканнар.

Маргылдааны — республика чемпиону Н. Шишигин, пәнги разрядчы Д. Будуу баштавышаан. Олар 3:3 саннарлыг.

телевидение

НОЯБРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

16.00 — «Эрткен чылдарның кинолары». «Орду болгаш шөвээ». Ураң-чечен фильм. 17.25 — Өөнүг телекөргүзүг. ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 3-кү оюн. (Бижидилге-биле).

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15 — Телемедээлер (орус дылга). 18.25—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30 — Өөнүг телекөргүзүг. «Каткы хөг—ол-ла». Шоодуглар кежээзи. 19.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Хереченнің читкеннә». Ураң-чечен фильм. 21.20—«Пушкин-биле ужуражылга». Документалдыг фильм. 21.20—21.30—Чапсар. 21.30 — «Эртеминиң болгаш культуранын бөгүнгү айтырыглары». «Черниң математиктиг маймы». 22.00 — «Эфирде — «Аныяк назын». «Төрээн чурттуң шаңналы». 23.00—«Уе». Информастыг дамчыдылга. 23.30—01.45 — Өөнүг телекөргүзүг. ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. ЦСКА—«Торпедо» (Горький).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кино

НОЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Санниковтуң чери» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бурунгунуң мурнунда» 9.00, 10.50, «Аас-кежиктиг болуңар, кыстар» 15.10, 17.00, «Чер кырынга чурттаары» 12.40, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, «Эртинелер ээзин чара шалааны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «12 сандай» (2 серизы катай) 11.00, 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Хосталга — чаагай сөс» (2 серизы катай) 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАА КИНО

„САННИКОВТУҢ ЧЕРИ"

Академик В. А. Обручевтин «Санниковтуң чери» деп артем-фантастиктиг номун номчуваан кижилер ховар боор. Ол ном соңгу чүк дээрбезинде ындында тропиктиг үнүштер-биле шыптынган, эрте-бурунгу амытаннарлыг, элдептиг чер бар дээрзин чугаалап турар ышкажыгай. Санниковтуң чери туруп турган бе? Бо айтырыгга тодаргай харыыны бээр дээш артемденнер дыка кызыткан. Ындыг чер турган дээрзинин дугайында чамдык бадыткалдар база бар: меңги доштар ортузунга изиг аржааннар болгаш вулканнар ачызы-биле тропиктиг апарган черге, онкилопнар дээр бурунгу чон турган, ынчангаш чамдык чанар куштар соңгу чүкче ужуп турган дээр тоолчургу чугаа турган. Ынчалза-даа Санниковтуң чери чок деп амгы үеде шуут бадыткаттынган. Ындыг-даа болза ындыг чер турбаан деп база болбас. Турган-даа болза вулканнар частыышкынындан үзүткаттынганы магат чок. Оон башка куштар ынаар ушпас-ла турган болгай...

Республиканың экраннарында үнүп эгелээн «Санниковтуң чери» деп делгем экраннаг кино В. Обручевтиң номунун кол-кол ужуралдарлыг сюжеттерин баштаар тургустунган. Кино номдан элээн ылгалыг. Ук киноның тургузукчулары ында маадырларның харылзааларын онзалап көргүскен.

Кинода чүнүн дугайын чугаалап турарын тайылбырлавас бодадывыс. Оңу номчалын, билир болгай силер. А бир эвес уттупкан азы номчуваан болзунарза ындыг аттыг кино үнүп эгелээн. Бо киноның бир онзагай чүүлү — ында 14 нацияларның төлээлери ойнап турар. Оларга таджиктер, армяннар, грузиннер, корейлер, кыргыстар, осетиннер, балкарлар, буряттар дээш аскелер-даа хамаржыр.

Кол рольдарда В. Дворжецкий, Г. Вицин, О. Даль, Ю. Назаров Е. Сабуева олар ойнап турар. Онкилопнарның баштыңында Бурят АССР-ниң опера болгаш балет театрының кол балетмейстери Петр Абашеев, хамның овур-хевирин сураглыг танцычы Махмуд Эсамбаев чедиишкинниг тургускан. Ынчангаш силерниң кичээнгейинерде — «Мосфильм» киностудиязының чаа кинозу— «Санниковтуң чери».

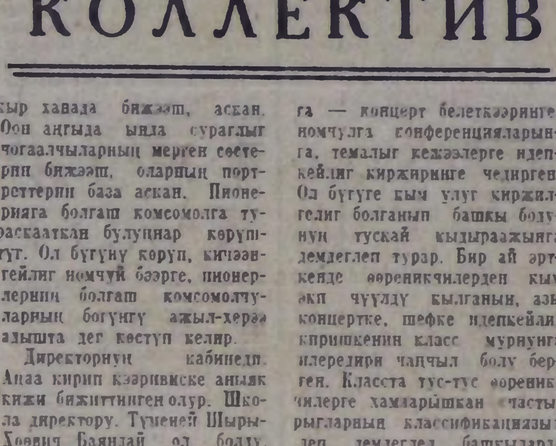

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторвун 24-63, редакторун оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кадрэ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизининг терилдың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонже долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2338

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном тыдуер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчуу бажың № 1). ТС—01502

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 270 (9340) | Суббота, 1973 чыл ноябрь 17 | 1925 чылда үнделип эгидилгенден | Өртээ 2 көп.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-ЮГОСЛАВ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП ТК-ның чалаанын өзугаар Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Тито Совет Эвилеллиге 1973 чылдың ноябрь 12-ден 15-ке чедир найыралдыг аян-чорук кылып сораан. Аян-чорук үезинде Киевке СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң И. Броз Тито-биле беседалары болган. Найыралдыг, билчиңшилиг болган бүзүрежилгелиг эрткен беседаларга киришкеннер болза:

совет талаадан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчини В. И. Степаков;

югославтан талаадан — ЮКЭ-ниң Президиумунуң Күүсекчи бюрозунуң секретары, ЮСФР-ниң Эвилелдиң Күүсекчи хуралының Даргазының оралакчызы, даштыкы херектер талазы-биле эвилел секретары М. Минич, Сербияның КЭ ТК-зының Даргазы Т. Влашкалич, ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчини М. Пешич, ЮСФР-ниң Президент кабинединиң начальниги А. Шокорац, ЮКЭ Президиумунуң делегей харылзааларының болгаш харылзаалар киллизиниң эргелекчизи В. Образович. ЮСФР-ниң Президентизиниң даштыкы политиктиг айтырыглар талазы-биле чөвүлекчизи М. Миловович, ЮСФР-ниң даштыкы херектер талазы-биле эвилел секретарының эргелел [illegible]ниги Т. Липковски.

Л. И. Брежнев болгаш И. Броз Тито социалистиг, коммунистиг тургузуушкунуң чоруп турарын дыңнатып чугаалашкан, СЭКП биле ЮКЭ-ниң, ССРЭ биле ЮСФР-ниң аразынга дем каттыштырып ажылдаарын калбартыр болгаш совет-югославтыг харылзааларны быжыглаар перспективаларның дугайында санал-оналдын солушкан, улустар аразының чоруур өйү келген айтырыгларын, коммунистиг, ажылчын шинчээшкинниң айтырыгларын база чугаалашкан.

Политика, экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле совет-югослав кады ажылдажилганың чедиишкинниг калбарып турарынга сеткил ханылышкын илергейлеттинген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары болгаш ЮКЭ-ниң Даргазы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Югославияның Коммунистер эвилелиниң аразынга дем каттыштырып ажылдаар талазы-биле чедип алдынган түнелдерни бедик-биле үнелээн. Талааларның бодап турарын өзугаар алырга, совет-югослав харылзааларының чедип алдынган деңнели бүгү талалыг дем каттыштырып ажылдаарын улам калбартырын хандырып турар.

Партия болгаш күрүне харылзааларын сайзырангайжылары, совет-югослав кады ажылдажилганы байдазы социализм, коммунизм тургузуушкунуның күзел-сонуургалдарыбиле дүжүр деп, Талалар демдеглээн, политика, экономика талазы-биле, культура, чырыдышкын, эртем, информастыг ажыл-чорудуга, туризм талаларынга болгаш өске-даа талаларга хамаарышкан кол үр хуусаалыг дем каттыштырып ажылдаарын калбартыр деп санаалдаан. ЮСФР-биле ӨДЧ-ниң аразында керээ-ниң дарымдаалаан, ЭДЧ-ниң ажыл-чорудулгазынга Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың киржири Совет Эвилели-биле Югославияның аразында экономиктиг кады ажылдажылганы быжыглаарынга дузалажылганы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанга дээштиг деткимчеп көргүзер деп ССРЭ биле ЮСФР-ниң шинтпырлиин бадыткаан. Париж дугуржулгазының сайтончу эрге-чагырганың каржызы-биле үреп турарын айыткаш, Талалар ол дугуржулганы бүгү негелделери-биле оон шупту киржикчилериниң чайгылыш чок күүседири, Вьетнамның, Лаостуң, Камбоджаның суверенителин болгаш дүрүм өзугаар эргелерин шыгнызы-биле сагыры, бүгү Индий-Кыдатка шыныг болгаш быжыг тайбыңны тургузары чугула деп санап турарын Талалар илереткеннер.

Улусчу чангыс эптиң дүрүм өзугаар чазаан дужүрүп, шериг эрге-чагыргазын тургузарынга болгаш чурттуң патриоттуг база депшилгелиг күштерниге удур массалыг каржы үүлгединшкиннерге чедирген чили реаксылыг иде-геттерниң болгаш оон империалистиг күткүкчүлериниң үүлгединшкиннерин Л. И. Брежнев биле И. Броз Тито шинтпырлыга-биле буруу шапкаанаа. Олар чили улустуң хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш эрес-маадырлыг демисели-биле боттарының эң-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер.

Талалар Европада байдалдың дутайынга боттарының санал-оналларын база илереткеннер. Олар айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Шинти-европа чөвүлел хуралын чедиишкинниг доозарынга боттуг салыышкының киннеринге боттарының белеңни бадытканнар. Шинти-европа чөвүлел хуралының түңнел уе-чадазын бедик деңнелге эрттирер чорук чөвүлел хуралдың киржикчизи бүгү чурттарның эрге-ажыктарынга тааржыр ийик дээрзин Совет Эвилели болгаш Югославия үнелеп турар. Талалар Европага чепсегленишкиннерин болгаш чепсектиг күштерин-даа кызырар талазы-биле боттуг базымнары кылыры дээш турушпушаан, политика талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң шериг талазы-биле чавырлыышкынбиле идиг кылыының улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглеп турарлар.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны делегейниң бүгү-ле девискээрлеринге пеперээн турарын чедип алыры-биле боттарының күрүнелериниң шинтпирлиг туржун турарын олар база онзалап демдеглээн. Чепсегленишкинниң эңдере бүдүрер чоруктуң соксадыры, шыгныг болган боттуг хыналданың алдаа-биле чепсектериниң чдрблуг болгаш апаа-даа хевирлерин катай-хаара чепсегленишкинниң бүгү-ниитя болгаш бүрүн дүжүрер чорук делегей байдалын үндезинги-биле экижидериге бирги чергениң чугула ужур-дузалыг чүүлү болур деп Совет Эвилели болгаш Югославия санап турар. Олар чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязың чылдыраарын белеткээр чоруктуң дүргедиер дээш туржун турар. Калбаттынган акша-төренгиниң чамдык-кезиин чаа хогжүн ажыктарынга дүүштүр моон соңгаар-даа күжениишкинниг ажыл чорударынга белениң илергейлээн.

Л. И. Брежнев болгаш И. Броз Тито маадырлыг ыыт-нам улустуң тиилелгезиниң төөгүлүг ужур-дузазын демдеглээн, Вьетнам Демократтыг Республиканың улус ажыл-агыйын катап тургузарынга дузаламчыны, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанга дээштиг деткимчеп көргүзер деп ССРЭ биле ЮСФР-ниң шинтпирлиин бадыткаан. Париж дугуржулганың сайтончу эрге-чагырганың каржызы-биле үреп турарын айыткаш, Талалар ол дугуржулганы бүгү негелделери-биле оон шупту киржикчилериниң чайгылыш чок күүседири, Вьетнамның, Лаостуң, Камбоджаның суверенителин болгаш дүрүм өзугаар эргелерин шыгнызы-биле сагыры, бүгү Индий-Кыдатка шыныг болгаш тайбыңны тургузары чугула деп санап турарын Талалар илереткеннер.

Улусчу чангыс эптиң дүрүм өзугаар чазаан дужүрүп, шериг эрге-чагыргазын тургузарынга болгаш чурттуң патриоттуг база депшилгелиг күштерниге удур массалыг каржы үүлгединшкиннерге чедирген чили реаксылыг иде-геттерниң болгаш оон империалистиг күткүкчүлериниң үүлгединшкиннерин Л. И. Брежнев биле И. Броз Тито шинтпирлиг-биле буруу шапкаанаа. Олар чили улустуң хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш эрес-маадырлыг демисели-биле боттарының эң-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер.

Талалар Европада байдалдың дутайынга боттарының санал-оналларын база илереткеннер. Олар айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Шинти-европа чөвүлел хуралын чедиишкинниг доозарынга боттуг салыышкының киннеринге боттарының белеңни бадытканнар. Шинти-европа чөвүлел хуралының түңнел уе-чадазын бедик деңнелге эрттирер чорук чөвүлел хуралдың киржикчизи бүгү чурттарның эрге-ажыктарынга тааржыр ийик дээрзин Совет Эвилели болгаш Югославия үнелеп турар. Талалар Европага чепсегленишкиннерин болгаш чепсектиг күштерин-даа кызырар талазы-биле боттуг базымнары кылыры дээш турушпушаан, политика талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң шериг талазы-биле чавырлыышкынбиле идиг кылыының улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглеп турарлар.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны делегейниң бүгү-ле девискээрлеринге пеперээн турарын чедип алыры-биле боттарының күрүнелериниң шинтпирлиг туржун турарын олар база онзалап демдеглээн. Чепсегленишкинниң эңдере бүдүрер чоруктуң соксадыры, шыгныг болгаш боттуг хыналданың алдаа-биле чепсектериниң чдрблуг болгаш апаа-даа хевирлерин катай-хаара чепсегленишкинниң бүгү-ниитя болгаш бүрүн дүжүрер чорук делегей байдалын үндезинги-биле экижидериге бирги чергениң чугула ужур-дузалыг чүүлү болур деп Совет Эвилели болгаш Югославия санап турар. Олар чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязың чылдыраарын белеткээр чоруктуң дүргедиер дээш туржун турар. Калбаттынган акша-төренгиниң чамдык-кезиин чаа хогжүн

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ УКРАИНАНЫҢ ПАРТИЯ БОЛГАШ КҮРҮНЕ УДУРТУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

КИЕВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ноябрь 15-те Украинаның КП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттары-биле, Украинаның КП ТК-ның секретарьлары болгаш УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүннери-биле ужурашкан.

Чурттуң экономиказын хогжүдери болгаш совет улустуң чаагай чоруун бедидери-биле холбашкан сорулгаларны шинтпирлээр талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгаларының чамдык айтырыгларын ужуражыышкын үезинде корген.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАЖЕ ЧОРУПКАНЫ

ЮСФР-ниң Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы Иосип Броз Титонуң Совет Эвилелиниге келгепиниге холбаштыр Украинаның найысылалынга турган СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 15-те Киевтен Москваже чорупкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчини В. И. Степаков олар эш Л. И. Брежнев-биле кады Москваже чорупканнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. С. Грушецкий, УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, Украинаның КП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттары, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының, Киевтиң болгаш областың партия база совет организацияларының удуртукчулары эш Л. И. Брежневти вокзалдан үзээн.

Хоорайның кудумчуларынга болгаш шөлдеринге Леонид Ильич Брежневти хөй-хөй муң киевчилер чүректиң ханызындан үдээннер.

• • •

ЮСФР-ниң Президентизи, ЮКЭ-ниң Даргазы Иосип Броз Титонуң Совет Эвилелиниге чоруп турганынга холбаштыр Украинаның найысылалынга чорааш, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Киевтен Москваже ноябрь 16-да чанып келген.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЮСФР-де элчини В. И. Степаков олар Москвада чанып келген.

Эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. П. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери В. В. Кузнецов, В. Г. Куликов, Г. С. Павлов, Н. М. Пегов, К. У. Черненко, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери А. М. Александров, О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. И. Блатов, В. А. Голиков, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары Киев вокзалынга утказан.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң сески чыызының алдыгы сессиязын 1973 чылдың декабрь 18-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

МОСКВА, 1973 чылдың ноябрь 16.

ГВИНЕЯ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӨӨЛЕРИ МОСКВАДА

Гвинеяның Демократтыг партиязының ТК-зының Национал Политбюрозунуң кежигүнү, Премьер-министр Лансана Беавогиге баштаткан Гвинея Республиканың партия-чазак төлөөлери ноябрь 15-те Москвада найыралдын аян-чорууң кылып чедип келгеп.

Гвинея Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарый аскан Внуково аэродромунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери төлөөлерни уткаан.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таныылын чыскааган болгаш Гвинея Республиканың база ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүседткеп.

Л. Беавоги болгаш А. Н. Косыгин олар хүндүлел таныылын эргин көргеп.

Гвинея Республиканың чазаанның баштыңынга найысылалдың ажылчы чоннарының төлөөлекчилери байыр чедирип турганнар.

Хүндүлүг аалчы аэродромдан анаа тускайлаан черинче чорупкан. Мотоциклчилерниң хүндүлүг үделгези-биле автомашиналарның шуужүп эртип, турган кудумчуларынга Гвинея Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын, «Эргим гвиней оңнуктер, моорлаңар!», «Совет-гвинея найырал делгерезин!»— деп бижээн транспарантыларны аскылаан турган.

Ноябрь 15-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери төлөөлерни уткаан.

Чугаалажылган шинчээшкинниң чорудулгазында Гвинея Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын, Гвинея Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын, «Эргим гвиней оңнуктер, моорлаңар!», «Совет-гвинея найырал делгерезин!»— деп бижээн транспарантыларны аскылаан турган.

Ноябрь 15-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери төлөөлерни уткаан.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таныылын чыскааган болгаш Гвинея Республиканың база ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүседткеп.

Л. Беавоги болгаш А. Н. Косыгин олар хүндүлел таныылын эргин көргеп.

Гвинея Республиканың чазаанның баштыңынга найысылалдың ажылчы чоннарының төлөөлекчилери байыр чедирип турганнар.

Хүндүлүг аалчы аэродромдан анаа тускайлаан черинче чорупкан. Мотоциклчилерниң хүндүлүг үделгези-биле автомашиналарның шуужүп эртип, турган кудумчуларынга Гвинея Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын, «Эргим гвиней оңнуктер, моорлаңар!», «Совет-гвинея найырал делгерезин!»— деп бижээн транспарантыларны аскылаан турган.

Ноябрь 15-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш өскелер-даа:

гвинея талаадан — ГДП ТК-ның Национал Политбюро кежигүнү, социал херектер министри Н «Фамара Кейта, ГДП ТК-ның Национал Политбюро кежигүнү, өөредилге болгаш культура министри Кейта болгаш өскелер-даа.

Найыралдыг байдалга эрткен чугаалажылышкыннар үезинде Совет Эвилели биле Гвинея Республиканың аразынга харылзааларны быжыглаар, хогжүдериниң айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң ийи талага сонуургалдыг чамдык чүүлга айтырыгларын көргеп.

Ноябрь он бештиң хүнүңүң ийиги чартында совет-гвинея чугаалажылышкыннарны үргүлчүлээн.

• • •

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазак ноябрь 15-те Кремльдиг Улуг ордузунга Гвинеяның Демократтыг партиязының Төп Комитединиң Национал Политбюрозунуң кежигүнү, Премьер-министр Лансана Беавогиниң баштаганы Гвинея Республиканың партия-чазак төлөөлерининге алдар кылдыр шайлалга тургускан.

Эртенги шайлалгага Гвинея Республиканың партия-чазак төлөөлериниң кежигүннери барган.

Аңаа совет талаадан эштер А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, Н. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭниң күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албанның өске-даа кижилери барган.

Эртенги шайлалга үезинде А. Н. Косыгин биле Лансана Беавоги олар чүве чугаалааннар.

А. Н. Косыгиниң болгаш Лансана Беавогиниң чугаалары чыылганнар адыш часкаашкыны-биле утказаннар.

Эртенги шайлалга найыралдыг байдалга боол эрткен.

(СЭТА).

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ. (Татар АССР). Каманың автомобиль заводунуң тудугжулары, монтажчылары, турбинчилери, ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган — бистиң чуртта ол заводтуң эң улуг электрочылыдылга төвүнүң баштайгы энергоблогу ажылдап эгелей берген.

Электрочылдылга төвүн тудуп тургузарынга Ильгизар Фазлыевтиң монтажчылар бригадазы, Михаил Стюфеевтиң турбинчилери болгаш оондаа өскелер күш-ажылчы кончуг эки чедишкиннерлиг болган.

ЧУРУКТА: эң эки бригаданың удуртукчузу Ильгизар Фазлыевке 42 дугаар тудугмонтаж эргелелиниң тудугжулар комитединиң даргазы В. И. Подгорновтуң байыр чедирип турары.

Е. ЛОГИНОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨӨРЕДИЛГЕ-КИЖИЗИДИЛГЕЛИГ АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР

Республика активиниң хуралындан

Ноябрь 15-те Кызылга улус өөредилгезиниң талазы-биле республика активиниң хуралы болган. Аңаа «Улус өөредилгезин улам ыңай хогжүдер талазы-биле СЭКП-ның XXIV съездизиниң шинтпирлерин республикада күүседип турарының дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш К. С. Шойгунуң илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Бистиң чуртувуска улус өөредилгезин улам ыңай хогжүдериниң оруктарын СЭКПниң XXIV съездизи тодаратканын деп, эш Шойгу чугаалаан. Кол сорулгаларның бирээзи болза аныяктарның бүгү-ниитя ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозары, өөредилгениң шынарын бедидери болур.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев башкыларның Бүгү-эвилел съездизинге чүве чугаалааш, кижиниң биилеглериниң үндезини, оон үзел-бодалы, мөзүшынары чогум-на харын школага салдынып, кижизиттинер дет демдеглээн. Совет кижиниң арын-нүүрүн тодарадып турар коммунистиг медерел, күш-ажылга ынакшыл, патриотизм болгаш интернационализм школаның идепкейлиг киржилгези-биле хевирлеттинип, бижыгар.

Улус өөредилгезиниң бүгү талаларын улам ыңай хогжүдер дугайында партияның болгаш чазактың айтыышкынларын боттандырбышаан, бистиң республиканың башкылары партия-совет органнарын дузаламчызы болгаш деткимчези биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Республикада школаларны чаа өөредилге планнарынче база программаларынче плап өзугаар шилчидип, школачыларның күш-ажылчы белеткевин калбартып турар. Бичии эге школаларның саны кызырып, ортумак болгаш сес чыл школалары улгатқылаан. Ам бисте 166 школалар, оон ишчиде 66 ортумак, 68 сес чыл, 25 эге, 4 дузалал болгаш 3 кадыкшылга школалары бар. Школаларның болгбш ортумак өөредилге чөлеринииң четкизиин калбарганы, оларны чурттакчылыг черлер аайыбиле таарыштыр тургусканы бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгенин доозарын, школачыларның күш-ажылчы белеткевин калбартып турар. Бичии эге школаларның саны кызырып, ортумак болгаш сес чыл школалары улгатқылаан. Ам бисте 166 школалар, оон ишчиде 66 ортумак, 68 сес чыл, 25 эге, 4 дузалал болгаш 3 кадыкшылга школалары бар. Школаларның болгбш ортумак өөредилге чөлеринииң четкизиин калбарганы, оларны чурттакчылыг черлер аайыбиле таарыштыр тургусканы бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгенин доозарын, школачыларның күш-ажылчы белеткевин калбартып турар. Бичии эге школаларның саны кызырып, ортумак болгаш сес чыл школалары улгатқылаан. Ам бисте 166 школалар, оон ишчиде 66 ортумак, 68 сес чыл, 25 эге, 4 дузалал болгаш 3 кадыкшылга школалары бар. Школаларның болгбш ортумак өөредилге чөлеринииң четкизиин калбарганы, оларны чурттакчылыг черлер аайыбиле таарыштыр тургусканы бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгенин доозарын, школачыларның күш-ажылчы белеткевин калбартып турар. Бичии эге школаларның саны кызырып, ортумак болгаш сес чыл школалары улгатқылаан. Ам бисте 166 школалар, оон ишчиде 66 ортумак, 68 сес чыл, 25 эге, 4 дузалал болгаш 3 кадыкшылга школалары бар. Школаларның болгбш ортумак өөредилге чөлеринииң четкизиин калбарганы, оларны

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды мергежилдиг организастап, чыл бүрүде уруглarга быжыг болгаш ханы билиглерин, хөй-ниитиг ажылынга идепкейлиг киржиринииң чанчылдарын берип турар школалар эвээш эвес. Оларның чөзөнге Туранның № 2, Кызылдың № 7, Эөрбектиң, Курчерниң, Теве-Хаяның школаларын болгаш өскелерин-даа адап болур.

Соолгу үеде республиканың школаларында кижизидилге ажылы элээн экижээн. В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының чижээнге, партияның болгаш улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чанчылдарынга өөренижкиннерин кижизидериниң тодаргай системазы тургустуунган. Ол чорук уруглarның ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылты идепкейин кедүүр арганы берип, оларның билигге сонуургалын хаймыктырып турар.

Дыка хөй школаларда күш-ажылга кижизидилге талазыбиле эвээш эвес чүүлдер кылдынып турар. Эртикен өөредилге чылында биске өөренижкиннериниң 76 бүдүрүлге бригадаларынга, школаларның 20 ыяш ажыл-агыйларынга 3 муң ажыг өөренижкилер ажылдаан. 200 ажыг школачылар автомобиль болгаш трактор башкарар эргени алган, оларның хөй кезиин совхозтарда, колхозтарда ажылдап турар.

Ынчалза-даа улус өөредилгезиниң херээнде чедип ал-

(Уланчызы 3-кү арында).

Партийжи амыдырал

ШЫЛГАТТЫНГАН АРГА

Бүгү ажылдың, бүгү политиканың үндезини—хүлээп алган шинтпирлерниң күүселдезин херек кырында хынаарында деп бистиң партиявыстың үндезилекчизи В. И. Ленин айтып чораан. Ол ленинчи чагыны күүсетпишаан, бистиң партиявыс шинтпирлер күүселдезин организастаар болгаш хынаар ажылдың хевирлерин база аргаларын улам сайзыраңгайыдарынче улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчет илеткелиниң талазы-биле Резолюцияда болгаш «Ярославль хоорайның партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалында бо чугула айтырыгны улам байыдып, тодаратқан.

Бо бүгүнү удуртулга болдургаш, Эрзинниң партия организациязы бодунуң хүүда болгаш үстүкү органнарның доктаал, шинтпирлериниң күүселдезин организастаар талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны чорудуп турар. СЭКП райкому, партия эге организациялары соолгу үеде хүлээп алган доктаал шинтпирлерни күүседир дээш чүү кылза ажыктыгыл дээр талазы-биле практиктиг хемчеглерни ап келген. Ылаңгыя партия организацияларының отчет-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистер чедип алган чедиишкиннерин айтыпшаан, четпестерни чайладырынче үтпланган ажыктыг сүмелер берип турар. Аңаа үндезилээш, партбюролар, эге организация секретарылары хемчеглерни ажылдап кылгаш, хуралдарга бадыладып турар.

СЭКП райкомунуң организастыг кылдазы отчеттуг хуралдарга, конференцияга коммунистерниң шүгүмчүлелдерин, саналдарын ушта бижээш, хамаарышкан кылдыстерге болгаш албан черлеринге бергилээр. Оларның ажылдап кылган хемчеглерин ниити район хемчээлдиг шинтпир кылдыр партия райкомунуң бюрозунга бадылаткаш, контрольдап турар. Ол болза райкомуң болгаш партия организацияларының чыл иштинде чорудар ажылының база бир кол программазы болур.

Партия организациялары хүлээп алган доктаалының күүселдезин дараазында хуралга информастап турары чанчыл апарган. Ол ышкаш СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалашкан айтырыгның күүселдезин дараазында пленумга база дыңнадып турар. Парторганизация секретарьларының семинар-өөредилгезинге «Ярославль хоорай партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалында айтыкканынга дүүштүр шинтпирлерни хүлээп алыры, ооң күүселдезин организастаары деп темага партбөлүктер организакчыларының дуржулгазын солуштурган.

Бо чылын «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязының хүлээп алган доктаалынга контролюн база СЭКП Тыва обкомунуң (ноябрь, 1972 ч.) пелиумунуң доктаалының күүселдезин, «Мөрен» колхозта парторганизацияның отчёдун партия райкомунуң бюрозунга дыңнаан болгаш хүлээп алган доктаалының күүселдезинiң дугайында, ол ышкаш өске-даа адырлар аайы-биле партияның 3 организацияларының секретарьларын дыңнаан.

«Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы (секретары Б. Сан-Хоо) коммунистериң ниити хуралынга ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарының, аңаа коммунистериң киржилгезин хандырарының дугайында доктаалды хүлээп алган. Ону партбюро доктаамал контрольга алган турган, ооң түннелинде бо чылын колхоз 30150 центнер бөдүүн мал чеми белеткээр планын күүсеткен. Ленин аттыг колхозта партия организациязы (секретары А. Дамдын) күскү дүжүттү чидириг чокка ажаап алырынче угланган доктаалды хүлээп алган болгаш ооң күүселдезинче коммунистерни, колхозчуларны долузубиле хаара тутканының түннелинде ажыл-агый бо чылын эки дүжүттү ажаап ап, боттарының иштики хереглели үрезин фондузундан, мал чеминге хереглээринден ангыда, күрүнеге тараа салар план чок-даа болза, 100 тонна хире кызылтасты саткан.

Нарын ортумак школазында партия организациязы (секретары Н. Даква) партия хуралының шинтпириниң күүселдезин дээштиг кылдыр организастап келгенинiң түннелинде школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынары соолгу үеде элээп экижээн. Ындыг янзылыг чижектерни өске-даа партия организацияларының ажылының практиказындан көрүп болур.

«Партийжи шинтпирлерни чугаалажып көрүнге, ажылдап-кылырынга болгаш боттандырарынга бүгү коммунистериң идепкейлиг киржилгезин партия организациязы бүрүзүнге хандырары, четпестерни эдериниң болгаш ажыл-херекти экижидериниң шылгаттынган методу болур принципиалдыг шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыры чугула боол турар»—деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Резолюциязында айткан. Коммунистер болза четпестерни данзылаары-биле кызыгаарлаттынмайн, харын хыналданың ленинчи принциптерни удуртулга болдургаш, айтырыгларның алыс утказын тодаргай көрөнип, ажылды сайзыраңгайыдарының үндезилелдиг практиктиг хемчеглерни өйшаанда алыр ужурлуг.

Ындыг турбуже боттарын бёзулуг политиктиг даннычылар кылдыр көргүспейн турар ийи-чаңгыс коммунистерниң бисте ам-даа бары хомудаңчыг. Ооң чижээнге «Коммунизмче орук» колхозта Куссуп Маңнайны кирип болур. Мыйыстыг бода мал фермазының эргелекчизинге, колхозта комсомол организациязының хостаткан секретарынга ажылдаар харыысалгалыг даалганы аңаа бергилээп турган. Ынчалзажок ол санаа берип, кандыг ажылды канчаар кылыр дээр дугайында хөй шуугаавышнар кылыр, а херек кырында тодаргай ажыл кылбас кижи болган. «Чаа орук» колхозтуң партия организациязында Н. Балган. Ленин аттыг колхозта А. Чамыяң олар база ындыг байдалдыг боол турарлар.

СЭКП Төп Комитеди партия хуралдарының шинтпирлерни кызымак болгаш баш удур белеткээринiң эргежок чугулазын айтып келген. Кол-ла чүве — шинтпириниң ажыл-херекчи болуру, кайы-бир ажыл-херекти кандыг-бир кижилерге дагзырда, күүседир хуусааларын айтыры болур. Партия организацияларының хуралдарынга хүлээп алган шинтпирлериниден анализти кылып көөрге, чамдык «Чаа орук» колхозта (секретары эш Дангыт Чеден), районнуң септелге-тудуг участогунда (секретары эш Доңгак Алдын-оол) парторганизацияларның хүлээп алган доктаалдарында тодаргай чүве чок чүгле «күштелдирер», «бедидер», «халбартыр», «хандырар» дээш ниити сөстер киргеп. А херек кырында оон күүселдезин хынаары дээрге. Ындыг шинтпирлер ажыл-херекке дээштиг салдар чедирбес. Чижээ, септелге-тудуг участогу бо чылдың тос айларының планын күүсетпээн, социалистиг чарыштыг эрелгей организастаан. «Чаа орук» колхозта партия организациязының администрациязының ажыл-чорудулгазың контрольдаар эргезин четпес боттандырып келгенинiң түннелинде колхоз баштаар черни удуртулганы сулараадып, оон даргазы С. Савты-Сюрюн ажылынган хостадыр ужурга тевварышкан.

Күүселденiң хынаалдазын организастап турарында тодаргай система, хемчег бүрүзүнүң түннелдиниң бедидер дугайында сагыш салыышкыны чогумчалдыг чүүл болуп бар чыдар. Хүлээп алган шинтпирлериниң болгаш үстүкү черлериниң айтыышкынарының күүселдезинге контроль картотеканы СЭКП райкомунда тургускан. Моон сонгаар эге организация бүрүзүнге картотеканы болгаш журналдарны тургузуп, оон ажыктыын, чедир кылдынмайн турар талазын партия организацияларының секретарьларының семинар өөредилгелеринге, дуржулга солчулгазынга киирерии ажыктыг деп бодап турар бис.

Партия райкому болгаш эге организациялар шинтпирлер күүселдезин хынап, организастаарының янзы-бүрү хевирлерии, аргаларын ажыглаар тургаш, доктаал шинтпир бүрүзү амыдыралга боттанган түрзун дээш, моон соцгаар-даа организастыг хемчеглерни күштелдирер. Ылаңгыя бо талазы-биле райком аппарадының ажылдакчыларынга тускусс коммунистерге даалгаларны бээри, отчеттарны база информацияларны алыры, партбюро секретарьлары азы бюро кежигүнериниң, партбөлүк организакчыларының коммунистер-биле беседаларын кадбаа-биле ажыглары, ой-биле хынаалдаларны чорудары эргежок чугула.

Шинтпирлер күүселдезин хынаары дээрге партийжи ажылдың шылгаттынган аргаы-ниити. Ынчангаш оны чер бүрүнге коммунистерни хаандырган ажыл-херек дээш, күрүне планнарының күүселдези дээш бедик харыысалганың ёзузунга кижизидериниче угландыр чорудар херек.

С. ОНДАР.

СЭКП Эрзин райкомунуң организастыг кылдызының эргелекчизи.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДДЭЭЛЕР

МЕХАНИЗАТОРЛАР ХУРАЛЫ

Бии-Хем районнуң механизаторларының хуралы болуп эрткен. «1973 ажыл-агый чылының түннелдери болгаш ону кыска хуусаада ажаап адганын илеткелчи демдеглээн. Район күрүнеге 12 муң ажыг тонна тараану садып, планның 152 хуу күүсеткен. «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтарның механизаторлары болгаш тараажылары чаагай дүжүттү өстүрген. Олар күрүнеге тараа садарының даалгазын ыракта ажыр боттандырган.

Районнуң ажыл-агыйлары мал чеминге, үрезинге хереглээр тараану четчири-биле уруп алган.

Колхоз, совхозтарда мурнакчы ажыл-ишчилерниң саны чыл келген тудум-на көвүдеп турар. «Саян» совхозтуң Валентин Гончаровка удуртқан № 1 трактор-хөвү бригадазы 1500 гектар шөлдүң бир газындан-на ортумаа-биле 18,6 центнер дүжүттү ажаап алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Механизаторлар ортузунда социалистиг чарыштың түннелин хуралга дыңнаткан. Комбайнерлер аразында чарышка «Саян» совхозтуң комбайнери Николай Ветров тергиндээн. Аңаа «1973 чылдың эң эки комбайнери» деп дипломну болгаш «Запорожец» деп автомашинаны ээлчег чөвка садыг алырының талонун тывыскан. Трактористерден Николай Куш («Кызыл тараачын» совхоз), чолаачылардан Туранның «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы Геннадий Сумбаа олар бирги черни ээлээн.

Коскү чедиишкиннерлиг болган механизаторларга тускаалдыг белектерни тывыскан.

Х. КАРА-ООЛ.

* * *

ПАРЛАЛГА БИЖИДИЛГЕЗИ

Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелеринде, колхоз, совхозтарында, албан организация, өөредилге черлеринде 1974 чылы[illegible] солуннар, журналдар [illegible]лгазы кидии түүк чо[illegible]рар. Ниитизи-биле райо[illegible]3.998 экземпляр солун, журнал чагыттынган, мун чурттакчыга 620 экземпляр онаажыр. Төп солуннар, журналдар бижидилгези эрткен чылдың бо үезинден көвүдээн.

«УТКА 25 чылы», «Ак-Туруг» совхозтарда, Терлиг-Хаянның мөңгүн суу бүдүрүлгезинде солуннар, журналдар бижидилгези организастыг чоруп турар. Арыг-Үзүүнде чагыттынган 888 экземпляр солуннар, журналдарның тозан ажыг хуусаа чыл хуусаалыг болган.

Амгы үеде кол кичээнгейни республика солуннарын чагдарынче уландырган.

Д. АРАКЧАА.

* * *

ТЫВАДА ЭҢ-НЕ БАШТАЙГЫЛАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединге Тывага бир-ле дугаарында республика категориязының судьязы деп хүндүлүг атты чедип алганының шынзылгазын тыпсырының байырлыг ёзулалы болган. Волейболга республика категориязының судьязының документизин Черлиг-оол Ангопович Яндарага, футболга — Вячеслав Степанович Хопровка тывыскан.

Черлиг-оол Яндара 1965 чылда бирги разрядтың судьязы болу берген. Бо аразында Тывага, Хабаровскиге, Улан-Удэге, Иркутскиге улуг-улуг маргылдааларга судьялап келген. Амгы үеде ол Новосибирскиде партивның дээди школазында өөренип турар. Чайлыг үе-шагы эвээшдаа болза, өөредилге черинiң болгаш хоорайның маргылдааларынга киржип, судьялап, бодунуң ынак херээн уламчылап турар.

Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединiң даргазының орлакчызы Л. С. Седип, «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң даргазы Х. Л. Баранов республика категориязының судьязының шынзылгазын алганнарга байыр чедирбишаан, ажылынга база спортка чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Т. ХЕРТЕК.

Культура амыдыралы

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседиринге көдээде культура ажылдакчыларының ролю база улуг. Бистиң Нарында Культура бажыңы шинтпирлиг чылдың эрткен айларында колхозчу чонга 21 концертерни, агитбригаданың үнүүшкүннерин 37 удаа кылгылаан. Болгулаан концерттерниң программалары Ленин, партия, күш-ажыл, Төрээн чурт дугайында ырлардан, шүлүктерден тургустунгулаан. Оонбиле кады түс чернин, ажылагыйның мурнакчыларынга турасказаткан номерлер-биле программавыс байып турар.

Концерттеривистиң чедиишкинниг болуп турарының бир чылдагааны болза чамдык мактап, алгаан ыры, куплеттерни чурук каастагалыг, оон маадырын көрүкчүлерниң аразынган адап танышторып, чедиишкиннерин херек кырында сонуургадып тургаш, көргүзүп берип турарывыста. Оон-биле чергелештир агитбригаданың концертинiң бир кезээнге ажылда четпестерни, чамдык арагалаар, ажыл шагы үзер чалгааларны, ажылынга ээ-харыысалга чоктарны шоодуглуг болгаш дузаашкынныг куплеттерге, сценажыгаштарга шүгүмчүлеп көргүзүп турар бис.

Агитбригаданың киржикчилери көдээ чонуң ортузунга лекция, беседаларны база кылып берип турарлар. Көдээ Культура бажыңының ажылынга чолаачылар Назын Ширме, Чүдекпен Дагажыт, трактористер Сергей Адыя, Кежиктi Демир-оол, эмчи салбырының ажылдакчылары Наташа Нурзат, Саныга Санчымаа, Клавдия Самдан, колхозчулар Тере Эртине, Ноозун Багендар олар болгаш, өскелер-даа идепкейлиг киржип турарлар.

Бистиң «Челээш» аттыг агитбригадавыс 1973 чылдың майда болган республика көрүлдезинге үшкү черни алган.

Культура бажыңының ажылында кол черни янзы-бүрү темаларлыг кежээлер ээлеп турар. Эң ылаңгыя октябрьның тоңчүзүнде «Хоочуннар болгаш комсомолчулар» деп кежээни эрттиргенивис солун болган. Бисте 114 пенсионер, 154 комсомолчулар бар болган. Оларның дөгерезинi чалага бижиктер-биле чалап алгаш, клубка опуртупкаш, колхозтуң эрткен оруун, оон тургустунган чылы-биле бо чылды деңнеп чугаалап берген. Клубту ынчан пенсионерлерниң, комсомолчуларның чуруктары-биле каастаан турган. Ол кежээ кажык, буга шыдыраа, даалы оюнарын организастаан. Ол кырганнарга болгаш чалыыларга аажок сонуурганчыг болган. Ону барымдаалаш, бис ам «Чүнү кылып билир силер, аныяк кыстар?» деп кежээ эрттирер бис. Орта янзы-бүрү чемнерни белеткээрiн болгаш идик-хептерни даараарын, ногаалардан чемни белеткээрiн көөр сорулгалыг бис.

Эрттирип турар кежээлеривис ыяап-ла концерт, оюнтоглаа, танцылар-биле дооступ турар. Бо дээрге чүгле улуг ажылдың эгези-дир. Чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге боттарывыстың улуг-хуувусту моон сонгаарда киирер дээш улам күжениишкиннiг ажылдаар бис.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ,

Нарынның көдээ Культура бажыңының директору.

Комсомолчу Вера Титова «Тыва даг-дүгү» комбинатка ажылдаа-ла дөрт чыл болуп турар. Күш-ажылын кежээки техникумга өөредилге-биле чедиишкиннiг холбап келген. Өөредилге чылдары билдиртпейн эртип, аныяк кыс техник-болбаазырадыкчы мергежилди алган дугайында тускай шынзылганы холга тутқан. Ам В. Титова даг-дүгүнүң белен продукциязын савалаар черже ажылдап, бүдүрүлге онаалдазын ажыр күүседип турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Комбинат-биле деңге баскан ажылчын

— Өг-бүле бүрүзүнүң ажыдырал байдалы, чурттуң чечектелири болгаш хөгжүүрүг боттарының хамааты улуг эрге-хүлээлгелерин совет кижилерниң кайы хире сырый дүүштүрериндеп база ниитилелге ажыктыг кылдыр ак сеткилдиг, эки-тура-биле ажылдаар хүлээлгезiн канчаар күүседип турарындан чогум-на бүрүнү-биле хамааржыр — деп, эш А. П. Кириленко Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнга холбаштыр Москвага болган байырлыг хуралга илеткелиниге чугаалаан. Үстүнде киргеннивис илеткелден үзүндү-биле Хову-Аксының хоочун чурттакчызы, бөдүүн ажылчын Д. Нам-Сүрүңнүң ажыл-амыдыралын деннеп, шүүштүрүп чугаалаксадым.

Бежен чылдар үезинде тус черден кобальт деп эртинебайлак тывылган. «Комбинат тударын-биле улуг тудугларның дожээн салып эгелээн дидир» деэн солун медээлер дыңнаавш, Улуг-Хем чурттуг колхозчу Доңгак Нам-Сүрүңнүң чүрээ дыңзыг соп эгелээн. Чоннуң амыдырал-чурттаазын, ажыл-ижин хайгаарап чорааш, ханы көрүп бодаарга, дыка көвей ажылчыннар Хову-Аксынга келгеш, боттарының аас-кежиин тып, эки чурттап ажылдап чоруур болду. Оларның бирээзи бөдүүн ажылчын Д. Нам-Сүрүң чээрби ийи чыл дургузунда хамааты улуг эрге-хүлээлгезiн хажык чокка күүседип келген. Бо үе ишти-нде чылдагаан чокка ажыл ыагы үспээн. Чурум үревээп. Ажылчын эш-өөрлери-биле эпнайыралдыг, эптиг-ээлдек. Комбинаттың улуг тудуглары калбарган бо черге ол өскелер-биле кады кызымаккай ажылдап келген.

Баштай-ла маңаа келгеш Нам-Сүрүң даг цегинге ийи чыл ажылдап, кобальт үүжезин ажыдышкан. Борта күш-ажылчы орууң ол ынчаар эгелээн. Ооң соонда Таңды-Уланың тайгазынга тудуг ыяжы белеткээри дээш кандыг ишти ол кылышпаан дээр. Чаңгыс ыяш белеткээр участокка безин ол чеди чыл ажылдаан. Сөөлгү чылдарда ол—таңныыл. Ниитизи-биле 22 чылды чаңгыс суурга чурттап эрттирген. Ажылчын Нам-Сүрүңнүң ажыл-амыдыралынан көрүп болур.

О. КОРОДА.

„ШЫННЫҢ“ ПОЧТАЗЫ ЭРТКЕН АЙДА

Бистиң солуннуң редакциязы эртиен октябрь айда чер-черде бижикчилериниден 500 чыгам чагааны алган. Ук чагааларның 240-и парлаттынган. Ол айда Кызыл хоорайның, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарының бижикчилери редакцияже хөй-хөй чагааны чорутканнар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эртиен 56 чыл оюнуң байырлалын амыл-ишчи чедиишкиннерлиг уткуур дээш, хоорайларның болгаш көдээниң ишчилериниң бедик көдүрлүүшүнүнүг амыдыжининiң дугайында, ниитининiң малын ыштан менди, хүр ажырар дээш колхозчуларның, совхозтар амылчыларының ыяшка белеткелиниң дугайында ол чагааларда колдады бижээн.

Амылда бар четпестерни илереткен шүгүмчүлелдиг чагаалар октябрьның почтазыбиле база келгилээн. Оларның 17-зи солунга парлаттынган. Чер-черде партия, совет, хөй-ниити организациялары хыналарны кылып, хемчээн алыры-биле шүгүмчүлелдиг 9 чагаалары редакция хамаарышкан черлеринче чорутқан.

Парлаттынган болгаш парлаттынмаан чагааларга хамаарыштыр хемчег алдынган, байдал эки-зээнiн дыңнаткан чүгле 7 харыы бисче келген. Ынчангаш чаңгыс ол айның почтазындан безин парлаттынган, парлаттынмаан 19 чагааның салым-чолу амдыгаа чедир шиитпиряеттинмейн турары ол. Чүгле октябрь эвес, оон мурнундагы үеде солун черiниң чорутқан бижиин алган партия, совет, хөй-ниити организациялардың харыыларны кыска хуусаада бээрин редакция манап турар.

Бижикчилерниң илередип бижээни четпестерни чайладыр дээш хемчег алган талазы-биле харыыны озалдадып турарындан аңгыда, чамдык черлерден редакцияга кээп турар бижиктерниң ёзу барымдаалаан, эрвиңгей болуп турарын демдеглээр апаар. Чижээ, октябрь 30-де үнген солунда Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Зэрбек салбырында «Коскү агитация чүге багайыл?» деп эгелиг М. Өлзей-оолдуң чүүлү парлаттынган.

Маңаа хамаарыштыр совхозтуң директору С. Донгучиц болгаш ында партком секретарының оралакчызы И. Кицинниң харыызында бижээни болза:

Материалда бижиттинген фактыларның турганы шын. Амгы үеде контора чанында коскү агитацияны, фермаларда лозуңнарны чаарткан дээш. Автор ол чүүлде Зэрбек салбырның, ылаңгыя хойжуларга хамаарыштыр коскү агитацияны амыглавайн турарын санап, сүмелеп тургаш бижээн болгай. А үстүнде харыыда ол суур, салбыр дугайында чүнү-даа айытпайн барган. Ынчангаш солуннуң болгаш ооң хөй санныг бижикчилериниң үнүн тоол көөру дээрге, хамыктың мурнунда айытқан четпестерни дарый чайладыр дээш тодаргай хемчеглерни алыры болур. Түүнелинде редакцияга азы негеп турар кандыг-бир организацияга боттуг харыыны бээр ужурлуг.

Республиканың ажылчы чонну тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын чедиишкиннiг довзар дээш, бүгү чурттаазы дег, шудургу амылыште хаара тутқан. Көдээ ишчилери шиитпирлиг үшкү чылдың чедиишкиннiг довзар дээш, бүгү чурттаазы дег, шудургу амылыште хаара тутқан. Көдээ амыл-агыйның ишчилери шиитпирлиг үшкү чылдың түүнелин үндүрүп, беш чылдың дараазында чаа амыл-агый чылының сорулгаларын чугаалажып, планнарны тодарадып эгелээр болгай.

Эргим бижикчилер! Мурнакчы коллективтериниң, бригадаларның, фермаларның, цехтериниң амыл-амыдыралындан эгелээш, тус-тус кижилерге чедир тодаргай факт-барымдаалыг материалдардан бижиңер. Материалдыг кежиктиң будүрүкчүлериниң коллективтерин, оон мурнакчыларын көргүскен чагаалардан аңгыда, ниитининiң херээ дээш күүжүн, билиин харамнанмайн, ак сеткилдиг бараан бооп чоруур партия, совет, комсомол амылдакчыларының, эмчилерниң, башмылларның, культура ажылдакчыларының дугайында бижээн материалдарыңарны редакция манап тур.

КӨРҮЛДЕ ДУЗАЛААН

Күрүнениң автоинспекция органнарының эгелээшкинiн ёзугаар бо чылдың эртken он айларында автотранспорт шимчээшкиннинге озал-ондак болдурбазының шалынчы айларын үш удаа организастаан. Транспорт организацияларын болгаш хөй-ниитинiң хаара тутқан үк көрүлде айлары автотранспортка озал-ондак болдурбас, оон ажыглалын экижиндеринге элээн дузаны чедирген. Ол айларның эртип турган үезинде ниити ажыглалдың, будүрүлге, албан, организация черлериниң база хууда транспорттуң техниктиг байдалдарынга хынаалдаларны кылган.

Бо бүгүнүң түннелинде автотранспортка озал-ондак болур чорук эртken чылда турганындан көскүзү-биле эвээжээн. Ындыг болзажок аварияның хөй шуруузу чамдык чолаачыларның машинаны арага ижип алгаш башкарып турарындан боол турар.

Маңаа хамаарыштыр бир чижекти көргүзүп болур. Мөңгүн-Тайга райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң чолаачызы Сарыг-Доңгак дээрзи октябрь 20-де Кызыл-Мажалык суурга ээмрик чоруп тургаш, УАЗ-469 деп марказыг машинаның андарган. Ол машинага чораан улустарының бирээзи өлген, чеди хар четпээн ийи уруг берттинген. Бо хевирлиг таварылгалар Чөөн-Хемчик районга база болгулаан.

Автотранспорт шимчээшкиннинге эң-йе берге болгаш айылдыг үе ам эгелээн. Орук ажылдакчылары, транспорт болгаш будүрүлге черлериниң удуртукчулары транспорт шимчээшкиннинге озал-ондакты боядурбас дээш, чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларның күүселдезин шыңгыы контрольга алыр ужурлуг.

Л. ПОЧЕКУТОВ,
күравтоинспектор.

ӨӨРЕДИЛГЕ-КИЖИЗИДИЛГЕЛИГ АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында). Дыыган чүүлдер-биле чергелештир, школаларының болгаш башкыларның ажылында улуг четпестерниң дугайын ыыттавайн барып болбас. Чижээ, сес чыл өөредилгезинин дугайында Хөөлүү ам-даа чедир күүсеттинмейн турар. Өөредилгениң сес чылдарының дургузунда өөреникчилерниң 25,8 хуузу школагын ара каап турар. Чамдык районнарда байдал оон-даа дора. Барыын-Хемчик районга чогуур үезинде бирги класска хүлээп алган уругларның чүгле 57,1 хуузу, Тес-Хемге — 56,6, Тожуга — 62,6, Бай-Тайгага — 61,4 хуузу сес чыл школаларын дооскан. А Бай-Тал, Шуурмак, Торгалыг школаларында өөреникчилерниң чүгле 50-ден 60 хуузу сески класстарны дооскан.

Өөредилге чылының эгезинде хөй-хөй уруглар школага келбейн, баар чорук-биле эптежип болбас. 1973 чылдың сентябрьинын 5-те республикага 551 уруглар, оон иштинде: Бай-Тайгага — 26, Каа-Хемге — 21, Чөөн-Хемчикке — 18, Барыын-Хемчикке — 16 кижи өөредилгеже хаара туттунмаан болган.

А өөреникчилерниң ортумак школаларны доозуп турары база-ла дириг. Каа-Хем районга школачыларның чүгле 20,4, Барыын-Хемчикке — 27,8, Тандыга — 30,3 хуузу ортумак әртем дугайында аттестаттарны алгылаан.

Бүгү-нийиниң ортумак өөредилгезинче шилчириниң сорулгазын шинтпирлээринге гжылдап турар аныяктарның шуут болгаш бот-өөредилгелиг школалары улуг рольдуг.

Башкылар коллективтериниң кол сорулгазы — аныяктарга быжыг болгаш ханы билиглерни бээри. Ынчанмыже дыка хөй школаларның ажылында улуг четпестер бар. Өөредилгениң чынарының база өөреникчиниң билиг деңнелиниң талазы-биле Россия Федерациязының хөй-хөй областарындан, республикаларындан чедип каан турар бис. Ылангыя Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин, Мөңгүн-Тайга районнарда аныяктарның өөредилгезиниң шынары онза куду. Кара-Бүлүң, Ий, Шуй, Тээли болгаш өске-даа школаларда байдал-биле моон соңгаар шыдажыр арга чок. Ол районнарның улус өөредилге килдистериниң эргелекчилери база школалар директорларга өөредилге-кижизидилге ажылын чогуур деңнелге тургузуп шыдаваанын айтыр керек.

Башкыларның аразында бодувуң әртемни болгаш башкылаашкынның арганарын чедир билбес кижилер чамдаа бар. Олар өөреникчилерге быжыг билиглер берип шыдавайн, школа программаларын күүсетпейн турарының чижектери бар.

Республикада башкы кадрларның үнер-кирер чоруу амдаа хөй. Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш Мөңгүн-Тайга районнардан аныяк башкыларның 20-ден 30 чедир хуузу чыл бүрүде үнүп чоруп турар. Оон бир кол чылдагааны болза башкыларга чамдыкта чогуур материал-амыдырал байдалдарын тургуспайн турарында, школаларның, чер-черниң партия-совет органнарының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының талазындан аныяк башкыларга дузалаваайн, чогуур кичээнгей салбайн баарында.

Республиканың көдээ ниити билиг школаларында бүгү өөреникчиниң 69,4 хуузу өөренип турар. Оларның материалдыг баазазын улам быжыглаар дээш, элээн чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа көдээге школа тудуунуң планы бүгү күүсеттинип турар. «Тыва септелге-тудуг» трезинин буруузу-биле Өвүрүнүң Солчурда 320 олуттуг школа тудуу доозулбаан. Чөөн-Хемчиктин Баян-Талада «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы эш Мирчин ында чаа школа тудуун дүргедедир талазы-биле хемчег албайн турар. Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарда башкылар чүрттаар бажыннар тудуунуң планы күүсеттинмейн келген.

1974 чылда башкыларга ийи-ийи квартиралыг 40 бажыннарны, 1974—1980 чылдарда 3400 орунныг интернаттарны, 25460 олуттуг школаларны тудары көрдүнген. Ол планны күүседир дээш, партия-совет органнары болгаш чырыдыышкын ажылдаачылары бүгү чүүлдерин кылыр ужурлуг.

Чамдык көдээ школаларда, интернаттарда сандаргай чорук-биле шинтпирлиг демнежир херек. Чоннуң дилээп өзугаар 1972 чылда Бай-Тайганың Бай-Талга чаа интернатты туткан. А ында чогуур корум-чурумну мынчага чедир тургуспааны хыналадаш илерээн.

Республиканың өөредилге черлериниң материалдыг базазы сөөлгү чылдарда элээп экижээн. Политехникумнуң, № 35 профтехучилищениң бажыңнары, башкы институдунуң 600 орунныг общежитиезин тутунган. № 11 ПТУ-да чаа столоваяның тудуу дооступ турар. Өөредилге чери бүрүзү өөредилгениң чаа техниктиг херекселдери-биле хандыртынган.

Башкы институдунда, көдээ ажыл-агый техникумунда, политехникумда болгаш өске-даа өөредилге черлеринде өөредилге-кижизидилгелиг ажыл экижип турар. Ынчалза-даа сургуулдарның болгаш студентилерниң өөредилгезин ара каар, сагыыра-чурум үрээр чоруктары ам-даа бар.

Амгы өөредилге чылында улус өөредилге органнарының болгаш башкылар коллективтериниң кол сорулгазы — СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң улус өөредилгезиниң дугайында эң чугула доктаалдарын херек кырында күүседир дээш, күжениишкининг ажылдаары болур.

Актив хуралыңга чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-оналар солчулгазынга хөй кижи киришкен. Туранның № 2 школазының директорлуу **Б. И. Араптан** үк школада өөредилге-кижизидилге ажылының мурнакчы дуржулгазынга доктааган. Бедик көргүзүглерни чедип алырынга кожазы № 1 школа-биле быжыг харылзаа (будүүлге өөредилгезин дээш өске-даа) үжүрдүзалыг болган деп ол чугаалаан. Өөредилге-кижизидилге ажылының ниити планын, ол ышкаш неделя планын тургузуп турары онзагай.

Школаның өөреникчилериниң үштүн бир кезии «4», «5» демдектиг өөренип турар. Мурнакы башкыларның саны өскен. Бо бүгүнүң кол-ла үндезинин — башкыларның ажылынга хамаарышалганы бедик кенинде. Үш демдекке өөренип турарларже кичээнгейни улгатырган. Ылангыя үстүкү класстарда ортумак өөренип турарлар хөй. Бо чугула айтырыгга хамаарышкан хуралды өөредилге чылының эгезинде организастап эрттирген. Өөредилге-кижизидилге ажылының улам бедик деңнели дээш күжениишкининг ажылдаарын оратор бүзүреткен.

Республиканың дээди өөредилге чери Кызылдың педагогика институдун тургустунгандан бээр үш муң ажыг кижи доозуп үнген. Ам бо чылын хүндүскү салбырда 820 студент өөренип турарын, ол ышкаш бирги курска 200 студентиин колдуунда көдээ черлерде чүрттаар түрарларның аразындан хүлээп алганын институттуң ректору **Х. С. Алдын-оол** саналының эгезинде демдеглээн.

Институттуң башкылар коллективи көдээ школаларже угланган ажылдарны калбартып чорударын. Таңдының Кур-Чер школазынга бүгү талалыг дузаны көргүзерин олар хүлээнип алган. Көдээ школаларның доозукчуларының билиниже онзагай сагыш салза чогуур. Дыка хөй доозукчулар киреринин экзаменнерин дужаап шыдавайн турар. Ынчангаш Мөңгүн-Тайга. Тожу дээш өске чамдык районнардан институтка өөренип кирип турарларның саны кончуг элээп.

Бот-өөредилгелиг башкыларның чеднишкининг өөренингже таарымчалыг байдалды тургуспушаан, оларның өөредилгезин хайгааралга алыры чугула деп ректорнуң санап турары кончуг шын. Ажыы-биле чугаалааргa, чамдык бот-өөредилгелиг башкылар хөй ыылдарда өөредилгезин шөйүп турары чажыт эвес.

Чырыдыышкын ажылдакчыларының, дээди школаның болгаш эртем албан черлериниң профэвилел өбкомунуң даргазы **Т. С. Словодчуованың** саналы башкыларның амыдырал байдалы, чурттаар орай-бажыңы, аъш-чем хандырылгазы дээш өске-даа айтырыгларже угланган. Чыл бүрү бистиң школаларывыска хөй санныг аныяк, башкылар ажылдап кээп турар.. Оларның эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары—чер-черде улус өөредилге, партия, совет органнарының хүлээлгези. Ыңдыг турбуже бо айтырыгны чер, болганда шинтпирлеп турары чаңгыс аай эвес. Тожуның «Тоора-Хем» совхозтуң директору башкыларның амыдырал байдалы дээш доктаамал сагыш салып келген. Ынчаарга Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң директору эш Малышевтиң талазындан чамдык башкыларны совхозтуң тускай эртемнигиринден ылгай хөөрөө таварылга безин турганын оратор айыткан.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынга ылаңгыя көдээ школаларның материалдыг баазазын быжыглаар айтырыг көскү черни эзлээри чугаажок. СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары **С. К. Күжүгет** болгаш Чөөн-Хемчик райүүскомнуң даргазы **Б. Б. Чюдюктүң** саналдарынга үк айтырыг кол черни эзлээн. Бо сорулганы шинтпирлеп турарында четпестер ам-даа хөй.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынга аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилге школаларының ролю улуг. Бо ажылды Улуг-Хем районда организастап турары багай эвес дээрзин СЭКП райкомунуң секретары **Х. К. Норбу** саналынга демдеглээн. «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге — ортумак әртем» деп көрүлдүни бо районда эки организастап турар болгаш түңнеддү ой-шаанда үндүрүп келген.

Аныяктарның өөредилгезин организастаарынга улус өөредилге килдистери көскү черни эзлээр үжүрлүг. Бо талазы-биле Эрзинде кандыг ажылдарны чорутканын районо эргелекчизи **Х. Б. Саган-оол** саналынга чугаалаан. Бо районда башкыларга оран-бажың тудар айтырыг багай ыыттырлеттинип келген. Ынчангаш аныяк специалистерниң үнүп чорууру кайы хөй.

Кызылдың № 14 школазының башкылар коллективи элээди уругнуң ажыы-чаңын өөренир айтырыгны көл чүүл деп санаап, аңаа үндезилеп, өөредилге-кижизидилге ажылынга чамдык чеднишкиннерни чедип алган. Үк ажылды башкы бүрүзү ылаңгыя «берге» уруглар-биле чорудуп турар. Школаның кижизидилге ажылында яңы-бүрү клубтар, штабтар ажылы көскү черни эзлей берген. Ол бүгүнүң дугайын школаның директору **Л. А. Галактионов** активе хуралында дыңнаткан.

Школа ажылынга чеднишкининиң бир үндезинин—кадрлар-биле айтырыг деп, Бии-Хемниң районо эргелекчизи **Л. Я. Царикова** саналынга онзалап айыткан. Районо бо талазы-биле улуг ажылды чорудуп келген. Школа удуртукчуларының өөредилгезин таарымчалыг организастаан.

Тыва АССР-ниң шитики херектер министрлиниң оралакчызы **П. П. Селиванов** школаларга эрге билиглериниң пропагандазын калбартырының чугаламынче активтиг кичээнгейни угландырган.

Республиканың чырыдыышкын министри **Д. Б. Ондар** болгаш ВЛКСМ обкомунуң секретары **Т. Ч. Салчактың** саналдары бүгү-ниити ортумак өөредилгенн боттандырып чорударынга шаптыктап турар чамдык четпестер болгаш чугула сорулгаларже угланган.

Улус өөредилге талазы-биле республика активиниң хуралы чугаалашкан айтырыгга хамаарышкан доктаалды хүлээп алган болгаш партияның XXIV съездизиниң шинтпирлерин, ол ышкаш школа талазы-биле хүлээп алган доктаалдарны, хоойлужудулга Үндезиннерин амыдыралга боттандырар дээш ам-даа күженишкининг ажылдаар чугула сорулганы республиканың улус өөредилге ажылдакчыларының база СЭКП райкомнарының райкүүскомнарының мурнунга салган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

«Л. И. БРЕЖНЕВКЕ БАЙЫР ЧЕДИРЕР ӨӨРҮШКҮЛҮГ БООР БИС»

ДЕЛИ. (СЭТА). «Бистер боттарывыстың чүртүвүска СЭКП ТК-ның Чиңгипе секретары Л. И. Брежневке байыр чедирер өөрүшкүлүг болур-дур бис. Оон аян-чоруу индий-совет каы ажылдажылганы улам калбартып, быжыглаарынга идиглиг болурунга бүзүредилдиг бис» —деп. Индияның премьер-министри Индира Ганди медеглээн.

«Совет Эвилелиниң бүгү талалыг чеднишкиннерин бединбиле үнелеп көрүп турар бис. Бистиң Совет Эвилели-биле ылаңгыя делегей харылзаларының талазы-биле ниити сорулгалдарывыс дыка хөй» —деп, ол демдеглээн.

И. Ганди совет аныяктарның болгаш студентилериниң ында чеде берген чоруп турар төлээлерин хүлээп алгаш, ынча деп медеглел кылган.

ИЗРАИЛЬ ДУГУРЖУЛГАНЫ ҮРЭЭН

ДАМАСК. (СЭТА). Израиль ноябрь он беште Сирия фронтузунга аткылажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы база катап үрээн.

САР-ның шериг командылал черинiң төлээлекчизиниң дыннатканы-биле алырга, Дамаскының шагы-биле эртенгиниң 10 шак чартык турда, дайынның бир кезээ сирий шериглериниң турары черинче угландыр бурунгаарлаарын оралдашкан.

Ол оралдажышкынны ойтур шапкан соонда, израильдер танкылардан боолап эгелээннер. Сирияның үгер-бооларының дайзынны бооларын соксадырынче албадапкан.

Неофашистиг сүлчээ

РИМ. СЭТА-ның корр. **Л. Полунин** дамчыткан:

Республика өзу-чурумуун тургузуунга удур итали неофашистериниң база бир сүлчээзин илереэн. Буруулугларны тудуп хорудаан. Сүлчээниң төвү Падуя хоорайга турган, аңаа террор үүлгедиглериниң планнарын тургускан деп чүве баштайгы байысаалгадан билдингген.

Сүлчээчилериниң планнарын көргүзүп турар документилер эрге-чагырга черлериниң хулунга кирген. Оларның чамдыктары — неофашистерниң күш-биле чок кылыр деп турган кижилериниң данзылары болган. Аңаа Италияның Компартиязының даргазы Л. Лонге, ИКП-ниң Чиңгипе секретары Э. Берлингуэр, Италияның социалистиг партиязының даргазы П. Неппи оларны, чамдык министрлерни, профэвилелдерниң демократтыг хөй-ниити организацияларының удуртукчуларын, демократтыг сагыш-сеткилдиг журналистерни киирген. Данзыларга киирген кижилер ийи муң хире болган.

Чазактың албан черлерин, банкыларны, демократтыг партияларның бажыңнарын эжелеп алырының планнары база өске чүрттарның неофашистиг организацияларының планнарын тургускан, чүрттүнгаан деп чүве баштайгы байысаалгадан билдингген.

Сүлчээчилериниң планнарын көргүзүп турар документилер эрге-чагырга черлериниң хулунга кирген. Оларның чамдыктары — неофашистерниң күш-биле чок кылыр деп турган кижилериниң данзылары болган. Аңаа Италияның Компартиязының даргазы Л. Лонге, ИКП-ниң Чиңгипе секретары Э. Берлингуэр, Италияның социалистиг партиязының даргазы П. Неппи оларны, чамдык министрлерни, профэвилелдерниң демократтыг хөй-ниити организацияларының удуртукчуларын, демократтыг сагыш-сеткилдиг журналистерни киирген. Данзыларга киирген кижилер ийи муң хире болган.

Чазактың албан черлерин, банкыларны, демократтыг партияларның бажыңнарын эжелеп алырының планнары база өске чүрттарның неофашистиг организацияларының планнарын тургускан, чүрттүнгаан деп чүве баштайгы байысаалгадан билдингген.

Сүлчээчилериниң планнарын көргүзүп турар документилер эрге-чагырга черлериниң хулунга кирген. Оларның чамдыктары — неофашистерниң күш-биле чок кылыр деп турган кижилериниң данзылары болган. Аңаа Италияның Компартиязының даргазы Л. Лонге, ИКП-ниң Чиңгипе секретары Э. Берлингуэр, Италияның социалистиг партиязының даргазы П. Неппи оларны, чамдык министрлерни, профэвилелдерниң демократтыг хөй-ниити организацияларының удуртукчуларын, демократтыг сагыш-сеткилдиг журналистерни киирген. Данзыларга киирген кижилер ийи муң хире болган.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинея Республиканың премьер-министри Лансана Беавоги Даболда боксит тывар чер тудуунда киржип турар совет болгаш гвиней специалистерниң мурнунга чүве чугаалаашы, «совет-гвинея каы ажылдажылга—дыка үре-түңнелдиг бооп турар болгаш делегейниң бүгү чурттарынга үлегер-чижек болур»—деп медеглээн. Хамаарышпас Гвинеяны ССРЭ-ниң бир-ле дугаарында хүлээп көргени 1958 чылдан бээр ийи чурттуу холбаштырган пайыралдың болгаш каы ажылдажылганың быжыг харылзаалары тургустунган. Оон бээр чыл келген тудум-на улам калбарып турар совет-гвинея каы ажылдажылга Гвинеяның социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге дыка улуг ыдигни берип келгени.

Гвинеяда Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле элээн хөй будүрүлге черлерин, аэропорттуу, улуг радиостанциязын тудуп тургускан. Чурттуң дыка хөй заводтарын болгаш фабрикаларын совет дериг-херекселдер-биле хандырган. Совет специалистерниң киржилгезинбиле Гвинеяның кол-ла бойдус байлаа — бокситтерин казып, тывар күүлүг комбинатты Киндиа районунда тудуп турар. Ол ышкаш Конакри-Даболл аразының демир-оруун база салып турар.

Гвинея Республиканың президентизи Ахмед Секу Туре Гвинеяның Демократтыг партиязының X съездизинге үүре чугаалааш, гвиней-совет улустарның найыралы боттарын хүндүлежирингe болгаш дең эргелиг чорукка үндезилеттинген деп айыткан. Совет Эвилеэнинiң дузаламчызы болгаш деткимчези Гвинеяга дыка-ла улуг ужур-дузалыг деп ол медеглээн.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастро Кубаның ажылчы чоннарының Профтөвүүнүн XIII съездизинге совет профэвилелдериниң төлээлерин баштап чеде берген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПСтиң даргазы А. Н. Шелепинни хүлээп алган.

Найыралдыг, чылыг байдалга болган ужуражышкын үезинде профэвилел шимчээшкининиң болгаш делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган.

КАМГАЛАЛ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Израиль чепсектиг күштерге америк шериг дузаламчызын көргүзери-биле октябрь 14-те АКШ биле Израильдың аразында тургускан агаар көвүрүүн ноябрь 15-тен эгелеп хаап, соксадыр дугайында АКШ-тың камгалал министерствозунун төлээлекчизи парлалга конференциязында дыңнаткан. «Агаар көвүрүүн тургузар ужур таварышкан онза байдал амгы үеде доозулган»—деп, ол чугаалаан.

Ынчалза-даа агаар көвүрүүн соксатканы дээрге, Израильге шериг чепсээнiң талазы-биле дузалаары доозулгайы ол эвестир. Төлээлекчиниң медеглээнiн биле алырга, америк боо-чепсекти далай оруу-биле чедирер апаар.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинея Республиканың премьер-министри Лансана Беавоги Даболда боксит тывар чер тудуунда киржип турар совет болгаш гвиней специалистерниң мурнунга чүве чугаалаашы, «совет-гвинея каы ажылдажылга—дыка үре-түңнелдиг бооп турар болгаш делегейниң бүгү чурттарынга үлегер-чижек болур»—деп медеглээн. Хамаарышпас Гвинеяны ССРЭ-ниң бир-ле дугаарында хүлээп көргени 1958 чылдан бээр ийи чурттуу холбаштырган пайыралдың болгаш каы ажылдажылганың быжыг харылзаалары тургустунган. Оон бээр чыл келген тудум-на улам калбарып турар совет-гвинея каы ажылдажылга Гвинеяның социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге дыка улуг ыдигни берип келгени.

Гвинеяда Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле элээн хөй будүрүлге черлерин, аэропорттуу, улуг радиостанциязын тудуп тургускан. Чурттуң дыка хөй заводтарын болгаш фабрикаларын совет дериг-херекселдер-биле хандырган. Совет специалистерниң киржилгезинбиле Гвинеяның кол-ла бойдус байлаа — бокситтерин казып, тывар күүлүг комбинатты Киндиа районунда тудуп турар. Ол ышкаш Конакри-Даболл аразының демир-оруун база салып турар.

Гвинея Республиканың президентизи Ахмед Секу Туре Гвинеяның Демократтыг партиязының X съездизинге үүре чугаалааш, гвиней-совет улустарның найыралы боттарын хүндүлежирингe болгаш дең эргелиг чорукка үндезилеттинген деп айыткан. Совет Эвилеэнинiң дузаламчызы болгаш деткимчези Гвинеяга дыка-ла улуг ужур-дузалыг деп ол медеглээн.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастро Кубаның ажылчы чоннарының Профтөвүүнүн XIII съездизинге совет профэвилелдериниң төлээлерин баштап чеде берген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПСтиң даргазы А. Н. Шелепинни хүлээп алган.

Найыралдыг, чылыг байдалга болган ужуражышкын үезинде профэвилел шимчээшкининиң болгаш делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган.

КАМГАЛАЛ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Израиль чепсектиг күштерге америк шериг дузаламчызын көргүзери-биле октябрь 14-те АКШ биле Израильдың аразында тургускан агаар көвүрүүн ноябрь 15-тен эгелеп хаап, соксадыр дугайында АКШ-тың камгалал министерствозунун төлээлекчизи парлалга конференциязында дыңнаткан. «Агаар көвүрүүн тургузар ужур таварышкан онза байдал амгы үеде доозулган»—деп, ол чугаалаан.

Ынчалза-даа агаар көвүрүүн соксатканы дээрге, Израильге шериг чепсээнiң талазы-биле дузалаары доозулгайы ол эвестир. Төлээлекчиниң медеглээнiн биле алырга, америк боо-чепсекти далай оруу-биле чедирер апаар.

Ак бажыңга хүлээп алыышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында гидрометеорология албанының Кол эргелелиниң начальныгы академик Е. К. Федоровту Ак бажыңга хүлээп алган. Академик Е. К. Федоров-биле каы ССРЭ-ниң кадык камгалал министрлиниң оралакчызы Е. И. Чазовту база ол хүлээп алган. Е. К. Федоров долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле агентилел директору Р. Трейн, президентиниң дузалакчызының оралакчызы Б. Скаукофт, совет таладан Каттышкан Штаттарда ССРЭ-ниң элчизи А. Ф. Добрынин.

Беседа үезинде долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар болгаш кадык камгалалының талазы-биле ССРЭ биле АКШ-тың аразында каы ажылдажылганы улам хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалашкан.

Беседага киришкеннер: америк таладан — долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле агентилел директору Р. Трейн, президентиниң дузалакчызының оралакчызы Б. Скаукофт, совет таладан Каттышкан Штаттарда ССРЭ-ниң элчизи А. Ф. Добрынин.

Эртемденнериң каы ажылдажылгазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Аңаа онкология талазы-биле каттышкан совет-америк эге комитеттиң бирги төвүлел хуралы болган. Медицина эртемнериниң болгаш кадык камгалалының талазы-биле каы ажылдажылга дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында 1972 чылдың чайынында ат салган дугуржулганы ёзугаар ол төвүлел хуралды эрттирген.

Совет болгаш америк эртемденнер үш хун дургузунда онкология талазы-биле каы кылган шинчилел ажылдарының түңнелдерин үндүрген болгаш кижиниң эң айылдыг дайзынарының бирээзин — рак аарыгга удур демнеларын моон соңгаар канчаар чорударының сорулгаларын айытканнар.

КНО-НУҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫНЫҢ ИЛЕТКЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкче чорудар КНО-нуң онза күштерин четчелээрiниң болгаш оларның ажыл-чорудулгазының дугайында Айыыл чок чорук Төвүлелиниң шинтпирлериниң канчаар күүсеттинип турарының холбаштыр Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхаймның эзлегчилиг илеткелии КНО-да парлап иептерткен.

Бо чылдың ноябрь 14-ке чедир Чоокку Чөөн чүкте КНО-нуң онза чепсектиг күштериниң ниити саны 2.011 кижи боол турарын илеткелде айыткан.

Израиль чөңгээлээрин үргүлчүлеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкке дайылдажырын соксадыр дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Төвүлелиниң шинтпирлиг чөрүүл үрээрин Израиль үргүлчүлеп турар деп, КНО-нуң чиңгине секретарынга Египеттиң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Абдель Магидтиң Чоруткан чагаазында чугаалаан.

Ноябрь 8-тен 11-ге чедир үеде египет-израиль секторга израиль шеригнерниң катап чепсектиг төвүгээлер кылганын чагаада данзылап көргүскен. Израильдың шеригнери ол үенин дургузунда египет туруштарны ракеталар-биле болгаш боо-чепсек-биле хөй катап бооладаан. Египеттиң агаар делгеминге Израильдың шериг-агаар күштериниң самолёттарының шургүн кирип турганының хөй санныг фактыларын ол документинде база көргүскен. Дайылдажырын соксадыр, шеригнерни октябрь 22-де турган туруштарже эгидер чурумну сагыыр дугайында протоколга ноябрь 11-де израиль болгаш египет шериг төлээлекчилери ат салган соонда безин израиль шеригнер боттарының чөңгээлерин соксатпаан. КНО-нуң онза күштерiниң штабтарының болгаш КНО-нуң Чоокку Чөөн чүкте хайгаарачыларының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ноябрь 13-те израиль шеригнер Исмаилия хоорайның мурнуу-барыын талазында КНО-нуң онза күштерiниң швед кезектериниң египет туруштарын хөй удаа боолаан Фин шеригнериниң Суэц хоорайдан үш километр ыракта туруш девискээрин израиль шеригнер ол хүн артиллерия болгаш пулемёттар-биле база боолаан.

ӨЙУ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГЛАР

БОГОТА. (СЭТА). Ында Америка чүрттарының даштыкы херектер министрлериниң төвүлел хуралы ажыттынган. Оон ажылында 24 күрүнениң төлээлери, а ол ышкаш Америк чүрттарының аразында элээн каш организацияларның төлээлекчилери киржип турар.

Төвүлел хуралдың киржикчилери Латин Америка чүрттарының каы ажылдажылгазының айтырыгларын көөр. Панама каналының айтырыын тодарадыр. делегейниң садыг болгаш акша системазының айтырыгларын чугаалажыр. Оон аңгыда олар Латин Америкада Национал компнияларның ажыл-чорудулгаларын болгаш латин-америк чүрттар биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларның айтырыгларын чугаалажыр деп турар.

Колумбияның президентизи Мисаэль Пастрана төвүлел хуралды ажыттаан. америк чүрттар аразында харылзааларны ол чүрттарның улустарының күзел-соруунга таарышкан принциптерге үндезилеп чорудар ужурлуг деп чугаалаан. Латин Американың чүрттарының экономиктиг хөгжүлдезин холбаштыр таарыштырарының чугулазын айыткаш. М. Пастрана өйү келген айтырыгларны шинтпирлээринге киржириниче ук чүрттарны кыйгырган.

АМЕРИК СОЛУН ИЗРАИЛЬ ДУГАЙЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Крисчен сайенс монитор» солун Израильдиң делегейге чектедириниң күштелип турарын Дэвид Биндериң бадыткаан чүүлүн парлап үндүрген.

Израильди политика талазы-биле чектээриниң соок хады ам улам күштүг эстеп турар апарган деп, автор бижээн. Африка чүрттарының барык шуптузу Израиль-биле харылзааларын үскен соонда Израильди чектээри онза илдең апарган. Моон мурнунда европейжилерниң Израильди ыяк деткип турганының аажок дорайтай бергенин бодаарга, үк чектээшкин улам шыңгыырап келген.

Израильди чектээри кайдаазындан-даа артык кылдыр КНО-да илереп турар. КНО-нуң догуинап турары кес кырында апарган деп, Израильдиң бадыткап турарының бүзүренчиг эвези улам күштелген, ынчаарга арабтар эжелеткен девискээрлерин эгидип алырын-на күзеп турар деп бадыткалды чөпсүнерлер улам көвүдеп турар. Израиль араб черлерни эгидип бербейн, улустарның улуг деткимчезин оскунган деп чүве мырыңай илдең апарган дээрзин солун демдеглээн.

ПЕКИННИҢ ӨСКЕРЛИКЧИ ТУРУЖУ

ДЕЛИ. (СЭТА). «Кыдат чили революцияга өскерликчи бооп турар» деп эгелиг кылдыр «Пэтриот» солун бижээн чүүлүн парлап үндүрген. «Латин-америк революстуг шимчээшкинге хамаарыштыр кыдат удуртукчуларның туружу амдыгаа чедир бети дээрге-ле чиганычиг турган. Оларның ол туружу ам калчаалыг антисовегизам үезинге чагырткан, кедергей кара сагыштыг туруш кылдыр бүрүн сойгалаткан. Чилиде фашистиг өзу-чурумну Пекин чоокта чаа бүрүнү-биле хүлээп көргеи — чаржычыг болуушкун — латин-америк революстуг шимчээшкинге хамаарыштыр амгы маоистиг болгаш неоимперналистиг туруштарның чогум мозу-ёразының бүзүреликтиг барымдаазы болган» деп, солун ол чүүлүнге айыткан.

«Фашизмге удур демиселчилерни, хамыктын мурнунда чили коммунистерни олурупкырып турар, хан-шылбай холдарлыг олурукчулерниң туружун быжыглаарын Пекин оралдажып турар. «Л. Корваланны судтаавайн, истелге чокка кара-бажыңнап турар чорукту» кылат удуртукчуларның бүрүү шавар сөс этпейн турары кемниг деп, солун бадыткаан. Пекинниң өскерликчи туружу улустарга көзүлдүг сойгалаткан дээрзин демдеглээн.

Дүвүренчиг медээ

Малчыннар кыштагларда барза-даа...

«Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырында хойжу бригаданың 19 кодан хою ам кыштагларында чеде берген. Хойжулар сооң дүшпээнде, хар улгатпаанда кыштагларында хонуп алганы таарымчалыг.

Ынчалзажок салбыр мал кыштаглаашкынынга четпес белеткенгени илерей берген. Чамдык кыштагларга хойжулар көжүп чедип кээрге, кажаа-хораазы, бажын-балгады мырынай септеттинмээн, чүртталга бажыңнарының соңгалары ойбак, кажааларның эдээ коптартынмаан, кыры таараш болган. Бо чорук малчыннарны дүвүредип турар. Чижээ, Малиновзада ийи кодан хойнуң кыштап белен эвес. Байкара Маадыр-оолдуң кыштаанда кажаанын ийи чылда доннелген эдээ коптартынмаан, хөй кирер арга чок. Оон көржен кырынга хойнуу канчап кыштадырыл?

Оон аңгыда, чамдык малчыннарның чүрттаар бажыннары чылыглаттынмаан, соңгалары ойбак. Кыштаглаашкында бо четпестерни Тарлаг салбырының удуртукчулары, ылангыя хойжу бригаданың бригадири аш В. Доржукай мынчага чедир канчап эскербейн турганы элдептиг чүве.

База бир эптежир арга чок чүве болза, Тарлаг салбырының девискээринде белеткеттинген мал чемин камгалап кадагалаар дугайында кым-даа сагыш салбайн турары болур. Тарлаг, Өөк унуп дургаар белеткээн сараат сигеннерни кажаалаваан болгаш кыштагларже соортуп дажыглаваан. Хөй күштү, чарыгдалды үндүрүп тургаш, механизаторларның белеткээн сигенiн ам мал «дойлап» доозар четкен. Сарааттарны мал чизе-чизе, аңаа мырынай үстүр чыгаан. Ол сарааттар ындырылгаш, мал-даа базып каар чадавас.

Белеткээн мал чемин шак ынчаар төгчегларге болур бе?

М. МААЖЫК.

ДЕЛИ. Хоорайның төвүнде.

ЧОННУҢ ЫРААЖЫЗЫ

Үре-түнелдиг чогаадыкчы ажылы-биле улуг хүндүткелди Тываның хоочун чогаалчыларының бирээзи Степан Сарыг-оол чаалап алган дээш частыры чок.

Сарыг-оолдуң чогаалдары үеэнги чылдардан бээр тыва кижилериң угаан-бодал байлаанының кезин апарган, оларның амыдырал дугайында эстетиктиг билиишкиниерин байыдып, сагыш-сеткилин хайныктырып келген. Шүлүктер турлук, узун шүлүглелдерни — «Саны-Мөгеин», «Алдын-кыстың» «Улуг-Хемниң» — номчукулариың бүдүнге шээжимиле чугаалап турары таварылга эвес-ле болгай.

Чогаалтының чон-биле хамтөрел тудужун номчукчулар-биле ужуражкан үелериниле тода овзарып болур. «Сарыг-оол чогаалчы келген-дир, клубка ужуражылга болур, эрте барып муруку олуттан эзелеп алтылы» дээш чугаалар хоорай-суурларга бо-ла дыңналы бээр. Чыылганнар хүндүлүг чогаалчыдан адыш часкап үткүп алгаш, оон кайгамчык чечен, баштак чугаазын хулак салбабн дыңнап турарын хайгаарап көрүп олурарга, ол бүгү хөйүң сөглеп кээр.

Степан Сарыг-оол тыва литератураны бүт кырынга тургусчүп, хып дээн экер өйүнге чедир доруктуржуп келген.

Чечен чогаал үрезинин
Чевен хүүнга баштай тарып,
Чечектелген сандан бооруп
Четтикпейн манадывыс —

деп, шүлүкчү төрээн чогаалывың эге үезин үжен хире чыл эрткенде сактып бижээн.

Бөгүнгү тыва литература ол үезинге дединээрге, аажок өскен: эртине-байлаа көвүдээн, баар-чедер черлери Саян сыннарындан шагда-ла ушчок ыраан, арга-дуржулгазы улгатканы. Мында Сарыг-оолдуң үлүг база улуг.

Чогаалтының талантызы хөй үглүг: поэзия, проза, шин жанрларыпың шуптузунга ажыттынган. Оон шүлүктери, шүлүглелдери, очерктери, рассказтары, тоожулары, шиилери бөгүн идей-эстетиктиг үжүр-дүзелдүг боордан аягында, тыва литератураның жанр бүрүзүнге эвээш эвес чаа оруктарны изеп ажыткылаан.

Сарыг-оол чаа төөгүлүг орукче кирген чону-биле үргүлүү кады чоруп, оон амыдыралының янзы-бүрү талаларын ураа-чечен чырыткан. Бир-ле дугаар шүлүк бижээн хүнүнден эгелээш, амга чедир үениң дургузунда Сарыг-оолдуң чогаалдарының көргүспээн хөй-нюттү улуг үжүрүткелиг чаңгыс-даа болуушкүл чок. Үпүштүң чемгер хөрүзүнге амыраан өзерн дег, бистиң үенин идеялары Сарыг-оолдуң одургуларынга таарымчалыг илереттинер арганы тыпкан.

Революция, тыва улустуң төөгүлүг салым-чолу, социализм дээш демисели, совет кижиниң маадырлыг ажыл-ижи, тайбың дээш өске-даа харыысалгалыг амыдыралчы темалар Сарыг-оолдуң чогаадыкчы соруун көдүргөн болгаш чүүн-даа мурнунда оон поэзиязынга ханы база хөй талалыы-биле ажыттынган.

1934 чылда «Тиилээн бис» деп шүлүүнге Сарыг-оол тыва черге хосталганың ашпас хүнүнүң революцияның ачызында үнүп келгениниге сеткилдиң ханызындан өөрээнип сөглеп, мынчаар бижээн:

Эки чүртүвүс холувуста,
Эрге-шөлээ бодувуста.

Судак сугларның каттышкаш, улуг хем болу бээри ышкаш, барык-ла дөртеи чыл бурунгаар үстүнде ийи одурга илереттинген бодал, барза-барза. Сарыг-оолдуң чогаалдарының бир кол идейлиг утланышкыны апарган. Чогаалчы алдан чылдарда база ол бодалынче эглип кээп, ону чаа овур-хевирлер, чүрүмалдар-биле «Кырганның тоожузу» деп шүлүглелиниге бир чүзү кылдыр ханыладып дамчыткан.

Сарыг-оол — Совет Тываның өткүт үнүт ыраажызы.

Улуг совет күрүшениң
Үгбалыкы бүлезинде
Хеймер, эргим дүнма
болган.
Кежик-чолу ажыттынган —
Совет Тывам — аныяк
Тывам,
Социалистиг байлак
Тывам —

деп шүлүкчү төрээн черинии чаа төөгүлүг орукче киргенинге чоргаарап бижээн.

Сураглыг «Алдын-кыстың» баштадыр хөй-хөй публицистиг болгаш лирактиг шүлүктериниге чогаалчы эрте-бурунгу тыва черниң чаартыкпып чыраан шырай-нүүрүн чуруп көргүскен.

Сарыг-оолдуң шүлүкчү талантызы алдан чылдарда улам быжыккан, урам мергежилинде чаа шынарлар көстүп келген. Делгем үткалыг метафоралар, деңгелгелер, синрешодурглар, строфалар оон сөөлгү чыындыларында база «Улуг-Хем» альманахта шүлүктериниң профессионалдыг шынарын бедидип, номчукчуга эстетиктиг дээжин күштелдирип турар.

Прозачы хуузу-биле Сарыг-оол база уран мергежилдиң өзүлдезиниң нарын оруун эрткен. «Белек», «Эртинелиг колхозта» деп тоожулар болгаш элээн хөй рассказ, очерктериниң соонда, чогаалчы «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп дилогияны бижип дооскаш, тыва прозаның хөгжүлдезиниге чугула базымны кылген. Ол чогаал критиканың болгаш номчукчуларының бедик үнелелии алган.

«Аңгыр-оолдуң тоожузунда» тыва улустуң революция мурнунда болгаш сөөлүнде амыдырал-чуртталгазында дыка хөй бир-мөзүлеш чүүлдерни, улустуң психологиязын, төөгүүн депшилгелиг шимээжикинип реалистиг чуруп көргүскен. Арат оглу Аңгыр-оолдуң овур-хевирн, салым-чолу, үжүралдары номчукчуларының сонуургалын хайныктырып турар.

Сарыг-оол улуг мерген угаанын, чүрүмалдыг, чечен чугаа-сөзүн, байлак аас чогаалып кара чажындан тура шиидээдип алган. Ол шыкаш делегейниң эң ылаңгыя бистин чүрттүн классиктиг база амгы сураглыг чогаалчыларындан хөйүү өөренген. Хөй талалыг, доктаамал өөредилге — чогаалчының чеднишкинниериниң бир кол үнделгези боол турар.

Оон-биле кады, бистиң эскерер-эскербезивистен хамаан чокка. Сарыг-оолдуң чогаалдарының үлелары, овур-хевирлери угаан-бодалывысче сиңиргил кирип, бистя сергек, амыдыралга ынак болурунга чаңыктырып, сагыш-сеткиливисти байдып турар. Ону дээш хоочун чогаалчыга номчукчу бүрүзү өөрүп четтиргенин илерлейлеп чоруур.

А. КАЛЗАН.

ЧУРУКТА: Чогаалчыларның А. А. Фадеев аттыг Төп башкымга болуп эрткен ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң IV пленумунуң ажылының үези. Мурнуку одургуун солагай талазындан тыва чогаалчы Степан Сарыг-оол, Кыргыс ССР-ниң улустуң шүлүкчүзү Аалы Токомбаев, сураглыг орус шүлүкчү Степан Щипачев олар.

М. ТРАХМАННЫҢ фотозу.

Ук чурукту № 15 «Огонёк» журналдан Д. УЮСОВ чара тырттырган.

ДАЙЫНЧЫ ЖАНРНЫҢ ТАЛАНТЫЛАРЫ

Республиканың агитбригадаларының көрүлдези/ бо хүннерде доостур чоокшулап турар. Ук көрүлде левискээр аайы-биле үш кезек черге болуп эрткен болгаш бөгүн Чадаана хоорайда Улуг-Хем, Чөөп-Хемчик болгаш Өвүр районнарның тиилекчи агитбригадалары боттарының ураа-таланызын көргүзүп турадлар.

Кызыл хоорайның «Колос» аттыг Культура бажыңының үш агитбригадаларының көрүлдези эрткен. Ам оларның оюнунга хамаарыштыр доктаап көрейн. Көрүлденің көжегезин Бии-Хем районнуң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозунуң «Факел» аттыг дайынчы жанр коллективи ажыктан болгаш оюнупуң эгезинден эгелээш, программазын солуң сценарий ёзугаар ажылдап кылганын көргүскен. Сценарийни коллективтиң удуртукчузу Б. Коротаев тывыгыр чогааткан.

Агитбригаданың киржикчилери концерт белеткеп турда, аңаа тележурналистер тускай сценарий ёзугаар дамчыдылга белеткээри-биле келир. Агитбригаданың киржикчилери болгаш тележурналистер чаңгыс аай сценарий-биле бот-боттарынга шаптыкташпайн ажылдап эгелээрин сценадан көөр бис. Шак мындыг композициялыг кылдыр «Факелдиң» сценарийи тургустунган.

Ажыл-агыйның мурнакы кижилериниге бараалгаткан ырлар, ураи номчулгалар улажып-ла турар. Совхозтуң мурнакчылары — комбайнер Степан Топоев, Туран суг-бараан фермазының эргелекчизи Дмитрий Доронин, саанчы Наталья Иргит болгаш бызаа ажаакчызы Күжүген Сургакчы дээш өскелерниң-даа ажылагыйжы чедишкиниерин, алдар-хүндүзүн агитбригаданың артистери ураи чүүлдүң дузазы-биле таныштырар. Ол ышкаш бот-тывыгыр артистериң аразындан совхозтуң ыяш дилер черииң ажылчыны Лазо Монгуштуң ырлаарын таалап дыңнаар бис. Оон үнү ёзулуг баритон. Оон аңгыда үш кыстарның кожамыктары база-ла солуң.

Программада кол черни шүгүмчүлелдиг болгаш дузаашкыныарлыг номерлер эзеп турар. Оны көргүскени кончуг тывыгыр. Ак көжегенин артынга чырыкты ажылавышаан, хөлегеленип турар дүрзүлерни тодазы-биле кылып, совхозтуң амыдыралында бот-туг четпестерни адап тургаш шүгүмчүлээр. Сценага мындыг аргаларны ажыттыааны республикада бир-ле дугаар, эгелекчи чоруктуң турарын жюри демдеглээн.

Дараазында Кызыл хоорайның культура килдизиниң чанында «Аян» аттыг агитбригаданың артистери аян тутканы. Оларның сценарийни база-ла солуң болган. Ол коллективтиң оюнундан зона көрүлдезиниң лауреады А. Кимлыктың «Кызылдың отчугажы» база -ла ыраажының Л. Носова- де кады күүседкени «Ситен лдери» деп ырлары, Валев Попов, Наталья Карташо- оларның орус улустуң «Ээ- » болгаш «Суй-бедек» деп ыларын күүседкенин үне- болур. Ол ышкаш шүгүм- лдиг «Эш-хуунуң суду». Хоорайның фотоаппаратты эргингре» деп номерлери база-ла дээштиг болган. «Аянның» артистериниң «Кек-Тей» совхозтуң куш фермазынга тураскаатканы номери эки болганын демдеглээр ужурлуг.

Таңды районуң «Тиилелге» соахозундан келген «Дүжүт» аттыг агитбригаданың составында янзы-бүрү мергежилдиг кижилериниң хаара түттүнгени өөрүнүүт. Концертке тракторист, 56 харлыг Ооржак Тойбухааның хомуска тыва аялгаларны күүсеткени, Д. Ооржак, К. Монгуш оларның «Өпей ыры», «Эът-ле үрээм хайныгып чор» деп ырларны ырлаавы, оолдар ансамблиниң бүрят улустуң «Ол-ла чүүл?» деп баштак ырын күүсеткенин мактап болур.

«Дүжүт» агитбригадазы, тускай сценарий чок, аңаа-ла мурнуку чылдарның концерттери хевирлиг ойнаанын демдеглээр херек. Коллективте Каадыр-оол Монгуш, Вера Амай-оол, Михаил Чүлдүк, Хойлак Монгуш, Рая Куулар дээш чижектиг талантылыг аныяктар хөй. Оларга агитбригаданың ажылының дугайында боттуг дузаны районнуң культура килдизиниң болгаш өске-даа аңаа хамаарылгалыг организацияларның мурнундан чедирген болза, «Дүжүт» республика көрүлдезиниге чедишкинниг ойнаи болур аргалыг турган ийик. Моон харааны-биле чамдык номерлериниң күүседлезиниң шынары куду болгаш сцена культуразының бөдүүн дүрүмнерин безин хажыда бээр чүүлдер бары илереэн.

Жюри үстүнде коллективтерде ам-даа чедир ажылдаттынмаан, чиг. номерлер болгаш сценарийниң шиити тургузуунга шаптыктап турар артык чүүлдер барын эскерген. Чижээлээргө, «Факел» аттыг агитбригаданың сценарийи эки-дээ болза, оон башкарыкчыларының болгаш ийи азы элээн ыяш киижилериниң аразында чугаалардыг, шимчээшкинниердиг сценалар чедир ажылдаттынмаан. Мындыг янзылыг четпестер шиити программаның шынарын кудуладып турары хомудалчыг.

Бо үш коллективтиң оюнупуң соонда, көрүлденің жюри кежигүнү, Культура Министерствозунуң улуг инспектору Александр Салчактаң көрүлденің шиитизин-биле канчаар чоруп турарының дугайында сонуургаарымга, ол допчузубиле мынчаар чугаалады:

— Бо көрүлденің эң-не ооруңчуг болуп турар талалары — кайы-даа коллективниң агитбригадазы ёзулуг дайынчы болгаш дээштиг жанр кылдыр билип, оон негелделерни ёзугаар сценарийлерни тургузуп алган ойнап турары болур. Ындыг турбуже Тес-Хемниң «Калдак-Хамар». Таңдының «Дүжүт» агитбригадалары беш чыл бурунгаар үстүнде ийи одургага илереттинген бодал, барза-барза. Сарыг-оолдуң чогаалдарының бир кол идейлиг утланышкыны апарган. Чогаалчы алдан чылдарда база ол бодалынче эглип кээп, ону чаа овур-хевирлер, чүрүмалдар-биле «Кырганның тоожузу» деп шүлүглелиниге бир чүзү кылдыр ханыладып дамчыткан.

Тыва улустуң амгы шагда аас-кежиктиг амыдыралының алыс дестерии катап-катап уктап бодап келгеш. Сарыг-оол улуг Ленинниң дугайында солуң чогаалдарны тургускан. Сөөлгү чылдарда оларның аразында «Ильичиин көрүп чор мен» деп чүректиң ханызындан төрүттүнген шүлүглел онзаланып турар. Бо болгаш алдан чылдарда чогаатканы өске-даа шүлүглелдери-биле Степан Сарыг-оол тыва поэзияже интеллектуалдыг (боданыышкынығ) шүлүглелди киирген.

Сарыг-оолдуң лириказында үенид мурнакчы кижизиниң сеткил-бодалы, мөзүг-шынары сиңиккен. Эң ылаңгыя Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бижиттинген чогаалдар. Төрээн чуртка бүгү бодун бердинген кижиниң патриотчу үнүн дамчыдып, тыва улустуң дайынчы херектерже чалгынналдырып турган. Ынчан сеткил-сагыш күштүг хайныпып, үенид мурнунга боттуң турар черии ханы медереп билгендиниң түүнелиинде «Саны-Мөге», «Тиилеп кээр сен», «Эжимни үдеп тура», «Танкычыга чагыг», «Хорлуу кадай» дээш ышкаш уран-чечен дээштиг шүлүглелдер болган шүлүктер чогаатынган.

Сарыг-оол — Совет Тываның өткүт үнүт ыраажызы.

ӨЛУКТҮҢ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныыртывың ажыл-агый эргелелиниң өлүк белеткээр болгаш клеткага аң өстүрер организацияларны өлүктүң болгаш кештин шынарын экижидер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Ындыг хемчеглерге аңнаарынын чогуур хуусааларын тодарадыры, анчыларны ок-чемзек болгаш дериг-херексел-биле хандырары, оларның амыдыралчы негелделерин чотумчудары чергелиг ажылдар хамаарыжыр.

Анчыларның ортузунга шынар дээш чарыштың калбартжан чорук орта база улуг идиглиг болуп турар. Шак ындыг хемчеглерни боттандырып чоруткандан Тываның анчыларының дужаап турар өлүүнүң шынары мурнундагы чылдарныиига бодаарга экижээн.

Бир эвес шынары дээш немелде бээрииниң талазы-биле өзүлдеп ап көөр болза, 1969 чылда турганынга бодаарга, 1972 чылда диилээң бирээзиниге онаалтыр 3,6 хуу, кыштың—33. күзеиниң—7,1, астың—18,6 хуу өскен. Оон ачызында ол чылын республиканың ындыг өлүк белеткээр талазы-биле ортумак өртээ белээн.

Өлүк белеткээр планның онаалдазын күүседириниден аңгыда, дужааган кештериниң шынары дээш ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиниериниң делгелгезиниң мөңгүн болгаш хүлер медальдары-биле Сыстыг-Хемниң күрааныыр-тывыш ажыл-агый черииң мурнакчы анчызы М. Д. Ондарай, Тожуүн хоочун хереэжен анчызы Ч. С. Саны олар болгаш өскелер-даа шаңнаткылаан. Тыва Респотребсоюзтуң анчылары П. И. Балчутов, А. И. Балчугов, С. Ф. Потылицын, С. Ч. Руковицын, А. Б. Шүүрге олар социалистиг чарышка тиилекчилер болуп, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан.

Ол бүгү-биле чергелештир өлүктүң шынары дээш демиселде четпестер база бараи айтыр херек. Ылаңгыя кештерни соярда оларны херип кадыраарда, сагыша чогуур чурумнарга анчыларны өөредип, кежин херелээр аңнарга атпайн тудар хереселлерни ажыглаарын тайылбырлаар, анчыларны эки шынарлыг ок-чемзек-биле хандырар ажылдарны боттандырбайн турар чорук багай салдарны чедирип келген.

Боолавайн аң тудар—капкалаар, дузактаар, четкилээр дээн ышкаш аргаларны ажыглаарны кештиң шынарын баксыратпазынга, ону үрелбезинге улут ужур-дузалыг болуп турар. Ындыг турбуже республиканың чаңгыс-даа аныяктывышаажыл-агыйында бо аргаларны ажыглаарын пептеретпейн турары четпес. Өлүктүң шынары дээш демиселдиң дээштиг хемчеглерниге ол ышкаш анчыларның кештерии херип, кургадып пунктуларын организастаарды чутула болуп турар. Өске областарда, республикаларда бо талазы-биле тускай хемчеглерни боттандырып турары дыка ажыктыып бадыткаан.

Ол ышкаш бистиң республиканың анчыларының ортузунда социалистиг чарыштың негелделериниге өлүктүң сан-түүнү көвүдедпри-биле кады, оон шынары чугула көргүзүп болган турарын чедип алыры апаарар. Ынчан бистиң белеткээн өлүүзүлүнүң үнезиниг нептереигей болдурары чугаажок.

В. ПОЛУХИН.

Азырал дилги кежи

Кызылда көк дилги өстүрер ажыл-агыйның продукциязы чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын-даа делегей садылажышкынына безин хереглеп өзүп турар. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ол аң өстүрүкчүлерн ону өстүрер талазы-биле планын 119 хуу күүседип, эки ажылдаан болгаш 6 муң ажыг дилгини кежип алырынга белеткээн.

Ноябрь ай дилги фермазының ажыллакчыларының эң харыысалгалыг үези. Үүге дизе дилги кежиниң шынары ынчан экижип эгелээр, ол өйден бээри-даа саадап болбас ужурлуг. Аң ажаакчыларының бригадирлери эштер Петров биле Сидельникова ону хайгаарап, кежи чедишкен дилгилерни ылгап турар.

Хүнде-ле 200 дилги кежип сояр норманың орнуна дургужулгалыг ажаакчылар 240-250 чедирип турар. Оон дараазында кешти херип, кургадып, аштаар нарын ажыл эгелээр. Ол талазы-биле аң өстүрүкчүлери Виктор Сидельников биле Валентина Усова мергежээнер. Оларның херип, арыглаан кештери тергиин шынарлыг болуп турар.

Дилги кежин белеткеп эгелээн баштайгы хүннер Кызылдың аң өстүрүкчүлери күрүнеге кеш дужаарының планныг онаалдазын хуусаа бетинде, азы тодаргайларга, декабрь 12-де доозуптар аргалыын бадыткаан.

Тываның көк дилгизиниң кежи Красноярск таварты Ленинград хоорайда өлүк аукционунга чедер. Кызылдың дилги өстүрүкчүлерн бо чылын боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседир аргалыг.

Ю. ЕГОШИН.

НОЯБРЬ 17 — СТУДЕНТИЛЕРНИҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ ХҮНҮ

Демократтыг студентилерниң империализмге чыыр организастыг сырый каттыжылгазының эгезин 1939 чылдың октябрь-ноябрь айларда Прагага болган болуушкуннар салган. Ынчан фашистерге эжелеткен Прагаиың кудумчуларында мун-мун чыскаалгашкар үнүп келген. Оларның аразынга Карлово университединиң студентизи Ян Оплетал «бүгү делегейге ынак дээш тулчуушкунче үдүм» деп состеглиг плакатты тутканы мораан. Аңаа Ян Оплетал өлүмнүг балыглаткан. Ол чорук бүгү студентилерни дуглуреткен. Ноябрь 15-те, Ян Оплеталды хоргаштаар хүнде, студентилер чыскаалче үнгеи. Ийи хүн эрткенде, 1939 чылдың ноябрь 17-де, полицияның отрядтары Прагаиың студентилериниң ийиги чуртталга бажыңнарын бүзээлээн, хойхой хем-бүрүү чок студентилерни тудуп коругдаан.

Прагага болган ол каргыс ёзуулуг студентилерге удур үүлгелии бүгү делегейге тарай хона берген. Организас-политиктиг сырый каттыжылгазының бурунгаар «деншилгелиг студентилер эвилелдериниге эргежок чугулазы ынчан билдирген. 1946 чылда, ийиги делегей дайыны төнгенинии соонда, Бүгү-делегейиин студентилерниңи эвилели тургустунган. Устунде бижиттинген болуушкуннарга тураскаадып, ноябрь 17-ни Бүгү-делегейиин демократтыг студентилерниин дүүү кылдыр чарлаан. Бүгү-делегейиин студентилер эвилели 27 чылдың ишшинде тайбың дээш, дең эрте дээш, империализмге, колониализмге удур демиселдиң мурнуку одургуларынга туржуп, делегейиин студентилериниң эң-сеткил каттыштырылгазы, бот-боттарының билчилгези кады ажылдажылгазы дээш олзагай хичээнгейии салып келген. Оон тодаргай херечензи — бо чылдың августа Берлинге болуп эрткен Бүгү-делегейиин аныяктарының болгаш студентилериниң X фестивалы. Ол шуулганга 140 чурттардан 1700 ажыг аныяктар болгаш студентилер организацияларының 20 муң төлээзи хиринкен. Фестивалдың киржикгилери Вьетнамның, Чилиниң, араб чурттарының улустарының, аныяктарының империализмге, неоколониализмге удур демиселии изиибиле деткээн. Совет студентилер делегейиин студентилер—шимчээшкиниинии эгелекчи, углакчы күжү.

* * *

Эртken өөредилге чылында 2040 оолдар, кыстар республиканың тускай өөредилге черлерии доозуп, улус ажылагыйның 9-ку беш чылының планиарын күүседиринге боттарының үлүгүн киире бергенмер.

* * *

Кызылдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниде 3360 студент бар. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг салбырларында 1600 студент бар.

* * *

Республиканың дээди, ортумак болгаш профессионал-техниктиг өөредилге черлеринде 5500 кижи хүндүскү, 2000 кижи кежээки болгаш бот-өөредилгелиг салбырларында өөренип турар.

* * *

Кызылда күрүнеиің башкы институдунда 820 оолдар, кыстар башкы болуруига белеткенип, тус-тус эртемперииң талазы-биле чогуур билгилерни шиңгээдип ап турар. Оон бот-өөредилгелиг салбырында 750 ажыг студент бар.

Чүгле бо чылын республиканың дээди, ортумак болгаш профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге 3025 студент немешкен.

Европа кубогу дээш маргылдааның бүдүүзүнде

1973 чылда Европаның кубогу дээш клубтар командаларының аразында маргылдаа ноябрь 17—18 хүннеринде эртер. Классиктиг үрештиң маргылдаазы Тбилисиге, хостут хүрештин—Махачкалага болур. Тбилисиге Испаниянын, Италиянын, Финляндиянын, Махачкалага Германиянын Федеративтиг Республиказының, Югославиянын клубтар командалары келир.

Хүрештиң ийи хевиринге Совет Эвилелиниден «Динамонуң» командалары киржир. Бо спорт шиитилелиниң мегелери байлак чанчылдарлыг. Оон киижиттиргенниериниң аразында ССРЭ-ниң, Европаның, дең-ниин, Олимпий ёюнгуларының чемпионнары бар.

Классиктиг хүрешти Грузияда эң-не иептеренгей. Ынчангаш Бүгү-эвилелдиң хүреш федерациязы Европа кубогу дээш маргылдаага киржир команданың составын шиилирии Тбилисиниң «Динамозуиуң» тренери Гурам Датиашвилиге дааскан. Командага кирер кандыдаттарның бирээзиниге Москва университедазының тиилекчизи, ССРЭ-ниң ийи дакпыр чемпиону Джемал Мегрелишвили (62 кг чедир) кирген. Оон хары 23-сес чыл хүрежии эгелээнде, бир дугаарында удурланыкчызын сегирип алгаш, хөрээн ажыр октаар аргазын ажыглаарын үргүлүү оралдажыр кижи.

Универсиада—73-түк өске тиилекчилерге, чурттуң чемпионадының мөңгүн медалы-биле шаңнаткаинар. Эстате Гоглиидзе (90 кг чедир), Михаил Саладзе (100 кг чедир) четкир арга-дуржулгалыглар. 20 харлыг Саладзе — аныяктарның аразынга делегей чемпиону. Командаиың эң-не аныяк киржикчизи 18 харлыг Сергей Благидзе (48 кг) болур.

Хостут хүрешке Европа кубогу дээш маргылдаага Махачкаланың динамочулары киржир.

— Дагестаниың спортчулары тиилегеии чедип ап болуруиуң аргазы бар—деп, ССРЭ-ниң шилиидек командазының улуг тренери Юрий Шахмурадов чугаалаан. Дуржулгалыг мөгелер аныяктар-биле аргадуржулгазын солчур эки чанчыл Махачкалада шагда-ла тургустунган. Махачкаланың «Динамо» командазының составында ССРЭ-ниң экс-чемпиону Ампула Насруллаев (57 кг чедир), ССРЭ чемпионадының үүлер медалы-биле шаңнаткан Батал Гаджиев кирип турар.

Классиктиг болгаш хостут хүрештерге Европа кубогу дээш маргылдаа талантылыг мөгелерии илередир.

Генрих ХАЧКОВАНЯН,
ССРЭ-ниң хүреш федерациязының президиум кежигүнү.

телевидение

НОЯБРЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүт телекөргүзүт. Уругларга. «Уран хөлдар». 12.40 — «Кадыкшыл». Эртем-иептередилгелиг дамчыдылга. 13.10 — Өөнүт телекөргүзүт. «Дириг амыдыралдың делегейиинде». 14.15 — И. С. Тургенев — «Көдээге бир ай». Фильм-шии. 15.50—16.00 — Чаңсар. 16.00 — «Көдээге бир ай» деп фильм-шиниң уланчызы. 17.20—ССРЭ-ниң баскетболга чемпионады. Оолдар. ЦСКА—«Динамо» (Москва). Тбилисиден дамчыдылга. 18.00 — «Үе». Информастыг дамчыдылга. 18.30 —Өөнүт телекөргүзүт. «Бистиң аразивис — Совет Эвилели». 19.30 — Өөнүт телекөргүзүт. «Студентилерниң бүгү-делегей хүнү».

КЫЗЫЛДАН

20.00— Телемедээлер. 20.15— Мультфильм. 20.25— Тываның неделязы. Информастыг программа. 20.40 — «Дудуманың аялгалары». Документалдыг фильм. 20.50 — «Челээш». Дамчыдылга. 21.20 —Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.25—«Прерия». Уран-чечен фильм. 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

НОЯБРЬ 17-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Санниковтуң чери» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Идик кетнеи моортай» 9.00, 10.35, «Аас-кежиктиг болуңар, кыстар», 13.45, 15.35, 20.35 «Сылдыс оңу» 15.30, 17.25, 19.00 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Чер нырынга чурттаары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «5 «б»-ден хөнтүг оол» 11.00, 13.30, «Эртинелер ээзиин чара шалааны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңынга: «Чырыткалыг буян» 12.00, 16.00, 18.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: киидизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныыртывың ажыл-агый киидизиниң 21-47, үзүтпүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 31-75, корректордарның 27-41. Солуң белбейн барганда Редакторвуң 24-63, редакторвуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, кадрээ ажылагый киидизиниң 21-47, үзүтпүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2338.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфая болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01507

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 271 (9341) | Воскресенье, 1973 чыл ноябрь 18 | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев А. Хаммерни хүлээп алган

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев ноябрьның 16-да Кремльге америк садыг үлетпүр бөлүктериниң төлээлекчизи Арманд Хаммерни хүлээп алган. А. Хаммер совет организациялар-биле чугаалажыышкыннарны уламчылаар дээш Москвада келген.

Найыралдыг эрткен беседага совет-америк садыг экономика харылзааларының чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

ЭКИ ҮРЕЗИН ДЭЭШ

Бедик дүжүттү өстүрүп алырының кол үндезиннериниң бирээзи кедээ ажыл-агый культураларының сортулуг, бедик шынарыг үрезининден хамаажыр дээрзи билдингир. Ындыг үрезинни өстүрүп алырда агротехниканың бүгү чүрүмнарын шыңгыы сагыырындан аңгыда, ону өй-шаанда арыглаарын болгаш сортулаарын хандырары, шыгжап, кадагалаарын шын организастаары чугула. Үрезин дугайында ынчаар сагыш салып турар ажыл-агайлар чыл бүрүде донтаамал дүжүттү ап келген.

Үрезин ажылынче Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары чогуур кичээнгей салып келгенин демдеглээр хөрек. Оларлыдың-на үрезин-биле боттарын чогуур үезинде хандырып, ооң арыглаашкынын болгаш сортулаашкынын чорудуп турар.

Тоску беш чылдың бо шинитпирлиг чылында «Саян», «Кызыл тараачын», «Бүрен», «Революцияның чалбыыжы» совхозтар, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Тиилелге», Бии-Хемниң «Хадык», Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтар тарааның болгаш маа чеми культураларның бедик дүжүдүн өстүрүп ап, бир гектардан-на 12-15 центнер тарааны ажаап алган. Олар ындыг чедишкинни өске хемчеглер-биле чергелештир үрезин амылынче онза кичээнгей салганының ачызында чедип ап шыдаан.

Үрезин-биле боттарын хандырып аябас, ону шынарлыг арыглап, сортулавайн, багай кадагалап турар ажыл-агыйлар чавыс дүжүт ап турар. Чижээ, «Найырал», «Ак-Туруг» «Барлык», «Тес-Хем», «Чыраа-Бажы» совхозтар, Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозтары болгаш Эрзин биле Өвүр районнарның ажыл-агыйлары чыл бүрүде тарылгазының 30 хуу хирезин чамар шынарынга чедир арыглаттынмаан үрезинбиле чаштырып турар. Оон эки дүжүт алыры берге. Ынчангаш бо чылын «Барлык» совхоз гектардан-на 2,4 центнер, «Шенпээр» — 4,4, «Ак-Туруг» — 4, «Дөң-Терезин» — 3,4, «Найырал» — 6,1, «Бай-Тал» — 3,5 центнер тараа алганы таварылга эвес.

Үстүнде ады үнген ажыл-агыйлар ол частырыгларын катаптаваы-биле зни шынарлыг үрезинни уруп ап, ону арыглап эгелээр болгу дег. Ынчалза-даа ынчага дээр олар бо ажылче кирбээн. «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Бай-Тал», «Тес-Хем», «Торгалыг», «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар боттарын үрезин-биле чедир хандырытынмаан болуп турары дүвүренчиг.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың дүжүдүнге ниитизи-биле 56,1 тонна чазын чамар тараа үрезинин уруп алыр ужурлуг. Ноябрь 1-де медээни ёзугаар алырга ол план 100,2 хуу күүсеттинген.

Чамдыы ажыл-агыйлар харын-даа үрезинни чамар шынарынга чедир арыглаарын дооза бергенин айтыр хөрен. Ындыг ажыл-агыйларга уруп алган үрезининиң шуптузун чаштырар шынарынга чедирип, 83,7 хуузун бирги-ийиги класстың кылып алган «Ленинчи орук», үрезининиң 80,9 хуузун ийиги класстыынга чедир арыглап алган «Бурунгаар» совхозтарны хамаарыштырып болур. Ол ышкаш «Өвк», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Сукпан» совхозтар бүгү үрезининиң 38—46 хуузун ийиги класстың кылдыр арыглап ап шыдаан.

Ынчалза-даа ындыг байдал ажыл-агый бурузунде эвес болуп турары хомуданчыг. Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның совхозтары биле колхозтарында келир часка үрезин белеткели багай чоруп турар. Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында урдунган үрезинниң чүгле 24,6 хуузун чамар шынарынга чедир арыглап алганы четпес. Үрезин арыглаашкыны, сортулаашкыны «Сүт-Хөл», «Тээли», «Бай-Тал», «Революцияның чалбыыжы», «Тыва», «Большевик», «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Жданов аттыг совхозтарда дыка шүүлпең чоруп келген. «Чыраа-Бажы», «Ак-Туруг» совхозтарда богундан чамар шынарынга чедир арыглаан үрезин шуут чок болуп турар. Үстүнде ажыл-агыйлар үрезин арыглаар машиналары четчир, ону арыглаар пунктулары бар.

Үнүүчелиниң талазы-биле чамар шынарынга чедир арыглаттынмаан үрезин республиканда 9,3 хуу, өл-шыктыындан — 4,2, бөктүүндан — 53 хуу болуп турар. Ол дээрге чүгле ажыл-агыйларның боттарындан хамаажыр дээрзи билдингир.

Амгы таарымчалыг үени ажыглап, декабрь 1-ге чедир үрезин арыглап, сортулаарын боттандырары-биле, үрезин арыглаар машиналарның, ындыг пунктуларның ийи эзлчеглиг ажылдаарын хандырары колхозтарның болгаш совхозтарның, райкүүсюмнарның кедээ ажыл-агый эргелелдериниң, районнарда күрүнениң үрезин инспекцияларының, үнүш камгалаар станцияларның удуртукчуларының, специалистериниң хүлээлгези болур. Агрономнар үрезинни ылгап, арыглап турарының шынарын контрольдаар, ол ажылдың организастыг удуртулгазын боттандырар ужурлуг. Келир чылдың чаагай дүжүдүн алырының баш удур магадылалы ол дээрзин утпаза чогуур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың совхозтар каттыжышкынының начальнигиниң оралакчызы.

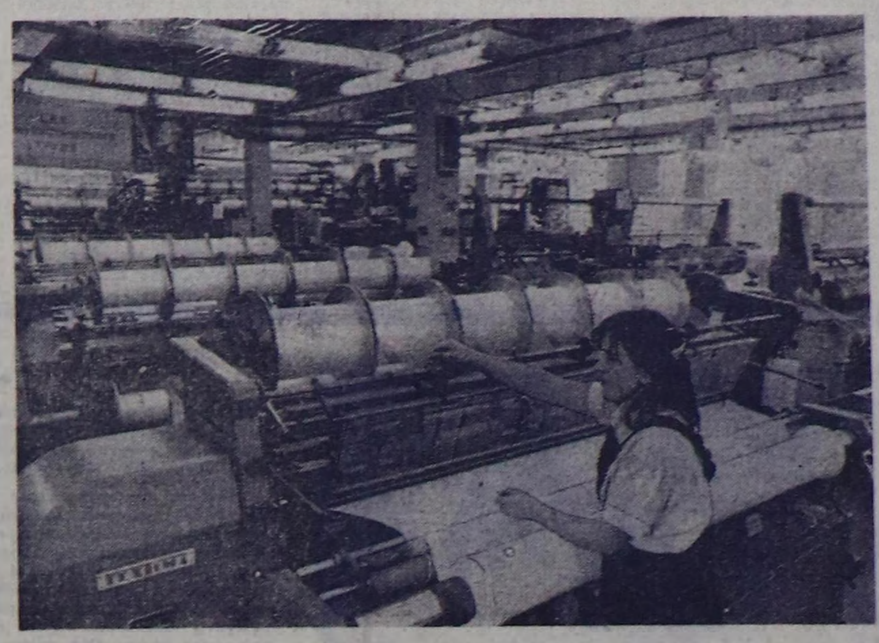

МОСКВА. Москваның «Кызыл хаяа» деп трикотаж фабриказының цехтеринде хөй чаа-чаа станоктарны тургускан. Ол станоктарны ГДР-ден болгаш Чехословакиядан садып алгылаан. Үк машиналар колдуунда-ла янзы-бүрү пөстер аргып кылыр. «Кызыл хаяаның» ажылчыннарынга ол бедик бүдүрүкчүлүг дериглелер эки көргүзүглерни чедип алырынга канчаар-даа аажок дузалыг.

Фабрика коммунистиг күш-ажылдың болгаш бедик культураның бүдүрүлгези деп атты чедип алган. Продукцияны сайгарарының планы бо чылын ажыр күүсеттинген, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 23 хуу өскен. 1974 чылдың үлүүнде 200 ажылчын ажылдап турар, а чүс кижи дөрт чылдың онаалдаларын күүседипкен.

ЧУРУКТА: «Текстима» (ГДР) фирмазының пөс аргыыр машиналарында мурнакчы кижилериң бирээзи Александра Шелкова ажыл үезинде.

В. КУНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чугаалажыышкыннар доозулган

СЭКП ТБ-ниң Политбюро ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш оон-даа өскелер: тиней таладан: — ГДП ТК-ның национал Политбюрозунуң кежигүнү, социал херектер министри Ф'амара Кейта, ГДП ТК-ның национал Политбюрозунуң кежигүнү, өөредилге болгаш культура министри Мамади Кейта болгаш оон-даа өскелер.

Чугаалажыышкыннарга Совет Эвилелди биле Гвинея Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга харылзааларын улам быжыглап, калбартырының, СЭКП биле ГДП-ниң аразында харылзааларны калбартырының болгаш быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан. Делегейниң ийи талага солуурганчыг, чогуур өйү келген айтырыгларын база чугаалашкан.

Чугаалажыышкыннар найыралдыг, билчиишкинниг эрткен.

Гвинея Республиканың партия-чазак төлээлериниң Совет Эвилелинге чораан дугайында ыяналыг үндүрериниң хамаарыштыр дүгүржүлгә чедип алдынган.

(СЭТА).

Төлээлериң чоруп турары

Гвинеяның Демократтыг партиязының ТК-зының национал Политбюрозунуң кежигүнү, Гвинея Республиканың Премьер-Министри Лансан Беавоги баштаан партия-чазак төлээлери Ленин даглараында күрүне циригинге улустар аразының «Бөгүн цирктө фестиваль» деп программазының көргүзүүнге киришкен.

Гвинея Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне түктары-биле шиметтинген төп олуттарга Премьер-Министр Лансана Беавоги-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш өске-даа албан кижилери келген.

Олуттарга Гвинея Республиканың партия-чазак төлээлериниң кежигүнүнери база турган.

Көргүзүг ажеэлээринде бүгүзүнде Гвинея Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүсеткен.

(СЭТА).

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

ЮСФР-ниң президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы Иосип Броз Тито-биле СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң Киевде чаа доозулган беседаларының түңнелдери делегей парлалгазының кол кичээнгейинде турар.

Бедик деңнелге югослав-совет чугаалажыышкыннар, ол чугаалажыышкыннар чоруп турарының үезинде саналоналдарны калбаа-биле болгаш үре-түңнелдиг солушканы ийи чурттуң болгаш партияларның аразында найыралчы кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарынга бараан болуур деп, Югославияның «Борба» солуну бижээн.

(СЭТА).

Пландан ажыр

Ажылчын кооперациязының хандырар девискээринге хлебти чоокка чедир-ле Чалзанадан сөөртүп ап турган. А амгы үеде инда тускай хлеб быжыыр чер ажыттынган болгаш чурттакчы чоокку долузу-биле хандырып турар апарган.

Ыраккы суурларже болгаш малчыннар коданнарынче аъш-чем база үлетпүр барааннарын дөрт автолавка доктаамал чедирип берип турар. Автолавкаларның чолаачы-садыгжыларының ортузунда социалистиг чарыштың бирги черинде Дайынчы Ондар болгаш Маазырыкчы Монгуш олар чоруп турарлар.

Ю. ЕГОШИН.

БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИН

Шинитпирлиг чылдың он айларында боттарынга бердинген планныг онаалдарын Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгези ажыр күүсеттип шыдаан. Чүүк эргилдезинин планныг онаалдазы 2 миллион 360 муң тонна километр турда оны 105,3 хуу күүсеттип алган. Оон иштинде чүүк сөөртүлгезининиң талазы-биле планныг онаалда 6,3 хуу ажыр күүсеттинген, азы ниитизи-биле он айларда 2 миллион 368,6 муң тонна улус ажыл-агый чүүгүн ийиги автобүдүрүлгечилер сөөрткен.

Эрткен он айларда кыварчаар материалдарның камналгазы база эки болган. Ниитизибиле АТБ-ниң чолаачылары ол үенин дургузунда 30,2 тонна бензинни камнап ап шыдаан. И. П. Волошининң, В. И. Решетовтуң удуртканы автоколонналары он айларда дээре көргүзүглерлиг болуп шылгараннар.

БИСТИҢ КОРР.

КЫШКА БЕЛЕН ЭВЕС БОЛГАН

Кыштаглаашкын чоруп тур

Республиканың хойжуларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган: хойнуң баш санын өстүрер, дүк болгаш аът будурулгезин 1980 чылга чедир амгы турганынга бодаарга, барык ийи катап көвүдеирип көрдүнген. Ол чүүлүл болгаш улуг ужур-дузалыг айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга чугаалаткан. Оон шинитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш колхоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай артемниглер, хойжулар ажылдап киришкен.

Амгы үеде кыштаглаашкын эгелээн. Малчыннар кыштагларда хонгуудап алган. Малдың кажаа-хораазын сепкеп, селип, алгыдың алыр ажыл ам доозулган турар ужуртуг. Бо айтырыгларны чогуур үезинде чогумчалыг боттандырар чорук кыштаглаашкынның чедиишкинниң шинитпирлээр дээрзи билдингир.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шинитпирлерин Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң ажыл-ишчилери амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Совхоз мал чемин чегчири-биле белеткеп алган. Малдың чамдык кажааларын чаарты, эде туткан. Ынчалза-даа совхозтуң Сесерлиг салбырында байдал ам-даа дүвүренчиг болуп артпышаан. Дараазында чижектер анаа барыындаа болур. Салбырның малчыннары Дөге дагны долганнар кыштап турар. Кыладан 8—9 километр хире чөрде, улуг чоога иштинде кыштаг бар. Бажыңга кире бээривиске, өгнүң эр аалы Сат Шактар хой кадарып чорүй барган болду. Оон кадайы Самчап Сандый-ооловна Тулуш-биле чугаалаттывыс.

Хойжунуң бажыцының соңгаларының чанғыс кажы, бирээзин кидис-биле шып алган болду. Кажаазы ойбак. Кудук ажылдавас, үрелген. Ону ам кылыр деп турар. Кыштагда арткен чыгы прессten каан бичии савандан ангыда, чаа сиген чок. Чүгле бир самосвал шити шынары багай сула бар. Автолавка хлеб кээр. Чамдыкта Кызылдан хлебтээр ужурга таваржып турар.

Дараазында кыштагга Салчак Окпаа чурттан орар. Ол кыштаанга чоокта чаа келген. Дөрт чыл улаштыр ирт кадаргаш, ам торүүр хой хүлээп алган. Делгеми кончуг кажаа иштинде ол бистиэргертип киире берди.

— Көрженин хоорган, үүрмек септелгезин доостум. Аныызында хоюмну даштыы чалгай кажаада хондуруп тур мен. Чылыгда муңгаш кажаага тургузарга, хойнуң дүгү дужүүчел боор чүве — дээш, хойжу ташкаар үнүптү.

— Чурттаар бажыңнаар кандыгыл?

— Печказын чаа салып доостувус. Ам шалазын тургаш, ону тырыыр бис. Оон соонда чугайлаш, кирер бис чыйнаан. Крышазы база чок бажың бо.

Улуг оруктун солагай талазында Сесен Канденнин кыштаанга кежээликтей келдивис. Хойжу кажаа сыскып тур. Хой кажаазы эргижирел каарга, ону бо чылын чаарты туткан. Кажаа чавыс. Ынчангаш көржен кылыннап кээрге, ону оон үндүрери дыка таарымча чок. Бажыңны чогуур үезинде септевээнивден хойжу ам өгде чурттап орар. Печказын чаа салып дооскан, тугайлаары артканн.

Ирт кадарчызы Салчак Конзанын байдалы база-ла Кенденнин ышкаш. Оон бажыңы белен эвес. Септелгезин чаа доозуп алган. Соңгалары ам-даа шилдеттинмээн. Оон кыштаанда кажаазы эргэ. Эжиктери кылдынмаан. Коланда сула-даа, сиген-даа дужуртунмээн.

Салчак Дактадың аалы салбыр төвүнден ырак эвес, каш-ла километр черде. Ол хирезинде-ле оон кышка белеткели четче эвес. Чурттаар бажыңы соок. Хураган кажаазының печказы кылдынмаан. Кажаанын көржениң шала хоорган. Дужуртунген сиген эвээш. Автолавка база келбес.

Сесерлиг салбырының бирги, ийиги хойжу бригадаларының хойжуларының кышка удур кошкак белеткелдиин үстүнде киирген чижектер көргускен. Ында илереттингеи четпестерни үүрмек чүүлдерге санзвас херек.

Бо чылын совхоз чүс хойдан 43 хураганны ап, куду түңнелдиг болган. Эн эки дээн хойжу 100 хойдан 70 хураган камгалап алган. Оон чылдагаанныарын, кыштаглаашкында амгы четпес байдалды салбырда партия эге организациязының секретары Салчак Шаравшиден айтырдым. Ол ыңнаы харыы берген.

— Бодум почтачы кижи мен. Хойжуларга солун-сеткүүл чедирилгези үзүктелбейн келген чүве. Хойжуларга сиген чедирер дээрге техника, кажааларны, бажыңнарны септээр дээрге ыяш материалы чедишпес боор-дур. Кыштаглаашкынга белеткел, хойжуларның амыдырал-хандырылгазын экижидер дугайында болгаш оон-даа өске айтырыгларны совхоздуң парткомунга каш удаа тургузуп келдим. Ынчалза-даа ол негелделериниң күүселдези чок болуп артпышаан. Оон ыдай соңга шили тывылбас дээр-дир. Ам чангыс-даа кажаанын соңгазы шилдеттинмээн. Бо чылын хураган бажың чедир албайн барганыбыста ийи кол чылдагаан бар. Бирээзе, часкаар мал чеми, суггат үзүктелгеш, хар хөртүктээш, берге байдалга таварыштывыс. Ийинде, хойжуларның харыысалга чок болганында.

«СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шинитпирин амыдыралга боттандырарда, хойнуң ажаал-каракпат турар кижилериниң — хойжуларның амыдырал-хандырылгазын экижидериниче сагыш салыры база өргежок чүгула. Ынчангаш илереттингеи четпестерни дарый чайладыр, хойжуларга боттуг дузаны чедирер талазы-биле дээштиг хемчегни алыры «Саян» совхозтуң удуртукчуларындан тускай артемниглериниден негеттинип турар.

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» тускай корр.

ЧАРЫШКА ДЕТКИМЧЕ

Социалистиг чарыштың киржикчилеринге материалдыг, моральдыг деткимчезин көргүзерии сайзыраңгайжыдар айтырыгларның талазы-биле бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг чөвүлел хуралы ажызын Москвага ноябрь 16-да дооскан. Чөвүлел хуралды ВЦСПС чыылдырган.

Үлетпүр-биле тудугнуң бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының, транспорттуң, харылзааның, культураның болгаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлери-биле организацияларының, эртемниң болгаш күрүнениң албан черлериниң организацияларыйың ажылдакчыларынга хамаарыштыр ол айтырыгларны секция хуралдарынга чугаалажып көргеи.

Ниити түңнел хуралга секцияларның ажыл түңнелдериниң дугайында оларның удуртукчуларының илеткелдерин дыңнаан.

Чөвүлел хурал социалистиг чарыштың киржикчилериниң материалдыг болгаш моральдыг деткимчезин улам сайзыраңгайжыдарынче угланган саналдарны чугаалашкаш, чүүлдүт деп көргеи.

(СЭТА).

КОМПОЗИТОРЛАРНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

Ноябрь 16-да РСФСР-ниң композиторларының III съездизи ажылын дооскан. Аңаа бүгү автономнуг республикалардан, крайлардан болгаш областтардан келген уран чүүл мастерлери сөөлгү чылдар дургузунда чогаадыкчы ажыл-чорудулганың түңнелдерин үндүрген, коммунизм тургузукчузу совет кижиниң овур-хевирин көргүзүп турар хөгжүм уран чүүлүн улам хөгжүдериниң планнарын төлевилээн.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннеринге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Кочемасов, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң культура министерстволарының харысалгалыг ажылдакчылары, чогаадыкчы эвилелдериниң база хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери съездиниң ажылынга киришкен.

Россияның композиторлары Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга, оон баштыңчызы болгаш сорук киржакчызы В. И. Ленинге турас-каатканн, бистиң үевисти, совет кижиниң тургузукчу күш-ажылын, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселин алдаржыдып турар, бедик уран чечен хөй-хөй чогаалдарны сөөлгү чылдар дургузунда тургускан.

Партияжи, улусчу ёзунуң принциптеринге, социалистиг реализмниң принциптеринге үндезилеттинген хөй национал-дыг совет хөгжүм чогаалдарының эртинезини байыдып турар Россияның автономнуг республикаларының хөгжүм культуразы чедишкинниг хөгжүп турар деп, съездиниң үндүрген резолюциязында демдеглээн.

Россияның композиторларының мурнунга тургустунган кол соруулга болза бистиң маадырлыг үевиске төлептир, бедик идеялыг чогаалдарны тургузары болур деп, съездиниң резолюциязында демдеглээн.

Съезд СЭКП-ниң Төп Комитединге чоруудар байырлыг чогаалын чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган, Россияның композиторлары боттарының чогаадыдгазын моон солгаар-даа улуска тураскаадыр, совет культураны улам чечектелдиреринге бүгү хүжүн бээр деп, партияга, оон Ленинчи Төп Комитединге үк чагаада айыткан.

Съезд РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинин чаа составын сонгаан.

• • •

Ол-ла хүн РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинин пленуму болган. Баштаар черниң даргазынга **Р. К. Щедринни**, баштаар черниң бирги секретарынга — **А. Эшпайны** сонгаан.

(СЭТА-ның корр.).

ХҮН-КӨРБЕСТЕ КЫШТАГ

«Кызыл тараачын» совхозтуң Зэрбек салбыры хой малды азырап өстүрериңге дыка таарымчалыг. Овар-белчиири долгам, малге бодүүн чемни оон четчир ыылдыр белөткеп ап болур.

Совхозтуң ында ажылкиниңге бердинген, дуржулгалыг хөйжулары эвээш эвес. Оларның бирээзинге Б. О. Чамзын хамаарчыр.

Эртнен ыыжын Зэрбектиң малчыннары ниитиниң малын хүр ыыш ажырар дээш улуг күменнишкинни үндүрген. Ыышка ыяк белеткелдиг ужурашкан хөйжулар хөюн хорамчага таварыштырбаан. Оларның бирээзи Бичө-оол Окюнович болган.

Хойнуң ажвалда-чемгеридезин эниждип тургаш, төрүүр чүс хойга онаштыр 96 хураганны совхозунга менди дорунтуруп берип, хой бүрүзүндөн-не 3 кг дүнтү ыыргып ап, салбырның хөйжуларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ол норгүзүглөр дээрге Бичө-оол Чамзынның ыызыманкай күш-ажылын, хой өстүрер талазы-биле арга-дуржулгалыын хереченип турар. Малдың баш санын менди өстүрериңге, оон продуктулуун бедиделеринге чылдың берге үезин болур ыыштаглаашкынны эки эрттиреримден хөй чүве хамаарчыр дээрзин ол билир. Чамзын 8 чыл ыыштап келген Хүн-Көрбесте ыыштаан чылдың-на боду белеткээр. Бо чылын базала Сайыр-Аксында мүзээнге хонуп алгаш, ыыштаан барып септеп, камааларын чылыглап, ыышка четчир өдээн болуп алган. Күзүн бодунуң ыүмү-биле 10 тонна сигенни белеткээш, ыыштаанда чедирген.

Амгы үеде Б. Чамзын ыыштаанда комүп чеде берген. Совхозтуң тускай тудуғму звеносу оон ыыштаар бажыңын малчын өгбүлениң культурлуг амыдыралынга таварымчалыг кылдыр септеп, ыылып берген.

Бо ыымын оон кеданында төрүүр 425 баш хөй ыыштап турар. Хөюн ыышкы соокту белен тоовас ыыдыр одарладып семиртип алган.

А. КУМАЯК.

АЖЫЛЫНГА МАКТАЛДЫГ

С. Т. Как-оол чеди чыл бурунгаар чолаачылар нуурузун чедимишкинниг доосказ, төрээн «Чаа орук» колхозунга ээлп ажылдап кирген. Оон техникага камгыын, шын башкарарынга мергежилдиин, ниитилергө найыралдыын чон бо-ла мактаан турар.

Сержинмаа Төмүр-ооловичиниң башкарганы «ГАЗ-51» автомашиназы шагның кайы-даа үезинде, ыраи-даа, чөөн-даа орукка белен турар. Малчыннар кожүреринге, оруу берге ыыштагларже мал чемнери, оттулар ыяш сөөртүрүнге шанталдыг чолаачыларның бирээзи. Оон ужурундан, ылаңгыя Эрзин — Кызыл, Эрзин — Абакан ышкаш ыраанны маршруттарга колхоз баштаар чери болган-на чон, ону чөрүткен турары база таварыяга эвес.

Ыыштың сөөгүнда, чайның изинде аңаа кандыг онаалда бердиннес дээр, берге орунтарга дүне-даа таварышкылаар. Амыяга чүткүлдүг, амыдыралга үлегерлиг С. Т. Как-оол ол бүгүге наман-даа төрүлбайн, планныг даалганы ай, квартал санында чедишкинниг боттандырып келген. Колхозтуң болгаш районнуң хүндүлел самбыраларынга оон чуруун наш удаа чырытканы, ону чашкыл-макталга киргенни чөптүг.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

БЕДИК ДЕННЕЛГЕ ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

Партийжи амыдырал

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары болгаш партия эге организациялары партдокументилериниң солуушкунуунуң үезинде коммунистерден партийжи негелдени күштелдирип, оларның идепкейин бедиделинче, коммунист бүрүзүдавандырган ажыл-херек дээш кызымаккай болурун чедип алырынче угланган ажылды чорудуп келген. Чаа партдокументилерни бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип, өскелерге боттарының үлегерин көргүзүп турар коммунистерге баштай тыпсып турар.

Документилерни солуур мурнунда коммунист бүрүзүбиле СЭКП райкомнарының, Кызыл хооркомунуң секретарлары база харысаалгалыг ажылдакчылары беседаларны кылып, коммунистиңң бүдүрүлгеге, хөй-ниитиң ажылдарынга киржилгезин сонуургап, чамдык таварылгаларда оларга немелде даалгаларны берип, оон күүседезин контрольга ап турар. Ол ышкаш чамдык коммунистериңң идепкейи чавыс, сагылга-чуруму кошкак болгулаар. Устав негелделерин хажыдып турарын өөренип көргеш, оларга чаа документилерни тыпсырын соңгаарладып турар.

Чижээ, документилер солуушкунуунуң үезинде СЭКП Өвүр райкомунуң талазындан 3 коммунистиң партия эге организацияларының талазындан 4 коммунистиң чаа документилерни солуурун соңгаарлаткан. Ол-ла районнуң «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязында зоотехник-селекционер эш Лайзааны ажылынга харыысалга чок дээш чаа документини бээрин соңгаарлаткан болгаш ажылын экижидери-биле тускай даалганы берген. Ол ышкаш Хандагайты ортумак школазында партия эге организациязы коммунист Самба Окпан-оолга документ солуурун бот-идепкей чок, арагадарыга хандыыр чоруу дээш соңгаарлаткан.

Ниитизи-биле бистиң республиканың чер-черлерде партия организацияларынга 2408 коммунист-биле беседаларны кылган. Олар черле эки түңнелдерлиг боон турар. Бии-Хемниң «Саяна совхозта Салчак Булгашпан чамдыкта партия хуралларын үзүп, кежигүн дадмырыын четче төлевейн баар таварылга турган. Оон-биле тускай беседаны кылган соолүнде, сагылга-чуруму экижээн. Совхозтуң парткому, дирекция чери ону инек бригадирынге депшиткен, ам ол ажылын эки күүседип турар. «Тоора-Хем» совхозтуң партия организациязында Бадыжык Ак мурнунда хөй-ниитиниң база эге организациязының ажылынга идепкейлиг киришпейн турган. Парткомга бо талазы-биле беседаны кылган соолүнде оон идепкейи бедээп. Ажыл-агыйны, хөй-ниитиниң ажылын экижидер талазы-биле ол боду парткомга эки санал-онаалдарны киирип турар. Мындыг янзылыг чижектер район бүрүзүнүң партия организацияларында бар.

Боттарынга онаашкан ажылды ак сеткилдиг көрүп, партийжи даалгаларны эки күүседип турар, мурнакчы коммунистериңң саны черчерлерде партия организацияларында өскен. Бо талазы-биле «Тыва тудуг» трезинде партия организациязы чамдык хемчеглерни алган. Партия документилериниң солуушкунунга белеткелдиң үезинде коммунистерни беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүзөлөглерни база салдынган сорулгаларны күүседиринче мобилизастаам. Июль айда партияның 8 цех организациялары коммунистерге чаа документилер тыпсырын доошкан. Бо коллектив чартык чылдың алган хүзөлөглерни күүседиринге багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Эртнен чыл-биле деңнеэргө ажылдың темпизи 7,5 хуурга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 104,5 хуу күүсеткен. Оны чедип алырынга партия организацияларының болгаш коммунистериңң киргген үлүү эвээш эвес.

Чамдык партия эге организациялары партия документилериниң солуушкуну доозулган соолүнде боттарының хуралдарынга оон түңнелин чугаалажып турар. Чижээ, № 2 автотранспорт бүдүрүлгеде партия организациязы июнь айда партия хуралынга «Партия документилериниң солуушкунунуң эрткен түңнели» деп айтырыгны чугаалашкан. Ол хуралга чолаачы коммунист Фирсов: «Чаа билетти алганым соонда В. И. Ленининиң овур-хевири үргүлүг сагындырып чоруур. Мындыг билетти алыры дээрге, бистерни моон-даа соңгаар эки ажылдаарынче сорук киирип турар. Чаа билет алырының мурнуу чарымында бүдүрүлге планыны 145 хуурга күүсеткен мен. Ындыг түңнелди моон-даа соңгаар чедип алыр мен — деп чугаалаан.

Партия документилерни солуп турар үеде коммунистер партияның керээнге бердингенин илередип, моон соңгаардаа ол дээш быжыы-биле туржуруп аваап, боттарынга бедиткен хүзөлөглерин алгылап турган. Чижээ, ыраккы Моңгүн-Тайга районда «Малчын» колхозтуң мурнакчы сарлык кадарчызы коммунист Донгак Очур Боратанович мынча дээн: «Улуг Ленининиң партиязы-биле амыдыралымны холбаштырганым, бо үнде оон овур-хевирин сийлээн чаа партия билединг ап турарым менээ улуг аас-кежин деп билип тур мен. Чаа билет мени партияның, чонуң херээ дээш улам-на кызымак ажылдаарымны даандырып турар-дыр. Ынчангаш чедип алган чедишкиннеримни улам быжыглап, бар арга-мергежилимни харам чокка үндүрүп турганы, салдынган сорулгаларны күүседир дээш быжыыбиле туржур мен».

Ниитизи-биле партия документилерин солуур Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарда организастыг байдалдарда чоруп турар. Колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлге, албан черлеринде партия эге организацияларының ролю улам бедиг. коммунистериңң онаашкан ажылынга харыысалгазы улам күштелип турар.

Ооң-биле кады партия организацияларының ол-ла үеде хемчеглиг коммунистерге холбаштыр болур-чогур сайгарылганы кылып, олардан негелдени күштелдиргеп. Мурнунда кылган чазыглардан чогуур түңнелдерни кылып, четпестерни эттиниип алган эштерниң хөй-хөйүнүң партия талазы-биле хемчеглерин дүжүргүзээн. Ынчалзажок чамдык ийи-чаңгыс эштер кылган частырыгларын эдип, оон чогуур түңнелди кылбас, харын база катап корум-чурумну үрей бээр таварылгалар бар. Ындыг төлеп чок кижилерни партия организациязы СЭКП-ниң күрээлениндеп үндүрүп турар.

Бодүнүң хүрээлеңи арыг болурунуң дүгайында сагыш салбышаан, парторганизациялар ээ мурнакчы ажылчынарыны, колхозчуларны болгаш интеллигенциянның төлөөлекчилерин СЭКП-ге хүлээп алырынче улуг кичээнгейни салып турар. Ылаңгыя бистиң республикада бо чылдың бирги чартынында партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алганнарның 56,1 хуузу ажылчыннар, 54,6 хуузу комсомолчулар болган.

Партдокументилерни солуур — парторганизация бүрүзүнүң арга-шинээзиниң дайынчы көргүлдези. В. И. Ленининиң чагыгларын амыдыралга боттандырар дээш коммунист бүрүзүнүң бүгү күжүн, билиин бээрингө белениниң көргүлдези болур. Амгы үеде партия организацияларында эртнен турар отчёт-соңгулдалыг хуралдарга бо чүгүлө айтырыг база улуг өөрин эзлеп турар. Оон-биле кады СЭКП-ниң XXIV съездиниңң шинтпирлерин болгаш беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планнарын болгаш социалистиг хүзөлөглерин чедишкиниг күүседиринин айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынып турар. Ол хуралдарга партия организацияларының ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг анализтеп көөрү, эки дуржулганы нинтилештирип, байыдары, четпестерни илередири, моон соңгаар чорудар ажылдарның сорулгаларын айтыры эргежок чүгүлө.

Организас-политиктиг чүгүлө хемчег — партдокументилер солуушкуну ам-даа хөй-хөй парторганизацияларга эртер апаар. Ол чүгүлө ажыл бедик, организастыг деннелге эртнен турзун дээш СЭКП райкомнары, парткомнар болгаш эге организациялар доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг.

МОСКВА. Үлетпүрүүн ады-адгы адырларында синтетиктиг материалдарны улам хөйнү ажыглап турар апарган. Оларны эң ылаңгыя идик кылыр черлер дыка калбаа-биле ажыглаар сорулга салып турар.

Москвада кылымал хөнмер кылыр дуржулга заводу болгаш пленка материалдарының база кылымал волокноларының Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институду (ПМКВБЭИ) ындыг чаа материалдарны ажыглаарының эгелекчилери боон турар. Олар идик хончузунга болгаш майынга ажыглаар чаа хевирлиг синтетиктиг хөнмерни тургузуп база кылып үндүрүп турар. Ындыг материал бодунуң хевир болгаш бүдүүнүң талазы-биле анаа хөнден дудак чок, чамдыкта харын-даа артык. Оон кыры кылагар, дескн болгаш иштии талазы чымчак, хоюг кылып каан.

Кылымал хөнмерни тургузуп, кылырының ажылын социалистиг чурттарның специалистери болгаш эртемденнери-биле сырый холбаалыг чорудуп турар. Амгы үеде заводтуң болгаш ук институттуң эртем ажылдакчылары ГДР-ниң эртемденнери-биле кады шинчилел ажылдарын кылып турар.

ЧУРУКТА: совет специалистер ГДР-ден келген эштеримбиле. Солагай талазындан оң талазынче: цех начальнигиниң ораалчызы И. Чигишев, ПМКВБЭИ-ниң эртем ажылдакчызы В. Климова, Д. Масцик, техниктиг эртеннер доктору, профессор А. А. Авилов, Е. Гемайнер, бойдус эртемнериниң доктору Э. Деринг болгаш заводтуң ажылдакчызы Н. Водолага.

А. КОВТУННУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң дуржулгавыс

Бистиң чүртүвүста үнүп турар солун, сеткүүлдүң тиражы чыл бүрү улам көвдеп, аңаа совет кижилериниң негелдези база чыл бүрү улам улгаткан. Чонуң ол негелдезин ханыырып, коллектив кежигүнү, өг-бүле бүрүзү чагыглалыг турзун дээш хөй-ниитиң тарадыкчызы кижи улам эки ажылдаар апаар.

Политиктиг, чүгүлө кампанния болур парлалга тарадылгазының чедишкиниң парлалганың хөй-ниитиң тарадыкчызының аңаа кандыг белеткеңгенинден, тайылбыр-массалыг ажылды кавчаар чорутканындан хамаарыры билдингир. Ынчангаш бистиң Иштики херектер министерствозунда партия организациязы 1974 чылдың парлалга тарадылгазынче улуг кичээнгейни салып, хөй-ниитиң тарадыкчыларынга боттуг дузаны чедирип келген.

Бистиң коллективте парлалганың хөй-ниитиң тарадыкчылары 5 кижи ажылдап турар. Олар түс бүрү килдистерде, салбырларда быжыглаттынган. Хөй-ниитиң тарадыкчылары бижидилге эгелээриниң ырак мурнунда-ла тайылбыр ажылын чорудуп, ыым, чүүү кандыг, хуусаада чагыдып алырын тодаргайлап, сүмелеп, лимиттиг журналдарның чагыын баш бурунгаар хүлээп алырлар. Белеткелди баш удур шак ынчаар эки кылып алырга бижидилге үезинде ыым, чүүү чагыдып алыр чоор деп девидеп-даа турбас, хөй үе-шак база чидирбес.

Бижидилге үезинде тускай стендиниң үндүрүп, ону үргүлүү чаартып кылыры бистө чанчыл апарган. Ол ышкаш бижидилгенин чоруп турар байдалының дугайын «На страже» деп хана солунга чырыдып, партия, комсомол хуралдарынга хөй-ниитиң тарадыкчылары допчузу-биле информастап турар.

Парлалганың хөй-ниитиң тарадыкчыларының ындыг янзылыг кызымак шулуургу ажылынын түңнелинде бистиң коллективте солун, журнал чагыдылгазы багай эвес чоруп турар. Ноябрь 1-ге чедир «Правда» солуунуу — 37, «Тувинская правда» — 60, «Советская милиция» — 139, «Человек и закон» — 30 экземплярны чагыткан. Ол ышкаш «Агитатор», «Политическое самообразование», «Коммунист» болгаш оондаа өске солун журналларны чагыткылаан. Бистө 7-дөө 10 чедир чагыдылгалыг кижилер кайы хөй. Оларга О. Ондар, В. Васильев, В. Темников, В. Черкашин, А. Дубасов, В. Федоров болгаш өскелер-даа хамаарчыр.

Хөй-ниитиң тарадыкчы болуру хүндүлүг-даа, харыысалгалыг-даа. Ынчангаш коллективте кижи бүрүзү чагыллалыг турзун дээш кызымак, ак сеткилдиг ажылзаары негеттинвер.

Т. СОДНАМ,
ИХМ-да парлалганың хөй-ниитиң тарадыкчызы.

АЖЫЛДАП КИРИПКЕН

Эрзин ортумак школазының чанында тургустунган төрелдер университеди, оон методиктиг чөвүлели совлгу ийи чылда эвээш эвес ажылдарны кылган. Оларның ажылын школада партия эге организациязының секретары, дуржулгалыг башкы Анна Сереновна Хертек биллиинг удурлуг турар.

Бо үенин иштинде сургуулдар школага барык-ла долузубиле хаара туттунуп, катап олурар чоруктар эвээжээн. Өөредилге программазын 92—93 хуу күүсеткен.

Чоокта чаа төрелдер университединиң ада-иелер бирги кичээлинге чыглып келген. Өөренир классты таарымчалыг дерип, белеткээн. Түс-түс класстарның журналларын ада-иелер сонуургап көрүп даап салгылап каан.

Университеттиң методиктиг чөвүлелиниң даргазы А. Хертек баштай-ла ада-иелерге бо чылын өөренир ужурлуг өөредилге программазын таныштырган. Оон соонда башкы Татьяна Төмүровна Мажаа уруглар кижизидилгезинге ада-иелериниң ролюнуң дугайында, А. С. Макаренконуң номунуң дугайында тайылбырны кылып, таныштырган. Улус өөредилгезиниң талазы-биле бо чылын бадылаан чаа хөөйлунуң дугайында школа директору А. Кукарин чугаалап тургаш, партияның болгаш чазактың аныяк салгалды кижизидер дээш сагыш-салыышкынын онзалап демдеглээн.

Ада-ие кижи ажы-төлү эки кижилер болаун деп күзээр. Ындыг-даа болза оларның билбейн баар чүүлдери эвээш эвес. Ынчангаш мындыг кежээки университеттерниң ажыы көнчүт улуг.

С. ОНДАР,
Эрзин район.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

«ХЕМЧЭЭН АЛЗА»

Мындыг эгелиг материал «Шынның» октябрь 17-де номеринге парлаттынган. Каа-Хемде «Лениичи орук» совхозтуң чамдык механизаторларының харыысалга чогуудан, дужүт ажаалдазының үезинде чидириг улуг, ангыстарда мажак, оргалап каапкан тараа хөй болган. Ол ышкаш Хайырлыг шанында урлуунган тарааны камгалап чогуудан мал тойлап турары харааданчыг.

Кодээ бижикчиниң илереткен ол бүгү четпестерге хамаарыштыр ук **совхозтуң ног агроному эш Тариановтуң редакциядан харыылааны болза:**

— Совхоз дужүдүн чогуур өйүнде ажаап алган, кестинмээн тараа шөлү чок, а чайын, ылаңгыя күзүн малга бастырар, кестирилге үезинде мажактаар чоруктар турган. Ону болдурбас, ылаңгыя шанда тарааны камгалап хайтаараар хемчеглерни алган.

Советтер болгаш амыдырал

КОЛХОЗ УСТАВЫН САГЫЫР

Колхозтарның экономиказын быжыглаар дээш ажылга колхозтуң уставын хажык чокка күүседири чугула. Бо чугула документиниң чамдык таварылгада эскербейн баар, азы хажыдар чоруктарның барын чоокта Эрзин район Советиниң эвлечиглиг сессиязынга демдеглээн.

Районнуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың даалгаларын күүседир дээш эвээш эвес ажылдарны кылган. Тос айларда күрүнеге эът, сүт садаярының планнарын чедишкинниг күүсеткен. Мурнакчыларның саны өөрүп, оларның дуржулгазын нептередип турар апарган. Элээн хөй мурнакчы малчыннар партия, чазактың орден-хавыяалары-биле шаңнаткан. Мурнакчы хойжу Орус Намдал Ленин орден-биле, хойжулар Соян Шимээ, Суму Дамчан, чылгычы Бады-хөө Ыдаалай Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнер-биле шаңнаткан. Күш-ажылга шылгараан дээш дуржулгалыг хөй малчыннар Хүндүлелдиң демдээ орден-биле болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Колхозтар боттарының материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче, капитал салыышкының чөп ажыглаарынче, аар күш үнер ажылды механизастаарынче угланган хемчеглерге сагыш салыышкының күштелдирип турар.

«Коммунизмче орук» колхоз 50 машина-трактор кирер мастерскаяны, чүнар-бажыңны, бызааларга чылыг кажаанны тудуп дооскан. «Чаа орук» болгаш «Мөрен» колхозтарда 50-50 олуттарлыг ясли-садтарның тудуун ажыглалга киирген. «Мөрен» колхоз 100 инек кирер чылыг кажаанны төлевилел ёзугаар тудуп турар. Ол доозулган соонда аңаа инектериң электросавалдазынче күрер. Оон-даа өске ажылдарны механизастаар айтырыгларны шинтпирлеп болур.

Ындыг болза-даа бар арга-курлавырларны четче ажыглаар, колхозтарның экономиказын үндезинин-биле быжыглаар акша-орулгаларны шын шингээдир талазы-биле ажылдар ыракта чедир кылдыммайн турар. Бо чорук чамдык колхозтарда ам-даа барын сессияга шыңгыызы-биле чугаалашкан.

Эң ылаңгыя саң-хөө чурумуи каржызы-биле үрээр чоруктар «Чаа орук» колхозта барын Көдээ ажыл-агый министерствозуиуң ревизиязы илереткен. Бо талазы-биле бурулултарны улусчу контроль шугуму-биле хемчег алган. Колхоз баштаар черииниң даргазы турган С. Сакты-Сюрюн, кол бухгалтери турган Ч. Середар, экономист А. Даргый-оол олар хөй акша-хөрөнгилерни улустарга чегдирип, боттары база ап турганы илерээн. Ол колхозтуң ниити өрези чыл келген тудум-на эвээжээр туржук улам өзүп турар.

Колхозтуң саң-хөө чурумун «Мөрен» колхозта база каржызы-биле хажыдып турар. Ол ажыл-агый бүдүрүлге болгаш саң-хөө планында көрдүнмээн артык кижилерни башташаар черниң шинтпирлери-биле ажылдадып турар. Бо чылын бир зоотехник-селекционерни, мал тарып боозадыр бир кижини ынчаар ажылдадып турары илерээн. Ол-ла колхоз сууржун байдалче шилчип, бажың тудуп алыр дээш хойжуларга чээлиге бээри-биле чедимүн рубльди курбанкыдан алгаш, ону Мөрен суурда чурттап турар боттары бажыңнарлыг колхозчуларга үлеп берген болуп турар.

Ленин аттыг, «Коммунизмче орук», «Мөрен» болгаш өскеда колхозтарда, артель кежигүннери ажыл минимумун күүсетпээн дээш торгаар чоруктар бар.

Чамдык колхозчулар харыысалга чогу-биле ниитиниң малын чидирип турар. Чижээ, бо чылын «Мөрен» колхозтуң инек кадарчызы М. Комбу 64 инекти чидирген. Ындыг таварылгалар Ленин аттыг болгаш «Чаа орук» колхозтарда-даа бар.

Бо бүгү чүүү көргүзүп турарыл? Ниитиниң өнүү-хөреңгизин кадгалап турар кижилер-биле керээни чарбас, оларның ажылынга доктаамал контрольду колхозтарның бухгалтериялары болгаш ревизия комиссиялары кошкак чорудуп турарындан колхоз уставын хажыдып турар.

Оон ыңай колхоз малындан хуу малдарны тускайлаарының айтырыын үрде-ле тургузуп келген. Ынчалза-даа ниитиниң малы-биле хуу малдар кады турар чоруктар «Мөрен» болгаш «Чаа орук» колхозтарда ам-даа бар.

Сессияга санал берген эштер К. Оруспай (район прокурору) Н. Эгер (Сарыг-Булуң кодээ Советтиң күүскомунун даргазы), С. Юша (райкүүскомнуң иртики херектер киллизиниң начальнигии) болгаш өске-даа депутаттар боттарының саналынга колхоз уставтарын хажыдар фактыларны колхозтар баштаар черлериниң талазындан айтып, хуу малдарны дарый үзерин шинтпирлээрин, баштаар черлериниң хуралдарын колхозбуларының ниити хуралдарын уставёзугаар эрттирип турарын, аңаа бүрүн хандырарын чугулалап демдеглээннер.

Чамдык колхозтарда машина-техниканың ядилеги кончут багай дээрзин сессияга санал бергеннер шингызы-биле шүгүмчүлээн. Чаа техниканы садып алгаш, кам чок эдилээр, үрелиишкинге таварыштырар чоруктар бар. Ындыг фактылар «Чаа орук» колхозта хөй. Чоокта чаа ол колхозтуң септелге кылыр тускай автомашиназын ованрымча чок чоруктуң түңнелинде шуут үрелген.

Колхоз уставын хажык чокка сагыырын аңаа үндезилээш оон экономиказын, техниктиг баазазын быжыглаар айтырыгны чедип алыр дээш күжениишкинниг ажылдаары устүнде айткан ажыл-агыйлардан негеттинип турар.

К. МАЖАА,
Эрзин районда банк салбырының эргелекчизи.

Совет Тыванық кооператорларында

АВТОЛАВКАЛАРНЫ — КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ

Автолавкалар болза үүрмектеп садар бараанналрның турум четкизи чок черлерде, ыраккы коданнарда малчыннарны, хөвү турлагларында тараажыларны, сигенчилерни хүн бүрүде чугула хереглээр бараанналры-биле хандырарынга бистиң республикада көл рольду ойнап турар.

Тыванық хереглекчилер эвилелининг системазында 78 автолавка бар. Оларның бирээзинге-ле ортумаа-биле 43 кодан онаажыр, а оон чедер черининг ыраа чамдыкта 90 км чедип турар. Ынчангаш бо саннардан ап көөрге, челаачы-садыгчыларның амылы берге болгаш харыысалгалыг дээрзи билдингир.

Чонның садыг хандырылгазының бо чугула участогунга кызымаккай, мергежилдиг, чонга хүндүлелдиг ажыядап турар чолаачы-садыгчылар республикада хөй. Оларның аразында Улуг-Хем райпозунда Б. Ховалыг, Өвүр райпозунда А. Ооржак, Барыын-Хемчикте М. Күмүгет, Н. Чалзып, Н. Дасык, Чөөн-Хемчиктен И. Чертков, В. Ростовцев, Таңдыдан Н. Шуров, Бай-Тайгада Н. Очур, «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязында Е. Ерофеев олар хөвүнүң, фермаларның, бригадаларның ишчилеринге нүзенчиг аалчылар апарган.

Бо чылын күскү тараа ажаалдазының үезинде республикада хереглекчилер ниитилелдериниң хөй иезии автолавкаларның чедер черлериниң графигин тургускаш, ол ёзугаар үнүүшүүннерни доктаамал чоруткан. Чер-чер Советтериниң күүскомнары-биле дугурушкаш садыг черлериниң ажылдаар шагын таарыштырган. Бо чорук колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга эртен эрте азы кежээ ажыл доозулган соонда магазиннерден садыглап алырынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Кодээ ишчилерни эргежок чугула бараанналр-биле хандырарын экижидер дээш хереглекчилер ниитилелдери-биле колхозтарның, совхозтарның аразынга сырый харылээшни тургускан. Каа-Хемниң «Ленинчи орук» совхозу, Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозу ыраак черлерже далган, крупа ышкаш бараанналр сөөртүрүнге автотранспорт-биле сагыш човангыр дузалап келген. А Өвүр, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Таңды, Тес-Хем районнарның чамдык колхозтары, совхозтары бо талазы-биле хереглекчилер ниитилелдеринге дузалавайн турарын чугаалаар апаар.

Оон умурунда автолавкалар кодээ ажыл-ишчилерге чугула хереглелдиң янзы-бүрү ассортиментилиг аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналрын ой-шаанда чедирип бээриниң орнунга аар чүүктер сөөртүп, берге байдалга ажылдап турарының фактылары бар. Мындыг байдалдан автолавкалар дүрген үрелип, ажыглалдан үнер чоруктар бар, а оларны септээр техниктиг база хереглекчилер ниитилелинде чөн болуп турар. Бо бүгүнүң түңнелинде автолавкаларның ажылдаар графиги сагыттынмайн баргылаар.

Ынчангаш район Советтериниң күүскомнары ыраккы фермаларже, хойжулар коданнарынче далган, крупа, хлеб ышкаш чугула бараанналр сөөртүр транспорт-биле хереглекчилер ниитилелдерин хандырарынче чогуур дуза чедиреринче колхозтарны, совхозтарны хүлээндирери чугула болуп турар.

Амгы үеде республикада мал кыштаглаашкыны эгелээн. Малчыннарның ажылдаарынга, культурлуг амыдыралынга, таарымчалыг байдалды тургузарынче ылаңгыя оларны хүн бүрүнүң чугула хереглел бараанналры-биле хандырарынче онза сагыш салыры чөр-черде партия, Советтер органнарының, ажыл-агыйларның удуртунчуларының соруягазы болур.

Даарта—Ракета шериглериниң болгаш артиллериянып хүнү

Тайбыңның, социализмниң камгалакчызы

Бистиң дайынчыларывыска Төрээн чурт тергиин дээн күчүлүг техниканы берген. Янзы-бүрү билиглиг, бүгү талазы-биле белеткелдиг, дайынчы машиналарны эчизинге чедир билир кижилер ону башкарып шыдаар.

Н ракета кезээнде капитан В. П. Плюштуң комсомолчу батареязы тергиин зки деп атты ийи чыл улай тудуп келген. Батарея составының үштүң ийи кезээ — дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери, 97 хуузу — класстыг специалистер болгаш разрядтыг спортчулар.

ЧУРУКТА: хүн санында-ла болур дайынчы өөредилге үези.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чыл санында ноябрь 19-та, Сталинград чанынга совет шериглериниң үдур шавар халдаашкыны ангелээн хүнде, совет кижилер Ракета шериглериниң болгаш артиллериянып хүнүн демдеглеп турар.

Бүгү улустуң бо байырлалының хүнүнде фронтуччу артиллеристерниң кажан-даа арлып читпес эрес-маадырлыг болган чоруун алдаржыдып, ракетчилерниң болгаш артиллеристерниң амгы салгалын демдеглеп, күчүлүг ракета болгаш артиллерия чепсээнин тургузукчулары — бистиң камгалал үлетпүрүвүстүң кайгамчыктыг эртемденнерин болгаш конструкторларын, инженерлерин болгаш техниктерин, ажылчыннарын болур-чогуурру-биле үнелеп турар бис.

Совет артиллерия алдарлыг оруктуг эрткен. Хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Ада-чурттуң дайынчыларынга удур тулчуушкуннарның одунга ол маадыржып, быжыккан. Немец-фашистиг эжелекчилерни ашкан тнилелгее аажок улуг салыышкыны артиллеристер киирген. Москва чоогунуң шөлдеринге фашистиг шериглерниң бүрүнгаарлаашкынын бистиң артиллериявыстың күчүлүг согуушкуннары ара доктааткан. Сталинград чанынга болгаш өске-даа хөй санныг тулчуушкупнарга немец-фашистиг шериглерни эчизинге чедир чылча таварынга чедирген тулчуушкуннар үрезинде мун-мун боолар дайынга өлүмнүг согуушкунпарны таварыштырып турган.

Ракета шериглериниң болгаш артиллериянып хүнүн демдеглевишаан, бистиң улузувус болгаш оон дайынчылары Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязынга ханы өөрүп четтиргенин идерегейлеп турар. Чепсектиг күштерни партияның удуртуп турарын олар боттарының тнилеттирбезинин кол үндезини кылдыр көрүп турар.

Делегей империализминиң чимзенниишкиннеринге харыы кылдыр дайын соондагы чылдарда партия совет улустуң күжениишкиннериң ракета-ядролуг чепсекти тургузарынче угландырган. Совет Чепсектиг Күштерниң составынга баштайгы ракета кезээн Ада-чурттуң Улуг дайыны доозулганының соонда тургускан. Социалистиг экономиканың, артемнин болгаш техниканың хөгжүлдезинге дайын соондагы үеде чедип алдынган чедиишкиннер Армияны болгаш Флотту эң чаа шериг техниказы-биле чепсеглээринге аргежок чугула байдалдарны тургускан. Атомнуг бомбада чажыт дээр чүве чок дээрзин Совет чазак 1947 чылда-ла медеглээн. Ыракпыл ужугар совет баштайгы ракетаны бистиң чуртувуска ол чылын-на салып үндүрген.

Техника талазы-биле эң бедик деңнелдиг янзы-бүрү класстарның болгаш хевирлернин ракеталарын дараазындагы чылдарда ажылдап кылган болгаш чепсегленнишкинге алган.

Ракета тулчуушкунунуң хөгжүлдезинге чугула үе 1957 чыл болган. Диптер араазында ужугар ракетаны бир-ле дугаарында ынчан бистиң чуртувуска чедиишкинниг тенээн.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис күчүлүг болзун, олар Төрээн чурттуң камгалаарының ёзулуг амгы үенин болур атомнуг болгаш термоядролуг чепсектиг, хөделиишкиннерин бүгү радиустарынга чедип турар ракеталарлыг болуп дээш партия бүгү чүүлдерни кылган. Хөделиишкинниң херек кырында кызыгаар чок хемчээлдиг стратеттиг ракеталарны ракета кезектерни чепсегленнишкинге алган. Кургаг чер шериглери, шериг-агаар күштери, шериг-далай флоду болгаш чурттуң агларадан халдаашкынга удур шериглери ракеталар-биле чепсегленген.

Чепсектиг Күштерниң бүгү хевирлеринге болгаш шериглерниң аймактарынга ракета-ядролуг чепсекти массалыг нептереткени оларның дайынчы аргаларын дыка улгаттырган.

Стратеттиг угланыышкынның ракета шериглерин тургускапы Чепсектиг Күштерни үндезини-биле аде тургускапының эң боттуг илереги болган. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында олар ёзулуг-ла амгы шагның техниказы-биле чепсегленген.

Стратеттиг угланыышкынның ракета шериглери — бистиң Чепсектиг Күштеривистиң дайынчы күчүзүнүң үндезини. Ракета шериглериниң дайынчы бедик аргалары Чепсектиг Күштерниң өске хевирлериниң ужур-дузалыг канчап-даа бичелеп-пейн турар. Амгы үенин дайынынга ачызынге чедир тнилелге чедип алырынга Чепсектиг Күштерниң болгаш шериглериниң бүгү хевирлериниң каттышкан күжениишкиннери аргежок чугула. Ынчангаш, СЭКП-ниң XXIV съездизинге демдеглээни ышкаш, бистиң Армиявыс болгаш Флодувус ёзулуг-ла амгы үенин янзы-бүрү хевирлиг чепсектерлиг болауп дээш партия соксаал чок сагыш салып турар. Артиллерия база улам ынай хөгжээн. Оон дайынчы аргалары аажок өскен. Бистиң шериглеривистиң чепсегленнишкинниве ам шынар талазы-биле кайгамчык эки, бүрүн моторжуткан ракеталыг гаубиктиг болгаш танкыга удур шүүргедекчи артиллерия бар.

Армияның болгаш Флоттуң техниктиг чепсегленнишкинин аажок улуг ужур-дузалыг кылдыр көрбүшаан, дайынга кол күш кижи болуп келген болгаш болур-даа дээрзин бистиң партиявыс санап турар. Стратеттиг ракета чепсээ идегелдиг болгаш билдилиг холдарда турар. Совет ракетчилер — калбак нинти культураның, ханы техниктиг билиглериниң кижилери-дир, олар бедик моральполитиктиг шынарлыг.

Офицер ракетчилер боттарының хөй нуруузунда совет аныяктарның төлээлекчилери, совет улуска, коммунизмнин идеалдарынга кызыгаар чок бердинишкинниң ёзузунга оларны бистиң партиявыс кижизиткен. Олар аныяк-даа бол, бедик мергежилдиг шериг специалистер. Офицерлерниң 80 ажыг хуузу инженер-техниктиг белеткелдиг. Офицер ракетачылар — боттарының херээн тергиин билир, идея талазы-биле бышкан, шериглерни өөредириниң болгаш кижизидериниң билдилиг удуртукчулары-дыр. Олар шериг-инженержи профессияга ынакшылдыы-биле, харыысалгалыг, чогаадыкчы энергиялыг болгаш инициативалыг чоруу-биле онзаланып турарлар. Оң офицерлерниң төлу-ла — коммунистер болгаш комсомолчулар. Олар дайынчы албанга болгаш сүрүг чепсекти шыңгаздып алырынга үлегер-чижектиг болуп, бүгү-ле чаа чүүлдерниң, дайынчы практиказан төрүттүнген мурмакчы чүүлдүң идепкейлиг талалакчылары, камгалакчылары болуп турар.

Бо чылын чанчыл болган байырлал — ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүн — тоску беш чылдың планнарын хүссэа бетинде күүседир дээш, СЭКП-ниң съездизинниң ажылдап кылганы, социал-экономиктиг программаны амыдыралга бөтүндүрар дээш бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының калбак нептерээн социалистиг чарыжының байдалында демдеглеп турар.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, ракетчилер болгаш артиллеристер СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң болгаш оон Политбюровунуң, СЭКП ТК-ныи Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң даштыкы политиктиг ажыл-чоруулгазының чаңгыс эп-сеткилдиг деткип болгаш чүүлүгүзүнүп турар, ол политиканың түннелинде делегейнин дүшкүүрлүг чоруунда оон көшкаашкынынче боттуг өскерлиишкиннер чедип алдынган.

Ынчалзаажок совет дайынчылар делегейде «соок дайынның» талалакчылары ам-даа бар дээрзин эки билир. Боттарының байырлалын уткувушаан, ракетчилер болгаш артиллеристер боттарының дайынчы мергежилин хүнүн-не белидип турар. Дайынчы белен чоруктү бистиң Төрээн чуртувустуң, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының айыыл чок чоруун идегелдии-биле хандырар деңнелге тургузарын боттарының ыдыктыг хүлээлгези кылдыр көрүп турар.

Шериг ракетчилерге эртекен чыл кезектерниң бедик дайынчы белен чоруу дээш демиселдии чылы болган. Тергиин эки ат дээш, боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы кадагалап, оларны мергежилдиг шингаздып алыры дээш калбарган социалистиг чарышка ракета шериглериниң кезектери боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседирин чедип алган.

Ракета шериглериниң бот составы Октябрьның өндүр улуг чаалап алыышкыныарын, ынак Ада-чурттуңуп айыыл чок чоруун камгалазын дээш эң-не амгы үенин боо-чепсээн Төрээн чурттуң оларга бүүреткенинге чоргааланыр турар.

Ол бедик идегелди алдарлыы-биле бадыткарын, кезээде белен турарын, бир эвес кандыг-даа агрессор бистиң Төрээн чуртувусче халдаарын диттиглиптер болза, анаа ойтур шавыышкын бээринге кезээде белен байдалга турарын шериг ракетчилер боттарының хүлээлгези, албан-херээнин үткаы кылдыр көрүп турар.

Армия генералы В. ТОЛУБКОВ.
Стратеттиг угланыышкынның ракета шериглериниң кол командыланчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДЕЛЕГЕЙ ПАРЛАЛГАЗЫНДАН

ЮСФР-ниң президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы Иосип Броз Тито-биле СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң Киевде доозулган беседаларының түннелдерин делегей парлалгазы калбаабиле чырыдып турар. Дээди деңнелге совет-югослав чугаалажыышкыннар, ол чугаалажыышкыннар үезинде саналонадларны калбаа-биле болгаш үре-түннелдиг солушканы ийи чурттуң болгаш ийи партияның аразында найыралчы кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарынга идиг бээр деп, Югославияның «Борба» солуну бижээн.

Л. И. Брежневтиң болгаш Иосип Броз Титонуң Киевне ужуражыышкыны Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның аразында найыралчы харылзааларны чаа, тодаргай утка-биле долдурар ыылдыр маанаарының долу барымдаазы бар деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга ам албанның найысалчы ажыл-чоруун кылып баар деп турарынче даштыкы солуннар улуг кичээнгейин салып турар. Ол аян-чорукка хамаарыштыр индий солуннар мурнуку чүүлдерни, тайылбырларны, корреспонденцияларны берип турар. «Нэшнл геральд» солун Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар чыл санында чедиишкинниг хөгжүп орар дээрзин редакция чүүлүнге бижээш, Л. И. Брежневтиң аян-чоруу ол харылзааларны улам ыңай быжыглаарынга идиг бээрин чигзиниг чок деп бүзүрелин илергейлээн.

Болгарияның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков баштадыр Болгарияның партия-чазак төлээлериниң польша черге чораанының дугайында болгар болгаш польша солуннар хөй санныг материалдарны парлап турар. Аны-дуңма чурттарның ийи болгаш хөй талалыг кады ажылдажылганының кол чүүлү чаа социалистиг харылзаалар, амгы делегейде социализминиң болгаш тайбыңның кол чөлеңгиижии болур Совет Эвилели-биле бистиң эвилеливис болуп турар деп, Варшаваның «Трибуна люду» солуну бижээн.

АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерниң япон удуртукчулар-биле, ылаңгыя Чоонму Чөөн чүк айтырыышкын талазы-биле чугаалажыышкынарының дугайын Токионуң солуннары тайылбырлап бижип турар. «Санкэй симбун» солуннуң бодалы-биле алырга, япон чазак араб чурттарның эрге-ажыктарынга чөрүшпес хире шинчилиг политиканы ол чурттарга хамаарыштыр ажылдап ыылыр болза зки турган ийин.

(СЭТА).

ССРЭ-ИНДИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ӨҢНҮҮ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң бистиң чуртувусна келири Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында найыралдың база кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыңай быжыглаарынга, тайбыкны быжыглаарының эрге-ажыктарынга бараан болуру чигзиниг чок деп, Тайбыңның болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының бүгүиндий организациязының күүсюмунуң нежигүнү Парас Рам СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Ужуражыышкын найыралчы болгаш чүректиң ханызындан болур, ол аян-чорук бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны уламна быжыглаар деп баш бурунгаар чугаалап болур.

Тайбыңның болгаш иштини сорулгаларның демократтыг ёзу-биле шиитпирлээриниң чайгылыш чок шынчы политиказының үлегер-чижээн Индия республика берип турар деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев тайбыкга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге чырыткыланчак чугаазынга демдеглээн. Делегейниң туруп турар айтырыгларын чөптүг, тайбың арга-биле шиитпирлээри дээш турушпушаан, Индия бодунуң иштини сорулгаларын шиитпирлээринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Ишткки социал-экономиктиг айтырыгларын базым санында шиитпирлевишаан, Индияның улузу бодунуң тайбыңга ынакшылдыг политиказының суурун боттуу-биле быжыглап турар.

Ол орунка Индияның шынчы сеткилдиг өңнүү Совет Эвилели болуп келген болгаш болур-даа деп, Парас Рам чугаалаан. Совет өңнүктерниң дузазы-биле бистиң чуртувуста аар индустрияның үндезини тургустунган, күрүне сентору быжыккан.

Хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруунга, социализмче хөгжүлдениң оруунга бистиң эң дээрге өңнүктривис социалистиг чурттар, бирги эзлчегде Совет Эвилели болуп турар деп, Парас Рам медеглээн. Миллион-миллион индийлерниң бодалы ыңдыг. Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага болган Бүгү-делегей конгрезиниң делегаттарының аажок хөй нуруузунуң бодалы база ыңдыг болган. «Хөгжүлде болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чоруң» деп комиссиянның ажылынга киржип турган мен. Санал бээрин күүзээн бүгү кижилер боттарының бодалын чугаалаар аргалыг болган. Чамдык чүүлдерге хамаарыштыр делегаттар бот-боттарынга чамдыкта чөпшээрешпейн баар-даа турган болза, хөгжүп орар чурттарның оруу— социализмниң оруу дээрзинге чаңгыс аай бодалдыг болуп турган.

Сеулга доктааган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер Японияга аян-чоруун дооскаш, Вашингтонче чоруптар орук аайы-биле Сеулга доктааган. Сеулга түр турган үезинде ук черниң администрация төлээлекчилери-биле чугаалажыышкыннарын эрттирген. Г. Киссинджер ноябрьның 16-да АКШ-че чана берген.

ЧИЛИДЕ БАЙДАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Пренса Латина агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, чили шериг идегеттер база ийи кижинни айылга таварыштырган. Оларның бирээзин Сантьягога, бирээзин — Ла-Серена хоорайга боолап өлүрген.

Чилиниң мурнуу талазында Темуко хоорайга 7 кижини боолап өлүрген деп, албан хуузунда чарлап дыңнаткан, сон бээр каш-ла хонган.

Чуртта кижилер истеп-сүрери, тудуп хорудаары, үжелгелер кылыры үргүлчүлеп турар.

Гаванада Кубаның ажылчы чоннарының профтөвүнүң съезди эртип турар. Уругвайның ында төлээлекчизи, Латин Американың ажылчы чоннарының профэвилел чаңгыс эвиниң доктаамал конгрезиниң секретары Роберто Прието чили хуптанын араатанзыг үүгедиглерин «Хувентуд ребельде» солуннуң арыннарынга тодаргайлап бижээн. Чилиге сл 35 хүн дургузунда айылдыг байдалга турган.

Эргилде болган хүнде президент ордузундан ырак эвестеүк доктаамал конгрессиң бажыныга шериг идегеттер чаза таварып кирип келген. Солдаттар мени эттеп-эттеп, холдарымны хүлүп алган, национал камгалал министерствозунга апээрга, байысаап эгеледи. «Байысаарынга» фашистиг «Патрна болгаш дүбертад» организацияның мергежилдиг олурукчу идегеттери дузалажып турду деп, Р. Прието бижээн.

Чүгле Швецияның Сантьягода элчиниинің дуза чедиргенинің ачызында Чилиден менди үнген мен деп, Р. Прието бижээн.

КНО-нуң төлээлекчизиниң медеглели

КАИР. (СЭТА). КНО төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, израиль шериглер Каир — Сузц араазының оруундан 101 болгаш 119 километр ыяанта ийи контрольерттирилге черин КНО-нуң онза күштеринге хүлээдип берген. Ол черлерни фин шериг кезектери эзлеп алган.

Сузцче аъш-чем болгаш эм аймаа сөөртнен транспорт чорупкан. Сузцтен Каирже балыгластан баштайгы бир белүк кижилерни үндүруп апарган.

М. Шарптың медеглели

ОТТАВА. (СЭТА). Совет Эвилели биле Канаданың аразында харылзаалар чедиишкинчиг хөгжүп - турар болгаш келир үеде база быжыглар деп, Канаданың даштыкы херектер министри М. Шарп медеглээн. М. Шарп албан хуузунда СССРэ-ге аян-чорук кылып кээр деп турар. Канаданың чазааның совет-канада харылзааларының экижидер күзелдиниң илереп турары кылдыр оон ол аян-чоруун үнелеп көрзе чогуур деп, Оттавага болган парлалга конференциязынга ол демдеглеп чугаалаан.

М. Шарптың бодап турарын ёзугаар алырга, Москвага болур чугаалажыышкыннарга ийи таланың харылзааларының айтырыгларының аңгыда, делегей айтырыгларын, ылаңгыя Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларын, Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленнишкинни талалар, аайы-биле дедге кызырарын, Чоокку Чөөн чүкте байдалды база чугаалашкан туруп болур.

АНГЛИЯ. Шеффилд дээр англи хоорайның машина кылыкчылары «бүрүн эргелиг хоойлулар» дижир чүвеге сылдагланып, эзлериниң ыйысышкыны-биле суд черлеринде бурууаттырып турар боттарының эш-өөрлерин камгалаары-биле шиитпирлиг туржуп үнген. Ол нүгүлчү суд дээрге ажылчыннарның удурланыышкынын ойтур шавар, боттарының эргелери дээш ажылчы чоннарның демисел чорудар аргаларының кол хевириниң бирээзи болур оларның ажыл сонсадыышкыны чорудар аргаларын чок кылыр дээш орландажыышкын кылып турар.

ЧУРУКТА: Шеффилдиң машина кылыкчыларының эрттиргени удурланыышкын чыснаалының үези.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МВР-ниң Революстуг түр чазааның төлээлериниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Сайгон администрациязы Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын болгаш 1973 чылдың июнь 13-те кады үндүрген дыңнадыгның негелделерин күүседирин тапшыктаам, улам дайынзырак үүлгедиглерни кылып, тайбыныче, демократияже болгаш национал чөпшээрежилге чедип алырынче мурнуу-вьетнам улустуң чүткүлүн херекке албайн. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның тыныгыы сагындырыгларын чүгулалап көрбейн турар. Ийи мурнуу-вьетнам таланың аразынга Сель-Сен-Клуда эртип турар сумележилге ужуражыышкыннарында МВР-нин Революстуг түр чазааның төлээлериниң Парижке тараткан медеглелинде ынча дээн.

Сайгон администрациязының самолёттары ноябрьның 10-да болгаш 12-де Бьенхоа можуну бомбалап, боолаан соонда чурттакчы чоннуг Лого, Тьеннгон деп черлерге халдаан. Оон-биле капсырлаштыр МВР-нин Революстуг түр чазааның контролюнда турар девискээрлерже халдаашт, черге дайылдажыышкыннар чорударын сайгон администрациязы соксатпайн келген.

Сайгон администрациязының үүлгедиглер-биле чергелеттир мурнуу-вьетнам чонга удур кемниг херектер үүлгедирин күштелдиреринге база бир базымны кылган. Мурнуу Вьетнамда дүшкүүрлүг байдалды күштелдирген деп, медеглелде айытқан.

СИБИРЬ ДУГАЙЫНДА ДЕЛГЕЛГЕ ТОКИОГА БОЛУР

ТОКИО. СЭТА-ның корр. Н. Тебинниң дамчытканы:

Токионуң Нокакузи стадионунда узуну 110 метр, калбаа 55 метр дендии улуг чадыр бедий берген турар. Пластинадан кылган ол чадырның иштинге «Совет социалистиг Сибирь» деп делгелгени чаа чылдың будуузунде — декабрь 21-де ажыдар деп турар. Ол болза, «Экспо-70» дээр Осанага болган бүгү делегей делгелгезиниң соонда даштыкы чурттарның эң улуг делгелгеэн болурун япон солуннар демдеглеп турар.

Ол делгелгени ажыдарынга белеткел долу базым-биле чорун турар. Согуннуг дээрбекти болгаш чапгынны көргүскен чурук ол делгелгениң демдээ болур. Ону ук делгелгени эрттиреринің талазы-биле Японияның эгелекчи комитеди парлап, нептеретиен болгаш Токионуң кудумчуларында бо-ла азып ыаан турар. Совет Сибирьниң хоорайларындан, Москваның болгаш Ленингрэдтың музейлеринден аңаа делгеп, көргүзер чүүлдер Японияда үргүлчү кээп-ле турар. Ол делгиирлер Сибирьниң бойдус байлаа-биле болгаш оон хөгжүлдези-биле, оон калбак-делгем девискээринде чурттап турар улустарның культуразы-биле болгаш амыдыралчы чаңчылдары-биле япон көрүкчүлерни таныштырар.

Сибирьни «Экспо-70» деп делегей делгелгезиниң ССРЭ павильонунга калбаа-биле көргүскен турган. Бо делгелгеге оон соонда эрткен үш чыл дургузунда Сибирьниң хөгжүлдезин тодаргай көргүзер. Ол бүгү Сибирьниң хөгжүлдезиниң канчаар чоруп турарының болгаш келир үеде кандыг болурунуң дугайында делгиирлер тодаргайы-биле көргүзер ужурлуг.

Делгелгениң демдээнде куш чалгынын чурааны садыглажыышкынны болгаш туризмни көргүзүп турар. Ам ажыттынар деп турар делгелге бо талазы-биле япон-совет харылзааларны улам калбартыр аргаларны япон найысылалдың болгаш оон аалчыларының үнелеп көөр аргазын бээр.

Японияга Сибирьниң дугайында делгелге япон-совет найыралды улам хөгжүдеринге, улам калбартырынга улуг салыышкынны киирер болгаш ийи чурт аразынга садыг харылзааларын идепкейлиг калбартырынга идиг болур ужурлуг деп, Совет Эвилели-биле болгаш Европаның социалистиг чурттары-биле садыглажырының япон ассоциязының президентизи С. Хориэ чугаалаан.

ЧЕЛЭЭШ

УДАВАС АК-КӨК ЭКРАНГА

Төп телевидение чурттуң ак-көк экранарынга Ленинчи болгаш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары чогаалчыларның ажыл-амыдыралын телекөрүкчүлерге таныштырып турар «Литературалыг ужуражылга» деп дамчыдылга бар. Москвадан «Орбита» программазын ёзугаар чорудар ол дамчыдылганың удавас болуур бир үндүрүлгезин ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, чогаалчы —Салчак Калбанхөреков Токага турасказадып белетткэзн. Дамчыдылганың редактору А. Меркулова, режиссёру Е. Хохлов.

Тыва чонның шынчы оглу С. К. Токаның чогаадыкчы болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулгазының дугайында делгереңгейи-биле чугаалап турар ук дамчыдылга 45 минута уламчылаар. Чурттуң сураглыг чогаалчыларының бирээзи Вадим Кожевников ол дамчыдылгага киржип, Салчак Калбанхөреков-биле ужураштанын сактып чугаалаар. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң даргазы Олег Сувакпит С. К. Токаның чогаал ажыяының дугайында сес ап, дамчыдылгага киржир.

Муң-муң телекөрүкчүлер чогаалчының ажыл-амыдыралын көргүснен киноочерктерден үзүндүлер-биле танышар. Оон ары «Араттың сөзү» деп чогаалдың иштинден уран номчулгаларның күүселделери база-ла солун болур.

Ак-көк экранга ноябрь айда болур бо солун дамчыдылганы көөрү-биле «Орбита» программазын хайгаарап турукар.

Бистиң корр.

ЯКУТИЯЖЕ БӨГҮН АЪТТАНЫР

Тываның күрүне филармониязының цирк-эстрада бөлүү республикаңың бүгү районнарынга аалдап четкен. РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оолга удуртказн ол бөлүк бөгүн ажы-дуңма Якут АССР-ге тыва цирк уран чүүлүн таныштырары-биле ужудуптар. Бистиң артистеривис Якут АССР-ниң хөй чурттакчылыг хоорай, суурларынга ойнаарлар. Бөлүктүң программазында цирк номерлеринден аңгыда ыры, танцы база бар.

Бистиң корр.

Номчукчунуң индири

ЧЕТТИРДИВИС, АВТОР

Донгак Бегзинин «Өнүктер дугайында тоожу», Салим Сүрүн-оолдуң «Ынакшыл-дыр», «Лейтенантының даалгазы» дээш чижектиг башкылар дугайында номнар бар.

Ондар Биче-оолдуң «Баштайгы чыл» деп ол-ла темага бижээн тоожузу чоокта чаа ном садыгларынга көстүп келген. Институт дооскаш, кодээ школага ажылдап чеде берген аныяк башкы Долгарманың башлайгы чылда ажыл-амыдыралын автор бодупун чогаалынга көргүскен.

Өске авторларның башкы дугайында бижээн чогаалдарында колдуунда кол маадырларның салым-чолу, ынакшылы илереттинин, а өөреникчилер, ада-иелер-биле дорт харылзаазы шоолуг эвес кылдыр чуруттунуп келген дээрзин эскерген мен.

Ондар Биче-оол чогаалынга башкы кижинин өөреникчилер-биле сырый холбаазын, ада-иелер-биле өөредилге, кижизидилге талазы-биле чугула айтырыгларны шинтирлежип турарын тода көргүскен. Ол ышкаш башкылал ажылының методиктиг билиглерин керек кырында ажыглаттынганы көскү. Автор педагогиканың кижизидилге талазы-биле чугула теоретиктиг билиглерин эки билир кижи дээрзи илдең. Ынаш негеллелериниң барымдааларын тоожуда «Кожа бажынар», «Сентябрьның бирээ», «Ада-иелер хуралы», «Фермага» дээш оон-даа өске эгелерден көөр бис.

Тоожу «Чайның төнчүзүнде, күстүң эгезинде», «Күстүң төнчүзүнде, «Кыштың хүннеринде», «Частың төнчүзүнде, чайның эгезинде» деп үш улуг бөлүкке чарылган. А бөлүк бүрүзүнде тускай аттарлыг эгелер бар. Чогаалдың бо-ла бүгү композициялыг тургузуунда база бир онзагай чүүл болза, ук чогаалдың сөзүглелиниге улуг-ла хамаарышпас, ону харын ажидып, хаап турар тускай чангыс эге бар. Ону автор «Эгелээни мындыг чүве». «Доозулганы ол-ла болгай» деп ийи аңгы адап киирген. Чогаалдың маадырлары 3 бөлүкке чарлып турар: ада-иелер, башкылар болгаш өөреникчилер. Олар колдуунда үлегерлиг маадырлар болуп турар. Чүгле бызаңчы Тевектээрниң овур-хевиринде четпестер бар. Ажы-төлүнүң өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче эки сагыш салбас. «Систиң херээвис — оларны төрүп, өстүрүп, аъш-чем-биле хандырары, а өөредирии, кижизидерин башкылар-ла билзин» дээр хөөнүг бодалдар чамдык ада-иелерде ам-даа барып автор Тевектээрниң ажыл-чаңын таварыштыр конгуг шын бижээн. Ол ышкаш Ондар Биче-оол бодунуң тоожузунда ол-ла маадырның эки талаже чоорту өзүлдезин база көргүскен.

Марган-оол биле Алёшаның ажыл-чаны, боттарын ап чоруурун Тевектээрлериниң өг-бүлезинге удурланышкак кылдыр чуруттунган.

Дыл-домаанның талазы-биле тоожу ажок номчуттунгур. Кижиге билдинмес сөстер, домактар чок. Чогаалда чоңуң мергин үлегер домактары хөйү-биле ажыглаттынган. Чижээлээрге, Тевектээрниң «Киришпеске киржип, хирлиг холум пашка былгавас кижи мен» деп Долгармаа-биле маргыжып органы, а Долгармаанын «Кижи болуру чажындан» деп Нина Павловна-биле сүмележип турары үлегер домактары бар.

Автор дедиглелерни база-ла челимчелиг ажыглап турар. Оон чогаалга киирген дедиглелери колдуунда кандыг-бир кыдыныгның харзктеринге хамаарышкан «...Аргада хөрлээлээн өрт өжүрер дээш, хууң тудуп алгаш маңнаан кижи дег», «...карангыда кызаңнаашкын дег», ...«дузу чок ъаттың тоттур чиртинмези дег» дээш чижектиг хөй-хөй дедиглелер ындыг. Ол ышкаш метафоралар, эпитеттер номда өлбек дээрзин эскерии болур бис.

Тоожувуң идейлиг утказынга автор — амгы үеде аныяк башкы кижиниң эрте-ле билиишин бедээнин, ажылга тура-соруктуун, келир үеге бүзүрелин болгаш чангыс-ла чыл иштинде кайы хире улуг чедиишкиннерни чедип ап бодуруп илереткен. Ондар Биче-оол башкы Өлзей-оолдуң овур-хевирин тоожузунга элээн ханы көргүскен болза эки деп кижи бодаар. Чогаалдан бис ону смак, хөглүг кижи деп билир бис, а ооң чогум кандыг база канчаар ажылдап турарын автор биживээн. Ол бүгүнү көргүзерде дөрт-бешле хире чите домак-биле азы кандыг-бир маадыр-биле чугаалаштыра' каапкан болза ажыгбас ийик.

Номчу автор «Новеллалап бижээн тоожу» деп ады-ан. Чогум кандыг барымдаа-биле ынчаар адаанын кижи тыппас. Новелла дээрге көңгүс өске жанр болгай, ол дугайын маңаа тэйилбырлаан хереэ чок боор. Номда эгелер дээрге, бир бодалдан өске бодалче шилчиринге ажыглаттынган үзүктелишкинниг кезектер база дараалашкак сюжеттерниң солужулгалары ышкажыл.

«Баштайгы чыл» деп тоожу солуп чогаалдарның бирээзин. Ылангыя башкыларга, студентилерге, өөреникчилерге, ада-иелерге өргежок чугула ном болур. Автор номун «Баштайгы чыл» деп адаанын бодап көөрге, тоожуну уламчылаар херилиг. Баштайгызы барда, төнчүзү турар-ла апаар чүве ыйнаан. Ук тоожуга солуп номчулга конференциялары, дискуттар чугаажок эртер. Ынчангаш база бир чаа ном номчукчуларның холунда, четтиргенивис, автор.

М. ХАИДЫП.
Кызылдың педагогика институдунуң студентизи.

ЧАРЫШ

Чарыш деп сөс
дыңнаанымда
сагыжымга
Чаштa кеңеп
бодалдарым, ойнум кирер:
Шагбан мунган
кызыл-даван
үем-чергем,
Саялган аъттар
караам орта
көстүп келир,
Ынчан аъттың
азы солдуң кайы-бири
Ылап-ла
эртип кээрин
билир чордум.
Чарыш чүгле
ойнум эвес,
ынакшылым
Чалар одун
база кыпсып,
хөрлээлетиен:
«Чеве, тут»— дээш,
ыңай болган
кыстың соондан
Чеде халааш,
куспаитапкан
хүнүм—эргим,
Ылаңгыя
уруг чараш,
чаңныг болза,
Ындыг кыска
четпээн эрни
кандыг эр дээр!
Ынчалзажок,
чарыш —
чаштар ойну эвес,
Ынакшышкан
чалыыларның
девии эвес,
Ылгын аъттың
чыраа-саян
маңы-даа эвес,
Ылап черле
чарыш деп чүл?
Кандыг чүвел?
Боду киржип,
тутчуп,
кылчып
чорбаан нижи,
Бодавыме,
ону кайын
харыылай аар.
Чарыш
аңгы,
ызыгууру,
сүзүү-биле
Салган эчис
сорулгалыг
хүреш-тир деп,
Зго беш чыл
дужундан бээр
чуртум биле
Эргетеннер
делегейин
деңнээш, билдии.
Ылгал ушчок—
дээрниң чердең
ыраа ышкаш,
Ында—адаан,
бисте—
демниг иш,
күш болду.
Чарыш,
ажыл корунчүү боор,
маадырларны,
Чаа мөзү
шынарларны
төрүп турар.
Дилээшкиннер,
амыдыышкын,
тиилелгелер
Дидим угаан,
чүрөктерден
чонга тараар,—
Ынчаш харын,
соолбас булак
оортан үнер.
Ынчан кижи
боду суртаал,
индир апаар.
Чарыш,
черде ханы,
быжыг дазылданган
Санап төпле
будуктарлыг
дубка демей:
Чалбак чуртта
иожу,
кода,
өрегеден
Чаштарга дээр —
кижи санай
иептереңгей,
Чаңгыс тыныш,
кылаш,
сорун,
күзел-биле
Чаагай өйже
бурунгаарлап
базып ор бис.
Чаржып орар
Тыва,
Хакас
кожаларга
Саяи чавыс,
орук кыска
болу берген:
Холун тутчуп,
күжүм шенээн
Уин-оол,
Атинин
Коданнарын,
адышта дег,
билчип орар;
Завод биле
совхозувус
ыыйгырышкан,
Сафонов-даа,
Щетинин-даа
мөөрейлешкен...
Чанындаазы
чанындазын
иш-көөш тыртнан,
Чамдыктары
үш-дөрт эжин
кый деп алган,
Даг дег бедик
хүлээлге ап:
«Күүсээр бис!»—деп.
Даңгырак дег,
быжыг сөзүн
чонум соглээн—
Чарыжывыс
орбитазы
улам алгаан,
Шак ол иште
дубтуң бир
бүрүзү иен.

С. МОЛДУРГА.

Хүлүмзүрүг күш немээр

ДРАМАТУРГТУҢ ТЫВЫНГЫРЫ

Англи драматург Бернард Шоунуң «Пигмалион» деп комедиязын киножуткаңы чуртка дыка улуг чедиишкинниг болган. Ол чедиишкинниг демдеглээри-биле оон тургузукчулары авторнуң чөпшээрели-даа чокка тулган дээн шайлалга кылганнар. Чаа кинову кылырынга киришкен хамык-ла кижилер аңаа чалаткан. Орта чүгле авторну чалаарын үткан болган.

Ынчалзажок драматург ол шайлалгага боду өжегээр чедип келгеш, артында, карангы бүлүңда столга олуруп алган. Кино тыртгырыкчылары, режиссёрлары, артистери дээш өске-даа девин-херек чок кижилерниң безин алдары дээш дашкаларны улус кодурүп-ле турган. Автор ону будуу дынзып олурган. Шоунуң дугайында кым-даа чүнү-даа чугаалаваан. Ынчан драматург тургаш, хөлээзинии оожукпурбушаан чугаалаан:

— Дээргилер, бо дашканы Бернард Шоунуң алдар-кадыы дээш кодурерии сүмелээйн. Ону таныштырарын чөпшээреңер, ол кижи—мен мен ийик...

ЫРААЖЫНЫҢ ЫЯТКАНЫ

Ыраажы сценага үнүп келгеш, бир-ле ырыны баалаап үн-биле узадыр шейбүшаан, көрүкчүлер-даа дезе бээрийнге дитензиг залче көрген. Азыгда олутта бир шываганчы ыглап олурарын ол эскерип каан. Ыраажы ырлап доозупкаш, шываганчыга чүгүрүп баргаш, айтырган:

— Канчап бардынар, авакым, уяраап ыглаптынар бе?

— Канчап ыглавас боор, оглукуи. Өшкүмвү сактып келгеш ыглаптым. Кажан ону берүлер чара тыртып алырга, күжүр силерниң ырлаанынар кара олчаан кылдыр баалаарна болгай.

1974 чылдың стол маленларындан.

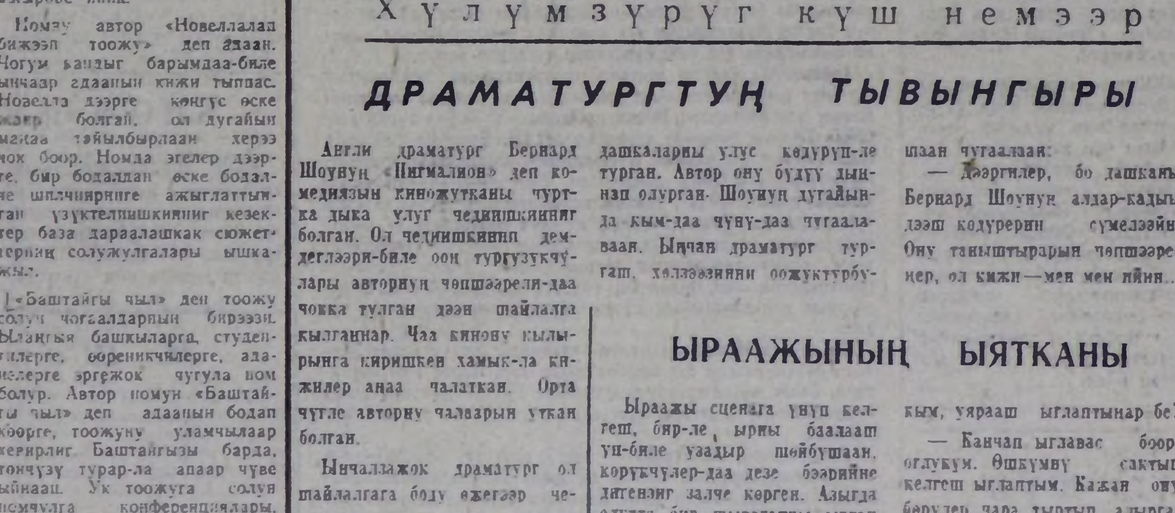

Одессаның «Черноморец» дээр футбол командазы Кишиневтуң «Нистру» дээр командазы-биле нады дээди лигага ойнаар, оларның кайызы-даа чурттуң чемпиону ат дээш демиселге мурнунда база киржип турган.

Бо чурукта «Черноморец» командаңың кежигүннерин көргүснен.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

УФА. 1973 чылда ССРЭ-ниң спортчу гимнастика талазы-биле тулган чемпиону Николай Андрианов (Владимир хоорай) болган.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕДИИШКИННИГ ХАЛДААШКЫННАР

Шыдыраа маргылдаазы баштай 12 кижи составтыг эгелээн. Анаа Ак-Довуракты чемпиону, бирги разрядчы В. Урусов, Улуг-Хемниң төлээзи бирги разрядчы К. Кыргыс олар немешкен. Ынчангаш ам ук чемпионатта 14 кижи бар.

Эдлечглиг дортку салыгга Улуг-Хемниң шыдыраачызы К. Кыргыс Д. Будууга удур ойнаан. Аштырышкын чок ойнап турган Д. Будуу бо удаада уттурган.

Республика чемпиону Н. Шишигин биле Чөөн-Хемчиктиң шыырак шыдыраачызы М. Монгуштуң салыы көргүкчүлериин кичээнгейин хаара тутган. Бо оюнга оң ажыг көштүң соонда база-ла хөй бодалар солчуушкуну болган. М. Монгуш арткан көштерде хайым кылырын оралдынса-даа, Н. Шишигинниң ноянь каш көштен-не төнчү чок шалаашкындан үле берген. Аштырышкынга таварыжыры аргажок апаарга, М. Монгуш чедиичелиг халдаашкын, арыг тиилелге дээш удурланыкчызынга байыр чедирген.

Кызылдың шыдыраачызы А. Борзенко найысылалдың элээн оолдар ортузунга чемпиону В. Селиверстовка удур ойнаш, артык бодазын алышкаш, төнчүзүнге чедир камгаланыр аргазын оскунгаш, дүжүп бээр ужурга таварышкан.

«Спартактың» төлээзи В. Смирнов салыгның эгезинде-ле кошкак көштер кылгаш, удурланыкчызынга инициативаны алыскан. В. Урусов артык оолдарының күжү-биле арткан көштерде В. Смирновту дүжүп бээринге албадаан.

З. Майдыр — Д. Канчыыр, М. Адыг-оол — Б. Хомушку оларның салыглары соңгаарлаттынган.

Бурунгу хүн соңгаарлаттынган салыгларны чедир ойнаан. В. Селиверстов, Ю. Белов, В. Луканов-биле хайымнашкан. Б. Хомушку Тес-Хемниң төлээзин З. Майдырны уткаш, М. Адыг-оолга дүжүп берген.

Дорткү салыг соонда Н. Шишигин кымга-даа уттурбайн, турнир таблицазын баштай берген.

Д. САЛЧАК.

телевидение

НОЯБРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүт телекөргүзүг. Школачыларга. **«Будильник».** 12.40 — **«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен».** 13.40— Школачыларга. **«Бистиң бажыңның оолдары».** Хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Бирги төөгү. 14.20—Өөнүт телекөргүзүг. **«Музыкалыг киоск».** 14.50—Өөнүт телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктарының клубу».** 15.50—16.00— Чапсар. 16.00— **«Ракета шериглериниң болгаш артиллерия хүнүнге».** 16.15—Өөнүт телекөргүзүг. Уран гимнастика талазы-биле делегей чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга. 16.45—**«Делегей панорамазы».** 17.15—Өөнүт телекөргүзүг. **«Бистиң кожаларывыс».** 18.00—**«Үе».** Информастыг программа. 18.30— Уран чүүл мастерлериниң концерти. 19.20— **«Экранда кинокомедия». «Волга-Волга».**

КЫЗЫЛДАН

21.10—Силерниң дилээнер ёзугаар. **«Шит болгаш хылыш». «Боду болур эргези чок».** 1-ги фильм.

МОСКВАДАН

22.30—Эфирде — **«Чалыы назын», «Бөмбүрзектиң аныяктары».** 23.15—**«Үе».** Информастыг программа. 23.45—00.30— Хоккей талазы-биле ужуражылга. **ЧССР—Швеция.** 3-кү кезээ.

НОЯБРЬ 19-ТА

КЫЗЫЛДАН

18.30— Уругларга фильм. **«Койгун капустазы».** 18.40—Телемедээлер. 18.55—**«Халхин-Голдуң эриктеринде».** Документалдыг фильм. 19.15— **«Ниитилел амыдыралының экраны».** Дамчыдылга. 19.45—**«Кино аян-чоруктарының альманагы».** Киножурнал. 20.05—**«Көдээниң амыдыралы».** Дамчыдылга. 20.35— **«Бодалдарга. Сагыш салышкынар... Планнар...»** Документалдыг фильм. 20.50—Телемедээлер. 21.00—Чарлалдар, реклама. 21.05—22.50—**«Щит болгаш хылыш». «Диринг артарын дужааган».** 2-ги фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Санниковтуң чери»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР» **«Сапыктыг дииск»** 9.00, 10.35. **«Ас-кежиктиг болупар, кыстар»** 12.10, 14.00, 20.35, **«Сылдыс өнү»** 15.50 17.25, 19.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Аът мунган бажы чок кижи»** 11.20, 13.10, **«Чер кырынга чурттаары»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Эртинелер эзим чара шалааны»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30, **«Максим перепелица»** 11.00, 13.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫНГА: **«Чайниан-чаа буян»** 12.00, 16.00, 18.00 шактарда.

НОЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Иван Васильевич профессиязын солуп тур»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.15, **«Силерге көргүзүп берейн»** 10.45, 15.00, 16.50 **«Санниковтуң чери»** 12.30, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Сылдыс өнү»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ас-кежиктиг болупар, кыстар»** 15.00, 18.40, **«Чер кырынга чурттаары»** 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫНГА: **«Эртинелер эзим чара шалааны»** 18.00, 20.00 шактарда.

НОМЧУКСАНЧЫГ НОМ

Чогаалчы Кызыл-Эник Кыргысович Кудажының чаа бижээни «Үйгу чок Улуг-Хем» деп ному онзагай-ла чогаал болган деп дилим чугаалап болур. Солун чогаалдарны номчуурга, кижиниң салбастап, улам-на чыыра түлүп баар, мени дыңна дээнзиг, дүлгээзиниг, сорунзалыг болур чүве болгай. Чаа тыва роман база ыңдыг. К. К. Кудажыга өөредилге-кижизидилгелиг болгаш хөй талалыг ан баштайгы тыва апопеяның башкылыы — ийи номну бир томнуг үндүргени дээш, сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенивиктиг илередип тур бис.

«Үйгу чок Улуг-Хемни» баштай номзаан, чогаалдың кол маадыры Сүлдем ашактыг баштадыр солун амыдыралдыг онон маадырларны сонуургап, олар-биле деңге өөрүшкүнү-даа, кударалды-даа кады үлежип, «чурттаары» шынзп-ла таалал болур.

«Чогаалда болуушкуннар тывызык дег, боду баажылыг, өнүүг болгаш чидиг болур» деп, чогаалчы С. А. Сарыг-оолдуң аныяктар-биле бир-ле беседазынга өөредип, чагазының сактып чоруур бис. Ол шынныг.

«Үйгу чок Улуг-Хемде» тывызыктан бижээн арыннар эндерик. Бодалдыг, ийи-үш удаа номчаап, биезги тывызыктарның баажызын тып, угаан, биилип эгелээр бис.

«Үйгу чок Улуг-Хемниң» өзектиг кызыл удаазыннарының бирээзи болза, орус чонуң ажыл-амыдыралын, кижизиг мөзү-шынарын, биче бүүрай тыва чонга буянныг ачы-дузаны чедирип, эки-эки түүлдерге өөредип турарын уран чечен чүрүп көргүскени черле эки. Ону чогаалдың күштүг талазы деп санаар бис.

Чамдык номчукчулар романның маадыры Анай-Караны үйгу чок Улуг-Хемче халый берген деп билген боор. Мында база тывызык бар. Чүге-ле ийик. Буяның сагызында: «Анай-Караның эштири амыр-ла, күскү тыртымнаан өдүрекле» деп бодал кирип чораан. (Арын 109). Тывызыктың баажызы мында эвес деппе?

О. КОРОДА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бүзүлалериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2339

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфаа болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01510

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 272 (9342) | Вторник, 1973 чыл ноябрь 20 | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл ооң хылбаштыр Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарындан, партия болгаш хөй-ниити организацияларындан, ажылчы чоннар коллективтеринден, тудугларның, колхоштарның, совхозтарның болгаш албан черлериниң ажылчы чоннарындан, Совет Армиязының болгаш Флоттуң дайынчыларындан хөй санныг байырлыг чагааларны алган. Октябрь мурнуу чарыының социалистиг чарыжының чедиишкиннериниң дугайында, бүдүрүлге онаалдаларын, хүлээп алдынган хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседкенииң болгаш утказутур алдынган хүлээлгелериниң дугайында оларда чугаалап турар. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга болгаш өске-даа адырларга улуг ажыл-агый планын күүседири дээш демиселге чедип алдынган бедик көргүзүглерни совет кижилер ханы сеткил ханыышкыны-биле хүлээп ап турарлар. Олар болза Коммунистиг партияны долгандыр боттарының сырый каттыжыышкының, ооң политиказын долузу-биле деткип турарын медегленип, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң күүзүн улам ынай быжыглаарының херээ дээш улам улуг чүткүлүү-биле ажылдаарын бүүредип турарлар.

Коммунистиг, национал-демократтыг болгаш чөөн социалистиг партиялардан, депшилгелиг хөй-ниити организацияларындан, чазактардан, күрүне, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларындан, даштыкының түс-түс кижилериниден база байыр чедириишкиннери келгилээн. Келгилээн телеграммаларда болгаш чагааларда өөрүп улуг революсчу байырлал-биле холбаштыр чаагай күзелдерни илереткилээн. Даштыкы өнүктер боттарының байыр чедириишкиннеринде СЭКП-нин болгаш совет күрүнеиниң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле ленинчи угланыышкынын, коммунистиг тургузуушкунуун бүгү талаларында совет улустуң чедип алган улуг чедиишкиннерин бедия-биле үнелеп турарлар. Бистин партиявыстың XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбынның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң үре-түнелиг, тодаргай сорулгалыг ажыл-чорудулгазы делегей хемчээлинге төөгүлүг бурунгаарлаашкыннарның, ССОК дайындаң> дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырарынче эргилиишкиниң, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-чедбээ догунизарының болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылгазының принциптерин быжыглаарынга шиитпирлиг фактор болуп, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге бүгү депшилгелиг күштериниң улам ынай сырый каттыжарынга болгаш идепкейжиниринге идигин берип турар дээрзин олар улуг сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турарлар.

Партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларынга, бүдүрүлгелер болгаш албан черлериниң коллективтеринге, ССРЭ-ниң бүгү ажылчы чоннарынга, коммунистиг, национал-демократтыг болгаш чөөн социалистиг партияларга, чазактарга, күрүне, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, демократтыг организацияларга, даштыкы бүгү өнүктерге оларның совет улуска, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш совет күрүнеге идиг байырны чедирип, чаагай күзелдерни илереткени дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединии Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

КЫШКЫ СПОРТ СЕЗОНУ

Кыш дүшкен. Хаактаарынга, коньки-лээрииге, хоккей ойнаарынга ынактар ону өөрүшүүр уткаан. Арыг агаарга үргүлүү селгүүстээрге кижини омакшыдып, сергедир, чаа күштүг немээр, кадыкшылын бижыглаар. Күш-культураалап чоруур кижи өскелерден бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары хөйге билдингир.

Ынчангаш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдүрииге хүнбүрү кичээнгейни салып турар. Ооң түнелиинде сөөлгү чылдарда күш-культура шимчээшкини бистиң чуртувуста аажок калбарган.

Этелеп турар кышкы спорт сезонунда дыка хөй солун маргылдаалар эртер. Ооң эң-не колу — ССРЭ-ниң Улустарының үшкү кышкы спартакиадазы. Спартакиаданың соруглагы — хаак, коньки спортун, хоккейни, фигурлуг чүгүлаашкынны бистиң чуртка улам нептередири, хөй миллион совет кижилерни спорттуң кышкы хевирлериниге үргүлчү киржириие хаарга тудары, ГТО-нуң чаа комплекизинииң нормаларын дужаарынга белеткээри, талантылыг күш-культуржуларны илередири, оларның мергежилин улам бедидери болгаш ажылчы чоннуң кышкы дыштанылгазын организастаарын өжүктери болур. ССРЭ-ниң Улустарының үшкү кышкы спартакиадазының программазының чардынмас кезии болза Россия Федерациязының бешки кышкы болгаш Тыва АССР-ниң кышкы спартакиадалары болур.

Тыва АССР-ниң кышкы спартакиадазын эрттирер дугайында доктаалды СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бо чылдың октябрьда хүлээп алган.

Спартакиаданың баштайгы үе-чадазы үлетпүр бүдүрүлгелерге, транспорт, тудуг организацияларынга, албан организация, өөредилге черлеринге, колхоштарга болгаш совхозтарга, бригадаларга, цехтерге спорттуң кышкы хевирлерииг массалыг маргылдаалар-биле бо чылын эгелээн болгаш 1974 чылдың баштайгы айларында үргүлчүдээр. Ийиги үе-чадазы районнарга, Кызылга, Ак-Довуракка, Хову-Аксыныга кежир чылдың март 1-ге чедир эрттирер. Үшкү үе-чадазы 1974 чылдың март 8—10 хүннеринде Кызылга болур. Аңаа районнарның, Кызылдың, Ак-Довуракты, Хову-Аксының шилиндек командалары киржир. Спартакиаданың программазында хаакка маңнаарын, мячилиг хоккейге ойнаарын киирген.

Тываның күш-культура коллективтери кышкы спорт сезонунга кандыг белеткелдиг ужуражып турарыл? Сөөлгү чылдарда спорттуң кышкы хевирлерии: сайзырадырыкче кичээнгейни спорт организациялары күштелдиргеи. Хаак базаларының, катоктарның, хаак, коньки алыр черлериниң саны көвүдеп орар. Кызылдың «Тайга» станциязында хаак базазы ажылдап эгелээн. Найысылалдың «Хүреш», Ак-Довуракты «Асбест» стадионнарында катоктар белеткели доостур чоокшулай берген. Бо черлерде маргылдаалар киржикчилериие болгаш дыштанып келгеннерге таарымчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерии ажылдап кылган. Катоктарны суг-биле булукталдырар ажылдарны Барыын-Хемчик, Танды районнарның чамдык ажылагыйларында чорудуп турар. Ол шыкаш чайгаар бүткен доштарны каток кылыры болгаш өске-даа кышкы сезонга белеткелдер чер болганда ам-даа үргүлчүлевишаан.

Кышкы спартакиадага хөй кижи киржирии чедип алыры, ону организастыг байдалга эрттирери бистиң белеткевистеи улуу-биле ҳамааржыр болгай. Ындыг түрбүже кышкы спорт сезонунга белеткел ниитизи-биле республикада кошкак. Тожу, Эрзин, Овүр районнарда белеткел ажылы дыка четпес. Ылаңгыя хаак, коньки болгаш спорттуң өске-даа дериг-херекселдери кончуг эвээш. Хаакка маңнаарының, коньки-лээрииниң белеткелии кайы-даа спорт ниитилелдери, комитеттери ам-даа холга албаан. Спортчуларны белеткээр тренер болгаш башкы кадрлар чедиштес, а чамдык черлерде харыидаа чок. Бо чоруктуң уламыдан күш-культуржуларның мергежили бедивейн турар, ынчангаш ону эвижидер хемчеглерии алыры спорт организацияларындан негеттинип келген.

Спартакиаданың бирги үе-чадазы эң-не массалыг болур. Аңаа хөй кижилер киржир. Ону организастыг эрттирер дээш боттуг ажылдарны чорудары амгы үениң чугула сорулгазы болур. Хамыктың мурнунда кышкы спорт сезонунга белеткелди дүрген доозар, маргылдаалар эрттирериие таарымчалыг байдалды тургузар. Бо талазы-биле «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң чер-черде организацияларга боттуг хемчеглерии ап, спартакиада эрттирериниң тодаргай, бодамчалыг планын тургузар ужурлуг. Чедиишкиннер ооң шуут хамааржыр.

«Спартак» эки тура спорт ниитилели хаакка маңнаарының «Саян кыжы» деп маргылдаазыи чылдың-на эрттирери эки чаңчыл болу берген. Шырак спортчуларны илередиринге, оларның мергежилин бедидериие ол дузалап турар. Маргылдаа бо чылын декабрь 22—23 хүнинде «Тайга» станцияга болур. Аңаа Тываның эң шилиндек хаакчыларын киирёштирери-биле республиканың хаак федерациязы белеткелди чоруда берген. Аңаа тиилээн спортчулар зона маргылдаазынга киржирлер. Ол маргылдаага чедир эвээш үе арткан, аңаа киржир хаакчылар белеткелди хынамчалыг чорудар, районнарда күш-культура болгаш спорт комитеттери оларга дуза чедирер хүлээлгелиг.

Бо чылын эртер кышкы спартакиаданың кол онзагай чүүлү болза, ГТО-нуң чаа комплекизинииң нормаларын дужаарын ооң программазында киргени болур. Ол маргылдааларга киржирлер ГТО-нуң нормазын дужаап алырлар. Күш-культура коллективтеринге маргылдаанның түнелиерии үндүрерде ук бүдүрүлгеде ажылаан (өөредилге черинде өөренип) турарларның санынга онаалтыр маргылдаага киришкеннериниң хуузун, ажылдап (өөренип) турарларның санынга онаалтыр ГТО нормаларын күүседкеннериниң хуузун, спортчу разрядтар дээш чижектиг түнел көргүзүглерии база барымдаалаар. Ынчангаш спартакиаданың үезинде чаа комплекстиң нормаларын дужаарынче кол кичээнгейни салыр.

Тыва АССР-ниң кышкы спартакиадазының маргылдаалары массалыг болгаш организастыг эрттирери чер-черде партия, совет органнарның удуртулгазындан, оларның спорт организациялары ла хүн бүрү боттуг детимчезинден кол хамаарыр. Ынчан спартакиаданың сорулгаларын чедиишкиннииг шиитпирлеп шыдаар бис.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйы — «Кара-Хаак» совхозтуң хойжулары кыштаглап үне берген. Хөй-ниитиниң малын каларып орар хойжу бүрүзү кыштаглаашкынга эки белеткеннп алган. Совхозтуң чүгле төрүүр хою безин 17 кыштагга кыштаар. Оларның септелгезин чоруткан. Амгы үеде мал чемининг сөөртүлгези үргүлчүлеп турар. Хойжуларның чурттаар бажыңнарын чугайлаан, хураган ажааларын эдерип кылган.

Совхозтуң малчыннары чайгы үеде 5-6 тонна сигенин тус-тузунда белеткээш, ам кыштагларында чедиргелеп алгылаан. Ылаңгыя Кызыл хоорай Совединиң депутады хойжу Шурумаа Хүлер-оолдуң, мурнакты хойжулар Маныкай Көк-оолдуң, Оюн Балданның белеткели эки. Олар кажаа-даа, бажың-даа септелгезин, өдек бөлүүшкүнүн, көржең-даа хоорарын боттарыкыя ыңжу-биле кылып алгылаан.

(Бистин корр.).

Четчири-биле хандырган

Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарының шээр-даа, мыйыстыг бода-даа малы кышкы турлагларда баргылаан. Бо кышка белеткелди районнуң чамдык ажыл-агыйлары чедиишкиннииг дооскан. Ол талазы-биле «УТКА 25 чылы» совхоз эки көргүзүглерлиг. Ында ниитиниң малын суг-биле хандырар ажылды доктаамал чорудуп, хойжу турлагларга ону чедирер машиналарның чолаачылары график ёзугаар ажылдап турар. Хойжуларның чурттагга базыыштагларында чедиргелеп алгылаан. Ылаңгыя Кызыл хоорай Совединиң депутады хойжу Шурумаа Хүлер-оолдуң, мурнакты хойжулар Маныкай Көк-оолдуң, Оюн Балданның белеткели эки. Олар кажаа-даа, бажың-даа септелгезин, өдек бөлүүшкүнүн, көржең-даа хоорарын боттарыкыя ыңжу-биле кылып алгылаан.

(Бистин корр.).

ХООРАЙ— КӨДЭЭГЕ

Күчүлүг чаа Т-150 биле Т-150К маркалыг тракторларга кожар көдээ ажыл-агый машиналарының комплекизинге мурнундагызындан элээп ылгалдыг КШ-3,6М маркалыг культиватор немешкен. Ооң детальдары дүрген чоруурунга таарыштыр кылынган.

Т-150 болгаш Т-150К маркалыг чаа тракторлар шакта 12 километр дүрген чоруур кожуг машиналары-биле дериттинген. Дүрген чоруур кожуглары массалыы-биле бүдүрүп үндүрерии шиитпирлеп алыры көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы бээр. Чижээ, хову ажылдарында ол бүдүн чартык катап, а сырый культивастаары болгаш чер чарлырары ышкаш операцияларга —1,7—1,9 катап өзер.

Дүрген чоруур тракторларга кожар машиналарны бүдүрүп үндүрерии көвүдедири — ол адырның кол шиитпирлеп турар айтырыгларының бирээзи дээрзин Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналар тудуунуң министерствозу СЭТА-ның корреспондентизиие дыңнаткан. Аңаа холбаштыр бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге күчүзүн улгаттырып турар. Чижээ, Одессаның көдээ ажыл-агый машина тудуунуң заводунга ийи чыл бурунгаар чаа андазыл кылырын шиитпирлеп ап турда, ону чүгле 455-ти бүдүрүп үндүрген. Бо чылын ону 4,5 муң кезекти кылып үндүрген. Кыска үениң иштинде ында элээп каш цехтериң болгаш участоктарның эде чаартылгазын кылган. Беш чылдың төнчүзүнге чедир бүдүрүлгелериниң күчүзү ийи катап өзер, чылда 15 муң андазынны бүдүрүп үндүрүп турар апаар.

Алтайның көдээ ажыл-агый машина тудуунуң заводу илгир бистери кылыр автоматтыг шугумну монтажтаарынга белеткеп турар. Ол шыкаш шак ындыг элээп каш бүдүрүлгелерии эде чаартыры көрдүнген. Ол чорук беш чылдың төнчүзүнге чедир бистиг илгирлерии бүдүрүп үндүрерии бүдүрүп үндүрерии көвүдедири, чылла оларны 18 муң чедир бүдүрерии хандырар апаар.

Ол шыкаш бо комплекске кирши турар өске-даа дериг-херекселдериниң бүдүрүп үндүрериниң темпизи бедиир. Оларның-биле көдээ ажылагыйны хандырары кижилериниң күш-ажылын чигедип, чер ажылының продуктуларын бүдүрерии көвүдедир арганы бээр.

Б. ВАСИЛЬЕВ.

АЛБАННЫҢ АЯН-ЧОРУУ

Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Гвинеяның болгаш Зеленый Мыстың хамаарышпас чоруунуң Африка партиязының (ПАИГК) Чингине секретарының оралакчызы Луис Кабралга баштаткан Гвинея-Бисау Республиканың партия-күрүне төлээлерии албанның аян-чоруун кылып ноябрь 19-та Москвада чедип келген.

Гвинея-Бисау Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле мээн Шереметьево аэродромга ол төлээлерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңнылдарын чыскаан турган болгаш ийи чурттуң гимнерии күүседткен.

Луис Кабрал биле Н. В. Подгорный үндүлел таңнылын эргип көргеп.

Хүндүлүг аалчыга болгаш ооң-биле кады келгеннерге Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери байыр чедирип турганнар.

Моторлакчыларның хүндүлүг үдээшкини-биле автомашиналарның эрткен кудумчуларынга Гвинея-Бисау Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле мээн Шереметьево аэродромга ол төлээлерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңнылдарын чыскаан турган болгаш ийи чурттуң гимнерии күүседткен.

Луис Кабрал биле Н. В. Подгорный үндүлел таңнылын эргип көргеп.

Хүндүлүг аалчыга болгаш ооң-биле кады келгеннерге Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери байыр чедирип турганнар.

Моторлакчыларның хүндүлүг үдээшкини-биле автомашиналарның эрткен кудумчуларынга Гвинея-Бисау Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң туктарын, «Гвинея өөнүктер, кирип моорланар!», «Совет Эвилели биле Гвинея-Бисау Республиканың улустарының аразынга найырал улам быжыглаар болзун!», «Гвинея-Бисау Республиканың маадырлыг уаузукка акы-дүнманың байыры!» деп бижээн кыйгырыгларны аскылаан турган.

(СЭТА).

ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАН

Ноябрь он чедиже Москвага Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Гвинея Республиканың чазактарының аразынга ССРЭ биле Гвинея Республиканың аразынга экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле дугуржулгага ат салган.

Дугуржулгага ат салганнар: ССРЭ-ниң чазаанын даасканын өзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, Гвинея Республиканың чазаанын даасканын өзугаар—ГДП ТК-ның Национал Политбюрозунуң кежигүнү, социал херектер министри И'фамара Кейта.

Дугуржулгага ат салырынын өзулалынга барганнар: совет талаган—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, албанның өске-даа кижилери.

Гвинея таладан—ГДП ТК-ның Национал Политбюрозунуң кежигүнү, Гвинея Республиканың Премьер-Министри Лансана Беавоги, ГДП ТК-ның Национал Политбюрозунуң кежигүнү, өөредилге болгаш культура министри Мамади Кейта, ГДП ТК-ның кежигүнү, даштыкы садыг министри Абдулай Туре, план министри Алиун Драме, Гвинея Республиканың ССРЭ-де элчизи Фасу Матиас Мориба болгаш өскелер-даа.

(СЭТА).

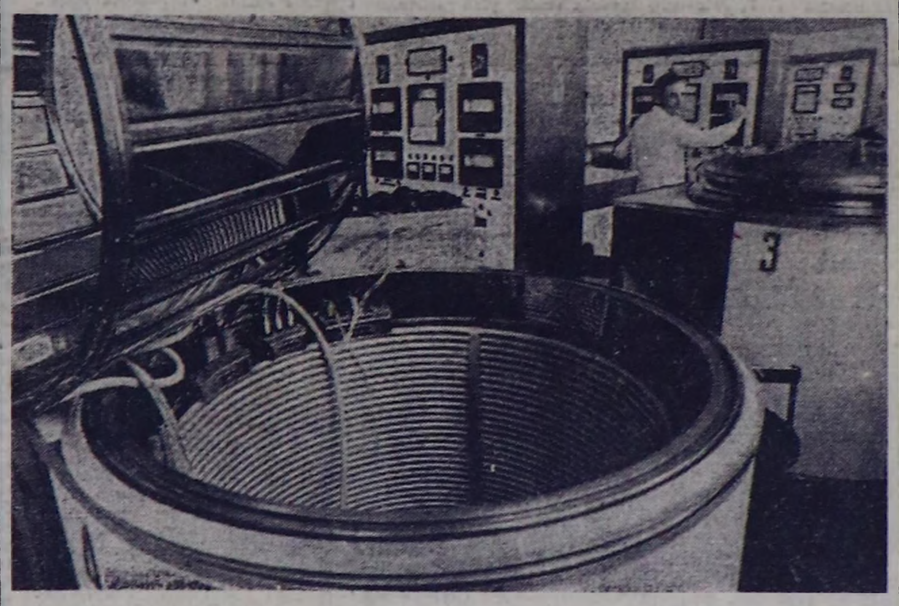

ЧЫЛ ДООСТУР ЧЫГАЙ БЕРГЕНДЕ

Тываның үлетпүру он айларда

Бо чылдың он айларында Тываның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылының түнелдеринден алган көөрге, дыка хөй коллективтер планныг даалгаларының техник-экономиктиг көргүзүглерии күүседипкен. Чамдык бүдүрүлгелер продукция сайгарарының талазы-биле чыл планнарын чедиишкиннииг күүседкилээн. Мурнакчы деп санаан бүдүрүлгелер бар курлавырларны тывынгыры-биле ажыглап тургап, үүлле планныг онаалдаларны база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни эвес, харыидаа ол даалгаларны дыка ажыр күүседип болурун херек кырынга балыткаанар.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери ниитизи-биле он айларга продукция сайгарарының планын 102,6 хуу күүсеткен. Статистиканың сан-чурагайларындан алган көөрге үлетпүрүүн ажыл-ишчилери бо чылдың январьдан 30 хүү чедир бедиткен. Ол ышкаш Кызыл-Мажалыктың түүйбү заводу, автосепцелге заводу болгаш өске-даа черлер продукция сайгарарының планын чыл планнарын күүседиринин кырында келген. Мурнакчы деп санаан бүдүрүлгелер бар курлавырларны тывынгыры-биле ажыглап тургап, үүлле планныг онаалдаларны база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни эвес, харыидаа ол даалгаларны дыка ажыр күүседип болурун херек кырынга балыткаанар.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери ниитизи-биле он айларга продукция сайгарарының планын 102,6 хуу күүсеткен. Статистиканың сан-чурагайларындан алган көөрге үлетпүрүүн ажыл-ишчилери бо чылдың январьдан октябрьга чедир эрткен чылдың бо үезиниидеи 5,8 хуу хөй хемчээлдиг янзы-бүрү хевирнің кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Бо чылдың он айларында планнан ажыр 7,1 млн. киловатт-шак электри энергизын, 2903 тонна дагдүгүн, 25,2 муң кубометр диниг материалдарын, 17,3 муң ажеш хом болгаш кидис изиктерии, 154 тонна мал саржаан, 484 тонна эът ай-маанын продуктуларын бүдүрүп белеткээн.

Оон-биле чергелештиво тудуг туйбузун кылырының чугайны, бажың иштининг эткерекселерии, чалан суг кылыгларын, пиво болгаш ширтпес сускуннар бүдүрелиинин планы күүсеттинмээн. Культура-амытырал хандырыгларының кылыгларын бүдүрери эрткен чылдың бо үезиниги ышкынын хемчээлиннеи кудулаан. Үлетпүр бүдүрүлгезиниин өзүлдезиниин темпизи болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күүседкези алган социалистиг хүлээлгелерде айытканыңга ыракта четпейн турар. Ол көргүзүглер бо чылдың сөөлгү айларында эвээш болган.

Республиканың 10 бүдүрүлгези продукция бүдүрериниң база сайгарарының хемчээлии, 13 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын күүсеттээн. Планнааның ёзугаар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң онаалдазын күүсеттээниидеи 842 муң рубльзин продукциязы чедир бердинээн. «Тыва кобальт», «Тулуг кезектери» комбинаттар, пиво заводу, газаанныга комбинады болгаш өскелээ бүдүрүлгелер күрүне муринунга улуг ёреликтиг болуп артканнар.

Элээп хөй бүдүрүлгелер камналга чурумуи сагыырының хемчеглерии багай боттандырып турарлар. Ооң чүрүнда он айларның дургузунда бүдүрүлгелериниң үштүң бир кезии продукциязың боттунезии улгаттырганнар. Ынчангаш олар 1314 муң рубль түннүг чиг-этти, материалларны база шалын акшазын ажыр чарыгдааннар. Продукцияның бот-үнезии чиигедирии чедип ап турар мурнакчы коллективтер оларның хөй түнүүг чарыгдаларын алган орулгазы-биле белии дүглап шыдаваан.

Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын хуусаа бетинде күүседиптериниң аргазы бар. Ону боттандырарда эрткен ийи айга 13,5 млн. рубльлиг продукциязын бүдүрүп үндүрер апаар. Продукция бүдүрериниң хемчээлин декабрь 20-ге чедир күүседип болурун санаткалар бадыткап турар. Бир эвес хожудангай бүдүрүлгелер планнарын күүседип апгар, журнакчы коллективтер чедиишкиннерин улам быжыглаар болза, бо чыл бедик көргүзүглерлиг доостуру чугаазок.

Үстүнде алаанывыс 13,5 млн. рубльдин үштүң бир кезии Кызылдың эът комбинады продукцияны бүдүрер, сайгарар планнарының күүселдези-биле дүглап шыдаар ужурлуг. Амгы үеде бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының, партия организацияларының чугула сорулгазы — бо чылдың планнарын, бедиткен хүлээлгелерин күүседиринче ажылчыннарыны, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы болгаларын мөөнээри, бар курлавырларыныш ажылдарынче сагыш салыры болур.

Чер ажылдакчыларының күш-ажылчы чедиишкиннери

Калмык АССР-нин, Калуга болгаш Пенза областарының хөрө ажыл-агыйының ажылчылери чер ажылының продукциязын бүдүрериң көвүдедири дээш социалистиг чарышка киришпишаан, ногаа культураларының ёви дүжүүн өстүрүп алган болгаш оларны бүрүнеге салариның улус ажыл-агый планын ажыр күүсеткеннер. Пенза областың колхозтарындан болгаш совхозтарындан белеткел черлеринге 74 муң тонна, Калуга областыныдан — 29 муң тонна болгаш Калмык АССР-деи — 7 муң тонна ногаалар киргеи.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ИДЕПКЕЙ БЕДЭЭН

Партия документилерин солуурун организас-политиктиг чугула хемчег кылдыр чорудар деп СЭКП ТК-ныӊ май (1972 ч.) Пленумунуӊ доктаалында айыткан болгай. Бо чугула ажылды чогуур негелдеге чедир чорудар дээш партияныӊ Тес-Хем райкому, ооӊ организастыг киздиин алаӊ ажылды боттандырып чоруткан. Партия документилерин солуурунга белеткелдиӊ болгаш солуушкунунуӊ чоруп турарыныӊ - үезинде районнуӊ партия организацияларыныӊ ажыл-чорудулгазы илези-биле идепкейжээн. Ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге оларныӊ салдары күштелген, коммунистерниӊ идепкейи бедээн, сагылга-чуруму быжыккан. Бо бүтүү ажыл-агыйӊ сорулгаларын шиитпирлээринге дээштиг салдарны чедирген. Ооӊ түӊнелинде районнуӊ ажыл-агыйлазы бо чылдыӊ эрткен үш кварталында күрүнеге садар планныг онаалдаларын; ъатти 111,3, сүттүг 105,5 хуу күүсеткен. Эрткен чыл-биле денээрге кодээ ажыл-агыйӊ продукциязын бүдүрери болгаш күрүнеге садары көвүдээн. Ол ышкаш районнуӊ ажыл-агыйлары мал бажы өстүрериниӊ планыӊ үзүн айы-биле күүседип турар.

Районнуӊ ыяш ажыл-агыйӊ чери (директору аныяк коммунист А. Е. Богомолов, партия организациязыныӊ секретары Д. Ч. Доржу) планныг онаалдаларын бүтүү тала-биле күүседип, бүдүрүлге черлериниӊ аразынга шилчиир Кызыл тукту чедип алган. Хоочун коммунистер Иван Данзуруп, Соян Хайын, Алдын-Херел Соян, Александр Монгалбин, Сурӊ-оол Маадыр торүүр чүс хойдан 95-деӊ 104 чедир хураганны, бир хойдан 3,6 кг чедир дүктү ап,– үлегерлиг ажылдап турарлар.

Бо хүннерде районнуӊ коммунистери партияныӊ чаа документилерин алырын үргүлчүлеп турар. Районда партияныӊ 14 организацияларында документ солуушкуну дооступ турар. Ол болза коммунистерниӊ 56 хуузу партияныӊ чаа документилерин алганы ол болур. Партияныӊ ээн улуг организацияларыныӊ бирээзи «Чодураа» колхозта партдокумент солуушкуну доозулган.

Документ солуушкунунга белеткелдиӊ үезинде бүгү партия организациялары улуг ажылды чоруткан. Ол организас-политиктиг чугула ажылга белеткелди партия хуралдарынга чугаалажып көргүлээн болганнарында коммунистер-биле беседаларны чоруткан. Мурнунда хемчег алыскаш, бодунуӊ частырыныӊ миннип, ооӊ чогуур түӊнелди кылып алган коммунистерниӊ хемчеглерин дүүжүрери партия хуралдарынга оваарымчалыг көрүп турган. Партияныӊ сагылга-чурумун үреп чоруур чамдык коммунистерге партияныӊ чаа документизин солуп бербезинге чедир айтырыгны тургузуп, этиниӊ алырынга четчир шагүени оларга берип турар. Партдокумент солуушкунунуӊ үезинде чамдык коммунистерниӊ документизиниӊ шүүт солувас, а чамдыктарыӊ – сонгаарладыр деп партия эге организациялары боттарыныӊ шиитпирлерин үндүргүлээн.

Партияныӊ үндезилекчизи болгаш баштыӊчызы В. И. Ленинниӊ чаа документинде сиилбип каан чуруу база ында «Партия—бистиӊ үевистиӊ угааны, алдары болгаш нүүрү» дээн сестери болза өндүр улуг Ленинчи партияныӊ кежигүнү болуру дээрге, бодунуӊ чонунбистиӊ бир чугула сорулгавыс бичии чаштарны төлептиг ажы-чаңга кижизидери. Мен аңаа бүгү күжүмүӊ, билиимни бээр мен.

Эш Билчитпей 30 чылда дели-сад әргелекчизинде ажылдап, бодунуӊ улуг-хуузун киирип келген.

«Тес-Хем» совхозта партия организациязынга чаа документини Совет Эвилелиниӊ Маадыры Хомушку Чүргүй-оол Намгаевичиге баштай тывыскан.

Партия документизиниӊ солуушкунунуӊ үезинде партияныӊ хүрээлениӊ ажылчын аӊгыны, колхозчу тараачыннарныӊ төлээлекчилериниӊ күселиле өстүрерин районнуӊ партия организациязы барымдаалап турар. Эрткен 9 айларда 19 кижини партияга хүлээп алган. Оларныӊ 78 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, а 58 хуузу комсомолчулар болган.

Партдокумент солуушкунунуӊ үезинде коммунистерден негелдени күштелдирип, партия организацияларыныӊ дайынчы арга-шинээзин бедидери—районнуӊ партия организациязыныӊ бир чугула сорулгазы болур.

Т. САНДАН,
СЭКП райкомунуӊ оргинилдизиниӊ эргелекчизи.

БЕДИК ЫЛАВЫЛАЛДЫГ...

Москваныӊ хоюглаашкын станоктары будурар заводунуӊ продукциязы — чазыг чок ажылдаары дээди чергелиг, ховар дээн будуштуг станоктары бистиӊ чуртувусна болгаш даштыныга-даа бедик үнелетпен. Оларны делегейниӊ оон-оон чурту күзелдии-биле садып ап турар. Даштыкыже экспорттап үндүрер продукциияныӊ 80 ажыг хуузун ЭДЧ чурттарынче чорудуп турар.

Будурүлге черииниӊ чырык улуг корпузунга температура болгаш өл-шык деӊнели чылды өттүр чаӊгыс аай, доктаамал турар. Оран-сава иштиниӊ агаарыныӊ доктаамал байдалыг турарын агаар шынаржыдар дериглер, электрочылыдыкчылар болгаш өске-даа нарын дериглер хандырып турар. Төөгүге чугула үнелиг чүүлдер кадагалаттынып турар музейлерге температураны чогуур негелдезинден алды градус өскерилген тургузуп болур, ынчаарга бо будурүлге черииниӊ цехтеринге ол өскерлиишкиннер бир градустан ашкан турбас ужурлуг деп чүве сонуурганчыг. Оларныӊ эӊ эмилеринге мүрүнеиниӊ Шынар демдээн тывыскан.

Заводтуӊ коллективи ажылдаарыныӊ аргазын сайзыраӊгайжыдып, будурер продукциязыныӊ идегелдиг, кедилиин бедидип тургаш, 1973 чылдыӊ улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш демисежип турар.

ЧУРУКТА: доктаамал температуралыг корпус.

В. КОШЕВОЙНУӉ фотозу.
(СЭТА-ныӊ фотохроникназы).

ДОКТААЛ ХҮЛЭЭП АЛДЫНГАН

ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, ССРЭ-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет база ССРЭ-ниӊ ДОСААФ ТК-зы 1974—1975 чылдарда ССРЭ-ниӊ улустарыныӊ VI чайгы спартакиадазын эрттирер талазы-биле профэвилел, комсомол күш-культура организацияларыныӊ болгаш ДОСААФ комитеттериниӊ сорулгаларыныӊ дугайында каттышкан доктаалды хүлээп алган. Чүрттүк спортчу амыдыралында ол улуг болуушкунну Ада-чурттуӊ Улуг дайынынга совет улустуӊ тиилелгезиниӊ 30 чыл ооюнга тураскаадыр болгаш ону «Күш-ажылга база ССРЭ-ни камгалаарынга белен» деп кыйгырыг-биле эрттирер. Спартакиаданыӊ программазында спорттуӊ 42 хевирлериниге, ооӊ иштиндэ 15 техниктиг хевирлерге маргылдаалар болурун көргеи.

Бүгү-ле спортчу коллективтерге чаӊгыс вай санаашкын кылырыныӊ чурумун спартакиада дугайында дүрүмде көрүп турар. Түӊнелдерни үндүрер үеде бедик мергежилди, массалыг чорукту, спортчу-разрядчыларны болгаш ГТО демдектиглерни чежени белеткээнин өөренип көөр апаар.

Ол сорулгаларны чеднишкиниӊ шиитпирлээринге спортчу организацияларныӊ, профэвилелдериниӊ, комсомолдуӊ болгаш ДОСААФ-тыӊ кады чорудар улуг организакчы ажылы негеттинер апаар. Ол—спартакиаданыӊ бүгү чадаларыныӊ чедиишкиниӊ эрттирерин, ГТО-ныӊ нормаларын дужаарынга аныяктарны калбаа-биле киниристирерин, амгы спортчу коллективтерни быжыглаарын болгаш чаа коллективтерни тургузарын, спорт-техниктиг базаларны чурумчударын база калбартырын хандырар ужурлуг.

1974 чылдыӊ январьда эгелээр спартакиаданыӊ массалыг маргылдааларынга белеткелдер ам эгелээн. ССРЭ-ниӊ улустарыныӊ спартакиадазыныӊ финалы 1975 чылдыӊ июль—август айларда болур.

(СЭТА).

ЧАА САЛБЫР

Тускай эртемниглерниӊ хууда шинчилелдерни, деӊнелгелерин барымдаалап алырга Сонгу чүктүӊ ивизин Тожуныӊ ивилериниӊ бүдүш талазы-биле улуг-ла ылгашпас болуп турар. Ындыг болза-даа олар ботботтарындан өзүлде, деӊзи талазы-биле ылгалдыг. Тожуныӊ эр ивизиниӊ ортумак дириг деӊзизин 140—150 килограмм болуп турда, Сонгу чүктүӊ эр ивизи 100 килограмм, а чамдыкта ооӊ эвээш-даа деӊзилиг болуп турар. А сан талазы-биле сонгу чүктүӊ ивизи Тожунуӊдан ыракта хөй. Сонгу чүктүӊ ивизин бир кодаӊга дыка хөй башты тудуп турда, Тожуда ындыг эвес: аӊгы-аӊгы, тарамык коданнарда турар. Ыраккы сонгу чүкте иви өстүрер улуг ажыл-агыйлар тургустумган.

Тывада ивилериниӊ чамдыктары Каа-Хем районнуӊ «Кызыл тук» совхозунда, Тере-Хөлде, хөй кезии—Тожуда турар. Тожуга оларны «Тоора-Хем» совхозтуӊ Май 1 салбырынга, Өдүтеиге, Тожуныӊ коопаӊныыр-тывыш ажыл-агыйынга, Сыстыг-Хеминиӊ күрааӊныыр-тывыш черииде аӊгы-аӊгы тарамык байдалга кадарып өстүрүп турган. Иви малды ынчаар ажаап-тежээр чорук ооӊ баш санын өстүрериӊе шаптыктыг, тускай эртемниглериниӊ ажылынга таарымча чок болуп келген.

Амгы үеде республиканыӊ совхозтарыныӊ бүдүрүлге катгыжымышкыны ажыл-агыйларны специализастаарын, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиӊ концентрастаарын чорудуп турар. Иви малдыӊ хөй кезиниӊ чаӊгыс черге—чүтле. Тожуга, ооӊ эӊ эки одар-белчириглиг, таарымчалыг черии—Хамсырага мөөӊнел өстүрери планнаттынган. Ам Хамсыраныӊ бажында совхозтуӊ чүтле иви мал ажылдыг тускай салбырын организастап турар. Совхозтуӊ Май 1 салбырында база Өдүгеиде ивилерин олче аппаар. Ынчангаш «Тоора-Хем» совхозтуӊ ивизиниӊ кодайы немежир. Ажылагыйга Тожуныӊ коопаӊныыртывыш ажыл-агыйындан 1000 хире база Сыстыг-Хеминиӊ күраӊныыр-тывыш черииден элээп каш чүс иви келир. Чоокку үеде Каа-Хеминиӊ суу доӊуп, дуталы бээрге, «Кызыл тук» совхозтан 300 баш ивини совхозтуӊ ажылчыннары хүлээп алгаш, Хамсырага чедире бээр.

Совхозтуӊ иви ажылдыг чаа салбырыныӊ төвү Чазылар болур. Ында школа, магазин, клуб, харылзаа салбыры, эмнелге пунктузу болгаш амыдырап чурттаарынга херектиг өске-даа чүүлдер бар. Аңаа ивижилер чурттаар чаа бажыӊнарны тудар.

Иви ажыл-агыйлыг чаа салбырда тускай эртемниглер чеде берген.

А. ЛОПАТИН.

ЧАРЫШ ДЭЭШТИГДЕ ЫНДЫГ

Кызылдыӊ № 2 АТБ-ээ Тывада эӊ шыырак автобүдүрүлгелериниӊ бирээзи. Бо дээрге хөй кижилиг улуг коллектив. Будурүлгениӊ директизиязы, партбюро болгаш профэвилел месткому чарыштыг организастаарда күш-ажылчы көргүзүглерни барымдаалаарындан аӊгыда, ынчаарга будурүлгениӊ чедиишкиннерин дээш коллектив кежигүннериниӊ тус-тузунда салыышкыныӊ, хөй-нинти чевлериниге база өг-бүлеге оларныӊ ажыл-чаӊын, сагылга-чурумун, тодаргайларга кижилер-биле ажылды чарыштыӊ негелделериниӊ чарылбас кезии кылдыр санааны черле чөптүг. Чарыштыӊ түӊнелдерин ай, квартал айы-биле үндүрерде оны ыяк сагып келген.

Беш чылдыӊ планныг онаалдаларын күүседир дээш демисеспишаан, кады ажылдап турар эш-өөрүн бодунуӊ хууда үлегерн-биле олче эвилеп турар. Будурүлгеде үш автоколонна бар. Олар аразында социалистиг чарыштыӊ керээзин чарып алган. Дирекция, партбюро болгаш местком чоокта чаа коллективте чарыштыӊ түӊнелин үндүрген. Үшкү кварталда автоколонналар аразында чарышка коммунист Семен Лазаревич Городинский удурткан № 1 колонна тиилекчи болуп үнген.

Бо автоколоннада үүле самосвал чолаачыларындан тӧргүстунган, кылыр ажылы колдуунда-ла командировкалаары-биле холбашкан. Партбюро секретарыныӊ оралакчызы, автоколонна начальныгни Семен Лазаревич боду баштап алгаш, 13—15 хонук чер кезип, орук тудугларында тудуг материалдары, хоорайларга болгаш суурларга хөмүр-даш сөөртүп чоруп каар. Кысказыбиле чугаалаврга, бо колонна чай, кыш дивес, ажыл-ишке шыдамыккай кижилерден тургустунган. Эрткен кварталда үк автоколоннa чүк сөөртүр планныг онаалдазыныӊ 108,2 хуу күүседип, ынитизи-биле 17.800 литр кывар үүлдү камнап алган. Ол чеднишкиннери дээш бирги автоколоннага тураскаатканы Күш-ажылчы алдарныӊ тугун кодүргеи.

Шиитпирлиг үшкү чылда ажылчын күжүнүн база материалдарныӊ чарыгдалдарынга камналганы чедип алырында болур. Ол болза социалистиг будүрүлгени интенсификастаарынга, экономиканыӊ хөгжүлдезин дүргедедиринге идиглиг.

Машиналар болгаш дериг-херекселге, чаа техникага лицензиялар садып алыры будүрүлгеге эртем-техниканыӊ чаа чеднишкиннерин дүрген пептередиринге, күш-ажылдыӊ будүрүкчүлүүн бедидеринге база кыска хуусаа иштинде чаа продукция будүрерин организастаарынга дузалаар.

Чүгле сескн беш чылдыӊ дургузунда бистиӊ чуртувус даштыкыдан 800 миллион рубль түӊнүг металл болбаазырадыр дериг-херекселди, ооӊ иштинде 36 муӊ металл кезер станоктарны алган. Ол-ла үе иштинде 1350 янзы-бүрү судноларны, 1600 электровоз болгаш ол ышкаш Г. Г. Монидке удурткан бригада үшкү кварталда эки көргүзүглериг болган. Чүүк сөөртүр планын олар 159,6 хуу күүседип, 1345 литр бензинни болгаш 6,4 эжеш резина дугуйну камнап алганы дээш чарышка нйиги черни ээлеп, 50 рубль акша шаӊналын алган. Септекчилерден планныг онаалдазыныӊ 141 хуу чедирген И. Г. Галочкинге удурткан бригада үшкү черге үнген.

№ 2 АТБ-де тус-тус кижилериниӊ чарыжынче, ону ойлаанда түӊнеп көөрүче кичээнгей салып турары солуп. Чамдык будүрүлге черлериниде чарыш организастаар таланыбиле четпестериниӊ бирээзи болза, коллективтериниӊ, бөлүк кижилериниӊ сан-түӊден бүткен көргүзүглериниге чардыккаш, чогум кижи бүрүзүниӊ чарышка салыышкынын уттуптар чоруктар бар. А бо будүрүлгеде тус-тус кижилериниӊ боттарыныӊ социалистиг хүлээлгелериниӊ күүселдезин контрольдап, коллективниӊ чарыжы дээш сагыш салырынга сонуургалын кодүрүп турар. Ай, квартал, сезон аайы-биле АТБ-ниӊ эӊ дээре чолаачызы, эӊ дээре септекчи ажылчыны деп аттарны тыпсыры эки чаӊчыл тургустунган. Орта коллектив кежигүнери шуут-ла өөренген, ол талазы-биле кажан түӊнел үнерин четтикпейн манаар апарган.

Ындыг чарыштыӊ чоокта чаа база түӊнеп көрген. Орта бүгү негелделерии күүседип шыдаан Николай Прокопьевич Иванов эӊ дээре чолаачы деп аттыӊ эдилекчизи болуп, слесарь, токарь ажылчыннарныӊ аразындан — Августа Васильевна Чебурашкина эӊ дээре ажыл шагы үзер кижилерни коллективте шүүмүүлелдиг хана солунунга доп-дораан сойгалап турар.

Ийиги автотранспорт будүрүлгезиниӊ коллективи республиканскиӊ потребсоюзтуӊ автотранспортчулары-биле аразында чарыштыг. Ол ийи коллективтиӊ күш-ажылчы маргыдаазы эки үре-түӊнелдерни берип келген. Бот-боттарынга барып, кайы-бирээзинде ажыктыг чүүлдер-биле арга-дуржулгага солчулгазын кылып турар. Чоокта чаа үшкү кварталда көргүзүглерин ийилээн түӊнээн. Орта ийиги автобүдүрүлге тиилекчи болуп үнген.

Бо ийи коллективтиӊ бригадалары аразында база чарыштыг. Гарий Гаврилович Монидтиӊ бригадазы респотребсоюз автоажыл-агыйында эш Сорокиниӊ чолаачылар бригадазы-биле чаржып турар. Эрткен кварталда эш Монидтиӊ бригадазы тиилээн.

Партбюроныӊ (секретары В. Н. Комарова) болгаш дирекция (директор В. З. Сатаев) социалистиг чарыштыг чеднишкиниӊ удуртул турарыныӊ ачызында үк коллективте 40 ажыг чолаачы тоску беш чылдыӊ сөөлгү чылы — 1975 чылдыӊ үлүүнде ажылдал турары өөрүнчүг. Олариӊ аразында бирги автоколоннадан В. Н. Маров, П. В. Осипцев, П. А. Селезнев олар 1975 чылдыӊ ноябрьныӊ, В. В. Бобров Н. Ф. Кулагин — октябрьныӊ, И. Е. Беликов — сентябрьныӊ, В. С. Андреев — августуӊ үлүүнде ажылдап турарлар. Шак ындыг шалыпчыларныӊ арга-дуржулгазын пептередиринiӊ ажылы амгы үеде коллективте калбарган.

О. НАМЧЫЛАК,
бистиӊ корр.

А Ж Ы Л Д Ы ШАПКЫНЧЫДАР

Совет парлалганы пептередир талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуӊ колхоз, совхозтарында, будүрүлге, албан организация черлериниде партия, комсомол, профэвилел организациялары организас-массалыг ажылды калбартып турар. Ооӊ түӊнелинде ынитизи-биле районда 15.944 экземпляр солуннарны болгаш журналдарны комчукчулар чагыткан. Ол түӊнүӊ иштинде «Шын» — 2900 ажыг, «Тувинская правда» — 540, «Тываныӊ аныяктары» — 2745 экземпляр.

Чадаана хоорайныӊ чамдык будүрүлге, албан-организация черлериниде, «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Большевик» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда партия организациялары хөй-нинтиниӊ парлалга тарадыкчыларыныӊ күжүнге даянгаш, парлалга чагыдылгазын пептередирибиле көскү ажылдарны чорудуп турар. Каа-Хеминиӊ хөмүрдаш разрезиниӊ Чадаана участогунда (хөй-нинтиниӊ парлалга тарадыкчызы З. Осина) 1000 ажыг районнуӊ коллективинде (Н. Шоева) — 680, «Сельхозтехниканыӊ» Чадаана салбырында (Л. Суховносова) — 580, Чадаананыӊ № 1 школазында (Т. Алдын-кыс) — 980 ажыг, «Чыраа-Бажы» совхозта (Д. Сендажы) — 2256, «Алдан-Маадыр» совхозта (З. Рыспаева) — 1176, «Большевик» совхозта — 1200 ажыг экземпляр солуннар болгаш журналдар чагыттынган. «Шын» солуннуӊ Чадаана хоорайда 300 ажыг, «Чыраа-Бажы» — 560, «Большевик» —300, «Алдан-Маадыр» совхозта — 400 экземплярны чагыткылаан.

Парлалга чагыдылгазыныӊ ниитти байдалы районда чавыс деӊнелде. Эрткен чылдыӊ ноябрь 1-де байдал-биле деӊээрге чагыттынган солуннарныӊ саны 1500 экземпляр эвээш, ооӊ иштинде «Шын» солуи 524 экземпляр эвээш. Төп солуннарныӊ, журналдарныӊ чагыдылгазы-биле чергелештир республика солуннарыныӊ чагыдылгазын пептередиринче чамдык партия болгаш хөй-нинтиниӊ организациялары кошкак ажылдарын чугаалажып көрген. Каттышкан совет-америк садыг-экономика чөвүлели база тургустунган.

Соолгу чыл дургузунда америк чазак Совет Эвилелинге 1,7 миллиард доллар түӊнүг үлетпүр дерилгезин садарын америк компаниялларга чөпшээрээн. Ол түӊнүӊ чамдыызы херек кырында саартынып эгелээн. Чижээ, Кама хемде туттунуп турар чүк машиналарынын заводунга янзы-бүрү дерилге бээри-биле ийи америк компаниялар 30 миллиард доллар түӊнүг керээни чарган. Өске элээн каш компаниялар база-ла Камада автомобиль заводунга хереглээр чагыларны алган. «Интернэшнл харвестер» деп фирма-биле 40 миллион доллар өртектиг аар бульдозер база хоолай салыр тускай дереккелдер садып алыр дугуржулга бар. Хөй-нинти чемненилгезиниӊ будүрүлгелеринге хереглээр дерилге будүрер заводтарны бүрүӊ-биле тудар дугайында кереэлер база чардынган.

Күйбышев хоорайныӊ чанында минералдыг чемишчидилгедер кылыр улуг үлетпүр будүрүлгезин тудар дугайын, ол ышкаш АКШ-таи ССРЭ-же суперфосфат кислотазын, а ССРЭ-деи АКШ-че химиктиг барааннарны удур-дедир садыглажыр дугайында «Оксидентал петролеум корпорейшн» деп фирма-биле дугуржулгага апрель айда Москвага ат салдынган. Ол дугуржулга 20 чыл хуусаалыг чардынган, түӊү 8 миллиард хире доллар. Ынчаарга Америкадан алыр чүүлдериниӊ өртээн, америк дериг-херекселди ажыглап тургаш, Совет Эвилелинге туткан чаа будүрүлгелериниӊ продукциязыбиле төлээр деп дугурушкан. Ол болза садыг-экономика харылзааларыныӊ чаа хевири болур. Сибириниӊ бойдус газын АКШ-че киирип садыглаар дугайында төлевилел база бар.

Чээли-акшаланд ы р ы ы ш кын талазы-биле совет-америк харылзааларда таарымчалыг өскерлиишкиннер база болгулаан. 1973 чылдыӊ март айда ССРЭ-де улуг үш тудугларны,

Дүрүглүг аппаратура

Уралдыӊ химияныӊ машина тудуунуӊ заводунда тудуп турар цехтериниӊ улуг блогунда дерилгелериниӊ әптелгези әгелээн. Хөй-хөй агрегаттарны, механизминерни, тургузугларны будүрүлгениӊ тускай артемниглери ажылдап кылган болгаш заводтуӊ бодунга белеткээн.

Цехтериниӊ чаа блогунга химия аппаратгарыныӊ кылын калбак демирлерден бүткен хөй каът корпустарын дүрер апаар. Ону дүрүглүг деп адаарыныӊ ужуру ында. Ындыг аппаратура чүс-чүс тонна базышкыныны шыдаар. А базышкын бедик болган үүлүм-на, химиялыг реакциялар дүргедээр болгаш продукция будүрүлгези ковүдээр. Ооӊ аӊгыда, аӊаа соп кылыр аргага домейлээрге, дүрүглүг аппаратура дыка идегелдиг.

Чаа блокту ажыглалга киирерин манавайн, заводтуӊ бир цегинде ындыг аппаратура белеткээр тускай участокту тургускан болгаш аӊаа үндезилээш, аммиак алыр талазы-биле технологтуг шүүмүнарны кылган. Ол шүүмнар ажылдын будүрүкчүлүүниӊ талазыбиле мурнундагы арганы наш катап ажар.

Дүрүглүг аппаратура цехтериниӊ блогу заводтуӊ продукция будүрерин үштүӊ бири катап улгаттырар арганы берип турар. Ылангыя түс-тузунда улуг күүлүг аппараттар будүрүлгези онза өзер. Оларныӊ эӊ улуунуӊ деӊзиндэ 600 тонна чеде бээр.

(СЭТА-ныӊ корр.).
СВЕРДЛОВСК.

ПРОПБӨЛУКТҮҢ ЛЕКЦИЯЛАРЫ

Тайбыӊга ынакшылыг күштериниӊ делегей конгрезиниӊ материалдарын СЭКП Тыва обкомуныӊ пропаганда болүү Эрзин районнуӊ ажыл-ишчилеринге таныштырып чоруп турган. Ооӊ бежигүннери Тыва АССР-ниӊ социал хандырылга министри Н. Кунчун биле РСФСР-ниӊ сан министерствозунуӊ контроль-ревизия эргелелиниӊ Тыва АССР-де кол контроль-ревизору Б. Зимарин олар район төвүнүӊ коллективтеринде, колхозтарда лекциялар номчуп, ол чугула болуушкунунуӊ делегейге тайбыныӊ быжыглаарынга ужур-дузазыныӊ дугайында, конгресске СЭКП Төп Комитединиӊ Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиӊ хаиы уткалыг, тодаргай чугаазын делегейде кайы хире бедик үнелеп турарыныӊ дугайын дегеренгейн-биле тайылбырлааннар.

Ындыг лекциялар район эмнелгезинге. Эрзин ортумак школага, «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтарга болгулаан.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

ХАРЫЛЗААЛАР КАЛБАРЫП ТУРАР

Совет Эвилели-биле өске иниилел тургузуглуг күрүнелериниӊ аразынга бот-бодунга ажыктыг экономиктиг харылзааларны калбартыры делегейге тайбыӊны камгалаарынга дузалаар база совет улустуӊ эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, СЭКП ТК-ниӊ апрель (1973 ч). Пленуму онзалап айытган. Коммунизм тургузуушкунунуӊ канчаар-даа ажык улуг сорулгалары бүгү-ле күштүг болгаш курлавырларны мобилизастаарын база ол ышкаш даштыкы чурттар-биле бистиӊ кады ажылдажылгавыста бар аргаларны бүрүн ажыглаарын негеп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниӊ чайгылыш чок көдүрүлүшкүүү бистиӊ чуртувустуӊ даштыкыдан садып алыышкыннарын төлээри-биле чүүл-бүрү бараанмарны экспортче үндүрерин көвүдедир арганы берип турар. Чүрттүӊ экономиктиг күчүзүнүӊ бир көргүзүү болза, машина болгаш дериг-херексел экспорттаарыныӊ өзүлдези болур. Сескн беш чылда 10,4 миллиард рубль түӊнүг машиналарны болгаш дериг-херексел даштыкыже үндүрген бис. Өске чурттарга одаар чүүл болгаш үлетпүр чиг-эди садары база көвүдеп турар.

Улус ажыл-агыйыныӊ янзыбүрү машиналарга болгаш дериг-херекселге бүгү кол-кол негелделерин бистиӊ чуртувус ам бодунуӊ иштики курлавырлары-биле хандырып шыдаар. Ооӊ-биле чергелештир даштыкы садыгныӊ ачызында улус ажыл-агыйыӊ даштыкыдан киирер продукцияны эвээш чарыгдалдар-биле алыр арганыг болоп турар. Өске чурттар-биле бараан солчуушкунунуӊ ажыктыы чүдел дээрге капитал салыышкыннарынга болгаш ажылчын күжүнүн база материалдарыныӊ чарыгдалдарынга камналганы чедип алырында болур. Ол болза социалистиг будүрүлгени интенсификастаарынга, экономиканыӊ хөгжүлдезин дүргедедиринге идиглиг.

Машиналар болгаш дериг-херекселге, чаа техникага лицензиялар садып алыры будүрүлгеге эртем-техниканыӊ чаа чеднишкиннерин дүрген пептередиринге, күш-ажылдыӊ будүрүкчүлүүн бедидеринге база кыска хуусаа иштинде чаа продукция будүрерин организастаарынга дузалаар.

Чүгле сескн беш чылдыӊ дургузунда бистиӊ чуртувус даштыкыдан 800 миллион рубль түӊнүг металл болбаазырадыр дериг-херекселди, ооӊ иштинде 36 муӊ металл кезер станоктарны алган. Ол-ла үе иштинде 1350 янзы-бүрү судноларны, 1600 электровоз болгаш тепловозтарны, 37 муӊ вагонну даштыкыдан алган бис. Амгы беш чылда көдээ ажыл-агый техниказын даштыкыдан киир сөөртүрү дыка көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйны көдүрерин дүргедедирп-биле даштыкы чурттардан сорттуг үрезинерин, уксаалыг малды, гербицидтерин садып ап турар бис.

СЭКП-ниӊ XXIV съездизиниӊ салганы совет улустуӊ амыдыралыныӊ материалдыг болгаш культурлуг деӊнелин дыка бедидер сорулганы шиитпирлээринге даштыкы садыг база улуг рольдуг. Бүгү-ле импорттуӊ 40 ажыг хуузу чонныӊ калбак хереглели болур идик-хеп, аъш-чем барааннары боон турар.

Өске чурттар-биле экономиктиг харылзаалариӊ бир хевири болур бойдус байлактарын ажыглап-шиигээдиринге кады ажылдажылга көскүү-биле калбарып турар.

Ам ССРЭ-ниӊ сайзырангай капиталистиг күрүнелер-биле садыг-экономиктиг харылзааларын элээн тодаргай көрүп көрээли. Делегейге эӊ-не күчүлүг капиталистиг күрүне болур АКШ биле бистиӊ чуртувустуӊ харылзааларын экижидеринге эш Л. И. Брежневтиӊ эрткен чайын анаа чорааны база 1972 чылдыӊ май айда америк президентиниӊ ССРЭ-ге келгени улуг ужур-дузалыг болган.

АКШ хөй чылдар иштинде ССРЭ-биле даштыкы садыг талазы-биле дугуржулга чок турган. Ам ындыг совет-америк дугуржулга чардынган. Бо болза ийи улуг күрүнелер аразыныӊ харылзааларында «соок дайыныӊ» политиказындан тайбыӊ кожа-хелбээ догунаашкынныӊ, ажыл-херекчи харылзааларныӊ принциптеринче эргилде болур.

ССРЭ биле АКШ-тыӊ аразында даштыкы садыг саарыллгазыныӊ түӊү 1972 чылда-ла, мурнундагы чылга деӊээрге, үш катап улгаткан болгаш 538 миллион рубльге четкен. Бо чылын ийи чурттарныӊ аразында садыгныӊ хемчээни 1,5 миллиард доллар болур. Чоокта чаа октябрь айда Москвага садыг айтырыгларыныӊ талазыбиле совет-америк комиссиянын үшкү сессиязы болуп эрткен. Анаа садыглажыышкынны болгаш үлетпүр хөгжүлдезиниӊ талазы-биле үр хуусаалыг янзы-бүрү кады ажылдажылганы улам калбартырын чугаалажып көрген. Каттышкан совет-америк садыг-экономика чөвүлели база тургустунган.

Соолгу чыл дургузунда америк чазак Совет Эвилелинге 1,7 миллиард доллар түӊнүг үлетпүр дерилгезин тудар дугайын, ол ышкаш АКШ-таи ССРЭ-же суперфосфат кислотазын, а ССРЭ-деи АКШ-че химиктиг барааннарны удур-дедир садыглажыр дугайында «Оксидентал петролеум корпорейшн» деп фирма-биле дугуржулгага апрель айда Москвага ат салдынган. Ол дугуржулга 20 чыл хуусаалыг чардынган, түӊү 8 миллиард хире доллар. Ынчаарга Америкадан алыр чүүлдериниӊ өртээн, америк дериг-херекселди ажыглап тургаш, Совет Эвилелинге туткан чаа будүрүлгелериниӊ продукциязыбиле төлээр деп дугурушкан. Ол болза садыг-экономика харылзааларыныӊ чаа хевири болур. Сибириниӊ бойдус газын АКШ-че киирип садыглаар дугайында төлевилел база бар.

Чээли-акшаланд ы р ы ы ш кын талазы-биле совет-америк харылзааларда таарымчалыг өскерлиишкиннер база болгулаан. 1973 чылдыӊ март айда, ССРЭ-де улуг үш тудугларны,

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ыдай сайзырадыр талазы-биле хемчеглер дугайында» тускай доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалда айыткан хемчеглерни амыдыралга күүседири-биле СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга чугаалашкаш, делегерелгей доктаалды хүлээп алган.

Бо чугула ийи доктаалды амыдыралга боттандырып, хой ажылын республикага сайзырадыры-биле партия, совет органнар боттуг хемчеглерни ап эгелээн.

Бин-Хем районда «Кызыл тараачы» совхозтуң Ээрбек салбырында бо талазы-биле кандыг ажылдар чоруттунуп турарын танышып көрээлидер.

Ээрбектиң кадар оттуг шат, даглары шээр малды одарладып, ооң баш санын өстүрүп, продуктулуг чоруун бедидеринге таарымчалыг чер.

Совхозтуң дирекция чери Ээрбекке хой ажылын сайзырадыры-биле онгу беш чылдың төнчүзүне чедир хемчеглерни ажылдап кылгаш, хойну 41 мүң баш чедирерин көрген. Айыттынган соруглары күүседири-биле хамыктың мурнунда кажаларны, малчыннар чурттаар бажыңнарны тударын төлевилээн.

Баштайгы үеде бирээзинге-ле мүң баш хой кирер, чаа төлевилел ёзугаар 13 кажаны кылыры көрдүнген. Ооң бирээзи ажылгалда кирген. Чаа туттуунган кажаның ишти делгем, яазы-бүрү өрээлдерлиг, хойларны чемгерер, мал чеми шыгжаар серилиг, херимнерлиг. СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирин күүседир талазы-биле баштайгы базым кылдынган.

Салбырның ишчилери кышка багай эвес белеткенген. Ында 26428 баш хой бар, олар 53 коданга кыштаглаар. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдары бүрүн доозулган болгаш малчыннар кыштагларында көжүп чеде берген.

Бо чылын малчыннар чурттаар бажыңнарны эрткен чылдарга бодаарга эки шынарлыг септеп кылган. Чуртталга бажыңнарының иштин-даштын септеп, чугайлап, печкаларын кылганындан аңгыда шалаларын тырып, дозулаан. Бо болза малчыннарның культурлуг амыдыралы экижидеринче углаңган хемчег-дир.

СЭКП ОБКОМУНУҢ X ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА

Хой ажылын сайзырадыры мергежилдиг, бодунуң херээн эки билир тускай эртемниглерден, хойжулардан улуу-биле хамаарышыр болгай. Оюу барымдаалаш, совхозтуң дирекциязы, партия комитеди хой ажылында мергежилдиг кижилерин шилип киирген. Олар онаашкан херээн багай эвес күүседип турарлар.

Малга четчир чемсууруу тургузарының айтырыын салбырның ажыл-ишчилери чугулага көрүп, сиген, силос белеткээринің планын ажыр күүседеткеш, кыштагларже 370 тонна сигенни сөөртүп чедирген. Ооң ында хойжулар боттарының күжү-биле сиген белеткээр хүлээлгелерин база чеднишкиниг боттандырган.

Салбырның, харын-даа райониүң мурнакчы хойжузу Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны ийи Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң болгаш ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Содуй-оол Демчиевич Оюн тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онааштыр шыча хураганны өстүрүп ап, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргын алгаш, хойжулар ортузунга калбарган социалистиг чарышка ол тиилекчи болган.

Оюн Содуй-оол бодунуң күжү-биле белеткээни 15 тойна сигенин Кызыл-Баарында кыштаанда сөөртүп чедирип алган болгаш кыштаан эки септеп алган. Кыштаглаашкынны организастыг эгелээн.

Ол ышкаш мурнакчы малчын Биче-оол Оюнович Чамзын чүс хойдан-на 96 хураганны камгалап алгаш, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргаан. Ол база кыштаан боду септеп алгаш, белеткеп алганы 10 тонна сигенни кыштаанда сөөртүп чедирген. Шак ындыг мурнакчы малчыннар салбырда хой.

Чеднишкиннер-биле чергелештир салбырда четпестер база бар. Хойжулар кыштагларында көжүп чеде берген. Кыштагга барган малчыннар хойларын баштайы үеде көк сула-биле чемгерер ужурлуг. Салбырда автомашиналар чеднишпези-биле ону мынчага чедир сөөртпейн турар. Оон аңгыда хой чылгаар дустарны кодан бүрүзүнде четче чедирбээн.

Кыштагларның хой кезинде кудуктар чок, хар чуга. Оон уламыннан хойлар суггат-биле баксырап турар. Суг сөөртүр автомашиналар бардаа болза бүгү коданга чедишпес. Ынчангаш үстүнде айткан четпестерни дарый чайладып, кыштан хойну хүр ажырар -дээш күжениишкининг ажылдаары салбырның удуртур ажылдакчыларындан болгаш бүгү ажыл-ишчилериндеп негеттинип турар.

А. КУМАЯК.

ЧУРУКТА: хойжу С. Д. Оюн кадайы Р. Ч. Ондар-биле.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

УРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ АЯН-ЧОРУК

Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы Иосип Броз Тито-биле СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ужуражышкынналары болгаш беседалары совет-югослав харылзаалларның хөгжүлдезинге чаа улуг салыышкынны киирген. СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар Иосип Броз Тито ноябрь 12-ден 15-не чедир бистиң чурттувуска чораан. Ийи чурттуң кады ажылдажылгазының үндезини олардың улустарының гитлержи эжеленчилерге удур дайынга онза чырыткыландыр илергейлеттинген чаңчыл болган найыралы, олардың социал тургузуунуң ниитилешкээ, делегейниң эң чугула айтырыгларын демейлешкеп көрүп турары болур.

Совет-югослав харылзаалар амыдыралдың эң янзы-бүрү талааларын хаара тудуп турар. Ийи партияның, профэвилелдериниң, эске-даа хөй-ниитти организацияларының аразында харылзаалар соолгу чылдарда калбарган. Чамдык улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин тударда Совет Эвилели Югославияга техниктиг детхимчени көргүзүп турар. Югославияның дыка хөй барааннарын, олардың аразында судноларны, өңнүг металлдарны, электротехниканы ылыгларын, калбак хереглелдиң барааннарын бистиң чурттувус садып ап турар. Бо чылын ийи чурттуң аразынга бараан саарылгазы 750 миллион доллар чедер, тодаргайлаарга эртнен чылдыынга деңнээрге 15 хуу көвүдээр.

Иосип Броз Титога алдар болдурган дүштеки шайлалгага чүве чугаалап тура Л. И. Брежнев «совет-югослав харылзаалар чедиишкинниг хөгжүп турар, ынчангаш Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның аңы-дуңма улустарының кады ажылдажылгазының улам ыңай хамылаарының эки перспективаларын көрүп турарывысты онзалап демдеглээрин күүзээн ийик мен» деп чугаалаан.

Делегейниң чугула айтырыгларынче улуг хичээнгейни салган, чүге дээрге делегейде болуушкуннарның көргүсенинн ёзугаар алырга, социалистиг чурттарның дугуржулгалыг политиказы дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының кол шимчединчи нүүр болуп келген болгаш болур-даа. Амгы үеде аң чугула сорулгаларның бирээзи болза, Чөөнкү Чөөн чүнте дайын одаан өжүрери болгаш израиль агрессияның урмуктарын үзүткээры болур дээрзин талалар онзалап демдеглээн.

Айыыл чөөн чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле ниити Европа чөвүлел хуралын чедиишкиниг эрттиреринге боттарының салыышкынын киирер деп ийи чурттуң белен чоруун Л. И. Брежнев биле И. Броз Тито бадытнап, чепсеглениишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадырын база чепсеглениишкиннерни бүгү-ниитти болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алыр деп шиитпирлиг чоруун онзалап айыткан.

Совет Эвилелинге И. Броз Титонуң найыралчы аян-чоруу, санал-онаалдарны калбаа-биле болгаш үре-түңнелдиг солушканы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Югославияның Коммунистер эвилелиниң, ССРЭ-биле болгаш Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының эрге-амыктарынга, социализмниң болгаш тайбыңның чагай чоруунга таарыштыр улам ыңай быжыглаарынга идиг бээри чигзиниг чок.

(СЭТА).

.Индияның улузу байыр чедирип турар

ДЕЛИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга баар деп турарынга тураскааткан массалыг митингиге киржир дээш индий найысылалдың эң улуг залдарының бирээзи «Витхал бхай пательге» башкарыкчы индий конгресс партияның. Индияның Компартиязының удуртукчу ажылдакчылары, хөй-ниитиниң массалыг организацияларының төлээлекчилери, парламент төлээлери, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, студентилер чыылган.

Митингини Индияның нефтьхимия улептүрүнүң министри Д. К. Баруа ажыктан. «Бистиң чуртувуска Совет Эвилелиниң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневтиң келир деп турарынга чүректиң эң ханызындан байыр чедирип тур бис! Л. И. Брежневти чүгле ондур улуг чурттуң шылгараңгай удуртукчузу кылдыр эвес, харын чер бомбурээнге тайбың кады ажылдажылга болгаш дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырары дээш чалбыштыг демиселчи кылдыр үнелеп хүлээп алыр бис» — деп, ол чугаалаан.

Ооң соонда индий национал конгресстиң ажылчын комитединиң кежигүнү, парламент кежигүнү В. Рави сөс алгаш, Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустары быжыг найыралдыының дем каттыштырып ажылдап турарының аайы-биле эвилелдежип каттышкан деп демдеглээн.

Индияның Компартиязының Дели организациязының секретары П. С. Гупта индий коммунистерниң өмүнээзинден мынча дээн: бистиң чуртувуска индий улустуң шынчы болгаш шылгаттынган өңүүр. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң келиринге чүректиң эң ханызындан байыр чедирип тур бис. Ол аян-чорук чүгле бистиң ийи улузувустуң эвес, харын Азияның бүгү улустарының күзелбодалдарынга дүжүп турар.

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Гандиниң чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ол чуртка албан дуузунда найыралдыг аян-чорук кылып баар. Индияда Л. И. Брежневти уткуурун организастаарының ниити-национал комиседи тургустуунган.

Комитетти башкарыкчы индий национал конгресс партияның даргазы Ш. Д. Шарма баштаан.

Комитеттиң составында чурттуң чүүл-бүрү политиктиг партияларының, профэвилел, аныяктар, хереженнер организацияларының төлээлекчилеринбиле катай Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң даргазы Ш. А. Даиге, ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң чиңгине секретары Р. Рао, штаттарның кол министрлери, эске-даа кежү хөй-ниитиниң политиктиг ажылдакчылар кирген.

Ол комитет, ылаңгыя, ийи чурттуң улустарының эргеажыктарынга, бүгү-ниитти тайбыны хандырарының эргеажыктарынга дүжүп, улам быжыглып турар индий-совет найыралдың митингилерин, чыскаалдарын бүгү чуртка эрттиреринің белеткел ажылын чорудар.

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияга дезилеттинген найыралды улам быжыглаарынга идиглиг болур.

«Пэтриот» солуп СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Индияга баар деп турарынга холбаштыр база-ла ыңдыг үнелелди кылышкаан, «тайбың дээш, колониализмге, кедергей колониализмге болгаш сөөкязы ылгаар чорукка удур демисел ышкаш, амгы үениң ыңдыг чугула айтырыгларының талазы-биле ийи чурттуң туружукчуң чаңгыс аай, дингей бооп турары индий-совет талаларның экономика, культура, садыг, эртем болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылгазының соксаал чокка калбарып, хөгжүүрүнге быжыг үндезинин салыр ужурлуг» деп бижээн.

А. АРХИПОВ.

Орбитада „Скайлэб" станцияның ужудуушкуну

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ноябрьның он чедиде Каиаверал думучуктан «Аполлон» корабльди подполковник Джеральд Карр, экипаж кежигүнери — подполковник Уильям Поуг болгаш эртемден-космонавт Эдвард Тибсон составтыг команда-биле космосче салып үндүрген.

Ол космонавтылар орбитага 84 хонук иштинде ужудар болгаш 1974 чылдың февраль 8-те черге кээп хонар ужурлут. «Аполлон» корабль чалып үндүрген соонда он минута болгаш-ла санап каан орбитазынга чеде берген.

Ол удаваанда орбитада дээскиннип чоруп турар «Скайлэб» станцияга чедип, ооң-биле тудушкан. Информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, станция-биле «Аполлон» корабль үш дугаар орналдажышкын соонда ам тудушкан бооп турар.

АМЕРИК АСТРОНАВТЫЛАР МОСКВАДА

Ноябрь 18-те «Союз» болгаш «Аполлон» космос корабльдериниң 1975 чылда кады ужудуушкунуң программазын ёзугаар совет космонавтылар-биле белеткел эрттирери-биле америк астронавтылар Москвада чедип келген. Ол төлээлерниң составында америк астронавтылар Т. Стаффорд, Д. Слейтон, В. Брандт, А. Бин, Р. Эванс, Д. Лусма олар кирип турар.

Олардың белеткели космонавтылар-биле Ю. А. Гагарин аттыг төп черге эртер.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузалаамчызы-биле Моол Арат Республикада хөй будүрүлгелерни тудуп турар. Бо чурукта — Улаң-Батордан ыраак аевесте чаа үлетпүр районумуун бир тудуум көргүскен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Саратов областың Балаководта фосфор чемнигчидилгелерни кылыр заводтуң дериг-херекселдериниң шөлелде хөделдиришкинни бүрүнү-биле эгелээн.

Балаковоның ол улуг заводу чуртка чогум чүнү бээрил? Тускай эртемниглерниң санап турары-биле алырга, аваа кылып үндүрер чемнигчидилгелериниң ачызында чылда-ла 500—550 миллион пуд тараапы мурнукузунга немештир алыр аргалыг бооп турар.

Ол улуг будүрүлге чери дыка дүрген туттуунган. Ийиле чыл мурнунда аваа шүүт күрүг хову турган. Ам ында заводтуң баштайгы кезээ ажылдап эгелээрининг будүүзүнде шенеттиинин турар-дыр.

Бүгү-ле аргалар-биле күүгүр кислотазын кылып алырын шенеп — «сөөлгү белеткелдир» кылып турары ол.

А. СЫРОВАТКИН,
СЭТА-ның корр.

* * *

Целиноград областың чер болгаш мал ажылының ишчилери Казахстанның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларын часкы тарылгага тергиин белеткенириичче болгаш малды чеднишкиниг кыштаглалырыче кыйгырганнар.

Целиноградтың ажыл-агыйлары ам безин ийи-чартык миллион гектар аңгысты ажадарган болгаш районучуттунган база магадыладыг үрезинчерни долуу-биле курлап, белеткеп алганнар. Ол черниң тараажылары кызыл-тастыг үрезиннерин бирги чөргенинг шынарынга чедир арыглаар, тракторларны, тараа чаштыраар, хөрзүн болбаазыладыр машиналарны апрельдиң 20-ге чедир бүрүн белеткээр соруганы салган ажылдап турар. Бүгү тарылга болгаш тарымал сиген шөлдерниге хар бөлүп, овааларр деп шиитпирлээн. «Сандыктавский», «Воздвиженский», «Октябрь», «Красный флаг» болгаш өскедаа совхозтарда мал ажылын үлетпүрге үндезилеп хөгжүдеринин комплекстерин тудуп доозуп турар.

Целиноградтың тараажыларының болгаш малчыннарының эгелээшкинин Казахстанның Компартиязының Төп Комитеди чүүлдүг деп көргеп болгаш республиканың өске областарында улуу-биле деткип турар.

(СЭТА-ның корр.).

ДЕЛЕГЕЙ БУРУУ ШААП ТУРАР

БОНН. Герман Коммунистиг партияның баштаар черлиниң Президиумуу Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны чиили шериг дуңтаазының дерзии шиитпирлиг удурланышкынны медеглээн.

Фашистиг хүнта улам хөй кеминиг хереглерни хүмүүлне үүлгедип турар. Луис Корваланны ол дерзии шиитпирлиг онаар деп турар. Хосталга, демократия болгаш национал хамаарышпас чорук дээш чилиниң улустуң демиселии саагайындыр хан төп базарын хүнта оралдажып турар. Улустуң демократтыг эргелерин болгаш хосталгазын хүнта бүрүн үзүткээр деп турар.

Шериг хүнтазының араатанзыг үүлгедиглериниң човалаңныг айылынга таваржып турар Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин- күштелдиреринче ГФР-ниң бүгү демократтарын Президиум кыйгырган.

Чили патриоттарның демиселии демократтыг хөй-ниитиниң деткээн чыскаалдары ГФР-ниң эң улуг хоорайларында «Чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар!», «Шериг хүнтазынга кандыг-даа деткимче бербес!» деп лозунгалыг эртип турар. Оларның киржикчилери фашистиг генералдарның ханныг характер үүлгедип турарынга ШИ шиитпирлиг удурланышкынны медеглээн.

Митингилер соонда чили патриоттарга дуза чедиреринің фондузунга киирер акша-хөреңги чыылдырар ажылды чорудуп турар. ГФР-де чыылдырган хөреңги 100 муң марка болду берген.

Массалыг чыскаалдар Боннга, Майнда-Франкфуртка, Мюнхенге, Гамбургка болгаш өске-даа хоорайларга болган.

ГАВАНА. Гаванага Кубаның ажылчы чоннарының профтөвүүнүң XIII съездизин болган. Съездиниң киржикчилери чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарыңче делегейниң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Чилиниң президентизи Сальвадор Альендени чили хөрегитеннерге болгаш делегей империализминге чалчалап турар фашистиг шериг идегеттерниң өлүрүп кааны база-ла чили улуска удур диктатураның эң дерзии үүлгедиглерин өөскүткени дег, делегейниң хөй-ниитизинге чөлгээ бооп турар деп, съездиниң делегаттарының үндүрген кыйгырыында чугаалаан. Кыйгырыгны «Граима» солуп парлап үндүрген.

Фашизмниң кандыг-даа илерелдериге удур шиитпирлиг демисел чорударының эргежок чугулазын Италияның бүгүниити күш-ажыл конфедерациязының кежигүнү Альто Боначчини Кубаның ажылчы чоннарының профтөвүүнүң съездизинге медеглээн. Италияның ажылчыннары чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин күштелдирип турар деп, ол айыткан.

Кубаның бүгү делегейге сураглыг балет артизи Алисия Алонсо съездиге сөс алгаш, хүнтаның дүржок үүлгедиглерин бүрүү шапкан.

КАРАКАС. Латин Америка чурттарының политика, экономика болгаш социал талазыбиле каттышкан турары дээш демисел чорудуп турар организация — латин-америк парламент чили шериг хүнтазының эргеэ-чагыргазы күш-биле эжелеп алганының соонда ооң тудуп хоргудап алганы депутаттар биле сенат кежигүнерииге дээш болбас парламент эргелерин сагырыл шериг хүнтазындан негээн. Хүнтаның хообулу-дүрүм барымдаалавайн дүжүргени Чилиниң национал конгрезинин кежигүнериниң салым-чолунга хамы сагышсыраашкын хүнтага чорудуп берген телеграммада илергейлеттингеп. Чурттан үнүп чоруур арганы даштыкы чурттарның элчин черлериниге хоргадаан конгресс кежигүнерииге берген турарын латин-америк парламент негээн.

Чили чазакты баштыңы К. Танакаиың чоокта чаа Совет Эвилелиниге албанның аяк-чоруун кылып чорааны, ооң совет удуртукчулар-биле чугаалажышкыннары ССРЭ биле Япониянның аразында тайбың кожа-хелбээ харылзааларны болгаш садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы улам быжыглаары чугаажоо.

Чурттар аразында политиктиг харылзааларның экижишкини болза, оларның аразында экономиктиг кады ажылдажылганы экижидериниң аргаларын долузу-биле ажыглаарынга идиг болур деп, ленинчи бодалды Совет күрүнениң делегей харылзааларының бүгү төөгүзү бадытнап турар. А ыпсаарга бот-бодунга ажыктыг экономиктиг харылзааларны хөгжүдери улустар аразында политиктиг байдалды чогумударының, тайбыңны быжыглаарының чугула чергези болур.

В. КОПЕЕЛ,
экономика эртемниериниң кандидады.

АНЫЯАНДАН АЛДАРЛЫГ

Ак-Довуракта даг-дүгү комбинадының даг дег улут бажыңнары. Арыглал фабриказында хөй кажат бажыңнарның бирээзиниң кырында «ЦОВР» дээш дөрт үжүк кайы оранчоктан көстүп турар. Тыва дылче оюлдурарга: «Бедик сорттуг руда байлакшыдар цех» дээни ол.

Дагдан хаскан руда болбаазырадылганың дыка хөй оруктарын эрткеш, ацаа келир. Ында янзы-бүрү машиналарның дузазы-биле даштардан даг-дүгүн ацылап, арыглап, байлакшыдып турар.

Цехтиң бирги кадында киргеш, дааш-диңмиттиг машиналарның, механизмнерниң аразынга барган бис. Ажылчын хеви довуракпан, тогланчыдан куурарып калган аныяк уруг ол улут, нарын механизмнерниң аразында бүрүн эргелиг ээ болуп чоруп тур. Таныжып, бичии када чугаалаштывыс. Дериглелер башкарыкчызы Үйнукпан Монгуш ол болду. Билбес кижи чаныпче чоокшулаары безин арай сезинчиг, аргайган-корзайган, алгырган шимээргээн ол кац шөй эттер аныяк башкарыкчызының аайындан эртпес, чөпшүл, дыңнапгыры аажок, боттарының үүлезин бүдүрүп турду.

Бо күчүлүг механизмнерни болгаш оларны башкарган аныяк тыва уругну көрүп тураргa, чүге-ле ийик, саар инектер болгаш оларның чанын билир саанчы уруг сагышка кирер чорду. Шыны херек, мындыг улут бүдүрүлгеде мындыг, нарын дерит-херексел углап-шиглээн тыва херээжен кижи көрбээн, колдуунда-ла саанчы үгбалар, дуңмаларны билир болгаш-ла, мындыг депнелге башка кире хоюп келген боор оң.

Бирги каттың бүгү дериглерни харыылап турар башкарыкчының чай чогу-даа коячут, ажыы-биле чугаалаарга, ону аар-саар айтырыглар-биле чардыктырарындан дидимээн бис.

...Постоянный суурда хөй кажт чүрттелга бажыннары бо-ла болгай. Оларның бирээзиниң ийги кажында, чаагайжыды кылган, эптиг квартирада Монгуштарның аныяк оң-бүлези чүртпен турар.

Бажыңның ээзи, хүндүзазчел Үйнукпан арай дөөш чокдаа бол, хүлүмзүрбүшаан, алап-сурап келген аалчыларының айтырыгларынга доп-чу, тодаргай харыылап орду. Кады кырыырының чай чок орарынга ынчаары ол ийикпе, азы черле чаңы ыядыг кижи ийикпе, бажыңның эр ээзи—фабрикада слесарь Чапаев Монгуш чем хайындырар өрээлинге ажаазырап турганының соонда, стол кырынга аъш-чемин делгей берди! А үшкү класстың өөреникчизи Сережа ада-иезиниң чөпшөредин алгаш, даштың шимээзи дыңналыр өөрүнче мапнапты.

...Ада-иезиңден бичиңзиңде-ле чарлып, өскүс арткан Үйнукпан 1962 чылда Аксы-Барлык ортумак школазын доозкан. Ынчаш чаа-ла тудуг-сууру эгелээн Ак-Довуракка ажылчыннар онза негеттиниң турарын аныяктар солуп-сеткүүлдеп номчуп-даа, улустан дыңнап-даа турган болбайн аан. Ол улуг, амдыызында билдиңмес бүдүрүлге чери чалар от дег чалыы чүректерни чогум-на харын улуу-биле маадап, билдиңмеэн-биле киискидип турган дизе, хөөрем чок.

Ол чылын школа доозкан аныяк кыс Ак-Довуракпың даг-дүгү комбинадынга ажылдаар дээш чедип кээрге, оон удуртукчулары үргүлү оске өөрү-биле кады, комсомолчу путевка тудускаш, өөредип чорудукан. Олар Свердловск областың Асбест хоорайга баргаш, көөр хамаан чок, дүжеп чорбаанды дериг-херексел-дер-биле таныжып, оларның ажыл-ижин, ажыы-чанын көрүп, билип, чуларлап-түгенип, чонап-эзертеп эгелээнкер. Алды айлар эрткенде, Тывадан барган болүк аныяктар өөредилгезин болгаш практиказын чедиишкиниг доозкан. Үйнукпан дериглер башкарыкчызы деп шыпыылганы холга анкан. А ол дериглер янзы-бүрү үүрмектээр, дээрбеңээр машиналар, шүүдүкчулар дээш-ле чоруп бээр.

Аныяктар Ак-Довуракка келгеш, янзы-бүрү түскай эртемнериниң аайы-биле ажылдап кирипкен. Алызындан кежээ, кызымаккай Үйнукпан удаваанда-ла эш-соруңун, оон соонда бүгү фабриканың коллективинге балдайгыр кижилериниң бирээзи апарган. Оон шудургу ажыл-ижин өртектиг шаңналдар, хүндүлел биижиктер-биле каш-даа демделээн. А бичө сеткилдиг Үйнукпан коллективтиң ол макталын шыпыдар дээш, бодуңуң түскай билиин доктаамал бедидип, комбинатта организастаттынган «Экономиктиг билиглериниң үндезиниериниң» өөренир школазының кичээлдеригe идепкейлиг киржип турар.

...Ак-Довуракта «Тыва даг-дугу» тудуг эргелединиң парткому. Ында хүндүлел самбызынга кирер муряакчыларның чурук-көрүүн чыгаа, ажыл-херээн тодаргайлап биижээн турлар. Шилиттиңгелериниң аразында фабрикада дериглер башкарыкчызы Үйнукпан Түлүшовна Монгуш база бар болганына, оон дүтайында партком ажылдакчыларының мактадыг, чылыг сеткилдиктен өөрээн бис.

Б. ОНДАР.

ЧУРУКТА: У. биле Ч. Монгуштар боттарының бажыңында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

„ДЕМИР-ШИЛГИ АЪТТЫГ ТЕВЕНЕ-МӨГЕ“

1947 чылда бир-ле дугаар үнген тоолдар чыындызынга С. Сарыг-оол мынча деп бижээн: «Тываның чүс-чүс чылдар эртип келген демиселинин —төөгүүнүң ханы дүвүнче хая көрүнүп көөрге, оон аас-чогаалы кончуг байлак.» Моон бир херечизи — «Демир-Шилги аъттыг Тевене-Мөге» — деп, Ооржак Чаппажыковия Чанчы-Хөөкүн ыткан тоолдарының чыындызы.

Тыва тоолдарның бо үндүрүлгезинге хамаарыштыр санап, бодалымны бижикседим. Кызыл даштыг бо номну Ш. Д. Кууларның чурук каасталгазы-биле чедимчелиг тургускының карбушаан, дараазында ариынче ажыл кирип олур мен.

Номнуң ниитя алын ээлээн «Демир-Шилги аъттыг Тевене-Мөге» тоол. Бо. магнитофондан бижээн болгаш 1957 чылда унгенинден долу, дылы чечен, чаңгыс-даа сөс кагдынмаан, артында алдар аның безин ол хевээр бижип турар. Тоолчу бижи тоолун катап-катап ыттышаан, оны сайзыралын олурары билликтир. Тоолдун эге кезиин арай кыскаладыр берген—ол тоолчунуң бодунуң хөрээ. Ынчалза-даа сюжединде бичии өскерлиишкиннерден ангыда, бир мындыг билдиңмес чүүл бар. Чул дизе номнуң чээрби сескн арныңдан чээрби тоскузунче номчуп бар чыдарывыска, болуушкунуун харылзаа догу иидеп апаар.

Кавында-Мөге-биле оон аалынче чаладып бар чыдырда, ам-даа тинлевээнде-ле. Кавынының Улуг-Ак мөгези дыйгы салып келир, оон Шулбу-Сарыг кадының оглу Тайга-Сарала аътты Сайын-оол «Эң биче пем Терге-Кара кадыны ойчалап чаалап алган сен»— деп келир, а номдан ону номчуваан болгай бис.

Бо тоолду мурнунда парлаяны-биле деннеп көөрге, алаэн үүлдер кагынган: Терге-Кара кадыны оорлапкаш, четтирбейн баары, чүртүнга маңаткан аваазын олчалап апарган Күүнү-Хулуктү баскаш келири. Кавынызыны типлээнин болгаш Терге-Караның Кавындыдан Даш-Кара чылгычыны дургунаадып келири. Бо үүлдер канчап чыдып калган, чылдагааны билдиңмес.

Номда Тевене-Мөгеден ангыда «Арсылаң-Кара аътты Хуман-Кара», «Илбичи-Кара» дээш оске-даа тоолдар кончуг солуп. Тоолдар-биле танышкаывыс соонда, филология эртемнериниң кандидады Д. С. Кууларның «Тоолчу Чанчы-Хөө» деп чүүлүн номчуй бээр бис. Тоолчунуң допчу-намдары номда онзагай черни эелеп турар. Моон мурнунда бис тоолчуларның тоолун номчуур дээрден башка, боттарының допчу-намдарын эвээш билип келгенивис хомудавчыг. Бо чүүлдүн бижиттинген дылының чечени номчукчуну доораан хлараа туда бээр болгаш оон өскелиг улам хөлзедир.

Тоолчу Чанчы-Хөө—тоолчуның бедик чадазынга четкеннериниң бирээзи. Моон соңгаар Түлүш Балаацайның, Тевек-Кежегенин, Докур-оолдуң, Дүктүг-Бораның дугайында допчузу-биле бижизе чогуур. Харындаа түскай ном кылдыр үнүрзе, кандыг деп?

Номнуң мындыг четпес чүүлдериин демделзе чогуур:

1) Тоолдуң катапташкынындан ангыда, сөс катапташкынын улам чуруумчуткан болза эки. Чөзөби үшкү арында чангыс дөзалга «авеспе», «авес сен бе» деп сөстер 11 катап катапташ, чугаанның шынарын баксыраш турар.

2) Ак-Хевектиң харылыын (225-ки арында) ийи улаа катаптай берген.

3) Бижик демдектериниң частырыглары хөй, а «даан» —хаан (арын 168) «ажылтөл»—ажы-төл (арын 263) деэн хевирлиг үжүк частырыгдары таваржып турар.

Билдиңмес сөстерни арынын аазанга тайылбырлаары номчукчуга таарымчалыг. Бо тоолдар ному—ниитии уткашынары бедик, чүгүлө хөрээ, ном.

Б. БОЛАТ-ООЛ.

КЫШКЫ ЧЕЧЕКТЕР

РЕПОРТАЖ

Тываның черинде кыш хун келген түлүм-на бодунуң эргезинче кирип, чоокта чаа-ла комбайннарның болгаш тракторларның хөөмейлеп чоруп турган ховуларын ак хар шуглап алган.

А хоорайның чүрттелгакоммунал ажыл-агый эргелелиниң бот-оруулга-чарылгалыг участогунуң чылдыкчы-парниктиг ажыл-агыйының девискээрининге — чайның изиг түлүг үезин сагышка кирер.

Чылдыкчы-парниктиг ажыл-агыйның улуг мастери Вера Ивановна Сидорованың аалчылары кезээде хөй болур. Кандыг-бир байырлалга — чоок кижизиниң хар харлаан хүнүнге, кудага азы кандыг-бир экин үткүп алырынга хереглээр чечектер салып алыр дээн хоорайжылар, найысылалдың аалчылары үзүлбес. Олар шүүтү күзелинге тзаржыр чараш оңнуг чечекти хүлээп алгаш:

— Четтирдивис! Түленер бүтсүн!— деп йөрээгеш, чоруй баар.

Вера Ивановна чайланы бээр аразында бодунуң болгаш кады ажылдап турар эштериниң үүгайын чугаалап бээрин диледим.

— Мен агроном эртемниг кижи мен. А чечек өстүрериниң чажыттарын тапшыт-ла он үш чыл бурунгаар шиңгээдип ап эгеледим. Түннел багай эвес болган — күзээним чедип ап, магалыг үнүштерни өстүрериниң чажыттарын билип алдым. Чечектериин үрезиннерин Москвада түскай базадан чагыдып ап турар бис, үзе кезиң саларына безин янзы-бүрү сес сорттуг өстүрүп турар бис — деп, ол чугаалаан, уламчылады.

— Хоорайны чаагайжыдар херекке бистиң кирип турар үлүүвүс эвээш эвес. Түгле бо чылын безин 300 мүң чечек рассадазын өстүрер турган, 325 мүнну өстүрдүвүс.

Чечек өстүрериңге ынак кижилерге база-ла улуг дузаны көргүзүп, оларга 14 мүн ажыг рассаданы берип, аргасүмени каттывыс.

Вера Ивановнаның чалаанын ёзугаар чечек өстүрер черни сонуургап чоруптувус. Элээн үлгады берген хереэжен кижи чаа үнүп келген чечектерни дой саваажыгаптарже эде олуртуп тур.

— Бо болза, бистиң хоочунарывыстың бирээзи Евдокия Георгиевна Карелиналыр. Ол чечек өстүрериңге сес чыл ажыг ажыллап, бодунуң ажылынга ёзулуг мергежээнниериниң бирээзи — деп, улуг мастер оон дугайын чугаалады.

— Чечек дээрге кижиниң амыдыралының чарылбас кезээ. Ынчангаш өг-бүле бүрүзүнге ол кыжын-даа, чайында-даа турар ужурлуг. Мен хүүмда чедиске ынак хөй өг-бүлелерниң хамаатыларын билир мен. Олардан үлегер алыр, чечектер делгелгезин чүгле чайын эвес, а чылдың дерт үезинде организастаар болза эки деп, Евдокия Георгиевна чугаалайдыр.

Оон ырак эвесте база бир хереэжен кижи калбарты тараан чечектериниң бок үнүштерин аажок хынамчалыг аштап тур. Ол — Юлия Афанасьевна Кузьмина болдур. Хоочуннарның бирээзинге санадыл турар бодүүн ажылчын чеди чыл дургузунда чечек өстүрүп, чаагай үүлени бүдүрүп турар.

— Мээң өстүрүп каан чечектерим кижилерниң өөрүшкүзүн каастап, амыдыралын улам солун болдурарынга бараан болуп турарынга чоргаарланыр мен — деп, Юлия Афанасьевна чугаалай-дыр.

Аныяк ажылчын Валентина Савинага үжурашканывыс солун болган.

— Өөрүм чечек өстүрериңге мени өөредип каан. А мен ажылымга чанчыга берген мен.

Чылдыкчы-парниктиг ажыл-агыйның чечек өстүрүкчүлери беш чылдың шиңгирлиг чылын эки көргүзүглерлиг доозарлар. Олар бо чылын 33 мүң рубльге янзы-бүрү чечектерни өстүрер турган, 38 мүң ажыг рубльге чугаалады.

— Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа каш мүң рубльдың продукциязын бүдүрүп садар бис — деп, улуг мастер Вера Ивановна Сидорова түнней коштеп-ле чыгы-биле уткаш, маргылдаада байдалын элээн экижиткен.

Тес-Хемниң төлээзин З. Майдыр Эрзин районнан келген Д. Будуугa уттурган. Ол-ла ойнакчыны алдыы салгага Улуг-Хемниң шыдыраачызы К. Кыргыс удуп алган.

Спорт мастериңге кандидат М. Адыг-оол Д. Кайчыырны удуп алза-даа, Чөөл-Хемчиктиң төлээзин М. Монгушка уттурган.

Республика чемпиону Н. Шишигин бо чылгы маргылдааны тиилелгелер-биле эгелээн. Ол эвээглиг оюннарда Д. Кайчыыр (Кызыл), Д. Будуу (Тес-Хем) оларны аштырышкынга таварышкырган.

Алды салыг эрткенде Н. Шишигин алды ары тиилелгелерни чедип ап, маргылдаанын киржикчилерин баштай бергеи. В. Луканов 4,5 сааныг, бир ойнаттынмаан салыглыг, Д. Будуу, А. Борзенко 4—4, Б. Хомушку, М. Адыг-оол, М. Монгуш 3—3, В. Урусов, В. Смирнов, В. Селиверстов, К. Кыргыс 2—2, Ю. Белов 1,5 сааныг.

Д. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын, чечек өстүрүкчүзү Е. Г. Карелина өстүрүп турар чечектериниң аразында.

Авторнуң фотозу.

ИНСТИТУТТУҢ ЧАА САЛБЫРЫ

Нефтичилерниң хоорайы — Нижнекамскиде Казаньның химия-технология институдунуң салбыры ажыттынган. Ол үзеги өөредилге черн нефть болгаш газ болбаазырадыр будүрүлгелерге, синтетиктиг каучук заводтарынга болгаш Татарияның Камск индустриалдыг районунуң шина үлетпүрүнге инженерлерни белеткээр.

Амгы үеде оон хүндүскү болгаш кежээки салбырларында мун хире студентилер өөренип турар.

(СЭТА).

АНЫЯК АҢЧЫГА

Аңчының ажылы солун болгаш хүндүлүг. Оон-биле чергелештир хүндүткелди аңчы чүгле бодунуң карак-кызыл ижи-биле чедип алыр. Оккур карак, бижик хол, шыдамык болуру дээш, аңчы кижиге эргежок чугула үүлдер-ле хөй. Ында болганда, чамдык эштериң аңчы дээрге үктүг, кызытуурлуг болур дижири черле шын эвес. Хоочун аңчыларның үлегер-чижээн эдерген, оларның байлак дуржулгазын шингээткен хөй-хөй аныяк аңчыларның хүрээлеңин хүп бүрү өзүп турар.

Тайгаже баштайгы аңнаашкыпче аътталып турар аныяк кижилер баш удур үнелиг аңнар кештерин үргедел чоокка дужаар дээш бо талазы-биле чепсек-херексел, оък-бижек, какпа, дузакты ажыглаарының талазы-биле дуржулгалыг эштерден арга-сүмени алган турары күзеңниг. Аңнаашкын дээрге — спорттуң база бир хевири болгай. Ылангыя кышкы үеде лыжалыг аңнаашкыны кептерединр чугула.

Аңнаыр сезону чоокшулап орар өйде белеткел органнары, көдээ Советтер аныяк аңчыларны чыып, оларны хоочун дуржулгалыг аңчылар-биле ужураштырып, белеткел ажылдарын чорудары күзенчиг. Ынчаар болза, аныяктарның сонуургалы бедиир, салдыган сорулгаларны биилир алырынга ол ажыл логум болуру чугаажок.

Чер чораан кижиге базым бүрүүр үнелиг. Адак дээрге, аңчының болунга одагланыр таарымчалыг чер, аът-хөлүнге одер-белчиир дээн ышкаш. Аңнын, диңиниң туруз чогуур. улуг аңнарның эртеи, кежээ одарлаар, сут ижер черлерни дуржулгалыг аңчы эштер эндевес.

Аңчы кижиниң сагыш салыр ужурлуг база бир хол үүлү: өлүктү улуг үргедээшкин чоокка ажаан алыры. Ол аңчының болунга-даа, күртнегедаа ажыктыг. Аңчы, диңнии бооларда, оларның кежин союп алырда улуг күзээгейлиг болуру чугула. Чижээ, диңнии удуп олурда чүрек аксынче бооларга оорга сөөгүн сый алгаш, кештн улуг балыглыг кылдыр чара шаап үне бээр. Ынчангаш диңнии кыдынган ийи карак, ийи кулак таварты бооларга балыг барык чок болур. Аңчы эттарны ажыглап билир чорук база чугула. Чаа аңнап үнүп турар аныяк аңчыларны хоочун дуржулгалыг эштер-биле кожуп чорударын практикалаары ажыктыг.

К. МАТПАА.

ЧЕМПИОНАТТА

Шыдыраа талазы-биле Тыва АССР-ниң чемпиону ат дээш маргылдаа эрткен дыштанып хүннерде уламчылаан.

Политехникумнуң сургуулу В. Луканов Улуг-Хемниң шыдыраачызы К. Кыргысты бешки салыгда удуп алган. Бешки салыгда инженер Ю. Белозту уткан В. Смирнов алдыы оюнда аныяк шыдыраачы В. Лукановка уттуруп каан.

Чоокта чаа ийиги разрядчыларның ортузунга чемпион болуп, бирги разрядче шилчээн башкы А. Борзенко күзеңчиг саннарны түрүнү таблицазынче кирер бижип, бүүредиг ийи тиилелгени чедип алган. Ол Ак-Довуракпың чемпиону В. Урусов биле Кызылдың төлээзин Ю. Белозту бешки, алдыгы салыгларда уткан.

Хоочун башкы, шыырак шыдыраачы Б. Хомушку Кызылдың № 1 школазының өөреникчизи В. Селиверстов-биле бешки салыгда ужурашканнар. Оон удуралымчының теориязы эки биилирин көргүссе-даа, туружу баксыраш, дуржулгалыг бирги разрядчыга дужуп берген. Б. Хомушку дараазында салыгда В. Урусовту чээрби шаа көштеп-ле чыгы-биле уткаш, маргылдаада байдалын элээн экижиткен.

Тес-Хемниң төлээзин З. Майдыр Эрзин районнан келген Д. Будуугa уттурган. Ол-ла ойнакчыны алдыы салгага Улуг-Хемниң шыдыраачызы К. Кыргыс удуп алган.

Спорт мастериңге кандидат М. Адыг-оол Д. Кайчыырны удуп алза-даа, Чөөл-Хемчиктиң төлээзин М. Монгушка уттургап.

Республика чемпиону Н. Шишигин бо чылгы маргылдааны тиилелгелер-биле эгелээн. Ол эвээглиг оюннарда Д. Кайчыыр (Кызыл), Д. Будуу (Тес-Хем) оларны аштырышкынга таварышкырган.

Алды салыг эрткенде Н. Шишигин алды ары тиилелгелерни чедип ап, маргылдаанын киржикчилерин баштай бергеи. В. Луканов 4,5 сааныг, бир ойнаттынмаан салыглыг, Д. Будуу, А. Борзенко 4—4, Б. Хомушку, М. Адыг-оол, М. Монгуш 3—3, В. Урусов, В. Смирнов, В. Селиверстов, К. Кыргыс 2—2, Ю. Белов 1,5 сааныг.

Д. САЛЧАК.

ЧАА ШИИЛЕР

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң эрес-маадырлыг үүлелерин алдаржыдып турар шиилерни тургузуп, ону чонга бараалгадыры Тываның хөгжүм-шын театрының эки чанчылы болуу берген. Амгы 38-ки сезонда база өйи шиини: А. Салынскийниң «Барабанщик уруг» болгаш Н. Анкиловтуң «Солдат дулгуна» деп шиилерни бодунуң репертуарында киргеп.

«Барабанщицаны» аныяк режиссёр Кадр-оол Сатды тургузуп турар, ол болза Вахтангов аттыг театрга Евгений Симоловтуң удуртулгазы-биле практиканы эткен.

Разведчик Нина Снижконуң берге, ынчалза-даа чаагай, ажылының дугайында, оон маадырлыг амыдыралының болгаш маадырлыг өлгениниң дугайында ол шиинде чугаалап турар. Ол маадырлың ролюн артистер Мария Солуң-оол болгаш Дадар Барыымаа олар ойнап турарлар.

(БИСТИҢ КОРР.).

МЕРГЕЛДЕЙГЕ ЧАГААЛАР

«КИНО КӨӨРҮНҮҢ ШЫЛАНЧЫЫН»

Мындыг чугааны Мугур-Аксы суурнун Культура бажыңынга кино болуп турган үеде бо-ла дыңнап болур. Чүге дээрге кино үнүп эгелей бээри биле кирип кээр. «Хоочулуг аарыг» бисте шуут чаңчыл болган. Кинонун үнү дыңналбас, көстүрү багай, бүлүртүп. Оон чылдагааны-биле «Үнүү! «Тода көзүлбейн тур!» дээн алгылар соң-моон чаңгыланы бээр.

Киномеханиктер боттарының онаашкан ажылынга шуут харыысалга чок, чүге дээрге үндүрер ужурлуг киноларын хүндүс чынаан албаан болуп. Оон ужурунда кинолар үзүк, дедир долгаттынмаан, залдың чырыы өжүп, хып, карак чылгырыктадырып-ла турар. Оон ынай бир кончуг шыланчыг чүве — кино айыткан шагында эгелевес, ыяап-ла 15—20 минута ажа бергенде эгелээр. Чаңгыс чижек, бо чылдың октябрь 29-та кежээкинин 9 шакта чарлаан каан кино 10 шак ажып турда эгелээн. Чүге ынчаар оранганын тодаргайларга кино үндүрер аппаратның бир керекелиг өске организацияга дилеп аппарган, ону механик хүндүс ап албайн, чүгле кино шагы чедип кээрге эскерип каап, ону сүрүн чорда шак дедп, чүнү мурнай районнуң кино четкизининг директорту У. Сарыктан негээр үе келген.

Н. ДАВЫН-ООЛ,
Монгуш-Тайга район.

УЖУРУ ЧҮЛ?

Кижи бүрүзү культурлуг дыштанып, кино, концерт көөрүн күзээр. Ындыг турбуже бистиң Хову-Аксы суурнуң Культура бажыңының ажылы сураваан. Ында киномеханиктинде Анатолий Рыбинский дээр аныяк оол чоокта чаа ажылдап эгелээн. Оон бээр-ле бистиң чаңгыс-даа катап орта кино көөрүүс бергедээн. Киномеханик ажылынга харыысалга чок, аппаратын, херекселдерин баш удур белеткен албас, көрүкчүлерни хүндүлевес. Кино 25—30 минута озалдап эгелээр. Черле орта көргүспес, бүлүртүп-даа апаар, кадрларның ужу-кыдыы-даа көзүлгүлээр. Чамдыкта каан-каш халып чоруй баар, оон уржуунда киноүн үүлле чартының көөр ужурга таварышкылаар бис. Эң ылаңгыя «Изиг хар», «Хоруглуг ынакшыл» деп киноларны ынчаар көргүскен.

Киноже билеттерни хынап киирер кижи безин чок. Хүнүүн-не көөрге өске-өске улустар хынаан, халас-даа кирип турар. Чамдыкта бичии оолдар-даа «хынакчылай» берген тургулаар. Кино көөрүүнүң байдалы мындыг болганы-биле суурнуң чурттакчылары киноже эвээш кээп турар апарганы—чүүлден дүвүренчиг. Бо талазы-биле Культура бажыңының директорту Василий Васильевич Кузнецов чүнү көрүп турар ирги? Моңу сайгаржыл көөрүү Мерген Мергенович силерден диледнивис.

З. СЕМИС-ООЛ.

телевидение

НОЯБРЬ 20-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Аныяк ленинчилер». Школачыларга дамчыдылга. 19.00—Киножурнал. 19.10—Телемедээлер. 19.25—«Атлантикага дүн». Документалдыг фильм. 19.35—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 20.05—Телемедээлер (орус дылга). 20.15—Чарлалдар, реклама. 20.20—22.45—«Камгалал болгаш хылыш». «Агартып черле болбас». 3-кү фильм. «Сөөлгү туруш». 4-кү фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чер кырынга тайбыңның херээ дээш» 15.00. «Хереэженнин чуртталгазында эрлер» 15.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Муму» 15.00. «Бачыттыг чер кырында амыдырал» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Силерге көргүзүп берейн» 9.00, 10.45, 15.00. «Саннаковтуң черн» 12.30, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Киночымында 16.30. «Эртинелер ээзин чара шалааны» 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛ

1973 чылдың декабрьның 1-ден эгелеп, Кызылда күрүненин башкы институдунуң математика кафедразының чанында бот-өөредилгелиг белеткел курстары ажыттынар. Аңаа бистиң институттуң физика-математика факультединге киперин күзээр ортумак школаларның 10-ку класстарының өөреникчилерин болгаш көдээ черлерде чурттап турар ортумак эртемниг аныяктарны хүлээп алыр.

Ол курстарга өөренирин күзээннер башкы институдунуң математика кафедразының эргелекчизиниң адынга билдириишкин бижип, бодунуң адрезин, школазын азы ажылдап турар черин айтыры чугула.

Белеткел курстарынга хүлээп алган кижилерге ол курстарның программазын болгаш хыналда ажылдарны чорудуп бээр. Консультацияларны чагаа дамчыштыр чорудар.

Бистиң адрезивис: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, бажың № 40, башкы институду.

БАШКЫ ИНСТИТУДУҢҢ МАТЕМАТИКА КАФЕДРАЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-54, көдээ ажылагый кылдазының 21-47, үзетпүр кылдазының 22-64, чагаа кылдазының 41-27, информация база совет тургузуг кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2340

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01435.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 273 (9343) | Среда, 1973 чыл ноябрь 21 | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

ШАҢНАЛДЫГ БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының плавнарын база бедиткен хүлээлгелерин Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагийының коллективи чедиишкинниг боттандырып шыдаавргаларлыг. Октябрь байырлалын төлептиг үткаан чарыштың олар эгелекчилери болуп, чылда бедиткен хүлээлгелерин алганнар. Ол чаа хүлээлгеден он бир айларның сайгарылга планын ноябрь 1-де, диляг материалдарын бүдүрүп үндүреринің, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база орулга алырының даалгаларын ноябрьниң 20-де күүседирин айыткан тургаш. Үк бүдүрүлге он бир айларның сайгарылга планын айыткан хүнүнде күүседипкен.

Чылдың он айлары база бедик коргүзүглер-биле демдеглеттинген. Бо үеның дургузунда продукция сайгарары 108 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери—104,9 болган диляг материалдарын белеткээри—104,6 хуу күүсеттинген. Планнаанындан ажыр 7 муң рубльдиң орулгазын алган. Тайга-сыннарга тудуг ыяжы белеткээриниң планын ажыл-ишчилер 140,6 хуу чедиргеннер.

Бүдүрүлге коллективиниң чедиишкиниг ажылдаарынга социалистиг чарыш улуг дузалыг болуп турар. Чарыштың ай, квартал санында түүнеп, тиилекчилерни тодарадып, чедиишкиннерни илередири чуруумчаан. Бүдүрүлге черинің Ырбанда ыяш белеткээр участогу чарышка ай санында бедик коргүзүглерни чедип ап келген. Евгений Быков удуртқан бо участок үшкү кварталда чарыштың тиилекчизи болуп, бирги черни эвлээш, бүдүрүлгениң шилчиир Кызыл тугуш, 300 рубльдиң акша шаңналын алган. Ол участок ыяш салдадырын эки түүнелдерниг дооскаш, тудуг ыяжын белеткээрининге массалыг киришкен. Ырбанның ажылчыннары А. Мельниченко, Я. Чертов, Н. Савин, П. Павлов болгаш өске-даа мурнакы эштер сал даар болгаш ыяш ужуруп, сөөртүр бригадаларның ажылын доктаамал эки удуртуп келген. Ол бригадаларның аразында чарыжы кыжып-даа, чайын-даа соксаал чок. Ам ыяш белеткели чаа күш-биле эгелээн.

Ырбанчыларның күш-ажылчы чедиишкиннерин мындыг чижектер бадыткап болур: Николай Ширипкинниң бригадазы эрткен кыжын ыяш белеткээрининг даалгаларын ноябрьниң 20-де күүседирин айыткан тургаш. Үк бүдүрүлге он бир айларның сайгарылга планын айыткан хүнүнде күүседипкен.

Чылдың он айлары база бедик коргүзүглер-биле демдеглеттинген. Бо үеның дургузунда продукция сайгарары 108 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери—104,9 болган диляг материалдарын белеткээри—104,6 хуу күүсеттинген. Планнаанындан ажыр 7 муң рубльдиң орулгазын алган. Тайга-сыннарга тудуг ыяжы белеткээрининг

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВУЛЕЛДЕРИНДЕ

ИДЕПКЕЙЛИГ ИШЧИЛЕР

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында боттарының мурнунда салдынган планныг онаалдаларны болгаш социалистиг күлүүгелерин күүсеглер дээш күжениишкинниг ажылдап турганы. Үлетпүр бүдүрүлге болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң язы-бүрү адырларында херээжен чоннуң күш-ажылчы ролю, киирген үлүү улуг. Херээженнер чөвүлелдери ажылышкке болгаш культурлуг амыдыралга идепкейлии-биле кирижип турар.

Районнуң сүт-бараан фермаларының аразында калбарган чарышка Ранса Монгуш удуртқан «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазы тиилекти болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң фермалар аразында шаңчилир Кызыл түгү-биле шаңнаткан. Үк ферма эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге бир саар инектен сүт саалдазын 180 кг көвүдеткен. Мурнакчылариың одурүүнда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының саанчылары Лидия Оюн, Александра Хертек, Монгуш Чодураа хоруп турар. Ол-ла совхозтуң Биче-Тей салбырында херээженнер чөвүлели (даргазы Күжүгет Дүүттпаа) малчынарның культурлуг амыдыралын экижидери-биле тодаргай хемчеглерни чорукан. Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының баазазынга совхозтуң херээжен малчынарының чыыжын чоокта чаа организастап эрттирген. Бо чыышка «Үлегергин өг-буле дээш» деп чарыштың түңнелин үңдүрген, шиилчирр вымпелди Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутазы, малчын Александра Ооржакка тывысхан. Ол ышкаш өг-бүлээи арыг-силиг, ажы-төлүүн экижизидип турар кадарчылар Раиса Ооржакка, Ооржак Сединке, саанчы Александра Монгушка хүндүлел бижиктерни тывыскылаан. Херээженнер чөвүлели отчёт-соңгулдалыг хуралдың белеткелиниң үезинде бүгү агитквартиралариың пропагандистерии эге көрүп, дуржулгалыг шыырык башкыларны үк чергелерге бижыглап, оларның чүрттакчыларының хуралдарын эрттиргени.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарның белеткелии «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырыга, «Хемчик», «Дон-Терезин» совхозтарга, «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырыга партия организациялары эки чоруткулаан. Отчёт-соңгулдалыг хуралдарның үезинде херээженнериң хол-биле кылган ажылының база амданныг азып-чемнериң делгелгези болгулаан.

Херээженнериң отчёт-соңгулдалыг хуралдарының үезинде агитквартиралариың ажылын партия организациялары, кодээ Советтер улам идепкейиктеп. Оон түңнелинде хуралдарга херээженнер ажжок идепкейлиг киржип, боттарының санал-онаалын берип турганнар. Санаалдарга чөвүлелдериниң ажылында четпестерин айтып, бүдүрүлгеге херээжен чонну идепкейлиг кииришпиреринге киченнирей салып, база арагага хандыкшыыр, ажы-төлүүнүң киживидилгезинче сагыш салбас херээженнерни шыңгыы шүүлээн. Оон-биле кады, малчын херээженнериниң күлүктерлуг амыдыралының деңнелии улам бедидип, оларның сагыш болгаш өске-даа хандырылгазын экижидерин чедип алырын сүмелеп турганнар.

Хуралдарга агитквартираларның социалистиг чарыжынга тиилекти болганнарны шаңнап, херээженнер ортузунга ажылды экижидеринге ак сеткилдиг киржип келген херээженнерни хүндүлеп бижиктер-биле болгаш өртектиг бараан-биле шаңнаан.

Оон-биле чергелештир чамдык херээженнер чөвүлелдериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарын белеткээнинде болгаш эрттиргенинде четпестер бар болганын айтып херек. Чамдык партия организацияларының бо айтырыгны чүгүлаан көрбейн турар. Маңаа «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлыкта партия эге организациязының (секретары Хомушку Полуунол) хамаарыштырып болур. Үк салбырда херээженнер чөвүлелиниң отчёт-соңгулдалыг хуралы партия организациязының талаазынган боттуг дуза чок болганының харааазы-биле бедик эвес деңнелге эрткен. Бичангаш салбырда херээженнер чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазын хамызы-биле анализтеп көрбээн, оларның мурнуна тодаргай соруглагларны тургускаан. Ындыг чижектер район төвүүнүң чамдык организациязында база бар. Партия эге организацияларының ыңдыг четпестерин катаптаазы эргежок чүгүла боор турар.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерини амыдыралга боттандырары дээш бедик кодурдуүшкүнүүр ажылдап турар районнуң херээжен чону ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглазарын шиитпирлээринге боттарының улуг-хуузун моон соңгаар-даа киирер.

С. КҮЖҮГЕТ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары.

ЧАРЫШТЫГ КВАРТАЛДАР

Бай-Тайга районнуң херээженнер чөвүлелдериниң эң улуу Таэли суурда болуп турар. Оон ажылынын дүтээн бо чылдың августа айда СЭКП райкомунуң бюрозунга дыңнаан болгаш моон соңгаар чорутса чөгүүр соруглагларны чөвүлелдин мурнунга тургускан. Чөвүлел партийжи органның айтыышкынының күүседир дээш чаа көдүрүлүшкүн-биле ажылдап эгелээн. Херээженнер ортузунга ажылды чорударынга эптиг кылдыр суурну 12 агиткварталдарга чарган. Квартал бүрүзүнге башкы, амчы, депутат болган база өске кандыг-бир ажылдакчы киржир кылдыр таарыштыр тургускан. Оон соонда агитквартал дарның ажылы эжижээн.

Хамыктың мурнунда мал амнелгезинде «Шолбан» деп агитквартал (даргазы Чечек Хомушку) ажылын идепкейжиткен. Анаа солун кежээлерии болгаш үжүрээлгаларны удаа-дараа организастап турган. Агитквартал дар аразынга калбарган социалистиг чарыштың түңнелии үнүргеи. Анаа «Шолбан» тиилекчи боон үнгеш, шиилчирр вымпел-биле шаңнаткан. Оон дараазында үшкү квартална чарыштың түңнелии база үндүрген. Анаа Монгуш Хүрал биле Мукулай Хажылмаанын удуртканы «Отучгаяң» биле «Хемчик» агитквартал тиилекчи болган.

Оон-биле кады херээженнер чөвүлелиниң ажылын экижиперинге эң идепкейлиг киржип турар өштер база бар. Оларга башкылар Шыырап Өлчей, Тогуе, Изет, суур Советиниң депутады Салчак Дүү-Дарый олар хамааржыр. Херээженнер чөвүлели районнуң Культура бажыңынга «Чөвангыр аданар» деп кежээлии база организастаган.

Район төвүүнүң коммунист херээженнериниң хуралы база болуп эрткен. Анаа бүдүрүлге, албан чердериниң кыымка белеткелиниң база арыг-силиниинг дугайында айтырыгны чугаалашкан. Орта үрүглараа бараан садар магазининиң, интернатшын, кежээки школаның, судтуң, банкының, Культура бажыңының, музыка школазының кыымка белеткелии эки, девискээри болгаш иштии арыг-силиг болганын демдеглээн.

Оон-биле кады райкүүскомунуң иштинии херектер киллизинин, харылзаа белдириниң, коммунал ажыл-агый черинин кыымка белеткели четпес девискээри арыг-шевер эвес болганы база демдеглеттинген.

Район төвүүнүң коммунист херээженнериниң хуралы суурларны көрүштүр, корум-чуруумнуг, арыг-сидиг тургузарынче угланган ажылды күштелдирип чорударынче районнуң бүгү херээженнер чөвүлелдерии кыйгырган.

В. ДОЛМАЖАП,
район төвүүнде херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Коммунист дугайында чугаа

АНЫЯАНДАН АДЫҢ КАМНА

БИСТИҢ мурнувуста бо чылдың үшкү кварталында республиканың эң дээре малчыннарының, фермаларының болгаш бригадаларының дандызы. Хойжуларның аразында Таңдыда С. К. Тока аттыг совхозтуң хойжузу Танаа-Херел Чошкактың ады база бар. 100 хойта онаалтыр 115 хураганы алганын ында бижээн. Бо дээрге, дыка бедик көргүзүг.

...Кандыг-бир ажылга таарыш, амыдыралга бижыг туружун тыва бээр таварылгалар бо-ла таваржыр. Элээн каш чылдар мурнунда хып дээн аныяк оол Танаа-Херел терездериниң айбы-биле ырак Бай-Тайгазынган Элегеске келген. Механизация училищезии чоокта чаа дооскан ооллу совхозтуң директизы механизатор кылдыр хүлээп алган. Ыры-шоорда кирген Элегестин делгемнеринге тараа тарып, бижыг соруктуг ажылдап эгелээн. Часкы тарылга, оон соон дарый чайты чер андырылгазы-даа доозулган. Трактористиниг ажылы ол уеде хостуг апарган.

Бир катап ол төрели кижинин — Салчак Сүрээнин аалынга келген. Оозу эллчеглиг шелээже чоруур, а хөөн хүлээдир кижи тыштаанны чугаалаан. Танаа-Херел ону дыннап олура:

— Мен кадарайн бе, Самбүевич — деп, баштактанып чугаалаан.

Салбырның болгаш совхозтуң даргалары-биле дугуружкаш, хойжу коданын аныяк оолга дужаап берген. Сөөлүнде хойжу шелээлээш чедип келгенде, ооң-биле ол бодунуң бодалын үлеткен.

Сүрээ Самбүевич-кезек бодангаш:

— Че, харыы чүүлдүг-дүр. Мен бодум хойжу кижи болгаш сээң ол бодалыңны чүүлдүгүнүп деткиир-дир мен... Ынчалза-даа эки бодан. Шүтүм чазаарда шыгаар. Бодуң механизатор кижи-дир сен, чедип алган әртемиң база бар-дыр—лээн.

Ол удазда чугаа шиитпирлетпинмейн артып калган. Шынап-ла, кылын шыдавас ажылын сегирип алгаш чадапса багай болгай. Бо айтырыгга хөлбаштыр төрелдери-биле чугаалажыл, сүмележин пат-ла болган. Деткиирлери, чөпшээрешпестерии-дээ бар болгулаан. Таңаа-Херел шиитпирлиннге кирип, хойжулаар деп ыяк бодап алган. Күзээнии чедип алыр деп чугаа бар. 1966 чылда Таңаа-Херел Чошкак ынчаалдыр хойжу апарган. Оон бээр ам 7 чыл эрткен. Түттүнүп кылаштаарда тендиривес, дуржулгалыг кижи-биле кады ажылдаарга, үүле бүдүүчел-дээ болур. Дуржулгалыг хойжу С. Салчактың дузалакчызы болуп ажылдаан, Таңаа-Херел хөй үүлүдү билип, көрүп алган. Ийи чыл болганда, совхозтуң директизы ооң ажылга кызымаан көргеш, аңаа түскай коданны хүлээткен. Дузалакчылап турганы кадарчыларның коданнарын хураганны кадарын эгелээн.

Кижи сеткилинге таарышкан ажылынга ынап-ла эки түңнеларни чедип алыр. Оон хереченин Т. Х. Чошкактың ажыл-ижии ол. Чеди чыдың дургузунда хойнуң ажаантежээринге ол улуг дуржулгалыг апарган.

ТОСКУ БЕШ чылдың шиитпирлиг үшкү чылында аңаа ийи дакпыр өөрүнчүг болуушкун болган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. Бавун-оолду чарышка кыйгырган. Таңаа-Херел 100 хойдан-на 115 хураганны камгалап алган. Маадырга арай-ла четпээн. Бүзүрел турда, кижинин түңнелдерии улам-на бедик болур ужурдуг деп аныяк хойжу боданган. База бир өөрүнчүг чүүл болза, кадайы Бак-кыс Күжүгетовна-биле кады Таңаа-Херелди совхозтуң коммунистери СЭКП кежигүнүнге үлээп алган. Кайызы-даа коммунистер.

Партия райкомунуң секретары оларга билетти тыпсып тура, изиг байырны чедирип, оларның харыысалгазы ам ийи дакпыр бедик апарганын чугаалаан.

— Партия райкомунуң бюрозунга хөлчок сүрээдээн мен. Үлээп алдывыс дээш чугаа дыннаан соонда, даштыгаа үнүп келгенимии безин билбээн мен—деп, Бак-кыс Күжүгетовна чугаалап турар. Бүгү назынын, ажыл-ижин, амыдырад-чуртталгазын партия-биле холбап деп чүве аас-кежии-дир. Партияга кирер дугайында Чошкактарга сүме берген үш коммунистиң ийизи Ларисa биле Михаил Нордуп-оолдар база-да хойжулар. Каш чыл улаштыр кады-кожа ажылдап келгеш, ол хооруң коммунистер ажыл-ишке кызымак эштериниң төлептиг чоруунга бүзүрээн, ынчангаш олар коммунистиң бедик адынга шынчы болуурунга идегээр.

Таңаа-Херел биле Бак-кыс кайызы-даа чугаакыр, чонунга эптиг-ээлдек. С. К. Тока аттыг совхозта хөй ажылы улам хөгжүп турарын бо малчыннар өөрүп чугаалаар. Чижээ, Кажк салбырынга мурнунда чүгле чеди кодан турган болза, ам он ийи кодан чедир ескен.

ТЫВАГА хөй ажылын үлам ынай хөгжүдер дугайында партия Тыва обкомунуң пленумунуң шиитпиринге дүүштуруолларның бодалдары кандыгыл дээрзин база сонуургаан бис. Совхозтуң директизы болгаш мал ажылының тускай эртемниглери хойнуң өстүрүүнче улуг кичээнгейни салып келгенин Чошкактар чугаалады. Үлангыя оларның кыштаа эки. Чаш хураганнарның өзүп дорттарынга таарымчалыг кылдыр улуг лаптыктарны база кажааларда тургускан. Ол чөрүк дыка таарымчалыг. Кажаалар эки, мал чеми база бүрүн четчир. Ынчангаш чүгле бедик түңнелдерни чедип алырының аргазы бүрүн бар. Таңаа-Херел биле Бак-кыс Чошкактар башкыры чылда 100 хойдан-на 86 хураганы алган, ооң соонда 96, а эрткен чылын 102, бо чылын 115 хураганы алганын бодап көөрге, оларның көргүзүглери чыл санында-ла бедип турары илдендир. Чыл эрткен тудум-на, ажылга кижи үлам мергежин дадыгар. Чошкактар боттарының ажылын аналиэтеп, чедир кылбайн барган чүүлүүвүс чүү ирги дээрзин үргүлүү бодап чоруур. Коммунистер ындыг болур ужурдуг..

— Эрткен чылын хойну чылыг кажаага эрте киириишкен чордувус. Дүгү арай хорамчалыг боор чорду. Бо чылын хойну соок дүшүүже чедир кажаадавазын бис — деп, Таңаа-Херел Хертекович чугаалады.

Чүткүлдүг хойжулар хураганны кайчаар ажаан азыраан турарын сонуургаан бис:

— Хойнуң нажан төрүүрүн үргүлүү хайгаараан турар бис. Долганы бээри илден болур чүве. Ынчангаш ону хөй төрүүдер кажаага ангылап алыр. Төрүттери билекле, бичии дыштандырган, эмиин сы түдүп, чылыг суг-биле чуггаш, хураганын эмзирер бис. Чаш хураганнар зарывазын дээш ону сыкыртыр база таблетказларны-даа бээр.

БО ИЙИ хойжунуң бирээзи чолаачы, өскези механизатор. Ынчалза-даа ада-өгбенин бурунгудан кылып келген ажылы хөй кадарарынга киргеш, олар ийнги мергежиди шиңгээдип алган. Чолаачылавайн, трактористерниң барганынга олар хомудавас, сагыш-сеткилге таарыжыр ажылга киргенинге олар өөрүүр. Хөй ажылынга аныяктарны хөйбү-биле, киириштирер дугайында шиитпирии деткип, өөрү кадарчылар-биле чарыштыр болдуулар.

Кежээнин мурнунда хүнду дижир бис. Бо аныяк коммунистерниң дугайын совхозунуң ажылчыннары улуг хүндүткел-биле чугаалажып турарлар. Эки ажылы дээш Таңаа-Херел Хертекович Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге баар путевка-биле база шаңнаткам, аңаа чораан. Ол делгелгеден хөй чүүлдерни көрүп, билип алган.

Бо аныяк хойжуларның күзел-соруу улуг. Бөгүн дүүнгүзүндеи, а даарта бөгүнгээзиндеи артык эки ажылдаар деп ловун оларның кыйгырыы апарган.

...Элегесте Каък суурдан ырак эвесте, Хову-Аксы суурже талазында, аргалар-биле хүрээлеттинген Дөштек деп чер бар. Совхозтуң тергиин хойжуларының бирээзи, аныяк коммунистер Таңаа-Херел биле Бак-кыс Чошкактарның залы ында. Бо кижилериң келир үезии ам-даа мурнунда, оларның оруу узун. Коммунист кижиниң кол хүлээлгези болза, онаашкан ажылынга кызымак, хөй-нинтинниң херээн бедик көөрү болгай. А Уставта кирген хүлээлгезин бо аныяк коммунистер эки бүлирин ажыл-ижи-биле бадыткап чоруурлар.

С. ХЕРТЕН.

Экономиктиг билиглерни—кижи бүрүзүнге

АЖЫЛ-БИЛЕ ХОЛБАП ТУРГАШ...

Амыгы уеде бистиң партиявыс экономиктиг билиглерни кижи бүрүзү өөренир соруглага салган. Коммунизм туругдуушкунунуң амгы уе-чалазы, эртем-техниктиг депшилгенниң негелделери ажыл-агыйны эргемниң чедишкиннеринге, мурнакчы дуржулгага үндезилеп башкарарындан аңгыда, бүдүрүлгенин кайы-даа участогунда ажылдап турар бүгү кижилернин; ажылчылардан эгелээш бүдүрүлге удуртукчуларынга чедир, колхозчудан эгелээш тускай эртемниглерге чедир — экономиканың кол-кол айтыыларды-биле бижыг чепсегленген туралын Төп Комитет негеп турар. Политиктиг өөредилге, ооң иштинде экономиктиг белеткел ажылчы чоннарның могадыкчы идепкейлии кодурер болгаш партияның XXIV съездиниңиң айыткан соруглаларын чедишкиниир боттандырарынга чүгүлә үүл болур.

Салдынган улуг соруглагларга дүүштүр партияның Улуг-Хем район комитеди, ажыл-агыйларның парткомнары болгаш партия эге организациялары будүрүлгеде ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның политиктиг болгаш экономиктиг билиглерии деткиринче улуг кичээнгейни салып, чамдык ажылдарны чорудуп турар.

Бо өөредилге чылында Шагаан-Арыгның будүрүлге черлеринге, колхоз, совхозтарга политиктиг болгаш экономиктиг билиглериниң 74 школазы ажылдап эгелээн. Ооң иштинде экономиктиг билиглерге хамаарышкан 37 школаны тургускан. Ниитизи-биле политиктиг болгаш экономиктиг чырыдыышкын системазында, теоретиктиг семинарларда, кодээ ажыл-агый билиглериниң университединде 1500 ажыг кижи, ооң иштинде 826 коммунист бодунуң идей-политиктиг деңнелин бедидип, партиянын экономиктиг политиказын өөренип турар.

Кол хүчээнгейин экономиктиг билиглерни чедип ап турар малчынарның, механизаторларның, хоорайнын будүрүлге черлеринің ажылчыннарының өөредилгезинче улгандыргап. Ол школаларның пропагандистеринге дуржулгалыг экономистерии партия организациязының шилип быжыглаан. Пэртияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң системазында ниитизи-биле 135 пропагандистер болгаш оларның оралакчылары ажылдап турар. Оларның 80 хуузу партия кежигүнүнер, ол кезии 3 чылдан өрү пропагандист стажтыг. Олар — будүрүлгениң удуртукчулары, специалистер, партия, совет ажылдакчылар, улус өөредилгезиниң кулыгуранының болгаш медицинаның ажылдакчылары.

Оларның иштинден дуржулгалыг, шыырак белеткелдиг болгаш кичээлдерии бедик идей-теоретиктиг деңнелге эртирип турарларга «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында экономиктиг билиглерниң үндезинии өөренир школада эштер Аржаалай, Арысканда Мижит, Сүгежикки, Хайыракан 8 чыл школазында теоретиктиг семинарның пропагандизи Кара-кыс, районнуң амыдыралга хандырылга комбинадында Таржаева, Иштин-Хемде комунистиг күш-ажылдың школазында Дугар-оол, Ак-Туруг ортумак школазында Товарищтай болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Олар методиктиг билиглерни бедидип, көргүзүг материалдарын кичээлдерге экижилгаан; кичээл бүрүзүн ыяк белеткелдиг эрттирип турарлар.

Октябрь 10-да пропагандистер семинарын эрттирген бис. Аңаа дуржулга солчүшкүнүг база болган. «УТКА 25 чылы» совхозтуң төвү Арыг-Үзүү суурга экономиктиг билиглериниң үндезининии өөренир политикольканың пропагандизи турган Б. Дамба, Ак-Туруг ортумак школазының директизы — пропагандист Х. Товарищтай эртөкен өөредилге чылында дыңнакчылар-биле кичээлдин канчар организастан турганын чугаалап бергеннер.

Білаңгыя Дамбынын дыңнакчыларының хөй кезии — малчыннар. Борис Шагдырович мурнакчы хойжу Доржүүнүң коданынга чедип, оон хураганнап турган хоюнуң байдалы-биле таныжып алгаш, хойжунуң күш-ажылды канчаар организастап, чемгерилгенин шын рационун тургузуп турарын «Күш-ажылдың будүрүлчүлүүн бүгү талазы-биле бедидилгелии, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бедидеринге, күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөрүнге олардың кижизидеринге дузалаар. Район күрүнеге мал ажылынын продукциязын садар планын 9 айларның түңнелинде эттү — 110,7 хуу, сүттү — 108,5 хуу, дүктү — 106,6 хуу күүсеткен. Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш өскеда будүрүлге болгаш албан черлери боттарының планныг сорулагларын чедиишкинниг күүсеткен. Білаңгыя социалистиг күлүүгелериниң чедиишкинниг күүселдир талазы-биле орук тудуунуң 209 дугаар коллективи, «Х Улуг хурал» колхозтуң Оттүк-Даш сүт бараан фермазы, «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыи кооперациязы, Жданов аттыг совхоз эки түңнелдерии чедип алган болгаш патрия райкүүскомунуң шилчип чоруур Кызыл туктарын чаалап алгылаан.

Ам бистиң сорулавыс болза, эрткен чылларда мөөнеттиг-ген дуржулгага дамнаш, ынчаардагы четпестерии катаптавайн, экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгезиниң деңнелин, ооң организастыг болуурун чедип алыры болур.

Б. МААДЫ,
СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кидизининиң эргелекчизи.

СӨСТҮҢ ДЭЭЖИЗИН— СОЛУНГА

Партийжи даалга алгаш, ону дүрген болгаш чогумчалыг күүседир дээш кызар кижи мен. Ам мээң даалгам — совхозта партия, профэвилел, комсомол комитеттериниң органы «Херел» деп хана солуннуң редактору. Солун номчукчуларга сонуурганчыг, аңаа кирген материал бүрүзү амыдыралга дүүшкен, организакчы рольуг болзуң дээш редколлегия кежигүннери, солуннуң активи элээн чүүлдерни кылып турар.

«Хереддиң» айда бир катап үндүрер үжүрлүг тургаш, ийиш удаа үндүрүп турарывыска өөрүп турар бис. Солунга үнген шүүгмүчүлелдиг, тоолдуглуг материалдарны чогуур организациялларга дамчыдып, четпестерии дораан эттирип алыры-биле негелдеп кылып, солуниуң дээштиин чедип алыр дээш партия, комсомол, профэвилел. комитеттери, кодээ Совет-биле үргүлүү харылзаалыг бис.

Солуннуң доктаамал бижикчилериниң чогаадыкчы, тывыынгыр бодалдары номчукчуну сонуургадып, ооң үнерии улус манап турар. Ферма эргелекчизи К. Натпит-оол, тудугжу В. Адыг-Дулуш, комбайнер С. Опай-оол даэш өске-даа эштер солунга боттарының материалдарын үргүлүү бижип турар.

Солуннуң материалдарының хемчээлин улгатгыр-байн, допчу, дылы биллингир кылыры черле чогумчалыг чорду. Ол шыкаш чүрүк каастаалгазын тывыныр, аргалыг болза, өөнүг кылырга эки. «Херел» солуннуң редколлегиязынга фотоаппаратты совхозтуң садыш бергени дыка таарымчалыг. Солун күш-ажылдың мурнакчыларын мактаан материалдарны чүрүктары-биле катай үндүрүп турар. Шүүгүмчүлелдиг булуң база бар. Аңаа арагачыларны, онаашкан ажылынга өө-харыысалга чок чалгаалларны, маңгысталчак амыдыралдыг ийи-чангыс кижилерии шоодуглуг чүрүктары-биле үндүрүп келген бис.

Бистиң «Херел» солун районнуң хана солуннар делгелгезинге, совхозта хана парлалгазының көрүлдезинге типлекчи болуп, әртектиг бараанар-биле шаңнатканы бисти, редколлегия кежигүннерии, улам хей-аът киирген.

Чамдык кижилер боттарының төлеп үүгү-биле шүүгмүчлеткеш, хорадаар, өжээргээр, чоруктар бар. Бир номерге Комсомольская кудумчузунда чурттап турар арагачы дугайында шүүктээн мындыг шүүгмүчүлел көстүп келген:

Арагалаш чудай берген
Аракчаанын Сарыгбайы
Херим-кажаа доразында
Үерлип-кестүп чыдары бо!

—дээш, кажаа доразында ужуп калган арагачының фото-чуруун солунга чыпшыргаан. Ооң соонда ажылда дээрге аарыг болур, арага дээнде кан-кадык апаар турган ол кижи ур-даа болбаанда клуб чаныңга ойта дүшкенин көргеш, бир янзы кылдыр тыртпыргаш, база-да солунга «фоточурук бууудадып тур» дээш үндүрдүвүс. Ооң соонда магазин ажиинге «соруг» манаар ол эш ам көзүлбестээн. Шүүгүмчүлелдиң дээштии олдур.

Солунувус ажылын ам-даа ажижидер дээш ажылдап турар бис.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
«Күш-ажылдың хостуу» совхоз.

ЭРЕС КЫС

Комсомолчу Алла Ооржак дөрт чыл бурунгаар сескиы классты доозаш, саанчылап ажылдай берген. Баштайгы уеде аңаа бергелер таварышкылаан. Ынчалза-даа орта ажыл-ишчи кыс торулбайн шылажып эрткеш, саанчы болукседи күзелиң шудургу чоруу-биле чедип алган. Ол шыкаш аныяк ишчиге фермаңың хоочун саанчылары дузалажып, байлак дуржулгалыг дамчыдып берген.

Өөрүнүң деткимчези болгаш бодуниң күш-ажылчызы-биле Алла ферманың мурнакчы саанчыларының одурүүнда кирген. Ооржакта он сес саар инекти быылаан. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бир саар инекке онаашты 1900 килограмм сүттү саар хүлээлгеен алган. Оны күүседир дээш аныяк саанчы инектериниң ажаалда, чемгерилгезин мурнукчузундан улам эжижиттеп. Ол багай эвес түңнелдерни берген. Бо чылдың эрткен он айларында бир саар инекке онаашты 1800 килограмм сүттү саап алган.

Алла Ооржак бодунуң бар аргаларын санап көргеш, чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгезин чаартып, чыл төнчүзүнге чедир бир инекten-не 2000 килограмм сүттү саарын ажаган. Саанчының соглээн созуу ажыл-херээ-биле кармышпайн турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының коллективин ажылынга кызымак, аныяк саанчы Алла Ооржакты ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң депутадынга соңгааннар. Эш-өөрүнүң иделеии сл төлептии-биле күүседир турар.

К. БИЖЕК.

ЧУРУКТА: саанчы Алла Ооржак.

Авторлуң фотозу.

ТУДУГЖУ БРИГАДА

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында Сундак Карбуга удурткан сес кижи составтыг тудугжу бригада ай планны үргүлүү ажыр күүседип келген.

Бригада кыргылда пунктузун ажыглалга кииргеш, чаа контора тудуунга ажылдап күзээн. Тудуг материалы челишпезинден ону ара соксаткан. Амгы уеде бригада эргн клубту гараж кылдыр эде тудуп киришкен .Ол удавас доостур. Эки ажылдыг тудугжулар Монгуш Дорта, Монгуш Майоол, Михаил Дорта хамаарыжыр.

А. ТЕМБРЕК.

АНЫЯКТАРНЫ — ХОЙ АЖЫЛЫНЧЕ

(Өвүр районнуң комсомол конференциязындан)

Отчёттуг үеде районнуң комсомол организациязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга бөттандырарынче бодунуң организакчы болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазын угландырып келген. Районнуң ишчилери тоску беш чыл планында көрдүнген планныг онаалдаларын, ылангыя 1973 чылдың даалгаларын чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Бо чүгула хереқте комсомолчуларның болгаш аныяктарның киирген үлүг биче эвес. Бо дугайын Өвүр районнуң XXI комсомол конференциязынга ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары М. Шагдыр отчёт илеткелинге демдеглээн.

Районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылында ажыл-ишчилериң 25 хуузу аныяктар болуп турар. Оларның интининиң малының баш саның өстүреринге, продуктулуг чоруун бедидеринге төлептиг үлүүн киирип тураралар.

Интининиң мал чемин белеткежиринге кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринге, чаш төлдү менди ажаап алыр херекке аныяктарның ылаңгыя комсомолчуларның ролю улуг болган. Эрткен кыжын мал оолдаашкынының үезинде 298 комсомолчулар сакманщиктеп ажылдап турган болгаш 31.800 ажыг хураганны менди доруктурган, азы бүтүү төрээн чаш малдың 84 хуузу болуп турар.

Мал болгаш чер ажылынга үлегерни көргүзүп турар аныяктар районда эвээш эвес. Аныяк хойжулар, саанчылар, кадарчылар, тараажылардан 5 кижи чазактың орден, медальдары-биле шаңнатқан.

Мал ажылы, ылангыя хой ажылын улам ыдай хөгжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң доктаалынга дүүштүр Өвүрнүң комсомол райкому хой ажылын шалыпчы ажылхерек кылдыр чарлавышаан, комсомол райкомунуң путёвказы-биле чүгле бо чылын 16 комсомолчуларны хой ажылынче чоруткан, ам-даа 30 ажыг аныяктарны кадарчыладырын шиитпирлээн.

Чедиишкиннер-биле чергелештир районнуң комсомол организациязында чедир кылдынмаан ажылдар барын конференцияга илеткелчи болгаш саналь берген делегаттар демдеглээн. Районда интининиң малының баш саны шоолуг өспейн турар. Оон чылдагаанын агаар-бодустуң соок, ширинн болганы-биле тайылбырлаар хөөннер бар. Ол шын эвес. Кол-ла чылдагааны малга четчир чемнин белеткеп албаанында, чамдык малчыннар боттарының бар турган аргаларын четче ажыглаваанында болгаш харыысалгазын кудулатканында.

Бистиң республикада чоруп турар улуг социаль-политиктиг айтырыг — малчыннарны ээлчеглиг кадатче шилчидерин аныяктар ортузукда четпес шиитпирлеп турар.

Социалистиг чарышты организастаарын экижидер талазыбиле чамдык хемчеглерни комсомол райкому болгаш организацияларының алган, ынчалза-даа оон дээштиг чоруу ам-даа чедип алдынмаан, ай, квартал түңнелдерин эренгей үндүрүп турарын конференцияга илереткен. Социалистиг чарыштың негелделерин аныяктарга таныштырбайн, оон түңнелин, тинлекчилерин чонга калбаабиле таныштырбайн, түңнелдерин көскү черлерге аспайн келген. Социалистиг чарыштың тинлекчилери бар болуп турзадаа, оларның арга-дуржулгазын нептеретпейн турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде эвээш кижи хаара түттунган Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты хөй эвес мурнакчылар чедип алган. Бо чүгула ажылче кичёнгейнин угландырарын конференцияга чүгулаган айыткан.

Районнуң комсомол организацияларында комсомолдуң иштики ажылында чамдык четпестерниң барын конференция илереткен. Кижизидилгениң школазы болур комсомол хуралдарында комсомолчуларның чүгле 70—80 хуузу олуржуп турганы четпес. Чамдык комсомол организациялары бүдүн чылда чүгле ийи-чангыс комсомол хуралдарын эрттирип, комсомол дадыварын хавырбайн, иштики ажылын суларатқан фактылар база бар.

СЭКП-ниң Өвүр район комитединиң хүн бүрүде удуртулгазы-биле ажылдап, конференцияга илереттиинең четпестерни чайладыр дээш комсомол райкому шудургу ажылдарр үжурлуг. Ол дээрге, комсомолчуларны болгаш аныяктарны бүдүрүлгеге идепкейлиг киирипгирери, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижидери, нияти база политиктиг билинин бедидери, спорт ажылын, культурлуг дыштанылганы чүгулалап көөрү, мурнакчы аныяктарның дуржулгазын нептередири, социалистиг чарышты дээштиг организастаары, шериг-патриоттуг кижизидилгени күштелдирери, кежигүн эвес аныяктар-биле ажылды экижидери—районнуң комсомол организациязының кол сорулгазы.

Үстүнде хемчеглерни чедиишкиниг күүседири—СЭКП-ниң XXIV болгаш ВЛКСМ-ниң XVI съездилериниң шиитпирлерин амыдыралга бөттандырарынче комсомолчуларны болгаш аныяктарны калбаа-биле киириштирери болур.

• • •

Комсомол райкомунуң бирги организастыг пленуму болган. Анаа ВЛКСМ Өвүр райкомунуң бирги секретарынга Маадыр Шагдыр соңгуткан.

В. ЧАДАМБА.

«ШЫННЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Бо чылдың октябрь 30-де үнген «Шынга» «Комсомолга партийжи кичээнгей» деп эгелиг мурнуку чүүл парлаттынган. Чамдык партия организациялары комсомол ажылынга удуртулганы экижидер дээш хемчеглерни ап турза-даа, оон дээштин четпес болгаш бо талазы-биле хүлээп ап турар шиитпирлериң күүселдези кошкак дээрзин ында бижээш, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарны аңаа хамаарыштырган.

СЭКП ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙКОМУНУҢ БИРГИ СЕКРЕТАРЫ Ш. Д. КУУЛАРНЫҢ РЕДАКЦИЯГА ДЫҢНАТКАНЫ БОЛЗА:

Бистиң районнуң адынга хамаарыштыр мурнуку чүүлде айыткан четпестериниң турганы шын. Комсомолга партийжи удуртулганы күштелдирер сорулга-биле партия райкомунуң бюрозунга тускай айтырыгны чугаалашкан. ВЛКСМ райкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленумунга «Районнуң комсомол организацияларында эвилелдиң иштики ажылының байдалы» деп айтырыгны чугаалашкаш, тодаргай доктаалды хүлээп алган.

Ажылдап турар аныяктардан 615 кижи кежээки өөредилгеже хаара түттунган. Районнуң бүтүү комсомол организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар бедик идей-политиктиг деңнелге эрткилээн.

Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының хүн келген тудум, хөгжүп орарының бир херечизи чаа ажыл-агыйларның тургустунуп турары болур. Үстүнде рубриканың адаа-биле Тывада бо чылын тургустунгулаан чамдык совхозтарның ажыл-агыйы-биле «Шын» солуннуң номчукчуларын таныштырар.

Улуг-Хем районга мурнунда Чодураа биле Ийи-Тал деп салбырларлыг Жданов аттыг совхоз турган. Оон ол ийи салбыры амгы үеде бирээзи «Күш-ажылдың хостуу», өскези —«Улуг-Хая» совхозтарның болу берген. А ол атты ук районнуң Хендергеде чаа тургустунган мал өстүрер ажылагыйынга тывыскан. Оон төөү Улуг-Хемниң ырак сумуларының бирээзиниң шагда төөү болуп турган Ак-Тал суур. Совхоз ийи салбырлыг: төп болгаш Хөлчүк. Болунуң удуртканы чаа совхозтуң ажыл-херээ-биле таныштырар кылдыр Жданов аттыг совхозтуң директору Даржаа Ховалыгович Дүгүр-Серемге сөстен берээли.

БАШТАЙГЫ ТҮҢНЕЛДЕР

Бистиң совхозтуң ажылчыннары районнуң бүтүү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, баштайгы түңнелдерни көргүзе берген деп чугаалап болур. Район төөүнден ырак болгаш аргыжылга чайын, кыжын-даа улуг бергедээшкинниг болуп турар. Ынчалза-даа хендергежилер ол бүгү баштайгы бергелерни ажып эртер дээш бүгү күжүн мөөнеп турарлар.

Шиитпирлиг чылдың үшкү кварталында малдан алыр, продуктуларны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының арасында калбарган социалистиг чарышка бистиң совхоз тинлекчи болуп үнүп. 222 тоннаның орнунга 257,5 тонна эттти садып, чылда 44 тонна дүк садар планныг онаалдазын 41,1 тонна кылдыр күүседткен. Ол чедиишкини дээш районнуң ажыл-агыйларының арасында чарыштың тинлекчизинге тыпсыр СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи болган.

Совхозта цинтизи-биле 17.425 баш хой санаттынып, мыйыстыг бода мал 1903 баш чедип турар. Мал продуктуларындан бистиң ам дужаарывыс чүгле 42,5 тонна эт арткан. Ону бо айның төөчүзүнде үзе дужаары-биле 140 баш эр моллурганы азырапда тургускан. Ынчангаш ол талазы-биле сорулгавысты хүүсаа бетинде ажыр күүседир аргалыг бис.

Мал ажылдыг совхоз болганда биске кол чугула чүүл кыштаглаашкынны бүгү талабиле чедиишкинниг эрттирери болур. Ынчангаш орта шыдаар шаавыс-биле белеткенген бис. Бисте цинтизи-биле 57, оон цинтинде хойнун 41 кыштаа бар. Оларның 43-жүүде амгы үеде мал кыштаглап эгелей берген. Кажаалар болгаш малчыннар чурттаар бажыннар чедиппес, каш ай дургузунда ону туда каапгары берге дээрзи билдингир. Улуг кезии эрги бажыннар, ирик кажаалар бистиң дүвүредип турар болбайн аан. Ынчалзада кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирер дээш бүгү болдунар аргаларны ажыглаар апаар бис.

Малга кол чүүл оон чем курлавыры. Олче бис база-ла болдунары-биле кичээнгей салган бис. 983 тонна сигенни 40 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган бис. Ол планнап көргенивистен оранчок эвээш. Ынчалза-даа бис ону чулуктуг чемнер болгаш мал чемни тараалар-биле долдурүп алган бис. Чижээ, планнаттынмаанда болза 1009 тонна силосту, 728 тонна сенажты салдывыс.

Тараа дугайында онзагай демдеглеп каар болбай-дыр мен. Хендергеге тараа үнмес дижир болгай. Херек кырында ол ындыг эвес дээрзин бистиң баштайгы чедиишкиннеривис бадыткаан. Цинтизи-биле бис 3298 гектарны, оон-иштинде 2888 гектар тараа культураларын тарыдывыс. Агротехниканың чүрүмнарын бо черниң агаар-бойдузунга таарыштыр ажыглап туруп, бир гектарга онаалтыр 8 центнер чедир дүжүттү алдывыс. Ол черле багай эвес. Цинтизи-биле 2338 тонна тарааны ажаап ап, үрезин-биле (районда бистиң өстүрген арбайывысты эң дээре деп санаан) бодувусту четчири-биле хандырып, малга канчап-даа чедер, тодаргайлааргa, 630,5 тоннаны мал чеми тараапы үруп алдывыс. Амдыызында чүгле сула биле арбай тараанывыс шын. Ынчалза-даа хямык ужур ында эвес, манаа тарааны өстүрүп ап болур дээрзин бадыткаанывыс үнелиг болуп турар. Оон ыңай бистиң совхоз келир чылын суггаттыг улуг эвес шөлге картофель тармп, шенелде чорударын көрген.

Бир-тээ сиген белеткелиниң планын күүсетпээн болганывыста тараа саваның бүрүн, азы 1700 тоннаны сараттап алган бис. Амгы үеде мал чемининң кыштагларда чедириишкини үргүлчүлеп турар. Ынчангаш бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери бо кыжын мал чемин өскээртен дүза дилевейн, кыштаглаашкынны боттарының күжү-биле хүр ажып алыр аргазы бар болуп турар.

Кыштаглаашкынга бистиң четпейн турар чүүлдеривис чок деп болбас. Ылаңгыя 12 хире суг кудар савалар херек, шил, түүйбу чергелиг материалдар чедиишпейн, харынлаа тывылбайн турар. Удуртур органнарның дузазы-биле ону четчелеп аптарынга бууреп турар бис.

Чаа тургустунган кандыгдаа ажыл-агыйга ышкаш, бистиң кол бергедиптурар чүүл —тудуг. Ынчангаш бо талазы-биле элээн доктаар бодалдыг мен. Совхозтуң төөүнде бо чылын 2 квартиралыг 14 чуртталга бажыңын, 3 инек кажаазын, бир интернатты тудары көрдүнген. Ол ажылларны А. А. Крапивин начальниктээн көжүп чоруур № 586 мехколонна чорудуп турар. Чайын муң-не шору, манаа 8 хире бригада ажылдап турган. Үш инек кажаазын муң-не дооскан. Интернаттың тудуу крышазынга келгеш, чылбастаап турупкан. А биске ээн-не чугула чүүл — чуртталга бажыннарының дөртүнде чалашкаш турупкан. Оон чылдагааны печка салыр түүйбу чогунда, кургаг шүүкатуралар чедиишпезинде деп санап турар.

Бистиң байдалывыс дыка берге. Совхозта механизатор кадрлар чедиишпес, оларны тып, эккеп алырывыска өгбүлези-биле хонар, дүжер чер тыппайн, дедир чоруй баар боор-дур. Черле ынчаш специалистер бисте чегей, оон кол чылдагааны база-ла ында. Манаа ажылдаар алыс күзелдиг кижилер артар, арга-хоргазын тып чурттай бээр боордур. Чижек кылдыр биске ажылдаары-биле келген кол мал эмчиин Ондар Баирни ап көрээли. Чаа тудуп турар бажыны түүйбу чок . туруп бээрге бодуу автомашина алган. Кылыглап түүйбу сөөртүп эккелгеш, кылып турар, а бодуу демги бажыңының верандазында чурттап турар. Бажың чедиишпезинден чагыс квартирада 2—3 өгбүле сыңмарлажып олургулаар.

Байдалывыс бо хире берге туруп турда, мехколонна начальниги Анатолий Антонович Крапивин-даа, мында үчастокту удуртуп турар А. А. Таратутин-даа Шагаан-Арыг хоорайдан ийи-чангыс аалдап келир болу бергенин кижи кайгаар. Участокта күш-ажылды организастааны дыка кошкак. Чайын ажылдап турган бригадаларның болгаш кижилерниң чартыы белин артпаан. Ол даргалар чедиишпейн турар материалдарны бижип алгаш чана бээр, мында улуузу материал чок дээш, чүрүмсагылга үрээп турупгар. Моны доп-дораан элип, биске дужаларын чүгле мехколоннадан эвес, харын-даа «Тыва көдээ» тудуг трезинин удуртулгазындан дилеп турар бис.

Чаа ажыл-агыйы шиитпирлиг чылдың төөчүзүнге чедир планныг ажыл-херээн чедиишкиниг доозарынга улуг будуредиг.

Д. ДҮГҮР-СЕРЕН,
Жданов аттыг совхозтуң директору.

ШЫН 3-кү арын ● 1973 ч. ноябрь 21

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Совет-моол кады ажылдажылга

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корр. К. Болдохонов дамчыткан:

Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазактар аразының совет-моол комиссиязының X хуралы МАР-ның пайсылалынга ажыттынган.

Эрдэнэттиң чер байлактары арыглап болбаазырадыр каттышкан бүдүрүлге черии тургузар дугайында дугуржулгага болгаш ук бүдүрүлге черииң уставынга хамаарышкан айтырыгларже, чес-молибден байлактыг черни ажыглалга шингээдип алырынга холбашкан ажылдарны дүргедедиринче, 1980 чыл үезинде МАР-ның төп девискээрииң оттулар чүүл, энергетика байлаанче, Хубсугулдуң фосфорит байлактыг черии шинчилээр геологиятывыш ажылдарын чорударынче, көдээ ажыл-агый талазыбиле дем каттыштырып ажылдаарының чоруп турарынче болгаш оске-даа айтырыгларже комиссия хөй кичёнгейни салып турар. 1971—1975 чылдарда ССРЭ биле МАР-ның аразынга үр хуусаалыг садыг дүгуржулгазын күүседирии база чугаалажып турар.

Эрдэнэт хоорайны түдүп, оон демир, автомобиль оруктарын, электри дамчыдылгазының шугумнарын болгаш эң чугула оске-даа объектилерии түдүп тургузар ажылды чорудуп эгелей берген ССРЭ биле МАРның төлевилел, тудуг организацияларының ажылын анализтээн.

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазактар аразының совет-моол комиссиязының совет кезээниң даргазы И. Т. Новиковту хүлээп алган.

ПЛАННАРНЫ ХОЛБАШТЫРАР

БЕРЛИН. (СЭТА). Делегейниң адыр аайы-биле «Интерхим» дээр организациязының Галлада ажыттынган хуралында чамдык химия кылыгларын бүдүрүп үндүрерии тускайжыдып, кооперастаарының айтырыгларын чугаалажып көрүп турар. Аңаа Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чедиүрттарының төлээлери химия үлетпүрүнүп талазы-биле эртем-шинчилел планнарын таарыштыр холбаштырарының болгаш чаңгыс аай кылырының айтырыгларын база чугаалажып көөрлер.

АЧО-нуң 42-ги кежигүнү

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Гвинея-Бисау Республика Африканың чаңгыс эп организациязының 42-ги кежигүнү болган. Эфиопияның пайсылалынга АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң ажыттынган онза сессиязы ындыг шиитпир үндүрген.

Африканың хамааржылга чок күрүнелериниң даштыкы херектер министрлери Чоокку Чөөн чүкте байдалды болгаш дипке колониализмни түвулунга чедир узуткааларының айтырыгларын чугаалажыр.

МВР-НИҢ РЕВОЛЮСТУГ ТҮР ЧАЗААНЫҢ ШЕРИГ ТӨЛЭЭЛЕРИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). «Нян зан» солуи ийи таланың каттышкан шериг комиссиязында Мурнуу Вьетнам Революстуг түр чазааның шериг төлээлериниң дыңнадыын парлап үндүрген. Ол дыңнадыгда дайылдажырыг соксадыр негелделерии сайгон администрациязының үргүлүү чөрчүп үреп турарын шиитпирлиг буруу шапкан. Сайгонның ужар чүүлү октябрь 30-ден ноябрь 7-ге чедир үениң дургузунда Куангчи Куангнам, Биньдинь, Митхо, Камау болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазааның контролюнда турар өске-даа хөй чурттакчы чоннуг черлерии хөй удаа бомбалап келген деп, дыңнадыгла айыткан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа Париж дугуржулгазын болгаш 1973 чылдың июнь 13-те талаларның кады үндүрген дыңнадыының негелделерии шыңгыы сагырын, МВР-ниң Революстуг түр чазааның контролдап турар девискээрлерии бомбалаарын доп-дорзан соксадырын, ийи таланың каттышкан шериг комиссиязында МВРниң Революстуг түр чазааның төлээлериниң чогумчалыг ажылдаарынга эргежок чугула байдалды база тургузуп бээрин сайгон администрациязындан негээн

КОСМОНАВТЫЛАР „СКАЙЛЭБТИ“ ЭЭЛЕЙ БЕРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Орбита станциязы «Скайлэбтиң» космонавтылар Карр, Гибсон болгаш Поуг составтыг үшкү экипажы ужудуушкун программазын күүседип эгелей берген. Космонавтылар медицина шинчилелдерии эгелээн. Космонавт Гибсон бодунуң болгаш эштериниң ханын шинчилээр кылдыр үзүндүлеп алган.

Станцияның оран-савазының иштинге кылыр ажылдар графиктен арай озалдап турар. Экипажтың чаңгыс-даа кежигүнү космоска ужудуушкун кылырынга чаңчыкпаан, ол үржүктүг боон турар. Оларның шуптузунуң баштары шоолуг эвес аарып турар—ужудуушкун баштайгы бир хонук дургузунда эртип турда, космонавтыларның шуптузунуң байдалы черле ындыг болур деп, ужудуушкун удуртукчулары медеглээн. Аңаа холбаштыр ноябрь 19-та Кагуотек кометаны хайгаараар баштайгы ажылды чорудуп эгелээрии ноябрь 24-ке чедир сонгаарлаткан. Космонавтылар тудуштуруушкун соонда баштайгы дүнүү «Аполлон» корабльге эрттирген соонда ам дыштанылга үелерин станцияның оран-савазында эрттирип турар. Ийиги экипажтың космонавтылары Черден ужудуп үнген соонда станцияның оран-савазынче эмин эртир даларттыг шилчий берген, ынчангаш чайгадыышкынга оларның чүрээ снилээр апарган. Үшкү экипажты ындыг уржукка таваръштырбас дээш, оон космонавтыларын ынчалдыр дыштандырып турар.

Шыңгыы айтырыг

Израиль талазы тырткан политиканы чорудуп турар күрүнелерге нефть бээрин кызырар деп араб чурттарның шиитпирлээни-биле холбаштыр бооп турар энергия кризизи Барыын Европаның хөй-хөй чурттарының, АКШ-тың болгаш Японияның эң шыңгыы айтырыгларының бирээзи апарган. «Энергия кризизи» деп тема даштыкы солуннарның эң чугула черлерин ээлевишаан. Арабтарның нефтизи үлетпүрүнүп чурттарга ыйыышкын кылырының күштүг чепсээ болганын дыка хөй солуннар миннип бижиир ужурга таваржып тураралар.

• • •

БАРЫЫН БЕРЛИН. Араб хүрүнелериниң нефть үндүрерин кызырганы-биле холбаштыр дыка хөй капиталистиг чурттарны хаара туткан энергия талазы-биле кризис Барыын Берлинге база-ла салдарын чедирип турар. Бензинни, суук оттулар чүүлдү болгаш электри энергиязын камнаар талазы-биле хемчеглерни бургомистр Шюттүң түскай айтыышкынында көрүп турар. Чижээ, хуу автомашиналыг кижилерге бензин садарын кызыгаарлаарын ында демдеглээн. Чамдык бензин кудар черлерни шагда-ла хаап каапкан.

• • •

ВАШИНГТОН. Америк конгресстиң каттышкан экономиктиг комиссиязының даргазы сенатор У. Проксмайр телевиденнеге чүве чугаалааш, АКШка оттулар чүүлдү чарыгдаарын кызырза кандыгыл деп санал киирген. Амгы үеде АКШ-та нефтиниң чедишпес чоруу-биле оон өскээр демисежир аргазы чок боол турарын ол медеглээн.

Оттулар чүүлдүң чедишпестээнииң түңнелинде 1974 чылдың баштайгы чартыында америк экономиканга кудулаашкын таваржып болуру «дыка-ла бүзүренчиг чүүл болу бергенин» сенатор чугаалаан.

• • •

КОПЕНГАГЕН. Данияда бензинни, нефтини болгаш электри энергиязын ажыглаарын кызыгаарлаар талазы-биле чаа хемчеглерни чарлаан. Садыг министри Эрлинг Енсениң саналдаанын ёзугаар воскресенье хүннеринде хуу автомобильди мунарын хоругдаан, чырык реклама-чарлалдарны кыпсырын соксаткан, оттулар чүүлге нефтини садарын 25 хуу кызырган. Ол бүгүнү фолькетингтиң (парламентинин) сан-хөө комиссиязы чүүлдүг деп бадылап каан.

• • •

ВЕНА. Ында нефтини дашкаар үндүр садып турар чурттарның организациязының министрлер чөвүлелиниң конференциязы эгелээн. Араб чурттарның нефтини үндүрерин кызыгаарлаанының түңнелинде тургустунган байдалды чугаалажып көөр ужурлуг.

(СЭТА, ноябрь 20).

СОВЕТ-ИНДИЙ «КОСМОС УНИВЕРСИТЕДИ»

Амгы үеде космос техниказының чепсек-хереқселдерин практикага ажыглаарынче улуг кичээнгей салдынып турар. Олар чүгле чер чоогунун октаргай делгемин, планеталарны болгаш октаргайның талыгыр делгемнерин шинчилээрииге эвес, харын Черниң чогум бодун чаа шынарлыг шинчилээрииге, ажыл-агыйның хөй-хөй сорулгаларын шиитпирлээрииге сорлуттунмас болган. Индияның тускай эртемниглери эртем-техниктиг ажылчорудулганың хөй-хөй талаларынга база ындыг үтланышкыпныг кылдыр совет өөнүктери-биле бир демниг ажылдап турар. Эртемденнериң астрофизикага, космос херелдеринге, ноносфера шинчилелдеринге хамаарыштыр ажыл-ишчи харылзаа тудары чанчыл апарган. Совет Эвилели совет станцияларның эккелген ай бүдүмелдериниң хевирлерии Индияның шинчилел черлериниге берген.

Индияның мурнуу талазынга ракета шинчилелиниң Тумба полигонун тургузарын организастаарда, Совет Эвилели ону дериирииңге идепкейлиг киришкен, оон бээр каш-ла чыл эрткен. Черниң сорунзалыг экватор куржаанын чоогунда, тропик девискээрииңде тургустунган ол полигон Черниң атмосферазының үстүү каттарында бооп турар бойдус болуушкынарын шинчилеп болур ховар дээн аргаларны берип турар. Ук полигон октаргай делгеминден Черниң агаар байдалын шинчилээр талазы-биле база аажок сонуургапчыг. Индияның агаар шинчилелиниге ажыглаар ракеталары чок турган, ынчайгаш Совет Эвилели 1970 чылда Индияның ол полигонунга агаар шинчилелиниң М-100 деп ракета комплекизин чорудуп берген. Ук комплекс эртем аппаратуразы-биле дериттинген ракеталардыг, салып үндүрүүшкүн кылыр дериглиг, радиолокация болгаш телеметрия ажылын кылып бээр станциялардыг, хыналдашеелде кылыр дериглиг. Боттарының өөнүктерии өөредир бир бөлүк эртемденнер биле инженерлерии ССРЭ-ниң гидрометеорология шинчилелиниң черии Индияга чорудуп берген.

Олар дериглерии кадыгдаа турган. Үш инек кажаазын муң-не дооскан. Интернаттың тудуу крышазынга келгеш, чылбастаап турупкан. А биске ээн-не чугула чүүл — чурттагга бажыннарының дөртүнде чалашкаш турупкан. Оон чылдагааны печка салыр түүйбу чогунда, кургаг шүүкатуралар чедиишпезинде деп санап турар.

Бистиң байдалывыс дыка берге. Совхозта механизатор кадрлар чедиишпес, оларны тып, эккеп алырывыска өгбүлези-биле хонар, дүжер чер тыппайн, дедир чоруй баар боор-дур. Черле ынчаш специалистер бисте чегей, оон кол чылдагааны база-ла ында. Манаа ажылдаар алыс күзелдиг кижилер артар, арга-хоргазын тып чурттай бээр боордур. Чижек кылдыр биске ажылдаары-биле келген кол мал эмчиин Ондар Баирни ап көрээли. Чаа тудуп турар бажыны түүйбу чок . туруп бээрге бодуу автомашина алган. Кылыглап түүйбу сөөртүп эккелгеш, кылып турар, а бодуу демги бажыңының верандазында чурттап турар. Бажың чедиишпезинден чагыс квартирада 2—3 өгбүле сыңмарлажып олургулаар.

Байдалывыс бо хире берге туруп турда, мехколонна начальниги Анатолий Антонович Крапивин-даа, мында үчастокту удуртуп турар А. А. Таратутин-даа Шагаан-Арыг хоорайдан ийи-чангыс аалдап келир болу бергенин кижи кайгаар. Участокта күш-ажылды организастааны дыка кошкак. Чайын ажылдап турган бригадаларның болгаш кижилерниң чартыы белин артпаан. Ол даргалар чедиишпейн турар материалдарны бижип алгаш чана бээр, мында улуузу материал чок дээш, чүрүмсагылга үрээп турупгар. Моны доп-дораан элип, биске дужаларын чүгле мехколоннадан эвес, харын-даа «Тыва көдээ» тудуг трезинин удуртулгазындан дилеп турар бис.

Чаа ажыл-агыйы шиитпирлиг чылдың төөчүзүнге чедир планныг ажыл-херээн чедиишкиниг доозарынга улуг будуредиг.

Д. ДҮГҮР-СЕРЕН,
Жданов аттыг совхозтуң директору.

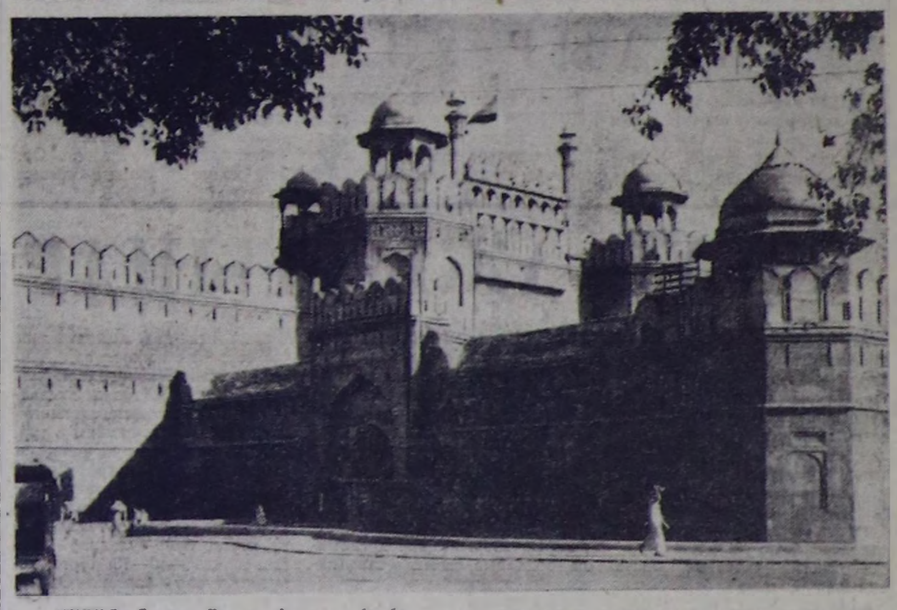

ИНДИЯ. Делиде Кызыл Фортуң бо бажыны 1947 чылда Дж. Неру оон кырынга Индияның хамаарышпас апарганының демдээ кылдыр күрүне тугун эң баптай көдүргеи соонда ан-не төөгүлүг чер апарган.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаа ажыл-агый- биле таныжыңар

Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының хүн келген тудум, хөгжүп орарының бир херечизи чаа ажыл-агыйларның тургустунуп турары болур. Үстүнде рубриканың адаа-биле Тывада бо чылын тургустунгулаан чамдык совхозтарның ажыл-агыйы-биле «Шын» солуннуң номчукчуларын таныштырар.

Улуг-Хем районга мурнунда Чодураа биле Ийи-Тал деп салбырларлыг Жданов аттыг совхоз турган. Оон ол ийи салбыры амгы үеде бирээзи «Күш-ажылдың хостуу», өскези —«Улуг-Хая» совхозтарның болу берген. А ол атты ук районнуң Хендергеде чаа тургустунган мал өстүрер ажыл-агыйынга тывыскан. Оон төөү Улуг-Хемниң ырак сумуларының бирээзиниң шагда төөү болуп турган Ак-Тал суур. Совхоз ийи салбырлыг: төп болгаш Хөлчүк. Болунуң удуртканы чаа совхозтуң ажыл-херээ-биле таныштырар кылдыр Жданов аттыг совхозтуң директору Даржаа Ховалыгович Дүгүр-Серемге сөстен берээли.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишшкиннериниң делгелгезинде

ЧҮЪКТЕРНИ АГААР ЧЕДИРИП ТУРАР...

Мырынай чоокку үеге чедир-ле «келир үениң транспорту» деп адап турган төлевилел ам бөгүн херек кырында бүткен. Магистральдыг хоолай ишти-биле ийи бүдүн чартык тонна чедир деңзилиг янзы-бүрү чүъктерни чедирип болур. Чүъктүг контейнерлерни тырып каан агаар хоолай ишти-биле шакта 50 километр дүрген чедирер. Ындыг арга хары үгда 21 автомашинаны болгаш бежен кижиниң кылыр ажылын солуур.

«Транснефтеавтоматиканың» кылганы магистральдыг дамчыдылга хоолайының македин ССРЭ-ниң УАЧД-де «Машина тудуу» павильонда делгеп көргүскен.

О. НАЗИН.

МЕТРОГА ХЕРЕК ШЫВЫГ

Ол шывыг метрополитен станцияларын чер иштиниң сугларындан камгалаар. Ынчангаш ооң хевири станцияның архитектуразындан хамааржыр. Станцияның дээвириниң сантиметр бүрүзүн ынаныштыг кылдыр шывар апаар болгай.

Сугдан камгалаар шил текстолиттен кылган шыныг — метро тудугжуларынга чаа чүүл. Оны дөрт булуңнуг панельдерден эптеп алыр. Оларның иштики талазы ак баалып-биле шыптыгган. Мооң мурнунда ажыглап турганы дар-дүктүг цементиден шил текстолит эки болгаш таарымчалыг болуп турар: эптээриниң ажылы ийи катап чигээш, шывыгны бөлүп алыры дөрт катап дүргедээш, а конструкцияның иинти деңзизи он чедп катап чиик апарган. Оон ангыда штукатуралаар ажыл херек чок апарганының ужурундан септээринге үнер чаргыдалдар ажок кызырылган.

Чер иштиниң ындыг шывыын Москвага эң баштай «Тургеневская» станциязынга кылган. Ооң дээвири ону чер иштиниң сугларындан ынаныштыг камгалап турар.

«Метрогипротранс» институдунга кылган ол чаа чүүлдүк дугайын ССРЭ-ниң УАЧД-де «Транспорт тудуушкуну» павильонда тода билип ап болур.

Г. ГУНАНСКИЙ.

КОЛБАСА КАРТЫ

Колбасаның шынарының бакшаравазы ооң шыптынган целлофан картындан хамааржыр. Колбасаның даштын шывар автоматтар ийи кезек целлофан лентадан узун дургаар тиглиг картты хырбалап кылып турар. Ындыг арга-биле кылырга чамдыкта ооң баштайгы хевири оскерлир, дескн эвес апаар.

Киевтиң Ленин орденниг эът комбинадынга чогаадып кылган чаа автомат чаңгыс целлофан лепта-биле даштын долгандыр ораап тургаш, колбаса картын хырбалап кылыр. Бижыг ийи каът карт болур. Ынчангаш колбасаның шынары баксыраавас.

Киевтиң эът комбинадынга Борисовскийиң «Полимиз» заводунга неперетткен ол чаа чүүлдү сүт болгаш балык үлетпүрүнге ажыглап болур.

ССРЭ-ниң УАЧД-де «Эът үлетпүрү» павильонга баргаш, ол автоматтың ажылдаарының принцивин-биле таныжып болур.

Л. СКОРУПА.

ХЕРЕКСЕЛДИҢ МЕРГЕЖИЛИ

Өрүмнер болгаш резецтер чондурарын дуржулталыг мергежээн ажылчынга колдуунда дагзып турар. Чүгле көскү каракшың болгаш шевер холдарның дузазы-биле ындыг херекселдерни кылып ап болур. Ынчалза-даа ол бүгү субъективтиг шынарларны булуң хемчээр универсалдыг херексел солуп болур. Ол херексел резецти шын чондурарын хынаар арганы берип турар. Биргээр чугаалаарга, ооң дузазы-биле аная өөреникчи кижи безин бедик шынарлыг шын чондурулганы кылып болур.

Күш-ажылдың будурукчүдүү ол херекселди ажыглап турда ийи катап беднир, үрей кылыр чорук болдунмас.

Москвачы В. Д. Левакович чогаадып кылган ол херекселин ССРЭ-ниң УАЧД-де «Машина тудуу» павильонда делгеп көргүскен.

О. ПАВЛОВ.

ӨӨРЕДИР -ДАА, ШЫЛГААР-ДАА

ССРЭ-ниң УАЧД-де «Нефть үлетпүрү» павильонга келгеннер «Кобра-2» деп хынаар болгаш өөредир машинаны аажок сонуургап турарлар: ону Грозныйның нефть институду чогаадып кылган. Ол машинаны айыл чок чорук техниказының талазы-биле программычыткан өөредилгениң болгаш экзамен хүлээп алырының чепсээ кылдыр ажыглап турар, ол ийи режимниг: өөредилге болгаш экзамен. Биргн режимде — тускай өөредилге хереселдиң ажыглап болур, ында айтырыг дугайында информацияны бижээн, а ангыланы арынарда тускай демдектер-биле немелде медээлерни айыткан, өөренип турар кижи оларның дузазы-биле харыызын тургузар. Бир эвес ооң харыызы шын болур болза, машина дараазында айтырыгга харыылаарын төпшээрээр. Харыы шын эвес болур болза, шын кылдыр харыылаарыгга херек информацияның (параграфтың) дугаарын айтып бээр. Ол айтырыглыг өөредилге доостурга өөренип алган билиниң демдээн үндүрер. Ол чорук материалды шиңгээдип алганының хире-чергезинің дугайында түннел үндүрер. өөренип алганының деңнелиш шын тодарадыр арганы бээр.

«Экзамен» деп режимде — өөренип турар кижи чүгле эргежок чугула программычыткан айтырыглар бар өөредилге хереселян ажыглаар. Шын азы мге-даа харыылаан болза, машина дараазында айтырыгга харыылаарын негээр. Ооң утпас системазы харыының шынарын сактып алыр. Экзамен доостурга, билиниң деңнелиниң дугайында машина дыннаткаш, чогуур таажыр демдекти салыр.

«Кобра-2»-ниң тергиин онзагай чүүлү болза, ол шын-даа, мге-даа харыыларны сактып алгаш, экзамен дужааган кижиниң билиниин демдээн болгаш шын эвес харыылаан айтырыгларының дугаарларын хары угда башкыга айтып бээри болур.

Бо чаа чүүл айыл чок чорук техниказының талазы-биле быжыг билиглерни нефтичилерниң чедип алырыгга дузалап турар.

С. ЛАРИНА.
(ССРЭ-ниң УАЧД — СЭТА).

ХААКТЫГ СЕЛГҮҮСТЭЭШКИН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чаа маркалар

ТӨӨГҮДЕН АРЫННАР

ССРЭ-ниң харылзаа министерствозу элээн каш чаа маркалар үндүрген.

Чурукчу И. Шевцовтуң кылганы биичи маркада Россияга революция шимчээшкинниниң хоочун ажылдакчызы Е. Д. Стасованың портредин чураан. Партияның даалгазыбиле Стасова Петербургка болгаш Орелга, Тбилисиге болгаш Москвага чажыт байдалга ажылдап чораан. Октябрь революциязы тиилээн соонда Елена Дмитриевна партияның удуртур ажылдарынга турган. Бо марканы ол революсчуның төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга тураскаадып үндүрген.

Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновскийиниң төрүттүнгенинден бээр 75 чыл болганынга холбаштыр чурукчу В. Пименовтуң марказы үнген. Кайгамчыктыг полководчу Р. Я. Малиновский Сталинград чоогунга Украинадан, Румыниядан болгаш Венгриядан хостаарда фронтулар командылап турган онза шылгараан. Бо чаа маркашылгарангай шериг начальниктериниң алдарынга тураскаадып үндүрер болук маркаларның башгайгызы-дыр.

Свердловск хоорайның 250 харлаанынга Я. Аксамиттиң чураанын маркаңы үндүрген. Ында үш кижиниң көргүскен— Уралдың шаандагы ус-шевери, хамаатты дайын үезининң кызыл гвардейжизи база амгы үеним аныяк ажылчыны. Бижимедп: «Свердловск хоорай 250 харлаан».

Молдав эртемден болгаш политиктиг ажылдакчы Д. К. Кантамириниң төрүттүнгенинден бээр 300 чылын ооң портредин чураан (чурукчу А. Коврижкин) маркаңы үндүрүп демдеглээн. Кантемир Биоги Петрнуң чоон айтырыглар талазы-биле сүмелекчини чораан. Ол ажылдарының барык-ла шупту үзүн Россияга турган бижээн. Патриотчу чорук. Балкаңнарга Россияның депшилгелиг ролюн Кантемир номнарынга чугаалап чораан.

Шылгарангай азербайджан шулукчу Ималеддин Насимниң портредин ооң төрүттүнгенинден бээр 600 чыл болганында үндүрген маркада чураан. Ол персид болгаш араб дылдарга бижип чораан. Кижи дээрге ол магалыг чагай чүүлдерниң дээжизи-дир деп бадыткап, хосталгаже улустарны кыйгырып турган. Ону шажыгга удур дээш деңнээр чүүл чок каржы шаажылаан: дириите кежин союп каапкан. Насимниниң чогаалдары Чоокку Чөөн чүкте болгаш Ортаа Азияда сурагжаан. Марканың чурукчузу — В. Пименов.

Ол-ла чурукчу Пугачевтуң удуртканы тараачыл дайынының 200 чыл оюнга үндүрген маркаңы чураан. Ында Пугачевтуң портреди бар болгаш шериг шивээш штурмнап турарын көргүскен.

И. ВАКС.

Бүгү-эвилелдиң филателистер нинтилелиниң парлаага болгаш пропаганда кылдызының улуг референтизи.

телевидение

НОЯБРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

15.15— Өнүүг телекөргүзүг. «Каң канчап катканыл». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 1-ги серия. 16.20—16.30— Чапсар. 16.30—«Аныяк үннер». Бүгү-эвилелдиң телеконкурузунуң лауреаттары-биле Москва метрополитенниң тудугжуларының ужуражышкыны. 17.45—«Поэзия». 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30— Ураң гимнастика талазы-биле делегей чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.45— Ургларга фильм. 20.05—Телемедээлер. 20.20—«Баштайгы орук». Ураң-чечен фильм. 20.40— Телемедээлер. 20.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00—«Киргизия чуртна рапорттап тур». 21.50—Конперт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

1973 чылдың ноябрь 24—25 хүннеринде делегей болгаш Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады, Соңгу-Осетин АССРниң алдарлыг артизи **Владимир Макаровтуң** концерти болур.

Ону «Электрина» деп хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттер хүннүң-не 13, 16 болгаш 20 шактарда эгелээр.

Кассалар Политиктиг чырыдышкын бажыңынга база «Саян» универмагка эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагырлары хүлээп ап турар.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 59, телефон 49—40.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КАНСКИДЕ № 12 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕ (ПӨС-ТААВЫНЫҢ) 1973—1974 ЧЫЛДАРДА ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АП ТУРАР

Өөренир тускай эртеми: пөс-таавычы, аргыкчы, дескилекчи-шимичи.

Өөренир хуусаазы 11 айлар дургузунда.

8 класс дооскан, 15 хардан өөрү урутларны аңаа хүлээп алыр. Хүлээп алган кижини халас чем-биле, ниити чуртталга бажыңы-биле хандырар, 22 рубль түңнүг стипендия бээр, халас хептн азы ооц акшазын база бээр.

Будуруге практиказының (5 ай өрткен соонда) үезинде ажыл төлевирин бүрүнү-биле төлеп бээр. Училищеде библиотека, спортзал болгаш спортшөл ажылдап турар.

Училищени дооскаңнар будуруглерге ажылдавышаан, пөс-таавы талазы-биле кежээки техникумга (бо-ла черде) конкурс чокка өөренип кирер. Ийи чыл ажылдаан соонда үк будуруге чери өөреникчини институтче өөредип чорудар болгаш көвүдеткен стипендияны төлээр.

Кирерде дужаар чүүлдери болза: билдириишкин, эртем-билиниң дугайында документ, автобиографиязы, чурттап турган черинден шынзылга, паспорт азы төрүттүмгенинин херечилели.

Билдириишкинни 1973 чылдың ноябрь 15-тен эгелеп хүлээп ап кирипкен.

Кичээлдиң эгелээри — 1973 чылдың декабрь 1-де.

Училищениң адреви: Красноярск крайның Канск—6, Октябрьның 40 чылы кудумчу, 162, автобус № 1, доктаар чери—хөвең-саазын комбинадының Культура бажыңы.

ДИРЕКЦИЯ.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ БЕЛЭЭНГЕ

Чаа 1974 чыл чоокшулап орар.

Дөргүл-төрелдиригерге, таныштарындарга чаа чылдың эң эки белээ болур чүүл болза күрүнеминиң 3 хуулуг иштики чээшкинниниң ойнаашкыны болурун утпаңар.

Бо чээшкинниң талазы-биле ойнаашкынның тиражы 1973 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга болур.

Декабрь 1-ге чедир ол чээшкинниң облигациязын чиик өртек-биле—10 рубль 5 көпеек-биле 10 рубльдиин, 20 рубль 10 көпеек-биле 20 рубльдиин садыл ап болур. А декабрь 15-тен 30-ге чедир 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 көпеек-биле, 20 рубльдиин—20 рубль 50 көпеек-биле садыл алыр апаар.

Чээлиниң талазы-биле ойнаашкын тиражы чылда сес удаа: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

20 рубльдиң облигациязынга 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльди ойнап ап болур. А он рубльдиң облигациязынга ойнаашкынның чартыын ойнап ап болур.

КИНО

НОЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40. шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фантомас» (1—2-ги сериялары) 13.20, 16.40, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аас-неминтиг болуңар, уруглар» 16.50, 20.30, «Сылдыс өкү» 15.00, 18.40. шактарда.

«ПИОНЕР»: «Силерге көргүзүп берейн» 9.00, 10.45, «Адаң хаяазы мында ыржым-дыр» (2 сериязы катай) 15.00, «Санниковтуң чери» 12.30, 18.30, 20.45 шактарда.

Алдан-маадырларның тура халыышкыны бастырганының соонда оларның эрес-идиминиң, амыдырал-чуртталгазының болгаш оларның-биле болгулаан анаа-ла тава-ылгалар дугайын амга чедир чонда чугаалажып турар дамчыыр чугаалар хөй. Оларның арасындан 3 чугааны ТДЛТЗШИ-ниң эртем ажылдакчызы Ч. КУУЛАРНЫҢ чыгганын ёзугаар бараалгаттывыс.

АЛГЫ ТОНДА ЧАШ УРУГНУҢ ХОЛУНУҢ ИЗИ

Туттурган алдан-маадырларны хос доскаар иштинге үгле баштары көстүп чоруур кылдыр бектээш, тевелерге чүдүргеш, шаажылаары-биле Улаастайже апарган. Оларны аңаа үш хемнин белдиринге турган «Шораан» деп карабажыңга хоруглаан. Шөй аргаларлар иштинге үттеп үгле бажы көстүп олурар кылдыр олурткаш, шоочалап каарга, карангыда кажаа иштинде хөйлар ышкаш карактары кыпанайчып олургулаар турган. Шаажылаадың шагы кээрге, «Шораандан» үндүрүп турда, оларның бирээзинин алгы тонунуң артында чаш уругнуң холунуң изин чораанын өөрү көрүп каанд

— Идегеттер сени аал-оразындан үндүр сөөртүп, эриндеп турда, чаш ажы-төлүң: «Күжүр ачамны ынчанмаңар!» деп, үстүг холдары-биле тонуңнан халбактанып тургандыр. Күжүрүңүн холунуң изи ол тонуңда артып каап-тыр..

— Бистиң бажывысты кезип каар. Чаш төлүвүстүң салаазының чараш изин кара черге кады хөмдүрбээлиңер! Моңу эки кижилер төрээн черивисче бердириптер-даа чадавас, ол ызыргаш, чажырып каалынарам — деп, бир-ле тывынгыр эр сүмелээн. Чаш уругнуң холунуң изин тондан долганыдыр ойгаш, ону «Шораан» иштинге чыткан аът комунга кызыдып каапнар. Экизи көргеп, ол тоннуң оюун аът ажаакчызы моол чалча кижи тып алгаш, чорумалдар дамчыштыр будуу чорудупкап.

Алдан-маадырларның тура халыышкыныңың көскү черчизи бооп, чаш уругнуң холунуң изи бастынган, адыш оюу дег, алгы тон быжындызы демиселче кыйгының ыдыктыг түту дег, чоокка чедир-ле аалдар дамчып чораан дээр чүве.

МААДЫР УЗУН-БЕЛЕК

Алдан-маадырларның баштыңчыларының бирээзи хып дээн, чээрби ажыг харлыг моге Узун-Белек турган. Улаастайга дөртен дөрт кижиниң бажын кезип шаажылаан турда, эң-не аар хилпичектээшкинге таваршкан кижи ол.

Шинтпирни күүседирип кыйгырган соонда, ийи будуп демир илчирбе-биле дужаа каап, дөрт кара, узун эрни «Шораан» иштиңден чыш мурнунга үндүрүп экелгеп. Ооң ийи холун мурнунга хүлээш, артында пионерлерниң бешадыр чуруп турар даанның адын Кижи-Баштыг дээр. Дерзия шаажылалдан коргуп, сестир туржук, дарлалга улам ожээн-килеңин өөскүдүп, төрээн черинге ынакшылын соглеп, келир үеним саагакчылары өгбелериниң шынныг демиселин утпайн чоргун дээш, ол дагның адын ынчаар адааны чадавас...

БӨГҮН АЖЫТТЫНАР

Аңчы болгаш балыкчы бүрүзү аалынга олчалыг чанып келирин күзээр. Ынчаарга өспүшаан турар хереглеядп долу хандырар төлээде, бистиң тайга-тандыларывысты болгаш хем сугларывысты канчаар улам байыдарыл? Бо айтырыга харыыны аңчыларның болгаш балыкчыларның Москвага бөгүн ажыттынар Бүгү-россия съездизи бээр ужурлуг.

— Бистиң чазаавыс болза, аңчылар болгаш балыкчылар нинтилелдериниге 140 миллион гектар черни быжыглап бергеш, оларның дугайында улуг сагышты салып турар — деп, Россия Федерациязының Аңчыыр болгаш балык талазы-биле эвилелиниң баштаар черинин дәргазы А. И. Корольков СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Ол болза нинтилелдиң кежигүнү бүрүзүнге чүс гектар чер онаажып турар дээни ол-дур.

Аңнаыр ажылының айтырыын эки билбес кижилерде: бир-тээ аңчы кижи боолап турар чүве болгандв, аң-куштар дөмей-ле эвээжээр ужурлуг дээр чүүлдер бар. Ынчаарга эң дээре дээн аңнаыр ажылагый черлериниң практиказы ону ындыг эвес деп бадыткап турар. Москва чоогунга болгаш өске-даа топ областарга чылдын-на аңчылар буур-буланнарны, черлик хавааннарны, коданнарны хөйү-биле аңнап-ап турарлар, ынчалза-даа оларның саны чыл-чылы-биле өзүп турар. Ол дээрге аңнар дугайында бодалдыг сагыш салышкынның түңнели-дир.

«Бойдустап алган чүвеңни — эгидип бер» деп чүве бистиң бүгү нинтилелдеривистиң лозуну болган турар ужурлуг. Ол нинтилелдериниң хөй нуруузунда черлик аңнарны болгаш куштарны кыжын азыраарыбиле сигенни, дазылында чеминтиглерни, тараа кудуруун болгаш өске-даа чемнерни белеткээш, аърга-арыг иштинде алаактарга токкулеп каап турар. Аңчыларның болгаш балыкчыларның сөөлгү съездизиниң соонда эрткен дөрт чылдың дургузунда чүс-чүс кундустарны, черлик хавааннарны, пеилерни, муң-муң коданнарны болгаш өске-даа амытаннарны аа черлерже көжүргүлээн. Аңнарның санын көвүделири-биле болгаш оларны тудуп азыраары-биле специализастаттынган элээн хөй ажыл-агыйны тургускан.

166 миллион гектар черге черлик аңнарның чизезин чоруткан. Оон алгаш көөрге, черлик хавааннарда ортумаа-биле 22 хуурга, буур-буланнар болгаш пеилер—10—13 хуурга көвүдеп турар болган. Эрткен чылын Россияның аңчылары он муң ажыг буур-буланны аңнап алган, оон ынай 280 муң коданны тыпкан, а суг куштарын —бүдүн чартык миллион ажыгны аңнаан.

Съезд болза эки тураазы-биле сонуургап балыктаарларның ажыл-херээн чурумчудар анаар. Организас чок хөй санныг балыкчылар хем-суглардан балыкты чежеин-даа балыктан алза, оон орнунга чүүү-даа бербейн турарлар. Ынчангаш сонуургап балыктаарларның база нинтилел кежигүннериниң балыктаарының принцивинге организастаар чорук чүтүл.

Хүлүмзүруг күш немээр

АДАЗЫ БИЛЕ ОГЛУ

Бир-ле кижи Дюманың оглу Александрга «Сээң алдаржаан ачаң душкан-на черинге «Үш мушкетёрларның» чайынаанчах чедишкинин мактавышаан, бодунуң улуг мергежилдиин көөргедип чоруур» дээрге, оозу:

— Ашакты оршээп болур. Ол көөргетинишкин-биле долдур үрүп каан сыный-биле домей кижи-дир ийиң—дээн.

Оң сестер улуг Дюманың кулаанга четкенде, оозу ореиг артлаан. Демги кижиге таваржы бергеш:

— Мен демин чаа оглум биле ийи шак маргыжып келдим. Ооң түннелинде шуут кандыг-даа бодал чок, куруг артым—дээн.

Ындыг-даа болза адашкылар бот-боттарынга оңнуктер дег хамаарылгазын кагбаанар. Оглуңуң «Чечек тутка дацгыка» деп шинзиңге ол кымдан-даа эртык ур. лавшкыр адыш часкап орган. Кожаларының бирээзи элдепсинип:

— Мосье Дюма, силер боттарыңарның шилериңерниң чедишкинниңге дег ооруп турар-дыр силер, аа—дээрге:

— Мен авторуң автору тур мен—деп харылзаан.

МООРТАЙДАН СЫРЫВЫТ

Афандинии тулдурар дээш ооң оңнуктериниң бирээзи:

— Афанди, чүнү канчаайн, богун билбейн күске сырыттым. Канчап үштүп каарыл?

— Чүү боор ында дириг моортайдан сырывыт—деп, Афанды сүмелээн.

Стол календарындан.

ХООРАЙНЫҢ БИРГИ ЧЕРИ ДЭЭШ

БАСКЕТБОЛ. Кызыл хоорайның бирги черн дээш баскетбол маргылдаазы күш-культура коллективтериниң болгаш өөредилге черлериниң аразында эгелээн. Ында эр улустуң тос. херээженнериниң чеди командазы киржип турар.

Республика чемпиону «Динамонуң» баскетболистерэ уругларның спорт школазының командазын 82:49 санга уткан. Башкы институдуңуң студентилери биле кодээ ажыл-агый техникумунуң сургууларының ужуражылгазы солун болган. Оюнуң баштайгы чартында келир үеним башкылары мурнап турган, ынчалза-даа сөөлзүредир техникумнуң спортчулары шудургу, кызымак ойнаан, 61:59 санга удуп алган.

Шанчалдыг черлерни ап болур «Медик», «Динамо» командалары ужурашкан. Эмчилер баштайгы минуталардан эгелээш, соолуңге чедир дүрген, организастыг ойнаан, республика чемпионун аштырышкынга таварыштырган.

Херээженнер командаларының аразында каргылдаа базасолун болуп турар. Кодээ ажыл-агый техникумунуң уруглары кооператив училищезинниң спортчуларын тиилээн. Уругларның спорт школазының командазы өөредилге-курс комбинадының сургуулдарын удуп алган.

Б. АБРАМОВ.

ВОЛЕЙБОЛ. Найысылалдың бирги черн дээш волейбол каргылдаазында эр улустуң он бир, херээженнериниң он командазы киржип турар.

Аэропорттуң эр улус командазы «Кызыл тудуг» эргелелиниң волейболистерин чиигн-биле тиилеп алган. Хоорайның улус өөредилге кылдызының спортчудары башкы институдуңуң студентилеринге уттурган. Геологтар, башкы училищезинниң, кодээ ажыл-агый техникумунуң командалары боттарының удурланыкчыларын удуп алган.

Ю. РОЩИН.

* * *

ЧАРТЫЫ ДООЗУЛГАН

Шыдыраа каргылдаазы чедиги салыг-биле чартыы доозулган.

Республика чемпиону Н. Шишигин Тес-Хем райпозунуң экономизи З. Майдыргы эге көштерде-ле хөй боданырыгже элбадап, көш бүрүзүн нарын-чыдыпкан. Ага-биле ойнаан З. Мэйдыр кара ноян талазынче шаап халдаарын ораладшса-даа, арай-ла эрга-дурзулга эвээш болганындан удавазанда Н. Шишигинге уттурган.

Кызылдың шыдырээчизы Ю. Белов Бай-Хаактың башкызы Б. Хомушкунуң шавар халдаашкынынга удур шын камгалал тургузуп шыдавайн уттурган.

Мастерге кандидат М. Адыгол чедиги салыгда чёдишкинниг ойнаан. Д. Будуунуң (Эрзин) уткан. Д. Канчыыр В. Селиверстовка, К. Кыргыс В. Смирновка уттурганнар.

М. Монгуш—Х. Урусовтуң салыы ойнатпымаан, А. Борзенко—В. Луканов оларның оюну соңгаарлаттынган.

Д. САЛЧАК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторвун 24-63, редакторвун ораалакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи хынырал кылдызының 37-13, культура көлдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызынаң 41-27, информацнал база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2341.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—0148

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 274 (9344) | Четверг, 1973 чыл ноябрь 22 | 1925 чылда үдээилеттингеш | Өртээ 2 коп.

ШАҢНАЛ—КАА-ХЕМДЕ

1973 чылда дүжүт ажаап алышкының чедиишкинниг эрттирер болгаш күрүнеге пландан ажыр тараа садар дээш республиканың районнарының социалистиг чарыжының түннелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел чугаалажып көргеш, күрүнеге пландан ажыр тараа садарын хандырган, үрезин болгаш ажыл-агыйның иштики фондуларынга тараа уруп алырының планын күүсеткен база республиканың өске ажыл-агыйларынга үрезин болгаш мал чеми тараа садарының талазы-биле онаалданы күүсеткен Каа-Хем районну социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан. Ынчангаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун 5 мун рубль түңнүг акша шаңналы-биле кады Каа-Хем районга тыпсыр деп доктааткан.

УЗБЕКИСТАННЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ УЗБЕК ССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА УЗБЕК ССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Узбекистанның колхозчуларынга, совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларынга, көдээ болгаш суг ажыл-агыйының специалистеринге, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының эртемденнеринге, ажылдакчыларынга, хоорайларның ажылчы чоннарынга, өөредилге албан черлериниң коллективтеринге, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларынга — хөвең дээш демиселге идепкейлиг киришкен бүгү-ле кижилерге—социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеш, күрүнеге 4 миллион 900 мун тонна хөвеңни садып, күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алганы-биле холбаштыр изиг байырны чедирип тур.

Ол хире хөй хемчээлдиг хөвеңни күрүнеге саткан чорук СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдер болгаш совет кижилериң чаагай амыдыралын көдүрер талазы-биле Директиваларын чедиишкиниг күүседиринге республиканың улуг салымшыкыны бөөп турар.

Көдээ болгаш суг ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларының, Узбекистанның бүгү ажылчы чоннарының кызымаккай ажылдаанының, республиканың партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының база ажыл-агый органнарының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының ачызында ындыг чедиишкинни чедип алыр аргалыг болган.

Узбек ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының иштилеринден боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле чер ажылынга ам-даа чаачаа чедиишкиннерлиг бооп, мал ажылын шалыпкын хөгжүдери дээш демиселди улам калбартыр болгаш көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрүп үндүрер база күрүнеге садар талазы-биле беш чыл планының даалгаларын алдарлыы-биле күүседир дээрзинге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелиг илгергилеп турар.

СЭКП-НИҢ ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

БЕШ ЧЫЛ—МИЛЛИОННАРНЫҢ ЧУГУЛА ХЕРЭЭ

УТКУШТУР ПЛАН

Бистиң Төрээн чурттувустуң наймысылалы Москванып мурнакчы бүдүрүлгелери — «Компрессорнуң», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг автоматтыг шугумнар, № 2 шак заводунуң, «Красный богатырь» бүдүрүлге каттыжышкыныныңың, Петр Алексеев аттыг фабрикаңың болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерниң ажылчыннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш беш чылдың дөртку чылынга уткуштур планны чогаатказп, бедиткен хүлээлгелерин боттарының хураалдарынга хүлээп алганнар. Уткуштур алыр планнар дээрге, кайы-бир бүдүрүлгеге азы адырга үстүкү органнардан берип шаан күрүне планнынын контроль чурагайларын ажыр күүседиринии талазы-биле коллектив кежигүннериниң боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күжениишкинниг план кылдыр бадылаан план-дыр.

Чурттуң мурнакчы бүдүрүлгелери 1974 чылдың күрүне планын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринии болгаш продукциняны бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин көвүдедир талазы-биле көргүзүтлерии ыракта ажыр күүседиринге хамаарыштыр бедиткен хүлээлгелерни уткуштур алдынган планнарында киирип турарлар. 1974 чылга уткуштур планнарны ажылдап кылып турар бүдүрүлгелериниң ажылынында бир онзагай чүүл болза, ук бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының продукция бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин бедидирии чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринің күсели-биле эвес, а материалдарны база чиг-этти камнап алырының, чаа техниканы шинтээдиринин, бүдүрүлге чорудулгазын механизастаарының болгаш автоматчыдарының дузазы-биле чедип алырын планнап турары болур.

Наймысылалдың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бо чаа эгелекчи саналын СЭКП Москва хоорай комитеди изин-биле деткээш, бар арга, курлавырларны санап көргеш, келир чылдың планында көрдүнген көргүзүүлгерии ыракта ажыр күүседиринің хемчеглерии ажылдап кылырын хоорайның бүгү заводтарынга болгаш фабрикаларынга саналаан. Бо үнелиг саналты наймысылалдың партия райкомнарының секретарьларының хуралынга, наймысылалдың машина тудугжуларының семинар-хуралынга чугаалажып көрген болгаш ук эгелээшкинни неп-тередиринің база ажылчы чоннарның ортузунга политмассалыг ажылды күштелдиреринің, социалистиг чарышты калбартырының талазы-биле тодаргай хемчеглерим ажылдап кылган.

Тоску беш чылдың дөртку чылы — 1974 чылга уткуштур алыр план талазы-биле москвачылардың патриоттуг эгелээшкиии бүгү чуртта деткимчеии алган болгаш беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү совет кижилерниң калбаргаи чарыжының чаа ye-чадазының база бир илертейлээшкинни апарган. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев София хоорайның ажылчы чоннарының митингизинге чүве чугаалап тургаы, ол улуг херекке мындыг үнелелди берген: «Амгы уеде бистиң бүдүрүлге коллективтивисте келир. 1974 чылдың планнарын тургузар талазы-биле улуг ажылдар чоруттунуп турар. Оон бир кайгамчык чүүлү бо. Ажылчы чоннарның уткуштур алган планнары болгаш саналдары бистиң ведомстволарывыстың баштай плайнаан чурагайларындан ыракта ажып турар. Ажылчы чоннарның миллион-миллион массаларының энергиязы, эгелеччи саналы болгаш күш-ажылчы энтузиазмы — ол дээрге, бистиң чедиишкиннеривистиң кол үнер дөзү-дүр, эштер».

Ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын моон инай улам хөгжүдеринге москвачылардың патриоттуг эгелээшкиии черле улуг роль дуг бооп турар. Чүге дээрге, бирээде, «адакыр ажылчын черлерден үнүп турар инициатива бүдүрүлгеиин иштики курлавырларын чоннуң эрге-ажынга дүүштүр улам долу ажылаар арганы бээр, ийиде, күрүне планының төлевилелиниде кирген бедиткен хүлээлгелер бадылаттынган соонда бүдүрүлге черинге хоойлу болур. Чарыштың негелеехүлээлгелерин бо хире харысаллалыг көрүп турары продукция бүдүрерииге херектиг материал-техниктиг хандырылганы шын планнаар арганы берип турар.

Москвачылардың эгелекчи саналын Тываның ажыл-ишчилери бүгү чурттуң ажылчы чоннары-биле бир дөмей деткип турар. Беш чылдың үшкү чылын организастыг доозар, келир чылдың беш чыл планында көрдүнген контроль чурагайларын ажыр күүседир уткуштур алдынган планны Тываның база бир журнакчы бүдүрүлгезии Ак-Довуракгың даг-дүгү комбинадының коллективиниң хүлээп алганын болгаш ону СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң деткээнинии дугайында материалдарны бистиң солунувус бөгүи парлап турар. Бо патриоттуг эгелээшкинни бүдүрүлге, транспорт, тудуг болгаш өскедээ организацияларга иептередирии, ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын дээштиг болдурар дээш тодаргай хемчеглерии алырын партия обкомунуң бюрозу чер-черде партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга даасканн.

Уткуштур алыр планнарны ажылдап кылырынга бүгү талалыг белеткенир херек. Ону чогаадырынга, ажылдап кылырынга коллектив кежигүнү бүрүзүн ыяп-ла киириштирерин чедип алыры чугула. Ылаңгыя бүдүрүлгелериниң администрация черлери, партия болгаш хөй-нимти организацияларыуткуштур алыр планнарны ажылдап кылып тургаш, сагылга-чуруумну быжыдар, күш-ажылдың организастаашкынын экижидер айтырыглар-биле чергелештир экономика албанын иштики курлавырларны илерелип тыварынче шуут мобилизастаар хүлээлгелиглер. Ылаңгыя беш чыл планы чылдар аайы-биле каичаар күүсеттинип орарыл, планнаттынган көргүзүглериин кайызы хожудап турарыл, ону дарый эдип ап болурунуң оруктарын тодарадыры дээн ышкаш айтырыглар ынчээнгейниң төвүнде турар ужурлуг.

Республика экономйказының чамдык адырларында чедир кылдыммаам, хожудангай чүүлдерниң ам-даа барын бо чылдың эрткен он айларының түнелдериниден көрүп болур. Чижээ, үлетпүр бүдүрүлгелериниден ол коллектив эрткен айларда продукция сайгарарының күрүне планын күүсетпээн. Ылаңгыя «Тыва кобальт», «Тудуг кезектер» комбинаттары, пиво заводу, даараныпга комбинады улуг хожудаашкынны болдурган. Беш чыл планының чылдар аайы-биле доктаатгынган онаалдаларын бүрүн күүседип албайн чыткаш, уткуштур алыр план дугайында чугаа кылыры берге. Ынчангаш уткуштур алыр планны ажылдап кылып турар үеде хожудап турар бүдүрүлгелер болдунган четнестерин чайладырынын хемчеглерин баш удур алыр ужурлуг.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунда

„ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ“ КОМБИНАТТЫҢ 1974 ЧЫЛГА УТКУШТУР АЛГАН ПЛАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

«1973 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи партияның XXIV съездизиниң салган соруглаларын амыдыралга боттандырар дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар деп, СЭКП обкомунуң докладында демдеглээн.

Тургустунган күчүлерии долу ажыглаарының, дериглерии чаартырының, технологтуг ажылдарны механизастаарының, автоматчыдарының, мурнакчы технологияны шинтээдип алганының ачызында 1973 чылда даг-дүгүн бүдүрериниң хемчээли 1972 чылдыңга деңнээрге 12 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 13 хуу улгадыр. 1973 чылда 49,5 мун тонна даг-дүгүн бүдүрер. Бо чылдың бүдүрүлге планы бүгү көргүзүглер аайы-биле эки күүсеттинип турар. Коллектив шиитпирлиг чылдың планын 1973 чылдың төнчүзүнге чедирбейн күүседирии хүлээнген.

Комбинаттың администрациязы болгаш парткому техниктиг депшилгенин, камналга чүрүмүнүн, продукцияның шынарын экижидеринге айтырыгларын доктаамал кичээнгейге ап турарының ачызында бо эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында чедип алдынып турар чедиишкиннерге айтырыгларын доктаамал кичээнгейге ап турарының ачызында бо эки көргүзүглерни чедип ап турар.

1974 чылга уткуштур алдынган план-хүлээгелерии ыяап-ла күүсеттинген турарын чедип алыр дээш ажылчы чоннарның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, масса-политиктиг болгаш кижиларлиг ажылын күштелдиреринии республиканың чер-черде партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга партия обкомунуң бюрозу хүлээткен.

БҮДҮРҮЛГЕ БҮРҮЗҮ УТКУШТУР ПЛАННЫГ ТУРЗУН

Республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи Ак-Довурак хоорайда даг-дүгү комбинаттың ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелиин социалистиг чарыжына киришпишаан, беш чылдың үшкү чылын бедик көргүзүглерлиг лоозарынга бүзүрелдиг. Чылдың эрткен он айларында үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпизи 12 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 13 хуу болган. Ол үеиин дургузунда үлетпүр продукциязының сайгарылга планы 107,1 хуу күүсеттинген. Келир айның 5-ке чедиро — Совет конституциязиниң хүлээ таварылтыр чыл планын бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде күүседир соруглапы коллектив салып алган ажылдап турар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында чедип ап болур түнелдерииге үидезилээш, Москванып мурнакчы бүдүрүлгелериниң патриотчу эгелээшкиниң детквиишаан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи 1974 чылга уткуштур планны хүлээп алган. Олар ук планны коллективте бар аргаларны санап көрүп, техниканың ажыглалын экижидеринин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринің ачызында чедип алырын көрген. 1973 чылдыңга деңнээрге 1974 чылда даг-дүгүн бүдүрериниң хемчээли 11,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 9,1 хуу бедидер. беш чыл планында 41 мун тонна деп көрдүнген турда. 1974 чылда 55 мун тонна даг-дүгүн бүдүрер. даг-дүгүнүң тыбыжын 1974 чылдың төнчүзүнге чедир 28 мун тоннаны пландан ажыр берип, беш чылда ону казып тыварының дөрт чыл планын 3,5 чылда күүседирии комбинаттың ажыл-ишчилери хүлээнип алган. 1970 чылга хамаарыштыр алырга ниити продукция бүдүрериниң 34,6 хуу хемчээлдиг бүгү өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң ачызында чедип алдынары көрдүнген.

Ак-довуракчылар ол бүгү соруглаларны үүнүп ачызында чедип алыр деп турарыл? Чүүнүп-даа мурнунда күчүлүг техниканы шинтээдип ажыглаарыиче мында онза кичээнгей салып турар. 1974 чылда хөй яазы дерилгелерни шинтээдип алыр. Чижек камналгазы 260 мун рубль түңнүг 200 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шинтээдип алыры көрдүнген. Болбазыралыгга дерилгезиниң ажыглал коэффициентизиң 0,88 чедирер, 11 млн. 560 мун рубль түңнүг төнчүткеи капитал салышкының, оон иштинде 5 млн. 870 мун рубльдиң тудуг-чоитаж ажылдарын шинтээдип алыр. Ниитизи-биле 4 млн. рубль кол фондуларны ажыглалга киирер. Бирги ээлчегде пионер лагерьлерии болгаш эштир бассейнии тудар болгаш ниитизи-биле 10.257 дорбелчин метр чурттажга шаалы дужаар.

Арыглап, болбазырадырынга белеткээн руданың курлавырларын ковудедир соруглга-биле даг казар ажылдарның хемчээлин келир чылын 6,6 млн. тонна чедирер, 1974 чылдың бирги кварталында-ла рудиикке шилиттүүген руданы хол-биле чыырын соксадыр.

Комбинаттың цехтериниң болгаш адырларының коллективтериниге камналга чүрүмүн сагыыр база даг, транспорт болгаш болбазырадырлга дериглерии, чөп ажылдаво дээш демиселди уламчылаар. Камналга чарыштың чугула негелдези болган турарын чедип алыр. Ындыг соруглга-биле келир чылын 700 мун кидовагт-шак электроэнергиязы, чижелеп алган 600 тонна одаар чүүлдү, 36 мун рубльдиң дузалал материалдарын камнап алыр.

Коллектив кежигүнериниң ортузунга хижээдилге ажылын улам күштелдиреринии көрүп турар. Комбинаттың ажылчыннарының ниити билиин болгаш тускай мергежилиин дедиелин бедидеэ хемчеглерии боттандырып чорудар. Хөй-ниитиниң ажылынга кижи бүрүзү идепкейлиг киришкен турарын чедип ап, кодээ ажыл-агыйга шеф дузазын чедирер.

Шыңгыы күжениишкиниг ажылдаар апаар утхуштур планны хүлээп албышаан, комбинаттың парткому, дирекция-биле кады коллективте организакчы болгаш идей-кижиидилгелиг ажылды чүткүлүү-биле калбартып, участок бүрүзүнде чаа курлавырларны дилеп тывар сорулгалыг.

ПЛЕНУМ БОЛГАН

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң пленуму болуп эрткен. Анаа организастыг айтырыгны чугаалашкан. СЭКП райкомунуң ийиги секретары И. У. Успунның өске ажылче шилчээнин барымдаалааш. ол хүлээлгезинден пленум хостаан. СЭКП райкомунуң ийиги секретарынга мурнунда партияның Тожу райкомунуң секретарынга ажылдап турган К. Д. Монгушту совгаан.

КҮРҮНЕГЕ СҮТ БОЛГАШ ЭЪТ САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ НОЯБРЬ 16-ГА ЧЕДИР ХУУ-БИЛЕ

Районнар	Сүт	Эът
Бай-Тайга	87,8	87,4
Мөңгүн-Тайга	—	93,1
Барыын-Хемчик	86,5	89,6
Өвүр	89,5	91,3
Чөөн-Хемчик	97,7	89,3
Улуг-Хем	95,1	90,2
Таңды	96,0	85,7
Бии-Хем	106,3	87,7
Тожу	102,5	69,1
Каа-Хем	99,7	94,7
Тес-Хем	96,8	79,9
Эрзин	82,5	94,2
Кызыл хоорай Соведи	99,9	100,4
Республика ниитизи-биле	97,9	90,0
1972 чылдың ол үезинде турганы	95,4	93,1

Бо медээни өзүгээр алырга, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында күрүнеге сүт садарының планын күүседир талазы-биле республиканың ажыл-агыйлары улуг күженишкинии үндүрүп турары тодаргай. Бо чылдың ноябрь 16-га чедир күрүнеге сүт садары эрткен чылдың ол үезинде турганындан элээн бедик болган. Ылаңгыя Бии-Хем, Тожу райоиларының фермаларының ажыл-ишчилери сүт садарының чыл планын алган хүлээгезе-биле кады ажыр күүседипкеи. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Тес-Хем районнарның база Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары сүт садарының чыл планын күүседиринин кырында келген. Республиканың сүт дужаар планыңг 32 совхозунуң иштиидеи 12-си сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеи, ам планнан артыкка дужаарын үргүлүлеп турар.

Күрүнеге сүт садар талазы-биле чарышка Эрзин, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш Өвүр районнар кудуруктап турарын демдеглээр херек.

Ынчаарга эът садарының чыл планын чүгле чангыс Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 100,4 хуу күүсеткен. Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнар чыл планын күүседиринге чоокшулаш олурар. Ынчалзажок районнарның хөй нуруузу чыл планын күүседирия-биле ам-даа хөй эътти садары негеттинип турар.

Бо шиитпирлиг чылда эът садарынга республиканың ажыл-агыйларының көргүзүү 1972 чылдың ол үезинде турганындан үш ажыг хуу кудуу. Үе эвээш. Улам күженишкиниг ажылдаары негеттинип турар.

ЭЛЕКТРОНИКА ЧЕТКИЛЕЛИНГЕ

Ноябрь 21-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевке Ленин орденин болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маздырының Кадыр болгаш Маска алдын медалын тывыскан.

Ол бедик шаңналды эш М. С. Соломенцевке Коммунистиг партиязың болгаш Совет күрүнениң мурунга улуг ачы-хөвүязы дээш база оон торуттуунуң хүнүнден бээр алдан харлаазы-биле холбаштыр тывыскан.

Эш Н. В. Подгорный шаңналды тывыскаш, Михаил Сергеевич Соломенцевке түрүктүг ханызындан изиг байырны чедирбишаан, ыаң кадык боолу, совет улустуң, Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң чаагай чорууң дээш оон үре-түнелдиг ажыл-чорудулгазының улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруи аиаа күзээн.

М. С. Соломенцев оон ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка чүректиг ханызындан, чалбыштыы-биле өөрүп четтиргенин илереткен. Мээң бүгү-ле амыдырал-чурттаалгам партия-биле холбашкан, ынчангаш бодумнуң бүгү күжүмүм моонда соңгаар партияның болгаш бистиң улустуң чаагай херээнге бээримни бо байырладыг үеде бүзүредкп тур мен деп ол чугаалаан.

(СЭТА).

УЗБЕК ХӨВЕҢЧИЛЕРНИҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Узбек ССР-ниң көдээ ажыл-агый ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирин амыдыралга боттандырары-биле чергелештир бо чылын хөвең бүдүрелин көвүдедиринии талазы-биле чаа, улуг чедиишкинии чедип алганнар.

Чурттуң хөвең өстүрер республикаларының активиниң СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң киришкен хуралынга ол республикаларның колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 7520 мун тонна хөвеңни садар дугайында хүлээлгени алгай болгай. Оон иштинде 4850 мун тонна хөвеңни Узбекистанның хөвеңчилери белеткээрии хүлээнген турган. Олар боттарының созүнге алдарлыы-биле ээ бооп шыдааннар. Бо чылдың ноябрьның 20-ге чедир улус ажыл-агыйының планында көрдүгениниден 455 мун тонна хөй—4900 мун тонна хөвеңни күрүнеге олар сатканнар. Анджжан областың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 588 мун тонна хөвеңни сатказ, мынчаарга Сырдарья—563 мун тонна, Фергана—552 мун тонна, Самарканд—486 мун тонна, Сурхандарья—440 мун тонна, Наманган—423 мун тонна, Ташкент—417 мун тонна, Бухара—400 мун тонна, Хорезм—379 мун тонна, Каракалпак АССР—335 мун тонна, Кашкадарья область—317 мун тонна хөвеңни сатказ. Ол хире хөй хөвеңни республикада бир-ле дугаарында белеткээн. Оон 90 хуузун бирги сорт-биле дужаагаи. Хөвең белеткеи чыыры ам-даа үргүлчүлеп турар.

Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар 1974 чылда хөвеңниң болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн алыры дээш демиселди калбаа-биле чорудуп эгелээн.

Эш М. С. Соломенцевке шаңналды тывыскан

Ноябрь 21-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевке Ленин орденин болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маздырының Кадыр болгаш Маска алдын медалын тывыскан.

Ол бедик шаңналды эш М. С. Соломенцевке Коммунистиг партиязың болгаш Совет күрүнениң мурунга улуг ачы-хөвүязы дээш база оон торуттуунуң хүнүнден бээр алдан харлаазы-биле холбаштыр тывыскан.

Эш Н. В. Подгорный шаңналды тывыскаш, Михаил Сергеевич Соломенцевке түрүктүг ханызындан изиг байырны чедирбишаан, ыаң кадык боолу, совет улустуң, Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң чаагай чорууң дээш оон үре-түнелдиг ажыл-чорудулгазының улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруи аиаа күзээн.

М. С. Соломенцев оон ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка чүректиг ханызындан, чалбыштыы-биле өөрүп четтиргенин илереткен. Мээң бүгү-ле амыдырал-чурттаалгам партия-биле холбашкан, ынчангаш бодумнуң бүгү күжүмүм моонда соңгаар партияның болгаш бистиң улустуң чаагай херээнге бээримни бо байырладыг үеде бүзүредкп тур мен деп ол чугаалаан.

(СЭТА).

Ужудуушкунда — „космос-608“

1973 чылдың ноябрь 20-де Совет Эвилелиниң Черииң «Космос-608» кылымал спутнигиниң ээлчеглиг салып үндүдүшкүнүн кылган.

Спутниктиң аппаратуразы чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга саналга төвү кээп турар медээлерни ажылдап кылып турар.

(СЭТА)

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Ленкоранчай аазр дагдан батнан улуг эвес хеминиң суун мөөңнээримге ажыглаар гидробелдирииң тудуу Ленкорани хоорайның чоогунда доозулган. Оортан каналдап шуут батнан суг субтропиктиг Ленкорани болгаш Масаллин районнарның плантацияларынга баар.

Главазмелиоводстройнуң» № 2 трезининң сески тудуг эргелининиң тудуглары ол гидробелдирии тутнан.

ЧУРУКТА: суг доктаадыр плотинаның ниити шинчизи.

Н. ИГНАТЬЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

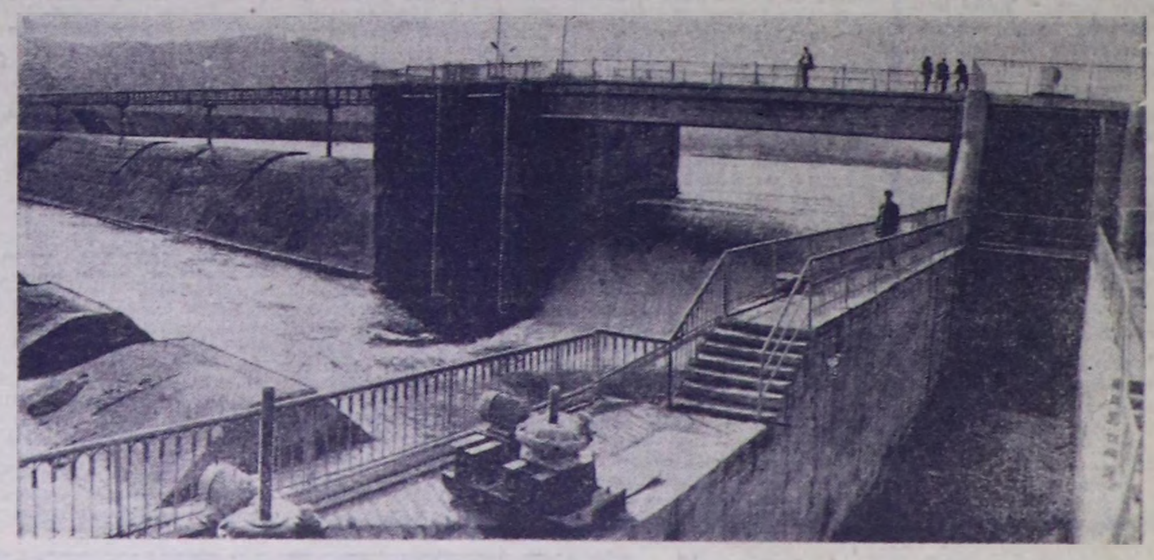

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ЗВЕНОНУҢ АЖЫЫ

Күш-ажылды звенолап организастаарының ажыктыын Куйбышев областың «Утевский» совхозунуң малчыннарыны боттарының чедишкиннеринге хамаарыштыр тайылбырлап турар. Ажыл-агыйның сүт бүдүрер ыылдыр специализастаан салбырлары малдың продуктулуун чылдың бедидип орар. А ынча саар инек хөй—970 баш. Бо чылын олардан сүттү эртиен чылдаавындан дыка хөй, 4,5 муң центнерни саар.

Мында чаа чүве чүл? Инектерни саанчы бүрүзүнге быыглаарындан бо фермада ойталаан. Күш-ажылды специализастаан: ажылдакчы бүрүзү шыңгыы барымдаалаар тодаргай ажыл-иштиг. Дөрт саанчылыг звено бүрүзү 100—120 инектиг, оларны мурнунда чылдарда ышкаш хүнде үш катап эвес, харын ийи катап саар. Звенога үш саанчы неззэде тус бүрүзүнде-ле 8 шак 12 минута ажылдаар, бирээзи дыштаныр. Ынды янзылыг чуруму ферманың бүгү коллективинде тургусныан.

— Күш-ажылды организастаарының чаа хевиринче киреринің мурнунда саалданы, мал чөмин бээрин, инектерни суггарарын болгаш едекти үндүрүп төгерин механизастаар талазы-биле улуг белеткел ажылын чоруткан бис —деп, салбырның партия организациязының секретары, ветеринария техниги Е. А. Приходько чугаалады.— Фермада хүн чуруму базв өскерилген болбайн аан. Ам саанчылар ийи удаа: 7 шак 30 минутадан 11 шак 20 минутага чедир, а ийигизи — 16 шактан 20 шак 12 минутага чедир ажылдаар. Инектерни арыглаары, эмиглерин массажтаары, саары, саалда аппараттарын болгаш хуулнарны чууру, мал чемгерер черлерни аштаары, инектер турар черлерни арыглаары, инектерниң продуктулуундан хамаарыштыр хуваар концентраттарны үлеп бээри саанчыларның хүлээлгезинге кирер.

Транспортёрларның дузазы-биле инек камаазының өдээн арыглап үндүрери, концентраттарны чедирип келири, агаарлап селгүүстээринче инектерни үндүр хай дээри инек надарчыларының херээ.

Фермага күш-ажылдың звено барымдаалаар системазы тус-тус кижилерниң болгаш коллективтиң түүнелдерге сонуургалын эң долу «дүүштүрер арганы берген ыылдыр мында санап турар. Чаңгыс саанчыга онааштыр сүт бүдүрери дыка көвүдээн — чылда 480 центнерден 668 центнер четкен. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүү бедээн, кижилериниң ажыл төлевири немей өскен.

— Ажылдаары оранчок чиик апарган — деп, звеночу М. И. Василькина чугаалады.— Ам бистер тус бүрүвүсте-ле хостуг үешактыг бис. Чижээлээрге, беш уруумну кижизидеринге-даа, дыштанып алырымга-даа ол үе четчир.

Инектен-не ортумва-биле 2.300 килограммадан хөй сүттү саггаш, Мария Ивановнаның звенозу чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

«Утевский» совхозтуң малчыннарының үлегер-чижээн Куйбышев областың хөй-хөй ажыл-агыйлары эдерип салгаан. Күш-ажылды организастаарының чаа хевиринче Нефтегорски, Большеглушицк, Ставропольск, Алексеевск, Безенчукск болгаш өске-даа чамдык районнарның колхозтарының болгаш совхозтарының сүттүг мал ажылының фермалары база шилчээн.

(СЭТА-ның корр.).

Куйбышев.

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕР

Партийжи амыдырал

Партияның XXIV съезжизиниң сөөлүнде СЭКП ТК-ның хүлээп алган доктаалдары партия организацияларының ажылын бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзырангайжыдарынче, организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринче углалыдырып турар. Тускай эртемниглерниң бүдүрүлгеге болгаш ниитилел амыдыралынга ролюн улгаттырып, харыысалгазын бедидиргеге «Колхозтар болгаш совхозтар бүдүрүлгезинге тускай эртемниглериниң ролюн бедидер дугайында Алтай крайның партия комитединиң ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы кол программныг документ болуп турар.

Эрзин районнуң ажыл-агыйларында дээди болгаш ортумак эртемниг барык үш үс хире тускай эртемниглер ажылдап турар. Районнуң партия комитеди оларның харыысалгазын бедидип, ролюн күштелдиреринге, ажыл-агыйжы мергежилии бедидерниңге өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерни ажыглап турар.

Партия организациялары тускай эртемниглерни хамаарышкан будүүрүлгелериниң организакчылары болурундан аңгыда, чон ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип чорударынга оларның даяныр күжүү болурун чедип ап турарлар. Ол дээрге совет агрономнуң болгаш инженериниң, зоотехниктиң болгаш экономистиң, башкының болгаш эмчиниң база өске-даа тускай эртемниглериниң ажык-дузазын чонга бараалгадырының бир аргазы-дыр.

Тускай эртемниглериниң харыысалгазының дугайында айтырыгны бо чылдың июльда СЭКП райкомунуң бюрозунга, «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтарда оске-даа черлерде партия организацияларының коммунистеринің хуралдарынга чугаалашкылаан. Партия организацияларының тускай эртемниглериниң ажыл планнарын боттарынга тургустурган, бюроларга көрүп, күүселдезин докгаамал хынап турар. Чыл эгезинден бээр партбюроларга болгаш коммунистеринің ниити хуралдарынга он ажыг коммунист специалистер боттарының ажылының талазы-биле отчёттарын, информацияларын кылгылаан.

Тускай эртемниглериниң харыысалгазының дугайында айтырыгны партбюроларның кичээнгейинге тургусканының түңнелинде ажыл-херээнге кызымак, хөй-ниитичи эштер хөйү-биле илереп турар. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозтуң кол бухгалтери эш Чооду Нурзет үк ажыл-агый тургустунуп келгенинден бээр ажылдап келген. Оон удуртуп турары бухгалтерия» аппарады колхозта сан-хөөнүң отчёт-үчёдүн район иштинде дээре тургусканнарның бирээзи болуп турар.

Колхоз экономика талазыбиле быыккан, чедишкинниг ол колхоз бодунуң хереглелиндерге четчир, мал чеми таразы болгаш келир чылдың дүжүдүнге хереглээр үрезинни арыглап үргаш, күрүнеге 85 тонна эки шынарлыг кызыл-тасты саткан. Кызыл-тас үрезинин кожазы Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларынга артыктап бээр аргалыг болган. Мында келир чылдың дүжүдүнге белеткел ажылдарын багай эвес чоруткан. Агроном колхозтуң чер ажылын улам хөгжүдүп, оон орулгазын бедидерининг хемчеглерин алган.

Дагдынган ажылынга бедик харыысалгалыг, боттарының тускай эртемин амыдырал-биле холбап билир, идепкейлиг хөй-ниитичи тускай эртемниглер улус өөредилгезинин, кадык камгалалының болгаш ажыл-агыйның өске-даа адырларында хөй болуп турар. Ылаңгыя улус өөредилгезинин шугумунда тускай эртемниглериниң харыысалгазын бедидип, оларның ролюн улгаттырганының түңнелинде ында байдал база экижип турар. Чижээ, 1970—71 өөредилге чылында районнуң школаларынга өөредилгениң чедишкини 89 хуу турган болза, 1971—72 өөредилге чылында 93 хуу, а 1972—73 өөредилге чылында — 94 хуу кылдыр орулээн. Боттарының башкылап турар эртемниңге 100 хуу өөредилгени чедип алганнарның саны мурнуку чылдарда 10—15-тен ашпайн турде четпейн турар.

Районнуң кол эмчизи Роман Имажапович Калдар-оол чонну кадыы дээш кылымак ажылдап, малчыннарга эмнелге дузаламчызын чогуур ёйшаанда чедирип, аарыг кижилерге сагыш човангырын көргүзүп турар. Ынчангаш ук эмчини районнуң кайы-даа чёринде чон бедин-биле хүндүлээр Роман Имажапович район Соведининиң депутады.

Ооң-биле кады тускай эртемниглериниң харыысалгазын бедитпес, оларны бот-тускайлап ажыл башкарарынга өөретпес, оларның чогаадыкчы инициативазын көдүрериниче угланган ажылды чорутпас, партия, совет болгаш ажылагый органнарынга ындыг удуртукчулар ам-даа бар дээрзин айтыр керек. Ылаңгыя колхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар тускай эртемниглерниң иштинде көдээ ажыл-агыйны улам бурунгаар хөгжүдүп, ону орулгалыг болдурарынче угланган хүн-бүрүде тыптып турар чаа-чаа арга-хемчеглерни, эртем-техниканың чедишкиннерин практиктиг ажыл-чорудулгалары-биле холбавайн турарлар бар. Көдээ ажыл-агыйның үндезини адыры болур чер ажылында тускай эртемниглер-биле ажылдың кошкаандан ол чугула адыр чогуур деңнелиндеги четпейн турар.

«Чаа орук» колхозтуң даргазы турган С. Сакты-Сюрюнүп, ында партбюро секретары эш Ч. Тангыттың чер ажылын үнелеп көрбес, ында ажылдап турар механизаторлар, тараажылар ортузунга партийжи-политиктиг болгаш партийжи-организастыг ажылды кошкадып, оларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бербээнииңг уламыдан оларның харыысалгазы кудулап, чер ажылы ала-чайгаарлаашкынче шилчип, чылдың-на тараа культураларының дүжүдү кожазында турар өске ажылагыйлардан ыракта куду болуп келген. Ында үүле чер ажылында эвес, харын мал ажылында ажылдап турар тускай эртемниглерден негелдени кошкатканының уламыбиле мал ажылының көргүзүглери мурнуку чылдарның деңнелинден кудулай берген. Анда тодаргай барымдаа кылдыр мооң адаанда чурагайларны көргүзүп болур. Колхоз эрткен ажыл-агый чылында төрүүр үс баш малга онааштыр 55 бызааны, 88 хураганны алган турган болза, бо чылын 46 бызааны, 81 хураганнарны алган. Эрткей чылдың тос айларының деңнелинден күрүнеге сүт садарын 24 центнер, дүктү 35 центнер кудулаткан.

Колхоз баштаар чери болгаш партбюро тускай эртемниглер-биле ажылды кошкадып, оларның харыысалгазын кудулатканы-биле ветучасток эргелекчизи Александра Душкун-оол болгаш мыйыстыг бода мал фермазының мал эмчизи Николай Сагды олар ажылынга харыысалга чоктадып, арагалаар, ажыл шагы үзер турган.

Тускай эртемниглериниң бедик харыысалгазын чугаалап турган, оларның дугайында сагыш салышкынын база үттүп болбас. Парткомнар болгаш партия эге организацияларының ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээринииң бүгү болдунар хемчеглерин алыр үжүрлүг. Ылаңгыя дээди болгаш ортумак өөредилге чөрлерин дооэуп келген аныяк тускай эртемниглерже биза кичээнгей салыр керек.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының түңнелин үндүрер кварталы ортузунда турар. Совет кижилер планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче күжүн мөөнеп турар. Бүгү улустуң ол улуг ажыл-херээнге тускай эртемниглер улуг улуг-хуузун киирер үжүрлүг.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Эртем-шинчилел лабораториязы

РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң национал школалар институдунуң тыва эртем-шинчилел лабораториязын бистиң республикада ажытканнан бээр ийи чыл чедип турар. Орус, тыва дылдарны өөредириниң методиказының чугула айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел лабораториязын организастап ажытканы дээрге бистиң республикага, улус өөредилгезин хөгжүдеринче угланган улуг сагыш салышкын болур-дур.

Лаборатория мындыг чугула айтырыгларны шинтпирлээр сорулгалыг. Тыва школаларга орус, тыва дылдарны өөредириниң ужур-утказын сайзырангайжыдары, үк эртемниңг башкыларынга методиктиг дуза көргүзери, ол эртемнерни өөредириниң методиказының эртем-теоретиктиг үндезинниерин шинчилээри, ол ышкаш башкыларга өөредилге номнарын, методиктиг пособиелерни тургузары, өөредилге-көргүзүг база дидактика материалдарын белеткээри бистиң лабораторияның кол сорулгазы болур.

Эртем-шинчилел лабораториязында үш кижи ажылдап турар. Оларның ийизи өөредилгениң методика айтырыгларын, бирээзи — үстүкү класстарга тыва дылды өөредириниң айтырыгларының талазы-биле ажылдап турар.

Амгы үеде бистиң лабораторияның кол-ла ажылы 1975 чылга чедир чаа өөредилге планнары болгаш программаларже шилчилге болгаш өөредилге номнарын тургузарыбиле холбашкан.

IV—VI класстарның тыва дыл программаларының болгаш өөредилге номнарының сайгарылгазы болгаш шинчилел талазы-биле хынаддазын улуг эртем ажылдакчызы А. К. Ойдан-оол чорудуп турар.

Тыва школаларның IV—VIII классчарында орус дылды башкылаарының айтырыгларын эртем ажылдакчызы Г. М. Селиверстова чорудуп турар. Тыва школаларның 4—5 класстарында ажылдап турар дуржулгалыг башкыларының аргадуржулгазының талазы-биле хөй материаллар чыгдынган. Чаа программалар болгаш өөредилге номнарының талазы-биле чыгдынган материалдарны сайгарып көрген болгаш түңнелдерни үндүрген.

Тыва эге класстарга өөредилге номнары болгаш программалар талазы-биле шинчилел ажылын бодум чорудуп турар мен. Педагогика эртемниңиң доктору профессор А. Ф. Бойцова-биле кады тыва школага орус дылдың буквазын катап үндүрериңге белеткээн бис. Үк ном келир чылдың парлаттынар, номнуң чурүктарын өөнүг кылдыр парлаар. Оңчуг чурүктарны Иркутскиниң типографиязы белеткеп турар.

Белеткел болгаш бирги класстың орус дыл программазының шинчилел хынаддазын чорудуп турар бис. Келир өөредилге чылында үк класстар орус дылдың эде кылдынган программазы ёзугаар өөренир. Бирги класска орус дылдың буквазын ажыглаарынга үдуртулга болур методиктиг сүмени Кызылдың № 2 школазында дуржулгалыг башкы Ф. Т. Манзанова-биле кады белеткеп турар бис.

Тыва школаларның белеткел класстары орус дыл ному чогуттан берге байдалга таварыжып турар. В. Баранников, Л. Варковицкая оларның «Русский язык в картинках» деп пособиезин эвээш тираждыг болгаш чедишпес. Үк ном белеткел клазының программазынга база дүүшпес. Белеткел клазынга орус дыл номунуң дугайында айтырыгны бистиң Чырыдыышкын министерствозу үзе шинтпирлээр уе келген.

Чаа программаларның болгаш өөредилге номнарының шинчилел хынаддазын чорудары-биле даянып школаларны тускайлаан. Кызылдың № 2, Чадаананың № 1 база Ийи-Тал школалары аңаа хамааржыр.

«Национал школаларга орус болгаш төрээн дылдарның башкылаашкынын экижидер» дугайында тускай доктаалга дүүштүр улуг ажылдарны моон соңгаар-даа чорудары бистеп негеттинип турар. Орус, тыва дылдарның программаларын сайзырангайжыдар, өөредилге номнарының дыңнарын экижидер, ол ышкаш өөредилгениң арга-хевирлерин сайзырангайжыдары кол айтырыг боон турар.

Үстүнде ажылдарны чорударынга республиканың орус, тыва дылдар башкылаашкынын дузазы кончуг чугула. Бистиң школаларывыста чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап чоруурлар кайы хөй. Бистиң ажылывыска доктаамал дузалап, үнелиг арга-сүмезин берип турар башкыларга өөрүп четтириишкинни илередири күзенчиг. Олар чаа программаларга болгаш өөредилге номнарынга хамаарыштыр арга-сүмени кадыы келгеннер. Оларның араазынга А. А. Оюн (Ийи-Тал), З. С. Куулар, М. М. Иргит (Чадаана), А. А. Алдын-оол, С. М. Содунам, В. А. Малков, Ф. Т. Манзанова (Кызыл), Е. К. Соколова (Шагаан-Арыг), Л. В. Новикова (Хайыракан) дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Тыва школаларга орус дылды башкылаарының айтырыгларынга хамаарышкан эртем-практиктиг конференцияны эрттирериңге Республиканың башкылар билин бедидер институдунуң методистери-биле кады белеткенип турар бис. Ол конференцияга чаа программалар ёзугаар башкылаашкын ажылының баштайгы түңнелдерин үндүрер апаар. Тыва школаларда орус дыл башкылары үк конференцияны белеткээрингe болгаш эртгирериңге идепкейлиг киржири күзенчиг.

Ф. БАРТАН,
Национал школаларның эртем-шинчилел институдунуң тыва лабораториязының эргелекчизи.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының дүжүт ажаап алышкынынга киришкен механизаторларның хуралы Бии-Хем районда «Хадың» колхозтуң № 1 ховутрактор бригадазының төвүнге болган. Анда ажыл-агый чылының түңнелин үндүрүп, чаагай дүжүтту остүрүп алыр талазы-биле кандыг сорулгалар салдының турарын чугаалашкан.

Ол ышкаш комбайнерлер ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Чарыштың негелделерин күүсеткен Виктор Кирьянов бирги черни эвээн, мурнакчы механизатор мотоцикл-биле шаңнаткан. Ийигизин — Александр Монгуш, үшкүзүн — Александр Кенденов алган. Оларга шаңналдарны база тывыскан.

В. СЮРЮН-ООЛ.

• • •

Школаның өөредилге-кижизидилге ажылын экижидер дээш Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы ортумак школазының башкылар коллективи бо өөредилге чылының бирги үлдүнүнде чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Башкылаашкынның шынарын экижидеринче, ада-иелер-биле ажылды күштелдиреринче кол кичээнгейни угландырган. Ол багай эвес түңнелдерни берген. Бирги үлдүнде өөредилгениң шынары мурнуку чылдан бедээн.

Школаның башкылары класынга болгаш башкылап турар эртемнеринге үс хуу өөредилгени чедип алыр дээш демисежип турар. Белеткел класстарында (башкыдары Ондар Дактан, Ооржак Каракыс) бирги үлдүнде багай демдектиг өөреникчи чок болган. 1 «а», 3 «а» класстарның башкылары С. Торлушпан, М. Монгуш өөредилге-кижизидилге ажылын экижиткен.

Б. ОНДАР.

• • •

Ноябрь 14—16 хүннеринде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединге районнарда болгаш хоорайда күш-культура болгаш спорт комитеттериниң даргаларының семинар-хуралы болуп эрткен.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү сессиязының шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың күш-культура организациязының сорулгаларының дугайында» республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының орлакчызы Л. С. Седиптин, «Комсомол комитеттеринбиле күш-культура организациязының харылзаазының дугайында» ВЛКСМ обкомунуң секретары Т. Ч. Салчактып, «Күш-культураны болгаш спортту пропагандалаар ажылды моон соңгаар экижидер дугайында», спортту пропагандалаар талазы-биле федерацияның даргазы В. С. Хопровтун, эмчи шинчилгезинин болгаш хынаддазының талазы-биле республиканың күш-культура диспансеринин кол эмчизи Е. В. Черногривовтун болгаш өскелерниңдаа лекцияларын семинар-хуралдың киржикчилери дыңнаан.

Районнарның болгаш хоорайның күш-культура комитеттериниң даргалары ажылының арга-дуржулгазын солушкан.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары, Тыва АССР-ге кыш-ы спартакиада эрттирериниң оргкомитединиң даргазы Д. К. Ооржак семинар-хуралдың түңнелинде чүве чугаалааш, Тыванның күш-культура организациязының моон соңгааргы сорулгаларын тодаргайлаан.

Л. ХОМУШКУ.

ГРУЗИН ССР. Алоэ дээр үнүштүң бо шөлүг Аджарияның Кабулет районда эм үнүштер өстүрер совхозта туруп турар. Эм үнүштериң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң Закавказьеде зона аайы-биле дуржулга станциязының эртемденнериниң сүмелээнин ёзугаар медицинага улуг умурдузалыг дыка хөй оът-сигеннерни встүрүп турар.

Алоэ — эң-не янзы-бүрү аарыгларны эмнээринге калбаабиле ажыглаттынып турар үнүштериң бирээзи болур. Чогум-на ооң ужурунда бо үнүштү хөйү-биле өстүреринің айтырыынга ындыг улуг сагышты салып турар. Алоэни черге таарыштыр тарып олуртканының, оларны тускай шывыгбиле камгалаанының, микро-чемишчидилгелерни болгаш өзүлденің тускай бүдүмелдерин ажыглаанының түңнелинде амгы үеде ол үнүштүң «дүмүдү» беш катап улгаткан. Ам ону гектар санындан-на ортумаа-биле 50 тоннаны ап турар апарган.

Н. АНАСТАСЬЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЕЛИР ЧЫЛЫН „ШЫННЫҢ“ АРЫННАРЫНДАН НОМЧУУР СИЛЕР

— Республика солуннарының арыннарында парлаттынган материалдарның кыска допчулалын дамчыдар-дыр бис — деп, эртениң-не Тываның радио дамчыдылгазы «Шын» болгаш оске-даа солуннарның үнген номер бүрүзүн шынап-ла кыска таныштырып турар. Удаваанда солуннарның муң-муң номчукчулары республиканың ырак, чоок булуң бүрүзүнге ол хүннүң номерин алырлар.

Эргим номчукчу! СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы «Шынның» чартык үс чыл юбилейин ам ийи чыл болгаш демдеглээр бис. Бо аразында солуннуң ат алдары дыка сураг-жаан. Ооң тиражы чыл бүрүде өзүп турар. Ажыл мергежилиниң, назы харының талазыбиле янзы-бүрү кижилер «Шынны» күзелдин-биле чагыдып номчуп турар. «Ажылга, өөредилгеге болгаш хөй-ниитиниң ажылын кылырынга, аныяк өскенни кижизидеринге «Шын» солун шынчы дузалакчывыс апарган, ынчангаш оюу чыл бүрүде чагыдып ап турар бис»—деп, солуннуң номчукчулары редакцияга чагааларында бижип турарлар.

1974 чылда үнер «Шын» солуннуң чагыдып алгаш, ооң арыннарындан калбак делгем чуртувустуң иштинде болгаш даштыкыда база төрээн Тывавыста чугула болуушкуннарның дугайында билип алыр силер. Ол бүгүнү партия болгаш хөй-ниити, күрүне ажылдакчылары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер бижиир. Келир чылдың солуннарынга эртип бар чыдар бо чылда ышкаш, эртемде болгаш литературада, экономикада, көдээ ажыл-агыйда допчулалдарны парлаар.

«Шынның» арыннарынга парлаар материалдарның темалары янзы-бүрү. Солуннуң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны — СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, чонуң бүгү күжүн мобилизастаары, ажылчы чонуң социалистиг чарыжын калбартыры болур.

Республиканың партия организацияларының ажыл амыдыралының дугайында материалдарны солуннар арыннарынга үргүлүг парлаар. Ылаңгыя партия документилерин солуурунга холбашкан, даап-дырган ажыл-херек дээш коммунистериниң харыысалгазының, идепкейниң бедээнинииң база партия комитеттериниң болгаш эге организацияларының ажыл чорудулгазының дугайында материалдарны парлаарын үргүлчүлээр. Ол ышкаш «Партийжи амыдырал» деп рубрика-биле СЭКП райкомнарының, партия эге организацияларының секретарыларының чүүлдерин, корреспондентилерин парлаар.

«Коммунист дугайында чугланы» улаччылаар. «Бистиң дайынчы дузалакчывыс — ленинчи комсомол», «Профэвилелдеринде» деп болгаш, өскедаа рубрикаларның адаанга хөй-хөй чагаалары, чүүлдерин парлаар. Ылаңгыя коммунистериниң харыысалгазын, идепкейин бедидери-биле «Бир эвес сен коммунист болзуңза», «Чеден чылдарның коммунистери» деп чаа рубрикаларны эгелээр. Ленинчи улуг партияның эң эки төлевилекчилерин, бистиң үениң кижилеринге солун арнын дамчыштыр ужуражып, оларның дугайында номчуур силер. «Партийжи информация» деп рубрикада партия организацияларының амыдыралында янзы-бүрү болуушкуннарны парлаар.

Чарыштың дээштин болгаш калбак нептерелиниң дугайында хөй-хөй чүүлдерни, корреспондентилерни солунга бижиир. Экономиканың болгаш культура тургузуушкуннуң, бистиң ниитилелдиң социал хөгжүлдезиниң, ажылчы чонларның коммунистиг кижизидилгезиниң, чонуң садыг болгаш амыдырал хандырылгазының айтырыгларын «Чарыштан төрүттүнген» деп чаңчыл-канңар рубриканың адаанга ацгы-аңгы эгелерге парлаар.

Көдээ ажыл-агый будүүрүлгезиниң чугула айтырыгларын кодүрүп турар чүүлдерни, мурнакчы дуржулганың болгаш эртеминиң чедишкиннерини, көдээде коммунистерни, тускай эртемниглерниң, механизаторларның, ховуларда болгаш фермаларда ажыл-иштиң дугайында материалдарны хүн бүрү парлаар. «Ажыл-агый удуртукчуунуң индири», «Специалистиң индири» деп рубрикаларның адаанга колхозтар дараалгаларының, совхозтар директорларының, салбырлар эргелекчилериниң, агрономнарның, зоотехниктерниң, мал эмчилериниң чүүлдерин парлаар.

Республикага хөй ажылын хөгжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хүлээп алган шинтпирлериниң амыдыралга боттандырарының хемчеглерин чер бүрүзүнде ап чоруткан. Макаа хамаарышкан материалдар солуннар арыннарынга үзүктелбейн парлаттынар.

Бистиң республикавыс тудуг суур-биле эвилелде база бир өзүп, чаартының турар черлериниң бирээзи. Ынчангаш чаа ыылдан эгелеп бо талазы-биле өлээн хөй материалдар парлаттынар. Чижээлээрге, Саяи ГЭС-тиң суг хөөлбээнин долдуртуп эгелээрининг мурнунда Улуг-Хем районнуң девискээринде чурттакчылыг чамдык черлерни көжүрер ажылга хайгаарал бистиң кичээнгейивисте турар. Маңаа хамаарышкан материалдар удаа-дараа үргүлээр. База бир чижек. Саян сынының ары талазында (Красноярск край биле Тыва девискээрининг аразында) даг-дүгүнүн улуг курлагыры тывылган болгай. Ында улуг суур тургустунган, бистиң геологтарывыс ында ажылдап турар. Ол черде ажыл-херектиң амыдыралдың дугайын «Шынның» арыннарындан үе-үелеп номчуп болур силер.

Республиканың культура болгаш өөредилге черлериниң школаларының амыдыралынга хамаарышкан материалдарны, чугула айтырыглар көдүрген чугааларны солун арынга үламчылаар. «Культура амыдыралының экраны», «Өөредилге черлеринде болгаш школаларда», «Школа болгаш өгбүле» деп чергелиг циити эгелериниң адаанга болук материалдар доктаамал үнер.

Солуннуң арыннарынга иедеда санында-ла «Сонуургактарга булуң», «Шынның» тайылбыр булуңу», «Билир силер бе?» «Сээн демдеглел дептериңге», «Ажыктыг сүмелер» деп булуңнарга ужуражып болур силер. Ол ышкаш «Дыштанып хүн арыы» база-ла сонуургачыг болуру чугаа чок.

«Шынны» номчуп олура, улавас кандыг чаа киноны көрүп боорунарны, ында чүүн дугайында чугаалап турарын баш удур билип алыр аргалыг болур силер.

«Бистиң Тыва» деп ат-биле республиканың кайгамчык бойдус чурумалын, улуг тудугларын, ажыл-амыдыралын көргүскен фото-чуруктарга солуннуң арыннарынга номчукчу бола ужуражыр.

Солуннуң кол корреспонденгизи, сүмелекчизи, оңчуг оон номчукчулары болгай. Ынчангаш мурнунда-ла парлап турганывыс «Шынга» чагаалар, «редакция почтазының допчулалы» дээш эгелериниң адаанга бижикчилериниң чагаалары үргүлүг парлаттынар. «Улусчу контроль боттанышкынга», «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар» деп шериг патриоттуг үндүрүлгениң болгаш номчукчулар чагааларындаа чекажыткан арыннар ай санында үнгүлээр.

Бистиң өндүр улуг үевиске амыдыралдың совет овур-хевиринге, тургузукчу кижиге тураскаатка бүгү талалыг информацияларны болгаш материалдарны солуннуң чагыдып алган кижи бүрүзү оон арыннарындан номчуур. Чер-черде парлалганың хөй-ниити тарадакчылары, харылзааның, Сөюзпечать салбырларының ажылдакчылары солуннуң чагыдылгазын хүлээп ап турар. Республика солуннарының чагыдылгазы декабрьның башгайы ийиги он хонуунга чедир үргүлчүлээр. Эргим номчукчулар! Арткан үени чөп ажылларывысче далажыңнар.

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии Хертековна **Сонам-оол** — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чимис Күжүгетовна **Күжүгет** — райпо ажылчыкы.

Бичии Сүрүновна **Намзырай** — Бай-Тал ортумак школаның башкызы.

Долчунмаа Хертековна **Чавырал** — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичиилек Хертековна **Кускудук** — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Бора-Шээлей Биче-ооловна **Мандыт** — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Сенденмаа Күжүгетовна **Ооржак** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Тюлюшовна **Хунан-Кара** — Тээлиниң бензин кудар черииниң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күзендмаа Кара-Саловна **Дамба** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Александра Дукчаевна **Доржу** — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Сюрюнмаа Чилбей-ооловна **Ооржак** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Сарыг-Тараа Хүрен-ооловна **Хертек** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Мария Салчаковна **Чамбый-оол** — Госстрахтың район инспекциязының бухгалтери.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чогаал Салчаковна **Седен** — Шүй суурда өг-бүле ээзи.

Өшку-Саар Күжүгетовна **Хөлүкей** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Апар Салчаковна **Хомушку** — район эмнелгезиниң санитарказы.

Чечекмаа Сарыгларовна **Чамзырын** — «Мурнакчы» колхозтуң бухгалтери.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күдүс Лопсановна **Саая** — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хава Демчиковна **Донгак** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сесенмаа Дочун-ооловна **Күжүгет** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Шыгланмаа Сонамовна **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Васильевна **Норенко** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Көкпеш Хомушкуновна **Ооржак** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Борбакай Чүгдуровна **Саая** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Билчий Донгуракова **Хертек** — Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Таня Очур-ооловна **Хомушку** — Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Сапык Маңгыновна **Хомушку** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Моңгуш Будуповна **Юрзенмаа** — Аянгаты школазының башкызы.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Биче-ооловна **Куулар** — «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Бадымаа Канчыыровна **Монгуш** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Долума Дуратовна **Ооржак** — Эрги-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Кара-кыс Чадамбаевна **Ооржак** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Бадыевна **Ооржак** — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Сесинмаа Шожы-Мандыковна **Хертек** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Ооржак Хеймерековна **Хомушку** — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Часынмаа Чамбаловна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Орбаа Аймыш-ооловна **Тюлюш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дадар Сереновна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чудур Ундургуевна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Дайыза Дамдыновна **Ондар** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Севил Багай-ооловна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дазыр-оол Шавыраевна **Ооржак** «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Шангын Калзановна **Ооржак** — Чадаанада хлеб заводунуң ажылчыны.

Дарда Сапыяковна **Тас-оол** — СЭКП райкомунуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Ивановна **Күжүгет** — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Чигир Шыыр-ооловна **Куулар**—«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Доржу Дөрбет-ооловна **Монгуш**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сергээ Хөннештейовна **Ондар** —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кертик Чамыяновна **Ооржак** —«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл Дуктупейовна **Ооржак**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Белек Шалыгыровна **Сат**—коммунал бүдүүлүг комбинадының ажылчыны.

Күшкаш Салчаковна **Саян**—Чадаанада түүйбу кылыр черниң ажылчыны.

Донакай Кертикеевна **Тюлюш**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Хүлер-оол Медээчи-ооловна **Ховалыг**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Маадыр Күшкаш-ооловна **Бадыы**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Чылбак Калчан-ооловна **Донгак**—Чадаананың ПМХ ажылчыкы.

Орланмай Одай-Шыырап **Куулар**—Чадаананың балчылар бажыңының ажылчыны.

Бак-кыс Шыраповна **Монгуш**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Бүрүнмаа Нүрзатовна **Монгуш**—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Валентина Дондуковна **Монгуш**—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Караш Дагыл-ооловна **Монгуш**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Барынмаа Дамдыновна **Ондар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Часкар Допчаевна **Ондар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чүс-Харлыг Даваевна **Ондар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Нарын Ыдыгыевна **Ооржак**—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Шанчыклай Арын-ооловна **Ооржак**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Билимаа Ээремчиковна **Сарыглар**—Ак-Даш школазының интернат повары.

Дадар Быймбаевна **Сарыглар**—Сүт-Хөлде ажылчын кооперацияның повары.

Зинаида Монгушовна **Седип**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чудур Кенденовна **Ховалыг**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ИНТЕРВЬЮЗУ

ДЕЛИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорук кылып баар деп турары-биле холбаштыр Индияның Премьер-Министри Индира Ганди бөлүк совет журналистерни хүлээп алгаш, оларның айтырыгларынга харылаан:

Бистер Леонид Ильич Брежневти боттарывыстың чуртувуска хүлээп ап, аңаа байыр чедирер өөрүшкүлүг болгаш аас кежиктиг болурдур бис. Ол шуриунда-даа маңаа кээп турган болгаш бистиң дыка хөй удуртукчуларывыс Совет Эвилелинге база барып чорааннар. Бистиң улузувус ону улуг чурттуң эң-не шылгараңгай удуртукчузу деп көрүп турар. Бистер ооң хууда онзаланчак бедик шынарларын, ооң бодунуң чуртунда тургузукчу ажыл-чорудулгаларын болгаш ооң бүгү делегейге тайбыңы быжыглаарынга талазы-биле кайгамчыктыг кызымаккай ажыл-ижин магадап турар бис. Бистер тайбыңның чаагай эрге-ажыктары дээш ооң чоокта чаа кылган базымнарын улуг хүндүткел болгаш түүлдүгзүмүүшкүн-биле хайгаарап турган бис Бо талазы-биле ажылының моон-даа соңгаар чедиишкинниг болурун бистер апаа күзеп турар бис. Мээң эш-өөрүмге болгаш чеңээ-даа ооң маңаа аян-чоруу Совет Эвилелиниң сөөлгү үеде чедиишкиннериниң дугаймында хөйнү билип алыр арганы бээр. Ол совет-индия найыралды кайы хире улуг ужурдузалыг деп көрүп турарын база индий улус Леонид Ильич Брежневти, Совет Эвилелиниң өске-даа удуртукчуларын база совет улусту кайы хире улуу-биле хүндүлеп турарын Индияның улузу херек кырынга бадыткап шыдаар-даа.

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң конгрезинге Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга Индияның даштыкы политиказын боттуу-биле көрүп, улуу-биле үнелээнинге онза өөрүп четтирип турар бис деп ооң ынай Индира Ганди чугаалаан.

Индий-совет харылзаалар кажан-кезээде эки бооп келгенин аас кежик-тир, а бөгүн ындыг харылзаалар кажангы-ындан-даа артык эки бооп турар. Найырал дээрге, эки сад-биле дөмей-ле болгай, а садты үргүлүг хайгаарап, ол хөй-ле ногаан үнүштүг, хөй-ле чечектелзин, хөй-ле үре-түмнелдиг болзуун дээш ажылдаары негеттинер. Садыг болгаш экономика, эң ылаңгыя үлетпүр будүүлгезиниң талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартырынга улуг аргалар бар деп бистер санап турар бис.

Ол ышкаш Совет Эвилелиниң 250 миллион улузу болгаш Индияның 650 миллион улузу-даа тайбыңны күзеп, одуг чүткүп турар болгаш бүгү делегейге тайбыңны, шыңныг чорукту тургузарын чедип алыр дээш мотаг чок демисежирин бүгү делегейге база-ла бадыткап шыдаар.

Бистер КНО-га болгаш өске-даа организацияларга хосталганым болгаш тайбыңның херээн чайгылыш чокка камгалап келген болгаш камгалапдаа турар бис деп Индира Ганди чугаалаан. Эргиниң черүүдээлерин моңгежидер азы чаа-чаа чөрүүдээлерин үндүрери дээш бүгү-ле оралдажышкыннарны қылыр чорукка удурланып келген бис. Индия политиктиг системалары хамаан чокка бүгү-ле чурттар-биле найыралдажырын болгаш кады ажылдажылганы чорударынга идиг кылырынче чүткүп келген болгаш чүткүп-даа турар бис. Бистиң Азияга чорудуп турар политикавыс дээргеле, суверенниг дем эргенин политиказы, бистиң бүгү чурттарның экономиктиг болгаш политиктиг күчүзүн кады ажылдажылгага үндезилээш быжыглаарының политиказы боол турар. Бистер бүгү делегейге хамаарыштыр тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни чайгылыш чокка, принципиалдыы-биле деткиринин, тайбыңның болгаш делегейге найыралдың перспективаларын быжыглаарының политиказын чорудуп турар бис.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ХҮЛЭЭДИП БЕРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвага болган бүгү-делегей конгрезиниң төлээлери Тайбыңның бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиңгине секретары Ромеш Чандрага баштаткаш, делегейниң хөй төлээлекчилериг ол шуулганының үндүрген шинтпирлерин болгаш берген санаалдарын Каттышкан Нациялар Организациязынга дыннадыр дээш, ук конгрезтиң шинтпирин ёзугаар Нью-Йоркта чеде берген. Төлээлерни КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязының даргазы Л. Бенитес хүлээп алган.

КНО-нуң чиңгине секретарының төлээлекчизиниң журналистерге дыннатканын ёзугаар алырга, ол төлээлер конгрезтиң документилерин Кол Ассамблеяның даргазынга хүлээдип берген. Кол Ассамблеяның XXVIII сессиязының даргазы казактың эвес организациязының улустар аразынга тайбыңны быжыглаарынче угланган ажыл-чорудулгазының чугулазын айыткаш, ындыг ажыл-чорудузга КНО-нуң принциптерп-биле, ооң Уставының кол сорулгалары-биле бүрүн дүжүп турар дээрзин демдеглээн.

Тайбыңның бүгү-делегей конгрезинин төлээлерин КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы П. Янкович база хүлээп алган.

САФРА ЭГЕЛЕЙ БЕРГЕН

ГАВАНА. (СЭТА). Кубада 1974 чылдың сафразы эгелей берген. Чигир тростинигиниң дүжүдүн ажаап алыр, болбазырадыр ажылче Орвенте болгаш Матанас можуларның чигир заводтары кирипкен.

Бо чылын сафрага дүжүт ажаап алырын механизастары улуг ужур-дузалыг деп үнеледип турар. Чигир тростнигиниң дүжүдүн ажаап алырынга сайзырангайжыткан бүдүштүт комбайннарны калбаа-биле ажыглаары планнаттынган. Ол комбайннарны Любе-рейкиниң көдээ ажыл-агый машиналары бүдүрер Ухтомский аттыг заводу бүдүрүп үндүргеи. Ындыг комбайн чигир тростниги иезер 150 кижиниң орнунга ажылдаар.

АКШ-тың дешилгелиг хөй-ниитизи реакциянның Чилиде үүлгедиглеринге киленнээнин илергейлеп турар. Чурукта — чили хүнтаның Нью-Йоркта төлээ черинин чанынга болган чыскаал. Чыскаалчыларның тутқан плакаттарында мынча дээн: «Хан төгүүшкүнүн сөкседыр!», «Луис Корваланны хостаар», «Чилиде политика талазы-биле хоруглатканнарның шүптүүн хостаар».

В. БАЙДАШИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Тель-Авивтиң соңгаралдымышкын тактиказын ажыглап турарын буруу шапкан, «Аль-Гумхурия» солун редакция чүүлүнге мынча дээн бижээн: «Шеригнерни оларның октябрь 22-де турган черлеринге чайладып үндүрер дугайында айтырыгны КНО төлээлекчизиниң кирмелгези-биле эрттирер египет-израиль ужуражышкынналарның чугаалажыр кол айтырыы болдурар кылдыр Израильдиң кажаалаар сагыштыы дайылдажырын сөксадырының 1967 чылда доктаатты-ган шүгүмүнче ооң белен чайлап бээр дивейн турарын хереченлеп турар».

Бирээде, ийиги чергелиг айтырыгларны төнчү чок чугаалажырынче арабтарның киннээнгейин алаактырган, ажелеткен араб девискээрлерин хостаар болгаш Палестинаның араб улузуның чөптүг эргелерин катап тургузар дугайында кол айтырыгны чугаалашпайн артырар база, ийиде, дайын чорударынга, чаа америк боо-чепсекти шиңгээдип алырынга уе тып алыр — ийи кол сорулганы Израиль аңаа чедип алыксап турар деп, солун ооң-биле чергелештир демдеглээн.

«Ажелеядп моон соңгаар-даа уламчылаар сагыштыг турар болза, тайбың болгаш айыл чок байдалдыг турарынга Израильдя ол чедирип шыдавас деп чүвеге Тель-Авивти бууредир чаа-чаа фактыларны оваарып көөрүнче бистер Израильди албадаавыжевиске, ажелеткен девискээрлерин Израиль хостаар дивейн турар» — деп, ол солун демдеглээн.

ЧӨҢГЭЭЛЕВИШААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкке дайылдажырын сөксадыр дугайында КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин үреп, Израильдиң шеригнерин израиль-египет секторда чепсектиг дөңгээлер кылырын үргүлчүлеп турар деп. КНО-нуң чиңгине секретарынга Каттышкан Нациялар Организациязында Египеттиң доктаамал төлээлекчизи Абдель Магидтиң чоруткан чагаазында чугаалаан.

Ноябрь 14-те Израильдиң шеригнери Суэц каналының чөөн болгаш барынын талазында египет туруштарны танкыладан, артиллерия-биле болгаш боо-чепсек-биле боолап турган. Израиль самолёттар оон будүүзүнде Египеттиң агаар делгемниже шургуп киргеш, разведкалаар үжудуушкуннар кылып турган деп, чагаада айыткан.

Чоокку Чөөн чүкке дайылдажырын сөксадыр дугайында Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирлерин күүседиринче угланган дуржуулгаларны даап болгаш хамааты эргелерин казыыр деп шиитккен. Чыскаалдарга киришкен болгаш «чөн ыдалап турган» дээш база дөрт ажылчыны 4 чылда кара-бажыннап хоруглаар кылдыр шиитккен.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Грецияда шериг ёзу-чурумунга удур демисел хып үнгенииге болгаш чуртта онза байдал тургустунган деп чарлал үнгенииге холбаштыр грек ёзу-чурумга шериг дузаламчызы бээрин Каттышкан Штаттар сөксадыр дивейн турар. АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлээлекчизи Дж. Вест парлалга конференциязынга ынчалдыр мөгелээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). «Шынның үнү» радиостанция Грециянып Компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң мөгелелин дамчыткан. Боттарының хүрээленнин сырый каттыштырган, дерзин хемчеглер ап турар чорукту сөксадырын, туттуруп хоруглаткаңнарны хостаарын, дайын байдалынга чагыртыр чурумну, дерзин хөналдаңы дүжүрерин шинтпирлиг негээринче ол мөгелелге бүгү демократтарны кыйгырган.

ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛ

АФИНЫ. (СЭТА). Грек найысылалдык байдалы нарыдавышаан. Хоорайның ангыаңгы районнарынга чыскаалган чон-биле полициянның сегиржин, алмышкыннары болгулап турар. Кижилерни түдүл хоруглавары калбарган. Чазактың «Элефтерос космос» солунунуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, туттурганнарның хөй нуруузу—студентилер болгаш ажылчымнар.

Албан хүүзүнда дыннаткан бармымдаалардан алгаш көөрге, сөөлгү хүннерде болган сегиржин алмышкыннарга 11 кижи өлген болгаш 148 кижи эмнелге черлеринде берге байдалдыг турар.

Афинының төп районнарында тургускулап каан танкылар ам-даа турбушаан, кудумчуларны солдаттар таңнылдап чоруп турар. Афины университединг хаап каапкан, Садовики биле Патр университеттериниг ынчэлдээрин база соксадып каан.

Афинига дайын байдалын тургустугнын деп чарлаан сөөлде шериг трибуналын тургускан. Ол трибунал ийи ажылчыкыны беш чыл дургузунда кара-бажыннап хоруглаар болгаш хамааты эргелерин казыыр деп шиитккен. Чыскаалдарга киришкен болгаш «чөн ыдалап турган» дээш база дөрт ажылчыкыны 4 чылда кара-бажыннап хоруглаар кылдыр шиитккен.

Күрүне контролюнче

МЕХИКО. (СЭТА). Америк «Лиггет энд Майерс» компаниянын Мексикада эң улуг таапкы бүдүүлгелериниң бирээзи — «Табкалера Мехикана С. А.» деп компания күрүне контролюнга турар чурумнуг болуруне шилчий берген. Мексиканың чазаа ол фабрикадың орулгазын контрольлаар акцияларын бүрүнү-биле садып алган.

«Универсаль» солунуң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, ол фабриканың ажыл-ижининг орулгазы ам национал банкыга кирип турар апаар.

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ!

Тыва литератураны очулдурар болгаш пропагандалаар талазы-биле хөй чылларда үре-түннелдиг ажылы дээш база төрүттүнгениниң бээр 70 харлаанын тавары-стыр шүлүкчү, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү Михаил Маркелович **СКУРАТОВТУ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Чугула болуушкуннуң бүдүүзүнде

ССРЭ биле Индия боттарының аразында найыралын быжыглаарының болгаш кады ажылдажылганың оруунда чаа базымнарның бүдүүзүнде турун турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү эш Л. И. Брежневтиң Индияже албан ёзугу-биле найыралдың аян-чоруун кылыр деп турарын ол ийи чурттуң улустары чогум-на ынчаар үнелеп турар. Делегей кырында тургустурган таварымчалыг бурунгаарлаашкыннарны быжыглаарын күзээн чаңгыс-даа өске күрүне бүрүзү ол болуушкунну төровайн барып шыдавас. Улустар аразының харылзааларынга совет-индий кады ажылдажылга улам-на салдарлыг фактор болуп турарының ээвээш эвес көскү хереплелдерин сөөлгү чылдар көргүскен.

Ол кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарын билчир чоруктуң үндезини быжыг. Бо бүгүнүң тайылбырын чүгле геополитиказаан ийи чурттуң улуг хемчээлдиниңден болгаш оларның кожа-хелбээ чоок турарындан дилээр болза, частырыг болур ийик. Кол чүүл болза—Улуг Октябрьның социалистиг революциязының сөөлүнде империализмге удур, национал хосталга болгаш социал депшилге дээш демиселге херек кырында эвилелчилер апарган оларның улустарының төөгүлүг салым-чолдарының база кузел-бодалдарының сырый холбашканында болур. Баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленин социал болгаш национал дарлалга удур демиселге Индияның улустары-биле база Чөөн чүктүң өске-даа улустары-биле Советтиг Россияның улустарының күштерин каттыштырары эң чугула сорулга деп санап чораан. Индий улустуң шылгараңгай баштынчызы Джавахардал Неру, ооң чүрү колониализмниң кинчизин ап октаарының мурнунда чээрби чыл бурунгаар, совет дружулганы кичээнгейлиг өөренип эгелээш, ону өөренип, билип алырын база аңаа таарыжыр политиканы ажылдап кылырын иегеп турган. «Россия биле Индия найыралдыг кожа-хелбээ чурттаар ужурлуг», олар «дыка хөй сорулгаларны кады шинтпирлээр болгаш идепкейлиг кады ажылдаар апаар» деп, ол онзалап демдеглеп чораан.

Индий улус хамаарышпас чорууп чаалап алганының сөөлүнде ССРЭ биле Индия ол чагыларны ажыл-херекке боттандырган. Олар аңаа-ла кожа-хелбээ чурттап турар эвес, харын боттарының аразында харылзааларынга ёзулуг деп эргелиг өөнүктер болгаш эвилелчилер апарган, олар бот-боттарын даажок хүндүлежип, бүгү чүүлдер талазы-биле идепкейлиг кады ажылдап турар.

Социал улуг өскерилгелериниң совет дружулганы — индий улустуң эргезинде. Ол дружулганы дамчыдып бээри экономчика, эртем болгаш культура харылзааларының талазы-биле боттанып турар болгай.

Бхиланде металлургия комбинады совет-индий кады ажылдажылганың чырыткызы апарган. Ооң чыры бүгү Азияны чырдып турар. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле Индияда тургускан будүүлге черлери чурттуң кан эзилдирилгезиниң барык-да үштүң бирии, нефть тыныжының 80 хуузуи, электротехника продукциязының кол нуруузун, электроэнергиязының бештиң бир кезиин хандырып турар.

Индияның даштыкы политиказының углавышкыны, ооң каяа-даа каттышпазының политиказын Совет Эвилели кажан-даа улуу-биле хүндүткел келгеп болгаш хүндүткел турар. Делегей политиказының дыка хөй кол айтырыгларынга ССРЭ биле Индий ийиги туруштуг болган, ол ийиги чорукту ийи чурттуң улустарының үндезин эрге-ажыктары биле быжыг тайбың дээш, империализмге удур демиселдиң чөптүг негелдели айтып берген. Делегей дипломатиязының хүн айтырыының бүгү кол чүүлдериниң талазы-биле: Чоокку Чөөн чүкте израиль агрессиязының чепсегленишкинин дүжүрериниден эгелээш, ооң уржуктарын узуткаарынга чедир ССРЭ биле Индияның туруштары дүгжүп турар. Азияга тайбыңның салым-чолу дээш харысалга оларның аразында харылзааларда онза күштүү-биле илереп келген. Эш Л. И. Брежневтиң сөзүг-биле алырга, «Азияның салым-чолуң шинтпирлээрингге шылгараңгай турушту» Индия ээлээр.

Азия шинчээшкинде турар. Ол девискээриниң келир үеде тайбың тургустунарының салым-чолу чогум-на ам шинтпирлеттинер. Бо херекке найыралдыг кожа-хелбээ чурттаарының болгаш бот-боттарын билчириниң үлегер-чижектерни оваарып көөру ажыктыг, ындыг үлегер-чижектерниң бирээзи совет-индий харылзаалар болур.

Совет-индий найыралдың алыс утказы болза «тайбың-биле депшилгенің херээнге бистиң күженишкиннериниң таарыштыр тургузарының, быжыглаарының бистиң ийи улустарывыска болгаш бүгү делегейге чедирип турар ажык-дузазының ужур-дузазын» ийи чурттуң кайызының-даа хүлээп көрүп турары болур, деп Индияның премьер-министри Индира Ганди ийи чыл мурнунда чугаалаан. Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1971 чылдың август 9-та чарган совет-индий Керээниң ужур-утказын ол сөстер түүдэн-даа артык таймлыырлап турар. Ол Керээ ийи күрүнениң боттарының аразында харылзааларынга чедип алган бүгү чүүлдерин дурум ёзугаар быжыглаан. Ооң-биле кады ол Керээ бот-боттарының аразында харылзааларын улам ыцай быжыглаарынга, Азияда тайбыңга ажыктыг шинти күженишкиннерге чаа күчүлүг ишгни берген.

Ол Керээ 1971 чылдың тоңчүзүнде мурнуу азия дипке кыптыгып үнген дайын чөрүлдээзин соксадыр херекке бодунуң чугула ролюн ойнаан. Ол харысалгалыг үеде Совет Эвилелиниң туружу тайбыны дүрген катап тургузарының база Бангладеш улузунуң бот-башкарттынар болгаш суверенитет эргезин хүндүлеп коорүүн эргеажыктары-биле үндезилеттинген турган. Эрткен чылдың июльда Симлеге болгаш бо чылдың августа Делиге индий-пакистан черээлерин чарганының сөөлүнде ол дипке харылзаалар чогумчалыг болуп бар чыдарын Совет Эвилели изиибиле деткип турар. Аныяк күрүне Бангладештиң бүгү делегей туруштарының быжыглып турарынга совет кижилер байыр чедирип турарлар.

Азия тайбыңның хоюлуларын ёзугаар чурттаар ужурлуг. Ол девискээрге ССРЭ-ниң дашты-кы политиказының углавышкынының кол үндезини мындыг, ону СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазында айыткан. Ол девискээрге коллективтиг айыл чок чоруктуң совет идеязы — ол дээрге бүгү аңат күрүнелериниң бүгү талазы-биле бот-боттарынга ажыктыг, бот-боттарын байлакшыдар харылзааларын база тайбың кады ажылдажылгазын чоорту хөгжүдериниң идеязы болур. Ол болза күрүне бүрүзүнүң суверенитедин болгаш хамаарышпас чоруун шынгыы сагырының негелделеринге дүүштүр тайбың кожа-хелбээ догуннаарының эки билдингир болгаш азия күрүнелериниң Бандунга чарлаан принциптерин ол харылзааларже бажыы-биле иептередирийиң идеязы-дыр.

Тайбыңны болгаш айыл чок чорукту коллективтиг хандырарынга киржилге Азияда күрүне бүрүзүнүң боттуг эгелээшкинниерни кылырынга делгем орукту ажылдар, делегей херектерин шинтпирлээрингге оларның ролюн болгаш ат-алдарын бедидер.

«Индия бүгү делегей политиказынга хөй үнелиг чүүлдерни киирген, ынчангаш ооң ролю улам өзер дээрзинге бүзүрээр бис. Совет-индий найырал чылдың-на быжыгып турар, ынчангаш бо талазы-биле — бистиң чурттарывыстың улустарынга болгаш бүгү-ниити тайбыңның черээнге улуг ажыктыг кылдыр келир ге демдеглеттинер дээрзинге ынгайлыг турбаа» — деп, эш Л. И. Брежнев ийи ай бурунгаар онзалап демдеглээн.

Леонид Ильич Брежневтиң ам кылыр аян-чоруу Индия-биле бистиң харылзааларывысты улам ынай хөгжүдер болгаш, кажыладыр дээрзинге ССРЭ-ниң хөй-ниитизи бүзүрей, Индиябиле найыралды, кады ажылдажылганы совет улус бедик-биле үнелеп турар.

Спартак БЕГЛОВ, ПМА-ның политиктиг хайгаракчызы.

ЫРЛАР КУТТУЛУП ТУР

Чадаана хоорайның Культура бажыңы.

«Чадаганның бот-тывынгыр артистери мергежилдиг ойнааш барганнар. Аныяк бот-тывынгыр композитор. Түлүш Опар-оолдуң «Өвүр черим», «Солчур суурум» деп ырларының күүселдези чылыг адыш часкаашкыннары-биле үдеткен. Композитор Ростислав Кенденбильдиң «Чылгычының баштак ырын», бот-тывынгыр композитор Донгак Шактарың «Кадарчының таалал ырын» Николай Монгуш тааланчыг ырлаан. Ол хөрекчүректи хайныктырып келир үеян, хоюг сыгыды-биле база үзүн туткулаан.

Хандагайтының «Чадаган» клуб агитация уран чүүл бригадазы улустуң хөгжүм хереклеллерин база чогумчалыг ажыглаан. К. Даржаа шанзыга тыва аялгаларны кедергей аянныг ойнаан.

Баштайгы коллективтиң көрүлдези ынчаар эртken. Өвүрүлерниң уран талантызын ажыры чогуур негелдезинге чедир үнелээн.

Дараазында сценага Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң «Малчын» деп агитация уран чүүл коллективиниң концерти эгелээн. Ол бо чылын чаа тургустунган. Ол кирезинде районнуң иштинге ат-сураа билдингир апарган. Бо коллективтиң уран чүүл удуртукчузу Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Кара-кыс Оюн бодунуң уран мергежилин, таныяктарга ылаптыг дамчыштыр берип шыдаан. Ынчангаш оюң-баштактыг «Ужуражылга», «Аныяктар» деп танцыларны ойнап күүсеткени черле караш болган.

«Малчын» деп агиткультбригаданың сценарийнин тургускаңы чедимчелиг. Ону шин хевири-биле тургускан болгаш аразында сырый харылзаалыг.

Хандагайтының база Ак-Тургунук бо уран чүүл коллективтериниң четпестери барык дөмейлешкек. Көрүлдеге арай организас чок, далаш белеткенген. Ол ышкаш кескү агитация техниктиг дериглетерни чедир ажыглавайн турар. Оларның концерттери үзай берген.

Агиткульт коллективтер хову-шөлдүң турлагларынга-даа, фермаларга, кыштагларга-даа чээрби үжен минуталар иштинде шалыпкын ойнап, солун программалыг концертин көргүзер хүлээлгелиг болгай.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Культура бажыңының «Дамырак» деп агитбригадазының коллективи ойнап эгеледи. Оон ат-сураа республикага билдингир. Ол ооң мурнунда көрүдеге бирги черни алгаш, бо чылын Улан-Удэге база четken болгай.

Уран ыры, музыка диңмиттелип үнген. «Сигенчилер» деп таныны оолдар, уруглар чараш ойнап күүсеткен. Ооң дараазында Зоя Ондар, М. Юндеш-оолдуң «Механизаторнуң көзү» деп шүлүүн бедик мергежил-биле номчаан.

«Тайгалар» деп тыва база «Шаммандоо» деп азербайджан ырларыңы Малина Сайын тергиин эки ырлаан.

«Барып көрүнер, бүзүренер» деп шүлүктү Зоя Куулар эки номчаан.

«Дамырак» агиткультбригаданың мергежилги хүн келген тудум-на бедип олурар. Олар боттарының уран талаитызын бо удаала база-ла эки көргүскеш барганнар.

«Дамырактың» бот-тывынгыр артистериниң дугайында жюри кежигүннериниң үнелелдестери мындыг:

А. Салчак (Культура министерствозунуң улуг инспектору):

— Бо аныяк коллектив эрткен он айларның дургузунда бежен беш үнүүшкүннерни кылган. Ынчангаш оларның мергежилиниң өзүп турары ында.

Р. Кенденбиль (композитор):

— Ийи-чангыстыг-даа, хөйүн-даа ырызыг оолдар, уруглар ның күүседип турары черле эки-дир. Агитколлектив моон сонгаар улустуң национал хөгжүм-херекселдерин доктаамал ажыглап, олче кол кижээнгейни салыры чугула.

С. Киров, (областтың профэвилелдер обкомунуң секретары):

— «Дамырак» деп агитбригадазы улустарның найыралың, тайбың, найырал айтырыгларын эки көргүзүп шыдаан. Маңаа бо коллективтиң удуртукчузу, Чыраа-Бажы Культура бажыңының директору Малина Сайын аныяктарны уран чүүлче хаара тудар талазы-биле улуг рольду ойнаан.

«Дамырак» моон сонгаарда улам быжыглар, ооң концертинин идей-политиктиг утказы, уран-чечени улам ханыгаар боор деп идеген турар бис.

Х. ОИДАН-ООЛ.

«СОЮЗ» - «АПОЛЛОННУҢ» БАШТАЙГЫ АЖЫЛ ХҮНҮ

«Союз»-«Аполлон» программа ёзугаар келир үеде кады кылыр шенелдениң киржикчидери — совет космонавтылар биле америк астронавтылар ноябрь он тоста Москвага бирле дугаарында хол тутчуп, мендилешкеннер. Ол ужуражыышкын космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг тэп черге болган болгаш алчылар аңаа он хоңукта ажылдаар апаар.

Белеткел төвүүң удуртукчулары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары Г. Т. Береговой, А. Г. Николаев, кады ужудуушкунга белеткелдиң удуртукчулары ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Ф. Быковский, совет экипаж кежигүннери — ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы А. А. Леонов, Н. Н. Кубасов, А. Ф. Филипченко, Н. Н. Рукавишников, космонавтар В. А. Джанибеков, Б. Д. Андреев, Ю. В. Романенко, А. С. Иванченков, специалистер «Аполлон» кораблдиң экипаж кежигүннерине Сылдыстыг хоорайжыгашка изиг байыр чедиргеннер.

Ужар чүүлдүг генерал майору, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. А. Шаталов ССРЭ биле АКШ-тың парлалгазының төлээлекчилери-биле совет база америк космонавтарның, специалистериниң ужуражыышкынын ажыткаш, Москвада келген астронавтар Т. Стаффорды, Д. Слейтонну, В. Брандтыны, А. Биниң, Р. Эвансты, Д. Лусманы оларга таныштырган.

Ол. «Скайлэб» станцияның ийиги экипажының кежигүннериниң ужудуушкунунуң чедиишкиниг доозулганы-биле холбаштыр олурушканнарга байыр чедиргеш, америк астронавтыларның чоокта чаа ужудуп үнген үшкү экипажынга аас-кежиктиг орук-суурун күзээнин илереткеп.

Совет-америк талааларының 1975 чылда кылыр дээн космоска кады чорудар шенелдеге белеткелдиң планын ёзугаар бо чылдың чайынында Хьюстонда башкарылгалыг ужудуушкун белеткээринин америк товушче бир бөлүк совет космонавтар болгаш специалистер барып чораанын В. А. Шаталов чугаалаан.

Америк астронавтыларның маңаа ажылдаар программазын ёзугаар олар Сылдыстыг хоорайжыгашка тургаш, «Союз» кораблди, оон кол-кол системаларын өөренир, а ол ышкаш экипажтарның ужудуушкунга белеткелиниң үезинде ажыглаар шенелде дериг-херекселдери-биле танышжар апаар деп ол дыннаткан. Совет болгаш америк экипажтарның каттышкан белеткел ажылдарын бо программада корбейн турарын генерал демделээн. Опу экипажтар келир чылдың чайынында кылыр апаар. Америк астронавтылар бистиң чуртка ажыктыг болгаш солун билигни алзыңнар дээш бүгү үүлдерни кылырын оралдажыр бис деп В. А. Шаталов түңнелинде чугаалаан.

«Аполлон» кораблдиң бирги экипажының командирн Томас Стаффорд сөс алгаш, маңаа ажылдаар ол хонуктуң иштинде «Союз» кораблдиң системаларын-биле америк астронавтыларны болдунар-ла долузу-биле таныштырары кол соруулга боор турар деп чугаалаан. Бистер маңаа эң эки болгаш үре-түңнелдиг ажылдаарын дыка күзеп турар бис.

Космостуң совет болгаш америк чагырыкчыларының кады ажылының баштайгы хүнү ынчаар эгелээн.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның тускай корреспондентилери.
Сылдыстыг хоорайжыгаш.

Түңнел үүнү көргүскенил?

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күрүне страхованиезиниге улуг кнәзэнгейни салып турар. Ажыл-ишчи калбак масса чонның ортузунга күрүне страхованиезиниң амыдырал-чуртталгага ажык-дузазының дугайында тайылбыр ажылдары соксаал чокка чоруттунуп келген. Ам бо хүннерде бистиң чуртувуста чүгле ажы-хүүнүң страхованиезинге безин 50 миллион кижи керээлерни чаргап.

Бистиң республикага күрүне страхованиезин 1949 чылда организастап эгелээн. Оон бээр ам 24 чыл эртип турар. Шак бо кыска үениң дургузунда республиканың ажыл-ишчи чону күрүне страхованиезинге хөй санныг керээлерни чарып келген. Чижээ, 1973 чылдың октябрь айда бистиң республиканың районнарының болгаш Кызыл хоорайның берген медээлери-биле алырга, амы-хууда страхованиениң 40748 керээлери бар. Оон иштинден айыыл-ондак болуп берген таварылгада керээ ёзугаар толевир акшаны туспа районнарның күрүне страхование инспекцияларындан толеттирип алыр соруулга-биле 10343 кижи керээни чаргап. Ынчангаш бо үстүнде керээлерге үидезилээш, бистиң республиканың район бүрүзүнде күрүпенип страхование инспекциялары чарган керээзиниң хуусаазы төнген болгаш озал-ондакка таварышкан дээш ажыл-ишчи чонга 679236 рубльди эрткен тос айларда төлеп берген.

Маңаа каш чижектеп көргүзейн. Улуг-Хем районда чурттап турар хамааты Даңпара Туматка 1050 рубльди төлеп берген. Оон ангыда Барыын-Хемчикте Ооржак Калындуң 550 акшаны толеттирип алган. Шак мындыг чижектер кайы хөй.

Моңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» колхозка орт болган. Оон түңнелинде колхоз улуг когаралга таварышкан. Ол байдалды хандыр өөренип коргеш, районнуң күрүне страхование инспекциязы чарган керээзин ёзугаар колхозка 6041 рубльди төлээн.

Эрзин райпозунга мындыг таварылга болган. Хөй үпелиг бараан чүдүрген машина орукка ортени бээрге, оон кырынга чораан чүүлдер базала өрттенген. Ол дугайында бүгү документилерни өөренип көргеш, райпога 4924 рубль 64 көпеекти төлеп берген. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң 10 хою бойдустуң халавындан олген. Чарган керээ ёзугаар ол колхозка 700 рубльди төлээн. Мындыг чижектерни барык район бүрүзүнден көргүзүп болур.

Районнарда күрүненiң страхование инспекциялары керээ ёзугаар төлээр ужурлуг акшаны черле саадэтпайн турар. Ам бүгү хевирлериниң күрүне страхованиезинге чеже акшаны инспекциялар керээ ээлеринге төлеп бергенин көрүп көрээлиңер. Эрткен 9 айларда 779518 рубльди төлээн. Чонның чаагай чоруунга деткимчени чедирип турары моон безин ише-дир.

Бо чылдың үшкү кварталының дугайында кысказы-биле маңаа чугаалаарга мындыг. Бистиң республика чондан страхование төлевирниң болгаш дадывар чыллдазының планын 100,1 хуу күүсеткен. Колхозтарның болгаш хамаатыларның ончү-хөрөнгизиниң албан төлээр страхованиезиниң талазы-биле 97,5 хуу болган. Бо хуу арай чавыс. Оон ангыда эки-тура страхованиезиниң хевирлериниң талазы-биле планны 101,5 хуу күүсеткени эки түңнелди көргүзүп турар.

Районнар аайы-биле туспа күрүне страхование инспекцияларын алырга мындыг. Тожу районнуң инспекциязы бо эрткен үшкү кварталда күрүне страхованиезиниң бүгү хевирлериниге планның 102,8 хуу күүсеткеш, бирги черни алган. Тожунуң күрүне страхование инспекциязының (даргазы А. Скобеева) көскү ажыл-херээ—чон ортузунга күрүне страхование темазынга ажыл-ишчи чонның, интеллигенцияның мурнунга солун лекция, беседдаларны бедик децнелге чорудуп турар. Ол ышкаш ол инспекцияның ажылдакчылары ырак-узакта малчын фермалар, ыяш кезип белеткээр пунктуларга доктаамал барып, бодуун чон-биле быжыг харылзааны тудуп турар. Оон ангыда тус-тус организацияларда оларның организастап тургусканы күрүне страхованиезинге дузалаар бөлүктер эки ажылдап турар. Оларның ажыл-чорудургазын күрүне страхование инспекциязының талазындан билдиглиг хынап, ол бөлүктерге боттуг дузаны ой-шаанда чедирип турары улуг идигни берген. Бо инспекцияга шилчип чоруур Кызыл тукту тывыскан болгаш 100 рубль-биле шаңнаан.

Каа-Хемниң күрүне страхование инспекциязы ийиги черни алгаш, шилчип чоруур вымпел-биле база 60 рубль-биле шаңнаткан.

Чедиишкиннерден аңгыда четпестерни маңаа айытпас болза хоржок. Чүл дээрге бо үшкү кварталда бот-боттарының мурнунда салдынган социалистиг хүдээлгезил база планын Бай-Тайга (даргазы К. Дарган) 53,8 хуу, Моңгүн-Тайга (даргазы Д. Достай) 62,4 хуу, Өвүр (даргазы В. Шаравии) районнарның күрүне страхование инспекциялары 73,1 хууга күүсеткени кончуг четпес. Үстүнде ады кирген инспекция даргалары малчын чонның, ажылчыннарның, калбак масса интеллигенция ортузунга агитмассалыг, организастыг ажылдарны кончуг сула чорудуп келген. Боттарының чагыргазында инспекторлар, бухгалтерлер, агентилер-биле боттуг, билдиглиг ажылды чоруттырып келген. Ол ышкаш черчер Советтериниң секретарьлары-биле харылзаа кошкак. Калбак масса чонның ортузунга күрүне страхованиезиниң ажыктыын база ооң күрүне үжүр-үткалыг рольдуун таныштырбайн, ажыл-херекти ала-чайгаар хөнге чорудар чорух оларда бар. Ам соруулга чүл дээрге, РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң күрүне страхование эргелелиниң моон мурнунда чоруткан чагаа, саавырынга база айтыышкыннарынга даянып алгаш, шудургу ажылдап тургаш, бо дөртку кварталда планны күүселдиг болур.

К. ТАБУРАК,
Тыва АССР-ниң күрүне страхование эргелелиниң инспектору.

„АВА“ ДЕП ЭРГИМ СӨС

Чаа кино

Шура Олеванцева деп омак-хөглүг, чымчак сеткилдиг херээжен кижи кодээ суурда чурттап турар. Ооң ашаа мурнакчы механизатор, сезонныг ажылдар үезинде чай-кызыг чок, бажыңга-даа хонары хөвүр.

Олеванцевтер чаа бажында көжүп келген. Ол хүн Шураның өөрүшкүлүүн чүү дээр: чаа бажын иштин таарыштыр эмгелеп, ажаанызыраан...

Аас-кежиктиг өг-бүленин «Ыржымын» почтачының экелип каан чагаазы үрешкен. Павел Олеванцевтиң адынга келген чагааны Шуразы чазып номчуур-даа чай болбаан. Аттаа боду тып номчупкан. Шагда Павелниң ынак турганы херээжен кижиниң элекке мөчүй бергенин, ооң сес харлыг үруу кара часкаан артканын чагаала төөгүп бижээн болган.

Кара даш дег аар «балыг» киноның маадырларын дүвүредипкен. Канчаарга-даа бодунуң төлү болганда Павел уруун барып алырынга белен. Шура Олеванцева канчанганыл? Ужур-дүрүм чок каржы мазүлүг незининг аайынга кирип, Шура база кезек када ыдын кежин андара келипкен. Ынчалга-даа ол ашаанын дөрт шинтпирин бүзүреп билгеш, иштин орукче кирген.

Драматург Эдгар Смирнов биле режиссер Олег Бондаревтиң «Мосфильм» киностудияга тургускаңы «Сонгу не» деп чаа кинозунуң эге кадрлары шак ындыг.

Чогаалчы М. Халюпнаның ындыг аттыг тоожузунга үнделзилеп тургускан чаа киноның кол маадыры—Шура Олеванцеваның ролюн РСФСР-ниң алдарлыг артизи Татьяна Доронина ойнап турар. Сүраглыг артистиң күзелин ёзугаар киноның кол ролюн аңаа дааскан болгаш ол боду херээжен кижиниң мөзүү-шыларын сеткилсагыжының ханызындан илередип көргүзеринге баш бурунгаар болуп белеткээн. Татьяна Доронина моон мурнунда «Улуг угбазы», «База катап ынаашыл дугайында», «Пяющихада үп терек» деп киноларга ойнаан.

«Сонгу не» дугайында кайы-даа улустуң, илангыя орус улустуң чугааларында, тоолдарында аңаа шагда кандыг үнелелди берип турарын билбес кижи нок. Шаг-шаа-биле турбас, үелер солчур, бистиң үенин онзагай аян-шинчизин, кижилериниң чараш мөзү-шынарын кым-даа кинодан аскерип олурар.

Кижизидилге кончуг нарын айтырыг. Өскенин туржук, боттуң уругларың кижи кылдыр өөтүрери белен бе?! Ооң дугайын Шура Олеванцева билип турар. Шураның мурнунга Света дыш кара чаңгыс хатка эстээн чакпыыл бүрү дег кылдыр көзүлген. Хөрээнде эрги сумка тыпшыр тудуп алган Света боду чаңгыс сесдаа этпес, бүгү-ле чүвени чап хөрээнге тыгжыр дээр тол болган. Эрги сумкадан ол черле чарылбас, ооң иштинде калган незининг хенииг турукчугажын тыгжан чоруур. Бичии кижининг кара чаңгыс чырыткызы, өөрүшкүзү ол ышкаш сагындырган.

Олеванцевтерге Светаның келгени-биле өг-бүленин кежигүннериниң аразында харылзааны бир янзы анаргап. Киноның кол маадырының мөзүшынары көрүкчүлериниң мурнунга долузу-биле ажыттынар. Светага эки болзун дээш ол бүгү-ле чүвени кылырынга белен. Хамык ужур чүгле дашпыкы чайырлаашкында эвес-ле болгай. Иениң арыг-шынчы, чымчак сеткилиниң ханызындан ол бүгүнү билип, чүнү кылза эвил, канчаарыл. Светаның, ооба-ла хензиг-даа бол, өөрүшкүзүн канчап оттурарыл деп айтырыглар Шураны хөлзетпишаан. Светаның төрээн адазы безин уруг-биле чоок болурунуң, оралдажыышкынын безин кылып шыдавас.

«Сонгу не» дижир чугаа суурда, школдла безин тарай хона берген. Ол Шурага шаптык болбаан. Бичии кижининг кызыгаар чок мунгаралын чураа-биле билген. Шураның орнунга кадыг сеткилдиг, үүле дужун бодаар кижи турган болза Света келээде чаласкан-зыралга алыскан артар иик.

Светаның ролюн Москва чурттуг школчу уруг Лена Костерева бүзүреңнг ойнаан. Шура Олеванцеванын овур-хевирин долузу-биле ажылдарынга ол база ужур-дүзалыг болган.

Кижиге ынакшыл, кижизиг мөзү Татьяна Доронинаның уран чүүлде кол темазы деп санаш турары конгуг-ла ыын. Үзаан-бодал, шиитпир үндүрер талазы-биле энгне нарын байдалдарга кижиниң ёзулуг мөзү-шынары илереп келир.

«Сонгу не» деп кинода бо бүгү тодаргай көстүп турар.

Б. ДИРЧИН.

Киповун сөөлгү кадрлары көрүкчүнүн сеткил-сагыжын хайныктырып, кол маадырның бүгү-ле чүткүлүге харыыны берип турар. Светаның ачазы аар ааранн. Шура дүне када хоорайда аптекаже чорупкан. Ийи бичии дунмазын болгаш аарыг адазын Светага арттырып каан. Шаа төнүп турупкан Шура ам-на херектин алыс ужуруп аскерип, эң-не баштай соглеттинген состүн үнезин ылап билген. Ынакшыл, сагыш-човаг болгаш эргелеглг долган оожум үн-биле ол Светага харылаап олурар...

Ие кижиниң ынакшылының кайгамчык күчү-күштүүн, бичии уруглариың нарын болгаш берге бүдүжүнүн дугайында чаа кино көрүкчүлерни сонуургадыры чугаажок. Ажыл-төлүвүстүн төлептиг хамаатылар болурунга өг-бүленин харыысалгазы болгаш хүлээлтезин канчаар-даа аажок улуг деп чүвени бо кино база катап бадыткап турар.

Б. ДИРЧИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

15.10— Өөнүү телекоргүзүг. «Кан канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чеченн телефильм. 2-гн серия. 16.20—16.30— Чапсар. 16.30—«Театрга ужуражылгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Казактар канчаар футбол ойнааныл». Мультфильм. 18.20— Телемедээлер. 18.35— Телемедээлер. 18.45— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.55—«Чер кырынга тайбың болгаш аас-кежиин дээш». 19.25—«Литература чогаалдарынн киножудары». «Бүдүүзүнде». Уран-чечен фильм. 20.50—21.00— Чапсар. 21.00—«Чехов болгаш театр». Москванын академиктиг уран чүүл театрының 75 чылынга. 21.40— Документалдыг фильмнерниң программазы. 22.10—«Силерниң дилегларипер ёзугаар». Концерт. 23.00—23.50—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СЕСКИ САЛЫГ СООНДА

Шыдыраа маргылдаазы төнүүзүнче чоокшулаан тудум, салыг бүрүзүйден арыг тиилерге дээш демисел чидигленген. Башкы Б. Хомушку, инженер М. Адыг-оол олар сесски дугаар салыгда чедиишкинниг ойнап, ийнги черже үнүп орар шыдыраачыларны чоорту үндүр кыскып кел чыдар. Баштайгызы Кызыл хоорайның чемпиону В. Лукановка удур каразы-биле ойнааш, хайынашкан. М. Адыг-оол Тес-Хемнин шыдыраачызы З. Майдырны уткан.

Улуг-Хемниң Хайыракан школазының башкызы К. Кыргыс биле Н. Шишпининиң салыы көрүкчүлериин кичээнгейин хаара туткан. Агы-биле ойнаан К. Кыргыс дидим, чарлаш көштерни кылза-даа, кара талв харыы халдаашкынарны чедимчелиг организасташ, тиилелгере четken. Н. Шишпигин ам 8 санны ап, оон соонда чоруп орарларны 3 сан ыырнай берген.

Маргылдаанын киржикчилериниң эң аныяк В. Селиверстов Эрзинниң төлээзи Д. Будуунуу удуп алган.

Л. Канчыыр (Кызыл) Ак-Довурактың чемпиону Х. Урусовтуң оюнун француз камгаланче кайтеш, мерзе талазынга бажы ажык оолдарлыг апарташ, оларның ыйдыныкыны-биле удурланыкчызын дүжүп бээринче албадап, баштайгы санны ап, чараш ойнаан.

В. Смирнов— А. Борзеккоюп салыы соңгаарлаттынган.

Хөрээженнер маргылдаазы доостур чоокшулаан. Ынчалзалаа 7 салыгдан 5 санны алган Тес-Хемнин шыдыраачызы Л. Пономарёва чемпион адын бо чылын база катап камгалап алган.

Кызылдың ураң чүүл үчилишезининг бухгалтери В. Хорунжина, башкы институдунуң студентизи Т. Хертек олар ийнги чер дээш демисселди үргүлүлээр.

Д. САЛЧАК.

КОНЦЕРТТИ КӨРҮҢЕР!

1973 чылдың ноябрь 24—25 хүннеринде делегей болгаш Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады, Сонгу-Осетин АССР-ниң алдарлыг артизи **Владимир Макаровтуң** концерти болур.

Ону «Электрина» деп хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттер хүнүң-не 13, 16 болгаш 20 шактарда эгелээр.

Кассалар Политиктиг чыдыышкын бажыңында база «Саян» универмагка эртенгинниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 59, телефон 49—40.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КАНСКИДЕ № 12 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕ (ПӨС-ТААВЫНЫҢ) 1973—1974 ЧЫЛДАРДА ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АП ТУРАР

Өөренир тускай эртеми: пөс-таавычы, аргыкчы, дескилекчи-шимикчи.

Өөренир хуусаазы 11 ай дургузунда.

8 класс дооскан, 15 хардан өрү уругларны аңаа хүлээп алыр. Хүлээп алган кижини халас чем-биле, нинти чуртталга бажыңы-биле хандырар, 22 рубль түңнүг стипендия бээр, халас хептн азы ооң акшазын база бээр.

Будуруле практиказының (5 ай эртken соонда) үезинде ажыл төлевирин бүрүнү-биле төлеп бээр. Училищеде библиотека, спортзал болгаш спортшол ажылдап турар.

Училищени доосканнар будуруулеге ажылдавышаан, пөс-таавы талазы-биле кежээки техникумга (бо-ла черде) конкурс чокка өөренип кирер. Ийи чыл ажылдаан соонда ук будуруулеге чери өөреникчини институтче өөредип чорудар болгаш ковудетken стипендиянны төлээр.

Кирерде дужаар үүлдери болза: билдиришкин, эртем-билиниң дугайында документ, автобиографиязы, чурттап турган черинден шынзылга, паспорт азы төрүттүнгенининг хереглелери.

Билдиришкинни 1973 чылдың ноябрь 15-тен эгелеп хүлээп ап кирипкен.

Кичээлдиң эгелээри — 1973 чылдың декабрь 1-де.

Училищенин адрези: Красноярск крайның Канск—6, Октябрьның 40 чылы кудумчу, 182, автобус № 1, доктаар чери—хөвец-саазын комбинадының Культура бажыңы.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

НОЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 9.40. «Приваловтуң миллионнары» (2 сериязы) 11.00, 14.10, 17.20, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фантомас» (1—2-гн сериялары) 13.20, 16.40, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дон Жуан Таллинде» 15.00, 18.40. «Сылдыс оюу» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Силерге көргүзүп берейн» 9.00, 10.45, «Саниковтуң чери» 12.30, 16.50, 18.40, «Иван Васильевич профессизын солуп турар». 15.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыынды 16.30. «Бачыттыг чер кырынга чурттаары» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

ПРИВАЛОВСКИЕ МИЛЛИОНЫ

Свердловск киностудиязының үндүргени «Приваловтуң миллионнары» деп чаа киноны көөр силер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киндизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныырал киндизинин 37-13, культура киндизинин 23-54, кодээ ажылагый киндизинин 21-47, үлетпүр киндизинин 22-64, чагаа киндизинин 41-27, информация база совет тургузуг киндизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2342.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01441.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 275 (9345) | Пятница, 1973 чыл ноябрь 23 | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

ХҮЛЭЭЭП АЛЫЫШКЫННАР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чалаакы ёзугаар Совет Эвилелинде келген, парламент даргазы В. Сукселайнеге баштаткан Финляндияның парламент төлээлерин ноябрь 21-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный хүлээп алган.

Чаагай кожа-хелбээ догумнаашкынның совет-финляндия найыралдыг харылзааларын хөгжүдериниң айтырыглары, а ол ышкаш делегейниң чамдык чүүлэ айтырыгларын уламжылга үезинде чылыг беседага чүтаалажын көрген.

Совет улустуң амыдыралы болгаш челишкиннери-биле таныжар арганы берип, фин парламентарийлерни өөрүшкүлүг хүлээп алганы дээш, төлээлериниң өмүүжининден ССРЭ-ниң Дээди Совединиге өөрүп четтиргенин В. Сукселайнеи илереткен. Совет Эвилелиниң делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче угланган даштыкы политиктиг эжелөорудулгазын ол бедик-биле үнелээн.

Н. В. Подгорный ССРЭ-ниң Дээди Соведи биле Финляндияның парламентизиниң аразынга харылзааларны улам калбартырының чугулазын демдеглээш, мындыг харылзаалар 1948 чылдың Найырал каазы ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге үндезилээш, совет-финляндия харылзааларны бүгү талазы-биле калбартырынга, делегей байдалын чогумчалыг кылдыр өскертиринге моон-даа соңгаар идигин бээрин айыткан. (СЭТА).

* * *

ГАГРА. (СЭТА). Албан хуузунда аян-чорук кылып, Совет Эвилелинде чоруп турар Канаданың даштыкы херектер министри М. Шарпты ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ноябрьның 21-де хүлээп алган. Министрни Канаданың даштыкы херектер министрлигиниң оралакчызы Дж. Холстед, Канаданың даштыкы херектер министерствозунуң кол директорлары Э. Блэк биле А. Макгилл, парлалга хилдизининг директору Р. Горэм олар үдеп чораан.

Беседа үезинде совет-канада харылзааларны улам калбартырының база делегей байдалын чогумчударының болгаш тайбыңны быжыглаазының херээне хамаарыштыр Совет Эвилели биле Канаданың аразынга дем каттыштырып ажылдаарының айтырыгларын чүтаалашкан.

Найыралдыг эрткен беседага ССРЭ-ниң Канадада элчизин А. Н. Яковлев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Б. Т. Бацанов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегиязының кежигүнү В. П. Суслов олар киришкен.

БЕШ ЧЫЛ—МИЛЛИОННАРНЫҢ ХЕРЭЭ

Ажылчынның сөзү

ЧЫЛ ПЛАНЫН— НОЯБРЬ 25-ТЕ

1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның үндүрген доктаалын «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары бистер изии-биле чүүлдүгүнүң хүлээп алганы, участоктар, бригадалар, түстүг ажылчыннар аразынга соңмалистиг чарыштыг калбарткан бис. Эрткен он айларда канчаар ажылдаанывысты кысказы-биле допчулап көргүзейин. Эргелел эрткен он айларда керээлиг организациялар-биле 4 миллион 569 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылыр тургаш, 4 миллион 774 мун рубльдап тудуг ажылын кылып, планын 104,3 хуу күүсеткен. А бодунуң күжү-биле кылыр ажылдарының планы 108,2 хуу күүсеттингеи.

Беш чылдың шинтпирлиг чылының 2-ги, 3-кү кварталдарында «Кызыл тудуг» эргелеин Тывапың тудугларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилтиир Кызыл тугун ийи катап чаалап алган болгай. Октябрь байырлалының бүдүүзүнде күш-ажылчы улуг тиилелгелерни чедип алгаш, СЭКП Кызыл хооркомунуң, хооркүүскомунуң база «Тыва тудуг» трестиң шилтиир Кызыл туктары-биле эргелел база шаннаткан. Мурнуку чылдарга бодаарга ажылдың темпизи бүгү тала-биле экижээн.

Тудугжу участоктар талазы-биле ап көөрге, № 2 участок (начальныгы М. Стариков) керээлиг организациялар-биле ажыл планын 116,9 хуу, бодунуң күжү-биле кылыр ажылдарын — 120 хуу күүсеткеш, эргелелде дээре ажылдыг участок деп санаткан. Бригадалар аразында калбарган соңиалистиг чарышка эрткен он айларда бирга черни Борис Белковтуң удуртқан бригадазы чаалап алган. Бо бригада 357 мун 200 рубльдиң тудуг ажылын кылыр тургаш, херек кырында ону 1672 рубль кылдыр күүседип, планын 133 хуу чедирген. Ынчангаш эрткен октябрь айда көргүзүглелиринге «Кызыл тудуг» эргелелиниң он бригадазының пиитинде эң дээре болганы ол. Түс-түс ажылчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарышка Д. Чүлдүм-оол, Т. Тенек-оол, К. Кара-оол олар шылгараанар.

Бар курлавырларывысты санап, алган социалистиг хүлээлгелеривистиң күүселдезин өөренип көргеш, беш чылдың шинтпирлиг ушкү чылының планын хуусаа бетинде — ноябрь 25-те күүседир дээрзинге бистиң бригадавыстың кежигүнчери бижыг бүзүрелиин илередип турарлар.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадир.

ПАРТИЙЖИ ДЕТКИИШКИН

Эстон ССР. 1974 чылдың үүшүүлүг планын ажылдап кылыр дугайында Таллиннин М. И. Калинин аттыг электротехникэ заводунуң эгелекчи саналын Эстониянын Компартиязының ТБ-зы деткээн. Бо заводтуң коллективи беш чылдың эрткен үйи чылының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен болгаш 1973 чылдың күрүне планын чедиишкиннииг күүседип турар.

Заводтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары министерствозунуң 1974 чылда планнап берген контроль чурагайларын 10,3 хуу ажыр күүседир деп үүшүүлүг алган планында хүлээнгеннер.

Алма-Ата область. Областың хевис кылыр заводу 1974 чылдың үүшүүлүг планын ажылдап кылган. Казах ССР-ниң Чимк үлетпүр министерствозунуң бадылап берген планынга немей келир чылын он мун дөрбелдиин метр хевистиң болгаш хевис кылыгларын бүдүрериниң коллектив хүлээнген.

СЭКП Алма-Ата обкому хевисчилериниң эгелекчи саналын деткээш, 1974 чылдың үүшүүлүг планнарын ажылдап кылырын областың бүгү заводтарынга болгаш фабрикаларынга саналдаан. Хевис заводунуң ажылчыннарының үлегерин областың үлетпүр бүдүрүлгелери, түгүг болгаш транспорт организациялары эдерип эгелээн.

* * *

Курск область. Областың «Счетмаш», Тракторларга артык кезектер» заводтарының, «Аккумулятор» болгаш Резинатехника комбинаттарының үүшүүлүг беш чылдың дөртку чылы — 1974 чылга үүшүүлүг планнарны хүлээп алганын деткээн айтырыгны партия обкомунуң, облүүскомнуң болгаш областың профэвилелдер чөвүлелиниң каттышкан хуралынга чүтаалажып көрген.

Мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин деткээш, беш чыл планын ажыр күүседирин хандырар хемчеглерин коллектив бүрүүзүнге ажылдап кылырын база ажылчы чоннарның ортузунга социалистиг чарыштың улам калбартырын үк хуралдан областың бүгү партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга дааскан. (СЭТА).

АК-ДОВУРАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Бистиң Төрээн чүртүвүстүң найысылалы — Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери партияның XXIV съездизиниң төөгүүлүг шилтиирлерин амыдыралга чедиишкиннииг боттандырар, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш изиг күзел-биле боттарынга чаа бедиктен хүлээлгелерин ап, беш чылдың дөртку чылы — 1974 чылга үүшүүлүг планнарны тургузуп алганнар.

Ак-довуракчыларның патриоттуг эгелээшкинин Кызыл хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелери база-ла деткээн эгелээн. Дүүн Кызылдың хлеб заводунуң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының бүдүрүлге участоктарынга болгулаан митингилерге ажылчыннар үүшүүлүг планнарны хүлээп алганнар.

Автобаазаның чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ажыл шагы эгелээрининг мурнунда гаражтың кызыл-булуңунга шалыпкы чыглып келген. Үүшүүлүг алыр планны хүлээп алырынга турэскаатказ митингини коллективте партия организациязының секретары эш А. Акин ажыткаш, кыска плеткел кылыры-биле автобаазаның директору эш Л. Хасаповага сөс берген.

Республиканың көдээ тудугларынче ямзы-бүрү тудуг материалдарын сөөртүп турар бо коллективтиң беш чыл планында көрдүүген дазалгаларын эрткен чылдарның дургузунда саңчаар күүседип келгенинге, ылаңгыя бо шинтпирлиг чылдың алдынган бедиктен хүлээлгелериниң чедиишкиннииг боттанып турарынга ол доктаваш, 1974 чылга үүшүүлүг күжениишкиннииг план алыр деп эгелекчи саналды бистиң туртувуска москвачылариың, а бистиң республикага ак-довуракчыларның эгелээнин чыглаңнарга дыңнаткан. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседирин хандырары-биле 1974 чылда коллектив кежигүннериниң ап болгу дег бедиткен хүлээлгелерин бирдең бирээ чокка номчаан. эш Хасанова бо айтырыгны бригадалар, участоктар аайы-биле хынамчалыг чүгаалажып көргенин база үүшүүлүг планда кирген чүрагай, хууларның күүсеттинип болурун тодаргай чижектер-биле бадыткан чүгаалаан.

Митингиге чыглган чолаачылар үүшүүлүг планны бир үнбиле хүлээп алган.

С. МААДЫ.

(Ук бүдүрүлгелериниң үүшүүлүг планнарын араазында солумга парлаар).

КЫШТАГЛААШКЫННЫ— СОВЕТТЕРИҢ КОНТРОЛЮНГА

Кыштаглаашкынның чүгүлә айтырыы— мал чеминиң четчир курлавырларын тургузар сорулгалы республиканың хөй-хей ажыл-агыйлары чедиишкиннииг шинтпирлээн. Чижээ, Таңды районнуң «Революциянын чадбышкы» совхозу кышкы үеде хереглээр мал чеми-биле 100,6 хуу хандырыпган. А ол коргүзүг эрткен кыжын 66,5 хуу турган. Азы эрткен кыжын ол ажыл-агыйда мал чеми бир башка онаалтыр 12,4 центнер тургаи болза, амгы үеде 18,7 центнер болуп турар. Ынчангаш эрткен чылга бодаарга, совхоз бо чылын мал чеминиң арбын курлавырын тургузуп алган.

Ол ышкаш Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозу бо кыштаглаашкынче база эки белеткелдиг кирген. Кыштагларда малдың суг-биле хандырылгазын доктаамал чорударын организастаган. Кодаиларже ону чедирер машиналар график ёзугаар ажылдап турар. Мал чеминиң кышкы үеде четчир курлавырын Каа-Хеминиң «Тилелге» колхозу база тургузуп алган. Малчынарны шидай-бээр чедирип аргыштырарынга таарымчалыг кылдыр бир автобусту бижыглаан. Оларны хүн бүрүүнүң чүгүлә хереглел барааннары-биле хандырарын организастаан. Хойжулар суббота санында чунар-бажыңнаар. Ажык деп черде малчынарны электрия чырыы-биле хандырган. Колхозта хойжу бүрүзү радиоприёмниктиг. Каа-Хеминиң «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтары, Барыын-Хемчиктиң «Хемчик» совхозу болгаш республиканың өске-даа ажыл-агыйлары кыштаглаашкынны үлегерлиг чорудуп турар.

Кыштаглаашкынга ийиги чергениң айтырыы турбас. Малдың одар-белчиири, чем-сууру, уксажыдылгазы, малчынарның амыдырал хандырылгазы, суггады, оларның профессионал мергежилин бедидери чижектиг ажылдар кышкы үеде хүннүң чүгүлә айтырыы.

Ынчалза-даа республиканың чамдык чер-чер Советтериниң, оларның доктаамал комиссияларының, депутаттарының негелдеии чогуур деңиелге тургуспайн, ажылды кошкак контрольдап турарындан кыштаглаашкында улуг четпестер бар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда малдың суггадының, ылаңгыя ыйыстыг бода малдың чамдыгының кажаа-хораазының айтырыын амга чедир шинтпирлевээн болуп турар. Мал чеминиң сөөртүлгезин багай организастаан. Үүле бир-ийи трактор ажылдап турар. Бо районнуң ажыл-агыйларының кыштагларында кажаалары колдуунда септен, чылыглаан. Ынчалза-даа барык бүгү хойжуларның ноданнарында чаа хураганнар тургузар чылыг кажааларны амга чедир септеп эгелевээн. А мал ооллаашкыны удавас эгелээр болгай. Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозта кыштаглаашкынга белеткелди сентябрьда-ла райкүүскомнуң үүшүкүнүүт хуралынга чугаалажып, чедер-четпестерин тодаратка. Ынчалза-даа ажылды эки организаставаалындан кыштаглаашкынга бо колхоз кошкак белеткелдиг кирген. Ылаңгыя малдың суг-биле хандырылгазы багай. Өөрү районда малга кышкы үеде суг хандырылгазының талазы-биле берге байдалдар турбуже, ажыл-агыйларга суг сөөртүүнүе көрдүүген он ажыг машиналарның хой кезиин өскээр ажыглап турар. Ындыг четпестер өске-даа районнарның ажыл-агыйларында бар.

Кыштаглаашкынның чедиишкиннииг болурун хамыктың мурнунда кижилер шинтпирлээр. Оларның үре-түңнелдиг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары—чер-чер Советтериниң чүгүлә сорулгазы. Малчынарның чурттагга базындырыын, клубтарның, кызыл-булуңнарның амгы байдалы кандыгыя? Сельполар, райполар кышкы үеде малчынарның садыг хандырылгазын канчаар организастаарын планнап турарыл? Солун, сеткүүл чедирилгези, кино үндүрүлгези кандыгыя? Бо бүгүнү кичээнгейниң төвүнге тургузары, хыналдаларны, рейдилерни доктаамал чорудары, эки эгелээшкиннерни детиимири малчынарның күш-ажылчы чедиишкиннииг болурунга идигиг.

Кыштаглаашкынның баштайгы хүннеринден эгелээш малчынар ортузунга социалистиг чарышты дээштиит организастаары, тоску беш чылдың шинтпирлиг ушкү чылының планнаг онаалдаларын чедиишкиннииг күүседир дээш демисселче оларны улам мобилизастаары чер-черде партия, совет органнарының хүлээлгези болур. Малчынарның мурнунда ол нарын шылгалданы шудургу ажып эртеринге хүн бүрүнүн дузалын чедиреринге чер-чер Советтери, оларның доктаамал комиссиялары, депутаттар бөлүктери идепкейлиг киржир ужурлуг.

СЭКП ТОЖУ РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Партияның Тожу райкомунуң пленуму болуп эрткен. Аңаа организастыт айтырыгны чугаалашкан. СЭКП райкомуның бирги секретарынга эш С. К. Орус-оолду сонгаан. Партия райкомунуң секретарынга эш А. Я. Зегайнов сонгуткан.

Пленумнуң ажылынга партия обкомунуң секретары эш Д. К. Ооржак киришкен.

Кыштаглаашкын чоруп тур

ЧЕДИИШКИН

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң малчыннары кышка удур белеткелди организастыг чоруткаш, амгы үеде боттарының хонаштарын эзлевкен. Совхозтуң удуртукчулары, түскай эртемниглерп чоокку хүннерде кыштагларже үүшүкүннерни организастап, хойжуларның кыштап турарының байдалын, оларның амыдырал-чурттагазын көрүп, зооветөөредилгени организастаарлар.

Малчынар ортузунга зооветөөредилге эрткен чылын чедиишкиннииг доозулган. Кышкы кичээлдер төнген соонда, 12 хойжута бирге, 13 кижиге — ийиги класстың хойжузу деп шынзылганы тывыскан.

Бирги класстың хойжузу деп шынзылганы совхозтуң мурнакчы хойжузу, чоокта чаа Октябрь Революциязы орденнибиле шаңнаткан Монгүш Седен база алган. Ол бо чылын 100 хойдан-на 114 хураганы, бир хойдан 2,7 кг дүктү кыргып алган. Ол ам Шаңчыда кыштап турар. Мурнакчы хойжу кажааларын септеп, кургаг өдекти бөлүп алган. Чайын 13 тонна сагенни белеткээш, ону кыштаанда 6 тонна саван, 1 тонна будук-бүрүнге кады чедирип алган.

Дүржүлгелиг хойжу—район Совединиң депутады. Хүлээлгезин ол ак сеткилдиг күүседип, соңгукчуларның чагыглары чогуур ой-шаанда бүдүрүп, иегелделериниге дыңнаныр болуп келген.

Чоокта чаа район төвү — Шагаан-Арыг хоорайга мал ажылдакчыларының хуралы болгаш. Аңаа ол санал бергеш, мынча дээн:

— Бичиимден тура малга ынак, ону кадарып келген кижи мен. Оон хой эттн, дүктү будуреря, хураганны медпе алыры— бистиң кол сорулгавыс. Ону партияның Тыва обкомунуң X пленумунга чугаалашкан болгай. Хой малды өстүрериниң дугайында чүгүлә айтырыгны пленумга чугаалашкан. Ону күүседип болурунуң бүгү аргалары бистиң районда бар. Бир дүгаарында хойнуң уксаазын эжиждер херек. Оон ынай, суггаттыг черлерни хойг-биле ажыглаар, культурлуг одарларны тургузары чүгүлә апарган-дыр. База бир кол чүүл — аныяктар-биле ажыл. Оларны мал ажылынче хөйг-биле хазра тудуп, үөнлелдээр херек.

Дүржүлгелиг хойжу бо чылын социалистиг чарышка республикада сураглыг кижилерниң бирээзи. «Улуг-Хая» совхозтуң хойжуу Шыырапай Куигаажыкты кыйгырган, ону ашкан. Хойжу Шыырапайның коргүзүү 100 хойдан-на 113 хураган, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүк болган.

(Бистиң корр.).

Кызылдың аптекаларында бодунуң онаашкан ажылынга мергежилдиг, дуржулгалыг ажылдакчылар дыка хой. Оларның бирээзи — № 20 аптеканың ажылдакчызы Любовь Самбуевна Каусова Красноярскиниң фармацевтика училищезинин дооскандан бээр ам сес чыл чедип турар. Бо үениң дургузунда ол аптека шугумунга чүткүлүүг-биле ажылдап, бедик мергежилдиг специалист болу бергемин өөң нады ажылдап турар эш-өөрү болгаш аптека эргелекчизи Антонина Федоровна Иванова мантал-биле чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Л. С. Каусова ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ХУРАЛЫ

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң бүгү хойжуларының ниити хуралы Берт-Дагда бригада төвүнге болган. Орта малчынарның кыштаглаашкынга канчаар белеткенгенин болгаш чаа сорулгалар дугайын чугаалашкан. Ол дугаймында информацияны колхозтуң кол зоотехниги Валерий Чимит кылган. Мал ажылының талазы-биле колхозтуң социалистиг хүлээлгезин партком секретары К. Ооржак хойжуларга таныштырган.

Хуралга хойжулар санал-ойлын солчуп, 100 хойдан-на 40—50 баш хураган алгаштерин буруу шаап, ол четпестерни бо кыштаглаашкында каттаптавайн, социалистиг чарышты улам калбартып, чаа күш-биле ажылдаарын илергейлеп турганнар.

Хойжуларның хуралының соонда колхозта партком секретары К. Ооржак делегей байдалының дугайында лекция комчаан. Чыылганнар колхозчу аныяктарның солун концертин база көргеп. Ол хүн хойжуларга аъш-чем, үлетпүр барааннарын үш автолавка седыглаан.

М. САЯ.

КЫЗЫЛДА БОЛГАШ РАЙОННАРДА

МУРНУНДА — БЕШКИ

ЭЭЛЧЕГ

Тоску беш чылдың шинтпирлиг ушкү чылында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Фабрикаңың ишчилери бо чылдың эрткен он айларында 41,803 тонна сорттуг даг-дүгүн Төрээн чүртке берип, даалгазын 107 хуу боттандыргак.

Ээлчегилер аразында социалистиг чарыштың бирги черинде Валентина Хоруновага удурткан бешки ээлчег чоруп, эрткен он айларда бердингеи онаалдазын 108 хуу күүсеткен. Ноябрьның баштайгы чартыынның даалгазын ээлчегиниң ишчилери чедиишкиннииг боттандырган. Иргит Кызыл-оол, Роман Сарылар ышкаш мурнакчылар ээлчегде хөй.

К. ОЮН.

СҮТ СААЛДАЗЫ КӨВҮДЭЭН

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазының саанчылары сүт бүдүрелиниң болгаш күрүнеге садарының чыл планын күүседир чоокчулай берген. Эрткен чылдың бо үезинге дедпээрге бир саар инекке онааштыр сүт саалдазы 180 килограмм көвүдээн.

Саанчылардан Александр Монгуш, Миниш Монгуш бир инекке онааштыр сүт саап алыр талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчилеринге болганнар.

Фермаңың коллективи кыштаглаашкынга белеткелдиг ужурашкан. Сиген, силос четчири-биле бар, саван сөөртүлгезин өө-даа уламчылап турар. Мал кажаалары, чурттагга бажыңнары шынарлыг сеттеттингеп.

Саанчылар, инек кадарчылары политиктиг, экономиктиг болгаш инаян билиглерин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Фермада коммунистиг күш-ажылдың школазын организастаан, оон кичээлги ийи катап эрткен. Пропагандист Сава Хиранг-оол дынакчыларга быжыг билигин бээр дээш кичээлдерни солуп эрттирип турар.

О. МОНГУШ.

ҮРЕЗИН АРЫГЛААШКЫНЫ

Келир чылдың часкы тарылгазынга хереглээр үрезин белеткеиия Таңды районнуң ажыл-агыйлары организастыг чорудуп турар. Колхоз болгаш совхозтар 19 муң тонна эки шынарлыг үезинии уруп алыр планын күүсеткен. Бо хүннерге чедир оон алдан ажыг хуузун чажар шынарынга чедир арыглап алган.

Үрезин арыглаашкының ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң, «Коммунизмниң херели» колхозтуң ажыл-ишчилери шалыпкын чорудуп турар. Кочетовчулар 1300 тонна ажыг үрезинииниң 1200 тонназын белеткеп алган, оон 75 хуузу бирги, ийиги класстыг болуп турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң тараажыларының арыглап алган үрезинииниң 70 хуузу бирги, ийиги класстыг болган.

К. АЛЕКСЕЕВ.

КАТ-ЧИМИС, ЫЯШ ӨСТҮРҮКЧҮЛЕРИ

Кызылдың ыяш ажыл-агый черииің коллективи ыяш тарып олуртурун чедиишкиннииг чорудуп турар. Чаа ыяштар тараан шөлдүг хемчээли чыл келген тудум-на калбарып орар. Чүтле 1973 чылда апаан хадыларны 214 гектар шөлде олуртркан, ам оон ниити шөлү 1500 га четкен.

Бо чылдың эрткен он айларында чоннуң калбак хереглели болур продукциязы, эткерекселди барык 33 муң рубльге будуруп үндүргеп.

Чербиниң кат-чимис садыбо чылын 13 тонна ранетти, 8 тонна шиек-караан, үш-үш тонна честек-катты болгаш викторияны чыып алган. Кат-чимистиг үүштерни ажаап өстүрүп билир кадржаан ажылчыннар база оскен. Оларга У. Д. Кунчүмей, Н. С. Скакова, Н. Л. Владимирова хамаржыр.

Чербиниң садчыларының дуржулгазын өөренирп-биле республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агый черлериниң төлээлерп кээп чораан. Оларның чамдыктары ындыг садтарны тарыыр хүселиг илереткеннер.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

АЖЫЛ-ХЕРЕККЕ ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Колхозтуң экономиказын, ылангыя мал ажылын хөгжүдеринге коммунистерниң ролюн бедидер дээш партия организациязы оларны будурулге участоктарынга таарыштыр тургузуп, партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажылы мурнукчуларын экижиткенин Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглээн. Шуна коммунистерниң 65 хуузу колхоз будурулгезинде, 26 хуузу — мал ажылынга хаара туттунган.

Мал ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун көвүдеир талазы-биле ажылдарны башкарар талазы-биле ажыл-ишчилер оргузунга партия организациязы чамдык ажылдарны чорутканын хуралга демдеглээн. Оон түнелинде бо чылдың он айларында малдың баш саны чүүл дайы-биле өскен. Нинтиниң малынга быжыг чемсүүрүг тургузар дээш колхозтуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдаанының түнелинде оон планын 100,5 хуу күүсеткен.

Колхоз будурулгезин болгаш мал ажылын хөгжүдеринге күш-ажылчы салыпкынын киирип, социалистиг хүлээлгезин күүсединиң турарлар аввэт эвес. Торүүр 100 баш хойга оналаттыр менги ап, бир хойдан-ва 2,1—2,9 кг чедир дүктүг кыргааннар. Өске-дээ мурнакчылар колхозта бар.

Ынчалза-даа хой ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун көвүдеир талазы-биле колхозта зооветспециалистерниң ажылында улуг четпестер бар болуп турар. Ону чайлаттыр дугайында айтырыгны чоокта чаа Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалаткан.

Контролёрларның хыналдазынган чүү илерээнил? Колхоз баштаар черн (даргазы А. Сюрюн) болгаш зооветспециалистерниң хой ажылын сайзыралдыр, оон продуктулуун бедидерининге утланыр чорудуп турар ажылының четпезинден хойнуң тыларын сайзыралдыр ажыл өренгей байдалда. Колхозтуң малынган кижилерниң хуу малын анчылаваан. Зоотехниктиг учёт-отчёт чогуур деннелде тургустунмаан. Бо чылын хойну тарып бөөзадырывын планын чүгле 36 хуу. күрүнеге дүк садарын—23,8 хуу күүсеткен. Хойну янзыбүрү аарыгларлан баш удур камгалаарының амнелге-профилактика ажылын чогуур үезинде чорутпайн келген.

Үстүнде четпестерни комитеттиң хуралынга тыныгы сайгарып көрген. Ону чайладыр болгаш колхозка малдың продуктулуун бедидерин, партия-обкомунуң X пленумунуң шинтпирлерин амыдырала боттандырар дээш ажылды күштелдирерин айыткан доктаалды анаа хүлээп алган. Колхозта мал ажылының чамдык түскай эртемниглериниң харыысалга чок ажылдаанын шынгыызы-биле чугаалажып көргет, бир айның ажыл төлевирин олардан тыртар талазы-биле чогуур харыысалганы оларга хүлээткен.

М. ООРЖАК.

Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазының орлакчызы.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

ХЫНАЛДАДАН ЧҮҮ ИЛЕРЭЭНИЛ?

Тоскуу бет чылдың шинтпирлиг үшкү чылында «Мурнакчы» колхозтуң ажылытчыларының оргузунга калбарган социалистиг чарышка дээре коргузуглерлиг ажылдаан хойжулар эвээш эвес.

Ылангыя Н. Осур 114, Х. Баадан 102, Х. Серовог 100 хураганны торүүр үүс хойга оналаттыр менги ап, бир хойдан-ва 2,1—2,9 кг чедир дүктүг кыргааннар. Өске-дээ мурнакчылар колхозта бар.

Ынчалза-даа хой ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун көвүдеир талазы-биле колхозта зооветспециалистерниң ажылында улуг четпестер бар болуп турар. Ону чайлаттыр дугайында айтырыгны чоокта чаа Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалаткан.

Контролёрларның хыналдазынган чүү илерээнил? Колхоз баштаар черн (даргазы А. Сюрюн) болгаш зооветспециалистерниң хой ажылын сайзыралдыр, оон продуктулуун бедидерининге утланыр чорудуп турар ажылының четпезинден хойнуң тыларын сайзыралдыр ажыл өренгей байдалда. Колхозтуң малынган кижилерниң хуу малын анчылаваан. Зоотехниктиг учёт-отчёт чогуур деннелде тургустунмаан. Бо чылын хойну тарып бөөзадырывын планын чүгле 36 хуу. күрүнеге дүк садарын—23,8 хуу күүсеткен. Хойну янзыбүрү аарыгларлан баш удур камгалаарының амнелге-профилактика ажылын чогуур үезинде чорутпайн келген.

Үстүнде четпестерни комитеттиң хуралынга тыныгы сайгарып көрген. Ону чайладыр болгаш колхозка малдың продуктулуун бедидерин, партия-обкомунуң X пленумунуң шинтпирлерин амыдырала боттандырар дээш ажылды күштелдирерин айыткан доктаалды анаа хүлээп алган. Колхозта мал ажылының чамдык түскай эртемниглериниң харыысалга чок ажылдаанын шынгыызы-биле чугаалажып көргет, бир айның ажыл төлевирин олардан тыртар талазы-биле чогуур харыысалганы оларга хүлээткен.

М. ООРЖАК.

Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазының орлакчызы.

ЧҮЪК СӨӨРТҮЛГЕЗИ: НЕГЕЛДЕ, ХЫНАЛДАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Кызылдың автотранспортчулары, республиканың колхоз, совхозтарынга, будурулгелеринге ат-септи, а садыг четкилеринге янзы-бүрү баараннарны чедирип берип, ырак-чоок оруктарже үнүп турар. Өртек-үелиг чүъктү хереглекчилерге онча-менди, камнуг чедирери автотранспортчуларның көл соруглазы болур.

Ындыг турбуже, чамдык автоажыл-агыйларда чүъктү сөөртүрде кам-хайыра чок, ону чилирер, төтчеглээр, үрелиптикинге таварыштырар чоруктар бар. Хоорайның улусчу контроль комитединиң штатаан ламкаар кылдаанның чорутка хыналдазының үезинде ол илерээн.

Ылангыя орукка чүък сөөртүлгезин багай организастап, оон хынаддазын четпес тургускаанының түнелинде, чамдык чолаачыларның күш-ажылга сагыга-чүрүмү, карыысалгазы коткап, өртектиг ат-хөренгини чидирер таварылгалар Кызылдың № 3 автотранспорт будурулгезинде бар.

Чүъктү сөөртүрде төтчеглээр, чилирер, үрегдээр чоруктар чүгле бо чылын эвес, моон мурнунда чылларда-даа ол будурулгеге турганың улусчу контроллёрлар илереткен. Чүгле бо чылдың он айларында чүък сөөртүлгезинин талазыбиле 18,809 рубль түнүг дудагдалдыг болган. Хлеб продуктуларын, түлүг материалларын, арага аймаан сөөртүрде улуг каража-когаралды кылып турар.

Бүеку тараа ажаап алыышкынының үезинде чолаачылар В. Вихров 760 кг, В. Минаев 635 кг, В. Лукин биле А. Орлов 635 кг тарааны чидириптикинге таварыштырган. Тараа сөөртүлгезинин түүтү чилирии 1848 рубль түнүг болган. Ол ышкаш чолаачылар П. Шиляев, В. Пахомов, В. Чернятов олар далган сөөртүп тургап, ынтизи-биле 240 рубль дудагдалдыг болган.

Ол автотранспорт будурулгезинде чамдык чолаачылар сөөртүлге үезинде дудагдалдыг болуп күрүнеге хөй удаа когарал чедирип келгени илереэн. Чижээ, А. Шиляев, Л. Меднов тараа сөөртүлгезинин үезинде үш удаа чидириг кылганнар. В. Пикитин 250 кг комбикорму, 42 ама шиферни чидирген. С. Косарев 20 шоодай гипсти, В. Чугунов үш тудуг руберондин, хереглекчилерге чедирип бербээнер.

Чүъктүг автомашина орукка үрелгенде ону ол-ла черинге каапкап баргылаар. Чолаачы И. Анфалов январьда чүъктүг машиназын хайгарал чокка үш хонукта каапкан. Оон түнелинде үш шоодай далганны чидирген. Ю. Сивков ийи хонукта машиназын ээн каггап, дөрт шоодай крупаны чидирген.

Чамдык чолаачылар харыысалга чок ажылдап, үрелиичел аът-чем продуктуларын чогуур хуузазында чедирбейн турарындан күрүнеге эвээш эвес когаралды чедирген. Ю. Болесниковтуң сөөртүкени үрелиичел чүъктүң артаа 1393 рубльге чиигээн. Эш Старовойтовтуң сөөртүкен чүгү 1820 рубль дудагдалдыг болган.

Күрүнениң өртек-үнелиг баараннарын сөөртүп чораат ону орукка самчыгдаар, бөрлаар чоруктар чамдык чолаачыларда ам-даа бар. Чолаачы Л. Минин Кызылдың садыг базазындан Бай-Тайга райпозунга чедирери-биле 6248 шил араганы алгаш, орукка чоруп орда, ол-ла будурулгенин чолаачылары: Н. Мельников, Ю. Чугунов олар Барлын-Хемчик райпозунга арага сөөрткен бо келгеннер. Олар автофургоннарындан арагаларны үштүп ижип, кара-туразында чораат Ак-Довуракка бет хонуп четкеннер. Н. Мельниковтуң машиназы үрелеп даап ол хоорайның аалчылар бажынынга туруп алгаш, таныш-көрүштери-биле күрүнениң өртектиг барланынга хол кирип, ону ижип, төтчеглеп турганнар. Ю. Чугунов, Н. Мельников олар оон-даа кедереп, Ак-Довуракта 70 ажыг километр черде Передовой суурга хап чеде бергеп, ол черниң магазинингге 10 хааржак араганы чартык өртээ-биле садып турганын магазин эргелекчизи Михайлова райкүүскомнуң милиция салбырынга медээлээн. Күрүнениң өнүү-хөренгизин каратуразында төтчеглээн ол болаачылар хөөйлу дүрүм ёзугаар харыысалгага онаашканнар. Сула салдынган үш ажишкилер барык-ла 23 хонукта 5382 рубльдин бараанын төтчеглээн. Ол хире үр хонук-хуусаада читкен чолаачыларны будурулгенин үдуртулгазы дилеп сураглаарының хемчээн албааны элдептиг.

Автотранспорт будурулгезинин начальниги В. Петров, оон оралакчызы В. Моисеев оларның болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчыларның чүък сөөртүлгезинге дудагдал кылыр чоруктарны чайладыр талазы-биле ап турар хемчеглери кончуг кошкак. Тос айның иштинде сөөртүлге үезинде чидириг — хөй түүнүг акша-хөренгинин чүгле 5600-үн бүрүүлүг кижилерден эгидип алган. Эрткен чылдар-биле катай будурулгенин чүък сөөртүлгезинин талазы-биле нинти өрези 26 мун рубль ажып турар.

Сөөртүлге үезинде дудагдал кылганнарның тайылбырын дыннавайн, коллективтин үдуртулгазы, ында хөй-нинти организациялары оларга чогуур хемчегни барык-ла онаавайн турар. Бо чылын профкомитеттин хуралынга, эш-хүүнүн судунга ол талазыбиле чангыс-даа айтырыгны сайгарып көрбээн.

№ 3 АТБ-нин чүък сөөртүлгезинде хыналдадан илерээн бүгү четпестерни чайладырының тодаргай хемчегдерин ап чорудары, ол будурулгенин удуртулгазындаң, хөй-нинти организациялардан негеттинип турар.

В. ОЙДУП.

«Шынның» туснай корр.

БЕДИК НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Найысылалдың Ленин күдүмчүзүнда 22 дугаарлыг ийи каът ак бажың бар. Ажылчын аныяктарның № 1 школазы мында. Школада класстарны болгаш кабинеттерни өөредилге херекселдери, көргүзүг материалдары-биле эки дерээн. Школада өөренип турарларга расписаниени хүндүс-даа, кежээ-даа кичээлдер болурунга таарыштыр тургускан. Бо өөредилге чылында школага Кызылдың будурулге, албан организацияларындан ортумак эртем чок 600 ажыг аныяктар өөренир үжүрлүг турган. Ол дугайын Кызыл хооркүүском бодуюн шинтпиринге айыткаш, албан организацияларның, будурулгелерниң болгаш школаның удуртукчуларынга шинтпирни хажык чок күүседирин дааскан.

Өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда хоорайның ВЛКСМ комитединиң, будурулгелерде партия организацияларының удуртулгазы-биле будурулге бүрүзүнде комсомол организацияларынга «Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп айтырыглыг хуралдарны эрттирип, аныяктарның кайы школага өөренирин дамзылаан. Ол дамзы ёзугаар алырга № 1 школага өөреними-биле 575 кижи бижиткен. Чыл эгезинде школага 414 кижи өөренип кирген. Бо хүннерде школада 368 кижи дамзыда кирип турар. Чүге дамзыда кирип турарыл деп айтырыг тургуступ келир. Ол чүл дээрге 368 кижиниң чартыынган хөйү школага чүгле чангысийи катап келгилеэн. Ынчангаш школага хүн бүрүде 200 хире-ле кижи өөренип турар.

Өөренир үжүрлүг аныяктар чүге четче келбээнил, хооркүүскомнуң шинтпири чүге күүсеттинмээнил?

Бир-ле дугаарында, эрткен күскү комсомол хуралдарының соонда будурулгелернин удуртукчулары, комсомол комитеттери «ажыл кылдынган» дээш, өөредилге эгелей бээрге боттарының шинтпирлериниң күүседлезин, бижиткен аныяктарның школаже барган-барбаанын хынаваанында. Чижээлээргe, столоваялар болгаш рестораннар трезинден школага өөренир дээн 15 аныяктарның 9-у школаже шуут барбаан. Ону комсомол комитеди, трестиң удуртукчулары хайгаараваан, хынап чеде бээривиске «кайы, барбайн турарлары ол бе, даарта дораан хемчег ап, чылдагаанын тодарадыр бис» деп, кайгаан турганнар.

А чамдык черлерде хыналла чүгле сан кырында. Ынча кижи өөренип турар, ынча кижи барбаан-дыр дээн чижектиг.

Ийиде, чамдык албан организация черлериниң, будурулгелернин удуртукчулары, ында комсомол, профэвилел комитеттери аныяктар өөредилгезинче «саазын кырында» сагыш салып турар. Чижээ, «Тувкоммунэнерго», № 72 МБ, № 48 тудуг эргелелинде будурулгелерден, хоорайның болгаш респотребсоюзтуң септелге-тудуг участоктарындан, «Тыва суг тудуг» трестен, Көдээ ажыл-агый, Кадык камгалал министерстволарының, автотранспорт будурулгелериндеп чангыс-даа аныяк кижи нинти билигнин кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларынче хаара туттунмаан.

Үште, кежээки школаның албан организациялар, будурулгелер-биле харылзаазы доктаамал быжыг эвес. Школа будурулге бүрүзүнге тускай башкыны быжыглаан, ол башкы быжыглаттынган будурулгезинден чеже кижи өөренирин, кымның кээп-келбейн турарын, кандыг өөредилгелиин дамчыдып, өөренмейн турарларның школада келген турарын хандырар үжүрлүг. Ынчалза-даа школаның башкылары өөренип эгелей берген өөреникчилериниң доктаамал кичээлдээн туларын безин чедип ап шылавайн турар. Оон-биле кады класстарның удуртукчу башкылары база бар. Ынчап кээрге ийи башкы бир өөреникчи дээш харыысалгалыг, оон ажылдап турар будурулгези, ада-иези-биле харылзаалыг ышкажыл. Ол хиреде-ле ажылдың түннели багай.

База бир чылдагаан — чамдык будурулгелернин удуртукчулары өөренип турар аныяктарның өөренирине таарымчалыг байдалларны тургуспайн турарында. Столоваялар болгаш рестораннар трези кежээки школада өөренип турар поварларны хөй шактыг ажылга олчаан ажылдаып турар. «Кызыл-садыгның» садыгжылары база өөренирине шак-уе чогу-биле өөредилгенин ара каггылаан. АТБ-лернин чамдык чолаачылары ырак командировка чоруп турарындан хөй кичээлдерни үзүп турар.

Будурулге черлериниде «Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлдениң оргкомитеттериниң ажылы шуут көзүлбес. Хоорküүском, хоорайның оргкомитеди безин шинтпирнин хыналдазын чорутпаан.

Тургустунган байдалдан канчап уттунарыл? Чүнү кылза экиң? 600—575—414—365—200—даэн бо саннар боттары-ла дувураазининг чарлап турар ышкажыл! Будурулге бүрүзүнүң удуртукчузу, комсомол, профэвилел комитеттери, оргкомитеттер, школаның директизязы, башкылары, хамаарылгалыг кижи бүрүзү аныяктарның өөредилгези дээш туржур үжүрлүг. Башкылардан-даа, будурулгеде харыысалгалыг аштерден-даа «мынаар байдалды эдер дээш чүнү кылып турар силер?» деп айтырып чеде бээрге: «Бүгү-ле чүвени кылып турар улус-тур бис—хуралдарга чугаалажып, школага чедип турар»—дээш, улажып-ла чорүй баар. Моон алгаш көөрге ажыл-херек чылыш чок байдалда. Чугаадан ажыл-херекче шилчиири чугула. Школаже барбайн турар кижи бүрүзү-биле ижин-кара чок чугаалажып, шаптыктап турар чылдагааннарын чайладып, өртем-билиг чедип алырга кижиниң бодунга, ниитилелге ажык-дузалыыл база ортумак эртем чедип алыры аныяк кижи бүрүзүнүң хүлээлгези, амгы үеним негелдези деп чүвени билиндирери чугула. Ол — башкыларның, удуртукчуларның, комсомол, профэвилел активиниң доктаамал сагыш салыр дөрт хүлээлгези-дир.

М. САЯ.

«Шынның» корр.

ЧИДИРЕР ЧЕРЛЕРИНДЕ ЧЕМСҮҮРГЕ ЧЕТПЕС ЧОРУТКАНЫ ЧЕТПЕЗИ

Коммунистер шүгүмчүлээн. Оон ангыда партия болгаш эске-даа хой-ниити органнары чон оргузунга кижизидилге ажылын четпес чорутканындан чамдык кижилер арагалаар, чүрүм үреэр, ниитилелге ажыктыг ажылдан оспаксыраар таварылгалар ам-даа бар. Колхоз төвүнде, ферма, хойжу бригадалар төптеринде көскү агитацияны четпес дерип тургускан.

Колхозта партия организациязы, оон бюрозу ажылгайның экономиказынче улам ханылап, бүгү талааларга партийжи удуртулганы экижиттерининг база курлавырларны болгаш аргаларны четче ажыглаап тургап, СЭБП-нин XXIV съездизининг болгаш тоскуу беш чылдың салган соруглаарын күүседиринче колхозчуларны эвилелдээринин эргежок сүгулазын хуралга айытканын.

Ч. СУЛЬДУМ.

БИЛИГНИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Чадаанның № 1 школазында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы эрткен. Отчёттуг үенин дургузунда партия организациязының ажылын коммунистер ханызы-биле сайгарып, олар школага ажыл-херектиң эгелекчилери болгаш башкарыкчылары болганын демдеглээн. Эрткен өөредилге чылында 13 класстар, 21 башкы 100 хуу өөредилгени чедип алган.

Школа уран чүүл талазы-биле көрүлдеге, спортчу мартылдаалларга база школаны чаа өөредилге чылына белеткээр талазы-биле районда бирги черни чылдан чылче ээлеп келген. Будурулге бригаларының чарыжынга республикага 2-ги черни бо чылын алган. Бистиң школаның мүвейи РСФСР-нин школа музейлеринин көрүлдезинге 1-ги чергенин диплому-биле шаннаткан. Бо бүгү ажылдарга партия организациязы удуртукчу, башкарыкчы күш боон келгенин демдеглеп, моон соңгаар шинтпирлезе чогуур хемчегдерге коммунистер дөктааганнар.

Школада өөредилгенин шынары 17 хуу боон турары кончуг чавыс деннелдинн айтып, амыдыралдың негелдезинге дүүштүр өөредилгенин шынарын бедидеринче угланган бүгү хемчегдерни ап чорударын, башкылар коллективинин кичээнгейинин төвүнге тургузарын хурал сумелээн. Кабинет системазынче бөлүү шилчилгени чоокку үеде үзе шинтпирлээн турарын школаның директизязындан негээн.

«Өөренижчи бүрүзүнге бижыг болгаш ханы билиглер дээш» деп кыйгырыгны боттандырарынга бүгү күштү салыры башкылар коллективинин кол соруглазы деп коммунистер түнээн.

Д. ДУЛУШ.

школада өөредиге эргелекчизи.

Шынарның үе-чадазы

Продукцияның шынарын хүн бүрү экижидеринче партия, чазак сөөлгү үеде кичээнгейнин улгаттырган. 1971 чылда ССРЭ-нүң Министрлер Төвүлели бүгү продукцияның шынарын 3 категорияга ылгап көөр дугайында тускай доктаалды хүлээп алган.

Бирги категорияда күрүненин Шынар демдээ четкен продукция хамаарыжыр. Биригээр чугаалаарга, даштыкы-биле садыглажышкынга кирип турар, делегей болгаш чүрт иштинин стандарттарынга деп продукция чүгле бирги категорияныы болур.

А стандарттыг негелделерге чамдык талалары дүүшпейн турар ийикпе, азы үр өйде чыып келген продукцияда ийиги категорияга хамаарыжыр болгаш ол продукция прейскурантыда көрдүнген өртээнүн чингелделиг сайгартынар үжүрлүг.

Кандыг-даа будурулгенин ажылының эки талазының херечизи —ол будурулге черинин будурүп үндүрген продукциязынга күрүненин Шынар демдээн тыпсыры, даэдн үнелелди бергени болур. Ындыг эргени чедип алыры кончуг берге болгаш нарын. Бир-ле дугаарында продукцияның шынар талазы-биле көргүзүглерин иштики болгаш дыштыкының эң эки продукция хевирлери-биле деннештирип, ханы аналитеп көөрү негеттинер.

Республиканың база бир улуг даэн будурулге черлерининн бирээзи «Тыва даг-дүгү» комбинат күрүне аттестациязынга киирери-биле даг-дүгүнүң ПРЖ 2-15, ПРЖ 2-30, ПРЖ 1-50, ПРЖ 1-75 деп дөрт хевирлерин белеткээр ажылды ам барык доозуп турар. Пос-тазавы үлетпүрүнге колдадыр ажыглаттынар бо бедик шынарлыг даг-дүгүнге хамаарыштыр техниктиг карталарны тургускан. Ында тыва, урал, канад даг-дүктериниң шынарларының деннелгези база бердинген.

Бистиң комбинадывыстың берип турары ПРЖ 2-15 маркалыг даг-дүгүнүң удазыныың узуну бо чылдың сес айларында 8,4 мм болган, а канада даг-дүгүнүү 8,1 мм четкен. А ПРЖ 1-50 марканың узуну 11,6 мм турда, канада ындыг хевирнии 9,2 мм-ле деп болган. Тыва даг-дүгүнде аргылгага таарымча чок кыска удазыннарның эвээш болганы-биле ол пестаавы кылыгларының будурулгезинге кончуг чугула черни ээлеп турар. Комбинаттың аттестациядже кирип турар продукциязының шынары Уралдың болгаш Казахстанның боду-биле төрелдешкек ындыг будурулгелериниден үшчок ылгалып турар. Комбинаттың коллективи амдыгаастан бо эртип турар чылда-ла эргежок чугула документилерни белеткеп, аттестацияны кылып тургаш, боттарының будурүп үндүрүп турар продукциязы күрүненин Шынар демдээн алган турарын чедип алыр апаар.

Үстүнде ышкаш ындыг эки чижектер бисте чер болганда эвес болуп турары хомудаачыг. Республика девискээринде турар үлетпүр будурулгелернин хөй кезиниин будурүп үндүрүп турар продукциязы 1—2 категорияларга хамааржыр. Будурулгеге турзун даэн хуусаазы тене берген 2-ги категорияның кылыгары бир болза солуттунган, чок-ла болза чаартынган турар үжүрлүг. Республикада будурулгеден үнүп турар бүгү мебель аймаа 2 дугаар категорияга хамааржыр болганы-биле продукцияның ассортиментизин Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйынга келир чаа чылга чедир бүрүнү-биле чаартканы турар хуусаа бердинген.

Кызылдың түүйбу заводу, эът комбинады даэн ышкаш хөй-хөй будурулгелер боттарының продукциязын 1-ги категорияга хамаарыштырып турзажок, ол продукцияның шынары үргүлүнүң чангыс деннелге турбайн турарын айытса чогуур. Шынар дугайында айтырыг хүнүнүң эң чугула айтырыгларының бирээзи болган турарыныче партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары кичээнгей салыры чугула. Тергиин шынарлыг продукцияны алыр даэш чарыш түс-түс коллективтерниң ажыл-ишчилериниң чугула соруглазы болур.

Г. ГРЕШНЫХ.

МАКТАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Кызылдың дааранылга комбинады. Бо будурулгенин пштинге кирип кээрге, даараныр машиналарның даажы, шевер холдуг ишчилернин күш-ажылы-биле аннашкан. Ол болза коллективтин ажылчыннарының тоскуу беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылын чеднишкинниг доозар дээш шалыпкын ажылдап турары-дыр.

Чымыштыг иш дыка хөй дааранылкчыларны мурнакчыларның одурүүнче үндүрген. Оларның бирээзинге Долчаммаа Иргитовна Борбак-оол хамааржыр. Бодүүн ажылчынны дааранылга фабриказының ажылчыннары эки билир. Оон дугайында чоргаарал, ханы янакшыл-биле чугаалаар. Даараныр чернин баштаар чери аныяк кижинин ажылга хүлээп ап тура, оон төлептиг будүүжүн эндевээн. Шынап-ла, шевер кыс Долчаммаанын ажыл-ишчи мозу-шынары будурулгеге, ажылдап киргенининң баштайгы айларында-ла илереп келген.

Оон бээр он ажыг чыл эрткен. Ол ам бедик мергежилдиг дааранылкчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Долчаммаа Иргитовна бодунуң онаашкан ажылынга бердинген. Эки кылган ажыл элеп, читпес алдар деп сөстерге дүүштүр дааранылкчы Долчаммаа шаңнал-макталды-даа ап келген. Ынчангаш оныктери оон дугайында чылыг болгаш эвилеп сөстерни чугаалап турары таварылга эвес.

Беш чылдың шинтпирлиг үшкү чыл ында алдынган социалистиг хүлээлгелер күүсеттинериниң кырында келген. Чүгле үшкү кварталдың безин будурулге планы 145 хуу күүсеттинген. Үе-шагны мурнап турар үлегерлиг дааранылкчы бодунуң байлак дуржулгазын аныяктарга күзелдин-биле дамчыдып берип турар.

Д. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: дааранылкчы Д. И. Борбак-оол.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

МИЛИЦИЯНЫҢ ХООЧУНУ

Эрэин райкүүскомнуң иштики керектер килдизиниң улуг инспектору Семен Середирович Моргуй 25 чыл дургузүйда ниитиниң корум-чурумун камгалаар буянныг херекке туржуп келген.

Семен Моргуй милиция шугумунга бодунуң ажылын эң баштай ажаакчызы, а оон соонда анаа шагдаа болуп эгелээн. Оон ажылынга кызымаккайын, ак сеткилдиин эрткен оруу хереченлеп турар.

Дөрт-ле класс дооскан аныяк шагдаага улуг өөрүүөөренирни сүмелээн. Эртем-билиг чок милиция ажылдакчызы бодунуң хүлээлгезин долу нергелдеиг күүседип шыдавас дээрэи билдингир. Ынчангаш Семен ажылдавышаан, өөренип кирипкен. Чылдар эрткенде, участок инспектору биче лейтенант Моргуй ортумак эртемни чедип алган. Оон-биле чергелештир ажылынга мергежилдиг, аңаа ылап бердинген ажылдакчыны операстыг ажылче депшиткен.

Эрткен үениң иштинде Семен Середировичиң кандыг бергелерни эртпээн дээр. Ыраккы Күнгүртүг суурга участок инспекторлап-даа турган. Хөйниитиниң күжүнге даянып, милицияның эки тура дүзалакчыларының дүзаламчызы-биле «Тере-Хөл» колхозтуң девискээринге кем-херек үүлгедиглерин чогуур үезинде истеп хыиаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле хүлээлгезин төлептиг күүсеткен.

Операстыг истекчи ажылга шилээээш, аңаа ёзулуг мергежилдиин ол көргүскен.

Семен Середирович Эрэин районга элээн үр үе иштинде ажылдап турар болгаш төлептчок ийи-чангыс кижилерниң кемниг үүлгедии болган тавырылгада ооң чылдагаанын. илередиринге бедик мергежилдиг.

Эш Моргуй кем-херектн баш удур болдурбас дээш профилактиктиг хемчеглерни доктаамал чорудуп, чон-биле быжыг харылзааллыг ажылдап турар. Колхоэтарның фермаларынга, бригадаларынга барганда, аңаа лекция, беседаны үргүлчү кылып, малчыннар-биле ижин-кара чок чугаалажып чоруур.

Ажылынга чүткүлдүг, биче сеткилдиг, эш-өөрү-биле эптиг-эвилең Семен Середирович иштики керектер килдизинде бир хүндүлүг ажылдакчыларның бирээзи.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

ЧУРУКТА: милицияның капитаны С. С. Моргуй. Авторнуң фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

МАРКСТЫҢ, ЭНГЕЛЬСТИҢ, ЛЕНИННИҢ ЧОГААЛДАРЫ

БЕЛГРАД. Белградтың «Просвета» дээр ном үндүрер чери ажылчын шимчээшкинниң төөгүзүнүң институду-биле кады К. Маркстың, Ф. Энгельстиң чогаалдарының 46 томдан тургустунган чыындызын серби-хорват дыл кырынга парлаар дээш улуг ажылды кылып турар. Ооң II тому парлаттынган. бо чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа чеди том үнген турар ужурлуг.

К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң чогаалдарының чыындызы парлаары — марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын парлаар болгаш нептередир талазы-биле югослав ном парлакчыларының ажылының түгле чамдыкезии бооп турар. Загребтиң «Напред» дээр ном үндүрер черииниң белеткел. парлаан ному — К. Маркстың, Ф. Энгельстиң-болгаш В. И. Ленининиң чогаалдарының чыындызы бо чылын ном садыгларынга кирген. Ооң тиражы 160 мүң экземпляр бооп турар.

Югославияның өске-даа ном үндүрер черлери К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленининиң чогаалдарын түс-түзүнде болгаш чаңгыс номга чыып-даа парлал үндүрүп турар. Чоокта чаа Югославияга болган ном нептередириниң айы марксисчи литератураны пропагандалаар кыйгырыг-биле бооп эрткен.

• • •

ВЕНГР СТАНОКЧУЛАРДА

БУДАПЕШТ. Венгрияның үлетпүрү чылдың-на улуг бүдүрүкчүлүг он бир мүң янзыбүрү станоктарны кылып үндүрүп турар. Венгр Улус Республиканың ындыг продукциязын аңгы-аңгы диптерде дыка хөйү-биле хереглеп турар, ынчангаш ол станоктарның хөй кезии даштыкыже чоруттунуп турар. Венгрияның станок бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары программа ёзугаар башкартнар болгаш чазыг чокка ажылдаар станоктарны кылырынче улуг кичээнгейни салып турар. 1965 чылда Чепелдиң станок кылыр заводунга ындыг хевирниң баштайгы токарь станогун кылган соонда-ла, бо талазыбиле ажыл калбарып эгелээн. Амгы үеде ол заводтуң кылып үндүрүп турары 24 хевирлиг станоктарының тозу программа ёзугаар ажылдаар станоктар бооп турар.

СИМ комбинат станок кылыр талазы-биле ийиги черде турар улуг бүдүрүлге чери болуур. Инда бүдүрүлге талазы-биле эң-не кол соруулганарның бирээзи — база-ла программа ёзугаар башкарар станоктарны чогаадып тургузары бооп турад. Демир чондурар станоктар талазы-биле эртем-шинчилелдиң дуржулга институдуның совет спецналистери-биле кады чогаадып кылган ЕВ-630 деп модельдиң элээн кэш станоктарын ол бүдүрүлге чери специалистерге бараалгаткан.

• • •

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

ГАВАНА. Кубаның балык тудар флоду бо чылдың планын хуусаазындаң ийи ай мурнай күүседипкен. Октябрь айда 8 мүң ажыг тонна балыкты туткан. Ол ышкаш балык ажылын кылып турар өске-даа флоттарның коллективтери база-ла боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Чуртта балык тывыжының национал институду тургускан. Ол институт балык тударының амгы болбаазырангай аргаларын өөренип көөр болгаш балык тударынга таарымчалыг суг девискээрлерин шинчилеп, илередир сорулгалыг. Ол чуртта ажылдап турар совет специалистер куба балыкчыларга улуг дузаны көргүзүп турарлар. Совет болгаш куба балыкчыларның ындыг кады ажылдажылгазы болгаш быжыг найралы — Кубаның ажыл-агыйының ол чугула адырын улам хөгжүдериниң талазы-биле моондаа соңгаар ындыг чедиишкинниг болуруның үндезини бооп турар.

• • •

СОВЕТ ДУЗАЛАМЧЫ

УЛАН-БАТОР. Халхин-Гол дугайы чер болганда алдаржып, сурагжаан. Моолдуң чөөн кызыгаарында ол черге моол болгаш совет улустарның оолдары 1939 чылда япон империалистерниң халдаашкынын ойтур шаап, ыдыктыг кызыгаарларны камгалаанар. Моол тараажылар-ның болгаш малчыннарның кызымаккай күш-ажылының түңнелинде ынчаарда алдарлыг тулчуушкуннар бооп турган черде ам садтар чечеглеп, чаагай тараа үнүп, санап четпес чүзүн-бүрү мал өзүп турар апарган. Чурттуң чөөн талазында чүс-чүс мүң гектар-биле санаттынар байлак черин долузу-биле ажыглаар сорулганы МАР-ның нам, чазаа салган. Улусчу Моолдуң ол байлактыг, делгем черлерин ажыглалга киирер ажыдарга Совет Эвилели база дузалап турар. Амгы үеде ында 50 мүң баш санныг мыйыстыг бода малды азырап, өстүрериниң улуг комплексизин тудуп турар. Комплекстиң мал кажаалары-биле чергелештир совет тудугжулар чаагайжыды тутунган чурттагга бажыңнарын болгаш культура-амыдыралдың тудугларын база кылып турарлар.

Ындыг хевирлиг ажылагыйларны Моолдуң өске-даа черлериниң база тудуп тургузар деп турар.

• • •

Специалистер хуралы

БЕРЛИН. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кирүжикчилери чурттарның специалистериниң минералдыг чемишчидилгелерни ажылдап хылырынга болгаш ажыглаарынга кооперастаашкын дугайында айтырыгны чугаалажыр чөвүлел хуралы Лейпцигте ажыттынган.

Социалистиг чурттарның специалистери бичии кемчээлдиг электрон-саналга машиналарын ажыглаарының айтырыын Зуль округтуң Целла-Мелисте база чугаалажып көрүп турарлар.

(СЭТА).

Совет Эвилелинге

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Ажыглаарынга таарымчалыг венгр «Икарус» автобустар даштыкы чурттарда ажок сураглыг апарган.

Будапештиниң «Икарус» заводунуң коллективи «Икарус-180», «Икарус-250» болгаш «Икарус-260» автобустарны 2980-ни бүдүргеш, Совет Эвилелинге продукциязын бээриниң чыл планын чоокта чаа күүседип алган. Будапешт заводунуң салбыры — Секешфехервар заводу ССРЭ-ге «Икарус-255» деп автобустар бүдүрүп бээриниң чыл планын декабрьның ортан үезинде күүседир деп турар.

• • •

Дуржулга соячуушкуну

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның найысылалынга «Москваның үлетпүр бүдүргүлгелеринде бүдүргүлгени, күш-ажылды болгаш башкарылганы эртем ёзугаар организастап турары» деп делгелге үш неделя дургузунда үргүлчүлээш, хагдыгган. Делгелгени партияның Москва хоорай комитеди болгаш ССРЭ-ниң улус ажылагый чеднишкиннериниң делгелгези организастаан.

Делгелгениң ажылдаары чүгле көргүзүүлер залы-биле кызыгаарлаттынмаан: совет түскай эртемниглер Софияның болгаш Болгарияның өске-даа үлетпүр төптериниң бүдүргүлге черлеринге баргылаан, олардың коллективтери-биле ужурашкан, бүдүргүлге ажылын улам эки организастап, күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидериниң сүмелеринг берген.

Делгелгени БКП ТК-ның бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков улуг кичээнгейлиг көрген. «Делегейниң техниктиг депшилгезиниң эдилекчизи, кижи төрелгетениң чаагай идеяларының — коммунизм идеяларының эдилекчизи — совет эртем-техниктиг бодалдың улуг аргаларлыын бо делгелге хереченлеп турар-дыр»—деп, хүндүлүг көргүкчүлер дептеринге эш Т. Живков демделээн.

• • •

ШИИТПИРЛИГ АЖЫЛ-ИШ ЧЫЛЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). 1973 чыл делегей политиказынга Герман Демократтыг Республиканың улуг болгаш шиитпирлиг ажылиш кылырының, бүгү талалыг быжыглаттынарының чылы болган деп, ГДР-ниң христиандемократтыг эвилелиниң даргазы Геральд Геттниг бодунуң партиязының Президиумунуң Берлинге болган хуралынга демделеп чугаалаан.

ХДЭ-ниң даргазының оралакчызы Вольфганг Хейль тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвага болган бүгүделегей конгрезиниң ажылын чугаалаан. В. Хейль конгресске ГДР-ниң төлээлериниң составынга киржип чораан.

Империалистиг күштерниң чимэнишкиннерин шиитпирлиг сойгалаарының, тайбыңны болгаш дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының херээн быжыглаарының эргежок чугулазын Президиумнуң хуралының дугайында үндүрген дыңнадыгда демделээн. ХДЭ-ниң кежигүн бүгүдези ГДР-ниң хүүзүн быжыглаарының херээнге, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле дем каттыштырын ажылдаарын улам быжыглаарының херээнге бодунуң үлүг-хуузун киирер ужурлуг деп документиде айыткан. Партияның кежигүннери 1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын долдур болгаш ажыр күүседиргинге бүгү күжүн бээр деп дыңнадыгда чугаалаан.

АЖЫК КОСМОСЧЕ ҮНЕРИНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Экипажы Дж. Карр, У. Поуг болгаш Э. Гибсон составтыг орбита станциязы «Скайлэбтиң» ужудуушкуну үргүлчүлеп турар.

Дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ужудуушкуниуң баштайгы хүнүнде үшкү экипажтың космонавтыларынга билдиинип келген бүтү аарыг шинчилери дөгерде соксай берген, ынчангаш олар эки чоруп турар. Космонавтылар сөөлгү дыштанылга үезинде эки удаан.

Космонавтыларны станцияга, «Скайлэбке» чедире берген космос корабли «Аполлондан» чүктериниң дөгерезин лажыглап алган.

Ноябрь 20-де космонавтылар ажылдаар хүнүниң улуг кезиин медицина талазы-биле шинчилелдер, шенелделер кылырынга эрттирген. Ылаңгыя деңзи чок апаар байдалга аргыжылга аппарадының ажылдаарын хынап көргөн.

Августа, станцияга ийиги экипаж чоруп турда, кол системага дыдыктыг тиг тыпты берген, ынчангаш соодулга бүдүмели төне берген. Курлавыр системазын ажылдадыр ужурлуг апарган, ында база шоолуг эвес дыдыктыг тиг бар хире. Космонавтылар соодулганың кол системазын септеп албаан болза, олардың станцияга турар үезин кызырар ужур таваржыр турган.

Соодулганың кол системазын септеп алырда, дамчыдылга хоолайжыгажын үттээш, ол үтке клапан тургузары болгаш системага соодулга бүдүмелиниң чаа курлавырын киирип алыры эргежок чугула. Ол ажылдарның шупгузунга чаңгыс-ла шак эрттирер дээн турбуже. Поуг оларны дооскаңын алды чартык шак эрткенде дыңнаткан. Берге болза-даа, септелге чедиишкиниг доозулган. Кол системаны хөделдиргиттерге, аңаа ажылдай берген. Ам соодулганың курлавыр системазын база ынчалдыр септеп алза чогуур. Ол айтырыгны чугаалажып турар.

Дүүн космонавтылар медицина шенелдезин эрттирген, ажык космосче үнерииге белеткенир ужурлуг турган. Корабльден ажык космосче дүүн кижи үндүрер деп төлевилелде айыткан. Ол үүгүшкүн астрономия приборларының чүүрүк тырттырар дериин солуур болгаш бойдус курлавырларын шинчилээриниге ажыглаттынар приборларның бирээзиниң антенназын септээр соруулгалыг.

СОВЕТ НОМ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ЛОНДОН. (СЭТА). Бүгү-эвилелдиң «Делегей номнары» деп каттыжышкынының 50 чыл ооңга холбаттыр Лондонда совет ном делгелгези ажыттынган.

Делгелгени неделя дургузунда эрттирер. Аңаа политиктиг, чечен чогаал, уруглар номнарын болгаш эртем литературазын, оон ынай уран чүүл талазы-биле үндүрген номнарны көргүзер.

АЧО-нуң шиит пири

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Аддис-Абебага Африканың чаңгыс эп организациязының (АЧО-нуң) министрлер чөвүлелиниң онза сессиязы дооззулган.

АЧО-нуң чиңгине секретарының оралакчызы Питер Онуның дыңнатканын ёзугаар алырга, АЧО-нуң камгалал айтырыгларының комиссиязын бо чылдың декабрьда Аддис-Абебага тургузар деп түшел хуралга шиитпир үндүрген. Ол комиссия португал колонизаторларга удур Гвинея-Бисау Республиканың демиселиниге дээштиг дузаламчыны көргүзер дугайында айтырыгны чугаалажыр. АЧО-нуң экономика болгаш социал айтырыгларының талазы-биле комиссиязы келир айда база чыглып хуралдаар. Комиссия чаа республиканың чазаанга бүгү талалыг дузаламчыны көргүзер талазы-биле боттуг хемчеглер алырын чугаалажыр.

Сессия Гвинея-Бисау Республиканы АЧО-нуң кежигүнүге хүлээп алган.

КОГАРАЛЫН ТӨЛЭЭН

ТОКИО. (СЭТА). Кумамото префектураның балыкчыларын когаратканы дээш химия компаниязы «Тиссо» 2,3 миллиард иен-акшаны оларга төлээр. Компанияның бүдүргүлге черлери үлетпүр боктарын үндүр октап тургаш, эрик кавызының хамык амытаннарын хорапап каапкан.

Кумамото префектураның эрик кавызының суун бокталдырганы ол девискээрниң ажыл-агыйынга болгаш чонунга улуг хора чедирген.

КРИЗИС ШЫҢГЫЫРААН

ЛОНДОН. Энергияның чедишпезинден «аш-чут» Англияда улам шыңгыырап турар апарган. Англи чазактың айтышкынныр ёзугаар эрткен вторниктен эгелээш хереглекчилерге бензинниң болгаш оттуглар чүүлдү садарыы 10 хуу, өске-даа хевирлерин хуваап, нормаларын хынаар эргени кылырган. Нефть продуктызының болгаш оттулар чүүлдү ангдык чазакка бээриниң хоойлу телевилелиин парламент чугаалажып көөр деп турар.

Үлетпүриүң чамдык адырларының кылып үндүрүп турар чүүлдериниң хемчээли 3,5 хуудан куду эвес кызырлыр деп турарын «Файнэншл таймс» солуң бош удуп сагындырып бижээн.

РИМ. Электри энергиязының талазы-биле национал эгелел (ЭНЭЛ) суук оттулар чүүлдүң чеднистээнинниң уржуундан чүртке электри энергиязы ажылдап үндүрерии ортумаа-биле алды хуу кызырар ужурга таварышкан.

Италияның дыка хөй областары херек кырында кывар чүүл чок арткан. Оон ужурудан ködээ ажыл-агый машиналары болгаш чүүк автотранспорту ажыл чокка турункан. (СЭТА).

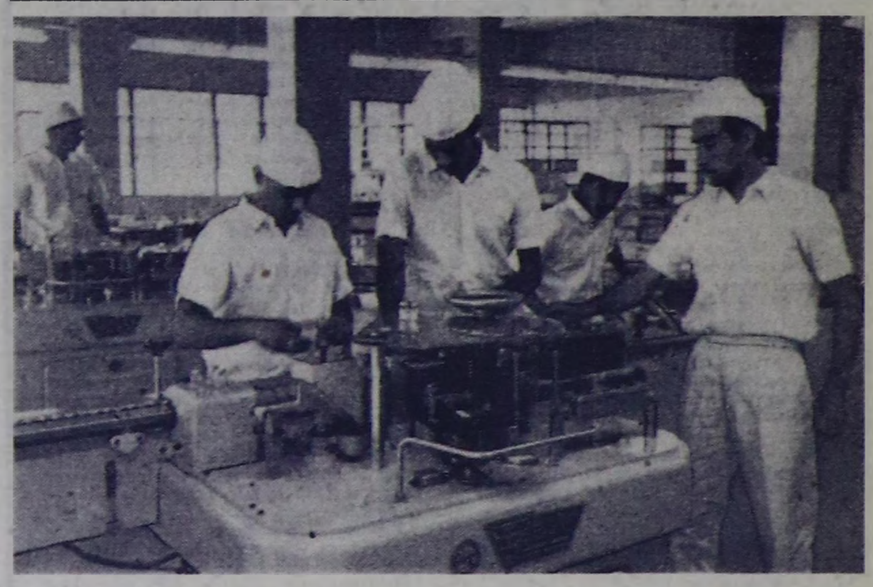

Индияның ам кылыр үлетпүрүн хөгжүдеринге Совет Эвилели улуу-биле дузалаан. Ам ол чуртта «Индиан драге Энд Фармасьютикалс» (ИДПЛ) деп күрүне кооперациязының Решикеште, Хайдерабадта болгаш Мадраста үш бүдүргүлге черлерии үлетпүр боктарын үндүр шуштузу ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле тутунган.

ЧУРУКТА: Хайдерабадта антибиотиктер бүдүрер заводта.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникназы).

„КОСМОС-609 УЖУДУУШКУНДА„

1973 чылдың ноябрь 21-де Совет Эвилелиниден Черниң «Космос-609» кылымнал спутнигиниң ээлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн кылган. Космос делгемин шинчилээрии үргүлчүлээр эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Ооң аппаратуразы чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналга төөү кээп турар медээлерни ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

БИСТИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИВИС

Өвүр районнуң коммунал ажыл-агый черииниң ажылдакчылары тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн олче углавдырган. Коллективтиң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштыг цехтер аразынга калбартып, ооң дээштиин бедидип тургаш, элээн чедишкиннерлиг болган.

Эрткен он айларда 16035 рубльдиин хандырылга ажылын күүседир хүлээлгевисти 17136 рубльге чедирип, планныг онаалдавысты 100,6 хуу күүсеттинивис. 1972 чылдың бо үези-биле деннээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белээн. Оны ажыл шагы үзер чоруктарны эвээжедип, ажылчыннарның материалдыг сонуургалын бедидип тургаш чедип алган.

Бистиң ажыл-агыйывыста ак сеткилдиг ажылдап турар шалыпчыларның саны хөй. Оларга В. Сатты, С. Доңгактыг, П. Маңлан-Хорлуувуу, М. Деспижекти, Д. Монгуш ҳамларыштырып болур.

Чыл төнчүзүнге чедир эвээш үе арткан. Ынчангаш бистиң коллективтиң ажылчыннары бар аргаларын санап көргеш, чыл планын Совет Конституция хүнүнүң байырлалын таварыштыр күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар.

М. МОНГУШ,
коммунал ажыл-агый черииниң бухгалтери.

НАЙЫРАЛДЫҢ КАҢЫ

(Совет Эвилели биле Индияның кара металлургия талазы-биле кады ажылдажылгазы)

Индияның аар үлетпүрүүн кол бүдүргүлгези — Бокарода металлургия заводунда ийиги кокс батареязын ажыглалга киирген. Оон бүдүрер продукциязы заводтуң домна суугуларынга киирер (мынчага чедир кокстуң чамдыызы аңаа өске бүдүргүлгелерден кирип турган).

— Бокарода завод чоокта чаа бир харлаан — деп, Бүгү-эвилелдиң «Азр үлетпүрэкспорт» каттыжышкынының Индияда металлургия заводтарын тудар талазы-биле эргелелининиң начальниги В. А. Кузнецов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — 1972 чылдың октябрьда ол бүдүргүлгенин бирги домна суугузунуң комплекизин ажыглалга киргеи. Ол болуушкунга холбаптыр болган митингиге чүве чугаалап тургаш, Индия Республиканың премьер-министри Индира Гандиниң чугаалажыкы болза: «Чуртту индустриализастаар талазы-биле биске улуг дузаны көргүскен Совет Эвилелинге өөрүп четтиргенивисти илергейлээр бис. Бокаро — өспүшаан турар индий-совет найыралдың демдээ болгаш бистин чурттун социал депшилгени база экономика талазы-биле хамаарышпас чорукту чедип алырынга ол бурунгаар улуг базым болур».

Мурнуу-Чөөн Азияда эң улуг ол металлургия заводун тударынга Бокарону шилип алганы таварылга эвес. Оон чанында көкеталыр хөмүрдаштың болгаш демир рудазының чыдар черлери бар. Бахар штатта — өтка тыдамык бүдүмелдер сайзырангай. Оон чоогунда Индияның үлетпүр талазы-биле улуг төвү — Калькутта хоорай турүп турар. Чогум-на ол хоорай Бокарода заводтуң продукциязын алыр кол чери болур.

Бо бүдүргүлгенин бирги ээлчээ чылда 1,7 миллион тонна каңны бүдүреринге санаттынган, оон соонда заводтуң күчүзү чылда 4 миллион тонна каңны бүдүреринге чедер. Ам заводтуң тудуг шөлдеринде ажыл хайыккан. Ийи кокс батареязын тудуп турар, агломфабрикаиын тудуу дооступ турар, өске бир ийи домна суугуларының металлконструкциялары белиилеп келген. Заводтуң ийиги ээлчээнин тудуунга белеткел ажылдарын чоруда берген.

Бокарода металлургия заводун тударынга кады ажылдажылга талазы-биле совет-индий дугуржулгада төлевилел ажылдарын күүседиринге болгаш заводтуң тудуунга дерилгелерни база материалдарны бээринге индий организациялардың эң-не улуу-биле киржири көрдүнген. Англи болгаш барыын-герман фирмалар-биле индий таланың ындыг заводтарны тудар талазы-биле ат салган дугуржулгаларындан йстиң чарган дугуржулгавыстың кол ылгалы ол болуп турар. Заводтуң бирги ээлчээнин тудуунга индий бүдүргүлгелер болгаш фирмалар 175 мүң тонна дерилгени — оның бүгү санының чиээ-биле 70 хуузун бергеннер. Ол чорук индустриянын чамдык адырларынга ажылчыннарның ажыл ээлээр аргазын көвүдеткен. нарын металлургия дерилгелерин белеткээр талазыбиле дуржулганы өөренип алыр арганы индий тускай эртемниглерге берген.

Совет болгаш индий металлургтарның кады ажылажылгазының калбарганы Индияга кара металлургия бүдүргүлгелерин төлевилээр талазы-биле күрүне организациязын тургузарынга чедирген. Амгы үеде ол организация Бокарода заводту чылда 10 миллион тонна каңны бүдүрер күчүлүг кылдыр алгыдарының төлевилелин болгаш металлургия заводтарының өске-даа төлевилелдерин ажылдап кылып турар.

Бокарода завод болза ССРЭниян дузалы-биле Индияда тудуп турар Бхиланиин улуг металлургия бүдүргүлгезиниң соонда ийиги бүдүргүлге болуп турар дээрзин демделээри артык эвес болур. Бхиланде металлургия заводунуң тудуу болза барыын-герман фирмаларның киржилгези-биле тудуп турар Руркелде ол-ла ышкаш заводтуң тудуунуң соонда эгелээн турган, ол хирезинде-ле Бхиланге баштайгы продукция оон чыл бурунгаар алдынган дээрзин айтыр херек. Ол металлды индийжилер вайыралдың каңы деп адаанар. Бхиланде завод төлевилел күчүзүн 1962 чылда — Руркелде заводган үш чыл бурунгаар четкен. Сөөлзүредир ол заводту база-ла Совет Эвилелиниң дузалы-биле алгытканы болгаш ол ам чылда ийи миллион тонна ажыг каңны берип турар. Оон күчүзүн чылда 4 миллион тонна чедир көвүдедир талазы-биле белеткел ажылдары ам доозулган, комбинатты чылда 7 миллион тонна каңны бээр кылдыр алыдар талазы-биле техника-экономиктиг илеткел белеткеттинген.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга индустриянын эң чугула адырларының суурун тургузар арганы Индияга берген. Бо талазы-биле алырга, Индияның хамаарышпас эргени чедип ап турган үезинде чуртка чылда бүүн чартык миллион тонна каңны зандырып турганын чугаалаарга-ла четчир, а ам оон бүдүрүп турар каңы — дөрт катап көвүдээн-дир. Бан бүдүреринің ниити хемчээлиниң 50 ажыг хуузу Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тутқан металлургия бүдүргүлгелеринге онаажып турар, а чоокку үеде ол чурагай 50 хуу чедер.

«Совет-индий найырал чылчылы-биле быжыглып турар болгаш бистиң чурттарның улустарынга болгаш бүгү-үнтиниин тайбыңының херээнге улуг ажыктыг кылдыр, келир үе ол талазы-биле чаа-чаа бэлэмнар-биле демделеттинер дээрзинге чигзинниг чок — деп, Узбек ССР-ге Улустарның найыралы орденни тыпсып тургаш, СЭКШ ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежиев чугаалаан. Совет Эвилелиниң болгаш Индиа Республиканың кара металлургия талазы-биле талаларының дең эргелиниге, дузалашчырынга болгаш бот-бодунга ажыктыг болурунга үндезилээн кады ажылдажылгалы Индияның улус ажыл-агыйының улам ынай хөгжүүрүнге болгаш ооң экономика талазы-биле хамаарышпас чорууң улам быжыглаарынга идигни бээр. Индия республикада амгы үеде эң улуг дээш металлургия заводтарын тургузуп шыдавр белеткелдиг тудугжу, төлевилекчи, металлург кадрлар бар болуп берген.

А. СТРОГАНОВ.

АЪТ БОЛГАШ ЫР

Тыва чонуң ырларын болгаш тоолларын хандыр өөренип көөрге, мынар аътты конучуг мактаан болур. Аътты он-түзүүн, аян-чоруун илередирде, кижиниң хөөнү, бойдустуң чурумалы, амыдыралдың онзагай байдалдары-биле холбаштырып ырлаарынга тываларлар шагдан тура дыка салымныг чораанын бурунгунуң кожамыктарындан, ырларындан, тоолдарындан тып ап болур.

Тожу районтуң Ий суурда чурттап орар 90 харлыг Кол Дозар шуваганчы бурун шагның ырларын дыка билир болду. Ооң ырлай аарак чугаалаары бир ялгалыг болгаш мындым ап орар соруктуг, ыланчыя аът дугайында чүве чугаалаанда, хей-аъды кирип келир.

Оттуг-даштап алгаш келийн,
Орлан оюң берем, акый.
Орай дүне соок болур,
Ой-ла тонуң берем, утбай.

Бо хенизиг куплетте бурун Тываның чонунуң амыдыралын коячуг шын көргүскен. Шагар шүдүнзе чок уеле чурттап чораанын оттуг-даш тып аарыбиле ырлай каапкан. Ынчаарга ол от-көс үндүржүп бээр дашты чедип аарда, чүгле аът хереглеп, харын орлан ойнуң маны чедерин элдээртипкен. Оон ыдай ол үеним бичии уруглары улуг улустан чөп-шээрел чокка багда турган аътты безин мунмас чораанын чангыс-ла «Орлан оюң берем, акый» деп одуруг илередип турар.

Орай дүне соок болур,
Ой-ла тонуң берем, утбай.

Бо болза, бир үүлүнде, аът дугайында үстүнде ийи одуругга кожаатпаын киргеи одуруглар-дыр. Ийи үүлүнде, бо ырны ырлап турар уруг түрегей амыдыралдыг улустуң төлү, чүге дээрге утбазының чангыс ой тонун ачылап келип чоруур. Тозан харлыг Дозар утбай аап-саап ырларны шала уттупса-даа, мынар аът дугайында ырларны чүге сактып чоруурул чээ? Аът болза тыва кижиниң шагның кайдыг-даа үезинде мынар хөлегеш, амы-тынга аймылдар таваржып кээрге, түттунчуптар оюнуу боол чораан. Ынчангаш бурун өгбелериниң даалы чугаалаар «кижиниң хей-аъды» деп сөстеринде угаанның мергеи сиңниккеп ол-дур.

Сат Деспен-Хам деп тоолчу чораан чүве. Аңчы кижи. Башкы хар чаптарга, ачам сутта чедип келир. Үзүн чорук кылып, оран-таңдызынче аннап үңүптериниң мурнунда, бир дүне өөвүске албан тоолдаар турган. Чымшкын баарында тооргу кежиниң кырынга баскактамын олуруптар. Ийи каранып шийап алгаш, алганы аарак. «Даш-Хүрең аъттыг Таңаа-Херелдэ» ылып бадырыптар:

Кулаа дээрде шаштыккан,
Кудуруу черде дожелген,
Даш-Хүрең аъттыг
Таңаа-Херел чоруп-тур
эвеспе ааң.

Кижиниң хөөремиккей сеткилин илередип шыдаан ёзулуглa чечен шүлүктер бо-дур! Маадыр эриң аъдының дашткы хевирин мактаарда, тоолчу чүү депкенил ынчаш? Даш-Хүреңниң «кулаа дээрде шаштыккан» ышкажы! Бурун тоолчулар кижиниң боду четпес, харын чүгле бодалы чедер ырак бедиктиве аъды чедер деп күзелин илередип чораан боор-дур.

Эр кижиниң эки аъды ээзиниге хайыралыг дээрзин улустуң тоолдарындан дыңнеп болур. «Бокту-Кириш, Бора-Шээлей» деп тоолдан хенизиг үлегерни ап көрээли. Үш мыйгак сывыртап кел чорда, Аян-Кула аъды өрге үңүрүүче бир талакы холун киир баскаш, доңгай дүжер. Бокту-Кириш аңдарыпаш, молдуруун чара дүжүп өлүп каар. Аян-Кула аал-чурттуңга маңнап келир. Бора-Шээлей акыының олгенин дыңнаш, ыглап-сыктап туруп бээрде, «Аян-Кула аъды чыда дүшкеш, сиртинден ызырып алгаш, кырынче үндүр каап алгаш, үжудуп-халыдып чоруптла берип-тир». («Тыва тоолдар», нэнги ном. Кызыл. 1951, арын 133). Аян-Куланың Бора-Шээлейге дузалааны, ону ыкызының мөңге уйгузун удуп чыдар черинге чедирип келгенин — бүүлуг буянныг чорук боол турар. Оон ыдай «олгенин диргизер, ошкенин кыпсыр» арга-хорганы дилеп, сураглаар чорук әгелээр, ол болза Аян-Куланың төрелзек болгаш кээргээчел сеткилинден өөскүп үнген отчугаш-тыр.

Юрий Күзегештиң чыып, тургусканы «Тыва кожамыктар» 1965 чылда үнген болгай. Ол номда чыраа, саяк, чедер, маннаар аъттарны мактаан эрги, чаа ырлар шилиттинип киргилээн. Аныяк оол чангыс аъдынга хайыралыын база хандыкшаан душтуунга чедиксээнин мынчаар илереткен:

Улуг доруум буларава,
Удавайн салыптар мен.
Уруг эжим мунгарава,
Удавайн чеде бээр мен.

Аът болза, амгы шагның кожамыктарында безин эң-не мактаксанчыг, эң-не ырлаксанчыг хөлге боол турар. Ырак хоорайларже автобус, демиргорук, ужар-хеме-биле чедип турар аныяктар боттарының күзелин аъттың маңы, шыдалы, чаражы-биле деңнеп турган, көргүзүп турар. Оон барымдаазы бо-дур:

Эмер кулун соолгуже,
Чадаг-даа бол, чораай-ла мен.

Эртем-сургуул дооскуже,
Часкаан-даа бол чорвай-ла мен.

Дайзынга өжээн-килеңнең илередирде, бурун шагның ыраажылары-даа, амгы шагның шүлүкчүлери-даа аътты боттарының чогаалдарынга адап киирер чаңчыл бар. Феодалдарга базындырып чораан ядыы араттың «чедиг өкпезинин хөөреп келгенин» болгаш соң дарлакчы идегеттерге күштүг кулеңин илереткен бир куплетти номчуп көрээл:

Аңдым чиген коказарактың
Азыг дижин сыккан болза.
Адам каккан дүжүметтиң
Ала караан дешкен болза.

Кижиниң чедиксээн чериндиве чүтүрүк аът чедирип боорун алдан-маадырлар мынчаар ырлажып чорааннар:

Алдырбайн чорза-чорза,
Алган атка кире бээр бис.
Арбас аъттан мунуп алгаш,
Алдай чурту кирээлинер.

Салым-чолду шинтпирлээр надыг-берге шылгалданыш шагы хаптарга, Совет чуртче фашистиг эжелекчилер халдап кээрге, Тыва чонувуң хосталага чүткүлдүүн, коргар чүрек чогуп, Кызыл Шеригниң солдаттары-биле бир баг боол алгаш, чаалыг шөлче тутсуп кириптеринге белеңнең илереткен Сергей Пюрбюнүп «Тулчуушкунче» деп ырызы лайынның баштайгы чыында-ла чаңгыланып үнүп келген.

Сат Бүрзеккейниң командылааны алдарлыг пулеметчик оолдар конучуг аъттарны мунуп алгаш, фашистер-биле сегиржип аарының мурнуу чарында, мынчаар ырлажып халдып орган дээр-ле болгай:

Эзертенгеш, аъттаныңар!
Эрге-шөлээ, хосталга дээш,
Тулчуушкунче.
тулчуушкунче.
Тура дүшпейн, буруңгаар!

Оккур аъттың маңы-даа, дүлүм дайынчының чүрээ-даа, ёлеменин бизи-даа, чечен сөстүң күжү-даа Ада-чурттуң улуг дайынының фронтуларынга катчып-катчып, чангыс дөстүг чаңчыл боол чораанны сл-дур!

Оран-чурттуң байлаан мактаанда, база-ла аъттыг арат чечен сөстүң одуругларынга бо-ла көстүл келгилээр. Бодумнуң бо бодалымны Степан Сарыг-оолдуң шүлүктери-биле бадыткап көрейн:

Чиндигир көк көктүг-
шыктыг шынааларда
Аъттыг кижи көзүлбейн
баар терең сиген.

«Чыраа-Бажы» совхозта алдарлыг артист Кара-Сал Аксол бызаанчызын тыртып оргаш, хөөмейлеп бадырарда, кожамыктап ырлай бээрин Москваның ордулары кайгаан болгай. Ак-оолдуң ол кожамыында күлуп болгаш урут дугайында аныяк оолдуң чаптанчыг бодалы бар. Номчуп-даа көрүнер даан!

Чүген суглуун шыңгырт
кылдыр
Чүнү дайнап тур сен,
күлүн?
Чүлдү-чүрээм шимирт
кылдыр
Чүнү бодап ор сен, уруг?

Кана-даа баарымга, кандыгдаа клубка кире бээримге, кулаамга бо-ла чаңгыланып келир бир кайгамчыктыг ыр бар, оон адын «Дембилдей» дээр. Ол ырның сөзүнүң чеченик-биле аялгазының хоюу кедергей таарышкан. Ол ырның күжү чүдел дээр болза шүлүкчү кижи аът дугайында чогаал бижип тургаш, аныяк оолдуң душтуу кыска барыксаап күзелин, оон чуртталгага ынаан илередип шыдаанында база аялга чогаадыр кижи, тайга хемин куду каккан сырын дег, болу-ла куттуп келир аянгарны тыпканында болтур-дур. Аът биле ыр кадыкожа хиктелип чоруурун, шагзыраан кижиниң сергедиптерин, оюн-тоглаа болган черге ырның-шоорнун бажында апаарын мыя одуруглар көргүзүп турар:

Орай дээрде сылдыс караа
четчип-тир.
Салган болчаак өйү кээптир, эжикей.
Оглаа-сарыг дывын тыртып,
чүктүй-дүр.
Салгын-биле чаржыптардыр, дембилдей.

Бурун Тываның тоолдарында-даа, улустуң эрги кожамыктарында-даа, амгы шүлүкчүлерниң чогаалдарында-даа чүгүрүк аът ырлаар ырны чалгынналдырып турар. Ынчангаштың аът биле ыр бистиң чечен чогаалывыста чарылбас өөшүктер апарган.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

УЗБЕК «ЧАС»

«Бахор» дээрге «Час» дээни ол-дур. Ажыы-биле чугаалаар болза, Узбек ССР-ниң Танцының күрүне ансамблиниң адын очуулдурбаска-даа шагда-ла билдингир апарган, чүге дээрге бистиң Төрээн чурттуп болгаш оске-даа күрүелерниң хөй миллион көрүүчүлери ол коллективти көрүп, дыка сонуургап турар.

— Узбек «Частың» эртken оруу чүс-чүс деп болур. Ол Ливанның, Суданның, ЕАР-ның, Марокконуң, Алжирниң, Тунистиң, Индияның, Пакистанның, Афганистанның, сценаларынга айырап чечек мышкап оюннарын көргүзүп тургулаан. Венгрияның, Канаданың, ГДР-ниң, Голландияның, Финляндияның, Францияның, Польшаның, Чехословакиянның уран чүүл үнелекчилерия «Бахорнуң» артыстеринге өөрүп четтиринишкинниң адын часкаашкыларын баралгадып турганнар.

Бөгүн ансамбльдиң репертуарында делегейниң улустарының чүс ажыг танцылары кирип турар.

1971—1972 чылдарның концерт программазы дээш болуп бахоржуларга, оларның аразында балетмейстер, ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу М. Тургунбаевага, солист Р. Низамовага, хөгжүмүң солист К. Дадаевке, ансамбльдиң хөгжүм талазыбиле удуртукчузу Б. Алиевке ССРЭ-ниң 1973 чылда күрүне шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: «Бахорнуң» ойнап турары.

Г. ПУННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕМПИОНАТ СӨӨЛҮНДЕ

Чоокта чаа доозулган шыдыраа талазыбиле ССРЭ-ниң 41-ги чемпионадының бир онза чүүлү болза анда келир чылдың январь айда маргылдааларга ойнап, делегей чемпионунуң оваадайын хунаажыр эрге дээш күжүн шенежир ужурлуг сес кижилиң бежи ойнаары болур.

Оваадай хунаажыкчылары — Борис Спасский, Тигран Петросян, Виктор Корчной, Лев Полугаевский, Анатолий Карпов болгаш оларга каттышкан Геннадий Кузьмин олар чемпионаттың барык эгезинден тура-ла мурнап алгаш, оске киржикчилерни боттарыңче чоокшулаттырып барганнар. Ийиги—алдыгы черлерни үлешкен Петросянга, Корчнойга, Полугаевскийге, Карповка, Кузьминге көөрде, сүрүттүр келген оске ойнакчыларның оларга ийи сан четпейн барганы тавакылга эвес.

Эң шыырак совет шыдыраачылар (сөөлгу үеде ойнавастай берген Михаил Ботвинниктен оске) шупту киришкен маргылдаага чедя тиилелгени чедип ап, чангыс кижиге уттургаш, тос катап хаммнашкаш, Борис Спасскийиң тиилээни болза делегей чемпиону чораан кижиниң ойнаары тергиин-дир дээрзин база катап коргускен. Бүгү нитинiң бодалы-биле алырга. Спасский чогаадыкчы ойнаар талазы-биле өскелерден артык болган. Ылаңгыя оон Владимир Тукмаков азы Наум Рашковский-биле ойнаан салыглары делегейниң шыдыраага сонуургактарын моон сонгаар-даа кайгадыры чигзинит чок.

Бир чыл мурнунда делегей чемпиону чораан шыдыраачының бо маргылдаага тиилээниде онза чүве чок болбайн азы. Ынчаимыже Спасскийниң чедиишкини дыка хөй кижилерни элдепсиндирген. Дуржулганың көргускени-биле алырга, делегейниң бирги черн дээш маргылдаага аштырган кижи чок-ла болза шаандагы күжүн оскунар, чок-ла болза чүгле үр болгаш берге күжениишкин соонда дедир биеэги хевиринче ээп шыдаар.

Фишерге уттургаш, Спасский оон соонда элээн каш маргылдааларга ышнап-ла, киредир ойнаан. Ынчалза-даа делегей чемпиону чораан кижиниң ыңдыг сөөртүнчек оюну оон дедир барганы-биле эвес, а дыштаныксаан, күштерин чоорту мөөнцекээн күзелп-биле тайылбырлаттынар. Маргылдаа бүрүзүнге ынап-ла бирги черге үнер дээш, бодун камнавайн кээп-кээп, шинтпирлиг оюнга — зонадар аразының маргылдаазынга сотка олурган Тальдың мунгараачыг чижээн Спасскийниң өөрелээн көргени чугаажок.

Сентябрьда Сочите эртken Чигорине турасказтаан маргылдаага-ла Спасский бодунуң ёзулуг күжүн көргүзүп эгелээн.

Сөөлгу үеге чедир Спасскийниң сөөртүнчек ойнап келгенин оон дедир барганы ол кылдыр билип чораан кижилерге чемпионатка оон тиилелгези элдептиг-даа болганна. Ынчалзажок делегей чемпиону чораан кижиниң чедиишкинин оон ырадыр көргенланыының дүрүм ёзугаар түнели деп көрзе чогуур.

Оваадай хунаажыкчыларының аразындан Полугаевскийни онзалап көрзе эки. 41-ги чемпионаттың мурнунда үш кижиниң маргылдаазынга ойнаан хиреде, ол шоолуг-ла күжениишкин үндүрбейн, ССРЭ-ниң бирги черн дээш маргылдаага ийиги черни алган. Оон-биле чергелештир ол аңаа чангыс-даа кижиге уттурбаан. Чүгле Смыслов-биле ойнап турда, оон туружуун багай турганы шын-на, ынчалза-даа ол удавазанда инициативаны апкан. Полугаевский бо маргылдаазында Тальды уткаш, Спасскийни удар часкаш, Петросян-биле салыы экн турбуже, хаймына чөпшээрешкен. А оске ойнакчыларга дениээрге, ол эң-не могап-шагзыраан кижи болгай.

Дыка хөй кижилериң хөлчок идеген турганы Карповтуң оюну шоолуг-ла көрүштүг болбаан. Ам болур шинтпирлиг сегиржин алышкынга ойнаар дээш, «чажыдын» ажыттаазы ол ирги бе? Кандыгчүү-даа болза, 22 харлыг гроссмейстер оске хунаажыкчылардан чыдып калбаан.

Маргылдаа сөөлүнде чамдык ойнакчылар-биле чугаалашкан мен. Олар шуптузу Спасскийниң тергиин ойнаанын деңделээр болду. Чамдык солуң бодалдарны база чугазладылар.

Корчной: Ажыы-биле чугаалааргa, бо маргылдаага «чажыдын» ажыдар дивээн кижи мен, ынчалза-даа Карпов удупкаш. мени «ажыдыпты». Эге көштерни алыр болза, оске оваадай хунаажыкчыларындан солуп ойнаан мен. Мекинг-биле маргылдаанын бүдүүзүнде оон чеңээ мырыпай ажык чогун билип турдум. Ынчалза-даа Спасский база ындыг тактикалыг ойнаанна болгай.

Карпов: Маргылдаанны эки эгелээн мен, ынчалзажок удуп алган салыгларымы безин чогаадыкчы чорук-биле мени оөртээн.

Полугаевский: Шоолуг күш үндүрбейн, чемпионаттың дээди бөлүүнге артар тос кижиниң санынга кирер дээн сорулгам күүсеттинди. Бир эвес ам удавайн Карповбиле маргылдаага салырым эвес болза, моон-даа дайынчы ойнаар ийин мен. Мээн салыгларымга тургустунуп тургулаан туруштарны (хайнымнарны киништирбишаан) алыр болза, оон-даа өрү черни эңеп болур хире чүве, ынчалзажок өнедиин-не туттунуп турдум.

Оваадай хунаажыкчызы бүрүзү эрткен чемпионатка ойнап турган, ам болур маргылдаалар дутайын бодап турганы илдедир. Ынчангаш оваадай хунаажыкчыларының иштинден ийи кижиниң—Спасский биле Корчнойуң — камнанмайн, бар-ла аргалары-биле ойнаанынга өөрүвес аргажок. Ынчаарга эң шын санаашкыл ында-даа болуру магат чок, кым билир боор?..

Виктор ВАСИЛЬЕВ.
ПМА-ның шыдыраа тайылбырлакчызы.

КУЛЬТУРА ОЮНУҢ-ОЮЛУНУҢ

ТЕРЕ-ХӨЛЧЕ БААР

Хөгжүм-шөй театрының концерт бөлүүнүң артистери республиканың барык-ла шупту районнарын эргээн. Бөлүк чүгле хөй чурттакчылыг хоорай, суурларга эвес, а хову туртагларынга, хойжу бригадалар болгаш сүт-бараан фермаларынга база чедип турар. Тыва АССР-ниң улустуң артистери Максим Бөвгаш Кара-кыс Мунзуктар, Николай Өлзей-оол болгаш өскелер-даа кижиниң турар бо бөлүк каш хонук бурунгаар Бин-Хем райондан эвп келген. Концерт бөлүүнүң удуртукчузу, артист Д. Дамба-Даржаа бистиң корреспондентивиске мынчаар чугаалаан:

— Ураң чүүлү чонга чедирериниң талазы-биле концерт бөлүү эң-не таарымчалыг, салбырлар, фермалар туруштериниң кызыл-булуңнарынга-даа ойнап болур. Сөөлгү үнүүшкүмде Бин-Хемниң Бәлелиг. Сушь, Чкаловка. Ээрбек дээн чергелиг эвээш чурттакчылыг черлеринге безин четтивис. Кааядаа баарывыска, чонуңу бистин оюнувусту чылыы-биле хүлээп ап, өөрүп-четтиргенин илередип турары — бистиң улам хей-аът киришп турар. Ам ыраккы Тере-Хөлче баар бис.

• • •

АКТЁРЛАР БОЛУР

Кызылдың ураң чүүл училишезин бо чылын бир-ле дугаарында 14 кижи актёр мергежилдиг доозуп үнер. Олар клуб салбырынга өөренип турда-даа, тускай программа эртип, актёр мергежилиниң опзагай чүүлдерин ханызы-биле шингээдип ап келгеннер. Олла бөлүктүң 4 сургуулу эртken күзүн Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң сүмелээни-биле Москваның Щукин аттыг училишезинде өөренип киргеп. Келир чылдың январьда доозар 14 сургуул бо хүннерде училишени доозарының шылгалдаларынга белеткенип. «Мында кежээлер ыржык» деп аныяктар театрының актёрлап, улусчу театрларга режиссёрлар боол ажылдаардар.

• • •

БӨТ-ТЫВЫНГЫР ШИИ ТЕАТРЫ

Кызыл хоорукуусконнуң культура киндизиниң эгелээшкини-биле найысылапда бөттывынгыр национал шии театры ажылдап эгелээн. Оон артистери—шии ураң чүүлүнге хандыкшылдыглар — Кызылдың башкы институдунуң студентилери, кодээ ажыл-агый техникумунуң, ураң чүүл училишезиниң, № 3 профессионал-техникатет училишенің сургуулдары, тудуг черлериниң ажылчыннары — амдыгында 30 кижи. Оларның аразында Кызыл хоорайның бөттывынгыр ураң чүүл коруулдериниң киржикчилери Виктор Иргит (№ 3 профтехучилише). Василий Сандык (кодээ ажыл-агый техникумуну) болгаш өскелер-даа база бөттывынгыр композитор Борис Чамбыт олар база бар.

Театр бодунуң репертуарының башпайгылары кылдыр С. К. Токаның «Төңгүр-оол», В. Ш. Көк-оолдуң «Хайырлыбот» деп шилерни шилип алган.

Бөт-тывынгыр улустуң театрының режиссёруу РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Иван Степанович Забродин ураң чүүлге хандыкшылдыгларны дилеп тывар талазы-биле улуг ажылды чоруткан.

Бо чаа эгелээшкинни бүгү өөредилге черлерп, будүрүлге, албан организациялар деткип, талантылыг кижилерни анаа көрерин сүмелээрп күзенчиг.

Тураскаалдыг хол үжүү

Ульяновск областың Павловка суурунда уруглар библиотеказы кажан-даа ээн турбас. Ол школачылларның чангыс чер чурттуу чогаалчы Ф. И. Панферовтуң адын эдилээн.

Бо хүннерде ыында уруглар кажангызындан-даа хөй. Ук черде школаның пионерлери библиотеканың он чыл болган оюнга тураскаадып, номнар долгелгезин организастаан. 12 муң номнардан эң ылаңгыя шылгаранган чогаалчыларның, хөй-ниитя ажылдакчыларының, космонавтыларның белекке бергениниң дугайында бижимелдерлиг номнары онза сонуургалды болдуруп турар.

«Мээң бо номчугажым Федор Панферов аттыг библиотекага кадагалаттынып турзун — деп, С. Бабаевский бижээн — Федор Иванович-биле «Октябрь» журналга хөй чылдарда кады ажылдап чоруувус. Ол мээн «Алдын сылдыстың кавалери» деп баштайгы романымның редактору чүве. Мен ону талантылыг чогаалчы болгаш кайгамчык эки кижи деп билир мен».

Чогаалчының чырык өөрухевирин хумагалап, сактып чоруур көдээ школачыларга чылыг сөстерин К. Федин, А. Фадеев, К. Паустовский, А. Коптяева олар бижээннер.

В. ЗЛОБИН.
СЭТА-ның корр.

• • •

Костровтуң кинозу

Кино тырттырарынга ынактарның Москвага болган ийиги Бүгү-россия фестивалынга бирги шаңналды Кострома чурттуг, оон мурнунда адысураа үнмээн башкы Александр Кострова тывыскан. «Кострома черн» деп фильм — оон баштайгы ажылы, төрээн черинге хөй санныг аян-чоруктарының түңнели болур. Чадаг, хемелиг, чүүх машиназынга ол бүгү Кострома облазын кезип каапкан, чүс-чүс метр плёнканы тырттырган. Он ийи минутада үнер ол фильм Кострома облазын көрүкчүге таныштырар.

Галич, Чухлома, Солигалич, Кологрив, Макарьев... Бо хоорайларның аттары бурун шагның чангыланы дег дыңналыр. Ынчалза-даа Костровтуң кинокамераазы олардың бо хүнүн чуруп алган. Экскаваторлар тудуп, чугай орттедип, сураглыг кострома быштаан кылып, чурттуу тергиин шыпарлыг тудуг ыяжы-биле хандырып турар кижилерибиле ам ол хоорайлар алдаржаан. Олар, ол кижилер, адаогбелериниң эки чанчылдарын үнелеп, кампан-кадагалап, ону улам байлакшыдың билирлер.

А. Костровтуң ажылдарынга комсомолдуң Кострома обкомунуң шаңналын тывыскан.

В. ПАШИН.
(СЭТА-ның корр.).

телевидение

НОЯБРЬ 23-ТЕ
МОСКВАДАН

14.50—Өөнүт телекөргүзүг. **«Кан капчап катканыл».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 16.00—16.10 Чаңсар. 16.10—**«Кижи. Чер. Октаргай»** ССРЭ-ниң ужудукту космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры В. М. Севостьянов дамчыдылганы чорудар. 16.40—Эфярде — **«Чалыы назын». «Че-ве, кыстар!»** 17.45— М. Глинка — **«Патетиктиг трио».** 18.00—**«Ye».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Телемедээлер. 18.55—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00 — **«Эртем бөгүн».** 19.30—Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. **«Олег биле Айна».** 20.50—21.00—Чаңсар. 21.00—Акробатика талазы-биле делегей маргылдаазы. 21.55—**«Музыка дугайында—сес».** Дамчыдылгавы композитор Кара Караев чорудар. 23.00—**«Ye».** Информастыг программа. 23.55—01.45—Өөнүт телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. **«Спартак»—«Крылья Советов».**

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Разрезтерден талон-биле хөмүр-даш ап турар хереглекчилерге дыңнадырывыс болза:

Организацияларның алганы хөмүр-даш талоннары чүгле айыткан айларында күштүг болур. Ажыглаттынмаан талоннарны дараазында айның 1-деп 5-ке чедир узадып азы орнап ап болур. Хүү кижилериң организациялардан алган талоннарын үзатпас.

Хүү кижилер садып алган квитанцияларын ёзугаар хөмүр-даштың болгаш одаар ыяшты 1974 чылдың январь 1-ге чедир алган турар. Аңаа чедир ажылаттынмаан квитанцияларны оларны алган черлеринге январь 10-га чедир узадып ап болур.

Аңыттынган хуусааларынга чедир узаттынмаан талоннар болгаш квитанциялар күш чок болур, оларның өртээ дедир эргиттинмес.

Республиканың одаар чүүл сайгарар конторазы.

КОНЦЕРТТИ КӨРҮНЕР!

1973 чылдың ноябрь 24—25 хүннеринде делегей болгаш Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады, Соңгу-Осетин АССР-ниң алдарлыг артизи **Владимир Макаровтуң** концерти болур. Ону «Сибгитина» деп хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттер хүнүң-не 13, 16 болгаш 20 шактарда эгелээр.

Кассалар Политиктиг чыыдышкын бажыңында база «Саян» универмагка эртенгинең 10 шактан эгелеп ажылаар.

Коллективтиг чагыларны хүлээп ап турар.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 59, телефон 49—40.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ БЕЛЭЭНГЕ

Чаа 1974 чыл чоокшулап орар.

Дөрүүл-төрелдериңерге, таныштарыңарга чаа чылдың эң эки белээ болур үүлү болза күрүнеминиң 3 хуулуг ыштики чээшкиниинiң ойнаашкыны болурун утпанар.

Бо чээшкиниинiң талазы-биле ойнаашкыныың тиражы 1973 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга болур

Декабрь 1-ге чедир ол чээшкиниинiң облигациязын чиик өртек-биле—10 рубль 5 көпеек-биле 10 рубльдиин, 20 рубль 10 көпеек-биле 20 рубльдиин садып ап болур. А декабрь 15-тен 30-ге чедир 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 көпеек-биле, 20 рубльдиин—20 рубль 50 көпеек-биле садып алыр апаар.

Чээлиниң талазы-биле ойнаашкын тиражы чылда сес удаа: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

20 рубльдиин облигациязымга 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдиң ойнап ап болур. А он рубльдиин облигациязынга ойнаашкынның чартының ойнап ап болур.

Чөөн-Хемчиң районда Зинелге-куш-ажыл экспертиза комиссиязының (ВТЭК-тиң) читкен төгерик таңмазының куш чок деп санаар.

Кинотеатрларга

НОЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дуруалыг ховуда Кызыл Пресня»** 10.00, **«Приваловтуң миллионнары»** (2 сериязы) 11.00, 14.10, 17.20, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 10.00, **«Салиниковтуң черн»** 15.00, **«Фантомас»** (2 сериязы) 16.40, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Бир эвес боолуг болган болзумза»** 15.00, **«Херээженiiң амыдыралынга эрлер»** 16.30, 18.10, **«Тоянчы»** (2 сериязы) 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.10, **«Иван Васильевич профессиязын солуп турар»** 10.40, 12.30, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Сылдыс өнү»** 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯҢЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киндизинiң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийкин амыдырал киндизинiң 37-13, культура киндизинiң 23-54, кодээ ажыл-агый киндизинiң 21-47, үлетүүр киндизинiң 22-64, чагаа киндизинiң 41-27, информация база совет тургузуг киндизинiң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн баргавда 32-75 телефоннe болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2342.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер дер, полиграфия болгаш ном садыының газазы биле эрткелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01443

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 276 (9346) | Суббота, 1973 чыл ноябрь 24 | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 2 көп.

ТАДЖИКИСТАННЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ ТАДЖИК ССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА ТАДЖИК ССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Социалистиг хүзээлгелерниң күүсеткени болгаш бүрүнете 780 муң ажыг тонна хөвеңни сатканы күш-ажылчы улуг тиилелгениң чедип алдынганынга таварыштыр СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Таджикистаниың колхозчуларынга, совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларынга, коддээ ажыл-агыйның болгаш суг ажыл-агыйының түскай эртемнигилеринге, хоорайларының ажылчы чоннарынга, партия, совет, профэвилел база комсомол ажылдакчыларынга—хөвең дээш демисеелге идепкейлиг киржип келгеннериң шупту-зунга изиг байыр чедирип тур.

Чедип алдынган чеднишкин—партияның XXIV съездизиниң айытканы коддээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың коддээ болгаш суг ажыл-агыйының ажылдакчыларының, ажылчы чоннарының шудургу күш-ажылының, республиканың партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары биле ажыл-агый органнарының организакчы база политиктиг улуг ажылының түңнели.

Таджик ССР-ниң ажылчы чоннары хөвең ажылынга чаа-чаа чеднишкиннерни шудургу күш-ажылы-биле чедип алыр, мал ажылын шалыпкын хогжүдери дээш демисселди калбартыр болгаш хөвеңни база көдүээ ажыл-агыйның өске-даа бүгү продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының беш чыл планының онаалдаларын алдарлыы-биле күүседир деп бүүрелдиниң СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛ, ШАЛЫПЧЫ КВАРТАЛ

СЭКП Кызыл хооркомунда

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИН ДЕТКЭЭН

Тываның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзин Тыва даг-дүгү комбинаттың 1974 чылдың үткүштур планын алыр талазы-биле эгелекчи саналын Кызылдың үлегүр бүдүрүлгелериниң коллективтери деткип өгленээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының болгаш хлеб заводунуң коллективтериниң үткүштур алган планнарын СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш, чүүлдүт дел санаан.

Беш чылдың дөрткү чылы—1974 чылдың планныг онаалдаларын, ылаңгыя продукция сайгарарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле ыракта ажыр күүседириниң күжениишкиниг планнарны алырын, ажылчынарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразынга социалистиг чарышты калбартырын база 1974 чылдың планын ажыр күүседир хемчегларни ажылдап кылырын хоорайның бүдүрүлге коллективтеринде партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга бүродан даасхан.

УТКҮШТУР ПЛАННАР КӨРГҮЗҮГЛЕРИ:

Кызылдың хлеб заводу

Завод беш чылдың дөрткен ийи чыл он айларының күрүне планын 100,9 хуу күүсеткен. Хлеб-булоцка бүдүрериниң планы 104,5 хуу күүсеткинген. 1973 чылдың дөрткен он айларында планнан ажыр 37 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Чедий алдынган чеднишкиннерге даянмышаан, москвачыларның үлегери-биле үткүштур планга дараазында көргүзүглерни киирер:

1. Беш чылдың дөрт чылының планын 1974 чылдың декабрь 20-де күүседир.

2. Планда көрүнген 2 млн. 727 муң рубльдиң орнунга 2 млн. 737 муң рубльдиң ажыы-бүрү продукциязын бүдүрер.

3. Механизациялыг болгаш автоматчыдыгланы калбаа-биле шингээдип тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бо чылда 1 хуу бедидер.

4. Бригада аргазы-биле 25 кижини, түскай өөредилге-биле 14 кижини чаа мергежилге өөредир.

5. 1974 чылда кондитер кылыгларының 6 чаа хевирлерин кылырын чедип алыр.

Социалистиг чарышка Кызылдың суг заводунуң коллективини кыйтырар.

Автобаазаның коллективи

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективизи беш чылдың шиитпирлиг чылы—1973 чылдың күрүне планын ийи чаруктаар күүсеткенин бо чылдың октябрь 17-де Төрээн чуртка рапортаан. Будуруме планы бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеттингеш 1970 чылда турганыга деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 51,5 хуу өскен.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир сорулга-биле коллектив кежигүннери 1974 чылдың үткүштур планының дараазында көргүзүглерни алыр:

1. Беш чылдың дөрт чылдарының күрүне планын 3 чыл тос айларның турғузунда күүседир.

2. 1973 чылда турганыга деңнээрге чүк сөөртүлгезиниң хемчээлии 9 хуу көвүдүр. 1973 чылга деңнээрге 54 муң 3 тонна чүктү хөйнү сөөртүр.

3. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бо чылда турганыдан 8,4 хуу өстүрер.

4. Автомашиналарның ажылгал коэффициентизин 0,52 чедирер.

5. 14 комплект авторезинаны болгаш 2 муң рубльдиң артык кезектерни камнап алыр.

6. 20 чолаачының мергежилгин бедидер, 19 чолаачыны автослесарьның мергежилгинге өөредир.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

1973 чылда дүжүт ажаан алышкының чеднишкиниг эртирер болгаш күрүнете планнан ажыр тараа садар дээш республиканың районнарының социалистиг чарыжынга Каа-Хем район тиилекчи болган. Тиилекчиге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугун база беш муң рубль түңнүг акша шанналын тыпсырынга тураскаадыкан байырлыг хурал дүүн Сарыг-Сепке болган.

Байырлыг хуралга районнуң ажыл-агыйларының дүжүт ажаан алышкынынга шылтаран үнген механизаторлары болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа мурнакчылары шыпшыкей.

Хуралды СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары Ш-Б. Х. Сереэдар ажыткан. Оон дараазында дүжүт ажаан алышкынынга шылгараан сес механизаторга «1973 чылдың дүжүт ажаан алышкынының гвардейжизи» деп жетонну тывыскан. Оларның аразында «Тиилелге» колхозтуң сүргүлүг комбайнери Даваа Дойбан, «Бурунгаар» совхозтуң комбайнери Василий Артына, «Бүрен» совхозтуң комбайнери Иван Чербасов болгаш өске-даа мурнакчылар бар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков бедик шаңнал-биле холбаштыр хуралдың киржикчилериге байыр чедирип, мал база чер ажылының продуктуларын бүдүрерип болгаш күрүнеге садарын көвүдүлээнин чүгле ооң-биле тайылбырлап болур: тоску беш чылдың төнчүзүнге чедир Иван Ефимович 338,5 муң тонна-километр чүктү сөөртүр турган, херек кырында бо хүннерге чедир ол 639,8 муң тонна чедирип, тодаргайларга, 1975 чылдың сентябрының үлүүнде ажылдап турар.

Үени ажыр баскан бо чолаачының маадырлыг күш-ажылын партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп, ону «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш», «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар-биле шаңнаан. Мырыңай чоокта чаа И. Е. Великовтуң бо шиитпирлиг чылда күш-ажылчы бедик көргүзүглерн дээш РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң болган чазаглыг орук министерствозу база бодунуң ажылдап турары автобүдүрүлге ону өртектиг белек-биле шаңнаан.

Бодүүн чолаачы Иван Ефимович ышкаш ажыл-ижиге алышыдан бердинген, эрес-шүдүргү кижилер тоску беш чылдың улуг сорулгаларын боттандырарының херээнге кайгамчык үлүүн киирип турар.

О. НАМЧЫЛАК.

ҮЕНИ МУРНАЛАН КИЖИ

Ынчан календарь 1951 чылды санап турган. Шериг албанын чаа эрттиргеш келген, чавыс дурт-сынынга, тырың мага-бодунга өөлеп каапзып шериг хөйлединг, галифе чүвүрлүг, кирзовый сапыктарлыг аныяк эр «Тыва-тудуг» трестке чолаачылай берген. Ол үеде тудугларга машиналар чедишпес, ынчангаш чолаачылар дың бажындан, кежээ орайга чедир ажылдаар турган.

Иванның чамдык өөрү аңаа ур-даа ажылдавайн чыткаш, түвексинип, үнери үнүп чоруп-даа тургулаган. Шеригниң шыңгыы негелделеринге чемнекен аныяк чолаачы оңу-мындыг-ла бергезинмейн турган.

Шак-ла ынчаар чылдар эрткэн-ле турган. Келзе-келзе трестиң чолаачыларында ооң хөй чыл мызыртынып келген кижи чок болуп, назы-харын аныяк-даа бол, тудугга чолаачының ролюн чамдык кижилерге башкылаар чыгыы мергежий берген. Ам ооң бээр 22 чыл болуп, хоочун чолаачы ол өйүү харып-даа сонуургал-биле сактып чүгаалаар:

— Ынчан бистер ажылывыс чежеимейниң-даа чай чок бол, түрмек септелгеш боттарывыс кылыр турдувус. Машиназын кампаар, хумагалаар дээш кижи пат болур турган — деп, Иван Ефимович чугаалаан, соңга дүжүнда тургузуп каан бодунуң машиназынче көрүүдүр.

Даштын чоокта чаа ол хар чаапкан болгаш малгажы ажок. А. Беликовтуң машиназының хөрээ, депкиштери ыланайнып турар ерыг. Кузовунуң куурарын, шыйбактарын калганын барымдаалаарга, машина чаа эвес хире. Мээң бодалымның уун билгензиг, ол машиназынче айыткаш, демги-ле бодалдарын уламчылай-дыр:

— Мен бодап көөрүмге план, хүлээлге күүседирин чүгүлә-ла ыйнаан, ынчалза-даа чолаачылардан автомашиназын камнаг эдилеп чоруур талазы-биле харыысалгазын угаадыр демчег херек. Чижээ, социалистиг хүлээлгезинге капитал сеттелгеге киирбейн ажылдаарын чүге үттүп турар апарган бис, камнаг эдилээриниң өске-даа аргаларын айтып бээр кандыг боор. Бодум дугайты бо машинам эрги-даа болза, оңу дыка хумаалаар мен. Чаа машина меңээ саналдап турган, оңу албаан мен: эки чолаачы эки машина алдын дээрге мээң принцивимге таварышпас.

Дуржулгалыг чолаачының камналга дугайында бодалдары-биле чөпшээрешпес аргажок. Ажыы-биле чүгаалаарга, беш чыл планында улус ажыл-агыйының мурнунда турүп турар сорулгаларның күүселдези машина-техниканың чиг-эттиң болгаш материалдарның камналгазындан база дыка хамаржыр болгай. Өндүр улус планывысты боттандырарының кыдыг эскерт чок курлавырларын үттүп болбас.

Иван Ефимович бодунуң бүгү-ле ажыл-херээн тоску беш чылдың сорулгаларынга дүүшүрүп турар. «Рейс саныңда беш чылдың түңнелинге улам чоокшулап орарым ол» деп меңээ Беликовтуң чугаалаанын мактанышкын деп санавас мен. А ооң ол рейстери чолаачы бүрүзүнге-ле таварышпас, кадыг-берге болдур нийи. Ийи он чыл бурунгаар эгелеп алган оруун херек кырында Иван Ефимович уламчылавышаан, хевээр деп хөөрем чок чугаалап болур: ол ам республиканың чүгүлә тудугларының — Ак-Довурак биле Хову-Аксының «аът өдээ кевирбес» чоруп турар.

— Та кандыг аай чүве, орукка чоруп ора сактырымга-ла бүтү кижилер чүгле мээң келиримни макап турганыг,— деп Иван Беликов чугаалаар.

Бодунуң шак-ла ыңдыг ажылгыры-биле коллективтиң киткинде ооң авторителя улуг. **Мурнакчы чолаачы бодунуң хуузунда беш чылда алган планның онаалдазын күүседир чоокшулаанын чүгле ооң-биле тайылбырлап болур: тоску беш чылдың төнчүзүнге чедир Иван Ефимович 338,5 муң тонна-километр чүктү сөөртүр турган, херек кырында бо хүннерге чедир ол 639,8 муң тонна чедирип, тодаргайларга, 1975 чылдың сентябрының үлүүнде ажылдап турар.**

Үени ажыр баскан бо чолаачының маадырлыг күш-ажылын партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп, ону «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш», «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар-биле шаңнаан. Мырыңай чоокта чаа И. Е. Беликовтуң бо шиитпирлиг чылда күш-ажылчы бедик көргүзүглерн дээш РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң болган чазаглыг орук министерствозу база бодунуң ажылдап турары автобүдүрүлге ону өртектиг белек-биле шаңнаан.

Бодүүн чолаачы Иван Ефимович ышкаш ажыл-ижиге алышыдан бердинген, эрес-шүдүргү кижилер тоску беш чылдың улуг сорулгаларын боттандырарының херээнге кайгамчык үлүүн киирип турар.

О. НАМЧЫЛАК.

ХӨВЕҢЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Таджик ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып тургаш, бо чылын хөвең бүдүрерин көвүдирииге улуг чедишкиннерни чедип алган. ажыл-ижиге СЭКП ТК-ниң Чигиге секретары эш Л. И. Брежнев киришкен, хөвең тарыыр республикаларның партия, ажылагый активинин Ташкент хуралынга алдынган социалистиг хүлээлгелерин чедишкининг күүсеткен, улус ажыл-агыйының планында айыткамындан оранчок хөй 790 муң ажыг тонна хөвеңни күрүнеге сатканын. Ынча хөвеңниң эң баштай белеткеттингени ол. Гектар бүрүзүнден ажаап алган хөвең ортумаа-биле 30,3 центнер болган. Хөвең дүжүдүн ажаап алыры болгаш күрүнеге садары үргүлчүлеп турар.

Чиг хөвең өстүрүп үндүрери болгаш ооң дүжүдүн ажаап алыры дээш демисселге колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, механизаторлар, коддээ база суг ажыл-агыйының түскай эртемнигилери шудургу ажылдаан. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары улуг ажылдары чоруткан. Хөвең дүжүдүн ажаап алырыга республиканың хоорайларының ажылчы чоннары, студент эмнякталары, бүгү ажылчы чоннары улуг дузалы көргүскен.

Республикада хөвеңниң ниити чыылдазының болгаш дүжүдүүң озуп турары партияның төлевилээн чер ажылын мелиорастарының, химижиниң болгаш механизастарының калбак программазының дээштиниң чайынганчак бадыткалы.

Ам республиканың көдээ ажыл-ишчилери 1974 чылда хөвеңниң болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн алыры дээш демисселди калбарткан.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНДЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш адырлар аайы-биле комиссияларының тургускачы белеткел комиссиялары Москвада ажылын үргүлчүлеп турар. Оларны улус ажыл-агыйының бүгү-ле улуг-улуг адырларының аайы-биле тургускан болгаш бо беш чылдың дөрткү чылы—1974 чылда чурттуң Күрүне планының болгаш бюджединиң колкол көргүзүглерин баш удур чугаалажып көрүп турар. Бо талазы-биле саналонаал солчурунга шиитпир-биле 200 ажыг депутат киржип турар.

Одалга-энергия үлегүрүнүң, металлургияның болган геологияның талазы-биле белеткел комиссиязы одалга адырларында байдалды көргеш, нефтиниелер, хөмүр-даш болган газ тывыкчыларын бо чылдың тос айларының планнарын күүсеткенин айыткан. Депутаттар Тюмень областа нефть казып, тывар үлегүрүнүң шапкын хөгжүп турарын сеткел ханыышкын-биле демдеглээн. Ол район беш чылдың төнчүзүнде чылдың-на 125 миллион тонна нефтини берип турар апарга бэлдиглир. Комиссияга киирген материалдарны алгаш көөрге, чаа-чаа будуруме чергелерни ажылдадып киирер болза, ол чүрээйиниң ооң-даа улгаттырып болур.

Ол комиссия чүгле чеднишкиннер дугайын эвес, харын-даа өске комиссиялар-биле бир домей, чамдык таварылгаларда адырларның хөгжүүрүнге шаптыктап турар чегистер дугайын база чугаалажып көрген. Чогуур министерстволарның болгаш төп албан чергелериниң хуралга келдиртикен удуртукчулары комиссиялар ажылында база киржип турар.

Машина бүдүрүп үндүрер үлегүр талазы-биле комиссия кежигүнери продукциянын цынарын белидериниг улганган саналдарны көрүп, машиналарны, механизмнерни болгаш өске-даа продукцияларны шынар демдээ-биле будуруп үндүрериниң эргежок чүгүлә апарганны чугааланнар. Улус өөредилгезиниң, эртемниң болгаш техниканың, культураның, садыгның, амыдырал хандырылгазының база коммунал ажыл-агыйының, а ол шынаан кадык камгалалының болгаш социал хандырылганың талазы-биле белеткел комиссияларының кежигүннери депутаттар совет кижилериниң амыдырал-чүрттээгазын үлам чаагайжыдарының айтырыгларын чугаалап чугаалажып көрген.

Чижээ, көдээ ажыл-агый талазы-биле белеткел комиссиязыга депутаттар эртемниң болгаш чаа техниканың чеднишкиннерни көдээ ажыл-агыйга халбаа-биле ажыглаарының дугайында шеткелди дыңнаан.

Депутаттар эвилелдешкен республикаларның планнарын болгаш бюджеттерин сайгарып, оларда будуруку күштерни хураан тургускаңны чугаалажып көргеннер.

Депутаттарның санал-онаалдарын, оларның киирген эдил-гелерин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының түңнел кылырынга үндезин болур ужурлуг.

(СЭТА).

ШӨЛДЕРДЕ БОЛГАШ АМБАРЛАРДА

КИШИНЕВ. Молдавскийниң күрүнениң үрезин испытываниеларын районнар лабораторияларында бо хүннерде ажыл-иш ыңгыдуг. Арбай, чочак-тараа, тарымал тоорук, сула болгаш чазын чажыр өске-даа үрезиннер ургап муң-муң хаптар шылгалда эртери-биле маңаа кээп турар. Оларның үнүшкүүрү, ырыын, шалыпкын өзүл үнер шынарлыын маңаа ыңнаар. Үрезиннериң кондициялыының болгаш класстыының дугайында демдеглелдерлиг шыыгыларны колхозтарның болгаш совхозтарның төлээлекчилери ап турар. Бүгү тарылга материалының оның тос келиишкининг ыңдыг документилерин берген.

Келир чылдың часкы тарылгазынга үрезиннериниң бедик чорук — республиканың район бүрүзүндө тургустунган үрезин испытывание станциязының ажыл-агыйларының ажыл-чүдүлгазының түңнели-дир. Чазын чажыл тарыыр сорттуг үрезиннерин тарын өстүрөр. Белеткээр болган сангырады ажылдап кылыр ажылды ам бо колхоз болган чедя совхоз кылып турар. Келир чылдың тарылгаларының бүдүүзүнде ажыл-агыйларже чорудун бээр-дээш шилиттингеш 450 хуу центнер ажыг үрезиннерни олар бо чылын күрлап алган.

Кукуруза үрезиннерин сайгырады ажылдап кылыры база олар үргүлчүлеп турар. Ол ажылды күрүнениң үрезин шилип алыр заводтары кылып турар, ыңдыг заводтарны механизастаан шуутурулга шуутукчары-биле дерээн. Барык бүдүн чаргы миллион гектарга тарын болур бедик дүжүттүг гибридтер үрезиннерин олар часка чедир курлаган, шилип ап, тарын болур шынарынга келир шылгап алырлар.

* * *

АРЗАМАС. Горькии областың Арзамас районунуң ажыл-агыйлары баразаның сугуканың Росляда эң хөй берикчилериниң бирээзин. Олар тарыыр үрезин материалын белеткээрин дооскан. Колхозтарның болган совхозтарның аразынга удур-дедир хынаалда чорутканы үрезин материалы эки байдалда турарын көргүскен.

Арзамас районга келир чылын сугуна тарымыр шөл 250 гектар немежир.

* * *

ХАБАРОВСК. Чазаган үнүш-дүжүттүг механизастаан бир чүе бежен отрядын Хабаровск крайның совхозтарында болган колхозтарында тургускан. Олар кыска үеден дургузунда 150 муң тонна ажыг органиктиг чемнижидилгелерни шөлдерге чедирген.

Келир чылын улам бедик дүжүттү алыр дээш ажыл-агыйларның коллективтери органиктиг чемнижидилгелерни эрткен чылдаазыдаан он беш хуу хойнү шөлдерге чедирерин шиитпирлээн. 300 муң тонна чыгам торфокомпостарны баш бурунгаар белетээн. Торфту механизмнериң дузазы-биле белеткээн.

Чемнижидилгелерни шөлдерже үндүрүп төгер талазы-биле онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш крайның механизаторларының аразында калбарган. Амур кавызында эң улуг «Дежневский» совхозтуң коллективи ам мурнуу одурганы чоруп турар. Келир чылдың тарылга шөлдеринче бо ажыл-агый онаалдазы көрдүген бүгү органиктиг чемнижидилгелерниң бештең дөрт кезии — ам бээри чедирип алган.

(СЭТА).

ДААРАНЫКЧЫЛАР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүзээлгелерни күүседир дээш Кызылдың хуу чагыглар даараар болгаш септээр фабриказының ажыл-ишчилери бо хүннерде шалыпкын ажылдап турарлар.

Даараныкчылар бо чылдың эрткен он айларында багай эвес ажылдааннар. Продукция сайгарарының даалгазын 103,1 хуу күүсеткен. Социалистиг чарышты ажыл-ишчилернин оргузунга дээштиг организастап, түңнелин ай, квартал саныңда үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап келген. Ол ышкаш хожудап турарларының чылдагаанын илередип, оларга боттуг дузаны чедирип, ажылды экижидер хемчегларни дирекция, партия, профэвилел организацияларга ап турар.

Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү белээн, даараан хептериниң шыңары экижээн.

Даараныр фабриканың «Чечек» ателъезин эрткен айларда бердинген онаалданы күүсеткен. Мында ностюм болгаш чүвүр даараар мурнакчы бригадалар ажылдап турар. Людмила Абанкинаның удуртканы чүвүр даараар бригада коллективте социалистиг чарышка бирги черни эзлээн. Бригадирге ужуражы бергеш, ажыл-ижи-биле таныштывыс.

— Бистиң бригаданың кежигүннери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш бүгү-ле арга-мергежилин үндүрүп, кымзымак ажылдап турарлар. Бердинген хүн нормазын күүсетпейн баар кижилер чок. Даараныкчы бүрүзү шиитпирлиг үшкү чылдың планын күүседириниче күжүн мөөнээзэн — деп, Людмила Абанкина таймылбырлады.

Шынап-да, бригаданың ажыл-ишчилери тергиин эки ажылдап турар улус болду. Эрткен он айларның планын 109,4 хуу күүсеткен.

Бодунуң херээниң ёзулуг мастерлери бригадада хөй. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүшү Анна Хүрен-ооловна Содунам, Кызыл хоорай Совединиң депутады Галина Георгиевна Огородникова, Валентина Александровна Гречко ышкаш хүн нормазын доктаамал ажыр күүседир, хөй чылда ажылдаан мурнакчылар бар. Оларның үлегерин өске өөрү эдерип, дуржулгазын калбаа-биле ажыглап келген. Ооң ачызында бригадада даалгазын күүсетпейн баар кижилер чок болу берген.

Комсомолчу Людмила Абанкина фабрикага 1970 чылда ажылдап киргеш, ажыл-ишчи, организакчы, хөй-ниитичи чоруу-биле шылгарап үнгеш, бригадир чедир депшээн.

Даараныкча фабриказының коллективи 1973 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседириниге долу бүүрелдиг.

«Тыва даг-дүгү» комбинатың ажыл-ишчилериниң 1974 чылга үткүштур планны ап, эгелекчи саналды республикага үндүрген патриотчу эгелээшкинин даараныкча фабриказының коллективи танышкаш, чүүлдүгзүнүп, ону деткээн. 1974 чылга үткүштур планны ол ажылдап кылып турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА. (солагай талазындан оң талажее) мурнакчы даараныкчы В. А. ГРЕЧКО; Л. АБАНКИНАНЫҢ бригадазының кежигүнерн ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин— амыдыралга

СОРУЛГАНЫҢ БОТТАНЫРЫНГА БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

«Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглерин дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң доктаалын СЭКП-ниң Тес-Хем райкому база пленумга чугаалашкан. Пленумнарның доктаалдарын «Ак-Эриг» колхозта бүгү коммунистерниң хуралынга чугаалажып көргей. Партия обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиштикиниг боттандырарының аргалары бар дээрзин коммунистер демдеглээн. Ол дугайын бо чылдың эрткен үш кварталында ажыл-иштин түнелги бадыткап турар.

Колхозчу ажыл-ишчилерниң оргузунга калбартып чоруткан партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажыдың түнелинде ажыл-агый эрткен үш кварталда мал ажылының продуктуларын күргенеге садар планын күүседкен. Оон-биле каш колхоз малдың баш санын өстүрер планын: хойнун — 109,6 хуу, инектиң — 117,3 хуу, чылчының — 109,5 хуу, тевенин — 115,9 хуу күүсеткен. Мал ажылының продуктуларын бүдүрери эрткен чылгызындан көвүдээн.

Колхозтун № 1 хойжу бригадазы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң диплому база 600 рубль-биле шаннаткан. Күш-ажылчы Кызыл Тук орденниң эдилекчизи С. Алын-Херел, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчилери Д. Орус-оол, К. Кара-кыс болгаш өске-даа чылын-на бедик көргүзүглүг болуп турар хойжуларның саны немей өзүп турар. Колхозта 8 хойжу төрүүр 100 хойдан 90—101 хураганны алган.

Мал ажылын, ылаңгыя хойну оон-даа чеднишкиниг хөгжүдеринге шаптык бооп турар түүлдерни коммунистер чидиш-биле шүгүмчүлээн. Чижээ, колхоз тургустунга-ла 20 чыл ашкан хиреде-ле ында бода-даа, төөр-даа малдың төлевилел өзугаар туттунган чаңгыс-даа кажаазы чок. Хойжуларга чурталга бажыннары туттунмайн турар.

Хой ажылын хөгжүдеринге бир эң чугула түүл болза, ускажыдылга ажылы, тарып боозадылганы үлегерлиг чорудары болгай. Ынчалза-даа Ак-Эрикте болгаш Шара-Нуурда хой тарып боозадыр пункулар амгы үеним негелдезинге чедир дериттинмээн. Тарып боозадылга пункуларында доктаамал ажылдаар кижилерни шилип алырынче кичээнгей салдынмайн турар.

Колхозта зоотехниктерниң болгаш мал амчилериниң ажылы ам-даа куду деннелде турбушаан. Хойну хар-назынының, өң-чүзүнүнүң, ар, кызының аайы-биле ылгап үзеринден саададып турар. Ажылагыйжы эвес чоруктан болгаш аарыглардан малдың өлүп хораар чоруу ам-даа хей. Сөөлгү пай чылда барык 2800 баш хой өлүп хораан. Мал ажылынга кижилерни шилип киирип албастың уржуу-биле малдың ис чок чидер чоруу хей.

Колхозтуң экономиказының кол адыры— хой ажылы. Оны чеднишкиниг хөгжүдериниң таарымчалыг байдалдары бар. Агарның, Шара-Нуурнуң, Ары-Бүүрээнниң делгем одарлары хөй баш хойну өстүрер арганы берип турар. Ынчалза-даа ол одарлар четче ажыглаттынмайн турар.

Малдың чем-суурун белеткеп турарывыста база четпестер бар. Ылаңгыя бо чылын сиген белеткелиниң планы чүгле 65 хуу күүсеттингеп, тодаргайлаарга, 3140 тонна сигеннің орнунга чүгле 2068 тоннаны белеткээн.

Хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга күүседир талазы-биле улуг ажыл колхозта партия организациязынга, түс-түс коммунистерге, комсомолчуларга, мал ажылының түскай артемниглеринге, бүгү колхозчу малчыннарга онаажып турар. 1980 чылга чедир хойнуң баш санын 22 мун баш чедир өстүрери бистиң түскай артемниглер-биле кадыг ажылдап кылган хемчеглеривисте көрдүнүп турар. Моңу күүседиринге улуг организакчы болгаш политмассалыг ажылды калбартып чорудары негеттинер. Оон-биле каш малчыннарның улуг күжениишкини, чотаадыкчы, таарткычы идепкейи, хей-аътыг ажылжы база негеттинер.

Чер ажылын хөгжүтпейн турган, мал ажылын хөгжүдүп шыдавас. Ынчангаш ону амгызындан чаа бедикче көдүрери, ылаңгыя мал чемн культураларның тарылга шөлүн калбартыры, оон үнүш-дүжүүн бедидери негеттинип турар. Чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннер тарыынын 1974 чылдың чазынында-ла калбартып эгелээр ужурлуг.

Хойнуң база өске-даа малдарның баш саны өзери-биле каш одарларны планныг, камныг, четче ажыглаарының айтырыы база чугула чүүл болуп турар. Колхозтуң девискээринде мал одары чер хойле болгай хаап, ону кайы хамаан чок саспа бастырар, план чок ажыглаар чорукту токсадыр.

Бистиң байдалывыс-биле алырга, малды болгаш малчыннарны сүт-биле хандырары база бир чугула айтырыг болуп турар. Амгы үеде сүт сөөргүр 5 машина бар дей санаттынып турар. Ынчалзада оларның хөйүн өскээр ажыглап турары-биле малчыннарның сүт-биле хандырылгазы багай тургустунган.

Үлегерлиг хой кажаалары тудары болгаш хойну тарып боозадырының пункуларын амгы үеним негелдезинге дүүштүр дерип тургузары СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседип шыдаар. Бистиң бүзүреливис быжыг.

Ч. ДАЖЫВАА,
колхозта партком секретары.

КИЧЭЭНГЕЙНИ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ШЫНАРЫНЧЕ

Кандыг-даа коллективте партия организация бүрүзү ында бүгү ажыл-херектиң организавчызы болгаш башкарыкчызы болур болгай. Ол сорулганы Эрзин ортумак школазында партия организациязы канчаар күүседип келгенил дээрзинин дугайында чоокта чаа эрткен коммунистерниң отчет-сокгудалыг хуралынга чугаалажып, амаа кол кичээнгейни өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарынче угландырган. Сөөлгү чыздарда школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылында чамдык экижилгелер барын хуралга демдеглээн.

Школада өөредилгениң шынары бедээн, программаны 92 хуу күүсеткен. Мурнакчы башкыларның саны өзүп турар. Ылаңгыя эштер А. Х. Оюн, Л. Т. Тамба-Хуурак, М. Б. Күнүүжап, М. Ч. Сотпа олар башкылаан класстарынга 100 хуу өөредилгени чедип ап, өөредилгениң шынарын бедиткеннер. Ол шыкаш школаның материалдыг базазы быжыккан.

Ынчалза-даа школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылында улуг четпестер барын илеткелчи болгаш хуралга самал берген коммунист башкылар шыгыызы-биле айтып турган. Сөөлгү ийи, үш чылдарда школаның директорлары үргүлүү солчуп келген. Бир класска катап олурар ийи чылчыларның саны эвээжевейн турар. Эрткен чылын 28 өөреникчи класстарынга катап олурганнар.

Эте класстарда өөреникчилериниң билиниинің шынары чүгээр эки-даа болза, үстүкү класстарда оон шынары куду, оларда ниити сагылга-чурум база кошкак. Школада янзы-бүрү бөлгүмнер ажылы эрткей чоруп келген. Класстан дашкаар кижизидилге ажылдары чогуур деннелиниге чедир тургустунмаан. Төрелдер-биле болгаш хей-ниити организациялары-биле харылзаа база четпес.

Методиктиг ажылдарның четпес байдалдыг турганын база школаның администрациязының удуртулгазының контролюнуң кошкаанын дугайын санал берген коммунистер С. С. Артаев, М. Ч. Сотпа, А. Х. Оон олар шыгыы шүгүмчүлээннер. Школада методиктиг булуң безин чок. Коллективтиң чамдык кежигүнериниң иштинде ажылга чаңгыс-даа эвес, шүшпеп чоруктар база турган.

Мурнакчы башкыларның саны чыл бүрүде өзүп турза-даа, оларның дуржулгазын өске башкыларга неперетпейн турар. Ол шыкаш пионер-даа, комсомолчу-даа өөреникчилерниң анаяктарга авангардчы чоруу көскүлеп эвес, оларның өөредилгезиниң шынары база ындыг кончуг эвес болуп турар. Бо-ла бүгү четпестер өөредилгениң шынарын экижилдеринге, өөреникчилерге хаяы, быжыг билигни бээринге шаптыктап турар.

Бо өөредилге чылында ийи чылчыларның салыы эвээжедир, харын-даа ону болдурбас дээш, кол кичээнгейни өөреникчилериниң билиниинің шынарын бедидеринче утландырар, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының бүгү хевирлерин анда дүүштүр эде тургузуп, башкы бүрүзү чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын чедип алыр ужурлуг. Ол дугайын коммунистерниң хуралынга доктаалынга тодаргай айтып, шиитпирни хүлээп алганнар.

А. ДАМДЫН.

Вениамин Александрович Андреев Кызылдың радио белдиринің хоочуннарының бирээзи. Ол харылзаа шугумунга ажылдаашаан ам таптыг-ла 32 чыл чедип чоруур. Бо эрткен чылдар иштинде чеже медээлерни радио дыңнанчыларынга ол дамчытпаан дээр силер. Электромеханиктерниң ачызында бис ындыг тода, өткүт дамчыдылгаларны радиодан дыңнаар аргалыг бооп турар бис. Вениамин Александрович хөй чылдарда үре-түңнелдиг ижи дээш «Эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль, «ССРЭ-ниң хүндүлүг радизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХОЙЖУ-БИЛЕ ЧУГАА

Кыштаглаашкын чоруп тур

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш шудургу ажылдап турар мурнакчы малчыннар «Чыраа-Бажы» совхозта эвээш эвес. Оларның бирээзи—Куулар Хокпалдай. Оон ажыл-ижи-биле таныжар дээш аътаныптывыс. Чыраа-Бажы суурнуң оң талазында тараа хоорзүнүүг шөл. Дагыр-Шеми өрү углаан оруктап хар холумактыг доозунну доюлдур машинавыс элээн чоруп ора, солагай талада билдирер-билдирбес орунче эптеп. Кезек болгаш-ла машинавыс аңгыстарга, күзүн андарган чөрлерге таварышкаш, өгдеңнеп каап чор. Ынчап чораш, тараа шөлүн эрткеш, саргыяк дег, кырланнар таварып, машинавыс чүткүп үнүптү. Баар малчыннывыстың кыштаа Тывылбаста.

Бистиң-биле кады чораан, төп суурда ясли-садтың кижизидикчи башкызы Тас-Үрүт Бора-Хөөевна хөглүг-биле күлүмзүргбүшаан, бистерге мынча дидн:

— Бистиң кел чорааныывыс бо черде агы-каңгы, кадар-оът дээш, оъттуң кандыызын чок дээр! Изиг оъттуг черлер болгай. Ынчангаш кандыг-даа малга тергиин таарымчалыг. Дүү бараазы көстүп коруур хойлар мурнакчы малчын Монгуш Биңнин коданы-дыр. Бо мынчаар шуушкан кыштаглар, одарлар болдур ийин.

— Баар аалыныс ырак эвес боор, аа?

— Ам-даа херии Тывылбайн барып магат чок—деп, ол башташкынып кагды.

Каш-каш чоогаларны кежип, кырланнарны артылып чораашаа, Тывылбаста кыштагның кырынга келдивис. Чыраа-Бажында ажылчын кооптуң автолавказы чедип келген, малчыннарга херектиг бараанналарны садыглаан тур.

— Хеймерек Бумбажыковна, силерниң чагыынарыы күүседип эккелдим—дээш, автолавка садыгжызы дүрүглүг улуг хевистн бир кижиже сунду.

— Оо, доруун бооп-тур! Улуу-биле четтирдим—деп, ол өөрүшкүзүн илергейлээш, өртээн дораан-на санап берди.

— Коданның кол кадарчызы кайызы ирги?—деп, инда турганнардан айтырдым.

— Хокпалдай Эзир-оолович аан. Ол бөгүн хой кадара берген. Хоюн ол ыраалып, дүү шаттар каттарының ыңдынче ажыра берген. Мынчаар ыраккы одарларны ажыглаар чаңчылдыг бис. Ынаар сараалыг чер—деп, садып алган хевизин колдуктаан херээжен кижи ээлдээ-биле харылзаап, бистерни бажыңче киирери чүлээдү.

Хойжуның чурттап орар бажыңы улуг өрээл. Ортузунда печкалыг. Бажыңның иштиарыт, чугайлаттынган.

Малчын өг-бүленің ээлери хойжулаап 15 чыл бооп турар. Оларның күш-ажылчы амыдыралын сонуургап айтырарывыска, Хеймерек Бумбажыковна элээн бодаанып ора, мынча днди:

— Куулар Эзир-оолович-биле чугаалашкан болзунарза, ол дүржулгазын-даа, бодалын-даа, четпестерни-даа сөглеп бээр ийик. Ындыг болзажок, билирим шаа-биле айтырыглыларынга харыылаар апаар-дыр мен.

— Бо чылгы алган хүлээлгелериңерни канчаар күүседип тур силер?

— 1973 чыл—тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы. Бо чылын 100 хойдан 107 хураганны, бир хойга-онаштыр 2,2 кг дүктү алырын хүлээнгеш, хойжу Монгуш Биңнин чарышка кыйгырган бис. Малчын кижиниң ажылы чымыштыр. Хураган, дүк алыр дээш хоозун чурагайлап адап каар эвес. Хураганны менди доруктуруп мандыдар, арбын дүктү алыр дээш бүгү-ле арганы ажыглаар апаар. Хураган талазы-биле адаан санывыска четпезедээ, бо чылын төрүүр 100 хойдан 100-түү, бир хойга онаштыр 2,3 кг дүктү албышаан, 16 тонна сигенин белеткээш, кыштаавыста чедирип алдывыс. Хураган алыр талазы-биле М. Биң бисти ажыл. 100-тен 105-ти алды.

— Кажаа-хораанар белеткели кандыгыа? Ай четпейн турар, чедир кылып алыр кандыг ажылынар барыл?

— Кажааларның септелге, чылыглаашкыны шору кылдынган.

Хойжунун кышкы турлаанда байдал-биле таныжар дээш үнүптүвүс. Улуг хой кажаазында тудушкак, эжиктээш өрээлдер.

Хеймерек бистен айтырыгдаа маннайн:

— Бо бичии кажаажыгаштар хураганнарны: баштай төрүттүгении бо орта, элээн доруга бергеннерин дөө орта, оон элээдилерин эң ындында өрээлге тургузар. Хураган доруктурар өрээлдерни чугайлап алдым—деп чугаалады.

Кыштагның турар черии Тывылбас деп адааны оон байдалы-биле таарышкан: ыжык болгаш белен көзүлбес. Ол кыштагда 300 баш ирт тургузар кажаапы тудуп турар. Ол доостурга, кыштагга ийи кодан турар. Сүт кудар улуг савалыг, хой суттарар оңгалаарлыг. Сүтну автомашинага сөөртүп эккеп турар.

— Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң хемчеглерин айыткан СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын боттандырар талазы-биле чүнү кылып тур силер?

— Бистиң совхоз хой ажылдыг болгай. Совхозтуң ап турар сорулгазының хой нуруузун хой берип турар. Хойнуң баш санын улам арбыдатпышаан, оон уксаазын экижидери чугула. Эки уксаалыг хойнуң продуктулуу бедик болур. Бисте хойлар холумак. Кодан бүрүзүде нарын болгаш бөдүүн дүктүг хойлар бар. Тарып боозадылганың шынары ам-даа экижилейн турар. Оон хараазы-биле хойнуң кызырааш, хураган чедир албас чоруу база ында. Кол чүве —мал чеминиң белеткелинче, кажаа-хораазын экижилериниче сагыш салыры. Хой ажылын хөгжүдер дугайында партия обкомунуң X пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш демисежип тур бис—деп, хойжунуң кадайы түннелинде чугаалады.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

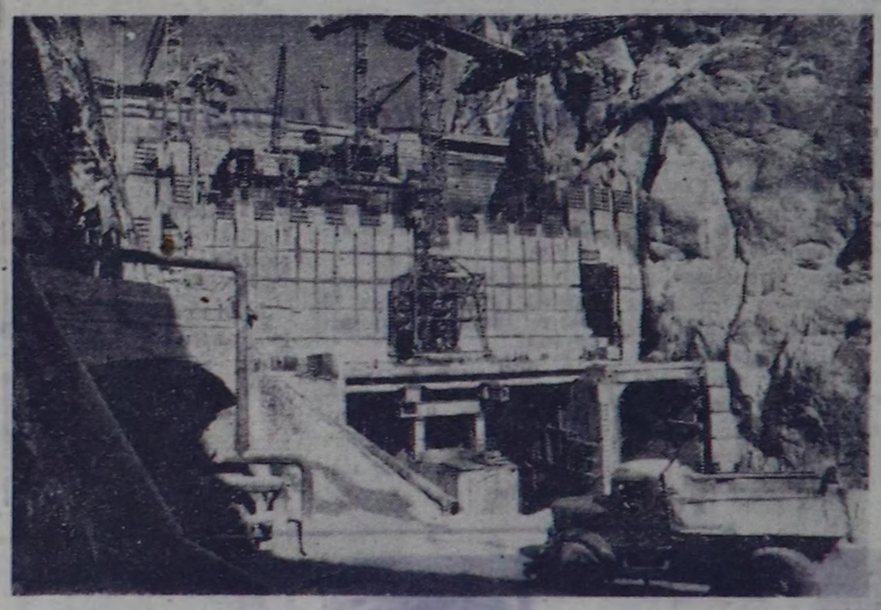

КЫРГЫЗ ССР. Кыргызстың энергетика талазы-биле улуг будурулгезн болган турар Токтогул ГЭС-тиң күчүзү — миллион сезен муң киловатт. Оон плобиназы даглаарга 19 миллиард кубометр сугну мөөнеп алыр аргаңы бээр. Ол кылымал далай хөвең болгаш виноград шөлдерии, 500 муң гектар хире черии суггарар.

Ам ГЭС-тиң кол тудулгарында салган бетон ийи миллион кубометр болган. Плотина 120 метр чедир бедий берген. Оон чоон унунга турбиналарже суг дамчыдар дөрт арыкты эптеп тургузары доозулган.

Станциялың баштайгы агрегады электри күжүн 1974 чылда бээр.

ЧУРУКТА: Токтогулдуң суг белдиринии тудуу.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

НАЙЫРАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Будурулгенің онаалдазын чогуур ойунде чеднишкиниг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартканының, коллектив кежигүннери чаңгызы — шүптүзү, а шүптүзү —чаңгызы дээш демниг ажылдаанының түнелинде Эрзиннин лааранылга комбинады чыл планын он айларда күүседипкен. Ону пехтер аайы-биле улам тодаргайлап болур.

Комбинат ниитизи-биле чылда 29, 5 мун рубльдин продукциязын будурер хүлээлгезин он айларда 30,2 мун рубль кылдыр ажырган: лааранылга цеги планын 100 хуу, ниик кылыр цех — 115 хуу, баш таарар цех — 100 хуу күүсеткен.

Коллективтиң ол бүгү чеднишкиннериниң чажыды чүдел? Хамыктың мурнунда партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг кижизидилге ажылын ында экижиткенинде, ажылдың будунгуру, продукциянын эки шынары дээш кижи бүрүзү бот-харыысалгалыг болур чорук шүүтла чаңчыл апарганында. Ажыл-ишке чүткүлдүг, амыдыралга үлегерлиг кижилеринге комбинаттың коллективи чоргаарланыр. Оон чижээнге чамдык мурнакчыларны база айтып болур.

Будурулгеге хөй чылда мергежилдиг быжыкчылап келген Нина Сотпа ам комбинаттың директорунда депшиттирген. Ажыл-херекти билдиниг башкарар ол чугула хүлээлгелеии оон багай эвес күүседип турарын районнуң удуртур организациялары билир. Василий Даржаа анаа он чыл ажыр ажылдап келген, ону коллектив хүндүлээр, хөйниитичизин мактаар. Ол ыткаш будурулгенин ай, квартал онаалдазын үргүлүү 120—130 хуу күүсеткен келген С. Долгар, М. Суван-оол, К. Бөкүжей, Д. Херелмаа оларны демдеглээри база өөрүнчүг.

Будурулгеде хоочуннарның бирээзи, ниик лааранарынга мастер Серленбин Серендик бердингеп онаалдаиы үргүлүү 140 хуу чедир күүседип турар. Шак ындыг мурнакчыларга улуг быжыкчы Зинаида Сыратты база айтып болур. Оон чонга эвиленин, кижилерниң чагыын таарымчалыг быжып кылырынга мергежилин ылаңгыя Эрзиннин кодээ чону безин бо-ла мактаан тургулаар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында будурулге планын хуусеа бетинге күүсеткен, районнуң ол найыралдыг коллективи ам 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Олар моон сонгаардаа улам чеднишкиниг болурунга бүзүрелдиг.

С. ЧЫМБА,
Эрзин кодээ Советтиң күүсеномунуң даргазы.

БИСТИҢ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРЫВЫСТА

РСФСР

Бүгү-эвилелдиң кодээ ажылагый эртемнериниң Ленин аттыг академиязының ветеринария энтомологиязының болгаш арахнологиязының Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдун Тюмень хоорайда тургускан. Ол болза, бо хевирнин чаа эртем албан чери бооп турар. Оон кол-ла сорулгазы —чүзүн-бүрү малды болгаш куштарны сээк-маастан, шаашкактардан болгаш саргылардан камгалаарының аргахемчеглерин эртемге үндезилеп ажылдап кылыры бооп турар.

Тюменьниң эртемденнери Барыын Сибирьниң болгаш Урал девискээринии колхозтарынга, совхозтарынга бо талазы-биле дыка солуп хөй-хөй ажылдарны кылып четтигипкеннер. Чижээлээрге. Воровскоеде хуш өстүрер фабрика дээрге бүгү чуртта эң-не улуг ферма деп санаттырып турар болгай. Инда тускай составтыг будумел-биле куштарны чаап, эмнээн соонда, маңгысталчак, эът-хан соруп чнир, бичии дириг амытаннар аймаа узуткаттынып турар. Оон түнелинде кыс дагаавың чуургаларын 20 хуу көвүдээн.

Икек малдың кежиниң адаанга өзер шаашкак—мыйыстыг бода малдың ёзулуг дайзыны болгай. Чогум-на оон хоралыг салдарындан инектиң сүдү тыртынар, чаш малдың денгелн баксырап, арып-дорар. Ынчангаш эртемденнер химиктиг будумелдер биле инекти чангыс-ла катап эмнеп, камгалаар чаа арганы ажылдап тыпканнар. Ындыг арганы ажыглаанымын түнелинде чүгле Тюмень обласка безин будун чартык миллион рубль камналгачы алганы санаашкындан илерээн. Мал-маганны сээкмаастан камгалаарының болгаш хээкчилерни узуткаарының талазы-биле Тюменьниң эртемденнериниң ажылдап кылган өске-даа арганаарын Сибирьниң колхозтары болгаш совхозтары калбаа-биле ажыглап турарлар.

КАЗАХСТАН

Чөөн-Казахстан өблостың дуржулга станциязы суг үнүштери — балар аймаан үлептүрге үндезилээш, өстүрүп үвдүрерии эгелээн. Инда хонуктала алдаи тонна суук үнүш будумелин кылып үндүрүп турар. Кыжын бир бызаага-ла 20 чыл ашкан хиреде-ле ында бода-даа, төөр-даа малдың төлевилел өзугаар туттунган чаңгыс-даа кажаазы чок. Хойжуларга чурталга бажыннары туттунмайн турар.

Хой ажылын хөгжүдеринге бир эң чугула түүл болза, ускажыдылга ажылы, тарып боозадылганы үлегерлиг чорудары болгай. Ынчалза-даа Ак-Эрикте болгаш Шара-Нуурда хой тарып боозадыр пункулар амгы үеним негелдезинге чедир дериттинмээн. Тарып боозадылга пункуларында доктаамал ажылдаар кижилерни шилип алырынче кичээнгей салдынмайн турар.

Колхозта зоотехниктерниң болгаш мал амчилериниң ажылы ам-даа куду деннелде турбушаан. Хойну хар-назының, өң-чүзүнүнүң, ар, кызының аайы-биле ылгап үзеринден саададып турар. Ажылагыйжы эвес чоруктан болгаш аарыглардан малдың өлүп хораар чоруу ам-даа хей. Сөөлгү пай чылда барык 2800 баш хой өлүп хораан. Мал ажылынга кижилерни шилип киирип албастың уржуу-биле малдың ис чок чидер чоруу хей.

Колхозтуң экономиказының кол адыры— хой ажылы. Оны чеднишкиниг хөгжүдериниң таарымчалыг байдалдары бар. Агарның, Шара-Нуурнуң, Ары-Бүүрээнниң делгем одарлары хөй баш хойну өстүрер арганы берип турар. Ынчалза-даа ол одарлар четче ажыглаттынмайн турар.

Малдың чем-суурун белеткеп турарывыста база четпестер бар. Ылаңгыя бо чылын сиген белеткелиниң планы чүгле 65 хуу күүсеттингеп, тодаргайлаарга, 3140 тонна сигеннің орнунга чүгле 2068 тоннаны белеткээн.

Хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга күүседир талазы-биле улуг ажыл колхозта партия организациязынга, түс-түс коммунистерге, комсомолчуларга, мал ажылының түскай артемниглеринге, бүгү колхозчу малчыннарга онаажып турар. 1980 чылга чедир хойнуң баш санын 22 мун баш чедир өстүрери бистиң түскай артемниглер-биле кадыг ажылдап кылган хемчеглериивисте көрдүнүп турар. Моңу күүседиринге улуг организакчы болгаш политмассалыг ажылды калбартып чорудары негеттинер. Оон-биле каш малчыннарның улуг күжениишкини, чотаадыкчы, таарткыкчы идепкейи, хей-аътыг ажылжы база негеттинер.

Чер ажылын хөгжүтпейн турган, мал ажылын хөгжүдүп шыдавас. Ынчангаш ону амгызындан чаа бедикче көдүрери, ылаңгыя мал чемн культураларның тарылга шөлүн калбартыры, оон үнүш-дүжүүн бедидери негеттинип турар. Чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннер тарыынын 1974 чылдың чазынында-ла калбартып эгелээр ужурлуг.

Хойнуң база өске-даа малдарның баш саны өзери-биле каш одарларны планныг, камныг, четче ажыглаарының айтырыы база чугула чүүл болуп турар. Колхозтуң девискээринде мал одары чер хойле болгай хаап, ону кайы хамаан чок саспа бастырар, план чок ажыглаар чорукту токсадыр.

Бистиң байдалывыс-биле алырга, малды болгаш малчыннарны сүт-биле хандырары база бир чугула айтырыг болуп турар. Амгы үеде сүт сөөргүр 5 машина бар дей санаттынып турар. Ынчалзада оларның хөйүн өскээр ажыглап турары-биле малчыннарның сүт-биле хандырылгазы багай тургустунган.

Үлегерлиг хой кажааларын тудары болгаш хойну тарып боозадырының пункуларын амгы үеним негелдезинге дүүштүр дерип тургузары СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседип шыдаар. Бистиң бүзүреливис быжыг.

Ч. ДАЖЫВАА,
колхозта партком секретары.

УКРАИНА

Новазовтуң Культура ордузунга чаа сезонну Ждановонуң «Азовсталь» заводунуң улусчу театры ажыктаан. Н. В. Гогольдуң «Кадайланмышкын» деп шинзин көргүскен. Донбасста сураглаан ол коллектив шефтеп турары клубка бот-тывынгыр уран чүүл ажылын калбартыр дээш хөй-ле чүүлдерни кылган. Ажылчын артистер ук черниң шин болгунунге репертуар шилип алырынга дузалап, каастапга-шимелее чүүлдери болгаш индикхеп-биле солчуп келген. Театрның удуртукчузу УССР-ниң культуразының алдарлыг ажыддакчызы Л. А. Бессарабов анаа элээн каш шинлерни тургускан.

Ындыг дузаламчы ис чок артпаан—Новозаводта ол үдээ театрга ам улусчу деп атты тывыскан. Ол театр бо чылын көрүкчүлерге солуп болгаш байлак шинлерни көргүзер. Инда Т. Шевченконуң А. Корнейчуктуң, А. Сафроновтуң болгаш К. Симоновтуң-даа чогаалдары бар.

«Азовстальдың» шефчилери ол районга база бир тешрии тургузарын шиитпирлээн. Ол— «Сахалка» совхозка ажылдаар.

Ажыдыннар клубтарының үдээзи черлерге шефтээри удамна калбарып турар.

Донецкиде металлургия заводунда бот-тывынгыр коллективтиң УССР-ниң алдарлыг ансамбли «Зареволуң» дузазыбиле тургустунган танцының улусчу ансамбли Благожатное сурга элээн каш чыл мурнунда ажылдап эгелээн. Анаа база-ла улусчу деп атты тывыскан. Амгы үеде «Петровка» совхозунуң Культура бажыңы область эң дээрге деп санадыл турар. Оны база-ла Донецкиниң «Петровская» шахтазының ажылчыннарының Ордузу шефке ап, оон белгүмнериие идепкейлиг дубалажып турар.

БЕЛОРУССИЯ

Белоруссияның ийи чүс муң ажыг көдээ ынчилери кыскы өөредилгеже эгелеп киирипкен. Өөредилгениң хевири эң-не чүүл-бүрү. Олардың иштинде эң-не пептеренгейи—агрозоотехния курстары бооп турар.

Ол шыкаш коммунистиг күш-ажылдың школалары база дыка пептеренгей апарган. Оон дыңнакчылары эрткен чылдыынан ийи катап хөй—30 мун кижи бооп турар. Инда өөредилгени политиктиг болгаш экономиктиг билиглерни пропагандалаары-биле мергежилдиг капсырлаштырып, мурнакчы дуржулганы өөренирииге болгаш кижизидилгеге ажыктыг кылдыр эрттирип турар. Ол шыкаш практиктиг өөредилгениң калбак четкелиг база тургускан. 40 мун хире специалистер боттарының профессиязының мергежилин көдээ ажыл-агый билиглериниң улусчу университеттеринде бедидип турар.

Белгүмнерде кичээлдг өөредилгенин чаа программаларын болгаш планнарын өзугаар эрттерип турар. Оны кичээнгейни кадрларның экономика талазы-биле белеткелиниче улаидырган. Республиканың районнарының хөй кезиинде ажыл-агыйлар арасынга будурулге каттыжышкыннарының дуржулганын непередип турар.

(СЭТА-ның корр.).

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

(Уланчызы. Эгези № 274 «Шында»).

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долзат Өлзей-Байыровна **Донгак** —Шеми суурда өг-бүле ээзи.

Минчимаа Дары-Сүрүновна **Куулар** — Шеми суурда өг-бүле ээзи.

Сереш Достай-ооловна **Куулар** — Шеми школазының башкызы.

Хандынмаа Белекпеновна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ясли-садының эргелекчизи.

Надежда Николаевна **Лобышева** — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Алдын-кыс Шанда-Хунаевна **Монгуш** — Шеми школазының башкызы.

Александра Ламаевна **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Бичия-Уруг Бугажыковна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Самбыновна **Монгуш** — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Кара-кыс Лопсан-Сереновна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Киваа Дарбайовна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Мочурга Аракчаевна **Монгуш** — Шеми суурда өг-бүле ээзи.

Наташа Сендижаповна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Өпермаа Хунаевна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Бавуевна **Монгуш** — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Солун-оол Седиваевна **Монгуш** — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Татьяна Хунан-Караевна **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Стюра Дачат-ооловна **Ондар** — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Хандываа Алдын-ооловна **Ондар**—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Александра Шангын-ооловна **Ооржак** — Чадаананың № 2 столовазының ажылчыны.

Допуй Доятовна **Ооржак**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бопуян Чүсүкпеновна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Дарта Доортойевна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Дүкежек Базыр-ооловна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Каспыыл-оол Тарапойевна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Өлзей Доржуевна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Анзат Норбуевна **Сарыглар** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Болат Серенмааевна **Содунам** — райпо ажылчыны.

Дас Дамбылдейевна **Тюлюш** — Чадаананың түүйбу кылыр черииниң ажылчыны.

Елена Какпаевакевна **Хертек** — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Алдын-кыс Бүрбүлдейевна **Ховалыг** —«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Бопуян Бады-Ламаевна **Ховалыг** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Бора-Саар Даваевна **Ховалыг** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Браникова Белековна **Ховалыг** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Бопуян Донгаковна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ирина Егоровна **Ярлыкова** —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чечекмаа Нойдановна **Адыя** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Феня Александровна **Миндирья** —Бүрен-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нончат Бавуевна **Мижит-оол** —Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Любовь Павловна **Полежаева**—«Кызыл Тук» колхозтуң ясли-садының эргелекчизи.

Ольга Дмитриевна **Потылицына** — музыка школазының ажылчыны.

Агафья Иосифовна **Селянина** —«Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шоотпур Серээвна **Серээ**——«Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Бичии-Уруг Чырчыковна **Чырчык**—«Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Дажы-Суу Хомушкуевна **Шойдан**—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Шуугуровна **Иргит** — районнуң Культура бажының ажылдакчызы.

Хеймер Майдыровна **Кара-оол**—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Тараа Мадиайовна **Хертек**—«Мөген-Бүрен» школазының ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Маадыевна **Самбу**— Сесерлиг суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зинаида Маадыевна **Анчи**—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Андреевна **Хайтан-оол**—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Егоровна **Протасова**—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Санзынмаа Чончуновна **Чыргал**—Хүт суурда эге школаның ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Роза Чоодуевна **Салчак**—Сесерлиг суурда өг-бүле ээзи.

Күске Степановна **Сат** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Сүглер Кыргысовна **Оюн**—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Мая Антоновна **Тюлюш**—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Донгаковна **Уйнук-оол**—«Хадың» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Доржуевна **Хаисыл**—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Яковлевна **Адросова**—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Елизавета Михайловна **Бочкарева**—«Хадың» колхозтуң колхозчузу.

Дадар Чамыровна **Доспан**—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Чапсынмаа Киваевна **Иргит**—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Анна Кузьминичина **Капустина**—«Хадың» колхозтуң колхозчузу.

Александра Маадыевна **Кулундармй**—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Сара Васильевна **Хайдывай**—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ХОЙЖУ КОДАННАРДА

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң Чаа-Суур салбырының малчыннары 24 коданда тос муң ажыг шээр малды ыыштадып турар.

Малчыннарның турлагларында 160 тонна сигенни, 80 ажыг тонна көк суланы, 12 тонна дусту соөртүп чедиргеи.

Малчыннар Маадыр Серембиль, Ховалыг Дамдын-оол олар ыыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенгеннер. Хойжу бригаданың бригадири Шактар Монгун-оол хойжуларның нуш-амылын, оларның аразында социалистиг чарыштыг дээштиг организаставышаан, ыыштаглаашкынның байдалын доктаамал хайгаарап турар.

Д. ЕНДАН.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Чазактар аразының экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле моол-совет комиссияның X хуралы ажаа болган. Орта улус ажыл-агый планнарын холбаштырар, ийи чүрттүң министерстволарының болгаш ведомстволарының аразынга дөрт харылзааны тургузарының, ажылдап турар үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажыктыг чорууп хандырарының талазыбиле саналдарны ажылдап кылган.

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков олар МАР-ның девискээринде чес-молибден-биле дыка байлак черге моол-совет «Эрдэнэт» деп арыглап бүдүрүлгезин тургузар дугайында МАР-ның чазаа биле ССРЭниң чазааның аразынга дугурмулгага ат салганнар.

Ол «Эрдэнэт» дээр бүдүрүлгө чери-биле холбаштыр даг-руда байлаа арыглаар комбинатты, Салхит—Эрдэнэт аразының демир-оруун, Дархан—«Эрдэнэт» аразының авто-оруун, күрүне кызыгаарындан Эрдэнэтке чедир күштүг вольтулуг электри дамчыдар шугумун, чурттал-ганың, амыдырал хандырылганың болгаш бүдүрүлге база дузалал черлериниң тудугларын кылыр.

Дугурмулгага ат салыр үеде Ю. Цеденбал чүве чугаалаш, ол болза Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының социалистиг экономиктиг холбаштырылгазын хөгжүдериниң комплексиг программазын боттандырарынга улуг үмүр-дузалыг дээрзин демдеглээн. Ол чугула тудугну кылып эгелей берген болгаш амгы база келирдээ беш чылда үргүлчүлээр.

«Эрдэнэт» — моол болгаш совет улустарның МАР биле Совет Эвилелиниң аразынга аны-дуңма найыралдың база бүгү талалыг кады ажылдажылганың улам быжыглып турарының тодаргай үлегер-чижээ боп турар.

Ол ышкаш Совет Эвилели биле Моолдуң аразынга 1974 чылда бараан саарылгазының дугайында протоколга база ат салган.

Совет Эвилели МАР-га машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, нефть продуктуларын, чиг-этти болгаш материалдарны, а ол ышкаш улустуң чугула хереглээр барааннарын бээр. МАР бодунуң чаңчыл болган экспорт барааннары болур эът, мал болгаш мал ажылының өске-даа продуктулары-биле кады Совет Эвилелиниге үлетпүрүнүң, чиик база даг-руда ядырларының продукциязын, тудуг материалдарын болгаш өскедаа хөй-хөй барааннарны чорудар апаар.

ЕГИПЕТ ТӨЛӨӨЛЕКЧИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАИР. (СЭТА). Израиль шериглерин октябрь 22-де турган туруштарже чайладырындан ойталаан. Оон оон ойталаны Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбынны тургузарының перспективаларынга ондактыг апарган деп, Египет медеглээн.

Каирге болган парлалга конференциязынга ЕАР чазааның төлөөлекчизи Ахмед Анис мынча дээн: «дайылдажырын, дайын чорудулгаларын соксадыр чүрүмнү сагыыр болгаш шериглерни октябрь 22-де турган туруштарже эгидер дугайында ноябрь 11-де үндүрген, алды чүүл негелделиг протоколду амыдыралга боттандырарын израиль тала шаптыктап турар деп чүве билдингир. Ук девискээрге тайбынны тургузарының перспективаларынга ол таарымчалыг болган турүп шыдавас деп чүве база черле билдингир».

Египет болгаш израиль шериг төлөөлекчилериниң аразынга Каир—Суэц оруунуң 101 км байзалыг черинде эртип турар ужуражыышкыннарга хамаарыштыр А. Анис «Чоокку Чөөн чүкке дайылдажырын болгаш бүгү дайын чорудулгаларын соксадырынга хамаарышкан КНО-нуң шиитпирлерин ак сеткилдиг, бүрүн күүседириңге» Египеттиң сонуургалдын демдеглээн.

Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпиринде Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр эрттирер деп айыткан тайбың конференциязы чоокку үеде болур деп идеген турарын египет чазактың төлөөлекчизи илергейлээн.

Японияда чөөнүнеп садар барааннар өртектери соксаал чок аартап турар. Мөөннеп садар барааннар өртектери эрткен чылдың бо үезинде турганынган ам 18,7 хуу улгаткан. Ол өртектер дайын соөлүндеги бүгү үениң дургузунда ынчалдыр тулган улуг хемчээлдиг аартаарга, амыдырал чаргдалдары база улгадып турар.

Бүгү чуртта митингилер, чыскаалдар эрттип, чүрттүң экономиказынга акша үнезиниң кудулаарын чайладыр талазы-биле шинтпирлиг хемчеглер алырын аңаа ажылишчилер чазактан негеп турар.

ЧУРУКТА: Токионуң ажылчы чоннарының удурланышкын митингизиниң үезинде.

Джапан Пресс — СЭТА-ның фотозу.

Венада ээлчеглиг хурал

ВЕНА. (СЭТА). Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни талалар вайы-биле денге кызырар дугайында чугаалажыышкыннар киржикчилериниң ээлчеглиг нийти хуралы Венага болган.

Совет дузаламчы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның күрүне секторунуң бүдүрүлге черлеринге чылда нефть тывыжы 4,2 миллион тонна четкен. Аңаа хамаарыштыр Индияга улуг дузаламчыны Совет Эвилели көргүскен. Совет геологтар нефть байлактыг девискээрлерни илередип тыпкан. Индияга нефтини үлетпүрге ажыглаар хемчээлдиг кылдыр тывар арга чок деп, барыын чүктүң нефть фирмаларының бадыткан турарын совет геологтарның ол шинчилелдери сүүрүү шапкан.

Совет Эвилели Индияның нефть болбаазырадыр заводтар тургузуп алырынга база дуза чедирип турар. Койялиде болгаш Барауниде тудуп тургускан бүдүрүлге черлери экономиканың күрүне секторунда кол бүдүрүлге черлери болуу берген. ССРЭ-ниң дузазы-биле Матхурда тудуп турар нефть болбаазырадыр завод нефть-химия үлетпүрүн сайзырадырының беш чыл планын боттандырарынга улуг үлүг-хуунү киирер. Чүрттүң беш эң улуг —Пенджаб, Харпана, Уттар-Прадеш, Раджстхан, Джамму болгаш Кашмир штадының хереглелдерин ол завод хандырар.

Туттурган шериглерни солчуру доозулган

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Кызыл Крестиң делегей комитединиң харагалзаашкыны-биле Египеттин болгаш Израильдин аразынга туттурган кижилер солчуп алырын ноябрь 15-тен бээр эрттирип келген. Солчуушкун доозулган деп, ук комитет дыннаткан.

ЧОГААЛДАР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ТОКИО. СЭТА-ның корр. Кленовтуң дамчыткаңы:

Ноябрь 22-де Токионуң «Иванамихолл» деп залында К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаалдарының делгелгези ажыттынган. Ол делгелгеде марксизм-ленинизмниң классиктериниң орус, япон болгаш немец дылдар кырында чогаалдарын көргүзүп турар. 1.300 номнарның, журналдарның болгаш брошюраларның аразында өзулуг ховар дээн чүүлдер бар: мында «Хиомин симбун» дээр солуннуң 1904 чылдың ноябрь 13-те үнген экземплярын салып каан. Аңаа «Коммунистиг партияның манифезин» япон дылга эң-не баштай парлаан. Аңаа барган кижилер чүгле хөй санныг делгиларын көөр эвес, харын-даа сеткилинге кирген солун-сеткүүдерин садып алыр аргалыг. СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң парлап үндүрген ажылдарын кижилер дыка сонуургап турар.

Парлалга конференциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Ж. Марше оон баштап чорааны ФКП-ниң төлөөлериниң Вьетнам Демократтыг Республикага аян-чоруунуң түңнелдериниге холбаштыр болган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Индий-Кытатка тайбыңны катап тургузары дээш, Вьетнам талазы-биле Париж дугурмулгазын шыңгыы күүседири дээш демнежип турар вьетнам улус-биле француз улустуң эп-сеткил каттыштырылгазын ол үлеретken.

ШВЕДТЕР МАГАДААН

СТОКГОЛЬМ. СЭТА-ның корр. В. Рощин дамчыткан: Стокгольмда совет культура хүннеринге Россия Федерациязының уран чүүл мастерлери киржип, көргүзүглери кайгамык улуг чедишкинниг эртип турар. Ында чоруп турар ийи концерт бригадазының 30 ажыг көргүзүү болган.

Швед көрүкчүлер Совет Эвилелиниң улустарының төлөөлекчилериниң мергежилдиниң магадап турар. «Россия Федерациязының ансамбли Борленге хоорайның көрүкчү чоңугна магаданчыг болган. Чон дээди мергежилдиг артистернин көргүзүглерин сонуургап көрген» деп, «Фалу-курирен» солун бижээн. «Искильстуне хоорайга РСФСР-ниң уран чүүл мастерлери келириниң он хүн мурнунда-ла хамык билеттерин чон дөгөре садып алган барган»—деп, «Фолькет» солун демдеглээн. Фолькет хоорайның Улус бажыңынга чыылган чон аңаа сайгонга боо-чепсекти чорудуп берип, дузалаары үргүлчүлевишаан болгаш хамааты хептиг хөй санныг шериг чөвүлекчилерин ында тутпушаан турар Американың Каттышкан Штаттарын Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның төлөөлериниң баштыңнайың оралакчызы буруудаткан. Оон-биле АКШ сайгончу эрге-чагырганың удуртукчуларынга чүгле дузалап турар эвес, харын-даа Мурнуу Вьетнамның иштики хереглерине холгаарлаашкын кылырын ам-даа үргүлчүлеп турар-дыр деп ол айыткан.

Мурнуу Вьетнамда политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырганнарны сайгончу эрге-чагырганың кадыг-дошкуну-биле аажылап турарын Инь Ба Тхи шиитпирлии-биле буруу шапкан. Тхиеунуң эрге-чагыргазынга удур демнежип турар политиктиг хоругдаттырганнарны Мурнуу Вьетнамның кара-бажыңнарында массалыы-биле чок кылып турарын ол айыткан.

БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Орбита станциязы «Скайлэбтин» үшкү экипажының космонавтылары ажык космосче үнеринге белеткенирин доозуп алган. Станцияның даштынга ажылдаарын бойдус курлавырларын шинчилээринге ажыглаар приборларның бүрээзиниң параболалыг антенназының дамчыдылга дериин септээр, астрономия приборларының чүрүк тырттырар дериин солуур программалыг.

Экипажтың кежигүннери космосче кедип үнер скафандрларын шыгжап каан хааржакты ажыдыптарга, хааржактың иштии ханаларының, скафандрлар иштинден кедер хептерниң кыры дүдүй берген деп чүве билдине берген. Ажык космосче кедип үнер дериглер бир дугаар экипажтың дугайында боп турар болгай

— Бистиң үлетпүрүвүс тарылга мурнуу чарыында шүүт-ла ховуга үрезиннер хереледээшкинин кылыр дериглерни кылып үндүрүп турар. Чижээ, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Органиктиг химия институдунуң тускай конструктор бюрозу «Колос» деп көжүп чоруур ындыг дериг-херекселди чогаадып кылган. Ону Молдавияның, Казахстанның болгаш Киргизияның, а ол ышкаш Болгарияның болгаш Герман Демократтыг Республиканың ховуларынга беш чыл дургузунда шенеп көрген. «Колос»-биле тараа, тараа-бобы, техниктиг болгаш өске-даа культураларны хереледиирип турар. Дерилгенин будурукчулуу — үзүктелдириштиң чок хереледиириштиң үезинде шакта 1 тонна болур. Бир шак дургузунда 50 гектар шелге тарыыр кукуруза үрезинин хереледиирип болур. Ук дерилге боду ышмчеп чорууп, шакта будурукчулуу — 0,5 тонна.

1972 чылда «Колос» деп чаңгыс-ла ындыг хереселбиле Украинаның Черкасск облазының Уманск районунуң ховуларынга 2300 гектар шелге тарыыр кукуруза үрезинин хереледээ түннелинде гектардан-на 4 пентнер немелде дүжүттүг алган. 1972 чылда Молдавияга «Колос» 1 дерилге машина 547 муң рубльдин орулгазын берген. «Колостуң» ортаа — 60 муң рубль. Мынчангаш, ол бодунуң ортаан баштайгы чылдала дуглап турар.

Хереледиирериниге таарыышпас үрезиннериниге, чижээ, хевенге «Универсал» деп дериглени чогаатkан, ол база-ла бо-ду ышмчеп чорууп, шакта будурукчулуу — 0,5 тонна.

(ПМА).

Париж дугурмулгазын үрээн

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның иштики айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле ийи мурнуу-вьетнам талаларның аразында консультациялардың ээлчеглиг чөвүлел хуралы Парижтиң чанында Сель-Сен-Клу деп черге болган.

Ол консультациялар октябрь 25-те сайгончу эрге-чагырганың буруузу-биле үзүлген турган болгай.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның делегациязының баштыңының оралакчызы Инь Ба Тхи Париж дугурмулгазын тос ай дургузунда үреп келген сайгончу эрге-чагырганың политиказын шиитпирлинбиле буруу шапкан. Сайгонның чепсектиг күштери Мурнуу Вьетнамның хостаттынган черлерин күш-биле эжелеп алырын ораладажып, ол сорулгага шаажылалдыг экспедицияларны калбаа-биле чорудуп турар деп Инь Ба Тхи чугаалаан.

Атомнар дүжүттүг бедидип турар

Үрезиннерни радиоактивтиг будумелдер-биле хереледиирери «ногаан үнүштерниң өзүп хөгжүүрүнге» чугула үеда болур. Ону шыңгыызы-биле хемчээп, ажыглаар болза, дүжүттүг 12—20 хуу бедидер аргалыг.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, радиобиологияның айтырыгларының талазы-биле Эртем чөвүлелиниң даргазы А. М. Кузинниң удуртулгазы-биле тарыыр мурнунда үрезиннерни хереледиирериниң хемчээлиниң болгаш үргүлчүлелиниң дугайында сүмелерчиң ажылдап кылган болгаш бо талазы-биле шинчилелдерниң теоретиктиг үндезиннерин салган. ПМА-ның корреспондентизи бо талазы-биле чедиишиннерниң дугайын чугаалап бээрин А. М. Кузинден дилээн.

— Агротехниктиг аргаларның ажыглалының база чурттуң көдээ ажыл-агыйының практиказынга ол чогум чүнү берип турарының дугайын чугаалап көрүңерем, Александр Михайлович?

— Ам үрезиннерни гамма херел-биле хереддээри болгаш ядролуг арга-биле база өскедаа методтар-биле болбаазырадыры анаа-ла бир аскертиннес чүүл, ону чедип алыр дээш чүгле эртем азы техниктиг эвес, харын-даа арыг психологтуг ыяа улуг бергелерни эртер ужурга таварыштаны билдингир.

«Ынчаарга, херел-биле болбаазырадып кылган үрезиннер үнүп келгенде радиоактивтиг болур эвес ыйнаан? Херел үндүрер черлер-биле ажылдазы айылдыг ирги бе?» Ындыг айтырыглар базым санындала үнүп турган. Ынчаарга ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Биофизика институдундан келген ажылдакчылар ховуга шенелделер үезинде чүгле эртем эвес, харын тайылбыр-пропаганда ажылын чорудар ужурга таварыжып турган.

Пропаганда шүүт-ла дириг чижек-биле чорүп турганын чугаалаар ужурлуг мен. Тарылга мурнуу чарыында хереледиирген кызыл-тастың, кырлыг-караның, кукурузаның, морковьтуң, чигир свёклазының, тарымал тооруктуң, ол хамаан чок хөвеннин үрезиннеринден чүгле хөй дүжүттүг эвес, харын мурнукузундан эки шынарлыг үнүштү ап турган бис. Чижек-биле алырга, кукурузаның мочурталарының саны дыка көвүдээн, мурнундаазынга бодаарга аар, белоктары көвей болган. Морковька каротининн, картофельге крахмалдың, чигир свёклазынга сахарозаның хемчээли көвүдээр турган. Эң баштай бис чүүл-бүрү будумелдерден каңдыг немелде хуу алырын баш бүрүнгаар тодаргай чугаалап шыдавас турган бис. Бис ынчаарда ону үрезиннерниң шынарынган, оларның назынынган, өл-шыгынган, шыгжамыр байдалынган хамаарыжыр деп чүвени билбейн турган бис. Амгы үеде каңдыг ,түннелди алыр дизе чүү хире хемчээлдиг хереледиишкинни кылырын сүмелеп турар үүлдерни ажылдап кылган.

— Ол каңдыг-даа хөрзүнге, каңдыг-даа байдалдарга тааржып болур ышкажыл?

— Янзы-бүрү культураларның негелдезин чурттуң бойдус талазы-биле ан-не янзы-бүрү черлеринге: Москва чоогунга болгаш Узбекистанга, Киргизияга, Молдавияга, Ленинград облазынга болгаш Латвияга кылгылаан бис. Ынчалда-даа чемишчидилгеин, өл-шыкты, чырыкты үнүттерниң қайы хире негээрин радиохерелдер-биле солуп болур деп бодаар болза шын эвес. Радиохерел ол бүгү байлдарны ёки ажыглаарынга деткимче бербишаан, кедизинде баргаш дүжүттүг көвүдеринге база чемишчидилгелерниң шынарын бедидеринге идигни кылыр.

— Хөй хемчээлдиг үрезиннерниң хереледээшкинин техника талазы-биле канчаар боттандырып турарыл? Чугаа болза ону көдээ ажыл-агыйга налбаа-биле ажыглаарының

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ЭМ ҮНҮШТЕР

Чурт шинчилел музейинде Иркутск областың эм үнүштеринің делгелгези ажыттынган. Ону мында медицина институдунуң фармакология кафедразы организастаан.

Сибирьниң чүгле ол кавызында үнүп турар эң ховар эм сигеннерни болгаш чадаанар-ны келген кижилер онза сонуургап турар. Улустуң киженгейин хаара тутван алдынналчак мыйгак-хараган дагзарның кошкеленчек ийлеринде, чалымнар арнында, Иркут хемниң шынаазында болгаш Байкалдың эриктеринде үнүп турар. Мыйгак-хараганның бүрүлеринде кислоталар, эфирлиг үстер болгаш кижиге хереглиг эске-даа ажыктыг бүдүмелдер бар. Мыйгак-хараганнан бүрүзүн эмнер дамырларга базышкынны кудуладыр, хан эргилдезин улгаттырар, чүреткиң ажылын чогумчудар.

Сыын-дазылы дээр сиген чүгле Сибирьде үнүп турар. (Чазын ону сыыннар аажок чиир). Ону нерви системазы сулааранда, эмнер эрттир туруп шагыраанда, эм кылдыр хереглеп турар. Ону хан базышкының-таарыштырарыга база ажыглаар: оон кылган эмнер кудулаан хан базышкының чогуур нормазынга чедир бедидип, а улгатван базышкыны чавызадып турар. Дегдиришкинге болгаш сөөк-даяк сиригээрингe удур чонның ажыглап келгени хылба-согуна база сураглыг. Цингага болгаш дамыр аарыгларынга удур шынарлыг ол хылбаны аъш-чемге база ажыглап турар. Эм шынарлыг кызыл-сарыг каттары «Сибирьниң ананазы» деп адаттырган чыжыргана болгаш эске-даа эм сигеннер база чаданнар дезгелгеде бар.

А. ГАЙДАЙ.
(СЭТА-ның корр.).

ИРКУТСК.

• • •

ИЗИГ СУГ

Судноларга тудар заводтуң денискээринге скважинаны үтептерге черниң мун метр ажыг ханызындан изиг сугну аттыгны чыштыр завод чанында Тура үнген. Ону хоолайлар дамчыжемче киирер апаар. Ынчан корабль тудугжулары судноларын бүдүн чыл дургузунда сугже салып аргалыг болур.

Сибирьжилер чер адаанын изиг сугларын калбаа-биле ажыглап турар. Тюменьде черниң изии-биле чылдыр, шыырыглыг эштир бассейн бар. Медицина албан черлеринде чер адаандан тыпкан минерал-лыг сугларны эмнелге сорулгатарынга ажыглап турар. Чылыг суг балыктарның чамдык туксааларын дүрген семиртирер аъыраарынга база дузалыг. Ынчалза-даа чер адаандан атты-рар сугларны Сибирьниң нефть тывыжынга ажаок ажыглап турар. Ону чер каттарының аразынче кирер үрдүргеш, аңаа балышкыны ойүнде түдүп, нефть тывыжын улгаттырып турар.

А. РЯБОВ.
(СЭТА-ның корр.).

ТЮМЕНЬ.

• • •

БЕЛЕК-ТИР

Омскиниң кандаачал ховузунуң ажыл-ишчилери бо чылын суггаттыг черниң га бүрүзүнден 500 центнер кукурузаны, 40 центнер люцерианы алган. Ынчалза-даа дүжүт дээрге Иртышкем чоогунда суггаттыг черниң белээ-дир.

Толевидел ёзугаар Иртышның суу-биле чартык миллион га кандаачал кара-довуракчыг черлерни суггарарын корүп турар.

(СЭТА).

ОМСК.

ЧОГААДЫКЧЫ ОРУК

Ам Майя Плисецкая бодунуң Карменин алды сезон удаатыр танцылап турар. «Кармен-сюита» деп өөнүг тускай фильмни-даа тыртыргган. Ынчалза-даа Плисецкая шин бүрүзүн эң баштайгы көргүзүг дег кодурлүүшкүннүг танцылап эрттирип турар.

«Кармен-сюитаны» Алонсо Родион Щедринниң музыказынга (Бизеның операзын балетке таарыштыр бижээнин) амгы балеттиң дүрүмнеринге таарыштыр тургускан. Бо шиге кол чүүл болза овур-хевирлериң шынны, маадырларның сагыш-сеткилиниң амыдыралчы бүзүрелдии болур ужурлуг турган. Плисецкаяның саналы ындыг болган.

Көрүкчү Алонсонуң хореография «дылын» ындыг-ла дораан шаңгээдип албаан. Чаа чүүл шиинге билип алырын бергедеп турган. Эге баштайгы көргүзүглерде чамдык кижилер чүгле нарын шинчээшкиннерим эскерер турган. Ритмниг бедик шураашкынларны кичээнгейлиг сайгарып көөр болзувусса, бүдүн домактар, сагыш-сеткилди дуаүредиптер үзүдүлер илези-биле тодаран хээр.

Ол шиинде сагыш-сеткилдиң чаны илереэшкиннери, ынакшыл болгаш өлүм, хосталга болгаш салымчал темазын философчу ёзу-биле шинтпирдээнин эң чедимчилиг болган. Шиниң чедишкинниг болгашы дээрге артиске чаа-чаа алдар-шанналар-дыр. Плисецкая ындыг хүлээп көрүүшкүнге төлептинг. Ынчалза-даа артистиң чогаадыкчы сеткилиниң оңу чаз оруктуг сайгарган.

Родион Щедринниң музыказынга «Анна Каренина» деп балет тургузар дугайында бодап чоруур күзелин артист плереткен. Ол медээ дыка-ла хөй кижилерни дүвүреткен, а бир чамдыктары дидим күзел дээш артиске өөрүп четтирген-дааш илередип турган. Бо удаада маргылдаа «Кармен-сюитага» хамаарышкан чүүлдерден-даа пээг болган. Тодостойнуң чогаалы балетте? Ындыг күзел черле чөптүг бе? Амыдырал-чуртталга дугайында философчу үткалыг роман, оон шинтпирлеп турар айтырыглары база хөй янзы болгай, адак соонда романның маадырлары база дыка хөй-ле болгай. Ындыг романны хевертен балет кылдыр тургузарыг... Хореографияда үүвенн чижегледир, чеченчидип азы бөдүүнүүдүп көргүзер аян бар «болгай: оон овур-хевирлерп бот-бодунган шүүт ылгалдыг болур, а сюжет элээп бөдүүшкажыгай. База бир демдеглеп каар чүве болза Майя Плисецкая, кайгамчыктыг танцычы, боду шиинп тургузар күзелин илереткен. Шак ындыг дидим чоруктуң чүүл-биле тайылбырлаарыл? Ындыг ажылдан чүү үнгирил? «Бо шиинге Анаиы танцылааш, олда шиге бир-ле драма ролюн күүседиксээр-дир мен» деп. Ынчаарда Плисецкая чүтаалаан. Ынчаңгаш артистиң бодалындан чүү үнгирил: балет-драма бе азы кандыг-ла-бир чаа хевириниң шинзи болур бе?

Шиниң баштайгы көргүзүүни сонгаарладып туруп берген. Классиктиг балеттиң негелдезинп ёзугаар тургускандаа болза балет чамдыкта ындыг-ла экп танцылаттынмаан ышкаш болган. Балетке чаңчыл болган дивертисментинин чогу, оон хараазы-биле артист бодунуң нарын техниказын, хуулгаазын шимчээшкиннерин көргүзер аргазы чок болганы — ол дээрге балеттиң четпес чүүлү эвес. Тургузукчулар ону бодамчалыг көргеш, шиниң ынчаар тургузар деп шинтпирлээп. Чүге дээрге нарын техниканың көргүзүглерп ңдепкейлиг. бүгү шиилде сиңниккен хореография көргүзүүнден кичээнгейни суларатпазын» дээш балетмейстерлер шиниң ынчаар тургускан. Чүвенің алыс утказынче хамыладаарын кол чүүл болдурган. Арыг-чагагай сеткилдиг, чашпаа-мегелиг чүүлге хөңнү чок кижиниң хол-мегеге, хоозураан доңгуүн сеткилге удурланышкынының трагедиязын шин көргүскен.

Ыяк белеткээн соонда шиниң көрүкчүлерге бараалгаткан. Шин төнүп турда сценаны чечек шыва алган, залдан адыш часкаашкыннары чаңгыланып келген.

Плисецкаяның Анназы шинан-ла чүгле балетке «чурттап» болур ышкаш, шак ындыг бүзүренчиг болган. Карменде ышкаш, Аннадa база Плисецкаяга чоок аажы-чаң, аян-бүдүш сиңниккен: эрес-лидим, чоргаар сеткилдиг хереэжен чөптүг эвес чүүлге удурланып үнүп кээр. Карменниң ышкаш, Аннаның сөөлгү макталары коргунчуг. Плисецкаяның Кармени чүге өлгенил? Чүге дээрге аңаа хосталга оон чурттаалгазындан үнелинг. А бир эвес ынакшылдың оду ошкеп болза, Анна чурттап шыдавас.

Плисецкая чүгле тергиин танцычы эвес, оон шимчээшкин бүрүзүү уткалыг, сеткилдп доолдурүп келир шынарлыг. Чүге дээрге ол ёзулуг шин артист болур аргалыг.

— «Кармен» дээрге мээң ажыдымга бир улуг үе-чадаже шилчиириге дүзалаан ажылдыр. Чүгле Карменни ойнаан соонда «Анна Каренинаны» тургузар күзелим быжыккан— деп, Майя Плисецкая шин мурнуу чарында чугаалаан.

«Анна Каренина» база «Кармен-сюита» ышкаш, Улуг театрның репертуарыйда кергеп. База бир чаа балет. Ол балет даштыкыга база дыка чедишкиниг болган.

Чаа шиниң баштайгы көргүзүглеря чорун турда сураглыг француз хореограф Ролан Петя Москвага келген. «Адыг роза» деп балетни (Маперяиң музыказы) ол аңаа чүгле Плисецкая танцылазын деп бодап-биле тургускан. Англия шүлүкчү Уильям Блейктиң шүлүктериниң утказынга чоок балетке карааы-бүзарыбиле таптай бастырган ышкашылдың төөгүзүн тоолуушаан чырык эртемчелее пайгамчы чаагай чүүлдүң уянын, кижилер арагында чөптээрежилгелиг чүүлдү үрекеевр ораалдажмышкынның кеминг багының дугайында бодалды көргүскен. Ол бодалды бот-тандырарда эң дээди чадазын балериназы, музыканы шимчээшкин-биле чиик, нарын арга-биле илередип шүдаар кижи херек. Ындыг артист Плисецкая-дыр.

Ийи неделя дургузунда репетицция кылып, чаа рольду өөренген соонда балерина мынга дээн:

— Петиниң тургусван баледи тергиин чараш болгаш эзидир. Ында шимчээшкин бүрүзү бот-бодунга дүүшкеп, ынчангаш ону сактып алыры белеп-дир.

Балет удатпаанда-ла белеп болган. Ролюн Петиниң чаа баледин эң баштай Парижке көргүскеп. Ында кол рольду Улуг театрның бир дугаар балериназы ойнап турар деп чүве безин француздарны дыка сонуургаткан. Шиниң көрүкчүлер изии-биле хүлээп алган. Балет артистериниң Москвага болган ийнги бүгү-делегей конкурузунуң хүшеринде ол балетти Москвага көргүскен.

Балериналың моон сонгаарты планнары кандыгыл?

— Планнарыы бар. Чаа балет дугайын бодап турар мен. Оон дугайын амдыызында чугаалаары берге. Бо сезонда Аннаның ролюн күүседирин уламчылаар мен, ол овур-хевирни улам хамыладып апаар. Сөөлгү шилер черле аажок хөңүте бергенин эскердим. Балетти оон-даа сайзырагайжыдып болур арга бар—деп, Майя Михайловна салган айтырыымга харыылады.

Валерий САНКОВ.
(ПМА).

СПОРТ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ШЫДЫРААЧЫЛЫГЫНДА ЧЕМПИОНАДЫНДА

Чемпионаттың тоску салыында ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар Н. Шишигин биле М. Адыг-оолдуң ужурамышкыны улуг сонуургалды болдурган. Олар баштай кончуг дурген көшкеннер. Н. Шишигин ак ноянын узун талазынче солуй тыртып алырга, М. Адыг-оол кыска талазынче солуттунган. Кайы-даа таланың хамык бодалары ноянныар баарынга айыылды мөөнкеп, көш бүрүзүнде-ле халдаашкынын нүштелдирип эгелээн. Республика чемпиону удурланыкчызының идепкейлиг көштерин сулараарыры-биле чиик бодаларын оюн ортузунда орнаар ужурга таварышкан. Ынчалза-даа М. Адыг-оол чогаадыкчы ёзу-биле ойнап, тывызык, чараш көштерни тып, Н. Шишигинниң мерзезин ийи тергеге ыяап-ла орнаарынче албадап, маңаа чедир оюнның инициативазын салбайн келзе-даа, дараазында кошкак көш кылганындан халдаар аргазын сулаттаан. Шыыран шыдыраачылар утчуп чадашкаш, салыын соңгаарлаттаан.

«Спартактың» төлөзөзи В. Смирнов Таңдының шыдыраачызы Б. Хомушкуга удур ойнааш, дебютна англи көштү шиилп алгаш, салыг орту кирип орда-ла, кара тала берге байдалче кирип, бир бодазын халасна берип, ноянын маттан чайладырын оралдашса-даа, аштырыышынга таварымыры чайлаш чок апарган. Шакты тургусмаш, тиилелге дээш Б. Хомушкуга ол байыр чедиргеп.

Чөөн-Хемчиктиң төлөзөзи М. Монгуш Кызыл хоорайның чемпиону В. Лунановка уттурган.

Аныян шыдыраачы А. Борзенко Улуг-Хем районнуң төлөзөзи К. Кыргыс-биле хайымнашкан. В. Селиверстов (Кызыл), З. Майдыр (Тес-Хем) оларның салыы база мындыг түңнелдиг тонген.

Д. Будуу (Эрзин) Ак-Довурактың чемпиону Х. Урусовту, Д. Канчыыр Ю. Беловту утнан.

Д. САЛЧАК.

МАРГЫЛДАА ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Кызыл хоорайның баскетболга бирги черн дээш эвелчегиг маргылдаа эрткен средада болуп эрткен. Уруглариың спорт школазының найыралдыг командазы кодээ ажыл-агый техникумунуң баскетболистерин чиигн-биле уткан. Башкы училишезинiң уругларыа өөредилге-курс комбинадының шилиндек командазынга аштырган.

Херээжен спортчулардан педагогика институдунуң студентилери чаңгыс-даа аштырышкын чок чоруп орар. Бо удаада олар кодээ ажылагый техникумунуң баскетболистерин чиигн-биле уткан. Башкы училишезинiң уругларыа өөредилге-курс комбинадының шилиндек командазынга аштырган.

Б. АБРАМОВ.

КАТОКЧЕ ЧАЛАП ТУР

Найысыладың «Хүреш» стадионунда катоктуң байырлыг ажыдышкыны бөгүн 14 шакта болур. Оон соонда мээчилиг хоккейниң маргылдаазы кодээ ажыл-агый техникумунуң, № 1 АТБ-ниң, политехникумунуң, № 35 кодээ профтехучилищенiң командаларының аразынга болур. Тиилелгн болган командага «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң кубогун тыпсыр.

Массалыг чүүгулаашкын ноябрь 25-тиң 10 шактан эгелээр. Катокта коньки алыр чер ажыддан турар болгаш музыка ойнаар. Арыг агаарга омак-хеглуг дыштанырынче кызыыларны чалап тур.

телевидение

НОЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. **«Эртемден койгун», «Клоун Ро биле оон ыды Коко». 12.40— «Казыкшылга».** Эртем-тайылбырлыг программа. 13.10 — Акробатика талазы-биле делегей маргылдаазы. 13.55— **«Болгу-даа дег, болбаан-даа дег».** Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чоруудар. 15.05—И. Дворецкий—**«Оскээртем келген кижи».** Фильм-шин. 16.10—16.20— Чаңсар. 16.20—Шиниң улампызы. 17.10—**«Музыка болгун».**

КЫЗЫЛДАН

17.30—**«Сылдысчыгаш».** № 12 киноальманах. 18.20— Телемедээлер. 18.35—**«Дугуй биле дуг».** Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45—**«Любитель»** фотоклуб. 19.05—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа. 19.20— Чарлаллар, реклама.

МОСКВАДАН

19.25— Өөнүг телекөргүзүг. **«Даайының дүжүт».** Уран-чечен фильм. 20.50—21.00—Чаңсар. 21.00—**«Эр-хейлер!»** Аныктарга спортчу программа. 22.30—**«Ойна, баян!»** 23.00—23.45 —**«Ут».** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КОНЦЕРТТИ КӨРҮҢЕР!

КЫЗЫЛДА ПОЛИТИКТИГ ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫНГА

1973 чылдың ноябрь 24—25 хүнеринде делегей болгаш Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады, Соңгу-Осетин АССР-ниң алдарлыг артизи **Владимир Макаровтуң** концерти болур.

Ону «Электрина» деп хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттер күнүң-не 13, 16 болгаш 20 шактарда эгелээр.

Кассалар Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга база «Саяна» универмагка эртеңгинiң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 59, телефон 49—40.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КИНО

НОЯБРЬ 24-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Аас-кежиктиг болунар, уруглар»** 9.25, **«Приваловтуң миллионнары»** (2 сериязы) 11.00, 14.10, 17.20, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Санниковтуң чери»** 15.00, 16.45, 18.30, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Силерге коргүзүп берейн»** 12.30, **«Фантомас»** (2 сериязы) 14.00, 17.20, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Киночыынды** 9.10, **«Иван Васильевич профессизын солуп турар»** 10.40, 12.30 (узаткан сеансылыг), 14.50, 16.40, 18.25 (узаткан сеансылыг), 20.40 (узаткан сеансылыг) шактарда.

МОСКВА. Лужникиге хоккей сезонунуң кол маргылдааларының бирээзи болган. Бирги чер дээш ийги эвилечиниң ужурамышкынынга чурттуң чемпиону Армияның топ спорт клубунуң командазы-биле маргылдаага мурнуу, одурүүнде чоруп турар «Крылья Советов» команда ойнаан. Армейжилер 4:3 санга уткан.

ЧУРУКТА: Николай Алонинниң (АТСК) камгалаан хаалгазынын чанынга чидигленген маргылдаа үезии. 8 дугаарлыг кижи «Крылья Советов» команданың ойнакчызы Сергей Котов.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАА АГААР ОРУУ

Аэрофлоттуң самолёттары делегейниң Рим—Москва—Токио деп чаа авиашугуму-биле чоруп эгелээн. Европа биле Японияны харылзаалаштырып турар ол трансспибрь шугуму-биле италь «Алиталиа» болгаш япон «Джал» авиакомпанияларның самолёттары база ужар. Чаа оруктуң узуну —10 775 километр, ужудуушкунуң үези — 13 шак 45 минута.

ССРЭ-ниң Хамааты ужар-чүүл министерствозунуң Дашпыкы харылзаалар эргелелиниң начальныгы Сергей Павлов мынча деп медеглээн:

— ССРЭ биле Италияның аразында 1965 чылда-ла тургустунган үргүлчүнүң агаар харылзаазы улам ынай хевээн. Агаар харылзаазының дугайында 1971 чылдың сентябрьда ат салдынган Керээге кошкан Немелде протоколга дүүштүр 1973 чылдың чайгы үезинде Москва-Рим авиашугумунга ужудуушкуннарны неделяда бир тургавыдан ийи чедир көвүдеткеп. Оон ангыда, бо чылдың июньда Аэрофлоттуң самолёттары Москва—Милан болгаш Москва—Милан—Марсель баар ужудуушкуннары эгелээн, а октябрь 31-де Рим — Москва — Токио деп чаа шугум ажыттынган.

Сергей АВДЕЕНКО.
(ПМА).

РЕКОРДЧУ ШӨЛДЕР

Волгоградтың көдээ ажыл-агый институдунуң опередилге ажыл-агыйынга мал чеми культураларын холуй тарыыр талазы-биле дуржулгалар ховар дээн эки түңнелди бергеп. Бо чылдың сезонунда чаңгыс-ла шөлден горох биле тарымал тоорукту холумнан силостаар дээш ийи удаа ажаап алган: июнь айда—бир гектардан 682 центнер, а сентябрьде —940 центнер. А эске шөлдүң бир гектарындан баштай 130 центнер мал чеми көк-тараанны кезип алган, а оон соонда 934 центнер кукурузаны ажаап, силостаан.

Бо дээрге Поволжьеге рекордчу түңнелдер-дир. Мында артында-ла хөрүзүн чазагай чемнишкир эвес (кужурлуг черлерлиг). Чедишкинни бедик агротехника хандырган: чемнишчилгелерни хөрүүнүүн аналыйн барымдаалап чоруудуп, даарга дээн районнуктан сорттарны шилип алган турган.

Волгоградтың эртемденнериниң холуй тарылга талазы-биле дуржулгазы Подмосковьениң, Украинаның, Сибирьниң болгаш чүрттүн эске-даа черлериниң түскай эртемнилгелерни сонуургалын хайныктырган.

(СЭТА).

СЕЗОН АЖЫТТЫНГАН

Хову-Аксы суурнуң ажылчыларын спорттуң кышкы сезонунуң байырлыг ажыдышкынын хлак маргылдаазы-биле эгелээн. Үк маргылдаага 15—30 километр хемчээлдерге эрткен чыдың республика чемпиону, Хову-Аксында уруглариың спорт школазының директору Владимир Ковалёв, хлак спортунга республиканың школачылар аразынга тиилелчилери Сергей Бабкин, Татьяна Феоктистова болгаш ооллар оске бежен ажыг шыырак хлакчылар киришкеп.

Беш километрни 14 минута 26 секундада мацнап эрткеш, Владимир Ковалёв оол хемчээлге эр улустуң аразынга тиилелчи болган. Сергей Бабкин оон 33 секунда озалдаашкынгы. «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң тудугжузу Игорь Муравьев — үшкү черлерни алгаптар.

Хереэжелерниң 3 километр хлак оруунга болган спортчу демиселге Татьяна Феоктистова чемпионнаап. Айыткан хемчээлди ол 12 минутада эрткеп. Людмила Михайлова тиилелчиге 3 секунданы ойнаткаш, ийнги черни элээн.

Элээди ооллардың 3 километрге чарыкыга Хову-Аксының ортумак школазының өөренчилери Сергей Спирин, Николай Макаров, Юрий Артемев олар бирги, ийнги, үшкү черлерни алгаптар.

Хереэжелерниң 3 километр хлак оруунга болган спортчу демиселге Татьяна Феоктистова чемпионнаап. Айыткан хемчээлди ол 12 минутада эрткеп. Людмила Михайлова тиилелчиге 3 секунданы ойнаткаш, ийнги черни элээн.

Болуп эрткен маргылдаанның хемчээл бүрүзүнде шаңгалдыг черлерни алган спортчулар бедик түңнелдерни көргүскеп. Ол чорук Хову-Аксының хлакчылары спорттуң кышкы харылзаалыг черлерни алган спортчулар бедик түңнелдерни көргүскеп. Ол чорук Хову-Аксының хлакчылары спорттуң кышкы харылзаалыг черлерни алган спортчулар бедик түңнелдерни көргүскеп. Ол чоруктуң

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 277 (9347) | Воскресенье, 1973 чыл ноябрь 25 | 1925 чылдан үдезилеттингеш | Өртээ 2 коп.

КОЛХОЗ ЭКОНОМИКАЗЫ УЛАМ БЫЖЫГАр

(КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ БҮГҮ-РОССИЯ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ)

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазының быжыглаарының талазы-биле партияның салып турар сорулгазы мал ажылында хөй күш негеттинер ажыллар-ны механизастаарының калбак аргаларын колхозтарга берип турар. Колхозтарның Бүгү-россия чөвүлелиниң Москвага болган хуралынга колхозтарның мал азырап, өстүрер фермаларын бүрүнү-биле механизастаарын күштелдирер талазы-биле хемчегле-риниң айтырыын чугаалажып көрген.

Тулә областың Новомосковское райо-нуун Ленин аттыг колхозу амгы үеним болбаалын техниказын калбаа-биле ажыглап, колхозчуларның ажылын ыяк таарыштыр организастаанының ачызында бир центнер сүттү бүдүрер ажылды 2 кижи-шаккa чедир кызырар аргалыг болган. Ол түүнел еске ажыл-агыйларыныңдан дыка аваан улуг.

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бүгү улусчу социалистиг чарышка киришпишаан, олар боттарының бүдүрүлге планын ай санында 170 хуу чедир күүседип келген. Бо чурукта Н. А. Понамарева биле Г. И. Гавриченнонуң ажылдап турарын көргүскен.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Мал фермаларынга ажыл-чорудулгаларны бүрүн механизастаары болгаш малды, күштү ажаап-тежээриниң мурнакчы аргатехниказын калбаа-биле нептередири колхозтарның, колхозтар аразының бүдүрүлге каттыжыштыкыннарының болгаш бүдүрүлгелериниң эң чугула сорулгазы боол турарын Колхозтарның Бүгү-россия чөвүлелиниң хуралынга хүлээп алган доктаалында онзалап айтып турар.

Колхозтарны углап-башкарарын сайзырангайжыдар дугайында, 1974 чылдарда колхозтарга отчёттуг болгаш отчёт-сонгуулдалыг хуралдарны арттирериниң дугайында айтырыглары Чөвүлелдиң хуралынга база чугаалажып көрген.

(СЭТА-ның корр.).

УТНУШТУР ПЛАННАР

Үлетпүрүнүң янзы-бүрү адырларының мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери 1974 чылга утнуштур планнарны хүлээп ап турарлар. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш демисеглиң чорудулгазынга чыглынган дуржулга болгаш тывылган курлавырлар баштайгы планнар-ла айыткан чурагайларны көвүдедиринге быжыг үндезинни салып турар.

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыннадып турары болза:

ИЖЕВСК. Баштайгы контроль чурагайларга айыткаынга болаарга миллион рубль хөй немелле продукцияны бүдүрүп үндүрер—деп, Ижевскиде нефть машина тудуунуң заводунуң коллективиниң 1974 чылга утнуштур алган планы ындыг болган.

Бүдүрүлгениң чүс-чүс ажылчыннары хуудан бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Оларда болза ажылчым чер бүрүзүнге онааштыр немелде курлавырларны, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге салыышкыннарны, техниктиг чогаадылгага киржиринiң аргаларын айыткылаан.

ДЖИЗАК. (Сырдарья область). Джизакта тудуг материалдарының комбинадының коллективи ийи-ийи квартираларлыг 60 бажыңга блоктарны бээр деп, беш чылдың дөрткү чылынга ындыг немелденi планга киирип алганнар. Ону немелде капитал чарыгдалдары чоккө бүдүрүлгенiң чаартыкчыларының киирген саналдарының күселi-биле чедип алыр.

Джизактың комбинадының уткуштур алган планы Курут хову дээр черни шинээдип ап турар кижилерге немелде 6 мун дөрбелчин метр чурттарга шөлүн 1974 чылда тудар арганы бээр.

СМОЛЕНСК. Бо хоорайның биче хемчээлдиг саналга машиналары кылып үндүрер заводунуң уткуштур алган планында келир чылын продукция бүдүрерин баштайгы планга бодаарга ийи миллион рубляге көвүдедирiн кордүнген. Чурт болза оортан «Искра-110» хевирiниң немелде 500 электронну саналга машиналарын болгаш металл кезер станоктарга программа башкарылгалыг хөй санныг тургузугларны алыр.

Прибор тудугжуларының утнуштур планы технологияны болбаазырангайжыдарынга үндезилеттинип турар. Амгы үеде гидравлика иегинде автоматтыг беш шугумну тургузуп турар, инструменталдыг цехтиң күүзүн будун чартык катап улгатырар элээн хөй бүдүрүлге чорудулгаларын автоматчыдарының болгаш механизастаарының ажыллары чорун турар.

1974 чылга уткуштур планнарны Смоленск областың он ажыг бүдүрүлгелери хүлээп алгылаан.

Шиитпирлиг чылдың 36 хүнү артканда...

ҮРГҮЛЧҮ 170 ХУУГА

Кызылдың алгы заводунуң хоочун ажылдакчылары Нина Августовна Понамарева болгаш Григорий Иванович Гавриченко олар ында ам чээрби чыл ажыг ажылдап турарлар. Олар—херээжен идиктер кылыр мастерлер. Херээженнерге туфльдерни, сапыктарны олар чараш, аянныг, быжыг кылдыр кылырлар, продукцияның бедик шынарлыг болуру дээш оларның чүткүлү

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Республиканың чамдык бүдүрүлгелери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттап турарлар. Оларның бирээзинге «Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогу хамааржыр. Үшкү чылдың планныг онаалдаларын декабрьның 25-те күүседир деп боттарынга алган социалистиг хүлээлгезинге ээ болуп, ноябрь 13-те чыл планын күүседипкенин олар рапорттаннар.

Коллектив чыл дургузунда 737 мун рубльдиң ниити продукциязын бүдүрүп үндүрер тургаш, херек кырында ону 745,1 мун рубль чедирип, планын 101,1 хуу күүсеткен. А сабгарылга планын ол үенiң дургузунда 102,1 хуу күүседип алган.

Бригадалар болгаш цехтер аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи А. С. Наскыл удурткан чазанызга цеги планныг онаалдазын 109,8 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгеде Күш-ажылдың алдар тугун ол цехке алдар болдуруп көдүрген. Ол ышкаш ыяш белеткээр бригада болгаш ыяш дилер цех база багай эвес түнелдерни көргүскен. Чолаачы А. Коротков биле одаар ыяш белеткекчизи Д. Күскежик бүдүрүлгениң мурнакчылары болганнар.

А. КУМАЯК.

Декабрь 25-те доозар

Көжүп чоруур механизастаттынган № 585 колонианың тудугжулары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, беш чылдың бо шиитпирлиг чылында планныг онаалдазын хуусаа бетинде — декабрь 25-те доозар сорулганы салган. Ол күүсеттинген.

Кол керээ ёзугаар ажылдарның эрткен он айларда планын олар 101,6 хуу, боттарының күжү-биле—103,4 хуу күүседип шыдаан. Ол үенiң дургузунда эрткен чылдынга деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,4 хуу белээн.

Тудугла 14 комплекстиг болгаш 5 специализастаттынган бригада ажылдап турар. Олар шупту социалистиг чарышка киржип келген. Мехколоннаның 25 кижизи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. «1973 чылдың социалистиг чарыжының тергиини» деп хөрек демдээн элээн каш тудугжуга тывыскан.

Бо чылын «Тиилелге» совхозта минералдыг чемишчидилге склады, мал чемi белеткээр цех, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта котельная, чырык киирер даштыкы шугум, быяа кажаазы. Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында лаборатория корпузунуң суг дамчыдылгазы, быяа кажаазында техниктиг дериге, мехколоннаның бодунуң баазазында барааның бетон салбыры дээш чергелиг чугула тудугларны ажыглалга киирген. Бирээзинге-ле ийи аал ишти чурттаар 40 бажыңны ажыглалга дужаап, ол талазы-биле планын 118,3 хуу күүседип алган. Оон ангыда чоокта чаа «Шамбалыг» совхозка чүс-чүс инек кирер ийи кажааны, Тес-Хем районда чаа «О. Шынаа» совхозка ийи-ийи квартиралыг 3 чурттарга бажыңын тудуп берген.

Күш-ажылчы бедик көргүзүглерiн Н. И. Кудымовтуң, В. С. Балдинниң, М. Н. Иконниковтуң, С. С. Моңгуштуң, А. М. Коробейникованың, В. П. Шпагинаның, М. Е. Белозерованың бригадалары чедип ап келген.

Үстүпде көргүскен чедиишкиннер түрза-даа мехколоннада күш-ажылды организастаар талазы-биле четпестер ам-даа бар. Эрткен чылдынга бодаарга ажыл шагы үзер чорук бо чылдың он айларында кызырылза-даа, ол ам-даа бедик болуп артпышаан. Чарыштын лээштиин чедип алырында четпестер бар. Ол четпестерни чайладып алыр болза, мехколоннаның бүдүрүлге көргүзүглери оон-даа бедиир.

С. ТУШКОВ.

Шалыпкын ажылдаан

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Каа-Хем районуң колхозтарының болгаш совхозтарының сүт-баразын фермаларының коллективтери шалыпкын ажылдаан. Ооц ачызында район күрүнеге сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеп.

Ажыл-агыйлардан социалистиг чарышка «Тиилелге» колхозтуң саанчылары бирги черни ээлээн. Олар күрүнеге сүт садарының онаалдазын 127,5 хуу боттандырган.

Районуң малчыннары күрүнеге ът садарының лаалгазын чедиишкиннiг боттандырып турар. Планныг онаалданы 94,9 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге ажыл-агыйлар ийи мун ажыг центнер ътты хөйүү күрүнеге саткан.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Востоксантехмонтаж» трестиң Кызылда көжүп чоруур механизастаттынган колонназының ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен он айларында кызымак ажылдаш, планныг онаалдазын 106,3 хуу күүсеткеш, «Тыва тудуг» трестe кереэлиг ажылдаар организацияларның аразында социалистиг чарыштың бирги черни ээлээн. Олар материалдарны болгаш электри энергиязын камнагылыг чарыгдаанындан алды мун рубль орулганы, таартыкчылар база чогаадыкчылар чедип мун рубльди камнап алган. Бо бүгү коллектив кежигүннериниң кызымак күш-ажылының түнелi болур.

Сантехниктер ноябрь айда база экi ажылдап турар. Иттилер боттарының бар аргаларын санап көргеш, чыл планын хуусаа бетинде — декабрь 18-те күүседирин хүлээнген. Оны амыдыралга боттандырарын олардың ажыл-херээ бадыткап турар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш Министрлер Чөвүлели Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Тес-Хем, Тожу, Моңгун-Тайга районнарының болгаш Кызыл хоорайның көдээ болгаш-сүүр Советтериниң секретарьларының семинар-хуралын ноябрь 23-24 хүнiнде Кызылга эрттирген.

Девискээр аайы-биле семинар-хуралдың киржикчилерiнге «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң негелделериннге дүүштүр республиканың Советтериниң организас-массалыг ажылын улам ыңай сайырангайжыдар дугайында» илеткелди Дээди Советтиң Президиумунуң Секретары С. Х. Красный кылган. Дээди Советтиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң оргкилдистериниң эргелекчилери А. С. Поляков болгаш М. М. Сүге-Маадыр олар перспективтиг планнаашкын, шиитпир күүселдезин контрольдаары болгаш хынаары, күүскомнарның херек эмгелелиниң дугайында тус-тус чугаалап бергеннер.

Хаматы байдалдың дугайында документилерни кылдырының корум-чуруму, социал хандырылга-биле холбашкан ажылды организастаары, сессияларны белеткээри болгаш эрттирери, амыдыралга корум-чурум үрээр чорукту баш үдур болдурбазының айтырыглары болгаш өске-даа темаларга беседаларны семинарның киржикчилери дыннап, боттарының ажылынга ажыктыг хөй чүүлдү билип алганнар.

Күүскомнар секретарьлары боттарының ажылының аргадуржулгазын солушкан.

(Бистиң корр.).

Л. И. БРЕЖНЕВТИ ИНДИЯ ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УТКУП АЛЫР

ДЕЛИ (СЭТА). Социализмниң болгаш бүгү-ниитиниң тайбыныңың херээ дээш шыгаралай демиселчи Леонид Ильич Брежнев Индияга кээр деп турар. Чогум-на оон ужурундан СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретарын Индияның улузу болгаш чазаа-даа чүректиң ханызындан чалбыыштыыбиле үткүп алыр деп турар. Чагырыкчы Индий национал конгресс партияның даргазы, Л. И. Брежневти үткүүрүн организастаарының ниити-национал комитеттиң даргазы Шанкар Дайял Шарма «Соушелист Индиа» журналдың тускай үндүрген номеринге ол дугайып бижээн.

СЭКП ТК-ның Чингине секретарының Индияның хөгжүлдезиниң айтырыгларын ханызы-биле билирин, болгаш индий экономиканы быжыглаарын оон күзеп турарын бо чылдың июль айда Совет Эвилелинге чорааш, ылап бүзүреп көрген мен деп, Индияның национал конгресс партиязының даргазы болдунуң ол чүүлүнде демделеп турар. Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруу болгаш оон Делиге кылыр чугаалажышкыннары ажыктыг түнелдерни бээр болгаш индий-совет кадыы ажылдажылгаларны улам калбартырынга идигни бээр дээрзинге чигзинiг турбас.

Совет Эвилелиниң политиказы тайбың кожа-хелбээ догунаашкынны чедип алырынче болгаш бүгү кижи төрелгетенiнiң эң чугула эрге-ажыктарын камгалаарынче угланган деп, Ш. Д. Шарма уламчылап бижээн. Ийи чурттуң удурткучуларының аразынга харылзаалар болгаш консультациялар ССРЭ биле Индияның аразынга чаа-чаа түүдер талазы-биле үзел-бодалдарның дүгжүп турарын илередип, ийи чурттуң аразынга дугуржулгаларны калбартыр арганы берип турар. Чогум-на оон ужурундан СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруун бистер дыка улуг ужур-дузалыг болуушкун деп көрүп турар бис.

Чер кырынга тайбыныы тургузарында ээн-не таарымчалыг байдал тургустунган үеде оон Индияга аян-чоруунуң болдурүп Ш. Д. Шарма бодунуң үүлүнүн төнчүзүнде онзалап айыткан. Тайбың талазы-биле совет программаны ёзугаар Леонид Ильич Брежневтиң кылган эгелээшкинниниң ачызында Европада дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкыны база Төвөн чүкбиле Барыын чүктүң харылзааларының экижишкинни «соок дайынның» артышкыннары чоокку үеде узуткаттынган турарыпга идегелди берип турар. Ол чорук Азияга коллективтиг айыыл чок чорукту тургузар дугайында дугуржулганы кылырынга база идегелди берип турар деп ол бижээн.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫ БУРУУ ШААП ТУРАР

Грецияның демократтарынга, амыдчын аныяктарынга болгаш студентилеринге удур грек эрге-чагырганың үүлгедип турар ханныг террорун делегейниң депшилгелиг кижилери буруу шаап көрүп турар.

БЕРЛИН. Ханныг үүлгедишкиннерни соксадырын болгаш политиктиг үзели дээш хоруудаттырганнарны хостаарын негээн медеглелди 97 чурттарның херээженнериниң 110 национал организацияларының өмүнээзинден Херээженнериниң Бүгү-делегей Демократтыг Федерациязы кылган.

НАТО-нуң чурттарынга деткиткен грек корум-чурум кижиниң эрге-шөлээзиниң дугайында бүгү-ниитиниң декларациязының негелдезин бөзө катап араатанзыы-биле үреп турарының дугайын оон медеглелинде чугаалап турар. Ол дутайын дыка хөй кижинiн амы-тынынга четкен ханныг үүлгедишкиннер чугаалап турар.

ПРАГА. ЧССР-ниң Профэвилелдериниң Төп Чөвүлели Грецияның президентизинге удурланыышкын бижинн чоруткан. Онда грек ажылчы чоннарга, чурттуң демократтыг кижилериге удур үүлгедишкиннерни шиитпирлиябиле буруу шапкан болгаш политиктиг үзел-бодалдары дээш хоруудалда турарларны дораап хостаарын чехословак профэвилелдериниң бүгү кежигүннериниң өмүнээзинден негеп турар.

БЕЛГРАД. Югославияның найысылалынга студентилерниң массалыг чыыжы болуп эрткен. Грецияда демократтыг үзелдиг кижилерге болгаш ажылчын база студент аныяктарга удур Афинының эрге-чагыргазының ханныг үүлгедишкининге удурланыш турарын ол чыштың киржикчилери илереткеннер.

БЕРЛИН. Грецияның демократтыг болгаш депшилгелиг кижилериниң демисели-биле Германдемократтыг Республиканың профэвилелдери эпсеткилин каттыштырып турар деп, Хостуг немец профэвилелдериниң каттыжышкынының Төп баштаар черинiң ында парлап үндүрген медеглелинде чугаалап турар.

БРЮССЕЛЬ. Афинының студентилерин болгаш ажылчыннарын араатанзыг өзу-биле ажылдаанынга удурланыышкынны илередиринiң чыскаалы Бельгияның найысылалынга боол эрткен. Брюссель университединiң 1.500 хире студентилери «Грек улуска хосталга», «Афинының студентилерин болгаш ажылчыннарын ханныг өзу-биле ажылдаанынга удурланыш тур бис» деп бижип каан транспарантыларны тудуп алгаш, хоорайның кудумчуларынга олар чоруп турганнар.

КОПЕНГАГЕН. Грецияның демократтыг кижилеринге удур грек эрге-чагырга черлериниң араатанзыг үүлгедишкининiң Данияның аныяктарының коммунистиг эвилели буруу шапкан.

ЛОНДОН. Чурттуң демократтыг күштеринге удур грек эрге-чагырганың үүлгедишкининiң буруу шаап көрүп турар резолюцияны англи парламентиге көөру-биле киирген.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ УЛУСТАРЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Алясканың, Гренландияның, Канаданың болгаш Скандинав чурттарының биче-буурай улустарының төлээлекчилери Данияның парламентизиниң бажыңында боттарының бирги конференцiязында чыылганнар. Шуптузу 60-гы параллельдиң ындында төрттүнген 35 төлээлер оларның чурттап турар чурттарының чазактары индейлерниң, эскимостарның болгаш лапландыларның эрте-бурун шагдан бээр эдилеп келгени черлерiн ажыглаар эргезин хандырып бербейн турарының дугайын медеглээннер.

Канадзың төлээлери ажыктыг казар байлактыг боол турар оларның черлеринден чурттакчыларны күш-биле өскээр көжүрер планга удурланыш турарын илереткеннер. «Бистер боттарывыстың национал хамазырылгавысты болгаш культуравысты өксүнүп турар-дыр бис»—деп, Канададан келген төлээлерниң удуртукчузу Джеймс Ва-ши медеглээн.

(СЭТА, ноябрь 24-те).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докгаадыры болза:

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң үшкү чыыжының чедиги сессиязын 1973 чылдың декабрь 25-те Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1973 чылдың ноябрь 23.

Партийжи информация

СУРГУУЛДАР

АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫ

СЭКП Кызыл хооркомунуң чоокта чаа болган бюрозунга кодээ ажыл-агый техникумунуң база медицина училишезиниң общежитиелериндэ сургуулдариың амыдырал байдалының болгаш кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Нигизи-биле бо оредилге черлериниң общежитиелеринде 270 хире сургуулдар чурттап турар. Кодээ ажыл-агый техникумунуң дирекциязы, партия организациязы общежитиеде сургуулдарга таарымчалыг байдалды тургузар, оларның ортузунга кижизидилге ажылын калбартыр талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарын бюрога демдеглээн. Общежитиениң ажыл планын партбюрога бадылааш, ону амыдыралга боттандырып турар.

Общежитиеге башкыларның ээлчеглиг дежурныйлаашкынын организастаан, сургуулдар-биле немелде кичээлди чорудуп турар. 28 кижи составтыг тускай човүлелди тургускан. Партия, комсомол органнары човүлел-биле кады каттышкан рейдини организастап турар. Сургуулдарның тус-тус онзагай байдалын барымдаалап ажылдаарынче кичээнгейни салган. «Коммунистиг амыдырал чуртталга дээш» деп чарышты организастаан. Ында чоруттунуп турар ажылдар сургуулдарның оредилгезинге болгаш кижизидилгезинге дээштиг салдарны чедирип турар.

Ынчалзажок кайы-даа оредилге черлериниң общежитиелериниң ажылында четпестер бар дээрзин партия хооркомунун бюрозунга демдеглээн. Оларда чурттап турар чамдык сургуулдар сагылга-чурум үрээр, кичээлдер үзер таварылгалар үзуткаттымаан. Ылангыя медицина училишезинде байдал дыка багай. Эрткен чылдың төнчүзүнде бо оредилге черининг ажылының дугайында айтырыгны СЭКП хооркомунун бюрозунга чугаалажып тургаш, оон общежитиезинде байдалды дыка четпес деп санаваш, ону дүрген эдерин дирекция черинге, партия организациязынга хүлээндирген турган. Ынчалзажок байдал бо чылын база экиживвээн. Ында сургуулдар чурттаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Партия, профэвилел база комсомол органнары сургуулдар ортузунга кижизидилге ажылын чорударда активке кошкак даянып, сургуулдарның боттарын аңаа кириштирбейн турар. Общежитиеге башкыларның дежурныйлаашкынын организаставаан.

Партия хооркомунун бюрозунга ол-даа база оске-даа четпестерни демдеглээш, бо бүгүнү дораан эдеринче угланган хемчеглерни алырын, ылангыя медицина училишезинің общежитиезинде сургуулдарның өөренип, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузун, оларның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирерин ол оредилге черининг дирекциязынга, партия, профэвилел болгаш комсомол органнарынга хүлээткен.

СЕКРЕТАРЬЛАР СЕМИНАРЫ

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому чоокта совхозтарда, албан организация черлеринде болгаш школаларда партия организацияларының секретарьларының база оларның оралакчыларының, партболүктер организакчыларының семинарын эгелээн. Партия райкомунун бирги секретары эш Ш. П. Куулар семинарны ажыткаш, амгы үеде районнуң мурнунда турар кол-кол сорулгаларнын дугайын чугаалап берген.

Семинарның киржикчилери СЭКП Тыва обкомунуң парлалга секторунуң эргелекчизи В. А. Ананьининиң делегей байдалының дугайында лекциязын дыңнаан. Ол ышкаш аңаа партия райкомунуң организастыг килдизининг эргелекчизи О. Ш. Монгуш парторганизацияларда отчёт-соңгулдаларның чоруп турарының, оларга коммунистерниң шүгүмүүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар хемчеглерниң дугайында, райкомнуң үчёт секторунуң эргелекчизи М. В. Коблова партияга хүлээп алышкынның болгаш кандидаттар, аныяк коммунистер-биле ажылдың дугайында болгаш оске-даа чамдык эштер дыңнадыгларны кылган.

Семинарга колдуунда-ла чер-черде партия организацияларының практиктиг ажылының дугайында айтырыгларны колдады кирген. «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда партком секретарьлары В. М. Монгуш, Ш. Б. Чылбак-оол олар ол черлерде партия организацияларының ажылының дүржүлгазы-биле семинарның киржикчилерни таныштырганнар.

КОЛ ЧҮҮЛ — ХАРЫЫСАЛГА, ИДЕПКЕЙ

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилер солуушкунунуң дугайында айтырыг амгы үеде партия организацияларының кичээнгейниниң төвүнде турар. СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга «Тээли» совхозта бо ажыл канчаар чоруп турарының дугайында ында партком секретары эш Х. П. Биче-оолдуң идеткелин дыңнаан.

Партдокументилер солуушкунун оске бүгү черлерде ышкаш, мында база-ла коммунистерниң идепкейин болгаш харыысалгазын бедидеринче угландыр чорудуп турар. Ноябрьның сөөлгү он хонуунга чедир чаа партбилетти мында 54 коммунистер алган. Оларның аразында мурнакчы хойжулар Манзырыкчы Чүлдүм, Хертек Бичии-Уруг, чылгычы Салчак Бакчап болгаш оон-даа оскелер бар.

Совхозтуң Кызыл-Даг салбырында партия организациязы (секретары эш Х. С. Кочаа) документилер солуушкунунга белеткелдиң база ону чорудуп турарының үезинде коммунистер-биле ажылды ылаап экижиткенин бюрога демдеглээн. Мында хуралдарның кижизидикчи ролю белээн, коммунист бүрүзү уставчы негелделерни күүседиринче угланган хемчеглерни ап турар.

Ынчалзажок парткомнуң талазындан партдокументилер солуушкунунга холбаштыр чорудуп турар ажылында чамдык четпестер барын райкомнуң бюрозунга демдеглээн. Ылангыя социалистиг хүлээлгени күүседиринче коммунистериниң күжүн четпес организастаан. Чижээ, чүс хойга онаштыр хой хураган алыр хүлээлгезин 28 хойжу коммунистен чүгле 4 кижи күүсеткен. Ол ышкаш коммунистер-биле бесседаларны доктаамал чорударынче кичээнгей кошкак, оларга берген партийжи даалгаларның күүселдезин четпес организастап турар.

Совхозта парткомнуң болгаш эге организациялардың талазындан партдокументилери солуушкуну-биле холбашкан ажылдарны улам күштелдирип, кол кичээнгейни коммунистериниң идепкейин база харыысалгазын бедидеринче, сагылга-чурумун быжыглаарынче угландырарын СЭКП райкомунуң бюрозу айтыкан.

ҮЕНИ МУРНАП ОРАР

Амгы үеде Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының ажылишчилери бүгү улусчу социалистиг чарышка кириштишаан, тоску бөш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин чүгле долу эвес, харын ажыр күүседир дээш кызымак ажылдап, шиитпирлиг чылдың сөөлгү неварталында улам чүткүлдүү-биле ажылдап турарлар.

Оөң-биле кады бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хөй-хөй черлеринде 1974 чылга уткуштур планнарны ап турарын республиканың чер-болганында кичээнгейлии-биле көрүп турары оларны күш-амылчы чаа-чаа кодүрлүүшкүнче хейаът киирип турар.

Мооң-биле холбаштыр алырга, Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының база хүлээлгелерни күүседир дээш демисел калбарган. Ылаңгыя кодээ ажыл-агый машиналарын септээр талазы-биле ажылдар калбарып турар. А бо талазы-биле ол каттыжышкында мурнакчылар база хой. Чижээлээрге, И. Максимуң болгаш И. Пестов оларны ап көрээли. Оларның кайызы-даа автомашиналар моторлары септеп турарлар. Олар ол чылып турар амылының нормазын ай санында үргүлчү 138—140 хуу күүседип келгеннер.

— Социалистиг чарыш дээрге хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир кодүрүп тургаш, ниити бедик кодүрлүүшүнүң бүгү талааларга чедирип алыры болгай, ынчангаш чарыштың мурнакчыларының үлегерин эдерип, хожудап турарлар оларның дүрмүлгазын өөренип-даа, чүткүлүн бедидип-даа тургеш, боттарының сөлүшкынын киирерин кызыда бээр, оөң түңнелинде коллективтиң амылының ниити түңнелиниң деңнели база бедиир—деп, олар чугаалаарлар. Чүдүктә (сөлагай талазында) И. Максимуң болгаш И. Пестов олар-дыр.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАР

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң девискээринде кылын хар чагган. Кыш — малчынга эң шыңгыы шылгалда. Ынчангаш ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш колхозчу малчыннар болгаш оскедаа иштиң кижилеря сорук киришкинниг ажылдап турар.

Ажыл-агыйның хойлары 34, бода малы — 6 кезек кыштагларда турлагжаан. Коданнарның хой нуруузу Чодар, Чанғыс-Хадың, Кара-Суг, Шарлан, Шивн-Кудуруу, Баян-Дугай ол ынчаар. Чодарда, Чанғыс-Хадында, Баян-Дугайда элбек дүжүттүг беримчези — тараалаң шолдер. Ында болдүнген саваң сараат-ла сараат. Бүгү саваңны малдың кышкы турлагларынга бүрүн чедирер соруга салган пресс-текчилер звенолары хүн бүрү ажылының темпизин шүүдаткан. Пресстээн саваң чүдүрген автомашиналар, кожуглуг тракторлар кышкы турлагларже, турлаглардан шолдерге сарааттарже хар доозунун доюлдур халышкан. Ындыг ажылдар орай дүнге дээр үргүлчүлеп турар.

— Бо чылын хар эрткен чылдарныңдан эрте чагган, кыры элээн кылын дожанналган. Бо чорук малга берге уржукту чедирип турар. Ындыг байдал кыштың берге уржук-аактыг болурун амдыгаастан көргүзүп турар. Ынчангаш малды менди, семис күштүг кыш ажырар дээш болдунгу дег бүгү хемчеглерни ап тур бис — деп, колхоз даргазы Донгак Сүлдемович Настык-Доржу чугаалаан турар.

Бода болгаш шээр мал турлагларында курлавыр магадылал кылдыр белеткээн сиген, саваң, концентрат болгаш минералдыг чемнер хөйү-биле чедиртинзе-даа, аңаа немешки уламчылавышаан. Турлаг бүрүзүнде кажаалар, чурттарга бажыңнары таарымчалыг колдыр чылыгларынган, чугайлаттынган. Чамдык кыштагларда чылыглаашкын магадылаашкыны чоруп турар.

Кыштаглаашкын чоруп тур

Турлаг бүрүзүнде кургаг өдек долу, Ооржак Алдын-оол, Ондар Алдын-оол, Монгуш Сенджажы, Ооржак Доржу, Ондар Шаравии болгаш оске-даа хойжулар кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенгенин оларның кышкы турлагларында байдал көргүзүп турар.

Тудуушкуну каш чыл уламчылааш бо чылын доозулган, чаа хевирниң аргазы-биле бүрүн механизастаттынган Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында болгаш оске-даа бода мал кыштагларында кыштаглаашкынның байдалы чогуммалыг. Арыг-Бажы, Кызыл-Хавак фермаларында мал чеми четчир кылдыр үүжелеттинген. Ол ийи фермада 200-200 баш инек турум чемгерилгеде. Бин-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтан күзүн, дүжүт ажаалгазы эгелээр мурнунда пресстээш, сөөртүп алганы 80 тонна эрткен чылгы саваң ол фермаларда бар.

Шивиниң бүрүлүг чинрбей будуун малга минералдыг чем кылдыр эрткен чылдарда ажыглап турган. Ол эки болган. Ам база-ла ону кыштаг бүрүзүнде белеткеп турар.

Одар харын эжериниг далбыйлар белеткелинче шилчилеге ам чоруп турар.

— Чыл бүрүзү агаар-бойдузунуң байдалы-биле чаңгыс вай болбас. Ынчаарга кыш бүрүзү база ындыг. Күш-ажылчы амыдыралыннь көдээ ажыл-агыйга, ылаңгыя хөй нуруузун хөй ажылынга бараалгадып, колхозтуң экономиказын көдүрериниг эвээшдаа бол үлүг-хуумну киирип келдим. Чүт-чураанның кыштарны көрүп, чурттап чордум. Кызымаккай иш, шудургу демисел агаар-бойдустуң кандыг-даа уржуктарын ажып тинлээр. Ындыг чорук мээң ажылымга-лаа, оске малчынгарга-лаа болуп турду. Чүт-чураанның кыш черле болур бе? Ону мен:— чок!—деп харылаар мен. Чүт болза малга багай ажаалгадаш, мал чемининг чедишпезинден болур. Чүт деп тускай хамчык турбас. Чылыг, чырык, таарымчалыг кажаа-хораалыг, арбын одар-белчирлиг, хөй чем хүнезиниг малчын-даа, колхоз, совхоз-даа чүт деп чүвени танывас—деп. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны О. Б. Шаравии чугаалаваш, кышка камчаар белеткенгенин уламчылады.

Ниитиниң малының кыштаглаашкынын улам экижидер дээш демисел чоруп турза-даа четпестер колхозта чок эвес, четпестерни чайладырының хемчеглери баш бурунгаар алдынып турар.

М. СЕВЕН.

Ильичиниң лампочказы дээш...

Долгандыр шыргай эзимнерлиг Шеминиң Чайлаг-Хемге моторлуг хирээлер даажы, ажылчыннарның катка-көрүшкүзү, ыры-шоору эртенден орайга чедир үргүлчүлээр. «Сүт-Хөл» совхозтуң Сарыглар Базыр-оол удурткан 11 кижи составтыг, чагылар белеткээр звенозу ында хайныышкынныг ажылдап турар. Ол болза Назарово ГЭС-тиң чырыын дужунда «Октябрь 50 чылы» совхозтан алгаш. Ильичиниң лампочказын бистиннге чайыниандырар төлээде, улуг оралдажыышкынны кылып, ол чырыкты киирериниг 1500 чагыны тайгада белсткеп турар белеткелчилердир, оларны ынаар совхозтуң директиязы эвилелдеп чорутткан.

Ук звено сөөлгү хүннерге чедир 900 ажыг ядуктуг ужуруп, чыскаай салып белеткээн. Бо ажылга Ондар Сүге-Маадыр, Сат Дакаа олар моторлуг хирээлер-биле шудургу, төлептиг ажылдап, хүн нормазын үргүлчү 150 хуу чедир күүседип турарлар.

Звенонуң кежигүннери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылы төнүп турар үеде улам кызымак, бедик темплиг, шудургу ажылдаар деп лозун-биле ажылдап турарлар.

Б. ОНДАР.

Биистиң чуртувуста

САРАТОВ. Заволжьениң кымлап чаа хеми — Саратовтуң суггат системазы ажылнышчи оруун тыпкан. Оөң бүгү деригнерим күрүне комиссиязы кончуг эки деп үнелээн. Системаны ажылдадып эгелээнинин хүнү — 1972 чылдың сентябрь 8-тен бээр хову районнарынче салган суг чартык миллиард ажыг кубометр болган. Казахстанның тайыс оттуг ховуларында чеде берген. Тудугжулар каналның девискээринге бо чылын 20 муң гектар хире черни суггарар деп турар.

КИЕВ. Житомир областың Народич облазының Ленин аттыг колхозунуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Н. Рожковский бо күзүн улуг олчалыг болган. Оөң тарыл ажааган картофель шөлүнүң гектар бүрүзүнүң берген дүжүдү 312 центнер картошка болурунга четкен. Украинаның картофель шөлдеринге бо чылын механизастаттынган тос муң ажыг звено ажылдаан. Олар эвээш күш чарыгдап тургаш, бүгү тарылга шолдерниин бештиң үштеи ажыг кезээнге картофель өстүрген.

КИРОВ. «Сельхозтехника» каттыжышкынның ыяш болбазырадыр< Оричево комбинады минералдыг чемишчидилер складтарынга ажыглаар хырбалыг ыяш конструкциялары үлетдүрге бүдүрүп үндүрериң шиңгээдип алган. Ол чаа тудуг материалы чиик, ур ажыттаттынар, бойдустуң химия салдарынга үрелбес. Оөң ангыда, ол ыяш кылылар отка база шыдамык. Оөң-биле тутқан складка беш муң тонна чемишчидилгени кадагалаар.

ЕРЕВАН. Арменияда малды кадаттыг олар-белчирже үндүрери доозулган. Турум азыралче 456 муң баш инек малды, 1 миллион 400 муң хойну киирген. Колхоз, совхозтар малды силостуң болгаш ситеннин эргежок чугула культавыры-биле хандырган. Малчыннар төлевилеттинген планнарын ажыр күүсеткеш, эрткен чылын курлап алганындан ийи катап ажыг — эң хөй, 119 муң тонна сенажты фермаларының чанында белеткеп алган.

ТЮМЕНЬ. Кодээ ажылагый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының ветеринария энтомологиязының болгаш арахнологиязының эртем-шинчилелиниң бүгү-эвилел институ ду Тюменьде тургустунган. Чурттуң ында угланышкынның эң баштайгы ол институ'мал. куштуу маас. шаашкактан болгаш саргыдан камгалаарын боттандырар ажыл чорудар.

ЧАДАГЛААН АРЖААНЧЫЛАР

«Өөк» совхозтуң төвү Аржаан суурнуң чурттакчылары аргыжылгага бо-ла бергедей бээр. Кожалары Бия-Хеминиң «Хаңың» колхоз биле Тарлаг суурже чоруп турар тускай автобустар бар. Ол автобустар аржаанчыларны таварып эртседээ, кижи хөй болганындан чадагладып квары ховар эвес.

Автобуска кижилерниң негелдезин озуп турары чөп. Ынчалза-даа орук аайы-ла дээш Аржаан суурнуң пассажирлеринг чадаг каап турары таарышпас. Тускай автобус чедишпес-даа болза, оода-ла дыштанылга, байырлал азы ургаларның каникулунуң үезинде бистиң суурга чедер автобусту тускай бээр болза чогуур.

М. МААЖЫК, пенсионер.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Шиитпирлээрин негеп турар

Кымнычыларның хоорай автобузунга невелдези улгадып турар, чүге дизе республика пайысылалы озуп, сайзыраан, үлетпүр бүдүрүлгелер, албан организация, өөредилге черлерни көвүдээн болгай.

Эртен эрте ажылынче далашкан ажылчын, албан-хаакчы, ясли-садтарже ургуларын чедирген ада-иелер, өөредилге черлерниге чедер дээн студентилер автобус доктаар черлерге долга бээр. Дүүште, кежээ чанган улус база-ла ындыг.

Чылыг үеде автобус маназы шыланчыг эвес. Соок өйде оөң доктаар черлеринге үр турары дыка бергедей бээрн билдингир. Автобус саадаар, араазы хөлүн эрттир узун черлер колдуунда-ла бурунгаар кудумчулар болуп артпышаан.

Оюн Күрседи кудумчузун ап көрээли. Ында чангыс автобус чоруп турар. Ону пассажирлер манап чадааш, эртен, кежээ чадаг шуужүп турарын бо-ла көрүп болур. А ол кудумчудан бурунгаар турар черлерде автобус шуут чок.

Сөөлгү чылдарда Кызылдың чаа тудуглары мурнуу талаже чайылган болгай. Ында эмнелге хоорайы, өөредилге черлери, ниити чурттаага бажыннары дээш чүү чок дээр. «Кызыл тудугнуң» тудугжулары ында дөрткү микрорайонну тудуп турар. тудугжуларның тускай ниити чурттаар бажыны база ында ажыттынган. Эмнелге хоорайын тавараан ийи автобус ону хандырып шыдавастаан Хоорайның чөөн талазыбиле (Восток) мурнуу кудумчуларның аразында автобус чок.

№ 6 автобустуң амгы чоруп турар маршрудун «Мебельная» биле политехникум кылдыр тудуштурза ажыктыг болгу дег. Ында политехникумнуң кежээки салбырының студентилери, тудугжулар, эмчилээн кижилер тырлып турар болгай. Ол-ла автобусту Интернационалная кудумчуга кирер кылып кааны безерек. дараазында кудумчу — Комсомольская чоруп турар Оюн Күрседи кудумчузунуң автобузунга шемежи бээр кылдыр кылза таарымчалыг. Интернационалная кудумчузунда хөй кижилиг черлер чок. ында автобус доктаар черлерге улус эвээш келир.

Автобус доктаар черлерде сандайлар чедишпес. Ылаңгыя Комсомольская, Кав-Хем суур талазында Московская, Инкүбатор, Школа-интернат чергелиг автобус доктаар черлерде сандайлар шуут читкен.

Бо үүрмек четпестер пассажирлерни хомудадып, ону шиитпирлеп көөрүн негеп турар.

Ю. КҮНЖЕП.

УТКУШТУР ПЛАН БОЛГАШ ЧАА ТЕХНИКА

Уткуштур планнарны алыр талазы-биле Москванын мурнакчы будурулгелериниң эгелекчи саналып бүгү чурттуң үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш оске-даа будурулге коллективтери изин-биле деткип. оларның үлегерин эдерип турар. 1974 чылга уткуштур алдынып турар планнарның бир кол сорулгазы — келир чылын продукция будурерин планда көрүнгенинээн ыракта ажыр күүседирип-биле чергелештир беш чыл планында көрүнген күш-ажылдың будурукчулүүн бедидеринииң онаалдазын чыл бурунгаар азы 1974 чылда бүрүн күүседири болур.

Уткуштур планнарны ап турар коллективтер ол сорулганы кандыг янзылыг күүседир деп турарларыл? Эгелекчи саналдарны үндүрген коллективтерниң бирээзи — «Компрессор» заводтуң ажылчыннарының кылган саналашкыннарын ап көрээли. Продукцияны будурүп үндүрерин механизастаарын уламчылаш, чыл тургузунда 194 муң норма-шакты камнап алыр хемчеглерни боттандырарын олар планнаан. Уткуштур планда айыттынган күш-ажылдың будурукчулүүн остүреринин барык 60 хуузун хемчеглерниң күсели-биле чедип алыр деп саналан.

Москваның автоматтыг шугумнар заводунуң коллективи будурулге чорудулгазынга комплекстиг механизацияны болгаш программалыг башкарылганы шиңгээдип турган күш-ажылдың будурукчулүүн бедидерин планнаан. Станоктарны программалыг башкарылгаже киирерге күш-ажылдың будурукчулүү ийи катап бедиир. Будурулгени хөгжүдериниң хөреңгилери-биле бо завод чоокта чаа бүрүн механизастаттынган чаа складты ажыглалга киирген. Чүгле оон 80 кижи хосталган болгаш оске ажылдарже шилчээн. Бүрүн дериттинген складта ам үш кижи ажылдап турар. Уткуштур планнарны алгылаан оске-даа коллективтер бо чижектиг хемчеглерни боттандырып турар.

Моон алгаш көөрге, уткуштур планнарның нүүлеништикинниг онаалдаларын боттандырарының кол факторлары будурулгеге чаа техниканы шиңгээдири болгаш эрги дериглерни чаартып, комплекстиг механизацияны будурулге чорудулгазынга амыглаары бооп турар. Уткуштур алдынган планнарны чедишкинниг боттандырарының кол үнезинии — будурулгелерде чаа техниканы долу ажыглаары болур.

Тоску беш чылдың эрткен чүгле ийи чартык чылының дургузунда күрүне планын ёзугаар 700 ажыг онза улут технологтуг чаартылгаларны боттандырган. Чаа техниканың берип турар ажыктыг чүүлдериниге хамаарыштыр чамдык чижектерни көргүзүп болур. Бо шиитпирлиг чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрификация министерствозунуң Электростанцияларынга одалтанын чаа дериглерни шиңгээткенинин ачызында одаар чүүлдүн чарыгдаары 1,4 хуу эвээжээн. оон ниитизи-биле 1,6 млн. тонна хөмүр-даш камнап алдынган. Беш чылдың эрткен чылдарының дургузунда хөмүр-даш тывыжынга бедик будурукчулуг техниканы шиңгээткенинин ачызында чурттуң дагжыларының күш-ажылының будурукчулүү 1,5 катап бедээн.

Уткуштур планнарны алган коллективтер будурүп турар продукциязының ассортиментизин чаартырын болгаш ажы шынарлыг продукцияны будурерин үк планнарында киирип турарлар. Ол кончуг шын угланышкын. Чиик эртектиг ажы шынарлыг продукция будурери аъш-чем аймаа. хеп, станоктар, автомашиналар болгаш оон-даа оске чүүлдер чонга-даа, күрүнеге-даа улуг ажыктыг.

Бо талазы-биле бисте балала ээвээш эвес чүүлдер кылдыңын турар. **Күрүне планын ёзугаар 1971 чылда үлетпүр продукциязының 535, 1972 чылда — 757, а бо чылдың бирги чартыында — 563 чаа хевирлерни будурген.**

Беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги чартыында бистиң үлетпүрувустуң кылып эгелээн чаа продукциязының чамдык хевирлерин болгаш оларның ниити экономикага кайы хире ажыктыг боон турарын көрээлинер. Ленинградтың металл заводу мурнукуларынан бедик будурукчулуг чаа турбинаны кылган. Ол чылда 1,8 млн. рубльдин арыг орулгазын бээр. Воскресенскиниң химия заводу чемишчидилелер будурер автоматтыг ийи шугумну ажыглалга киирген. Олар чылда-ла 6 млн. рубльдин камналганын бээр аргалыг. Алтайның трактор заводу ыяш белеткелинге ажыглаар чаа тракторну кылып эгелээн. Оон күүгүү аргилериниң 20 хуу ажыг турар. Бо хевирлиг чижектер-дин ам-даа уламчылап болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизи чаа болгаш чаартымган продукцияны будурүп үндүрери— будурулгениң ажыктыг чоруун бедидериниң чугула орулгарының бирээзи деп айытнан. Ынчангаш партия болгаш чазак. ниитилелге ажыктыг, чаа продукцияны кылырын планнаан азы кылып эгелээн коллективтерге улуг чингелде, дузаламчыны көргүзүп турар. Чаа продукцияны кылырын шиңгээдирде чүүл-даа мурнунда чаа техниканы ажыглалга киирери, эргилерин модернизастап чаартыры негеттинер. Ынчангаш уткуштур алдынган планнарның күүселдезинин моон дорт хамаарыглалыг боон турары ында.

Техниктиг депшилге дээш демисел бистиң ниитилелиниң хөгжүлдезинин үндезини айтырыы болур. Ону боттандырарының чаа организастыг хевирлерин амыдырал айтып берип турар. Будурулгени сайзыраңгайындарынга чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның кайы хире рольдуу бүгүдеге билдингир. Олар бо чылдың бирги чартыында 1,8 млн. саналды будурулгеге шиңгээткеннер. Оон 1,7 млрд. рубль камналганы бистиң чуртувус алган. Чурттуң мурнакчы будурулгелериниң чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары бир тускай бригада боон алгаш, техниктиг депшилгениң айтырыгларын шиитпирлээр чаа арга сөөлгү үеде калбаа-биле центереп эгелээн. Ол арга эртемни болгаш мурнакчы дүржүлганы будурулгеге шиңгээдирин дүргедеткен.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

(Уланчызы. Эгези №№ 274. 276 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күрүмаа Нузаковна **Аныйбан** — Чаа-Хөл суурда өг-бүле эези.

Санчы Ховалыговна **Ануқаева** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Нава-Ширн Доңгаковна **Дамба** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Севея Седип-ооловна **Моңгуш** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Данчыпаа Көк-Доңгуевна **Намачыган** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кызыл-Эниек Доңгаковна **Балчий-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Куусаал Назыповна **Дарый** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Кызан Доңгаковна **Док** — Ак-Тал суурда өг-бүле эези.

Эник-кыс Кыргысовна **Дукар** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Салатпай Кууларовна **Куулар** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Часкалбаа Ховалыговна **Санчи** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Кызыл-ооловна **Семис-оол** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Кыргысовна **Хуурак** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Терек-оол Баазановна **Балчий** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Дадар Магеевна **Бегзи** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Анфиса Тюлюшевна **Биче-оол** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Анчимаа Чолдак-ооловна **Дамбай-оол** — Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Данофовна **Дандар** — Ак-Туруг суурда өг-бүле эези.

Чугукей Ховалыговна **Даржай** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Довулбаа Ондаровна **Кандан-оол** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Севилбаа Байкараевна **Кара-оол** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Моңгуш Самбаевна **Куусаал** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Кава Наскыловна **Мандан-Хорлуу** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Куусаал Дүлүшевна **Сүктер-оол** — Ак-Туруг» суурда өг-бүле эези.

Вера Ховалыговна **Сундуй** — Ждаков аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Үйнук Сенгиевна **Артна** — Чаа-Хөл эмнелгезиниң санитарказы.

Чодумаа Кыргысовна **Байкара** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Мая Артаевна **Барымаа** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Анфиса Тюлюшевна **Биче-оол** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Анчимаа Чолдак-ооловна **Дамбай-оол** — Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Данофовна **Дандар** — «Ак-Туруг» суурда өг-бүле эези.

Чугукей Ховалыговна **Даржай** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Довулбаа Ондаровна **Кандан-оол** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Севилбаа Санчуровна **Донгак** — Ак-Тал школазының ажылчыны.

Мария Ивановна **Ефимова** — Арыг-Узуунуң подстанция ажылчыны.

Долума Кыргысовна **Комбу** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле эези.

Мандараа Михайловна **Опай** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Александра Данзыновна **Ондар** — «Улуг Хая» совхозтуң ажылчыны.

Дувен-Баир Сатовна **Самба** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Оюуймаа Моңгушовна **Седип** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Доңгаковна **Серен** — Торгалыгның участок эмнелгезиниң фельдшери.

Валентина Ондаровна **Торай-оол** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Шүнмей-оол Батыровна **Тулуш** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Ирина Доңгаховна **Чалбаа** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозта уруглар садының ажылчыны.

Севил Доңгаховна **Чамзы** — Торгалыг суурда өг-бүле эези.

Мешпей-оол Омдаровна **Чаш** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Үйнук Элбиковна **Чоржей-оол** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Мария Кыргысовна **Шожуг** — Ак-Туруг суурда өг-бүле эези.

(Уланчылыг).

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Эрткен айның төнчүзүнде Барыын-Хемчик райондан редакцияга чагаа келген. Райоя төвү Кызыл-Мажалык суурга «Техниктиг инвентаризация бюрозу» деп албан черя эрткен он ажыг чылларның дургузунда районуң хоорай, суурларынга хүрүнениң болгаш хамаатыларның тудугларын, оран бажыңнарын дугаарлап, доктаатказын чурум ёзугаар оларны бүрүткеп, документилерни эдилекчилерге тыпсып турган. Бо чылдың эгезинден бээр үстүнде адыүнген албан черн орта ажылдавастаан, түнелинде шүут хагдыгган деп М. Ооржак бижээн.

Чуртталга-коммунал ажылагый министриниң оралакчызы М. Усмановтуң бистиң чоруткан бижиивиске харылаазы болза:

Районда ол талазы-биле байдалды автор шын илереткен. Техниктиг инвентаризация бюрозунуң хынакчы техниги турган Э. П. Крашвина ажыл шагы үзүп турган, ам шүүт үнүп чоруткан.

Районда хамаатыларның чамдык тургузуп турар айтыышкылдарын шиитпирлээри-биле техниктиг инвентаризацияның бюрозунуң аппарады амдыгында ажылдакчыларын командировкалап турар. Ол черге тускай ажылдаар кижи тывылгыже ындыг командировкалар үргүлүлээр.

Черни космостан көөрге...

Ракета техниказы болган космонавтика талазы-биле болук специалистер «Салют» орбитазы» деп ажылды парлап үндүрүннер. Ында парлаттынган материалдар болза үр үеним орбитальдыг станциязының конструкциязының, оон ужудуушкүнүнүң чадаларының база ол ышкаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтары Г. Т. Добровольский, В. Н. Волков болган В. И. Пацаев дларның 1971 чылдың июньда «Салют» станцияга чоруткан эртем шинчилелдериниң дугайында билиишкиннерни киижиг бээр.

Эртем-техника, медико-биология, астрофизика болган өске-даа артемнер талазы-биле экипажның чоруткан шинчилелдериниң материалдары билиглериниң аныз-бүрү адырларының үлүг балык эртемденнериниң болган специалистериниң өөренип көөрүнүң чүүлү болу берген.

Экипажны солуп ап турар орбитальдыг станцияның ужудуушкуннары — космос дугайында үнүзин болур артемнин-даа, улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдүрүнге чугула ужур-дүзүлүг болуп турар эртемнин-даа улам ынайгы хөгжүлдезин хандырар кол орук ол болур. Ол соруглаларны шиитпирлээринге Черни долгандыр орбита-орукка ай-айы-биле, харын-даа чыл-чылы-биле «чурттап» шыдаар космос техникалыг белүүр аргежок чугула, ол болза космонавтарга үре-түнелиг ажылдаар, база ол ышкаш денги чок байдал кижилерниң канынга хөрэ чедирбес болур ыныг байдалды тургузар арганы бээр апаар.

«Салют» станциязының экипажының эртем шинчилелдериниң болган шенелделериниң программазынга медико-биология, астрофизика болган физика талазы-биле шинчилелдер, эртем болган улус ажыл-агый талазы-биле соруглаларны шиитпирлээринге фотографиялар талазы-биле комплекс шенелде-станчилелдерни кылыры, бойдустуң байдалын өөренип көөр соруга-биле черни космостан чурукка тыртырып шинчилээри кирип турган дээрзин сагындырып каалы.

Космоска шинчилел ажылының, ылангыя станцияның экипажының шинчилел ажылының кайы хире перспективалыг болуп турарынга бүзүрээр төлээле, специалистерниң кылганы чамдык түнелдерни ап карээли. Космостан чурукка тыртырарының дүзазыбиле даг породаларының чеже чыл болганының болган хөгжүдезиниң байдалының дугайында информацияны алыр арга бар. Космостан тыртқан чурук болза ажылгал черлеринин картазын тургузарынга болган шоддерни механизастыг ажыдап кылырының арганарын билип алырынга, көрээ ажыл-агый культуразының дүжүткүрүн баш бурунгаар билип алырынга, шоддернин хоралакчыларынга удур хемчегler алырының оперативтиг хуусаалларын доктаалырынга байлак арганарлыг материалды берип турар. Чижээлээрге, келир үеги суггарылга системаларының кол элементилерни Черниң орбитазындан шилип алыры чиик болган. Ол шилиишкинни ону черден кылыр аргаларлан дүрген болган чиик кылыр боттанырар.

Г. Т. Добровольскийнин, В. Н. Волковтуң болган В. И. Пацаевтин «Салют» станциязының ужудуушкунуун үезинде чоруткан шинчилелдери Чер бомбүрзекти космостан шинчилеп билип алыры — улуг перспективтиг херек дээрзин база катап бадыткаан. «Салют» орбитада» деп ажылдан чангыс пиратадан ап көрээн. «Булуттар системазының өөренип көргенинин соонда, агаарны метеорология талазы-биле баш бурунгаар биларын, геология талазы-биле картаның кылын турган, ажыктыг калымалларны дилеп тывары болган черниң ашты-кыры кырының үреливишкинерни база бүстүүшкүнүүрүн өөренип көөрү, черниң кырында байдалы болган эрээн чөрүдүлгаларын өөренип көргенинин түнелинде черниң түргүүшкүнүүрүн болган ону көдээ ажыл-агыйга ажылгаарының байдалын үнелеп көөрү, хөрүнүүң продуктулуун, арга-арыгларның байдалын, суг курлавырларын өөренип көөрү, бойдустуң айылдыг болүүшкүнүнарын өөренип көөрү болган баш бурунгаар билип алыры — космостан тыртырган чурукторны шинчилеп, төвүрадың турган, бойдустуң онза чүүлерин өөренип көөрүнге шүүт үндезилеп турар ажыл-агый айтырыгларының дамчызы болур».

Эртемденнериниң болган космонавтарның (М. П. Васильев, К. Д. Бушуев, О. Г. Газенко, А. С. Елисеев, Г. И. Петров, В. А. Шаталов олардың) редакторлааны-биле парлап үндүрген бо эртем ажылында «Салютчу» экипажының ужудуушкүнүн башкарар Төптүң эртемденнери болган специалистери-биле чугаалажыышкынналыр ы н ы ң стенографтыг бижиишкиннерин, космонавтарның бижин чорган үүн хемдегзелгелеринден үзүүлдерни, космоска тыртыргылаан хөй санныг фото-чуруктарны бир-ле дугаарында парласылаан.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның тайылбырлаачызы.

Делегей бо хүннерде

ИТАЛИЯНЫҢ ИХМ-НИҢ ШИИТПИРИ

РИМ. (СЭТА). Кедергей фашистерниң «Чаа корум-чурум» дээр өлүрүкчү-фашистиг организациязын тарагланнынң болган оон өөнүү-хөрөнгизин хавырганының дугайын Италияның иштики херектер министерствозу чарлаан. Ол дээрге, «тараткан фашистиг партияның принциптерин болгаш ардаларын мактап, салгаарынга үндезилеттинген шимчээшкиндир» деп Римге болган судтуң шиитпиринде айтып турар.

«Чаа корум-чурум» дээр ол организациянын туруп келген элээн каш чылдарының дургузунда оон киржикчилери Италияның депшилгелиг ажылдакчыларынга удур чүс-чүс үүлгедиишкиннерни болгаш халдаашкыннарны кылганнар. Бо талазы-биле буруулуг 40 кижиниң 30-ни судтуң шиитпири-биле 6 айдан 5 чартык чылга чедир кара-бажынга шиткен. Тараткан фашистиг партияны катап тургузарын оралдажып турган дээш, оларның шүптүзүи буруулуг деп көргеи.

Ажык космосче үнген

КЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Орбитаның «Скайлэб» станциязының экипаж кежигүннери У. Поуг биле Э. Гибсон олар ажык космосче баштайгы үнүүшкүнүн чедиишкиниг күүседкен. Олар анаа 6 шак 35 минутада бооп, кылыр ажыллар программазын күүседкеннер. Космонавтар астрономия херекселдеринге чораан плёнкалыг кассетаны солаан болгаш бойдус курлавырын шинчилээр херекселдиг антеназын сентээн.

Ноябрь 23-те Москванызыбиле 3 шак 20 минута хире турда. Поуг биле Гибсон олар орбитальдыг станцияның иштинче дедир кире бергеннер.

Японияның премьер-министриниң медеглели

ТОКИО. (СЭТА). Израиль 1967 чылда болган дайын үезинде эжелеп алнаны девискээрлерден болдунар-ла дүргеин-биле чайлап бээр үүрлүг деп. Японияның премьер-министри Какүэй Танака телевидение дамчыштыр медеглээн.

Ону боттандырбас болза, япон чазак Израиль-биле харылзааларын бырыгээр коор апаар деп, премьер-министр демдеглээн.

Эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрер деп айтыкан КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин Японияның чазаа деткип турар газрын моон мурнуна үндүрген медеглелге чугаалаан турган.

ИЗРАИЛЬДИҢ ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чөөкү Чөөн чүрээ аткылажышкынны соксадыр дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын Израильдиң чепсектиг күштеринең база катап үрээнин КНО-нуң оңза күштериниң хайгаараачылары илереткеннер. Ноябрь 20-де израиль шериглериниң кезектери КНО-нуң Суэц чоогунда фин болгаш швед кезектериниң турар девискээрин болгаш аткылажышкынны соксадыр дээн өске-даа шугумнарны артиллерия-биле болгаш өске-даа боо-чепсектер-биле чангыс эвес удаа боолап турганнар.

КНО-нуң хайгаараакчыларының дыштатканы-биле алырга, израиль шериглер диван-израиль талаларының секторунга Ливан девискээрже пулемет-биле боолап турганнар. Ол-ла хүн Израильдиң реактивтиг самолеттары чурттуң агаар делегемин элээн каш удаа үрээн болган Марджаюн, Сайда, Набатия болган Бинт-Джбейль районнарын тегерип ужуп турган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

БОНН. (СЭТА). ГДР биле ГФР-ниң төлевилерни таарыштырар айтырыглар талазы-биле төлээлериниң аразынга чугаалажыышкынналрның аалчеглиг ужурашыышкыны Боннга бооп эрткен. Ол чугаалажыышкыннарны моон сонгаар ам-даа үргүлүлээр дугайын ында парлаан дыннадыгда айтып турар.

Ноябрь төөрби үште болган чугаалажыышкынналрга бо талазы-биле чамдык түүлер чеиип алдынган деп ол дыннадыгда чугаалаан.

КОНАКРИДЕ БАЙЫРЛАЛ

КОНАКРИ. (СЭТА). Португалияның агрессиязын ойтур шапканының үш чыл оюн Гвинея улус өөрүшкүлүг байырлал эрттиртеп. Конакриниң төп стадионунга бо болуушкунга холбаштыр болган массалыг манифестазынга найысылалдың ажылчы хоннары, Гвинеяның Демократтыг партиязының активчилери, сургуулдар, республиканың чепсектиг күштериниң болгаш улусчу милициязының кезектери киришкеннер.

1970 чылдың ноябрь 22-де Португалияның агрессорларын тиилээнинге турасказал кылыр улусчу ордуунуң баарынга монументини ажытқан.

Гвинеяның президентизи Секу Туре байырлалга холбаштыр Гвинея улуска чүве чугаалаан.

Италияның чонунуң негелделери

РИМ. (СЭТА). Неапольдун 30 мун ажыг ажылчын, албан-хаакчыларының болгаш студентилериниң улуг чыскаалы ол хоорайга болган. Чыскаал өчаа-чаа бажыннарны, школаларны, эмнелге черлерин болгаш өске-даа хамаагы албан черлерин тузарын негеп тур бие» деп лозунгуг эрткен.

Чыскаалчылар бүгү хоорайны эрткен, массалыг митингиге чыылган.

Неапольдун ажыл-ишчилери Италияның мурнуу талазының чонун ажыл-иш-биле ханырган турарын, экономика болгаш социал хөгжүлдезинин айтырыгларын доп-дораан шиитпирлээрин негеп тур деп, Күш-ажылдың бүгү-биитн Италь конфедерациязының Италь профэвилел конфедерациязының болгаш Күш-ажылдың Италь эвилелиниң чангыс аай профэвилел организациязының секретары М. Чавкальини митингиге медеглээн.

Ажылчы чонунуң хөй мун кижилиг чыскаалы Палермога бала эрткен. Анаа киришкеннер коллективтиг чаа күш-ажыл керээни чарар дугайында профэвилелдериниң төлээлекчилери-биле чугаалажырыглан будурүлге эелериниң өйталаанынга удурлажыышкынны илергейлээн.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның транспортчулар болгаш мергежил чок ажылчыннар профэвилелиниң чингине секретары Джек Джонс Грецияда чонга удур дерзин хемчегler ап турар үүлгедиглерге удурланганының телеграммазын Грециянын премьер-министри Пападопулоска чоруткан. Ол профэвилел бодунун хүрээлеңинде 1,5 миллион кежигүнүү хаара тудуп турар. Ол телеграммада «чуртка демократтыг эргешээлээни доп-дораан катап тургузарынче» кыйгырган.

Грек эрге-чагырга черлериниң кижилерге удур дерзин хемчегler ап турарынга шиитпирлиг удурлакыышкынны илергейлээринче кыйгырыглыг телеграмманы Джек Джонс Англияның даштыкы керектер министринге база чорудуп берген.

ДЕҢ ЭРГЕ ЧОК

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Капиталистиг чурттарның хөй муруузунуң херээженнери эр кижилер-биле ёзулуг деҢ эрге эдилевес болгаш будурүлгеге өскелерден дора хөрдүрүп ажылдаар ужурга таваржып турар. Делегейниң күш-ажыл организациязының Женевага доозулган ээлчеглиг сессиязынга оон административтиг чөвүдели ындыг түнел үндүрген. Херээженнерге деҢ эрге эдилетпес болгаш оларны дора көөр-чорукту ол делегей организациязының кол шуулганының поокку сессияларының бирээзинге чугаалажыр айтырыгларын санынга киирер деп шиитпир аңаа хүлээп алдынган.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Орун ийинде тургулаар болоар, чамчыл болган савак шляпаларның араазында шаём борттер көстүп турар, ол болза Хөстелганның улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Куангчи можунуң тараачынарынга дузалап турарлары ол-дур, ол тараачынар ышкы болгаш часкы сезоннуң тарылгазынга белеткенип, суггарылга тудугларын катап тургузуп турарлар, ону бо чурумта көргүскен.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

ЭНЕРГИЯ КРИЗИЗИ ЧИДИГЛЕНГЕН

Барыын чүк чурттарымда энергия кризизиниң үлам күштелгени — делегей солуннарының биижир коз-ла теназы бооп артышаан. Телеграф агентилелдери, солуннар дыка хөй даштыкы чурттарда нефть аймаа-биле ханырылганың бергедээшкиниинің дугайында чаа-чаа медээлерни дыштадып турар. Ол медээлерде үүл-бүрү кывар үүлдериниң өртек-үнезиниң улгатканын база айтып турар. Ол ышкаш суун кывар үүлдү ажыглаарың кызырар сорулга-биле кандыг-кандыг хемчегlерни ап турарын база биижип турар.

БОНН. Барыын чүкте энергия кризизин нефть үлегтүрлериниң эелери боттарының ажык-кончаазын улгаттыраринга ажыглап турар. Барыын Германияда чуртталга черлерин чылдыларынга ажыглаар суук кывар үүлдүң өртээ соолгу чеди хонук иштинде ийи катап улгаткаашы солуннар дыштаткан. Оон кола чылдагааны — нефть концернинериниң эрге-ажыы бооп турар. Эрткен чылдың ол-ла үезинде турганы-биле деңнээргe, бо чылдың үшкү кварталында нефть компаниялары кончаазын: Галф ойл 91 хуу. Стандар ойл — 80,7 хуу, Мобил ойл — 63 хуу улгаттырган.

ТОКИО. Барыын чүк чурттарымда нефть кризизиниң чидигленгени-биле холбаштыр япон судно компаниялары элээн бергедээшкиниверге таваржып турар апарган. Оттулар үүлдү алыры бергедээн ужурудан даштыкы порттарда аңаа турар судноларның саны улам көвүдеп турар. Японияның Ниппон Юсэн Кайся дээр эң улуг судно компаниязының төлээлекчилериниң дыштатканын ёзугаар алырга, ол чылдагаан-биле Панамада, Роттерамда, Сингапурда болгаш делегейниң өске-даа порттарында судноларның мырыныр турар.

ГААГА. Голландияда Эссо дээр компания бодунуң бензин бээр черлерин кежээки шактарда хаар болгаш бензин садарын кызыгаарлаар деп шиитпирлээн. Оон-биле кады үлетпүр черлеринге кывар үүл тускайлап бээрин база кызырган. Делегейниң өске-даа нефть компаниялары мындыг хемчегlерни алыр деп турар.

СТОКГОЛЬМ. Швецияның чаазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Швейцарияның чазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Швейцарияның чазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Швейцарияның чазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Швейцарияның чазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Швейцарияның чазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Швейцарияның чазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Швейцарияның чазаа чурттуң хамаатыларын болгаш фирмаларын нефть база электри энергиязын декабрь айда-ла 15 хуу кызырып, ажыглаарынче кыйгырган.

Садыг министри Ч. У. Фельт парлалга конференциязынга түвө чугаалаан, нефть моон сонгаар улам эвээжээр таварылгада чаза черн нефть продуктуларын болгаш электри энергиязын нормалап, кызыгаарлаар аваазын дыштаткан. Ынчангаш ол дугайында хоойлу төлевиктерни Рикстагга көөрү-биле киирген деп ол чугаалаан.

Дээштиг хемчегler

ГАВАНА. СЭТА-ның корр. Г. Петров дамчыткан: Кубада бойдус камгалаарынче улуг кичээнгейни салып турар.

Революция мурнунда агаарны, суг, хөрзүнүү үлетпүр будурүлгелериниң бокталдырарын чайладырынче угланган хемчегlерни чурттка албайн турган. Заводтарны болгаш фабрикаларны чүтле арыглавашкын дериглери-биле хандырары үвес, харын олар-биле эрге будурүлге черлерин дериири улусчу эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла эргежок чугула апарган.

Ам экономиканы социалистиг ёзу-биле, план ёзугаар хөгжүдериниң ажыктыг, күүренниң, эртем болгаш тудуг организацияларының ажыл-чорудулгазын дүүштүрүп турары Кубага кадык камгалал министерствозунуң доктаатказын чижек хемчегlерни барымдаалап турган, чаа-чаа үлетпүр төптерни сайгара тургузуп болур арганы берип турар. Бок кылдыр үнер үүлдерин чогуур дериглериниң дузазы-биле арыглап турарын үлетпүр будурүлгелериниге хүлээндирген.

Санитариниң негелделерин күүседирип бойдусту шинчилээриниң институту, можуларның 7 болган районнарының 26 лабораториязы хынап турар. «Боэмдяя» журналдың дыштаткан барымдааларын ёзугаар алырга, ам Кубаның кадык камгалал министерствозу барык 1,5 мун тускай эртеминг ажылдакчыларлыг. Оларның хөй-хөй Совет Эвилелиниң болган социалистиг өске-даа чурттарның санитар-эпидемиология станцияларынга белеткел эрттирген.

РЕЗОЛЮЦИЯ

ЛОНДОН. (СЭТА). Общиналар палатазында лейбористиг партияның фракциязы Англияның чазаанын экономика талазы-биле политиказынга «бүзүревезин илергейлээринче» палатаны кыйгырган резолюция киирген. Ол резолюциязы барымдаалаш, чурттун экономика байдалын болгаш консерваторлар чазаанның ол талазы-биле политиказын чугаалажып көөрү эгелей берген. Чурттун иштинге фунт стерлингиниң садын алыкчы шинээ 1970 чылдың июньдан эгелээш аъш-чем, үлетпүр бараанларының болгаш чонга ачы-дуза чедирер ажылларның бүгү хевирлериниң шүүлел телевирлериниң соксаал чоп улгадып турарының уламынан 25 хуу худулаан деп, лейбористер партиязының удурланыкчы болүүнүң өөрүзээнинден ук партияның башкы Г. Вильсон медеглээн.

ДОРАМЧЫЛАТКАН ДИИҢ

Ыржым-шыпшың күскү арганың кыры-биле өөр чолдак-көктер шуугажып, ужуп эрте берди.

Хенертен дааш дыңналып, будуктар араазындан менче утküй бир-ле чүве кел чор. Топтап көргелек чорумда, хады будуктарында диңи кажараш дээш соонда, ынаар шилирээн шимээн үнүп.

Чүү болганын көөр дээш, салып-ла кадым. Ынчалза-даа четтикпедим: бир улуг küш ажыктынче караш диди. А диңи бүлүк кырында аңаадаа-ры дег сөкурбайн, чүтле думчуун сыйыладып каап олур. Ол араазында корткан характерын өрү-кууду соксаал чокка бөрбаңнадып олурду.

Араатан küш аглап кээрге, хөөкүй диңи оон чидиг дыргактарындан чүтле тынныг үнген хевирлиг. Ам мени кавгалакчым деп билип, дескийн-даа, чаштынмайн-даа олуруп тур. Кезек када шимээн чок оргаш, селбегер кудуруун сорташ кылгаш, катап-ла кээргенчии аажок сыныңайнып эгеледи.

Мен көрүп турумда, диңи ыглап-ла, ыглап-ла олурду. Хомудаары ол-дур ийин.

БОРАЛДЫР КЕЖЭЭ

Күскү бүргеч дээр чавыс болгаш боралдыр. Ыядыг хүнгерде имир эрте дүжер болгаш бүгү-ле чүвелер: чер-даа, бажыңнар-даа, сарапчалар-даа — боралдыр ышкаш көстүр. База-ла бора чүзүнүг бора-хирилээ ужуп келди.

«Чви — эй» — деп кыйгыра каапты. Ынчалза-даа аңаа чүү-даа харылзаваан: карабаарыктар шагда-ла чылыг чурттарже арлы берген, таныыр сайлыывыс база сарапча кырлап маңнавастаан.

Бора-хирилээ олуруп-ла турда, соок дүн дүжүп келди.

«Чви!» — деп этпеш, силгилеп каапташ, кара-баарзык уязынче шимеш-ле диди. Чылыг уяга амыраан бора-хирилээ база катап эде каапташ, уяга хонуп алыры-биле артып калды.

ШООЧА

Торганың узаныр ыяжының адаанда октапкан чочагай-ла эңмежок! Узаныр черниң бодунда — ыяш чарыында — бир чочагайны арттырып каан. Торга оон үрезиннерин уштуп чип алгаш, ужуп чоруй барган.

Оон чаа чочагай эккелди. Ону ыяштың унунга бөскээ-биле чыпшыр ядып алгаш, демги эрги чочагайны хаайы-биле кыскаш, октап бадырыпты. А эккелген чочагайын ыяш чарыынга кызыдыпты. Оон үрезиннерин база-ла аваангы-ры аажок уштуп чигнилепкеш, ужуп ынай болду. Узаныр черинге чочагай база чыдып калды.

А бир эвес өске торга аңаа чочагай эккелзе, канчаарыл? Ында арткан чочагайны уштуп шыдаар ирги бе? Бир эвес чадап кагза, бо дээрге чүтле улут торганың узаныр чери болганы ол-дур. Шыдал чок болгаш бичии торгаларның бээр келген херээ чок.

А ыяш чарыында арттырып каан чочагай дээрге шооча-дыр!

Узаныр чер ээлеттинген болгаш хагымнган дээнининг демдээ-дир.

А. ТУМБАСОВ.

(«Весёлые картинки» деп журналдан).

АЛЫШКЫЛАР

Орлан, Мерген алышкылар —
Омак-хоглуг эреспейлер.
Идик-хеви, ойнаарааңга
Ийилдирзи камныг оолдар.
Авазынга, ачазынга
Аажок кызып дузалажыр.
Эштеринге ээлдек, чымчак,
Эртем номга сундулутлар.
Кожа бажың оолдарынга
Кочуладып, электетпес,
Үе-черге өөрүнге
Үлегериг алышкылар.

Н. ОНДАР.

ХҮННЭЭРЕК, КӨЖҮП КЕЛ

Саарыгга баргаштың,
Сайлык-даштап ойнаалам.
Эштип-эштип алгаштың,
Элезиңге чыдаалам.
Чараш даштар эмгежок,
Сайзанактап ойнаалам.
Чыраа-шывык аъттардан
Чарыштырып мунаалам.
Ортулукка магалыг
Малгаш хоорай тудаалам.
Ол-ла черге амданныг
Манчы, хуужуур кылыылам.
Чылыгда — допмас бис.
Чырыкта — аспас бис:
Хөлеге, көже бер!
Хүннээрек, көжүп кел!

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

...ТЫВЫҢАРАМ

Даглар бели, шаттар, тейлер,
Дазыр шөлдүг хөндейлер-даа —

Ада-огбем алыс чурту,
Агы-каңгы чемиштиг мен.

• • •

Чылыг, чымчак үңгүр-өөмге
Чылдың чартының удуп эртер,
Дүвү-хаттыг соок кыштыг
Дүжевес-даа амытан мен.

• • •

Кажар-оптут, аргалыг деп,
Кайгаткан мен, сурагжаан мен.

Өрге-күске аңнаарымны
Өңнүктерим шупту мактаар.
Аңчы ыттар сүрүп кээрге,
Лай-дедир быддатылаашы.
Караш чивеш аразында
Казыргы дег арлы бээр мен.
Өзим-арга— шырыш чурттуг,
Эрээн шокар чараш тоннуг,
Чаңнык безин чандыр согар,
Шалыпкын мен, кашпагай мен.

Светлана СУВАҢ-ООЛ.

РАССКАЗ

МӨҢГҮН ТӨГЕРИК

Омак биле Белек паркка чайганыр ойнап турган. Бир кырган кижи оларны магадап туруп-туруп, кылаштап чоруп-кап. Бар чыда, карманындан таапкы хавы үштүрга, черде чаптылган бүрүлер араазынче кылагар чүве кээп дүшкенин Омак эскерип каан.

— Белек, чайганырың сок-сат!—деп, ол алгырган.

— Чүү болду?— деп, Белек черже дүжүп келгеш, айтырган.

Ол араазында кырган кижи парк аксыдан үнүп, улус араазынче ажытталы берген.

Омак эжинге чүү болганын тайылбырлаап, бүрүлерниң араазын ажып, дилеп эгелээн. Белек эжиниң аайынга киргеш, дораап алгыра-ла берген.

— Бо чыдар, мөңгүн төгерик-тир!

— Ээзинге аппарып берээл, шымда!

Омак, эжиниң холунда мөңгүн төгерикти алгаш, кырганның соонча салып каан.

Оолдар автобус доктаар черге маңнажып кээрге, демги кырган автобус маңаа, аңняк херээжең кижи-биле чугаалашкан орган.

— Ма, кырган-ачай —дээш, Омак мөңгүн төгерииң сунарга, кырган кезек када аңгадай берген ора, чугаалаан:

— Бодуң ап ал, оглум, мээң ындыг мөңгүнүм бар-ла болгай.

— Паркка таапкы хавы үштуруңарга, бо мөңгүн төгерик үштүнүп калды. Оон бис бүрү араазындан тып алганывыс бо, кырган-ачай — деп, Белек топтуу дегет бүзүретken.

Кырган карманын үжээш, автобус хөлезилээр дээш ап алган мөңгүн төгерииң ылапла тыплаан.

— Четтирдиң, оолдарым! Мен ышкаш узун назылап, буяныг-ла чорудар!—деп бөрээш, автобуска олурупкан.

Куулар ХЕЙМЕР-ООЛ.

КОЙГУНЧУГАШ

Тоол

Койгун оглу аваазы-биле кады чурттап турган. Ава-биле кады чурттаарга амыр-ла, бодунуң төлү дээш кызыл тынын-даа ол харамнаңмас болгай. Улуг койгун оглун өөредип-ле турган:

— Ам удавас чааскаан чурттаар сен. Бодуң чемненип өөрен. Кадыг сиген чиве, хара бээр сен. Чымчак маргааларның чулуун сор.

Ынчан койгун оглу чөгенчиг-ле бичии турган. Чудуруккла. Хөкпейип олурда безин, элеңейнип орган ышкаш көстүр. Чүтле достак сарыг характры болгаш сүүрелчиңээн кулактары улуг ышкаш сагындырар. Ол хиреде эрестии конучут.

— Мен тоовас-тыр ол. Чүнү-даа чиир мен — дээш, хараган кырынче халый бергеш, эриин ханзырадып алган.

Оларның чурттап турган чери магалыг-ла оран: даг белинче бичии кедээрлээрге, дүк шст, чыл-чылда оларның дүшкен бүрүлери каттышкаш, олбук-кудус дег, алдын-сарыг дөжек болу берген. Оон кыры дыга хоюг, чапагаш-даа андаштанып болур. Дагның эдээзинде шеттер-биле тудуш, шыргай кызыл-хараган. Хараганнар-биле, деңнежип турар терең сиген ында үнген. Иешкилер сиген араазында кокпаларлыг. Хараганнарның алдыы ужунда кара суг үнүп чыдар. Черле макташтыг чер.

— Изиңни будап, доора-хээре маңнап оътта, оон башка дилги сени ызырты истеп келгеш, тудуп чиптер. Үгү шимээргезе, дораан чашты бер, шыргай, бедик хараганнар чоогунга ойнап чор—деп, иези оглун чагып-ла турган.

— Мен тоовас-тыр ол. Дилги-даа, үгү-даа келзе, бо холум-биле дажыпкаш, коргудуптар мен — дээш, койгунчугаш серте-даа чок.

Харалаан, удаттаанда бо иешкилерге бак-ла салым таварышкан. Бир-ле кежээ хөлчок суггур чаъс чаап, коргунчуг кызаңнаашкыннар, диңмирээшкиннер болуп турган.

Чавыт хараган адаанга чаглактаның чыткан иешкилериң чанынга бир-ле амытан сигеннерни шилиредп чылбыртып келген дег болганда, күжүр ие дүвүреп тура халаш, ыңай-ла болган.

Койгун оглу кортканындан сугда ыяш дег, сирилеп, харагаң дөзүнче улам-на сыңныл кире берген. Ие-даа ол олчаан ээп келбейн барган. Күжүр койгунчугаш ам канчаар, чааскаан чурттап эгелептир. Коргунчуу-ла кедергей. Үргучу-ле хараның, диңнаалап, ийи бут кырынга херегилээр.

Оон чурттап турар делегейинде чечектер мырыңай доду. Улуг карала дүктүг-ары «хөйүн, хөйүн!» деп үн үспейн, ында ужуп чоруур. Ол койгунчугаштың кырынга хенерген ужуп келген болза, оозу хөлчок-ла коргар. Хараганнар араазынче шимеш-ле дээр. Узун кулактарын так кызыпкаш, мойнуң сунупкаш, кезек чыдырда, ону улам коргудуп, бора-хирилээ хараганга халырт кылдыр кээп хонупкаш, ыңай-бээр шыппырааңнадыр коргүлеп, ырлагылаар. Корткаш хоруп чыдар койгунчугаш черже сиңип кире берген ышкаш сагындырар.

Опаңнадыр маңнап, коргуп, хоруп чораап, койгунчугаш шору өзүп келген. Мурнунда аваазындан өске кымның-биледаа чугаалашпайн чораан болза, а ам дүктүг-арыны таныыр апаргын болгаш оон-биле чугаалашкылаан-даа.

— Сенден мен кортпас мен, карала — деп, койгунчугаш хөөрээн.

— Ынчаар болзунза, сени ызырыптар мен, дүктүг-бора— дээш, койгунчугаштың кулаанга ары хонуптар орта, оозу хараганче караш-ла дээн. Ынчалза-даа койгунчугаш хараганда шивээлеп чыдып алгаш, диңминенип алгыргылаан:

— Сенден черле кортпас мен, карала! Оюн биябес багай карала сен! Чүдекпей сен!

— Хөө-хөө, ынчаарга ойнаалы че, дүнмам.

— Мегелеве карала, дем узун кулаамны чүге ызырдың, мелегей!

— Кортукпай-кортупкай. Ынчаарга ам сээң-биле ойнап турар чайым чок. Чигирлеп чиир мен! Хөйүн-хөйүн, хөө-хөө!— дээш, дүктүг-ары ужуп чоруй барган.

Койгунчугаш ам ырадыр-ырадыр чоруп, даглар мээстеринге үне халып, бугалар уннарын эдертир маннагылаар апарган. Ынчалза-даа кортуу биеэ хевээр, кайда-чүде таандаа, каарган-даа хараш дизе азы чанындан торлаалар-даа ужуп үнзе, черже калбаш чыда кааптар. Койгунчугашка ӊң коргунчуг дайзын — кедээ шеттерде дээрбек кызылсарыг карактарлыг, селбегер үгү! Хүн ажары-билек-ле, узун дыттар бажында олча харап олурупкаш, эзегилеп, алгырып эгелээр:

— Чымчак, койгун ээди болза, ү-хүүк! Чылыг, койгун ханы болза, ү-хүүк! Койгун мээзин сорупсумза, ү-хүүх!

Бир катап койгунчугаш хараган аразында ойнакка дешкилеп ойнап турда, үгү аңаа кеспертен халдаан. Аваазынан чарылгаш, серемчилелдиг апарган күжүр койгунчугаш агаарның кошкак шиилээнин эскерип кааш, хараган аразынче бүрт дээрде, үгү кончуг чиңиг дыргактарлыг буду-биле ал-соора алган. Ат-ла бол часкан! Оон соонда үгү ол чоок-кавызын үргүлчү тегерип, дескинин турар апарган.

Ынчалза-даа койгунчугаш чазый үгүге алдырбайн туруп-тур эвеспе. Ол улам ырадыр маннаксап, оон-даа хөй черлер көрүксээр апарган.

М. ЭРГЕП.

Азербайджан ССР. Бо чаптанчыг «Кинг-II» деп паржыгаш. Бакуда архитектор Л. Л. Берберовтуң бажыңында чоокта чаа тыптып келген. Ол болза бажың эзэзиниң уруглары—Ева болгаш Рома олар-биле дораан танышып, өңнүктеми берген. Кинофильм тырттырары-биле холбаштыр тур үеде ол бажыңга тургузуп ааан турган паржыгашты база ол чөпшээрелдиг көрүп турган.

Берберовтуң өг-бүлезиниң Кинганы кижизидери ам чиик, чүге дээрге ол дээрге оларның кижизидип турары ийигни паржыгаш-тыр. Чурукта—селгүүстээзиниң үезинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХӨЙГЕ СОЛУН КЫЛДЫР

Хандагайты суурнуң Культура бажыныңның болгаш район библиотекэзының ажылдакчылары ажылчы чонинарның хостуг уе-шагын ажыктыт, солун кылдыр организастаар ажылды багай эвес чорудуп турар.

Библиотека ажылдакчыларының актив-дир кады организастазаны «Ийи делегей, ийи чалыы назын» деп номчулга конференциязы солун эрткен. Өөредиглиг болгаш солун фактыларны маңаа келген кижилер хөйү-биле билип алгылаан.

Дараазында дыштаныр хүнде дислутту эрттирер деп турар бис. «Кижиниң чаражы чүдел?» деп темага ажык чугаалажышкынны чорударыбыле белеткээн. Районнуң Культура бажыныңың, райкүүскомнуң культура кылдызының болгаш библиотека ажылдакчылары диспутту белеткээринге идепкейлиг киржип турарлар.

Ш. СЛАЯ.

Өвүр район.

Индияның улустарының дылынга

ШУШЕНСКОЕ. (Красноярск край. СЭТА-ның корр.). Шушенскоениң Культура ордузунга ноябрь 23-те «Ленининиң чугаалларын Индияда номчуп турары» деп делгелге ажыттынган. Ында ук чурттуң улустарының он дылдарының кырынга парлап үндүрген В. И. Ленининиң чугаалдарының 130 хире томнарын делгээн.

Ол делгелгеэн Шушенскоениң улусчу чурук галлереязының директору М. В. Рехлов белеткеп тургускан.

Телевидение

НОЯБРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 —Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10 — Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 13.10—Школачыларга. «Бистиң бажыңның оолдары». Хой сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. 2-ги төгүү. 13.40—Өнүүг телекөргүзүү. «Музыкалыг киоск». 15.10— «Правда» солунның политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харыызы. 16.00—16.10— Чапсар. 16.10—«Ыр-73». 16.30—Экранда кинокомедия. «Чаның кыс». 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Оперетта сонуургаарларга». 19.00—Бокс талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Чартык финал. Вильнюстан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.30— «Кара бизнес». Уранчечен фильм.

МОСКВАДАН

20.30— «Кара бизнес». Уранпаан маргылдаа». Уран-чечен фильм. 23.00—23.45—«Үе». Информастыг программа.

НОЯБРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

15.30—Информастыг дамчыдылга. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруу. 16.10 — Өнүүг телекөргүзүү. «Кан каначап катканы». Хой сериялыг уран-чечен фильм. 4-кү фильм. 17.15—Документалдыг фильм. 17.25—Күүченин Осипов аттыг академиктиг орус оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45 — Мультфильм. 18.55— «Челээш». Аныяктарга дамчыдылга. 19.25 — Телемедээлер (орус дылга). 19.35—«Эртемни—бүдүүлгеге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 20.25 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.30— Совет милиция хүүнүге тураскаатка концерт. 1-ги кезээ (бижидилге-биле). 22.00—23.00—«Үе». Информастыг дамчыдылга. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруунга холбаштыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

НОЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аас-кежиктиг болупар, уруглар» 9.25, «Приваловтуң миллионнары» (2 сериязы) 11.00, 14.10, 17.20, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Санниковтуң чери» 10.20, 13.10, 15.00, 16.45, 18.30, 20.10, «Чер кырынга тайбынның хереэ ээзээ» 12.05 шактарда.

«ВОСТОК»: «Силерге коргузүп берейн» 11.00, 12.30, «Фантомас» (2 сериязы) 14.00, 17.20, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыында 9.10; «А мында дан хаязы ыржым-дыр» (2 сериязы) 15.00, «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 10.40, 12.30, 18.25, 20.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «Менээ бүзүренер, кижилер» 18.00, 20.00 шактарда.

НОЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Решма болган Шера» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Санниковтуң чери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыында 9.25, «Капитан Джек» 11.00, 12.35, 14.10, 15.45; «Приваловтуң миллионнары» (2 сериязы) 17.20, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «12 сандайлар» 12.00, 16.00, 18.00 шактарда.

Маргылдаа мурнуу чарыында

Делегейге шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш маргылдаага киржир ойнакчыны шилип алыры-биле сес ээ шыыран ойнакчыларның маргылдаазынга Борис Спасский-биле (ССРЭ) Роберт Бирниң (АКШ) ужуражыышкыны 1974 чылдың январь айда Пуэрто-Рико ортулукка (Кариб далай девисиээринде) эгелээр. Делегей чемпиону чораан 36 харлыг Спасскийге ол болза, шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш демиселге киржириниң баштайгы ойнаашкыны болур.

Оларның аңаа баргаш «ажылдаарының байдалы» кайы-даа удурланыкчының ийилдирзинге демей эки билдингир: олар ийилээн элээн каш чыл мурнунда Сан-Хуанга (Пуэрто-Рико) болган делегей маргылдаазынга киришиннеңнер. Ынчан совет шыдыраачының угаан-бодалынга элээн таарымчалыг чүүлдер артканы билдингир. Ол ынчан бо америк гроссмейстерни утпушаан, бирги шаңналды алган.

Оларның ол «шыдыраа ортулуунга» болур деп турар чаа ужурамышкынының түңнели кандыг болурул? Маргылдаага ойнаар талазы-биле дыка улуг дуржулгалыг болгаш математика талазы-биле онзаланчан күштүг, ойнаар удурланыкчызындан барын он хар аныяк бооп турар Борис Спасский-ле удар болду бе деп, шыдыраа хөйгааракчылары бодап турар. Ойнакчыларның күш-дамыр белеткелинден, маргылдаага чедир оларның теоретиктиг билиинден ооң дыка улуг хамаажыры база билдингир.

Бүгү-ле чүүлдерни ап көөрге, делегей чемпиону чораан Б. Спасский амгы үеде бодунуң эң дээре спортчу байдалынга база чоок бооп турар. Мырыңай чоокта чаа ССРЭ-ниң чемпионун илередириниң маргылдаазынга (дээди лигага) киржип, чурттуң шыыран дээн шыдыраачылары-биле ужурашкаш, алдын медальды тиилеп алгаш, Б. Спасский ол дугайын херек кырынга бадыткаан болгай.

Москвачы Борис Спасский — хууда онзаланчан арга-мергежили-биле ойнаар шыдыраачы. Ол ам болур маргылдаага шыңгыы белеткенип-даа турар. Ол бодунуң ужуражыр деп турар ойнакчызын бедиидиле үнелеп, Р. Бирниң делегей чемпиону ат дээш ойнаар кижилерниң санында киргени таварылга эвес деп көрүп турар. Амгы үеде Б. Спасскийниң ол маргылдаага белеткенирине шылгаттынган ооң сүмелекчизи болгаш секундантызы делегей гроссмейстери Игорь Бондаревский аңаа дузалажып турар.

ЧУРУКТА: Борис Спасский биле Игорь Бондаревский олар шыдыраа көжүн көрүп, сайгарып орлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы.).

СПОРТ ⊗ СПОРТ ⊗ СПОРТ

ВОЛЕЙБОЛ

Кызыл хоорайның бирги чери дээш волейбол маргылдаазында киржип турар эр болгаш дерээжен командаларның араазына беш ужуражылга болган. Спорттуң ол хевиринге белеткелди доктвамал чорудуп турар коллективтериң командалары эки түңнелдерин баштайгы оюнпардан чедип алган.

Көдээ ажыл-агый техникумуның оолдары амдыызында кымга-даа уттурбаан. Олар «Динамо-2», педагогика институту, аэропорт ышкаш шырак спортчуларлыг командаларны тиилеп алган. Келир үеде көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерни амдыызында бирги черде чоруп турар.

«Динамо-2-ниң», геологтарның волейболистери ийиги черде чоруп, бир-бир уттурганнар.

Маргылдаа уламчылап турар.

Н. КУЗЬМИНА,
маргылдааның секретары.

Шыдыраа чемпионадында

Тыва АССР-ниң хууда бирги чери дээш болуп турар чемпионатта аныяктар толептиг черни ээлеп турар.

Онгу салгда Чөөн-Хемчик районнуң чемпиону М. Монгуш чараш ойнаан. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи В. Смирновка удур каразы-биле ойнааш, сицилиан камгалалды ол шилип алган. Шаап халдап ойнаарынга хандыкшылдыг М. Монгуш эге көштерде-ле оюнну нарыңчыдып, ак ноян баарынче хамык бодаларын мооңнеп эгелээн. Оон удурланыкчызы В. Смирнов чоорту диргелип кел чораан айыылдан ак ноянын камгалаарының орнунга мерзе талазын сайзырадып. Шып эвес планны шилип алгаш, частырыглыг көштерни кылган. Боданыры дүрген, теория талазыбиле шырак белеткелдиг бирги разрядчы М. Монгуш шак безин чедир ойнавайн В. Смирновту чиңги-биле удуп алган.

Спорт мастериниге кандидат М. Алыг-оолдуң алы шыдыраасонуургактарынга билдингир. Чыл келген тудум өзүп орар мергежилдиг аныяк шыдыраачы эрткен чылгы чемпионатка ийиги черни ап, эки түңнелди көргүскен. Ол бо чылын маргылдааның эгезинде аштырышкынпарга таварышса-даа, сөөлгү салыгларда тиилелгеже чүткүлдүг ойнап, оюн бүрүзүнде сан ап, бодунуң байдалын элээн экижиткен. Ак-Довуракты инженери М. Адыг-оол Улуг-Хемниң шыдыраачызы М. К. Кыргысты онгу салгда уткаш, турнир таблицазынче база бир санны кинр бижээн.

Пединституттуң башкызы А. Борзенко республика чемпионадында бир дугаар киржип турар хирезинде, элээн хөй салыгларга бүзүрелдиг тиилелгелерин чедип ап шыдаан. 23 харлыг башкы Тандының төлээзи хоочун шыдыраачы Б. Хомушкуну бо удаада дүжүп бээринче албадаан.

Н. Шишигин В. Селиверстовту уткан.

Арткан салыглар соңгаарлаттынган.

Д. САЛЧАК.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ БЕЛЭЭНГЕ

Чаа 1974 чыл чоокшулап орар. Дөргүл-төрелдериңерге, таныштарыңарга чаа чылдың эң эки белээ болур чүүл болза күрүненің 3 хуулуг иштики чээшкининиң ойнаашкыны болурун утпаңар.

Бо чээшкининиң талазы-биле ойнаашкынның тиражы 1973 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга болур.

Декабрь 1-ге чедир ол чээшкининиң облигациязын чиик өртек-биле —10 рубль 5 көпеек-биле 10 рубльдиин, 20 рубль 10 көпеек-биле 20 рубльдиин садып ап болур. А декабрь 15-тен 30-ге чедир 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 көпеек-биле, 20 рубльдиин—20 рубль 50 көпеек-биле садып алыр апаар.

Чээлиниң талазы-биле ойнаашкын тиражы чылда сес удаа: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

20 рубльдиң облигациязынга 5000, 2500 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльди ойнап ап болур. А он рубльдиң облигациязынга ойнаашкынның чартыын ойнап ап болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-33, партийжи амгыларал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадар ажылагый киллизиниң 21-47, үдетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2344

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының галазы-биле аргелеминнең типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01448

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 278 (9348) | Вторник, 1973 чыл ноябрь 27 | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИНДИЯЖЕ ЧОРУПКАНЫ

Индияның Премьер-Министри И. Гандиниң чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү Л. И. Брежнев ноябрьның 25-те Москвадан албан хуузукун пайыралдыг аян-чоруун кылып Делиже үнүшкен.

Аян-чорук кылырынга Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрплан даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономика харылзаалариның талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков база СЭКП ТК-ның Чигине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭТА-ның чигинде директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң элчини В. Ф. Мальцев, СЭКП ТК-ның Чигине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин үдеп чоруур.

Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, В. В. Кузнецов, Г. С. Павлов, К. В. Русаков, К. У. Черненко, Г. Э. Цуканов болгаш оон-даа өскелер үдээнилер.

Үдээнилерниң аразынга Индияның Совет Эвилелинде элчин черинин дипломаттыг составы турган. (СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ ТАШКЕНТИДЕ

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Албан хуузунда пайыралдыг аян-чорук кылып Индияже бар чоруур, СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү эш Л. И. Брежнев ноябрьның 25-те Ташкентиге чеде берген.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев болгаш өскедээ албан кижилери шында барган.

Ташкент аэропортунга эш Л. И. Брежневти Үзбекистанның Компартиязының бюро кежигүннери болгаш кежигүнүге кандидаттар, Үзбек ССР-ниң чазак кежигүннери, Ташкент областың база республика пайысылалының партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, ажылчы чонунуң төлээлекчилери уткаан.

Ташкентиден чорупкан

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Албан хуузунда пайыралдыг аян-чорук аайы-биле Индияже бар чоруур, СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү эш Л. И. Брежнев ноябрьның 26-да Ташкентиге Делиже чорупкан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев болгаш өскедээ албан кижилери чорупкан.

Самолёттан телеграмма

СЭКП ТК-ның Чигине секретары Л. И. Брежнев Афганистан Республиканың күрүне баштыңы болгаш Премьер-Министри Мухаммед Даудка самолёттан телеграмма чоруткан. Телеграммада мынча дээн: Афганистан Республиканың агаар делгемин үжудуушкун-биле эртип бар чорааш, Силерге, Республиканың Төп Комитединге, чазаанга, пайыралчы афган улуска чуректиң ханызындан байыр чедирип, эң чаагай күзелдерни бараалаттым.

Бистиң чурттарывыстың аразында догуннап турар пайыралдың болгаш сырый кады ажылдажылганың чаагай кожа-хелбээ харылзаалары бүгү-ниити тайбыңны быжыглаары дээш, совет, афган улустарның эрге-ажыктарынга дүүштүр үлам хөгжүр деп бүзүрелдиимни илергейлеп тур мен.

Л. И. Брежнев Пакистанның Премьер-Министри Зульфикар Али Бхуттога база телеграмма чоруткан.

Пакистанның агаар делгемин үжудуушкун-биле эртип бар чорааш, Силерге, Пакистанның улузунга болгаш чазаанга эң эки күзелдеримни бараалаттым, дээрги Премьер-Министр.

Бистиң чурттарывыстың улустарының болгаш бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр Совет Эвилеп биле Пакистанның аразында пайыралды, кады ажылдажылганы калбартып, быжыглаарыңче чүткүлүг илергейледим.

(СЭТА, ноябрь 26).

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ БИС

Совет күрүнениң күчүзүнүң болгаш чедиишкиниериниң бир кол үндезини — ооң улустарының интернационалчы чангыс эвинде болгаш ак сеткилдиг кады ажылдажылгазында дээрзин Владимир Ильич Ленин баш удур өттүр көргеп. Баштыңчының ол өттүр көрүүшкүнүүн өндүр шынының бистиң чурттуң улустарының салым-хуузу херек кырынга бадыткаан болгаш бадыткап турар. Улустарның найыралы амыдыралдыг совет хевириниде шуут сиңирип, чаа, коммунистиг хөгжүлдени тодарадыр демдектериниң бирээзин апарган. Ону бистиң республиканың амыдыралындан базым санныңа эскерип болур.

Турапда № 1 орус болгаш № 2 тыва ортумак школалар дижик. «Хаяа» деп бүдүрүлге бригадазында ийи школаның өөреникчилери кады ажылдап, чурттап, ойнап-хөглеп турар. Тараалардың чаа сорттарын остүрер, кодээ ажыл-агый машиналарын башкарып өөренир, культурлуг дыштанырлаңы организастаар талазы-биле бо бригада кескү чедиишкиниерин чедип ап, республикада сурагжаан. Ол школаларның күш-ажыл болгаш күш-культура кичээлдери чангыс мастерскайда, чангыс залда эртип, организастаан кежээлериге, конференциларынга, конперттериге бот-боттарын чалажып турарлар.

Ийи школаның башкылары уругларның ыдыг найыралдыг харылзаазын деткип, билдилиг-биле башкарып, удам хаңылыдыр дээш ажылдап келген.

Ындыг чижектерни Кызылдың № 1 болгаш № 7, Элегестиң, Ак-Довуракның, Чадаананың, Самагалдайның, Тоора-Хемниң дээш ышкаш хөй-хөй школалардан көрүп болур.

«Кижи болуру чажыдан» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар. Ясли-садтарда, школаларда яңзы-бүрү аймак-сөөк уругларның кады өзүп, өөренип турарын кайда-даа көрүп, орта сеткилиивис ханызындан өөрүп турар бис. А профессионал-техниктиг училищелерниң, ортумак өөредилге черлериниң болгаш башкы институдуңуң каймызынга-даа барзывысса, тыва, орус, украин, хакас, бурят болгаш өске-даа аймак-сөөк аңнык кижилерге ужуражып болур бис. Келир үеде улус ажыл-агыйының яңзы-бүрү адырларынга ажылдаар ужурлуг ол кижилер эртем-техниканы эзертээр дээш, эптиг-деминг чоруп турарынга чоргаарлаңмас аргажок.

Ак-Довуракның даг-дүү комбинадының хөй-хөй цехтеринге, Тандыда «Коммунизминиң херези» колхозка, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозка, Кызылдың транспорт болгаш тудуг организацияларынга-даа чеде берзивиссе, беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде, бедик шынарлыг күүседир дээш туржуп турар найыралдыг коллективтерниң ажыл-ижин магалаар бис.

Чурттакчы чонуун, өөреникчилерниң, сургуулдарның ыдыг хөй националдыг составы аңгы-аңгы улустарның төлээлекчилериниң чоокшулажыры-ла чугула үүл. чайгаар тургустуун турар интернационалдыг харылзааларга, национал культураларның, аажы-чанның бот-боттарынга салдар чедиринге быжыг үндезин бооп турар.

Чаа, социалистиг Тываны ооң үндезин чону-биле хол-холунда тутчуп алгаш, Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының төлээлекчилери тургускуп турар. Бистиң республиканың экономика болгаш культура талазы-биле чедиишкиниери — хөй-хөй аймак-сөөк кижилериң каттышкан күжениишкиниң түңнели, улустарның найыралының өөскү херечизи-дир.

Бистер, совет кижилер, боттарывысты бүрүн эрге-биле интернационалчылар бис деп адап турар бис, чүге дээрге социализминиң ёзугулуг деп эргенин, акы-дүңмалышкы чоруктуң болгаш хосталганың принциптеринге эки тура-биле каттышкан улус кандыг бедик хөгжүлдени чедип ап болурун бүгү делегейге бүзүредип көргүскен бис. Совет эрге-чагырганың биштайгы хүнеринден эгелээш-ле, Коммунистиг партияның чарлап, бадыткаан ол принциптери бистиң чуртта амыдыралдың норма-чижээ апаргап.

СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия чугула теоретиктиг түңнелди үндүрүп, ханы болгаш бүгү талалыг социал-политиктиг өскерлиишкиниерин, чаартылгаларын ачызында кижилериң төөгүлүг чаа ниитилешкээнин — совет улустуң тывылганын айткан. Ынчаарга совет улус кылдыр каттышкан бүгү нациялар болгаш улустар боттарының национал онза түүлдерин, мөзү-шынарын, дыл-домаан база чанчылдарын хевээр кадагалап чоруур. Чүге кадагалап эвес, харын национал культуразының удам чечектелиишкинин чедип алырының бүгү аргалары оларда бар.

Бистин Тыва автономнуг республиканың тургустуганының база хөгжүлдезиниң оруктары — ооң тодаргай барымдаазы болур. Феодализи үезинде чылдын калган, карангы-бүдүүлүк чораан тыва улус Советтер чуртунуң бүгү улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң, акы-дүңма дузаламчызы-биле төөгүлүг кыска үеде шапкын хөгжүлдени чедип алган. Көшкүн мал ажылдыг чораанындан бистиң республика ам аграр-үлетпүрлүг чурт апарган, социалистиг культура чаа чадаже көдүрүлген.

Ооң-биле чергелештир совет улус дээрге чангыс күрүнеде кожа-хелбээ чурттап чоруур яңзы-бүрү аймак-сөөк улустарның анаа-ла түң-саны эвес болгай. Бистиң кижилеривисти чангыс аай кылдыр каттыштырып турар хөй-хөй түүлдер бар. Ол дээрге идеологияның, төөгүлүг хуу-салымның, эчис сорулганың ниитилешкээ-дир. Ол дээрге социал-экономиктиг амыдырал байдалының, үндезини эрге-ажыктарның болгаш сорулгаларның ниитилешкээ-дир. Ол дээрге национал культура бүрүзүнүң эң үнелиг түүлдерин бодунда сиңирген совет социалистиг культураның ниитилешкээ-дир. Чогум-на ынчангаш «өске сөөк деп ылгал бисте читкеп, өскелешпес чангыс төрел бис».

Совет улустарының аразында эп-найырал, интернационалчы харылзаалары быжыг болган тудум, бистиң коммунизмче базымнарывыс улам дүргедээр. СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия ТК-ның Отчёт илеткелиинге Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан: «Партия бүгү ажылчы чонну социалистиг интернационализмниң ёзугузунга, национализмниң болгаш шовинизмниң, национал доскуг болгаш бодун тодугнар чоруктуң кандыг-даа хевирааг илереэшкиннери-биле эптеш чок болурунга, бүгү нацияларны болгаш улустарны ханы хүндүлээриниң ёзугузунга моон соңгаар-даа кижизидер».

Ынчангаш совет кижилерни, ылангыя-аныяк-оскенни марксисчи-ленинчи үзел-бодалга, патриотизмге болгаш интернационализмге хүн бүрү кижизидери — школаларның, өөредилге черлериниң, комсомолдуң база партия организацияларының чугула сорулгазы.

Төлээлер аъттаныпкан

Бистиң республикавыч кодаа ажыл-агыйының төлээлери 12 кижи дүүн Москвазе чорупкан. 1973 чылда дүжүт ажаал алыышкының чедиишкиниг чорутканы болгаш күрүнеге пландан ажыр тараа сатканы дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчаар Кызыл тугун РСФСР-ге тыпсырынга тураскаадыкан байырлыг хуралга олар барып киржир.

Төлээлерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков баштап чоруур.

Делиге чүректиң ханызындан уткуушкун

ДЕЛИ. Индия Республиканың найысылалыының кудумчулары болгаш шөлдери байырлалдыы-биле шиметтинген. Чер болганда — ССРЭ-ниң болгаш Индияның күрүне туктары. Л. И. Брежневтиң портреттери, индий-совет найыралдың алдары дээш йөрээлдер салган хинди болгаш орус дылдарда чүректиң ханызындан байыр чедирген сөстерлит транспарантылар болгаш плакаттар.

«Кирип моорланар, Леонид Ильич Брежнев!» — деп, СЭКП ТК-ның Чигине секретарынга найыралчы Индия чүректиң ханызындан чугаалап турар.

Ол сөстерни дүүн үнген солунналарның бирги арыннарындап-даа, плакаттардан болгаш транспарантылардан-даа көрүп болур. Л. И. Брежневтиң Индияга келиринге политиктиг ажаок улуг болуушкунга, ийи чурттуң пайыралының болгаш кады ажылдажылгазының чаа перспективаларын ажыдар алдар болуушкунга кылдыр белеткенген.

Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев албанның найыралчы аян-чоруун кылып, дүүн Делиде чеде берген.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның Чигине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭТА-ның Чигине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң элчини В. Ф. Мальцев, СЭКП ТК-ның Чигине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин олар база чеде берген.

ССРЭ-ниң болгаш Индия Республиканың күрүне туктары-биле, байыр чедирген транспарантылар-биле шиметтинген Палам аэродромга Л. И. Брежневти Индияның Премьер-Министри Индира Ганди, даштыкы херектер министри Сваран Сингх, аъш-чем болгаш коозе ажыл-агый министри Фахруддин Али Ахмед, сан министри Я. Б. Чаван, камгалал министри Джагдживан Рам, үлетпүр хөгжүлдезиниң, эртемниң болгаш техниканың министри Ч. Субраманнам, планнаашкын министри Д. П. Дхар, нефтехимия үлетпүрүнүң министри Д. К. Баруа, чепсектиг күштериниң үш хевирлериниң штабтарының начальниктери, СЭКП ТК-ның Чигине секретары Л. И. Брежневти уткуурун организастаар талазы-биле пиинти национал комитетиниң кежигүннери Индий Национал конгресс партиязының даргазы Ш. Д. Шарма баштадыр, Индияның Компартиязының Национал Чөвүлелиниң даргазы Ш. А. Дание, Индияның Компартиязының Национал Чөвүлелиниң Чигине секретары Раджешвара Рао, парламентиниң депутаттары, Индияның хөй-ниитизиниң көскү ажылдакчылары, дипломаттыг корпустуң кежигүннери уткаан.

Л. И. Брежневти Делиге мурнап чеде берген турган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрплапчының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, а ол ышкаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң Индияда херектериге түр бүзүреттирген В. К. Болдырев, Совет элчин черинин, Садыг төлээзиниң черинин болгаш Индияда өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары уткаан.

Аэродромга уткуушкун үезинде хөй болук совет, индий болгаш даштыкы журналистер турган.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңчылыгы — чадаг шеригнерни, ужудукчуларны, дазлайжыларны чыскаагаан.

Л. И. Брежнев самолёттан түүп келирге Премьер-Министр Индира Ганди чүректиң ханызындан байыр чедирген. Индий чаңчыл ёзугаар Л. И. Брежневке дириг чечектерден гирляндаңы тудускан. Бичии уруглар Леонид Ильичиге өңгүр чечектерни тудускан.

Совет Эвилеляниң болгаш Индира Гандя Силерге. Силерниң чазакта эш-ооруңнерге, найыралды бүгү индий улуска Совет Эвилеляниң Коммунистиг партиязының, Совет күрүнениң удуртукчуларындан, миллион-миллион совет кижилерден чедирген байырны өөрүп хамчыдып тур мен. **(Адыш часкаашкынынар).**

Силерниң чурттарга келириниң чалалгазын бергениңерге чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим, дээрги Премьер-Министр. Оң ийи чыл эрткен соонда Индия-биле, ооң улузу-биле, ооң удуртукчулары-биле катап ужуражыр арганы менээ ол берип турар-дыр. Чурттарывыстың аразында найырал болган кады ажылдажылга ол бергеш. Ук найырал үргүлчү өзүп, калбарып-даа келгеш. **(Адыш часкаашкынынар).**

Дараазаластыр эрттүргеш чугула аян-чорук бүрүзү бистиң харылзааларывысты доктаамал быжыглап, тудуштур каңнап келген. Тайбың, найырал болган кады ажылдажылга дугайында төөгүлүг керээвиске ат салгаш, харылзааларывысты үндезинии хоойлу ёзугаар тургускан бис. Бистиң ийи улузувустуң найыралы чөптүг ёзуже болгаш дең эргелиг болуурче ханы чүткүлден тыптып турар. Оң эки төрөл делегейинче демниг ол чүткүл болгаш колониализмге база расизмге удур демиселдиң айтырыгларын үнелеп көөр сагыш-сеткилиивистиң ниитилешкээ тайбыңның салдар девискээрин калбартырын болдуруп, чүректиң ханызындан уткуушкун.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээргн!

Найыралчы өндүр улуг чурттуң баштыңы Силерниң чурттуувуска келгениңерге Индияның чазааның болгаш улузукун омүнээзиндеи изиг байыр чедирер нүүрлүг болдум, Чиигине секретарь Леонид Ильич Брежнев. **(Адыш часкаашкынынар).**

Бистиң чурттувуска силерниң оң ийи чыл мурнунда чораанындардан бээр Индияга болгаш делегейге өскерлеген түүлдер кайы хөй. Ынчаныже ол үезиң дургузунда доктаамал арткан болгаш чечектелген түүл бар, бистиң найыралывыс ол болгай. Ооң тыптып келген үезин чугаалаары берге-даа бол, бистиң хамаарышпас чоруувустуң чарлаттынган хүнүүн мурнунда-ла ол факт болуп берген. Ук найырал үргүлчү өзүп, калбарып-даа келгеш. **(Адыш часкаашкынынар).**

Дараазаластыр эрттүргеш чугула аян-чорук бүрүзү бистиң харылзааларывысты доктаамал быжыглап, тудуштур каңнап келген. Тайбың, найырал болган кады ажылдажылга дугайында төөгүлүг керээвиске ат салгаш, харылзааларывысты үндезинии хоойлу ёзугаар тургускан бис. Бистиң ийи улузувустуң найыралы чөптүг ёзуже болгаш дең эргелиг болуурче ханы чүткүлден тыптып турар. Оң эки төрөл делегейинче демниг ол чүткүл болгаш колониализмге база расизмге удур демиселдиң айтырыгларын үнелеп көөр сагыш-сеткилиивистиң ниитилешкээ тайбыңның салдар девискээрин калбартырын болдуруп, чүректиң ханызындан уткуушкун.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Премьер-Министр,

агайлар болгаш дээргилер,

эргим өңнүктер,

эштер!

Өндүр улуг Индияның черинге келгеш, хүндүлүг дээрги Индира Ганди Силерге, Силерниң чазакта эш-ооруңнерге, найыралды бүгү индий улуска Совет Эвилеляниң Коммунистиг партиязының, Совет күрүнениң удуртукчуларындан, миллион-миллион совет кижилерден чедирген байырны өөрүп хамчыдып тур мен. **(Адыш часкаашкынынар).**

Силерниң чурттарга келириниң чалалгазын бергениңерге чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим, дээрги Премьер-Министр. Оң ийи чыл эрткен соонда Индия-биле, ооң улузу-биле, ооң удуртукчулары-биле катап ужуражыр арганы менээ ол берип турар-дыр. Чурттарывыстың аразында найырал болган кады ажылдажылга ол бергеш. Ук найырал үргүлчү өзүп, калбарып-даа келгеш. **(Адыш часкаашкынынар).**

Дараазаластыр эрттүргеш чугула аян-чорук бүрүзү бистиң харылзааларывысты доктаамал быжыглап, тудуштур каңнап келген. Тайбың, найырал болган кады ажылдажылга дугайында төөгүлүг керээвиске ат салгаш, харылзааларывысты үндезинии хоойлу ёзугаар тургускан бис. Бистиң ийи улузувустуң найыралы чөптүг ёзуже болгаш дең эргелиг болуурче ханы чүткүлден тыптып турар. Оң эки төрөл делегейинче демниг ол чүткүл болгаш колониализмге база расизмге удур демиселдиң айтырыгларын үнелеп көөр сагыш-сеткилиивистиң ниитилешкээ тайбыңның салдар девискээрин калбартырын болдуруп, чүректиң ханызындан уткуушкун.

Л. И. Брежнев хүндүлел таңчылыгының чыскаалының баары-биле эрткен. Оон соонда СЭКП ТК-ның Чигине секретары болгаш Индияның Премьер-Министри индий чазактың кежигүннери-биле, парламентарийлер-биле болгаш дипломаттыг корпустуң төлээлекчилери-биле мендилешкеш, индирже чорупкан.

Премьер-Министр Индира Ганди байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

ИНЕКТЕН сүт саап алыр талазы-биле республикада рекордну көргүзүүлүг ийи ферма — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң болгаш «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей сүт-бараан фермалары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал продуктуларын бүдүрериң база ону күрүнеге садарын ковудедир дээш. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирбишаан, боттарының аразынга социалистиг чарыштың кереэзин бо чылдың эгезинде чаргаа. Ооң эгелээш-ле кылган ажылдың түңнелин квартал санында үндүрүп, бот-боттарынга аалдажып барып, ажыктыг арга-дүржулганы солчуруп ийи ферманың чаагай талдыл бодуп бар чыдар.

Олар чүгле аалдажып аргыжып турар эвес, харын кереэде бижиттинген социалистиг чарыштың негелдеринге шыңгыы болгаш боттуг хынап көрүп, кайы-кайызында четпес чүүлдүг илередип, ону чайладырының аргаларын кады чугаалажып турарлар.

Ийи ферманың кайызының-даа коллективи чарышка эң-не бедик көргүзүглүг, типлекчи болурунче чүткүп, ол-ла үеде чаржып турар өңнүктериниң база бедик көргүзүглериң чедип-алырып күзеп, аңаа аргасүмези-биле дузалап турар. Чарыштың дээштинн олар чогум-на оон-биле чедип ап турар.

Фермаларның аразында чарыш чүгле оларның болуп артпайн, харын ийи совхозтуң чарыжы болуп бар чыдары өөрүнүүр. Чарыштың үшкү квартална түңнелии үндүрери чогум-на ыңдыг болган. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төлээлерин оон директору Виктор Николаевич Кожушко баштап келген.

Чарыштыг ийи ажыл-агыйның төлээлериниң ужуражыглазы ноябрь 23-те «Көк-Тей» совхозка болган. Маңаа чугаа аңгле ийи фермаңың үшкү квартална каңчаар ажылдаанының дугайында эвес, харындаа ийи совхозтуң ниитп ажыл-херээниң дугайында болган.

«Көк-Тей» совхозтуң ажылчыларын төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының үшкү квартални кандыг көргүзүглүг доозкашын совхозтуң директору Анатолий Иванович Ломаев залчыларга сонуургадып чугаалаан.

«КӨК-ТЕЙ» чылда 12.130 мүң чүүрга бүдүрер планныг. Ол айларның түңнелинде 11.700 мүң чүүргаңы бүдүргеп. Чыл планның ноябрь 15-те-ле күүседипкеп. Чыл төнүзүнге чедир ниитээн-биле 13.960 мүң чүүргаңы бүдүрер. Сүт садарының чыл планы күлээлгези-биле кады 9395 центнер. Ол айда сатканы — 7710 центнер. Ноябрь-декабрь айларда 780—800 центнер сүттү садар. Ынчангаш чыл планның 9500 центнер кылдыр күүседиринің аргазы совхозта бар. Мал болгаш куш эъдин садарының планын база ажыр күүседир деп турар. Совхоз тараанның гектарындан 10,1 центнер дүжүттү алган. Күрүнеге 4700 тонна тараа садар планның 5800 тонна кылдыр күүседкен. Мал, чер ажылының продуктуларының бот-үнезин колдуунда-ла планнаттынганынга чоок: центнер сүттүң бот-үнези 23 рубль, центнер тараанның — 3 рубль 28 көп., мүң чүүргаңын — 60 рубль ажып турар. Чыл планында 511 мүң рубльдиң арыг орулгазын алыры көрдүгеп, а херек кырында 750 мүң рубль-биң арыг орулгазын алыр деп турар.

Совхоз бо чылдың оң айларында бир инекке онааштыр 2570 кг сүттү саап алган. Тустус саанчылардан В. Долганиң бир инекке онааштыр он айда —3114 кг, З. Курастикова — 3020 кг сүттү саткан. Саанчыларның ниитинде инек бүрүзүнден саггаң сүдү 2000 кг-дан кудулап турар кижи чок. Ынчангаш чарыштың кереэзинде инек бүрүзүнден чылда ортумаа-биле 2800 кг сүттү саап дээш хүлээлгезин чыл төнүзүнге чедир күүседири чайлыг.

Оон соонда эш А. И. Ломаев совхозтуң ажылында бар четпестерин болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларны база тодаргай чугаалаан.

ДАРААЗЫНДА ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң директору Виктор Николаевич Кожушко ажыл-агыйының көргүзүглерин сонуургаткан.

Мал ажылының продуктуларын үшкү квартална бүдүрер база садары ол совхозка мыңыг болган. Он айларда сүт хөйүү саткан. Бир инекке онааштыр саап алыр сүт совхозка ниитээн-биле 2300 кг, а Кара-Булуң фермазынга — 2800 кг болган. Ынчаарга Кара-Булуң фермазының мурнакчы саанчылары он айлар дургузунда бир инекке онааштыр Г. Корзун 3367 кг, З. Реодько — 3304 кг, П. Иванова — 3067 кг, Т. Семиранова —3053 кг сүттү саггаң. Чылда күрүнеге сүт садарының планындан ажыр 300 тоннаны, эътти 50 тоннаны хөйнү чыл төнүзүнге чедир садарын совхозтуң ажыл-ишчилери шиитпирлеп алган. Үшкү квартална эът, садарының планы, дүк садарының чыл планы база ажыр күүсеттингеп.

Совхоз бо шиитпирлиг чылда тараанның багай эвес дүжүдүн остүрген болгаш күрүнеге тараа садар хүлээлгезин күүсеткен. Оон аңгыда, картофельдиң чаагай дүжүдүн алган. Бүгү культураларның үрезими-биле, мал чемнинге херегдээр тараа-биле болуп бүрүн хандыртынган болгаш өске ажыл-агыйларга үрезин тараанны саткан. Бо чылын сарык-ла 300 мүң чыгыы рубльдиң арыг орулгазын алыр.

Ол солун чугаалажылга дыка үр үргүлүүдээн. Кайы-даа талаанның төлээлери соң ажыктыг чүүлдү эвээш эвести алган.

Ужуражылга соолгуде межегейжилер «Көк-Тейниң» фермазынга барып, ында чаа ажыглалга кирген, бүрүн механизастаттынган инек кажаазын, куш фабриказының ажылын сонуургап көргеннер.

Кайы-даа ажыл-агый планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен болган. Ынчалзажок сүт саалдазының талазы-биле межегейжилерни көргүзүү бедик болганын демдеглээн. Ынчангаш чарыштың чыл түңнелии 1974 чылдың январының эезинде ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка барып үндүрер, кереэзии чаарткаш, чарышты уламчылаар деп дугурушкан.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: «Көк-Тей» совхозтуң директору А. И. Ломаев (солагай талазында) межегейжилер-биле чугаалажып олур.

С. Феоктистовтуң фотозу.

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXIV съездиэи бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агыйын улам ыдай хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Мал ажылының продуктуларын бүдүрериин көвүдедир талазы-биле съездиниң төлевилээн программазын боттандырары хамыктың мурнунда малды долу үнелиг чемнер-биле эргежок чугула хемчээлге хандырарындан хамаарыжыр.

Бистиң республикада малдың четчир санныг чемни белеткеп алырынче кичээнгей салып турза-даа, белеткээн чемниң шынарынче шоолуг сагыш салдынмайн турарын демдеглээр апаар.

Республиканың агрохимлабораториязы мал чемнерин шинчилеп көөр ажылды 1969 чылдан бээр чорудуп келген. Бистиң белеткеп алганывыс мал чемнериниң хөй нуруузунда протеин, каротин болгаш ылаңгыя фосфор ажок эвээш болуп турарын химиктиг анализтиң түннели көргүскен.

Бүгү чүзүниүң янзы-бүрү назы-харлыг малдарыига протеин (белок) бичии-ле четпес-тээрге, дораан кошкап-суларап эгелээр. Саар инектиң чип турар чемниң рационунга протеин чедишпесте, сүт саалдазы кудулаар, аныяк малдарның өзүлдези ара туруптар, ханның гемоглобини эвээжээр, организмге камгалал бүдүмелдериниң тыптыры кызырлыр, ынчангаш мал аарычал апаар, а оон эртерге өлүп болур. Белок четпейн баар ыдыг таварылгада чүнү ажыглап болурул? Ынчан малдың чем рационунга мочевинаны ажыглаар херек.

Малга хонукта хереглеттинер протеинниң 20—30 хуузу хире хемчээлдиг кылдыр мочевинаны малга бээрге, эң-не үретүннелдиг болуп турарын дуржулга бадыткаан.

Мыйыстыг бода малга хонукта мочевинаны бээрииң чогумчалыг хемчээли хонукта 10—15 грамм болур. Бызааларга мочевинаны 5—6 ай назылыындан эгелеп, хонукта 20—40 грамм кылдыр берип болур. А семирти азырал үезинде малдың хайлычалы шоолуг эвес болгаш рационуңуң продуктулуг дээжи куду болур. Чемде клетчатка хөйде, организмге кальцийниң шингээттинери эвээжээр. Үнүш улгадып катканн тудум-па клетчатка шоолуг хайылбас апаар.

Республиканың ажыл-агыйларының белеткеп ап турар мал чеминде клетчатка кончуг хөй болуп турар. Оон чылдагааны чүдел дээрге, бистиң республикага сигенни четчип быжып, сөөктели бергенде кезип белеткеп турарында-дыр. Сөөктели берген сигеи хоолулуг эвес апаар, ынчангаш анаа клетчатка хөй болур, протеин эвээжээр, а ажыктыг витаминнери барык-ла бүрүң-биле арлып каар. Мал чемнериниң шынары ынчангаш куду болуп турар-дыр.

Белеткээн сигенниң шынарының чугула көргүзүү болза үнүш клеткаларының даштыкы каъды болур клетчатка болгай. Клетчатка дээрге чемниң эң-не берге хайлыр кезээ-дир. Ынчангаш клетчатка хөй болган тудум-на, хоолулуг бүдүмелдериң хайлычалы шоолуг эвес болгаш рационуңуң продуктулуг дээжи куду болур. Чемде клетчатка хөйде, организмге кальцийниң шингээттинери эвээжээр. Үнүш улгадып катканн тудум-па клетчатка шоолуг хайылбас апаар.

Республиканың ажыл-агыйларының белеткеп ап турар мал чеминде клетчатка кончуг хөй болуп турар. Оон чылдагааны чүдел дээрге, бистиң республикага сигенни четчип быжып, сөөктели бергенде кезип белеткеп турарында-дыр. Сөөктели берген сигеи хоолулуг эвес апаар, ынчангаш анаа клетчатка хөй болур, протеин эвээжээр, а ажыктыг витаминнери барык-ла бүрүң-биле арлып каар. Мал чемнериниң шынары ынчангаш куду болуп турар-дыр.

Чижээ, Тока аттыг совхозтуң белеткеп алганы люцерна сигенинде бир килограммда каротин 0,83 мг, тодаргайларга ында каротин барык-ла чок болуп турар. «Ленинчи орук» совхозтуң белеткээн элак-бобы сигенииң бир килограммында каротин 8, 2 — 16,6 мг болган. Белеткеттинген мал чеминиң шынарының куду болуп турар ужуру чүдел дээрге, ажыл-агыйлар сиген кезеринии хуу-саларын барымдаалавайн, кескен, кургаткан сигенни дорвана бөлүп сараатгавайн турарында. Оон түннелинде, болдүнмейн чыткан сиген хөлүн эрттир кагжап кургааш, хоолулуг кезээ—бүрүлери черге тоглап төктүп калыр, чүгле сөөктүг уну артар, ынчангаш оон чеминиг шынары кудулап турар.

Малдың чемгерилгезинге минералдыг бүдүмелдер улуг ужур-дузалыг. Ол будүмелдер организмниң солчулга чорудулгазынга киржип, тканьның составтыг кезээ болуп, организмниң физиологтуг функцияларын күүседирнин хандырып турар. Бисте мал чеминиң рационунда фосфор, натрий болгаш күгүр чедишпес болуп турар.

Кальций ханның дестелиринге идиг берип, организмнин удурланыр аргалыын бедидип турар. Фосфор болза, клетканың база клетка аразының будүмел солчулгазын хандырып, шынгаш эът болгаш нерви тканьнарының органиктиг каттыжышкынарыпын, баарның база оске-даа органнарның составында кирип турар. Ол четпестей бээрге, будүмелдер солчулгазы хажыттынар, каротиндеи «А» витамин тургустуммас апаар, «B_{12}» витамин эвээжээр, ынчангаш демир, марганец шингээттнимес болур.

Чемге кальций болгаш магний көвүдээрге, фосфорнуң шингээттинери дорайтаар. Ынчангаш мал чеминиң рационун тургузарда, ол будүмелдерниң денэингүүрүн барымдаалаары эргежок чугула.

Бистиң белеткээн мал чеминисте фосфор ховар болганда, рацион тургузарда мал чеми фосфаттарны ажыглаза чогуур.

Минералдыг чемнерде бар органиктиг эвес фосфор мал чеми сигеннерде фосфордан дыка дээрге шингээттинерин дуржулгалар бадыткаан.

Сөөлгү чылдарда бистиң республикага сиген, далганын белеткеп турар апарган. Сиген далганының хоолулуг будүмелдери малдың штинге баргаш, дыка эки хайлыр. Сиген далганыига биохимиктиг чорудулгалар барык-ла бүрүнүсиле соксаар, далганның бүгүле холумактары хевээр артып каар. Сиген далганын анаа арга-биле тос ай дургузунда кадагалаарга, каротинниң чидирин 60—70 хуу чеде бээр. Чогуур хемчегларын ажыглаваш, ол чидирингни бүрүнү-биле чайладып болур. Сиген далганының шыгын 12 хуу чедир курга-тса чогуур. Ындыг турбуже бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс сиген далганын хөлүн эрттир кургадып турар. Чижээ, Тока аттыг совхоз сиген далганының шыгын 9,5 хуу, дургузуга станциязы — 10,4 хуу, «ҮТКА 25 чылы» совхоз — 9,9 хуу чедир кургадып турар. Ол чорук каротинниң чидирин 10—15 хуу улгаттырып турар. Чогуур негелде ёзугаар белеткээн, люцериадан кылган сиген далганының килограммында 0,6—0,85 чемгерилге единицазы 200 грамм чедир хайлыр протеин, 200—350 мг каротин бар болур ужурлуг. А бистиң республикада белеткээн сиген далганының килограммында чемгерилге единицазы 0,64—0,71, хайлыр протеин—106-127 грамм, каротин — 70-74 мг болуп турар. Моон ап көөрге, бистиң ажыл-агыйларывыста белеткээн сиген далганының шынарының кудузу тодаргай-дыр. Моон чылдагааны чүл дээрге, ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглерни мал чеми белеткээриниң депшилгелиг чаа аргазынче ам-даа чогуур кичээнгей салбайн, белеткеп турар сиген далганының шынарын лаборатория-ларынга хынаттайн турары болур. Чүгле чангыс «Көк-Тей» совхозтуң тускай эртемниглерни республиканың агрохимлабораториязынга кээп, белеткээн мал чеминиң шынарын хынадып, химиктиг анализти кылдырып турар. Моон соңгаар өске ажыл-агыйлар база-ла ынчаар кылыры күзенчиг. Ажыл-агыйлар белеткеп турар сенажтың-даа шынарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Бо чылын сенаж кылдыр салган ногаан массаны чүгле чангыс «Көк-Тей» совхоз анализ кылдыгары-биле лабораторияга ыккелген. Ынчайгаш ажыл-агыйларның хөй нуруузу сенаж орнунга силос салып, оны-да багай шынарлыг кылдыр кылып турар.

Сенажты янзы-бүрү культуралардан кылып болур. Ынчалзажок ону кылырынга бо-бы культураларны ажыглаары эң-не ээрже болур. Чүге дээрге олардан эки силос алыры берге, а сиген кылдыр белеткээрге, оларның хоолулуг бүдүмелдериниң 30—40 хуузу чидер. Сенаж белеткээриниде кол чүүл — оон технологиязын

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

ТАНДЫ РАЙОН

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доос Дилен-Караева Оюдар — көдээ ажыл-агыйның дүржүлге станциязының ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Андреевна Оюн— «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өдек Донгаковна Ембу— Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Энчеевна Моңгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчымы.

Эдиген Монгушовна Оюн— «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-Уруг Чодуевна Чамбак — ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң ажылчыны.

Наталья Леонидовна Чүлдүм — көдээ ажыл-агыйның дүржүлге станциязының уруглар садының повары.

Тамара Тажы-Самбуевна Чүльдүм — көдээ ажыл-агыйның дүржүлге станциязының ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Четиреровна Багай-оол — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Оюу Астаровна Саадак — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Кочеловна Чооду — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Күрүмаа Майындыевна Эртине — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чайкина Дожулдаевна Ламажап — район эмнелгезиниң санитарказы.

Кара-кыс Ховалыговна Оюн — районда харылзаа конторазының телефонистказы.

Тук Мәйындыевна Чымдак — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доңгурак Байыровна Бора— «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Сояновна Дирчии— район эмнелгезиниң ажылчыны.

Кара-кыс Мунзукаевна Донмут — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Делгермаа Ивановна Кадрол — Самагалдай столовая-зының ажылчыны.

Кара-кыс Салчаковна Сарыгбай — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Көк-Уруг Малчыновна Товуу—Самагалдайда мал эмнелгезиниң ажылчыны.

Делгермаа Доржуевна Чамзырай — Тес-Хем райпозуның ажылчыны.

Дагаймаа Хөлбеновна Чоолу — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Койгунмай Доржуевна Шаноол — Тес-Хем райпозуның ажылчыны.

Еммаа Кочеловна Шунгаа — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Полина Савакпановна Довүт — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Чагармаа Аракчаевна Даңдай — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сая Бадыргыевна Дарбаа — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сереммаа Кыргысовна Комбуй-оол — Самагалдайның коммунал ажыл-агый черииң ажылчыны.

Нанзал Гасаньефовна Натпит-оол — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Самдановна Сарыглар — Самагалдай ортумак школазының башкызы.

Хаяжы Чоодуевна Уштулан —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Динимаа Чодураевна Эренчин — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Монгушовна Ямбил— Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Имбикей Балдарчыевна Аракчаа — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Белзет Үгер-боо Баа-Хөө — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Маазыма Оюновна Биче-оол —Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Кара-Уруг Саймовна Ижи —Тес-Хем райпозуның ажылчыны.

Наксыл Балдановна Лопсан —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Оруку Хууран-ооловна Уржан — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Анчимаа Сандановна Чавырык — районуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОН

Тос уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Намчалмаа Маажыйевна Бимба — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сереммаа Дажы-Даваевна Ижы — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ алдары» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Сан-хоевна Кара-Сал— «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Дадар Малчыновна Муна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Маама Мөңгеевна Сырат — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Опеймаа Шоюновна Хуна — Кызыл-сылдыс сес чыл школазының ажылчыны.

Чанчип Балчировна Чыпсымаа — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Баадыр Сагаровна Ынналай — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Антонина Николаевна Бархөө — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Даагындай Сереновна Лакпаева — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Сереңмаа Шижээевна Оюн— «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Доржу Седиповна Сандак— «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Хаджимаа Александровна Сан-хөө — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Санмая Арапчаевна Чаажитмаа —«Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чюрук Саяновна Чымба — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Самыжап Комбуевна Базыр — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Шимит-Сереп Шойдуковна Кудун — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Дузак Балзыевна Лопсан — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Бельчитмаа Сенгиевна Морган — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Норлаажап Кыргысовна Натпит —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Серинмаа Сагаачыевна Нурзат — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Бухгалтер Дамбаевна Серен —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Кара Караковна Чооду — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Ношпу Кенденовна Ширмээ «Мөрен» колхозтуң бухгалтери.

Беш уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Шавиевна Баланай — Бай-Даг школазының башкызы.

Дензинмаа Хайыновна Бумбажай — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Саартай Иргитовна Дамба— «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Кара Самбуевна Каева — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Сайлык Даниловна Кенден —«Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Ичии-Хорлуу Эренчиновна Комбу— «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Херелмаа Барбаевна Севек —«Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Саяна Кыргысовна Хүдер— Мөрен көдээ Совединиң күүс-комуиуң секретары.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чечек Чуруковна Доржуй— Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Билчитмаа Кыргысовна Тере —«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ульяна Евстафьевна Дерюшева — Кызылдың школа-интернадының ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Елизавета Яковлевна Гаврилятова — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Калбак Хүрбаевна Кызыл— «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Мария Анай-ооловна Оюн— Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Евдокия Фаминична Филимонова —республиканың өкпе аарыгларының диспансериниң ажылчыны.

Майна Кыргысовна Форума —Элегес-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Анастасия Дмитриевна Черноусова — республика эмнелгезиниң ажылчыны.

Манчымаа Салчаковна Шожал — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

1973 чылдың октябрь 30.
Кызыл хоорай.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

УЛУГ БОЛУУШКУН

СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Индияда аян-чоруу-биле холбаштыр делегей хөй-ниитизи олче улуг кичээнгейни салып турар. Ийи чурттуң улустарының найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарыга база Азияда болгаш бүгү делегейде тайбыңныг херээжене ооң улуг ужур-дузалыын политиктиг тайылбырлакчылар демдеглеп тураргар. Ол аян-чорукту калбаа-биле сонуургап турары билдингир, чүге дээрге ССРЭ биле Индияның аразында харылзаалардан, оларның кады ажылдажылгазындан Азия дипте болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа районнарында политиктиг байдалдың улам ыңай экижиири хөй талазы-биле хамааржыр. Индия бодуун хамаарышпае эргезин чаалап алган соонда дорган-на тургустуна берген бистиң ийи чурттарывыстың аразында харылзаалары бот-бодун эки билчириңге, найыралга болгаш кады ажылдажылгага үндезилээш үргүлүү быжыглып, хөгжүп келген. Ол кады ажылдажылганың экономика талазы-биле түңнелдери дээрге очу кандыг-бир калбаа-биле тайылбырлаарын-даа негевейи турар — ол хире билдингир апарган. Совет Эвилелиниң дузазы-биле Индияда 70 ажыг үлетпүр бүдүүлгелериң туткан болгаш тудуп турар. Шагда-ла ажыглалга кире берген ол бүдүүлгелериниң үлүүнге индий машина тудуунуң продукциязының 85 хуузу, металлургия дериглелериниң — 80 хуузу, чүртээ нефть тывыжының чартыынган хөйү, каңның 40 хире хуузу онаажып турар, ооңдаа өске. Ындыг кады ажылдажылганың түңнелинде он-он мун индий ажылчыннар болгаш техниктер тускай мергежилдерни чедип алганнар.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле кады ажылдажылга чедиишкиниг хөгжүп турар. Индияның ховуларында совет 55 мун ажыг трактор ажылдап тур.р болган. Ол чуртта механизастаан 13 күрүне ажыл-агыйларының 6-зын бистиң чурттуң дузазы-биле тургускудаан. Бот-бодунга ажыктыг садыглажышкын база чедиишкиниг хөгжүп келген, оон хемчээли 20 чылдың дургузунда (баштайгы садыг керээжинге ат салганының соонда эрткен чылдарда) барык 300 кытап өскен. Бистиң Индияга саткай чүүлдеривистиң орнунга Индия совет экономикага херек болуп турар хөй-хөй бараанналарны ССРЭ-ге берип турар. Совет Эвилели индий бараанналрның эң-не улуг садыг алыкчызы болу берген.

Делегейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле бистиң чурттарның туруштары принцип талазы-биле иниити болгаш чоок болуп турар. Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингхының медеглээнии ёзугаар алырга, колониализмге болгаш кешсөөк ылгаар чорукка удур демиселдиң, оран делегейге тайбың болгаш кижи төрелгетенниң депшилгези дээш демиселдиң идеалдарынга Индияның болгаш Совет Эвилелиниң хандыкшылдыг болуп турары — бистиң ийи таланың харылзааларының үретүңнелдиг болуп турарынга идиг берип турар эң чугула чүүлдериң бирээзи ол болуп турар.

1971 чылдың августа ат салдыпган тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээ совет-индий харылзааларны быжыглаарынга улуг рольду ойнап турар. Ол керээ болза ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында тургустуна берген найыралдыг харылзааларны быжыглаан, ол харылзааларның политика, экономика болгаш эртем-техника талазы-биле улам ыңай хөгжүүрүнге үндезинии тургускан база ол ышкаш тайбыңныг болгаш улустарның аймыл чок чоруунуң эрге-ажыктарының талазы-биле делегейниң херээнге кады ажылдажылгага үндезинии тургускан.

Чоокта чаа совет журналистерге Үве чугаалап тургаш, кезээде эки болуп турган совет-индий харылзаалар амгы үеде «кажанда-даа турганындан эки» деп, Индияның премьер-министри Индира Ганди чугаалаан.

Совет-индий чугаалажышкыннар совет-индий кады ажылдажылганы быжыглаарының оруунга чаа үе-чада болур дээрзинге чигзинмейн барып болур. «Совет-индий найырал чыл-чылы-биле быжыглып турар, ынчангаш бистиң чурттарның улустарынга болгаш бүгү-ниити тайбыңныг херээнге ажыктыг кылдыр — ол угланмышкын чаа-чаа базынмарбиле келяр үеде демдеглеттинер дээрзинге чигзиниг чок» деп, Ташкентиге болуунуң чугаазынга Л. И. Брежнев чугаалаан.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ийиги үе-чадазының ажыл-иш органнарының хуралы Женевада үргүлчүлеп турар. Ниити-европа чөвүлел хуралының чугаалажыр айтырыгларының бирги үүлүнүң (аймыл чок чорук айтырыгларыиың) талазы-биле комиссия болгаш ооң ажыл-иш органнары күрүнелериниң иштики херектерин холгаарлашпазының принциптерин чугаалажырын доозкаш, Европаның маргылдааларны тайбың таарыштыр шиитпирлээр системазының дугайында Швейцарияның саналын база Европага быжыг туруштут, бүзүрежилгелиг турарын быжыглаар талазы-биле алыр хемчеглерни көөрүн уламчылаан.

Экономика аайы-биле дем каттыштырыл ажылдаарынга хамаарыштыр ажылдап турар комиссияга киржикчи чурттарның төлээлери Европага садыглажырын улам калбартыр күжениишкиннерге таарымчалыг байдалдарны экижидеринче, ыланғыя садыг-экономика харылзааларында шаптыктарны, кызыгаарлаашкыннарны чайладып, эң таарымчалыг болур чурумну ажыглаарын калбартырынче утпаңган, бот-туг хемчеглерни чугаалашкан.

Ниити-европа чөвүлел хуралының чугаалажыр айтырыгларының үшкү үүлүнүң (культура айтырыгларының) талазы-биле комиссия түңнел документизинге капсырыпда болдурар киирлее үүлүнүң болгар-польша төлевилелии чугаалажы берген.

Грецияда эргилде болган

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияга шериг күжү-биле эргилде болган. Бурунгу хүн танкылар үгер-бооларын президент ордүзүнче болгаш күрүнениң албан черлеринче шыгааттынгаш, хоорайның стратегия талазы-биле чугула кудумчуларын, шөлдерин эртен эжелеп алган. Оон каш-ла шак эртеңде президент кылдыр бир дугаар армияның командылакчызы генерал Ф. Гизикисти чарлап дыңнаткан. Президент турган Пападопулостуң үазак баштыңы Маркезинистиң болгаш чазак кежигүннериниң салым-чолу мырыңай билдинмес.

Чуртка ондактыг «берге айыыл бар апарганымга холбаштыр» чепсектир күштер эрге-чагырганы эжелеп алган деп, Афины радиозуның албан хүүзүнде дамчыткан дыңнадымында чугаалаан.

Ажылчынарның болгаш студентилериниң демократтыг эргелер дээш, чуртта хамаатыы эргелерни кызыгаарлап турарынга удур чоокта чаа массалыг демисел чорутканының соонда Грецияга эргилде болган. Ол демиселди эрге-чагырга черлери дерзин баскан деп чүвени мооң мурнунда-ла дыңнаткан. Амгы эргилде соңгу алды чыл дургузунда ийиги эргилде болган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилел Грецияда болуушкуннарны тайылбырлаашмынча деп дыңнаткан: чуртта эрге-чагырганы «дерзии угланышкынның» талалакчылары эжелеп алган. Шериг сүлээчилериниң эрге-чагырга эжелеп алган үези 1967 чылдың апрель 21-ден бээр либерал-чыдылга оралдажышкынын хамаатыы чазактың баштыны Маркезинистиң эң баштай кылгачы ынчалдыр доозулган. Генерал Гизикис Грецияга хамаатыы чазак тургустуганынга хамаарыштыр бодуунуң айыылзынышкынын президент Пападопулоска хөй удаа сагындырып келген.

Делегейде эң аар өртектиг бензин

РИМ. (СЭТА). Италияга кывар чүүл өртектери соңгу үе-чадазында ийи катап улгаткан. Италияның бензинининң өртээ 8 хуу вартааш, делегейде эң улуг өртектиг бензин болу берген.

Чуртка декабрь бирден эгелеп субботв. улуг-хүннерде бензин садарын хораан. Хоорайларның кудумчуларының кежээ болгаш дүне чырыткылыг турар үезии кызырган, транспорт шимчээшкининиң дүргенин шеглээр чаа чүрүм тургустунуп турар. Бүгү магазиннер анвадаазымдан бир шак эрте, кежээкиниң чеди шакта хадгынар апаар.

ИМКО-НУҢ ШИИТПИРИ

ЛОНДОН. (СЭТА). КНО-нуң далай айтырыгларының талазы-биле чазактар аразының сүмележилге организациязының (ИМКО) хуралы Лондонда эртип турар. Оон киржикчилери Португалияны болгаш Мурнуу-Африка Республиканы сөөк-язы ылгаар үзелдиг, колония политиказын чорудуп турар деп буруу шапкаш, ол организацияндан үндүрер деп шиитпирлээн.

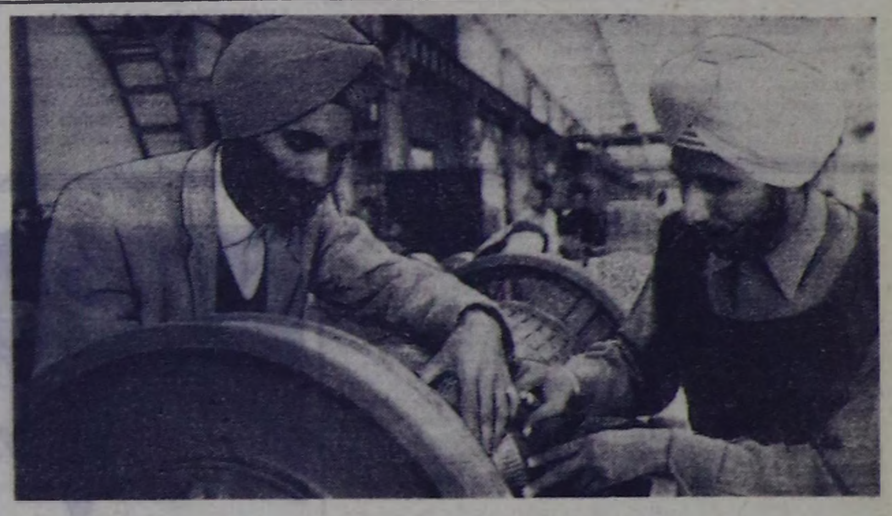

Соңгу-индий Уттар-Прадеш штаттың үлетпүр төвү Харвардының аар электродериглер бүдүрер заводун Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле түзүп тургускан. Индияның хөгжүп орар экономиказынга чидии-биле хереглеттинип турар электростанциялар дериглерин бээр, чуртта эң улуг бүдүүлге чери ол.

ЧУРУКТА: эптекчи-слесарьлар П. Дадиала (солагай талада) болгаш С. Кальвант заводтуң цегинде.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотоаъ. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Төрээн чуртунче чорупкан

Гвинея-Бисау Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы, Гвинеяның болгаш Зелёный Мыс ортулуктарның хамаарышпас чоруунуң африка партиязының (ПАИГК) Чиигине секретарының оралакчызы Луис Кабралга баштаткаш Совет Эвилелинге албан хуузунда чорааи ук республиканың партия-күрүне төлээлери ноябрь 24-те Москвадан төрээн чуртунче чаныпкан.

Шереметьево аэродромунга төлээлерни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. Х. Арутюнян, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министириниң оралакчызы Л. Ф. Ильичёв үдээн.

(СЭТА).

Пенсия—чүгле күрүненииң күсели-биле

1973 чылдың октябрь 26—ноябрь 3-түң хүннеринде Чаан Сөөктүг Эрик Республиканың найысылалы — Абиджан хоорайга Делегейниң социал хандырылга ассоциациязының Кол Ассамблеязының эзэлчеглиг XVIII сессиязы болуп эрткен. Ол сессияга чорааи совет делегаттарның баштыңы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл болгаш шалың айтырыгларының талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Владимир Барыбин чоокта чаа ПМА агентилелдиң корреспондентизиниң айтырыгларынга дараазында харыыларны берген.

Бистиң чуртувуста социал хандырылга системазының кол-кол онзагай чүүлдери кандыгыл?

— Бирээде, пенсия төлевирияге холбашкан бүгү-ле чарыгдалдарны күрүне болунга ап турар. Пенсия дээш ажылчы чок болунуң шалыңындан чангыс көпеек-даа төлевес. Ийиде, пенсия болгаш социал хандырылганың өске-даа хевирлеринден үндүрүг тыптынайн турар. Үшүде, бистиң чурттувуста пенсияже үнер назы-харының хемчээли эң-не эвээш. эр кижилер — 60, херээженнер — 55 харлыында, а аар ажыл кылып чорааи, азы агаар-бойдус байдалы ширии черлерге ажылдап турган кижилериниң пенсиялап үнер назы-харының хемчээли үстүнде айыткынывыс иниити хемчээлиден 5—10 хар куду болур.

Оон аңгыда ажылдаар арга-шинээзии чидирген тавараылгада ажылчыннарга, албан хаакчыларга болгаш колхозчуларга инвалид болу бергенниң чылдагаанындан хамаарылга чокка: бүдүүлгеге озал-ондак болганынын, профессионал болгаш иниити аарыглардан аарааи түңнелинде назы-харын барымдаалавайн пенсияны тыпсын турар. Азыралыкчызын оскунган ог-бүленин күш ажыл кылып шылаавас кежигүннеринге пенсияны база күрүне берип турар.

Социал хандырылга системазынга чурттуң чонунуп өзүлдезин канчаар өөренип көөрүл?

— Ажылчы чонуңуң социал хандырылга хереглелинге күрүненің чарыгдалын хувааш тургузарда чонуңуң өзүлдезин барымдаалап көрүп турар. Национал оруглага тоску беш чылдың баштайгы ийи чылдарында 10 хуу, а национал оруглагаан тургустунгаш пенсия төлевирияге ажылаттынып турар хереглелдиг иниитилел фоидузу 14,1 хуу өскен. Ол фондудан чүгле пенсия хандырылгазынга чарыгдал 25 хуу көвүдээн. А ол үениң дургузунда пенсионерлериниң саны чүгле 7,5 хуу көвүдээнин демдеглеп кагза экв. Бистиң чурттувуста ам 43 миллион пенсионерлер бар. Өскээр чугаалаарга, чурттакчы чонуңуң 6 кижизиниң бирээзи-ле пенсияны ап турар.

Пенсия төлевириниң аңгыда ажылчы чонга бараалгаткан социал хандырылганың өске хевирлериниң дугайында чүнү чугаалап болурул?

— Назылап кыраанының болгаш инвалид болганының пенсионерлерни дыка хөй чинигелдеринге ажыглап турар. Олар курорттарга дыштанып, эмнедир халас путёвкаларны, транспорттуң бүгү-ле хевирлери-биле оруква чоруурунуң чинигелдиг тарывын ажыглап турар. Эмчи — экспертиза комиссиязының шиитпирин ёзугаар инвалидтер чинигеткен өртектиг, азы халас автомашиналарны, мотоколяскаларны болгаш өске-даа транспорт херекселдерин ап болур. Дыка хөй таварылгаларда транспорттуң кандыг-даа хевирлеринге халас чоруур эргени оларга берип турар.

Боттарының кадыының байдалы-биле ажылдап болур болгаш ажылдаар күзелдиг назылаан болгаш инвалид пенсионерлериң үргүлчүлеп ажыладаарынга кандыг чигелделерни берип турарыл?

— Инвалидтерни хөй-ниитининг ажыктыг ажылдарынга киниртирери болгаш олардың ниитилел будүүлгезинге ажылдаксаар күзелиг хандырары күрүне ужур-дузалыг чүгула соруулга болур. Бо айтырыг талазы-биле ажылдап турар пенсионерлерге материалдыг деткимчени. Көргүзүп турар элээи каш доктаалдарны Совет чазак хүлээп алган.

Пенсионерлериң болгаш инвалидтерниң күш-ажылга киржилгези оларның кадыынга база материалдыг амыдыралынга таарымчалыг салдарны чедирип турарын амыдырал бадыткап турар. Чүге дээрге олар ажылдааны дээш күш-ажыл төлевири-биле чергелештир күрүне пенсиязын долуу-биле азы чамдыызын алыр.

Кижи бүрүү. оон иштинде пенсия малыны четкеннер ажылдавышаан боттарының байлак дүржүлгазын ажыктарга дамчыдып бергеи турарынга бистиң күрүненис сонуургалдыг.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга пенсионерлерниң күш-ажылын ажыглаарының системазын улам ыңай сайзыраңгайжыдар болгаш экижидер дугайында Совет чазак чугула доктаалды хүлээп алган. Пенсионерлериниң күш-ажылын организастаарының ажыктыг арга-ларын, будүүлгеге санитар-гигиенаның болгаш медицина хандырылгазының байдалын экижидериниң хемчеглерин ол доктаалда айытка.н. Чамдык тускайлаттынган цехтерге долу ажыл хүнүнүң төлевирин арттырбышаан инвалидтериң ажылдаар шагының үргүлчүлелин кызырган болгаш төлевирлиг шөлээни бээри дээш өске-даа чинелделерни тыпсын турар.

Назылап кыраан база инвалид пенсионерлерге боттарының шыдаар шинээзиниң болгаш кадыының хире-чергезибиле мергежилдер чедип алырынга күрүне дузалап турар. Профессионал-техниктиг 68 училищелерни болгаш интернат-техникумнарны тургускан. Оларда 12 мүң пенсионерлер ийиден дөрт чыл дургузунда күрүненің долу хандырылгазында өөренип турар. Моон-биле чергелештир бистиң чурттувуста караанын шоо баксыраан болгаш дүлей 160 мүн хире инвалидтер ажылдап, өөренип турар өрегдилге-будүүлге черлери база тургустунган.

Пенсионерлерни болгаш инвалидтерни күш-ажылга таарыштыр тургузар талазы-биле күрүне органнары-биле чергелештир физиологтар, психологтар болгаш эмчилер ажылдап турар. Инвалидтерни күш-ажылчы одурүгже катап эгидер талазы-биле айтырыгларны шиитпирлеп турар эртемшинчилелдиң тускай институттарын тургускан. Бо угланышкын-биле күрүненің 100 ажыг протезия-ортопедия будүүлгелери ажылдап турар. Биологияның механиканың болгаш физиканың чаа чедиишкиннери-биле холбаштыр инвалидтерге таарыштырган янзы-бүрү протезия черлери ажылдап турар.

Медицинаның доктаамал хайгаралында турар хоочурап аарааи кырган болгаш инвалид пенсионерлерниң салымчолу кандыг болурул?

— Кырганнарны болгаш чаштарны ажаап-тежээр чаагайжыды түттүнган интернат-бажыңнар бистиң чуртувустуң дыка хөй районнарында бар. ССРЭ-де амгы үеде 300 мүң ажыг пенсионерлерни күрүненің долу хандырылгазында хаара тутқан 1500 интернаттар бар.

Оларның чамдыктарында назылап кырааннар, өскелериңде аар дарыг инвалидтер, үшкүлеринде биче чажындан инвалид апарганнар эмнедип, янзы-бүрү мергежилдерни шиидгээдип ап, ортумак база дээди эртемни чедип ап турарлар. Интернат-бажыңнарны оларда чурттап туранлардан ортек-хөлези тыртпайн, чүгле күрүненің күселн-биле тудуп турар. Оларда чурттап турар пенсионерлер пенсиязының чамдыызын алыр эргелиг.

Бистиң чуртувуста ап чорудуп турар сойнал хемчеглер будүүлгеге озал-ондактарны болгаш кижилерниң инвалид болу бээр таварылгаларын ыка эвээжедип, ажылчын, албан-хаакчыларның материалдыг амыдыралының болгаш культуразының деңнелин белидип турар.

А. ТОРЧИНСКИЙ.
ПМА-ның корреспондентизи.

ТРАНСПОРТЧУЛАРДАН ХАМААРЖЫР

«Тыва даг-дүгүү» комбинаттың продукциязын Абазаже сөөртүп турар. Абазаның демир-орук станциязынче бистиң комбинаттан даг-дүгүн чүдүрүп чоруларывыс, аиаа баргаш Материал-техниктиг хандырылга эргелининң баазазынга дүжүрери чүүс бирде тырлы бээр, чамдыкта күруг турар болганындан дең-дескн эвес ажылдаар ужурга бо-ла таваржыр.

Оон чылдагааны чүдел? Хамык ужур автотранспорт-биле бир дескн эвес хандырып турарывыс. Айның эгезинде автомашиналар бээрин саададыр, а ол төмүп турда бүү-хал. эндере чорүүп эгелээр. Оны чижек-биле бадыткап көрейн. Комбинат айда 4000 тонна чедир даг-дүгүн чорудар болганда. хонукта-ла 176 тонналы Абазаже чүдүрер ужурлуг. Айның эгезинде хонукта-ла 34—90 тонна даг-дүгүн чедирип тургулаан. А оон ийиги чартыында хонукта 200 —350 тонна чедир чорудуп турдувус. Ынчап бларда бистин-лаа чүдүрүкчүлеривис күш четтикпестээр, Абазаның баазазынга-даа чүүк дүжүрери бергелээр боор-дур. Чамдыкта бис харын-даа чүдүрүлгеге комбинаттың өске цехтеринден кижилерни ынаар чорүүп. оларның дөрт харыылаар ажылынган чарлыктырар ужурга таваржып турар бис.

Транспорт-биле комбинатты дең-дескн хандырбайн турарының дугайында айтырыгны Тыва автозыргелелдиң удуртукчуларының мурнунга чангыс удаа эвес тургузуп келген бис. Бо айтырыг орта-ла шиитпирлеттинмейн турар.

В. КИРИЛЛОВ.
комбинаттың директорумуң ораланчызы.

АЯН-ЧОРУК ДЕМДЕГЛЕЛИНДЕН

УЛАН-БАТОР

ХООРАЙ

Моол Арат Республиканың найысылалы — Улан-Батор хоорайга чеде бердивис. Ол Богда-Ула дагның эдээнде, Тол хемниң делгем шынаазыында туруп тур. 268,8 муң чурттакчылыг. Хоорай 1639 чылда үндезилеттинип тургустунган. Ынчан ону Урга деп адап турган. 1799 чылга чедир ооң ады элээн каш катап солуттунган. 1861 чылда бир дугаар орус консул чери маңаа тургустунган. Хоорай ынчан улуг садыг төвү апарган. 1911 чылда маньчжур тергиделиң дүжүрген болгаш тускай Моолду чарлаанының соонда, Урганы Найысылал-Хүрээ деп адай берген.

1919 чылдың ноябрьда хоорайны япон-кыдат милитаристериң шерип. 1921 чылдың февраль айда барон Унгерниң ак дээрбечилери эзелээп турган. 1921 чылдың июль 6-да Кызыл Шеригниң болгаш Моолдуң революстуг шериглериниң кезектери хоорайны хостаан. 1924 чылдың ноябрь айда улустуң 1 дугаар Улуг хуралындан Моолду Улустуң республиказы кылдыр чарлаан. Хоорайны Улан-Батор деп адаан болгаш ол Моол Арат Республиканың чайысылалы болуп берген.

Амгы Улан-Батор — дорт, делгем асфальтылаан кудумчуларлыг, хөй каът бажыңнарлыг чаа үениң чараш хоорайы. Ооң бодунда 5 улут район бар: Найырал, Ажылчын, Налайхаа, Октябрь, Сухэ-Батор. Барыын талазындан чөөн чүкче Тайбың проспектизи кежилдир шөйлү берген. Мында чаа үениң хөй каът чуртталга бажыңнарлыг кварталдар, күрүне албан черлери, төп универмаг туруп турар. Сухэ-Баторуң адын эдилээн төп шөлде революстуг Моол күрүнеиниң тургузукчулары Сухэ-Батор болгаш Чойбалсанның мавзолейи, Күрүнеиниң опера болгаш балет театры бар. Шөлдүң ортузунда Моолдуң национал маадыры Сухэ-Баторга тураскаалды тургускан. Сухэ-Батор шөлүнге байырлалдарда, наадымнарда чоннуң чыскаалдары, шерии парадтары болгулаар. Ол — найысылалдың эң чараш шолдериниң бирээзи. Ооң соңгу талазында чазак бажыңының баарында ак-көк маны даш-биле чазак индирип кылган. Хоорайның чөөп талазында университет, пионерлер ордузу, барыын чүгүнде демир-орук өртээли туруп турар.

Улап-Баторнуң үлетпүр, бүдүрүлге черлери чурттуң бүгү үлетпүр продукциязының чартыынган хөйүү берип турар. Мында алгы-кеш, дүк, кидис болбаазырадыр салбырларлыг улуг үлетпүр комбинады, автомеханика, ыяш кылыглар болгаш демир-бетон заводтары, бажың тударының комбинады, эът комбинады, сүт заводу болгаш далган дээрбедээр комбинат, чигир-боова фабриказы дээш хөй-хөй бүдүрүлгелер бар.

Хоорайның кол транспорту —автобус. Улан-Батор бедик культураның хоорайы. Ында 6 дээди өөредилге черлери, 40 ажыг иштң ортумак өөредилге черлери, 9 техникум, он-он кинотеатрлар, күрүне цирияги, музейлер, төөгү тураскаалдары бар.

...Бистерни хоорайның төвүнде «Улан-Батор» деп аалчылар бажыңынга чурттадып каан. Очулдурукчувус орус, немгр болгаш өске-даа европа дээлдарын эки бидир, боду Будапешт хоорайга сургуул дооскан Энхээ дээр моол уруг болган. «Интурист» дээн бижиктиг 30 ажыг кижи олурар чымчак олуттарлыг чап-чаа автобусту биске быжыглап берген. Аян-чоруувусту эгелеливис.

СОВЕТ ДАЙЫНЧЫЛАРГА ТУРАСКААЛ

Улан-Баторнуң мурнуу чүгүнде бедин бир километр ажыг тейиң кырында совет дайынчыларга алдар болдургап кайгамчык чараш мемориал-тураскаалды тургускан. 50 метр диаметрлиг болгаш черден 3 метр бедик улуг дээрбектиң иштинде орус болгаш моол улустарның бүзүлбас найыралының төөгүлүг үндезинин көргүскен сиилбилге болгаш өске-даа уран аргаларбиле күүседкен чуруктар, барельефтер кижинин кичээнгейин хаара туда бээр. Орус дайынчыга моол ыыс аакта сүттү болгаш ак кадакты тудуп сунуп турар. Оларның көрүжүнде ханы быжыг найыралдың хүлүмзүрүү чайнаан.

Тураскаал Совет Армияның Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашизмни үзүткээн маадырлыг демиселин көргүскен. Дээрбектиң даштында ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның орден, медальдарын дээскиндир сиилбип каан. Совет Эвилелиниң Маадырының алдын сылдызы, Ленин ордени, Сухэ-Батор ордени... Дээрбектиң бир ийиндеп дээрже аттыгып үнген ракетаны шуткааш, ооң дөзүнде кадыр болгаш масканы сиилбип каан. Мемориалдың чанында оргулаашта совет, моол дайынчыларның дайзынга удур маадырлыг тулчуп чорааны төөгүлүг черлериниң довураан кадагалаан гранит дөрбелчин тураскаалдарда мынчаар бижигилеп каан: «Алтанбулаг — 1924», «Толбо-Нуур — 1922», «Талх-Гол — 1939», «Брест—1941». Оларның бирээзинде «Баатар хотуутаас» (Маадыр хоорайлардан) дээш бижимел база бар.

Дээрбектиң ортузунда мөнге от кыпсыр төгерик черип белеткеп каан (Мемориал-тураскаал амдыызында доозулбаан). Тейиңиң орту үезинге чедир машина оруун асфальтылаан болгаш ооң ыцай делгем тепкиштерлиг гранит чаданы тураскаалга чедир тудуп кылган. Бо бедиктеп Моолдуң найысылалының ниити хевирл дыка чараш көстүп чыдар: цирк, универсалдыг магазин, совет элчин черииның бедик бажыңы, «Арат», «Элдэв-Очир» кинотеатрлар, Моолдуң Чазак бажыңы...

Хоорай ногаан садтар, сесерликтер араанче шымны берген. Тол хемниң кылаң сүтлуг үпү көрүнүктелип. Найысылалды хаажылаан ишкаш кестүп чыдар. Бистер дириг чечектерни тураскаалга салып, ёзулал кылгаш чоруптуувус.

«ТЭРЭЛЖ» ДЕП ТУРИСТЕР БААЗАЗЫ

Улан-Баторнуң чөөн талазында 90 км черде чурумалдыг Тэрэлж хемниң эриинде, тайганың кайгамчык чараш черинде туристер баазазын тудуп турган. Ол черниң бойдузу, черииниң кыры кайгамчык-ла чараш! 20 хире өгнү кудумчулай чыскаай тип каан. Ол оглериниң иштин чаа үениң бажын хереклелдерибиле дерээп. Чайгы үеде ындыг өглер аалчылар өртээлиниге дыка-ла таарыжыр. Өгнүң ажыинден дөрүнге чедир шалалааш хевистерни чадып каан. Ында хеп сугар шкафтар, тумбочкалар, стол, сандай дээш шупту бар. Бир өгге дөрт кижи чурттаар.

Баазаның бодунда кинотеатр, биллиард, шыдыраа ойнаар залдар, садыг четкилери, концерт, танцы өрээлдери бар. Олар шупту чаа үениибиле туттунган ийи-үш каът бажыңнар.

Баазада прокат пунктузу ажыттынган, ооң балыктаар хереклелдерни ап болур. Ээлчегде ийи чүс чээрби кижи, а сезонда — 500 кижи аңаа барып турар. Даштыкы аалчылар база келгилээр. Бистер аңаа сес хондувус.

ЧУРТ-ШИНЧИЛЕЛ МУЗЕЙИ:

Моол Арат Республиканың күрүнеиниң чурт-шинчилел музейин улуг сонуургал-биле көрдувус. Моол күрүнеиниң бөгүнгү географтыг болгаш археологтуг байдалын тодазыбиле ында көргүскен. Моолда 3 муң 500 ажыг хөл бар, оларның иштинде Убса, Ховсгөл деп хөлдер улуу-биле ылгалып турар. Чүртта 400 ажыг аржаанның дыка хөйүнде күрүнеиниң дыштанылга болгаш санитар-кадыкшыл черлерин тургускулаай.

Моол — казымал байлак талазы-биле бай чурт, ону шинчилээр ажыл үргүлчүлел турар. Ан-мең, балык аймаа-биле база байлаак. Моолдуң чурт девискээринде элезиниг күргаг ховулар база бар, ынчалза-даа үнүш-дүжүткүр черлерден чылда ортумаа-биле гадан 19—20 ц дүжүттү ап турарын экскурсовод биске сонуургатты.

Тарбаган, ас, киш дээш өске-даа. Тывада бар олуктер ында хөй, ылангыя тарбаган кежиин даштыкы чурттарже салып үндүрүп турары солуп. Гобиниң элезиниг ховузу археолог эртемденнериң сонуургадуп турган. Ол черниң бойдузу, черииниң кыры кайгамчык-ла чараш! 20 хире өгнү кудумчулай чыскаай тип каан. Ол оглериниң иштин чаа үениң бажын хереклелдерибиле дерээп. Чайгы үеде ындыг өглер аалчылар өртээлиниге дыка-ла таарыжыр. Өгнүң ажыинден дөрүнге чедир шалалааш хевистерни чадып каан. Ында хеп сугар шкафтар, тумбочкалар, стол, сандай дээш шупту бар. Бир өгге дөрт кижи чурттаар.

Баазаның бодунда кинотеатр, биллиард, шыдыраа ойнаар залдар, садыг четкилери, концерт, танцы өрээлдери бар. Олар шупту чаа үениибиле туттунган ийи-үш каът бажыңнар.

Баазада прокат пунктузу ажыттынган, ооң балыктаар хереклелдерни ап болур. Ээлчегде ийи чүс чээрби кижи, а сезонда — 500 кижи аңаа барып турар. Даштыкы аалчылар база келгилээр. Бистер аңаа сес хондувус.

РЕВОЛЮЦИЯ МУЗЕЙИ

Революция мурнунда моол чоннуң даштыкының болгаш иштикининң феодалдарының дарлалынга чораан үезин көргүскен залдарга киреге, Тыванық «Алдан-Маадыр» музейи сагышка кирер. Моол, тыва улустарның эртекен амыдыралы демейлешкек деп чүве ооң тодаргай билдинип кээр. Самдар кара өг, шаагай, кинчи, дөңгү — ядыы кижилериниң чарылбас човуланы...

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дорт салдары-биле тиилээн Моолдуң Улустуң революциязының төөгүзүн көргүскен залдарже кирип кээрге, кижиниң сагышсеткили сергеп, чырып келген ышкаш апаар. Улусчу революцияның баштынчызы, моол улустуң шылгарангай оглу Сухэ-Баторнуң, Моолдуң маршалы Чойбалсанның, улустуң маадыры Максаржавтың эт-хереклелдерии, оларның маадырлыг чоруун көргүскен фоточуруктары, документтлерии улуг солуургал-биле көрдувус.

Моолдуң улусчу революциязы Петр Щетинкининң ады-биле ханы холбашкан. Моол чон опу ханы хүндүлел болгаш ынакшыл-биле Темир-Баатыр чапчын деп адап турган. Щетинкининң дугайында материалдар болгаш документалерни музейде хөйүү делгээп. Моол болгаш совет улустарның бүзүлбас найыралының дугайында экспонаттарны залдарның эң көскү черлеринде салгылаан болду.

— Байырлыг, моол өнүктер! База катап үжурашкыже!

Т. ТӨӨНДУП.

КАЗАХСТАННЫҢ СПОРТЧУЛАРЫНДА

Караганда область хаактаашкын сезону ажыттынган. Областың профтехөөредилге эргелелиниң кадыкшыл лагеринге дыштанып турган, оолдар, кыстар ГТО нормаларын дүжаарынга ол үениң дургузунда белеткенип ап турар.

Н. АНАСТАСЬЕВ биле С. РЯБОКОНЬНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАҢГЫС САЛЫГ АРТКАНДА

Республиканың шыдыраа чемпионадының он бирги, он ийнги салыглары эрткен дыштанар хүннерде болуп эрткен.

Он бирги салыгда сөөлгү хөлдерге ойнаан шыдыраачыларның оюнпары көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. Тыва АССР-ниң чемпионадынга бир дугаар киржип турар Х. Урусов (Ак-Довурак), Кызылдың элээди оолдар ортузунга чемпиону В. Селиверстов олар спорт мастериниң кандидаттары Н. Шишигин биле М. Адыг-оолга таварышканнар. Оларның кайызы-даа каразы-биле туруштур ойнаашаргаш, дерт шак дургузүнда үргүлчүлээн чидиг демиселлиң түңнелинде дөртен көштү кылгаш, оюннарын сонгаарлатканнар.

Даг-дүгү тывычылардың төлээлекчилери, чаңгыс чер чурттуглар инженер М. Адыг-оол биле чолаачы Х. Урусов дараазында салыгда ужуражы бергеннер. М. Адыг-оол каразы-биле ойнаанда чаңчылын бүзүлгаар сициллиан камгалалды шилип алган. Бирги разрядчы Х. Урусов далаш көштер кылгаш, тергезин аътка солуур ужурга таварышкан. Шынар талазы-биле артыкшылдыг М. Адыг-оол ноян баарынга турган оглуң чоорту ядып үндүрерге мерзе болуру чайлаш чок апаарга. Х. Урусов дүжүп берген.

Маргылдааны чеднишкининг эгелеп, 5 санны алган ойнакчыларның эң бичези 13 харлыг В. Селиверстов он бирги салыгда Тандының төлээзин Б. Хомушкуга үттурген.

Салыг бүрүзүнде тиилелгеже үттүүлүг. удурланыкчыларның «шивээзинче» шинтпирлиг халдап ойнаарынга сундулуг Чөөн-Хемчик районнуң чемпиону М. Монгуш хоочун шыдыраачы Б. Хомушкуну дүжүп бээринче албадаан. А ооң мурнунда болган он бирги салыгга ол А. Борзенко-биле хайымнашкан.

А. Борзенко Д. Канчыырны үдуп алган. Ынчалза-даа Д. Канчыр он бирги салыгда «Спартак» эки тура спорт чинтилелиниң төлээзи В. Смирнов-биле чараш ойнаан. Ол соңгаарлаткан салыында В. Смирновтан арыг санны алырының аргалары бар.

Он ийнги салыгның мурнунда Эрзиниң төлээзи Д. Будуу В. Луканов-биле хайымнашкан. В. Белозка удур ойнаан ужуражылгазын соңгаарладыр ужурга таварышкан. З. Майдыр бо удаада В. Лукановка үттүрген. Ю. Беловту Н. Шишигин удуп алган.

Чаңгыс салыг артканда республика чемпиону Н. Шишигин биле Кызылдың чемпиону аныяк шыдыраачы В. Луканов чаңгыс-даа кижиге үттүрбаанчар болгаш 9—9 санчарлыг. Баштайгызы соңгаарлаткан 3 салыглыг. В. Луканов үргүлчүлээр чаңгыс салыглыг. А. Борзенко — 8, М. Адыг-оол — 7 (2 соңгаарлаттынган салыглыг). М. Максим —7, Б. Хомушку —6,5, Д. Будуу—5,5 (1), В. Селиверстов —5,5 (2), К. Кыргыс—5, Х. Урусов — 4 (1), Д. Канчыр 3,5 (2), В. Смирнов — 3,5, Ю. Белов — 2,5 (2), З. Майдыр—0,5 (1) санныг.

Д. САЛЧАК.

БОКСКА ССРЭ-НИҢ ЧЕМПИОННАРЫ

Бокс талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады Вильнюс хоорайга болуп эрткен. Ереванданн Сурен Дурян, Краснодарданн Виктор Литвинов, Ереванданн Давид Торосян, Чебоксарыдан Валериан Соколов, Ждановтан Владимир Харченко, москвачы Анатолий Камнев, Волгоградтан Валерий Удовик, москвачы Александр Шипилов, Ждановтан Анатолий Климанов, москвачы Олег Коротаев, Орскиден Евгений Горстков олар ССРЭ-ниң чемпионунуң алдын медальдарын чаалап алганнар.

(СЭТА).

телевидение

НОЯБРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

15.30 — Информастыг дамчыдылга. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруулга холбаштыр. 16.10 — Өөнүг телекоргузуг. **«Каң канчап катканыл».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 17.15 — Л. Бетховен. Оркестр биле фортепианога 5-ки концерт. 18.00 — **«Үе».** Информастыг дамчыдылга. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруу. 19.00 — **«Силерниң дилээңер ёзугаар».** Концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Фильмнерни — үргүларга. Телемедээлер. 20.20 — **«Суг».** Документалдыг фильм. 20.35 — **«Адаие, школа, хөй-ниити».** Дамчыдылга. 21.05 — Телемедээлер (орус дылга). 21.15— **«Апа».** Документалдыг фильм. 21.25 — **«Чарыш оду».** Дамчыдылга. 21.55 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00 — **«Үе».** Информастыг дамчыдылга. 23.00 — 00.45 — УЕФА-ның футбол талазы-биле кубогу. 18 Финал. **«Динамо»** (Киев) — **«Штуттгарт»** (ГФР). Кпевтен дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Решма биле Шера»** 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Иван Васильевич профессиязын солуп турар»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Капитан Джек»** 9.05, 10.40, 12.15, 13.50, 15.45, **«Приваловтуң миллионнары»** 17.20, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Санниковтуң чери»** 11.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыны: Киночыныды 16.50, **«Даурия»** (ийи сериязы кады) 17.00, 20.00 шактарда.

«МИНСК-32» АНТАРКТИДАДА

«Минск-32» деп электроннуг санакчы машина Антарктиданың совет шинчилекчилериниң «штадында» кирген. Ол «Молодёжная» деп антарктиктиг обсерваториянын саналга төвүнде ажылдай берген.

Секундада 40 муң кылдыныларны күүседип, хөй чүвени сактып ап болур «поляржы-санакчы» чүгле совет эвес, а даштыкы-даа шинчилел станцияларындан келген агаар медээлерин комплекстиг ажылдап кылыр «Ак оранда» автоматчыткан системаның кол кезээ апаар.

«Молодёжная» бүгү делегейниң агаар албанының нады ажылдажылгалыг төптериниң бирээзи болуп турар. Ам обсерваторияның ажылдакчыларының Черниң мурнуу чүгүнде ужудукчуларга болгаш далайжыларга агаарның баш удур эргежок чүгүлә медээлерин шын болгаш шалыпкын бээри экижир. Электроннуг дузалакчы Антарктиданың климадында болгаш ооң дош шывында, долгандыр далайларда нарын болуушкуннарны шинчилээринге эртемденнерге база дузалаар.

(СЭТА-ның корр.).

Ленинград

• • •

ХЕМНЕР АРЫГ БОЛУР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чеднишкиннериниң делгезинин «Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы» деп павильонунда Калининградтың хоорайының химия удазыны будурер комбинадынга тураскаатканы делгинр ажыттынган. Ол будурулге чери үлетпүрге ажыглаан хирлиг суг арыглаарының янзы-бүрү аргаларын шинчилеп турар эртем организацияларының баазазы-дыр. Мында ындыг сугдан цинкиниң барык тозап сес хуузун арыглаптар тургузутну чогаатканы, ажылдадып турар. Ол чорук ийи дакпыр ажыктыг: Волга хемче хоралыг будүмелдер кирбейн турардан аңгыда цинк будурулгеже катап эгиттинер. Тускай эртемниглер арыглаашкыныңың ол хире хемчээли дыка бедик деп санап турарлар.

Калининге ажылдап кылган болгаш хыналданы эрткен суг арыглаашкыныңың ындыг аргалары чүртүп улус ажылагыйының дыка хөй адырларында ажыглаттынып эгелээн.

Д. ЗВАНЦЕВ, СЭТА-ның корр.

• • •

КАНАЛДЫҢ АЖЫЛЧЫН ПАСПОРТУ

Заволжьениң чаа кылымал хемп — Саратовтуң суггарылга каналы ажылчын паспортту алган. Ооң бүгү-ле тудугларын күрүне комиссиязы тергиин деп демдек-биле үнелээн.

Тудуглар хөй: 118 километр узун дурттуг уп, беш насос станциязы, көвүрүглер, чайык эрттирикчилери... Волганың суу чадал ламчаанзыг 100 метр бедиче Горный дел суур чанындан үне бергеш, ооң Заволжьениң калбак делгем шөлдеринче боду атып бадып чыдар. 1972 чылдың сентябрь 8-те канал ажыглалга киргенден бээр чартык миллиард ажыг кубометр суг ховуларже баткан. Суг Казахстанның чартык кургаг ховуларында база чеде берген. Бо чылын каналдың чоок-кавы девискээринге 20 муң хире гектар черни, а тоску беш чылдың төнчүзүнде чеден муң гектар черни суггарып болур деп тудугжулар санап турар.

А. СЫРОВАТКИН, (СЭТА-ның корр.).

• • •

Хүннээректиг Арменияда

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга удурткан цирк артистериниң оюн коргузуу хүннээректиг Арменияның чайысылалы Бакуда эрткен айның тончүзүнде эгелээн. Бакужуларның кичээнгейин РСФСР-ниң алдарлыг артизи Иван Рубанның араатан аннар-биле көргүзүүлери, Миля Оюнчуң агаарга гимнастаары, Олег Лозовиктиң космос белгемин шинчээткенинге тураскаатканы «Күлекчилерв деп номери хаара туда берген.

Тыва цирк бөлүүнүң ураннерген, эолдек чараш көргүзүелери хөй-хөй көрүкчулерниң сонуургалын чаалап ап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Хөй чонга аян тудар агитқультбригадаларны кайда чок дээр. Уран чүүлдүң дайынчы жанрының төлөөлекчилериниң омак-хөглүг оюнпарын хоорайда, нөдээде көрүкчулер четтикпейн манап турар. Агитбригадаларның программазында чалгаалларны шоотқап кожамыктар, эрес-кежээлерни алдаржыткан мактал сөстер кайы хөй.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорбүүскомнуң культура килдизининиң «Аян» деп агитқультбригадазының бөлүк ыраажылары Фельцманның «Оруктар» деп мрын күүседип турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТЕАТР ЧАЛАП ТУР

Ноябрь 29, 30 хүннеринде Күрүнеиниң хөгжүм-шии театрынга А. САЛЫНСКИЙНИҢ

«БАРАБАНЧЫ КЫС»

деп шиизиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Шии 19 шак 30 минутада эгелээр. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини көөру-биле коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ БЕЛЭЭНГЕ

Чаа 1974 чыл чоокшулап орар.

Дөргүл-төрелдеринерге, таныштарынарга чаа чылдың эң эки белээ болур үүл болза күрүнеиниң 3 хуулуг иштики чээшкининиң ойнаашкыны болурун утпаңар.

Бо чээшкининиң талазы-биле ойнаашкынның тиражы 1973 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга болур.

Декабрь 1-ге чедир ол чээшкининиң облигациязын чиик өртек-биле —10 рубль 5 көпеек-биле 10 рубльдиин, 20 рубль 10 көпеек-биле 20 рубльдиин садып ап болур. А декабрь 15-тен 30-га чедир 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 көпеек-биле, 20 рубльдиин—20 рубль 50 көпеек-биле садып алыр апаар.

Чээлинин талазы-биле ойнаашкын тиражы чылда сес удаа: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

20 рубльдиң облигациязынга 5000, 2500 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльди ойнап ап болур. А он рубльдиң облигациязынга ойнаашкынның чартыын ойнап ап болур.

ЛАЗЕРЛИГ ТЕЛЕВИЗОР

Москвага, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының П. Н. Лебедев аттыг Физика институдунга баштайгы чеднишкининг дуржулгаларны кылган, аңаа кинескопту лазерлиг кинескоп-биле солгаш, өөнүг телевизорларны кылып ап болурун ол дуржулгалар бадыткаан.

Бистиң чаңчыккан телевизорувуста чырып турар дүрзү-хевир кинескоптуң люминофор-биле шыптынган экранынга электроннарның дузазы-биле тыптыр дээрзин айтып каалыцаар. Телевизорнуң схемазын өскертпейн, аңаа кинескоп экранын лазерлиг кинескоп-биле солуурун институттуң тускай эртемниглери саналдаан. Ындыг экран дээргe — тускай арга-биле болбаазырадып кылган чуга полупроводник пластинка-дыр. ооң дашты оптиктиг резонатор болуп турар. Кылыны сантиметриниң мупкун бир кезээ хире болгаш башкартыныл турар электроннуг херел пластинкада одуругларны эгезинден үжүнга үндүр коңчуг дүргеи таварып эртипшаан, аңаа телевизорнуң кинесковунда ышкаш база ындыг чырып турар дүрзү-хевирни тыпылдырар. Электроннуг хереллдиң ачызында полупроводник пластинкага чырык тыптыр. Өскээр чугаалаарга, дүрзү-хевирниң точка бүрүзү бичии хензиг полупроводник лазерже шилчиир, ол лазер — аажок чырык монохроматиктиг углашыышкынныг хереллеңишкининиң үнер дөзү-лүр. Бир квадрат сантиметр хемчээлдиг экраннын хереллеңири келергей чүткүлдүг. удурланыкчыларның «шивээзинче» шинтпирлиг халдап ойнаарынга сундулуг Чөөн-Хемчик районнуң чемпиону М. Монгуш хоочун шыдыраачы Б. Хомушкуну дүжүп бээринче албадаан. А ооң мурнунда болган он бирги салыгга ол А. Борзенко-биле хайымнашкан.

А. Борзенко Д. Канчыырны үдуп алган. Ынчалза-даа Д. Канчыр он бирги салыгда «Спартак» эки тура спорт чинтилелиниң төлээзи В. Смирнов-биле чараш ойнаан. Ол соңгаарлаткан салыында В. Смирновтан арыг санны алырының аргалары бар.

Он ийнги салыгның мурнунда Эрзиниң төлээзи Д. Будуу В. Луканов-биле хайымнашкан. В. Белозка удур ойнаан ужуражылгазын соңгаарладыр ужурга таварышкан. З. Майдыр бо удаада В. Лукановка үттүрген. Ю. Беловту Н. Шишигин удуп алган.

Чаңгыс салыг артканда республика чемпиону Н. Шишигин биле Кызылдың чемпиону аныяк шыдыраачы В. Луканов чаңгыс-даа кижиге үттүрбаанчар болгаш 9—9 санчарлыг. Баштайгызы соңгаарлаткан 3 салыглыг. В. Луканов үргүлчүлээр чаңгыс салыглыг. А. Борзенко — 8, М. Адыг-оол — 7 (2 соңгаарлаттынган салыглыг). М. Максим —7, Б. Хомушку —6,5, Д. Будуу—5,5 (1), В. Селиверстов —5,5 (2), К. Кыргыс—5, Х. Урусов — 4 (1), Д. Канчыр 3,5 (2), В. Смирнов — 3,5, Ю. Белов — 2,5 (2), З. Майдыр—0,5 (1) санныг.

Д. САЛЧАК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкип-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныыраа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадаа ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацня база совет тургузут киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2345.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографязы. (Кызыл Шетинкип-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС —01513.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 279 (9349) | Среда, 1973 чыл ноябрь 28 | 1925 чылдан үндезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДУГАЙЫНДА ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылдың Политиктиг чырыдышкын бажыңынга СЭКП Тыва обкомунуң XI пленуму болуп эрткен. Пленумга үш үүл айтырыгны чугаалашкан.

«Социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаар болгаш ажылчы чонның эрге-хоойлу кижизидилгезин экижидер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» биргн айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов**, СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, Тыва АССР-ниң иштики херектер министри **С. С. Чакар**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары **Г. А. Заркевич**, Улуг-Хем райкүүскомунуң даргазы **К. А. Маспык-оол**, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **А. А. Ромашов**, «Тыва тудуг» трезиниң эргелекчизи **Ч-Д. Б. Ондар**, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **С. Т. Амырбит**, Тыва АССР-ниң чырыдышкын министри **Д. Б. Ондар**, «Барлык» совхозта хойжу бригаданың бригадири **Н. С. Саая**, Тыва АССР-ниң прокурору **В. Б. Кара-Сал**, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Б. Б. Чюдюк**, облпрофчөвүлелдин даргазы **Т. Ч. Норбу** олар пленумга санал берген. Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле тодаргай доктаалды хүлээп алган.

Партия эге организацияларының дайынчы аргашинээзин бедидер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң хүлээп алган доктаалы амыдырала канчаар боттанып турарының дугайында дыңнадыгны пленумга СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыл килдизиниң эргелекчизи **В. П. Суров** кылган.

Пленумга Тываның партия организациязының XV область конференциязын чыылдырар дугайында айтырыгны чугаалашкаш, ук конференцияны 1974 чылдың январь 29-та эрттирер деп доктаалды хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продукцуларын бүдүрериң база белеткээрин көвүдедири дээш республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түннелдерин СЭКП обкомунуң бирозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел чугаалажып көргеш, 1973 чылда социалистиг чарыштың негелделерин күүсеткен, көдээ ажыл-агый культураларын өстүрер талазы-биле дараазында трактор-хову бригадаларын база звеноларны тиилекчи болган деп санаан:

Бирги черлерни алганнарга:

— «Саян» совхозтуң № 1 трактор-хову бригадазынга (бригадири В. А. Гончаров) 1000 рубль түңнүг акча шаңналын тыпсыр;

— СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң үрезин ажылының бригадазынга (бригадири С. Н. Монгуш) 800 рубль түңнүг акча шаңналын тыпсыр;

— Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының мал чеми белеткээр бригадазынга (бригадири И. А. Федосеенко) 800 рубль түңнүг акча шаңналын тыпсыр;

— «Бурүгаар» совхозтуң ногаа звенозунга (звенонуң удуртукчузу А. Ф. Астрахащева) 800 рубль түңнүг акча шаңналын тыпсыр.

Ийиги черлерни алганнарга:

— Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Ак-Шатта трактор-хову бригадазынга (бригадири М. Ч. Монгуш);

— СССР-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң картофель звенозунга (звенонуң удуртукчузу В. Ю. Лисовский);

— «Улуг-Хая» совхозтуң ногаа звенозунга (звенонуң удуртукчузу З. Л. Толмачева);

— «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчылар звенозунга (звенонуң удуртукчузу А. К. Кызыл-оол)— түс бүрүзүнге 600 рубль түңнүг акча шаңналын тыпсыр.

Үшкү черлерни алганнарга:

«Кызыл тараачын» совхозтуң трактор-хову бригадазынга (бригадири П. Г. Цыбин), Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң трактор-хову бригадазынга (бригадири О. Д. Саая)—500-500 рубль түңнүг акча шаңналын тыпсыр.

1973 чылдың дүжүт ажаан алышкынга эң-не дээре көргүзүглерни чедип алган 25 комбайнерни «1973 чылдың дүжүт ажаалдазыпың гвардейжизи» деп тураскаадыг демдектер-биле шаңнаар.

Комбайнерлерниң, трактористерниң болгаш хову ажылының өске-даа ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарыштың типлекчизи болган 25 кижиге — «Москвич» деп автомобильди, 16 кижиге — «Урал» деп мотоциклди, 4 кижиге — «ИЖ-Юпитер» деп мотоциклди әәлчег чокка салып алырының талоннарын бээр.

Хову ажылының эң дээре ажылдакчылары 40 кижиге УАЧД-же, санаторийлерже, дыштанылга бажыңнарынче чоруурунуң путевкаларын бээр, 20 кижиге — туристчи путевкаларны бээр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда чорудар Кызыл хоорайның № 25 мурнуу соңгулда округунуң соңгулда комиссиязының дыннадыы

Кызыл хоорайның № 25 Мурнуу соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда 1973 чылдың ноябрь 25-те болуп эрткен. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге бо соңгулда округундан депутатты соңгуурунга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш **Вальдемар Петрович Суров** дээш соңгукчулар 100 хуу бадылаанаар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ЧОРУДАР КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 25 МУРНУУ СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ.

Л. И. Брежневтиң Индира Ганди-биле беседазы

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ноябрь 26-да СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Индияның Премьер-Министри Индира Ганди-биле найыралдыг беседазы болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-ның бирги секретары Д. А. Кунаев, Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингх олар ук беседага киришкеннер.

СОВЕТ-ИНДИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ДЕЛИ. (СЭТА). Ноябрь 26-да СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң аразында чугаалажыышкыннар эгелээн.

И. Ганди Л. И. Брежневке болгаш ооң-биле кады мында чеде берген эштерге байыр чедиргеш, найыралдың болгаш кады ажылдажылганың совет-индий харылзааларын улам калбартып, ханыладырына ооң Индияга бо аян-чоруунуң улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн. Ийи талага соңуургалдыг боop турар делегей айтырыглары, а ол мышкаш ССРЭ биле Индияның аразында ийи талалыг харылзааларның айтырыгларын-даа чугаалажып көөр чоруктуң чугулазын И. Ганди демдеглээн.

Л. И. Брежнев Индияга ону өөрүшкүдүг хүлээп алганы дээш, Премьер-Министрге өөрүп четтиргенин илереткен. Найыралдыг болгаш чүректиң ханызындан эртип турар чугаалажымышкыннар үезинде Л. И. Брежнев Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, совет күрүнениң чорудуп турары ленинчи даштыкы болгаш иштики политиказының дугайын ниитизи-биле тайылбырлаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан программазын амыдыралга боттандырып турар совет улустуң улуг тургузукчу ажыл-чорудулгазының дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Ийи күрүнениң — ССРЭ биле Индияның аразында найыралдыг харылзааларны улуу-биле үнелээш, Л. И. Брежнев ындыг харылзаалар моон соңгаа-даа улам ханылап, быжыгар дээрзинге бүзүрелиин илереткен.

Чугаалажыышкыннарга совет таладан киришкеннер: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-ның бирги секретары Д. А. Кунаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң элчиин В. Ф. Мальцев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин, ССРЭ-ниң Индияда херектеринге тур бүзүреттирген В. К. Болдырев.

Индий таладан киришкеннер: көдээ ажыл-агый министри Фах Руддин Али Ахмед, даштыкы херектер министри Сардар Сваран Сингх, планнаашкын министри Д. П. Дхар, даштыкы херектериниң күрүне министри Сурендра Пал Сингх, Индияның ДХМ-ниң даштыкы херектер талазы-биле секретары Кеваль Сингх, Премьер-Министриниң кол секретары П. Н. Дхар, Индияның ССРЭ-де элчиин К. Ш. Шелвашкар.

Чугаалажыышкынынарны үргүлүүлээр.

СЭКП ТК-НЫҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Индия Республиканың Премьер-Министри Индира Ганди ноябрь 26-да Президент ордузунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Совет таладан дүштеки шайлалгага барганнар: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-ның бирги секретары Д. А. Кунаев, Л. И. Брежневти ооң Индияда аян-чоруунга үдеп чоруур албанның өске-даа кижилери киришкеннер.

Индий таладан: министрлер кабинединиң кежигүннери, Индий национал конгресс партияның удуртукчулары, парламент депутаттары, индий чайысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери барганнар.

Премьер-Министр Индира Ганди дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ чугаазы

Мындаагылар дээрги Чиңгине секретарь!

Хүндүлүг совет аалчылар!

Агайлар болгаш дээргилер!

Чиңгине секретарь Л. И. Брежнев мээң чалаалгамны хүлээп алганынга болгаш бистиниге келир аргазын тыпкынынга коңчуг өөрүп тур бис. Бо бурунгу черге, хөй-хөй эң-не янзы-бүрү харылзааларны чүс-чүс чылдар дургузунда тудуп келгенивис Совет Эвилелиниң эң чоок кожазының черинге, оон болунга болгаш оон кады келген хүндүткелдиг өөрүшке пэнг байыр чедирип тур мен. Бөгүн ол харылзаалар делегей ареназында быжыг болгаш ажыктыг фактор болуп турар, ынчангаш ол харылзаалар бо аян-чоруктуң түңелиинде улам-на быжыгары чигзиниг чок.

Силериниң чораанынар үеден бээр эрткен чылдар дургузунда Силериниң адынар болгаш Силериниң болунар бистиң улузувуска улам-на таныш апарган, дээрги Чиңгине секретарь. Силериниң хууда толептиг мөзү-шынарлыңар болгаш көдээ ажыл-агыйдан эгелээш, космосту шинчилээринге чедир бүгү талаларга болунарның чуртунарны быжыглаарынга ойнап турар шылгарангай ролюнар бистерге билдингир. Ынчангашкинин быжыглаарынга индиг бээр соруга-биле мырыңай сөөлгү үеде безин Силериниң моган чок хүжениишкиннериңер бүгү делегейде кичээнгейин хаара тудткан. Тайбыңны быжыглаарынче угланган Силериниң инициативаларынга боттарывыстың талавыстап байыр чедирип турар бис, ол инициативалар делегейниң ийиги дайынындан укталып арткан чамдык индиг айтырыгларны шиитпирлээринге, ынчангаш делегейге улам-на идегел салып болгу дег байдалды тургузарынга индиг берген. Оон ангыда, сөөлгу он чылда индий-совет харылзааларны быжыглаарынга индиг берген дыка хөй чугула совет шиитпирлерге Силериниң шуут хамаарылгалыг болганынар бистерге билдингир, ол шиитпирлер харын бистерни сорук киирип турар. Ынчангаш бистиниге Силер танывазывыс кижи болуп эвес, харын бистиң ханы хүндүткелдиг онигүвүс болуп кээп турардыр силер.

Совет Эвилелин хүндүткеп турар бис, бодунуң догунаашкынының баштайгы хүнеринден эгелээш-ле ол бисти магадалыы келген. Октябрьның Улуг революциязы болгаш оон мурнунда болган массалыг демисел бүгү делегейниң национал-хосталгалыг демиселинге эң ханы салдарын чедиргеп.

Ол революцияны бүгү кижи торелгетепге улам чыыткылыг келир үеже орукка төөгүлүг эргилделиг үе кылдыр көргеш бис. Бистиң индий революциявыс бодунуң, онзагай оруу-биле чоруп келген. Ынчалзажок колонния болгаш чаа-ла хосталган улустарның демиселин Совет Эвилелиниң күзээшкин-биле билгенл мырынай эгезинден-не илдеп болган. Ындыг янзылыг айтырыгларга болгаш делегейниң өске-даа айтырыгларынга хамаарыштыр бистиң чурттарывыс дөмейлешкек узел-бодалдарны барымдаалап келген, а бистерниң аравыска билчиишкиниң казызы улам калбарып келген болгаш калбарып-даа турар. Идеяларын ол ниитилешкек чоруу 1971 чылда чардынган керээде илергейлеттинген болгаш ол керээ бистиң харылзааларывыска бүгү үүлдерин хаара тудуп турар үндезин болган. Бистин найыралывыс-даа, ол керээ-даа кандыг-бир чуртка удур угланмаан; ол керээ чер бөмбүрзээнге тайбың күштерин болгаш туруштуг болур чорукту быжыглаар сорулгалыг, оон салдары база шак ыдыг.

Бистер Индияда феодалдыг болгаш колониалдыг эрткен үеден чаа, социалистиг шиитилелче шилчиишкинниң үр үезин чурттап эрттирип турар бис, кижини кижи мөлүүр чорукту чок кылырын, бистиң бүгү улузувуска чөптүг чорукту, деп эргелиг ажыктарны болгаш чаагай кежикти хандырарын ол шиитилелдиң сорулгазы кылдыр тургускан бис. Ындыг хемчээлдерге боттут чаартылгаларны хандырары — ажок улуг сорулга. Өске чурттарның дуржулгазын эргежок чугула болганынар чергезинден хамаарыштыр чүгле кызыгаарлалдыг хемчээлдерге ажыглап болур болганывыстан ол сорулга улам нарын болуп турар. Өскелерниң оруу-биле баарын күзеевейн турар бис, ол чорукту херек кырынга болдунар аргазы-даа чок. Бистиң салгал кылдыр алган байдалдарывыстың нарыын-даа болгаш тургустунуп кээп турар айтырыгларның түс бүрүзүүзүн хемчээлеринин улуун-даа барымдаалап алырга, харын боттут байдалды, хамыктың дээдиэн кылдыр тургузуп турарывыс ындыг үнелиг үүлдерни база боттарывыстың мурнувуста салып алган сорулгаларывысты удуртулга болдургаш, кандыг-бир чаа чүүлдү дилеп тыварындан, дуржулгалар ажыглаарындан, бурунгаарлаарындан өске кандыг-даа шилип алышкын бисте чок. Мээң чугаалаанам социал чаартылгаларның эң чугула онзагай үүлү чүл дээрге ядамык чорукту ажып эртер, а келээнде баргаш, ону бүрүн чок кылыр деп бистиң чүткүлүвүс болур. Ол чорук бистиң бүдүрүкчү күчүвүстү дыка улгаттырарын болгаш бистиң экономикавысты чаартырын негээри билдингир.

Чүгле рынок күштериниң хостуг ходелнишкинниг ооргананыр болза, ол сорулга шиитпирлетпиимес дээрэин эң эгезинден тура-ла бис билип турган бис. Моон ужурунда бистиң бүгү чуртувус бодунуң күрүне эрге-чагырга органнарын дамчыштыр экономиктиг хөгжүлдениң херээ дээш шиитпирлиг харылзалганы хүлээр деп кеэзэде санап турган бис. Ол сорулганы күүседириниге эң чугула чепсек болза планнаашкын-дыр дең хүлээп көрген бис, чүге дээрге планнаашкынны Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа чурттарга кайы хире боттуу-биле ажыглаанын билир турган бис. Курлавырларны чөптүг үлээрин болгашын хувааарын хандырар сорулга-биле үлүтпүрүн эң чугула адырларын, саң-хөө албан черлерин, а эң сөөлгү үеде кызыл-тастын мөөнчеп садыышкынын база күрүне контролюнга тургускан турган. Бодувустуң экономикавыстың колониалдыг тургузуун ол принциптерни үзүгаар долузубиле өскерткен бис. Бисте колдап турар сектор көдээ ажылагый болуп артпышаан турар, ынчалза-даа хамаарышпас эргени алган соонда индустриалпзацияның болгаш амгы үениң техниказын шинчээпип алырының орүүнга боттуг деп-шилгени чедип алган бис. Бистиң чуртта үлетпүр будурүлгезиниң хемчээлп үштен хөй катап көвүдээн, а көдээ ажылагый продукциязын будурери —ийи ажыг катап көвүдээн.

Бодунуң курлавырларынга даянып арганы берип турар амгы үениң индустриалдыг экономиказын тургузар талазы-биле бистиң оруувуста индий-совет кады ажылдажылганың берген үнелеп четпес дузазы дээш, бистиң ханызы-биле өөрүп четтиргенивисти илерединсээн мен. Ол дузаламчының оңза демдээ болза ону бистиң күрүне секторувустуң ап турары болур, ол секторга бистиң планнарывыска эң чугула рольду онааштырып турар бис, а бир эвес улам ылавылады-биле чугаалаар болза, металлургия, машина тудуу, нефть үлетпүрү болгаш электроэнергия будурери ышкаш, үлетпүрүнүң ындыг кол адырларынга эң чугула рольду онааштырып турар бис, олардан бистиң экономикавыстың келир үедеги хогжүлдези улуг хемчээлдин-биле хамаарыжыр болгай. Бистиң кады ажылдажылгавысты Бхилаи, Бокаро, Матхура болгаш өскедээ будурулгелер айтып турар. Ол кады ажылдажылга дугайында ниитизя-биле чугаалаар болза, бистиң экономикавысты эде тургузарынга болгаш бистиң будурулге күүвүстү бедидеринге ындыг эргежок чугула үүлге Совет Эвилели черле боттуг салышкынына киирген. Ынчангаш оон ачызында бистиң кады ажылдажылгавысты улам ыдай хөгжүдеринге болгаш оон-биле улажып турар садыгажышкынны калбартырынга чаа аргаларны ам алган бис.

(Уланчызы 3-кү арында).

Тоску беш чылдың шалыпчылары

БРИГАДА БОЛГАШ ООҢ КИЖИЛЕРИ

1973 чылда удус ажылагый планын хуусаа бетинде иүүседир дээш үлетпүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын күүседип, Тыва АССР-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң картофель звенозунуң удуртукчузу Николай Осипенкого удуртулган чолаачылар бригадазы тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының эртиен он айларында эрестиг ажылдаан.

Бригаданың кежигүннери бо чылдың эртиен он айларында 96 муң 155 тонна чүүк сөөртүп планын 159 муң 871 тонна кылдыр, ниити планын 162 хуу күүседиткен.

Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга кириштишаан, тоску беш чыл планын дөрт чылда күүседир дээн бригаданың чолаачылары ам 1974 чылдың апрельдиң үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Бригаданың ажыл-ишчи чолаачылары бо шиитпирлиг чылда күжениишкинниг ажылдап тургаш, ноябрь 7-ге чедир 6 муң литр кывар-чаар материалды болгаш 7 комплект автодугуйну камнап алырый хүлээгеп турган. Мурнанчы бригаданың кежигүннери сөглээн сөзүнге ээ болуп, бо чылдың эртиен он айларында безин 19 муң 204 рыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың доктаалынга сорук киирген Кызылдың № 2 үүн автотранспорт будурулгезиниң Николай Осипенкого удуртқан чолаачылар бригадазы тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының эртиен он айларында эрестиг ажылдаан.

Бригаданың бо чедиишкиннеринде ооң удуртукчузу коммунист Николай Ильич Осипенконуң улуг-хуузу биче эвес. Будурулге планын ай, квартал санында ажыр күүседирин, оларның бир демниг, найыралдыг ажылдаарын ол чедип ап келген. Бригаданың бедик көргүзүглерни чедип ап турарының чажыды-даа ында.

Н. И. Осипенко чаңгыс бо автотранспорт будурулгезинге үр чылда доктаамал ажылдап, мурнанчыларның одуруунга санадып келген. Ол мурнанчы ажыл-ишчи болбушаан, коллективтиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келген. Николай Ильич СЭКП Кызыл хооркомунуң кежигүнү хүлээлгезин идепкейлиг күүседип турар.

Ооң удуртқан бригадазының кежигүннери шуптузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Бо автотранспорт будурулгезиниң чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедиткен хүлээлгени алган.

Ук хүлээлгени чугаалажып хүлээп ап турда, Н. И. Осипенконуң бригадазы республиканың бүгү чолаачыларынга ажын чагаа чорудуп, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседип, ниват-чаар материалдарны камнап, күш-ажылдың будурукчулуун улам бедидерин ында айытнан.

Бригада тоску беш чылды дөрт чылда күүседир дээн сөзүнге ээ болур дээш, социалистиг чарышты калбартып, дүүнгүзүнден бөгүн, даарта бөгүнгүзүнден улам будурукчулуг ажылдаар дээш, быжыг тура-соруитуг, шудургу ажылдап турар.

А. КУМАЯК.

ЧУРУКТА: бригадир-чолаачы Н. И. Осипенко.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАНЫ

ДЕЛИ, ноябрь 26. (СЭТА-ның тускай корр). Джамна хеминң эриинде индий найысылалдың парктарының бирээзинде бүгү индий улустуң ыдыктыг хүндүлээр черлери бар. Махатма Гандиниң, Джавахарлал Неру болгаш Лал Бахадур Шастриниң демдеглелдиг тураскаалдары ында.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү Л. И. Брежнев Индияның ол шылгарангай күрүне ажылдакчыларының тураскаалын дүүн хүндүткеп демдеглээн. М. Гандиниң тураскаал көргүзүглеринде ооң кремациязын эрттирген черниң чоогунга мынчалдыр бижээн демдеглелдиг чечек салган: «СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү Л. И. Брежневтен Индияның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш өндүр улуг демиселчиге —Махатма Гандиге».

Л. И. Брежнев М. Гандиниң тураскаал музейиниң хүндүлүг аалчылар дептеринге мындыг демдеглел арттырып каан: «Индий улустуң өндүр улуг оглу—Махатма Гандиниң тураскаалынга хаңы хүндүткел-биле. Л. Брежнев».

М. Гандиниң тураскаал музейинин хүндүлүг көргүзүлер дептеринге Л. И. Брежнев демдеглелин бижээш, индий чаңчылды өзүгаар тураскаал сесерлиинге чаш ыяш тарып олурткан.

Хостуг Индияның эң баштайгы Премьер-Министри Дж. Нерунуң кремациязын эрттирген черге Л. И. Брежнев чечек салган, ук чечектиң богаазында мынча деп бижээн: «Индий улустуң өндүр улуг оглу, хамаарышпас Индияның үдезилекчизи— Джавахарлал Неруга».

Л. Б. Шастриниң тураскаал коргүзүглеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары чечек салган. Чечектиң кызыл богаазында мынча деп бижээн: «Индияның шылгарангай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы — Лал Бахадур Шастриге».

Чечектер салырынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорук кылырынга ону үдеп чоруур өске-даа албан кижилери база Индияның нефть-химия үлетпүрүүнүң министри Д. К. Баруа биле Индияның Даштыкы херектер министерствозунуң күрүне министри Сурендра Пал Сингх киришкен.

ТЫВАГА КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ИНТЕНСИФИКАСТААРЫНЫҢ ЧАМДЫК АЙТЫРЫГЛАРЫ

БИСТИҢ ТЫВА АССР-де тараа, эът, сүт, дүк болгаш чер база мал ажылынып өске-даа продуктуларын бүдүрерин улам ынай көвүдедиринге ажыглаттынмаан улуг курлавырлары бар болуп турар. Маңаа хамаарыштыр чугула чүүл болза республикага көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаары болур.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге чүгле хажык чок интенсификацияның, эртемниң база мурнакчы практиканың чедиишкиннерин калбаа-биле болгаш бүрүнү-биле ажыглаарының үндезинге шинтирлеп болур. Моон-биле холбаштыр республиканың көдээ ажыл-агыйын интенсификастаарының чамдык айтырыгларынга доктаап көрейн.

Республиканың чер ажылын хөгжүдеринин кол угланышкыны болза тус-тус черлерниң онзагай байдалдарын барымдаалап, хөрзүнүң болбаазырадырының мурнакчы аргаларын улам ынай шингээдири, үрезин ажылын экижидерн, химижидилге, мелиорацня болгаш хой күш негеттинер бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаары болур.

Тываның чер ажылынга, ылангыя кол чер ажылдыг районнарга (Танды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш өске-даа чамдык районнар) улуг когаралды хөрзүнүң хат алыр чорук (хат эрозиязы) таварыштырып турар. Хат эрозиязынга удур демиселге улуг рольду тараа ажылының Бүгү-эвилел институдунуң ажылдап кылганы, чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазы ойнаар ужурлуг. Ол системаның алыс утказы чүл дээрге, хөрзүнүңү ширинн андара кагдырып болбаазырадырын ширинти андара кагдырбайн болбаазырадыры-биле солуурун болур. Ол система бистиң чүртүвүстүң хой-хой районнарынга беднк үнелээшкинин алган.

ТЫВАНЫҢ көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының сан-медээлерин, а ол ышкаш республиканың тустус ажыл-агыйларының бүдүрүлге дуржулгазын барымдаалап алырга, тараа ажылының Бүгү-эвилел институдунуң ажылдап кылганы чер ажылының ол системазы, ылангыя шөл камгалалының ыдыш олуртулгазы, культураларны диландиктей чаштырары дээш ышкаш ындыг чүүлдер-биле дүштүр ажыглаарга, хөрзүнүү хат алыр чорукту болдурбазын хандырып турар. Чер ажылының ол системазын бистиң хөрзүн-климат байдалдарывыска ажыглаары ыяапла албан чүүл болуп турар.

Ынчалзажок хөрзүнүү хат алырынга удур ажыглаар системада, оон чогумчалыг, ажыктыг талааларындан аңгыда, четпес чүүлдери база бар дээрзин барымдаалап көөр херек. Ылаңгыя хөрзүнүүн ширинн андара кагдырбайн болбаазырадырга, бок үнүштер шоолуг үзүткаттынмас, оон ыдай үшүштүң чемненилгеш элээн дорайтаар. Ынчангаш хөрзүнүн шоолуг хат албас черлерлиг ажыл-агыйлар хөрзүнүүн ширинн андара кагдырбайн болбаазырадырын ширяктн андара кагдырбайн болбаазырадыры-биле аралаштырары тавтарымчалыг, а хөрзүнүүн хат албас ол-шык черлерлиг зоналарга хөрзүнүүн ширинн аңдара кагдырып болбаазырадырын ажыглаза чогуур.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидерниң чугула курлавыры—чер ажылын химижидери болур.

Республиканың агрохимлабораториязының. Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының, тус-тус колхозтарның болгаш совхоэтарның дуржулгазының көргүзүп турары-биле алырга, чемишчидилге дүжүтке дыка чергезинбиле немелденн берип турар. Сибирьниң химижидилге талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң дуржулгазы биске өөредилгиг. Ол институттуң дуржулгазындан алырга, өлүшык хөрзүнүг черлерге минералдыг чемишчидилгениң орттумак нормазын ажыглаарга, гадан 4—5 центнер дүжүт немелд алдынып турар. Оон аңгыда, чемишчидилгени төккенинң ийнги чылында тараалар ның гектарындан дүжүттүң немелдези 2—3 центнерден эвээш эвес болур. Каанналр черлерге дүжүттүң немелдези оон элээн куду. Чемишчидилгени төгеринин дээре аргазы ону борбаандылааш, чаштырышкын үезинде одурулларга оон элээн куду. Чемишчидилгени одурулган дайы-биле төгерге, хой эвес азот холуп каан суперфосфат гектар черден 2,5—2,6 центнер дүжүт немелдезинн бээр.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕНИ машина-биле чаштырып төгерге, «РТТ-4,2» деп сеялка эки түңнелдерни берип турар. Ындыг сеялкалар республиканың ажыл-агыйларында бар.

Оон аңгыда онзалап демдеглезе чогуур чүүл болза чемишчидилгени ажыглавышаан, чер ажылының нинти культуразын бедидери болур. Хөрзүнге өлүшкты чыылдырарын база ону кадагалап арттырарын хандырып турар түгү-ле агротехниктинг аргалар чемишчидилгени хереглээнинден алыр немелдени-даа хандырып турар. Чемишчидилгени ажыглаарга, эң-ме улуг үре-түңнел суггаттыг черлерни чазын тарылга мурнунда эки суггарганда база чайын өзүүшкүн суггарылгазын 2-ден эвээш эвес чорукгында алдынар дээрзин барымдаалаза чогуур.

Тараа бүдүрерин көвүдедиринң база бир улуг курлавыры үрезин ажылының эки организастаан системазы болур. Райончуттунган сорттарның эки шынарлыг үрезинперин чажар чорук гектардан 3—4 центнер немелдезн бээр. Тараа культураларының 12 сортун республикада шилип алган болгаш райончуткан. Ол сорттар бодунуң биологтуг онзагай чүүлдериниң талазы-биле янзы-бүрү зоналарның хөрзүнклимат байдалдарынга эң эки тааржып турар.

Сорт четкилериниң медээлерин өзүгаар алырга, республикада райончуткан чазын чажар кызыл-тастың дээрге сорттарының бирээзи — «Саратовская —29». Ол сорт суггаттыг черлерге гектардан эң эки шынарлыг 57,3 центнер дүжүттү. суггат чок черлерге—36 центнер дүжүттү берип болур аргалыг.

Сорттуг райончудулганың сөөлгү медээлериниң көргүзүп турары-биле алырга. «Бурятская» деп сорт Чөөн-Хемчиктиң сорт участогунуң байдалынга багай эвес түңнелдерни көргускен. Ол сортту бистиң республиканың перспективалыг сорт кылдыр санаан.

Арбайның дээрге сорттары болза «Винер» (I, II, III зоналарга), «Казанский 6/4» (III зонага) болгаш бирги барынын зонаның суггаттыг черлеринге «Комбайнер» болур.

Суланың сорттарындан республиканың I, II база IV зоналарынга «Орёлду», III зонага—«Сизаны» райончуткан.

Бобы сигеннерден Тывага райончуткан сорттар: люцернадан «Камалинская—930», «Оноховская—6», эспарцеттен «Песчанный 1251», злактардан—пырей «Безкорневищный», «Читинский местный», «Советский», өзек чок костер «Камалинский—14», житняк «Карабалыкский—202».

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ культураларының райончуткан сорттарын ажыглаар чорук чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге, нинтининң мал ажылынга быжыг чем баазазын тургузарынга идигни бээр. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери оны барымдаалаары эргежок чугула.

Хөгжүп турар мал ажылынга быжыг чем суурну тургузарының айтырыы эң-не чугула болуп турар. Республиканың мал ажылын, ылаңгыя оон кол адыры болур хой ажылын, улам ынай хөгжүдеринин шинтирлиг негелделериниң бирээзи болза чем баазазын быжыглаары болур деп, СЭКП обкомунун X пленумунун доктаалында онзалап айыткан.

Маңаа кол угланышкыннарның бирээзи болза чаңгыс чылдыг болгаш хөй чылдыг сигеннериниң, кукурузаның, дазыл-чеминерниң база өскеда культураларның дүжүттүүн бедидеринин аргазы-биле мал чемин белеткээрин көвүдедир дээш, мал чеми белеткээринің агротехниказын болбаазырангайжыдары болур. Оон аңгыда, чайгаар бүткен сигеи шөлдериндеи сигеи, сенаж бүдүрерининң кызыгаар чок болдунар аргазы бисте бар. Ол шыкаш хөй чылдарда ажыглаар культурлуг одарларны тургузар чорук мал чеминиң балансызын экижидеринге кончуг перспективалыг. Ол дугайын Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының шенелделери тодаргай херечилел турар.

Дуржулга станциязы культурлуг одарларны 1970 чылдан бээр ажыглап келген. 1972 чылда культурлуг одарларның бир гектарындан ногаан массаның ортумак дүжүдү 300 центнер, бир центнерниң бот-үнези 29 көп болган. Инектерни культурлуг одарга кадаларга, саар инек бүрүзү сезон дургузунда 90 кг чедир немелде сүттү берген. Культурлуг одарга кадарып турган үеде инектиң центнер сүдүнүң бот-үнези 10—12 рубль болган.

Хөй чылдарда ажыглаар культурлуг одарларга органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгерге, ногаан массаның дүжүдү көвүдеп, чемниң шынары экижинр.

Ынчангаш мал чеминиң баазазын экижидер төлээде, хөй чылдарда ажыглаар суггаттыг культурлуг одарларны тургузарын шинтээдип алыры биске эргежок чугула. Үр ажыглаар суггаттыг культурлуг одарларны тургузар талазы-биле улуг соруглалар бистиң республиканың Мелиорацня болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчыларының мурнунда салдынып турар.

Мал ажылында хөй күш негеттинер ажылдарны механизастаар талазы-биле улуг ажылды кылып чорудары, мал ажылын үлетпүрлүг үндезинче, а малчыннарны, ылаңгыя хөй-жуларны суурга доктаамал чурттаарынче, эзлчеглиг ажылче шилчидериниң нарын сорулгазын шинтпирлээри биске эргежок чугула болуп турар.

ЧУРТТУҢ МУРНАКЧЫ ажыл-агыйларының дуржулгазын ёзугаар, мал ажылының продукциязын бүдүрер талазы-биле үлетпүр комплекстерин тударынче, бүдүрүлгени специализастаарынче база концентрастаарынче шилчиринин үезин келген.

Көдээ ажыл-агый тускай эртемниглери, ажыл-агыйларның удуртукчулары, эртем ажылдакчылары эът, сүт, дүк болгаш өске-даа продуктулар бүдүрериниң депшилгелиг технологиязын шинээдип алыр, улам сайзырангайжыдар ужурлуг. Бо талазы-биле Сибирьниң мал ажылының эртем-шинчилел төлевилел-технологтуг институдунуң ажылдап кылган технологтуг төлевилелдери биске өөредилгелиг болуп турар. Аңаа 1971 чылда Сибирьниң агаар-бойдузунуң онзагай байдалын барымдаалап турган, 1200 баш инек турар экспериментталдыг фермазының технологиязын болгаш техниктиг төлевилелин ажылдап кылган. Ол ферма-фабриканың тудуушкунун дуржулга-бүдүрүлге ажылагайы «Персовскиде» кылып турар. Инектиң продуктулуун чылда 5000 кг-дан эвээш эвес сүт кылдыр баш удур көрүп турар. Техника-экономиктиг үндезилээшкинни ёзугаар алырга, бир центнер сүтке күш-ажыл чаргалды 2,1 кижи-шак болур. 3200 баш хой хураганыбиле кады турар хой ажылының механизастаттынган комплекизиң тударының төлевилелин ол-ла институт ажылдап кылган. Ол технологияны ажыглаар чорук 1 центнер хой эъдин бүдүрериие күш-ажыл чаргалын 3 кижи-хүн чедир, 1 центнер дүк бүдүрериие күш-ажыл чаргалын 14 кижи-хүн чедир кызырарының аргазын бээр. Мал ажылының шак ындыг комплекстерин бистиң республиканга тудуп ажыглаары хүнүү айтырыы болуп турар.

СЭКП Тыва обкомунун X пленумунун доктаалында чүгле хой, өшкүүнүң баш санын өстүрерин эвес, оон продукция бүдүрерин көвүдедирип база айыткан. Чижээ, 1974 чылда хой, өшкү эъдин бүдүрери 14,3 мун тонна турарындан 1980 чылда 25,3 тонна чедир, азы 1,7 катап көвүдээр. дүк 1974 чылда 2404,6 тонна турарындан 1980 чылда 4175 тонна чедир, азы 1,7 катап көвүдээр. Бо көргүзүглерни чедип алырында бир чүгула чүүл болза, уксаажыдылга ажылын экижидери болур. Ындыг болганда, малдың тарып боозадылгазын чорудар станцияларда база ажыл-агыйлавда бар болуп турар уксаалыг бүдүрүкчүлерни бүрүү-биле ажылаары эргежок чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ агаар-бойдус байдалдарын барымдаалап турган, хой ажылын улам сайзырангайжыдарын Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем район нарынга бүгү-ле ажыл-агыйларынга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарның чамдык ажыл-агыйларынга чаңгыс аай чинге-нарын дүктүг эътки-дүккүр угланышкынның хойларын тургузар угланышкын-биле чорудары чугула. Өвүр, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларынга бөдүүн дүктүг хойларны өстүрери чогумчалыг. Республикага бөдүүн дүктүг хойларны экижидери-биле алтай база красноярск уксааның кошкарларын ажыглаарын сүмелеп турар. Мыйыстыг бода малды экижидери-биле сүт фермаларлыг бүгү зоналарга сименгал уксааны сүмелеп турар.

Дараазындагы чеди чылдарның дургузунда 28 мун га черге культурлуг-техниктиг ажылдарны чорударын, 530 мун га суг чок одарларны суглуг болдурарын, суун кургаткан 4000 га черни ажыглалга киирерин СЭКП обкомунун X пленумунун доктаалында айыткан. Ол ышкаш малчыннарның культурлуг амыдыралын экижиндеринче онза кичээнгейни салырын пленум баш удур көрген.

Республиканың көдээ ажыл-агыйын интенсификастаарының эргежок чугулазы-биле холбаштыр, ажыл-агыйларга дуржулга ажылын чорударының ужурдузазы база-ла өзүп турар. Ол чорук көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн көдүреринге база малдың продуктулуун бедидеринге чугула рольду ойнап келген болгаш моон соңгаар-даа ойнаар ужурлуг. Көдээ ажыл-агыйның специалист бүрүзү эртем-шинчилел ажылын чоруткан турар ындыг байдалды чедип алыры эргежок чугула.

Көдээ ажыл-агыйга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле бүдүрүлге лабораториязы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының херээнге улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Лабораторияның ажылының кол угланышкыннэры болза: хой ажылынга күш-ажылды чогумчалыг кылдыр организастаарының аргаларын ажылдап кылыры; аныяк мыйыстыг бода малды чедир өстүрериие болгаш семиртн азыраарынга механизастаттынган звеноларны тургузары; витаминниг сиген далганын болгаш борбаандылаан чем холуксааларын бүдүрерининң чорумчалыг технологиязын ажылдап кылыр болгаш өске-даа чүгула айтырыглар болур.

Көдээ ажыл-агыйда удуртукчу ажылдакчы, специалист бүрүзүнүң, көдээнің бүгү ишчилериниң үре-түңнелдиг ажылы көдээ ажыл-агыйның мурнунга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган соруглаларын күүседириниң магадылалы болур.

А. БАКУЛИН.
республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИАЕРИ

БОБРОВТУҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Владимир Бобров эртенгиниң чеди шакта-ла бодунуң ажылынче хаптар. Республика найысылалыныңың чамдык бажыңнарының соңгалары ынчан ам-даа чыырваан турар. Кышкы дүннүң карааңгызы хоорайдан салдыкпаан олчаан. 26-гы квартал дужунга чоруп ора, таакпызын нывыскаш, Улуг-Хемни кешкен көвүргүме хандыкшылдыг нөрүп, оон хып турар чинчилер дег дистинчек чырыын магадап хап орган.

«Эх! Чоокна чедир-ле Улуг-Хемни кежип чадап, хүн үнерин маңап, падын бараар турдувус ийин! Ам магалыг ышкажыл—хемниң ол-бо чарыы чай, ыыш чон тудуш» деп, Владимир боданган. Ол орта чоргаарланыр эргелиг.

Тывада кол транспорт автомобиль болуп артпышаан. Республиканың автооруктарын мурнундагызынга дөмейлээр аргажок чаартынган, эде кылдынган.

А Владимир Бобровтуң ажылдап турары ийиги автобудуралгеде, оон бирги автоколонназы чогум-на орук тудуукда киржип турар. Ынчангаш оон орук, көвүрүг дугайын, аңаа бодунуң хууда 1958 чылдан бээр үзүктел чок киирип келген үлүүн бодавас аргазы чок...

Владимир Борисович ам база орук тудуунга хереглээр сай сөөртүр карьерже эртелеп тутсун орары бо. Ол өөрү самосвалчылар-биле кады хемниң ол чарыында чаа эгелээн сай алыр карьерде ажылдап турар.

Ийиги орук септелге-тудуг эргелелиниң участоктары-биле сай алыр черниң араазынга ийиги автобудуралгениң самосвалдары каржып-солчуп халдып хүнзээр. Оларның араазында автобудуралгениң шалыпчыларының бирээзи Владимир Бобров бар.

— Бо АТБ-ге 1958 чылда автошкола дооскаш, улаштыр кирген мен. Маңаа үзүктел чок ажылдап келдим. Ажыы-биле чугаалаарга, чолаачының чымыжы белен-селен ишки бырашпас, кадыг-берге-ле! Ынчалза-даа хууда бодум моон өскө, моон чиик ажыл күзевес мен—деп, Владимир Борисович ажыт-чажыт чок чугаалаар.

Бодунуң чолаачы ажылынга кайы хире бердингенин оон эдилелинде машиназынга камныы, күш-ажылчы бедик көргүзүглери артык тайылбыр чокка бадытнап турар. Бобровтуң башкарып турар самосвалы 6 чыл капитал септелге эртпейн чоруп келген. Владимир ажыллавышаан ийиги класстың . чолаачызы эргени чедип алган. Ай, чыл санында оон чедип ап турар бедик көргүзүглери дээш, СЭКП Кызыл хооркому, хооркүүском, № 2 АТБ-ниң дирекциязы каш удаа шаңнап, мактап келген.

Мурнакчы чолаачы бодунуң бүгү-де ажыл-херээн тоску беш чылда хуузунда алган планын дүрген боттандырарынга бараалгадып турар. Шиитпирлиг чылдың эрткен он айларының түңнели-биле алырга, беш чылдың үш чылында Владимир Борисович 342,2 мун тонна-километр чүк дажыглаар планын 597,2 мун тонна-километр чедирип, азы беш чылдың сөөлгү—1975 чылдың октябрь айның үлүүнде ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң ниити планының, социалистиг хүлээлгезининң боттанышкыны коллективте кижи бүрүзүнүң ажыл-ижинден, хууда чедиишкининден тургустунар. В. Б. Бобровтуң тоску беш чылдың үлүүнге бодунуң хууда салыышкыны оп болуп турар.

О. НАМЧЫЛАК,

ЧУРУКТА: беш чыл планын доозар чоокшулаан чолаачы В. Б. Бобров.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МАЛЧЫННАР КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Кыш — малчын бүрүзүнге улуг шылгалда. Аңаа ажыл-агыйлар удуртукчуларының, партия, комсомол, культура ажылдакчыларының деткимче-дузазы чугаажок негеттинер. Ынчангаш Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң баштаар чери, парткому бо ажылче чугула кичээнгей салган. Малчыннар ортузунга политиктиг, культура-массалыг ажылды олар багай эвес чорудуп турар.

Бо чылын колхозтуң хою 34 коданга, бода малы —6 коданга кыштаар. Төрүүр хой 22 коданга, хураганнар, ирттер 10 ажыг коданнарга үстүнген. Үш кезек черде ферма бар.

Бода болгаш шээр малдың ажаалдазында хой кижиниң хаара туттунганы моон-на көскү-дүр. Мал оолдаашкынының үезинде аңаа кижилер саны оон-даа көвүдээр.

Чоокта чаа «Искра» колхозта чаа ферма ажыглалга киргеи. Бо ферманың тудуун чаа төлевилел ёзугаар кылган. Ол долузу-биле механизастаттынган. Аңаа 200 инекти саар. Инектерни чемгерер, суггарар, саар ажылды чүгле механизацияның күжү-биле чорудар. Мында алды саанчы ажылдап турар.

Колхозтуң парткому, мал ажылында коммунистер ферманың көскү агитация талазы-биле дерилгезинче улуг кичээнгейни салган. 6 коммунист, 4 комсомолчудан тургустунган партия, комсомол болүктери ында ажылдап эгелээн. Кызыл-булуң дериттинген. Саанчыларның он айларда көргүзүүн, оларның чылда саар ужурлуг планныг худээлгелерин көргүзүг самбыразынга бижип аскан. Ында социалистиг чарыштың бүгү негелделерин тода, билдингири-биле айыткан.

«Искра» колхозтуң бо фермазы СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн фермазы-биле социалистиг чарыштыг. Ынчангаш Дөргүн фермазының саанчылары маңаа боттарының арга-дужулгазын база солчуп хээп турар.

Колхозта «Шолбан» деп агитация уран чүүл бригадазы ажылдап турар. Олар — малчыннарның хүндүлүг аалчылары.

Бүгү фермаларга, хойжуларга тайбыңга янак күштернин Москвага болуп эрткен улуг шуулганынга СЭКП Төп Комйтединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын долузу-биле таныштырган.

Кара-Дытта кыштаглап эгелээн хойжуларга коммунист Дамбаа Монгуш үстүнде айтырыг талазы-биле солуп бесседаларны чоруткулаан. Чинге-Дагның хойжуларын комсомолчу, мал эмчизи Дамбыы Донзун эргин чоруп турар. Ол болза соок кыштан хой-ниитининң малын кайчаар хүр ажырарын, малдың янзы-бүрү аарыгларын болдурбазын сүмелеп айтышаан, политиктиг бесседаларны база чорудуп келген.

Колхозта автолавкаларның ажылы черле шору. Баш бурүнгаар тургустунган график ёзугаар олар малчын бүрүзүнүң кыштаанга чедип турар.

Кижи эмчилери коммунист Валентина Ооржак, комсомолчу Татьяна Сат олар хойжуларның, инек кадарчыларының, ферма, бригадаларның күзенчиг аалчылары апарган. Олар чораан-на черинге, барган-на малчынынга культурлуг арыг-силиг чурттагланың, кадыкшылды быжыглаарының дугайында бесседаларны чорудуп турары экн.

Бо-ла бүгү чижектерден алгаш көөргө, «Искра» колхозтуң удуртукчулары, партия активи малчыннарының культурлуг чаагай амыдырал-чурттагазынче чүгүле кичээнгейни салып турары илдеп-дир.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының арткан үезин чедиишкинниг доозар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, колхозтуң партия комитеди, бүгү коммунистеря малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды моон соңгаар-даа улам калбартыр.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

СУГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

Өвүр районнуң «Төргалыг» совхозунуң малчыннары кыштагларында бүрүнү-биле хонгулап алган. Кыштагларга баргаш, малчыннар аар-саар чедир кылдынмаан чүүлдерни доозуп, кажаа-хораанны чылыглаан. Совхозтуң Кадыг-Бажында хойжу бригадазының малчыннары Ховалыг Кара-оол, Түлүш Ома, Түлүш Шаңмак-оол, Туматт Найдан-оол олар боттарының өдекыштаан үлегерлиг белетнеп алган. Олар четчир санныг мал чемин-даа кыштагларында чедирип алгылаан.

Ынчалзажок кыштаглаашкында четпес чүве болза малчыннарга сугну сөөртүп чедирбейн турары. Ылаңгыя Кадыг-Бажының бригадазының девискээринде хар чуга, мал суггадынга безин четпес. Ол бригаданың малчыннарынга суг сөөртүп чедирип бээр машиналарны совхозтуң диреңциязы ам-даа тускайлап бербээн. Мал суг чогундан бергедеп турар. Оон туржук, хойжуларның боттарының безин ижер суу чок. Бо четпес чорукту чайладыры-биле совхозтуң талазындан дарый хемчег алыры негеттинип турар.

Т. ТӨГҮС-ООЛ.

БҮГҮ КИЖИЛЕРГЕ ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕ ДЭЭШ

Делегейниң амгы хөгжүлдези социализм, демократия болгаш депшилге күштериниң чайгылыг чок өзүлдези-биле тодаргайлаттынып турар. Эрги делегей камгалакчыларының үдүрланышкынын ойтур шаптыпаан, ол күштер бүзүрелдиг бурунгаарлап, делегей болуушкуннарының хөгжүдешилге ханы салларын чедирип турар. Ол хөгжүлдениң алыындан чарылбас кезээ—дайынның болгаш тайбынның айтырыгларын шинтирлээринге калбак үлус массаларның, өскелиин политиктиг партияларының болгаш организацияларының улам идепкейлиг бирикгези болур.

• • •

Коммунистиг шимчээшкинни мырынай эге бажында-ла оон үдепкейлери экономиканы хөгжүлгөй, политиктиг үгаан-сарыылы доскут аргиинтилелдиң орнунга чаа интилелдиң кижи төрелгетен тоогузүвге чаа үе болуп чайлаш чок келирин чарлаан. Ол чаа интилелдин «делегей принцнп — ТАЙБЫҢ болур, чүге дээрге улус бүрүзүнүң авыразына дайынның болдунар аргазын чок кылыр үжурлуг» (К. Маркс биле Ф. Энгельс. Чогаалдары, 2-ги үндүрүлгези, т. 17, арын 5). Ындыг үе келген. Ам делегейнин социалистиг системазы туруп турар, оон даштыкы политиказының үндезини бүгү улустарга аразында тайбын, найырал болгай.

Интилел амыдыралындан дайыннарны дазылындан чок кылырының оруун марксизм-ленинизмнин үндезилекчилери хамыктын мурнунда ажылчын шинчээшкинин сырый каттыштырарында, дайын авантюраларының эгелекчилеринге үлүг идепкейлиг демиселге улустарның бүгү күжүн мөөнезиринде кылдыр көрүп чораан. Чижээлээрге, 1 Интернационалдың Чиигине чөвүлелинин документилеринде К. Марксгын 1867 чылда чугаалаан мындыг кайгамчыктыг сөстери бар. «Аңгы-аңгы чурттарның ажылчын аңгызын каттыштырары кедилинде баргаш, улустар аразынга дайынның болдунар аргазын чок кылыр үжурлуг» (т. 16, арын 556).

Тайбын дээш демиселдин эстафетазын Карл Марксгын болгаш Фридрих Энгельстин холунган Россияның Владимир Ильич Ленин баштаан большевиктери алган.

Совет күрүнениң даштыкы политика талазы-биле баштайгы шинтпири тайбын дугайында ленинчи Декрет болганы кайгамчыктыг. Улустар, хамыктын мурнунда мелереглиг ажылчыннар, боттарының шинтпирлиг болгаш кызыгаар чок шудургу ажыл-чоруулгазы-биле тайбынның херээн эчизинге чедиишкинниг чедирерде, Совет эрге-чагыргага дузалаар деп ындыг бузурел ол документиде илергейлеттинген. Тайбын дугайында бодунун илеткелин В. И. Ленин мындыг тодаргай сөстербиле дооскан: «Ажылчын шимчээшкини тинлээр болгаш тайбынче бала социализмче оруктуу айтып бээр» (Чогаалдарының долу чыылдазы, т. 35, арын 181).

В. И. Ленин совет улустуң тайбынның херээнге кызыгаар чок бердинишкинниң ёзугунга кижилдип, «дайынның айыылдарын бүрүн чайладырының дугайын чугаалаваска-даа, тайбынга ёзулуг чедирип болгу дег, болдунар-ла аргазы-биле ол бөдүүн, эң-не билдингир шинтпирлерни болгаш хемчегдерни алырынче» кыйгырып чораан (т. 45, арын 241). Империалистиг дайынга удур демиселге амыдырал-чурттагазы черле бараалгадыр апаар деп, ол чугаалап турган. Планетаның коммунистериниң ленинчи гвардиязы харын-на боттарының амыдырал-чурттагазын ол демиселге барадалгатканын.

XX чүс чылда тайбын дээш демисел миллион-миллион кижилериниң амыдырап чурттаар бе азы алыр бе дээрзинин дугайында айтырыы апарган. Мындыг үүлдү сактын көрээли. 1918—1919 чылдарның дайынынга үүлге шериг албанныгларның аразынга безин олуртканнарнин болгаш балыглатканындан өлгеннериниң саны 10 миллион чыгам кижи, а бертилин-бежелгеннер — 20 миллион чедир кижи болган. Делегейниң ийиги дайынынга олуртканнарнің саны 54 миллион кижи ашкан, бадыглатгырганнар—90 миллион ажыг кижи, а оларның аразында бертилин-бежелгеннер 28 миллион кижи болган.

Ынчалзажок улустарның шак ындыг хемчээл чок каража-когаралдары болгаш чөвүлан-хилинчектери империалистиг болүктерде дайынналрга шаанга кирр байын ап турар күштерни угаан-сарыыл кирбээн. Империалистиг болүктер харын сөөлгү чээрби бет чыл дургузунда делегейниң кайыла бир бүлүүнүга дайынныг месилдежишкиннерни кыпсып үндүрүп келген. Дайын соонда чылдарда шак ол империалистиг болүктер делегейге чепсектиг 30 ажыг улуг месилдежишкиннерни үүлгедип үндүрген. Оларның аразындан Вьетнамга дайын Америкага эң-не үр болгаш хан төгүүшкүнүг дайын болган. Чоокку Чөөн чүкке дайын дерт удаа болган болгаш өске-даа дайыннар болгулаан.

Империализм аажок улуг милитаристиг шериг машиназын тургускан болгаш ону чүүл-бүрү арга-биле деткип турар. Ол шериг машиназын тулуп-тежээривге санап четтиимес түңнүг акша-хөреңгилерни үндүрүг төлекчилериниң кармаңындан ушта шелип ап турар. НАТО дээр агрессчи блоктуң туруп келген 20 чылының дургузунда безин ында бактаап турар чурттар шериг сорулгаларына 1.250 миллиард долларны чарыгдаан.

Каттышкан Нацнялар Организациязының политиктиг айтырыглар болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелинин керектериниң талазы-биле департаментиден «Чепсегленнишкинни аңдере бүдүрериниң болгаш шериг чарыгдалдарының экономика болгаш социал талазыбиле үржуктары» деп илеткелди 1973 чылда парлап үндүрген. Ол илеткелден мындыг сан-чурагайларны көрүп болур. 1961 чылдан 1970 чылга чедир үеним дургузунда бүгү делегейде шериг чарыгдалдарының ниити түңү 1.870 миллиард доллар болган. Амгы үеде шериг чарыгдалдары бүгү чазактарның кадык камгалалынга чарыгдалдарындан 2,5 катап, чыыдыышкынга чарыгдалдарындан — бүдүн чартык катап, сайзырангай күрүнелерниң хөгжүп орар чурттарга берип турар экономиктиг дузаламчыларындан—30 катап «өвүдеп турар. Илеткелдин авторларының санаавын ёзугаар алырга, бүгү делегейде шериг будурузгезинде шуут болгаш доора хевир-биле амгы үеде 50 миллион хире кижи ажылдап турар. 70 чылдарның эгезинде шериг күштериниң бот-составының саны делегей кырында 23—24 миллион кижи болуп турган.

Империалистиг милитарнечи күштерни ыынчыктырбас дугайында, ылаңгыя шериг чарыгдалдарының кызырар дугайында айтырыг бүгү планетаның улустарынга шынап-ла амыдыралчы чугула айтырыг.

Чижек кылдыр Европаны ап көрээли. Эрткен дайынналрдан, оларның шитинде эң-не коргунчуу—делегейниң ийиги дайынынын бо дилтнк улустары оске кандыг-даа диптеринден артыкка качыгдап, шыдажып арткен. Будурукчу күштерниң амгы байдалының үезинде Европа дилтнк бүгү девискээрниле күрүнелер

СЭКП ТК-НЫҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Чер бөмбүрээзинде байалдыҥ кандыг болуп турары бистиҥ улузувустуҥ күзел-соруктарыҥ боттандырарыҥыҥ темпилеринге болгаш хире байдалыҥга чайлаш чокка салдарны чедире бээр. Ол чорукту медереп билири болгаш күш дөгээр чорукту бистиҥ чаҥчыл ёзугаар хүлээп көрбейн турарывыс-даа, чаҥгыс аай улуг ог-бүле болур кижи төрелгетениҥ дугайында бистиҥ бодалывыс-даа бистиҥ даштыкы политикавыстыҥ ниити принциптерин тодаргайлап турар. Чүгле бодунуҥ думчуун хараар чорук болгаш шовинистиг оралдажыышкыннар-биле кажан-даа холужуп көрбээн индий национализм делегей хемчээлинге тайбыкыы болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынче кезээде угланган турган, ынчаарга хамаарышпас эрге чокка кандыг-даа ёзулуг тайбың азы кады ажылдажылга болуп шыдавас чүве болганда, бис болза колониалдыг улустарныҥ хосталгалыг демиселин доктаамал деткип, империализмге, дарлал мөлүгделге болгаш кеш-сөөк ылгаар чорукка удур демисежип келген бис. Каяа-даа каттышпастыҥ принциви — ол дээрге нейтралитеттен тургуступ келир, чүвени хамаан чокка көөрү эвес, харын хамаарышпас эргениҥ бодалыныҥ илереп-дир. Бистиҥ шагдан бээр-ле деткип турарывыс тайбың кожа-хелбээ догуннаарыныҥ беш принциви делегейниҥ кандыг-даа быжыг болгаш бодалдыг чүрүмүнүҥ үндезини болган турар үжүрлүг.

Делегей байдалыг чамдык чугула чүүлдер талазы-биле өскерилген. Соок дайынныҥ дүшкүүрээшкиниҥ сулараан, ынчаҥгаш Мурнуу-Чөөн болгаш Барыын-даа Азияда үзамзыгыышкынныг мөсилдежиишкиннер үзүктелиишкиниҥ-даа болза, шынныг ёзу-биле шиитпирлеттинерииҥге чоокшулаар боор деп идеген болур апарган бис. Кижи төрелгетениҥ үштүҥ ийи кезии шыдажыр арга чок ядыы-түрекги байдалда ам-даа, чурттавышаан деп чүвени каяа-даа каттышпайн турар чурттарныҥ чоокта Алжирге болган конференциязы биске база катап сагындырган. Оларныҥ биле чер бөмбүрээниҥ элээн чаагай амыдыралдыг девискээрлериниҥ аразында ханы тамы чыл келген тудум-на улам калбарып бар чыдар. Ынчаҥгаш бистиҥ үениҥ айтырыгларын каҥчаардаа боттуу-биле көөрде, ол оваа ужур чок факт-барымдааны ыяап-ла барымдаалап көөр херек. Тайбыцны камгалаары—эң чугула соруга боон турар, ынчалза-даа келир үениҥ мөсилдежиишкиннериҥ үндезини тодазы-биле көстүп турары ядыы-түрекги болгаш дең эрге чок чоруктарны узуткаарыныҥ эрге-ажыы дээш делегейге боттуг кады ажылдажылганы чорудары ооп база-ла эвээш эвес чугула эчис соругла боop турар.

Азияда боттарывыстыҥ хууда районувуска, эң ылаҥгыя бистиҥ шуут хожаларывыс-биле харылзааларга кады ажылдажылганы быжыглаарыныҥ болгаш, тайбынны камгалаарыныҥ эргежок чугулазын боттарывыс ханызы-биле мередеп билип турар бис. Ындыг кады ажылдажылга — тайбынны камгалаарыныҥ үнелиг чепсээ боop турар. Бодувустуҥ политикавысты чорударда чогум-на ындыг эчис соруланы салып турар улус бис. Бистиҥ-биле кызыгаарлажып турар бүгү чурттар-биле болгаш Азияныҥ өске-даа чурттары-биле найыралдыг харылзааларны бүрүп, дең эргелиг чорукка үндезилээш тургузарын оралдажып турар бис. Бистиҥ бүгү чурттар аразынга хостуу-биле дугуржуп ап болурувус хөй-хөй хевирлиг кады ажылдажылга бистиҥ экономикавысты быжыглаар, бистиҥ чурттарга амыдырал деҥнелии бедиперинге идиглиг боop. бистиҥ хамаарышпас чоруувустуҥ улам быжыглаар дээрзиҥге база бүзүреп турар бис.

Дээрги Чиҥгине секретарь, меҥээ эҥ-не чугула кылдыр сагындырып турар элээн каш айтырыглар дугайын допчузубиле чугаалаадым. Эҥ чоокку хүннерде санал-онаалды моондаа соҥгаар солчурунуҥ база бир таварылгазы болур болгай. Бистиҥ найыралывыс кайы-кайбысты билип, бүзүрежир чорукка үндезилеттинген. Хамыктыҥ мурнунда ол, тайбыҥны ниитизи-биле күзээринге, тайбың соругалар-биле калбак кады ажылдажылганы көргүүсүнге үндезилеттинген. Кижи төрелгетениҥ барык дөрттүҥ бир кезии боop турар ийи улус ындыг соруланы салыры — тергиин чугула боop турар-дыр. Ол болза, чүгле оларныҥ боттарыҥа эвес, харын-даа өске бүгү улустарга база чугула боop турар. Силерниҥ бо аян-чоруудар кады ажылдажылгаже чүткүлдүү болгаш бистиҥ найыралывысты улам быжыглаар дээрзиҥге база бүзүреп турар мен

УЗУН НАЗЫЛЫГ КИЖИ

Узун назылыг кижилер-биле ужуражыры солун-даа, амыктыг-даа, өөреништиг-даа. Ындыг кижи дээрге-ле барын чүс чылдың дириг төөгүзүдүр. Полтава областа Кобеляки хоорайның чурттакчызы Татьяна Ивановна Лесная 110 харлаан.

Оон төрүттүнген хүнүн демдеглээр дээш, төрелдери болгаш кожалары чыглып келген. Чаңчыл ёзугаар төрүттүнген хүнүн демдеглээн кижи чалатканнарга таарыжыр аъш-чемни боду хайындырып, быжырган. Ол газ суугузунуң чанынга бүдүн хүнну эрттиргеи, чүге дээрге оон дуңмаларынга болгаш волдарынга таарыжыр янзы-бүрү чемнерни эске улус ылып шыдавас болгай. Татьяна Ивановнага оларның кайызы-даа ылгал чок: шуптузун боду азыран, өстүрген. Оон хеймер эр дуңмазы 92 харлыг, а хеймер оглуң — 67 харлыг. Ол хеймер оглуң — медицина албанының халашкан подполковнигни Яков Иванович Леснийни — эвазы байырлал столунуң баштыңынга томуйлаан.

— Мени номчулгага өөретчеми дээш томуйлап тур мен — деп, Татьяна Ивановна тайылбырлаан.

Леснийлер шуптузу — амылдаарынга ынак, эки сеткилдиг болгаш оран-хөглүг кижилер. Бо кадын-шыырак, күшамылчы өг-бүлеге олургаш, эптиг-эвилең болгаш хөглүг кижилер узун назылаар дугайында үлегер домактың улуг утказылынга ылап-ла бүзүреп болур. Татьяна Ивановнаның ачазы — 110, аваы — 109 харга чедир чурттааннар.

И. ШЕРБАНЬ,
СЭТА-ның корр.
ПОЛТАВА ОБЛАСТЬ.

КӨШКЕН АҢНАР

Костроманың аң ажыл-агыйжылары областың арга-арыгларында кундустарның өг-бүлелерин сайгарып көжүрер амылды доосиан. Он беш чыл мурнунда аңаа сезен кундустарны өскээртен эккеп салган. Ам оларның үре-салгалы үш муң четкен. Бак чаяанныг, арга-арыгларга оларның турумчааны дескн эвес болганындан кундустар чамдык черлерге көвүдээш, эске черлерге эвээжей берген. Ындыг чорук аңчыгаштарның баш санының улам өзеринге шаптыктап болур. Костроманың аң ажыл-агыйжылары кундустарга дузалаар деп шиитпирлээн.

Кундус турлагларының тодаргай картазын, оон соонда оларны көжүрериниң планын тургусиан. Аңчыгаштар көжүп четкен черлеринге дүргеп болгаш дармык чонка чаңчыксын дээш, оларны өг-буле айыы-биле көжүргеи. Ам 44 өг-буле кундустар Пөкша биле Ломовна хемнериң баштарында чаа «хонаштарында» чеде берген.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.
КОСТРОМА.

«Төрепчилеткен» буур

Буурнуң кандыг айыылдан дескенин чугаалаары берге... Ынчаарга арга-арыг төнери билек. Волга хем бо агып чыткан. Буур сугже шураан, эштип кежиптен.

Ону хемелиг балыктап чораан кижилер — бүдүрүлге-техниктиг училищенин мастери В. Архипов биле пенсионер А. Павлович көрүп каан. Арга-арыгның могап-шылаан улуг аңы беш километр калбак хемни кежир эштип шыдавас дээрзин билгеш, балыкчылар хемезиниң моторун хөделдиргеш, буурга дузалаары-биле чорупкан. Аң ол аразында эриктен ийи километр ырап четтиге берген. Оон шаа төнгеш, суг кырында арай боорда туттунуп чораан. Хеме чыпшыр чоокшулаан кээрге, буур корга берген, ынчалза-даа кижилерниң эки сеткилдиг келгенин сөөлүнде билип-ле каан боор оң, бар-ла күмүн чыггаш, сугдан өрү дап бергеш, бажын хеме эриинге салып алган. Ынчалдыр төрепчилетпишаан, эриике чедир эштип келген. Буур хем кыдыынга чезек дыштанып алгаш, аргаже углай базыпкан.

В. ЗЛОБИН,
СЭТА-ның корр.
УЛЬЯНОВСК ОБЛАСТЬ.

КИЖИ ДЭЭШ, ООҢ КАДЫКШЫЛЫ ДЭЭШ

«Москвада бүгү-ле черлер иогаан ыыштар олуртхан халбак-делгем кудумчулар болгаш амты ченик шил-бетондан тудуп кылган кайгамчык улуг бажыңнары-даа, эрте-бүрүнгүнүң төөгүлүг турасхаалдарында магаданчыг-ла-дыр. Бо бүгү долгандыр турар чүүлдерниң кайгамчыктыг арыг-чаагайы Токио чурттуг кижи меңээ онза солуш-дур. Ак хөйленип Москвага чаңгыс хамаан чок, үш хүнде безин кедип болур. Токиого болза, ак кепти заводтар хоолайларындан бүргүрткайындыр үнүп турар ышкыс бичии-ле хада матпак-кара кылыптар болгай». Ындыг сөстерни япон пайысылалдың губернатору Рекити Миюбэ чугаалаан. Нью-Йорк хоорайның мэр-даргазы Дж. Линдсей чоокта бистиң чуртка чорааш, «Москвага келгеймде хөрээм долдур тынын алыр мен» мында агаарның арыг болгаш эки деп чүвези ол хире-дир» — деп чугаалаан.

Москва, Токио, Нью-Йорк, Париж, Лондон хоорайларның чагыргалар черлеринде даргаларының улуг-улуг хоорайларны хөгжүдериниң айтырыын чугаалашкан конференциязынга Москва дээрге делегейде эң-не чаагайжыды туткан болгаш арыг агаар-бойдустуг хоорайларның бирээзи деп чүве база хатап бадыткаттынган.

Ооң ынчаар алдаржый бергенинин «ажыды» чүдел? Моссовет даргазы В. Ф. Промысловтан СЭТА-ның корреспондентизи ындыг айтырыгны салган.

—Шынап-ла. Совет эрге-чагырга чылдарында Москваның овур-хевири үндезинде-биле оскерилген — деп. В. Ф. Промыслов чугаалаан.— Бистиң кайгамчыктыг чараш найысылалывыстың ындыг алдар-адын чайгаар-ла боду чедип келбээн. Совет күрүне бодунуң тургустунганы баштайгы хүнеринден эгелээш-ле бистиң хоорайларывысты чаагайжыдыр тударынның дугайын, кижи бүрүзүнүң чурттаарынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузарының дугайын үргүлүг, чайгылыш чок барымдаалап ол дугайында сагыш салып келген. В. И. Ленин долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаары, курлаырларны тазырымчалыг ажыглаары биргн чергенин ужур-дузалыг чүүлү деп санаан турган. Ол ленинчи идеялар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының политиказында сиңиккен.

Москва Совети долгандыр турар бойдус чүүлдерин экижидип, камгалаары шиитп сорулга деп кезээде санаан турар. Оны шиитпирлээри дээрге-ле агаар байдалын камгалавары, суглarны болгаш хөлбектерни камгаары, хоорайны амыдыралдың болгаш үлетпүрүнүң бок чүүлдеринден камгалап, санитарлыг чарыглаары, погаан үнүштерниң байдалын экижидери, даваш-шимээнни эвээжедири ол боон турар.

Эң кол айтырыгларның бирээзи — хоорайга будүрүкчү күштерни план ёзугаар, таарымчалыг кылдыр хуваап тургузары болур. Чүгле сөөлгү үе-иштинде санитар байдалы хоралыг боон турар чүс-чүс будүрүлге черлерин пайысылалдың кыдыынче ырадыр көжүрткен. Ол шыкаш технологтуг чорудулгаларны сайырангайжыдып, арыглал дериг-хереклелдерин тургузуп, будүрүлге черлерин ыш-бус үндүрер янзы-бүрү хереклелдерин дуглап, арыглап тургаш, агаар девискээрни база арыглап турар.

Моссоветтиң болгаш ооң доктаамал комиссияларының негелдезин ёзугаар «Физэлектроприбор» болгаш «Водоприбор» заводтарның термиктиг суугуларын болгаш вагранкаларын электри-биле ажылдаар кылдыр солаап, нефть болбаазырадыр заводка хоралыг газты арыглаар хереклелди тургускан. Карпов аттыг химия-фармацевтика заводунда технологтуг ажылдарны база хора чок болдуруп, тускай хереклелдерни тургускан. № 3 автосептелге, № 1 демирбеточ кылыгларының, тормоз заводтарының шуткулга цехтерин көжүргүлээн. Ооң-биле хады бүдүн чартык муң хире үлетпүр болган коммунал объектилерин газ-биле ажылдаарынче шилчиткен, дөрт муң хире бичии-бичии одалга котельнаяларын узуткаан 780 будүрүлге болгаш авто-ажылагай черлеринде арыглал хереселдерин тургускан. Заводтарда болгаш фабрикаларда чеди муң ажыг доозун-газ тудуп, хова чок болдурар дерилгелер ажылдап турар.

Москвага чылдың-на шиитки-биле беш миллион дөрбелчин метр ажыг чурттарга шөлү дужаттынып турар. Хостуг черлерге бажыңнарны тударда, ооң агаар-бойдус байдалын барымдаалап турган, чоокавыйын чаагайжыды кылып турар. Хоорайның төп кезээнин кварталдарын чаартыр ажыл база чоруп турар. Ол ажылды кылырда бажыңнарның аразын ырадыр, хостуг болдуруп, девискээрлерни погаанчыдып, чаагайжыды тударын колдуг барымдаалап турар бис.

Барыын чүктүң улуг-улуг хоорайларының ёзулуг бокталдырыкчызы автомобильдер боон турар, чүге дээрге амгы үеде олар — долгандыр турар бойдус чүүлдерин хирлендирип, баксырадырының кол-ла үндезининерипиң бирээзи апарган. Углерод ажыктыкының агаарже үнер ужурлуг хемчээли ййи хуудан ашпас ужурлуг деп бистиң чуртта доктаатказ болгай. Бистер ону шынгыы хайгаарап турар бис.

Агаарже тарап үнер газтарда углеродтуң ажыктыкының хемчээлин шинчилеп, тодарадыр идегелдиг хереселдерни кылып үндүрерин дүргедиирин прибор кылыр, автоматчыдылга дериг-хереклелдери болгаш башкарылга системалары будүрер министерствонуң удуртукчуларындан Москва Совединегээн. Агаарны арыг болдурарының бир аргазы болза, газ-баллонныг автомобильдерни ажыглаары болур деп көрүп турар бис. Элээн каш чыл мурнунда хоорайга ындыг үш муң машина тургай. 1976 чылга чедир газ-баллонныг 35 муң автомобильдерни Москвага ажыглаан турар ужурлуг.

Бистер хемнериң болгаш хөлбехтериң арыг болуруче онза кичээнгей салып турар бис. Наёсылалдың хол суг оруу — Москва хем бодунуң адырлары-биле катай-каара — хоорайның архитектуралыг тургузуунга аян тудуп, кирбиттеан, агаар байдалын экижидип, москвачыларның дыштамыр черн боон турар.

Москвачылар хонукта-ла 4 миллион 500 муң кубометр суглу ажып турар. Хоорайже хүнүн-не ййи миллион кубометр хире техниктиг будүмелдер холумактыг суг база кирип турар. Хонукта кижи буруузуге 360 литр, а үлетпүрге ажыглаттынары-биле кады — 650 литр ажыг суг онаажып турар. Соңгу таланың суг дамчыдар станциязының ушкү блогуи долузу-биле ажылдыр ужурлуг 1975 чылда хонукта-ла Москваже суг дамчыдары 4,8 миллион кубометр чедир көвүдээр. Ооң ужурундан бистер суг алыр чаа-чаа черлерни дилеп турар бис. Вазуз хемде суг дамчыдар станцияны тудуп эгелээн болгаш Ново-Западная дээр бир станцияны база төлевилеп турар.

Москваның суу шыпар болгаш санитарлыг көргүзүт-даа талазы-биле делегейде эң эки сугларның бирээзи деп санаттырып турар.

Москва Совели, ооң доктаамал комиссиялары амыдыралга «хереглелдерден арткан сугларны хора чок болдуруп, үлетпүр аргазы-биле болбаазырадып кылырыне улуг кичээнгейни салып турар. Чоокта чаа бир чылда-ла — 500 муң кубометрни арыглап, кылыр күштүг бок болбаазырадыр тускай заводту ажыглалга киирген. Чылда-ла 350 муң кубометрни болбаазырадыр база бир ындыг заводту ажыглалга киирер деп турар. 1965 чылдан бээр ажылдап турган дуржулга заводун чаартып турар. Чаа тудуглар район-нарда бок чүүлдерин тускай хоорзаларны дамчыштыр дажыглаарының төпүткен системазын кылгаш, ажыглап турар.

Дааш-шимээнни эвээждир дээш база-ла хөй ажылды кылып турар. 380 ажыг улуг-авес будүрүлгелерни, автобазаларны, цехтерни болгаш мастерскаяларны үлетпүрүг девискээрлерже үндүрген ийикпе, эзы ажылдаарын сокаткан. Дыка хөй заводтарда болгаш фабрикаларда дааш-шимээнниң күжүн шегледир талазы-биле ажылды кылып коруткан.

Чаа районнарда бажыңнарны колдуунда-ла дааш-шимээнниг кудумчулардан озалааш кылдыр, магазиннерни болгаш коммунал-хандырылга будүрүлгелерин тускай бажыңнарда кылып турар апарган. Хоорайның төп черлеринде болгаш чамдык районнарда трамвай шимчээшкинин сокаткан. Эрги хевиринг трамвайларын болгаш автобустарын чаа, дааш-шимээни эвээш машиналар-биле солуп турар.

Москваның погаан ыыштары кандиг-даа улуг хоорайларныыдан артык хөй. Чүгле сөөлгү он чыл дургузунда алды муң гектар девискээрге, 400 кудумчуларга болгаш магистральдарга иогаан ыыштарны олуртхан, 20 чаа парктар болгаш садтар, 300 хире скверлер болгаш погаанчыктан шөлүгештер кылдынган. Чиңгине план ёзугаар иогаанчыткан девискээрлерни моон-даа сөптаар улам улгаттырарын көрүп турар. Келир үеде чаптыс кижиге-ле онаажып погаан ыыштыг чер 30 дөрбелчин метр четкен турар ужурлуг деп сорулга салдынган.

Моссоветтиң сөөлгү сессияларының бирээзинге долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының болгаш экижидериниң айтырыгларын чугаалашкан. Ол сессиянын шиитпири ажылчы чоннар депутаттарының хоорай болгаш районнар Советтериниң, оларның доктаамал комиссияларының бо талазы-биле ажылының үндезини боон турар.

М. БАРАТЯНЦ.

МОСКВА. Моссовет аттыг театр Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде совет дайынчыларның дугайында Яков Сегельдиң «Хүлүмзүруп-ле чор мен» деп шиизин чонга эң баштай көргүскен. Шиизе көргүзүгнүң болган чери — Австрия, Чехословакия, 1945 чылдың май үези. Шиизи РСФСР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы Я. Сегель тургусиан, чуруичузу — Н. Двигубский, композитору — В. Дашкевич.

ЧУРУКТА: шиизеи алган көргүзүг.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

НОЯБРЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

15.30—Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Индияда аян-чоруу. 16.10—Өөнүт телекөргүзүт. «Кан канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 17.25—Өөнүт телекөргүзүт. РСФСР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады профессор С. П. Ширинскийниң концерти. 18.00—«Үе». Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Индияда аян-чоруу. 19.00—«Рам биле Шиам». Индий уран-чечен фильм. 1-гн сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер. 20.15—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга. 20.45—Телемедээлер (орус дылга). 20.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00—УЕФА-ның футбол талазы-биле кубогу. 1/8 финал. «Динамо» (Тбилиси) — «Тоттенхем» (Англия). Тбилисиден дамчыдылга 22.45—23.45—«Үе». Информастыг программа Л. И. Брежневтиң Индияда аян-чоруу.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕАТР ЧАЛАП ТУР

Ноябрь 29, 30 хүннеринде
Күрүненің хөгжүм-шин театрынга
А. САЛЫНСКИЙНИҢ
«БАРАБАНЧЫ КЫС»
деп шиизиниң баштайгы көргүзүүлери болур.
Шии 19 шак 30 минутада эгелээр. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини көөру-биле коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар.
ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КИНО

НОЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Решма биле Шера» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 21.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Капитан Джек» 9.25, 11.00, 12.35, 14.10, 16.45, 18.20, «Приваловтуң миллионнары» (2 сериязы катай) 20.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Дубровский» 14.00, «Саниковтуң чери» 15.30, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

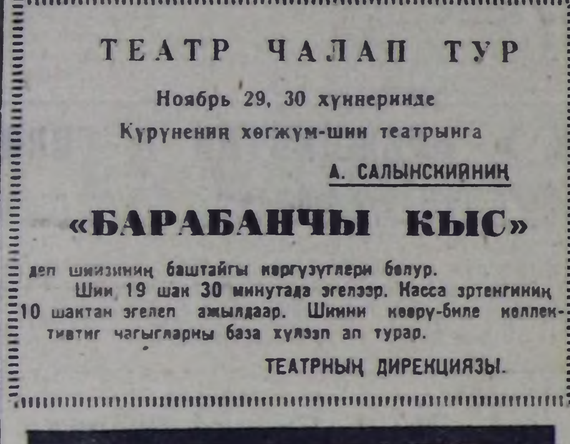

Много шума из ничего

«ХЕЙ ШУУГААЗЫН» деп чаа кинону удавас көргүзүп эгелээр. Кинону «Мосфильм» киностудияга тургускан.

ДЕЛГЕЛГЕГЕ БААР

Аныяк чурукчуларга дуза көргүзүп, арга-сүмени надыр тургаш, оларның чогаадыкчы амылдарынга идиг бээр талазы-биле бисте элээн ажылдар кылдынып турар. Сөөлгү чылдарда Тываның аныяк чурукчуларының болгаш ус-шеверлериниң республика делгелгезин ийи удаа организастаан бис. Ооң түңнелинде бисте таланттылыг аныяктарның өзүп турары өөрүнчүг. Тодаргайлаарга, 1967 чылда делгелгеге 11 кижи киришкен болза, 1972 чылда 60 ажыг кижи боттарының ажылдарын көргүзнен. Сөөлгү делгелгеден шилиттинген ажылдар РСФСР-ниң 16 автономнуг республиканыларының делгелгелеринге база «Сибирь», «Урал», «Ыракы Чөөн чүк» деп зона делгелгелеринге киришкен. Оларның чамдык киржикчилерин ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнүнге хүлээп алган.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чери бо чылдың декабрьда Омск хоорайга бүгү Сибирьниң аныяк чурукчуларының болгаш ус-шеверлериниң чураан чуруктарының база кылган чүүлдериниң делгелгезин организастаар деп шиитпирлээн.

Аңаа бистиң республикадан 11 аныяк чурукчуларның 30 ажыг ажылдарын киирер бис. Оларның аразында аныяк чурукчу Ю. Деевтиң «Мээң хоорайым», «Алдан-Маадырлар» деп чуруктары күүсеткен мергежилиниң болгаш темазының талазы-биле солун. А. Беведеңниң Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүйоолдуң портредин чураанын демдеглезе чогуур.

Чураан чуруктардан аңгыда, делгелгеге аныяк ус-шеверлерниң — даш чонкучуларының кылган чүүлдерин база киирер. Оларга, чижээ, Эресоол Байындының «Сарлык», Сергей Ооржактың «Мөгелер», Александр Тойбу-Хаяның «Тогдук» дээн ышкаш ажылдары хамааржыр.

Бо улуг делгелгени организастааны болгаш аңаа бистиң киржилгевис анаа таварылга эвес. Ол болза аныяк чурукчуларның база ус-шеверлериниң өзүп, мергежили бедип келгенин хереченлеп турар.

Делгелгеге киирер ажылдар — тосуну беш чылдың шиитпиримиг үшкү чылын чедимишкинниг күүседип турар совет ажыл-ишчилериниң нарах кызыл күжениишкиннериниг аныяк чурукчуларның чогаадыкчы үлүг-хуузу болур.

Ооң-биле чергелештир бо делгелгеге бистиң киржип турарывыс дээрге 1974 чылда Тыва АССР-ниң 30 чыл болур оюнга база «Социалистиг Сибирь» деп улуг делгелгеге бистиң белетчиливистиң эгези боон турар.

С. ЛАНЗЫ.
Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ СПОРТЧУ АМЫДЫРАЛЫНДАН

СОҢГААРЛАТТЫНГАН САЛЫГЛАР

Тыва АССР-ниң дүүда бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының он ийиги салыының соонда соңгаарлаттынган болгаш ойнаттынмаан салыглар болган.

Ак-Довуракның чемпиону Х. Урусов И. Шишигин-биле он бирги салыын дөртен кештүң соонда соңгаарладып турда, тергелер төнчүлүг оюнга күштүг чараш көштү бижип алгаш, бажыңга сайгарылгазын эки белетхеп алган. Кайыдаа тала волдарын мерзелер үндүрер сорулга салгаш, ойнап органнар. Мастерге кандидаттың бажы ажык бир оглуг сес дугаар шүтүмга бир көш озалдап четкенинден ону муңгай мерзелиг апарган Х. Урусов каш көштен чара шалай каапкан. Бирги разрядчы Урусов республиканың каш дакпыр чемпионун бо удаада удары чайлаш чок апаарга, И. Шишигин шыдыраа шагыя тургускаш, удурланыкчызынга байыр чедиргеп.

Ак-Довуракның база бир төлээзи М. Адыг-оол, И. Шишигинниң ийи тергезинге удур мерзелиг артса-даа, кара ноянының туружу баксыраанындан оюнуң төнчү чадазында чүтле камгаланырынга ойлешкеп, частырыг чок шын салгаш, хайыраашкан.

В. Селиверстов-биле үргүлүдээн оюнугга И. Шишигин удуп алган. Ол-ла ойнакчыны мастерге кандидат М. Адыг-оол база уткан.

Д. САЛЧАК.

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫ

Волейболду улам нептередири-биле күш-культура коллективтеринниң аразында маргылдааларны чорудуп турар. Республиканың барыын зоназының — Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Барыын-Хемчик районнарының шилиттинген волейболистер командаларының маргылдаазы болуп эртекеп.

Херээжен спортчулардан бай-тайгажылар эки ойнаан.

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЕП ЭГЕЛЭЭН

Кызылдың бирги чери дээш баскетбол маргылдаазының эзлегелиг ужуражылгазы болган. Политехникумуң, башкы институдуңуң хереэжеңнер командалары башкы, кооперативүчилищелериниң баскетболистерни удуп алган. Маргылдаазының бирги, ийиги чери дээш, демисел бо ийи команданың спортчуларының аразында болур хирс апарган.

Эр улустуң командаларының аразында солун, шыгыы спортчу демисел болгулаан. «Динамо» биле башкы институдуңуң баскетболистери тиилелгени чедип алыр дээш шудургу ойнаан. Келир үениң башкылары удурланыкчыгыпга күш четпейн, 78:77 санга уттурар ужурга таварышкан. Хоорайның улус өөредилге колдузынчы, эмчилериниң командалары амгыынга кымгадаа уттурбаан. Олар эзлегелиг ужуражылгада политехникумуун, башкы училищезиниң баскетболистерин удуп алган.

Б. АБРАМОВ.

ЭШ ХУУЗУНУҢ УЖУРАЖЫЛГАЗЫ

Бии-Хем районнуң Аржаан ортумак школазының спорт залынга волейболга эш хуузунуң ужуражылгазы болуп эрткен. Аңаа дөрт команда киришкен.

Ортумак школаның спортчулары эки ойнап, удурланыкчыларын тиилээш, бирги черни алган.

В. МААЖЫК.

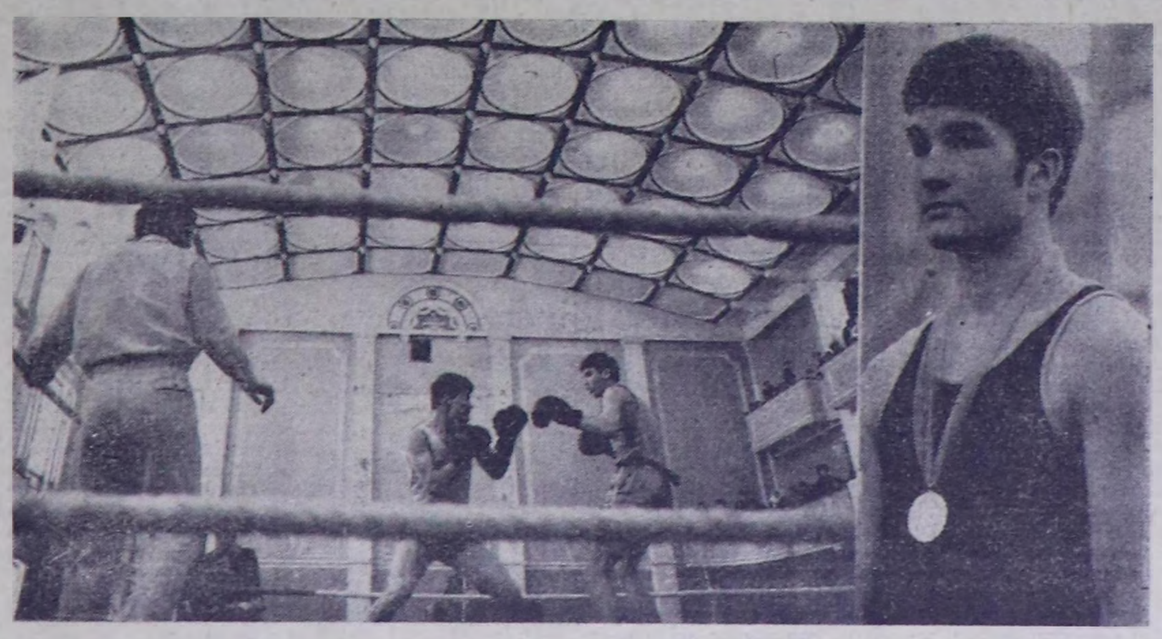

«Магаданский комсомолец» сөлүннүң шаңналы дээш Ырааккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирь хоорайларының аныяктарының бокс талазы-биле ушкү маргылдаазы Магаданга болгам. Сураглыг апарган ол шаңнал дээш маргылдаага чүс хире аныяк бокчёр киришкен.

Шөл эзлери — Магаданның спортчулары тиилээн.

ЧУРУКТАРДА: Магаданның бокс маргылдаазы эрттирер шөлүнде. Оң талада — маргылдаага тиилээннериниң бирээзи, Магаданның 15 харлыг бокчёру Валерий БОРИЛОВ.

С. БЕЛЯВОЙНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киржээнниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киржээнниң 37-13, культура киржээнниң 23-54, кодээ ажылагый киржээнниң 21-47, үлетпүр киржээнниң 22-64, чагаа киржээнниң 41-27, информацпа база совет турүзүт киржээнниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үнүтүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01515

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2346.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 280 (9350) | Четверг, 1973 чыл ноябрь 29 | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ XI ПЛЕНУМУ

СОЦИАЛИСТИГ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮ УЛАМ БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЭРГЕ-ХООЙЛУ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН ЭКИЖИДЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин совет улус бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы хөдүрлүүшкүн-биле боттандырып турар.

Бистиң партиявыстың, ооң Төп Комитединиң, Политбюрозунуң база СЭКП ТК-ниң Чигине секретары Л. И. Брежневтиң хөй талалыг, кызымак политиктиг даштыкы ажыл-чорудулгазының ачызында делегей байдалып кадыкшыдарынга, тайбыңнаң күштерин быжыглаарынга, улустарның айыыл чок чоруун хандырарынга, делегейге кады ажылдажылганы хөгжүдүрүнгө улуг чедиишкинер чедип алдынган.

Партияның улуг политиктиг болгаш организакчы ажылының, совет кижилериниң карак кызыл күш-ажылының түңнелинде тоску беш чылдың планнарын күүседириниң херээнге чаа-чаа чедиишкинер чедип алдынган. Шиитпирлиг чыл — ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның чогумна шудургу ажылының чылы болган.

Тываның ажылчы чоннары беш чылдың үшкү чылының планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүр продукцияларын сайгарарының талазы-биле тос айларның планы 102,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери—103 хуу күүсеттинген.

Хову-шөлдерниң болгаш фермаларның ажылдакчызары бүгай эвес ажылдаавайнар. Тываның көдээ ажыл-агыйынга берге болган бо чылын безин чер ажылдакчылары хүргүнге 60 муң тонна тараа садар планын 67 муң тонна кыадыр күүседип, келир чылдың дүжүдүнге хереглээр үрезинни долузу-биле уруп, шиитиниң малын чем-биле хандырган. 1973 чылда дүжүт ажаалдазын чедиишкиниг чорудар болгаш күргүнеге планнан ажыр тараа садар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чаржыңга Каа-Хем районну, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Саян», «Бүрен», «Көк-Тей», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар болгаш «Тинлелге», «Октябрьның 30 чылы» колхозтар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир кызыл туктарын чаалап алгылаан.

Малчыннар база эки ажылдаавайнар. Олар эът садарының талазы-биле тос айларның планын 105,1 хуу, сүттүүн—110,3 хуу күүсеткен, малдың бүгү чүүнниринің бажын өстүрери-биле чергелештир дүк садарының кол планын база күүсеткен. Мал ажылының продукцияларын будүрериң болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнели-биле Чөөн-Хемчик район СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугу-биле, мал ажылының 229 мурнакчылары орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. Партия обкомунуң октябрь айда болган X пленуму республикага хой ажылын дүрген хөгжүдериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш. Амгы үеде колхозтарда болгаш совхозтарда хой ажылын хөгжүдериниң программазын боттандырар талазы-биле улуг ажыл чоруп турар. «Революцияның чалбыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар эрткен чылга дең-ээрге, бо чылын безин хойларның баш санын база оларның продуктулуун 15—17 хуу остүрер. Тоқа аттыг совхоз чылдың төлүзүнде 30 муң ажыг хойлуг болур, ол дээрге келир 1974 чылдың планынга дүүшкени ол-дур. А көдээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязы хой ажылын хөгжүдер талазы-биле беш чылдың дөртку чылының планын ам күүсединген апкан.

Сорулга болза ол чедиишкиннерни келир чылын улам быжыглап, көвүдедири база бар чепшеттерни чайладыры болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизи экономиканы болгаш культураны улам хөгжүдериниң, чоннуң материалдыг чаагай чоруун бедидеринің сорулгаларын айытпышаан, бистиң шиитиелдиң политиктиг организациязын, совет социалистиг демократиязын, совет кижилериниң коммунистиг кижизидилгезин сайзырадыгайжыдарының тодаратканы.

Совет кижилериниң политиктиг медерелин, идейлиг чоруун бүгү хемчеглер-биле бедидерин партия бодунуң кол сорулгаларының бирээзин кылдыр көрүп турар. Бо пленумда чугаалажып турар айтыыр болза бистиң партиявыстың совет кижилериниң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле шиитпирлеп турар улуг сорулгаларының бир кезээ болур.

Ол угланышкын-биле республиканың партия организациялары эвээш эвес ажылды чорудуп турар. Социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эргехоойлуну быжыглаар дээш партияның бүгү ажыл-чорудулгазы ажылчы чонга коммунистиг үзел-бодалды кижизидиринге, оларның политиктиг медерелин болгаш культуразын бедидеринге угланган. Партия организациялары ол сорулгага пропагандаңыг, политмассалыг культура-чыры-дыышкын ажылының янзы-бүрү херекселдерин, хевирлерин база аргаларын ажыглап турар.

Сөөлгү үеде социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаарыңыг, ажылчы чоннуң эрге-хоойлу кижизидилгезининң айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынып турар. Ол айтырыгларны партия хооркомунун, райкомнарының пленумнарынга, бюро хуралдарынга, партия-ажылагый активиниң хуралдарынга, партия эге организацияларынга чугаалажып көргүлээн. Хөйнитиниң корум-чуруум болгаш социалистиг хоойлу-дүрүмнү камгалаар хүлээлгелиг ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң, профэвилел, комсомол организацияларының, эки туранның хөй санныг улус-чу дружиналарының, эш-хуузунун судтарының, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш янзы-бүрү хөй-ниитп комиссиаларының ажылы идепкейжээн. Оон түңнелинде сөөлгү үш чылдарда республикага кем-керек үүлгедиишкиннериниң, оорлап-самчыгдаар, күш-ажылдың сагылга-чуруму үрээп чоруктарының саны кызырылган, хоойлу үрээрии болдурбас талазы-биле ажыл күштелген.

Кызыл хоорайда ыңдыг ажылдың тодаргай дүржүлгазы бар апарган. Хоорайның партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш администрация органнары эргехоойлу кижизидилгезининң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларын кичээнгейлиг көрүп, коллективтерниң аразынга ниити культураны бедидери дээш, хөйнитиге үлегерлиг сагылга-чурум дээш чарыштарны организастап турар. Чижээ, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезининң партия организациязы болгаш администрациязы 1972—1973 чылдарда коллективтиң социал хөгжүдээнинің перспективтиг планын ажылдап кылгаш, амыдыралда боттандырып турар. Ында экскаваторлар болгаш чер үттээр станоктар машинистерия белеткээрин курстарда ажылчыннарның өөредилгезин организастаан, будүрүлгенің күселя-биле чамдык ажылчыннарны дээди өөредилге чергелеринче база техникумнарже чорудуп, ийиги профессия чедип алыксаазынарны өөредип турар. Ажылдакчыларның чурттаргаамыдырал байдалын эжиктиг-дириңче улуг кичээнгейни салып турар. 80 квартираллыг чурттарга бажыңын тудуп кирипкен. 1974 чылда 140 орунгут чурттар садын тударын планнаан. Дус-Хөлде дыштанырга бажыңын ажыткан болгаш аңаа бо чайын үүс ажыг кижи дыштанган. Ол бүгү чүүлдер күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыглаарынга, кадрларның үнер-кирер чоруун кызырынга, планны чедиишкиниг күүседириңге идиг боот турар. Тос айларның хөмүрдаш тывар планы 106,4 хуу, продукция сайгарарының планы 107 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери 106,4 хуу күүсеттинген. Сөөлгү чылдарда шахтаның коллективиниге корум-чурум үрээр болгаш кем-керек үүлгедиглери болбаанын демдетлээр херек.

Коллективтиң кежигүннерин кижизидер талазы-биле элээн ажылды Кызылдың түүйбу заводунда партия организациязы чорудуп турар. Ында сөөлгү үш чылдарда күш-ажылдың база будүрүлгенің сагылга-чуруму үрээр, ажылдан үнеркирер чоруктар дыка кызырылган. Дыка хөй ажылчыннар хөй-ниитпиниң сагылга-чуруму-нуң үрекчилери-биле демиселге идепкейлиг киржип турар. Оон түңнелинде эртхен чылга деңнээрге, ында күш-ажылдың будүрүкчүлүү 4.2 хуу, үлетпүр продукциязы будүрериниң хемчээли 3,6 хуу улгатканы.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта партия организациязы кижизидилге ажылынын талазы-биле эвээш эвес дүржүлгаңы чедип алган. Ажыл-ишчилерни кижизидиринге күш-ажылчы коллективтиң, коммунистерниң болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның киржилгезин болгаш ролюн бедидер талазы-биле партия организациязы хөй түүлдерни кылган. Коллективтиң ачыылыралының эң чугула айтырыгларын чугаалажырынга, даандырган ажыл-херек дээш база бодунуң сагылга-чуруму дээш кижи бүрүзүнүң ха-

(Уланчызы 3-кү арында).

Совет-индий найырал бузулбас

Делиге болган массалыг митинг

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Бурунгу Кызыл форттуң чанында кончуг улуг шөлге ноябрь 27-де индий чайысылалдың миллион хире чурттакчылары чыыглаан. Шөл ССРЭ-ниң болгаш Индияның күрүне туктары-биле, Л. И. Брежневтиң, И. Гандиниң портреттери-биле, лозуңнар болгаш плакаттар-биле шиметтинген. Оларда «Ганди биле Нерунуң төрээн чурту Л. И. Брежневке байыр чедирип тур!», «Индий-совет найырал делгерезин!» деп бижээн. Бү-дүүлге чергелериниң ажылчынары, чазактың албан чергелериниң албан-хаакчылары, студентилер, культура харылзааларын калбартыр талазы-биле индий-совет шиитилелдиң активчилери, массалыг демократтыг организацияларның, профэвилелдериниң төлээлекчилери, парламент төлээлери келген.

Хамаарышпас чаа күрүнениң Азияга тургустунганын делегейге чарлап дыңнаткан, үш өөнүг тукту бурунгу ханаларының кырынга 1947 чылда киискиткен Кызыл форттуң төөгүлүг ол шөлүнге советиндий найысылалдың кайгамчык улуг митингизи болган. Л. И. Брежневти уткуур талазы-биле ниити-национал комитеттиң болгаш индий найысылалдың хоорай чагыргазының самаын ёзугаар үк митингини чыылдырган.

СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү Л. И. Брежневти, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы керектер министри А. А. Громыкону, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаевти, өске-даа совет аалчыларны митингиниң киржикчилери үргүлүлелдиг адыш часкаашкынары-биле, байыр чедирген кыйгылар салып уткаан. Чыылганнар Индияның Премьер-Министри Индира Гандиге, Индияның оралакчы президентизи Г. С. Патхаңка, СЭКП ТК-ның Чигине секретарын уткуур талазы-биле ниити-национал комитеттиң даргазы, башкарыкчы Индий национал конгресс партияның даргазы доктор Ш. Д. Шармага, индий чазактың кежигүннеринге изиг байыр чедирген.

Митингини Индияның оралакчы президентизи Г. С. Патхак ажыткан. Индияның ойдур улуг өөнүг Л. И. Брежневке ол чүректин ханызындан байыр чедиргеш, индий-совет найырал ийи чурттуң чазактарының аразынга доктаамал харылзаа тудары-биле кызыгаарлаттынмайн турар дээн. Ук найырал ийи улустуң аразында найыралды чайгылыш чок калбартыр — оизе үне-мөзүлүг. Индияга берге бүгү үелерде Совет Эвилелиң кээрде Индияның улузунуң талазында туржуп келген деп, Г. С. Патхак демдетлээн.

Оралакчы президент Дели хоорайның даргазы К. Н. Сахлиге сөс берген.

Индий чайысылалдың даргазы Делиниң чурттакчыларының Л. И. Брежневке

СОВЕТ-ИНДИЙ НАЙЫРАЛ БУЗУЛБАС

(Төнчүзу. Эгези 1-ги арында).

Индия биле ССРЭ-ниң аразында чүгле политиктиг эвес, харын экономиктиг харылзаалар база бижыгып турар дээрзин демдеглээри ооруңчүт.

Аныяк Индия республиканың мурнунга амгы үениң экономиказын тургузарының, чүртту индустриализастаарының сорулгазы эң ойу келген сорулга болуп турүп келирге. Совет Эвилели аңаа дериглелерни чээли ёзугаар берип-даа, бодунуң тускай эртемниглерини чорудуп-даа, национал кадрларны белеткээр талазы-биле дуза көргүзүп-даа — шыдажыр шаа-биле деткимчени көргүскен.

Эргим оңнуктер! Митингиниң хүндүлүг киржикчилери!

Бистиң дуржулгавыс, бистиң эртем-билиниис, бистиң ажылиживис-даа чүртту индустриализастаары-биле холбашкан улуг сорулгаларны шиитпирлээриниң

СОЦИАЛИСТИГ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮ УЛАМ БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЭРГЕ-ХООЙЛУ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН ЭКИЖИДЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

(Этези 1-ги арында). рыысалгазын бедидеринге мында ажылчыннар хураалының ролюн бедиткен. Профэвилелниң коллективтери херээжениер чөвүлелдери, улусчу дружиналар, эш-хуузунуң судтары, өг-бүлеге болгаш школага дузалаарының чөвүлелдери кижизидилгезин ажылынга киржип турар. Комбинатта ниити болгаш профессионал-техниктиг өөредилгени база эки организастаан.

Бо чылын 255 кижи мергежил бедидеринге курузун доозкан. 220 кижи дээди өөредилге черлеринде, техникумнарда бот-өөредилге-биле өөренип турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 90 хуузу ГТО-нуң нормазын дүжаган. Цехтериң база бүдүрүлге участокторының бот-тывынгыр уран чүүл белгүминериниң көрүлдезин чорудуп турар. Арагачыларга болгаш ажылчы чоннуң күш-ажылчы соруу бедээн.

Хөй-хөй партия организацияларының хоойлу биличиглериниң университеттериң, лекторийлерниң, беседаларның, назы четпээннер-биле мурнакчы ажылчыннарның, алдарлыг кижилериниң административтиг органнарның ажылдакчыларының ужуражылгаларының ажыглавышаан, аныяктарның эрге-хоойлу кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар апарган.

Кылдыныт турар ажыл-херектер хүннүң негелдезикке амдаа четпес. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда ол ажыл элээн сулараан. Мында арагалаар болгаш хулиганнаар чоруктарның фактылары хөй, ооң үржуудан аар кем-херек үүлгедиглери база болгулап турар. Аныяктарны өөредилге ажылы база чавыс денелде тургустунган, ооң улазар болгаш кижизидер талазы-биле харыысалга чок чоруун көргүзүп тураралар, ооң түнелиниде материал-харыысалгалыг албан дужаалдарга негелдээр, шаарланчак кижилер шүргүп кире бергилээр.

Республиканың холлоозтарында болгаш совхозтарында социалистиг өнчү камгалалы ажыживээн. Ниитиниң малын самчыгдаар, төтчеглээр чоруктар ылаңгыя Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында амдаа хөй. Ол четпестериниң бар болуп турарының чылдагааны болза, Көдээ ажыл-агый министерствозунган. Сөөхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынычдан ниитиниң малының баш саны өстүрериниң дугайында хуу малды ниитиниң малынган үспейн турарында.

Тудуг организацияларында социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле четпестер хөй. Чижээ, чамдык районнарда тудуг материалдарын чарыгдаарының нормазын сагыйбай турар, ылаңгыя «Тыва дагдүгү» тудуг эргелелинде, «Тывакобальт» тудуг эргелелинде, «Тыва көдээ-тудуг» тресте оларны ажыглаар болгаш кадагалаар талазы-биле ажылагыйжы эвес байдалды болдуруп турар.

Элчегленнің ажылының аваа туруп бээрининг, ажыл шагы үзеринии болгаш администрацияның чөпшээрели-биле келбейн барып турғулаарының харааында үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелеринде болгаш тудуг организацияларында ажыл шагы үзер чоруктар ам-даа хөй. Ажыл шагы үсеннинии түнелинде 504 мүң рубльдин продукцииззы чедир алдынмаан, 380 мүң рубльдин тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар, күш-ажылды улам эки организастаар дугайында шуугаазын бисте хөй, ынчалза-даа бо талазы-биле тодаргай ажыл-херек ам-даа комуг эвээш. Партияның Кызыл хооркому, райкомнары, тудугларның нарткомнары, партия эге организацияларының багай сагыш салып турарының түнелия ол. Ылаңгыя Бай-Тайга, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда ындыг.

Элээн хөй өөредилге черлеринде болгаш школаларда өөренүкчилерниң болгаш студентилериниң өөредилгезин үзер чоруу ам-даа бар болуп турарын чугаалаваан барып болбас. Өөренүкчи аныяктарны аразында аморалдыг үүлгедиглер кылыр таварылгалар бар. Ооң чылдагааны болза партия, комсомол организацияларының, өөредилге черлериниң директорларының доктаамал контроль болгаш негелде чогунда.

Аныяктарны күш-ажылга кижизидер талазы-биле ажыл база четпес чоруттунуп турар. Аныяк ажылчыннарда күш-ажыл хоойлузун үрээр фактылар бар. Ынчалза-даа партия организацияларының, профэвилелдери бүдүрүлгелериниң, ажылагыйларының удуртукчуларына бо талазы-биле чогуур негелдерни салбайн турар.

Социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаар талазы-биле ажыл бисте четпес чоруттунуп турар. Респотребсоюзтуң, Садыг министерствозунуң системазында самчыгдалдар ам-даа хөй. Ынчалза-даа оларның удуртукчулары Ю. С. Катков болгаш Х. А. Салчак олар ындыг фактылар-биле төпшээрежип, эптежип, садыг ажылдакчыларының кадрларын шинчылеп алыр, таарыштыр тургузар болгаш бараанарның ассортиментизин эзбедир айтырыгларын чугаалажыр. Амгы үеде совет Приморье болгаш Сибирь ол чурттуң барының талакы эриин дургаар турар япон префектураларга 35 чүүл бараанарны, оларның иштинде — ыяштыг хөмүр-даштыг, балыкты, дзлай продуктуларын, а япон тала—30 хевирииң бараанарын, оларның-биле кадыг — калбак хереглелдиң бараанарын, балык тудар дериг-хереселдерии, кат-чимисти салып турар. Ийи таланың эрик кыдыынын девискээрииге кайы-кайызынга-даа ажык-дузалыг садыглажышкынны улам калбартырының таварылыг аргалары барын чугаалажышкынның киржикчилери демдеглээннер.

Совет Приморье болгаш Сибирь-биле калбак садыглажышкынны кылып турар черлер — Япон далайның эриинде префектураларның губернаторлары болгаш хоорайларның мэрлери ол чугаалажышкынарга үе киришкенер.

РЕСПУБЛИКА ХҮНҮНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

БЕЛГРАД. (СЭТА). Ноябрь 28-те Югославияның найысылалында «Культура-улусчу-хосталгалыг демиселдиң чылдарында» деп делгелге ажытынган. Оны Республика хүнүнге болгаш Югославияның улусчу хосталгазының антифашистиг вечазының ийиги хуралының 30-тулунга тураскаатка.

Делгелгенің 200 делгинрлери югослав чүрүкчуларның, скульпторларның, чогаалчыларның, шүлүкчүлериң, композиторларның, артистериң фашизмге удур демисел үезинде чогаадыкчы ажыл-чорудулгаларының дугайын чугаалап турар.

Делгелгенің ажык турар үезинде югослав улустарның хосталга болгаш хамаарышпас ажыл-ишчилер федерацияларының чөвүлели тургустунган. Оон составында Гуаястың экватор бөжүдүнүң үш профтөвү кирген. Үк төп ажыл төлевирии улаттыралары болгаш мооң мурнунда чазактарның тургусканы ажылчыннарга удур хоойлуларын күш чок болдурары дээш демиселди чорударынче бүгү ажыл-ишкилерии кийгырган. Чөвүлел чер ажыглаарының демократтыг чазартылгазын программын база негээн, чарлаттынган демисел планның ажыл-ишчилерии детинирии масселыг митингизии декабрь 6-да эрттирерииче кийгырган.

ЕГИПЕТ ТӨЛӨЭЛЕКЧИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАИР. (СЭТА). Египет чазактың төлөэлекчизи Каир — Суэц аразының оруунун 101-ги километринде египет төлөэлекчилери-биле чугаалажышкынарга израиль таланың сонгаарладышкын кылыр чорукту кажарлап ажыглап турарын буруу шапкан.

Ылаңгыя израиль шеригленің октябрь 22-де эълеп турган туруштарыиче оларны эгидер деп айткан, бо чылдың ноябрь 11-де үндүрген протоколду күүседиринден Израильдиң ойталап турары Чоокку Чөөн чухтуң девискээрииге тайбыңы тургузарын шантыктап турар деп, төлөэлекчи демделээн.

Ындыгларның чижээнге Каа-Хем хөмүр-даш разрезин, «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазын, алты заводчук, типографияны, «Кок-Тей» совхозту хамаарыштырып болуп, 18-ки тудуг эргелелиде Сафронова биле Краснобаева оларның бригаладарында он айларның дургузунда прогул кылган чаңгыс-даа таварыгга болбаан. Ындыг коллективтер эвээш эвес. Улусчу дружиналарның, эш хуузунуң судтарының ажылы элээш идепкейжээн.

Ынчалзажок чамдык коллективтерде партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организарының кижизидикчи ажылының кошкаандан чамдык кижилер эрге-хоойлуну үреп, кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа бар дээрзин оратор демделээн. Ылаңгыя эзириктер сергедир зерге кирип турарларның саны эвээжевээн, назы четпээн элээдии аныяктарның аразында кем-херек үүлгедиглери элээн бар. Ол ышкаш автотранспортта авария болур таварылгалар чок эвес.

Бо чүтүл ажылга күш-ажылчы коллективтериң, хөй-ниити организацияларының ролюн күштелдирериниден аңгыда, олче радио база телевидение, «Тувинская правда», «Шын», «Тыванын энчилерлер сөзү» газеттер улуг кичээнгейни салыр үжүрлуг дээрзин эш Добромыслов айыткаш, түнелиниде ол эрге-хоойлу болгаш корумчурумун үрекчилери-биле демиселди күштелдирип, ажылчы чоннар ортузунга хоойлу пропагандазын экижидип, кижизидилге ажылын күштелдирип турган, найысылал Кызылды үлегерлиг корум-чурумнуг хоорай болдурар дээш партия, совет болгаш хөй-ниити организарының бүгү чүүлдерин кылыр дээрзин бүзүреткен.

Индиоде СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу.**

— Сөөлгү чылдарда корумчурум үрээр чоруктуң болдурбас дээш профилактиканы болгаш коллективтерге кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле районуң партия, совет база хөй-ниити болгаш административтиг органнары чамдык хемчеглерни боттандырып турар—деп, ол чугаазын эгелээн. Ылаңгыя чоннуң чурттап турар черииң аайы-биле кижизидилге ажылын сайгырааргайжыдарыгның хемчеглерин алган. Ол сорулгабиле 19 микрорайонну тургускан, оларда 240 ажыг актив хаара туттунган, ооң ажылын СЭКП райкомунуң идеги секретары эш Ооржак баштаан човүлел удуртуп турар. Ында идеологияның, аныяктар херээниң, хөй-ниитиниң корумчурумун камгалаарының, коммунистиг кижизидилгениң секциялары ажылдап турар. Микрорайоннарга ажылчы чоннарның хуралдарын, лекция, беседаларны чорудуп, концерттерни организастаар корум-чурум үрээр кижилерни, арагачыларны, чоруктуң эвээжээйиин демделээн. Районнуң партия организациязы чон ортузунга политиктиг ажылды күштелдирип, эрге-хоойлу биличиглерин пропагандалаар талазы-биле ажылды калбартып турар. Политинформаторларның ажылы идепкейжээп, удуртукчуларның чон мурнунга отчёттарын организастагылаан Партия райкому болгаш эге организацияларның аныяктар-биле ажылды элээн экижиткен.

Ынчалзажок социалистиг хоойлу-дүрүмнү камгалаар, ажылчы чоннарның эрге-хоойлу кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле ажылдың дээштин кошкак. Ооң үржуудан арагалаар, өг-бүлеге кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа бар дээрзин оратор эйтыкаш, ол четпестерни пинти күш-биле чайладып болур деп түнелиниде ол чугаалаан.

Улуг-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем, Чаа-Холь, Пий-Хем, Сут-Хөл, Тоджа, Тандынын, Тээли, Тоора-Хем, Эрзин, Монгун-Тайга, Өвүр, Сүт-Холь, Барлык, Сөдүк, Чаа-Суур, Улуг-Хем, Кызыл, Ак-Довурак, Бай-Тал, Сарыг-Сеп, Пий-Хем, Чаа-Дагыыр, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Тес-Хем

ЯНЗЫ-БҮРУ МЕДЭЭЛЕР

АКТИВ ХУРАЛЫ

Каа-Хем районнуң профсоюзтар активиниң хуралы болган. Аңаа көрүм-чүрүм үрэзи чоруктар-биле демисселге профсоюзтар активиниң ролюнуң дугайында райкүүскомнуң иштики хөреңгелерниң начальниги К. Д. Даржаның илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Илеткеечи болган саналга берген эштер районда хөй-ниитивниң көрүм-чүрүмүн үрэзи чоруктар-биле демиселди күштелдиргенин чугаалавышаан, четпестерни илереди, моон соңгаар ал чорудар хемчегелерге донтаган.

Профсоюзтар активиниң хуралынга СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш. Х. Сересдар киржип, чүве чугаалаан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хурал хүлээп алган.

К. ДОҢГАК.

КУЛЬТУРЛУГ ЧУРТТАЛГА ДЭЭШ

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң Сесерлиг суурга хоймуларның семинар-хуралы болуп эртиен.

«СЭКП Тыва обкомунуң Х пленумунуң шиитпирлериниң болгаш хоймуларның сорулгаларының дугайында» совхоз директору А. М. Градобоев, ог-буле бүрүзүнге культурлуг чурттаяга дээш ажылды эжиижидер талазы-биле Өвн нодээ Совединиң секретары Д. Д. Бай-Кара олар чыылганнарга илеткелди кылганнар.

Семинар-хуралдың киржикчилеринге үлетпур, аъш-чем барааннарын болгаш дериг-херекселдерни Сесерлиг сельпозу, Туранның амыдырал хандырылга комбинады садыглаан.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Маады Нөсторович Самбуунуң кыштаанга совхозтуң хойжуулары баргаш, мурнакчы малчынның ажылы, культурлуг амыдыралы-биле танышкан.

Семинар-хуралдың түңнелинде малчыннарга концерт көргүскен.

Х. КАРА-ООЛ.

АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРГЕ КОНЦЕРТТЕР

Улуг-Хем районнуң ортумак болгаш сес чыл школаларының аразында уран чүүл көрүлдези чоруп турар. Ооң кол сорулгазы — дыштаныр хүннерде ажылчы чонга солун программалыг концерттерни көргүзери болур. Школа бүрүзү аңаа идепкейлиг киржири-биле шыыран белеткенген.

Дыка хөй школа коллективтери боттарының программазын көргүскен. Оны мюри кежигүннери багай эвес деп демдеглээн. Ылаңгыя Аи-Туруг ортумак школазының бот-тывынгыр артистериниң номерлери солун болган. Эртикен дыштаныр хүнде Чодураа школазының коллективи Шагаан-Арыгның Матросов аттыг Культура бажыңында ойнаан.

Көрүлдеге бирги, ийиги, үшкү черни алган школаларга шаннадарны тыпсыр.

Б. МААДЫ.

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Культура амыдыралы

Районнуң культура албан черлериниң ажылдакчылары көдээниң ажыл-ишчилериниң культура хавдырылгазын таарымчалыг организастап, оңу эжиижидериниң чамдык хемчегелерин ап чоруткан. Культура бажыңнарынга, библиотекаларга ажыл-агыйның мурнакчыларын, бүдүрүлгенин хоочуннарын алдаржыткан, ол ышкаш школа доозукчуларынга, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге хамаарышкан массалыг хемчегелерни база арттыргылээн.

Чон ортузунга культурамассалыг ажылдарны калбартарынга көдээ библиотекалар, культура бажыңнары, клубтар, районда уругларның музыка школазы, ында ажылдап турар активтер тодаргай үлүүн киирип турары чугаажок. Иланғыя музыка школазының башкылары бо талазы-биле алаан идепкейлиг чоруун көргүзе берген. Оларның культура-массалыг хемчегелерге киржилгезя көскү. Оон ангыда школада ажылды эжиижидер хемчегелерни ап турар. Ада-ие хуралдарын темалыг кылдыр эрттирип, аңаа музыкага хамаарышкан айтырыгларны сайгарып турар. Чоннуң музыка культуразын бедидиргеге ол ёки салдарлыг.

Районнуң культура албан черлериниң планныг даалгаларны күүседиргинче сорук киирер, деткиир ужурлуг. Республикага хөй ажылын хөгжүдер дугаймында СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар хереже биткен салыышкынывыс улуг болур ужурлуг. Ынчангаш биспиң ажылывыска бүдүрүлге-биле харылаа доктаамал болган дээштит болуру чугула. Бо талазы-биле агитбригаларның, библиотекаларның ажылын оңза кичээнгейге алган. Булуң-Бажында, Бай-Дагда библиотека ажылдакчылары, ылангыя селоонуг ажылдар үезинде, үнүүшкүннерни доктаамал организастап, чаа номнарны номчукчуларга таныштырып, ыыткыр номчулгаларны чорудуп, кажер библиотекаларны организастап турганнар.

Эрзинниң, Нарыннын, Байдагның агитацция, уран чүүл бригадалары эрткен күүлүн көдээниң ажыл-ишчилериниге ооң, концерт көргүзерин эки организастап турганын айтып болур. Чон ортузунга лекцин, бесседалар организастаар, дедегейде болуушкуннарны тайылбырлап таныштырар ажыл база кошкак эвес.

Сөөлгү үеде агитацция уран чүүл бригадаларының концерт программаларын чаартыкан бис. Ажыл-агыйларның мурнакчыларын алдаржыдын мактаары, четпестерни сойгалары көскү черни ында эгелей берген. Чалгаалар болгаш арагачылар чидиг шугумчүлелге таваржып турар. Районнуң шупту агитбригадаларының ниитизи-биле барык түе хире үнүүшкүннерни, 160 ажыг көргүзүтлерни чонга бараалгаткан.

"Агитбригадаларның ажылын эжиижидер сорула-биле Республиканың улусчу чогаадылга бажыңының ажылдакчыларының киржилгеа-биле түскай семинарны база организастаан. Ооң түңнелинде агитацция уран чүүл бригадалары түскай сценарийлерни түргускулааннар. Сөөлгү үеде малчыннарже үнүүшкүннерни чамдык агитбригадалар кошкатканнын четпес деп санавышаан, Ленин аттыг колхозтуң «Хамнаарак» деп агитбригазының ажылы эжиижәнин мактап болур. Бригаданың концертчилери чурттакчылыг сууларга, ферма, бригадаларга ооң көргүзүп чоруп турар.

Районнуң культура одагларының кышка белеткелди багай эвес организастаан. Чоннуң культурлуг дыштанылгазын чоп организастап, культурамассалыг ажылдарны чер болганга чедиишкинниг чорудуп, болур аргалар бар. Ынчалаада ажылга таваржы бээр чамдык четпестер дугайын ыыттавайн барып болбас. «Морен» колхозта Культура бажыңының ажылы кошкак бооп артышаан. Ооң чылдагааны түдел деп айтырыг тургустунуп келир. Кадрларны быжыглаар ажылды түе черниң хөй-ниити организациялары чорутпайн турары четпес. Ынчангаш аңаа кадрлар доктаавас, үнер-кирер чоруу хөй. Ам сорулга — чаа ажылдаан кадрлар-биле сыры харылаалыг болуру чугула, оларны деткиир, оларга бүгү талалыг дузаны көргүзери негеттиниң турар.

Массалыг хемчегелерни хөйну организастап чорудуп турааш, ниити дериг-херекселге кам чок болур чоруктар база бар. Маңаа хамаарыштыр Нарынның Культура бажыңын алдап болур. Культура одаанын дериг-херекселинге хөйниити хайгаараалды күштелдирери чугула.

Тоскү беш чылдың үшкү чылын төндүрериңге чедир аваат уе арткан. Көдээ ишчилернин мурнунда улуг сорулгалар салынган. Шиитпирлиг чылды чедиишкинниг доозар болгаш келир чылдың планныг сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарынга культура албан черлери тодаргай үлүүн киирери чугаажок.

Т. СЕДИПКОВА.

Эрзин райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

САГЫШ САРГЫП КЭЭР

80 өөреникчи багай хемдектиг өөренген...

Моку дээжиларга кыныыдаа сагыш сарган, чаштарының өөредилгезинче, салым-чолуче кичээнгей салбайн барганынга кижи хомудаар. 80 өөреникчи... Ол дээрге ийи долу класс-тыр. Тээли ортумак школазында бо өөредилге чылының бирги удуругунда ынча кижи багай өөренген.

Бо дээрге школаның директазының, класс удуртукчуларының, ада-иелерниң, школада партия, комсомол, хөй-ниити организацияларының четпес ажылының түңнели-дир. Бир эвес бар турган арга-дуржулганы чогуур деңгелге ажыглап, школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылды ада-иелерниң, хөй-ниитиниң доктаамал кичээнгейинге тургускан болза, түңнел моон дээре болур ужурлуг. Ооң көскү хереченизи—школаның 6 «в» класс (удуртукчузу А. Иванов), 7 «а» (Ш. Өдчей), 1 «б» (М. Чыдбак), 3 «в» (Р. Оңгай-оол) класстары 100 хуу өөредилгени чедип алган.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик деңгелге тургузуп, чылдың-на эки көргүзүлерни чедип ап турар оон-даа өске башкылар бар. Оларның ажылы школаның өске башкыларынга үлегер-чижек болбас деп бе? Республиканың мурнакчы школаларының, башкыларының дуржулгазы канчап барганы?

Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылды организастаанын эрецгей, сула. Ооң харазы-биле өөреникчилерде кичээл үзер, бажыңга онаалга күүсетпес чөрүк ховар эвес. Идик-хевиларыг эвес, өөредилге херекселиг чок кээп, турарлар-биле ажыл кошкак бооп келген. Чедир өөренмейн турарларның хөй кезии пионерлер бооп турары пионер организациязының багай ажылдап турарының хереңзээ.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылга ада-иелер комитеттериниң дузазы шуут чок. Уругларының өөредилгезин, кижизидилгезин чүгле школаның, башкыларның херээ деп көөр, школа-биле харылзаа чок ада-иелер-биле ,кандыг-даа тайылбыр ажылы кылдыңмаан.

Өөредилге чылының төнчүзүнге чедир ам-даа үе бар болгай Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын үндезин-биле чаартып, өөреникчилериң быжыг билиглерни чедип алыры дээш чүткүлдүг ажылдаары Тээли ортумак школазының башкылар коллективиниң, партия, комсомол организацияларының соңгаарлаттынмас сорулгазы. Хөй-ниити организацияларының, ада-иелер комитеттериниң ажылын ниити ажыл-херекти экижидериниче углаар болза эки. Ада-иелер башкыларның хүн бүрү дузалакчылары, деткиичилери болур ужурлуг.

И. СЕДИП-ООЛ.

НАРЫНДА ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Кайы-даа талазынган чараш үнүштерге, ылангыя хөнү пөштерге, шивилерге болгаш лыттарга бүргеткен Нарын хемнин унунда ооң-биле атташ суур чаттыла берген, улам-на чаартының турары өөрүнчүт. Аңаа нарынчылар чоргаарланмышаан, чуртталганың культурazың болгаш бүдүрүлгенин чаа тудугларын улуг күзелдинбиле байырланчыг үткүп ап турары чөптүг.

Суурда чүгле сөөлгү беш чылда безин 30 орунныг участок эмнелгези, 80 урутлар турар интернат, ооң ынай гостиница, столовая, аъш-чем магазини, гараж, 20 аал ишти чурттаар бажыңнарны ажыглалга киирген. Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында көргүзүглер база өөрүнчүг. Таарымчалыг кылган чаа чүнар-бажыңнын, алды класстарлыг, столоваялыг школаның, 2-2 квартиралыг дөрт бажыңның тудуглары база көрүштүг.

Бир ажылчын хүн. Нарын «Коммунизмче орук» колхозтуң төвү, ол ажыл-агый Эрзин районда экономика болгаш культура-даа талазы-биле дээреге санадып турар. Бо чылын ооң оруглазы 670 мун рубль ашкан, ол чорук суурнуң чаагайжыдылгазынга чогуур түнүг чаргдалды хандырар арталыг.

Эртенгинин чедп шакта-ла бригадирлер, чолаачылар, механизаторлар болгаш колхозтуң түскай эртемниглери чыглып келир. Ажыл хуваалдазы доостур билек янзы-бүрү маргалыг автомашиналар, тракторлар, өске-даа бүгү техника хөделип эгелээр. Артыштыгның, Ары-Булактың, Алдыы база Үстүү Допчуларның малчынналарынче, Дөрелгининиң, Дагылыгның хову турлагларынче утландыр ажыл-ишчилер чоруптар. Ол-ла үеде суурнуң эң чалыы чурттакчылары ада-иезинге үдеткеш, ясли-садче база шуужул эгелээр.

Нарын суурда даараныла мастерскаязы, парикмахерская, үлетпүрүң болгаш аъш-чем барааннарының магазиннери, харылаа салбыры, эмнелге участогу эртенгинин сес шакган эгелеп ажыттынар. Аңаа келген нарынчыларны эвилең хүлээп алыры база-ла хүнүң баштайгы шактарында улажы бээр.

Бистиң салгакчыларывыс, келир үениң бүзүрелиг кадрлары, бүгү тала-биле таарымчалыг, бүс-биле чылыдар, чырык чаагай школазынче үзүктел чок агыныг шуужуптар. Олар-биле кады, дээди болгаш ортумак түскай мергежилдиг үжен ажыг башкылар, өөреникчилерге дамчыдар билиин үүжелеп алган базыптар, бүзиниг ижин база эгелээрлер.

Шудургу күш-ажылдың хүн ээлчээ доостур билек. Нарынын чеден ажыг оолдары, кыстары эртем шиңгээдип алырынче, дуржулга мергежилин бедидиринче штурмнап кирипттер. Суурда ортумак школаның баазазында VII—XI класстарлыг аныяктарның кежээки школазы доктаамал ажылдап турар. Оон ынай Культура бажыңының «Чеҷээш» дээр агитбригадазы ээлчеглиг үнүүшкүнге белеткелик чорудуп, даартагы маршруттуң план-программазын сумележип турары база чаңчыл болган.

Ажыл-ишчи салгал. Кайыдаа ажыл адырындан дуржулгалыг хоочуннарны, үнелиг үүле-херек бүдүрериниче чүткүлдүг аныяктарны хөйну адап болур. Оларга нарынчыларның чоргаарланыры чөп. Көдээ Совет депутазы Чооду Эртинеиниң удуртканы тудуг бригадазында Норбу Хунай-оол, Сорукту Кыргыс ышкаш шеверлериниң ачызында Нарын суур улам-на чаагайжып турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутазы Мила Бижек сонгукчуларның чагыын боттандырбышаан. Нарын—Эрзин аразында оруктуң тудуун дургедиринге организастыр болган. Улан-Удэниң көдээ ажылагый институдунуң доозукчузу, колхозтуң кол агроному, суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы, район Совединиң депутазы Кама Банзайны ооң чангыс чер чуртуглары мактаар. Ол ышкаш чалыы салгалды кижизидер чаагай үүлеге үжеп чыл ашкан хоочун коммунист Степан Комбу башкыны нарынчылар хүндүлээр.

Амыдыралы үлегерлиг, шудургу ажыл-ижи алдаржып турар мурнакчыларны ооң-даа хөйну адап, алгап-йөрээп болур.

Хөөмей, сыгыт дыңгылдайлаан,
Хөглүг ырлар окур ушкан,
Хөгжүлдеже хере баскан
Хөндей-Акеы Нарын суурум:
Колхоз төвү сууржулгадан
Кончуг чараш хоорай болур.

Д. БААЗАН.

Суг иштинге ажылдаарлар

Мурманскиниң балык портунуң суг дүвүнче эштип кирер специалистери — водолаздар кыжын болгаш чайым, кандыгаа агаар-бойдустугга боттарының белеп эвес ажыл-ижин соксатпастар. Хүнүүп-не аңаа он-он корабльдер чедип кээп турар болгаш лазайга аар-берге орукка чорааныпың соонда оларны бир-ле дутаарында водолаздар хынап көөр, а херек апарза суг адаанга барып септээрлер.

Чүгле эрткен үш квартал иштинде олар чүс-чүс судноларның суг адаанда кезектерин хынаан болгаш септээр ажылларны кылганнар.

ЧУРУКТА: водолаздар Николай Дегтярь (солагай талазында) болгаш Ян Чернышов суг иштинче кирер мурнунда.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВАЛЕРАНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Иван Сүратпай — Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң хойжузу. Дыштаныр хүн таварышпыр 14 харлыг, өөреникчи дуңмазы Валерий ооң аалынга келген. Хойжу суурдан аъш-чем, бараан садып алырыбиле Валерага хөй кадарар черни айтып бергеш аъттанып-кан.

Акызының чагыын ёзүглаар Валера хоюн үндүргеш оттуг черге чедире бергеш доктаадыл алган турда эдертип чораан ыны Казбек дыка мөгүдеп эвре берген. Бичии кадарчы топтап көрүп турарга алаактан кызыл ыт чыыбыртып үнгеш хойже кедеп чорup олурган... Бөрү бо үеде ыйдыг кыскызымаар өөнүг болур дээрзин Валера ооң мурнунда-ла улуг улустан дыңнаан. Демгизи хойга чоокшулап олурда Валера чанынга чедер дээш чоокшулап бар чорда, эскерип каап дедир-ле алаакче бурт дээн. Казбек-даа ооң соондан стржүп кирген.

Валера чолдак доруун мунупкаш аалга хап келгеш акызының дүүргезин чүктепкеш демгилериниң изи-биле хап кирип кээрге Казбек бөрүнү хараган аразында олуртуп алган ээргеп турган. Ооп аъдын ыракка баглап каап бөрүнүң артындан кедеп келгеш бажыңче углаап адыпкан.

Кежээ акызы суурдан келирге:—хөй кадарын чорааш бир чүве аттым, көдүргеш утбадым — дээн. Алышкылар чеде бээрге шынап-ла бөрү болган.

Ол чоок кавының малчынларын коданнап турган бөрүнү школачы Валера ынчаар узуткаан.

С. ДАНГАА.

ЧЕМПИОНАТ ДООЗУЛГАН

Тыва АССР-ниң хүүда бирги чери дээш шыдыраа маргылдазы он үшкү салыг-биле доозулган.

Мастерге 2 кандидат, 9 бирги разрядчы, 3 ийиги разрядчы шыдыраачыларның ортузунга болгулаан спортчу демиселдиң түңнелинде 1973 чылдың чемпионну атты Кызылдың № 3 школазының физика башкызы Н. П. Шишигин база катап чаалап алган. Ол 11 санны ап, республиканың шырак шыдыраачызы адын сыкпаан.

Ийиги черни ээлээн Кызылдың политехникумунуң сургуулу В. Луканов 10 санны алган. 19 харлыг аныяк шыдыраачы бо чемпионатка кымга-даа уттурбаан.

3,5 санныг Ак-Довуракты төлээп М. Адыг-оол шаннадыг үшкү черже үнген. Маргылдааның эгезинде ол үш санны чидирзе-даа, ооң ийиги чартында 6 шыдыраачыны улаштыр уткап.

Пединституттуң аныяк башкызы А. Борзенко М. Адыг-оолга чартык сан четпейн баргаш, дөртку черни ээлээн.

Көдээ спортчуларның ямтаээнинден Чөөн-Хемчик районнуң чемпиону М. Монгуш дээре түңнелди көргүзүп, бодунуң бирги разрядын бадыткап, 7 санны ап, беш дугаар черже үнген.

Тандының шырак шыдыраачызы Б. Хомушку харыысалгалыг он үшкү салыында Д. Канчыырга уттургаш, 6,5 санныг маргылдааны төндүргеп.

Маргылдаанын дараазында киржикчилериниң түңнели мындыг: Д. Канчыыр, В. Селиверстов 6-6, Д. Булуу, В. Смирнов 5,5-5,5, Х. Урусов, К. Кыргыс 5-5, Ю. Белов-4, З. Майдыр-1 санныг.

Маргылдаанын он үшкү салыы доостуру билек, ооң түңнелин үндүргеп. Чемпионаттың тиилекчилериңе өртектиг белектерни, бирги, ийиги, үшкү чергениң дипломнарын болгаш хөрек демдектерин тывыскан.

Д. САЛЧАК.

ТЕАТР ЧАЛАП ТУР

Ноябрьның 29, 30 хүннеринде
Күрүненик хөгжүм-шиин театрынга
А. САЛЫНСКИЯНИҢ

«БАРАБАНЧЫ КЫС»

зэп шиизиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Шии 19 шак 30 минутада эгелээр. Касса эртенгинин 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини көөру-биле коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ БЕЛЭЭНГЕ

Чаа 1974 чыл чоокшулап орар. Дөргүл-төрелдеринерге, таныштарынарга чаа чылдың эң эки белээ болур чүүл болза күрүненин 3 хуулуг иштики чээшкинниниң ойнаашкыны болурун утпанар.

Бо чээшкинниң талазы-биле ойнаашкынның тиражы 1973 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга болур.

Декабрь 1-ге чедир ол чээшкинниң облигациязын чиик өртек-биле —10 рубль 5 көпеек-биле 10 рубльдиин, 20 рубль 10 көпеек-биле 20 рубльдиин садып ап болур. А декабрь 15-тен 30-га чедир 10 рубльдин облигациязын 10 рубль 25 көпеек-биле, 20 рубльдиин—20 рубль 50 көпеек-биле садып алыр апаар.

Чээлиниң талазы-биле ойнаашкын тиражы чылда сес удаа: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

20 рубльдиң облигациязынга 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльди ойнап ап болур. А он рубльдиң облигациязынга ойнаашкынның чартыын ойнап ап болур.

Ада-иениң харыысалгазы

Уруглар — бистиң келир үевис. Ынчангаш уруглар кижизидилгезиниң дугайында айтырыг — бистиң чуртувустуң келир үезиниң чугула айтырыгларының бирээзи. Бичии кижилер кандыг аажы-чанныг болуру хамыктың мурнунда ада-иеден хамаарыжыр. Ада-ие бүрүзү бодунуң ажы-төлүн күш-ажылга ынак, бедик культуралыг болгаш медереликтиг хамаатылар кылдыр кижизидирин бүгү сеткил-сагыжындан күзээр.

Улуг-Хемниң Торгалыг суурда ыыдыг ада-иелерге М. Оссур-оолду, Д. Сердекти, Т. Солаан-оолду, Н. Дугинни, Ф. Тишковту дээш өске-даа оң-оң аттарны адап, мурнакчы ажыл-ижи, культурлуг амыдыралы-биле ажы-төлүн шын кижизидип, өөредип туварын мактаар бис.

Уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас, амыртайбын олургулаар эштер база таварышкылаар. Аныяк ада-иелер Орус-оол Шортан-оол, Баазанай Төмүр-оол оларны адавас аргажок. Эш Шортан-ооллуң ийи оглу ада-иезиниң хайгаарал чогуундан өөредилгезин ара каггаан. Суурда херээженнер чөвүлели ада-иелер комитединде-биле дугуруушкаш, уруглары хайгаарал алганы черле кончуг эки. Баазанай Төмүр-оол бодунуң тос харлыг оглун школаже чоруттырып, янек кадартып алган. Ажы-төлүнге хамаарыштыр ада кижиниң харыысалгазы канчап барганы?

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

КВАРТАЛ ААЙЫ-БИЛЕ

Улуг-Хем районда көрүштүг суурларның бирээзи Булун-Терек улам-на чаартыныр, кудумчу, квартал немежин турар. Квартал ааны-биле 18 агитбажын бар, оларның кижизидикчи культура массалыг ажылында көдээ интеллигенциязы, иланғыя башкыларны хаара түткан, суурда херээженнер чөвүлели ол талазы-биле организакчы болуп, план ёзугаар ажылдап турар.

Агитбажыңнарының дериглезин көрүштүг. Лакпа Эник, Оюржак Хөөт, Кыргыс Кара-кыс ышкаш башкыларның харыылап турар бажыңнарын суурнуң чону мактаар. Гагарина кудумчуда «Восток-1» агитбажыңга чоокта болган кежээни чон улуу-биле сонуургаан.

«Тывага социалистиг чаартылгалар», «Ада-иениң эргелээлгези» деп беседаларны аңаа чыылганнар онза үнелээн. Аңаа делгээн амданныг чемнерни, бичии уругларның кылган чүүлдерин, чурумалдарын чон мактаан. Шак ындыг кежээлерни чер-болганга организастап турары күзелчиг.

Ш. ДАРЖАЙ.

Телевидение

НОЯБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

15.30 — Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруу. 16.10—«Чехов болгаш театр» (Москваның академиктиг уран чүүл театрының 75 чылынга). 16.50—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Тайбың кожахелбээ кады аажылдажыгыла — делегейге социализм биле капитализминиң аразында аңгы демиселиннин түскай хевирин». 17.20—Ф. Шопен — Оркестр-биле фортепианога бирги концерти. 18.00—«Ус». Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруу. 19.00—«Рам биле Шиам». Индий уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.10—Телемедээлер. 20.25—«Кырган ашак-кадай өглениптап-тыр». Уран-чечен фильм. 20.45—Телемедээлер. 20.55 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00— «Куйбышев облазы чүүткә илеткел түр». 21.50—Концерт. 22.00—23.00— «Ус». Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруу.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

НОЯБРЬ 29-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Шылгалда» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Капитан Джек» 9.25, 11.00, 15.10, 16.45, «Решма биле Шера» 12.35, 18.45, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Привалов-туң миллионнары» (2 сериязы кады) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыында 16.50 «Даурия» (2 сериязы кады) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызарының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үдеткүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузут килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАПЫГ № 2347.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчуу бажың № 1). ТС —01519

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 281 (9351) | Пятница, 1973 чыл ноябрь 30 | 1925 чылда үнелеп эдилеттингеН | Өртээ 2 көп.

ДЕЛИ. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү Л. И. Брежнев Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң чалаанын өзүгаар албан хуузунда найыралдыг аян-чорук кылып, ноябрь 26-да Делиге чеде берген.

ЧУРУКТА: аэродромга уткулга үезинде.

СЭТА-ның тускай корреспондентилери **В. МУСАЭЛЬЯН** биле **В. СОБОЛЕВТИҢ** телефотозу.

СОВЕТ-ИНДИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ҮРГҮЛЧҮЛЭЭН

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ноябрь 28-те Президент ордузунга СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң чугаалажыышкынары үргүлчүлээн.

Чоянуң негелделерин улам долузу-биле хандырар болгаш чурттун хамаарышпас чоруун быжыглаар соруга-биле Индияның экономиказын хөгжүдери дээш индий чазактың болгаш Индияның улустарының күжениишкиниерииң дугайын И. Гандиниң чугаалаан. Премьер-Министр экономиктиг болгаш өске-даа адырлар талазы-биле совет-индий кадыг ажылдажылганы бедин-биле үнелээнин айыткаш, Индияның планнарын боттандырарынга ол кадыг ажылдажылганы ужурдузазын демделээн.

Найыралдыг Индияның хөгжүлдезин совет улус болгаш Совет Эвилелиниң кайы хире кичээнгейлиг хайгаарап турарының дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Совет Эвилели Индияның недиишкиннерин бедин-биле үнелеп, оон мурнуунда турар соруглаларның хемчээлин болгаш нарының эки билир деп, Л. И. Брежнев демделээн. Социал болгаш экономиктиг депшилгенин улуг-чаагай идеалдарынга сорук кирген Индияның улут удурлуун чогаадыкчы күжүнге совет кижилер бүзүрээр болгаш совет-индий кадыг ажылдажылга ол соруглаларны күүседиринге идиглиг болурунга идегеп турар деп, Л. И. Брежнев демделээн.

Чугаалажыышкынар найыралдыг, ажыт-чажыт чок байдалга боол турар. Ында киржип турарлар: совет талазан —СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-ниң бирги секретары Д. А. Кунаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрепланыының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ниң Чиргине секретарыының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭТА-ның чиргине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрининң оралакчызы Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң элчиниң В. Ф. Мальцев, СЭКП ТК-ниң Чиргине секретарыының референтизи Е. М. Самотейкин, ССРЭ-ниң Индияда херектерииге тур бүзүреттирген В. К. Болдырев;

индий таладан — даштыкы херектер министри Сваран Сингх, планнаашкын министри Д. П. Дхар, даштыкы херектериин күрүне министри Сурендра Пал Сингх, Индияның ДХМ даштыкы херектер талазы-биле секретары Кеваль Сингх, Премьер-Министрииң кол секретары П. Н. Дхар, Индияның ДХМ-ниң секретары А. П. Венкатасваран, Индияның ССРЭ-де элчиниң К. Ш. Шелванкар.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Ш. Д. ШАРМА-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ноябрь 28-те аңаа СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң Индий национал конгресс (ИНК) партияның Даргазы доктор Ш. Д. Шарма-биле ужуражышкыны болган.

Л. И. Брежнев биле Ш. Д. Шарма чүректиң ханызындан болган беседа үезинде совет-индий харылзааларның амгы байдалының дугайында болган оларны моон соңгаар улам ханыладыры дээш чүү кылып болур болгаш кыжыр ужурлугул дээр дугайында саналдарын-биле солушканнар.

Беседа үезинде ол ышкаш СЭКП биле ИНК-ниң аразынга харылзааларга холбашкан айтырыгларны база көргеи.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң чурттун экономиказын болгаш улустун чаагай чоруун улам көдүрер талазы-биле шиитпирлерин күүседирин хандырар дээш СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазының дугайын, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тайбын болгаш делегейге кадыг ажылдажылга дээш демисселяния дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан.

Тайбынны быжыглаарының, социал депшилгенин. Совет Эвилели биле Индияның аразынга найыралды, кадыг ажылдажылганы ийи чурттун улустарының чаагай чоруу дээш хөгжүдериниң соруглаларын долгандыр Индияның бүгү-ле демократтыг болгаш депшилгелиг күштерин сыры каттыштырар дээш Индияның Национал конгрезиниң ажыл-чорудулгаларының дугайын Ш. Д. Шарма чугаалаан.

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢНЫҢ КҮҮРҮНДЕ

Индий-совет культура ниитилелиниң активи-биле Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыны

ДЕЛИ, ноябрь 28 (СЭТА-ның тускай корр.) ССРЭ-ниң болгаш Индияның күрүне туктары-биле, Л. И. Брежневтиң база Индира Гандиниң портреттери-биле, байыр чедиргеи транспарантылар-биле шиметтинген, найысыралдың Эртем ордузунуң делгем залында Индияның депшилгелиг демократтыг организацияларының төлээлери, чурттун түүл-бүрү бүлүдиларының политиктиг, хөй-ниитии ажылдакчылары олхуи долдур чыглып келген. СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары-биле ужуражыр дээш Совет Эвилелиниң өңүктериниң массалыг ниити-национал организациязы — Индий-совет культура ниитилелиниң (ИСКО-нуң) активчилери аңаа чыылган.

СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү Л. И. Брежневти чыылганнар үзүт байыр чедиргеи сөстериби-ле, дыңмыттиг, үр адыш часкаашкынары-биле уткаан.

Оон-биле кадыг СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, өске-даа совет аалчылар, Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң, Л. И. Брежневти утхуурунуң ниити-национал комитединиң чиргине секретары, башкарыкчы Индий Национал конгресс партиязының Бүгү-индий комитединиң Чиргине секретары Ч. Ядав, Индий-совет культура ниитилелиниң президентизи К. П. Ш. Менон, ИСКО-нуң өске-даа удуртукчулары. Индияның көскү политиктиг болгаш хөй-ниитии ажылдакчылары президиумга олуттарны эълээн.

Ужуражыышкынны ажыт-каш, ИСКО-нуң активчизи, шулукчү Раис Мирзага сөс берген. Р. Мирза байыр чедиргеи шулуктериг сагыш-сеткилинден хайыышкынныг номчаан.

ИНК-ниң Бүгү-индий комитединиң Чиргине секретары Ч. Ядав сөс ап үүве чугаалаан.

Оон чугаалааны болза: СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң аянчоруу түүле бистиң чурттарывыстың өндүр улуг улустарынга эвес, харын бүгү-ниити тайбың, хамаарышпас чорук, дем каттыштырып ажылдаары болгаш чаагай кожа-хелбээ догунаашкын дээш туржуп турар бүгү күштерге база аажок чугула болуушкун боол турар. Совет Эвилели биле Индияның улустарының пайыралы амгы үеде делегей байдалының хөгжүлдезиниң чугула фактору болур. Силерниң чурттуңар сайзырагай чаа Индияны тургузар дугайында түүле бистиң бодалывысты боттандырарынга дуза чедирип турар эвес. Совет Эвилели биле Индияның удуртукчулары империализмге, колониализмге, расизмге, нөөтүт эвес чоруккка, дарлалга удур дем каттыштырган демиселди делегейге кадыг чорудуп, ол демиселди чорудуп турар улустарга бүрүн деткимчеңи көргүзүп турар. Бистиң чурттарывыстың улустарының аразында пайырал чаа делегейни тудуп тургузар арганы кайгамчык улуг чергелии-биле берип турар деп үүвеге ылап бүзүреддиг бис.

Чурттарывыстың аразынга пайыралдыг харылзааларның үндезинкери шагда-ла тургустунган деп, оратор оон ыңай чугаалаан. Ол харылзаалар чер кырынның тайбын турарынга болгаш кижи төрелгетенниң дешилгезинге бистиң ниитизи-биле бердингеннивекке үндезилеттингеи. Бүгү-ниити тайбыңны хандырарынче угланган күжениишкининг ажылдарны Силерниң чорудуп турарыңарның түңнелинде тоогулгыг ужур-дузалыг совет-индий пайырал улам быжыккан болгай, дээрги Брежнев. Тайбың болгаш социал дешилгеге дээш Индира Гандиниң удуртулгазы-биле ажылдап турар индий улусха Силерниң чалбыыштыг чаагай сеткилдиңерииң херечизи ол.

Пайыралды бодап көөрге, чечектери өзүп, чимистери быжып турзун дээш, үргүлчү ажаар сад дег деп, Индира Ганди чоокта чаа чугаалаан. Силерниң амгы аян-чоруунар болгаш Индира Ганди-биле Силерниң чугаалажыышкынарыңар ол пайырал садыы улам чечектелиишкинниг, чараш болдурар деп үүвеге база бүрүн бүзүреддиг мен.

Индий-совет культура ниитилелиниң активчилери-биле ужуражып болур деп Силерниң санаанынар дээш Силерни хүндүлээр-дир бис. Совет болгаш индий улустарның аразында найырал моон соңгаардаа база чылдың-на улам быжыгар, хүнүң-не улам быжыгар деп, Силерге айыткаарын күзеп тур бис, дээрги Брежнев.

Индирде — Индий-совет культура ниитилелиниң президентизи К. П. Ш. Менон.

К. П. Ш. МЕНОННУҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Брежнев!

Хүндүлүг дээрги Премьер-Министр!

Эргим өңүктер!

Индий-совет культура ниитилелиниң Национал чөвүлелиниң (ИСКО-нуң) өмүнээзинден, илангыя ИСКО-нуң дээрги Брежнев-биле ужуражыр талазы-биле Национал комитединиң өмүнээзинден дээрги Мындаагыларга чүректиң эң-не ханызындан байырны чедирип, эң эки күзедиг илередиксеп тур мен. Бодунуң мозуунуң болгаш составының талазы-биле ИСКО-нуң Национал чөвүлези болгаш дээрги Брежнев-биле ужуражыр талазы-биле комитет ёзулуг-ла ниити-национал организар болуп турар. Оларның составында шажын-чүдүлгези, идеология болгаш девискээр талазы-биле илгалы хамаан чоокка Индияның бүгү районнарының төлээлекчилери кирип турар.

Бистиң ужуражыышкынывыс Делиде болуп турар болза-даа, ол чүгле индий ыңысылал-биле кызыгаарлаттынмас. Бо болза ёзулуг-ла бүгү-индий ужуражыышкын-дыр. Дээрги Брежнев-биле ужуражыр, аңаа байыр чедирер болгаш бүгү делегейге тайбыңның хөрээ дээш Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга найыралды хөгжүдер талазы-биле улам улуг чедиишкиннерлиг болурун аңда күзээр дээш, бистиң ниитилелдиң идепкейжилерги Индияның эң-не ырак бүлүнарындан четкилеп келген.

Бо дээрге, сөстүң долу утказы-биле алырга, бүгү улусчу ужуражыышкын-дыр. Индий-совет найыралдың илгалдыг демдээ түл дээрге, ол болза чүгле чазактар аразында аналбир найырал эвес, харын улустарның аразында пайырал болуп турары болур деп, Премьер-Министр демделээн болгай. Оон кайы хире чөптүг болуп турарын чоокта чаа Совет Эвилелиниге чоруп тургаш, мен база катап билдим. Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорууга ында база изин-биле байырын чедирип, оон төөгү талазы-биле чугуланыр эки билип турар болду.

Сөөлгү каш чыл иштинде Индияда Индий-совет культура ниитилели болгаш ССРЭ-де Совет-индий культура харылзааларының ниитилели ийи чурттун кайызынга-даа дөмей чугула элээн каш болуушкуннарны байырлалдыг демделеевинер. Оларның аразында — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 1967 чылдагы 50 чылының ою. Махмат Гандиниң төрүттүнген хүнүден бээр 1969 чылда чүс харлааны. В. И. Ленинниң төрүттүнгел хүнүнден бээр 1970 чылда чүс харлааны болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 1972 чылда 50 чыл ою бар, болуп турар. Джавахарлал Неруның 1955 чылда Совет Эвилелиге чоразындан эгелээш, албан ёзүзүнүң элээн каш аян-чоруктары-даа болгулаан. Дээрги Брежневтиң бо үеэн турары Индияның болгаш ССРЭ-ниң пайыралдыг харылзааларының бүзүлбас болгаш доктаамал коргул сестир чорукту чайлатканында илереп турар. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының чорудулгазы ядролуг дайынны чайладыр дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында дугуржулгада база чайынаачак илереп турар. Ол чорудулга Азияга база ылерээн. Чоохку Чоон чүкке чоокта чаагы кризистиг үезинде, оон мурнуунда Вьетнамга болуушкуннар-биле бир домей, халапка таварышкан оюктерни черге кагбас болгаш империализмге база колониализмге удур бодупун демиселии кошкатпас деп үүвеии Совет Эвилели көргүскеп.

Коллективтиг айыыл чок чоруктун эйтырыынга дешилгени Европа чедип ап болур турда, оны Азияга чүге ынчаар кылып ыыдавас чүвел? Джавахарлал Неру чаңгыс аай болгаш чаартыынга Азия дугайында бодал чораан болгаш Индияның Премьер-министри болуп тургаш, оон башгайы кылган базынмарының бирээзи Азияның чурттарының аразында харылзааларның айтырыгларының талазы-биле конференцияны Делиге чыгтавы болуп турган. Ол болза «Панча шила» деп ат-биле сураглыг тайбың кожа-хелбээ догунаашкынның политиказы-биле дүжүп турган. Ол-ла үезинге, ынчалза-даа Африканың байдалын барымдаалап көрүп турган, Бандунг конференциязын чоруткан турган. Ынчангаш Азияга айыыл чок чоруктун негелделерин тургузар дугайында ол өндүр улуг күзел Силерниң бодалыларда база улуг черии эвлеп турар болганывга бис чоргаарлаңыл турар бис, хүндүлүг авалы дээрги Брежнев.

Улуг күрүнелериң аразынга харылзааларның чоокта чаа чылып экижээнинге Индия сеткилдия ханызындан байырлы чедирип турган. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң амгы үеде чавырлып турар чорудулгазы Совет Эвилелиниң база хүлээп көрүп, детхээн кача-даа каттыштастыр политиказының шынның бадыткап турар-дыр. Тайбынга ынахшылдыг күштериниң чоокта чаа болган Бүгү-делегей конгрезинге Силерниң уттуурбас чугаанарны бис изиибиле деткип турар бис, ол конгресске 144 чурттан 3500 делегат кириишкеп болгай. Чеиссрлеиишкиниң эндере бүдүрерин сохсаткан турар ужурлуг деп, бодунарның чугаанарга медегледээн силер. Бүгү улуг күрүнелериң шериг бюджеттерии 10 хуу кызыргаш, оон алдынган акша-хөреңгиниң хогжүп орар чурттарда бөдүүн чонарының амыдырал байдалын экижиндериие ажыглаар дээр дугайында Силерниң санальиарны бедин-биле үнелээн бис.

Аян-чоруунарның программазы улуг болза-даа, бо ужуражыышкынга киржир арганы Силерниң тып алганыңарга бис улуу-биле оорун тур бис деп, Л. И. Брежневке К. П. Ш. Менон чугаалаан. Бүгү Индияда мун ажыг салбырлыг болуп турар Индий-совет культура ниитилелиниң омүнээзинден Индияның улуг ынчу. Совет Эвилелиниң улуг удуртукчуу болгаш шылгарангай күрүне ажылдакчызы, кижи төрелгетенниң эң эки келир үезии дээш мотаг чок демиселии Силерге байырны чедирип тур бис, эргим болгаш хундулуг дээрги Брежнев.

СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежневке сөс берген. Залга дыңмыттиг адыш часкаашкынынары чаңгыланып үнген. Бүгүде түрүп келген «Ура!», «Найырал!» деп кыйгылар чаңгыланган.

•(Уланчызы 2-ги арыында).

ИНДИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ УЖУРАШКАНЫ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.) СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежнев ноябрьның 27-де Индияның Коммунистиг партиязының удуртукчулары-биле ужурашкан. ИКП-ниң Национал Чөвүлелиниң даргазы Ш. А. Данге, ИКП-ниң Национал Чөвүлелиниң Чиргике секретары Р. Рао, ИКП-ниң Национал Чөвүлелиниң Төп секретариадының кежигүнери Н. К. Кришнан, Б. Гупта, П. Шарма, И. Синха, Р. Редди, И. Гупта, С. Кумараи олар ужуражыышкынга кириишкеп.

Совет таладан ужуражыышкынга СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ниң кежигүнү П. М. Пегов, СЭКП ТК-ниң кежигүнүнге кандидат В. Ф. Мальцев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ниң Чиргине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның Чиргине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ниң Чиргине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин, СЭКП ТК-ниң харысхалгалыг ажылдакчылары Ю. А. Жилин, П. В. Кулобин, ССРЭ-ниң Индияда херектерииге тур бүзүреттирген В. К. Болдырев киришкеннер.

Эш Л. И. Брежнев индий эштерге СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы-даа талазыбиле ажыл-чорудулгазының эң чугула айтырыгларының дугайын чугаалап берген. Ол Совет Эвилелиниде коммунистиг тургузуушкуннуң программазының күүселдезиниң дугайын, үлетпүрүг болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң талазы-биле совет улустуң чедиишкиннериниң, амгы үеде совет кижилерииң шиитпирлер турар айтырыгларының дугайында, СЭКП-ниң идей-политиктиг болгаш организастыг ажыл-чорудулгазының дугайында чугаалаан.

Делегей харылзааларынга таайын хелбээ догунаашкынның принциптерин чайгылыш чоокка боттандырып тургузарынче, улустарның хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң херээн камгалаарынче угланган Совет Эвилелиниң политиказының дугайын эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Индияга бистиң бо аян-чоруувустуң эчис соруглазы бистиң чурттар аразынга найыралды улам быжыглаары, олардың аразынга янзы-бүрү ёдырлар талазыбиле хады ажылдажылгага чаа ядыгни кылыры болур деп, ол чугаалаан. Индияның Премьер-Министри дээрги Индира Ганди-биле чугаалажыышкыннарның чоруп турарын алгаш көөрге, ук чугаалажыышкыннар ийи улуг улустарның эрге-ажыктарын барымдаалап көрген үре-түңнелдерии бээрииге бүрүн бүзүреп болур.

1969 чылдың чөвүлел хуралының соонда делегейниң коммунистиг шамчээшкининиң делегейге улуг күш болур ролю өскеи болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының база улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының херээнге чугула салыышкының кииргении эш Л. И. Брежнев демделээн. Делегей кырында боол турар чаа-чаа болуушкуннар, аңы-дуңма партияларның мурнуунда салдыган соруглагыдаа оларның хүрээлеңиерии марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилеэш улам сырый каттыштырарын негеп турарын ол база демделээн. Эш Л. И. Брежнев СЭКП биле ИКП-ниң аразында аңы-дуңма ёзүзүнүң харылзаазының тургустунганын демделээш, ийи партия аразынга харылзааларны улам калбартыр, идепкейжидериниң чугулазын айыткан. СЭКП ТК-ның Чиргине секретары ийи партияны харылзаштырган аңы-дуңма ёзүзүнүң бүзүлбас найыралыңны демдээ» кылдыр совет скульптор Л. Е. Кербельдиң сиилбин кылганы В. И. Ленинниң хүлер бюстузун ИКП-ниң удуртукчуларынга белек кылдыр тывыскан.

Ш. А. Данге, Р. Рао болгаш өске-даа эштер индий коммунистерниң өмүнээзинден СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорууга изиг байырны чедиргеннер. Бо аян-чоруктың индий улустуң эң-не колбак кежеткеринге канчаар-даа аажок улуг кодурлуушкуну болдурган. Олар бо аян-чорук Индия биле Совет Эвилелиниң аразында пайырадлыг улам быжыглаар турарилың чаа, чаймишчак хереченин ,болур деп көрүп турарлар деп, олар чугаалааннар.

Силерниң Делиге болган массалыг митингиге болгаш тайбыңга ынак күрүнелериң Москвага чоокта чаа болган конгрезиниедаа чугааларыңар Индияның демократтыг күштерин сорук чыырип, тайбың база социал депшилге херээнии тынызырииге бүзүрелди күштелдирип турар деп, Р. Рао эш Л. И. Брежневке чугаалаан. Эш Ш. А. Данге СЭКП-ниң XXIV съездиниң үлээп алганы Тайбың программазының шылгарангай ужур-дузазын айыткаш, оон ажыдыралга боттандырар чорук делегейниң бүгү байдалынга улуг салдарын чедирерии демделээн. СЭКП-ниң удуртулгазының эш Л. И. Брежневтиң бодунуң бүгү-ниитиниң тайбыныңын херээ дээш демисселге кылып турар эгелээшкиниерии болгаш үндүрүп турар күштерии ол бедин-биле үнелеп көргеи.

Ужуражыышкын ақы-дуңма ёзүзүбиле чүректиг ханызындан боол эрткеи.

БАЙЫРЛЫГ ТЕЛЕГРАММА

СЭКП ТК-ниң Чиргиле секретары Л. И. Брежнев болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. Подгорный Югославияның коммунистер эвилелиниң Даргазы, Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың Президентизи эш Иосип Броз Титога Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың национал байырлаазы — Республиканың хүнүн болгаш югославтың күрүнелиг тургузары дээш демиселиниң чугула үечаадазы болган Югославияның улусчу хосталгазының антифашистиг вечазының ийиги сессиязының боол эрткенинге бээр 30 чыл болган оюн таварыштыр байырлыг телеграмманы чоруткан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш бүгү совет улустарының өмүнээзинден олар Югославияның Коммунистер эвилелиниң Президиумунга, ЮСФР-ниң Президиумунга болгаш аңы-дуңма югослав улуска чүректиң ханызындан байырны чедирип, эки күзээшкиниерии илергейлээн.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Коммунистер эвилелиниң удургулгазы-биле Югославияда политиктиг, ажылчыл болгаш культура тургузуушкуннуда база ажылчы чонпарның чаагай чорууң бедидиринде улуг чедиишкиннерниң чедип алдынганын телеграммада демделээн.

ЮСФР-ниң улустарының социалистиг ниитилелдя тургузарыңга, боттарының хөй националдыг күрүнезии быжыглаарыңга чедип ап турар чедиишкиниерин совет улус аңы-дуңма эп-сеткил каттыжышкыны-биле демделеп турар. Социалистиг Югославияның тайбың болгаш улустарының айыыл чок чоруу дээш демиселии бистиң чүртүвуста бедин-биле үнелеп турар.

Социализм биле коммунизм тургузуушкунуунуң үндезии эрге-ажыктарының болгаш соруглаларының ниитилешкээнге үндезилеттингеи совет-югослав найырал, бистиң партияларывыс биле чурттарывыстың аразында кадыг ажылдажылгазы бистиң улустарывыстың чаагай чоруунга дүүштүр улам хөгжүр болгаш социализмниң туруштарын быжыглаарынга база тайбың, хостапга болгаш социал депшилге дээш империализмге болгаш колониализмге удур демнеежип турар күштерни каттыштырарынга дуза-лаар дээрзинге быжыг, бүзүреддиг бис. Чоокта чаа бедик демнелге эрткеи совет-югослав чугаалажыышкынынар СЭКП биле ЮКЭ-ниң аразында, бистиң улустарывыстың болгаш чурттарывыстың аразында чеңгис эптиг быжыгып турарын база катап көргүскеп.

Бо байырлалдыг хүнүү вазрыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улустар югослав коммунистерге болгаш ЮСФР-ниң ажылчы чонпарынга социалистиг чаагай ажыышкынларны быжыглаар хөреңге, бодунуң Төрээн чуртун чечектелдиреринге чаа-чаа чедиишкиннерии күзеп тур.

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢНЫҢ НҮҮРҮНДЕ

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Хүндүлүг дээрги дарга!
Дээрги Индира Ганди!
Эргим өөнүктер!

Индий-совет культура нииттилелиниң удуртукчулары болгаш активчилери силер-биле база Совет Эвилелиниң Индияда хөй санныг өөнүктериниң төлээлекчилери силер-биле ужуражып турарымга кончуг өөрүп тур мен.

Индияга бистиң келгенивис найыралдың аян-чоруу болур. Маңаа силериң хүндүткелдиг чериңерге, чылыг чаагай хүлээп алыышкынның байдалдарынга кижи «найырал» деп сөсте кирген канчаар-даа аажок улуг фактор апарган, ол ам-даа бызыгар дээрзинге бүзүрээр бис.

Совет Эвилели биле Индияның аразында харылзааларның хөгжүп орарын Индияның чазааның баштыңы дээрги Индира Ганди-биле бистиң бо хүннерде кылып турар чугаалажышкынарывыс бадыткап турар. Джавахарлал Нерумуң арттырып каан чагыын боттандырарынга Индира Гандилиң кайы хире салыышкынны киирип турары делегейге билдингир.

Силериң нииттилелиңерниң ажыл-чорудулгазын Индира Гандииң бедии-биле үнелеп көрүп турарын мөңээ дыңнатканы кончуг-ла өөрүнчүг болду. Ол үнелээшкинге бодумнуң таламдан долузу-биле каттыжып тур мен.

Улустар аразында найырал дээрге, ол анаа-ла бир айтыры эвес-тир. Ол буянныг керекке бодунуң үгаанын, энергиязын болгаш чүрээн бөрип турар дириг кижилер ону тургузуп турар. Ынчангаш силериң чуртуңарның чүс-чүс мүң хамаатылары, индий нииттилелдиң янзы-бүрү болукторииниң төлээлекчилери — ажылчыннарга, тараачыннарга, башкыларга, эмчилерге, инженерлерге, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга силериниң өөнүңээдерге байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер. Бистиң чуртувуска эки күзелин илередип турары дээш оларның холуң тудуп байыр чедирерин күзеп тур мен. Оон болдунмазы хараадангыг-дыр. Ынчалзажок бодунуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының хөй чылдарыч индий-совет найыралды быжыглаарынга бараалгадыр; ол херекке хөй күжүн үндүрүп келген кижилериң аттарын адап көрейн. Индий болгаш совет хөй-нииттининиң харылзааларын быжыглаарынга хөй түүлдерии кылган Балигуның Сайфуддин Китчүлүнүң, генерал Сокхейниң болгаш өске-даа идепкейлиг ажылдакчыларның аттарын бистиң чуртувуста эки билир. Индий-совет найырал нииттилелиниң он чыл удуртуп келген силериниң нииттилелиңерниң президентизи дээрги Меноннуң үре-түннелдиг ажылдап келгенин онзалап демдеглекседим.

Совет-индий найырал дугайын бо хүннерде эвээш эвес чугаалап келдим. Делиге чедип келгеш аэродромга, Индияның Премьер-Министриниң маңаа Индияга ужуражып турганымны сактып тур мен. Неру индий-совет харылзааларыны кезээде кичээгейлиг хайгаарап, ооң перспективаларын деткип чораан. «Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарынның аразында харылзаалары улам-на быжыг болгаш найыралчы апар чыдар» деп, ол 1961 чылда чугаалап турган. Ооң кайы хире өткүт чугаалаанын бо хүннерде кымда маргыжып шыдавас.

Совет-индий найырал бо хүннерде бистиң чурттарывыстың улустарының амыдыралында канчаар-даа аажок улуг фактор апарган, ол ам-даа бызыгар дээрзинге бүзүрээр бис.

Совет Эвилели биле Индияның аразында харылзааларның хөгжүп орарын Индияның чазааның баштыңы дээрги Индира Ганди-биле бистиң бо хүннерде кылып турар чугаалажышкынарывыс бадыткап турар. Джавахарлал Нерумуң арттырып каан чагыын боттандырарынга Индира Гандилиң кайы хире салыышкынны киирип турары делегейге билдингир.

Силериң нииттилелиңерниң ажыл-чорудулгазын Индира Гандииң бедии-биле үнелеп көрүп турарын мөңээ дыңнатканы кончуг-ла өөрүнчүг болду. Ол үнелээшкинге бодумнуң таламдан долузу-биле каттыжып тур мен.

Улустар аразында найырал дээрге, ол анаа-ла бир айтыры эвес-тир. Ол буянныг керекке бодунуң үгаанын, энергиязын болгаш чүрээн бөрип турар дириг кижилер ону тургузуп турар. Ынчангаш силериң чуртуңарның чүс-чүс мүң хамаатылары, индий нииттилелдиң янзы-бүрү болукторииниң төлээлекчилери — ажылчыннарга, тараачыннарга, башкыларга, эмчилерге, инженерлерге, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга силериниң өөнүңээдерге байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер. Бистиң чуртувуска эки күзелин илередип турары дээш оларның холуң тудуп байыр чедирерин күзеп тур мен. Оон болдунмазы хараадангыг-дыр. Ынчалзажок бодунуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының хөй чылдарыч индий-совет найыралды быжыглаарынга бараалгадыр; ол херекке хөй күжүн үндүрүп келген кижилериң аттарын адап көрейн. Индий болгаш совет хөй-нииттининиң харылзааларын быжыглаарынга хөй түүлдерии кылган Балигуның Сайфуддин Китчүлүнүң, генерал Сокхейниң болгаш өске-даа идепкейлиг ажылдакчыларның аттарын бистиң чуртувуста эки билир. Индий-совет найырал нииттилелиниң он чыл удуртуп келген силериниң нииттилелиңерниң президентизи дээрги Меноннуң үре-түннелдиг ажылдап келгенин онзалап демдеглекседим.

Совет-индий найырал дугайын бо хүннерде эвээш эвес чугаалап келдим. Делиге чедип келгеш аэродромга, Индияның Премьер-Министриниң совет аалчыларга алдар кылдыр тургускан шайлалгазынга болгаш силерниң кайгамчык найысылалыңарның ажылчы чоннарыныц массалыг митингизиниге чугаалаан чугааларыңга ол дугайын демдеглээн мен. Маңаа чаңгыс түүлдүң дугайын онзалап чугаалаксадым.

Күрүнелер аразында эки байдалды тургузарынга, янзы-бүрү чурттарның кады ажылдажылгазын хөгжүдериниге улустар боттары улуг роль-дуг апар чыдар уеде чурттап турар бис. Маңаа хамаарышпыр апарган Индияның чонунуң күзел-бодалын илергейлеп турар Индий-совет найырал нииттилелиниң буянныг ажылы улам-на улуг ужур-дузалыг апарган. Силериниң нииттилиңерге ёзулуг-ла буянныг ишти кылыры онаашкан. Улуг орус чогаалчының чугаалааны ышкаш, силер эң-не угаан-сарыылдыг, өндүр-чаагай болгаш кезээ-моңгедеги түүлдерии кылып, улустар аразының найыралына, аку-дүмалышкы чоруккa массаларны кижизидерининге дузалап турар силер. Бо талазы-биле силериниң кижи бүгүдезиниң болгаш нииттилелдиң кылып турар ажылын үнелээри берге.

Индий-совет найыралды хөгжүдери дээш туржуп турар күрүне болгаш политиктиг ажылдакчыларның кылып турар түүлдерин силериниң ажылынар улам бижыглап, улам бурунгаарладып турар. Кижилер өске улустарның төөгүзүн, чанчылдарын, культуразын эки билген тудум олар ук улустарның бо хүнгү сорулгаларын, бодалдарын болгаш бот-боттарының дугайында сагыш салыышкынын эки билир апаар дээрзин амгы уеде кымда маргыжып шыдавас. Ынаг чорук идегежириниг бот-боттарын билчириниң байдалдарын түргүзар. Ынаг байдалда найыралдың чечээ саглаңнадыр чечектелир.

Силериң чуртуңарда ССРЭ-ниң, совет кижилериң амыдыралын болгаш күш-ажылын улуу-биле сонуургап турарын билир бис. Индий улуска Владимир Ильич Ленинниң адының эргимин, чижээлээрге, улустуң хосталгазы болгаш эргe-шөлээзи дээш ол улуг демиселиге Калькуттада туралскаал тургусканын бедик үнелеп турар бис. Совет Эвилелин, ооң тайбыңга янак дашпыкы политиказын Индияда хүндүлеп, аңаа таарзының турарынга бистиң сеткилвис ханып, өөрүп турар.

Эргим өөнүктер, Индия-биле найыралчы харылзааларны быжыглаар талазы-биле совет кижилер аажок улуг ажылды чорудуп турарын силерге чугаалап болур мен. Олар Индияның чүгле хөй чүс-чүс чылдарлыг төөгүзүн болгаш ооң эртебурунгу культуразын эвес, харын ооң бөгүнгү амыдыралын, амгы боттуг түүлдерии аажок сонуургап турар. Бисте индий авторларның номнарын хөй миллион тираждарыг парлап турары, Москваның болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хөй-хөй хоорайларының театр сценаларында индий чечен чогаалдың база улустуң эпостарының аяны-биле тургускан шинлерни көргүзүп келгени ол дугайын чугаалап турар. Совет эртемденнер Индияның төөгүзүнге, экономиказынга, философиязынга, уран түүлүнге тураскааткан хөй-хөй ажылдарны тургускан. Ылаңгыя бистиң чуртувуста индий улустуң национал-хосталгалыг демиселининиң хөлзеткен. Ынчан ол «Россия дугайында чагаалаарыңга» совет кижилер «бо аажок делгем девискээрге чаа делегейни тургузар дээш, билектерни сывыртыныпкан ажылдап турарлар» деп бижээн.

Ооң соонда каш он чылдар эрткен. Бис ол чаа делегейни бодувуста тургузуп алган бис.

Шынчы чорук, күш-ажыл кижилериниң аас-кежии дээш, кайгамчыктыг түүлдерии кылып шыдаар, түү-дaa эннешпес күш-шыдалдыг, хүүлгаазын маадыр дугайында улустар чүс-чүс чылдар дургузунда боттарының тоолдарынга тоолдап чораан. Ол маадыр дээрге улустуң боду ол, а анаа хүүлгаазын күштү социализм берип турар дээрзин бистиң дуржулгавыс көргүскен.

Бис ам-даа «билектеривис сывыртыныпкан» ажылдап турар бис, эргим өөнүктер, чүге дээрге улам бурунгаарлвар күзелдиг бис. Бис социализмниң артык күштүүн эртем-техниктиг революцияның эң чаа чедишкиннерга-биле холбаштырарын күзеп турар бис. Бис чурттуң будурукчу күштериниң чаа шапкын көдүрлүүшкүдүн болгаш совет улустуң материалдыг база угаан-бодал деңнелин бедидерин чедип алыр сагыштыг бис. Нииттилел харылзааларын улам сайзырангайжыдарын, социалистиг демократияны хөгжүдерин бодувустуң сорулгавыс кылган бис.

Совет Эвилелиниң-даа, өске социалистиг күрүнелернин-даа чедишкинниг бурунгаар шимчээшкинниге оларның улустарының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының бүгү айтырыгларын ам херек кырында хаара туткан аку-дүмна калбак кады ажылдажылгазы улуу-биле дузалап турар. Политикага кады хөделиишкиннер, экономиканга планнарны таарыштырары болгаш күш-ажылды хуваары, нииттилел амыдыралының дуржулгазын солчуру, культураның үнелиг чүүлдерии-биле солчуушкуннар —бо бүгү шуптузу социалистиг кады ажылдажылганың киржикчизи бүрүзүн байыдып турар.

Колониалдыг дарлалдан хосталган чурттар-биле бистиң кады ажылдажыгавыс базында бижыгып турар. Бо талазы-биле Индияга бистиң амгы аян-чоруувус, Премьер-Министр дээрги Индира Гандиниле чугаалажышкынарывыс улуг үре-түннелдиг болур дээрзин канду-даа хөөредишкин чокка чугаалап болур бис, орта бүзүреп турар бис. Ол түннелдер бистиң ийи чурттарывыстың улустарының чаагай чоруу дээш, совет-индий харылзааларны улам ыпай хөгжүдериниге эки барган болур дээрзинге бодумнуң бүзүрелиимни борта чугаалап көрейн.

Көрдүнген түүлдер боттуг болзун дээш, эвээш эвес ажылдаар керек. Совет-индий харылзааларның эрге-ажыы дээш, кады ажылдаар бис!

Бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыы дээш, кады ажылдаар бис!

Совет-индий найыралдың, тайбыңның эрге-ажыктарынга силериниң буянныг ажыл-чорудулганар дээш, силерге улуубиле четтирдивис, өөнүктер!

Совет Эвилелиниң совет улустуң адынга база мээң бодумнуң адымга бөгүн борта чугаалаан чылыг сөстер дээш, бүгү кижилерге чүректиң хамыындан четтирдим.

Л. И. Брежневтиң чугаазының түннел сөстерин чыылганнар туруп келгеш, диңмиттинг, үр адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Совет Эвилели биле Индияның аразында, совет болгаш индий улустарның аразында моңге, бузулбас найыралдың-дүүрү, тураскаал демдээ кылдыр, сураглыг совет чуруктуу Пётр Мальцевтиң чурааны «Кызыл шөл» деп чуруктуу Л. И. Брежнев Индий-совет культура нииттилелиниге дамчыдып бөэрге, ужуражышкынның киржикчилери диңмиттинг адыш часкаан.

Чылганнар Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң чугаазын чылыг уткаан.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Брежнев!
Хүндүлүг аалчылар!
Эргим өөнүктер!

Мээң адым Индий-совет культура нииттилелиниң даңзыында киирттинмээн, ынчангаш ол нииттилелдиң кежигүнү эвес кижи болгай мен. Ындыг-даа бол ук нииттилелге, оон активчилеринге хүндүткелдинмни хереченлер көргүзер дээш мында чедип келдим. Индий-совет найырал-дыг база-ла силер дег талалакчызы мен, оон башка бо ужуражышкынга киришпес ийик мен.

Индия биле Совет Эвилели сырый найырал харылзаалыг деп үвени билир болгай силер. Бистиң национал хамаарышпас чоруувусту камгалаарывыс ол найырал дузалап турар. Экономикавыс-ла ылап шыырак турар болза, ону камгалап шыдаар бис. Совет Эвилели аңаа хамаарыштыр бүгү хемчеглер-биле биске база дузалап турар. Бистиң найыралывысты В. И. Ленин биле Джавахарлал Неру үндезилеп тургускан. Л. И. Брежнев индий-совет найыралга ажыктыг хөй-хөй чаагай үүлени бүдүргеп, Чиңгине секретарының ады бистиң чуртувуста бөгүн база ындыг ханы хүндүткелдиг адаттыныр турар.

Совет улус бистиң найыралывысты быжыглаары дээш изиг күзелдии-биле туржуп турар деп үвени билир мен. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайында, В. И. Ленинниң дугайында чажымда дыңнаан үвем-не кайы хөй, ындыг-даа бол, Совет Эвилелиң мээң ылап билип алырымга нииттилеливистиң хүндүлүг президентизи К. П. Ш. Меноң дузалаан үүве. ССРЭ-ге түр аян-чоруктар кылып чораан үемде совет улустуң амыдыралы-биле мээң эки таныжып алыр аргам чок турган. Ол аразында бир катап Совет Эвилелиниң хөй-хөй черлериниге баар болгаш найыралчы совет улустуң амыдыралын улам эки билип алыр аргалыг болган мен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруу — үргүлчү халбарып турар индий-совет найыралдың быжыг база бир звенозу, ынчангаш бо аян-чоруктуң түннелинде бистиң найыралывыс улам быжыгар дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Чаа амыдыралды тудуп тургузарынга идепкейлиг киржип турар совет херээженнерге чүректиң ханызынан болгаш өөнүңээдиэи-биле, бүгү күш-ажылды коллективтиң, бүгү нииттилелдиң хереченлерин эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннуң киржилгезин калбартыры-биле тодаргайлаттынар.

Коммунизминиң бүгү өндүр улуг тургузуушкунунуң организакчы болгаш удуртукчузу—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы интернационалчы-ленинчилерниң партиязы. Бодунуң аңгы талазы-биле бүдүжүнүң, идеологиязының болгаш политиказының, идеяларының болгаш практиктиг хереченииниң, составының болгаш тургузуунуң талазы-биле ол партия интернационалчы партия.

СЭКП-ниң дайынчы отряттарының бирээзи—Литваның Коммунистиг пәртиязы, ол партия ленинчи туруштарга чайгылыш чок туржуп, коммунизмни тургузарының улуг херээнге шынчы болуп келген. Совет Литваның чедишкиннери — Литваның Коммунистиг партиязының, ооң Төп Комитединиң, республиканың бүгү партия организациялыларының улуг ачы-хавыязы. Совет, профэвилел, комсомол организациялара база үре-түннелдиг ажылдап турар.

М. А. Суслов делегей байдалының чамдык айтырыгларынга тодаргай доктаап, сөөлгү үеде делегейниң дүшкүүрлуг чоруунуң кошкаашкыны СЭКП-ниң XXIV съездизиниң даштыкы политиктиг угланышкынының амыдырала чедишкинниг боттанып турарын бүзүрелдин-биле бадыткап турар деп, онзалап демдеглээн.

Делегей харылзааларында эки талазынче эргилдени делегейниң хөй-нииттизи бистиң тайбыңга янакшылдыг ленинчи политикавыс-биле, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдүрүп үндүргени Тайбыңның программазын чайгылыш чок боттандырып турары-биле, СЭКП-ниң, оон ТК-зының, «Улустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналын төлептии-биле тывыскан ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазы-биле холбаштырып турарында чоргаарланып турар бис деп, М. А. Суслов медеглээн. Эш Брежневтиң бо хүннерде Индияда аян-чоруу тайбың херээн улам ыпай быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг.

Бистиң делегейде угланышкынывысты делегейниң бүгү депшилгелиг хөй-нииттизиниң талазындан калбаа-биле хүлээп көрүп турар. Ооң чырыткыланчак көргүзүү Тайбыңга янакшылдыг күштериниң Москвага доозулган Бүгү-делегей конгрези болган.

Аажок улуг ужур-дузалыг сорулгаларны шинтпирлээриниге эки перспективаларын ам совет улустуң мурнунда ажыттынып турар деп, М. А. Суслов медеглээн. Ол сорулгаларны күүседири бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарынга, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң туруштарын быжыглаарынга улам таарымчалыг байдалдарны тургузуп, бүгү делегейниң улустарының, национал хосталга болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү күштериниң каравнга көзүлдүр Совет Эвилелиниң улустарының холбаштырып турар үнелеги — тайбың, хосталга, социализм. Бистиң улустарывыстың найыралы кымнарныд-даа эрге-ажыктарынга, кайы-даа чурттарга удур угланмаан деп үвени ижкижи төрелгетен билир. Ук найырал харын делегейниң бүгү улустарының күзел, чүткүлүнге дүүжүп турар.

Литто Гхош чугаазын мынчалдыр орустан доозарга, ужуражышкын киржикчилери адыш часкаан:

— Эргим эш Брежнев! Маңаа чурттуң хамык булунарындан бистиң нииттилелливистиң келген бүгү кежигүннериниң изиг байыр чедиргенин болгаш ынакшылын Силерге дамчыдып бериксээр-дир мен.

• • •

Индий-совет культура нииттилелиниң активчилери-биле Л. И. Брежневтиң ужуражышкыны Индия биле Совет Эвилелиниң улустарын эвилелдештирип турар чанчыл болган найыралдыг харылзааларның быжыын, боттарының шынчы, шылгаттынган өөнүү —Совет Эвилелиниге Индияның демократтыг хөй-нииттизиниң эң калбак «хүүлгаалиериниң ханы хүндүткелдиин, ижин-кара чок чоок сеткилдиин хөй катап илертейлеп көргүскен.

Н. КОЛЕСОВ,
В. МАТЯШ.

Делиге парлалга конференциязы

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң аян-чоруунга холбашкан ээлчегиниг парлалга конференциязынга Индияның ДХМ-ниң даштыкы хереченнер талазы-биле секретары Кеваль Сингх чыылганнарга: чурттуң хамаарышпас чоруун чедип алган үеден бээр индий чазактың болгаш индий улустуң чедип алган чедишкиннерин Премьер-Министр Индира Гандиниң чугаалажышкыннар үезинде совет төлээлерге дыңнатканын айыткан. Совет-индий чугаалажышкыннарның эп-найыралчы, ажыл-керекчи ёзу-биле эртип турарын Кеваль Сингх демдеглээн.

Совет төлээлекчи Л. М. Замятининиң чугаалааны:

— Делегейниң чугула айтырыглаарының болгаш советиндий политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа адырлар талазы-биле харылзааларны Совет Эвилели-даа, Индия-даа ханызы-биле билип турары чугаалажышкыннардан тодаргай боол турарын парлаага төлээлекчилеринге дамчыдарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары меңээ дааскан. Ол чугаалажышкыннарның ханы хүндүткелдиг болгаш индий улустуң чедип алган чедишкиннерин Премьер-Министр Индира Гандиниң чугаалажышкыннар үезинде совет төлээлерге дыңнатканын айыткан. Совет-индий чугаалажышкыннарның эп-найыралчы, ажыл-керекчи ёзу-биле эртип турарын Кеваль Сингх демдеглээн.

Совет төлээлекчи Л. М. Замятининиң чугаалааны:

— Делегейниң чугула айтырыглаарының болгаш советиндий политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа адырлар талазы-биле харылзааларны Совет Эвилели-даа, Индия-даа ханызы-биле билип турары чугаалажышкыннардан тодаргай боол турарын парлаага төлээлекчилеринге дамчыдарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары меңээ дааскан. Ол чугаалажышкыннарның ханы хүндүткелдиг болгаш

СОВЕТ УЛУСТАРЫҢ ЧАҢГЫС ААЙ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Литва ССР-ге Улустарның найыралы орденни тывысканы

ВИЛЬНЮС. Республиканың бүгү девискээринде улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал. Бүгү аку-дүмна, совет улустар-биле литва улустуң бүүлбас чаңгыс эвиинң демдээ кылдыр, Улустарның найыралы орден Ленинниң орденнибиле кожа Совет Литваның тугунда бурунгу хүн чайнай берген. Коммунистиг тургузуушкуннуң керээнге, социалистиг Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарының керээнге республиканың салыышкынын ол бедик шаңнал-биле Ада-чурттуң бедик үнелеп көргени ол.

Совет Литваның найысылалы кызыл туктар-биле болгаш чайнаан транспарантылар-биле шиметтинген. Бедик шаңналды республикага тыпсырынга холбаштырган байырлалга келген хөй санныг аалчыларны чалыы шинчи кирген бурунгу хоорай уткаан.

Литваның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш республиканың Дээди Совединиң Спорт ордузунуң улуг залынга болган каттышкан байырлыг хуралынга Литваның КП ТК-зының кежигүнниң болгаш кежигүннериниге кандидаттар, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Литва ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, партия, совет, хөй-нииттининг организацияларының удуртукчулары, үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемниң, культураның ажылдакчылары чыылган.

Байырлыг хуралды Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. Ю. Шумаускас ажыткан. Совет Эвилелиниң болгаш Литва ССР-ниң Күрүне гимнери залга байырладлыг чаңгыланып үнген. Литва ССР-ниң түгүн база СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тураскаал тугун залга киирип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга байырлыг хуралдың киржикчилери ажжок улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Сусловка сөс берген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң өөнүңээзинден болгаш ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодундан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өөнүңээзинден М. А. Суслов Төрээн чурттуң бедик шаңналы—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин, бистиң улустарывыстың найыралын, акы-дүмна кады ажылдажылгазын быжыглаарынга улуг ачы-хавыязы дээш, Совет күрүнениң экономиктиг, социал-экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезинге улуг салыышкыны дээш Литва ССР-ниң шаңнаттырганы Улустарның найыралы орденбиле холбаштыр байырлыг хуралдың киржикчилеринге, Совет Литваның бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Силериң республиканы шаңнааны сеткил өөрүнчүг болуушкун-дур деп, М. А. Суслов чугаалаан. Шаанда силериң республикага ажылдап чораан болганымда, социалистиг Литваның ачы-хавыязын болгаш чедишкиннерин бедии-биле үнелээн бо магалыг улуг өөрүшкүнү бөгүн силериниг-биле кады демдеглээри мөңээ онза өөрүнчүг-дүр.

Литва ССР—бистиң хөй националдыг социалистиг күрүненивистиң аныяк республикаларының бирээзи. Литва улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Совет эрге-чагыргаңы катап тургускан болгаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң составынга кирген 1940 чылдан бээр эртккен үе төөгү талазы-биле улуг эвес хуусаа-дыр. Ынчалза-даа ол уеде Совет Литва бодунуң экономиктиг, политиктиг болгаш культура хөгжүлдезинге капиталистиг тургузугнуң байдалдарында кижи сагыжынга кирбес-даа магалыг улуг чедишкиннерни чедип алган.

Бөгүн Литва — совет республикаларның улуг Эвилелиниң составында дең эргелиглерниң аразында дең эргелиг, чечектелген социалистиг республика-дыр. Литваның экономика тургузуушкунунга, улустуң чаагай байдалын бедидеринге, культура хөгжүлдезинге бүгү, чедишкиннери, республиканы чечектелген чурт болдурганы — литва улустуң бодунуң медерелдиг, шудургу ажыл-иженинң түңнели, ооң-биле кады Совет чурттуң өске бүгү улустары-биле, хамыктың мурнунда улуг орус улусбиле кады литва улустуң бүгү талалыг аку-дүмна кады ажылдажылгазының, дузалажылгазының болгаш бүзүлбас найыралының түңнели-дир.

Совет Эвилелиниң улустарының аку-дүмна найыралы—социалистиг нииттилелдиң эң улуг чаалап алышкыннарының бирээзин. Төөгүлүг ханы дазылдарлыг ол найырал ленинчи национал политиканы Коммунистиг партияның чайгылыш чок боттандырып турарының түңнелинде совет тургузугнуң социал-экономиктиг болгаш политиктиг быжыг баазазында бадыткаттынган.

Совет социалистиг нацияларның социализмден төрүттүүген аку-дүмна найыралы болгаш дузалажылгазы социал депшилгенің шимчеликчи улуг күжү болуп, тургузукчу күүлүг энергияны берип турар.

Ооң соонда М. А. Суслов СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин амыдырала боттандырар талазыбиле совет экономиканың чедишкиннеринге, тоску беш чылдың онаалдаларының күүселдезининң чамдык түңнелдеринге доктааган.

Совет экономиканың чедишкинниг хөгжүлдези улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культуразын бедидерин боттуу-биле хандырар деп беш чыл планының кол сорулгазын чайгылыш чок боттандырар арганы берип турар деп, М. А. Суслов чугаалаан. Беш чылдың эгезинден бээр чонның кижи санынга онааштыр боттуг орулгалар 13,5 хуу өскен. Улустуң хереглел барааннарынга чегелдезин дыка долу хандырып турар. Чурттала тудуу, а ол ышкаш школалар, эмнелгелер, уруглар албан черлериниң тудуу калбак фронт-биле чоруп турар. Совет кижилериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдары үргүлчү экижидип турар. Чурттуң ажылчы чоннарының мурнунда үлгер экижидип турар перспективалар чыыртыкылыг болгаш өөрүнчүг.

Беш чылдың онаалдаларын боттандырарынга Совет Литва улуг салыышкынны киирип турарын М. А. Суслов демдеглээн. Тоску беш чыл планын ол амыдырала чедишкиннинг боттандырып турар. Үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле он айлар планын 102 хуу күүсеткен. Литваның хөйхөй коллективтери, муң-мун ажылчы чоннары социалистиг чарышка киргеш, беш хүннүң онаалдаларын дөрт хүн дургузунда күүседир дээш демисежип турар.

Ам кол үүве үүл дээрге, техниктиг депшилгени бүгү хемчег-биле дүргедзирииге, күш-ажылдың будурукчүлүүн чайгылыш чок өстүрериниге, продукциянын шынарын бединдеринге, капитал тудугну дүргедедириниге, камналга чурумун эң шынгыы сагыырынга болгаш күш-ажылчы бедик сагылга-чурумнуг болурунга үндезилээш, бүгү будурулгенің ажыктыын дыка бедидери болур.

Совет Литваның ажыл-ишчилери ам-даа хөй түүлдерии кылыр апаар деп, М. А. Суслов чугаалаан. Бо байырлалдыг хүүде четпестер дугайын база уттуп болбас бис. Чижээлээрге, бо чылын республиканың чамдык будурулгелери күш-ажылдың будурукчүлүүн өстүрериниң планын күүсетпээн. Продукция сайгарарының талазы-биле 1973 чылдың он айларының планын 46 будурулге күүсетпээн. Капитал тудуушкунда болгаш чаа будурулгелерге төлевилел күүлерин шиңгээдип алырында улуг четпестер бар.

Сайзыраңгай социалистиг нииттилелдиң социал-политиктиг харылзаалары бүгү аңгыларны болгаш социал бөлүктерии, бүгү нацияларны болгаш улус чоннарны коммунизм тургузукчуларының чаңгыс аай ат-алдарын улам бедик көдүрер.

Улустарың найыралы орден-биле Литва ССР-ни шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын чыылганнар диңмиттинг адыш часкап турда, М. А. Суслов номчааш, Төрээн чурттуң бедик шаңналын республиканың тугунга кадап берген.

Бедик шаңнал-биле холбаштыр М. А. Суслов чыылганнарга база дагын байыр чедиргенің дакпыр орденниг Литва Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары Төрээн чурттуң бедик шаңналыңга бүгү совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунизм дээш чаа-чаа чедишкиннери-биле харылаар дээрзинге ханы бүзүрелин илергейлээн.

М. А. Сусловтуң чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Ю. Снечкус болгаш байырлыг хуралга сөс алган өскедаа ораторлар Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтирнишкинии илергейлеп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлеери, тоску беш чылдың онаалдаларын чедишкиннинг күүседир дээш демисежип Литваның кижи-кижи чоннары улуг салыышкынын киирер дээрзин бүзүредип чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

В. КУЛИКОВ,
Э. ВАСЕРДАМАС.
(СЭТА-ның корр.).

ФЕРМАЛАРНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫН — БЕШ ЧЫЛГА БАРААН БОЛДУРАР

Мурнакчы малчыннарның Бүгү-россия чөвүлел хуралы

Россия Федерациязының фермаларының ат-сураглыг мастерлери, Күш-ажылдың Маадырлары, колхоз, совхоз бүдүрүлгезиниң чаартыкчылары, ажыл-агыйларының тускай эртемнигдери, удурткучулары, эртем албан черлериниң төлөөлекчилери, партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының ажылдакчылазы ноябрь 28-те Москвага ажыттынган чөвүлел хуралга чыглып келген.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарының, ведомстволарының харысалгалыг ажылдакчылары чөвүлел хуралдың киржип турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. С. Соломенцев** чөвүлел хуралды эге сөзүг-биле ажыткан. СЭКП Төп Комитединиң, Россия Федерациязының чазаанның өмүнээзинден ол СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун республикага тывысканы-биле холбаштыр, чөвүлел хуралдың киржикчилеринге байыр чедирген. 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база белеткээрин көвүдеридиң дээш бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тинилекчи болганы дээш ол шаналды республикага тывыскан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң даалазын мен улуг өөрүшкүүбиле күүседип база Кызыл тукту республикага тывысканы-биле холбаштыр чөвүлел хуралдың киржикчилеринге, Россия Федерациязының мал ажылының бүгү ажылдакчыларынга изиг байырны дамчыдып тур мен. Мал ажылының ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның бүгү ишчилери бо чылын чедип алган түңнелдерин үүле быжыглаар эвес, харын оларны дыка ажар, оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээрзинге бүзүрелиин эш Л. И. Брежнев илеткен деп, М. С. Соломенцев чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Кызыл тукту ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **З. Н. Нуриев** Россия Федерациязының төлөөлекчилеринге тыпсып берген.

Ол оон соонда чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнунга үүве чугаалаан, мал ажылының ажылдакчыларының бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дээштинин болгаш үре-түңнелдиниң 1972 чылдың IV кварталының база 1973 чылдың баштайгы чартыының түңнелдери бүзүрелдии-биле көргүскен деп онзалап демдеглээн. Республикаларның, крайларының болгаш областарның хөй нуруузу мал ажылының продуктуларын садып алырының күрүне планнарын ажыр күүседткээн. Фермаларның ажыл-ишчилери карак кызыл ажылдаан болгаш шынап-ла алдарлыг күш-ажылчы маадырлыг чорукту кылган. Ол дээш бүгү совет улус, бистиң партиябыстың ТК-зы, Совет чазак оларга улуг өөрүп четтиришкинин илередип турар.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдеридиңге улуг салыышкынны Россия Федерациязының хөй-хөй крайлары, областары, автономнуг республикаларының киирген. 24 областы, крайны, автономнуг республиканы, 144 районну СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тукталыг чазаанга, Профэвилелдериң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиңге болгаш ВЛКСМ ТК-га Россия Федерациязының Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, республиканың бүгү малчыннарының, көдээ ажыл-агыйның ажылишчилериниң мурнундан бедик шаннал дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илередиярын чөпшээреп көрүнер.

Бистиң республика-биле кады Украина, Белоруссия, Үзбекистан, Казахстан, Азербайджан болгаш Молдавия, Киргизия, Таджикистан, Армения база бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тинилекчилери болганнар. Үк республикаларның база Кызыл туктар-биле шаннаан.

АҢы-дүкмалыышкы эвилелдешкен республикаларның кайгамчык чедиишкиниериңге түректиң ханызындан өөрүп турар бис. Ол дээрге хөй национальдыг улуг социалистиг күрүнеде—ССР Эвилелинде Коммунистиг партияның катыштырганы совет улустуң иниги тинилегезя, бистиң иниги чедиишкиннеривис-тир.

Бөгүнгү чөвүлел хурал онзагай үеде эртип турар. Тоскуу-беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылы доостур четкен. Экономиканың болгаш культураның бүгү адырларын сайзыradыр, ажылчы чоннарның амыдырал деннелин бедидер талазы-биле партияның XXIV съездизиниң салган соруглалары амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар. Партияның XXIV съездизиниң үлүзээн алган Тайбың программазының чедиишкинниг боттанылгазының аңызында Совет Эвилелиниң хаштыкы политика талазы-биле туруштары быжыглып турар. СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң могагчылаг чок ажыл-чорудулгазы делегейниң политиктиг климадын таарымчалыг болдурарыңга улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Индияның хөй миллион улузу бо хүнерде Леонид Ильич Брежневти Совет Эвилелинден келген эң хүндүлүг аалчы кылдыр хүндүткелдиг болгаш өөрүшкүлүг үткүп хүлээп ап турар. СЭКП ТК-ның Чингине секретарының бо аянчоруу совет-индий найыралчы харылзааларны улам ынай быжыглаарынга улуг салдарны чедирбишаан, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга дузалаар. Аян-чорукту чедиишкиниг доозарын, тайбыңның болгаш коммунизмниң херээ дээш моон соңгазр-даа үретүңелдиг ажыл-чорудулганы Леонид Ильичиге күзеп тур бис.

Бо чылын чурттуң чер ажылдыглары улуг чедиишкинниг болган деп М. С. Соломенцев уламчылап чугаалаан. Ол дээрге СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилеринге, Төп Комитеттиң Пленумнарыңга ажылдап кылган партияның политиказының, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарының түңнели-дир.

Чурттуң иниги чедиишкинниеринге Россия Федерациязының ажылчы коннарын улуг үлүүн киирип турар. Бүгү-эвиледдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, Россия Федерациязының үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының планын ажыр күүседип турар. Аар үлетпүрүнүң продукциязын болгаш чоинуң хереглеп барааннарын планда көрдүгеннинден дыка ажыр бүдүргеп.

Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бо чылын тараа культураларының эң бедик дүүдүн өстүргеп. Республикада тараанның иниги чыылдазы барык-ла 128 миллион тонна болган. Төрээн чурттуң шыгжамырынга Россияның 52 миллион тонна тараазын үргеп (3 миллиард 175 миллион пуд). Ол болза эң хөй дүүттүг болган 1970 чылдаазындан 6 миллион тонна хөй болганы ол.

Бо чылын Саратов база Ростов, Воронеж болгаш Тамбов, Пенза база Ульяновск, Липецк, Рязань областтарынын, Чуваш, Калмык, Дагестан автономнуг республикаларның чер ажылдакчылары боттарының районнарынга көстүп көрбээн, эң чаагай тараанны өстүргеннер.

Ол шыкаш өске культураларның чаагай дүүдүн база өстүргеп. Картофель белеткээриниң планы база ажыр күүсеттинген. Ногаанны, чигир свёклазын, тарымал тооруктуң садын алырының планын күүседип болурунуң бүгү аргалары бар.

Бистиң республиканың ажыл-агыйының иниги чедиишкиннерин демдеглевишаан, Россия Федерациязының малчыннарының эрес-шудургу күш-ажылын оңза сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар бис деп. М. С. Соломенцев чугаалаан. Эртикен чылдың агаар-бойдузунуң аажок берге байдалдары түрза-даа, ону ажыр эртпишаан, мал фермаларының ажылдакчылары малдың база күштүң баш саның чүгле камгалап алган эвес, ону харын-даа улам көвүдеткен болгаш алган хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар. Баштайгы саналгалар-биле алырга улус ажыл-агыйының планындан ажыр бо чылын күрүнеге бүдүн чартык миллион тоннадан хөй сүттүг. 200 мүн тонна эътти, ийи миллиард чуурганы садар.

Чедип алдынган чедиишкиннер боду аңаа-ла чедип келбээн. «Мал чемнерии төп чарыгдап турган, хөй продукцияны бээр» деп, Россия Федерациязының мурнакчы ажыл-агыйларының эртикен чылдың төнчүзүнде кыйгырыы республикага калбаа-биле нептерээн. Ылаңгыя массалыг социалистиг чарыш калбаа-биле нептереп, даандырган ажыл-херек дээш харысалга бедээн. Ажыл-агыйларга центнер мал чеми бүрүзүн төп ажыглаары дээш шудургу демисел калбарган турган. Немелде курлавырларны дилеп тывармының хемчеглерин алган болгаш кандаашкынга таварышкан районнарже мал чемин сөөртүп чедирерии калбаа-биле боттандырган. Мындыг чижектиң чугаалап болур. Кускү-кыпкы үелерде дыка ырак-узак оруктарга 2 миллион тонна хире саваңны болгаш малдың өске-даа бөдүүн чемнерин сөөртүп чедиргилээн.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудутларның коллективтерии көдээге дыка улуг дузаны көргүзүп, олар мал фермаларын база малга чем белеткеп бээр цехтерии дерип кылырынга, септээрииге болгаш чаартырынга киришкеннер.

Алдынган хемчеглерниң ажыктыын кылдынган ажылдарның түңнелдерии бадытказын. Эрткен чылдың октябрьдан бо чылдың июньга чедир ол эң берге үеде Россия Федерациязынга эрткен чылдың кыштаглаашкыныңың ол-ла үези-биле дениээрге сүт бүдүрерии 541 мүн тонна, эът—113 мүн тонна, чуурга 1 миллиард 321 миллион борбак кылдыр көвүдээн. Бедик көргүзүглерни чедип алган мүң-мүң ажылагыйларның чедиишкиниииң ачызында республика иниги чедиишкиннерии чедип алган. Чарышка тинилекчи болган бүгү коллективтериниң шуптузун адыы адаан, санаары берге апаар.

Социалистиг чарышка Липецк, Орел, Белгород областарның, Татар АССР-ниң малчыннары эң бедик көргүзүглерни чедип алган.

Республиканың өске-даа хөй-хөй районнары дыка улуг тинилелгелерлиг болган. Ленинград областың Гатчинск, Воронеж областың Нижнедевицк, Калининград областың Зеленоградск районнарын болгаш Мордва автономнуг республиканың Атяшевск, Чуваш АССР-ниң Канашск, Кабардино-Балкарияның Урванск районнарын М. С. Соломенцев онзалап демдеглээн.

Мал ажылында хөй-хөй алдарлыг мергежилдер бар, ынчалзажок ооң бир эң берге болгаш хүндүткелдин — саанчының, машина-биле саалданың мастериниң мергежили болур. Ол мергежилдиң кижилерии бистиң улузувус онза сагыш салышкыныңыг, хүндүткел-биле көрүп турар. Бо чылын орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан малчыннарның араазында. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының санында оларны хөйүү-биле киирген таварылга эвес. Чижээ, Ленинград областың «Пригородный» совхозунда Мария Михайловна Андреева эрткен кыштың дургузунда бир инектен-не 4306 кг сүттү сагган. Ол болза ооң мурнунда эрткен үези-биле деңнээрге 890 кг хөй болганы ол. Москва областа «Ленинчи» дерел» колхозтуң саанчызы Валентина Петровна Шербатыхтың ады база-ла сургагжаан. Кыштаглаашкының тос айларында ол бодунуң инектериниң бирээзиниңденне 5015 кг сүттү сагган.

Күш фабрикаларының ажылдакчыларының, хойжуларының, хаван ажаакчыларының, инек кадарчыларының, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга мал ажылының бүгү мергежилдериниң кижилериниң күш-ажылы база-ла ол ышкаш улуг хүндүткелдиг бооп турар.

Малчыннарның чедиишкиннериниң түңнелдеринде, мурнакчыларның чедиишкиниери автономнуг республика азы край, область, район бүрүзүнде, совхоз азы колхоз бүрүзүнде продукция бүдүрерии көвүдеридиниң ажоок улуг курлавырлары бар дээрзии көргүскен. Марий АССР-ниң чижекке ап көрээли. Ол республиканың колхозтары болгаш совхозтары үш чыл улаштыр кандаашкынга таварышкан турар. Областың партия организациязының удуртулгазы-биле республиканың ажылчы чоннары агаар-бойдустуң кадыг-берге урыктарынга удур демисешпишаан, бедик организастыг, күш-ажылга ынакшылдыг болгаш инициативалыг чоруун көргүзүп турар. Ажыл-агыйларда мал чемнериниң немелделерии тывараның малга чемии белеткеп бээрииниң, бедик продуктулуг малды өстүрериниң, мал ажылын депшилгелиг мурнакчы ажгаже шилчидериниң талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ынчангаш ооң түңнелиниде республиканың мал ажылы чыл келген тудум-на бедик темп-биле хөгжүп турар. Инектериниң продуктулуунуң талазы-биле ол республика Россия Федерациязынга эң дээрге черлериниң бирээзинге кирип турар болгаш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бирги черни чедип алган.

Москва областың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чедип ап турар чедиишкиннери база-ла улуг. Найысылал төптүг үш дакпыр орденниг область бодунуң эки көргүзүглери-биле алдаржып турар. Мал ажылын үлетпүр үндезининге хөгжүдер, эртемниң чедиишкиннериң болгаш мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле мында улуг ажылдар чоруттунуп турар. Москва область күрүнеге чылдың-на бир миллион 200 мүн тонна ажыг сүттү, 200 мүн тонна хире эътти, бир миллиард 700 миллион дагаа чуургаларын берип турар.

Мал продуктуларын бүдүрерии көвүдеридиң, малдың болгаш куштуң продуктулуг чоруун бедидер, эртем-техниканың чедиишкиннерин шиңгээдир талазы-биле Ленинград областың көдээ ишчилери база-ла эки түңнелдерии чедип ап турарлар. Бистиң чурттувустуң үлетпүрлүг эң улуг ийи төптерии — Москваны болгаш Ленинградты мал продуктулары-биле хандырар соруглагы шиитпирлээрииге Москва болгаш Ленинград областарның малчыннары улуг салышкынны киирип келгеннер.

Чедиишкиниерии демдеглеп турган, четпестерии дугайын мыттаайн барын болбас деп. М. С. Соломенцев чугаалаан. Мал ажылын улаҢ шыын хөгжүдериңге ээлээн хөй колхозтар болгаш совхозтар ишти курлавырларны ам-даа кошкак ажыглап турар.

Ынчаарга республиканың мал ажылдакчыларының мурнунда ханчаар-даа аажок улуг сорулгалар салдынган, ажылагый болгаш ферма бүрүзүнүң доктаамал эки ажылдаарын ук сорулгалар негеп турар. Чүтаа болза, беш чылдың арткан ийи чылдарының планын күүседириниң дугайында эвес, а беш чылдың эрткен чылдарында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерии болгаш белеткээрии күүсетпээн черлерге ол түүлдерии чедир күүседип алырының дугайында чоруп турар. Беш чыл планын ыяаң-ла күүседирин хандырары — колхоз, совхоз бүрүзүнүң хүлээлгези.

Мал ажылын моон ынай хөгжүдериниң дугайын чугаалап тургаш, эш М. С. Соломенцев, чем-сүүр баазазын быжыглавайн, бөдүүн, чүлүктүг болгаш концентраттыг чемнерии бүдүрерии көвүдетпейн тургаш, ону чедип ап шыдавас деп демдеглээн. Ажылдың эң чугула айтырыы ында.

Саналашкынар ёзугаар алырга, мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң талазы-биле беш чыл планын күүседириниг мал чеминиң белеткелиң республикага бүдүн чартык катап көвүдедири негеттинер.

Сорулга болза көдээ ажылагыйның гектар чер бүрүзүн эң ажыктыг ажыглаарында бооп турар.

Тараа бүдүрерии көвүдеткеш, ооң күсели-биле мал чемгерер тараазы арбыдазы өзек айтыыг бооп артпышаан турар. Бүдүрүлгениң интенсификастаан, малдың чемгерилге рационун эртемге үндезилеттинген негелделериңе чоокшулаштырган түдүм мал чемиңе хереглээр тараанның хемчээли көвүдээр апаар. Бир эвес федерациянның колхозтары болгаш совхозтары эрткен беш чылда чылдыңна мал чемиңе 33,2 млн. тонна концентраттыг чемнерии ажыглап турган болза, бо беш чылдың эрткен үш чылында 51 млн. тоннаны азы 53 үүү хөйүг ажыглаан. 1974 чылда фермаларже 55 млн. тонна концентратты чорудары планнаттынган.

Ооң ынай эш М. С. Соломенцев тараа бүдүрериң көвүдедириниң кол үгланышкынныарынга доктаваган. Чер ажылының культуразын болгаш хөрзүнүүң дүүткүр чоруун бедидерн, тарылга шөлдерин калбартыры болгаш шөлдериниң структуразын сайзыраганчыдары, үрезин ажылын болгаш мелиорацияны экижидерн, черии хумагалыг ажыглаары, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерии рационалдыг ажыглаары көчүт чугула.

Республиканың элээн хөй районнары кукурузаны тараа кылдыр өстүрер аргалыг. Ол культураны өстүрерн улуг кичээнгей, ажаалданы негээр болза-даа, ону өстүрериңе киирген чарыгдалдарны каш катап хөй кылдыр эгидер шынар ол культурада бар. Чижээлээрге, бо чылын Кабардино-Балкар АССР тараа культураларының бир гектарындан 28 центнер дүүттү алган болза, а кукурузаның бир гектары-ла 50 центнер тарааны берген. Азы ийи катап хөй дүүттүг берген.

Бодуун, чүлүктүг болгаш өске-даа чемнерии херек чок деп болбас. Олар иниги чем балансазының кол болгаш шиитпирлиг черии ээлеп турар. Ынчангаш ол чемнерии бүгү чүзүн малга четчиңе-биле белеткээр херек. Ону чедип алырының бүгү аргалары колхоз, совхоз бүрүзүңде бар.

Агаар-бойдустуң байдалдарындан хамаарылга чоккө малды чем-биле бүрүн хандырып шыдаар культурлуг одарларны тургузары сүт бүдүрүлгезии көвүдериңе улуг рольду ойнаар. Суггаттыг одарларны кылып алган черлерге сүттүг мал ажылының доктаамал эки хөгжүп турарын эрткен чылдарның кандаашкынларындан көрген бис.

Чоокку чылдарда культурлуг одарларны бир инекке-ле 0,25 га онаажыр кылдыр үргузуп алырын хандырар ажылдарны план болгаш ажылагый органнары, колхозтар болгаш совхозтар планнарынында канчаар-даа аажок улуг сорулгалар салдынган. Ажылагый болгаш ферма бүрүзүнүң доктаамал эки ажылдаарын ук сорулгалар негеп турар. Чүтаа болза, беш чылдың арткан ийи чылдарының планын күүседириниң дугайында эвес, а беш чылдың эрткен чылдарында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерии болгаш белеткээрии күүсетпээн черлерге ол түүлдерии чедир күүседип алырының дугайында чоруп турар. Беш чыл планын ыяаң-ла күүседирин хандырары — колхоз, совхоз бүрүзүнүң хүлээлгези.

Мал ажылын моон ынай хөгжүдериниң дугайын чугаалап тургаш, эш М. С. Соломенцев, чем-сүүр баазазын быжыглавайн, бөдүүн, чүлүктүг болгаш концентраттыг чемнерии бүдүрерии көвүдетпейн тургаш, ону чедип ап шыдавас деп демдеглээн. Ажылдың эң чугула айтырыы ында.

Саналашкынар ёзугаар алырга, мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң талазы-биле беш чыл планын күүседириниг мал чеминиң белеткелиң республикага бүдүн чартык катап көвүдедири негеттинер.

Сорулга болза көдээ ажылагыйның гектар чер бүрүзүн эң ажыктыг ажыглаарында бооп турар.

Тараа бүдүрерии көвүдеткеш, ооң күсели-биле мал чемгерер тараазы арбыдазы өзек айтыыг бооп артпышаан турар. Бүдүрүлгениң интенсификастаан, малдың чемгерилге рационун эртемге үндезилеттинген негелделериңе чоокшулаштырган түдүм мал чемиңе хереглээр тараанның хемчээли көвүдээр апаар. Бир эвес федерациянның колхозтары болгаш совхозтары эрткен беш чылда чылдыңна мал чемиңе 33,2 млн. тонна концентраттыг чемнерии ажыглап турган болза, бо беш чылдың эрткен үш чылында 51 млн. тоннаны азы 53 үүү хөйүг ажыглаан. 1974 чылда фермаларже 55 млн. тонна концентратты чорудары планнаттынган.

Ооң ынай эш М. С. Соломенцев тараа бүдүрериң көвүдедириниң кол үгланышкынныарынга доктаваган. Чер ажылының культуразын болгаш хөрзүнүүң дүүткүр чоруун бедидерн, тарылга шөлдерин калбартыры болгаш шөлдериниң структуразын сайзыраганчыдары, үрезин ажылын болгаш мелиорацияны экижидерн, черии хумагалыг ажыглаары, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерии рационалдыг ажыглаары көчүт чугула.

Республиканың элээн хөй районнары кукурузаны тараа кылдыр өстүрер аргалыг. Ол культураны өстүрерн улуг кичээнгей, ажаалданы негээр болза-даа, ону өстүрериңе киирген чарыгдалдарны каш катап хөй кылдыр эгидер шынар ол культурада бар. Чижээлээрге, бо чылын Кабардино-Балкар АССР тараа культураларының бир гектарындан 28 центнер дүүттү алган болза, а кукурузаның бир гектары-ла 50 центнер тараанны

ЧОННУҢ КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАРЫ

Харылзааның он-он муң тускай автомашиналары хүннүңнө почта оруунче үнүп, чедер черлеринче далаш-биле чоруп турар. А олардан аңгыда үш чүс муң ажыг почтачылар чагыкчыларга хүннүң чедип, оларның күзенчиг аалчылары болбушаан. Бистиң чурттуң почтачылары чыл дургузунда 36 миллиард солуннарны болгаш журналдарны дажыглап турарын статистика санаан. Олар чүс-чүс муң километр орукту могаг-шылаг биибейн эртип турарлар. Бо бүгү саннар почта албан черлериниң улуг болгаш нарын сорулгаларын, оон чон мурнунга бедик харыысалгалыын тода илерггейлеп турар-дыр.

Тываның район бүрүзүнге республика солуннарын номчукчулар ол-ла үнген хүнүнде ап турар кылдыр почта чедирилгезин ынчавр организастааны дыка зки. Кызыл хоорайдан солуннар, журналдар, чагаа, бижик чүдүрген 4 самолёт Тожу, Мөңгүн-Тайга болгаш өске-даа районнарже ужуп үнер. А тараалаң Таңды, Бии-Хем дээш шупту 8 районче почта чедирери-биле автомашиналар хаптар. Ынчангаш чамдык районнар төптеринге эртен 10 шакта-ла почта чеде бээр.

Районнар төптеринге четкен почтаны оон ыңай колхозтар, совхозтар төптери, чурттакчылыг черлерже тус черлерниң харылзаа машиналары-биле чедирер. Харылзааның ындыг машиналары районнарның чурттакчылыг черлериниң эвээш, хөй аайы-биле 2-ден 5 чедир быжыглаттынган.

Калбак-делгем Төрээн чурттуң 300 муң ажыг почтачыларының 360 хирези бистиң республиканың ажылчы чонунга бараалгап турарлар. Оларның аразында онаашкан ажылынга бердинген, чоннуң идегелин чаалап алганнар дыка хөй.

Ыраккы Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң Өдүгендо ивижилеринге чайын безин чедери берге. Аңаа почтачы Бараан Содуна хар-назыны улгады-даа берген болза, шагның дөрт үезинде бергелерге торулбайн, чоннуң чагыткан солуннарын, журналдарын, чагаа бижиин саадатпайн чедирип келген. Шагаан-Арыг хоорай Советиниң депутады Татьяна Сендажыны почта чедирип турары кудумчуларының чурттакчылары мактаарлар. Ол-ла Улуг-Хем районнуң харылзаа белдириниң почта дажыыр автомашиназынга Дүктүг-оол Шожал 7 чыл ажылдап, чолаачы, почтачы хүлээлгени надыр күүседип келген. Ажылынга кызыман, ак сеткилдиг чоруу дээш ол наш удаа шаңнадып, мактаткан. Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурга почтачылар Фая Ооржан, Монгуш Анчымаа, Сарыглар Дагынаа олар 6—7 чыл улаштыр ажылданнар. Чонга үлегерлиг бараан болур дээш олар аразында чарышты салып, 1974 чаа чылдың парлалга чагыдылгазын чон ортузунга пропагандалаарынга идепкейлиг киришкеннер. Таңды районда «Шамбалыг» совхозтуң малчыннарынга пенсионер, коммунист Петр Шокпаа база-ла үр үеде почтачылап ажылдаан. Ол чүгле почта чедирери-биле кызыгаарлаттынмайн, малчыннарга лекция, беседаларны кылып берип, оларга парлалга чагыдылгазын чыл бүрүде организастап келген. Үстүнде адаанывыс эштер ышкаш, эки ажылдыг почтачыларны хөйүү-биле адап болур.

Чамдык черлерде партия организацияларының харылзаа ажылдакчыларынче чогуур кичээнгей салбайн турарындан, ылаңгыя малчыннар чагыткан солуннарын, журналдарын улуг хожудаашкынныг ап турар таварылгалар бар. Ындыг эптежир арга чок чорук Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозка үр үеде үргүлүлеп келген. Совхозтуң малчыннарынга Опай Базыр-Сат почта чедирерин хүлээнип алгаш, турлагларга үзүктелиишкинниг барып, дыка кошпак ажылдаан. Сөөлгү үеде ону өске кижи-биле солаан, байдал экижээн.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң малчыннарынга почта чедирилгезиниң багайының дугайында «Почта келбес, умуру чүдел?» деп эгелиг шүгүмчүлел «Шынга» парлаттынган. Колхозта партком секретары С. Хертектиң адынга ол парлаттынган үүлгеге хамаарыштыр харыы бээрин негеп редакция бижик чоруткан. Бо хүннерге чедир оон кандыг-даа харыы келбээн болгаш почта чедирилгезиниң байдалы мурнукузундан ындыг-ла эжиживээн.

Почтачылар чагыкчыларның бажыңнарынга дүне, хүндүс—кандыг-даа үеде баар болгай. Ынчангаш кудумчу, кварталдар аттарлыг, бажыңнар дугаарлыг болган тудум оларның ажылдаарынга таарымчалыг болур. Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала суурда, Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурнуң кыдыг кудумчуларында чамдык бажыңнарның дугаарлаттынмаанары дыка таарымча чок.

Ынчангаш хоорай, суур болгаш чер-чер Советтери немештир туттунган бажыңнарны дугаарлап, бажың бүрүзү тускай почта хаармантарлыг болурун чедип алыры чугула.

Бистиң массалыг информацияның, пропагандаңың чүүлдери чурттуң иштики амыдыралында болгаш делегой байдалында совет кижилерниң сонуургап турары зө чугула айтырыгларын шалыпкыны-биле чырыдарынга хөй чүүлдерни кылып, коммунистиг тургузуушкунуңуң мурнакчы дуржулгазын нептередиринге дузалап, аңгы дайзыннарының идеологтуг халдаашыннарынга ойтур шавыышкынны берип турар дугайын эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизинге онзалап айыткан болгай. Маңаа холбаштыр ап көөрге, солуннарны, журналдарны чагыкчыларга чогуур ей-шаанда чедирери дээрге-ле редакция-биле номчукчуларның аразында холбаазының чүгле техниктиг талазы болбайн турар-дыр. Ынчангаш почта черлериниң нол-ла күзү — почтачыларның ажылы политиктиг улуг үжүр-дузалыг ажыл боон турар. Бо бүгүже харылзааның, ылаңгыя почта черлериниң партия, профзвилел организациялары болгаш олардың нол-нол инженер-техниктиг удуртукчулары өзулуг партийжи өзу-биле сагыш салып, ону доктаамал ынчаңгейге алыры—хүн бүрүнүң чугула сорулгазы.

Эргим почтачылар! Республика солуннарының чагыдылгазы декабрь 20-ге чедир үргүлүлүзээр. Ынчангаш солун, сеткүүлдерни эзлеринге ей-шаанда чедирил, ажылдап турар участоктарыңарда номчукчуларны «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» болгаш «Асбест дээш» солуннарны чагыдып алырынче далаштырыңар.

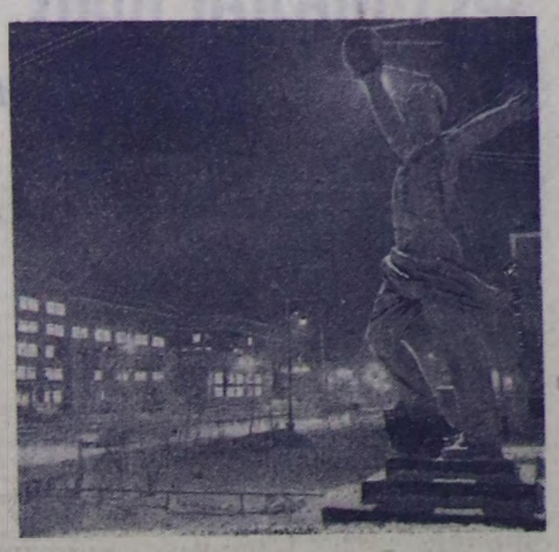

КОМИ АССР. Воркута хоорай ноябрь 26-да 30 харлаан. Хөмүр-дашчыларның ол заполярныг хоорайында дө кышкы соок болгаш хар-шуургынныг. Полярныг дүн чоокшулап орар. ЧУРУКТА: Воркутаның Ленин аттыг топ кудумчузу.

С. ГУБСКИЯНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МОСКВА. Амгы хоккей сезонунуң кол маргылдааларының бирээзи Лужникиге болган. Маргылдааның ийиги эвлээнии ужуражышкынынга чурттуң чемпиону Армияның Төп спортчу клуву биле маргылдааның мурнуу одуруунда чоруп турар «Крылья Советов» команда ойнаан. Армейжилер 4:3 санга уткан.

ЧУРУКТА: шайба дээш демиселде Валерий Харламов биле (АСТК) Александр Бодунов («Крылья Советов»).

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИЙИ ЧИЖЕК

Республика төвүндеп үш чүс километр ырак Нарыннуң чурттакчылары, «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери найысылалга парлаан солуннарны ол-ла хүн ап номчуп турары өөрүнүүр. Ол болза харылзааның экижээнии, машина-техника-биле эки хандыртынганын хереченилеп турар.

Он чыл бурунгаар кандыг ийик? Чоннуң бижиткени төп парлалганы айытпаска безин «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннар бистиң Нарынга барык неделя болганда кээр турган. Ам парлаан хүнүнде-ле ап, номчуур апарган бис.

Моон-биле кады, онаашкан ажылынга харыысалга чок чамдык кижилерниң буруузубиле почта озалдаар азы Нарынга четпейн, Эрзинден ара ээп чоруй баар таварылга суббота, байырлал хүннеринде болу бээрин база айтыр херек. Чангыс чижек, бо чылдың ноябрь 7-де үнген солуннарны почта удекчизи Владимир Румянцев ноябрь 8-те Нарынга аппарган, бир посылканы кайда дүжүргени билдинмээн, чагаалар база читкен. Почтаның ол № 33—75 автомашиназының чолаачызы эзирик болганындан кабинадан үнүп чадаан.

База бир чижек. Бо чылдың сентябрь 5-те үнген солуннар орук ара будалган: Шүүрмактың чурттакчыларының чагыдылгазы Нарынга келген, а Нарынның почтазын Шүүрмакка арттырып каан болган. В. Румянцев ышкаш харыысалга чок кижилерге ындыг чугула ажылды хүлээдири берге.

Н. ДАНАА.

ШУПТУ ЧАГЫДЫЛГАЛЫГ

Кара-Хаак школазының коллективи парлалга чагыдылгазынга чыл бүрү идепкейлиг киржип, амыдырал, культуразынга, ажыл-ижинге холбаалыг солуннарны болгаш журналдарны чогуур ойында бижидип ап турары өөрүнчүг. Школаның башкылары 335, а ажылчыннары 122 рубльдиг парлалгазын чагыткан.

Коллективте парлалганың хөй-ниити тарадыкчызы Клара Мартсай ышкаш организакчы эштерни мактаары чөптүг. Башкылардан В. Иконникова —9, К. Монгуш — 8, Л. Баранова — 8, Тускребышева—7 чагыдылга бижиткен; ажылчыннардан И. Елупахина — 6, С. Дайдан — 4 чагыдылгалыг.

Улуг эвес коллектив ниитизи-биле 150 хире чагыдылгалыг болганы черле эки, ам республика солуннарының бижидилгези үргүлүлүп турар. Ол ышкаш өөренпкенилер ортузунга бижидилге база организастыг болган, шынары мурнуку чыллардан экижээн.

З. БУРУНЕЙ.

ЧЕТТИРДИВИС, ЧЕЧЕК

Бай-Тайга районнуң төвү—Таәли республикада база бир улуг суурларның бирээзи. Ол чыл келген тудум озуп, сайырап турар. Ында чылдың кайы-даа үезинде ажыл-ил хайпыышкынныг.

Бистиң суурувустуң чамдык кварталдарының чурттакчылары Чечек Кара-оолду четкиптейн манаарлар. Ол сеспки классты дооскаш, почтачылап ажылдай берген. Ажылдап келген үезиниң ишкинде Ч. Кара-оол экп почтачы диртип, хамаарышкан участогунуң чурттакчыларының «Четтирдивис!» дээн чылыг сөстерин дыннап, районнуң харылзаа салбырындан шаңнал, мактадып ап келген.

Почта салбырынга келген чаа почтаны кудумчулар аайы-биле эңгелеп алыры ындыг-ла белен эвес ажыл. Ынчалза-даа Чечек ону дыка шалып кылыр. Чүге дээрге барып турары девискээриниң чурттакчыларының адрезин, ат, фамилиязын чагыткан солун, сетküүлүн ол шээжи-биле билири ындыг.

И. СЕДИП-ООЛ.

З. Ч. Ооржак лорт чыл бурунгаар он классты чедиишкинниг дооскаш, телеграфистер курузун доозуп алгаш. Чадаанада харылзаа белдириңге ажылдай берген.

Ажылга чүткүдүүт ол кыстың коллектив улам-на харыысалгалыг ажылче депшиткен. Баштай Шеминде харылзаа салбырының начальнигинин оралакчызынга, оон дараазында Алдан-Маадырда харылзаа салбырының начальнигинге хомуйлаан.

Келир чылдың парлалга чагыдылгазынга алдан-маадыржылар Чөөн-Хемчик районда мурнакчы болган. Бо хүннерде 3020 солуннар, журналдарны бижиткен.

ЧУРУКТА: З. Ч. Ооржак ажыл үезинде.

Ю. ЧҮЛДҮМНҮҢ фотозу.

РАДИОЗУ АЖЫЛДАВАС СУУР

«Тыва» совхозтуң Тере-Хая суурунга чоокта чаа чеде бергеш, оон кудумчуларының бирээзинге кылаштап чорумда, танылазым херээжен кижи менээ уткуштур чедип келди.

— Бууудатпайн көрүңер, шагым туруткан, ону дениеп алыр дээш силерни доктаадыр ужурга таварыштым. Шагынар-биле шак дениеп алырын чөлөөреп көрүңер — диди.

Ынчан дүшү чоокшулап, 12 шак ажыг турган. Оон совхоз конторазынче шиглептим. Кудумчуда ийи кижи ужурашкаш, радио дугайын чугаалашкан турда, оларның чанынга тура дүштүм. Ол дугайын ылавылап айтырарымга, оларның бирээзи мынчаар хомудалын илередип:

— Бистер радио дамчыдылгазын каш айлар дургузунда дыцнавадывыс. Совхозта партком, дирекция черинге, профзвилелдиң ажылчын комитединге, кодээ Советке бо дугайын чеже катап хомудап чугаалаваан дээр. Бистиң даргаларывыс районнуң удуртур партия, совет органнарынга, харылзаа белдиринге барып чугаалажып, чогел тоткен.

Оларның бирээзи К. Монгуш турган:

— Радио дамчыдылгазын дыцнаваска дүлей чүве дег боор-дур. Бистиң чуртувустуң амыдыралының, делегейде болуушкуннарның дугайында хүн бүрүнүң дамчыдылгаларын дыцнаваска дыка-ла берге-дир.

— Бо суурда тускай радист кижи бар бе?

— Бар! Сава Макар радистеп турар. Ол база-ла орадаажып, радио «балыының» дунчузун тып алыр дээш чадажып-ла турар. Районнуң харылзаа белдири дузалашпас-даа чүве-дир. Сөөлгү эрткен ийи ай хире үениң мурнунда чер дүвүнде чүве дег сымыраның турган чүве. Оон соолунде радио үнү шуут читкен.

— Амдыы чаа кудумчуга херээжен кижи менээ ужуражып, шак дениеп ап турә, «шак үезин шын билип алыр аргажок бис ийин» дээш чорүй барды. Оон ол чугаазының баажызы ам-на билдинге берди—дидим.

— Шын харын. Чамдык улустуң шагы озаалай-даа, мурнай-даа бээр. Ону дениеп алыры безин берге боор ышкажыл—дишкеш, районнуң харылзаа белдириниң суурда салбырындыва кылашташтылар.

Конторада элээн хөй кижи аразында ажыл-херек дугайын хөөрежип олурлар. Олардан радио дамчыдылгазын канчаар дыннап турарыл айтырдым.

— Оо, бистиң тере-хаяжылар радио үнүн дыцнавастаа-ла дөрт-беш ай чеде берген болдур ийин. Чүгле радио ажылдавас эвес, телефоннар безин ажылдавас болгай—диштилер.

— Мен чамдык кежээлерде оода-ла Кызылдың дамчыдылгазын дыннап алыр дээш, кожавыстың бажыңынче барып, оон радиоприёмнигин ажылаар-дыр мен — деп, оларның бирээзи чугаага немеди.

— Ындыг турбуже харылзаа салбыры радио хөлеэнинин бажың бүрүзүнден ап турар. Ол база элдептиг.

Дыцнакчыларның бо үстүнде хомудалдарын хандыр билип алыксаашы, совхозтуң чамдык удуртукчулары-биле чугаалажырымга, хомудалдар шын болгаш чөптүг болду. Районнуң харылзаа белдириниң начальнигы Яков Яковлевич Бауэрге Тере-Хаяда радио дыцнакчыларының хомудалдары чеже катап келбээн дээр!

Тере-Хая суурда 369 ог-бүле чурттап турар. Оларның 219-уңда радиоточкалары бар. Оон ангыда албан черлери база-ла радиоточкалыг.

Радио дамчыдылгазының, телефон харылзаазының шугумун экижидер дээш боттуг хемчеглерни кажан алыр ирги, Яков Яковлевич?

М. СЕВЕН,

«Шынның» корр.

ТЕАТР ЧАЛАП ТУР

Ноябрь 30-де

Күрүненин хөгжүм-шиин театрынга

А. САЛЫНСКИЙНИҢ

«БАРАБАНЧЫ КЫС»

деп шиизиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Шии 19 шак 30 минутада эгелээр. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини көөрү-биле коллективтиг чагырларны база хүлээп эп турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЗАВОДТУҢ ЗООПАРЫГЫ

Портфель туткан кижи буур оолдарының кажаазынче кирип кээрге, бызаалар дораанна олче маңнажып, портфелин тырткылап эгелээн.

Ону көргеш, Барыын-Сибирьниң зоология комбинадының ажылдакчылары өөрүшкүлүг хүлүмзүржүпкен:

— Кордуң бе, Иван Дмитриевич, олар база сээн аңнарынга барыксан турарлар-дыр! Портфелиңерде дилег-бижик барын билип кааннар боор...

Комбинат чурттуң болгаш даштыкының зоопарктарынга баар аңнарны база куштарны бүгү Сибирьден тудуп турар. Аңаа эң улуг зоопарктарның төлөэлекчилери эпти-ле чедип келгилеэр. Ынчалза-даа комбинатның ажылдакчылары Абакан чурттуг Иван Дмитриевич Мальцевти онза хүндүткел-биле уткуп алыр. Оон болду аңаа эвес «зоолог», а эргелекчилеп турар аң азыраар черн база аңаа эвес. Мальцев —Абаканның аъш-чем үлетпүрүүнүң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзиниң ажылтыны. А бүдүрүлгениң профзвилел организациязының шинтпири-биле бир чыл мурнунда хой-ниити чурум-биле ап азыраар черни — төрээн бойдузунга ынак болурун кижизидер болгаш ону камгалаар сорулгалыг»—тургускан.

Бүдүрүлгениң парыгынга Сибирьниң дириг амытанарының бежен беш хевирлериниң төлөэлекчилери чурттай берген. Ында буурларның, сыынпарның, эликтерниң, дилгилериниң, кок-дилгилериниң кажаалары, адыгларның, бөрүлериниң, дырбактыгларның, эзирлериниң, үүлериниң хаармак-кажаалары бар. Балыктар турар улуг эвес холчүгештир база кылган.

Хакас автономнуг областа баштайгы «завод зоопарыгы» дораан-на ат-сураглыг апарган. Школачылар, уруглар садтарында бичии чаштар маңаа бо-ла келир. Оларны соөртүр дониң дээр бичии аът-тар садып алыр акшаны профзвилел комитеди үндүрүп берген.

Алды гектар хире шөлдүг ол аң азыраар чер бүдүрүлгениң цехтеринден ырак эвесте турар. Дүштеки чапсарда дыка хөй ажылчыннар ынак аңнарынга сартыын бээр дээш, кажааларга чедип келир. Оларның аразында борта чоокта чаа костүп келген, Африка чурттуг арзылаң оглудаа бар. Төрүттүнге-ле он беш хонган ол арзылаңчыгашты бүдүрүлгениң директору Александр Сергеевич Кардаш бодунуң бажыңынга өстүр азырап каан.

НОВОСИБИРСК.

Д. ИОХИМОВИЧ, СЭТА-ның корр.

ДӨРТ ИЙИС

МАГАДАН. (СЭТА-ның корр. Е. Денисов). Колыманың тайга сууру Транспортныйның чонунга хары угда дөрт кижи немешкен. А. Матросов аттыг рудниктиң алдын-үлетпүр фабриказының ажылчыны Валентина Мокряк ийис оолдар олчалыг болган.

— Мындыг таварылга биске чурттуң кыдыккы соңгу-чөөн талазынга эң баштай болган. Ийис дөрт оолдуң болгаш олардың авазының байдалы эки. Оларга медицинаның ажаалдахайгааралын ыяк тургузуп берген.

Колыма биле Чукоткада 350 уруглар ясли, салтары бар. Чурттакчы чоннуг черлериң хөй нуруузунда херээженнер бөжуур бажыңнар ийикпе, эмнелге черлериниң чанында салбырлар, сүт чемнер кылыр черлер бар—деп, Магадан областтың кадык камгалал килдизининң эргелекчизиниң оралакчызы Р. Г. Косых СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Оон ынай Валентина Мокряктың өг-бүлезин допчулай аарак чугаалаарга мынаыг. Оон аалының ишти — Пётр ол-ла бүдүрүлге черинде электрослесарьлап ажылдап турар. Рудниктиң профзвилел организациязы болгаш дирекциязы ийистерге дериг садып бээр акша-көрөңгү үндүрүп берген. Өг-бүлеге бүгү тала-биле таарымчалыг чаа бажың бээр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Телевидение

НОЯБРЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

12.15—Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Индияда аян-чоруу. 13.50—15.30—Чапсар. 16.10—«Олег биле Айна» Ураң-чечек телефильм. 17.30—Оңгут телекөргүзүү. «Аңы-дунма аялгалар». 18.00—«Ye». Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Индияда аян-чоруу. 19.00—«Кинопанорама».

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телефильм. 20.35—Телемедээлер. 20.50—Телемедээлер (орус дылга). 21.00—«Телеёж» Шоодуглуг тележурнал. 21.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30—Оңгут телекөргүзүү. «Берёзка» ансамбль. Документалдыг фильм. 22.00—23.00— «Ye». Информастыг программа.

Кино

НОЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шылгалда» 9.40, 11.30, «Хоозун шүүгаашкын» 13.20, 15.10, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Капитан Джек» 9.15, 10.50, «Ырла-ла, шүлүкчү» 15.10, 16.45, «Решма биле Шера» 12.35, 18.45, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Приваловтуң миллионнары» 17.00, 20.00, «Ромео биле Джульетта» (ийи сериязы кады) 14.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 11.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Саинковтуң чери» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНПАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажылыра киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23 54, калаа ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-76, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2347.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыывың талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01526